I. I. Schulte A. T.
Lugd. Bat. 1792. 4 — 0 — 0.

adprobare p. 5. n. 13.
gratum beneficium quod gratis datur. 7. n. 98.
Ores. N. sensu turpiore. 30. n. 105.
pinnulae. ornamenta ex nobilioribus pennis quae a cibus auxeis petaso adfigebus. 11. n. 143.
torulus: ibid. 149.
tresviri nocturni. 12. 3. et 70. 5.
hoc luci N 13. n. 11
potiuit. ibid. 23. active p cpotem fecit.
expugnassere 15. n. 55.
Conuortitur 16. 83 pro euertit.
Statim i.e. fixe 16. n. 84. 18. n. 120.
interpolare 20. n. 161.
hirnea l. irnea. genus vasis vinarii, ab ὄρνον q anus figuram haberet. 26. n. 273.
contemplo. 26. n. 285. 100: 35.
palpari. 29. n. 9.
nequiter expeditiuit primo parasitus. 30. n. 23.
praeuortisse i.e. praeposuisse 30. n. 30. et 51. n. 90. et 66. 17.
eucere i.e. ecce. 32. 4.
tuatim i.e. tuo more 32. 4.
simitu 35. n. 84.
belli pro in bello. 36. n. 16. domi duellique 101: 13.
hostes primo coetu uicimus 37. n. 25. i.e. congressione
rumificant. 38. n. 46.
assentari p assemtari assemitari Fr. Iun. 39. n. 73
territa. 43. n. 144.
testis. Δεσμὸς. μάρτυρες Δεσμ. ect. 46. 193.
absente, praesente nobis ibid. 194.
delenitus N mente capto 47. 214.
ignorare. adspernari et cognoscere noscere 64: n. 13. 79: n. 80.
consequi N usum 65. n. 2.
confulgebant 65. n. 15. et 67. 46.
contonat 67. n. 42.
incunabula 67. n. 52.
impluuium. 67. n. 56.
recessim i.e. retro. 68. 60.
aetatem aduerbialiter 72. 6. 86: 8.
defrudare. 76. n. 80.
rete iaculum: funda. 76. n. 87
cambire 77. 103.
contui 77: 111. 100: 20.
mansues 79: 19.

pistris palinarius. A1. n. 28.
abuti. NB in usum consumere. proprie A1. n. 41.
Graeca mercari fide. A2. n. 47.
nihili cocio est. NB cocio i.e. cantio. NB. egregiam notam
κοπονυ. A2. n. 51.
vinnula vox A3. n. 70.
impetrire in auspiciis idem quod litare in sacrificiis.
a idem qd impetrare. A5. n. 11.
partiam. A6. n. 5.
indipisco. A6. n. 13.
fraudem frausus A6. n. 20. NB.
sudiculum flagelli genus. A6. n. 23.
fieri compendi volo pro compendefieri A8. n. 41.
tergus masc. A8. 53.
pati de bono. A8. 58.
attigas. tagis. 9106
puere vocat a puerus. 91. 2.
bullae fores. 94. 20.
piare. colere. 99. 3.
portisculus ibid. 15.
reposivi. ibid. 16.
casteria ibid. 16.
consistit i.e. cessat. ibid. 16.
inclamavit conviciis infectatus est. 102: 36.
supremam dicere. 103: 4.
deligere 105. 42.
conticinium. 108. 95.
votita. 113. 47.
nugae et mortualia. carmina praeficarum. 114. 63.
nautea. aqua de sentina. 119. 44.

M. ACCI PLAUTI

COMŒDIÆ.

ACCEDIT

COMMENTARIUS

Ex Variorum Notis & Observationibus,

Ex recensione

IOH. FREDERICI GRONOVII.

Editio novissima.

P.Phil. fe.

AMSTELODAMI,

Ex Typographia BLAVIANA, M DC LXXXIV.

Sumptibus Societatis.

John Adams

ILLUSTRISSIMO VIRO
JOHANNI BAPTISTÆ COLBERTO
REGI A SANCTIORIBUS CONSILIIS
VT ET
AB INTIMIS SECRETIS
AERARII MODERATORI PRUDENTISSIMO
SUMMO AEDIFICIORUM REGIORUM

PRÆFECTO

MAGNIFICO REGIORUM ORDINUM QUAESTORI
MARCHIONI DE SEIGNELAI

NObiliora forſan alii; ego, quod poſſum, Genio tuo Virtutique & Honori, Vir Illuſtriſſime, dico Speculum vitæ vulgi, ſed duorum cultiſſimorum populorum. Inter artifices veterum manus pro miraculo fuit Parrhaſii tabula, Demos Athenienſium, varium, injuſtum, inconſtantem eundem, eundem exorabilem, clementem, miſericordem, excelſum, glorioſum, humilem, ferocem, trucemque, atque omnia pariter oſtendens. At quanto expreſſius vividiuſque id argumentum poſuerunt Eupolis, Cratinus, Ariſtophanes, Menander, Diphilus, Apollodorus, Philemon? Quos M. Accius Plautus quum auctores habuerit, Latinam autem ſcenam inſtruxerit; ſic Grajorum mores adſimulavit, ut identidem agnoſcerent & ſuos ſpectatores Romani. Neque obeſſe debet operi pulcherrimo partium, per quas explicatur, humilitas. Non majoris erant plerique perſonæ, ad quos cum in concionem deſcenderet Alcibiades, ita cohorreſcebat, ut parum conſiperet, priuſquam à Socrate confirmaretur. Et conſueſtis magnates interdum, faſtidita for-

tunæ veſtræ mole, palatia & prætoria gravati, caſas irrepere, rure vero barbaroque lætari, ſilvas habitare. Sic Veſpaſianus Coſanum aviæ, nutrimentorum ſuorum locum, jam Cæſar, aſſidue frequentabat, manente villa, qualis fuerat olim, ne quid oculorum conſuetudo requireret. Soletis apparatu recto & lautis exquiſitisque dapibus fatigati, victus tenues interponere, & plebeja pulpa admonere ac reficere palatum. Sic Timotheus Athenienſium imperator, vel Prytaneo, vel ſolenni apud ſe convivio deſtituto, condicebat in Academiam ad Platonem, herbis & oleribus agreſtibus lætus, eaque cœna, quæ ſalvum & jucundum convivæ poſterum quoque diem præſtaret. Amatis nonnunquam fabulari cum imperitis mollium aulæ verborum, & quos ſcitis reſponſuros irreverentius; quæque in proximis veſtris culpa foret, ut minimum, frigore luenda, ea in alieno & humili ruſticoque patrefamilias captatur & voluptas eſt. Fuere, qui diſſimulata perſona & habitu vili ſumpto circulis & tabernis & viantium commeatibus miſcerentur, ut judicia vulgi querelasve cognoſcerent. Minore periculo, nec minore fructu, ſaltantes in pulpito, aut carminum, quæ ſaltaverant, recitator lectiove ſenſus docent communes. Quare id vel præcipuum viris principibus ſemper oblectamentum, & juxta certum, quam quævis alia ingenii publicandi ratio, ſcribentibus iter ad famam fuit. Phrynichum commode introducti pyrrhichiſtæ claſſi & exercitui præfecerunt. Menandrum ad ſeſe invitaverunt Reges & Aſtu atque Athenas præferentem gratia tamen & muneribus coluerunt. Terentianis fabulis non modo, dum actitarentur, ſed etiam, dum naſce-

nascerentur, adeo plausit Africanus, ut fecisse illas, non ista solum aurium severitate limasse crederetur. Germanicus Cæsar inter altioris doctrinæ cætera monumenta reliquit & Comœdias Græcas. Claudius Augustus, fratris æmulus, ejusdem parentalibus, dum initia sua commendat officiis pietatis, similiter Græcam Comœdiam Neapoli docuit, & de sententia judicum coronavit. Sed & inter hos quinquaginta plus minus annos hoc genus Musæ pedestris in tantum extulisse Poëtarum vestrorum disertissimos, ut facile omnes ejus numeros veneresque implerent, quod eo non mediam modo plebem, sed & summos procerum mirifice capi viderent, neminem præterit. Et adhuc sic disputo, ut nihil aliud quam comico choragio comitatum, modo arte non defecto & pro materia exculto, vincam non fore, ut excludant fores ingeniis patentes. Nunc ejus agitur causa, qui vetustæ atque interioris eruditionis ingens est instrumentum; in quo studiorum omnis ratio profecit; quem qui legendo non contriverit, is hominis literati nomen & locum nequeat tueri; quem facetiarum & urbanitatis vernaculæ fontem; quem linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ principem; cujus sermone, si Latine loquendi sit animus, Musas usuras, ejusdem linguæ scientes in primis dixerunt & judicarunt. Talem & hujus momenti scriptorem, quum locis aliquammultis viderer attigisse haud infeliciter, & sollicitudines, offendicula, moras operam ei dantium minuisse; quumque omnem eum recensuissem & innumeris mendis, quibus, paullo ante renatus, nimis cito consenescere atque intermori cœperat, liberassem; quem ei patronum adoptarem, nisi te, Vir Illustrissime,

me, cujus summo jam olim beneficio sum, & serius ac debeo magis quam importune hanc debiti mei facio professionem. Scilicet parum tibi fuit maximo atque infinito officio distringi, turbam & pondus negotiorum difficillimorum sustinere, Principum potentissimi & in rebus gerendis acerrimi paratissimique & consilium instruere & jussis sufficere. Gazam tractas regni toto terrarum orbe opulentissimi & copiosissimi, ea innocentia & fide, ut Aristidem vincas & Uticensem Catonem; eo labore, qui Herculeis non decedat; ea vigilantia, quam in Atlantis & Hesperidum pomarii, in luci Martis apud Colchos custode insopore pinxit antiquitas; ea opimitate ac fertilitate, ut tibi, quod Anii Deliorum regis ac sacerdotis filiabus, datum videatur, quarum tactu omnia

In segetem laticemque meri baccamque Minervæ
Transformabantur.

Non enim vectigalia tantum tueris & conservas, sed ex quo eis admotus es, multis partibus plura & certiora & fructuosiora effecisti. Res optanda Principibus: & conantur passim; sed incrementis non salubribus: adeo ut plerique oppressis & exinanitis suis, plus odii & dirarum quam pecuniæ redigant; mox fontem, unde avidius, quam par erat, hauserunt, inaruisse experiantur. At tu non aggravas onera jam ante injusta, non acerbitates exactionum, non tributorum nova nomina & sinus comminisceris. residuis & reliquis exigendis, peculatu arcendo, falso ære alieno abolendo, sumptibus & jacturis inanibus circumcidendis; sed maxime, dum negotiantes frequentas, & commerciis cursus liberiores aperis, dum ad excolendum

dum mare ſollicitas & navigantibus commoda ſtatuis, & ejus rei ergo ſocietates conflas & conglutinas, dum artes quoque ſellularias exigis, & quidquid argutæ manus uſibus hominum quærunt, probas incitaſque, comparaſti, ut, quum majores, juſtiores & utiliores, ſplendidiores & magnificentiores erogationes nunquam factæ ſint, nunquam tamen tantum fuerit in publicis viribus, nunquam ſic abundaverit ærarium. Hæc & mille alia, quæ quotidie in ſummam rem Galliarum conſilia das, accipis imperia, audis deſideria, expedire ac participare curas de fatis tot domeſticorum, tot externorum populorum, parum tibi viſum, niſi & liberalia reſpiceres, & non minus ingenuas quam manuum artes in te converteres, provinciamque tuam faceres. Nec fors illa fuit, ſed induſtria fatorum, ſed manifeſti numinis inſtinctus, cum LUDOVICUS ADEODATUS, omnia majorum ſuorum, omnia omnis ævi Heroum magna & bona exempla referens, in mentionem Studioſorum (hoc eſt, illius hominum generis, qui omiſſo actu rerum, ambitu remoto, pecuniæ viis neglectis, in ſtudia ſeſe abdiderunt, & id agunt, ut præclara veterum inventa partim eruant & in uſum revocent, partim augeant amplificentque) ex ſermone quodam te coram incideret, deque illis & graviter & acute vereque judicaret. quod ipſum mediocritatem egreſſos & cœlo propiores ſenſus demonſtrat. Neque enim plebeji captus eſt aut vulgi labiis innaſcitur illud: *Niſi Alexander eſſem, Diogenes eſſem:* & *Beatum Achillem, non exciſa Troja, ſed Homero præcone.* Magnum erat tanto judice præſtabiles haberi, quos indocti ſimul & ad quæſtum docti pro ineptis & male-

 volente

volente genio natis traducunt: ſed mens providentiſſima Principis tam conſilio quam virtute valentiſſimi non hactenus ſiſtere, neque admirari modo aut laudare, ſed etiam dignos pronuntiare patrocinio regnantium, quorum muneris eſt præmiis decorare ac multiplicare quidquid recte fit; dignos ſuo, quo nemo inter rerum dominos altior & conſpectior: neque obſcure præferre voluntatem benefaciendi; & quidem, ut elegantius fieret, remiſſa neceſſitate ambiendi, nec opinantibus; more Dei, qui pios etiam proſperat augetque, quemadmodum ſacræ tabulæ loquuntur, dormientes: idque tractare tecum & deliberare, ut quod impetus fuerat, conſilium fieret, ac ſubitæ largitionis comes pœnitentia caveretur. Tali occaſione quid facerent, qui aulas obſident magnam partem, & nihil eo aſpirare veri, nihil ſani patiuntur, nemo ignorat: nempe pleni alioquin obtrectationis & malignitatis inter ſemet ipſi conjurata arma moverent; obſiſterent, occentarent ore uno, alia prævertenda eſſe; non ſic exuberare copias, ut abjiciantur in bidental; umbraticos homines, ſubtilitati & varietati literarum natos, nugas & inania conſectando ſegne otium velare, nihilque in publicum conferre: qui non moliantur, non concurſent, ſed vitæ quodammodo valere dixerint, vitæ commodis carere verum eſſe. Longe aliter mitis ſapientia Lælii COLBERTI. Non enim refrigerabas tam generoſo incoctum & fervens pectus honeſto; non otium & vetuſtatis & poſteritatis maximum negotium agentium calumniabare; non plus ſatis eſſe neceſſitatum obteſtabare; non advocatione petenda & ſtrophis rem ducebas, ut poſtea eluderes. Quin contra ſtatim cauſam probabas, & divini-

vinitus ſuſceptam cogitationem gratiſſimis & ſoli tibi notis ſtimulis urgebas: & ſufficere opes animo gloriæque Principis, non in hoc tantum, docebas, gnarum quidem & ipſum, ſed crebro tecum ponere calculos & utriuſque diligentiam diſpungere, non diffidentia, ſed jucunda & utili oblectatione gaudentem. Non eſt efficacis Herculis Gallicani honeſta tantummodo cogitare, tali præſertim Telamone vel Theſeo comite. Delectus agitur novus, inviſitatus, inauditus: decuriatur & deſcribitur flos ingeniorum: inciduntur nomina ſtudiis valentium, non modo veſtratium, ſed Europam per univerſam. Sane iſti exeunt frequentiſſimi & numeroſiſſimi laterculi: & fatentur omnes nationes, quidquid eſt, quo excellere homines natos atque eminere ſupra alios & propius Superos accedere fas eſt, id eximium hodie majorique proventu habere Gallias: quemadmodum caput habent, cujus omnes generis humani vertices aſſurgunt majeſtati. Poteratque ubertas tanta, tanta felicitas, exteros inſuperhabere, ignorare. Sed decet principe loco poſitos agere citra invidiam, & proximos, quamvis longo intervallo, non obliquis, ſed lætis adſpicere oculis, ac virtuti, ubicumque eſt, favorem dibitum non inficiari. Nam qui detrectant in eadem laude aliquo cum ſucceſſu verſantes, præjudicium quærunt ipſos oneraturum: & in ſuſpicionem veniunt metuere, ut ſint tanti, quanti vulgo putantur, ſi comparentur, & plures eſſe aliquid videantur. Satis hoc laudabile & præcipui ſplendoris conſcientiæ conveniens, alieno ſplendore non uri, nec vel peregrinitatem objectare. Satis etiam bella & prædicanda curioſitas, tanti orbis rectorem noſſe velle, quid ubique ſapien-

 tia

tia & humanitas profecerint; qui literis aſſidendo proceſſerint; qui doctrinarum diſciplinas quibus ſolidis & duraturis monumentis propagent, & eam cauſam celebritatis habeant: ſatis bella & prædicanda, tamenetſi nihil aliud inde peteretur quam ut noſcerentur. Raro eruditionis fama eo uſque penetrat, raro eſcendit in arces: aut ſi quando ad illam altitudinem erepſit, vix tenui auditione percipitur, neminem movet, neminem tenet, pleriſque ludibrium debet. At Rex incomparabilis magnificentiam liberalitatis ſequebatur: notabat & excernebat, quorum laborem in optimis artibus uberrimo & ſuaviſſimo fructu bearet; quos ob induſtriam ſingularem laude ac donis promereretur: quibus vel tenuioribus agitandi facilius copiam faceret, ut vacui metu, ne deſit in ſumptum, chartis impalleſcerent, neque ignobili cura, quĩ utare, à docta muſei quiete diſcederent; vel ſi non indigerent ope propter amplas facultates, honor ipſe illuſtris & extraordinariæ gratificationis non minus obligatis animos & gloriam adderet: unum illa tua forti fidelique dextra ſtipulatus, ut pulcre cœptis ſtrenue inſiſterent, certarentque quiſque pro ſe, pro copia, pro ſuſcepti operis ratione, ne quid profuturum poſteris lateret. Quanta ſpecies diei felicis atque aurei, qui quicquid Muſis eſt amicum, Chriſtianiſſimæ tutelæ fecit atque ditionis? alios potiendo, alios ſperando, alios commodis ſui ordinis in quibuſcumque fruentibus favendo? idque una ad potentiam mitiſſima & expeditiſſima via, benefactorum magnitudine, quæ priſcæ ſimplicitatis heroas ad ſceptra vivos, mortuos in Cælitum numerum evehebat? Et omnia quidem Sacratiſſimæ Majéſtati debemus, verum te conſilia-

ſiliatore, ſuffragatore, medio atque interprete. Tu das hos aditus, per te adoramus purpuram principalem, per te præſenti abſentes ſubmittimur, ſupplicamus, exaudimur: quod quidem tanto nobis honorificentius, quam ſi per admiſſionis officium introduceremur, quanto tu major admiſſionum magiſtro. Te, cujus mirificam & perpetuam dexteritatem ſine fine tot tantis in rebus experitur, voluit ille probare, quos ipſe ſuſcipit: te delectorem hujus cohortis & exactorem eſſe: te, ut creſceret æſtimatio expendentis perſona, & minus interveniret caſuum aut fraudis, deferre munera ſua: te cauſam & titulum donationis ſignare, utque quibus contigit, quantum in ipſis eſt, mereantur, vice & auctoritate ſacra præcipere: eorundem te obſequia & devotionem commemorare. Accipe igitur hanc quoque benigna fronte velut ratiunculam nuperrimæ lucubrationis, ut ſi non ingenio neque arti exordiorum & ſubceſivi temporis noſtri, at improbo labori & exercitio inexhauſto teſtimonium perhibere poſſis. Deus te, Vir Illuſtriſſime, & omnem generoſam gentem tuam ſalvos & honeſtos, Patriæque ac Patriæ Patri ſalutares ſemper & probatiſſimos præſtet. Scripſi Lugduni Batavorum a. d. IV. Calendas Quinctiles anno Chriſtiano CIↃ IↃ C LXIX.

Illuſtriſſimæ Meritiſſimæque

Dignitatis & Magnitudinis Tuæ

Obſequentiſſimus cliens

JOHANNES FREDERICUS GRONOVIUS.

AD
LECTOREM.

M. ACCII PLAUTI *Fabulis ad aliquam nitoris pristini speciem & in manus hominum revocandis, præter cæteros operam navarunt superiori seculo vir inprimis magnus Joachimus Camerarius, nec minus insignis claritate literarum Dionysius Lambinus; infinitis locis alter fidarum membranarum ope restitutis, alter perpetuò commentario illustratis. Accessere dein certatim belli & politi homines, Janus Sambucus, Justus Lipsius, Janus Mellerus Palmerius, Janus Guilelmius, Literarum in Academia nostra & propemodum omni libero Belgio pater & princeps Janus Douza cum cognomine filio, Gasper Schoppius, Joannes Meursius, Simon Ulricus Pistoris, Valens Acidalius, Franciscus Dissaldæus: quorum plerosque etsi juvenilis calor ultra, quam debuit, provexerit, & mors, antequam maturescere possent, exstinxerit, negari tamen nequit, multa illos non inepte molitos & divinitus cogitasse. Horum omnium (præter postremum, quem videre non potuit) selectos flores in unum commentarii corpus contulit Fridericus Taubmannus. Eodem tempore brevia, quæ margines cujusque paginæ caperent, scholia collegit Philippus Pareus. Erat cum majori spe assequendi doctum sermonem, & in eo proficiendi, lectionem tanti scriptoris ingredi: multum tamen etiam infectæ & manum desiderantis materiæ restabat. Taceo nunc nodos vel latentes vel agnitos, & adhuc insolubiles, quos* Καιρὸς ὁ πανδαμάτωρ *identidem existenti alicui ad conjecturam sagaci reservat. Inoleverat in renatæ Critices infantia, ut bonum factum putarent consolidare ac complanare lacunas, & hiatus, qui alicui discedebant manifesti. Sic passim pro suo quisque captu interpolarunt veteres auctores, & eos centunculis deformatos, quam suos & sinceros una cum nævis, quibus antiqua ab auctoritate nulla remedium erat, versari maluere. Quæ periculosa ratio & merito postea eruditis damnata eo valuit in nostro, ut & plurima, quæ per* ἀποσιώπησιν *prolata erant, complerent, & non modo versus atque hemistichia, sed integra diverbia canticaque, integros actus comminiscerentur: alii in editionibus infelicibus exolescere non finerent, & velut ex veteri codice producerent: quidam inde in testimonium*

monium

monium citarent, quæ neque illi nec cuiquam Latino in buccam aut solum venerant. Sed & versuum Comicorum leges quum condidissent, duram scilicet imposuerunt ipsi sibi provinciam sub istas leges omnem Plautum cogendi. Quod quia sæpenumero parum procedebat (præsertim vocales non collisas in finibus & initiis vocum committere veritis: quanquam & Epici, Insulæ Ionio in magno, & fœmineo ululatu, & Parrhasio Euandro. *sed & vetustissimi etiam citra necessitatem carminis* D *interponerent, ut* prædad, dictatored, marid, pucnandod, altod. *quam literam sic sæpius olim, quam nunc hic, videre fuisse nemo negaverit.) quum igitur sæpe parum cederent accurati illi, quos requirebant, versus, jus sibi dederunt passim inserendi particulas, pronomina, verbum substantivum & similia, alibi eadem exstirpandi, interdum voces transponendi vel in eodem vel de versu in versum, secus atque in Mss. & priscis editionibus invenerant: idque non pudenter ac raro, sed quotquot paginis. Huic malo strenue occurrit Janus Gruterus, collatis diligentissime duobus exemplaribus Camerarianis: quibus in prioribus octo fabulis (quæ alteri decrant) accedebant sex Palatini: & spuria illa induxit: sicubi admisit aliquid, quod vel sensus dictabat, vel versus postulare videbatur, id aliis litteris, statim ut dignosci posset, expressit. Ante annos tredecim rursum venditatus in Saxonibus Plautus sub clari nominis præconio. Jactabatur hoc esse verborum & sensuum textum, quod constituerat Gruterus: non visum tamen faciendum, ut perpetuo exemplo inhærerent: sed meliora subjecta, quoties recepta scriptura interpretationem omnem refugeret, idque locis paucissimis. Honesta oratio, si dictis facta suppeterent; si opera appareret. Verum non modo istic ille velut ἐκ νάρθηκος Plautus exhibitus est, sed etiam recollectum, quicquid Gruterus lolii & quisquiliarum evellerat: rursum trajectæ & commutatæ locis voces, aliæ expunctæ: denique omnia, quæ ante salutiferam illam manum offenderant, reposita, &, ut fieri solet, novis mendis accumulata. Qua in re tametsi potissima culpa est illorum, qui ut malæ mercis laudatorem invenirent, mentiti sunt, & apud eum finxerunt se præstitisse, quod susque deque habuerunt: tamen & parum consuluit existimationi suæ, qui hominibus nihil nisi lucrum spectantibus tam facile credidit, & de non probato opere, tanquam si unicus ejus exactor fuisset, pronuntiavit. Non jam dicam necesse est, quam sobrie ac fru-*

gali-

galiter accuraverit pensum suum, qui quinquennio post idem mangonium, velut puerum meritorium prætexta & bulla, charta & typo tam venusto, hoc in oppido, convestivit. Præfatur ille quidem, nescio quem juvenem, quem sollicite atque intente rem tractare deprehenderit, cum melioribus editionibus & maxime postrema, cujus modo meminimus, quod exsignandum erat exemplar, contulisse: sed novimus phaleras istas. Homines pudentes & sani, qui se ad antiquitatis docta monumenta renovanda occupant, majus sciunt id negotium esse, quam quod adolescentulis possit delegari. Et citius deprehenderit, quod pueri in faba, quam alterius diligentiam, qui tam secors ipse & hujus operæ juxta præstandæ atque exigendæ par esset. Prorsus eandem recoxit & reposuit cramben, nisi quod inter varias lectiones & divinationes margini allitas (non minore negligentia attribuentes manuscriptis, quæ Mss. omnino non sunt, aut quasi omnium esset, quod unius est; referentes ad conjecturam, quod est scriptorum; ad veteres codices, quod mendosarum editionum: nomina instar vetuli & obliviosi nomenclatoris male reddentes, & non suis auctoribus inventa adscribentes: denique varietatibus conjecturisve nulla mentione dignis & jamdudum rejectis tantummodo obturbantes) interdum ut editoris proximi limæ specimina annotantur, quæ sunt operarum aberrationes. Quum propius esset factum nihil quam ut tertia quoque fraus susciperetur, intercessi, & quod in me fuit, cavi, forte magis, dolore perituri olei & laboris & emptorum lectorumque frustratui habendorum misericordia, quam consilio, rem necopinatam aggressus. Nondum enim ludum mihi T. Livius dabat, aut tantum largiebatur otii, ut quemquam præterea respicerem; & typographus nihil aliud, quam ut aliquî suum munus ornarem, rogaverat, cui ex veteri conjectaneorum nostrorum penu paucis notulis subministratis satis me gratificaturum putabam. Prehendi tamen & volutare cœpi exemplar, quod operæ erant secuturæ, & occurrentibus passim, quæ dubitationem adferrent, Gruterum adhibui. Cujus industriam etsi spretam viderem, ab ipso autem multa secus atque ab superioribus informata, nec in Notis, quas ille Taubmannianis commentariis attexuit, mentionem fieri, cur à vulgatis recesserit, certum tamen habui antiquioribus illum auctoribus, scriptis nimirum membranis, uti maluisse. Hic profuerunt mihi excerpta Palatinorum codicum, quæ Philippus Paræus paraverat

qui-

quidem, ut publicaret, ſed quum ob molem voluminis, nihil præter varias lectiones continentis, non reperiret, qui ſumptum & officinam præſtaret, ſupremo judicio mihi reliquit. Sic paullatim ingraveſcente hac cura, & ex perfuſoria in ſeriam verſa, quandoquidem inter iſtos interdum diſconveniebat, ſive palam, quod adfirmabat hic, negaret alter; ſive operæ peccaſſent; ſive denique tacitum quid tranſmiſiſſent uterque; nec officio meo nec deſiderio ſtudioſorum me ſatisfacturum cenſui, niſi meis crederem oculis, manuque exaratos, quos nanciſci poteram, & ipſe inſpexiſſem. Quos referam neceſſe eſt, quales fuerint, & unde acceperim, tum ut de mea fide conſtet curioſis & ab hoc exemplo, quod modo coargui, diffidentibus, tum ut virorum præſtantiſſimorum ac celeberrimorum humanitati vicem rependam. Tres igitur membranaceos ſuppeditavit ex lecta ſua & pretioſa hujus generis copia Iſaacus Voſsius: quorum antiquiſsimus, quadratus, orditur ab Aululariæ act. II. *ſc.* II. *verſ.* XII. MEG. Quid tu ſolus; *& eam fabulam ſuo habet loco inter omnes tertiam; finit autem in Epidici act.* II. *ſc.* II. *verſ.* LX. Obſecro mulieri Libere, *ut ibi legitur: Alter integrum retinet, quod ei creditum eſt, nempe octo priores comœdias: Tertius incipit ab Amphitruonis act.* I. *ſc.* II. *verſ.* XLIII. Faciam ita, ut vis: *finit autem cum Aularia, quemadmodum & ſecundus: nam uterque eam poſt Epidicum collocant. Nec plures numero nec alio ordine complexum Chartaceum (ex quo explicationes quaſdam vocabulorum non magnæ rei affert in Notis, qui antehac ei dominus fuit, in cætera etſi non contemnendo parum uſus) commodavit Adrianus Junius, ludi literarii, qui eſt Amſtelædami, moderator graviſsimus. Quintum in membranis Marquardus Gudius, a quadrienni peregrinatione, ſupra quam dici poteſt, eleganter ac muſice tranſacta redux: In his prima Amphitruo, tertia Aulularia, poſtrema Epidici act.* V. *ſc.* II. *verſ.* XXIIX. Frugi tu homo Apocides. *Acceſsit in Pergamena ſcriptus, quem bibliotheca publica hujus Academiæ ſuppeditavit, eo gratior, quod hic inveniebam eas fabulas, quæ in iſtis deſiderabantur. Codex maximæ formæ eſt: principium Aſinariæ act.* I. *ſc.* III. *verſus ſeptimus:* Ego pol iſtunc portitorem: *finis Truculenti act.* I. *ſc.* III. *verſ.* CII. Nondum adveniſſe miror. *Decedunt illi quidem duobus Camerarianis, & ſe inferiores fatentur: facile tamen in ſecundo ſunt pretio, & magni vel ob hoc ipſum faciendi, quod illorum*

lorum auctoritatem fere conservant, aut ambobus aut utique alteri, subscribentes: interdum etiam docte ac diligenter ab ea divortunt, ut nulli tam felix & extra communia positus librario stilus contigit, qui semper bene provenerit, nusquam deerraverit. Quod in Cæsaris Augusti chirographo sæpe non literæ modo, sed syllabæ permutatæ aut præteritæ conspicerentur, communem hominum errorem appellat Suetonius. Vellem quoque etiam jampridem collatos & expensos tranquille atque otiose habuissem, non per trepidationem ac tumultum, cœpto jam opere, prælis sine intermissione moventibus, centies interpellatus & per diversa distractus. At, hæc utcunque me impedirent, quod licuit tamen industria atque indefesso labore pensavi, & dedi operam, ut haberes Plautum majorem partem Jani Gruteri, sed hunc quoque multis partibus emendatiorem. Tentavimus & ipsi Marte nostro compluribus jocis & dictis germanos sonos aut aptos sensus reddere, qui priorum sagacitatem fugisse videbantur; ut quidem partim nunc inter malleum & incudem, quod dicitur, se dederunt; partim jam pridem in conditis habebamus. Neque effudimus, quicquid erat præ manu: sed acerbo cum delectu produximus, quæ judiciis æquis nos probaturos sperabamus. In lance satura observationis multorum nihil est, quod ego præstare debeam: interdum altero oculo adspicere vacavit, interdum minus: suos habent quæque adscriptos auctores, quibuscum, sicubi titubatum quis putarit, agere poterit. Vale & hanc subitam conditamque velut cœnulam sine fastidio accipe. L. B. A. CIↃ IↃ C LXIX.

DE

De Plauto,

et ejus scriptis veterum auctorum testimonia.

Varro Parmenone, apud Nonium, in *Poscere*, id est, accipere.

In Argumentis *Cæcilius poscit palmam*, *in* Ethesin *Terentius*, *in* Sermonibus *Plautus*.

Cicero lib. I. de Officiis.

Duplex omnino est jocandi genus; unum illiberale, petulans, flagitiosum, obscenum: alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum: quo genere non modo Plautus *noster & Atticorum antiqua Comœdia, sed etiam Philosophorum Socraticorum libri sunt referti.*

Idem Tuscul. Quæst. lib. I.

Serius Poëticam nos accepimus, annis enim fere ccccx. *post Romam conditam Livius Fabulam dedit, C. Claudio Cæci filio, M. Tuditano* Coss. *anno ante natum Ennium, qui fuit major natu, quam* Plautus *& Nævius.*

Idem lib. III. de Oratore, ex persona L. Crassi.

Equidem cum audio socrum meam Læliam, (facilius enim mulieres incorruptam antiquitatem servant, quod multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt) eam sic audio, ut Plautum *mihi aut Nævium videar audire.*

Idem lib. de Republ. apud Augustinum De Civ. lib. II. cap. IX.

Sed Periclem, cum jam suæ civitati maxima auctoritate plurimos annos domi & belli præfuisset, violari versibus, & eos agi in scena non plus decuit, quam si Plautus *noster voluisset aut Nævius P. & Cn. Scipioni, Cæcilius M. Catoni maledicere.*

Idem, Catone Majore, ex ejusdem persona.

Quam gaudebat Bello suo Punico Nævius! quam Truculento Plautus! *quam Pseudulo!*

Idem, Epiſtol. Famil. lib. IX. Epiſt. ad Papirium Pætum.

Sed tamen ipſe Cæſar habet peracre judicium: & ut Servius, frater tuus, quem literatiſſimum fuiſſe judico, facile diceret: Hic verſus Plauti non eſt, hic eſt: quod tritas haberet aures notandis generibus Poëtarum, & conſuetudine legendi: ſic audio Cæſarem, &c.

VOLCATIUS SEDIGITUS, de Poëtis Comicis, apud Agellium lib. XV. cap. XXIV.

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poëtæ Comico qui deferant,
Eum meo judicio errorem diſſolvam tibi.
Ut, contra ſi quis ſentiat, nihil ſentiat.
Cæcilio palmam Statio do Comico.
Plautus *ſecundus facile exſuperat cæteros.*
Dein Nævius, qui fervet, pretio in tertio eſt.
Si erit, quod quarto detur, dabitur Licinio.
Poſt inſequi Licinium facio Atilium.
In ſexto conſequetur hos Terentius.
Turpilius ſeptimum, Trabea octavum obtinet.
Nono loco eſſe facile facio Luſcium.
Decimum addo antiquitatis cauſa Ennium.

PLINIUS NEPOS, Lib. I. Epiſt. XVI.

Legit mihi nuper epiſtolas, quas uxoris eſſe dicebat: Plautum *vel Terentium metro ſolutum legi credidi.*

QUINTIL. Inſt. Orat. lib. 10. cap. 1.

In Comœdia maxime claudicamus, licet Varro dicat, Muſas (*Luc. Ælii Stilonis ſententia*) Plautino ſermone locuturas fuiſſe, ſi Latine loqui vellent.

AGELLIUS Noct. Att. Lib. I. cap. VII.

Plautus *verborum Latinorum elegantiſſimus, in Amphitruone dixit:* Numero mihi in mentem fuit.

Idem lib. III. cap. III.

Verum eſſe comperior quod quoſdam bene literatos homines dicere audivi, qui pleraſque Plauti Comœdias curioſe atque contente lectitaverunt, non indicibus Ælii, nec Sedigiti, nec Claudii, nec Aurelii, nec Accii, nec Manilii, ſuper his Fabulis, quæ dicuntur ambiguæ, credituros, ſed ipſi Plauto moribuſque ingenii atque linguæ ejus. hac enim judicii norma Varronem quoque eſſe unum videmus: nam præter illas unam & viginti, quæ Varronianæ *vocantur; quas iccirco à cæteris ſegregavit, quoniam dubioſæ non erant, ſed conſenſu omnium Plauti eſſe cenſebantur: quaſdam item alias probavit adductus ſtilo atque facetia*

tia sermonis Plauto congruentis: easque jam nominibus aliorum occupatas Plauto vindicavit: sicuti istam, quam nuperrime legebamus, cui est nomen, Bœotia. *nam cum in illis una & viginti non sit, & esse Aquilii dicatur, nihil tamen Varro dubitavit quin Plauti foret; neque alius quisquam non infrequens Plauti lector dubitaverit, si vel hos solos versus ex ea Fabula cognoverit: qui quoniam sunt, ut de illius more dicam, Plautinissimi, propterea & meminimus eos & adscripsimus, Parasitus ibi esuriens hæc dicit:*

Ut illum Dì perdant, primus qui horas repperit, &c.

Favorinus quoque noster, cum Nervolariam *Plauti legerem, quæ inter incertas est habita, & audisset ex ea Comœdia versum hunc,*

Strateæ, scrupedæ, strativolæ, sordidæ:

delectatus faceta verborum antiquitate, meretricum vitia atque deformitates significantium: Vel unus hercle, inquit, hic versus Plauti esse hanc Fabulam satis potest fidei fecisse. Nos quoque ipsi nuperrime cum legeremus Fretum (*nomen est id Comœdiæ, quam Plauti esse quidam non putant*) *haud quicquam dubitavimus quin Plauti foret, & omnium maxime genuina, ex qua duos hos versus exscripsimus, ut historiam quæreremus Oraculi arietini:*

—— Nunc illud est,
Quod arietinum responsum magnis Ludis dicitur:
PERIBO, si non fecero: si faxo, vapulabo.

Marcus autem Varro in lib. De Comœdiis Plautinis primo verba hæc ponit: Nam nec *Gemini*, nec *Leones*, nec *Gondalium*, nec *Anus* Plauti, nec *Bis compressa*, nec *Bœotia* unquam fuit, neque adeo Ἄγροικος, *neque Commorientes*; sed M. Acutici. *In eodem libro Varronis id quoque scriptum est, Plautium fuisse quempiam Poëtam Comœdiarum: cujus quoniam Fabulæ PlautI inscriptæ forent, acceptas esse quasi Plautinas: cum essent non à Plauto Plautinæ, sed à Plautio Plautianæ. Feruntur autem sub Plauti nomine circiter centum atque triginta. Sed homo eruditissimus L. Ælius quinque & viginti esse ejus solas existimavit: non tamen dubium est, quin istæ, & quæ scriptæ à Plauto non videntur, & nomini ejus addicuntur, veterum Poëtarum fuerint, & ab eo retractatæ & expolitæ sint: ac propterea resipiant dictum Plautinum. Sed enim* Saturionem & addictum, & *tertiam quandam, cujus nunc mihi nomen non suppetit, in pistrino eum scripsisse Varro, & plerique alii memoriæ tradiderunt, cum pecunia omni, quam in operis artificum Scenicorum pepererat, in mercationibus perdita, inops Romam rediisset; & ob quærendum victum ad circumagendas molas, quæ trusatiles appellantur, operam pistori locasset. Sicut de Nævio quoque accepimus, Fabulas eum in carcere duas scripsisse*, Hariolum & Leontem, &c.

Idem lib. VII. cap. XVIII.

Plautus *homo linguæ atque elegantiæ in verbis Latinæ princeps.*

Idem lib. XVII. cap. XXI.

Ac deinde annis fere post quindecim, bellum adversus Pœnos sumptum est: atque non nimium longe M. Cato Orator in civitate, & Plautus *Poëta in Scena floruerunt.*

Idem lib. XIX. cap. IIX.

Quando Plautus linguæ Latinæ decus, deliciam *quoque* ἑνικῶς *dixerit*, *pro deliciis*: Mea, *inquit*, voluptas, mea delicia.

MACROBIUS Satur. lib. II. cap. I.

Et jam primum animadverto duos, quos eloquentissimos antiqua ætas tulit, Comicum Plautum *& Oratorem Tullium: eos ambos etiam ad jocorum venustatem cæteris præstitisse,* Plautus *quidem ea re clarus fuit, ut post mortem ejus Comœdiæ, quæ insertæ ferebantur, Plautinæ tamen esse de jocorum copia noscerentur.*

D. HIERONIMUS in Epist. ad Pammachium.

Hæc est Plautina elegantia, hic lepos Atticus, & Musarum, ut dicunt, eloquio comparandus.

Idem, Epist. ad Pammach. De opt. genere interpretandi.

Terentius *Menandrum*, Plautus *& Cæcilius veteres Comicos interpretati sunt. Nunquid hærent in verbis, ac non decorem magis & elegantiam in translatione conservant, quam veritatem interpretationis?*

Idem, ad Eustochium, de custodiâ Virginitatis.

Itaque miser ego lecturus Tullium jejunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus *sumebatur in manus.*

Idem, adversus Ruffinum,

Audio præterea te quædam de epistola mea Philosophice carpere, & hominem rugosæ frontis adductique supercilii Plautino *in me sale ludere, eo quod Barrabam Judæum dixerim præceptorem meum.*

Idem, in EUSEBII Chronico.

Olymp. CIV. Plautus *ex Umbria Sarsinas Romæ moritur, qui propter annonæ difficultatem ad molas manuarias pistori se locaverat. ibi, quoties ab opere vacasset, scribere Fabulas solitus & vendere.*

RUFFINUS, in D. Hieronymum.

Cum ad hæc omnia, quæ supra diximus etiam illud addatur, ubi cessat omne commentum, quod in monasterio positus in Bethlehem ante non multo tempore partes Grammaticas exsecutus sit, & Maronem suum Comicosque ac Lyricos & Historicos auctores traditis sibi addiscendum Dei timorem pueris exponebat.

Quinam isti Comici sint, paulo post exprimit.

Quæro, si vel Flaccus tuus, aut Maro, si Plautus *Comicus, aut Terentius certe, si aut Satyricus quis, &c.*

Idem

Idem ibidem.

Sic, dum totus Plautinæ *& Tullianæ cupis eloquentiæ sectator videri, oblitus es, quomodo Apostolus omnem Ecclesiam, &c.*

Idem ad Domnionem.

Puto quod puer legeris Aspri in Virgilium & Sallustium Commentarios, Vulcatii in Orationes Ciceronis, Victorini in Dialogos ejus, & in Terentii Comœdias Præceptoris mei Donati, æque in Virgilium; & aliorum in alios, Plautum, *Lucretium, Flaccum, Persium atque Lucanum. Argue Interpretes eorum, quare non unam interpretationem sequuti sint, & in eadem re quid vel sibi vel aliis videatur enumerent.*

D. Aurel. August. lib. 2. cap. 12. De civitate Dei.

Indignum videlicet fuit, ut Plautus *aut Nævius Publio & Cnæo Scipioni, aut Cæcilius M. Catoni malediceret: & dignum fuit ut Terentius vester flagitio Jovis opt. adolescentium nequitiam concitaret.*

C. Sollius Sidon. Apollinaris, Panegyrico ad Anthemium Augustum.

Qua Crispus brevitate placet, quo pondere Varro,
Quo genio Plautus, *quo flumine Quintilianus!*

Idem Carmine XXIII.

Et te tempore qui satus severo
Grajos, Plaute, *sales lepore transit.*

Servius Honoratus ad I. Æneid.

De numero librorum nulla hîc quæstio est, licet in aliis inveniatur auctoribus: nam Plautum *alii dicunt scripsisse Fabulas viginti unam, alii quadraginta, alii centum.*

Gerh. Voss. Instit. Orat. lib. 4. cap. 19.

Atque etiam in deliciis tum fuerit is, quem dixi, Plautus, cujus dictionem tantopere celebrat antiquitas. Sed huic Varronis judicio (vide supra testimonium Quinctiliani) *non uno modo occurri solet. Nicolaus Loënsis vir doctissimus in Epiphyllidon libris arbitratur eum hoc loco per* sermonem *intelligere facetias, idque propterea, quia Plautinos sales à proavis laudari solere, etiam Horatius dicat. Eo autem modo* sermonem *pro facetiis dicere autumat, quo Græci & eorum imitatione Plautus identidem appellant logos. Sed ut libere dicam, infacetum hoc vereque logos arbitror: ac adeo ridiculos, ut si ἀγέλαστος ille Crassus audisset, haud aliud fuerit facturus, quam quod egit, cum asinum vidit comedentem carduos. Facilius eidem assensero, cum sermones ita interpretatur in altero Varronis loco, qui adducitur è Parmenone. Ubi sic scripserat,* in argumentis Cæcilius palmam poscit: in ἤθεσιν Terentius: in sermonibus Plautus. *Quo loco etiam doctissimus Andreas Schottus per* sermones *intelligi sales putavit. Interim nec hujus loci sententiam penitus assequuntur: quod ut pareat, scito*

opus, tria in comœdia spectari: primum argumenti inventionem ac οἰκονομίαν *sive* ordinem : *deinde* τὸ ἠθικὸν, *sive* hominum mores, *qui pro persona cujusque, si uspiam sane in comœdia, apte exprimi debent: tertio autem loco* φράσιν *seu* elocutionem, *quæ non verba modo, sed etiam* διάνοιαν *respicit. In primo horum ait Varro Cæcilium vincere, in altero Terentium, in tertio Plautum. Ex quo eâdem cognoscimus, causam non esse, cur, cum eodem Loënsi, pro* argumentis *rescribamus* πάθεσιν. *Quanquam id aliquando non displicuerit mihi: nimirum propter illa ejusdem Varronis quæ ex quinto de L. L. Charisius adducit:* ἤθη nulli alii servare convenit, quam Titinnio & Terentio: πάθη vero Trabea & Attilius& Cæcilius, facile moverant. *Nunc non tanti illud videtur, ut idcirco assensum accommodem Loënsi. Nam nihil prohibet, quo minus idem Cæcilius & argumentis & ciendis affectibus vicerit. Nec ea est affinitas inter duo hæc vocabula,* argumenta & pathe, *ut verisimile fiat, errore librarii alterum alterius locum occupasse.*

Vidimus de iis, qui, ne Varro præclare adeo de Plauti stylo sensisse videatur, verba ejus in longe aliam sententiam deflectunt. Venio nunc ad istos, qui illud quidem agnoscunt in sermone ab eo Plautum omnibus præferri: sed hac parte togatorum doctissimum esse audiendum negant: quippe hominem antiquarium, qui passim pene desitis usus sit; ut inprimis cognoscimus ex fragmentis ejus quæ apud veteres Grammaticos leguntur. Atque addunt, ideo eum ab auctore dialogi de causis corruptæ eloquentiæ, una cum Sisenna annumerari illis, qui cum antiquo, quam cum ævo suo loqui maluissent. Nempe eodem illum morbo laborasse volunt, ac principem Historicorum Crispum Sallustium: qui & ipse veteri epigrammate incessitur, quod verba sua sublegerit Porcio Catoni: cujus dictio dura ac horrida, Ciceronis etiam judicio, fuit. Atque hunc in modum differunt illi: qui si non aliud volunt, quam aurea ætate, quam dixi, Oratori magis convenisse dictionem Ciceronis vel Cæsaris, quam Plauti & æqualium: equidem lubens iis suffragor. Nam Tullii temporibus sermo vetus multum erat mutatus: Oratori autem, cui sæpe in populo orandum erat, non alia utendum oratione fuit, quam populari atque usitata. Eoque sic ei Plautus erat lex linguæ Romanæ, ut lima eidem esset Terentius, vel si quid Terentio tum cultius foret. Quare ut Plauti ætate, Musæ (sic more veterum loqui liceat) sermone non alio usuræ erant, quam Plauti: ita dicere liceat, Terentii temporibus Terentiano more locuturas fuisse: ac ætate Ciceronis & Cæsaris, si sermonem cum Romanis serere vellent, Tullii, Cæsaris & æqualium more, id fuisse facturas. Nec enim dearum (ut sic dicam) fuisset incultius loqui, quam hominum elegantiorum. At quis nescit aurea horum ætate, magis excultam fuisse linguam Romanam, quam secundo bello Punico, cum Musæ in rudi illa, & effera Romuli gente, pedem primum posuissent? Sed ista licet fateamur non inviti: non tamen consequi ex iis putamus, quod colligere hinc conantur. Quod ut liqueat magis, tria hæc tempora distinguemus: illud, quo Plautus fuit; alterum, quo Cicero florebat, & præterea tertium; quo nos sumus. Plauti ætate ne Oratorem quidem dedecebant archaismi & voces illæ antiquæ, quas apud Comicum hunc legimus. Sic enim tum loquebantur. Ciceronis vero ætate ea locum amplius in Oratore non habebant: attamen non usque adeo consuetudini adstringebantur hi, qui non dicerent, sed scriberent; atque eruditis magis scriberent, quam vulgo. Nempe uti necesse non est, ut vasa, quibus utimur, formam

semper

ſemper habeant uſitatam ; ſed etiam vetera delectant, dummodo mundicies adſit: ita, qui ſcriberent hominibus doctiſſimis, non ſemper averſabantur antiqua, modo rem pure ac proprie exprimerent. Noſtro vero ævo, ni fallor, etiam plus aliquanto licet Latine dicturo: quia non amplius in populo (poſtquam ne in Latio quidem Latine loquuntur) ſed in conſeſſu fere doctorum dicendum eſt. Quamobrem minime eos audimus, qui Varronem, Criſpum, atque alios optimi ævi ſcriptores, eo nomine culpant, quia non plane ſequantur conſuetudinem ſui temporis: multoque minus eos audimus, qui ad Tullianam phraſin omnia exigunt, quæ hodie ſcribuntur. Nec enim tam inops eſt lingua Latina, ut uno ſolum modo aliquid Latine dicatur. Multa bona apud Tullium, ſed & apud Plautum: In quo Romanorum doctiſſimi ſummam agnovere ſermonis caſtimoniam. Eoque perſuaſiſſimum habemus, juventuti, poſtquam nativum illum vultum, veraque Latini ſermonis lineamenta, imbiberit è fonte Tulliano, non modo Terentium, Cæſarem, alios, qui propius ad Tullium accedunt: ſed Plautum etiam multum diuque eſſe verſandum. Tantum judicium in delectu deſidero. Primum in archaiſmis, & pene deſitis; quæ nec ubique nec ſemper locum habent, ut ſuperius ſatis diximus. Deinde in iis, quæ Comicus ille finxit ad riſum captandum. Multa enim apud eum decore dicuntur à ſervo, aut lenone: quæ ſi orationi noſtræ inſerantur, reddamus eam protritam ac plebejam. Quale eſt cum ſervus ait, exſpuere lacrimam. *Suntque apud eum compluria hujus generis, quæ extra ſcenam non habeant locum: niſi forte cum familiari amico ſermone vel epiſtola viſum erat paullum nugari.*

NOMINA

NOMINA EORUM,

QUORUM

COMMENTATIONES, VARIANTES LECTIONES,

ET

NOTÆ AD TEXTUM PLAUTINUM

Hac editione exhibentur.

Acidalius.
Agellius.
Agricola.
Alciatus.
Angelus Decemb.
G. Anshelmus.
Apulejus.
Aristoteles.
Arnobius.
Artemidorus.
Ant. Augustinus.

Barthius.
Becmannus.
Beza.
Bosius.
Boxhornius.
Brantius.
Brissonius.
Brodæus.
Bryardus.
Buchnerus.
Budæus.

Camerarius.
Canterius.
Casaubonus.
Castalio.
Charisius.
Ciacconius.
Cicero.
Colerus.
Colvius.
Contarenus.
Corasius.
Cornutus.
Cruquius.
Crusius.
Cujacius.

Dalechampius.
Delrius.
Dissaldæus.
Donatus.
Douza.
Duarenus.
Durantius.

Elmenhorstius.
Erasmus.

Faber.
Festus.
Freherus.
Fronto.
Fruterius.
Fulgentius.

Alb. Gentilis.
Scip. Gentilis.
Gifanius.
Goldastus.
Gronovius.
Gruterus.
Guellius.
J. Gulelmius.
Gutherius.

D. Heinsius.
N. Heinsius.
Des. Heraldus.
D. Hieronymus.
Hotomannus.

Isidorus.
Fr. Junius.
Had. Junius.

Kirchmannus.

Diog. Laërtius.
Lambinus.
Langius.
Langlæus.
Lindenbrogius.
Lipsius.
Longolius.

Macrobius.
MSS. Palatt.
Mercerus.
Mercurialis.
Merula.
Meursius.
Muretus.

Nannius.
Nansius.
Nonius.
Lud. Nonnius.

Oppianus.

Ascon. Pædianus.
Palmerius.
Pareus.
Parrhasius.
Passeratius.
Petitus.
Pistoris.
P. Pithœus.
Pius.
Plinius.
Politianus.
Polletus.
Is. Pontanus.
Aus. Popma.
Tit. Popma.
Priscianus.
Porphyrio.
Pylades.

Rævardus.
Rigaltius.
Rittershusius.
Cæl. Rhodiginus.
Joh. Rhodius.
Joh. Robertus.

Salmasius.
Sarisberiensis.
Savaro.
Jos. Scaliger.
Jul. Scaliger.
Schegkius.
Schoppius.
Seneca.
Servius.
Sicama.
Siberus.
Sisenna.
Stephanus.
Stewechius.

Taubmannus.
Theophrastus.
Thomsonus.
Torrentius.
Turnebus.

Pet. Valla.
Varro.
Vegetius.
Verrius Flaccus.
P. Victorius.
Vossius.

Wouwerius.

M. AccI

M. AccI Plauti,

SARSINATIS UMBRI

AMPHITRUO.

DRAMATIS PERSONÆ.

SOSIA, *servus.*
JUPPITER, *Deus.*
AMPHITRUO, *Dux militaris.*
BLEPHARO, *arbiter.*
MERCURIUS, *prologus.*
ALCUMENA, *uxor Amphitruonis.*
THESSALA, } *ancillæ.*
BROMIA, }

ARGUMENTUM.

IN faciem vorſus Amphitruonis Juppiter,
Dum bellum gereret cum Telebois hoſtibus,
Alcmenam uxorem cepit uſurariam.
Mercurius formam Soſiæ ſervi gerit
Abſentis: his Alcmena decipitur dolis.
Poſtquam redire veri Amphitruo & Soſia,
Uterque luduntur dolis mirum in modum.
Hinc jurgium, tumultus, uxori & viro.
Donec cum tonitru voce miſſa ex æthere,
Adulterum ſe Juppiter confeſſus eſt.

3. U*ſurariam*] *Uxor uſuraria*, mulier ea eſt qua quis utitur; quamque accipit ad tempus velut mutuatitiam: ut *pecunia uſuraria*, quæ ad uſum accipitur mutuo. *Taubm.*

ARGUMENTUM, ut quibuſdam videtur,

PRISCIANI.

A *More captus Alcumenâs Juppiter,*
M *utavit ſeſe in ejus formam conjugis,*
P *ro patria Amphitruo dum cernit cum hoſtibus,*
H *abitu Mercurius ei ſubſervit Soſiæ:*
I *s advenienteis, ſervum ac dominum, fruſtra habet.*
T *urbas uxori ciet Amphitruo: atque invicem*
R *aptant pro mœchis. Blepharo captus arbiter,*
U *ter ſit, non quit, Amphitruo, decernere.*
O *mnem rem noſcunt: geminos Alcmena enititur.*

1. A *More captus.*] Adjecta ſunt pleriſque omnibus Comœdiis argumenta, carmine Jambico Senario, eaque ſubinde duplicia; ex quibus alterum, aut τεχνικὸν, aut μιμίαμβον ab artificio & imitatione dicitur: nam in literis initiantibus primæ cujuſque verſus dictionis, inſcriptio ſeu nomen Comœdiæ repræſentatur. *Longol.* *Alcumenas.*] Genitivus antiquus more Græcorum. Virg Æneid. 11.
----- *Nihil ipſa nec auras Nec ſonitus memor.* Taubm.

3. *Cernit cum hoſtibus.*] Ennius: *Ferro, non auro, vitam cernamus utrique* Lucret. lib. 4. Virgil. 12 Æneid. *cernere ferro*, pro decernere. *Taub.*

5. *Fruſtra habet.*] Fruſtratur.

7. *Blepharo captus arbiter.*] Videtur hoc argumentum, præfixum Comœdiæ poſt inſitas illas ſcenas: alioquin falſum quod ait, *Blepharonem captum arbitrum.* Nam ex legitimis, non Blepharo, ſed *Naucrates* arbiter captus inter uxorem & virum. Ex illegitimis vero, caſu occurrens Amphitruoni *Blepharo*, judex conſtituitur, uter ſit verus Amphitruo. *Diſſaldæus* Fallitur Diſſaldæus, etſi Barthium traxerit 30. Adv. 6. Nam & Jovem atque Amphitruonem raptaſſe invicem pro mœchis, quamvis haud eſſet repræſentatum in ſcena, & cum domi non fuiſſet inventus Naucrates, Blepharonem falſi Amphitruonis vocatu intervenientem deſperaſſe arbitrium, ſatis intelligitur ex principio ſc. III. act. IV. *Vos inter vos partite, &c.* quæ ſine dubio Plauti eſt. *Gronovius.*

ALIUD ARGUMENTUM

CAMERARII.

HUjus Comœdiæ argumentum eſt in granditate quadam admodum ridiculum. Traduxit enim Poëta Tragicum argumentum in Scenam Comicam. Atque eſt Fabula illa nota, Jovem adamaſſe Alcumenam, quæ eſſet nupta cum fratre patruele Amphitruone. Fuit enim, ſecundum poëtas, Jovis & Danaës filius Perſeus, & cum hoc nupta Andromeda Cephei filia. Horumque filii Alcæus, Sthenelus, Meſtor, Electryon, & filia Gorgophone. Alcæi autem filius Amphitruo; & Electryonis Alcumena ex filia Pelopis, quam fuiſſe ajunt appellatam Lyſidicen. Cum autem interfeciſſet Electryonem clava in bovem miſſa invitus Amphitruo, contulit ſe cum uxore Thebas, deſponſa quidem ſibi; ſed cui promiſiſſet juratus, ſe prius velle ulciſci cædem fratrum ipſius, quam nuptiis ejus potiretur. Ii fuerant à Taphiis, qui & Teleboæ, interemti. Adverſus hos profectus, qua nocte, bello confecto, rediit; ea concubuerat cum Alcumena Juppiter; de quo Hercules; concubitu autem viri, Iphicles conceptus fuit. Sed Plautus tempora & rem commiſcuit, & fabulis involvit. Nam apud hunc decimo menſe poſt nuptias revertitur Amphitruo, relicta gravida domi uxore. Juppiter autem tribus noctibus in unam congeſtis, qua nocte Thebanum ſolum attigit Amphitruo, eadem ex Alcumena voluptatem capit, quam prægnantem feciſſet menſe ante ſeptimo: atque ea uno poſtea partu & humanum & Jovialem fœtum eniſa fuit. Hæc autem habent inſertas varias ac multiplices ludificationes & fruſtrationes & errores, quibus cùm ſingulari feſtivitate dilatatur argumentum. Et eſt fabula hæc inprimis referta facetis dictis atque jocis. Res agitur Thebis.

PRO-

PROLOGVS.

MERCURIUS.

VT vos in vostris voltis mercimoniis
Emundis, vendundisque me lætum lucris
Afficere, atque adjuvare in rebus omnibus:
Et ut res, rationesque vestrorum omnium
Bene expedire voltis, peregréque & domi,
Bonoque atque amplo auctare perpetuo lucro,
Quasque incepistis res, quasque inceptabitis:
Et uti bonis vos vostrosque omnis nuntiis
Me afficere voltis: ea afferam, ea ut nuntiem,
Quæ maxime in rem vostram communem sient:
(Nam vos quidem id jam scitis concessum & datum
Mihi esse ab diis aliis, nuntiis præsim & lucro:)
Hæc ut me voltis approbare, annitier

Lucrum

1. V*oltis.*] Margini adscripsit Ms. Palat. tert. *Lingua Umbrorum vertit* V. *in* O. *Hetrusca contra* A. *in* V.

2. *Lætum.*] *Læti dii*, sunt propitii: ut, *omina* & *exta læta*, quæ *secunda*. contra *tristes dii*, irati, apud *Propert.* Unde patet, *lætum Mercurium* significare propitium, hoc est, bono publico lubentem, ac lætificantem suos. *I. Guliel.*

4. *Et ut res, rationesque, &c.*] Per *Res*, negotia domestica & rem familiarem intelligit: per *Rationes*, nomina, & quæ in codicem accepti & expensi referuntur. Jam, *expeditæ rationes*, liquidæ sunt & minime conturbatæ: contra, *impeditæ*, ubi plus aliis debemus, quam alii nobis. *Lamb.*

12. *Nuntiis præsim, &c.*] Duo præcipua Mercurii munera sunt, nuntium Deorum agere, & lucrum mortalibus, imprimis mercatoribus, afferre. A quorum illo ἄγγελος τῶν θεῶν, *Deorum nuntius*, hoc, κερδῷος, *lucri dator*, Græcis dicitur. *Lamb.*

13. *Vultis approbare.*] Et mutant male, nec bene, qui retinent, explicant. Habet autem verbum duas haud tralatitias significationes, quæ utræque huc congruunt. *Approbant* opus perfectum susceptores vel redemptores *probantibus* censoribus, vel privatis, qui id locaverant. Huc respicit & Phædrus de Simonide: *Opus adprobavit.* Apulejus lib. 6. *ante istam vesperam opus expeditum approbato mihi.* l. 24. D. locat. *Si in lege locationis comprehensum sit, ut arbitratu domini opus adprobetur.* Sic foret igitur, *hæc adprobare*, hæc rebus & opere vobis probare ac repræsentare, qualia optatis. Altera *approbare* proprie dii dicuntur, quibus nutum numenque benignum præstant; quæ prosperant ac fortunant. Cic. lib. 5. in Verrem: *At enim idcirco navem Mamertinis non imperasti, quod sunt fœderati, dii approbent.* Idem 2. famil. 15. *Quod actum est, dii approbent.* Ad Atticum 6. 6. *factus sum ejus socer. id quidem, inquis, dii approbent.* Livius lib. 10. *dii approbent, quod agitis acturique estis, Quirites.* Metellus Numidicus apud Gell. 1. 6. *Dii immortales virtutem approbare, non adhibere debent.* Noster Pœnul. 5. 4. *Eas diis est æquum gratias nos agere sempiternas, cum nostram pietatem approbant*

Lucrum ut perenne vobis semper suppetat: *Sic Mn. Cam. Alii superat.*
Ita huic facietis Fabulæ silentium,
Itaque æqui & justi hic eritis omnes arbitri.
Nunc cujus jussu venio, & quamobrem venerim,
Dicam: simulque ipse eloquar nomen meum.
Jovis jussu venio; nomen Mercurii est mihi.
Pater huc me misit ad vos oratum meus,
Tametsi pro imperio vobis quod dictum foret,
Scibat facturos: quippe qui intellexerat
Vereri vos se & metuere, ita ut æquum est, Jovem:
Verum profecto hoc petere me precario
A vobis jussit leniter dictis bonis.
Etenim ille, cujus huc jussu venio, Juppiter,
Non minus quam vostrum quivis formidat malum:
Humana matre natus, humano patre,
Mirari non est æquum, sibi si prætimet.
Atque ego quoque etiam, qui Jovis sum filius,
Contagione mei patris metuo malum.
Propterea pace advenio, & pacem ad vos affero,

Justam

decorantque. Pertinet eodem Catulli: *Dextram sternuit ad probationem.* Optimus Gruterus suspicabatur legendum, *adprosperare:* nec intelligebat, ante oculos esse, quod velut amotum conjectura quærebat. *Gronovius.*

14. *Lucrum ut perenne.*] Quasi dicat, Hæc ut vultis me *approbare*, hoc est, vobis dare atque anniti, ut vobis eveniant: nempe ut perpetuum lucrum suppetat: ita huic facietis fabulæ silentium. *Taubman.*

16. *Arbitri.*] Spectatores, judices.

21. *Tametsi pro imperio, vobis.*] Mutanda distinctio: *Tametsi, pro imperio vobis quod dictum foret, Scibat facturos.* Est enim *dictum pro imperio*, non rogatum. sed imperatum, injunctum jure imperantis. *Gronovius.*

23. *Vereri vos se & metuere.*] *Vereri* ut patrem & beneficum: *Metuere*, ut maximum & potentissimum. Donatus *Veretur liber, metuit servus.* Taubm.

24. *Precario.*] *Petimus precario: poscimus pro imperio: postulamus jure.* Donat.

26. *Etenim ille.*] Hactenus Mercurius de se & Jove locutus est, tanquam veris Diis, quos vereri homines & metuere æquum est; nunc vero tanquam de Diis, ut erant scenicis & personatis, & servilis conditionis hominibus, qui soli olim rem scenicam tractabant, & male tractantes, servilibus pœnis afficiebantur. *Boxhorn.*

29. *Prætimet.*] Quidam hic intrudunt *pertimet*; quod nullo modo admittendum: *pertimere* enim est valde timere: *prætimere* autem est ante timere, quod hic facit Jupiter iste scenicus. *I. Grut.*

31. *Malum.*] *Malum* hic utrobique serviles pœnas interpretatur. *Taubm.*

32. *Propterea pace advenio.*] Recte Acidalius interpretatur *per pacem*, ut scena sequenti v. 232. Sic Ovidius: *Tutius est aptumque magis discedere pace.* Et Lucanus: *si jure venitis, Si cives, huc usque licet.* Gronov. *Pace.*] Bona vestra

venia.

Justam rem & facilem esse oratum à vobis volo:
Nam juste ab justis justus sum orator datus. *Acid.* nam juste ad justos justi.
Nam INJUSTA ab justis impetrare non decet:
Justa autem ab injustis petere, insipientia 'st.
Quippe illi iniqui jus ignorant, neque tenent.
Nunc jam huc animum omnes ea quæ loquar advortite. *Fruter. & al. MSS.* Animum ad ea.
Debetis velle quæ velimus. meruimus
Et ego & pater de vobis & republica.
Nam quid ego memorem, ut alios in tragœdiis
Vidi, Neptunum, Virtutem, Victoriam,
Mortem, Bellonam, commemorare quæ bona
Vobis fecissent? quîs benefactis meus pater,
Deorum regnator, architectus omnibus.
Sed mos nunquam illic fuit patri meo, *Frut.* sed ille mos nunquam.
Ut exprobraret quod bonis faceret boni.
Gratum arbitratur esse id à vobis sibi,
Meritoque vobis bona se facere quæ facit.
Nunc quam rem oratum huc veni. primum proloquar;
Post Argumentum hujus eloquar Tragœdiæ.
Quid contraxistis frontem? quia Tragœdiam
Dixi futuram hanc? Deus sum: commutavero
Eandem hanc, si voltis: faciam, ex Tragœdia
Comœdia ut sit, omnibus iisdem versibus.
Utrum sit, an non, voltis? sed ego stultior,

Quasi

venia. Formula antiqua & elegans; *Pace vestra, tua,* venio, ago, dico, &c. *Lamb.*

34. *Orator.*] *Orare* hic rogare est. *Taub.*

44. *Quis benefactis.*] Quorum bene factorum tamen omnium meus pater, ut verus Juppiter, & rex Deorum, auctor atque opifex est. Sic Stoïci *architecti verborum* Ciceroni. *Lambin.*

48. *Gratum arbitratur.*] Non ceperunt cum suis *datum, gratum, ratum.* Nec qui interpretantur, prodesse etiam sibi, & beneficium ad se redire. Non homines modo *grati* dicuntur, sed & beneficium *gratum,* quod gratis datur. Contra Terentius Heaut. 5. 1. *Ignosces tamen post, & id ingratum.* Scena sequenti: *quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata & habui atque irrita.* Asinar. 1. 2. *Ingrata atque irrita esse omnia intelligo, Quæ dedi & quod bene feci.* Igitur *arbitratur esse id sibi gratum,* id est, bene positum vel collocatum. Seneca lib. 2. de beneficiis cap. 1. *Gratissima sunt beneficia parata, facillime occurrentia, in quibus mora nulla fuit, nisi in accipientis verecundia. A vobis,* id est, à vestra parte, quantum à vobis gratiæ recipere vult ac debet. *Gronov.*

52. *Contraxistis frontem.*] Vide Epidic. Act. v. Scen. 1. vers. 3.

Quasi nesciam vos velle, qui divus siem.
Teneo quid animi vostri super hac re siet.
Faciam ut commista sit Tragicocomœdia:
Nam me perpetuo facere ut sit Comœdia,
Reges quo veniant & Dî, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic servos quoque parteis habet,
Faciam, sit, proinde ut dixi, Tragicocomœdia.
Nunc hoc me orare à vobis jussit Juppiter,
Ut conquisitores singuli in subsellia
Eant per totam caveam, spectatoribus.
Si cui fautores delegatos viderint;
Ut his in cavea pignus capiantur togæ. *Douz.* ut ab his.
Sive qui ambissent palmam histrionibus;
Seu cuiquam artifici; seu per scriptas literas,
Sive qui ipsi ambissent, seu per internuntium,
Sive adeo ædiles perfidiose quoi duint,
Sirempse legem jussit esse Juppiter;
Quasi magistratum sibi alterive ambiverit.
Virtute, dixit, vos victores vivere,
Non ambitione, neque perfidiâ. qui minus
Eadem histrioni sit lex, quæ summo viro?
VIRTUTE ambire oportet, non favitoribus.
Sat habet favitorum semper, qui recte facit:
Si illis fides est, quibus est ea res in manu.

Hoc

59. *Tragicocomœdia.*] Vide Jul. Scalig. Poët. lib. 1. cap. 7.

65. *Conquisitores, &c.*] *Sensus est:* ut speculatores & quasi ὠτακουσταὶ & *auricularii* (ut *Glossar.* vertit) spectatoribus appositi in singula subsellia per totam caveam erant: si cui histrioni fautores assignatos animadverterint, ut ab his togæ auferantur in pignus. Et notum est, histriones invicem de victoria certasse, victoremque muneratum esse. Quæ victoria quia interdum non virtute sed favore parabatur, laborat Mercurius, ne fiat id in hac Comœdia. *Fruter.*

66. *Caveam.*] In amphitheatro ultimus locus, in quo populus sedebat, *cavea* dicebatur; à forma, quia erat excavatus.

70. *Artifici.*] Sc. Scenico. *Taubman.*

72. *Quoi duint.*] Id est, dederint. Jurabant autem Ædiles qui Ludis præerant, se illi, qui optime egisse visus esset, palmam daturos. *Lambin.*

73. *Sirempse, &c.*] Id est, Similem re ipsa legem jussit esse Juppiter. *Sensus est:* Qua pœna afficiuntur, qui magistratum largitione & consimili pacto adipiscuntur: eadem pœna affici voluit Juppiter & eum histrionem, qui sibi palmam ambiverit, & eum spectatorem, qui histrioni palmam ambitione conciliarit. *Lamb.*

79. *Sat habet favitorum, &c.*] Pro *Fautorum.* hic versus conjunctim legendus

Hoc quoque etiam mihi in mandatis dedit,
Ut conquisitores fierent histrionibus,
Qui sibi mandassent, delegati ut plauderent;
Quive, quo placeret alter, fecissent, minus,
Eis ornamenta & corium uti conciderent.
Mirari nolim vos, quapropter Juppiter
Nunc histriones curet. ne miremini.
Ipse hanc acturu'st Juppiter Comœdiam.
Quid admirati estis? quasi vero novum
Nunc proferatur, Jovem facere histrioniam.
Etiam histriones anno cum in proscenio hic
Jovem invocârunt; venit: auxilio eis fuit.
Præterea certo prodit in Tragœdia.
Hanc Fabulam, inquam, hic Juppiter hodie ipse aget,
Et ego una cum illo. Nunc animum advortite,
Dum hujus argumentum eloquar Comœdiæ.
Hæc urbs est Thebæ: in illisce habitat ædibus
Amphitruo, natus Argis ex Argo patre,
Qui cum Alcumena est nupta, Electri filia.
Is nunc Amphitruo præfectu'st legionibus:

Nam

dus cum sequenti, in hanc sententiam: Satis habet fautorum, qui recte facit; si fidi sint, & integri alienæ virtutis æstimatores ii, quorum est præmia & honores dare. *Lambin.*

82. *Conquisitores, &c.*] Superiores conquisitores addendi sunt spectatoribus, ne quid gratiæ causa tribuant histrionibus: hi vero histrionibus, ne qui histriones mandent certis spectatoribus, ad eam rem data opera hic & illic dispositis, ut sibi plaudant quasi palma dignis: aut malitiosis consiliis perficiant, quo minus alter histrio placeat. Et vult, ut conquisitores in horum uno deprehensum vestitu spolient, & *corium*, id est, tergum, loris discindant. *Ravard.*

91. *Anno cum in proscenio.*] *Nannio* Philelphus & Meursius, *Nano* Petitus; frustra. Nec *anno* est olim sed πέρυσι, anno præterito, vel ante annum, ut recte acceperunt dudum interpretes. Menæchm. I. 3. *Quatuor minis ego emi istam anno uxori meæ.* Trucul. I. 4. *Qui quasi uxorem sibi Me habebat anno, dum hic fuit.* Intelligitur τὸ *abhinc.* Gronov.

92. *Iovem invocarunt, &c.*] Θεὸς ἀπὸ μηχανῆς, *Scaliger.* Poëtæ in inextricabilibus actionibus, finem miraculosum imponunt, & solutionem à Deo petunt, cum nihil non dissolvi sic possit. Unde usus machinæ apparet. *Heinsius.*

93. *Certo prodit in tragœdia.*] Sine controversia & sine cujusquam reprehensione. At hæc Fab. Tragicocomœdia est. *Lamb.*

98. *Ex Argo patre.*] Id est, patre & ipso Argis oriundo. Male plerique omnes *Argo* interpretantur Argivo. Est enim *Argo* ab *Argos*, ut *chao* à *chaos*, *pelago* à *pelagus*: & similia. Vide 4. Observ. 17. *Gronov.*

105. *Quam*

Nam cum Telebois bellum est Thebano poplo,
Is priusquam hinc abiit ipsemet in exercitum,
Gravidam Alcumenam uxorem fecit suam.
Nam ego vos novisse credo jam, ut sit pater meus?
Quam liber harum rerum multarum siet;
Quantusque amator siet, quod complacitum est semel.
Is amare occœpit Alcumenam clam virum,
Usuramque ejus corporis cepit sibi,
Et gravidam fecit is eam compressu suo.
Nunc, de Alcumena ut rem teneatis rectius,
Utrinque est gravida, & ex viro, & ex summo Jove.
Et meus pater nunc intus hic cum illa cubat:
Et hæc ob eam rem nox est facta longior,
Dum ille, quacum volt, voluptatem capit:
Sed ita assimulavit se quasi Amphitruo siet.
Nunc ne hunc ornatum vos meum admiremini,
Quod ego huc processi sic cum servili schema,
Veterem atque antiquam rem novam ad vos proferam:
Propterea ornatus in novum incessi modum.
Nam meus pater intus nunc est, eccum, Juppiter: *Grut.* nunc en eccum.

In

105. *Quam liber harum rerum multarum siet.*] Id est, quam libere mœchetur. *Harum rerum* δεικτικῶς adulteria & stupra significat. *Multarum*, id est, quæ vulgo fieri solent. *Lambin.* *Quam liber harum rerum multarum.*] Quam multa ejusmodi licenter agat. Male *liberarum rerum:* male *liber ac mulierum multarum:* male *rerum multarum.* Quasi non infra scen. 3. *Ne illa si istis rebus te sciat operam dare.* Milite a. 5. *Si sic aliis mœchis fiat, minus hic mœchorum siet; Magis metuant; minus has res studeant.* Arnobius lib. 4. *Si quidem vobis deus Hercules natus est, qui in rebus hujusmodi patris sui transiret exsuperaretque virtutes.* Apud Apollonium Rhodium lib. 4. Juno de Jove:

Κείνῳ γὰρ ἀεὶ τάδε ἔργα μέμηλε,
Ἠὲ σὺν ἀθανάταις, ἠὲ θνηταῖσιν ἰαύειν.

Gronovius.

108. *Usuramque.*] Id est, ea usus est; usum ejus corporis cepit. Hinc *mulier usuraria*, quam quis ad usum habet tantum, idque ad tempus. Mulier quasi fundus est; in ea proprietatem alius habet, interdum alius usum: proprietas mariti est, veluti legitimi domini, usus adulteri, quod ad fructum attinet, semper marito imputatur. *Salmas.*

117. *Schema.*] Est penulæ servilis genus. *Scaliger.* Nomina neutra tertiæ declinationis, antiquissimi secundum primam declinationem sæpe protulerunt, declinaveruntque ut fœminina. *Priscian.*

118. *Antiquam rem novam.*] *Antiquam* tempore, olim gestam; *novam* Comica hac repræsentatione.

120. *Eccum.*] Notetur, *Eccum* etiam accommodari absentibus. *Grut.*

123. Versi-

In Amphitruonis vortit ſeſe imaginem,
Omneſque eum eſſe cenſent ſervi, qui vident;
Ita verſipellem ſe facit, quando lubet.
Ego ſervi ſumpſi Soſiæ mihi imaginem,
Qui cum Amphitruone abiit hinc in exercitum:
Ut præſervire amanti meo poſſem patri:
Atque ut ne, qui eſſem, familiares quærerent,
Verſari crebro hic cum viderent me domi.
Nunc cum eſſe credent ſervum, & conſervum ſuum,
Haud quiſquam quæret qui ſiem, aut quid venerim.
Pater nunc intus ſuo animo morem gerit:
Cubat complexus, cujus cupiens maxume eſt.
Quæ illì ad legionem facta ſunt, memorat pater
Meus Alcumenæ. at illa illum cenſet virum
Suum eſſe, quæ cum mœcho eſt. ibi nunc meus pater
Memorat, legiones hoſtium ut fugaverit:
Quo pacto ſit donis donatus plurimis.
Ea dona, quæ illic Amphitruoni ſunt data,
Abſtulimus: facile meus pater quod volt facit.
Nunc hodie Amphitruo veniet huc ab exercitu,
Et ſervus, cujus ego hanc fero imaginem.
Nunc internoſſe ut nos poſſitis facilius;
Ego has habebo hic uſque in petaſo pinnulas;
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaſo: id ſignum Amphitruoni non erit.
Ea ſigna nemo horum familiarium
Videre poterit: verum vos videbitis.

Mſſ. Boxh. Cubat, complexus cojus.

Sed

123. *Verſipellem, &c.*] Conſtat *Iovem* nulli unquam puellarum vim intuliſſe, ſed aſtu ſemper iis potitum. *Guellius.*

131. *Morem gerit.*] Suæ libidini ſervit: τῇ ψυχῇ φίλῃ χαρίζεσθαι. Ciſtell. act. 4. 1. *Taubm.*

133. *Illì.*] Pro *illic*, frequentiſſ. Plauto, Terentio, aliis. *Idem.*

143. *Petaſo.*] *Petaſus* à πετάννυμι: pileus eſt viatoribus ſolem defendens. Apulejus, *pilei umbraculum* vocat *Taubm.*

Pinnulæ.] Ornamenta quædam erant ex nobilibus pennis, quæ aureis acubus petaſis affigebantur. *Longol.*

144. *Torulus.*] *Meurſ.* corrigit, *tortulus*: quod à *torquendo*. Et *torti* ſunt lora contorta, qui multiplicati & coagmentati *funes* dicuntur. Vult dicere, eum Athenienſium more, capillum habere congeſtum in conum, & τεττιγοφοροῦντα, atque inde dignoſci ab Amphitruone germano debere: qui, cum Thebanus eſſet, alio capitis ornatu incedebat.

151. *Adeſt.*]

Sed Amphitruonis illic eſt ſervus Soſia,
A portu illic nunc cum laterna advenit.
Abigam jam ego illum advenientem ab ædibus.
Adeſt: ferit. Operæ pretium hic ſpectantibus
Jovem atque Mercurium facere hiſtrioniam.

151. *Adeſt.*] Palm. *Adeſte: erit operæ, &c. Meurſius* retinet *ferit:* quaſi ſit ἀρχαϊσμὸς, pro, *fuerit. Caſtalio* tamen nihil mutandum cenſet: præſertim cum ad Soſiæ adventantis celeritatem & cupiditatem, ſeſe in ædes domini recipiendi, exprimendum mirifice p[…] neant duo illa verba, *adeſt, ferit.* I[…] enim nondum propius acceſſerit, ne[…] fores pulſaverit, tamen Mercurio tr[…] danti ne quid tale accideret, adeſſe [..] Soſia, & pulſare videbatur.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

SOSIA, MERCURIUS.

QUI me alter eſt audacior homo? aut qui me confidentior?
Juventutis mores qui ſciam: qui hoc noctis ſolus ambulem
Quid faciam nunc, ſi Treſviri me in carcerem compegerint
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagrum?
Nec cauſſam liceat dicere mihi, neque in hero quicquam a[u]xilii ſiet?
Nec quiſquam ſit quin me omnes eſſe dignum deputent: ita
Quaſi incudem me miſerum homines octo validi cædant: ita
Peregre adveniens hoſpitio publicitus accipiar?

Hæ

2. HOc noctis.] Δεικτικῶς; eſt dictum nocte tam ſera atque intempeſta. vide Trinum. Act. 4. 3.

3. *Treſviri.*] Agitur hic de Triumviris, qui Nocturni dicuntur, & noctu excubias agebant, adverſus graſſatores, & pacis publicæ turbatores. *Paullus libro ſecundo de Offic. Præf. Vigil. D. Me in carcerem, &c.*] Tanquam graſſatorem nocturnum; ſicarium puta, aut qui vecticulariam vitam colat. Ad legem aliquam Pop. R. jocus hic reſpicit, qua cautum fuit, ne cui noctis conticinio per Urbem iter facere liceret: præſertim Plautinis & Belli Punici ſecundi temporibus. *Taubm.*

4. *Cras è promptuaria cella.*] Jocus ſervilis, quo carcerem comparat penori. Nam *cella promptuaria* eſt, in quam pe[…] nus aut utenſilia conduntur, & und[e] ad uſum familiarem promuntur. Ejuſ[…] modi cellæ qui præſunt, *promicondi* di[…] cuntur. *Taubm.*

5. *Nec cauſſam liceat dic.*] Nec mih[i] liceat recuſare aut verbis purgare, qu[o] minus cædar. *Lamb.*

7. *Homines octo.*] Octo enim licto[…] res habebant Triumviri iſti capitales, qui eorum juſſu in damnatum animadvertebant. *Hotom.*

8. *Ita peregre Adveniens hoſpitio publicitus accipiar.*] Alludit ad eos, qui peregre venientes, honoris cauſſa, publice accipiuntur hoſpitio: aut fortaſſe ad id, quod civibus in patriam redeuntibus cœna dabatur. *Lamb.*

9. *Hæc*

Hæc heri immodeſtia coëgit, me qui hoc
Noctis à portu ingratis excitavit.
Nonne idem hoc luci me mittere potuit?
Opulento homini hoc ſervitus dura eſt?
Hoc magis miſer eſt divitis ſervos:
Noctesque dieſque aſſiduo ſatis ſuperque eſt,
Quo facto, aut dicto adeſt opus, quietus ne ſis.
Ipſe dominus dives operis, & laboris expers,
Quodcunque homini accidit libêre, poſſe retur:
Æquom eſſe putat: non reputat laboris quid ſit:
Nec, æquom anne iniquom imperet, cogitabit.
Ergo, IN SERVITUTE expetunt multa iniqua:
Habendum & ferendum hoc onus eſt cum labore.
ME. Satius eſt me queri illo modo ſervitutem, hodie
Qui fuerim liber, eum nunc potivit pater
Servitutis: hic, qui verna natus eſt, queritur.
Sum vero verna verbero. SO. numero mihi in mentem fuit,
Dîs advenientem gratias pro meritis agere, atque alloqui.

Næ

9. *Hæc heri immod.*] Hæc omnia quæ dixi, heri procuravit immodeſtia, qui me, &c. *Excitavit à portu.* hoc eſt, portu exegit, nec ibi quietem ducere paſſus eſt. *Taubm.*

11. *Hoc luci.*] *Hoc* adverbium eſt ſcriptura priſca, pro, *huc*, *Gruter.* Pro *luci*, ſcribendum, *lucu*, ut *noctu*. Terent. Adelph. *cum primo lucu.* Meurſius. *Quacunque nomina E littera, ablativo ſingulari, terminantur, I littera finita, adverbia fiunt, ut inani.* Chariſ. *Hoc.*] *Hoc*, notat hic, & verſu ſequente, *ob hoc*, ſive, *ideo.* Gruter.

12. *Opulento homini ſervitus.*] Servitus opulento homini, eſt ſervitus quam quis ſervit opulento. *Hoc*, id eſt, ob hoc, ideo. *Taubm.*

15. *Quo facto.*] Id eſt. ubi facto. *Gloſſa Mſſ. Plaut. Cod. Boxhorn.*

16. *Dives operis.*] Explicant ſervis, ſive operariis. Immo *dives operis* eſt qui multum operis habet faciundi atque imperandi, Ut, *Naſamoniaci, Dorylas ditiſſimus agri, Dives agri Dorylas*, apud Ovidium lib. 5. metam. *Gronov.*

17. *Accidit, &c.*] Cum *liberè* alias fortuitum quid denotet, accedente verbo *accidit*, libidinem hominis extra omnem rationem cauſſamque oſtendit. *Ut ſit ſenſus:* Quicquid accidit, ut homini allubeſcat, id retur ſe poſſe: nec reputat, quid laboris aliis afferat. *Piſtorius.*

20. *Expetunt.*] Id eſt, accidunt. *Nonius.*

22. *Hodie.*] Hodie demum id muneris delegavit mihi Juppiter, ut ſervus eſſem, aut eſſe me, aſſimularem.

23. *Eum nunc potivit pater ſervitutis.*] Me, qui fuerim liber, pater pro ſuo jure compotem ſervitutis fecit. *Taubm.* *Potivit* in actione hic uſurpavit. *Turneb.*

24. *Qui verna natus eſt.*] Viliores nati ſervi, quam facti. *Lipſ.* *Verna, &c.*] Jocus eſt in verberonem vernam: quaſi non tantum ſervus ſit, ſed etiam vapulet. *Turneb.* Palat. 6. & Vulgat. legunt, *verbo.* quaſi dicat: non re, ſed titulo tantum; ſum enim Mercurius. *T.*

25. *Numero.*] Quidem, cito. *Mihi in mentem fuit.*] Ita Bacch. 1. 2. *ecquid in men-*

Næ illi, edepol, si merito meo referre studeant gratias,
Aliquem hominem allegent, qui mî advenienti os occillet
probe:
Quoniam bene quæ in me fecerunt, ingrata ea habui atq; irrita
ME. Facit ille, quod volgo haud solent, ut quid se sit dignum
sciat.
SO. Quod nunquam opinatus fui, neq; alius quisquam civium
Sibi eventurum, id contigit, ut salvi potiremur domum. *Douz.* domi.
Victores victis hostibus legiones reveniunt domum,
Duello extincto maxumo, atque internecatis hostibus;
Qui multa Thebano populo acerba objecit funera, *Scal.* Quod:
Id vi & virtute militum victum atq; expugnatum oppidum est,
Imperio atque auspicio heri mei Amphitruonis maxume.
Præda atque agro adoreaque affecit populares suos, *Douz.* qui præda-
Regique Thebano Creonti regnum stabilivit suum.
Me à portu præmisit domum, ut hæc nuntiem uxori suæ:
Ut gesserit rempublicam ductu, imperio, auspicio suo.
Ea nunc meditabor, quo modo illi dicam, quum illò advenero.
Si dixero mendacium, solens meo more fecero.
Nam quom pugnabant maxume, ego fugiebam maxume.
Verumtamen quasi affuerim simulabo atque audita eloquar.
Sed quo modo & verbis quibus me deceat fabularier,
Prius ipse mecum etiam volo hîc meditari. sic hoc proloquar:
Principio ut illò advenimus, ubi primum terram tetigimus,
Continuo Amphitruo delegit viros primorum principes:
Eos

mentem est tibi? Non est Solœcismus inquit Agell. lib. 1. cap. 7. locum hunc laudans, sed ratione dictum certa & proba, qua & Græci utuntur. *Taubm.*

28. *Occillet.*] Os pugnis frangat & contundat, ab *occare*. Quid si *Oßillet*, vocabulum ab *osse* potius quam ab *ore* formatum, rescribamus: id est, sic quasi ossatim seu frustulatim totum caput comminuat, seu concipilet mihi. *Douz.* Agitet. *Gloss. Mss. Codic. Plaut. Boxhornii.* Forte, *os sugillet probe.* Scriverius.

32. *Potiremur domum.*] Mss. noster; *domi.* Glossa; *Genitivus* pro *ablativo.* *Nonius. Boxhornius.*

34. *Duello.*] Duellum, bellum videlicet, quod, duabus partibus de victoria contendentibus, dimicatur. *Nonius.* *Internecatis.*] Penitus interfectis hostibus. Sic *bellum internecinum.* T.

38. *Adoreaque.*] Antiqui Rom. omnem ex agris proventum vocabant *Adoream.* Et postquam præmium militibus frumentum erat, parta victoria, *Adorea* pro laude accipi cepta est. *Taubm.*

46. *Fabularier.*] Id est, *fari, μυθεῖσθαι.* *Taubm.*

49. *Primorum principes.*] Legatos ex proceribus delectos.

51. Si

Eos legat: Telebois jubet ſententiam ut dicant ſuam.
Si ſine vi & ſine bello velint rapta & raptores tradere,
Si quæ aſportaſſent, redderent; ſe exercitum extemplo domum
Reducturum, abituros agro Argivos, pacem atque ocium
Dare illis. ſin aliter ſient animati, neque dent quæ petat,
Seſe igitur ſumma vi viriſque eorum oppidum expugnaſſere.
Hæc ubi Telebois ordine iterarunt quos præfecerat
Amphitruo: magnanimi viri freti virtute, & viribus
Superbi, nimis ferociter legatos noſtros increpant.
Reſpondent, bello ſe & ſuos tutari poſſe: proinde uti
Propere de finibus ſuis exercitus deducerent.
Hæc ubi legati pertulere, Amphitruo caſtris illico
Producit omnem exercitum: contra Teleboæ ex oppido
Legiones educunt ſuas, nimis pulchris armis præditas.
Poſtquam utrinque exitum eſt maxuma copia,
Diſpertiti viri, diſpertiti ordines:
Nos noſtras more noſtro & modo inſtruximus legiones.
Item hoſtes contra legiones ſuas inſtruunt.
Deinde utrique imperatores in medium exeunt
Extra turbam ordinum; colloquuntur. ſimul
Convenit; victi utri ſint eo prælio,
Urbem, agrum, aras, focos, ſeque uti dederent.
Poſtquam id actu'eſt, tubæ utrinque canunt: contra
Conſonat terra: clamorem utrinque efferunt.

Impe-

51. *Si ſine vi & ſine bello, &c.*] Romani, antequam bella ſuſciperentur, Feciales ad res repetendas mittebant: quæ quia clara voce fiebat repetitio, dicta eſt *Clarigatio*. Formulam autem lib. 1. exponit Livius. Briſſon. Formul. lib. 4. A-gell. lib. 16. cap. 4.

53. *Agro Argivos.*] *Argivos* dixit pro *Thebanis*, quia ſequebantur Argivum ducem, Amphitruonem. *Diſſaldæus*.

55. *Expugnaſſere.*] Id eſt, expugnaturum eſſe. Infinitivus antiquus à futuro, *expugnaſſo*, pro, *expugnavero*. Turn. lib. 4. 15.

66. *More noſtro & modo.*] *Modo*, id eſt, arbitratu noſtro. *T.*

68. *Utrique imperatores.*] Pal. ſec. & Pauli Stephani ſcriptus, *uterque*. Langiani & Servius Fuldenſis *utrimque*. Pareus & Gruterus. *In medium.*] Id eſt, inter utrumque exercitum: eſt etiam in apertum. *Taubm.*

71. *Uti dederent.*] Deditio qua verborum conceptione fieret, Livius lib. 1. docet. *Rex*, ait, *interrogavit: Eſtiſne vos legati oratoreſque miſſi à populo Collatino, ut vos populumque Collatinum dederetis? Sumus. Eſtne pop. Collatinus in ſua poteſtate? Eſt. Deditiſne vos, populumque Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utenſilia, divina humanaque omnia in meam populique Rom. deditionem? Dedimus. Et ego recipio, &c.* Hanc formam Plautus hic, cum

iis

Imperator utrinque hinc & illinc Jovi
Vota suscipere, hortari exercitum:
Pro se quisque, id quod quisque potest & valet,
Edit; ferro ferit: tela frangunt: boat
Cœlum fremitu virûm: ex spiritu atque anhelitu
Nebula constat: cadunt volneris vi & virium.
Denique, ut voluimus, nostra superat manus:
Hostes crebri cadunt: nostri contra ingruunt.
Vicimus vi feroces.
Sed fugam in se tamen nemo convortitur,
Neç recedit loco, quin statim rem gerat.
Animam omittunt priusquam loco demigrent: Douz. amittunt.
Quisque uti steterat, jacet, obtinetque ordinem.
Hoc ubi Amphitruo herus conspicatus est,
Illico equites jubet dextera inducere.
Equites parent citi: ab dextera maxumo
Cum clamore involant, impetu alacri:
Fœdant & proterunt hostium copias jure injustas. Meurs. invisas.
ME. Nunquam etiam quicquam adhuc verborum est prolocutus perperam:
Namque ego fui illic in re præsenti, & meus, quom pugnatum est, pater.
SO. Perduelles penetrant se in fugam. ibi nostris animus additus est:
Vortentibus Telebois, telis complebantur corpora;
Ipsusque Amphitruo regem Pterelam sua obtruncavit manu.
Hæc

iis quæ versu 102. leguntur, expressit.

73. *Consonat terra.*] Lege: *Consonant ferra.* nam is ritus erat bellicus, ut cum clamore ac tubarum clangore arma concuterent, antequam pugnam pugnarent. *Scriverius.*

75. *Vota suscipere.*] Vota utique plurimum in ipso pugnæ discrimine fieri, bene monet Gutherius lib. 4. de jure Pontif. c. 13. Brisson. lib. 1. de Formulis. *Taubm.*

83. *Sed fugam, &c.*] *Convortitur*, pro, *convortit.* Nonius. Ut in Bacchid. *præsagitur*, pro, *præsagit.* Scalig. Constructio ergo est; sed in fugam se tamen nemo convortit. *Lamb.*

91. *Fœdant.*] Id est, dilacerant & cruentant. *Fœdum* enim tam apud *Virgil.* quam *Sallust.* non *turpe* significat, sed *crudele.* Taubm. *Iure injustas.*] *Iure* haud referri debet ad *injustas*, sed, *proterunt.* Jure proterunt hostium copias & fœdant. *Boxhorn.*

95. *Vortentibus.*] Pro *versis* dictum puto: ut Lucr. *Omnia commutat natura & vertere cogit*, pro verti & mutari. *Taubm.*

101. *Vela-*

Hæc illic est pugnata pugna usque à mane ad vesperum:
Hoc adeo hoc commemini magis, quia illo die impransus fui.
Sed prælium id tandem diremit nox interventu suo.
Postridie in castra ex urbe ad nos veniunt flentes principes:
Velatis manibus orant, ignoscamus peccatum suum:
Deduntque se divina humanaque omnia, urbem & liberos,
In ditionem atque in arbitratum, cuncti, Thebano poplo.
Post ob virtutem hero Amphitruoni patera donata aurea est,
Qui Pterela potitare rex solitus est. hæc sic dicam heræ.
Nunc pergam heri imperium exequi, & me domum capessere.
ME. Atat! illic huc iturus est: ibo ego illi obviam.
Neque ego hunc hominem hodie ad ædis has sinam unquam accedere:
Quando imago est hujus in me, certum est hominem eludere.
Et enimvero, quoniam formam cepi hujus in me, & statum,
Decet & facta moresque hujus habere me similes item.
Itaque me malum esse oportet, callidum, astutum admodum,
Atque hunc, telo suo sibi, malitia à foribus pellere.
Sed quid illuc est? Cœlum aspectat: observabo quam rem agat.
SO. Certe edepol scio, si aliud quicquam est quod credam, aut certo sciam,
Credo ego hac noctu Nocturnum obdormivisse ebrium.
Nam neque se Septentriones quoquam in cœlo commovent,
Neque se Luna quoquam mutat atque uti exorta est semel.
Nec

101. *Velatis.*] *Velati* dicebantur, qui caput cinctum licio laneo habebant. Sic *supplicia & velamenta* τὴν ἱκετηρίαν, quod nimirum filo laneo velatum erat caduceum. *Scaliger.* Non velata tantum olim precantium capita, sed & vittis manus. *Præferimus manibus vittas & verba precantum.* Virgil. 2. Æneid.

103. *Dedunt se in arbitratum.*] Ex formula & ritu quasi solenni dixit, *in arbitratum.* Polybius ἐπιτροπὴν.

105. *Qui Pterela potitare.*] Aut ἀποκοπὴν volunt pro *Pterelam*, aut legi *Pterelas.* Imo *Pterela* proprie ac maxime Latina est terminatio ex regula Prisciani: *Apud Græcos in As desinentia vel Es, apud nos in A terminantur.* Vide lib. 4. Observ. cap. 15. *Gronov.*

110. *Statum.*] *Statura* corpori adscribitur: *Status* ad habitum refertur. *Donatus.*

113. *Malitia.*] *Malitia est versuta & fallax nocendi ratio.* Cicer.

116. *Nocturnum.*] Id est, Vesperum; quem pro *Lucifero* sumpsit. Neque turbet aliquem, quod statim *Vesperuginis* mentio fiat à Sosia; hæc enim decore confunduntur in persona servi. *Douz.*

118. *Quoquam mutat atque.*] Passeratius *morat statque.* Sed verbum prius non corrigendum, satis demonstravimus lib. 3. observ. cap. 1. Salva sit etiam particula: nam *mutat atque* est dictum, ut

 aliter

Nec Jugulæ, neque Vesperugo, neque Vergiliæ occidunt.
Ita statim stant signa: neque nox quoquam concedit die.
ME. Perge, nox, ut occepisti! gere patri morem meo:
Optumo optume optumam operam das: datam pulchre locas.
SO. Neque ego hac nocte longiorem me vidisse censeo:
Nisi item unam, verberatus quam dependi perpetem.
Eam quoque edepol etiam multo hæc vicit longitudine.
Credo edepol equidem dormire Solem; atq; appotum probe.
Mira sunt, nisi invitavit sese in cœna plusculum.
ME. Ain' vero, verbero? deos esse tui similes putas?
Ego pol te istis tuis pro dictis & malefactis, furcifer,
Accipiam; modo sis veni huc: invenies infortunium.
SO. Ubi sunt isti scortatores, qui soli inviti cubant?
Hæc nox scita' st exercendo scorto conducto male.
ME. Meus pater nunc pro hujus verbis recte & sapienter facit,
Qui complexus cum Alcumena, cubat amans, animo obsequens.
SO. Ibo, ut, herus quod imperavit, Alcumenæ nuntiem.
Sed quis hic est homo? quem ante ædeis video hoc noctis? non placet.
ME. Nullus est hoc meticulosus æque. SO. quem? in mentem venit,

Illic

æliter atque. Quum dicimus, *non se mutat quoquam atque*, significamus, *non se alio loco habet atque.* Gronov.

119. *Iugulæ.*] *Iugula stella est Orion: dicta, quod amplior sit cæteris, quasi nux juglandis.* Festus.

120. *Statim.*] Id est, fixè. supra vers. 84. Tum *Die*, pro diei. Virgil. Georg. 1. vers. 203. Vide & Agell. lib. 9. 14.

123. *Nocte longiorem.*] *Libere proclamabis te esse aut Mercurium, propter nummorum cupiditatem, aut Nocturnum, juxta Plauti Amphitruon. quo dormiente, in Alcumenæ adulterio duas noctes Iuppiter copulavit, ut magnæ fortitudinis Hercules nasceretur.* Hieron. Advers. Vigil.

124. *Perpetem.*] Id est, perpetuam jugem. *Festus.*

127. *Invitavit.*] Id est, nisi meracius & plus æquo bibit. *Taubm.*

130. *Sis veni.*] *Quia imperativa verba sunt contumeliosa, addebant veteres, sis. quod significat, si vis. Donatus. Invenies.*] Comparabis, accerses. *T.*

132. *Conducto male.*] Id est, carè, dispendiose, magno, Pseud. Act. 1. 2. *Taubm.*

134. *Qui complexus.*] Fallitur *Lambinus*, cum *eam* subintelligit: nam *complexus* conjungi debet cum duabus sequentibus vocibus. *Vossius.*

136. *Quem?*] *Quem?* supple; *video hoc noctis ante ædeis?* nam referendum ad priora verba, quæ, cum Mercurius interrupisset, eo modo resumit. *Meurs.*

137. *Æque.*] Adverbio *æque* tribuit ablativum. ut si esset comparativum. *Lamb.*

138. *Volt*

Illic homo hoc denuo volt pallium detexere.
ME. Timet homo: deludam ego illum. SO. perii! dentes pruriunt.
Certe advenientem me hic hospitio pugnæ accepturus est.
Credo misericors est: nunc propterea quod me meus herus
Fecit ut vigilarem, hic pugnis faciet hodie ut dormiam.
Oppido interii. obsecro hercle quantus & quam validus est!
ME. Clare advorsum fabulabor. hic auscultet quæ loquar.
Igitur magis modum in majorem in sese concipiet metum.
Agite, pugni. jam diu'st quod ventri victum non datis:
Jampridem videtur factum, heri quod homines quatuor
In soporem collocastis nudos. SO. formido male
Ne ego hic nomen meum commutem, & Quintus fiam è Sosiâ.
Quatuor viros sopori se dedisse hic autumat:
Metuo ne numerum augeam illum. ME. hem! nunc jam ergo: sic colo. *Lamb.* sic volo.
SO. Cingitur, certe expedit se. ME. non feret quin vapulet.
SO. Quis homo? ME. quisquis homo huc profecto venerit, pugnos edet.
SO. Apage, non placet me hoc noctis esse: cœnavi modo:
Proin tu istam cœnam largire, si sapis, esurientibus.
ME. Haud

138. *Volt pallium detexere.*] Proinde, quasi hoc pallium meum textoris opera adhuc indigeat: ille autem, ut textor, id sit perfecturus; ergo me despoliare ac nudum statuere cogitat. Mercurius enim se ad pugnam componens, brachia huc & illuc jactabat, in morem textoris. *Douz.*

139. *Dentes pruriunt.*] Vide Milit. Act. 2. 4.

140. *Hospitio, &c.*] Jocus παρὰ προσδοκίαν. Quasi dicat, Accipiet me, non adventitia cœna, sed pugnis. vel Poëta alludit mori veterum, imo vero & nostro; quo insigniuntur domus, & præcipue hospitia publica, picturis quibusdam: dicatque Sosia; se exceptum iri hospitio, cui præpicta *pugna*, sive adeo *pugnus*. Gruter.

143. *Oppido.*] Id est, Valde. *Nonius.* Vide & *Festum.*

145. *Igitur magis modum.*] Idem est, quod *multo magis*, *magis magisque*. Itaque nihil mutandum. *Igitur* hic ut alibi Plauto significat *proinde*. Boxhorn.

146. *Quod ventri victum non datis.*] Significat se esse grassatorem nocturnum; & ex spoliis hominum pugnis à se contusorum vitam tolerare. igitur minas spoliatoris imitatur. *Turneb.*

148. *In soporem collocastis.*] Plagis sopitos propeque exanimatos stravistis.

149. *Quintus fiam è Sosia.*] Jocus in ambiguo. Nam & *Quintus* prænomen est Romanum: & *Quintus* est, qui sequitur quartum. *Taubm.*

152. *Cingitur.*] Pro accingitur, aptatque se pugnæ, id est, gradum ad præliandum componit. *Taubm.*

154. *Hoc noctis esse.*] Nocte tam sera edere. *Taubm.*

ME. Haud malum huic est pondus pugno. SO. perii! pugnos ponderat.
ME. Quid si ego illum tractim tangam ut dormiat? SO. servaveris.
Nam continuas has trîs noctes pervigilavi. ME. pessumum est
Facinus: nequiter ferire malam male discit manus.
Alia forma oportet esse quem tu pugno legeris.
SO. Illic homo me interpolabit, meumque os finget denuo.
ME. Exossatum os esse oportet, quem probe percusseris.
SO. Mirum ni hic me quasi murænam exossare cogitat.
Ultro istunc qui exossat homines. perii! si me aspexerit.
ME. Olet homo quidam malo suo. SO. hei! numnam ego obolui?
ME. Atque haud longe abesse oportet: verum longe hinc abfuit.

SO. Illic

157. *Quid si ego illum tractim tangam.*] Non à nutriculis, non à medicis acceptum loquendi genus, ut voluerunt: sed loquitur, ut Mercurius, cujus est virga tractim tangendo oculos, sive demulcendo, quibus vult somnos conciliare. Intelligit autem ductas alapas. Vide 2. Observ. 1. *Gronov.*

158. *Pessumum, &c.*] Lego: *Pessimum est facinus, nequiter ferire malam maledicus, manus, Alia, &c.* Quasi dicat: Cum prorsus iniquum sit, maledicis hominibus leviter & leniter præcidere os, oportet, ô manus, ut quemcunque tu composite in pugnum percusseris, formam totam immutet. *Gruter.*

160. *Quem tu pugno legeris.*] Tralatio est à legulis uvarum & fructuum, ut enim illi manu uvas, oleas, fructus legunt: ita vindemia & fructus grassatoris est, homines pugnis male mulcatos, tanquam fructus legere & spoliare. *Turneb.* Gruterus simpliciter capit *legere* pro *eligere*; ut alludatur illi,

——— *legitque virum vir.*

apud Maronem. Immo *Legeris* est transieris, persecutus fueris, mulseris, perstrinxeris. Sic vicissim *transire* Gellio est ἀναγινώσκειν & Petronio *persequi totum parietem*, pro oculis arbitrari. Fit enim lectio ducendo visum continuata super verba. Sic *legitur* ora vel litus navibus, quæ prætereunt; *leguntur* vestigia, quæ sequimur nostris. *Legeris* igitur etiam duxeris, tractim tetigeris: ut *ducere* alicui alapam. *Gronovius.*

161. *Me interpolabit.*] *Interpolare, est immittere & interponere, & novam formam è vetere fingere: tractum ab arte fullonia.* Nonius.

162. *Exossatum os.*] Exos & edentatum ac contritum. *Taubm.*

163. *Murænam, &c.*] Murænæ spinis usque adeo subtilibus sunt refertæ, ut esui non sint, ni eximantur. *Exossare* igitur ut *murænam*, est, fuste bene dolare, vel ossa usque eo comminuere, ut nullum eorum sit reliquum vestigium. *Contarenus.*

164. *Ultro istunc.*] Id est, procul à me absit. Ita Casina, *Ultro te, amator: apage te à me.* Capt. *Ultro istum à me.* Douza.

165. *Olet homo, &c.*] Hominis cujusdam odor ad nares meas pervenit, magna cum ipsius pœna. Vide Asin. 1. 2. *Hei! numnam.*] Leg. *Hei mihi, quia nam ego obolui?* Id est, cur, aut quo pacto? *Camerar.*

167. Super-

So. Illic homo ſuperſtitioſus eſt. Me. geſtiunt pugni mihi.
So. Si in me exerciturus, quæſo in parietem ut primum domes.
Me. Vox mihi ad aures advolavit. So. næ ego homo infelix fui
Qui non alas intervelli: volucrem vocem geſtito.
Me. Illic homo à me ſibi malam rem arceſſit jumento ſuo.
So. Non equidem ullum habeo jumentum. Me. onerandus eſt pugnis probe.
So. Laſſus ſum hercle è navi, ut vectus huc ſum: etiam nunc nauſeo.
Vix incedo inanis; ne ire poſſe cum onere exiſtumes.
Me. Certe enim hic neſcio quis loquitur. So. ſalvos ſum, non me videt.
Neſcio quem loqui autumat: mihi certo nomen Soſia eſt.
Me. Hinc enim mihi dextera vox auris, ut videtur, verberat.
So. Metuo vocis ne vice hodie hîc vapulem, quæ hunc verberat:
Me. Optume eccum incedit ad me. So. timeo: totus torpeo.
Non edepol nunc ubi terrarum ſim ſcio, ſi quis roget:
Neque miſer me commovere poſſum præ formidine,
Ilicet, mandata heri perierunt, una & Soſia.
Verum certu' ſt confidenter hominem contra colloqui,
Igitur quî poſſim videri huic fortis, à me ut abſtineat manum.
Me. Quo ambulas tu, qui Vulcanum in cornu concluſum geris?
So. Quid id exquiris tu, qui pugnis os exoſſas hominibus?
Me. Servos eſne, an liber? So. utcunque animo collibitum eſt meo.

Me. Ain'

167. *Superſtitioſus eſt.*] Hic homo eſt ariolus, qui ſciat, me longe hinc abfuiſſe. Nam *Superſtitioſus* etiam ariolum ſignificat *Lamb.*

168. *Domes.*] Mollias. *T.*

170. *Qui non alas intervelli.*] Hoc eo mutit Soſia: quia Mercurius dixerat, *vocem ſibi ad aures advolaſſe.* ut perſiſtat in metaphora, proinde ac ſi de beſtia aliqua volatica loqueretur. *Douza.*

171. *Iumento.* Ductum ab oneribus, quæ jumentis imponimus. Vel potius, ſua opera impenſaque ſibi quærit. *Piſtor. Grut.*

176. *Neſcio quem, &c.*] Suſpicio erat olim, Plautum, qui undiquaque jocum captare ſolet, illud *Neſcio quem*, ut nomen Perſonæ haberi voluiſſe. certe ſequentia tale quid clamare videbantur: forte alludit ad οὖτιν Homericum. *Taub.*

185. *Vulcanum in cornu.*] Qui ignem in laterna cornea clauſum geris. Fiebant olim laternæ & ex cornu, & ex veſica. *Taubm.*

ME. Ain' vero? SO. ajo enim vero. ME. verbero. SO. mentiris nunc *jam*.
ME. At jam faciam ut verum dicas dicere. SO. quid eo eſt opus?
ME. Poſſum ſcire quo profectus, quojus ſis, aut quid veneris?
SO. Huc eo: heri mei ſum ſervos. nunquid nunc es certior?
ME. Ego tibi iſtam hodie ſceleſtam comprimam linguam. SO. haud potes:
Bene pudiceque aſſervatur. ME. pergin' argutarier?
Quid apud haſce ædis negotii eſt tibi? SO. immo quid tibi'ſt?
ME. Rex Creo vigiles nocturnos ſingulos ſemper locat.
SO. Bene facit: quia nos eramus peregre, tutatu'eſt domum:
At nunc abi ſane, advenisse familiares dicito.
ME. Neſcio quam tu familiaris ſis: niſi actutum hinc abis,
Familiaris accipere faxo haud familiariter.
SO. Hic, inquam, habito ego, atque horunc ſervos ſum. ME. at ſcin' quomodo?
Faciam ego hodie te ſuperbum, niſi hinc abis. SO. quonam modo?
ME. Auferere, non abibis, ſi ego fuſtem ſumpſero.
SO. Quin me eſſe hujus familiæ familiarem prædico.
ME. Videſis, quam mox vapulare vis, niſi actutum hinc abis!
SO. Tun' domo prohibere peregre me advenientem poſtulas?
ME. Hæccine tua domu'ſt? SO. ita, inquam. ME. quis herus eſt igitur tibi?
SO. Amphitruo, qui nunc præfectu'ſt Thebanis legionibus;

Qui

188. *Verbero.*] Verberonem ſervili convitio Soſiam Mercurius increpat. id ille alio torquens, *Mentiris*, ait: neque enim verberas; vel potius, neque enim ſum verbero, qui non verberor. Ad hoc Mercurius; *Faciam*, inquit, mox dicas, me verum dicere, & te eſſe verberonem, cum contudero pugnis probe. *I. Guiliel.*

192. *Comprimam linguam.*] Horum verborum, ut à ſervo Soſia accipiuntur, ſententia obſcœna eſt; ſed tamen explicanda; Mercurius Soſiæ minatur, ſe loquacitatem & argutiam ejus compreſſurum. At Soſia ſic accipit, quaſi Mercurius minetur ſe Soſiam irrumaturum. Itaque reſpondet Soſia, non potes me irrumare; linguam enim habeo pudicam, non fellatricem atque impudicam, *Lamb.*

200. *At ſcin' quomodo?*] Scil. horum ſervus ſis? *ſcin' quomodo*, formula minantis eſt, crebra Plauto. *Gruter.*

201. *Superbum.*] *Superbi* videntur qui plagis ita ſunt contuſi, ut pedibus ambulare nequeant, auferantur ſublimes neceſſe eſt: atque hac ratione *ſuperbi* dici poſſunt. *Superbum* hic *mortuum* interpretatur *Nonius*. Neque repugnat *Gutherius*

Quî cum nupta est Alcumena. ME. quid ais? quod nomen tibi est?
So. Sosiam vocant Thebani, Davo prognatum patre.
ME. Næ tu istic hodie malo tuo compositis mendaciis
Advenisti, audaciæ columen, consutis dolis.
So. Immo equidem tunicis consutis huc advenio, non dolis.
ME. At mentiris etiam: certo pedibus, non tunicis venis.
So. Ita profecto. ME. nunc profecto vapula ob mendacium.
So. Non edepol volo profecto. ME. at pol profecto ingratiis.
Hoc quidem profecto certu' st, non est arbitrarium.
So. Tuam fidem obsecro! ME. tun' te audes Sosiam esse dicere,
Qui ego sum? So. perii! ME. parum etiam, præut futurum est, prædicas.
Quojus nunc es? So. tuus. nam pugnis usu fecisti tuum.
Pro fidi Thebani cives! ME. etiam clamas, carnufex?
Palm. Proh fidem, Thebani cives!
Eloquere, quid venisti? So. ut esset quem tu pugnis cæderes.
ME. Cujus es? So. Amphitruonis, inquam, Sosia. ME. ergo istoc magis,
Quia vaniloquus, vapulabis: ego sum, non tu, Sosia.
So. Ita dii faciant, ut tu potius sis, atque ego te ut verberem.
ME. Etiam muttis? So. jam tacebo. ME. quis tibi heru'st? So. quem tu voles.
ME. Quid igitur? quî nunc vocare? So. nemo; nisi quem jussèris.

ME. Am-

therius: vult enim eo nomine vocatos *superbos*, quod tunc potissimum splendidiore efferantur habitu, etiam pauperes. *Taubm.*

209. *Davo.*] Monet hic *Meursius*, *Davi* personam nihil aliud esse, quam quod *Vulpes* in Æsopi Fabulis: testemque producit *Philostratum*.

212. *Consutis.*] *Suere*, proverbiali metaphora significat idem, quod Græcis ῥάπτειν, id est, aliquid, quod alteri damnosum sit, struere, quod in structoris perniciem verti cum optarunt, dixerunt; *Suo capiti.* Muret.

213. *Certo pedibus, non tunicis venis.*] Alius jocus, ex interpunctione natus: quasi dixerit conjunctim, *tunicis venio*: sicut prior ex nomine quæsitus est. Interim notandum, *tunicam* Plauti ævo communem Romæ servorum vestem fuisse, rusticorum item in coloniis & municipiis. At temporibus Imperatorum, non tunicæ amplius fuere, sed *penulæ*, in usu servorum, perinde ut militum. *Gruter.*

220. *Pro fidi Thebani.*] Palmer. &

ME. Amphitruonis te esse ajebas Sosiam. SO. peccaveram:
Nam Amphitruonis socium næ me esse volui dicere.
ME. Sciebam equidem nullum esse nobis, nisi me, servom Sosiam.
Fugit te ratio. SO. ô utinam istuc pugni fecissent tui! //
ME. Ego sum Sosia ille, quem tu dudum esse ajebas mihi. *Lamb.* quem te.
SO. Obsecro per pacem liceat te alloqui, ut ne vapulem.
// ME. Immo induciæ parumper fiant, si quid vis loqui.
SO. Non loquar nisi pace facta, quando pugnis plus vales.
ME. Dicito, si quid vis, non nocebo. SO. tuæ fidei credo? ME. meæ.
SO. Quid, si falles? ME. tum Mercurius Sosiæ iratus siet.
SO. Animum advorte: nunc licet mihi libere quidvis loqui.
Amphitruonis ego sum servos Sosia. ME. etiam denuo?
SO. Pacem feci, fœdus feci, vera dico. ME. vapula.
SO. Ut lubet, quod tibi lubet fac, quoniam pugnis plus vales.
Verum, utut es facturus, hoc quidem hercle haud reticebo tamen.
ME. Tu me vivus hodie nunquam facies, quin sim Sosia.
SO. Certe edepol, tu me alienabis nunquam quin noster siem:
Nec nobis præter met alius quisquam est servos Sosia,
Qui cum Amphitruone hinc una ieram in exercitum. *Camerar.* ivi hero meo in exerç.
ME. Hic homo sanus non est. SO. quod mihi prædicas vitium, id tibi est.
Quid, malum! non sum ego servos Amphitruonis Sosia?
Nonne hac noctu nostra navis huc ex portu Persico

Venit,

Meurs. leg. *Proh fidem Thebani cives:* qualia sunt: *Pro Deum atque hominum fidem.* T.

228. *Socium.*] Cum *Camer.* lego: *Sociennum.* Tanquam in ea voce consistat potissimum jocus, aut ejus verius explicatio. Erras, inquit Sosia: neque enim unquam dixi, certe dictum nolui, nomen mihi esse Sosiæ: dixi me Amphitruonis socium: hoc est, ne iterum vicinitate soni decipiaris, *Sociennum.* Grut. V. C. *Socium met esse.* Sic lege. *Scriverius.*

230. *Utinam istuc pugni fecissent tui.*] Utinam me pugni ita fugissent tui, sicuti me rationem fugisse dicis. *Muret.*

243. *Tu me alienabis nunquam.*] Nunquam me, qui sum familiaris, alienum facies. *Lamb.*

247. *Quid, malum! non, &c.*] *Malum per Parenthesin suaviter infertur. Et interjectio est.* Donat. ad Terent. Eun. 4. 7.

248. *Nonne hac noctu.*] Vide Macrob. lib. 1. 4. *Portu Persico.*] Mari Euboïco,

quod

Venit, quæ me advexit? nonne me huc herus misit meus?
Nonne ego nunc hic sto ante ædîs nostras? non mihi est laterna in manu?
Non loquor? non vigilo? non hic homo modo me pugnis contudit?
Fecit hercle. nam etiam misero nunc malæ dolent.
Quid igitur ego dubito? aut cur non introeo in nostram domum?
Me. Quid, domum vostram? So. ita enimvero. Me. quin quæ dixisti modo,
Omnia ementitus. equidem Sosia Amphitruonis sum.
Nam noctu hac soluta est navis nostra è portu Persico:
Et ubi Pterela rex regnavit, oppidum expugnavimus:
Et legiones Teleboarum vi pugnando cepimus.
Et ipsus Amphitruo obtruncavit regem Pterelam in prælio.
So. Egomet mihi non credo, quum illæc autumare illum audio.
Hic quidem certe, quæ illic sunt res gestæ, memorat memoriter.
Sed quid ais, quid Amphitruoni à Telebois datum est?
Me. Pterela rex quî potitare solitus est, patera aurea.
So. Elocutus est. ubi patera nunc est? Me. in cistula
Amphitruonis obsignata signo est. So. signi dic quid est?
† Me. Cum quadrigis Sol exoriens. quid me captas, carnufex?
So. Argumentis vincit: aliud nomen quærendu' est mihi.
Nescio unde hæc hic spectavit. Jam ego hunc decipiam probe:
Nam quod egomet solus feci, nec quisquam alius affuit
In

Mss. Heald. eloquere.

quod in eo steterit classis Persarum, non procul à Thebis. *Fest.*

252. *Hercle.*] *Plautus* hic defecisse visus, qui per *Herculem* jurantem inducit, nondum nato Hercule, cujus paulo post in Alcumenæ partu nativitas ponitur; distractus scilicet temporis sui consuetudine, qua per Herculem juraretur. *Angel. Decemb.*

263. *Aurea.*] Subintell. *Donavit Amphitruonem.* Hæc verba prævenit aut intercipit festinans Sosia.

265. *Signi.*] Primum nudas duntaxat litterarum notas pro signis habebant, scalptura tamen multiplex postea in usu fuit. Quin & bruta animalia insculpi solita. talis erat *Augusti Sphinx.* Aut historia aliqua, vel fabula. talis iste *Amphitruonis.* Meursius.

266. *Cum quadrigis.*] De hujusmodi annulorum scalptura vide Meurs. Exerc. Critic. Part. 2. c. 9. *Quid me captas.*] Quid per captiosas interrogationes à me veritatem exquiris? vide Epid. 2. 2. *Taubm.*

 273. *Hir-*

In tabernaculo, id quidem hodie nunquam poterit dicere.
Si tu Sosia es, legiones quom pugnabant maxume,
Quid in tabernaculo fecisti? victus sum, si dixeris.
ME. Cadus erat vini: inde implevi hirneam. SO. ingressu'st viam.
ME. Eam ego, ut matre fuerat natum, vini eduxi meri.
SO. Mira sunt, nisi latuit intus illic in illac hirnea.
Factum est illud, ut ego illic vini hirneam ebiberim meri.
ME. Quid nunc? vincon' argumentis te non esse Sosiam?
SO. Tu negas med esse? ME. quid ego ni negem, qui egomet siem?
SO. Per Jovem juro med esse: neque me falsum dicere.
ME. At ego per Mercurium juro, tibi Jovem non credere:
Nam injurato scio plus credet mihi, quam jurato tibi.
SO. Quis ego sum saltem, si non sum Sosia? te interrogo.
ME. Ubi ego Sosia nolim esse, tu esto sane Sosia.
Nunc quando ego sum, vapulabis ni hinc abis, ignobilis.
SO. Certe edepol, quom illum contemplo, & formam cognosco meam,
Quemadmodum ego sum (sæpe in speculum inspexi) nimis simil' est mei.
Itidem habet petasum, ac vestitum: tam consimil' est atque ego.
Sura, pes, statura, tonsus, oculi, nasum, vel labra,
Malæ, mentum, barba, collum: totus! quid verbis opu'st?
Si tergum cicatricosum, nihil hoc simili est similius.
Sed quom cogito, equidem certo idem sum qui semper fui.
Novi herum: novi ædis nostras. sane sapio & sentio.
Non ego illi obtempero quod loquitur; pultabo foris.

ME. Quo

273. *Hirneam.*] *Hirnea*, vel potius *Irnia*, genus vasis est vinarii: antiquitus *Erneum* vocabatur, παρὰ τὸ ὄρνεον. quod avis figuram haberet, sic, quod scarabæo similis, κάνθαρος. *Scalig.* *Ingressus.*] Bene & ex vero cœpit.

274. *Eam ego ita ut matre fuerat natum vini eduxi meri.*] Eam hirneam vini meri, ita ut matre fuerat natum; id est, ita ut ex vite, seu uva fuerat expressum, eduxi, id est, ebibi, exhausi, exsiccavi. vide & Victorium Var. lect. lib. 23. cap. 5. *Lambin.*

282. *Saltem.*] Est quod Barbari dicunt, *ad minus.* Lamb.

283. *Vbi ego Sosia nolim esse.*] Ita omn. MSS. & Edd. veteres. intrusere posteriores *jam.* sed de suo. *Taubm.*

292. *Sane sapio.*] *Sane* hic *saniter* est, ut sani homines solent. nam qui sapit animo,

ME. Quo agis te? So. domum. ME. quadrigas ſi nunc inſcendas Jovis,
Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.
So. Nonne heræ meæ nunciare, quod herus meus juſſit, licet?
ME. Tuæ ſi quid vis nunciare: hanc noſtram adire non ſinam.
Nam ſi me irritaſſis, hodie lumbifragium hinc auferes.
So. Abeo potius: Dî immortales, obſecro voſtram fidem!
Ubi ego perii? ubi immutatus ſum? ubi ego formam perdidi?
An egomet me illic reliqui, ſi forte oblitus fui?
Nam hic quidem omnem imaginem meam, quæ antehac fuerat, poſſidet.
Vivo fit, quod nunquam quiſquam mortuo faciet mihi.
Ibo ad portum, atque hæc uti ſunt facta, hero dicam meo.
Niſi etiam is quoque me ignorabit; quod ille faciat Juppiter.
Ut ego hodie raſo capite calvus capiam pileum.

animo, & ſentit ſenſibus, is ſanus eſt. *I. Gul.*

294. *Quadrigas ſi nunc inſcendas Iovis.*] Credibile eſt Jovis quadrigas omnium eſſe celerrimas, ut quæ *alatæ* ſint, auctore *Platone* in Phædro, & *Luciano* in Piſcatore, etiam Horat. 1. Od. 34. *volucrem currum Iovis* dixit. *Douza.*

301. *An egomet, &c.*] Corrigo: *An egomet me illic reliquiſſe forte, &c.* tali ſenſu: An fieri forte potuit, ut egomet Soſia non iverim una cum hero Amph. ad exercitum, ſed illic domi reſtiterim; idque tamen nunc omnino dememinerim? *Gruter.*

303. *Vivo fit, &c.*] Mihi vel me vivo, imago mea præfertur, quod nunquam quiſquam faciet, me mortuo. Vel ab ipſo Auctore germana loci hujus explicatio arceſſenda eſt: Moſtell. act. 2. 1. *Ludos ego hodie vivo præſenti hic ſeni Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.* Scimus enim, Ludos Funebres Romæ, hoc eſt, Gladiatorios, in illuſtrium virorum funeribus, ſic quaſi in luctu publico, ad rogum fieri conſueviſſe antiquitus. Ad quos reſpectans Soſia, per joculum & ludum inquir, argute ſane & vernilem in modum: *Nunc mihi fiunt ludi*, hoc eſt, nunc ego ludificor probe, cui nullus poſtea ludos facere volet in morte. *Douza.*

306. *Raſo capite calvus capiam pileum.*] *Cum ſervi manumittebantur raſo capite pileum accipiebant: idque in templo* Feroniæ, *quæ libertorum dea.* Serv.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS.

BEne proſpereque hoc hodie operis proceſſit mihi.
Amovi à foribus maxumam moleſtiam,
Patri ut liceret tuto illam amplexarier.
Jam ille illuc ad herum quom Amphitruonem advenerit,

Narrabit servom hinc sese à foribus Sosiam
Amovisse. ille adeo illum mentiri sibi
Credet: neque credet huc profectum, ut jusserat.
Erroris ambo ego illos & dementiæ
Complebo, atque omnem Amphitruonis familiam.
Adeo usque satietatem dum capiet pater
Illius quam amat. igitur demum omnes scient,
Quæ facta. Denique Alcumenam Juppiter
Rediget antiquam in concordiam conjugis.
Nam Amphitruo actutum uxori turbas conciet,
Atque insimulabit eam probri. tum meus pater
Eam seditionem in tranquillum conferet.
Nunc de Alcumena, dudum quod dixi minus,
Hodie illa pariet filios geminos duos,
Alter decumo post mense nascetur puer
Quam seminatus; alter mense septumo.
Eorum Amphitruonis alter est, alter Jovis.
Verum minori puero major est pater,
Minor majori. jamne hoc scitis quid siet?
Sed Alcumenæ hujus honoris gratia, *Grut.* hujusce.
Pater curavit uno ut fœtu fieret;
Uno ut labore absolvat ærumnas duas,
Et ne in suspicione ponatur stupri,
Et clandestina ut celetur suspicio.
Quanquam, ut jam dudum dixi, rescisset tamen

Am-

15. PRobri.] Vide notam act. 3. sc. 2. vers. 1.

17. *Dudum quod dixi minus.*] Id est, quod vobis de Alcumena nondum etiam edissertavi. *Douza.*

19. *Alter decumo, &c.*] Confirmat Plautus hic eorum sententiam, qui affirmant, & vere, mulierem superfœtari posse. *Plinius* inter alia refert, mulierem quandam septem mensium edito puerperio, insecutis mensibus, geminos enixam. *Taubm.*

20. *Seminatus.*] Ἐσπαρμένος: in utero matris conceptus est. *Taub.*

22. *Minori puero major, &c.*] Id est, *Herculi*, qui minor, ratione sationis. *Taubm.*

23. *Majori.*] Scilicet *Iphiclo*, filio Amphitr.

25. *Uno ut fœtu.*] Uno onere, unaque (ut ita dicam) gravidatione. *L.*

26. *Labore.*] Vel gravidationis, vel partus. *Idem.*

28. *Suspicio.*] Hæc vox *suspicio* non immerito multis mendæ suspicionem movit. Si quid mutandum, malim leg. *Et clandestina ut celetur huc itio.* Id est, ut adventus huc noster clandestinus celetur. *Donatus*, interpretans illa Comici sui verba, Adelph. Act. 4. Scen. 5. *Qui cum illa consuevit prius*: quo loco *consuescere* συγγινόμενος ponitur, pro rem habere. addit pro exemplo, ut *Plautus*: *& clan-*

Amphitruo rem omnem. quid igitur? nemo id probro
Profecto ducet Alcumenæ. nam Deum
Non par videtur facere, delictum suum
Suamque culpam expetere in mortalem ut sinat.
Orationem comprimam: crepuit foris.
Amphitruo subditivus, eccum, exit foras,
Cum Alcumena uxore usuraria.

& clandestina ut celetur consuetudo. Atqui versus non patitur vocem *consuetudo*, cum sit Jambicus Senarius: itaque pro *consuetudo* repono *consuetio*, ne fraus fiat legi pedariæ. Recte id porro à me fieri, *Festus*, vel potius *Verrius Flaccus*, præstiterit, cujus hæc verba sunt: *Consuetionem Plautus pro consuetudine dixit.* Quod ad *Donatum* attinet, etiam ille sine dubio *consuetio* scripserat: sed quod vox insolens videretur, ab aliis postea fuit interpolata. *Scioppius.*

33. *Expetere.*] Recidere, evomere, exundare. *Nonius.* Transire, desidere. *Gl. mss. Pl. Boxhorn.*

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

JUPPITER, ALCUMENA, MERCURIUS.

BEne vale, Alcumena: cura rem communem, quod facis.
Atque imperce, quæso: menses jam tibi esse actos vides.
Mihi necesse est ire hinc: verum quod erit natum, tollito.
AL. Quid istud est, mi vir, negotii, quod tu tam subito domo
Abeas? JUP. edepol, haud quod tui me, neque domi, distædeat:
Sed UBI SUMMUS IMPERATOR non adest ad exercitum,
Citius, quod non facto' st usus, fit, quam quod facto' st opus.
ME. Nimis hic scitus est sycophanta, qui quidem meus sit pater.
Observatote, quam blande mulieri palpabitur.

AL. Eca-

2. IMperce.] Jubet partui vicinam parcere sibi, & labore abstinere. *Camer.* *In* nonnunquam auget significationem, ut *impetor*, & hic *imparco*, & alibi. *Boxhorn.*

3. *Tollito.*] Infantes olim, simul ac nati forent, humi deponebantur: ab humo vero pater tollebat, & in sinum recipiebat. Qui autem non tollebatur, pro abdicato & projectitio erat. *Lamb.*

6. *Ubi summus.*] Hoc vult, imperatorem esse debere imperii diligentem. *Boxhorn.*

9. *Quam blande mulieri palpabitur.*] *Palpari*, & *palpo percutere*, proprie est molli & blando manus plausu tangere & contrectare, ac veluti popysmo demulcere: Græcis ψηλαφᾶν. Hinc pro blandiri, assentari & adulari frequentatur. *Turneb.*

12. *Edepol,*

AL. Ecaſtor, re experior, quanti facias uxorem tuam.
JUP. Satin' habes, ſi fœminarum nulla' ſt quam æque diligam?
ME. Edepol, næ illa ſi iſtis rebus te ſciat operam dare,
Ego faxim te Amphitruonem eſſe malis, quam Jovem.
AL. Experiri iſtuc mavellem me, quam mî memorarier.
Prius abis quam lectûs, ubi cubuiſti, concaluit locus.
Here veniſti media nocte, nunc abis: hoccine placet?
ME. Accedam, atque hanc appellabo, & ſupparaſitabor patri.
Nunquam edepol quemquam mortalem credo ego uxorem ſuam
Sic efflictim amare, proinde ut hic te efflictim deperit.
JUP. Carnufex, non ego te novi? abin' è conſpectu meo.
Quid tibi hanc curatio eſt rem, verbero, aut muttitio?
Quoi ego jam hoc ſcipione. AL. ah! noli. JUP. muttito modo. *Camer.* Quem pol ego jam ſcipione.
ME. Nequiter pene expedivit prima paraſitatio.
JUP. Verum quod tu dicis, mea uxor, non te mihi iraſci decet.
Clanculum abii à legione: operam hanc ſurripui tibi:
Ex me primo prima ſcires, rem ut geſſiſſem publicam.
Ea tibi omnia enarravi. niſi te amarem plurimum,
Non facerem. ME. facitne ut dixi? timidam palpo percutit.
JUP. Nunc, ne legio perſentiſcat, clam illuc redeundum eſt mihi;
Ne me uxorem prævortiſſe dicant præ republica.

AL. La-

12. *Edepol næ, &c.*] *Hic ſenſus:* Si te tamen Alcumena norit, ita profecto te accipiat, ut ſimulationis hujus pœniteat, ac malis Juppiter manſiſſe, quam falſus Amphitruo veniſſe. *Acidal.* Mſſ. quidam diſerte *furtis*. Fortaſſe verum eſt transpoſitis literis, *Frutis rebus*, id eſt, venereis. De Fruti Venere Arnobius & Auguſtinus de civitate Dei. *Scriverius.*

21. *Hanc curatio eſt rem.*] Verbalia in *io* regunt caſum verbi ſui, paſſim apud Plautum. *Lamb.*

23. *Nequiter.*] Douza *Expedivit* interpretatur, *expedita eſt*, id eſt, peracta eſt. ut & Meurſius: qui, *nequiter expedivit*, interpretatur, parum utilis fuit prima paraſitatio. qualia illa ſunt, *Male ſanus*, *Male ſuadus*.

24. *Non te mihi iraſci decet.*] Voſſ. ſecundus: *non te mecum iraſci decet*. Et ſunt Plauti *Orare cum aliquo, cavere cum aliquo, Captare cum aliquo, ſervare cum aliquo fidem, queri cum aliquo, oſculari cum aliquo, facere mentionem cum aliquo, complexus cum aliquo.* Gronov.

30. *Prævortiſſe.*] Præpoſuiſſe. *Gloſſ. Mſſ. Pl. Boxhorn.*

45. ME.

AL. Lacrumantem ex abitu concinnas tu tuam uxorem. JUP. tace.
Ne corrumpe oculos; redibo actutum. AL. id actutum diu'st.
JUP. Non ego te hîc lubens relinquo, neque abeo abs te. AL. sentio,
Nam qua nocte ad me venisti, eadem abis. JUP. cur me tenes?
Tempu'st: exire ex urbe, priusquam luciscat, volo.
Nunc tibi hanc pateram, quæ dono mî illic ob virtutem data'st,
Pterela rex quî potitavit, quem ego mea occidi manu,
Alcumena, tibi condono. AL. facis ut alias res soles.
Ecastor condignum donum, quali' st qui donum dedit. *Mss. Cam. quale est.*
ME. Immo sic condignum donum, quali' est cui dono datu' st.
JUP. Pergin' autem? nonne ego possum, furcifer, te perdere?
AL. Noli amabo, Amphitruo, irasci Sosiæ caussa mea.
JUP. Faciam ita ut vis. ME. ex amore hic admodum quam sævus est?
JUP. Nunquid vis? AL. ut quom absim, me ames, me tuam absentem tamen.
ME. Eamus, Amphitruo: luciscit hoc jam. JUP. abi præ, Sosia:
Jam ego sequar. nunquid vis? AL. etiam: ut actutum advenias. JUP. licet.
Prius tua opinione hic adero: bonum animum habe.
Nunc te, nox, quæ me mansisti, mitto, ut cedas die.
Ut mortalis inluciscas luce clara & candida. *Sic Camer. Alii mortalibus.*
Atque quanto nox fuisti longior hac proxuma,
Tanto brevior dies ut fiat faciam, ut æque disparet,
Et dies è nocte accedat. ibo, & Mercurium subsequar.

ACTUS

45. ME. *Eamus, Amphitruo.*] *Dominum* hoc loco nomine *Amphitruonis* servus compellat, satis pol familiariter: ut item Sosia multo etiam licentius Alcumenam, non *Heram*, sed *Mulierem* vocitat, act. 2. 2. Sed & *Servius* notat contumeliam esse, superiorem nomine vocare. Nam salutare proprio nomine æqualium erat, vel superiorum, ad conciliandam vel firmandam gratiam. *Douz.*

51. *Ut æque, &c.*] Lego: *ut æque dispares Et dies & nox accidat.* hoc sensu: Quia hæc nox longitudine sua proxime præcedenti non respondet, faciam ut nec dies præcedenti diei respondeat: sed tanto superiore die brevior sit, quanto hæc nox præcedente nocte fuit longior. atque ita fiet, ut æque dispares hæc nox & instans dies, à præcedentibus nocte & die evadant. *Tistor.*

1. *Secun-*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO, SOSIA.

AGe i tu ſecundum. So. ſequor, ſubſequor te.
Am. Sceleſtiſſimum te arbitror. So. nam quamobrem?
Am. Quia id quod neque eſt, neque fuit, neque futurum eſt,
Mihi prædicas. So. eccere, jam tuatim — *Mſſ. Pall.* tu autem.
Facis, ut tuis nulla apud te ſit fides.
Am. Quid eſt? quo modo? jam quidem hercle ego tibi iſtam
Sceleſtam, ſcelus, linguam abſcindam. So. tuus ſum:
Proinde ut commodum eſt & lubet, quidque facias:
Tamen, quin loquar hæc uti facta ſunt hîc,
Nunquam ullo modo me potes deterrere.
Am. Sceleſtiſſime, audes mihi prædicare id,
Domi te eſſe nunc, qui hic ades? So. vera dico.
Am. Malum! quod tibi dii dabunt, atque ego hodie dabo.
So. Iſtuc tibi eſt in manu: nam tuus ſum.
Am. Tun' me, verbero, audes herum ludificari?
Tun' id dicere audes? quod nemo unquam homo antehac
Vidit, nec poteſt fieri, tempore uno,
Homo idem duobus locis ut ſimul ſit?
So. Profecto, ut loquor, ita res eſt, Am. Juppiter te perdat.
So. Quid mali ſum, here, tua ex re promeritus?
Am. Rogaſne, improbe, etiam, qui ludos facis me?
So. Merito maledicas mihi, ſi id ita factum eſt. — *Acid.* niſi id ita factum eſt.
Verum haud mentior, reſque uti facta, dico.
Am. Homo hic ebrius eſt, ut opinor. So. utinam ita eſſem!
Am. Optas

1. SEcundum.] Id eſt, poſt me; ſequere me. *Lamb.* *Sequor, &c.*] Bene: aliud enim eſt *ſequi*, aliud *ſubſequi*. ſequitur quis eminus; ſubſequitur cominus. *Grut.*

4. *Eccere.*] Eccere, jusjurandum eſt, ac ſi dicatur, *per Cererem*, ut *Æcaſtor*. Feſtus. Id cum ſignificat, *ecere* ſcribendum eſt: at *eccere* idem eſt, quod *ecce*. Lamb. *Tuatim.*] Soſipater Chariſius l. 2. *Tuatim. Plaut. in Amphit. jam tuatim facis. ubi Siſenna, ut Noſtratim. Significat autem tuo more.* Similia Nonius Marcellus. Ex quo probaverunt Lambinus & Guilelmius. Neque aliter Mſſ. Langiani.

13. *Atque ego hodie dabo.*] Id eſt, ſtatim. *Colvius.*

20. *Tua ex re.*] *E re tua*, id eſt, ex tuo commodo. Nam utile tibi eſt, te ſervum habere, qui duobus in locis uno tempore eſſe poſſit. *Boſius.*

22. *Si id ita factum eſt.*] Nempe, ut te ludificaverim. T. Acidalius legit: *Niſi id ita factum eſt*, ſcil. ut tibi narravi.

26. Ho-

AM. Optas quæ facta. SO. egone? AM. tu istic. ubi bibisti?
SO. Nusquam equidem bibi. AM. quid hoc sit hominis!
SO. Equidem decies dixi:
Domi ego sum, inquam;
Ecquid audis? & apud te assum Sosia idem.
Satin' hoc plane,
Satin' diserte, here, nunc videor tibi locutus
Esse? AM. vah! apage te à me. SO. quid est negotii?
AM. Pestis te tenet. SO. nam cur istuc dicis?
Equidem valeo, & salvos sum recte, Amphitruo.
AM. At te ego faciam hodie, proinde ac meritus es,
Ut minus valeas, & miser sis,
Salvos domum si rediero. jam
Sequere sis, herum qui ludificas dictis delirantibus:
Qui quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi,
Nunc venis etiam ultro irrisum dominum. quæ neque fieri
Possunt, neque fando unquam accepit quisquam, profers carnufex.
Quojus ego hodie in tergo faxo ista expetant mendacia. *Acidal. in tergum, vel, tergo.*
SO. Amphitruo, MISERRIMA istæc miseria est servo bono,
Apud herum qui vera loquitur, si id vi verum vincitur.
AM. Quo id, malum, pacto potest, nam mecum argumentis puta,
Fieri? nunc uti tu hîc sis & domi: id dici volo.
SO. Sum profecto & hîc & illic. hoc cuivis mirari licet.
Neque tibi istuc mirum magis videtur, quam mihi.
AM. Quo modo? SO. nihilo, inquam, mirum magis tibi istuc quam mihi.
Neque, ita me dii ament, credebam primo mihimet Sosiæ,
Donec Sosia, ille egomet, fecit sibi uti crederem.

Ordine

26. *Hominis!*] *Per genitivum injuriose dicitur; per nominativum honorifice.* Don.

35. *Te ego faciam.*] Genus loquendi Græcum, frequens Comicis, pro, *te faciam minus valere.* Lamb.

44. *Si id vi verum.*] Si omnino nolit verum esse, quod tamen verum est, & verum dicenti sit infestus. *Boxhorn.*

45. *Nam mecum argumentis.*] Videtur distinguendum: *Quo id, malum, pacto potest nam (mecum argumentis puta) Fieri?* Atque ita prorsus Voss. secundus. Tò *nam* per tmesin, quam vocant, sejunctum à τῶ *Quo*, cujus pars est, ut solet Plautus. Aulul. 3. 2. *Sed in ædibus qui tibi meis*

Ordine omne uti quidque actum est, dum apud hostes sedimus;
// Edissertavit: tum formam una abstulit cum nomine;
Neque lac lacti magis est simile; quam ille ego similis est mei
Nam ut dudum ante lucem à portu me præmisisti domum.
AM. Quid igitur? SO. prius multo ante ædis stabam quam illo adveneram. *Herold.* stabat,
AM. Quas, malum, nugas! satin' tu sanus es? SO. sic sum, ut vides.
AM. Huic homini nescio quid est mali mala objectum manu,
Postquam à me abiit. SO. fateor: nam sum obtusus pugnis pessume.
AM. Quis te verberavit? SO. egomet memet, qui nunc sum domi.
AM. Cave quicquam, nisi quod rogabo te, mihi responderis.
Omnium primum iste qui sit Sosia, hoc dici volo.
SO. Tuus est servus. AM. mihi quidem uno te plus etiam est quam volo:
Neque postquam sum natus, habui nisi te servum Sosiam.
SO. At ego nunc, Amphitruo, dico; Sosiam servum tuum
Præter me alterum, inquam, adveniens faciam ut offendas domi,
Davo prognatum; patre eodem quo ego sum: forma, ætate item

Qua

nam erat negotii? Merc. 5. 4. *quid negotii est nam quæso istuc?* Gronovius.

52. *Sedimus.*] Id est, desedimus, consedimus cum exercitu. *Douza.*

55. *Nam ut, &c.*] Pendet sententia, interturbata ab irato. *Taub.*

57. *Sic sum, ut vides.*] Sermo est hominis nec laudantis se, nec vituperantis: & existimaverim fuisse formulam, qua utebantur vulgo, cum oculis suis quemque credere juberent, ita ut sui nihil præterea præstarent. *Gruter.*

58. *Mala objectum manu.*] Nescio quis veneficus ejus mentem excantavit. Nam in veneficiis non tantum est carmini locus, sed etiam *manui*, id est, iis, quæ fiunt manus opera: ut cum adhibentur herbæ, medicamenta mala, venena, vincula. *Turneb.*

59. *Sum obtusus pugnis pessume.*] Jocatur in *mala manu*: quam Amphitr. pro venefica sumit: Sosia pro pugnis, sibi molesta & onerosa. *Taubm.*

63. *Uno te plus.*] Id est, mihi quidem plus etiam servorum est, quam volo, cum te unum Sosiam habeo. Significat, Sosiam esse servum inutilem & nequam, & se facile eo carere posse; atque adeo optabile esse, ut eo careat. quo fit, ut multo minus velit duos habere Sosias. *Lamb.*

67. *Forma, ætate item.*] Viris doctis novum fuit ab uno aspectu Sosiam definire ætatem alterius sui: itaque conjecerunt alii, *forma eadem item*: alii co sunt progressi, ut duo vocabula *ætate item* delerent. Non ego illos, sed Terentius meliora in Eunucho 11. 3. Ubi Chærea de virgine, quam, nisi semel, oculis usurpave-

Qua ego sum. quid opu' st verbis? geminus Sosia hic factu' st tibi.
AM. Nimia memoras mira. sed vidistin' uxorem meam?
SO. Quin introire in ædis nunquam licitum est. AM. quis te prohibuit?
SO. Sosia ille, quem jamdudum dico, is qui me contudit.
AM. Quis istic Sosia est? SO. ego, inquam. quoties dicendum est tibi?
AM. Sed quid ais? num obdormivisti dudum? SO. nusquam gentium.

Dissald. num obdormivisti? dic dum.

AM. Ibi forte istum si vidisses quendam in somnis Sosiam.
SO. Non soleo ego somniculose heri imperia persequi.
Vigilans vidi, vigilans nunc *te* video, vigilans fabulor.
Vigilantem ille me jamdudum vigilans pugnis contudit.
AM. Quis homo? SO. Sosia, inquam, ego ille. quæso, nonne intelligis?
AM. Quî malum, intelligere quisquam potis est, ita nugas blatis.
SO. Verum actutum nosces. AM. quem? SO. illum nosces servum Sosiam.
AM. Sequere hac igitur me: nam mi istuc primum exquisito est opus.
Sed vide ex navi efferantur quæ jam imperavi omnia.
SO. Et memor sum, & diligens, ut quæ imperes compareant.
Non ego cum vino simitu ebibi imperium tuum.
AM. Utinam Dî faxint, infecta dicta re eveniant tua!

ACTUS

paverat nunquam, interroganti Parmenoni *anni?* respondet, *anni sedecim.* Quod & multo confidentius in adolescente præsertim, & ipso non admodum provectiore. Rursus A. 4. Sc. 4. Pythias loquens de Chærea pro Eunucho adducto, quicum sermones nulli ancillis fuerant, nisi quos ipse recenset Act. 3. Scen. 3. De hoc illa; *At ille alter venit annos natus sedecim.* Idem in Heaut. 1.1. *Annos 60. natus es aut plus eo ut conjicio.* Neque in hominibus tantum, sed etiam in signis ætas ex forma. Cic. 4. Verr. *Erat admodum amplum & excelsum signum cum stella: verumtamen inerat in illa magnitudine ætas, atque habitus virginalis.* Plinius l. 3. epist. 6. loquens de signo: *pendent lacerti, papillæ jacent, recessit venter. A tergo quoque eadem ætas, ut à tergo, &c.* Nec præter rem est, quod in eadem Eunucho ista duo, perinde ut Plauto junguntur: *Præterea forma & ætas ipsa est, facile ut pro Eunucho probes.* Gronovius.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

ALCUMENA, AMPHITRUO, SOSIA, THESSALA.

SAtin' parva res est voluptatum in vita,
Atque in ætate agunda.
Præquam quod molestum est. ita cuique comparatum
Est in ætate hominum;
Ita Dis placitum, voluptatem ut mœror comes consequatur:
Quin incommodi plus malique illico assit, boni si obtigit quid.
Nam ego id nunc experior domo, atque ipsa de me scio, cui voluptas
Parumper data 'st: dum viri mei mihi potestas videndi fuit
Noctem unam modo: atque is repente abiit à me hinc ante lucem.
Sola hîc mihi nunc videor, quia ille hinc abest, quem ego amo præter omnes.
Plus ægri ex abitu viri, quam ex adventu voluptatis cepi.
Sed hoc me beat saltem, quod perduelles vicit, & domum
Laudis compos revenit: id solatio est. Absit; dummodo
Laude parta domum recipiat se: feram & perferam usque
Abitum ejus animo forti atque obfirmato: id modo si mercedis
Datur mihi, ut meus victor vir belli clueat. satis
Mihi esse ducam. VIRTUS præmium est optimum *Iamb.* opimum.
Virtus omnibus rebus anteit profecto.
Libertas, salus, vita, res, parentes,
Patria & prognati tutantur, servantur:

Virtus

1. S*Atin' parva, &c.*] Hoc dicit: In vita hominum paucæ & raræ voluptates sunt, si cum molestiis comparentur. Jam, *res voluptatum*, pro ipsis voluptatibus dictum est, more Græcorum, qui dicerent, *τὸ χρῆμα τῶν ἡδονῶν*. *Muret.*

5. *Voluptatem ut mœror, &c.*] Fide Gruteri & Rittershus. Edd. Vett. *voluptati*, ut sit Græcismus, *ἕπεσθαι τῇ ἡδονῇ*· ut aliâs. *Decere alicui*, *πρέπειν τινί*. Cicero simili Græcismo, *comitari huic vitæ*. Similis sententia Curcul. Act. 1.3. Merc. 1. 2. *Taubm.*

7. *Domo.*] Οἴκοθεν. ut, *οἴκοθεν ὁ μάρτυς*, de eo, qui seipse indicat: & *οἰκεῖον*, quod cujusque proprium ac suum est. *Muret.*

16. *Victor vir belli clueat.*] Victor nominetur, & omnium sermone celebretur. *ἀπὸ τοῦ κλύειν*. *Belli*, autem, pro, *in bello*. Adverbialiter. *Camer.*

20. *Prognati.*] id est, progeniti, posteri, *ἐπίγονοι*. *Lamb.*

25. *Auspi-*

Virtus omnia in se habet: omnia assunt bona, quem penes est virtus.
AM. Edepol me uxori exoptatum credo adventurum domum,
Quæ me amat: quam contra amo: præsertim re gesta bene,
Victis hostibus, quos nemo posse superari ratu' st:
Eos auspicio meo atque ductu primo cœtu vicimus:
Certe enim me illi expectatum optato venturum scio.
So. Quid me non rere expectatum amicæ venturum meæ?
AL. Meus vir hic quidem est. AM. sequere hac tu me. AL. nam quid ille revortitur,
Qui dudum properare sese ajebat! an ille me tentat sciens?
Atque si id volt experiri, suum abitum ut desiderem,
Ecastor med haud invita se domum recipit suam.
So. Amphitruo, redire ad navem meliu' st nos. AM. qua gratia?
So. Quia domi daturus nemo est prandium advenientibus.
AM. Quî tibi istuc in mentem venit? So. quia enim sero advenimus.
AM. Quî? So. quia Alcumenam ante ædîs stare saturam intellego.
AM. Gravidam ego illanc hîc reliqui quom abeo. So. hei perii miser!
AM. Quid tibi est? So. ad aquam præbendam commodum adveni domum,
Decumo post mense, ut rationem te dictare intellego, *Iamb.* ductare.
AM. Bono animo es. So. scin' quam bono animo sim? si situlam cepero,

Nun-

25. *Auspicio meo atque ductu.*] Supremus ducum ipse Imperator est: Ille est, qui non ductum solum, sed auspicia etiam habet. Distincta enim ista: Ductu, cum ipse interfuit, auspiciis, cum illo mandante alius, & fortunam ac deos suos commodante. *Lipsius. Primo cœtu.*] Prima congressione, coitione. *Gl. MSS. Pl. Boxh.*

33. *Prandium.*] Recte, *prandium*: nam domum veniunt mane. Solebat autem dari cœna peregre venientibus. *Taubm.*

37. *Ad aquam præbendam commodum adveni domum.*] Nam à partu lavationibus multum utebantur. Ter. Andr. *Fac istæc ut lavet. istæc* autem, inquit Donatus, *vel quæ ex puerperio sordent*; *vel ipsa puerpera.* Taubm.

38. *Decumo post mense.*] Scil. Lunari. qui menses nostris breviores. Tertull. *Legitima nativitas, ferme decimi mensis ingressus est.* Turn.

40. *Divi-*

Nunquam edepol tu mihi divini quicquam creduis post hunc diem,
‖ Ni ego illi puteo, si occepso, animam omnem intertraxero.
AM. Sequere hac me modo, alium ego isti rei allegabo, ne time.
AL. Magis nunc meum officium facere, si huic eam advorsum, arbitror.
AM. Amphitruo uxorem salutat lætus speratam suam,
Quam omnium Thebis vir unam esse optimam dijudicat,
Quamque adeo cives Thebani vero rumificant probam. Non. rumiferant.
Valuistin' usque? expectatusne advenio? SO. haud vidi magis
Exspectatum: eum salutat magis haud quisquam, quam canem.
AM. Et cum te gravidam, & cum pulchre plenam aspicio, gaudeo.
AL. Obsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia
Sic salutas? atque appellas quasi dudum non videris,
Quasique nunc primum recipias te domum huc ex hostibus,
Atque me nunc proinde appellas, quasi multo post videris?
AM. Immo equidem te, nisi nunc hodie, nusquam vidi gentium.
AL. Cur negas? AM. quia vera didici dicere. AL. HAUD ÆQUUM facit,
‖ Qui quod didicit, id dediscit. an periclitamini
Quid animi habeam? sed quid huc vos revortimini tam cito?
An

40. *Divini.*] Jurandi & detestandi solennes formulæ. *Lamb.*

41. *Ni ego illi puteo.*] *Vult dicere:* Nisi omnem aquam de puteo extraxero, & illum desiccaro: quæ esset quasi exanimatio putei. Aqua enim puteo, quod anima est animantibus. *Camer.*

43. *Magis, &c.*] Deliberat cum animo suo *Alcumena*, obviamne eundo, an manendo magis officium suum factura sit. Et respondet ipsa sibi, magis convenire ut maneat, cum vir suus non nunc primum adveniat peregre, sed modo digressus, domum tentandi sui, an qua alia de caussa revertatur. Itaque ne salutat quidem, aut osculum offert, quæ leviora: tantum abest, ut obviam processerit. *I. Gul.*

44. *Speratam suam.*] E puellæ proprie *Speratæ*, quæ in matrimonium destinatæ erant; ut postea interposito sponsu & pacto, *Pactæ* atque *Sponsæ*. I. Gul.

47. *Haud vidi magis.*] Cum Amphitruo salutasset uxorem, neque illa quicquam responderet; quod virum à se paullo ante abiisse, seque ab illo illudi arbitraretur; jocans qui eis adstabat, servus Sosia inquit,

—— *haud vidi magis Exspectatum!*

quod venustissime dictum est; & ex contrario intelligendum. *Mur.*

58. *An*

An te auspicium commoratum est? an tempestas continet?
Quî non abiisti ad legiones, ita uti dudum dixeras?
AM. Dudum! quam dudum istuc factum est? AL. tentas; jam dudum, pridem, modo.
AM. Quî istuc potis est fieri, quæso, ut dicis, jamdudum, modo?
AL. Quid enim censes? te ut deludam contra lusorem meum,
Qui nunc primum te advenisse dicas, modo qui hinc abieris?
AM. Hæc quidem deliramenta loquitur. SO. paulisper mane,
Dum edormiscat unum somnum. AM. quæ ne vigilans somniat.
AL. Equidem ecastor vigilo, & vigilans id quod factum est fabulor.
Nam dudum ante lucem & istunc & te vidi. AM. quo in loco?
AL. Hìc, in ædibus, ubi tu habitas. AM. nunquam factum est. SO. non taces? *Palm.* nusquam.
Quid si è portu navis huc nos dormientis detulit?
AM. Etiam tu quoque assentaris huic SO. quid vis fieri?
Non tu scis, BACCHÆ BACCHANTI si velis adversarier,
Ex insana insaniorem facies, feriet sæpius:
Si obsequare, unâ resolvas plagâ. AM. at pol quin certa res
Hanc est objurgare, quæ me hodie advenientem domum

Nolue-

58. *An te auspicium.*] An tibi *omen* aliquod, vel (ut alibi dicit) *religio objecta est?* Taubm.

64. *Deliramenta.*] *Lira* arationis genus est, cum agricolæ facta semente dirigunt sulcos. inde *Delirus*, qui à recto ordine & quasi à sulco & lira Rationis evagatur. *Isid.*

69. *Dum edormiscat unum somnum.*] Voss. tertius, *obdormiscat.* Quale in Mostell. *Ubi somnum sepelivi omnem atque obdormivi crapulam.* Gronov. *Quæ ne, &c.*] Quasi dicat: Quid opus est Alcumenæ somno, quæ vigilans jam somniat? *Taubm.*

70. *Assentaris.*] Est *assentari* duplex: unum à *sensu* dictum, quod Græcis est κολακεύειν: alterum à *semita*, quasi *assemitari*, vel *assemtari* dixeris, quod Græcis est συναπάγεσθαι. Nec aliud proprie sibi Plautus voluit, cum *assentari* & *adversari* opponeret hoc loco. *Fr Iun.*

73. *Una resolvas, &c.*] Hoc vult: Si Bacchæ bacchanti & obvios quosque, ex more, thyrso percutienti velis resistere, tanto plures ab ea plagas accipies, quanto diutius adverseris. si cedis & obsequeris, semel tantum feriet, non sæpius: una plaga ipsi satis fiet. *Pistor. Resolves,* liberabis te. *Gloss. Mss. Pl. Boxh.*

75. *Irri-*

Noluerit ſalutare. So. irritabis crabrones. Am. tace.
Alcumena, unum rogare te volo. Al. quid vis rogare? roga.
Am. Num tibi aut ſtultitia acceſſit, aut ſuperat ſuperbia?
Al. Quî iſtuc in mente eſt tibi, mi vir, percontarier? *l. Gal. mentem.*
Am. Quia ſalutare advenientem me ſolebas antidhac.
Appellare itidem ut pudicæ ſuos viros, quæ ſunt, ſolent.
Eo more expertem te factam adveniens offendi domi.
Al. Ecaſtor equidem te certo heri advenientem illico
Et ſalutavi, & valuiſſeſne uſque, exquiſivi ſimul,
Mi vir: & manum prehendi & oſculum tetuli tibi.
So. Tun' heri hunc ſalutaviſti? Al. & te quoque etiam Soſia.
So. Amphitruo, ſperavi ego iſtam tibi parituram filium:
Verum non eſt puero gravida. Am. quid igitur? So. inſania.
Al. Equidem ſana ſum, & deos quæſo, ut ſalva pariam filium.
Verum tu magnum malum habebis, ſi hic ſuum officium facit:
Ob iſtuc omen, ominator, capies quod te condecet.
So. Enimvero prægnanti oportet & malum & malum dari,
Ut quod obrodat, ſit, animo ſi male eſſe occœperit.
Am. Tu me heri hîc vidiſti? Al. ego, inquam, ſi vis decies dicere.
Am. In ſomnis fortaſſe. Al. immo vigilans vigilantem. Am. væ miſero mihi!
So. Quid tibi eſt? Am. delirat uxor. So. atra bili percita eſt.
Nulla res tam delirantîs homines concinnat cito.

Am. Ubi

75. *Irritabis crabrones.*] *Crabronum ſilveſtres in arborum cavernis degunt: hieme conduntur. vita bimatum non tranſit. ictus eorum haud temere ſine febri eſt. Auctores ſunt, ter novenis punctu interfici hominem.* Plin.

91. *Malum & malum.*] *Malum & malum,* duplici intellectu & effertur à Soſia & arripitur à populo: ut videlicet opus habeat vel *Punicu malis*, quæ contra gravidarum malaciam in uſu, *Plinio* & *Dioſcoride* teſtibus: vel etiam ut eidem bina omnino conveniant mala, (ita enim accipit *malum & malum*) ſed qualibus amicæ ſuæ nimis quam acceptus cultor quiſque. *Gruter.*

97. Impli-

AM. Ubi primum tibi sensisti, mulier, impliciscier?
AL. Equidem ecastor sana & salva sum. AM. cur igitur prædicas
Te heri me vidisse, qui hac noctu in portum advecti sumus?
Ibi cœnavi, atque ibi quievi in navi noctem perpetem.
Neque meum pedem huc intuli etiam in ædis, ut cum exercitu
Hinc profectus sum ad Teleboas hostìs, eosque ut vicimus.
AL. Immo mecum cœnavisti, & mecum cubuisti. AM. quid id est?
AL. Vera dico. AM. non quidem hercle de hac re, de aliis nescio.
AL. Primulo diluculo abivisti ad legiones. AM. quomodo?
SO. Recte dicit: ut commeminit, somnium narrat tibi.
Sed, mulier, postquam experrecta es, prodigiali Jovi
Aut mola salsa hodie, aut thure comprecatam oportuit.
AL. Væ capiti tuo! SO. tua istuc refert, si curaveris. *Lamb.* nisi curav.
AL. Iterum jam hic in me inclementer dicit, atque id sine malo?
AM. Tace tu. tu dic, egone abs te abii hinc hodie cum diluculo?
AL. Quis igitur nisi vos narravit mihi, illì ut fuerit prælium?
AM. An etiam id tu scis? AL. quippe quæ ex te audivi: ut urbem maxumam

Expugna-

97. *Implicišcier?*] Implicari, involvi, istam atram bilem. *Lambin.*

103. *Quid, &c.*] *Meursius* hic versum, qui est in mediis edd. restituit:
Nihil te pudet, scelesta, populi in conspectum ingredi?

105. *Primulo, &c.*] Mens hæc est: Quia dixerat Alcumena abiisse Amphitruonem ad legiones *primo diluculo*: hinc colligit Sosia, eam narrare somnium. dicit quippe se *primo diluculo experrectam esse*. Itaque non vult Sosia eam ab Amphitruone interpellari. *Recte*, inquit, *dicit*; ne interturba: *somnium*, prout in memoriam revocat suam, *narrat tibi*. Solebant autem, qui fabulam narrassent, dicere *se postea experrectos esse*. Petitus.

107. *Prodigiali.*] Id est, *prodigiorum depulsori*. Turnebus.

108. *Mola salsa.*] Græci hordeo non molito in sacris, in priscæ memoriam vitæ, utebantur. in qua homines nondum molere fruges, sed solidis vesci solebant. Est igitur *mola salsa*, tanquam *molitura salsa*; ut molæ, qua frumenta franguntur, nomen molito farri tribuatur. *Taubm. Comprecatam oportuit.*] *Comprecari* quid sit, copiose Douza in Cent. lib. 3. 9. Porrò superstitionem veterum in expiandis somniis, festive notat Martial. Epigr. lib. 7. 53. *Semper mane mihi, &c.* Taubm.

110. *Sine malo.*] Id est, *impune.* Lamb.

115. *Tute*

Expugnavisses; regemque Pterelam tute occideris.
Am. Egone istuc dixi. Al. tute istic, etiam astante hoc Sosia. *Meurs.* tute istuc *sc.* dixisti.
Am. Audivistin' tu me narrare hoc hodie? So. ubi ego audiverim? .
Am. Hanc roga. So. me quidem præsente nunquam factum est, quod sciam.
Al. Mirum quin te advorsus dicat. Am. Sosia, age; me huc aspice.
So. Specto. Am. vera volo loqui te: nolo assentari mihi.
Audivistin' tu hodie me illi dicere ea, quæ illa autumat.
So. Quæso, edepol, num tu quoque etiam insanis, cum id me interrogas?
Qui ipsus equidem nunc primum istanc tecum conspicio simul.
Am. Quin nunc, mulier, audin' illum? Al. ego vero; ac falsum dicere.
Am. Neque tu illi, neque mî viro ipsi credis? Al. eo fit, quia mihi.
Plurimum credo, & scio ista hæc facta proinde ut proloquor.
Am. Tun' me heri advenisse dicis? Al. tun' te abisse hodie hinc negas?
Am. Nego enimvero, & me advenire nunc primum ajo ad te domum.
Al. Obsecro, etiamne hoc negabis? te auream pateram mihi
Dedisse dono hodie, qua te illic donatum esse dixeras?
Am. Neque edepol dedi, neque dixi: verum ita animatus fui,
Itaque nunc sum, ut eâ te patera donem. sed quis istuc tibi
Dixit? Al. ego quidem ex te audivi, & ex tua accepi manu
Pateram. Am. mane, mane obsecro te: nimis demiror, Sosia.
Quî illæc illic me donatum esse aurea patera sciat,
Nisi tu dudum hanc convenisti, & narravisti hæc omnia.

So. Neque

115. *Tute istic.*] Meurs. legend. censet: *Tute istuc*, scil. dixisti. *Taubm.*
118. *Me huc aspice.*] Formula est parandæ attentioni. *Taubm.*

123. *Quin nunc.*] Affirmantis est, pro *atque etiam*. T. *Ego vero.*] Sc. *audio:* & hoc etiam audio, ipsum mentiri. *Camer.*

137. *Quid*

So. Neque edepol ego dixi, neque istam vidi, nisi tecum simul.
Am. Quid hoc sit hominis! Al. vin' proferri pateram? Am. proferri volo.
Al. Fiat. tu Thessala intus pateram proferto foras,
Qua hodie meus vir donavit me. Am. secede huc tu, Sosia.
Enimvero illud præter alia mira miror maxume,
Si hæc habet pateram illam. So. an etiam id credis, quæ in hac cistellula
Tuo signo obsignata fertur? Am. salvum signum est? So. inspice.
Am. Recte, ita est ut obsignavi. So. quæso quin tu istanc jubes
Pro cerrita circumferri. Am. edepol quin facto est opus.
Nam hæc quidem edepol larvarum plena est. Al. quid verbis opu' est?
THESS. Hem tibi pateram: eccam. Am. cedo mihi. Al. age, aspice huc sis nunc jam,
Tu, qui, quæ facta, inficiare: quem ego jam hic convincam palam.
Estne hæc patera qua donatus illì? Am. summe Juppiter
Quid ego video! hæc ea est profecto patera. perii! Sosia.
So. Aut pol hæc præstigiatrix mulier multo maxuma est,
Aut pateram hic inesse oportet. Am. agedum, eam solve cistulam.
So. Quid ego istam exolvam? obsignata'st recte: res gesta est bene.

Tu

137. *Quid hoc, &c.*] Hæc secum *Amphitruo*, quasi dicat, uxorem habeo valde mirabilem. *Taubm.* Imo sic distingue & lege: *Quid? Hoc sit hominis?* quasi dicat; Hæc illa nosse non potest, nisi per artes, quæ superant humanas. *Boxh.*

138. *Intus pateram proferto.*] Ex Hellenismi forma interpretandum, qua dicunt: *τὸ ἐντὸς ποτήριον*: ut fiat, Proferto pateram eam, quæ intus est. *Douz.*

144. *Cerrita.*] *Cerriti & Larvati male sani, aut Cereris ira, & Larvarum incursione, animo vexati.* Nonius. *Circumferri?*] *Circumferre* verbum pontificale est pro, *lustrare*, & lustratione curare: ut notat *Servius* ad illud Virgil. 6. Æneid. *Idem ter socios pura circumtulit unda. circumtulit, id est, purgavit. nam lustratio à circumlatione dicta est vel tæda vel sulphuris.* Scalig. *Quin facto.*] Id est, circumlatione, sive lustratione est opus. *Boxhorn.*

145. *Larvarum plena.*] A Laribus larvæ: à larvis furiosi insanique vocantur. *Turneb.*

152. *Obsignata est recte.*] Grut. ita distinguit: *Obsignata est. recte! res g.* Nam

recte

Tu peperisti Amphitruonem, ego alium peperi Sosiam:
Nunc si pateram patera peperit, omnes congeminavimus.
Am. Certum est aperire, atque inspicere. So. vide sis signi quid fiet:
Ne posterius in me culpam conferas. Am. aperi modo: *Alii: transferas.*
Nam hæc quidem nos delirantes facere dictis postulat.
Al. Unde hæc igitur est, nisi abs te, quæ mihi dono data est?
Am. Opus mî est istuc exquisito. So. Juppiter, pro Juppiter!
Am. Quid tibi est? So. hic patera nulla in cistula' st. Am. quid ego audio?
So. Id quod verum est. Am. ac cum cruciatu jam, ni apparet, tuo.
Al. Hæc quidem apparet. Am. quis igitur tibi dedit? Al. qui me rogat.
So. Me captas, quia tute ab navi clanculum huc alia via
Præcurristi: atque hinc pateram tute exemisti, atque eam.
Huic dedisti, posthac rursus obsignasti clanculum.
Am. Hei mihi! jam tu quoque hujus adjuvas insaniam:
Ain' heri nos advenisse huc? Al. ajo, adveniensque illico
Me salutavisti, & ego te, & osculum tetuli tibi.
Am. Jam illud non placet principium de osculo. pergam exequi. *Muret. perge exequi.*
Al. Lavisti. Am. quid postquam lavi? Al. accubuisti So. euge! optime.
Nunc exquire. Am. ne interpella; perge porro dicere.
Al. Cœna apposita est: cœnavisti mecum: ego accubui simul.

Am. In

rectè obsignatam hero jam satis constabat, qui eam modo inspexerat. tantum miratur servus, cur eam resolvere jubeat, nisi velit signum rumpi, quod lini nodis superimpressum. *Taubm.* *Res gesta est bene.*] Quasi dicat: Bene habet, quod è simplis gemini sumus facti. *Lamb.*

157. *Postulat.*] Ἀξιοῖ. æquum putat. *Lamb.*

158. *Nisi abs te, quæ mihi.*] Emendant, *quoi mihi*, quod sit, à quo. Sed distinguendum: *nisi, abs te quæ mihi dono data, est?* Unde est, nisi est, quæ abs te mihi dono data. *Gronov.*

161. *At cum cruciatu.*] Id est, væ tibi. *Gl. Mss. Pl. Boxhorn.*

169. *Pergam exequi.*] Muret. Var. lect. lib. 10. c. 13. ait legendum, *perge exsequi.* Est autem *exsequi*, narrare, διηγεῖσθαι, *Taubm.*

173. *Lecto?*]

AM. In eodem lecto? AL. in eodem. SO. hei! non placet convivium.

AM. Sine modo argumenta dicat. quid, postquam cœnavimus?

AL. Te dormitare ajebas. mensa ablata est, cubitum hinc abiimus.

AM. Ubi tu cubuisti? AL. in eodem lecto tecum una in cubiculo.

AM. Perdidisti! SO. quid tibi est? AM. hæc me modo ad mortem dedit.

AL. Quid jam amabo? AM. ne me appella. SO. quid tibi est? AM. perii miser!

Quia pudicitiæ hujus vitium me hic absente est additum.

AL. Obsecro, ecastor, cur istuc, mi vir, ex te audio?

AM. Vir ego tuus sim? ne me appella falsò falso nomine.

SO. Hæret hæc res: siquidem hæc jam mulier facta 'st ex viro

AL. Quid ego feci, qua istæc propter dicta dicantur mihi?

AM. Tute edictas facta tua, ex me quæris quid deliqueris?

AL. Quid ego tibi deliqui, si cui nupta sum, tecum fui?

AM. Tun' mecum fueris? quid illac impudente audacius?

Saltem

173. *Lecto?*] Convivali, more veterum discumbentium.

175. *Dormitare.*] Desiderativum potius, quam frequentativum. *Turneb.*

177. *Perdidisti.*] Scil. me.

181. *Falso, &c.*] Malim: *Ne me appella falsa falso nomine. Falsa,* hoc est, aut mendaciloqua, aut imagine veri decepta, atque à recta ratione evagans. *Douz.*

182. *Siquidem hæc jam mulier facta est ex viro.*] *Sic* restituere se ait ὁ πάνυ ad historiam Augustam. Nec tamen aut Camerarius, aut Taubmannus, aut Gruterus aliter ediderunt. Sed mirificam interpretationem comminiscitur, *factam ex viro* dici Alcmenam, quæ virum amiserit. Id vero Latinum esse nunquam illi concedetur. Nam quæ affert nihil habent simile. *Sergiolus ex gladiatore* apud Scholiasten Juvenalis est, qui gladiator fuerat: *pecudes ex maribus* apud Arnobium, qui fuerant mares. Sic igitur *mulier ex viro facta*, quæ fuerat vir antea: non quæ perdidit maritum. Vernilis est jocus, Amphitruo negat se Alcmenæ virum esse. Ergo fingit se suspicari servus, factum mulierem, neque enim Hermaphroditum, nam hic & vir & mulier. *Hæret hæc res, si quidem hæc jam mulier facta est ex viro:* virum enim se esse negat: oportet igitur, qui meus est stupor, credam in fœminam versum. *Hæc facta* autem ait partim respiciens, quod nunc eum esse fingit se putare, partim, ut Cicero, *Epicurus (hoc enim vestrum lumen est) &c.* Vide in Senec. ad Marciam c. 19. Sic ludit Ovidius in illis, quibus sexus fertur mutatus, Tiresia, Iphi, Cænide. *Gr.*

185. *Tecum fui.*] *Cum viro esse*, honeste & more Græcorum dictum, pro, *cum viro rem habere:* τῷ ἀνδρὶ συνεῖναι. *Scalig.*

187. Si

Saltem tute, si pudoris egeas, sumas mutuum.
AL. Istuc facinus, quod tu insimulas, nostro generi non decet.
Tu si me impudicitiæ captas, non potes capere.
AM. Proh di immortales! cognoscin' tu me saltem, Sosia?
SO. Propemodum. AM. cœnavin' ego heri in navi in portu Persico?
AL. Mihi quoque assunt testes, qui illud quod ego dicam assentiant.
AM. *Qui? testes?* AL. *testes.* AM. *quid testiculare.* AL. *enim uno sat est,*
Nec nobis præsente aliquis nisi servos Sosia affuit.
SO. Nescio quid istuc negotii dicam, nisi quispiam est
Amphitruo alius, qui forte te hic absente tamen
Tuam rem curet, teque absente, hîc munus fungatur tuum.
Namque de illo subditivo Sosia mirum nimis est. *Muret.* mirum est minus.
Certè de istoc Amphitruone jam alterum mirum est magis.
Nescio quis præstigiator hanc frustratur mulierem.
AL. Per supremi regis regnum juro, & matrem familias,

Juno-

187. *Si pudoris egeas, sumas mutuum.*] Id est, etsi omnem jam pudorem fortasse deposueris, debebas saltem coram marito dissimulare, & mihi adscititio pudore imponere; eorum more, qui alienis opibus suam tegunt inopiam. *H. Iunius.*

188. *Nostro generi non decet.*] Imitatione Græcorum. sic infra 3. 4. *ornatum capiam, qui potis decet.* Terent. *vobis decet.* ubi notat Donatus; *Græce dixit,* ὑμῖν πρέπει. Antiqui si addebant statim verbum; *Nos decet facere; Nos decet dicere,* dicebant. Si non addebant; *Nobis decet.* Meurs.

189. *Captas.*] Ponitur desiderative, pro, velis capere. *Boxhornius.*

193. *Qui? testes?*] *Scaliger* ad illud in Phallicis, *Magnis testibus ista res agetur*, notat, *Testis*, ὁ μάρτυς, ex antiqua lingua Græca θέστωρ: & μάρτυρες θέσται. τοὺς διδύμους vero (quos eleganter *Pares* vocat Plinius) ita nominarunt, quod & ipsi μάρτυρες τοῦ ἀῤῥενότητος, iccirco ambigue lusit Plautus. Nam, ut mos erat veterum, verbum formavit ex re, quam non intelligebat: ex *Teste, testiculari.* At dedita opera *testiculari* dixit, pro eo, quod Græci ὀρχιπεδίζειν. sicut & κλειτοριάζειν dicebant, à pudendo muliebri. quod Laberius, ut ego puto, *puellitari* interpretatus est.

194. *Nobis præsente.*] *Præsente & absente nobis* dixerunt veteres, ut docet *Nonius.*

200. *Frustratur.*] *Frustror*, verbum commune utrumque significat, fallo & fallor. *Frustra sum*, & fallor & decipior. In quibus facere lusit *Ennius* in Sat.

Nam qui lepide postulat alterum frustrari,
Quem frustratur, frustra eum dicit frustra esse, &c.

Aus. Popm.

203. *Mor-*

Junonem, quam me vereri & metuere est par maxume,
Ut mî, extra unum te, mortalis nemo corpus corpore
Contigit, quo me impudicam faceret. AM. vera isthæc velim.
AL. Vera dico, sed nequicquam: quoniam non vis credere.
AM. Mulier es, audacter juras. AL. QUÆ non deliquit, decet
Audacem esse, confidenter pro se & proterve loqui.
AM. Satis audacter. AL. ut pudicam decet. AM. tu verbis probas. *Grut.* ain? verbis proba es.
AL. NON EGO illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur:
Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem,
Deûm metum, parentum amorem, & cognatûm concordiam:
Tibi morigera, atque ut munifica sim bonis, prosim probis.
SO. Næ ista edepol, si hæc vera loquitur, examussim est optuma.
AM. Delenitus sum profecto ita, ut me qui sim nesciam.
SO. Amphitruo es profecto: cave sis ne tu te usu perduis:
Ita nunc homines immutantur, postquam peregre advenimus.
AM. Mulier, istam rem inquisitam certum est non amittere.
AL. Edepol me libente facies. AM. quid ais? responde mihi.
Quid si adduco tuum cognatum huc à navi Naucratem,
Qui mecum una vectus est una navi: atque is si denegat
Facta, quæ tu facta dicis, quid tibi æquum est fieri?
Nunquid causam dicis, quin te hoc multem matrimonio?

AL. Si

203. *Mortalis.*] Recte addit, *mortalis*; quia putavit eum, qui erat Juppiter, esse vere mortalem & suum Amphitruonem. *Boxhorn.*

205. *Non vis credere.*] *Mulieri ne credas, ne mortuæ quidem.* Diogen.

214. *Delenitus sum.*] *Delenitus* exponitur hic *mente alienatus*, à *Nonio. Scip. Gentil.* docet, etiam apud JCtos *delenimenta & delenifica dicta*, sumi pro incantationibus & venenis, quibus mens de suo statu dejicitur. *Lamb.*

215. *Usu perduis.*] Quia si nescires, (ait vetus Interpres) quis esses, posset alius in tui locum succedere; & sic te privare te ipso. quia cum per usum fuisset in possessione tui, ille te acquisivisset, & tu te perdidisses ut in fundis contingit. Dictum autem *usuperdere*, ut *usucapere*; & supra; *usufacere suum.* Lamb.

222. *Multem, &c.*] Adulteræ non domo solum exactæ & dote privatæ fuerunt, sed etiam necatæ: ipsique adeo Magistratus, præsertim Ædiles, adulteras interdum accusarunt. *Lipsius.*

227. *Ab*

AL. Si deliqui, nulla causa est. AM. convenit. tu, Sosia,
Duc hos intro. ego huc ab navi mecum adducam Naucratem.
SO. Nunc quidem præter nos nemo est: dic mihi verum serio,
Ecquis alius Sosia intu'st, qui mei similis siet?
AL. Abin' hinc à me dignus domino servus. SO. abeo si jubes.
AL. Nimis ecastor facinus mirum est, qui illi collibitum siet
Meo viro, sic me insimulare falsum facinus tam malum.
Quicquid est, jam ex Naucrate cognato id cognoscam meo.

227. *Abeo, si jubes.*] Jocus ex ambiguo. nam & qui manumittuntur, abire à dominis jubentur. *Lambin.*

229. *Sic me, &c.*] Subintelligendum fortassis est, *fecisse*, aut *admisisse*. Licet etiam *insimulare me*, explicare, *insimulare in me*, quod est, mihi objicere, & in me confingere falsum facinus. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

JUPPITER.

EGo sum ille Amphitruo, cui est servus Sosia,
Idem Mercurius qui fit, quando commodum'st.
In superiore qui habito cœnaculo:
Qui interdum fio Juppiter, quando lubet.
Huc autem quom extemplo adventum apporto, illico *Acid. extemplo advento, à porta illico, &c.*
Amphitruo fio, & vestitum immuto meum.
Nunc huc honoris vestri venio gratia,
Ne hanc inchoatam transigam Comœdiam;
Simul Alcumenæ, quam vir insontem probri
Amphitruo accusat, veni, ut auxilium feram:
Nam mea sit culpa, quod egomet contraxerim,
Si id Alcumenæ innocenti expetat.
Nunc Amphitruonem memet, ut occœpi semel,
Esse assimulabo, atque in horum familiam
Frustrationem hodie injiciam maxumam.

Post

3. COEnaculo.] Perlepide jocatur histrio, qui personam Jovis susceperat pro Amphitruone subditi: se enim pauperculum dicit cœnacularium, qui habitet in superiore domus cœnaculo ad tegulas; non in prima contignatione; sed in suprema. *Turneb.*

8. *Inchoatam, &c.*] Ne inter initia prodens me esse Jovem, statim finem huic Comœdiæ imponam. Vult idem ex lege pluribus actibus & scenis perfici Comœdiam, priusquam se prodat. In eo enim, se prodente, est finis. *Boxh.* Inchoatum, imperfectum. *Gl. Mss. Plaut. Boxh.*

19. Es

Post igitur demum faciam res fiat palam;
Atque Alcumenæ in tempore auxilium feram,
Faciamque ut uno fœtu, & quod gravida est viro,
Et me quod gravida 'st, pariat sine doloribus.
Mercurium jussi me continuo consequi,
Si quid vellem imperare. nunc hanc alloquar.

19. *Et me.*] Subintell. *ex.* Taubm. *Sine doloribus.*] Frustra hic à Contareno, aliisque, reprehenditur Plautus, qui sub finem adscribit dolores partus Alcumenæ. At hic agitur de doloribus & ægritudine animi. Hanc dicit, se tollere velle Juppiter. Et sustulit exortam inter maritum & uxorem. *Boxhorn.*

Actus Tertii Scena Secunda.

ALCUMENA, JUPPITER.

Durare nequeo in ædibus: ita; me probri,
Stupri, dedecoris à viro argutam meo!
Ea quæ sunt facta, infecta refert, ac clamitat;
Quæ neque sunt facta, neque ego in me admisi; arguit:
Atque id me susque deque esse habituram putat.
Non edepol faciam: neque me perpetiar probri
Falso insimulatam: quin ego illum aut deseram,
Aut satisfaciat mihi ille, atque adjuret insuper;
Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.
Jup. Faciundum est mihi illud, fieri quod illæc postulat;
Si me illam amantem ad sese studeam recipere:
Quando ego quod feci, factum id Amphitruoni obfuit;
Atque ille dudum meus amor negotium

Inson-

1. Probri.] *Probrum* & *opprobrium* proprie significat adulterium. *Scip. Gentil.*

2. *Argutam.*] Scil. patiar, vel, par est. *Taubm.*

3. *Infecta refert, ac clam.*] Hæc Camerarii conjectura est. Scripti, vel, *infecta re est at clamitat*, unde Gulielmius, *infecta restat ac clamitat*: vel, *infecta re acclam.* vel *infecta ve acclam.* Langianus unus: *infecta esse acclamitat.* Unde scribendum: *infecta esse occlamitat*: Ut *oggannire*, *occentare*, *objurgare*. Et habet ipse in Curculione, act. II. scen. 3. *dormio ne occlamites.* τῷ *restare* hic locus nullus. *Gronovius.*

5. *Id me susque deque esse habituram putat.*] *Agellius* lib. 16. 9. *Susque deque ferre*, & *Susque deque habere*, significat, æquo animo esse, & quod accidit, non magno pendere, atque interdum negligere & contemnere: & propemodum id valet, quod dicitur Græce ἀδιαφορεῖν.

8. *Satisfaciat.*] Olim jurabant, se agnoscere, quod indigno eam injuriam intulissent: eaque res vindicabat læsum ab infamia.

11. *Ad sese studeam, &c.*] Id est, si studeam illam recipere ad sese me amantem, hoc est, me qui ejus amore distineor. *Douza.*

Inſonti exhibuit: nunc autem inſonti mihi
Illius ira in hanc & maledicta expetent. *Scal. in hunc.*
AL. Et, eccum, video, qui me miſeram arguit
Stupri, dedecoris. JUP. te volo, uxor, colloqui.
Quo te avortiſti? AL. ita ingenium meum eſt:
Inimicos ſemper oſa ſum obtuerier.
JUP. Heja autem inimicos! AL. ſic eſt, vera prædico:
Niſi etiam hoc falſo dici inſimulaturus es.
JUP. Nimis verecunda es. AL. potin' es ut abſtineas manum? *Lamb. iracunda es,*
Nam certo ſi ſis ſanus, aut ſapias ſatis,
QUAM TU impudicam eſſe arbitrare & prædices,
Cum ea tu ſermonem nec joco, nec ſerio
Tibi habeas, niſi ſis ſtultior ſtultiſſumo.
JUP. Si dixi, nihilo magis es, neque eſſe arbitror.
Et id huc revorti, uti me purgarem tibi.
Nam nunquam quicquam meo animo fuit ægrius,
Quam poſtquam audivi, te eſſe iratam mihi.
Cur dixiſti? inquies. ego expediam tibi.
Non edepol quo te eſſe impudicam crederem:
Verum periclitatus animum ſum tuum,

Quid

14. *Nunc autem inſonti mihi.*] Haud ſcio, quæ ſit ea Camerarii editio, in qua legatur *ſonti.* Quam ego ante oculos habeo, *inſonti*, ut & ſcripti omnes. Nec vero cum Scaligero legendum *in hunc*, aut cum Salmaſio, *ne in hanc expetant.* Nondum enim id agit Juppiter, ut innocentiam Alcmenæ marito probet: id reſervavit Poëta in extremum actum: ſed ut ne ob mariti probra ipſe, quaſi maritus, ab ea excludatur. Ergo *inſonti exhibuit:* non Amphitruoni interpretor, ſed Alcmenæ, quæ ob Jovis amorem tam male accepta fuerat à marito. Deinde, *inſonti mihi* Jovi *illius* Amphitruonis *ira in hanc & maledicta expetent*, eſt, in me, qui non feci convicium Alcmenæ, atque hujus culpæ inſons ſum, recident meque plectent, ut ab ea repellat, ira Amphitruonis in uxorem & maledicta. Habenda mihi expurgatio eſt, niſi velim faſtum pati, & ab Alcmena excludi: quandoquidem, quod ego feci, id Amphitruonem decepit, ut illam inſontem & nullius culpæ ſibi conſciam raptaret probris: nunc autem futurum eſt, niſi ſatisfaciam, tanquam ipſe auctor conviciorum, ut ego inſons nec iſtius criminationis reus ob Amphitruonis iram in uxorem & maledicta pœnas luam, & ab ea ſegreger. *Expetere alicui*, pro *expetere in aliquem*, ut *congerere alicui & in aliquem* & ſimilia. *Illi*, quod olim conjecit Diſſaldæus, facile admitto. *Gronov.*

19. *Inimicos.*] *Scipio Gentil.* monet, JCtos virum poſt divortium appellaſſe, *inimicum.* *Oſa ſum.*] Id eſt, *odi contra intueri.* Nonius.

22. *Verecunda.*] Quamvis alii legant *iracunda es*; retineo tamen τὸ *verecunda*, ſenſu plano.

40. *Serio*

Quid faceres, & quo pacto id ferre induceres.
Equidem joco illa dixeram dudum tibi,
Ridiculi causa: vel hunc rogato Sosiam.
AL. Quin huc adducis meum cognatum Naucratem,
Testem quem dudum te adducturum dixeras
Te huc non venisse? JUP. SI QUID dictum est per jocum,
Non æquum est id te serio prævortier.
AL. Ego illud scio quam doluerit cordi meo.
JUP. Per dexteram tuam te, Alcumena, oro, obsecro,
Da mihi hanc veniam: ignosce; irata ne sies.
AL. Ego istæc feci verba virtute irrita:
Nunc quando factis me impudicis abstines, Acid. abstineo.
Ab impudicis dictis avorti volo.
Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.
Juben' mî ire comites? JUP. sanan' es? AL. si non jubes,
Ibo egomet, comitem Pudicitiam duxero.
JUP. Mane, arbitratu tuo jusjurandum dabo:
Me meam pudicam esse uxorem arbitrarier.
Id ego si fallo, tum te, summe Juppiter,
Quæso, Amphitruoni ut semper iratus sies.
AL. Ah! propitius sit potius. JUP. confide fore.
Nam jusjurandum verum te advorsum dedi.
Jam nunc irata non es? AL. non sum. JUP. bene facis.

Nam

40. *Serio prævortier.*] Taubmanno *serio* est adverbium, ut sit *serio prævortier*. serio accipere. Male, opinor. Ait Jupp. non esse æquum, si quæ ipse per jocum dixerit, Alcumena præhabeat seriis verbis, quibus nunc eam alloquitur. Et est ea verbi acceptio supra, Act. I. Scen. 3. *Ne me uxorem prævortisse dicant præ republica.* Dissaldæus.

44. *Ego istæc feci verba virtute irrita.*] Ego maledicta tua pudicitia mea feci cassa & inania. *Cic.* pro Q. Rosc. *Nonne ut ignis in aquam conjectus continuo restinguitur, & refrigeratur: sic falsum crimen in purissimam & castiss. vitam collatum, statim concidit & restinguitur? Gellius* docet irritum esse verbum augurale, cum ait, *Aves irritas habuit Remus.* nam & ratum facere, augurii est *Tullio.* Lambin.

47. *Valeas, &c.*] Verba, quibus utebantur, cum solvebatur matrimonium, extant Lege XII. Tab. *Si vir ab uxore divortit, uxori res suas sibi habere jubeto, eique claves adimito.*

48. *Iuben' mî ire comites?*] Moris fuit, ut sine comite mater familias aut matrona non prodiret in publicum: & idcirco non levem injuriam eisdem fieri ab iis, qui comites earum abducunt, testatur *Ulpianus.* Ræfvardus. *Si non jubes.*] Lego: *Sin; ibo ego, Mecum comit. &c.* Illa verba: *si non jubes*, glossema sunt particulæ *Sin.* Scioppius.

52. *Tum te, summe Iuppiter.*] Ridiculum. Jurat per Jovem, qui ipsus est. *Taubm.*

Nam IN HOMINUM ætate multa eveniunt hujuſmodi:
Capiunt voluptates: capiunt rurſum miſerias.
Iræ interveniunt, redeunt rurſum in gratiam.
Verum iræ ſi quæ forte eveniunt hujuſmodi,
Inter eos rurſum ſi reventum in gratiam eſt,
Bis tanto amici ſunt inter ſe, quam prius.
AL. Primum caviſſe oportuit ne diceres,
Verum eadem ſi iſdem purgas, mihi patiunda ſunt. *MſſPal.* iiſdem,
JUP. Jube vero vaſa pura adornari mihi,
Ut, quæ apud legionem vota vovi, ſi domum
Rediſſem ſalvus, ea ego exſolvam omnia.
AL. Ego iſtuc curabo. JUP. evocate huc Soſiam:
Gubernatorem qui in mea navi fuit
Blepharonem arceſſat, qui nobiſcum prandeat.
Is adeo impranſus ludificabitur: *I. Gul. addit.* dolis:
Quom ego Amphitruonem collo hinc obſtricto traham.
AL. Mirum quid ſolus ſecum ſecreto ille agat!
Atque aperiuntur ædes. exit Soſia.

57. *In hominum.*] Hunc locum Plutarchus ſimili valde eleganti declaravit. *Quemadmodum enim*, inquit, *cum è nubibus exiit Sol, ac poſt caliginem denique ferventior eſt: ita amor, cum intercesſit ira aut ſuſpicio, pace facta, reconciliatiſque animus, jucundior eſt, atque acrior.*

62. *Bis tanto.*] *Lamb.* ſubaudit, *magis.* Fruſtra, opinor, bis tanto magis amici ſunt non apte ſonat, *tanto quam*, non male. *Diſſaldæus.*

63. *Primum caviſſe oportuit.*] Mens Alcumenæ eſt: Etſi decuiſſet te prius caviſſe ne diceres: quia tamen tu idem eadem quæ dixiſti purgas, ea patiar neceſſe eſt. *Gruter.*

65. *Vaſa pura.*] *Vaſa pura* ſunt, quæ in alio uſu non fuerunt. Sic *Veſtis pura* in ſacris appellatur, inquit Servius, quæ neque funeſta ſit, neque maculam habeat ex homine mortuo. Alias *vaſa pura*, & *argentum purum* opponi emblematis cælato, notum eſt. *Scalig.*

72. *Collo obſtricto.*] *Obſtringere* eſt vinculo arcte circumvincire. *Lambinus.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

SOSIA, JUPPITER, ALCUMENA.

Amphitruo, adſum: ſi quid opus eſt, impera: imperium exequar.
JUP. Optume advenis. SO. jam pax eſt inter vos duos?
Nam quia vos tranquillos video, gaudeo & volupe eſt mihi,
Atque ITA SERVOM par videtur frugi ſeſe inſtituere:
Proin-

2. *Optume advenis.*] Opportune.

4. *Seſe inſtituere.*] Par videtur ſervum frugi ita ſe componere. *Taubmannus.*

5. *Vel-*

Proinde heri ut sint, ipse item sit: voltum è voltu comparet:
Tristis sit, si heri sint tristes: hilarus sit, si gaudeant.
Sed age, responde: jam vos redistis in concordiam?
JUP. Derides, qui scis hæc jam dudum me dixisse per jocum.
SO. An id joco dixisti? equidem serio ac vero ratus.
JUP. Habui expurgationem; facta pax est. SO. optume est.
JUP. Ego rem divinam intus faciam, vota quæ sunt. SO. censeo.
JUP. Tu gubernatorem à navi huc evoca verbis meis
Blepharonem, ut re divina facta mecum prandeat.
SO. Jam hîc ero, quum illic censebis esse me. JUP. actutum huc redi.
AL. Nunquid vis quin abeam jam intro, ut apparentur quibus opus?
JUP. I sane, & quantum potest parata fac sint omnia.
AL. Quin venis, quando vis, intro: faxo haud quicquam sit moræ. *Vulg.* veni.
JUP. Recte loquere, & proinde diligentem ut uxorem decet.
Jam hi ambo & servos & hera frustra sunt duo,
Qui me Amphitruonem rentur esse: errant probe.
Nunc tu divine fac huc assis Sosia.
Audis quæ dico, tametsi præsens non ades:
Fac Amphitruonem advenientem ab ædibus
Ut abigas quovis pacto, fac commentus sies.
Volo deludi illum, dum cum hac usuraria

5. *Vultum è vultu.*] Vultum suum è vultu heri fingat & conformet. *Lambin.*

11. *Vota quæ sunt.*] Mutat numerum, more solito: pro, *rem, quæ vota est.* id est, faciam intus rem divinam, & quæ diis, si salvus redirem, à me vota sunt, ea persolvam. *Lamb.* Veteres duplici de caussa sacrificabant: vel quia votum, vel quia ab oraculo mandatum. Hæc sacrificia ἀπὸ τῆς μαντείας dicebantur, illa εὐκταῖα & χαριστήρια. *Meurs.* Inde toties in antiquis inscriptionibus; *Ex voto fecit, solvit.* Boxhornius.

12. *Verbis meis.*] Meo nomine.

13. *Ut re divina facta, mecum prandeat.*] De extis reliquiisque aliis sacrificiorum, domum secum asportatis, cœnabant olim. *P. Colvius.*

17. *Sit moræ.*] Hic versum à *Nonio* citatum, de sententia *Bosii*, interposuit *Lambinus*, quem etiam reperi in *Ald.* & *Brix.* solis: nam in cæteris prioribus tempore non apparet: ut nec in *Mss. Camerarii* *Pall.* sex. Est autem talis:

Quando isthæc omnia exjurasti te mihi dixe per jocum.

Gruterus.

20. *Errant probe.*] Plane falluntur.

24. *Fac commentus.*] Id est, *fac callide excogitaveris.* Lambin.

Uxore nunc mihi morigero, hæc curata sint,
Fac sis: proinde adeo, ut me velle intellegis:
Atque ut ministres mihi, cum mihi sacruficem.

26. *Morigero.*] Id est, morem gero. Genio meo obsequor. *Douza.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MERCURIUS.

Concedite atque abscedite, omnes de via decedite.
Nec quisquam tam audax fuat homo, qui obviam obsistat mihi.
Nam mihi quidem, hercle, quî minus liceat Deo minitarier
Populo, nî decedat mihi, quam servulo in Comœdiis?
Ille navem salvam nunciat, aut irati adventum senis:
Ego sum Jovi dicto audiens, ejus jussu nunc huc me affero.
Quamobrem mî magis par est via decedere, & concedere.
Pater vocat me, eum sequor, ejus dicto imperio sum audiens:
Ut filium bonum patri esse oportet, itidem ego sum patri.
Amanti supparasitor, hortor, asto, admoneo, gaudeo.
Si quid patri volupe' st, voluptas ea mihi multo maxuma' st.
Amat? sapit: recte facit, animo quando obsequitur suo:
Quod omnes homines facere oportet, dum id modo fiat bono.
Nunc Amphitruonem volt deludi meus pater; faxo probe.
Jam hic deludetur, spectatores, vobis spectantibus.
Capiam coronam mihi in caput, assimulabo me esse ebrium:
Atque illuc sursum ascendero: inde optume cispellam virum.
De supero, quum huc accesserit, faciam ut sit madidus sobrius.
Deinde illi actutum sufferet suus servos pœnas Sosia.
Eum fecisse ille hodie arguet, quæ ego fecero hic. quid *id* mea?

Meo

3. HErcle.] *Hercules* & hic & superius juratur nondum natus, nedum deus. Sunt, qui prolepsin faciant. Sunt, qui ad Ægyptium illum, qui hoc nostro antiquior, referant. Ego puto Comicum simpliciter cum vulgari usu sic locutum: aut more suo risum captasse. *Taubm.*

5. *Irati.*] Lego: *ingrati.* Ingratus enim plerumque adventus senum, illi non semper irati. *Acid.*

13. *Fiat homo.*] Id est, dum ne quid fiat contra leges. *Gruter.*

17. *Cispellam.*] *Cispellam*, pro, repellam: quod qui repellitur, citra regredi cogitur, non ultra progredi permittitur. *Turneb.*

18. *Ut sit madidus, &c.*] Loci hujus sententia petenda videtur è versu, quem ex Amph. Plauti citat Nonius in *Matella:*

Meo me æquum est morigerum patri, ejus studio servire addecet.
Sed eccum Amphitruonem; advenit: jam ille hic deludetur probe,
Siquidem vos voltis auscultando operam dare.
Ibo intro, ornatum capiam, qui potis decet. Sic Lipsius, libri *potius*.
Dein sursum ascendam in tectum, ut illum hinc prohibeam.

la: quamvis is hodie in hac Comœdia non reperiatur: *Ne tu postules matellam unam tibi aquæ infundi in caput.* Hoc igitur innuit se facturum Mercurius, ut Amphitruonem ab ædibus abigat. Et jocus est in ambiguitate vocis, *madidus*: quod ad exteriora & interiora refertur. *Pistor.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

AMPHITRUO.

NAucratem quem convenire volui, in navi non erat:
Neque domi, neque in urbe invenio quemquam, qui illum viderit.
Nam omnis plateas perreptavi, gymnasia & myropolia:
Apud emporium, atque in macello, in palæstra atque in foro:
In medicinis, in tonstrinis, apud omnis ædîs sacras.
Sum defessus quæritando, nusquam invenio Naucratem.
Nunc domum ibo, atque ex uxore hanc rem pergam exquirere,
Quis fuerit, quem propter corpus suum stupri compleverit.
Nam me, quam illam quæstionem inquisitam hodie amittere
Mortuum satius est. sed ædîs occluserunt. eugepæ!
Pariter hoc fit, atque ut alia facta sunt. feriam foris.
Aperite hoc. heus, ecquis hic est? ecquis hoc aperit ostium?

1. N*Aucratem.*] More Græcorum, accusativus pro nominativo. *Taubm.*

3. *Myropolia.*] Latine vocat Suetonius *tabernas unguentarias.*

4. *Emporium.*] Locus, in quo frequentes sunt mercatores. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

8. *Quem propter.*] Ter. Eun. 2. 3. declarat: *Cibum nonnunquam capiet cum ea, interdum propter dormiet.* Sciop. *Propter*, prope. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.*

9. *Quæstionem inquisitam hodie amittere.*] *Inquirere* non modo diligenter & anxie quærere, sed etiam non quærere, significat, sicut hoc loco. Porro cave pro *amittere*, hic cum quibusdam legas, *omittere*. Quæstionem amittit, qui eam incepit, sed ad finem non perducit. *Boxh.*

10. *Eugepæ.*] Interjectio est gaudentis & probantis. Sed hic ironia est. *Lambin.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MERCURIUS, AMPHITRUO.

QUis ad foris est? AM. ego sum. ME. quid ego sum? AM. ita loquor. ME. tibi Juppiter

Dique omnes irati certo sunt, qui sic frangas fores.

AM. Quo modo? ME. eo modo, ut profecto vivas ætatem miser.

AM. Sosia. ME. ita sum Sosia, nisi me esse oblitum existimas.

Quid nunc vis? AM. sceleste, at etiam quid velim, id tu me rogas?

ME. Ita rogo. pene effregisti, fatue, foribus cardines.

An foris censebas nobis publicitus præberier?

Quid me aspectas, stolide? quid nunc vis tibi? aut quis tu es, homo?

AM. Verbero, etiam quis ego sim me rogitas? ulmorum acheruns?

Quem pol ego hodie ob isthæc dicta faciam ferventem flagris.

ME. Prodigum te fuisse oportet olim in adolescentia.

AM. Quidum? ME. quia senecta ætate à me mendicas malum.

AM. Cum cruciatu tuo isthæc hodie, verna, verba funditas.

ME. Sacrufico ego tibi. AM. quî? ME. quia enim te macto infortunio.

SUP-

7. PVblicitus.] Id est, ex ærario publico suppeditari. *Taubmannus.*

9. *Vlmorum, &c.*] Cujus tergum ulmeas virgas vorat, quemadmodum animas Acheruns. *Taubm.*

12. *Mendicas, &c.*] *Mendicare malum*, carbunculus est orationis, quem ante oculos forsan habuit *Prudent.* cum scriberet περὶ στεφάνων: *Istum libido fœtida. Per scorta tractum publica luto & cloacis inquinat, dum spurca mendicat stupra.* Gruterus. *Senecta ætate*, pro senili, more Plauti, qui sæpius substantivum, ad instar adjectivi, cum alio substantivo conjungit.

14. *Macto infortunio.*] Sacrifico tibi, non quidem victimas, sed infortunium. *Taubm.* *Mactare quem infortunio*, apud Plaut. solemne est. Arbitrabantur, inquit *Palm.* deos delectari, si sibi res divina multa fieret, & ea re felicitatem eorum augere. *I. Gruterus:* Post isthæc (*te macto infortunio*) statim sequuntur & in vet. codd. & in Palat. sex, *Vos inter vos p. &c.* nonnulla tamen deesse, res clamat: nisi forte illa ipsa intus acta dicamus, non coram populo; quod verius putaverim, estque personis convenientius. *Taubm.* Quanquam Dictator ille seculi eruditi *Ios. Scaliger* peculiari epistola me monuit, ut hæc atque ejusmodi alia ævi non quidem recentioris, sed tamen sequioris, in locum privatum conjicerem: tamen quia in illo Criticæ curiæ senatu, pluri-

plurimi etiam restant, qui calculum damnatorium suspendunt, & nostro Sarsinati omnia ex æquo nondum abjudicant; sed pluscula horum aut germana esse censent, aut talia quæ non facile internoscas; possessionem eorum temere sollicitare aut turbare nec ipse volui. Diversi tamen characteris Notam præsentibus imprimere visum est, ut cuivis appareret, ipsos aliquando in reos à Criticis relatos, licet nondum peractos.

SUPPOSITA.

AM. TVn' me mactes, carnufex? nisi formam dii hodie meam perduint,
Faxo ut bubulis coriis onustus sis, Saturni hostia.
Ita ego te certo cruce & cruciatu mactabo. exi foras,
Mastigia. ME. larva umbratilis, tu me minis territas?
Nisi hinc actutum fugias: si denuo pultaveris:
Si minusculo digito increpuerint fores, hac tegula — *Acid.* increpueris.
Tuum deminuam caput, ut cum dentibus linguam excrees.
AM. Tun', furcifer, meis me procul prohibessis ædibus?
Tun' meas pulsare foreis? hasce illico toto demoliar cardine.
ME. Pergin? AM. pergo. ME. accipe. AM. sceleste in herum? si te hodie apprehendero,
Ad id redigam miseriarum, ut semper sis miser.
ME. Bacchanal te exercuisse oportuit, senex. AM. quî dum?
ME. Quando tu me tuum servom censes. AM. quid? censeo?
ME. Malum tibi: præter Amphitruonem, herum novi neminem.
AM. Num formam perdidi? mirum quin me norit Sosia.
Scrutabor: eho dic mihi, quis videor? num satis Amphitruo?
ME. Amphitruo! sanusne es? Nonne tibi prædictum, senex,
Bacchanal te exercuisse, quom qui sis, alium rogites?
Ascede, moneo: molestus ne sies, dum Amphitruo
Cum uxore, modo ex hostibus adveniens, voluptatem capit.
AM. Qua uxore? ME. Alcumena. AM. quis homo? ME. quotiens vis dictum? Amphitruo,

Herus

2. *Bubulis coriis.*] Id est, Scuticis, ex boum corio consutis, cædaris. *Saturni hostia.*] Carthaginienses bello durissime afflicti, dicebant, *Saturnum* sibi iratum esse: quod prius excellentiores è filiis sacrificarint; postea vero clam emptis infantibus & educatis, liberorum loco immolabant. Atque inde apparet, Plautum ad emptos illos & suppositios respicientem, Sosiam *Saturni hostiam* appellasse: veluti ad eum usum comparatus foret, ut mox liberorum loco Saturno mactaretur. *Taubm.*

4. *Larva umbratilis.*] Non homo, sed larvæ quædam umbra. Etiam homines nihili, *larvæ*. Taubm.

10. *Accipe.*] Cum hoc verbo, *accipe*, Mercurium ex loco superiori, in caput Amphitruonis impluisse existimo. *Tiftorius.*

12. *Bacchanal te exercuisse oportuit.*] Cum delirare aliquem dicere vellent, *Bacchanal exercere* eum inquiebant. Nam *Luna, Bacchus, Ceres* furoris præsides credebantur. Unde *Lunatici, Bacchi, Ceriti*, ita mox, *tu Bacchus es*; μαινόμενος. *Meurs.*

 24. *Blan-*

Herus meus, molestus ne sies. Am. quî cum cubat?
Me. Vide ne infortunium quæras, qui me sic ludifices?
Am. Dic quæso, mi Sosia. Me. blandius, cum Alcumena. Am. in eodemne
Cubiculo? Me. imo, ut arbitror, corpore corpus incubat. Am. væ misero mihi!
Me. Lucri'st, quod miseriam deputat. nam uxorem usurariam
Perinde est præbere, ac si agrum sterilem fodiendum loces.
Am. Sosia. Me. quid malum Sosia? Am. non me novisti, verbero?
Me. Novi te hominem molestum, qui ne emas litigium. Am. adhuc
Amplius: Nonne ego herus sum tuus Amphitruo? Me. tu Bacchus es,
Haud Amphitruo. quoties tibi dictum vis? num denuo?
Meus Amphitruo uno cubiculo Alcmenam complexu tenet.
Si pergas, eum hic sistam, neque sine tuo magno malo.
Am. Cupio accersi. utinam ne pro benefactis hodie patriam,
Ædeis, uxorem, familiam cum forma una perduam!
Me. Accersam equidem: sed de foribus tu interea sis vide
† Credo jam quæ volebat sacrificia ad epulum conduxit. †
Si molestus sis, evades nunquam, quin te sacruficem.

24. *Blandus.*] Lego: *blandirus? cum Alcumena.* hoc sensu: Nihil eram tibi ultra responsurus, sed quoniam adeo blande me compellas, iterum repetam quæ dixi; *Cubat cum Alcumena, Mi,* autem blandientis esse, vel pueri norunt. *Gruter.*

29. *Qui ne.*] Positum, pro, *qui.* Nam *ne* παρέλκει, & ornatus caussa additum est. *Lambin.*

36. *De foribus tu interea sis vide.*] De foribus tu interea, si vis, discedas, vide. *Lambin.*

AMPHITRUO, BLEPHARO, SOSIA.

DI vostram fidem! quæ intemperiæ nostram agunt familiam! quæ mira
Video, postquam advenio peregre! nam veru'est, quod olim est auditum
Fabularier, mutatos Atticos in Arcadia homines,
Et sævas belluas mansitasse, nec unquam denuo parentibus
Cognitos. Bl. quid illuc Sosia? magna sunt, quæ mira prædicas. *Acid.* magna mira sunt quæ prædicas.
Ain' tu alterum te reperisse domi consimilem Sosiam.
So. Ajo. sed heus tu, quom ego Sosiam, Amphitruonem Amphitruo, quid scis an
Tu forte alium Blepharonem parias? ô Di faciant, ut tu quoque
Concisus pugnis, & illisis dentibus, id impransus creduas. *Acid*, elisis, *vel*, elisus.
Nam ego, ille alter Sosia, qui illic sum, me malis mulcavit modis.
Bl. Mira

3. *Mutatos.*] De hac re *Plinius* libro 8. 22.

14. *Marti-*

Bl. Mira profecto. sed gradus concedet grandire: nam ut video,
Expectat Amphitruo, & vacuus mihi venter crepitat. Am. & quid aliena
Fabulor? in nostro olim Thebano genere plusquam mira memorant,
Martigenam ille aggressus belluam magnus Europæ quæstor, anguineo
Repente hosteis peperit seminio: & pugnata illac pugna
Frater trudebat fratrem hasta & galea: & nostræ auctorem gentis
Cum Veneris filia angueis repsisse tellus Epirotica
Vidit. de summo summus Juppiter sic statuit, sic fatum habet.
Optumi omnes nostrates, pro claris factis, diris aguntur malis.
Fata istæc me premunt, pertolerarem vim tantam, cladesque
Exanclarem impatibiles. So. Blepharo. Bl. quid est? So. nescio quid mali suspicor.
Bl. Quid? So. videsis, herus salutator oppessulatas ante foreis graditur.
Bl. Nihil est, famem exspectat obambulans. So. curiose quidem: foreis enim
Clausit, ne prævorteretur foras Bl. oggannis. So. nec gannio, nec latro.
Si me audias, observes nescio quid secum solus, puto,
Rationes colligit: quid memoret, hinc excipiam, ne propera.
Am. Vt metuo, ne victis hostibus Dî partam expungant gloriam.
Totam miris modis nostram video turbatam familiam.
Tum vero uxor vitio, stupro, dedecore me plena enicat.
Sed de patera miru' st: erat tamen signum obsignatum probe.
Quid enim? pugnas pugnatas prolocuta, & Pterelam oppugnatum,
Nostris occisum manibus fortiter. atat! novi jam ludum:
Id Sosiæ factu' st opera, qui me hodie quoque præsentem ausit
Indigne prævortier. So. de me locutus, & quæ velim minus.
Hominem ne congrediamur, quæso, priusquam stomachum detexerit. *Douz. decoxerit.*

Bl. Vt

14. *Martigenam ille, &c.*] *Cadmus*, qui Thebanus fuit, serpentem illum interfecit: ex cujus dentibus disseminatis nati sunt homines armati. *Taubmannus.* *Europæ quæstor.*] Pro, *quæsitor*, id est, qui ad Europam ab Agenore missus est. *Douza.*

16. *Et nostræ auctorem gentis.*] Et Cadmum Thebarum conditorem, cum Hermiona uxore sua angueis ex hominibus factos repsisse. Ovidius: *Serpentem spectas, & tu spectabere serpens.*

22. *Salutator.*] Tanquam ii, qui salutatum ibant potentiores: qui si non statim admittebantur, foris prodeambulabant. *Douz.*

23. *Famem exspectat obambulans.*] Cic. 5. Tuscul. *Socratem ferunt, quum usque ad vesperam contentius ambularet, quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se, quo melius cœnaret, obsonare ambulando famem.*

24. *Ne prævorteretur.*] Jocus: nam fores clausit, ne fames egressa eum anteverterer. *Douza.*

35. *Hominem ne congrediamur.*] Videntur *Lambino* superiora, usque ad hunc locum, vendi posse pro Plautinis: quæ vero sequuntur, non item. Cum multa ex eis aliunde sumpta, & pæne mendicata sint, nonnulla inconcinna & Plauto indigna.

40. Fa-

BL. Vt lubet. AM. si illum datur hodie mastigiam apprehendere; ostendam quid sit
Herum fallere, minis & dolis incessero. So. audin' tu illum? BL. audio. *Doux.* Herum fallere, dolis. & minis incessere.
So. Illæc machina meas onerat scapulas. compellemus sis hominem.
Scin' quid vulgo dici solet? BL. quid dicturus sis, nescio:
Quid tibi patiundum, fere hariolor. So. vetu' st adagium, Fames & mora
Bilem in nasum conciunt. BL. verum quidem è loco compellemus
Alacre. Amphitruo. AM. Blepharonem audio: mirum quid ad me veniat.
Opportune tamen se offert, ut uxoris facta convincam turpia. *Alii*, impia.
Quid huc ad me Blepharo? BL. oblitus tam cito, quam diluculo
Misisti ad navim Sosiam, ut hodie tecum conviverem?
AM. Nusquam factum gentium. sed ubi illic scelestus? BL. quis? AM. Sosia.
BL. Eccum illum. AM. ubi? BL. ante oculos. non vides? AM. vix video præ ira, adeo me istic
Hodie delirum fecit. ne te sacruficem, nunquam evades.
Sine me, Blepharo. BL. ausculta, precor. AM. dic, ausculto. tu vapula.
So. Qua de re? num satis tempori? non ocius quivi, si me
Dædaleis tulissem remigiis. BL. abstine, quæso; non potuimus
Nostros grandius grandire gradus. AM. sive grallatorius, sive
Testudineus fuerit, certum 'st mihi hunc scelestum perdere:
En tectum! en tegulas! en obductas fores! en ludificatum herum! *Doux.* ubique legit, *hem.*
En verborum scelus! BL. quid mali fecit tibi? AM. rogas? ex illo
Tecto exclusum foribus, me deturbavit ædibus. So. egone?
AM. Tu. quid minitabas te facturum, si istas pepulissem fores?
Negas, scelestе? So. quin negem? en testis ampliter, quîcum venio: *Doux.* quidni negem?
Missus sedulo, ut ad te vocatum ducerem. AM. quis te misit,

Fur-

40. *Fames & mora bilem in nasum conciunt.*] Veterum opinio fuit, ut *frontem pudoris*, *risus lienem*, sic & *iræ sedem esse nares*. Hinc Persius: *Disce, sed irâ cadat naso rugosaque sanna.* Id inde, quod in omni graviore commotione, maxime autem iræ, spiritus concitatus ac velut æstuans vehementius ebullit, naresque erumpendo dilatat. Cernas id maxime in brutorum generosissimis, equo, tauro, leone. *Casaub.*

41. *E loco.*] Alii interpretantur, *opportune.* Mihi videtur nihil aliud significare quam, *statim.* Ad eum modum eadem significatione dicitur, *è vestigio.* Boxhorn.

50. *Si me Dædaleis.*] Id est, *si volâssem.* Victor.

51. *Non potuimus grand. &c.*] De illo dicitur, qui compernis junctis genibus incedit. *Salmas.*

52. *Grallatorius.*] *Varro* apud *Nonium*; *Grallatores qui incedunt grallis, quæ sunt perticæ ligneæ.*

62. *Tu*

Furcifer? So. qui me rogat. Am. quando gentium? So. dudum, jam pridem, modo,
Vbi cum uxore domi rediisti in gratiam. Am. Bacchus te irritassit.
So. Nec Bacchum salutem hodie, nec Cererem. tu purgari jusseras
Vasa, ut rem divinam faceres: & hunc me accersitum mittis,
Vt tecum prandeat. Am. Blepharo, dispeream, si aut intus adhuc fui,
Aut si hunc miserim. dic, ubi me liquisti? So. domi cum Alcumena conjuge.
Ego à te abiens portum vorsus volito, hunc tuis verbis voco.
Venimus, nec te nisi nunc video postea. Am. scelestum caput; cum uxore?
Nunquam abis, quin vapules. So. Blepharo. Bl. Amphitruo, mitte hunc mea gratia,
Et me audias. Am. en mitto, quid vis loquere. Bl. istic jam dudum mihi
Maxuma memoravit mira: præstigiator forte aut veneficus
Hanc excantat tibi familiam. inquire aliunde, vide quid fiet.
Nec ante hunc excruciatum miserum facias, quam rem intellegas.
Am. Recte mones: eamus, te advorsum uxori etiam advocatum volo.

62. *Tu purg. &c.*] Leg. *ut purgari juss.* Quasi dicat, Precor ut nec panem, nec potum ori hodie meo admoveam, nisi tu jusseras, &c. *Salutare*, ridicule, pro, ori admovere, quia *Salutare* & *Adorare deum*, rem unam notat. Quærit Amphitruo ex servo Sosia, quando gentium ipsum miserit accersitum Blepharonem: respondet servus, id jam, modo, pridem factum fuisse: & ut planius etiam loquatur, circumstantias addit; *Vbi*, inquit, *rediisti cum uxore tua in gratiam.* Volebat alia addere: interpellat herus, cui cum, ut fere fit, concise admodum respondisset, ad inchoatum sermonem revortitur; *ut*, vel, *ubi*, inquit, *purgari jusseras vasa*, ut rem divinam faceres, tunc me mittis hunc accersitum. Ergo verba ista, *Nec Bacchum, &c.* clam à Sosia proferuntur. q. d. Si Bacchus me irritare debet, nolim ego vel Bacchum, vel Cererem salutare. Uterque autem furorem hominibus immittere credebatur. *Scioppius.*

JUPPITER, AMPHITRUO, SOSIA, BLEPHARO.

QUis tam vasto impete has foreis toto convolsit cardine?
Quis ante ædeis tantas tamdiu turbas concitat? quem si comperero.
Telebois sacruficabo manibus. nihil est, ut dici solet, *Diss.* manibus. *Am.* nihil est, &c.
Quod hodie bene succedat mihi. deserui Blepharonem, & Sosiam,
Vt cognatum Naucratem convenirem: hunc non reperi, & illos perdidi.
Sed eos video: ibo advorsum, ut si quid habent, sciscitor. So. Blepharo, illic qui

Ex

3. TElebois sacruficabo manibus.] Teleboarum interfectorum umbris mactabo. *Lambin.* Porro *Dissaldæus* hic finiri vult Jovis sermonem, & sequentia tribuit Amphitruoni, hoc modo: *sacruficabo manibus.* Amph. *Nihil est, ut dici solet, quod hodie bene succedat mihi.*

13. *Thesau-*

Ex ædibus, herus eſt, hic vero veneficus. Bl. proh Juppiter!
Quid intueor? hic non eſt, ſed ille Amphitruo. iſtic ſi fuat;
Illum ſane non eſſe oportuit, niſi quidem ſit geminus.
Jup. Eccum cum Blepharone Soſiam. compellabo hos prius. Soſia,
Tandem ad nos? eſurio. So. dixin' tibi hunc veneficum?
Am. Immo ego hunc, Thebani cives, qui domi uxorem meam
Impudicitia impetivit, per quem teneo theſaurum ſtupri. *Douz. impedivit* à pedore.
So. Here, ſi tu nunc eſuris, ego ſatur pugnis ad te volito.
Am. Pergin', maſtigia? So. abi ad Acheruntem, venefice. Am. men' veneficum?
Vapula. Jup. quæ, hoſpes, intemperiæ, ut tu meum verberes? Am. tuum? Jup. meum.
Am. Mentiris. Jup. Soſia, i intro: dum hunc ſacrufico, ſac paretur prandium.
So. Ibo. Amphitruonem, arbitror, ita comiter Amphitruo
Accipiet, ut dudum memet ego ille alter Soſia Soſiam.
Interea dum iſti certant, in popinam devortundum'ſt mihi:
Lances detergam omneis, omneiſque trullas hauriam. Jup. tun' me
Mentiri ais? Am. mentiris, inquam, meæ corruptor familiæ.
Jup. Ob iſtuc indignum dictum, te obſtricto collo hac arripiam.
Am. Væ miſero mihi! Jup. at id præcaviſſe oportuit. Am. Blepharo, ſuppetias mihi.
Bl. Conſimiles ſunt adeo, ut utri aſſim, neſciam: rixam tamen,
Vt poteſt, dirimam. Amphitruo, noli Amphitruonem duello perdere;
Linque collum, precor. Jup. hunc tu Amphitruonem dictitas?
Bl. Quid ni? unus olim; nunc vero partus eſt geminus.
Dum tu vis eſſe, alter quoque eſſe forma non deſinit.
Interea quæſo collum linque. Jup. linquo ſed dic mihi, videturne tibi
Iſtic Amphitruo? Bl. uterque quidem. Am. proh ſumme Juppiter! ubi hodie
Mihi formam adimis! pergo quærere: tune Amphitruo? Jup. tu negas? *Acid. Iup.* perge quærere. *Amph.* tun' Amphitruo.
Am. Pernego, quando Thebis, præter me, nemo'ſt alter Amphitruo.
Jup. Immo, præter me, nemo; atque adeo, tu Blepharo, judex ſies.
Bl. Faciam id, ſi queo, ſignis palam. tu reſponde prius. Am. lubens.
Bl. Antequam cum Taphiis à te pugna ſit inita, quid mandaſti mihi?
Am. Para-

13. *Theſaurum.*] *Teſſima rei copia, theſaurus dici poteſt.* Nonius. *Stupri.*] Poſt vocem *ſtupri*, hunc verſum inſero: *cuique med abſente corpus* (uxor) *vulgavit ſuum.* I. Gul.

21. *Omneiſque trullas, &c.*] *Trulla*, vas potorium: *trua* vas aquarium, quo è culina aquam calefactam in lavatrinam, hoc eſt, domeſticum balneum fundebant. *omnes trullas hauriam*, ſic interpretamur: ut *trullas omnes* accipiamus ἀντὶ τῦ πᾶσαν ἀρύταιναν, ſive trullarum omne genus. neque ad οἰνήρυσιν tantum referimus, ſed etiam ad reliquas trullas: puta ἐτνηρύσεις, ζωμηρύσεις, & alias, ſi quæ erant aliæ. *Caſaub.*

37. *Para-*

AM. Parata navi, clavo hæreres sedulo. *V. E.* parata in ipso portu navi.
JUP. Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.
AM. Item aliud, ut bene nummatum servaretur marsupium.
JUP. Quæ pecuniæ? BL. tace sis tu, meu' st quærere. scisti numerum?
JUP. Talenta quinquaginta Attica. BL. hic examussim rem enarrat; & tu.
JUP. Quot Philippei? AM. duo milia. JUP. oboli vero bis totidem. SO. uterque *Acid.* tribuit BLEPH.
Rem tenet probe, intus in crumena clausum alterum esse oportuit.
JUP. Attende sis: hac dextera, ut nosti, regem mactavi Pterelam;
Spolia ademi; & pateram qua ille potare solitus est, in cistella
Pertuli: dono uxori meæ dedi, quî cum hodie domi lavi,
Sacrificavi, cubui. AM. hei mihi! quid audio? vix apud me sum:
Vigilans quippe dormio: vigilans somnio, vivus & sanus intereo.
Ego idem ille sum Amphitruo, Gorgophones nepos, imperator Thebanorum:
Et Creontis unicus Teleboarum perduellis: qui Acarnanes
Et Taphios vi vici, & summa regem virtute bellica.
Illisce præfeci Cephalum, magni Deionei filium,
JUP. Ego idem latrones hostes bello & virtute contudi.
Electryonem perdiderant, nostræ & germanos conjugis, *Alii*, germanum.
Achaiam, Ætoliam, Phocidem, per freta Jonium & Ægeum & Creticum
Vagati, vi vortebant piratica. AM. Di immortales! mihimet
Non credo, ita omnia, quæ facta illic, ex amussim loquitur. vide,
Blepharo. BL. unum superest: id si fuat, Amphitruones sitote gemini.
JUP. Quid dicas, novi: cicatricem in dextro musculo ex illoc volnere
Quod mihi impegit Pterela. BL. eam quidem. AM. apposite. JUP. Viden? en aspice.
BL. Detegite, aspiciam. JUP. deteximus, vide. BL. supreme Juppiter,
Quid intueor! utrique in musculo dextero, eodem in loco,
Signo eodem apparet probe, ut primum coivit cicatrix rufula,
Sublurida. Rationes jacent, judicium silet, quid agam nescio.

37. *Parata navi*] Mandavi tibi, ut sedulo gubernaculo affixus esses. *Lamb. Clavo hæreres.*] Sic distingue meo periculo:

—— *Clavo hæreres sedulo*
Ut si nostri fugam facerent, illuc me tuto reciperem.
BLE. *Item aliud.* AM. *ut bene nummatum servaretur marsupium.*

Cæcutiunt qui non vident, hæc ita fuisse disponenda. *Dissaldæus.*

41. *Talenta quinquaginta Attica.*] Id est, vicena quina millia aureorum Ungaricorum, quadringentos quinquaginta quatuor, & dimidiato paullo plus. Tot etiam talentis mulctatus fuit *Demosthenes* convictus silentii Harpalo venundati. *T.*

53. *Latrones.*] Id est, milites conductos, quibus utebantur hostes. *Douza.*

64. *Sublurida.*] *Luridus color à* similitudine coloris *luræ*, id est, utris coriacei, atque adeo à similitudine corii appellatus. *Turneb. Iudicium silet.*] *Silentium* in caussis judiciisque intelligitur, cum nulla prorsum promit se conjectura veritatis dispiciendæ, unde ferri possit sententia. Respicit autem ad *ampliationis* morem: cum in tempus aliud judicium diffinditur. *Cal. Rhodig.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

BLEPHARO, AMPHITRUO, JUPPITER.

VOs inter vos partite: ego abeo, mihi negotium est.
Neque ego unquam usquam tanta mira me vidisse censeo.
AM. Blepharo, quæso, ut advocatus mihi assis, neve abeas. BL. vale.
Quid opu'st me advocato? qui utri sim advocatus nescio. *I. Gul. quin utri.*
JUP. Intro hinc eo. Alcumena parturit. AM. perii miser.
Quid ego? quem advocati jam atque amici deserunt. *Douz. quid ago.*
Nunquam edepol me inultus istic ludificabit, quisquis est:
Nam jam ad regem recta me ducam, resque ut facta est eloquar.
Ego pol illum ulciscar hodie Thessalum veneficum;
Qui perverse perturbavit familiæ mentem meæ.
Sed ubi ille'st? intro edepol abiit, credo ad uxorem meam.
Qui me Thebis alter vivit miserior? quid nunc agam?
Quem omnes mortales ignorant, & ludificant, ut lubet.
Certum'st, introrumpam in ædibus, ubi quemque hominem aspexero,

Sive

1. P*Artite.*] Vos inter vos istam controversiam decidite ac dirimite. *Lambin.*

4. *Nescio.*] Post hunc versum insero alium, quem *Nonius* in *Decernere*, ex Amph. citat.

Qui nequeo, vostrorum uter sit Amphitruo, decernere.

J. Guliel.

5. AM. *Perii miser! quid ego?*] Personis aliter collocatis, sic scribo:

JUP. *Intro ego hinc eo. Alcumena parturit. perii miser!*

AM. *Quid ego? quem advocati jam omnes atque amici deserunt.*

Juppiter cum Amphitruonem egregie confutasset, redire se intro ait. tum inter eundum, tumultum & clamorem Alc. parturientis exaudiens; Alcumena, inquit, parturit: & addidit, *Perii miser.* amicæ saluti prætimens. Neque mihi hoc quisquam objiciat, Jovi parum convenire hanc formidinem. nam hæc ipsa simulatio scenam adjuvat & Amphitruonem ex subditivo prope germanum facit. Huic subjiciens Amphitruo: *Quid ego?* inquit. an non magis perii etiam, quem amici & noti omnes deserunt. *I. Guliel.*

9. *Thessalum, &c.*] *Thessali* veneficiis & magicis artibus infames. *Taubmannus.*

13. *Ignorant.*] *Ignorare* est aspernari & cognoscere nolle. *I. Gul.*

14. *Introrumpam in ædibus.*] Ἀρχαϊσμὸς est: apparet enim veteres Præpositioni *In*, sive motum in loco, sive ad locum significaret, indifferenter accusativum & ablativum adjunxisse. *Meurs.*

1. Sepul-

Sive ancillam, sive servom, sive uxorem, sive adulterum.
Seu patrem, sive avom videbo, obtruncabo in ædibus.
Neque me Juppiter, neque dî omnes id prohibebunt, si volent.
Quin sic faciam uti constitui: pergam in ædibus nunc jam.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

BROMIA, AMPHITRUO.

SPes atque opes vitæ meæ jacent sepultæ in pectore,
Neque ulla'st confidentia jam meo in corde; quin amiserim;
Ita mihi videntur omnia, mare, terra, cœlum, consequi,
Jam ut opprimar, ut enicer. me miseram! quid agam nescio.
Ita tanta mira in ædibus sunt facta. væ miseræ mihi!
Animo male'st. aquam velim! corrupta sum, atque absumta sum.
Caput dolet, neque audio, neque oculis prospicio satis.
Nec me miserior fœmina'st, neque ulla videatur magis.
Ita heræ meæ hodie contigit. nam ubi parturit, deos sibi invocat.
Strepitus, crepitus, sonitus, tonitrus: ut subito, ut propere, ut valide tonuit!
Ubi quisque institerat, concidit crepitu. ibi nescio quis maxuma
Voce exclamat: Alcumena, adest auxilium, ne time:
Et tibi, & tuis propitius cœli cultor advenit.
Exurgite, inquit, qui terrore meo occidistis præ metu.
Ut jacui, exurgo. ardere censui ædîs, ita tum confulgebant.
Ibi me inclamat Alcumena: jam ea res me horrore afficit.

Herilis

1. SEpultæ.] Id est, *exstinctæ*. omnis spei atque auxilii inopiam significat.

3. *Consequi.*] *Consequi* hic puto, idem esse, quod, circumgyrari, in orbem rapi, aut agi. Nam in orbem rapta se invicem consequuntur. Maxime autem consternatis cœlum, terra, & mare circumrotari fere, & lapsum minari videntur. *Boxhorn.*

6. *Animo male est.*] *Animo male fieri* dicitur, cum ictu alicujus mœroris perculsus animus, non sustinet corpus, sequiturque ruina membrorum. *Donatus.* *Aquam velim!*] Qua suffusa, semianimis recreer, atque reficiar. *Lambinus.*

9. *Deos sibi invocat.*] Forte puerperis illud solemne dixit, *Juno Lucina, fer opem.* Taubm.

E

17. He-

Herilis prævortit metus: ocius accurro, ut ſciſcam quid velit:
Atque illam geminos filios pueros peperiſſe conſpicor;
Neque noſtrum quiſquam ſenſimus, quum peperit, neque prævidimus.
Sed quid hoc? quis hic eſt ſenex,
Qui ante ædis noſtras ſic jacet? numnam hunc percuſſit Juppiter?
Credo edepol: nam, proh Juppiter! ſepultus eſt, quaſi ſit mortuus.
Ibo & cognoſcam quiſquis eſt. Amphitruo hic quidem eſt herus meus.
Amphitruo! AM. perii! BR. ſurge. AM. interii! BR. cedo manum. AM. quis me tenet?
BR. Tua Bromia ancilla. AM. totus timeo, ita me increpuit Juppiter.
Nec ſecus eſt, quam ſi ab Acherunte veniam. ſed quid tu foras
Egreſſa es? BR. eadem nos formido timidas terrore impulit:
In ædibus, ubi tu habitas, nimia mira vidi. væ mihi
Amphitruo, ita mihi animus etiam nunc abeſt. AM. agedum expedi.
Scin' me tuum eſſe herum Amphitruonem? BR. ſcio. AM. viden' etiam nunc? BR. ſcio.
AM. Hæc ſola ſanam mentem geſtat meorum familiarium.
BR. Immo omnes ſani ſunt profecto. AM. at me uxor inſanum facit
Suis fœdis factis. BR. at ego faciam, tu idem ut aliter prædices
Amphitruo, piam & pudicam eſſe tuam uxorem ut ſcias.
De ea re ſigna atque argumenta paucis verbis eloquar.

Omnium

17. *Herilis prævortit metus.*] Plus valet apud me Alcumenæ metus, quam meus. *Lamb.*

21. *Percuſsit Iuppiter?*] Graviſſimi eſt & lethalis vulneris verbum *percuſsit*: unde *percuſſores* dicti. dicitur etiam de fulmine. *Paſſ.*

24. *Interii.*] Interire plus eſt, quam perire. *Gl. Mſſ. Pl. Boxhorn.*

25. *Increpuit.*] Id eſt, crepitu fulminis perterruit. *Paſſerat.*

29. *Expedi.*] Dic actutum. *Gl. Mſſ. Boxhorn.*

34. *Piam.*] Amantem tui. Pietas omnia debita officia complectitur. *Gl. Mſſ. Boxh.*

42. *Mani-*

Omnium primum Alcumena geminos peperit filios.
AM. Ain' tu geminos? BR. geminos. AM. dî me servant. BR. sine me dicere,
Ut scias tibi tuæque uxori deos esse omnes propitios.
AM. Loquere. BR. postquam parturire hodie uxor occœpit tua,
Ibi utero exorti dolores, ut solent puerperæ: *Alii.* ubi.
Invocat deos immortales, ut sibi auxilium ferant,
Manibus puris, capite operto. ibi continuo contonat
Sonitu maxumo, ædis primo ruere rebamur tuas.
Ædes totæ confulgebant tuæ, quasi essent aureæ.
AM. Quæso absolvito hinc me, exemplo quando satis deluseris.
Quid fit deinde? BR. dum hæc aguntur, interea uxorem tuam
Neque gementem, neque plorantem nostrum quisquam audivimus:
Ita profecto sine dolore peperit. AM. jam istuc gaudeo,
Ut ut erga me merita est. BR. mitte isthæc, atque hæc quæ dicam accipe.
Postquam peperit pueros, lavere jussit nos. occœpimus.
Sed puer ille quem ego lavi, ut magnus est, & multum valet?
Neque eum quisquam colligare quivit incunabulis.
AM. Nimia mira memoras: si isthæc vera sunt, divinitus
Non metuo quin meæ uxori latæ suppetiæ sient.
BR. Magis jam faxo mira dices. postquam in cunas conditu'st,
Devolant angues jubati deorsum in impluvium duo

Maxu-

42. *Manibus puris.*] *Puras manus* tam à sordibus & illuvie, quam à cæde & sanguine, in sacris exigebant antiqui. Mimus: *Puras Deus, non plenas adspicit manus.* Fiebantque eæ lavationes fere in vivo flumine. *Brisson.* *Capite operto.*] In salutandis & adorandis diis stantes capite operto, corpus dextroversum in orbem circumagebant, procumbebant etiam, dextramque ori admoventes, osculum labris premebant, tum deinde sedebant. *Brisson.*

52. *Incunabulis.*] *Incunabula* sunt fasciæ & panni, quibus pueri in cunis involvuntur, involucraque eorum, uno verbo, lanea & lintea. Nam in cunis pueri involuti incunabulis colligantur. *Turneb.*

56. *Angues jubati. &c.*] *Iubæ,* anguibus & draconibus tribui solent, quæ quidem cristæ sunt in eorum capitibus eminentes. *Turneb.* *Impluvium.*] *Si relictus*

Maxumi: continuo extollunt ambo capita. AM. hei mihi!
BR. Ne pave. ſed angues oculis omnis circumviſere.
Poſtquam pueros conſpicati, pergunt ad cunas citi.
Ego cunas receſſim rurſum vorſum trahere & ducere, *Meurſ.* Ego cunas viciſſim rurſum prorſum.
Metuens pueris, mihi formidans: tantoque angues acrius
Perſequi. poſtquam conſpexit angues ille alter puer,
Citus è cunis exilit, facit rectà in anguis impetum:
Alterum altera apprehendit eos manu perniciter.
AM. Mira memoras: nimis formidoloſum facinus prædicas.
Nam mihi horror membra miſero percipit dictis tuis.
Quid fit deinde? porro loquere. BR. puer ambo angues enicat.
Dum hæc aguntur, voce clara exclamat uxorem tuam. *Douz.* inclamat.
AM. Quis homo? BR. ſummus imperator divum atque hominum Juppiter.
Is ſe dixit, cum Alcumena clam conſuetum cubilibus, *Scal.* cubitibus.
Eumque filium ſuum eſse qui illos angues vicerit:
Alterum tuum eſſe dixit puerum. AM. pol me haud pœnitet,
Scilicet boni dimidium mihi dividere cum Jove, *MſT. Cam.* ſi licet.
Abi domum, jube vaſa pura actutum adornari mihi,
Ut Jovis ſupremi multis hoſtiis pacem expetam.
Ego Tireſiam conjectorem advocabo, & conſulam
Quid faciundum cenſeat; ſimul hanc rem ut facta eſt eloquar.
Sed quid hoc? quam valide tonuit! dî obſecro voſtram fidem!

erat locus in medio, ut lucem caperet deorſum, qua impluebat, impluvium dictum. Varro.

60. *Receſſim.*]. *Gloſſ. noſtræ Mſſ.* interpretantur, *retro*. Recte. Et nihil hic mutandum. Nunc receſſim, id eſt, retro: rurſum, id eſt, nunc vorſum, cunas traxi. Belgæ dicerent; *Nu voorwaerts, dan achterwaerts.* Boxhorn.

64. *Alterum altera.*] Id eſt, unum dextra, alterum læva. Ovid. de Art. 1.

Parvus erat, manibuſque ſuis Tyrinthius angueis
Preſſit: & in cunis jam Iove dignus erat.

Taubmann.

73. *Cum Iove.*] Aliter Propertius: *Rivalem poſſum non ego ferre Iovem.*

76. *Tireſiam.*] *Tireſias* vates nobilis Thebanus. *Conjector*, *divinator*. Briſſ. *Conſulam.*] Recte dicit, *Conſulam*. aruſpices enim *exta conſulere* proprie dicuntur, cum inſpiciunt. *Briſſon.*

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

JUPPITER.

BOno animo es, aſſum auxilio, Amphitruo, tibi & tuis.
Nihil eſt quod timeas. hariolos, haruſpices
Mitte omnîs. quæ futura & quæ facta, eloquar:
Multo adeo melius, quam illi, quum ſim Juppiter.
Primum omnium Alcumenæ uſuram corporis
Cepi, & concubitu gravidam feci filio.
Tu gravidam item feciſti, quom in exercitum
Profectus. uno partu duos peperit ſimul.
Eorum alter, noſtro qui eſt ſuſceptus ſemine,
Suis factis te immortali afficiet gloria.
Tu cum Alcumena uxore antiquam in gratiam
Redi. haud promeruit, quamobrem vitio vorteres.
Mea vi ſubacta eſt facere. ego in cœlum migro.

9. *QVi eſt ſuſceptus, &c.*] Mſſ. Lang. *qui eſt conceptus ſemine.* Fortaſſe melius. Aliud enim conceptio eſt, aliud ſuſceptio. *Conceptio* proprie ſeminis; primus uteri actus in generatione. *Suſceptio*, in lucem editi pueri. opus parentum, qui natos manibus ſuſcipiunt, atque è terra tollunt, ut oſtendant, velle ſe eos ali atque educari. *Diſſaldæus.*

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

AMPHITRUO.

FAciam ita ut jubes, & te oro, promiſſa ut ſerves tua.
Ibo ad uxorem intro; miſſum facio Tireſiam ſenem.
Nunc, ſpectatores, Jovis ſummi causâ clare plaudite.

3. *Clare plaudite.*] Mſſ. Camer. *clara plaudite.* forte *applaudite.* Gruter.

FINIS AMPHITRUONIS.

M. ACCI PLAUTI,

ASINARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

LIBANUS, *servus.*
DEMÆNETUS, *senex.*
ARGYRIPPUS, *adolescens.*
CLEÆRETA, *lena.*
LEONIDA, *servus.*
PHILENIUM, *meretrix.*
DIABOLUS, *adolescens.*
PARASITUS.
ARTEMONA, *uxor.*
MERCATOR.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,

PRISCIANI.

AManti argento filio auxiliarier
Sub imperio vivens volt senex uxorio.
Itaque ob asinos relatum precium Saureæ
Numerarier jussit servolo Leonidæ.
Ad amicam id fertur. cedit noctem filius.
Rivinus amens ob præreptam mulierem;
Is rem omnem uxori per Parasitum nunciat.
Accurrit uxor, ac virum è lustris rapit.

ALIUD ARGUMENTUM

CAMERARII.

HUjus Comœdiæ & nomen & argumentum leve atque jocosum, & tota, quemadmodum in Prologo dicitur, ridicula res est. Sed ingens turpitudo & nefarium flagitium hac fabula exponitur, societatis scelestæ, & eorum, quæ animadversione acerrima digna, non solum impunita essent legibus, sed jocis etiam verborum vulgo celebrarentur. Atque hæc est horribilis ira Dei, quæ impietatem ita ulciscitur, ut in omnia pessima illam facinora ruere, & delicias facere in gravissimis delictis patiatur. Id quod debemus in his ludis diligenter cognoscere. ita in seria etiam illi ducent cum aliqua utilitate nostra, &c. Ad rem. In hac fabula, volente & jubente patre, argentum à se aufertur, quod detur filio amanti: ea lege, ut filius patri apud amicam locum esse patiatur. Mirifice autem ludunt adolescentem servi, parta præda. Et finis continet pudendam criminationem uxoris, educentis è lustro virum suum.

PROLOGUS.

HOc agite sultis spectatores, nunc jam,
Quæ quidem mihi atque vobis res vortat bene,
Gregique huic, & dominis, atque conductoribus.
Face jam nunc, tu præco, omnem auritum poplum.
Age nunc reside: cave modo ne gratiis. MT. Cam. gratis.
Nunc, quid processerim huc, & quid mihi voluerim,
Dicam; ut sciretis nomen hujus Fabulæ.
Nam quod ad argumentum attinet, sane breve 'st.
Nunc quod me dixi velle vobis dicere,
Dicam: Huic nomen Græce est Onagos Fabulæ.
Demophilus scripsit, MARCUS vortit barbare. Guil. Diphilos scripsit, M. Attius.
ASINARIAM volt esse, si per vos licet.
Inest lepos ludusque in hac Comœdia.
Ridicula res est, date benigne operam mihi,
Ut vos item alias, pariter nunc, Mars adjuvet.

3. *Conductoribus.*] Lambinus accipit de iis, qui conduxerunt ornamenta, Ædilibus. Immo vero de iis capiendum qui Ludos exhibent, quique histrionum operam conduxerunt. *Grut.*

4. *Auritum, &c.*] *Auritum populum* accipio, qui usu autium non destituitur. *J. Guliel.* Auritum, *attentum.* Gloss. MSS. Boxhorn. *Gratiis.*] Epid. act. 3. 4. 38.

10. *Græce est Onagos,*] Langianus, *Onagrost.* Duo Pall. *Onagro est.* Barthianus *Onego.* Scribendum: *Græce est Onago.* Vel, *Onego.* Nam τὸ *est* transponi vetat metrum. Vide ad Livii lib. 1. *Gronov.* *Onagos.*] Cum ὀνηγὸς sonet *Asinarius* cur *Asinaria* vocatur Comœdia? R. subauditur, *fabula.* ut perinde sit, ac si diceretur; *Fabula de asinario mercatore.* Stephan.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

LIBANUS, DEMÆNETUS.

SIcut tuum vis unicum gnatum tuæ
Superesse vitæ, sospitem & superstitem:
Ita te obtestor, per senectutem tuam,
Perque illam, quam tu metuis, uxorem tuam:
Si quid med erga tu hodie falsum dixeris,
Ut tibi superstes uxor ætatem siet:

Atque

6. *Ætatem.*] Pro, *diutissime*, sive *æternum*, adverbialiter positum. *Nonius.*
7. *Pestem.*]

Atque illa viva vivus ut pestem oppetas.
DE. Per deum Fidium quæris: jurato mihi
Video necesse esse eloqui, quicquid roges,
Ita me obstinate aggressus, ut non audeam
Profecto, percunctanti quin promam omnia
Proinde actutum istud quid sit, quod scire expetis,
Eloquere: ut ipse scibo, te faciam ut scias.
LI. Dic obsecro hercle serio, quod te rogem.
Cave mihi mendacii quicquam. DE. quin tu ergo rogas?
LI. Num me illuc ducis ubi lapis lapidem terit?
DE. Quid istuc est? aut ubi est istuc terrarum loci?
LI. Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant. f. prensitant.
DE. Quid istuc sit, aut ubi istuc sit, nequeo noscere,
Ubi flent nequam homines, qui polentam pransitant.
LI. Apud fastitudinas ferricrepinas insulas,
Ubi vivos homines mortui incursant boves.
DE. Modo pol percepi, Libane, quid istuc sit loci,
Ubi fit polenta, te fortasse dicere. LI. ah:
Neque hercle ego istuc dico, nec dictum volo.

Teque

7. *Pestem.*] *Pestis* etiam pro morte ponitur: sicut *febris* pro quocunque morbo. *Meurs.*

8. *Deum fidium.*] *Fidius* est Jovis filius, id est, Hercules. Διὸς υἱὸς Ἡρακλῆς, cujus sacramentum sanctissimum erat. *Festus.*

16. *Lapis lapidem.*] Duæ rationes molendi indicantur à Poëta: una, cum suspensa mola fruges frangimus, ut in faba fresa, & in polenta crassiuscula: altera, cum molæ non suspenduntur, sed lapis lapidem terit, id est, mola molam; cum tenuior farina & minutior elicitur. Atque hinc, Comica quadam lascivia & lusu servum circumloqui *pistrinum*, ex genere molituræ. *Turneb.*

18. *Polentam.*] Id est, hordeum, vel hordaceam farinam. *Taubm.*

20. *Qui polentam pransitant.*] Sic omnes omnino scripti. Camerarianus inter versus *pinsitant*: & idem unus secundo post hunc versu, *pinsitant.* Quod in speciem commodius. hoc enim illorum opus est, non *pransitare*: à quo adeo erant remoti, ut & παυσικάπην machinam haberent alligatam, quæ & vesci polenta & manus ori admovere prohiberet. Unde igitur hic codicum in hoc verbum consensus? Fortasse utrobique scripsit: *Ubi flent nequam homines, ni polentam pransitent.* Significat unum illis esse duræ sortis solatium, si quid de polenta furtim aliquando subducere & pransitare possint. Ubi homines nequam perpetuam sentiunt miseriam, nisi si quando contingat, ut furtim aliquid polentæ ori inserant. *Gronovius.*

21. *Fustitudines.*] *Insulas* vocat molas, quod in mediis pristini locis collocatæ, veluti insulæ speciem præbeant. *Fustitudinas* vero, quod illic fustibus adigerentur servuli si alicubi cessarent. *Ferricrepidinas* etiam, quod compedibus vincirentur, ne fugiendi daretur facultas. *Longol.*

22. *Mortui, &c.*] Id est, ubi servi loris è pellibus bubulis factis cædunrur. *Lambin.*

 26. *Despuas.*]

Teque obſecro hercle, ut, quæ locutus, deſpuas.
De. Fiat, geratur mos tibi. Li. age age uſque exſcrea.
De. Etiamne? Li. quæſo hercle uſque ex penitis faucibus.
De. Etiam? Li. amplius. De. nam quouſque? Li. uſque ad
mortem volo.
De. Caveſis malam rem. Li. uxoris dico, non tuam.
De. Dono te ob iſtuc dictum, ut expers ſis metu.
Li. Di tibi dent, quæcunque optes. De. redde operam mihi:
Cur hoc ego ex te quæram? aut cur miniter tibi,
Propterea quod me non ſcientem feceris?
Aut cur poſtremo filio ſucceнſeam,
Patres ut faciunt cæteri? Li. quid iſtuc novi eſt?
De. Equidem ſcio, jam filius quod amet meus
Iſthanc meretricem è proxumo Philenium.
Eſtne hoc, ut dico, Libane? Li. rectam inſtas viam.
Ea res eſt. ſed eum morbus invaſit gravis.
De. Quid morbi eſt? Li. quia non ſuppetunt dictis data.
De. Tune es adjutor nunc amanti filio?
Li. Sum vero, & alter noſter eſt Leonida
De. Bene hercle facitis, & à me initis gratiam.
Verum meam uxorem, Libane, neſcis qualis ſiet?
Li. Tu primus ſentis, nos tamen prænoſcimus. *Camer.* nos tamen inde noſcimus.

De. Fa-

26. *Deſpuas.*] Deſpuebant veteres, quæ abominabantur ne evenirent. *Lamb.*

28. *Penitis.*] Vocabant *penitum* veteres, quod intimum eſſet: unde & *Penum* & *Penates* dixerunt. *Muretus.*

31. *Expers ſis metu.* *Expers* cum ſexto caſu, more veterum. Catullus, *omnibus expers.* Muret.

32. *Redde operam.*] Scil. *auſcultando.* Lambin.

36. *Quid iſtuc novi eſt?*] Vix mihi dubium ſit, quin poſt hæc ponendus ſit verſus 69. *Demiror quid, &c.* at verſus ordine 70. delendus.

37. *Equidem ſcio jam, filius quod amet.*] Nunquam magis ſe traduxit Scioppius, quam cum congeſtis aut corruptis aut male intellectis auctorum locis vincere voluit, *ſcio quod*, ut vulgus uſurpat, Latine dici. De ſingulis videbimus alibi. Nunc monemus tirones, ab hac barbarie ſibi caveant. Hic autem ſcribendum aut cum Fr. Sanctio, *quom*, vel *quum*: aut *Equidem ſcio jam, filius quam amet meus, Iſthanc.* Quaſi eſſet, *Iſthanc ſcilicet.* Bis eodem modo peccatum eſt apud Livium, lib. 3. 52. & lib. 4. 31. Pſeud. 1. 5. *Ecquam ſcis filium tibicinam meum amare?* Gronovius.

40. *Invaſit gravis.*] Poſt hæc verba, vetus codex hunc verſum inſerit:

De. *Etiamne?* Li. *age quæſo, hercle, uſque ex penitis faucibus.*

41. *Non ſuppetunt, &c.*] Non habet unde promiſſum ſolvat. *Lambin.*

46. *Nos tamen prænoſcimus.*] Camerarii & Langii Codices: *nos tamen in pretio ſumus.* Recte: tu in primo pretio ſentis, qualis ſit uxor tua: nos tamen ipſi aliquo in pretio ſive loco & tempore, id ſentimus.

De. Fateor eam esse importunam atque incommodam.
Li. Posterius istuc dicis, quam credo tibi.
De. Omnes parentes, Libane, liberis suis,
Qui mihi auscultabunt, facient obsequelam: *Scal. & Grut. obsequentiam.*
Quippe qui mage amico utantur gnato & benevolo:
Atque ego me id facere studeo. volo amari à meis,
Volo me patris mei similem, qui causa mea
Nauclerio ipse ornatu per fallaciam,
Quam amabam, abduxit ab lenone mulierem.
Neque puduit eum id ætatis sycophantias
Struere, & beneficiis me emere gnatum suum sibi.
Eos me decretum est persequi mores patris.
Nam me hodie oravit Argyrippus filius,
Uti sibi amanti facerem argenti copiam:
Et id ego percupio obsequi gnato meo:
Volo amori obsecutum illius, volo amet me patrem.
Quamquam illum mater arcte contenteque habet, //
Patres ut consueverunt: ego mitto omnia hæc.
Præsertim quum is me dignum, quoi concrederet,
Habuit, me habere honorem ejus ingenio decet:
Quum me adiit, ut pudentem gnatum æquum est, patrem;
Cupio esse amicæ quod det argentum suæ.
Li. Demiror quid sit, & quo evadat, sum in metu.

De. Equi-

mus. Nam quum dicitur *primo*, *secundo*, *tertio*, potest intelligi *pretio*, perinde ut loco & *numero*. Pænulo act. 1. scen. 2. *Primum prima salva sis, & secunda tu secundo salve in pretio, tertia salve extra pretium.* Sedigitus Volcatius: *Dein Nævius qui servet, tertio in pretio est.* Sciopp.

63. *Arcte contenteque habet.*] Ride hic gravitatem mimici philosophi. Virtutem ait metam habere, intra quam & in qua consistit, quæ vocetur mediocritas: in ea qui manent, *continenter* aut ipsos agere aut alios habere dici Plauto. Atqui continenter vivere potest & qui in splendore vivit, *contente* non nisi qui parce aut γλισχρῶς. Non intellexit, quid esset, *contente*. Cicero pro Plancio: *Cn. Manlium, non solum ignobilem, verum sine virtute, sine ingenio, vita etiam contenta ac sordida.* Latinus Pacatus. *cum videret Imperatorem, rerum potientem, terrarum hominumque dominum, parce contenteque viventem.* // Paullinus Natali sexto Felicis:

Quos solos habuit contentæ rusticus illos
Paupertatis opus.

Cicero pro Sex. Roscio: *hac attenta vita & rusticana.* Gronovius.

64. *Patres ut consueverunt.*] Seneca: *Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? Illi exercitari jubent liberos ad studia obeunda mature: feriatis quoque diebus non patiuntur esse otiosos, & sudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt. At matres fovere in sinu, continere in umbra volunt.*

66. *Habere honorem.*] Morem ipsi gerere. *Lambin.*

72. *Dota-*

DE. Equidem ſcio jam, filius quod amet meus.
LI. Cupis id, quod cupere te nequicquam intellego.
Dotalem ſervum Sauream uxor tua
Adduxit, cui plus in manu ſit quam tibi.
DE. ARGENTUM accepi, dote imperium vendidi.
Nunc verba in pauca conferam, quid te velim.
Viginti jam uſu' ſt filio argenti minis.
Face id ut paratum jam ſit. LI. unde gentium?
DE. Me defraudato. LI. maxumas nugas agis.
Nudo detrahere veſtimenta me jubes.
Defrudem te ego? age ſis, tu ſine pennis vola.
Tene ego defrudem, cui ipſi nihil eſt in manu?
Niſi quid tu porro uxorem defraudaveris.
DE. Qua me, qua uxorem, qua tu ſervum Sauream
Potes, circumduce, aufer; promitto tibi
Non offuturum, ſi id hodie effeceris.
LI. Jubeas unâ operâ me piſcari in aëre,
Venari autem rete jaculo in medio mari. *Heinſ. venari avem.*
DE. Tibi optionem ſumito Leonidam.
Fabricare quidvis, quidvis comminiſcere.
Perficito argentum hodie ut habeat filius,
Amicæ quod det. LI. quid ais tu, Demænete?
Quid ſi forte in inſidias devenero?
Tu redimes me, ſi me hoſtes interceperint?

DE. Redi-

72. *Dotalem.*] *Dotalis ſervus*, idem prorſus qui Agellio *Receptitius.* Quem vide lib. 17.6. Qui quidem ſervus in mariti poteſtate non erat, ut reliqui; ſed matronæ peculiaris: quippe *exceptus* cum reliqua pecunia, nec datus doti: quam pecuniam illa pro libitu tractabat, vel invito marito *Douza.*

76. *Viginti.*] Miror qui ſenex ſciſe potuerit filio opus eſſe viginti minis: cum multo poſt (*Scena* 3.) lena ſuper illis cum adoleſcente paciſcatur. *Muret.*

80. *Defrudem.*] *Defrudare, eſt fructum minuere*, vel, *per fraudem aliquid eximere.* Nonius.

84. *Circumduce.*] Decipe, circumveni. *Gloſſ. Mſſ. Boxhorn.*

86. *Piſcari in aëre.*] *Piſcari in aëre: & venari in mari*, habent formam proverbii. Vide Eraſmum.

87. *Rete jaculo.*] Eſt *rete jaculum*, retis genus dictum à jaciendo, quod & *funda* appellatur, à *fundendo*; vel à *fundo*: βόλος Græcis, ut docet *Serv.* Georg. verſ. 141. dicitur *rete jaculum*, ad differentiam *verriculi*, quod non jacitur, ſed verritur, id eſt, trahitur. *Turneb.*

88. *Optionem.*] *Optiones ab optando appellati: quod antecedentibus ægritudine præpeditis, hi, tanquam adoptati eorum atque vicarii, ſolent univerſa curare.* Vegetius.

94. *Aliud*

DE. Redimam. LI. tum tu igitur aliud cura quid lubet.
DE. Ego eo ad forum, nisi quid vis. LI. i; etiamne ambulas?
DE. Atque audin' etiam? LI. ecce. DE. si quid te volam, ubi eris?
LI. Ubicunque libitum fuerit animo meo.
Profecto nemo est, quem jam dehinc metuam, mihi
Ne quid nocere possit: cum mihi tua
Oratione omnem animum ostendisti tuum.
Quin te quoque ipsum facio haud magni, si hoc patro.
Pergam quo occœpi, atque ibi consilia exordiar.
DE. Audin' tu? apud Archibulum ego ero argentarium.
LI. Nempe in foro? DE. ibi. si quid opus fuerit. LI. meminero.
DE. Non esse servus pejor hoc quisquam potest,
Nec magis versutus, nec quo ab caveas ægrius.
Eidem homini, si quid recte curatum velis,
Mandes: moriri sese misere mavolet,
Quam non perfectum reddat quod promiserit.
Nam ego illud argentum tam paratum filio
Scio esse, quam me hunc scipionem contui.
Sed quid ego cesso ire ad forum, quod inceperam?
(Ibo,) atque ibi manebo apud argentarium.

94. *Aliud cura.*] Id est, tu de hac re sis securus, ego videro. *Taubm.*

95. *I; etiamne ambulas?*] Suspicor fuisse initio, *Ei, ei; ne ambula.* hoc est; *I, i; ne ambula.* sic respexerit ad dictum senis *Eo*; jubeatque porro ire, neque ambulare. minus enim est, imo vero & aliud *ambulare*, quam *ire.* Lepor autem in eo, quod senex scipioni inniteretur; ideoque itioni minus aptus. *Gruter.*

103. *Argentarium.*] Fuit olim in civitatibus certum corpus sive σύστημα argentariorum, quorum erat publicum officium. Tabernas & mensas cum ære in foro positas habebant. Apud mensas pecuniæ deponebantur, permutabantur, emebantur, vendebantur: quod Latine est *cambire*, Græce ἀνταμείβεσθαι. *Cujac.*

104. *Si quid opus.*] Hoc de solemnibus Romanæ antiquitatis Formulis depromptum, teste *Cic.* ad Attic. *Erat enim, si meministi, in consulatus petitione per te mihi pollicitus, SI QUID OPUS ESSET.* Douza.

111. *Contui.*] Id est, contueri, cernere. *Lambin.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

ARGYRIPPUS.

SIccine hoc fit? foras ædibus me ejici?
Promerenti optume hoccine pretii redditur?
Bene merenti mala es, male merenti bona es.

At

At malo cum tuo: nam jam ex hoc loco
Ibo ego ad tresviros, vestraque ibi nomina
Faxo erunt: capitis te perdam ego & filiam,
Perlecebræ, pernicies, adolescentum exitium.
Nam mare haud est mare, vos mare acerrimum.
Nam in mari repperi, hic elavi bonis.
Ingrata atque irrita esse omnia intellego,
Quæ dedi, & quod benefeci: at posthac tibi,
Male quod potero facere, faciam, meritoque id faciam tuo.
Ego pol te redigam eodem unde orta es, ad egestatis terminos.
Ego edepol te faciam, ut quæ sis nunc, & quæ fueris, scias.
Quæ priusquam istam adii, atque amans ego animum meum isti dedi,
Sordido vitam oblectabas pane, in pannis, inopia.
Atque ea si erant, magnas habebas omnibus dis gratias.

Eadem

4. AT *malo cum tuo.*] Veteres cum minarentur, aut significarent, quod quis diceret aut faceret, impunè non habiturum, *malo* id ejus futurum ajebant, & ferè hac formula, *Malo tuo.* *I. Guil.* *Ex hoc loco.*] Id est, è vestigio. *Lamb.*

5. *Tresviros.*] Vide notas Amph. Act. 1. Scen. 1. v. 3. *Nomina.*] Solebant enim rei nomen apud magistratum ante accusationem datis tabellis deferre. *Douza.*

7. *Perlecebræ, &c.*] *Pellecebræ* Delinimenta sunt meretricia, blandidicis dictis & suaviludiis imperitos juvenum animos irretientia: unde ipsæ meretrices *Pellices.* Joh. Guielmius.

9. *In mari.*] Id est, in mercatura facienda. *Douz.* *Elavi.*] *Eluere*, est decoquere, substantiam lancinare: ut Rud. Act. 2. 7. Sic *Proluere* quoque. itaque *Proluvium*, pro immoderata & effusa largitate. Tacitus, *Proluere opes, &c.* Palmer.

16. *Sordido vitam oblectabas pane.*] *Sordidum panem* Lambinus interpretatur panem cibarium, qui servis dabatur. Sed putat *Colerus* viliorem fuisse: nimirum illum, quem jusculo superfuso canibus præberi solitum scribit vetus Scholiastes Juvenalis. *Taubmannus.* *In pannis, inopia.*] Præterquam quod Lipsius, *in pannis*, una voce, consenserunt omnes lacunam hic esse, & quidem plurium vel certe unius versus. At locus est integerrimus: ad vocem *inopia* repetenda est proximæ voci apposita præpositio: quasi esset, *in pannis, in inopia*: more Latinis usitatissimo, quod non attenderunt etiam in S. Cypriani epistola ad Donatum: *In judiciis, concione, pro rostris opulenta facundia volubili ambitione jactetur.* Sic Mss. saniores, & invenit Pamelius in suis, etsi improbet. Deinde subauditur participium verbi substantivi, *vivens, degens, agitans, ætatem agens.* An aliquid deest huic orationi: *in vestitu mendico & egestate vitam sordido pane oblectabas.* Atqui hæc est ipsa oratio Plauti. Sed tamen dicent, *Atque ea si erant*, quod sequitur non potest referri ad *inopiam.* Potest immo: nam *inopia* non hic significat indigentiam ipsam, sed angustias & tenuitatem inopum: ut cum dicimus, *in egestate esse, in inopia vivere*; intelligimus res parvulas & tenues, quibus tamen anima quantumvis egeni sustinetur. *Atque ea si erant*, nempe panis sordidus, panni & habitus mendicorum, alia supellex & frivola mendicitatis. Terentius Eunucho act. v. sc. v. *Gronov.*

18. *Igno-*

Eadem nunc, quom eſt melius, me, cujus opera eſt, ignoras, mala.

Reddam ego te ex fera, fame manſuetem, me ſpecta modo — *MSS. Pall.* manſuetam.

Nam iſti quod ſuccenſeam ipſi, nihil eſt: nihil quicquam meret.

Tuo facit juſſu, tuo imperio paret: mater tu, eadem hera es.

Te ego ulciſcar, te ego ut digna es, perdam, atque ut de me meres.

At, ſceleſta, viden' ut ne id quidem me dignum eſſe exiſtumat,

Quem adeat, quem colloquatur, cuique irato ſupplicet:

Atque eccam illecebra exit tandem; opinor hic ante oſtium

Meo modo loquar quæ volam, quoniam intus non licitum eſt mihi.

18. *Ignoras.*] Vide Amph. Act. 4. Scen. 3.

19. *Manſuetem.*] Ita Nonius *manſuetem*, à nomine *manſues*, id eſt, χειροήθης. quaſi aſſuetus ad manum accedere, & ut ait Maro, *Ille manûm patiens*, Æneid. 7. verſ. 490. *Taubm.* Æſchylus Agam. Λιμὸς ξυνοικὸς μαλθακὸν σφ' ἐφόψετ. *Scriverius.*

20. *Nam iſti.*] Scil. Philenio.

26. *Modo.*] *More* ubi iis præſentibus loquimur quos metuimus, aliis in dicendo potius morem gerimus, quam nobis. *Boxhorn.* An *modo*, arbitram.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

CLEÆRETA, ARGYRIPPUS.

Unumquodque iſtorum verbûm nummis Philippeis aureis

Non poteſt auferre hinc à me, ſi quis emptor venerit.

Nec recte quæ tu in nos dicis, aurum atque argentum merum 'ſt,

Fixus hìc apud nos eſt animus tuus clavo Cupidinis.

Remigio veloque quantum poteris, feſtina & fuge.

Quam magis te in altum capeſſis, tam æſtus te in portum refert.

AR. Ego

1. *Philippeis.*] Sciendum nummos *Philippeos* fuiſſe quondam aureos inſignes imagine *Philippi*, regis Macedonum. *Cam.*

3. *Nec recte.*] Id eſt, *male.* Taubm. *Aurum merum eſt.*] Unde meretrices lutea veſte introductæ; quia color auro, cujus illæ cupientes maxime ſunt, ſimilis. *Scal.*

4. *Clavo Cupid.*] Plane adamantino. *Taubm.*

5. *Remigio veloque.*] Notatur ſumma & celeritas & conatus. *Idem.*

6. *In altum.*] Id eſt, mare. *Capeſſis.*] Immittis. *Non.*

AR. Ego pol iſtum portitorem privabo portorio.
Ego te dehinc, ut merita es de me & mea re, tractare exequar:
Quom tu me, ut meritus ſum, non tractas, quæ ejicis domo.
CL. Magis iſtuc percipimus lingua dici, quam factis fore.
AR. Solus ſolitudine ego ted atque ab egeſtate abſtuli:
Solus ſi ductem, referre gratiam nunquam potes.
CL. Solus ductato, ſi ſemper ſolus quæ poſcam dabis.
Sempet tibi promiſſum habeto hac lege, dum ſuperes datis.
AR. Qui modus dandi? nam nunquam tu quidem expleri potes.
Modo quod accepiſti, haud multo poſt aliquid quod poſcas, paras.
CL. Quid modi'ſt? ductando, amando, nunquamne expleri potes?
Modo remiſiſti, continuo jam ut remittam ad te rogas.
AR. Dedi equidem quod mecum egiſti. CL. & tibi ego miſi mulierem.
Par pari datum hoſtimentu'ſt, opera pro pecunia.
AR. Male agis mecum. CL. quid me accuſas, ſi facio officium meum?
Nam NEQUE uſquam fictum, neque pictum, neque ſcriptum in poëmatis,
Ubi lena bene agat cum quiquam amante, quæ frugi eſſe volt.
AR. Mihi quidem te parcere æquum eſt tandem, ut tibi durem diu.
CL. Non tu ſcis, quæ amanti parcet, eadem ſibi parcet parum.
Quaſi

7. *Portorio.*] Quæſtum ſignificat meretricium. *Portorium.* φόρετρον, ναῦλον, *vectura*, ſive pretium vecturæ. *Taub.*

12. *Ductem.*] *Ducere & perducere*, inter Venerea habentur. *Gruter.*

14. *Dum ſuperes datis.*] Scil. alios. Vel *ſuperes*, id eſt, abundes datis, ut vult Boſius. Sed ſimplicius eſt prius. *Taub.*

16. *Quod accepiſti.*] *Quod* Plauto interdum eſt acceſſio ſermonis, præter vehementiam, ſermoni nihil afferens. *I. Gul.*

20. *Hoſtimentum.*] Feſtus: *Hoſtimentum eſt beneficii penſatio.* Sic *Serv.* *Hoſtia*, victima eſt: & dicta, quod dii per illam *hoſtientur*, id eſt, æqui & propitii reddantur: inde *hoſtimentum*, æquatio. *Opera.*] Gen. fœm. eſt opus vel labor, pro ſumpta mercede, ut hoc loco. *Opus* eſt, id, quod opera perficitur. *Nonius.*

23. *Quæ frugi eſſe.*] Quæ ſuis rationibus conſulit. *Lamb.*

25. *Non tu ſcis. &c.*] Quæ amantem parce & timide poſcet, ea ſibi erit damnoſa. *Lamb.*

23. *Pa-*

Quasi piscis, itidem est amator lenæ, nequam est, nisi recens.
Is habet succum, is suavitatem: eum quovis pacto condias; *Acidal. distinguit condias vel patinarium, vel assum verses.*
Vel patinarium vel assum: verses quo pacto lubet.
Is dare volt, is se aliquid posci. nam ubi de pleno promitur,
Neque ille scit quid det, quid damni faciat. illi rei studet:
Volt placere sese amicæ, volt mihi, volt pedissequæ,
Volt famulis, volt etiam ancillis: & quoque catulo meo *Grut. etiam ancillis, & coquo, & catulo meo.*
Subblanditur novus amator, se ut quom videat, gaudeat.
Vera dico. AD SUUM quemque hominem quæstum esse æquum est callidum.
AR. Perdidici isthæc esse vera, damno cum magno meo.
CL. Si ecastor nunc habeas quod des, alia verba perhibeas:
Nunc quia nihil habes, maledictis te eam ductare postulas. *I. Gul. ductare meam postulas.*
AR. Non meum est. CL. nec meum quidem edepol, ad te ut mittam gratiis.
Verum ætatis atque honoris gratia hoc fiet tui:
Quia nobis lucro fuisti potius, quam decori tibi.
Si mihi dantur duo talenta argenti numerata in manum,
Hanc tibi noctem honoris caussa gratiis dono dabo.
AR. Quid, si non est? CL. tibi non esse credam; illa alio ibit tamen.
AR. Ubi illæc quæ dedi ante? CL. abusa. nam si ea durarent mihi,
Mulier mitteretur ad te: nunquam quicquam poscerem. *Iun. nec te quicquam.*

Diem,

28. *Patinarium.*] *Piscis pat.* est, qui non assatur, nec elixatur, sed in patina cum jure apponitur. *Turneb.* *Verses.*] Amatorem scil. ut piscem, dum assatur. *Taubm.*

29. *De pleno.*] Cum amator nondum exhaustus est. *Lamb.*

37. *Te eam ductare, &c.*] *Postulas te ductare*, ex elegantiis Plautinis est. Ait amantem frustra, ac nequicquam velle amicam verbis ductare, non donis. *Dissaldæus.*

41. *Numerata in manum.*] Vide Turneb. lib. 4. 11. ubi explicat illud Cic. 2. Philipp. *in manum latio.* Taubm.

44. *Abusa.*] Utendo, vel in usum consumpta. Turneb. lib. 22. 5. Propriissime hoc verbo Plautus utitur: sc. in vino, unguentis, pigmentis, &c. nam id significat *abuti.* Donat.

 47. *Gra-*

Diem, aquam, ſolem, lunam, noctem, hæc argento non emo;
Cætera quæque volumus uti, Græca mercamur fide.
Quom à piſtore panem petimus, vinum ex œnopolio,
Si æs habent, dant mercem: eadem nos diſciplina utimur;
Semper oculatæ noſtræ ſunt manus, credunt quod vident.
Vetus eſt, Nihili cocio eſt: ſcis cujus? non dico amplius.
AR. Aliam nunc mihi orationem deſpoliato prædicas:
Longe aliam, inquam, præbes nunc atque olim, quum dabam:
Aliam atque olim quum illiciebas me ad te blande ac benedice:
Tum mihi ædes quoque arridebant, cum ad te veniebam, tuæ.
Me unice unum ex omnibus te, atque illam amare, ajebas mihi.
Ubi

47. *Græca, &c.*] *Græca mercari fide.*] hic eſt, optima & repræſentata pecunia mercari, ut in palliata atque adeo Attica Comœdia: quaſi Græci nunquam fallerent. Græci Græcis favent, & bene de gente ſua & exiſtimant & prædicant. *Turneb.*

51. *Nihili cocio eſt.*] Vidit hic aliquid Muretus. Quicquid enim repugnent, *cocio* eſt ipſum vocabulum *cautio*, ut *plodo plaudo, copo, caupo*. Sed cum ſcriptura mutat ſignificationem & genus: non enim ſyngrapham ſignificat, ſed perſonam: perinde ut vocabulum *Optio* & electionem ſignificat & adjutorem. Præ hoc tam facili etymo quam ſpeciem habent, quæ comminiſcuntur docti à cunctando, à coquendo, à conciendo, à cogendo: omnia *μία μύκονος*. *Cocio* eſt arrilator vel proxeneta, qui arra data contrahentes conciliat: inſervitque empturis ac vendituris aut utriſque, & apud alterum, ut aliquid remittat, alterum ut addat pretio, interveniendo, rem conficit. Iidem & pro emptore interdum ſpondebant; interdum & ipſi quædam emptitabant: ut nunc quoque faciunt: inde *cociones* & pro ſponſoribus & pro *καπήλοις*. Hinc explicandum dictum Laberii: *Duas uxores? hoc hercle plus negotii eſt, inquit cocio: ſed ædiles viderent.* Cocio ſic loquebatur. urgens contrahentes, ut finem negotio imponerent, ſibi enim & alia negotia curanda eſſe: ut τὸ *hoc* ſit ablativi caſus. Sed abutitur eo Laberius, quaſi nominativi eſſet, & ſignificaret: hoc gravius eſt quam putaram. Hinc & Plautinum: *Non deſidero*, inquit, *& pro nihilo habeo cocionem, qui intercedat & promittat, ad diem ſolutum iri: præſens volo.* Cum autem addit, *ſcis cujus?* indicat verbum hoc frequenter auditum in ſcena ex notiſſima aliqua comœdia. Illud abſurde Salmaſius, *cujus*, hic eſſe poſitum, ut *cujum pecus*. Ita enim dicendum fuiſſet: *ſcis cajum*. Nec *cuja res* eſt *qualis res*, ſed cujus domini res. Accipio autem ab eodem *cociones* apud Petronium: & intelligo arrilatores, qui in mutatione mercium intervenire ſolerent, & verborum, quæ inter ſe contrahentes commutarent, arbitri ac medii eſſent. Accipio & *cocionari* apud Quintilianum, ut ſit facere, quod & *κάπηλοι* & proxenetæ ſolent: laudare mercem, pretium intendere, dein aliquid remittere, tum jurare, non minoris dari, rurſus concedere, donec contractus perficiatur. Sic cocionatus eſt Cato in Cypro *πάντα ἐξακριβῶν καὶ κατατείνων εἰς ἄκραν τιμὴν, καὶ πᾶσαν αὐτὸς παρὼν, καὶ προσάγων τὸν ἔσχατον ἐκλογισμὸν*, ut habet Plutarchus. Sic Caligula *exquirens per ſe pretia & extendens* apud Sueton. cap. 38. Hinc Gloſſæ: *Arrilator, cocio, ὁ μεταβολεύς. Cocio, μετάβολος. Cocionatura μεταβλητική.* Μετάβολος, *dardanarius, cocionator, arrilator.* Μεταπράτης, *cocio.* Μετάπραξις, *cocionatura.* Gronov.

57. Quaſi

Ubi quid dederam, quasi columbæ pulli in ore ambæ meo
Usque eratis: meo de studio studia erant vostra omnia.
Usque adhærebatis, quod ego jusseram, quod volueram;
Faciebatis; quod nolebam ac vetueram, de industria
Fugiebatis, neque conari id facere audebatis prius.
Nunc neque quid velim, neque nolim, facitis magni, pessumæ.
CL. Non tu scis? hic noster quæstus aucupii simillimu' st.
Auceps quando concinnavit aream, offundit cibum.
Aves assuescunt. NECESSE est facere sumptum, qui quærit lucrum.
„Sæpe edunt: semel si captæ sunt, rem solvunt aucupi:
„Itidem hic apud nos. ædis nobis area est, auceps sum ego,
„Esca est meretrix, lectus illix est, amatores aves:
„Bene salutando consuescunt, compellando blanditer,
Osculando, oratione vinnula, venustula.
„Si papillam pertractavit, haud est ab re aucupis.
„Savium si sumsit, sumere eum licet sine retibus.
Hæccine te esse oblitum, in ludo qui fuisti tamdiu?
AR. Tua ista culpa est, quæ discipulum semidoctum abs te amoves.
CL. Remeato audacter; mercedem si eris nactus: nunc abi.
AR. Ma-

57. *Quasi columbæ.*] Nota est columborum in osculando improbitas. *Catull.* Carm. 65.
Nec tantum niveo gavisa est ulla columbo
Compar, quæ multo dicitur improbius
Oscula mordenti semper decerpere rostro.
Lambin.

58. *Meo de studio.*] Id solum agere studebatis, quod mihi placebat.

64. *Concinnavit.*] Paravit locum æquabilem & planum. *Nonius.*

68. *Illix.*] *Ab illiciendo fit illix.* Nonius.

69. *Bene salutando.*] Id est, dum salutantur. *Taubm.*

70. *Vinnula.*] Ita *Isidorus* l. 2. Origin. *Vinnulata vox, est lenis atque mollis atque flexibilis: & vinnulata dicta, à vinno*, id est, *concinno molliter flexo* Unde nunc primum discimus, *vocem vinnulam*, sive *vinnulatam*, ad fractas & concisas illas effœminatissimis modis in concentu Musico flexiones proprie pertinere, hoc est, dicta infracta & quasi modulata voce labiis tenus modo, non autem è pectore penitissimo enunciata; nota meretricularum arte. *Douz.*

71. *Haud est, &c.*] Significat, non est rei familiari aucupis damnosum; non imminuit rem familiarem. *I. Gulielm.*

72. *Sine retibus.*] Habere eum licet spontaneum, non coactum. *Pylad.*

75. *Si.*] *Si*, pro *cum. postquam*, *simul atque*, poni amat *I. Gul.* *Si*, Conjunctio cum verbo indicativo juncta, rem magis indubitatam facit. *Prisian.*

AR. Mane, mane, audi: dic quid me æquum censes pro illa tibi dare:
Annum hunc ne cum quîquam alio sit. CL. tene? viginti minas.
Atque ea lege, si alius ad me prius attulerit, tu vale.
AR. At ego: est etiam, priusquam abis, quod volo loqui. CL. dic quod lubet.
AR. Non omnino jam perii: est reliquum quo peream magis.
Habeo, unde istuc tibi quod poscis dem: sed in leges meas
Dabo, ut scire possis, perpetuum annum hunc mihi uti serviat.
Nec quenquam interea alium admittat prorsus, quam me, ad se virum.
CL. Quin si tu voles, domi servi qui sunt castrabo viros.
Postremo ut voles nos esse, syngrapham facito afferas.
Ut voles, ut tibi lubebit, nobis legem imponito:
Modo tecum una argentum afferto, facile patiar cætera.
Portitorum simillimæ sunt januæ lenoniæ:
Si affers, tum patent: si non est quod des, ædes non patent.
AR. Interii, si non invenio ego illas viginti minas.
Et profecto, nisi illud perdo argentum, pereundum est mihi.
Nunc pergam ad forum, atque experiar opibus, omni copia:
Supplicabo, exobsecrabo, ut quemque amicum videro:
Dignos, indignos adire, atque experiri certum est mihi.
Nam si mutuas non potero, certum est sumam fœnore.

Palm. experiar opibus omnibus copiam.

93. *Exobsecrabo.*] Exquisite obsecrabo. *Lamb.*
94. *Dignos, indignos.*] Id est, *omneis.*
95. *Si mutuas non potero.*] Recte *mutuas* ab amico, *fœnore ab Danista.* Sed quum *mutuo* scribit Salmasius, contra morem antiquorum loqui facit poëtam. Vide de pecunia Vet. lib. 3. c. 1. *Gronov.*
Mutuas, &c.] *Mutuum sine usuris: Fœnus cum usuris sumitur, & est accepti fœtus: unde & fœnus dictum est: ut Græci, τόκος, quasi partus mutui sumpti.* Non.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LIBANUS.

HErcle vero, Libane, nunc te meliu'st expergiscier,
Atque argento comparando fingere fallaciam.
Jam diu est factum quam discesti ab hero, atque abiisti ad forum,

Igitur

Igitur inveniundo argento ut fingeres fallaciam.
Ibi tu ad hoc diei tempus dormitasti in otio.
Quin tu abs te socordiam omnem reice, & segnitiem amove,
Atque ad ingenium vetus versutum te recipis tuum.
Serva herum: cave tu idem faxis, alii quod servi solent,
Qui ad heri fraudationem callidum ingenium gerunt.
Unde sumam? quem intervortam? quo hanc celocem conferam?
Impetritum, inauguratum'st: quovis admittunt aves.
Picus & cornix est ab læva; corvus porro ab dextera.
Consuadent: certum hercle est, vostram consequi sententiam.
Sed quid hoc, quod picus ulmum tundit? non temerarium'st:
Certe, hercle, ego, quantum ex augurio auspicii intellego,
Aut mihi in mundo sunt virgæ, aut atriensi Saureæ.
Sed quid illuc, quod exanimatus currit hic Leonida?
Metuo, quod illic obscævavit meæ falsæ fallaciæ.

Mend. ex augurio auspicioque,

10. *Celocem.*] *Celox* navigium breve & celere, quod majoribus & tardioribus subservit. Significat se dubitare quibus rationibus & qua celeritate navem in portum ducat, hoc est, rem ad optatum exitum perducat. *Lambin.*

11. *Impetritum.*] In sacrificiis quod *litare* est, id in auspiciis *impetrire*. Nihil autem aliud est, quam *impetrare*. Scalig. *Quovis admittunt aves.*] In quamvis partem admittunt seu addicunt aves, & consilium suo garritu aut volatu ratum faciunt. *Taubm.*

12. *Et cornix.*] V. N. Aulular. act. 4.3. *Porro.*] MSS. Camer. *parra.* Jam *Plinio*, lib. 11. 37. *Parræ* avi in capite corniculatus est apex, ut Phasianis; inauspicatusque: quæ Sirio oriente ipso die non apparet, donec occidat: lib. 18. 29.

14. *Ulmum.*] Unde virgæ fiebant. *T.*

16. *In mundo.*] Id est, paratæ sunt: in expedito sunt. *Charisius.* Vide Epid. 5. 1. *Atriensi.*] *Atrienses* servi observabant atrium, ubi cœnabant veteres: & supellectilem ædium aut villæ exponebant, & ut omnia munda & integra præstarentur, curabant. *Servus ad limina*, dictus pro atriensi. Virgil. 9. Æn. *fidusque ad limina custos.*

18. *Obscævavit.*] Id est, *malam scævam sive omen obtulit.* Nonius.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

UBI ego nunc Libanum requiram, aut familiarem filium?
Uti ego illos lubentiores faciam, quam lubentia'st?
Maxumam prædam & triumphum eis adfero adventu meo,
Quando mecum pariter potant, pariter scortari solent.

Hanc

Hanc quidem quam nactus prædam, pariter cum illis partiam.
LI. Illic homo ædis compilavit, more si fecit suo.
Væ illi, qui tam indiligenter observavit januam. *Cam. obseravit.*
LE. Ætatem velim servire, Libanum ut conveniam modo.
LI. Mea quidem hercle opera liber nunquam fies ocius.
LE. Etiam de tergo ducentas plagas prægnantis dabo.
LI. Largitur peculium, omnem in tergo thesaurum gerit.
LE. Nam si huic occasioni tempus sese subterduxerit,
Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea:
Herum in obsidione linquet, inimicûm animos auxerit.
Sed si mecum occasionem opprimere hanc, quæ obvenit, studet,
Maximas opimitates gaudio effertissimas
Suis heris ille una mecum pariet, gnatoque & patri:
Adeo ut ætatem ambo ambobus nobis sint obnoxii,
Nostro devincti beneficio. LI. vinctos nescio quos ait.
Non placet: metuo in commune, ne quam fraudem frausus siet.
LE. Perii ego oppido, nisi Libanum invenio jam, ubi ubi est gentium.
LI. Illic homo socium ad malam rem quærit, quem adjungat sibi.
Non placet. pro monstro extemplo est, quando qui sudat tremit. *I. Gul. pro monstro exemplum est.*

LE. Sed

7. OBservavit.] Custodes, servitii pars erant. eorum munus *observatio*: & ipsi illi, cum ædium custodiæ diligenter & ex officio suo præsunt, *observare* dicuntur, aut *servare*. Jan. Gulielmius.

8. *Ætatem.*] Pro *diutissimè* sive *æternum*, adverbialiter positum. Casaub. in Athen. lib. 7. cap. 1. *Ætatem*, interpretatur, per omnem ætatem, ut Græci dicunt, διὰ βίε, pro δι' ὅλε βίε, & ut Hesychius, διὰ παντὸς, ἀεί. *Taubm.*

10. *Prægnanteis.*] Id est, eminentes ac protuberantes, ut prægnantium uteri solent. Varro: *Excitatum verberibus corpus.* Et est jocus, quasi magnum quid largiturus sit. *Taubm.*

13. *Quadrigis, &c.*] *Quadrigæ albæ* sunt, *Iovis quadrigæ*, quæ celerrimo per cœlum ferri curriculo censentur. *Turneb.* *Indipiscet.*] Adsequetur, adipiscetur. *Festus.*

14. *In obsidione.*] In discrimine, à re militari sumpta comparatione.

15 *Opprimere.*] Occupare, & ita subito arripere, ut elabi non possit. *Taubm.*

16. *Optimates.*] Vide Capt. 4. 1.

20. *In commune.*] Mihi & illi. *Ne quam fraudem frausus siet.*] Id est, fraudem commiserit. *Festus.*

23. *Pro monstro.*] Portenti loco est, ἀντὶ τέρατος. *Taubm.* *Sudat.*] Alluditur ad *sudiculum*, flagelli genus dictum *Festo*, quod

LE. Sed quid ego hîc properans concesso pedibus, lingua largior?
Quin ego hanc jubeo tacere, quæ loquens lacerat diem?
LI. Edepol hominem infelicem, qui patronam comprimat!
Nam si quid scelestè fecit, lingua pro illo pejerat.
LE. Approperabo, ne post tempus prædæ præsidium parem.
LI. Quæ illæc præda est? ibo advorsum, atque electabo quicquid est.
Jubeo te salvere voce summa, quoad vires valent.
LE. Gymnasium flagri, salveto. LI. quid agis, custos carceris?

Lang. & margo Cam. quid ais?

LE. O catenarum colone. LI. O virgarum lascivia.
LE. Quot pondo ted esse censes nudum? LI. non edepol scio.
LE. Scibam ego te nescire: at pol ego qui te expendi scio.
Nudus vinctus centum pondo es, quando pendes per pedes.
LI. Quo argumento istuc? LE. ego dicam, quo argumento & quo modo.
Ad pedes quando alligatus es æquum centupondium,
Ubi manus manicæ complexæ sunt, atque adductæ ad trabem,
Nec dependis, nec propendis, quin malus nequamque sis.

LI. Væ

quod vapulantes sudantes facit. *Passer.* Sudor frigidus & trementis & æstuantis animi indicium est. Vide Cæl. Rhodig. lib. 6. cap. 4.

24. *Properans concesso pedibus, lingua largior.*] Bosius, *cum cesso*. Male. nam *concesso*, nihil aliud est, quam cesso. Pænulo 1. 2. *ambæ nunquam concessavimus*. Ut *condoleo, concastigo, computo*, idem quod simplicia significant. Pro *properans* legi posset *perperam*. Sed non est necesse. Id enim refertur ad animum, & negotium. Quid ego cesso, cum negotium sit, quod festino & cupio celeriter exsequi. *Gronovius.*

26. *Patronam.*] Sic *Menander* γλωσσοπίδας servos vocat: quod lingua se, tanquam scuto, defendant. *Taubm.*

29. *Electabo.*] Eliciam. *Festus.*

31. *Gymnasium.*] Vide Aulul. 3. 1.

32. *Catenarum colone.*] Vide Pseud. act. 4. 6. *Virgarum lascivia.*] In cujus tergo lascivire & exsultare solent virgæ. *Lambin.*

34. *Expendi.*] Libravi, heri jussu. Servi autem pendentes vapulabant. *Taubm.*

35. *Centum pondo es.*] Usitata hominis statura erat pedum fere sex; pondus Romanarum librarum centum plus minus. *Casaub.*

37. *Æquum centupondium.*] *Æquum centupondium* est justum & æquum centum librarum pondus. Alligabatur autem ad pedes servorum pendentium pondus aliquod; ne inter vapulandum calcitrarent, neve pedibus aut calcibus eos à quibus verberabantur, peterent. *Bosius.*

38. *Manicæ.*] *Vincula, quibus manus vinciuntur.* Nonius.

39. *Dependis.*] Quo tandem modo pendeas, plane & ex omni parte improbus es. *Dependere* est non satis pendere, nec pondus æquare. *Propendere* plus pendere. *Turneb.*

Li. Væ tibi! Le. hoc testamento Servitus legat tibi.
Li. Verbis velitationem fieri compendi volo.
Quid istuc negotii est? Le. certum est, credere? Li. audacter licet.
Le. Sis amanti subvenire familiari filio,
Tantum adest boni improviso, verum commistum malo.
Omnes de nobis carnificum concelebrabuntur dies.
Libane, nunc audacia usus est nobis inventa & dolis.
Tantum facinus modo inveni ego, ut nos dicamur duo
Omnium dignissimi esse, quo cruciatus confluant.
Li. Ergo mirabar, quod dudum scapulæ gestibant mihi,
Hariolari quæ occeperunt sibi esse in mundo malum.
Quicquid est eloquere. Le. magna est præda cum magno malo.
Li. Siquidem omnes conjurati cruciamenta conferant, *Pius. conjuratim.*
Habeo opinor familiarem tergum, ne quæram foris. *MSS. Cam. familiare.*
Le. Si istam firmitudinem animi obtines, salvi sumus.
Li. Quin si tergo res solvenda est, rapere cupio publicum:
Pernegabo atque obdurabo, perjurabo denique.
Le. Hem! ISTA VIRTUS est, quando usu' st qui malum fert fortiter.
Fortiter malum qui patitur, idem post patitur bonum.

Li. Quin

40. *Hoc testamento.*] Servitus tibi *væ*, id est, miseriam, tanquam legatum quoddam, testamento reliquit. *Lambinus.*

41. *Verbis, &c.*] Sensus est: *verbis velitationem*, id est, hanc ipsam velitationem & contentionem nostram, quæ fit verbis, volo compendi fieri, id est, volo non usurpari: volo nos desinere verbis velitari. *Verbis* autem cohæret cum *velitationem*: ut intelligamus, *verbis velitationem* dictum, pro verborum velitationem, quam λογομαχίαν Græci appellant. *Lambin.*

43. *Sis.*] Licet, si vis.

45. *Omnes de nobis.*] Quivis loquetur de exquisitis cruciatibus, qui in nos confluent.

53. *Familiarem tergum.*] Id est, domi habeo tergum, ne mihi quærendum sit foris. quod valet: paratus sum ad verbera, si quod facinus audax fecero. *Tergus* autem, mascul. genere veteres dixisse, hinc probat *Nonius.*

55. *Quin si tergo res solvenda est.*] Omnes & pall. & nostri Voss. ac Jun. *resolvenda* vel *re solvenda*. Plaut. scripsit: *Quin si tergom re solvenda est.* Nam *re solvenda esse* & *solvendo esse* idem. Et sane Acad. *Quin si tergum resolvenda est.* Gronovius. *Publicum.*] Id est, pecuniam publicam. *Lamb.*

58. *Idem post patitur bonum.*] Lambinus, *potitur*, quasi pati semper de malo dicatur. Imo non semper. Vid. 1. Observ. 14. *Gronovius.*

61. *An-*

LI. Quin rem actutum edisseris? cupio malum nanciscier.
LE. Placide ergo unumquidque derogita, ut acquiescam: non vides
Me ex cursura anhelitum etiam ducere? LI. age age, mansero
Tuo arbitratu, vel adeo usque dum peris. LE. ubi nam est herus?
LI. Major apud forum'st, minor hic est intus. LE. jam satis est mihi.
LI. Tum igitur tu dives es factus? LE. mitte ridicularia.
LI. Mitto. istud quod affers aures exspectant meæ.
LE. Animum adverte, ut æque mecum hæc scias. LI. taceo. LE. beas.
Meministin' asinos Arcadicos mercatori Pellæo
Nostrum vendere atriensem? LI. memini. quid tum postea?
LE. Hem! ergo is argentum huc remisit, quod daretur Saureæ
Pro asinis. adolescens venit modo, qui id argentum attulit.
LI. Ubi is homo'st? LE. jam devorandum censes, si conspexeris.
LI. Ita enimvero: sed tamen tu nempe eos asinos prædicas
Vetulos, claudos, quibus subtritæ ad femina jam erant ungulæ.
LE. Ipsos, qui tibi subvectabant rure huc virgas ulmeas.
LI. Teneo: atque iidem te hinc vexerunt vinctum rus. LE. memor es probe.

Verum

61. *Anhelitum etiam ducere?*] Mss. Lang. *anhelitum etiam trahere?* Significantius, nam plus est *trahere* quam *ducere*. Ait, se ex cursura *πνευστιᾷν καὶ ἀσθμαίνειν*. *Dissaldaus.*

63. *Major.*] *Majores & Minores* inter cognomina. Ita filii cum essent sui heredes, haberentque dominium in spe, *Minores heri* appellabantur; Patres autem *Majores*. Scalig.

64. *Tum igitur tu dives.*] Jocus ex eo, quod dixerat Leonidas, sibi jam *satis esse, &c.* Nam alter satis *verborum* intelligit, alter satis *bonorum* fortunæ; quæ quibus contingunt, ii divites sunt. *Lamb.*

67. *Asinos Arcadicos.*] *Plinius* Arcadicos asinos præcipue à veteribus quæsitos ostendit. *Longol. Pellæo.* | *Pellaio.* Pella urbs est Macedoniæ, in qua natus Alexand. Magn. In ea mercatores famosissimos fuisse, facile est videre apud *Lucianum.* Scalig.

71. *Devorandum.*] Latet obscœnior sensus: tanquam si alter conditionem ejus ambiat, & desideret una esse. *Pareus.*

73. *Femina.*] Hyperbole. Neque enim jumentis usque ad femina, aut femora ungulæ sunt, vel atteruntur. *Lambin.*

75. *Memor es probe.*] F. *Memoras probe.* Scriverius.

Verum in tonſtrina ut ſedebam, me infit percontarier:
Ecquem filium Stratonis noverim Demænetum?
Dico me noviſſe extemplo, & me ejus ſervom prædico
Eſſe, & ædis demonſtravi noſtras. Li. quid tum poſtea?
Le. Ait ſe ob aſinos ferre argentum atrienſi Saureæ
Viginti minas; ſed eum ſeſe non noviſſe hominem qui ſiet
Ipſum vero ſe noviſſe callide Demænetum:
Quoniam ille elocutus hæc ſic. Li. quid tum? Le. auſculta ergo; ſcies.
Extemplo facio facetum me, atque magnificum virum,
Dico me eſſe atrienſem. ſic hoc reſpondit mihi:
Ego pol Sauream non novi, neque qua facie ſit ſcio:
Te non æquum eſt ſuccenſere. ſi herum vis Demænetum,
Quem ego novi, adduce: argentum non morabor quin feras.
Ego me dixeram adducturum, & me domi præſto fore. *Acid. dixi herum.*
Ille in balineas iturus eſt, inde huc veniet poſtea.
Quid nunc conſilii captandum cenſes? dic. Li. hem iſtuc ago
Quomodo argentum intervortam, & adventorem, & Sauream.
Jam hoc opus eſt exaſciatum: nam ſi ille argentum prius
Hoſpes huc adfert, continuo nos ambo excluſi ſumus.
Nam me hodie ſenex ſeduxit ſolum, ſeorſum ab ædibus:
Mihi, tibique interminatu' ſt, nos futuros ulmeos,
Ni hodie Argyrippo viginti eſſent argenti minæ.
Juſſit vel nos atrienſem, vel nos uxorem ſuam,
Defraudare: dixit ſeſe operam promiſſam dare.
Nunc tu abi ad forum ad herum, & narra, hæc ut nos acturi ſumus.

Te,

81. *Viginti minas.*] Meurſ. leg. *vig. mnas*, numeris obſecutus. Veteres dicebant, *mna*, *mina*, ut *lamna*, *lamina*. Ita Curc. 2. 3. *Triginta mnis.*

92. *Et adventorem.*] Scripti *advectorem*, id eſt, qui argentum advexit. Vide de pec. vet. 2. 3. & ad Senec. de Tranq. an. cap. 5. *Gronovius.* *Adventorem.*] Id eſt, hoſpitem.

93. *Eſt exaſciatum.*] Significat, hoc negotium jam inceptum eſſe: & quamvis rude adhuc ſit, tamen inibi eſſe, ut mox perfici & perpoliri poſſit. *Exaſciare* eſt aſcia ſive ſecuri parare, & rudiore quaſi opera præparare. *Lamb.*

96. *Ulmeos.*] Ulmeis excipiendos virgis.

99. *Dixit ſeſe.*] Dixit, ſe nobis adjutorem fore, ut promiſit. *Operam ſeſe promiſſam.*] Filio ſcil. & hoc à ſe factum ſuprà indicavit Demænetus. *Taubm.*

103. Ob-

Te ex Leonida futurum esse atriensem Sauream,
Dum argentum afferat Mercator pro asinis. LE. faciam uti jubes.
LI. Ego illum interea hîc oblectabo, prius si forte advenerit.
LE. Quid ais? LI. quid vis? LE. pugno malam si tibi percussero,
Mox cum Sauream imitabor, caveto ne succenseas.
LI. Hercle vero tu cavebis, ne me attigas. si me tagis,
Næ hodie malo cum auspicio nomen commutaveris.
LE. Quæso æquo animo patitor. LI. patitor tu item cum ego te referiam.
LE. Dico ut usus fieri. LI. dico hercle ego quoque ut facturus sum.
LE. Ne nega. LI. quin promitto inquam hostire contra, ut merueris.
LE. Ego abeo: tu jam scio patiere. sed quis hic est? is est.
Ille est ipsus. jam ego recurro huc. tu hunc interea hic tene.
Volo seni narrare. LI. quin tu officium facis ergo, ac fugis?

103. *Oblectabo.*] Θέλξω, blandis versis lactabo & retinebo.
104. *Quid ais?*] Recent. *Sed quid ais? ed quid*, transitum significat ad aliam m ab ea quæ agebatur. *Donat.*
107. *Nomen commutaveris.*] Ex Leonia factus sis Taurea. Alluditur ad vocem *aurea*, quæ loreum etiam flagellum significet, quod Pseud. *terginum* appellet, ὠμοβύρσινον. Tertullianus: *Alii inter venatorum taureas scapulis patientissimis inambulaverunt.* Coler.
110. *Hostire.*] Redhostire, par pari referre, supra 1. 3.
112. *Tene.*] Oblecta. *Gloss. Mss. Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI. SCENA TERTIA.

MERCATOR, LIBANUS.

Mss. Camer. CHLAMYDATUS.

UT demonstratæ sunt mihi, hasce ædîs esse oportet.
Demænetus ubi dicitur habitare. I puere, pulta,
Atque atriensem Sauream, si est intus, evocato huc.
LI. Quis nostras sic frangit fores? ohe, inquam, si quid audis.
ME. Nemo etiam tetigit; sanusne es? LI. at censebam attigisse,

Propter-

4. *Ohe!*] Vox significantis, satis esse.

6. Con-

Propterea, huc quia habebas iter. nolo ego fores conservas meas
A te verberarier: sane ego sum amicus nostris ædibus.
ME. Pol, haud periculum est, cardines ne foribus effringantur,
Si istoc extemplo tu omnibus, qui quærunt, respondebis.
LI. Ita hæc morata est janua: extemplo janitorem
Clamat, procul si quem videt ire ad sese calcitronem.
Sed quid venis? quid quæritas? ME. Demænetum volebam.
LI. Si sit domi, dicam tibi. ME. quid? ejus atriensis?
LI. Nihilo mage intus est. ME. ubi est? LI. ad tonsorem ire dixit.
ME. Quum venisset, post non rediit? LI. non edepol. quid volebas? *Ald. cum ivisset.*
ME. Argenti viginti minas, si adesset, accepisset.
LI. Qui-pro istuc? ME. asinos vendidit Pellæo mercatori
Mercatu. LI. scio, tu id nunc refers? jam hîc credo eum affuturum.
ME. Qua facie vester Saurea est? si is est, jam scire potero.
LI. Macilentis malis, rufulus, aliquantum ventriosus,
Truculentis oculis, commoda statura, tristi fronte.
ME. Non potuit pictor rectius describere ejus formam.
Atque hercle ipsum adeo contuor, quassanti capite incedit.
LI. Quisque obviam huic hîc occesserit irato, vapulabit.
Siquidem hercle Æacidinis minis animisque expletus incedit.
Si

6. *Conservas.*] Lepide fores domus herilis, *Conservas* suas appellat, Sic *Ovid.* *Duraque conserva ligna valete fores.* Douza.

7. *Amicus nostris ædibus.*] Furcillis expello illud, *ædibus*: quod huc inferserunt ii, qui non animadverterent, *Nostros* dixisse veteres de iis, qui in eadem secum familia, hoc est, familiares essent; ut cæteros, *Alienos.* Lepide igitur servus de janua ut de familiarium aliquo loquitur. *I. Gulielm.*

15. *Quum venisset.*] *Venisset*, pro, *ivisset.* Gloss. Mss. Plaut. Boxhorn.

17. *Qui-pro.*] *Pro quo, quare.* Gloss. Mss. Boxh.

18. *Mercatu.*] *Mercatus locus est, in quo agitur mercatura.* Nonius.

21. *Commoda statura.*] *Statura* sive *proceritas commoda*, classicis auctoribus dicitur etiam *media*, item *militaris.* Et hanc quæ superaret, dicta *statura procera*, item *prolixa* Spartiano: *eminens* Suetonio: *eximia* Livio. Qui minores, *exiles*, *breves*, & *brevi statura* dicti. *Stewech.*

25. *Æacidinis.*] id est, etiamsi *Pelidæ stomacho* (uti apud Horat. est) *cedere nescio*, fastuque & iracundia Achillea plenus ac sufflatus ambulet. *Douza.* *Minis animisque expletus incedit.*] Suspicor scripsisse: *expletu' cedit*, id est, venit. Ut in Aulul. *Iam hos absolutos censeas. cedunt, petunt Trecenti.* Et statim: *Ibi ad postre-*

Si me iratus tetigerit, iratus vapulabit.

postremum cedit miles, as petit. Gronov. 26. *Iratus vapulabit.*] Intelligi poteſt, inquiunt, vel verberandus, vel verberaturus eſt, & in eo eſſe Plauti jocum. Atqui nec vapulare eſt verberare, nec *vapulatum* eſt verberatum. *Iratus vapulabit*; eſt, iratus habebit malum. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

LEONIDA, MERCATOR, LIBANUS.

QUid hoc eſt negotii? neminem meum dictum magnifacere.

Libanum in tonſtrinam ut juſſeram venire, is nullus venit.

Næ ille edepol tergo & cruribus conſuluit haud decore.

ME. Nimis imperioſus eſt. LI. væ mihi hodie! LE. ſalvere juſſi

Libanum libertum! jam manu emiſſus? LI. obſecro te.

LE. Næ tu hercle cum magno malo mihi obviam occeſſiſti.

Cur non veniſti, ut juſſeram, in tonſtrinam? LI. hic me moratu' ſt.

LE. Siquidem hercle nunc ſummum Jovem te dicas detinuiſſe,

Atque is precator aſſiet, malam rem effugies nunquam.

Tu, verbero, imperium meum contempſiſti? LI. perii! hoſpes.

ME. Quæſo hercle noli, Saurea, mea cauſa hunc verberare.

LE. Utinam nunc ſtimulus in manu mihi ſit! ME. quieſce quæſo.

LE. Qui latera conteram tua, quæ occalluere plagis.

Abſce-

2. NUllus venit.] Sic Cic. lib. 11. Ep. 24. ad Attic. *Philotimus nullus venit.* Sic noſter Bacchid. *Nullus aſſueris.* Terent. *Nullus mones, &c.* ubique pro *Non*, eleganter & antique. *Taubmannus.*

4. *Salvere juſſi.*] Scilicet. Ironia qua ſignificat ſervum ſe gerere pro liberto.

6. *Occeſſiſti.*] Hinc apparet, ubicunque fere, *Obviam acceſſit*, habes in Plauto; *occeſſit*, reponendum. Et *occedamus*, pro, *contra cedamus*, Plautum dixiſſe, notat *Feſtus*. Tametſi non neſciam, *Ad* pro *Ob*, & contra *Ob* pro *Ad*, operas inter ſe mutuas tradere, &c. *Douza.*

13. *Occalluere.*] Id eſt, ſenſum mali aſſuetudine amiſere. *Longol.*

17. Sup-

Abscede, & sine me hunc perdere, qui semper ita incendit.
Cui nunquam unam rem me licet semel præcipere furi;
Quin centies eadem imperem, atque ogganniam: itaque jam hercle
Clamore ac stomacho non queo labori suppeditare.
Jussin', scelestе, ab janua hoc stercus hinc auferri?
Jussin' columnis dejici operas aranearum?
Jussin' in splendorem dari bullas has foribus nostris?
Nihil est: tanquam si claudus sim, cum fusti est ambulandum;
Quia triduum hoc unum modo foro operam assiduam dedi,
Dum reperiam qui quæritet argentum in fœnus. hic vos
Dormitis interea domi, atque herus in hara, haud ædibus, habitat.
Hem ergo, hoc tibi. Li. hospes, te obsecro, defende. Me. Saurea, oro
Mea causa ut mittas. Le. eho, ecquis pro vectura olivi
Resolvit? Li. resolvit. Le. cui datum est? Li. Sticho vicario ipsi
Tuo. Le. vah! delenire apparas. scio mihi vicarium esse.
Neque eo esse servom in ædibus heri, qui sit pluris quam ille sit.
Sed vina quæ heri vendidi vinario Exærambo, *Casaub.* Sarambo.
Jam pro iis satisfecit Sticho? Li. fecisse satis opinor:
Nam vidi huc ipsum adducere trapezitam Exærambum.
Le. Sic dedero. prius quæ credidi, vix anno post exegi. *Scal.* creduim.

Nunc

17. *Suppeditare.*] Ἐπαρκεῖν, par esse. *Lambin.*

20. *Bullas.*] *Bulla.*] Cicero VI. Ver. pro capite clavi umbellato, in bullæ modum fastigiato, quo superbarum ædium fores configi solent, interdum deaurato. *H. Junius.*

21. *Cum fusti.*] Fustis est & claudicantium, & eorum qui imperiosi sunt in negligentes. In dubia vel verbi, vel rei significatione Plautinæ Comœdiæ jocus versatur. *Boxhornius.*

24. *In hara.*] *Hara est in qua pecora includuntur.* Donat.

25. *Hem.*] *Hem* verberantis est. *Taubm.*

30. *Vinario.*] Servi suo. *Lamb.*

33. *Sic dedero.*] Jure queritur Camerarius, injuria hoc mutari: Non cepit tamen, cum explicat, ita potius donare velle, quam vendere, cum tam male solvatur: quem sequitur Lambinus. Sensus enim: Hac quidem conditione semper paratus sum dare rem, nempe si ipse ultro debitor & tam celeriter satisfaciat, ut etiam accepit Acidalius. Post quem tamen corrigunt pessime: *sic debeo prius quam credidi.* Pœnulo 5. 5. *Sic dedero. aere militari tetigero lenunculum.* Huc pertinet alibi frequentatum: *Sic datur.* Exegi est redegi & recepi. Cic. ad Attic. 5. ep. 21. *si præfectus esse vellet syngraphæ causa,*

Nunc satagit: adducit domum etiam ultro, & scribit nummos.
Dromo mercedem retulit? LI. dimidio minus opinor.
LE. Quid reliquom? LI. ajebat reddere quam extemplo redditum esset: *Scal.* reditum.
Nam retineri, ut quod sit sibi operis, efficeret, locatum.
LE. Scyphos quos utendos dedi Philodamo, retulitne?
LI. Non etiam. LE. hem, non? si velis, da, commoda homini amico.
ME. Perii hercle! jam hic me abegerit suo odio. LI. heus jam satis tu,
Audin' quæ loquitur? LE. audio, & quiesco. ME. tandem opinor
Conticuit. nunc adeam optumum est, priusquam incipit tinnire.
Quam mox mihi operam das? LE. ehem, optume: quamdudum tu advenisti?
Non hercle te provideram, quæso ne vitio vortas,
Ita iracundia obstitit oculis. ME. non mirum factum est.
Sed si domi est, Demænetum volebam. LE. negat esse intus.
Verum istuc argentum tamen mihi si vis denumerare,
Repromittam istoc tibi nomine solutam rem futuram.

ME. Sic

ausa, me curaturum ut exigeret. Gronovius.

34. *Adducit, &c.*] Gloriatur Leonida, se Exærambum eo prioribus suis flagitationibus perduxisse, & adeo sollicitum effecisse in maturanda solutione, ut quamvis id quod antea ei crediderat, toto demum anno post exigere ab eo potuerit, nunc tamen Exærambus ille de maturanda solutione magis sollicitus sit, hoc enim est illud, *Nunc satagit*) adeo ut non necesse fuerit ipsum sequi ad trapezitam in forum, sed ipsemet ultro trapezitam domum adduxerit, & per eum nummos *rescripserit*, id est, effecerit ut trapezita nomine Exærambi se solutum constituerit, idque in tabulas suas retulerit. *Pistoris.*

37. *Retineri.*] Dicit, Dromonem excusasse se, quod reliquum non reddat: eo, quod is, cui operæ Dromonis à Saurea locatæ essent, totam mercedem non prius solvere velit, quam opus locatum sit perfectum. *Retineri* scil. mercedem vel reliquum. *Pistoris.*

39. *Si velis, da, commoda, &c.*] Puto Plautum scripsisse:

—*si velis dare, commoda homini amico.*

Quasi dicat: Idem est dare & commodare amicis; quod scilicet raro reddant commodatum. *Dissald.*

40. *Suo odio.*] Id est, sua odiosa loquendi importunitate. *Lambin.* Videntur hæc, Mercatore non audiente, sibi mutuo insusurrare. *Douz.*

48. *Repromittam.*] Id est, stipulatione à te concepta, me obstringam. Vel *repromittam* tibi neminem amplius isto nomine petiturum, teque omni obligatione

ME. Sic potius, ut Demæneto tibi hero præſente reddam.
LI. Herus iſtunc novit, atque herum hic. ME. hero huic præſente reddam.
LI. Da modo meo periculo; rem ſalvam ego exhibebo:
Nam ſi ſciat noſter ſenex fidem non eſse huic habitam,
Succenſeat, cui omnium rerum ipſus ſemper credit.
LE. Non magni pendo, ne duit! ſi non vult. ſic ſine aſtet.
LI. Da, inquam. vah! formido miſer, ne hic me tibi arbitrerur
Suaſiſse, ſibi ne crederes. da, quæſo, ac ne formida.
Salvum hercle erit. ME. credam fore, dum quidem ipſe in manu habeo.
Peregrinus ego ſum, Sauream non novi. LI. at noſce ſane.
ME. Sit, non ſit; non edepol ſcio. ſi is eſt, eum eſse oportet.
Ego certe me incerto ſcio hoc daturum nemini homini.
LE. Hercle iſtum dî omnes perduint: verbo cave ſupplicaſſis.
Ferox eſt, viginti minas meas tractare ſeſe.
Nemo accipit! aufer te domum. abſcede hinc, moleſtus ne ſis.
ME. Nimis iracunde. NON DECET ſuperbum eſſe hominem ſervum.
LI. Malo hercle jam magno tuo nunc iſti nec recte dicis. *I. Gul.* ni illi ne recte.
Impure, nihili, non vides iraſci? LE. perge porro.

LI. Fla-

tione liberum præſtabo. *Longol.* *Iſtoc nomine.*] *Nomen* pro ſyngrapha creditarum aut ſolutarum pecuniarum ſumitur. *Id.*

53. *Omnium rerum.*] *Omnium rerum*, id eſt, quod ad res omnes attinet. Sic *Cæterarum*, *Aliarum rerum*, Ciceroni & aliis. Intelligitur hic *ſervus Actor*: διοικητὴς πάσης ὀσίας: quibus rerum omnium ſumma commiſſa: quique villicis rebus & rationibus domeſticis præpoſiti. Suetonius *Actores ſummarum* vocat. Ab *Actore* tamen differt *ſervus Procurator & diſpenſator*. Hotomann.

64. *Nimis iracunde.*] Senſus hic eſt: Cum Leonida magnifice à ſe rejeciſſet Chlamydatum: & ille diceret, non decere ſuperbiam ſervum: converſus ille ad Libanum, Malum tibi, inquit, niſi in iſtum (Chlamydatum innuens) mala multa verba congeſſeris. Cui alter paret ſane diligenter: & tamen inſtat, ut pergat hic: & qui ſperaret conviciis aliquid profectum, numerari ſibi argentum jubet modeſtius: ita finem maledicentiæ fore. ſed ſtrenue Chlamydatus ſuſtinet hæc omnia: quod non fert contumax ſcurra Leonida, & quaſi parum feciſſet Libanus, impudicitiam præterea peregrino exprobrari jubet: quod convicium homini libero graviſſimum: & adjicit, niſi ita faciat, vapulaturum: & ſimul ad verberandum geſtu ſe parat: quem metuens ſcilicet Libanus, auxilium ſe petere ab hoſpite ſimulat, adſperſis interim

LI. Flagitium hominis, da obſecro argentum huic, ne male loquatur.
ME. Malum hercle vobis quæritis. LE. crura, hercle, diffringentur.
Ni iſtum impudicum percies. LI. perii hercle! age impudice,
Sceleſte, non audes mihi ſceleſto ſubvenire?
LE. Pergin' precari peſſumo? ME. quæ res? tun' libero homini
Male ſervus loquere? LE. vapula. ME. id quidem tibi hercle fiet,
Ut vapules, Demænetum ſimulac conſpexero hodie.
In jus voco te. LE. non eo. ME. non is? memento. LE. memini.
ME. Dabitur pol ſupplicium mihi de tergo veſtro. LE. væ, te!
Tibi quidem ſupplicium, carnufex, de nobis detur? ME. atque & jam
Pro veſtris dictis maledictis pœnæ pendentur mihi hodie. *MS. Lang. maledictis.*
LE. Quid, verbero? ain' tu, furcifer: herum noſmet fugitare cenſes?
I nunc jam ad herum, quo vocas jamdudum, quo volebas.
ME. Nunc demum? tamen nunquam hinc feres argenti nummum, niſi me
Dare juſſerit Demænetus. LE. ita facito, age ambula ergo.
Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?
Tam ego homo ſum quam tu. ME. ſcilicet ita res eſt. LE. ſequere hac ergo.

rim flagitiorum iſtis nominibus. *I. Gulielm.*

68. *Diffringentur.*] *Crurifragium* ſive *Crurifrangium*, σκελοκοπία, ut *Crux* ipſa, ſervorum peculiare quaſi ſupplicium fuit. Ratio autem & modus frangendi crura talis erat; ut incus cum malleo vel vecte ferreo inferretur, ac tibias incudi apponerent, validis ictibus ſic frangendas. *Lipſius.*

69. *Percies.*] Id eſt, clara voce proclames. *Acidal.*

70. *Mihi ſceleſto.*] Mihi infelici, cui dii ſunt irati, ut ſceleſto. *Lambin.*

74. *Memento.*] Alludere videtur ad formulam atteſtandi. *Douz.*

80. *Nunc demum.*] Scil. ad hærum te venire velle? *Douz.*

82. *Contumeliam facias.*] *Antonius* dixerat: *Facere contumeliam*, pro affici contumelia; ut, *facere damnum, jacturam:* quam phraſin *Cicero* Philip. 3. reprehendit. non tanquam nemo unquam ſic locutus fuerit, ſed quod tunc ita nemo loqueretur. *Taub.* Vide de hoc loquendi genere, quas ſcripſimus lib. 3. Obſerv. 8. *Gronovius.*

Præfiscini hoc nunc dixerim, nemo etiam me accusavit
Merito meo; neque me Athenis est alter hodie quisquam,
Cui credi recte æque putent. ME. fortassis! sed me tamen
Nunquam hodie induces, ut tibi credam hoc argentum ignoto.
LUPUS est homo homini, non homo; quom qualis sit non novit.
LE. Jam nunc secunda mihi facis. scibam huic te capitulo hodie
Facturum satis pro injuria. quanquam ego sum sordidatus,
Frugi tamen sum, nec potest peculium enumerari.
ME. Fortasse! LE. etiam nunc dico: Periphanes Rhodo mercator
Dives, absente hero solus mihi talentum argenti
Soli annumeravit, & mihi credidit, neque deceptus in eo.
ME. Fortasse! LE. atque etiam tu quoque ipse, si esses percunctatus
Me ex aliis, scio pol, crederes nunc quod fers. ME. haud negassim.

84. *Præfiscini.*] Vetus erat opinio, periculum esse aliquod à fascino, ubi quis impensius aut laudaret ipse se, aut præsens ab alio laudaretur. Et ex ea opinione receptum erat, ut in laudando plerunque adderent vocem *præfiscine* aut *præfiscini*. qua invidiam & fascinum à se amolirentur ac deprecarentur. Vid. Turneb. l. 14. c. 31. Agell. l. 10. 24. *Muretus*.

88. *Lupus est homo homini.*] Ita Senec. Epist. 103. *Ab homine homini quotidianum periculum*. Contrarium illi Cæcilliano apud Symmachum: *Homo homini Deus est, si suum officium sciat*. Vide Rittershus. Oppian. lib. 2. Hal.

89. *Secunda.*] Lego: *Secunda mihi facis.* Quid sit, *Secundas facere*, aut *Secundas agere*, docet Seneca, 3. de Ira: *Optimum judicavit, quicquid dixisset, sequi, & secundas agere. Non tulit Cœlius assentientem, &c.* Lipsius. Significat autem servus, mercatorem non contentum prioribus injuriis, novas sibi alias dicendo facere. *Lambin.* *Huic capitulo.*] Quasi de semilibero. servi enim in jure caput non habent, ideo nec capite minui possunt. *Propert.* 2. el. 8.

— an usque
In nostrum jacies verba superba caput?

Pass.

90. *Sum sordidatus, &c.*] Vult dicere: Non est quod me æstimes ex vilitate vestis. tantum enim fideli frugalitate consecutus sum peculii, ut eo nemini cedam. *Taubm.* *Peculium*, quod servo herus permisit, velut proprium. *Gruter.*

91. *Nec potest peculium enumerari.*] Volunt dicere tantum illud esse, non quod revera sit, sed quod servo, ut cuivis egeno, modicum videatur maximum. Rectius Lambinus. Audit hoc mercator, tanquam insanum magnum sit, Leonidas autem ambiguis verbis fatetur nullum esse: nam & quod nihil est, enumerari non potest. *Gronov.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CLEÆRETA, PHILENIUM.

NEqueon' ego te interdictis facere mansuetam meis?
An ita tu es animata, ut qui expers matris imperii sies?
PH. Ubi piem Pietatem, si isto more moratam tibi
Postulem placere, mater, mihi quo pacto præcipis?
CL. An decorum est adversari meis te præceptis? PH. quid est?
CL. Hoccine est pietatem colere, matris imperium minuere?
PH. Neque quæ recte faciunt culpo; neque quæ delinquunt amo.
CL. Satis dicacula es amatrix. PH. mater, is quæstu'st mihi.
Lingua poscit, corpus quærit, animus orat, res monet. *Acid.* animus hortat.
CL. Ego te volui castigare, tu mî accusatrix ades.
PH. Neque edepol te accuso, neque id me facere fas existumo.
Verum ego meas queror fortunas, quom illo quem amo prohibeor.
CL. Ergo una pars orationis de die dabitur mihi.
PH. Et meam partem loquendi, & tuam trado tibi.
Ad loquendum, atque ad tacendum tute habeas portisculum.
Quin pol si reposivi remum, sola ego in casteria *Alii.* reposui,
Ubi quiesco, omnis familiæ causa consistit tibi.
CL. Quid ais tu, quam ego unam vidi mulierem audacissumam?

Quo-

2. UT *qui expers.*] Pro, *ut qua.* Lambin.
3. *Piem.*] Colam. *Nonius.*
7. *Quæ delinquunt.*] Id est, *in quibus.* ut ad parentes referatur. *Douza.*
13. *De die.*] Vult dicere: Si tu continenter ita loqueris, mihi de die semel duntaxat loqui licebit. *Pareus.*
15. *Ad loquendum.*] Idem dicit aliis verbis. Tu ipsa jus habeas & orationis imperandæ, & silentii indicendi. *Taub.* *Tute habeas portisculum.*] *Portisculus* non est hortator ipse, ut plerique putarunt, sed instrumentum hortatoris, malleus, quo ille pulsans, verbi causa, æneum orbem, motum & quietem dictabat remis. Vide lib. 4. Observ. cap. 26. *Gronov.*

16. *Casteria.*] Pro, *scasteria.* Salmas. *Casteria, locus, ubi, cum navigatio conquiescit, remi & gubernacula conquiescunt.* Nonius.
17. *Causa consistit.*] Singularis illa vocis *causa* significatio hinc erui potest, cujus in Jure non obscurus usus est, cum dicimus: *rem alicui restituendam esse cum sua causa*, id est, cum omni emolumento, quod ex re habere potuisset. Ita ergo, *omnis causa familiæ tibi consistit*, esset, omne emolumentum, quod ex familia capis, cessat & impeditur. *Pistoris.* Vel *consistit tibi*, id est, in te sita est. *Douz.* *Omnis familiæ causa*, id est, omnis quæstus vel reditus, unde familiam tueris, cessat. Vide 4. Observat. 26. *Gronov.*

 22. *Docta.*]

Quoties te vetui Argyrippum filium Demæneti
Compellare aut contrectare, colloquive aut contui?
Quid dedit? quid deportari jussit ad nos? an tu tibi
Verba blanda esse aurum rere? dicta docta pro datis?
Ultro amas, ultro expetessis, ultro ad te arcessi jubes.
Illos qui dant, eos derides: qui deludunt, deperis. *Scal.* illi qui dant.
An te id exspectare oportet, si quis promittat tibi,
Te facturum divitem, si moriatur mater sua?
Ecastor nobis periculum magnum & familiæ portenditur,
Dum ejus exspectamus mortem, ne nos moriamur fame.
Nunc adeo nisi mihi huc argenti affert viginti minas,
Næ ille ecastor hinc trudetur largus lacrumarum foras.
Hic dies summu' st apud me inopiæ excusatio. *MSS. Pall.* summæ est inopiæ.
PH. Patiar, si cibo carere me jubeas, mater mea.
CL. Non veto ted amare, qui dant, qua amentur gratia.
PH. Quid si hic animus occupatu' st, mater, quid faciam? mone. CL. hem!
Meum caput contemples, siquidem ex re consultas tua.
PH. Etiam opilio, qui pascit, mater, alienas oves,
Aliquam habet peculiarem, qui spem soletur suam.
Sine me amare unum Argyrippum, animi causa, quem volo.
CL. Intro abi. nam te quidem edepol nihil est impudentius.
PH. Audientem dicto, mater, produxisti filiam.

22. *Docta.*] Scita, ex Venerum & Cupidinum arte deprompta. Facit huc illud Juvenalis, *Concumbunt Græce.* Boxhorn.

26. *Mater sua.*] Ut *suus pater*, in duodecim tabulis, & apud Cic. identidem. Terent. Hec. 4. 4. *Mater quod suasit sua, &c.* Taubmann.

30. *Largus, &c.*] Nihil largiturus præter lacrimas. Lambin.

31. *Hic dies, &c.*] Sensus est: Qui negat se nobis quicquam dare posse propter inopiam, is mihi quodammodo mortem denunciat. *Taubm.* *Hic dies summu' st apud me.*] Nostri omnes *summæ* vel *summe*, neque aliter Palatini, præter unum, in quo *summust* pro *summast*. Neque aliud volunt isti quam *summa est*. Sermo elegantissimus. *Hic dies summa est apud me inopiæ excusatio.* Hic dies est, quo postremum hæc excusatio accipitur: ultra quem nulla talis excusatio valet. Tempus pro re, quæ in tempore. Tale in Persa 1. 1. *Hæc dies summa hodie est, mea amica sit ne libera, An sempiternam servitutem serviat.* Gronov.

34. *Occupatu' st.*] Scilicet amore Argyrippi. *Taubm.*

37. *Caput.*] Quod jam canum est. *Taubm.* In flore ætatis rebus tuis consule, ne inops, ut ego, pervenias ad miseram senectutem. *Boxhorn.* *Contemples.*] Pro, Contempleris. Vid. Agell. lib. 18. 12.

37. *Peculiarem.*] *Peculatorias oves*, hoc genus indigetat *Varro*, quæ nimirum servis aut filiis familias sunt in peculio.

40. *Produxisti.*] *Producere*, educere, instituere. *Gloss. MSS. Plaut. Boxhornius.*

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

LEONIDA, LIBANUS.

PErfidiæ laudes gratiasque habemus merito magnas,
Quum nostris sycophantiis, dolis, astutiisque,
Scapularum confidentia, virtute ulmorum freti, *Lamb.* humerorum.
Qui advorsum stimulos, laminas, crucesque compedesque,
Nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias,
Inductoresque acerrimos, gnarosque nostri tergi;
Qui sæpe ante in nostras scapulas cicatrices indiderunt:
Eæ nunc legiones, copiæ, exercitusque eorum, *V. C.* furum.
Vi, pugnando, perjuriis nostris, euge, potiti.
Id virtute hujus collegæ, meaque comitate
Factum est. LI. qui me vir fortior est ad sufferendas plagas?
LE. Edepol virtutes qui tuas nunc possit collaudare,
Sicut ego possim, quæ domi duellique male fecisti.
Næ illa edepol pro merito nunc tuo memorari multa possunt.

Ubi

2. QUum nostris sycophantiis.] Duo sunt, quæ adhuc locum hunc obscurum & impervestigabilem fecerunt: alterum, quod τὸ *Qui* in quarto versu (quod delent aut mutant, quum sit in omnibus scriptis) revocandum est sensu ad secundum: alterum defectus verbi substantivi, quod intelligitur in τοῖς *freti & potiti.* Sic enim evolvenda oratio: *Quum, qui adversum stimulos, laminas crucesque compedesque, nervos, catenas, carceres, numellas, pedicas, boias, inductoresque acerrimos gnarosque nostri tergi (qui sæpe in nostras scapulas cicatrices indiderunt) nostris sycophantiis, dolis astutiisque scapularum confidentia, virtute humerorum freti* sumus, *eas nunc legiones, &c. potiti* sumus: ut in Rudente 2. 4. 32. *quam rata* est, quam ratæ sumus. Imitatur haud dubie priscum sermonem, quo ordiri apud exercitum solebant imperatores, quum hostem acie vicissent, & militi pro concione ob operam egregie reipubl. navatam grates agerent. Ut & in Persa 5. 1. *Hostibus victis, civibus salvis, re placida, pacibus perfectis, Bello exstincto, &c.* Placet autem Lambin. *humerorum*, quicquid repugnent. Placet *inductores*, non ut illi voluerunt à re militari, sed ab illis, qui tectorio parietem inducunt, aut qui auro vel argento *inducere* aliquid dicuntur. Sic enim livore cæsis inducebatur tergum. Sic in Rudente: *Fiet tibi puniceum corium, post atrum denuo.* Restat nodus in postremis. Omnes enim omnino Mss. *Hæ* vel *He nunc legiones copiæ*, non *eas* & *copias.* Hoc mihi suspicionem facit auctorem dedisse: *Hæ nunc legiones, copiæ exercitusque eorum, Vi, pugnando, perjuriis, nostri, euge, potiti.* Ut intelligatur *sunt. Potiti* respicit postremum *exercitus*: & *potiti sunt nostri*, ut *potitus hostium*, qui in eorum potestatem devenit. Milit. act. 2. sc. 2. *Vi pugnandoque hominem capere certa res est.* Menæchm. 5. 8. *Quum ego accurro, teque eripio, vi, pugnando, ingratiis. Forum*, quod est in Mss. videtur factum ex *eorum*, ut & act. 4. sc. 1. vs. 24. Tertii tamen Vossiani margo: *pro furum, O pro V more antiquo:* & Junianus plane: *Hæ nunc legiones, copiæ, exercitusque furum.* Gudianus: *Hæ nunc legiones, copiæ exercitus furumque.* Et si lubet accipere ut Terentianum, *ubi centurio est Sanga & manipulus furum*, per me licet. *Gron.*

5. *Boias.*] Vide Capt. 4. 2.

Ubi fidentem fraudaveris, ubi hero infidelis fueris,
Ubi verbis conceptis sciens libenter perjuraris,
Ubi parietes perfoderis, in furto ubi sis prehensus,
Ubi sæpe causam dixeris pendens adversus octo
Astutos, audacis viros, valentes virgatores.
Li. Fateor profecto ut prædicas, Leonida, esse vera.
Verum edepol næ etiam tua quoque malefacta iterari multa
Et vero possunt. ubi sciens fideli infidus fueris:
Ubi prehensus in furto sies, & manifesto verberatus:
Ubi perjuraris: ubi sacro manus sis admolitus:
Ubi heris damno, molestiæ, & dedecori sæpe fueris:
Ubi creditum tibi quod sit, tibi datum esse pernegaris:
Ubi amicæ, quam amico tuo, fueris magis fidelis:
Ubi sæpe ad languorem tua duritia dederis octo
Validos lictores, ulmeis affectos lentis virgis. *Bos.* affectos. *id est, cæsus.*
Num male relata est gratia? ut collegam collaudavi!
Le. Ut meque teque maxume atque ingenio nostro decuit.
Li. Jam omitte ista, atque hoc quod rogo responde. Le. rogita quod vis.
Li. Argenti viginti minas habesne? Le. hariolare.
Edepol senem Demænetum lepidum fuisse nobis.
Ut assimulabat Sauream med esse, quam facete!
Nimis ægre risum continui, ubi hospitem inclamavit,
Quod se absente mihi fidem habere noluisset.
Ut memoriter me Sauream vocabat atriensem!
Li. Manedum. Le. quid est? Li. Philenium est ne hæc quæ intus exit?
Atque Argyrippus una. Le. opprime os: is est. etiam subauscultemus.

Lacru-

16. *Verbis conceptis.*] Vide Pseudol. Act. 1. 2.

19. *Astutos.*] Lego: *artitos*, id est, robustos: *ars* enim prima sua origine robur corporis ac fortitudinem designavit.

21. *Iterari.*] Memorari, antique. *Taub.*

22. *Fideli.*] Qui tibi fidebat. *Taub.*

29. *Ulmeis affectos, &c.*] Ita MSS. Cam. & vett. codd. instructos flexilibus virgis. *Taubmannus.*

31. *Ingenio nostro decuit.*] Lego: *ingenium nostrum decuit*; nisi sit metalepsis, *decuit*, pro, dignum fuit. ut *meque teque* sint ablativi casus. *Douza.*

34. *Edepol.*] *Edepol* cum infinitivo: sicut *scilicet, fortassis, nimirum.* Palm.

36. *Inclamavit.*] *Conviciis & maledictis insectatus est.* Festus.

38. *Memoriter.*] Id est, *memoriter facere*, ut nec compacto & composito, nec tan-

Lacrumantem lacinia tenet lacrumans. quidnam esse dicam?
Tacite auscultemus. LI. attate! modo hercle in mentem venit. *Boxh.* Tace tu.
Nimis vellem habere perticam. LE. quoi rei? LI. qui verberarem
Asinos, si forte occeperint clamare hinc ex crumina.

tanquam præmeditatus, sed ex tempore dicere facereque videaris. *Memoriter*, id est, prompte. *Boxhorn.*

41. *Lacinia.*] Limbo vestis, vel ora. *Gloss. Mss. Pl. Boxhorn.* Vide Turneb. l. 21. 14.

44. *Asinos.*] Urbane, viginti minas pro asinis acceptas, vocat *asinos*. Taubm.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

ARGYRIPPUS, PHILENIUM, LIBANUS, LEONIDA.

CUr me retentas? PH. quia tui amans abeuntis egeo.
AR. Vale. PH. aliquanto amplius valerem, si hîc maneres. *Grut.* ah, quanto amplius.
AR. Salve. PH. salvere me jubes, quoi tu abiens affers morbum.
AR. Mater supremum mihi tua dixit, domum ire jussit.
PH. Acerbum funus filiæ faciet, si te carendum est.
LI. Homo hercle hinc exclusu' st foras. LE. ita res est. AR. mitte quæso. *Lamb.* extrusu' st.

PH. Quo

4. MAter supremum mihi tua dixit.] Vere Turnebus *supremam*, quicquid oggannjant. Varro lib. 5. de LL. *Suprema summum dici. id à superrimo. hoc tempus 12. tabulæ dicunt esse occasum solis: sed postea lex Prætoria id quoque tempus jubet esse supremum, quo prætor in comitio Supremam pronuntiavit populo.* Intellige per præconem: aut certe legendum, *quo præco*. Plinius lib. 7. cap. 60. XII. *tabb. ortus tantum & occasus nominantur: post aliquot annos adjectus & meridies, accenso consulum id pronuntiante, cum à Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset solem: à columna Mænia ad carcerem inclinato sidere supremam pronuntiabat.* Videtur scripsisse Plinius: *ut à columna.* Censorinus de die natali: *Inde de meridie: hinc suprema; quanquam plurimi supremam post occasum solis esse existimant, quia est in duodecim tabulis scriptum: Sol. occasus. suprema.* Donatus in Phormionis act. 1. sc. 4. *Ilicet per συνκοπὴν. Sic judices de consilio dimittebantur suprema dicta, quum præco pronunciasset, Ilicet.* Glossarium Latinosaxonicum Ælfrici editum doctissimo Somnero: *Suprema, Ofernon odde gelotendag.* Quin idem vocabulum restituendum Justino censeo. lib. 31. 2. *Quum tota die in oculis principum legatique Romani in foro Carthaginensium obversatus in supremam fuisset.* Utcumque omnes libri *in supremum.* Et suprema dicta foro excedebant, domum ibant, At, inquiunt, sequitur, *Acerbum funus filiæ faciet.* At; ὦ πέπονες, uter domum ire jubetur, qui mœsta supremum voce cietur, an quibus suprema dicta est? Illic quidem cui *supremum dicitur*, (ut vos interpretamini, ego Latino usu id receptum non puto) forte portatur in urna & quidem in agrum, ubi sepulcro effatus locus: nequaquam vero it domum. dein *acerbum funus filiæ faciet*,

PH. Quo nunc abis? quin tu hîc manes? AR. nox si voles manebo.
LI. Audin' hunc? opera ut largus est nocturna. nunc enim est
Negotiosus interdius. videlicet Solonem,
Leges ut conscribat, quibus se populus teneat. gerræ.
Qui sese parere apparent hujus legibus, profecto
Nunquam bonæ frugi sient, dies noctesque potent.
LE. Næ iste hercle ab ista non pedem discedat, si liceffit,
Qui nunc festinat, atque ab hac minatur sese abire.
LI. Sermoni jam finem face tuo: hujus sermonem accipiam.
AR. Vale. PH. quo properas? AR. bene vale: apud Orcum te videbo.
Nam equidem me, jam quantum potest, à vita abjudicabo.
PH. Cur tu obsecro immerito meo me morti dedere optas?
AR. Ego te? quam si intellegam deficere vita, jam ipse
Vitam meam tibi largiar, & de mea ad tuam addam.
PH. Cur ergo minitaris tibi te vitam esse amissurum?
Nam quid me facturam putas, si istuc quod dicis, faxis?
Mihi certum est, efficere in me omnia eadem quæ tu in te faxis.
AR. O melle dulci dulcior mihi tu es. PH. certe enim tu vita es

Mihi.

ciet, est, filiam immaturam efferet. De se hoc dicit Philenium, non de Argyrippo. *Gronovius.*

7. *Nox.*] Id est, *noctu.* Nam adolescentem aliquid de nocte dixisse, patet statim ex sequenti versu. *Lips.*

9. *Negotiosus.*] Interdiu est occupatus in conscribendis legibus: noctu tantum vacat. Ironia est. *Lambin.* *Videlicet Solon est.*] Indignor, quandoque hic tardus celerem Pareus occupavit Gruterum. Plerique MS. ut fatetur ipse: *Solonem.* Et sic loquebantur. Vide 3. observat. 9. *Gronovius.*

10. *Gerræ.*] Hic *gerræ* non sunt nugæ & affaniæ. sed *gerrones.* Glossarium, *Gerra, ἐδαμινός.* & ita veteres accepisse, præter hunc locum, probat ab hac composita vox, *congerra.* Lucilius:
Tapullam rident legem congerræ Opimi.
Qui versus verbis Plauti illustrandis aptissimus est. nam iisdem de legibus conviviorum agit hic Plautus: quas ita ab Argyrippo ait remisse & prolixe scriptum iri, ut gerræ sive compotores, qui iis parituri sint, noctes & dies ebrii sint futuri. *I. Gul.*

17. *Abjudicabo.*] Separabo. Tralatio à judicum sententiis, qui reos à vita abjudicant, & morti adjudicant. *Longol.*

19. *Deficere.*] Hoc genere loquendi in magni amoris significatione veteres usi sunt. Seneca: *Dicere solent eis, quos validissime diligunt, paratos se partem annorum suorum dare.* Muret.

24. *Dulci dulcior.*] Carpunt hic quidam poëtam, quasi per pleonasmum adjecerit, *dulci,* verum sciant ex auctoribus, *mella* quoque amara pluribus in regionibus esse. *Longol.*

29. *Sed*

Mihi. complectere. AR. facio lubens. PH. utinam sic efferamur!
LE. O Libane, UT MISER est homo qui amat! LI. imo hercle vero,
Qui pendet, multo est miserior. LE. scio, qui periculum feci.
Circumsistamus: alter hinc, hinc alter appellemus.
LI. Here, salve. sed num fumus est hæc mulier, quam amplexare?
AR. Qui dum? LI. quia oculi sunt tibi lacrimantes, eo rogavi.
AR. Patronus qui vobis fuit futurus, perdidistis.
LI. Equidem hercle nullum perdidi: ideo, quia nunquam ullum habui.
LE. Philenium, salve. PH. dabunt dì, quæ velitis, vobis.
LI. Noctem tuam & vini cadum velim, si optata fiant.
AR. Verbum cave faxis, verbero. LI. tibi equidem, non mihi opto.
AR. Tum tu igitur loquere quod lubet. LI. hunc hercle verberare.
LE. Quisnam istuc accredat tibi, cinæde calamistrate?
Tun' verberes, qui pro cibo habeas te verberari?
AR. Ut vestræ fortunæ meis præcedunt, Libane, longe,
Qui hodie nunquam ad vesperum vivam! LI. quapropter quæso?
AR. Quia ego hanc amo, & hæc me amat: huic quod ego dem, nusquam quicquam est.
Hinc med amantem ex ædibus delegit hujus mater.
Argenti viginti minæ me ad mortem appulerunt,
Quas hodie adolescens Diabolus ipsi daturus dixit:
Ut hanc ne quoquam mitteret, nisi ad se hunc annum totum.
Videtin' viginti minæ quid pollent, quidve possunt?
Ille, qui illas perdit, salvus est: ego, qui non perdo, pereo.
LI. Jam dedit argentum? AR. non dedit. LI. bono animo es, ne formida.

LE. Sece-

29. *Sed num.*] Usitatum est Plauto, post salutationem statim per particulam, *sed*, aliud aliquid subiungere. *Pistor.* *Fumus.*] Quia *fumus* lacrimas commovet. *Pareus.*

36. *Verberare.*] Sc. lubet, velim. *Lamb.*

42. *Delegit.*] *Deligere & diligere* significant distractionem & divisionem. *Nonius.*

50. *Com-*

LE. Secede huc: Libane, te volo. LI. si quid vis. AR. obsecro vos,
Eadem istac opera suavius est complexos fabulari.
LI. Non omnia eadem æque omnibus, here, suavia esse scito:
Vobis est suave amantibus complexos fabulari:
Ego complexum hujus nihil moror. LE. meum autem hæc aspernatur.
Proinde istud facias ipse, quod faciamus, nobis suades.
AR. Ego vero, & quidem edepol lubens. interea, si videtur,
Concedite istuc. LE. vin' herum deludi? LI. dignu' st sane.
LE. Vin' faciam ut me Philenium præsente hoc amplexetur?
LI. Cupio hercle. LE. sequere hac. AR. ecquid est salutis? satis locuti.
LE. Auscultate, atque operam date, & mea dicta devorate.
Primum omnium servos tuos nos esse non negamus:
Sed si tibi viginti minæ argenti proferentur,
Quo nos vocabis nomine? AR. libertos. LE. non patronos?
AR. Id potius. LE. viginti minæ hîc insunt in crumina.
Has ego, si vis, tibi dabo. AR. dî te servassint semper,
Custos herilis, decus populi, thesaurus copiarum, *Longol.* corporis.
Salus interioris hominis, amorisque imperator.
Hîc pone, hîc istam colloca cruminam in collo plane.
LE. Nolo ego te, qui herus sis mihi, onus istuc sustinere.
AR. Quin tu labore liberas te, atque istam imponis in me.
LE. Ego

50. *Complexos.*] Scil. vos. Hoc eo dixit, quod collatis capitibus colloquebantur, *Lamb.*

53. *Hujus.*] Scil. Leonidæ. *Hæc aspernatur.*] Serviliter penitus & irrisive, culpam & causam separationis suæ in Philenium retorquet. Et non video, quo modo non argute dicat servus: hunc Leonidam non libet amplexari, illam tuam Philenium non licet. *Camer.*

59. *Auscultate, &c. devorate.*] Pænulo: *Orationem aures devorant, &c.* Meursius emendat: *auscultato atque op. dato & m. d. devorato* Quia ad unum Argyrippum ei sermo sit. *Taubm.*

63. *Crumina.*] *Bulga. Est folliculus omnis, quam & cruminam veteres appellarunt: & est sacculus è brachio pendens.* Nonius.

65. *Custos herilis.*] Id est, heri. Ita Varro Attacinus: *Humano major Cato,* id est, homine. *Rittershus.*

66. *Salus interioris.*] Subesse aliud puto quam vulgus Commentatorum tractat. Videtur enim mihi Poëta significasse vim amoris, qui *interiora corporis* usque ad ossa depascere dicitur. *Longol.* Boxhornius legendum putat; *Salus imperatoris, domini amorisque imperator.* Salve tu, cui salutem suam imperator tuus, id est, dominus, debet: tu salve, qui in dominum ac domini amores omne imperium jam potes exercere. Herus alibi *rex*, hic *imperator*, à Plauto appellatur.

70. *Ego*

LE. Ego bajulabo: tu, ut decet dominum, ante me ito inanis.
AR. Quid nunc? quid eſt? quin tradis huc cruminam preſſatum herum?
LE. Hanc, cui daturus hanc, jube petere atque orare mecum.
Nam iſtuc proclive eſt, quod jubes, me plane collocare.
PH. Da meus ocellus, mea roſa, mi anime, da mea voluptas,
Leonida, argentum mihi; ne nos dejunge amantis.
LE. Dic igitur me tuum paſſerculum, gallinam, coturnicem,
Agnellum: hœdillum me tuum dic eſſe, vel vitellum:
Prehende auriculis, compara labella cum labellis.
AR. Ten' oſculetur, verbero? LE. quam vero indignum viſum eſt!
Atqui pol hodie non feres, ni genua confricantur,
AR. QUIDVIS egeſtas imperat: fricentur, da nunc quod oro.
PH. Age mi Leonida, obſecro fer amanti hero ſalutem.
Redime iſtoc beneficio te ab hoc, & tibi eme hunc iſto argento.
LE. Nimis bella es atque amabilis: & ſi hoc eſset meum, hodie
Nunquam me orares quin darem: illum te orare meliu' ſt. *Alii*, morarer.
Illic hanc mihi ſervandam dedit, i ſane, bella, belle.
Cape hoc ſis, Libane. AR. furcifer, etiam me deluſiſti?
LE. Nunquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares.

Ageſis

70. *Ego bajulabo.*] *Bajulare* dicuntur, qui corpore proprio ferunt. *Cajus* lib. 3. ad leg. XII. tab. *Ferri dicimus, quæ quis ſuo corpore bajulat: Portari ea quæ quis jumento ſecum ducit: Agi ea, quæ animalia ſunt.* Stewech.

71. *Cruminam preſſatum herum.*] Hærent hic interpretes. Et mihi quoque hærenti legendum videtur, vel, *preſſuram herum*; vel, *i præ, ante herum*; id eſt; perſonam mutemus, tu ante me ito inanis, ut dominus, ego ſequar te, ut ſervus, cum crumena. *I præ*, difertim habet noſter MſT. *Boxhorn.* Sed Meurſius leg. *are preſſatam*, id eſt, effertam nummis & diſtentam.

72. *Hanc.*] Scil. Philenium. *Hanc.*] Scil. crumenam. *Mecum.*] Pro me. *D.*

73. *Proclive.*] Vult dicere: Quin tu potius Philenium mecum agere jubes, cui daturus ſum, quæ à me impetrabit. Nam eo jamdudum propendet ac fertur, quod tu in te tanquam in locum planum collocari volebas. *Piſtor.*

78. *Prehende auriculis.*] Solebant ſic veteres oſculari, ut prehenſis ejus, quam cariſſimam habebant, auribus, oſcula libarent. *Scalig.*

80. *Ni genua.*] Id eſt, niſi mihi genua attrectans ſupplicaveris. *Douz.*

81. *Quidvis egeſtas imp.*] Excuſat ſe dominus, & dicit: Fricabo igitur ſervi mei genua, cum egeſtas fas juxtà atque nefas imperare ſoleat. *Taubm.*

89. In

Agesis tu in partem nunc jam hunc delude, atque amplexare hanc.

LI. Taceas, me spectes. AR. quin ad hunc Philenium aggredimur,

Virum quidem pol optumum, & non similem furis hujus.

LI. Inambulandum est: nunc mihi vicissim supplicabunt.

AR. Quæso hercle, Libane, sis herum tuis factis sospitari,

Da mihi istas viginti minas. vides me amantem egere.

LI. Videbitur, factum volo, redito huc conticinio.

Nunc istanc tantisper jube sis petere atque orare mecum.

PH. Amandone exorarier vis te, an osculando?

LI. Enimvero utrumque. PH. ego obsecro te, & tu utrumque nostrum serva.

AR. O Libane, mi patrone, mihi trade istuc. LI. magis decorum' st,

Libertum potius, quam patronum, onus in via portare.

PH. Mi Libane, ocellus aureus, donum decusque amoris,

Amabo, faciam quod voles, da istuc argentum nobis.

LI. Dic igitur me anaticulam, columbam, vel catellum,

Hirundinem, monedulam, passerculum, putillum.

Fac proserpentem bestiam me, duplicem ut habeam linguam,

Circumdatoque me brachiis: meum collum circumplecte.

AR. Ten' complectatur, carnufex? LI. quam vero indignus videor!

Ne

89. *In partem.*] Pro tua parte. κατὰ μέρος. *Bosius.*

92. *Supplicabunt.*] Argyrippus & Philenium,

93. *Sis herum.*] Frustra versat se Lambinus: cum omnia sint plana, si *sis* pro *si vis* accipiamus, hoc sensu: Si vis comitati tuæ salutem acceptum feram, trade huc mihi quas habes XX. minas. *Taubm.*

95. *Conticinio.*] *Conticinium*, prima pars noctis, secunda vigilia, νυκτὸς ἀρχή. *Taubm.*

101. *Ocellus aureus.*] Conjunxit duas res omnium carissimas, *oculum & aurum.* Taubm.

103. *Anaticulam, &c.*] Ideo hæ aves hic commemorantur, tanquam delicatæ, quia istæ & aliæ id genus pueris patriciis in delitiis erant. *Lamb.*

104. *Putillum.*] *Potus*, seu *putus*, ὑποκόρισμα nutricum est. Lascivia inest, ut & in usu vocis, ita & in etymo. Ergo lascivia in Græcis nutricibus. παρὰ τῶν πόσθων pueros πόσθωνας vocare. eadem & in Romanis à puta *putos* seu *potos*. unde & hodie pars in muliere, quæ honeste nominari non potest, vulgo in Italia eo nomine nota est. *Scalig.*

105. *Fac proserpentem.*] Compone linguam tuam cum mea inter osculandum, ut similis fiam serpenti: cui Plinius bisulcam linguam tribuit. *Pareus.*

111. *Pe-*

Ne istuc nequicquam dixeris tam indignum dictum in me:
Vehes pol hodie me, siquidem hoc argentum ferre speres.
AR. Ten' ego veham? LI. tun' hoc feras argentum hinc aliter à me?
AR. Perii hercle! si verum quidem est decorum, herum vehere servom.
Inscende. LI. sic isti solent superbi subdomari.
Asta igitur, ut consuetus es puer olim. scin' ut dicam?
Hem sic. abi: laudo. nec te equo magis est equus ullus sapiens.
AR. Inscende actutum. LI. ego fecero. hem! quid istuc est? ut tu incedis!
Demam hercle jam de ordeo, tolutim nî badizas!
AR. Amabo, Libane, jam sat est. LI. nunquam hercle hodie exorabis.
Nam jam calcari quadrupedem agitabo advorsum clivum,
Postea ad pistores dabo, ut ibi cruciere currens.
Asta, ut descendam nunc jam in proclivi, quanquam nequam es.
AR. Quid nunc? quoniam ambo, ut est libitum, nos *ambo* delusistis,
Datisne argentum? LI. siquidem mihi statuam & aram statuis,
Atque ut Deo mihi hîc immolas bovem: nam ego tibi Salus sum.

LE. Etiam

111. *Perii.*] E MSS. Busbequii, huc colloco talem versum:
Perii.. illic habebit flocco jam homo lumbos meos. J. Gul.
Si verum quidem.] Nihil mutandum. Sensus est; si verum est, decorum esse, ut herus servum vehat. *Boxhorn.* Non vidit *verum* hoc loco significare *æquum* seu *justum*, quod ter quater apud Terentium, & cui ignotum illud Horatii est? *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.* *Verum* ibi pro *æquum* seu *justum* positum fuit. Neque pauca apud Græcos sunt exempla hujus significationis in voce ἔτυμος, quæ & *verum* & *æquum* notat. *Tan. Faber.*

113. *Consuetus.*] Palmerius genus libidinis notat, quod *Equus* nominabatur. Colero tamen hic nihil obscœni. Vult, ut quadrupes fiat: quo modo pueri tenelli solent grassari. *Boxhorn.*

114. *Hem sic, abi.*] Exclamatio laudantis est, *abi.* non discedere jubentis inclamatio. Vide Truc. act. 2. 1. *Taubm.*

116. *Tolutim, &c.*] Quasi *volutim & glomeratim*. Verbo *badizas* bis idem dicit: nam βαδίζειν, proprium gradarii ac tolutarii equi. Glossæ βαδιστὴς, *Tolutarius.* Nonius & Mercerus.

118. *Quadrupedem, &c.*] Id est, contra ascensum, in quo laborat equus. *Salmasius.*

124. *Etiam.*]

LE. Etiam tu, here, istunc amoves abs te, atque ipse me aggredire? *Acid. a gredere*

Atque illa sibi quæ hic jusserat, mihi statuis, supplicasque?

AR. Quem te autem Deum nominem? LE. Fortunam at que Obsequentem.

AR. Jam istoc es melior. LI. an quid est olim homini salu te melius?

AR. Licet laudem Fortunam, tamen, ut ne Saluten culpem.

PH. Ecastor ambæ sunt bonæ. AR. sciam ubi boni qui dederint.

LE. Opta id, quod, ut contingat, tibi vis. AR. quid si opta ro? LE. eveniet.

AR. Opto annum hunc perpetuum mihi hujus operas LE. impetrasti.

AR. Ain' vero? LE. certe, inquam. LI. ad me adi vicissim; atque experire.

Exopta id quod vis maxume tibi evenire, fiet.

AR. Quid ego aliud exoptem amplius, nisi illud cujus ino- pia' st?

Viginti argenti commodas minas, hujus quas dem matri.

LI. Dabuntur: animo sis bono face: exoptata obtingent.

AR. UT CONSUEVERE, homines Salus frustra- tur & fortuna.

LE. Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.

LI. Ego pes fui. AR. quin nec caput, nec pes sermonum apparet.

Nec

124. *Etiam.*] Pro *quin.* D. *Aggredire* pro aggrederis.

126. *Fortunam, atque Obsequentem.*] Servus vocari se *Fortunam* vult, & quidem, quia obsequebatur amori & voluntati heri sui, cognomento *Obsequentem.* Colebatur autem *Fortuna Obsequens* Romæ, eoque allusum est. *Lips.*

128. *Tamen, ut Salutem culpem.*] Ita mihi laudare Fortunam licet, ut tamen Salutem non vituperem. *Lamb.*

131. *Operas.*] Id est, Philenii noctes. *Lamb.*

135. *Commodas minas.*] Justi ponderis, non adulterinas. *Douza.* Vide Mercat. 2. 3.

136. *Face.*] Pignus in omnes fortunas meas dare paratus sum, Plautum scripsisse, *Faciem exopt.* Veteres *faciem, dicem;* pro *faciam, dicam*, scripsisse, auctor est & Quintil. *Lips.*

138. *Caput.*] *Caput, origo & summa unius cujusque rei est.* Donat. Duxi, signifer.

139. *Pes.*] Jocus. *Pes, quodvis fundamentum.* Scalig.

146. No-

Nec quid dicatis, nec me cur ludatis scire possum.
LI. Satis jam delusum censeo: nunc rem, ut est, eloquamur.
Animum, Argyrippe, advorte sis! pater nos ferre hoc jussit
Argentum ad te. AR. ut tempore oportuneque attulistis!
LI. Hic inerunt viginti minæ bonæ, mala opera partæ:
Has tibi nos pactis legibus dare jussit. AR. quid id est quæso?
LI. Noctem hujus & cœnam sibi ut dares. AR. jube advenire quæso.
Meritissumo ejus quæ volet faciemus, qui hosce amores
Nostros dispulsos compulit. LE. *patieris, Argyrippe,*
Patrem hanc amplexari tuum? AR. hæc facile faciet ut patiar.
Leonida, curre obsecro; patrem huc orato ut veniat.
LI. Jamdudum est intus. AR. hâc quidem non venit. LI. angiporto
Illac per hortum circuit clam, ne quis se videret
Huc ire familiarium. ne uxor rescis cat, metuit.
De argento, si mater tua sciat ut sit factum. AR. heja!
Benedicite. ite intro cito. valete. LE. & vos amate.

146. *Noctem hujus, &c.*] Hic verum est, quod ait Lucilius lib. 28. *In medium Chremes, in summum ire Demænetus.* q. d. Chremes ille in filio indulgendo medium tenuit: Demænetus Plauti medium excessit. *Lips.*

148. *Dispulsos compulit.*] Bella anthitesis. Cic. ad Attic. *Quid ergo, inquis, acturus es? idem quod pecudes, quæ dispulsæ sui generis sequuntur greges.* Taubm.

149. *Hæc facile.*] Scil. *crumina, δεικτικῶς.* nam manu eam identidem tractabat ac vibrabat. *Douz.*

155. *Heja! benedicite.*] Cum Libanus aliquid mali ominis esset additurus, interpellans Argyrippus, *Eja*, inquit, *εὐφημεῖτε.* Sic enim solebant veteres mala nomina vitare & aversari. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

DIABOLUS, PARASITUS.

AGedum, istum ostende quem conscripsisti syngraphum
Inter me & amicam & lenam: leges perlege.
Nam tu Poëta es prorsus ad eam rem unicus.

PA. Hor-

1 Syngraphum.] *Chirographum* est privata scriptura, manu cujusque subscripta. *Syngraphum* quod simul plures subscripserunt. in illo, tantum quæ gesta sunt, continentur, in hoc etiam pactiones veniunt, ut in hoc nostri. *Aus. Popma.*

3. *Unicus.*] *Unicum* veteribus video idem sonare ac valere, quod egregium, præclarum, ac singulare. *Gifan.*

5. Mi

PA. Horreſcet ſaxo lena, leges quum audiet.
DI. Age quæſo, mi, hercle, tranſlege. PA. audin'? DI. audio.
PA. Diabolus Glauci filius Clearetæ
Lenæ dedit dono argenti viginti minas,
Philenium ut ſecum eſſet noctes & dies
Hunc annum totum. DI. neque cum quiquam alio quidem.
PA. Addone? DI. adde: & ſcribas, vide, plane & probe.
PA. Alienum hominem intromittat neminem.
Quod illa aut amicum aut patronum. DI. neminem.
PA. Aut quod illa amicæ ſuæ amatorem prædicet.
Fores occluſæ omnibus ſient, niſi tibi.
In foribus ſcribat, OCCUPATAM ESSE SE.
Aut quod illa dicat peregre allatam epiſtolam,
Ne epiſtola quidem ulla ſit in ædibus,
Nec cerata adeo tabula. & ſi qua inutilis
Pictura ſit, eam vendat. ni quatriduo
Abalienarit, quo abs te argentum acceperit,
Tuus arbitratus ſit, comburas, ſi velis.
Ne illi ſit cera, ubi facere poſſit literas.
Vocet convivam neminem illa; tu voces.
Ad eorum ne quem oculos adjiciat ſuos.
Si quem alium aſpexit, cæca continuo ſiet.
Tecum una poſtea æque pocula potitet.

Abs

5. *Mi hercle.*] Grutero non ſatisfacit illud *hercle.* mutatum ibat in *haſce*, aut *clarè*, aut aliud quid. *Taubmann.*

12. *Quod illa.*] De antiqua hac locutione, vide not. Milit. 2. 2.

15. *Occupatam eſſe ſe.*] Veteres Codices hunc verſum interſerunt:

Patrem hanc amplexari tuum. DI. *hæc facile faciet ut patiar.* PA.

18. *Nec cerata, &c.*] Iconicum haud dubie ex cera picturæ genus intelligit, imagineſque, ac neſcio quæ Deorum ſimulacra, aut eorum etiam, quos caros habebant ſibi, vultus repræſentantia. *Douza.*

19. *Inutilis pictura.*] Ea eſt, quæ eſſet mali exempli; quæ ἑλκυστικόν τι contineret ad libidines excitandas, vel ut peccaret accuſatius. Qualis illa Terentii Eunuchi. *Pareus.*

22. *Ne illi cera.*] Ne illa pictura inutilis materiam ſcortillo ſuppeditet, unde tantum ceræ abradat ſubdola, in qua litteras clanculum ad amatorem perſcribat. *Douza.*

24. *Ad eorum.*] In omnib. Mſſ. extat *forum.* idque puto deinde degeneraſſe in *ſorum,* cum potius debuiſſet in *eorum.* veteri enim ſcriptura *E* parum diſtat ab *F.* Gruter.

26. *Tecum una poſtea.*] Malim,

Tecum una poſcat: æque pocula potitet, &c.

Multa ſunt, in quibus delitias ſibi faciunt amantes in potu. Simul poſcere: ſimul bibere: invicem ſibi porrigere: propinare: & hæc talia. *Piſtor.*

37. Si

Abs ted accipiat, tibi propinet, tu bibas.
Ne illa minus, aut plus quam tu, ſapiat. DI. ſatis placet.
PA. Suſpiciones omnes abs ſe ſegreget,
Neque illæc ulli pede pedem homini premat.
Cum ſurgat, neque in lectum inſcendat proximum,
Neque cum deſcendat; inde det cuiquam manum.
Spectandum ne cui annulum det, neque roget.
Talos ne cuiquam homini admoveat, niſi tibi.
Cum jaciat, Te, ne dicat: nomen nominet. Meurſ. te- ne, dicat.
Deam invocet ſibi, quam lubebit, propitiam;
Deum nullum. ſi magis religioſa fuerit,
Tibi dicat, tu pro illa ores, ut ſit propitius.
Neque illa ulli homini nutet, nictet, annuat;
Poſt, ſi lucerna extincta eſt, nequid ſui
Membri commoveat quicquam in tenebris. DI. optumum eſt:
Ita ſcilicet facturam: verum in cubiculo
Deme iſtuc: equidem illam moveri geſtio.
Nolo habere illam cauſam, & votitam dicere.
PA. Scio, captiones metuis. DI. verum. PA. ergo, ut jubes,
Tollam. DI. quid ni? PA. audi reliqua. DI. loquere, audio.
PA. Neque ullum verbum faciat perplexabile.
Neque ulla lingua ſciat loqui niſi Attica.
Forte ſi tuſſire occœpſit, ne ſic tuſſiat,
Ut cuiquam linguam in tuſſiendo proferat.
Quod illa autem ſimulet; quaſi gravedo profluat;
Hoc ne ſic faciat: tu labellum abſtergeas

Potius,

37. *Si magis religioſa.*] Si plus nimio religioſa fuerit, ut putet non tantum deas fœminas: ſed & deos mares ſibi invocandos & propitiandos, ne ipſa faciat, ſed te vicarium ſupponat. *Lambinus.*

39. *Nutet, nictet, annuat.*] *Nutare* capitis; *Nictare* oculorum; *Annuere* narium, labiorum, ſuperciliorum ſignificantiam eſſe, decreverunt veteres. Per ſigna autem locutos olim amantes, notum eſt *Ovid.* 1. de Arte:
Nil opus eſt digitis, per quos arcana loquaris:
Nec tibi per notas accipienda nota eſt.
Taubmann.

44. *Nolo habere illam cauſam.*] Nolo habere illam hunc prætextum, cur non moveatur συνουσιασμῷ: ut dicat, ſe *votitam*, id eſt, religione aliqua prohibitam. *Nonius.*

47. *Faciat perplexabile.*] Id eſt, *figuratum, quod aliud audiatur, aliud ſentiatur.* Nonius.

50. *Tuſſiendo proferat.*] Ne lingua prolata videatur aliquem ad baſiandum invitare. *Lambin.*

Potius, quam cuiquam savium faciat palam.
Nec mater lena ad vinum accedat interim,
Nec ulli verbo male dicat: si dixerit,
Hæc multa ei esto, vino viginti dies
Ut careat. DI. pulchre scripsti: scitum syngraphum!
PA. Tum si coronas, serta, unguenta jusserit
Ancillam ferre Veneri aut Cupidini,
Tuus servus servet, Venerine eas det, an viro.
Si forte pure velle habere dixerit,
Tot noctes reddat spurcas, quot puras habuerit:
Hæc sunt non nugæ: non enim mortualia.
DI. Placent profecto leges. sequere intro. PA. sequor.

53. *Savium.*] *Savium*, hic longe diversum a communi usu significare autumo; & *salivam* expono, quam suspiciosus amator aliorum oculis prodi aut palam fieri non vult. *Douza.*

54. *Ad vinum.* Id est, ad mensam: ad pocula. *Lamb.*

59. *Veneri aut.*] Ut milites exauctorati arma sua ad *Martis*, gladiatores rude donati ad *Herculis* ponebant: ita arbitror & Comessatores, & Puellas etiam illas quæ Veneri militarent, languidas corollas demptas suo capiti, deo cuipiam in munus dedisse. Hoc quoque servasse meretriculas puto, ut quoties pensum absolvissent, aut ut *Propert.* loquitur, quot itinera nocte una confecissent, tot corollas ludicro cuipiam & minorum gentium deo donarent, puta *Trephallo, Marsiæ, Hermæ*, talibus. *Lipsius.*

60. *Servet.*] Id est, observet. *Viro.*] Alicui amatori. *Lambin.*

61. *Si forte pure.*] In *casto* aut *Pervigilio Isidis* votivas decem noctes matronis & meretricibus secubandum erat: neque aliter rem divinam facere sine piaculo poterant. id Latini *Pure habere*, Græci ἁγνεύειν, ἁγνὰς ἔχειν dicebant. *Douza.*

62. *Tot noctes reddat spurcas.*] Tot noctes secum cubet, quot abs te seorsum cubuerit. *Taubm.*

63. *Non nugæ.*] *Nugæ*, & *mortualia*, vocantur carmina præficarum. *Scalig.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

DIABOLUS, PARASITUS.

SEquere hac: egon' hæc patiar? aut taceam? emori
Me malim, quam hæc non ejus uxori indicem.
Ain' tu? apud amicam munus adolescentuli
Fungare? uxori excuses te, & dicas senem?

Præ-

1. *SEquere, &c.*] Non convenit ut statim atque leges legerunt, exieruntque e scena, nullo spatio interjecto, prodeant rursus in scenam cognita pactione Argyrippi. Ergo hinc fit exordium actus quinti. quippe dum canunt tibicines, satis temporis fuit adolescenti ac parasito, ut rescirent eam pactionem, de qua questi in scena, excedunt; & tum aperitur siparium, ut decumbentes aspici possint a populo. *Mercerus.*

3. *Ain' tu?*] Scil. talia debere dissimulari? *Stephan.*

5. *Amanti.*]

Præripias scortum amanti, atque argentum obicias
Lenæ? suppiles clam domi uxorem tuam?
Suspendas potius me, quam tacita tu hæc auferas.
Jam quidem, hercle, ad illam hinc ibo; quam tu propediem,
Nisi quidem illa ante occupassit te, effliges scio,
Luxuriæ sumtus suppeditare ut possies.
Pa. Ego sic faciendum censeo. me honestiu'st,
Quam te, palam hanc rem facere, ne illa existumet
Amoris causa percitum id fecisse te,
Magis quam sua causa. Di. at pol qui dixti rectius.
Tu ergo fac ut illi turbas, lites concias,
Cum suo sibi gnato unam ad amicam de die — Lips. una I. Gul. clam.
Potare, illam expilare jam. Pa. ne me mone.
Ego istud curabo. Di. at ego te opperiar domi.

5. *Amanti.*] Argyrippo, vel potius mihi. *Lambinus.*

7. *Tacita, &c.*] Quam hæc à me taceantur. T. De hoc genere loquendi, tacitum ferre ab aliquo, vide ad Livium lib. 1. 50. *Gronov.*

9. *Effliges, &c.*] *Sensus est:* Tu quidem uxorem tuam nimis parcam, certo scio, occides tandem, ut sumtus ad luxuriam habere possis: nisi illa te prævenit, ut tibi inferat, quod à te exspectat. *I Gul.*

14. *At pol.*] Scil. ergo ipse rem facere palam volo. Sequitur tamen correctio, *Immo vero dixisti rectius.* Lamb.

16. *De die.*] *De die*, est *de medio die.* Sic *de nocte*, pro, *de media nocte* dicebant. Tunc enim maxime nox aut dies esse intelligitur, quum media sunt. *Salmasius.* Quod Latini dicunt *convivia de die ducere*, id Græci efferre solent *ἀφ' ἡμέρας*, à quibus mutuati esse videntur Latini. Sic Polyb. lib. 8. Γαΐῳ τῷ Λιβίῳ γενομένῳ μετὰ τῶν συνήθων ἀφ' ἡμέρας. & paulo post bis eadem locutione utitur. Hæc Latini tempestiva convivia appellant, quæ scil. ante horam nonam inchoabantur, ut recte Lipsius ad lib. 14. Taciti adnotavit. quare errat is qui aliter contra Lipsii sententiam interpretatur *de die*, ut idem sit quod meridie. Igitur si quis ab hora 7. convivium inierit, is de die potare non dicetur? quo quid est absurdius. *Valesius.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

ARGYRIPPUS, DEMÆNETUS.

Agedum, decumbamus sis, pater. De. ut jusseris,
Mi gnate, ita fiet. Ar. pueri, mensam apponite.
De. Nunquid nam tibi molestum est, gnate mi, si hæc nunc mecum accubat?
Ar. Pietas, pater, oculis dolorem prohibet, quanquam ego istanc amo;

Possum

4. Oculis dolorem, &c.] Veteres ei dicebant *oculos dolere*, qui quod nollet, videret. Sic *Terent.* Phormion.

Possum equidem inducere animum, ne ægre patiar, quia tecum accubat.
DE. DECET verecundum esse adolescentem, Argyrippe. AR. edepol, pater.
Merito tuo facere possum. DE. age ergo, hoc agitemus convivium
Vino & sermone suavi. nolo ego metui, amari mavolo,
Mi gnate, me abs te. AR. pol ego utrumque facio, ut æquum est filium.
DE. Credam istuc, si esse te hilarum videro. AR. an tu esse me tristem putas?
DE. Putem ego? quem videam æque esse mœstum, ut quasi dies si dicta sit.
AR. Ne dixis istuc. DE. ne sic fueris, illico ego non dixero.
AR. Hem! aspecta: rideo. DE. utinam, male qui mihi volunt, sic rideant!
AR. Scio equidem quamobrem me, pater, tu tristem credas nunc tibi;
Quia istæc est tecum. atque ego quidem, hercle, ut verum tibi dicam, pater,
Ea res male habet: ac non eo, quin tibi non cupiam quæ velis:
Verum istam amo. aliam tecum esse equidem facile possim perpeti.
DE. At ego hanc volo. AR. ergo sunt quæ exoptas. mihi quæ ego exoptem volo.
DE. Unum hunc diem perpetere; quoniam tibi potestatem dedi,
Cum hac annum ut esses, atque amanti argenti feci copiam.
AR. Hem istoc me facto tibi devinxti. DE. quin te ergo hilarum das mihi.

Vin' facere quod tuo viro oculi dolent.
" Contra Græci auctores *oculos dolere* illis " significarunt; qui rem pulchram & jucundam cernerent, qua tamen frui non " possent. *P. Vict.*

11. *Putem ego.*] Quasi dicat; Nihil hic opus est putare; cum res ipsa loquatur, te tristem esse. *Lambinus.* *Quasi dies, &c.*] Id est, quasi certa dies accusationis reo constituta sit. *Longol.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

ARTEMONA, PARASITUS, DEMÆNETUS, ARGYRIPPUS, PHILENIUM.

AIn' tu, meum virum hîc potare, obſecro, cum filio?
Et ad amicam detuliſse argenti viginti minas?
Meoque filio ſciente id facere flagitium patrem?
PA. Neque divini, neque mî humani poſthac quicquam accreduas,
Artemona, ſi hujus rei me eſse mendacem inveneris.
ART. At ſceleſta ego, præter alios meum virum fui rata
Siccum, frugi, continentem, amantem uxoris maxime.
PA. At nunc dehinc ſcito, illum ante omnes minimi mortalem preci:
Madidum, nihili, incontinentem, atque oſorem uxoris ſuæ.
ART. Pol ni vera iſta eſsent, nunquam faceret ea quæ nunc facit.
PA. Ego quoque, hercle, illum antehac hominem ſemper ſum frugi ratus.
Verum hoc facto ſeſe oſtendit, qui quidem cum filio
Potet una, atque una amicam ductet decrepitus ſenex.
ART. Hoc ecaſtor eſt, quod ille it ad cœnam cotidie.
Ait ſeſe ire ad Archidemum, Chæream, Chæreſtratum,
Cliniam, Chremem, Cratinum, Diniam, Demoſthenem.
Is apud ſcortum corruptelæ, & liberis luſtris ſtudet.
PA. Quin tu illum jubes ancillas rapere ſublimem domum?
ART. Tace modo. næ illum ecaſtor miſerum habebo. PA. ego iſtuc ſcio
Ita fore illi, dum quidem cum illo nupta eris. ART. ego cenſeo
Eum etiam hominem aut in ſenatu dare operam, aut clientibus;

Ibi

4. NEque divini.] Vid. Amph. act. 2. 2.
6. *Præter alios.*] Ita J. Guil. è Lang. & Douza, *prætor alios*, μάλιστα τῶν ἄλλων. *Taub.*
13. *Ductet.*] Vide Epid. 3. 2. *Decrepitus*, opponitur crudo ſeni. Vide Epid. 5. 2. *T.*
17. *Liberis luſtris.*] Quæ ſunt *libera luſtra?* Scribo, *Is apud ſcortum corruptelæ eſt liberis; luſtris ſtudet.* Nam cum filio apud meretricem deſidebat. *Heinſius.* Hunc locum perperam ſollicitant viri docti: nam hic accipienda *Libera luſtra* ſunt, ubi omni libidinandi licentia genio ſuo libere indulgent. *Salmaſ.*

23. *Operæ*

Ibi labore delaſſatum noctem totam ſtertere.
Ille opere foris faciundo laſſus noctu advenit:
Fundum alienum arat, incultum familiarem deſerit.
Is etiam corruptus, porro ſuum corrumpit filium.
PA. Sequere hac me modo, jam faxo ipſum hominem manifeſto opprimas.
ART. Nihil ecaſtor eſt quod facere mavelim. PA. manedum. ART. quid eſt?
PA. Poſſis, ſi forte accubantem tuum virum conſpexeris,
Cum corona amplexum amicam, ſi videas, cognoſcere?
ART. Poſſum ecaſtor. PA. hem tibi hominem. ART. perii! PA. pauliſper mane.
Aucupemus ex inſidiis clanculum quam rem gerant.
AR. Quid modi, pater, amplexandi facies? DE. fateor, gnate mi.
AR. Quid fatere? DE. me ex amore hujus corruptum oppido. Lipſ. correptum.
PA. Audin' quid ait? ART. audio. DE. egon' ut non domo uxori meæ
Subripiam in deliciis pallam quam habet, atque ad te deferam?
Non edepol conduci poſſum vita uxoris annua.
PA. Cenſen' tu illum hodie primum ire aſſuetum eſſe in ganeum?
ART. Ille ecaſtor ſuppilabat me, quod ancillas meas
Suſpicabar, atque inſontis miſeras cruciabam. AR. pater,
Jube dare vinum; jamdudum factum eſt, quum primum bibi.

DE. Da

23. *Opere foris faciendo.*] Nihil frequentius noſtris, quam agriculturæ vocabula transferre ad rem voluptatum. Eandem & *Horto* & *Agello* deſignari, noratum eſt multis. In Carm. libero:

Quod meus hortus habet, ſumas impune licebit,
Si dederis nobis, quod tuus hortus habet.

Et *Martial.* lib. 7. epigr. 101. *Lipſius.*

25. *Filium.*] Poſt hunc verſum exiſtimat *I. Gul.* iſtum è *Nonio* locum habere:

Qui etiam me miſeram famoſam facit flagitiis ſuis.

36. *Vita uxoris annua.*] *Senſus eſt:* Si quis mihi ita dicat: Demænete, ſi pallam uxori tuæ, quam in delitiis illa habet, non ſurripies, neque ad Philenium deferes, hanc tibi ejus rei mercedem promitto, quod tua uxor non plus anno victura eſt; conditionem non accipiam: etſi morte ipſius nihil mihi carius. *Lamb.* Adde, ſi tanti eſt, noſtra in Eccleſiaſticis ſcriptoribus obſervata cap. 7. p. 77. *Gronovius.*

37. *Ganeum.*] *Veteres ganeum tabernam meritoriam dixerunt:* ἀπὸ τῆς γᾶς, τοῦτ᾽ ἐστὶ γῆς: *quod ea ſint in terra, non, ut cænacula, ſupra.* Donatus.

41. *Da,*

DE. Da puere ab summo; age, tu interibi ab infimo da suavium.
ART. Perii misera! ut osculatur carnufex, capuli decus.
DE. Edepol animam suaviorem aliquanto quam uxoris meæ.
PH. Dic amabo, an fœtet anima uxoris tuæ? DE. nauteam
Bibere malim, si necessum est, quam illam oscularier.
ART. Miser ecastor es. PA. mecastor dignus est. AR. quid ais, pater?
ART. Ain' tandem? edepol næ tu istuc cum malo magno tuo
Dixisti in me. sine! venias modo domum, faxo ut scias
Quid pericli sit dotatæ uxori vitium dicere. *Dou*. convicium.
AR. Ecquid matrem amas? DE. egone? illam nunc amo, quia non adest.
AR. Quid, cum adest? DE. periisse cupio. PA. amat homo hic te, ut prædicat.
ART. Næ ille ecastor fœnerato funditat: nam si domum
Redierit hodie, osculando ego ulciscar potissimum.
AR. Jace, pater, talos, ut porro nos jaciamus. DE. maxime.
Te Philenium mihi, atque uxori mortem. hoc Venerium est.
Pueri, plaudite, & mihi ob jactum cantharo mulsum date.
ART. Non nequeo durare. PA. si non didicisti fullonicam,
Non

41. *Da, puere, ab summo.*] *Ab summo*, nempe ab Argyrippo filio, qui summam lecti convivalis partem premebat. Singularis Lectisternii mentionem hic fieri videmus, in quo senex ipse *medius* (ut æquum erat patrem) loco puta honoratiore, Philenium *interior* porro, hoc est, in gremio capularis amasii sui ima accubat, more amantibus solemni. Unde, *suavium ab infimo dari sibi*, postulat Demænetus, ab ea scilicet parte, atque ex eo loco, ubi basiatura decumbebat. *Douza*.

42. *Capuli.*] *Capulus à capiendo*: *nam sepulcrum veteres capulum dici voluerunt, quod corpora capiat*. Nonius. Vult igitur huic seni convenire magis capulum, id est, sepulcrum, aut pheretrum, quam lustra seu ganeum. *Lamb.*

44. *Nauteam.*] *Nautea est aqua desentina, à nautis dicta* Nonius.

48. *Sine.*] *Sine*, minantis est. *Taubm.*

52. *Fœnerato.*] Hic locus explicatur à versu superiore: *Edepol næ tu, &c.* Taub. Verba hæc, qui in me fundit, magno illi constabunt *Lamb.*

54. *Iace talos.*] Vide Perf. act. 5. 1.

55. *Mortem.*] Scil. *opto*, *voco*. Solebant amatores puellas, quas amabant, inter talorum jactus, invocare. *Lambin.* *Hoc Venerium.*] Jactum Veneris significat. Dicebatur talis, cum quatuor tali jacti dissimiliter cecidissent. Is felix habebatur. *Lambin.*

57. *Si non didicisti fullonicam.*] Duas hic interpretationes habet Lambinus, ex quibus meliore præterita pejorem referunt & venditant. Sed regnat hic Guilielmius,

Non mirandum eſt. in oculos invadi *nunc* eſt optimum.
ART. Ego pol vivam, & tu iſthæc hodie cum tuo magno malo

Acid. iſthanc, *ſc.* Philenium.

Invocaviſti. PA. ecquis currit pollinctorem arceſſere?
AR. Mater, ſalve. ART. ſat ſaluti' ſt. PA. mortuu' ſt Demænetus.
Tempus *eſt* ſubducere hinc me: pulchre hoc gliſcit prælium.
Ibo ad Diabolum, mandata dicam facta, ut voluerit.
Atque interea ut decumbamus ſuadebo, hi dum litigant.

Lamb. diſcumbamus.

Poſt eum demum huc cras adducam ad lenam, ut viginti minas
Ei det, in parte hac amanti ut liceat ei potirier.

Lamb. in partem.

Argyrippus exorari ſpero poterit, ut ſinat
Seſe alternas cum illo noctes hac frui. nam ni impetro,
Regem perdidi: ex amore tantum eſt homini incendium.
ART. Quid tibi huc receptio ad te eſt meum virum? PH. pol me quidem
Miſeram odio enicavit. ART. ſurge, amator; i domum.
DE. Nullus ſum. ART. immo es, ne nega, omnium pol nequiſſimus.

At

mius, etſi nec de *conſilio* nec de *durandi* verbo quicquam ſani. Quid eſt *durare veſtem?* Creta ſcilicet? Quis ita locutus? Id tamen ſupinis manibus exceperunt Th. Marcilius ad Perſium & Ramireſius & inde tentant l. 31. D. locati & π. 1. Inſtit. eodem & l. 12. D. de furtis, ubi recte *veſtimenta curanda.* Curabant fullones veſtem, hoc eſt, eluebant & interpolabant, ut *curare arma & tergere* apud Livium 26. *curare vineam falce* Cato de re ruſt. cap. 137. & Plinius 17. 22. idem *curare fruges*, 18. 34. Feſtus in Polimento: *a politione ſegetum aut veſtimentorum, quæ ſimiliter atque illa curentur.* Sed inter curandum *durabant* teterrimum tolerando odorem ex aqua fullonica urinis permixta, in qua ſtabant & argutabantur pedibus, plane quaſi moventes Camarinam. Athenæus lib. 11. τό ἀφ' ἡμῶν διηθούμενον οὖρόν ἐστι δριμύ. τὰ γοῦν ἱμάτια τούτῳ χρώμενοι ῥύμματι πλύνουσιν οἱ γναφεῖς. Igitur quum mulier dixiſſet, *Non queo durare*, reſpondet paraſitus, *Si non didiciſti fullonicam*, *Non eſt mirandum*, ſcilicet te non poſſe durare: nam illi, ſi quiſquam mortalium, durant, quum ſuſtinent gravem odorem agitati cum ſubactis veſtibus lotii. *Gronov.*

60. *Pollinctorem.*] Qui eum ſepeliat. *Lamb.* Vide Pæn. prolog.

66. *Ei.*] Lenæ. *Amanti*, Diabolo. *Lamb.*

69. *Regem.*] Id eſt, qui me alit, vel Dominum. *Taub.*

71. *Enicavit.*] Illud *enicavit* reſpicit non Artemonam, ſed vero Demænetum: ut velit Philenium; imo recte factum, quod capularem iſtum excitas, qui mihi ſupra omne odium odioſus. *Gruter.*

73. *Cubat.*]

At etiam cubat cuculus. surge, amator; i domum.
DE. Væ mihi! ART. vera hariolare. surge, amator; i domum.
DE. Abscede ergo paululum istuc. ART. surge, amator; i domum. *Alii. istinc.*
DE. Jam, obsecro, uxor. ART. nunc uxorem me esse meministi tuam?
Modo, quum dicta in me ingerebas, odium, non uxor eram.
DE. Totus perii! ART. quid tandem? anima fœtetne uxoris tuæ?
DE. Murrham olet. ART. jam surripuisti pallam, quam scorto dares?
AR. Ecastor quin surrepturum pallam promisit tibi?
ART. Non taces? AR. ego dissuadebam, mater. ART. bellum filium.
Istoscine patrem æquom mores est liberis largirier?
Nihilne te pudet? DE. pol, si aliud nihil sit, tui me, uxor, pudet.
ART. Cano capite te cuculum uxor ex lustris rapit.
DE. Non licet manere, (cœna coquitur,) dum cœnem modo?
ART. Ecastor cœnabis hodie, ut te dignum est, magnum malum.
DE. Male cubandum est: judicatum me uxor adducit domum. *Douz. abducit.*
AR. Dicebam, pater, tibi, ne matri consuleres male.
PH. De palla memento, amabo. DE. juben' hanc hinc abscedere?
PH. Immo intus potius: sequere hac me, mi anime. DE. ego vero sequor.
ART. I domum. PH. da savium etiam prius quam abis. DE. i in crucem.

73. *Cubat.*] In cubitum se componit. *Douza.* *Cuculus.*] *Cuculi* etiam dicebantur olim in re parum honesta deprehensi. *Erasm.*

80. *Promisit.*] Minatus est seu palam dixit. De simili captione vide Menæchm. act. 4. 2.

87. *Iudicatum me uxor.*] Addunt hic notam ex Ms. *damnatum indicta causa:* Quæ explicatio anceps & falsa est. Hic quidem illud fit, quia senex suo judicio ex conscientia damnatus erat, ne hiscere audebat pro causa. Cæterum *judicati* sunt non damnati indicta causa, sed sive dicta sive non dicta addicti creditoribus. Vide lib. 2. Observ. cap. 11. *Gronov.*

'GREX.

HIC senex, si quid, clam uxorem, suo animo fecit volup',
Neque novum, neque mirum fecit, nec secus quam alii solent.
NEC QUISQUAM est tam ingenio duro, nec tam firmo pectore,
Quin ubi quicquam occasionis sit, sibi faciat bene.
Nunc si voltis deprecari huic seni ne vapulet,
Remur impetrari posse, si plausum sic clarum datis.

1. GREX.] Gregem histricum, hoc est *Chorum* & *Catervam* histrioniam facientium elegantibus versiculis designat Petronius Arbiter:

Grex agit in scena mimum: Pater ille vocatur,
Filius hic: nomen Divitis ille tenet.
Mox ubi ridendas inclusit pagina parteis,
Vera redit facies, adsimulata perit.

FINIS ASINARIÆ.

M. Acci Plauti,

AULULARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

Lar, *prologus.*
Euclio, *senex.*
Staphyla, *anus.*
Eunomia, *mulier.*
Megadorus, *senex.*
Strobilus, *geminus servus.*
Anthrax, } *coci.*
Congrio, }
Pythodicus, *servus.*
Lyconides, *adolescens.*
Phædra, *puella.*

ARGUMENTUM.

Senex avarus vix sibi credens Euclio,
Domi suæ defossam multis cum opibus
Aulam invenit, rursumque penitus conditam
Exsanguis, amens, servat. ejus filiam
Lyconides vitiarat. interea senex
Megadorus, à sorore suasus ducere
Uxorem, avari gnatam deposcit sibi.
Durus senex vix promittit: atque aulæ timens,
Domo sublatam variis abstrudit locis.
Insidias servos facit hujus Lyconidis,
Qui virginem vitiarat; atque ipse obsecrat
Avonculum Megadorum sibimet cedere
Uxorem amanti. per dolum mox Euclio
Quum perdidisset, aulam insperato invenit,
Lætusque natam collocat Lyconidi.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Aulam repertam auri plenam Euclio
Vi summa servat, miseris affectus modis.
Lyconides istius vitiat filiam.
Volt hanc Megadorus indotatam ducere.
Lubensque ut faciat, dat coquos cum obsonio.
Auro formidat Euclio; abstrudit foris.
Reque omni inspecta, compressoris servulus
Id surpit. Illic Euclioni rem refert,
Ab eo donatur auro, uxore, & filio.

ALIUD

ALIUD ARGUMENTUM
CAMERARII.

NOmen Fabulæ inditum à re, quæ negotium & variat, & reddit copiosiorem expositionem. Ea est olla plena auri, reperta ab Euclione in domo paterna. Hujus senis avarissimi & parcissimi filiam, vi noctu adolescens Lyconides compresserat. Itaque instante partu, cum puellam amaret, & avunculo desponsam esse cognovisset, rem omnem matri indicat; & per hanc impetrat, illa sibi ut nubat. Interea senex de auri custodia delitias facere, & illud tamen amittere. hinc illæ turbæ querelarum, & error confessionis, factæ injuriæ. Tandem adolescens de servo suo cognoscit, quid de olla sit factum. Atque hactenus Plautina ad nos pervenerunt. Ex proposito autem argumento intelligi potest, tum & aurum redditum seni, & illum animo mutatum fuisse, & dotatam filiam tradidisse Lyconidi. Hæc *Codrum* purfecutum esse accepimus, expositione sua, & illius versus esse, qui vulgo feruntur. Noster quidem *Fabricius* indicavit quædam Romæ reperta, quibus supplerentur hæc deficientia: sed ne illa quidem satis Plautina, neque causa, cur adjici vellemus, visa fuit. PROPONITUR imago sordidæ parsimoniæ & morositatis in Euclione. Nam & hoc vitium senile est. Quo ipso quoque indicatur, una cum ætate intelligentiam animi minui. Perverse enim certe fit, ut tum maxime studeatur rei, cum minime ad usum longi temporis spes relinquitur.

PROLO-

PROLOGUS.

LAR FAMILIARIS.

Ne quis miretur qui sim, paucis eloquar.
Ego Lar sum Familiaris, ex hac familia,
Unde exeuntem me aspexistis. hanc domum
Jam multos annos est cum possideo, & colo
Patrique, avoque jam hujus, qui nunc hic habet:
Sed mihi avos hujus obsecrans concredidit
Thesaurum auri clam omnis: in medio foco
Defodit, venerans me, ut id servarem sibi.
Is quoniam moritur, ita avido ingenio fuit,
Nunquam indicare id filio voluit suo:
Inopemque optavit potius eum relinquere,
Quam eum Thesaurum commonstraret filio.
Agri reliquit eji non magnum modum,
Quo cum labore magno, & misere viveret.
Ubi is obiit mortem, qui mihi id aurum credidit,
Cœpi observare, ecqui majorem filius
Mihi honorem haberet, quam ejus habuisset pater.
Atque ille vero minus minusque impendio
Curare, minusque me impartire honoribus.
Item à me contra factum est: nam item obiit diem.
Is ex se hunc reliquit, qui hic nunc habitat, filium
Pariter moratum, ut pater avusque hujus fuit.

Huic

2. Lar *sum.*] Adhibetur hic deus: quia, quæ à Lare dicuntur, non nisi à deo sciri poterant. *Horat.* in arte Poët.

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit. ——

Lares autem non solum ædibus, sed & vicis integris & itineribus præsidere existimabantur. *Herald.* Adv. lib. 1. c. 7.

4. *Colo.*] *Colere* & vivere, & habitare significat. Vid. Mil. 3. 1.

5. *Patrique, avoque*] Sic emendo: *cum possideo, & color Patrique, &c.* Quomodo alias hos versus connectes? Ait Lar, annos jam multos se domum eam possidere, & à Patre Avoque hodierni domini pro Lare cultum. *Acidal.*

9. *Avido.*] Pro *avido*, notat *Scaliger*, veteres codices habere, *avio*, id est, stolido. Sententia est; Ita aut stolidus aut avarus ille senex fuit, ut defossum thesaurum sibi etiam mortuo crediderit usui futurum. *Boxhorn.*

13. *Agri, &c.*] Horat. 2. Sat. 6.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus.

17. *Honorem.*] *Honos* hic, sacrificium & litatio est. *Nonius.* Et pro cultura & observantia sumitur.

18. *Minusque impendio.*] Id est, minus multo curabat. *Nonius.*

25. *Coro-*

Huic filia una eſt: ea mihi cotidie
Aut ture, aut vino, aut aliquî ſemper ſupplicat:
Dat mihi coronas. ejus honoris gratia
Feci, theſaurum ut hic reperiret Euclio,
Quo eam facilius nuptum, ſi vellet, daret.
Nam compreſſit eam de ſummo adoleſcens loco.
Is ſcit adoleſcens quæ ſit, quam compreſſerit:
Illa illum neſcit, neque compreſſam autem pater. Lang. autumat.
Eam ego hodie faciam, ut hic ſenex de proximo
Sibi uxorem poſcat. id ea faciam gratia,
Quo ille eam facilius ducat, qui compreſſerat.
Et hic qui poſcet eam ſibi uxorem ſenex,
Is adoleſcentis illius eſt avunculus,
Qui illam ſtupravit noctu, Cereris vigiliis.
Sed hic ſenex jam clamat intus, ut ſolet.
Anum foras extrudit, ne ſit conſcia.
Credo aurum inſpicere volt, ne ſurreptum fiet.

25. *Coronas.*] *Vel* meo capiti imponit: *vel*, ut *Cato* autumat, in focum indit. Coronas autem, quæ Laribus ſuſpenſæ, inuſitata magnitudine fuiſſe, docet. *Meurſ.*

36. *Cereris vigiliis.*] Τοῖς Θεσμοφορίοις. Sacra enim hæc à mulieribus jejunantibus nocturna celebrabantur. Quod Ceres filiam ſuam nocte quæſierit, in Ætna oberrans. Et deæ appellabantur θεσμοφόροι, Ceres & Proſerpina. *Camer.*

39. *Ne ſurreptum.*] Ἐλλ. pro, *anne. Scalig.* Vel eſt anaſtrophe, pro, *ſurreptumne ſiet.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

EUCLIO, STAPHYLA.

EXi, inquam, age exi. exeundum hercle tibi hinc eſto foras.
Circumſpectatrix cum oculis emiſſitiis,
ST. Nam cur me miſeram verberas? EU. ut miſera ſis,
Atque ut te dignam mala malam ætatem exigas.
ST. Nam qua me nunc cauſa extruſiſti ex ædibus?
EU. Tibi ego rationem reddam, ſtimulorum ſeges?

Illuc

2. *Oculis emiſſitiis.*] *Oculi emiſſitii* ſunt, qui huc atque illuc excurrunt, omnia curioſe obſervitantes. Alii tales interpretantur quales *Lamiæ* circumferunt. *Longolius.*

4. *Malam ætatem.*] *Mala ætas*, pro ſenectute crebro & argute ponitur: Contra, *Ætas bona*, pro juventa. *I. Gul.*

6. *Stimulorum ſeges.*] Id eſt, digna in cujus corpore ſtimuli perpetuo ſati & defixi ſtent, ut in ſegete ſpicæ. *Lambin.*

7. Illuc

Illuc regredere ab ostio: illuc sis. vide, ut
Incedit. at scin' quo modo tibi res se habet?
Si hodie hercle fustem cepero, aut stimulum in manum,
Testudineum istum tibi ego grandibo gradum.
St. Utinam me divi adaxint ad suspendium
Potius quidem; quam hoc pacto apud te serviam.
Eu. At ut scelesta sola secum murmurat!
Oculos hercle ego istos, improba, effodiam tibi,
Ne me observare possis, quid rerum geram.
Abscede: etiam nunc: etiam nunc: etiam. ohe! *Douz.* etiam ohe. nunc. Istic adesto.
Istic adstato. si hercle tu ex istoc loco
Digitum transversum aut unguem latum excesseris,
Aut si respexis, donicum ego te jussero,
Continuo hercle ego te dedam discipulam cruci.
Scelestiorem me hanc anu certe scio
Vidisse nunquam: nimisque ego hanc metuo male,
Ne mihi ex insidiis verba imprudenti duit,
Neu persentiscat, aurum ubi est absconditum:
Quæ in occipitio quoque habet oculos, pessuma.
Nunc ibo ut visam, est ne ita aurum ut condidi; *Douz.* i. sit ne ita.
Quod me sollicitat plurimis miserum modis.
St. Nec nunc mecastor quid hero ego dicam meo *Lang.* non enim ecastor.
Malæ rei evenisse, quamve insaniam,
Queo comminisci: ita miseram me ad hunc modum
Decies die uno sæpe extrudit ædibus.
Nescio pol quæ illunc hominem intemperiæ tenent;
Pervigilat noctes totas: tum autem interdius

Quasi

7. *Illuc regredere, &c.*] *I. Gul.* ita interpungit, *Illuc regredere ab ostio, illuc. sis vide, ut Incedit.* nam quo eam retro abire velit, iteratione adverbii magis significat: & ea sententia gestu adjuvanda est, ut plurimæ Comicorum.

10. *Grandibo.*] Efficiam ut majora in gradiendo spacia facias. *Taub.*

11. *Adaxint.*] Pro. *adigant.* Nonius. Turn. l. 23. 18. pro *adegerint. Axit autem antiquos dixisse, pro egerit; manifestum est.* Festus.

20. *Discipulam cruci.*] In crucem agam te, tanquam sub disciplinam & magisterium quoddam, ubi discas oculos istos emissitios non continere, sed claudere. *Siberus.*

23. *Duit.*] Pro dederit.

27. *Miserum modis.*] Post hunc versum inserit e Nonio talem; *I. Gul.*
Nā noctu, nec diu quietus unquam eam.

32. *Intemperiæ.*] Ab *intemperantia*, id est, à tota mente & ratione defectio. *Turneb.*

38. Lite-

Quasi claudus ſutor domi ſedet totos dies.
Neque jam quo pacto celem herilis filiæ
Probrum, propinqua partitudo cui appetit,
Queo comminiſci: neque quicquam melius eſt mihi,
Ut opinor, quam ex me ut unam faciam literam
Longam, meum laqueo collum quando obſtrinxero.

38. *Literam longam.*] Litteræ *I* ſonum triplicem deprehendo. Primum ejus longæ, & fere longæ: quia non, ut cæteræ, geminatur, ſed productior fit, & longitudine velut dupla. ideo κατ' ἐξοχὴν, inter omnes litteras hæc proprie dicta *longa*. Et quæ ſola inter grandes & Romanas illas litteras ſuper cæteras eminuit, & forma ipſa penſilem prætulit ac porrectam. Hac eadem mente Auſonius epigr. 120. in liguritorem Eunum ſcripſit:

Quid imperite P putas ibi ſcriptum,
Ubi locari jota convenit longum?

Nam ſuſpendio cenſet eum dignum. *Lipſius.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, STAPHYLA.

NUnc defæcato demum animo egredior domo,
Poſtquam perſpexi ſalva eſſe intus omnia.
Redi nunc jam intro, atque intus ſerva. ST. quippini
Ego intus ſervem: an ne quis ædes auferat?
Nam hîc apud nos nihil eſt aliud quæſti furibus:
Ita inaniis ſunt oppletæ atque araneis.
EU. Mirum quin tua nunc me cauſa faciat Juppiter
Philippum regem aut Darium, trivenefica.
Araneas mihi ego illas ſervari volo.
Pauper ſum, fateor, patior: QUOD DI dant fero.
Abi intro, occlude januam. jam ego hic ero.
Cave quenquam alienum in ædis intromiſeris.
Quod quiſpiam ignem quærat, extingui volo.
Ne cauſæ quid ſit, quod te quiſquam quæritet.

Nam

1. DEſæcato.] Id eſt, liquido, nimeque turbido, id eſt, hilari. Vide Epid. 5. 1.

3. *Serva.*] *Servare ſollicite & ſuſpicioſe obſervare.* Nonius. *Servare domum,* pro, domeſticæ rei curam ſedulam habere, dicebant veteres. Inde in lapide antiquo; *Lunam feci, domum ſervavi.* Boxhornius.

6. *Inaniis.*] *Inania, æ.* id eſt, inanitas. *Nonius.* Jam vero quæ vacua ſunt etiam *aranearum plena* eſſe dicimus. *Muret.*

10. *Patior.*] *Cui cum paupertate bene convenit, dives eſt. Non qui parum habet, ſed qui plus cupit, pauper eſt. Modus divitiarum primus eſt, habere quod neceſſe eſt: proximus, quod ſat eſt.* Seneca.

15. *Si*

Nam ſi ignis vivet, tu extinguere extempulo.
Tum aquam aufugiſſe dicito, ſi quis petet.
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium,
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogant,
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.
Profecto in ædes meas me abſente neminem
Volo intromitti; atque etiam hoc prædico tibi,
Si Bona Fortuna veniat, ne intromiſeris.
St. Pol ea ipſa credo ne intromittatur cavet:
Nam ad ædis noſtras nuſquam adiit, quanquam prope eſt.
Ev. Tace, atque abi intro. St. taceo, atque abeo. Ev. occlude ſis
Fores ambobus peſſulis. jam ego hîc ero.
Diſcrucior animi, quia ab domo abeundum eſt mihi.
Nimis hercle invitus abeo: ſed quid agam, ſcio.
Nam noſter noſtræ qui eſt magiſter Curiæ,
Dividere argenti dixit nummos in viros:
Id ſi relinquo, ac non peto, omnes illico
Me ſuſpicentur, credo, habere aurum domi.

Nam

15. *Si ignis vivet.*] Id eſt, ſi ignis à te non exſtinguatur; tu vitâ exſtingueris. Ita *interfici torrem flammeum*, Attius: *mori conſcium ignem*, Statius dixere. *Boxhorn.*

24. *Quamquam prope eſt.*] Unus ſic Camerarianus. At Pall. ſex aberat verbum: primus etiam *quaquam*. Scribendum cenſeo: *Nam ad ædis noſtras nunquam adiit quaquam prope.* Hoc eſt, ulla ex parte. Nec dubito quin illa particula veteribus in uſu fuerit. Nam & Soſipater Chariſius lib. 2. hoc inter adverbia ponit, addito exemplo Pomponii, *quaquam negas nuptam*, & compoſita oſtendunt *haudquaquam* & *nequaquam*. Denique & Langiani codices, *nunquam*. Gronov.

26. *Ambobus.*] Supero & infero: totidem enim peſſuli, quot limina. Apud Comicos, cum dicitur *foribus* vel *oſtio obdi peſſulus*, non ſatis ſcio, utrum *βάλανος* intelligatur, an *μοχλὸς* parvus, & obex: cui proprie verbum *Obdere* videtur convenire. Latini autem *βάλανον peſſulum* quaſi parvum *πεσὸν* dixerunt; non à *pede*. Caſaubon.

28. *Invitus abeo, &c.*] Ait invitiſſimum ſe domo egredi, ob nimiam curam ſcilicet pro Aula illa ſua: cæterum ſcire ſe quid agat, neque temerarium aut de nihilo eſſe, quod in publicum ſubinde prodiens, conſpiciatur à legitimo Tribus ſuæ diviſore, una cum reliquis Curialibus nummulum petiturus: quo ab ſe omnes videlicet ſuſpiciones de theſauro reperto, quam longiſſime ſegreget. *Douza.*

29. *Magiſter Curiæ.*] *Magiſter Curiæ,* cum ſit Comœdia palliata, videtur eſſe, quem Græci τριττυάρχην appellant, ut enim curia pars eſt Tribus Romanis; ſic & Græcis τριττύς. Græca ad conſuetudinem Romanam traducta ſunt. & ut pagorum erant magiſtri, ſic & curiarum. *Turneb.*

30. *In Viros.*] Viritim, κατ' ἄνδρα. *Taubman.*

38. Con-

Nam NON EST verisimile, hominem pauperem
Pauxillum parvi facere, quin nummum petat.
Nam nunc quom celo sedulo omnes, ne sciant,
Omnes videntur scire, & me benignius
Omnes salutant, quam salutabant prius.
Adeunt; consistunt, copulantur dexteras:
Rogitant me ut valeam, quid agam, quid rerum geram.
Nunc quo profectus sum ibo, postidea domum
Me rursum, quantum potero, tantum recipiam.

38. *Consistunt.*] In via euntem sistunt & compellant. *Boxhorn.* *Copulantur.*] *Τὰς δεξιὰς ἐμοὶ ἐμβάλλουσι.* *Copulantur*, pro, *copulant.* Lambinus.

40. *Quo profectus.*] Quo ire & proficisci intenderam.

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

EUNOMIA; MEGADORUS.

VElim te arbitrari me hæc verba, frater,
Meæ fidei, tuæque rei hoc causa
Facere, ut æquom est germanam sororem;
Quanquam haud falsa sum, nos odiosas haberi.
Nam MULTUM loquaces merito omnes habemur; Pass. multiloquaces;
Nec mutam profecto repertam ullam esse
Hodie dicunt mulierem ullo in seculo.
Verum hoc, frater, unum tamen cogitato,
Tibi proxumam me, mihique item esse te.
Ut æquom est, quod in rem esse utrique arbitremur,
Et mihi te, & tibi me consulere & monere:
Neque occultum id haberi, neque per metum mussari;
Quin participem pariter ego te, & tu me ut facias.
Eo nunc ego secreto te huc foras seduxi,
Ut tuam rem ego tecum hic loquerer familiarem.
ME. Da mihi, optuma fœmina, manum. EU. ubi ea est? quis ea
Est nam optuma? ME. tu. EU. tune ais? ME. si negas,
Nego. EU. decet te equidem vera proloqui.

Nam

12. M*Ussari.*] *Mussare est hominum occulta & depressa voce loquentium, quod celatum velint.* Nonius.

16. *Quis.*] Antique, pro, *quæ.* Quis enim est generis communis, ut Græcis *τίς.* *Prisc.*

26. *Quod*

Nam OPTUMA nulla poteſt eligi: alia aliâ
Pejor, frater, eſt. ME. idem ego arbitror, nec tibi
Adverſari certum eſt de iſtac re unquam, ſoror.
EV. Da mihi operam, amabo. ME. tua eſt; utere
Atque impera, ſi quid vis. EV. id quod in rem tuam
Optumum eſſe arbitror, te id admonitum advento.
ME. Soror, more tuo facis. EV. facta volo. *Douz.* factum volo.
ME. quid eſt id,
Soror? EV. QUOD TIBI ſempiternum ſalutare
Sit procreandis liberis, ita dî faxint, *Douz.* ME. ita Di faxint. EV. volo te, &c.
Volo te uxorem domum ducere. ME. hei occidi!
EV. Quid ita? ME. quia mihi miſere cerebrum excutiunt
Tua dicta, ſoror: lapides loqueris. EV. heja, hoc face,
Quod te jubet ſoror. ME. ſi lubeat; faciam. EV. in rem *Douz.* ſi jubeat.
Hoc tuam eſt. ME. ut quidem emoriar, priuſquam ducam.
Sed his legibus, ſi quam dare vis, ducam: quæ
Cras veniat, perendie foras feratur, ſoror.

His

26. *Quod tibi ſempiternum, &c.*] Sic ſolebant initio rei gerendæ profari, bene ominandi cauſſa. Vide Formul. *Quod bonum, fauſtumque felixque ſit.* Taubm.

27. *Ita di faxint.*] Inde non ſequitur, illa verba, *ita Di faxint*, abſurde *Megadoro* tribui, quoniam abhorret ab uxore frater. nam potuit vel joci cauſa hoc interfari: tanquam ſcilicet etiam liberos procreare liceret ex alia re quam fœminis: reſpexeritque ad illa *Euripidis* in Hippol. Ὦ Ζεῦ! τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν, &c. *Gruter.* *Ita dii faxint, inquito.*] Poſtremum verbum Heraldus ex conjectura interpoſuit, & hæc verba dedit Eunomiæ, quum vulgo haberet Megadorus, quippe cui à nuptiis abhorrenti male convenirent. Intellexit nodum, quem jocoſi ſunt, qui ſic tollunt, joco interfari Megadorum, quaſi cogitaret poſſe liberos procreari aliunde quam ex fœminis. Lambinus vidit τὰ *liberis procreandis* non bene conjungi cum precatione, ſed potius pertinere ad illa *uxorem ducere*. Ut apud Ennium: *liberum quæſendorum gratia familiæ matrem ducere*; & *ducit me uxorem ſibi liberum quæſendum gratia.* Et paſſim. Sed immodicus eſt, quum ſcribit: *ſalutare ſit.* ME. *ita dii faxint.* Eu. *liberis procreandis uxorem.* Utrumque incommodum ſola nos interpunctione tollimus, ſcribendo: *Quod tibi ſempiternum ſalutare ſit, procreandis liberis (ita dii faxint) Volo te uxorem domum ducere.* Gronovius.

28. *Domum ducere.*] Mos erat Romanis, in domum mariti novas nuptas, & quidem velatas, traducere: quod fiebat veſpere tædis ac facibus præeuntibus; noctu enim nubebant. *Auguſtinus* lib. 6. de Civit. DEI, cap. 9. *Sed domum ducenda eſt, quæ nubit: adhibetur deus Domiducus:* ſic enim eum deum, qui ei ſolemni deductioni præerat, appellabant. *Briſſonius.*

30. *Lapides loqueris.*] Durus & aſper tuus ſermo eſt: qui me quaſi lapidibus impetit. Contra *Ariſtophanes*, Ῥόδα μ' εἴρηκας, *Roſas mihi locutus es.* Longol.

34. *Foras feratur.*] *Foras ferre*, eſt efferre, ἐκφέρειν. Terentius. *Effertur: imus.* ubi Donatus: *Efferri proprie dicuntur, cadavera mortuorum: & IRE, proprie ad exſequias.* Herald.

36. *Quam*

His legibus quam dare vis, cedo, nuptias adorna.
Ev. Quam maxuma poſsum tibi, frater, dare dote:
Sed eſt grandior natu: media eſt mulieris ætas.
Eam ſi jubes, frater, tibi me poſcere, poſcam.
ME. Num non vis me interrogare te? Ev. immo ſi quid vis, roga.
ME. POST MEDIAM ætatem, qui mediam ducit uxorem domum; *Pomp.* Cod. *del.* mediam & *v. ſeq* aunum.
Si eam ſenex anum prægnantem fortuitu fecerit,
Quid dubitas, quin ſit paratum nomen puero Poſtumus?
Nunc ego iſtum, ſoror, laborem demam, & diminuam tibi. *Non.* degam.
Ego virtute Deûm & majorum noſtrorum, dives ſum ſatis.
Iſtas magnas factiones, animos, dotes dapſiles,
Clamores, imperia, eburata vehicula, pallas, purpuram,
Nihil moror, quæ in ſervitutem ſumptibus redigunt viros.
Ev. Dic mihi, quæſo, quis ea eſt, quam vis ducere uxorem? ME. eloquar. *Priſc.* dic mihi ſodes.
Noviſtin' hunc ſenem Euclionem ex proximo pauperculum?
Ev. Novi, hominem haud malum mecaſtor. ME. ejus cupio filiam
Virginem mihi deſponderi. verba ne facias, ſoror.
Scio quid dictura es: hanc eſſe pauperem. hæc pauper placet.
Ev. Dî

36. *Quam maxima poſſum.*] Nec Gruteri *cum* admittendum, nec audiendus qui refingit: *Quam? maxima.* Accipiunt illi duas eſſe, quarum optionem fratri facit Eunomia. Sed errant: nam una eademque eſt illa grandior natu & cujus media ætas eſt. *Gronov.*

40. *Mediam ætatem.*] Cic. in Cat. *Ea jam conſtans requirit ætas, quæ dicitur media. Qui mediam ducit uxorem,*] Nimis acris ille codex, qui delet τὸ *mediam.* Habent multo plures & meliores. Si defendere libet, præſto eſt Seneca epiſt. 20. *Quemcunque vis, occupa, adoleſcentem, ſenem, medium.* Ego tamen Plautum ſcripſiſſe cenſeo. *Poſt mediam ætatem qui media ducit uxorem.* ut intelligas uxorem media ætate. Et ſic Langiani codices. *Gronov.*

41. *Anum prægnantem fortuitu.*] Non poſſunt ferre *anum* dici, quæ ſit *mediæ ætatis.* Ecce codicem, in quo *unum.* Ergo conjiciunt *uno*: & *uno fortuitu*, eſſe, ſi ſemel forte prægnantem fecerit. Gaudeant ſuo *uno fortuitu*, quod ſine exemplo commenti ſunt. Plautus dicit anum, pro quaſi anu, vel propemodum anu. *Gronov.*

42. *Poſtumus.*] Scribendum *Poſtumus* ſine *h.* eſt enim à *poſt*, quia poſt patrem mortuum naſcitur poſtumus, *Poſtumus* tamen cenſetur etiam, qui poſt factum teſtamentum natus eſt, etiam vivo patrefamilias: ſed & qui poſt alios liberos, ultimuſque gignitur. *Turneb.*

45. *Factiones.*] Id eſt, *opulentiam & nobilitatem.* Nonius. *Clientelas.* Boxh. *Dapſiles.*] Vide Moſtel. 4. 2. & Pſeudol. 1. 4.

52. *Scio quid dictura es.*] Hoc quoque ſervit Scioppio ad liberandum ſolœciſmi cri-

Eu. Dî bene vertant. Me. idem ego ſpero. Eu. quid! me nunc quid vis? Me. vale.
Eu. Et tu, frater. Me. ego conveniam Euclionem, ſi domi
Eſt. ſed eccum. neſcio unde ſeſe homo recipit domum.

crimine, *ſcio quod*: quia ſic in Langianis. Sed illud ſervant Cam. & ſex Pall. Bacch. 1. 1. *Scio quid ago. P. & pol ego ſcio quid metuo.* Et tamen in altero quoque τὸ *quod* pronomen foret, non conjunctio: quippe quod plenum ſit: *Scio id, quod dictura es.* Gronovius.

53. *Quid me nunc.*] Sermo diſcedentis. *Lamb.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EUCLIO, MEGADORUS.

PRæſagibat mihi animus, fruſtra me ire, quom exibam domo.
Itaque abibam invitus. nam neque quiſquam Curialium
Venit, neque magiſter, quem dividere argentum oportuit.
Nunc domum properare propero; nam egomet ſum hîc; animus domi eſt.
Me. Salvus atque fortunatus, Euclio, ſemper ſies.
Eu. Dî te ament, Megadore. Me. quid tu? recten' atque ut vis vales?
Eu. Non temerarium eſt, ubi dives blande appellat pauperem.
Jam illic homo aurum me ſcit habere, eo me ſalutat blandius.
Me. Ain' tu te valere? Eu. pol ego haud à pecunia perbene.
Me. Pol SI eſt animus æquus tibi, ſatis habes, qui bene vitam colas.
Eu. Anus hercle huic indicium fecit de auro: perſpicue palam eſt.

Cui

1. P*Ræſagibus.*] Cic. 1. de Divin. laudat hunc verſum: & addit: *Sagire, ſentire acutè eſt. ex quo ſagæ anus, quia multa ſcire volunt: & ſagaces dicti canes. Is igitur, qui ante ſagit, quam oblata res eſt, dicitur præſagire, id eſt, futura ante ſentire.*

2. *Curialium.*] *Curiales* à curiis dicuntur, in quas olim diviſus Popul. Romanus, ut *tribules* à tribubus. *Lamb.*

3. *Magiſter.*] *Romæ* ſingulas Tribus ſuos diviſores habuiſſe docet *Aſcon.* Actione 2. in Verrem: qui pecuniam populo viritim dividebant, ſinguli in ſua Tribu: & alio nomine *Magiſtri Curiarum* appellantur, Ciceroni *Curiones*. Ræ-vard.

6. *A pecunia.*] Quod ad pecuniam attinet. *Lamb.*

10. *Satis habes.*] Ex hoc verbo ſuſpicatur Euclio, iſtum de auro aliquid reſciviſſe. *Taubm.*

14. *Caſſam.*]

Cui ego jam linguam præcidam, atque oculos effodiam domi.
Me. Quid tu solus tecum loquere? Eu. meam pauperiem conqueror.
Virginem habeo grandem, dote cassam, atque illocabilem,
Neque eam queo locare cuiquam. Me. tace: bonum habe animum, Euclio:
Dabitur: adjuvabere à me: dic si quid opus est, impera.
Eu. Nunc petit, quom pollicetur: inhiat aurum ut devoret.
Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera.
Nemini credo, qui large blandu'st dives pauperi.
Ubi manum injicit benigne, ibi onerat aliquam zamiam.
Ego istos novi polypos, qui sibi quicquid tetigerint, tenent. Douz. qui ubi quid tetigerint, tenent.
Me. Da mihi operam parumper. paucis, Euclio, est quod te volo.
De communi re appellare, mea & tua. Eu. hei misero mihi!
Aurum mihi intus harpagatum est. nunc hic eam rem volt, scio,
Mecum adire ad pactionem: verum intervisam domum.

Me. Quo

14. *Cassam.*] Id est, carentem. *Cassum* enim, ut *caritum*, à careo. *Prisc.* lib. 9. Ἄπροικον, *indotatam.* Turneb. *Illocabilem.*] Virgo illocabilis est ἀνεκδόσιμος, quæ omnino nuptui collocari nequit; non autem ἀνέκδοτος; ea enim est, quæ nondum elocata est, οὔπω ἐκδεδομένη. *Siberus.*

17. *Inhiat.*] Vide Trinum. 1. 2. & Menæchm. 3. 1.

18. *Altera, &c.*] Translatum ab iis, qui canes ostentato pane pelliciunt, deinde accedentibus saxum illidunt. *Erasmus.*

20. *Manum injicit.*] Manum cum manu copulat. *Lamb.* *Onerat aliquam zamiam.*] Hic locus exercitos habuit hactenus eruditissimos Criticos. *Onerare zamiam* sic dictum est, ut Virgil. *vina onerare*, pro, in navem imponere, dixit: & *Cato* apud Nonium, *onerare commeatum in navi.* Neque hic hypallage, ut vulgo sibi persuadent: neque legendum, *onerat zamia.* *Onerare zamiam*, est imponere & inferre zamiam, hoc est, jacturam: nam *onerare* est ἐμφορτίζειν καὶ ἐμβάλλειν, & *onus* ἐμβολή. *Salmasius.*

21. *Polypos.*] *Polypus*, piscis, quicquid suis fibris & branchiis amplexus est, firmissimè tenet. Per hos significat rapaces & tenaces. *Lamb.* *Qui sibi quicquid tetigerint.*] Ita Gruterus de conjectura. Camerarianus: *qui vibi quidquid.* Pall. *quin ibi quicquid*, vel, *quin ubi quidquid.* lege: *ubi quidque tetigerint, tenent.* Sic Bacchid. 2. 3. *Istius hominis ubi sit quaque mentio.* Pœnoli prologo: *Ubi quamque in urbem est ingressus.* Virgilius lib. 7. Æneidos: *Io matres audite ubi quæque Latinæ.* Livius lib. 24. *quantum copiarum & ubi quæque essent.* Nec dubito quin & Statius scripserit in Soteriis Rutilii: *Urbesque ubi quæque togatæ.* Non *ubicunque*, ut vulgo. *Gronov.*

24. *Eam rem.*] Id est, *ob eam rem.* Douza.

ME. Quo abis? EV. jam ad te revortar: namque est quod visam domum.
ME. Credo edepol, ubi mentionem ego fecero de filia,
Mihi ut despondeat, sese à me derideri rebitur.
Neque illo quisquam est alter hodie ex paupertate parcior.
EV. Dî me servant, salva res est: salvom est, si quid non perit.
Nimis male timui. priusquam intro redii, exanimatus fui.
Redeo ad te, Megadore, si quid me vis. ME. habeo gratiam.
Quæso quod te percontabor, ne id te pigeat proloqui.
EV. Dum quidem ne quid perconteris, quod mihi non lubeat proloqui.
ME. Dic mihi, quali me arbitrare genere prognatum? EV. bono.
ME. Quid fide? EV. bona. ME. quid factis? EV. neque malis, neque improbis.
ME. Ætatem meam scis? EV. scio esse grandem, itidem ut pecuniam.
ME. Certe edepol equidem te civem sine mala omni malitia
Semper sum arbitratus, & nunc arbitror. EV. aurum huic olet.
Quid nunc me vis? ME. quoniam tu me, & ego te qualis sis, scio:
Quæ res recte vortat, mihique, tibique, tuæque filiæ,
Filiam tuam mihi uxorem posco: promitte hoc fore.
EV. Heia Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis,
Ut inopem atque innoxium abs te, atque abs tuis me irrideas,
Nam

27. *Mentionem.*] De sponsalibus futuris loquitur; ideo aptis illi rei verbis utitur, *ubi mentionem fecero*. Nam qui poscit, *Mentionem facere* dicitur; qui respondet, *Repromittere*, sive tantum, *Promittere*; ut hic paulo inferius, *promitto hoc fore*. J. Gulielm.

29. *Ex paupertate.*] Id est, ex ordine seu numero pauperum. *Cam.*

30. *Salvum est.*] Lectio vulgata palam incpta est. Scribe; *Salva res est; salvum est si, quod non periit*. Tò *periit*, non *perit*, habent Mss. quos vidi. Et id rectum est. Euclio, semper male timens auro suo, quod in præsens salvum invenit, metuit in futurum. Salva, inquit, res est, si salva dicenda sit, quæ sicut nondum periit, ita potest aliquando perire. *Boxhorn.*

38. *Mala omni malitia.*] *Malitiam veteres, ut Dolum, mediam ponendam esse duxerunt: quasi sit & Bona.* Nonius.

41. *Quæ res, &c.*] Præfatio veterum benè ominandi gratia. *Taubm.*

44. *Atque innoxium.*] Qui nec tibi nec tuis nocuit. Vel; Qui innocens, quod ad te, atque ad tuos attinet. *Irrideas.*] Juvenalis; *Nil habet paupertas durius in se, Quam quod ridiculos homines facit.* Boxh.

50. *Factio-*

Nam de te neque re, neque verbis merui, ut faceres quod facis.
ME. Neque edepol ego te derisum venio, neque derideo:
Neque dignum arbitror. EV. cur igitur poscis meam gnatam tibi?
ME. Ut propter me tibi sit melius, mihique propter te & tuos.
EV. Venit hoc mihi, Megadore, in mentem, te esse hominem divitem,
Factiosum; me item hominem pauperum pauperrimum.
Nunc si filiam locassim meam tibi, in mentem venit,
Te bovem esse, & me esse asellum: ubi tecum conjunctus siem,
Ubi onus nequeam ferre pariter, jaceam ego asinus in luto:
Tu me bos magis haud respicias, gnatus quasi nunquam siem.
Et te utar iniquiore, & meus me ordo irrideat.
Neutrubi habeam stabile stabulum, si quid divortii fuat.
Asini me mordicibus scindant, boves incursent cornibus. *Grut.* mordicitus.
Hoc MAGNUM est periculum, me ab asinis ad boves transcendere.
ME. QUAM ad probos propinquitate proxime te adjunxeris,
Tam optumum est. tu conditionem hanc accipe: ausculta mihi,
Atque eam desponde mihi. EV. at nihil est dotis quod dem. ME. ne duas. *MSS.* quidem.
DUMMODO morata recte veniat, dotata est satis.
EV. Eo dico, ne me thesauros reperisse censeas.

ME. Novi,

50. *Factiosum.*] Multis innixum & florentem clientelis. *Boxhorn.*

54. *Gnatus.*] Pro *natus.* Plus est autem, *Nunquam natum esse,* quam, *mortuum esse.* Lamb.

57. *Mordicibus.*] Dictum videtur non quidem pro *morsibus.* sed pro ipsis *dentibus*; quemadmodum Catullus *nutrices* dixit pro mammis: & Plauto *mordices* nihil aliud sunt, quam dentes: & *dentes* idem quod oblocutiones atque cavillationes: sicut *cornua* sunt injuriæ, & oppressiones. *Siber.*

58. *Me ab asinis ad boves.*] Id est, implicari inconveniente necessitudine. *Cam.*

60. *Ausculta mihi, Atque.*] Primus & antiquissimus Vossianus: *ausc. mihi proderis atque.* Numquid: *tu conditionem hanc accipe, ausculta mihi,* (*proderit,*) *Atque eam desponde mihi.* Sic habes Capt. 2. 2. *Bene merenti bene profuerit, male merenti par erit.* Curcul. 5. 2. *Hercle istam rem judicasti perfidiose, Phædrome, Et tibi oberit.* Milit. 3. 3. *Nam id proderit mihi, militi male quod facietis ambæ.* Trucul. 4. 4. *In eam rem si quid habebo, tibi quoque etiam proderit.* Et sic recte Gruterus in Cistellaria 4. 2. 75. *Commoda loquelam tuam, tibi nunc proderit, confitemur Nos cistellam habere.* Nostri quoque omnes *prodetis:* non *prodimus &c*, ut vulgo. *Gronovius.*

63. *Thesauros.*] Homo suspiciosus celare

ME. Novi, ne doceas. desponde. EV. fiat. sed pro Juppiter!
Non ego disperii! ME. quid tibi est? EV. quid crepuit quasi ferrum modo? MSS. *Lang.* num ego disperii?
ME. Hic apud me hortum confodere jussi. sed ubi hic est homo?
Abiit, neque me certiorem fecit: fastidit mei.
Quia videt me suam amicitiam velle, more hominum facit.
Nam si opulentus it petitum pauperioris gratiam,
Pauper metuit congredi. per metum male rem gerit. *Acid* congrediri.
Idem quando illæc occasio periit, post sero cupit.
EV. Si hercle ego te non elinguandam dedero usque ab radicibus,
Impero, auctorque sum, ut tu me cuivis castrandum loces.
ME. Video hercle ego te me arbitrari, Euclio, hominem idoneum,
Quem senecta ætate ludos facias, haud merito meo.
EV. Neque Edepol, Megadore, facio: neque si cupiam; copia est.
ME. Quid nunc? etiam mihi despondes filiam? EV. illis legibus,
Cum illa dote, quam tibi dixi. ME. sponden' ergo? EV. spondeo.
ME. Istuc di bene vortant. EV. ita di faxint. illud facito ut memineris
Convenisse, ut ne quid dotis mea ad te afferret filia.
ME. Memini. EV. at scio, quo vos soleatis pacto perplexarier.

PACTUM

63. *Thesauros.*] Homo suspiciosus celare non potest, quod tantopere cupit celatum. *Gruter.*

66. *Hic.*] Id est, *domi meæ.* Hæc à cœpto sermone aliena à Megadoro dicuntur, ut omni suspicione Euclio liberetur, qui nihilominus se proripit. Unde statim quærit Megadorus; *Sed ubi hic est homo?* nempe, Euclio.

67. *Fastidit mei.*] Vide Stich. 2. 3. Lucillius:

Tristes, difficiles sumu', fastidimu' bonorum. Taubm.

72. *Elinguandam.*] Unde *elinguatio*, γλωσσοτομία. quod Scaliger notat ad Festum.

73. *Castrand. loces.*] Mercede pacta tradas castrand. *Taubm.*

76. *Copia est.*] Id est, *possum.* Interim alludit ad ludos, negatque tam divitem se, ut pecuniam profundere possit in ludicra illa publica. *Taubmannus.*

81. *Perplexarier.*] Perplexe agere & captiose. *Douz.*

PACTUM non pactum est, non pactum pactum est, quod vobis lubet.
ME. Nulla controversia mihi tecum erit. sed nuptias
Hodie quin faciamus num quæ causa est? EV. immo edepol optuma.
ME. Ibo igitur, parabo. nunquid me vis? EV. istuc. ME. fiet. vale.
Heus, Strobile, sequere propere me ad macellum strenue.
EV. Illic hinc abiit. dî immortales, obsecro, AURUM quid valet!
Credo ego illum jam inaudisse, mihi esse thesaurum domi:
Id inhiat, ea affinitatem hanc obstinavit gratia.

87. *Aurum quid valet.*] Asin. act. 3. Scen. 3.

89. *Obstinavit.*] Id est, *obfirmato & perseveranti animo expetivit.* Festus.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EUCLIO, STAPHYLA.

UBI tu es, quæ deblaterasti jam vicinis omnibus,
Meæ me filiæ daturum dotem? heus Staphyla, te voco:
Ecquid audis? vascula intus pure propera atque elue.
Filiam despondi ego: hodie nuptum huic Megadoro dabo.
ST. Dî bene vortant. verum ecastor non potest: subitum est nimis.
EV. Tace, atque abi: curata fac sint quom à foro redeam domum.
Atque oclude ædes: jam ego hic adero. ST. quid ego nunc agam?
Nunc nobis prope adest exitium, mihi atque herili filiæ.
Nam probrum atque partitudo prope adest, ut fiat palam.
Quod celatum est, atque occultatum usque adhuc, nunc non potest.

Ibo

1. D*Eblaterasti.*] *De* hic auget. Vide Epid. act. 3. 1.

3. *Pure propera.*] Forte, *properamque:* vel *pura properam atque elue.* Scriverius. *Pure lautum, est aqua pura lavatum.* Festus. Alluditur ad consuetudinem veterum, quibus ante nuptias sacrificare moris fuit; & quidem Junoni, Veneri, & Gratiis. *Meurs. Propera, atque elue.*] *Propera atque elue,* est propera eluere. *Casaub.*

12. *Ma-*

Ibo intro, ut herus quæ imperavit, facta, cum veniat, sient.
Nam, ecastor, malum mœrorem metuo, ne mistum bibam.

12. *Malum mœrorem metuo, ne.*] Mirifice laborant. *Mistim, amystim, malum meracum, immixtim, immixtum*, ludibria conjecturarum. Scribe: *Malum mœrore metuo ne mistum bibam*: Malum cui additus sit mœror, ut vinum bibitur mistum aqua. *Gronov.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUARTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.

POstquam obsonavit herus, & conduxit coquos,
Tibicinasque hasce, apud forum, edixit mihi,
Ut dispatirem obsonium hic bifariam.
Co. Me quidem, hercle, dicam palam, non divides. *Lips.* hic tam palam.
Si quo tu totum me ire vis, operam dabo.
St. Bellum & pudicum vero prostibulum popli.
Post si quis vellet te, haud non velles dividi?
Co. Atqui ego istuc, Anthrax, aliovorsum dixeram,
Non istuc quod tu insimulas. St. sed herus nuptias
Meus hodie faciet. Co. cujus ducit filiam?
St. Vicini hujus Euclionis è proxumo.
Ei adeo obsonii hinc dimidium jussit dari,
Cocum alterum, itidemque alteram tibicinam.
Co. Nempe huic dimidium dicis, dimidium domi? *Lamb.* ducis.
St. Nempe sicut dicis. Co. quid? hic non poterat de suo
Senex obsonari filiæ in nuptiis?
St. Vah! Co. quid negotii est? St. quid negotii sit rogas?
Pumex non æque est aridus, atque hic est senex.
Co. Ain' tandem ita esse ut dicis? St. tute existuma.

Quin

1. *COnduxit coquos.*] Privatæ personæ, quæ Cocos sive *Coctores*, ut Petron. appellat, non habebant familiares, in foro conducebant. *Taubm.*

4. *Divides.*] Vox *dividere* capi etiam potest sensu turpi, quique aures palam offendat; cum interim innuere videatur, sese palam eidem refragari in illa re. *Grut.*

5. *Si quo tu totum.*] Recte. Nam obsonii pars erat dividenda simul; & ei præponendus, item divisim uterque coquus. *Gruter.*

6. *Prostibulum.*] De prostibulo vide Stich. 5. 6.

12. *Dimidium jussit.*] Cur non *dimidiatum obsonium* dixerit, vide Agell. lib. 3. 14. *Taubm.*

14. *Dimidium domi?*] Ergo, *domi*, etiam ad locum significat. *Donatus.*

18. *Pumex.*] Spongia dicitur Vitruvio, quod fistulosus sit spongiæ modo. Unde in Persa,

Nam tu aquam è pumice postulas,
Qui ipsus sitiat. —— Scalig.

21. *Era-*

Quin divûm atque hominum clamat continuo fidem,
Suam rem periisse, seque eradicarier,
De suo tigillo fumus si qua exit foras.
Quin cum it dormitum, follem sibi obstringit ob gulam.
Co. Cur? St. ne quid animæ forte amittat dormiens.
Co. Etiamne obturat inferiorem gutturem,]
Ne quid animæ forte amittat dormiens? Voss. animaï.
St. Hæc mihi te, ut tibi me æquom est credere.
Co. Immo equidem credo. St. at scin' etiam quomodo?
Aquam hercle plorat, quom lavat, profundere.
Co. Censen' talentum magnum exorari potesse
Ab istoc sene, ut det, qui fiamus liberi?
St. Famem hercle utendam, si roges, nunquam dabit.
Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat;
Collegit, omnia abstulit præsegmina.
Co. Ede-

21. *Eradicarier.*] Radicitus extirpari, hoc est fortunis omnibus penitus everti. *Siber.*

22. *Tigillo.*] *Tignum* & *tigillum* omne notat quod est è ligno. Dicunt enim de Euclione, cupere illum fumum nullum exire ædiculas. *Gruter.*

23. *Follem sibi obstringit ob gulam.*] Nihil hic miri, nisi quod hoc faciebat cubitum itutus. Nam & quum in publicum irent, cum pecunia crumenam de collo suspendebant. Id ille faciebat etiam in lecto furem nocturnum timens. Quum rogasset cocus, cur? illudens stupori ejus, παρὰ προσδοκίαν falsam causam invenit: tanquam id faceret, ne inter respirandum aliquid animæ amitteret. Et solvuntur auditores nihil tale exspectantes in risum. Magis etiam quum continuat coquus jocum. Vide Diatriben ad Stat. cap. 27. *Gronovius.*

25. *Inferiorem, &c.*] Notandum hic per *Inferiorem gutturem*, anum sive podicem designari, eadem metaphora, qua apud Caton. *superiorem alvum dejicere*, id est, stomachum sive adeo ventriculum nausca gravem vomitu exonerare, scriptum reperimus. *Douza.*

27. *Hæc mihi te, sicut.*] Jocus latet civilior. Innuit enim, neutri ab altero credendum. *Acid.*

28. *At scin' etiam quomodo.*] Jubent post *quomodo* interrogandi notam tolli. Negat id Plautus, qui hoc genere loquendi toties utitur. Amphitr. 1. 1. 199. Hac Aulular. 5. 1. 22. Rud. 3. 5. 18. Et alibi. Eodem sensu quo diceret: *vis etiam dicam?* vel, *At etiam vis audire amplius?* Gronov.

29. *Aquam, &c.*] Ob eam causam nunquam lavit *Patrocles Aristophanicus.* Longol. Post, *quomodo*, tollenda hic est interrogandi nota, & sic distinguendum; *At scin' etiam quomodo aquam hercle plorat, quum lavat, profundere?* Scisne tu etiam, quomodo deploret aquam se profundere, ejusque jacturam facere, cum se lavat? *Boxhorn.*

33. *Tonsor.*] Personæ Euclionis accommodatius legi potest, *tonsori ungues dempserat.* Nam ut ille triparcus senex, qui famem nemini utendam daret, aliquid erogaverit tonsori, ob ungues decurtandos, non fit vero simile; utque id ei officium gratis præstiterit quis, nugæ: quin immo ipse Euclio ultro potius adiit tonsoris proximam officinam, eique ungues resecuit: vel ideo forsan, ut præsegmina (nihil enim avaritiæ parvum) domum referret. *Gruter.*

39. *Postu-*

Co. Edepol mortalem parce parcum prædicas.
Censen' vero adeo esse parcum & misere vivere? *I. Gul. esse patum.*
St. Pulmentum pridem ei eripuit miliius:
Homo ad prætorem deplorabundus venit:
Infit ibi postulare, plorans, ejulans,
Ut sibi liceret miliium vadarier.
Sexcenta sunt, quæ memorem, si sit otium.
Sed uter vestrorum est celerior? memora mihi.
Co. Ego, ut multo melior. St. cocum ego, non furem rogo.
Co. Cocum ego dico. St. quid tu ais? An. sic sum, ut vides.
Co. Cocus ille nundinalis est, in nonum diem
Solet ire coctum. An. tun' trium literarum homo
Me vituperas? fur, etiam fur trifurcifer.

39. *Postulare.*] Nam Prætor actionem & judices dabat. Qui actionem habebat, ex qua cum alio experiretur, hostem in jus vocaturus, primum à Prætore petebat, ut liceret eum, quem libello descripserat, vadari. Prætor libello subscribebat. *Vadari* autem, vel *convadari*, est in jus citare, die dicta. *Lambin.*

40. *Miliium vadarier.*] A milvo vades postulare. qui illum certæ pecuniæ sponsione vadimonium obiturum præstarent. *Siber.*

42. *Celerior.*] Furum manus *celeres* vulgo dicuntur. quo Plautus alludit. *I. Gulielm.*

45. *Cocus nundinalis.*] *Congrionem* istum Bustuarii ordinis coquum esse, intelligi vult: quem nos *Semirasum ustorem* cum *Catullo* indigitare possumus, qui mortuis & jam ad rogum elatis cœnam coqueret illam feralem quod *Silicernium* vocarunt. Quod quoniam nono die fiebat, (unde & *novendiales pulveres* apud *Horat.*) caussam joci Comico præbuit, ut *Cocum nundinalem* diceret Congrionem, quem insubidum prorsus atque imperitum, & ad viscerationes illas Novendiales & inconditas Ustrinæ sive Culinæ mortualis struices escarias, quam ad ingeniosæ gulæ genium sapientiorem esse judicaverit. *Grut.*

47. *Me vituperas? fur.*] Illud *fur*, quod sequitur post, *vituperas*, videtur esse irrepticium, & glossema ejus quod dixerat, *trium literarum homo.* Dissaldæus.

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

STROBILUS, ANTHRAX, CONGRIO.

TAce nunc jam tu: atque agnum hinc uter est pinguior.
Co. Licet. St. tu Congrio eum sume, atque abi

Intro

1. *TAce.*] In quibusdam libris hæc Scena priori conjungitur. *Taubmannus.*

2. *Licet.* St. *tu, Congrio.*] Poni volunt interrogationis notam post *licet.* Immo nec hic ponenda, & superiori versu tollenda est. Neque enim rogat Strobilus: sed quia τὸ *Uter* interrogandi sæpe intr-

Intro illuc, & vos illum sequimini:
Vos cæteri illuc ad nos. AN. hercle injuria
Dispertivisti: pinguiorem agnum isti habent.
ST. At nunc tibi dabitur pinguior tibicina.
I sane cum illo, Phrygia. tu autem. Eleusium,
Huc intro abi ad nos. CO. ô Strobile subdole,
Huccine detrusisti me ad senem parcissumum?
Ubi, si quid poscam, usque ad ravim poscam prius
Quam quicquam detur. ST. stultum & sine gratia est
Ibi recte facere, quando quod facias perit.
CO. Quî vero? ST. rogitas? jam principio in ædibus
Turba istic nulla tibi erit: si quod uti voles,
Domo abs te afferto, ne operam perdas poscere.
Hic apud nos magna turba, ac magna familia est,
Suppellex, aurum, vestes, vasa argentea:
Ibi si perierit quippiam, (quod te scio
Facile abstinere posse, si nihil obviam est,)
Dicant, coci abstulerunt; comprehendite,
Vincite, verberate, in puteum condite.
Horum tibi istic nihil eveniet: quippe qui
Ubi quid surripias, nihil est. sequere hac me. CO. sequor.

initium est, interpellat eum coquus, nondum oratione absoluta, quasi rogaret, dicturus: *Licet id quidem videre vel cæco.* Sed vicissim prius quam hæc expediat, quod instituerat dicere, interfatur, nulla ejus ratione habita, & continuat, quæ ipse exorsus erat Strobilus. Non igitur, *Liquet:* non *Hic est.* Gronovius.

6. *Pinguior tibicina.*] Tibicines enim, quia sacrificiis frequenter adhibiti, pingues fiebant. *Taubm.*

8. *Ad nos.*] Ædes Megadori. *Lamb.*

11. *Sine gratia.*] Ingratus es. *Tibi recte facere*; scil. aliquis debeat? *Camerar.*

15. *Poscere.*] Id est, *in poscendo.* Lambinus.

21. *In puteum.*] Id est, hypogæum seu barathrum, locum pœnæ equorum destinatum; quod genus λάκκους vocabant. *Turneb.* lib. 6. 24.

23. *Ubi quid surripias.*] Ita Lambinus: nam Camerarius ex unico Codice *surripiat:* veteres autem editiones & Pall. sex ea voce deficiuntur. Nos in tribus invenimus. Voss. tert. & Junianus *surripiat:* Voss. primus *subripiat:* Neque id mutandum, sed explicandum. Sensus enim: *Quippe, ubi, qui quid subripiat,* hoc est, qui fur sit, qui solens aliquid summanare velit, ei *nihil est* promti atque parati. Nam & versus vocem requirit. Etsi intelligo, quam eleganter id verbum subticeatur, quamque facile ex disciplina sua id supplendum sciat Congrio. Ut suspicari possis scripsisse Plautum: *Ubi quid, nihil est. Sequere hac me.* CON. *Consequor.* Nam illud *Con* depasci potuit præcedens nomen coqui. Certe & apud me τὸ *surripiat* Acad. Voss. secundus & Gudianus ignorant. *Gronov.*

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

STROBILUS, STAPHYLA, COCI.

HEus Staphyla prodi, atque ostium aperi. ST. qui vocat?
STR. Strobilus. ST. quid vis? STR. hos ut accipias coquos,
Tibicinamque. obsoniumque in nuptias.
Megadorus jussit Euclioni hæc mittere.
ST. Cererine, Strobile, has facturi nuptias?
STR. Qui? ST. quia temeti nihil allatum intellego.
STR. At jam afferetur, si à foro ipsus redierit.
ST. Ligna hic apud nos nulla sunt. CO. sunt asseres?
ST. Sunt pol. CO. sunt igitur ligna; ne quæras foris.
ST. Quid? impurate, quamquam Vulcano studes,
Cœnæne causa, aut tuæ mercedis gratia,
Nos nostras ædes postulas comburere?
CO. Haud postulo. STR. duc istos intro. ST. sequimini.

3. *OBsoniumque.*] Quamvis ὄψον significet *opsonium*, hoc est, omne id, quod una cum pane comedimus, imo quidquid in macello vænit; quod προσφάγιμον sive προσφάγιον dicitur; nihilominus tamen obtinuit tanquam victor solus *piscis*, quod eximius sit cibus, ut ita solus vocaretur. *Nans.*

6. *Temeti.*] Rara decori observatio, quam nusquam (Invidia gemente hoc dicam) temere Plautus neglexit; nedum in persona anili: quod genus ille multibibum fere ac merobibum inducere amat. *Douza.*

10. *Quamquam Vulcano.*] Significat, tantam ejus impuritatem esse, ut ne ignis quidem, cujus vi solidissimorum quoque corporum metalla defæcatiora redduntur, illis purgandis unquam sufficiat, tametsi eum (ignem) in præfectura sua focariæ provinciæ semper colat ac tractet. *Douza.*

11. *Aut tuæ mercedis gratia*] Manupretii, hoc est, nummi illius binos circiter aureos nostrates pendentis, qua Coci antea à Megadoro conducti fuerant. *Douza.*

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

PYTHODICUS.

CUrate; ego intervisam quid faciant coqui:
Quos pol ut ego hodie servem, cura maxuma est.
Nisi unum hoc faciam, ut in puteo cœnam coquant.
Inde coctam sursum subducemus corbulis.
Si autem deorsum comedent, si quid coxerint,

Superi

5. *DEorsum.*] *Deorsum*, heic non motum, sed quietem significat. Varro: *Qui colunt deorsum, magis æstate laborent; qui sursum, magis hieme.* Douza.

1. *Rapa-*

Superi incœnati sunt, & cœnati inferi.
Sed verba hîc facio, quasi negotii nihil siet, Doux. sic verba.
Rapacidarum ubi tantum siet in ædibus.

8. *Rapacidarum.*] *Rapacidas* extulit pro rapacibus, patronymici more ludens, ut pro *Scipionibus* dicuntur *Scipiadæ.* & jocando fecit, ut furacissimum genus coquorum putemus, quasi familia sit *Rapacidarum*, ut *Æacidarum*, aut *Pelopidarum.* Turneb.

Actus Secundi Scena Octava.

EUCLIO, CONGRIO.

Volui animum tandem confirmare hodie meum,
Ut bene haberem filiæ nuptiis. Voss. ut bene me haberem filiai in nuptiis.
Venio ad macellum, rogito pisces. indicant
Caros; agninam caram; caram bubulam;
Vitulinam, cetum, porcinam; cara omnia:
Atque eo fuerunt cariora, æs non erat.
Abeo iratus illinc; quoniam nihil est qui emam.
Ita illis imputis omnibus adii manum.
Deinde egomet mecum cogitare inter vias
Occepi: FESTO die si quid prodegeris,
Profesto egere liceat, nisi peperceris.
Postquam hanc rationem cordi ventrique edidi,
Accessit animus ad meam sententiam,
Quam minimo sumptu filiam ut nuptum darem.
Nunc tusculum emi, & hasce coronas floreas: Pist. nunc tusculum emi hoc & coron.
Hæc imponentur in foco nostro Lari,

Ut

8. *Adii manum.*] Vide Pænul. act. 2. vs. 11.

13. *Accessit animus ad meam, &c.*] Assensus sum huic meæ sententiæ. *Lamb.*

15. *Nunc tusculum, &c.*] Ad hunc ritum quod attinet, constat, Pilumnum (ut rem paulo altius repetam) cum Romulo Quirino, Picumnum vero cum Marte Silvano domestico, eundem esse eosque deos conjugales habitos: lectos iis stratos, & vota facta. Picumnum, *Præstitem Larum*, & *Larem* κατ' ἐξοχὴν appellatum; (ut Plutonem Manium, Jovem deorum, Janum Geniorum) Parentesque eo nomine liberos in matrimonium elocaturos, ut bene nuptiæ cederent, sacra ei fecisse: ut hic Euclionem. Pilumnum vero eundem cum Genio maritotum esse, & custodem puerperarum. *Meursius.*

16. *Nostro lari.*] Penatum & Larium sedes in privatis ædibus non una. Colebantur maxime in foco: item in cubiculo: sæpe in parte aliqua atrii; puta in compluvio, vel in porticu compluvio adjuncta. *Casaub.*

K 20. *Aulam.*]

Ut fortunatas faciat gnatæ nuptias.
Sed quid ego apertas ædes noſtras conſpicor?
Et ſtrepitus eſt intus. numnam ego compilor miſer?
Co. Aulam majorem ſi potes, viciniâ *Douz.* ſi pote, ex viciniâ.
Pete: hæc eſt parva, capere non quit. Ev. hei mihi,
Perii hercle! aurum rapitur, aula quæritur. *I. Gul.* perii, ô dii.
Nimirum occidor, niſi ego intro huc properè propero currere.
Apollo, quæſo, ſubveni mihi, atque adjuva:
Confige ſagittis fures theſaurarios:
Cui in re tali jam ſubveniſti antidhac.
Sed ceſſo prius quam prorſus perii, currere?

20. *Aulam.*] *Aulas antiqui dicebant, quas nos dicimus ollas: quia nullam litteram geminabant.* Feſtus.

23. *Propere propero currere.*] Plautus ſenariis jambicis admiſcuit ſeptenarium trochaicum, ut properationem ſenis, carmine ipſo concitatiore, exprimeret. *I. Gulielm.* Pall. (non tamen Camerarianus) hunc verſum ſic legunt: *Nimirum occidor, niſi ego intro propero.* quod videtur ſane germanius *Grutero.*

24. *Apollo.*] Apollinem invocat, ut ἀλεξίκακον & malorum depulſorem. Et conſtat, Apollinem dictum antiquitus *Apellinem, quaſi mala appellentem.* Meurſ.

25. *Confige ſagittis.*] Eſt enim jaculator Apollo: Græcis ἑκηβόλος, ἑκατηβελέτης, & ἕκατος, ἑκάεργος. *Turneb.*

ACTUS SECUNDI SCENA NONA.

ANTHRAX.

DRomo, deſquama piſces: tu Machærio
Congrum, murænam exdorſua, quantum potes:
Atque omnia, dum abſum hinc, exoſſata fac ſient.
Ego hinc artoptam ex proxumo utendam peto

A Con-

1. M*Acbærio.*] *Machærionem*, eo qui nomen eſſe, omnes putant: ego aliter cenſeo, machærio juberi exdorſuari murænam, & id cultelli coquinarii genus eſſe. Cultellos quidem μαχαίρια & μαχαιρίδια Græci vocant, & Plaut. Rud. ſiculas *macharia* dixit. *I. Gul.*

2. *Exdorſua.*] Id eſt, *dorſum confringe.* Feſtus. *dorſo nuda.* Nonius. alii, *exime.* *Quantum potes.*] Non hic modo, ſed ubicunque apud Plaut. *quantum potes* legitur. in *quantum pote' ſt* commutandum eſt: id eſt, quam primum, & quidem celerrime, fieri poteſt: locutione priſcis oppido familiari. *Douza.*

3. *Atque omnia, &c.*] Hic verſus ſua parte debetur *Nonio*, nam non habetur in Mſſ. præterquam *exoſſata fac ſient.* verum aut omnia me fallunt, aut *exoſſata fac ſient*, eſt à gloſſa ſcribarum, aut illud *exdorſua.* Gruter.

4. *Artoptam.*] *Artopta*, utenſile ſive teſta aſſandis torrendiſque panibus. Triplex enim panis erat, ex coquendi ratione: *furnaceus*, *teſtuaceus*, & *artopticius.* Turneb.

5. *A Con-*

A Congrione: tu istum gallum, si sapis,
Glabriorem reddes mihi, quam volsus ludiu' st.
Sed quid hoc clamoris oritur hinc ex proxumo?
Coqui hercle, credo, faciunt officium suum.
Fugiam intro, ne quid hic turbæ fiat itidem.

5. *A Congrione.*] Qui coquebat apud Euclionem. Male ergo Lambinus de Megadori domo interpretatur. *Douza.*

6. *Volsus ludius.*] *Ludii*, adolescentes erant tuniculas induti insignes, galeati & ensiferi, peltatique; qui omnibus Circensibus & theatralibus pompis in versum incedebant, ipsis velut pompæ duces Saliis similes. *Ludii* ex eo vocati, quod à Lydis hoc genus ludicri inventum videretur. Si qui eorum igitur essent grandiusculi & jam vesticipes, vellebantur, glabrique reddebantur. *Turneb. Volsus.*] Id est, evulsis pilis lævis & glaber factus. *Taubm.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

CONGRIO.

OPtati cives, populares, incolæ, accolæ, advenæ omnes;
Date viam qua fugere liceat, facite totæ plateæ pateant.
Neque ego unquam, nisi hodie, ad Bacchas veni in Bacchanal coquinatum, *Fest. cogitatum.*
Ita me miserum & meos discipulos fustibus male contuderunt.
Totus doleo, atque oppido perii, ita me iste habuit senex gymnasium.
Neque ligna ego usquam gentium præberi vidi pulchrius:
Itaque omnis exegit foras, me atque hos, onustos fustibus.
Attat, perii hercle ego miser! aperit Bacchanal. adest:
Sequitur. scio quam rem geram: hoc ipsus Magister me docuit.

2. *DAte viam.*] Hac voce monebant Lictores populum Magistratibus via decedere, *Date viam Consuli.*

3. *Bacchanal coquinatum.*] Veni in locum, in quo ad coquendum destinato, non jam sunt nisi furentes & bacchantes. *Boxhorn.*

5. *Gymnasium.*] Ita ego isti seni pro gymnasio fui, in quo se exerceret. *Douz.*

6. *Neque ligna ego.*] Jocus ex ambiguo. Antea ligna ad ravim usque poscebam: sed advenit tandem senex, qui *pulchre*, id est, largiter præbuit ligna, non quidem ad obsonium coquendum; sed fustes, quibus capita mihi meisque contunderet. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EUCLIO, CONGRIO.

REdi, quo fugis nunc? tene, tene. Co. quid, stolide, clamas!
Ev. Quia ad Tresviros jam ego deferam tuum nomen. Co. quamobrem?
Ev. Quia cultrum habes. Co. cocum decet. Ev. quid comminatus
Mihi? Co. istuc malefactum arbitror, quia non latus fodi.
Ev. Homo nullus est te scelestior qui vivat hodie,
Neque cui ego de industria amplius male plus lubens faxim.
Co. Pol etsi taceas, palam id quidem est. res ipsa testis est.
Ita fustibus sum mollior miser magis, quam ullus cinædus.
Sed quid tibi nos, mendice homo, tactio est? quæ res?
Ev. Etiam rogitas? an quia minus quam æquom erat feci?
Co. Sine. at hercle cum malo magno tuo, si hoc caput sentit.
Ev. Pol ego haud scio quid post fiat, tuum nunc caput sentit.
Sed in ædibus quid tibi meisnam erat negotii,
Me absente, nisi ego jusseram? volo scire. Co. tace ergo.
Quia venimus coctum ad nuptias. Ev. quid tu, malum, curas
Utrum crudum an coctum edim, nisi tu mihi es tutor?
Co. Volo scire, sinas an non sinas nos coquere hic cœnam?
Ev. Volo scire item ego, meæ domi meane salva futura?
Co. Utinam mea mihi modo auferam, quæ attuli, salva!
Me haud pœnitet, tua ne expetam. Ev. scio: ne doce, novi. *Cam.* meum haud pœnitet.
Co. Quid est, qua prohibeas nunc gratia nos coquere hic cœnam?

Quid

3. QUia cultrum habes.] Nota cultrum gestari vetitum: & insigne atque notam coqui habitam. *Meurs.* *Comminatus.*] Non id accuso quod cum cultro es, sed quod eo minatus mihi. *Douz.*

8. *Cinædus.*] Enermem fractumque & velut exossem tripudiatorem, eo nomine intelligi crediderim. ἀπὸ τοῦ κινεῖν τὰ κῶλα, vel τὴν αἰδῶ, sive αἰδοῖα. *Turneb.*

9. *Tactio est.*] Vid. Epid. 2. 2.

11. *Caput sentit.*] Si quid ego sapio: quæ verba Euclio in aliam sententiam detorquet. *Lambinus.*

16. *Edim.*] Pro *edam.* Horatius Epod. 3.

20. *Me haud pœnitet.*] Id est, me, aut meis bonis contentus vivo. *Taubmannus.*

24. Per-

Quid fecimus? quid diximus, tibi ſequius, quam velles?
Eu. Etiam rogitas, ſceleſte homo, qui angulos omnis
Mearum ædium & conclavium mihi perviam facitis? *Diſſ.* perviam facis.
Id ubi tibi erat negotium, ad focum ſi adeſſes,
Non fiſſile haberes caput. merito id tibi factum eſt.
Adeo ut tu meam ſententiam jam jam noſcere poſſis,
Si ad januam huc acceſſeris, niſi juſſero, propius,
Ego te faciam miſerrimus mortalis uti ſis. *Douz.* mortalium.
Scis jam meam ſententiam? quo abis? redi rurſum.
Co. Ita me bene amet Laverna, te jam, niſi reddi
Mihi vaſa jubes, pipulo hic differam ante ædis.
Quid ego nunc agam? næ ego edepol veni huc auſpicio malo.
Nummo ſum conductus: plus jam medico mercede opus eſt.

24. *Perviam facitis.*] Sic dictum, ut, *obviam facitis.* Turneb.

31. *Laverna.*] Hanc Deam Romani fures precabantur, ut inſtituta ſua & conſilia furandi ac mentiendi fortunaret. *Horat.* 1. epiſt. 16.

—— Pulcra Laverna,
Da mihi fallere, da juſtum ſanctumque videri.

Sic Græci eodem modo orabant τὴν κερδιστικὴν, ut conſilia furandi ad effectum duceret. Erat autem ea Dea tantum caput ſine reliquo corpore. *Scalig.*

32. *Pipulo, &c.*] Id eſt, convitio. *Pipare* Oſci dicebant, pro eo quod eſt ejulabunde conqueri. Ab eo Cocus iſte *Pipulo differre* dixit: pro quo erat in XII. Tabb. *obvagulari.* Olim cui teſtimonium deerat, hoc eſt, qui ſuam intentionem nullo poterat teſtimonio confirmare, is die tertio *ad ædes adverſarii obvagulatum ibat*, id eſt, adverſario juſtum, teſtibus adhibitis, convicium faciebat. *Ravardus.*

34. *Nummo,*] Non ſeſtertio, ſed aureo, qui valebat paulo plus duobus aureis noſtris: ut ego & *Cl. Tenevinus*, qui mihi aliquot oſtendit, ex pondere exiſtimavimus. *Lamb.* *Nummo ſum conductus,*] Id eſt, didrachmo, vel drachmis duabus. Pſeudolo 3. 2. 20. Vide de modo uſurarum cap. 2. *Salmaſ.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

EUCLIO, CONGRIO.

HOC quidem hercle, quoquo ibo, mecum erit, mecum feram,
Neque iſtuc in tantis periclis unquam committam ut ſiet:
Ite ſane nunc jam intro omnes, & coqui, & tibicinæ.
Etiam introduce, ſi vis, vel gregem venalium.
Coquite, facite, feſtinate nunc jam quantum lubet.
Co. Tem-

1. V*Enalium.*] Servorum, qui plerique fures. *Lambin.*

5. *Facite.*] V. C. habet *facceſſite*, vocem hic nihili. Ego geſtio legere, *farcite*, quod verbum eſt coquinarum, & huic loco aptiſſime quadrat. *Gloſſ.* vetus

Co. Temperi: postquam implevisti fusti fissorum caput.
Ev. Intro abi; opera huc conducta est vestra, non oratio.
Co. Heu senex, pro vapulando, hercle, ego abs te mercedem petam.
Coctum ego, non vapulatum dudum conductus fui.
Ev. Lege agito mecum, molestus ne sis: i, & cœnam coque,
Aut abi in malum cruciatum ab ædibus. Co. abi tu modo.

tus *farcit*, *vel sarc.* *Dissaldaus.*

6. *Implevisti fustibus istorum.*] Sic dedit Camerarius, quum in scripto inveniret: *fustifissorum*, Mellerus. Palmerius: *impluisti fustibus istorum in caput.* Pareus conjicit: *fustium ipsorum.* Exspectant alii fore, ut illi *fustifissores* nonnulli forsan haud displiceant. Frustra illi quidem: sed egregia est vetus lectio, modo separentur voces: *postquam implevisti fusti fissorum caput.* Ut alibi *fores implere elogiorum carbonibus.* *Fissa* sunt vulnera. Sic præcedente scena: *Non fissile haberes caput.* Bacchid. 2. 3. *Meum cor & crebrum finditur.* Ut Virgilius lib. 9. *Media adversi liquefacto tempora plumbo diffidit.* Appulejus lib. 9. *Iamque inversa vite de vastiore nodulo cerebrum suum diffindere.* Hoc Juv. est. S. 9. *Fuste aperire caput.* Ovidio *Iuvenili guttura pugno rumpere* lib. 3. met. Petronio *solvere frontem.* Plauto in Bacchidibus *dirumpere caput.* Sic *fissum* in extis. *Implevisti fissorum*, est plenum reddidisti fissorum vel vulnerum. *Gronovius.*

10. *Lege agito.*] *Dicebatur ei, cujus intentio contemptibilis adversario videbatur.* Donatus. Vide Mil. 2. 5.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

EUCLIO.

ILlic hinc abiit. Dî immortales, FACINUS audax incipit,
Qui cum opulento pauper homine cœpit rem habere aut negotium,
Veluti Megadorus tentat me omnibus miserum modis:
Qui simulavit, mei honoris mittere huc causa coquos,
Is ea causa misit, hoc qui surriperent misero mihi.
Condigne etiam meus me intus gallus gallinaceus, *Voss.* intus me.
Qui erat anui peculiaris, perdidit pænissume.
Ubi erat hæc defossa, occœpit ibi scalpurire ungulis *Voss.* scalpturire ibi unguibus.

Circum-

2. NEgotium.] Dubitatum olim fuit inter prudentes, utrum *rem* an *litem* dici oporteret, &c. *Negotium* aut *res* apud Plaut. legitur. *Cujacius.*

7. *Peculiaris.*] In peculio ancillæ Staphylæ. Asin. 3. 1. *Pænissume.*] Id est, pæne nihil abfuit, quin me perderet. à *pæne* formatum. *Lips.* Epist. Quæst. lib. 3. 12.

8. *Scalpturire.*] Id est, *scalpere.* Nam frequentativa verba, interdum ponebantur pro primigeniis. *Vossius.*

9. *Ita*

Circumcirca. quid opus est verbis? ita mihi pectus peracuit:
Capio fustem, obtrunco gallum, furem manifestarium.
Credo ego edepol illi mercedem gallo pollicitos coquos,
Si id palam fecisset. exemi è manu manubrium. *Meurs.* manubium.
Quid opus est verbis? facta est pugna in gallo gallinaceo.
Sed Megadorus meus affinis eccum incedit à foro.
Jam hunc non ausim præterire, quin consistam & colloquar.

9. *Ita mihi pectus.*] Scribendum esse, *ira mihi pectus peracuit*, ostendimus Observat. 3. 21. *Gronovius*. *Peracuit.*] Peracre seu peracidum factum est, id est, ira acerrima incensum. *Lambinus*.

12. *Exemi.*] Furibus occasionem inveniendi thesaurum præripui. *Taubmannus*.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

MEGADORUS, EUCLIO.

NArravi amicis multis consilium meum
De conditione hac. Euclionis filiam *Grut.* de conditione ac Euclionis filia.
Laudant: sapienter factum & consilio bono.
Nam, meo quidem animo, si idem faciant cæteri
OPULENTIORES pauperiorum filias
Ut indotatas ducant uxores domum:
Et multo fiat civitas concordior,
Et invidia nos minore utamur, quam utimur:
Et illæ malam rem metuant, quam metuunt, magis:
Et nos minore sumptu simus, quam sumus.
In maxumam illuc populi partem est optumum,
In pauciores avidos altercatio est:
Quorum animis avidis, atque insatietatibus,

Neque

2. *COnditione.*] *Conditionem* pro conjunctione sponsaliorum & nuptiarum dici, multi notarunt. Festus: *Conventa conditio dicebatur, cum primus sermo de nuptiis & earum conditione habebatur.* Id etiam simpliciter *Conditio* dicebatur. Unde formula Repudii; *Conditione tua non utor.* Et quod dicebatur; *Parentes liberis suis conditiones quærere.* Brissonius.

5. *Opulentiores.*] Hanc sententiam è *Plat.* lib. VI. de Repub. expressam, notat *P. Victor*.

9. *Malam rem.*] Quasvis malas artes, ad quas se mulieres applicant, intelligo. Et Pronomen *illæ* non ad pauperes tantum, sed generaliter ad omnes mulieres refero: quæ si indotatæ nuberent, semper magis obsequentes essent viris, minusque arrogantes, & minori etiam sumptui. *Pistor.*

12. *In pauciores.*] *Sententia est:* Non est dubium, quin si fiat, quod dico, major pars populi probatura sit. Restant nunc pauci locupletes & avari, quibuscum controversia mihi futura est, qui hoc non probabunt. *Lambinus*.

Neque lex, neque tutor capere est qui possit modum.
Namque hoc qui dicat: Quo illæ nubent divites
Dotatæ, si istud jus pauperibus ponitur?
Quo lubeat nubant, dum dos ne fiat comes.
Hoc si ita fiat, mores meliores sibi
Parent, pro dote quos ferant, quam nunc ferunt.
Ego faxim muli, pretio qui superant equos,
Sient viliores Gallicis cantheriis.
EV. Ita me dì amabunt, ut ego hunc ausculto lubens.
Nimis lepide fecit verba ad parcimoniam.
ME. Nulla igitur dicat: equidem dotem ad te attuli
Majorem multo, quam tibi erat pecunia.
Enim mihi quidem æquom est purpuram atque aurum dari,
Ancillas, mulos, muliones, pedissequos:
Salutigerulos pueros, vehicula qui vehar. *Douz. sandaligerulos.*
EV. Ut matronarum hic facta pernovit probe!
Moribus præfectum mulierum hunc factum velim. *Quidam expung. factum.*
ME. Nunc quoquo venias, plus plaustrorum in ædibus
Videas, quam ruri, quando ad villam veneris.
Sed hoc etiam pulchrum est, præquam ubi sumptus petunt.
Stat fullo, phrygio, aurifex, lanarius: *Mst. cam. linarius.*
Caupones, patagiarii, indusiarii,

Flam-

14. *Capere.*] Id est, concipere, seu constituere. *Douza. Palmer.* leg. *caveri:* quod & Meursio placet.

15. *Namque hoc qui dicat, Quoi.*] Male Meursius, *Quoi.* Nam *quo* est in quam domum. Nec vero τὸ *Qui* accipiendum pro *Quis*, ut voluit Gruterus. Nam quæ sequuntur, *Quo lubeat; nubant*, dicuntur per intellectum τῶν *ei respondeo:* etsi in istis quoque leve vitium esse censeo. Habeo legatum Parei, curiosissima ejus è Pall. codd. excerpta, sic ut ne ullum quidem librarii mendum omisisse videatur. In iis video alios quidem aliter, unum vero habuisse: *Quoquo jubent.* Itaque lego: *Quoquo lubet, nubant.* Ut supra: *Hoc quidem herile, quoquo ibo nunc, mecum erit.* Mox: *quoquo venias.* Gronov.

20. *Muli.*] Mulis mulabusque plurimum usi sunt veteres, ad carrucas trahendas, quibus plerumque insidebant honestiores matronæ; ut & hodie moris est. Vide Martial. lib. 3. 62.

Aura quod fundi pretio carruca paratur:
Quod pluris mula est, quam domus empta tibi. Taubm.

21. *Cantheriis.*] *Cantherius, hoc distat ab equo, quod majalis a verre, capus à gallo, vervex ab ariete.* Festus.

28. *Salutigerulos.*] Glossar. *Salutigerulus*, ἐπισκέπτης,

30. *Moribus præfectum.*] Sequitur Plautus Græcam consuetudinem. ab iis enim creari soliti sunt Magistratus, qui mulierum ornatui præessent. Vide P. Victorium lib. 21. 6. *Taubm.*

33. *Præquam.*] Id est, præ eo, quod fit, cum creditores aut artifices pecuniam sibi petunt. *Lamb.*

35. *Caupones, patagiarii.*] *Caupones* non sunt, qui vinum vendunt; sed nomen habent

Flammearii, violarii, carinarii, *Non. co-ciarii.*
Aut manularii, aut murobathrarii,
Propolæ, linteones, calceolarii,
Sedentarii sutores, diabathrarii,
Solearii astant, astant molochinarii,
Petunt fullones, sarcinatores petunt.
Strophiarii astant, astant semizonarii.
Jam hosce absolutos censeas: cedunt, petunt.
Trecenti cum stant phylacistæ in atriis,
Textores, limbolarii, arcularii ducuntur: datur
Æs.

habent generale à copiis; ut sunt mercatores & institores patagiorum, indusiorum, flammeorum, violacei panni & cerini. *Turneb.* *Patagiarii.*] Vide Epid. 2. 2.

36. *Flammearii.*] *Flammearium* hic interpretor, qui flammeo sive rubro colore vestes tingit. *H. Iunius.* *Violarii.*] Qui vestes violæ colore inficiunt. *Lambin.* *Carinarii.*] Qui cerino colore pannum inficiunt. nam *Cera* Dorice καρὸς dicitur, quæ alias κηρός. *Turneb.*

37. *Manulearii.*] Qui *manuleas*, id est, tunicarum manicas vendunt. hinc *manuleata tunica*. Pseud. *Murobathrarii.*] Sic legunt omnes libri; pro quibus, *malobatrarii* magis placuere doctis viris: mihi *murobractarii* magis adrident, pro myrobrectarii, qui μυροβρέκται Græcis. Ita *bractare* verbum ἀπὸ τοῦ βρέχειν finxerunt, quod humectare & madefacere significat, & idem plane, quod βρέχειν. Hi calceamenta muliebria unguentis, odoribus, & suffimentis imbuebant. *Salmas.* & *Turneb.*

38. *Propolæ.*] *Propola* ex Græco πωλεῖν. sed præpositio Latina est, producitur enim: quod non esset, si Græca. Dictus enim, quod primus vendat merces: quas in portu primus anticipat: & ut *Persius* ait,

—*Primus tollit piper è sitiente camelo.*

Ut prior vendat. *Scaliger.* *Linteones.*] *Linteones,* qui lintea texerent; *Lintearii*, qui venderent. *Popma.*

39. *Diabathrarii.*] Festus: *Diabathra* genus solearum Græcanicarum: hinc *diabathrarii*, qui eas faciunt & divendunt. *Turn.*

40. *Molochinarii.*] Qui colorem tingunt ad purpuram inclinantem; qualis in malvæ flore spectatur. Et *malva* quidem, μαλάχη & μολόχη, dicitur. *Camer.*

42. *Strophiarii.*] Nonius: *Strophium fascia brevis, quæ virginalem papillarum tumorem cohibet.* Hinc *strophiarii*, earum fasciarum opifices. *Taubmannus.* *Semizonarii.*] Qui zonulas minus dimidio latas, quam justa zona est, faciunt; quæ *semicinctia* dicuntur, quod partem hominis anteriorem à cingulo & lumbis, ad pedes usque præcingant. *Turn.* & *Taubm.*

43. *Absolutos.*] Hoc est, *demissos*, eleganter. *Brant.*

44. *Treceni cum stant.*] Videtur fuisse: *Treceni seu stant.* Exspectant, inquit, in atriis treceni, seu phylacistæ. Nam nugantur, qui *Treceni* ad *petunt* volunt referri, non ad *phylacistæ*. *Gronovius.* *Phylacistæ.*] *Phylacistæ* sunt, qui servos in custodia & ergastulo servabant: ut Capt. act. 3. 5. Hic, per translationem, artifices intelliguntur, qui manupretium, vel mercis mercedem flagitant: qui quod in atriis diutius expectant, custodes & phylacistæ appositi videntur. *Turneb.*

45. *Limbolarii.*] Nonius leg. *Textores limborarii:* ut à *limbo* & *ora* deductum sit: & sane, nihil aliud sunt limborarii,

Æs. jam hosce absolutos censeas,
Cum incedunt infectores crocotarii;
Aut aliqua mala crux semper est, quæ aliquid petat.
Ev. Compellarem ego illum, ni metuam ne desinat
Memorare mores mulierum: nunc sic sinam.
Me. Ubi nugigerulis res soluta est omnibus,
Ibi ad postremum cedit miles, æs petit.
Itur, putatur ratio cum argentario,
Impransus miles astat, æs censet dari.
Ubi disputata est ratio cum argentario, *Walth.* dispucta est ratio.
Etiam plus ipsus ultro debet argentario.
Spes prorogatur militi in alium diem.
Hæc sunt atque aliæ multæ in magnis dotibus
Incommoditates, sumptusque intolerabiles.
Nam QUÆ INDOTATA est, ea in potestate est viri.
Dotatæ mactant & malo & damno viros.
Sed eccum affinem ante ædes. quid ais, Euclio?

quam qui limbo oras vestium pingunt sive prætexunt. *I. Gul.*

47. *Infectores crocotarii.*] *Crocota, genus vestis crocei coloris.* Nonius Epid. 2. 2.

51. *Nugigerulis.*] Mihi magis probatur altera lectio, *nugivendis:* quam & *Nonius* agnoscit. *nam omnia, quibus matronæ utuntur, Nugas voluit appellari.* Lambin.

52. *Cedit miles.*] Pro, *incedit,* accedit, venit. *Turneb.* *Miles.*] Vide *Varronem:* l. 4. de L. Lat. sub finem.

53. *Putatur ratio.*] *Putare,* inquit *Varr.* lib. 5. *Valet purum facere.* ideo antiqui *purum* appellarunt *putum.* Sic *ratio putari* dicitur, in qua, summa fit pura. *Scaliger.*

56. *Debet argentario.*] Post hunc versum è *Nonio* talem insero:

Pro illis crocotis, strophiis, sumptu uxorio.

Qua accessione sententia perspicue juvatur. Ait enim, post absolutos nugivendos istos, & mundi muliebris instructores, tandem ut sua quoque nomina militi expediat, adire trapezitam: at ratione ducta, etiam ultro æs alienum apud eum suum reperire, quod conflarint nomina exsoluta pro crocotiis, strophiis, cæteris uxoris suæ ornamentis. ideo necessario militi diem differri, cum illis repræsentata sit. *I. Gul.*

61. *Mactant.*] Id est, magis augent viros malo & damno: *malo,* quia viros in servitutem redigunt: *damno,* quia sunt sumptuosæ. Jam, *augere damno*, Latine dicitur. *Ter.* Heaut. *herus damno auctus est.* Lambinus.

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

EUCLIO, MEGADORUS.

NImium lubenter edi sermonem tuum. *Meurs.* odi. *pro,* audii.
ME. Ain'? audivisti? EV. usque à principio
omnia. ME. tamen, *Acid.* & tamen, Meo.
E meo quidem animo, aliquanto facias rectius,
Si nitidior sis filiæ nuptiis.
EV. PRO RE nitorem, & gloriam pro copia.
Qui habent, meminerint sese unde oriundi sient.
Neque pol, Megadore, mihi, neque cuiquam pauperi,
Opinione melius res structa est domi.
ME. Immo est, & dii faciant uti siet,
Plus plusque istuc sospitent quod nunc habes.
EV. Illud mihi verbum non placet; Quod nunc habes.
Tam hoc scit me habere, quam egomet. anus fecit palam.
ME. Quid tu te solus è senatu sevocas?
EV. Pol ego te ut accusem merito meditabar. ME. quid est?
EV. Quid sit, me rogitas? qui mihi omnis angulos
Furum implevisti in ædibus misero mihi;
Qui intromisisti in ædibus quingentos coquos,
Cum

1. EDi sermonem.] Dictum more vetustissimi sæculi, quod indiciis minime quidem raris agnoscit matrem & suam & omnium linguarum Hebræam. Jerem. cap. 15. v. 16. *Inventi sunt sermones tui, & comedi eos. &c.* Goldast.

5. *Et gloriam pro copia.*]. Lambinus hic ponit τελείαν ςολὴν, & intelligit *quærere*, vel *esse oportet.* dein *Qui habent*, explicat. qui divites & copiosi sunt, subscribente Grutero. At Scioppius, *Præ re nitorem & gloriam præ copia. Qui habent.* Placet vetus. Sic Cato de re rust. 144. *Per eosdemque dies lari familiari pro copia supplicet.* Noster in Sticho: *hoc convivium est pro opibus nostris.* Et ibidem: *tamen efficimus pro opibus mœnia.* Truculento: *Volo habere aratiunculam pro copia apud vos.* Mercatore: *facere certum est pro copia & sapientia, qua te velle arbitrabor.* Dein ex Langianis scribes *meminerunt*: quibus accedunt tres Vossiani & Junianus Gudianusque. Horatius 1. Sat. 2. *Pro quæstu sumptum facit.* Livius lib. 26. *primitias frugum eo donaque alia pro copia portantes.* Idem lib. 28. *Ludi funebres additi pro copia.* Dein ex Langianis scribes, *meminerunt.* Decet unumquemque meminisse quibus natus sit, & quem ordinem pro genere ac patrimonio acceperit. Id magis faciunt, qui habent nitorem pro re ac gloriam pro copia: qui tantum nitent seque efferunt quantum res & copia patitur. *Gronovius.*

10. *Plus plusque*] Veteres geminabant voces intendendæ rei caussa. Vide Popmam, de usu A. L.

13. *De senatu sevocas?*] De cœtu seducis. *Taubm.*

18. *Geryo-*

Cum senis manibus, genere Geryonaceo:
Quos si Argus servet, qui oculeus totus fuit,
Quem quondam Ioni Juno custodem addidit,
Is nunquam servet. præterea tibicinam,
Quæ mihi interbibere sola, si vino scatet,
Corinthiensem fontem Pirenem potest.
Tum obsonium autem! ME. pol vel legioni sat est. *MSS. Pal. leoni.*
Etiam agnum misi. EV. quo quidem agno, sat scio,
Magis curiosam nusquam esse ullam belluam. *Dous. curionem.*
ME. Volo ego ex te scire qui sit agnus curio.
EV. Qui ossa atque pellis totus est, ita ut cura macet.
Quin exta inspicere in Sole etiam vivo licet, *Cam. in sole è vivo. Pal. & vivo.*
Ita is pellucet quasi laterna Punica.
ME. Cædundum illum ego conduxi. EV. tum tu idem optumum est
Loces efferendum: nam jam credo mortuus est.

ME. Pota-

18. *Geryonaceo.*] *Geryon*, rex Hispaniarum: fingitur à Poëtis tricorpor, habens terna capita, sex manus, totidemque pedes. *Taubm.*

19. *Oculeus.*] Non vocatur forsan *oculeus*, quod totus, quantus erat, ex oculis constaret; sed quia plures ei oculi. *Gruter.*

20. *Ioni.*] Vide Ovid. Metam. lib. 1. Fabula 15.

21. *Tibicinam.*] Tibicinam & apud Romanos, & apud alios in nuptiis adhiberi solitam, docet Tiraquell. ad Alex. *Taubm.*

22. *Interbibere.*] Id est, *totum ebibere*: ut *intercipere*. totum capere. *Donat.*

23. *Pirenem.*] *Pirene* fons est Musis consecratus: quem *Probus* in Helicone collocat: *Strabo* autem sub Acrocorintho cum omnibus Geographis. *Taubmannus.*

24 *Tum obsonium autem.*] Subaudiunt *misisti*: sed certe subintelligendum est, *potest absumere sola tibicina*; ut, fontem interbibere. Propterea respondet Megadorus, non posse, etiamsi sit maxima esitatrix; quia quod misit etiam *leoni* aut si mavis, *legioni* satis esse possit. *Disfeldaus. Legioni.*] Ironia, *quasi dicat*: Quid tu obsonium exaggeras? atqui vilem duntaxat agnum misi. *Taubm.*

26. *Curiosam.*] *Curiosi*, vulgi dicterium erat in graciles & macilentos: quasi ii curis semet conficerent & macerarent. Festus: *Curionem agnum, Plautus pro macro dixit, quasi cura macruisset.* J. Gulielmius.

28. *Macet.*] Macie confectus est. *T.*

30. *Punica.*] Laternæ enim Africanæ supra cæteras erant pellucidæ. De cornea laterna intelligit. *Scaliger.*

31. *Cædundum ego illum conduxi.*] Cum Nonio interpretantur emi; ne cum Lambino necesse sit scribere, *locavi*. Sed proprie loquitur Plautus. *Locator* enim, qui dat utendum, fruendum, faciendum: *conductor* qui accipit. Adi Cujacium 2. Observ. 28. Dabant autem agnos cædundos lanii, unde & *locare* dicuntur. Captivis 4. 2. Accipiebant obsonatores: ergo *conducebant*. Vide & 1. Observ. 20. *Gronov.*

32. *Loces efferendum.*] Apud veteres cadaver, post efflatam animam, cubiculo efferebant, & ablutum, unctum, coronatum, in vestibulo ædium ad januam ipsam collocabant: ita ut pedes in viam spectarent; hoc situ abitionem illam postremam

ME. Potare ego hodie, Euclio, tecum volo.
EV. Non potem ego quidem hercle. ME. at ego juſsero
Cadum unum vini veteris à me afferrier.
EV. Nolo hercle. nam mihi bibere decretum eſt aquam.
ME. Ego te hodie reddam madidum, ſed vino, probe, *Cam. & Pall.* ſi vivo, probe.
Te, cui decretum eſt bibere aquam. EV. ſcio quam rem agat.
Ut me deponat vino, eam affectat viam:
Poſt hoc, quod habeo, ut commutet coloniam.
Ego id cavebo, nam alicubi abſtrudam foris.
Ego faxo, & operam & vinum perdiderit ſimul.
ME. Ego, niſi quid me vis, eo lavatum, ut ſacruficem.
EV. Edepol næ tu, Aula, multos inimicos habes,
Atque iſtuc aurum, quod tibi concreditum eſt.
Nunc hoc mihi factum eſt optumum, ut te auferam
Aulam in Fidei fanum: ibi abſtrudam probe.
Fides, noviſti me & ego te; cave ſis tibi,
Ne tu in me mutaſſis nomen, ſi hoc concreduo.
Ibo ad te, fretus tua, Fides, fiducia.

remam ſignificantes: idque proprio erbo dicebatur *Collocatio*, εἶδος νεκροῦ. *ipſius.*

38. *Te cui decretum.* [Scribe: *Tibi cui ecretum eſt bibere aquam*: ut edidit Gruerus & adſentiuntur ſex noſtri. Eſt idem ermo Epidico 3. 1. 8. præciſus qui foret nteger: *Tibi dico, cui decretum eſt bibere quam.* Ut altero loco: *qui, tibi* dico, *quoi ivitiæ domi maximæ ſunt, is nummum ullum habes.* Truculento act. 5. *Mihi omo cave faxis volnus, tibi jam cui ſunt entes ferrei.* Gronov.

39. *Me deponat vino.*] Me vino cupit o deducere, ut nihil differam à depoſito, t vix animam ducente. *Gruter.*

40. *Coloniam.*] Locum. Tralatio à Coniarum deducendarum conſuetudine. *amb.*

43. *Lavatum.*] Servius 3. Æn. *Apud veteres neque uxor duci, neque ager arari ſine ſacrificiis peractis poterat.* Vide notas Amphit. Act. 5. Sc. 1.

44. *Inimicos habes.*] *Diogenes* interrogatus, cur aurum pallerct: reſpondit: quia multos habet inſidiatores.

46. *Factum eſt optumum.*] Ex formula ſolenni edictorum. *Douza.*

47. *Aulam in Fidei.*] Loquitur de Fidei templo *Athenis* extructo. Olim moris fuit, ut in Ædibus Sacris pecuniæ deponerentur. Unde ærarium *Romanum* erat in æde *Saturni*, argentarii in *foro*. Long.

49. *Ne tu in.*] Ne fias in me infidelis: ut tibi pro *Fidei* nomine, *Perfidiæ* aut *Infidelitatis* nomen ſit imponendum. *Taubm.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

STROBILUS.

HOC eſt ſervi facinus frugi, facere quod ego perſequor:
Nec moræ moleſtiæque imperium herile habeat ſibi.

Nam

Nam qui hero ex sententia servire servus postulat,
In herum matura, in se sera condecet capessere.
Sin dormitet, ita dormitet, servom sese ut cogitet.
Nam qui amanti hero servitutem servit, quasi ego servio;
Si herum videt superare amorem, hoc servi esse officium reor
Retinere ad salutem: non eum, quo incumbat, eo impellere.
Quasi pueri, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, *Fest. scirpo induetur ratis.*
Quî laborent minus: facilius ut nent: & moveant manus:
Eodem modo servom ratem esse amanti hero æquom censeo;
Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam * *
Herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant.
Quod jubeat, citis quadrigis citius properet persequi.
Qui ea curabit, abstinebit censione bubula.
Nec sua opera rediget unquam in splendorem compedes,
Nunc herus meus amat filiam hujus Euclionis pauperis:
Eam hero nunc renunciatum est nuptum huic Megadore dari.
Is speculatum huc misit me, ut, quæ fierent, fieret particeps.
Nunc sine omni suspicione in ara hic assidam sacra:

Hinc

4. C*Apessere.*] Id est, perficere.

5. *Sin dormitet.*] Si quando sit negligentior, ita sit, ut meminerit, ea sarcienda esse majori diligentia, quæ neglecta sunt. *Lamb.*

8. *Quo incumbat.*] Non adjuvare ejus amentiam. Cicero: *Satis est homines imprudentia lapsos non erigere: urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere; certe est inhumanum.* Lamb.

9. *Scirpea ratis.*] *Scirpum* Grammatici iterpretantur *id quod in palustribus locis nascitur leve ac procerum, unde tegetes fiunt.* Hoc est φλῶς Græcorum. Inde *scirpea ratis* hoc loco ἡ φλοΐνη. Nihil rectius & enodius hoc junco; unde proverbium, *nodum in scirpo quærere.* Ex scirpi cortice, tegetes quoque & alia vitilia texebantur. Detracto cortice, medulla interior candelis faciendis serviebat, cera circumdata. *Salmas.*

12. *Ut toleret, ne pessum abeat, tanquam.*] Libri hæc scribunt sine lacuna ulla aut hiatus suspicione. Minima mutatione legendum putarim,

Tamque herile imperium ediscat, ut quod frons velit, oculi sciant.

Id est, adeo ediscat, tam ediscat (nam ita loquuntur veteres) imperium herile, ut, quid vultus velit heri, eum videndo norit. *Salmasius.*

15. *Censione bubula.*] *Censionem bubulam* festive vocavit verbera lori bubuli, cujus censura in servos animadvertitur. Itaque *censio*, quæ proprie est æstimatio, τίμησις, heic est animadversio, τιμωρία. *Turneb.*

16. *In splendorem, &c.*] Nunquam vincietur. Ex consequente intelligendum antecedens. *Lambin.*

20. *In ara.*] Erant *aræ* non publicæ tantum in templis, sed & in plateis, viisque. Mostell. 5. 1. *aram in via Tranio occupat.* Taubm.

21. *Arbi-*

Hinc ego & huc & illuc potero, quid agant, arbitrarier.

21. *Arbitrarier.*] Profpicere ac fpeculari. Nam *arbiter* etiam fpeculatorem; *arbitrium*, profpectum; & *arbitrari*, profpicere fignificat. *Lamb.*

Actus Quarti Scena Secunda.

EUCLIO, STROBILUS.

Tu modo cave cuiquam indicaffis, aurum meum effe
iftic, Fides.
Non metuo ne quifquam inveniat: ita probe in latebris fitum eft.
Edepol næ illic pulchram prædam agat, fi quis illam invenerit
Aulam onuftam auri. verum id te quæfo ut prohibeffis, Fides.
Nunc lavabo, ut rem divinam faciam, ne affinem morer,
Quin ubi arceffat me, meam extemplo filiam ducat domum.
Vide, Fides, etiam atque etiam nunc, falvam ut aulam abs te auferam.
Tuæ fidei concredidi aurum: in tuo luco & fano modo eft fitum.
St. Dî immortales! quod ego hunc hominem facinus audio loqui?
Se aulam onuftam auri abftrufiffe hic intus in fano Fides, MS. in fano Fidei.
Cave tu illi fidelis, quæfo, potius fueris, quam mihi.
Atque hic pater eft, ut ego opinor, hujus, herus quam amat.
Ibo hinc intro: perfcrutabor fanum, fi inveniam ufpiam
Aurum, dum hic eft occupatus: fed fi repperero, ô Fides,
Mulfi congialem plenam faciam tibi fideliam.
Id adeo tibi faciam: verum ego mihi bibam, ubi id fecero.

1. Cave quoiquam indicaff.] Hinc Fidei manu panno velata facrificabatur: quia fides tecta effe debet & velata: *Taubm.*
8. *In tuo luco.*] Proverb. olet, id eft, in tua poteftate, manu, tutela eft. Sic, *Intra fuas præfepes.* Cafina. Cic. *In meis caftris præfidiifque verfaris.* Taubmannus.
15. *Congialem plenam faciam tibi fideliam.*] *Congius* capit fextarios fex. *Fidelia* autem, *Samium vas eft ad ufus plurimos.* Nonius. *Faciam.*] Id eft, facrificabo. *Taubm.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EUCLIO.

NON temere est, quod corvos cantat mihi nunc ab læva manu.
Semel radebat pedibus terram; & voce crocibat sua. *Vulg.* & duo. *Pall.* simul.
Continuo meum cor cœpit artem facere ludicram,
Atque in pectus emicare. sed ego cesso currere.

1. AB *læva.*] Vanitas augurum, auspicia corvorum fausta à dextra, à læva, infausta jactabat. *Turneb.* l. 6. 26.

2. *Crocibat.*] *Crocitum*, vocem corvorum esse, docet *Nonius.*

3. *Artem facere ludicram.*] Cœpit palpitare & micare. Vide Turn. lib. 14. 5. & lib. 9. 22. item Brodæum Misc. lib. 3. c. 27.

4. *Emicare.*] Id est, erigi.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

EUCLIO, STROBILUS.

FOras, lumbrice, qui sub terra erupsisti modo;
Qui modo nusquam comparebas: nunc, quom compares, peris.
Ego edepol te, præstigiator, miseris jam accipiam modis.
ST. Quæ te mala crux agitat? quid tibi mecum est commercii, senex?
Quid me afflictas? quid me raptas? qua me causa verberas?
EV. Verberabilissime, etiam rogitas? non fur, sed trifur?
ST. Quid tibi surripui? EV. redde huc sis. ST. quid tibi vis reddam? EV. rogitas?
ST. Nihil equidem tibi abstuli. EV. at illud, quod tibi abstuleras, cedo.
Ecquid agis? ST. quid agam? EV. auferre non potes. ST. quid vis tibi?

EV. Pone

1. LUmbrice.] Ἔντερον γῆς. *Lumbrici* etiam dicebantur, qui ex imis sordibus ad summas dignitates erant evecti; gemina ratione *Terræ filii.* Cas.

5. *Afflictas.*] *Affligere* est προσουδίζειν, ad terram dare. *Casaub.* *Raptas.*] *Raptare* est convitiari. Vid. Mil. Act. 2. 6.

6. *Verberabilissime.*] Μαστίγων ἀξιώτατε. *Verberabilis* est μαστιγώσιμος, verberibus dignus. *Taubm.*

8. *Quod tibi.*] Homo suspiciosissimus putat, servulum tricari in voce *tibi*, quasi dicat; At illud redde, quod usus tui gratia abstuleras. *Lamb.*

9. *Item quid agis.*] Recte hæc verba continuat sub persona Euclionis Acidalius: sed præterea legendum. *Ecquid*: nam Cam. & Voss. 1. *Hæc quid*: alii omnes nostri clare, *ecquid*. Sic igitur fiat: EV. *At illud, quod tibi abstuleras, cedo.*

Ev. Pone. St. equidem pol, te datare, credo consuetum, senex.

Ev. Pone hoc sis: aufer cavillam: non ego nunc nugas ago.

St. Quid ego ponam? quin tu eloquere quicquid est, suo nomine.

Non hercle, equidem quicquam sumsi, nec tetigi. Ev. ostende huc manus.

St. Hem tibi! Ev. ostende. St. eccas. Ev. video. age ostende etiam tertiam.

St. Larvæ hunc atque intemperiæ insaniæque agitant senem.

Facisne injuriam mihi, an non? Ev. fateor, quia non pendes, maxumam. *Dona facio.*

Atque id quoque jam fiet, nisi fatêre. St. quid fateat tibi?

Ev. Quid abstulisti hinc? St. di me perdant, si ego tui quicquam abstuli.

Ev. Nive adeo abstulisse vellem. Agedum, excutedum pallium.

St. Tuo arbitratu. Ev. ne inter tunicas habeas. St. tenta qua lubet.

Ev. Vah, scelestus, quam benigne! ut ne abstulisse intellegam.

Novi sycophantias. age! rursum, ostende huc manum

Dexteram. St. hem! Ev. nunc lævam ostende. St. quin equidem ambas profero.

Ev. Jam

cedo. *Ecquid agis?* St. *Quid agam?* Ev. *Auferre non potes.* Gron.

10. Ev. *Pone.* St. *id.*] Cum cavillatio aliqua præcesserit, vel ipso sene teste, fieri non potest, quin iste versus omnino requiratur, quem è *Mss. Cam. & Pall.* reposui. nam absque eo nihil tale dici possit. Sensus autem obscœnior: latetque ambiguitas in *pone*: quod, ut verbum, usurpat Euclio: at adverbialiter accipit servus nequam, proque eo quod à tergo est. *Gruter.*

10. *Datare.*] Vocabulum amatorium & venereum est. *Rittershus.*

11. *Cavillam.*] Festus: *Cavillatio, est jocosa calumniatio. Cavillare,* est à *cavendo,* ὑποκοριστικῶς: propriumque est legulejorum; ut JCtorum, *Cavere.*

14. *Tertiam.*] Ridiculum. Ostendit autem Plautus, quam miser sit avarus, qui auri & servandi cura, & amittendi metu perturbatus; ne oculis quidem suis credit. *Lambin.*

19. Ev. *Nive adeo abstulisse.*] Euclio addit de suo, quod à servo adhuc dici volebat. Et alioquin, etsi servilia ingenia irreligiosa fere sunt; haud putarim; id ipsum ultro ausum dicere Strobilum. *Gr.*

20. *Ne inter tunicas.*] Debent hæc connecti cum illis, *agedum exc. pallium.* Et notare, Euclionem *tunicas* dicere, non *tunicam*. Jam *Pallium*, vestis Græ-

Ev. Jam scrutari mitto. redde huc. St. quid reddam? Ev. ah nugas agis,
Certe habes. St. habeo ego? quid habeo? St. non dico: audire expetis.
Id meum quicquid habes, redde. St. insanis: perscrutatus es
Tuo arbitratu, neque tui me quicquam invenisti penes.
Ev. Mane, mane: quis illic est, qui hic intus alter erat tecum simul?
Perii hercle! ille nunc intus turbat: hunc si amitto, hic abierit. *Douz. omitto.*
Postremo jam hunc perscrutavi. hic nihil habet. abi quo lubet.
Juppiter te Dique perdant. St. haud male agit gratias.
Ev. Ibo hinc intro: atque illi socienno tuo jam interstringam gulam.
Fugin' hinc ab oculis? abin' hinc, an non? St. abeo. Ev. cavesis te videam.

corum exterior; *tunica*, interior: illud ἱμάτιον, hæc χιτὼν dicta. *Lamb.*

28. *Quis illic.*] Quis ille, &c. Nemo erat omnino, præter Strobilum: sed homo avarissimus tuta etiam timet. *Lambinus.*

32. *Socienno.*] Vide notas Amphitr. Act. 1. Sc. 1. & Mil. 4. 2.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

STROBILUS.

E Mortuus ego me mavelim leto malo,
Quam non ego illi dem hodie insidias seni
Nam hic jam non audebit aurum abstrudere.
Credo referet jam secum, & mutabit locum. *Cam. Cod. hæc feret. Pall. & Lang. hoc feret pro efferet.*
Atat foris crepuit! senex eccum aurum effert foras, *Non. crepuit, & sano egreditur foras.*
Tantisper hic ego ad januam concessero.

6. *Concessero.*] *Scioppius* è Nonio adtexit hunc versum: *Hinc ex occulto sermones satos sublegam.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

EUCLIO, STROBILUS.

FIdei censebam maxumam multo fidem *Meurs. fide ἀρχαϊκῶς.*
Esse. ea sublevit os mihi pænissume.

Ni

2. *Sublevit, &c.*] Prorsus mihi fucum fecit, me delusit, & pro ridiculo habuit. Tractum à genere ludi, quo dormientibus ora pinguntur, ut habet

Ni subvenisset corvus, periissem miser.
Nimis hercle ego illum corvum ad me veniat, velim,
Qui indicium fecit, ut ego illi aliquid boni
Dicam. nam quod edit, tam duim, quam perduim.
Nunc, hoc ubi abstrudam, cogito solum locum.
Silvani lucus extra murum est avius,
Crebro salicto oppletus, ibi sumam locum.
Certum est, Silvano potius credam, quam Fidei.
ST. Euge! euge! dii me salvom & servatum volunt. *MSS. fuge, fuge.*
Jam ego illic præcurram, atque inscendam aliquam in arborem :
Indeque observabo, aurum ubi abstrudat senex.
Quanquam hîc manere herus me sese jusserat,
Certum est, malam rem potius quæram cum lucro.

bet *Glossa MSS. Pall. quart. pænissume.*] Supra 3. 4.

6. *Dicam.*] Nota, senem non dicere, *donem*; aut *largiar*; sed, *dicam* aliquid boni: hoc enim fit absque sumptu. *Lamb.*

8. *Silvani lucus.*] Quidam *lucos* dictos, *Servio* teste, asserunt, quod ibi lumina accenderentur causa religionis. De hoc *luco Silvani* auctor de limitibus: *tertius Silvanus dicitur orientalis, cui est in confinio lucus positus.* Græci ἄλσος. Glossæ: *lucus.* Hesichius: ἄλση τεμένη. sic vocant loca arboribus consita, & consecrata. Ita Latini *lucos*, silvas religione sacras; nec Poëtæ tantum: sed omnes qui proprie locuti sunt. *Plinius* arbores dixit religiosas, quia non omnes tales: at *lucos* absque epitheto, quia omnes sacri, & qui *lucus* dicitur proprie, sacra silva est. *Salmas. Extra murum.*] In suburbio. *Taubm.*

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

LYCONIDES, EUNOMIA, PHÆDRIA.

Dixi tibi, mater: juxta rem mecum tenes,
Super Euclionis filia. nunc te obsecro,
Fac mentionem cum avunculo, mater mea:
Resecroque, mater, quod dudum obsecraveram : *Pall. unus re: obsecroque.*
EU. Scis tute, facta velle me, quæ tu velis.
Et istuc confido à fratre me impetrassere.

Et

4. *Resecroque.*] Religione jurisjurandi solvo. Obtestatus erat matrem Lyconides, ne eorum, quæ ipsi de Euclionis filia aliquando dixerat, apud avunculum mentionem faceret: nunc obsecrationis religione eam absolvit: rogatque, ut cum avunculo de amico colloquatur. *P. Pithœus.*

6. *Impetrassere.*] Est idem quod *impetraturum esse.* Nam sententia est; colloquar cum avunculo Megadoro de te, & amica tua, Euclionis filia, ac quando-

quidem

Et caussa justa est, siquidem ita est ut prædicas,
Te eam compressisse vinolentum, virginem.
Ly. Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?
Ph. Perii, mea nutrix! obsecro te, uterum dolet. *MSS. Lang. uterum doleo.*
JUNO LUCINA, TUAM FIDEM! Ly. hem, mater mea,
Tibi rem potiorem video: clamat, parturit.
Ev. I hac intro mecum, gnate mi, ad fratrem meum,
† Ut istuc quod tu me oras, efficiam tibi, †
Ut istuc quod me oras, impetratum ab eo auferam.
Ly. I, jam sequor te, mater. sed servom meum
Strobilum miror ubi sit, quem ego me jusseram
Hic opperiri. nunc ego mecum cogito,
Si mihi dat operam, me illi irasci injurium est.
Ibo intro, ubi de capite meo sunt comitia.

quidem ea à te vitiata est, spero me impetraturum ab eo, ut tu eam ducas uxorem. *Vossius.*

10. *Uterum dolet.*] Neutro & masc. genere usurpabant, auctore Nonio. *Taubm.*

11. *Iuno Lucina.*] Mirantur eruditi, quod in Comœdia palliata invocetur à puerpera *Iuno Lucina.* Sed injuria mirantur. & multo iniquius *Terentium* reprehendunt. utitur enim sermone Latino, sed qui Græcam deam *Ilithyiam* exprimat. Itaque ab *Horatio* Carm. Sæcul. scribitur,

Lenu Ilithyia, tuere matres.

Ex consuetudine Romana. *Iuno* autem *Lucina* Diana est: *Lucina* vero dicta, quod ejus opera, partus in lucem prodeant, & lumen Solis intueri incipiant. *Turneb:*

12. *Rem potiorem.*] *Quasi dicat:* Non esse, ut argumentis multis matrem doceat, stuprasse se filiam, cum ipsa inibi sit, ut revera ostendat se vitiatam. *Gruterus.*

14. *Ut istuc, &c.*] Editt. vet. & MSS. Cam. & Pall. tert. quart. quint. sext. plane legunt: *Ut istuc, quod me oras, efficiam tibi, impetratum ab eo auferam.* nisi quod iidem omnes uno versu cuncta includant. At Pall. pr. & sec. non habent illa, *Impetratum ab eo auferam*, cum glossema sint præcedentium, *efficiam tibi.* Camerarianus tamen adhuc omnia illa servat quæ comparent in vulgg. quæ certe supervacua sunt. *Gruter.*

20. *Sunt comitia.*] Ubi de fama & salute mea agitur. Tractum à P. R. Comitiis. *Taubm.* Vide Pseud. 4. 7.

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

STROBILUS.

Pici divitiis, qui aureos montes colunt, *Douza, Picos.*
Ego solus supero. nam istos reges cæteros
Memorare nolo, hominum mendicabula.

Ego

1. *Pici divitiis.*] Nonius, *Picos, veteres esse voluerunt, quos Gr. γρύπας appellant.* Et hi ex montibus Hyperboreis aurum effodere creduntur. Herodotus etiam γρύπας χρυσοφύλακας memorat apud *Arimaspos* gentem Scythicam. *Scal.* Vide Turneb. lib. 23. 26. & l. 24. 23.

8. Du-

Ego ſum ille rex Philippus. ô lepidum diem!
Nam ut dudum hinc abii, multo illuc adveni prior,
Multoque prius me collocavi in arborem:
Indeque exſpectabam ubi aurum abſtrudebat ſenex. *I. Guil. inde aſpectabam.*
Ubi ille abiit, ego me deorſum duco de arbore;
Effodio aulam auri plenam. inde ex eo loco *I. Guil. inde ex eo illico video, &c.*
Video recipere ſe ſenem: ille me non videt.
Nam ego modo declinavi paulum me extra viam.
Attat! eccum ipſum. ibo, ut hoc condam domum.

8. *Duco.*] Id eſt, *deſcendo, demitto me ſenſim.* Boxhorn. Vide Bacchid. 4. 2.

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

EUCLIO, LYCONIDES.

PErii! interii! occidi! quo curram? quo non curram?
Tene, tene! quem? quis? neſcio, nihil video, cæcus eo; atque
Equidem quo eam, aut ubi ſim, aut qui ſim, nequeo cum animo
Certum inveſtigare. obſecro vos ego, mihi auxilio,
Oro, obteſtor, ſitis, & hominem demonſtretis, qui eam abſtulerit,
Qui veſtitu & creta occultant ſeſe, atque ſedent quaſi ſint frugi.
Quid ais tu? tibi credere certum eſt. nam eſſe bonum, è vultu cognoſco.

Quid

1. *Perii, interii.*] Vide notas Capteiv. Act. 3. Sc. 5. ℣ſ. 45.

2. *Tene, tene.*] Furem inſequentes clamabant etiam, *Prehende furem.* Briſſ.

3. *Et creta.*] Elegante nitidoque & mundo veſtitu cretatoque. Scribitur in homines tenuiores: quibus cum copia mutandæ togæ non eſſet, tamen ut nitidi & melioris fortunæ apparerent, ſub dies Ludorum togulam ſuam incretabant. *Lipſius.* Plin. lib. 35. 15. & 17.

7. *Quid ais.*] Ex abrupto ad alium, forte ſibi oblatum, ſermonem Euclio convertit, priori ſententia nondum expleta. *Boxhornius.*

8. *Novi omnes.*] Nihil hic video quod morari lectorem poſſit. Dicit, ſe ſcire fures eſſe in cavea complures, non mirandum ſi prius dixerit ſe noviſſe omnes. Oportet omnes noverit, qui ſciret, qui fures ex illis, & qui non. Sed homo hic turbatus & quod amiſerat quærens, cum & omnibus qui in cavea eſſent, eam ſibi demonſtrari peteret, cum nemo reſponderet, & omnes riderent, omnes ſe noviſſe ait, & fures eſſe complures. Non alia ſententia exiſteret ex eorum correctione, *homines novi.* Salmaſius.

11. *Tan-*

Quid eſt? quid ridetis? novi omnes, ſcio fures eſſe hic complures.
Hem, nemo habet horum! occidiſti. dic igitur, quis habet? neſcis!
Heu me miſerum, miſerum! perii male perditus! peſſume ornatus eo
Tantum gemiti & malæ mœſtitiæ hic dies mihi obtulit,
Famem & pauperiem: perditiſſimus ego ſum omnium in terra.
Nam quid mihi opus eſt vita, qui tantum auri perdidi?
Quod cuſtodivi ſedulo. egomet me defraudavi,
Animumque meum, geniumque meum. nunc eo alii lætificantur,
Meo malo & damno: pati nequeo.
LY. Quinam homo hic ante ædîs noſtras ejulans conqueritur mœrens?
Atque hic quidem Euclio eſt. eſt, opinor, oppido ego interii! palam eſt res.
Scit peperiſſe jam, ut ego opinor, filiam ſuam. nunc mihi incertum eſt,
Quid agam. abeam an maneam? an adeam? an fugiam? quid agam edepol neſcio.

11. *Tantum gemiti.*] Pro *gemitus*: ut ſenati, &c. *T.*

16. *Pati nequeo.*] Id eſt, vivere, durare. Vide ad Senecæ Thyeſtem ỳſ. 470. *Gronov.*

17. *Ejulans.*] *Cic.* Tuſc. lib. 2. *Ingemiſcere nonnunquam viro conceſſum eſt, idque raro: ejulare ne mulieri quidem, &c.* Horat. 10. Epod. *Et illa non virilis ejulatio.* Lamb.

ACTUS QUARTI SCENA DECIMA.

EUCLIO, LYCONIDES.

QUis homo hîc loquitur? LY. ego ſum. EV. immo ego ſum miſer, & miſere perditus,
Cui tanta mala, mœſtitudoque obtigit. LY. animo bono es. *Ed. Ald.* mala mœſtitudo.
EV. Quo obſecro pacto eſſe poſſum? LY. quia iſtuc facinus quod tuum
Sollicitat animum, id ego feci, & fateor. EV. quid ego ex te audio?

LY. Id

LY. Id quod verum eſt. EV. quid ego emerui, adoleſcens, mali, *Dous.* quid ego de te merui.
Quamobrem ita faceres, meque meoſque perditum irès liberos?
LY. Deus impulſor mihi fuit, is me ad illam illexit. EV. quo modo?
LY. Fateor peccaviſſe, & me culpam commeritum ſcio.
Id adeo te oratum advenio, ut animo æquo ignoſcas mihi.
EV. Cur id auſus facere, ut id quod non tuum eſſet tangeres?
LY. Quid vis fieri? factum eſt illud. FIERI infectum non poteſt.
Deos credo voluiſse. nam nî vellent, non fieret, ſcio.
EV. At ego Deos credo voluiſſe, ut apud te me in nervo enicem.
LY. Ne iſtuc dixis. EV. quid tibi ergo meam me invito tactio eſt?
LY. Quia vini vitio atque amoris feci. EV. homo audaciſſume,
Cum iſtacin' te oratione huc ad me adire auſum, impudens?
Nam ſi iſtuc jus eſt, ut tu iſtuc excuſare poſſies,
Luce claro deripiamus aurum matronis palam, *MS. Pall.* clara.
Poſt id, ſi prehenſi ſumus, excuſemus, ebrios
Nos feciſſe amoris cauſa. nimis vile' ſt vinum atque amor, *Heinſ.* nimis utile eſt.
Si ebrio atque amanti impune facere, quod lubeat, licet.
LY. Quin tibi ultro ſupplicatum venio ob ſtultitiam meam.

EV. NON

6. PErditum ires.] Vid. Perſa 1. 2.

7. *Deus impulſor.*] Significat *Cupidinem*; à quo impulſus fuit ad filiæ amorem, & ad illam corrumpendam. *Lambin.*

13. *In nervo.*] Id eſt, ut apud te mihi laqueo, ſeu potius ferreo vinculo, interſtringam gulam. *Lambin.*

14. *Tactio eſt.*] Eſt ambiguitas in *tangere*, quod & furari, (unde *tagaces* pro furibus) & cum muliere rem habere ſignificat. *Horat.* 1. Sat. 2. *matronam nullam ego tango.* Paſſerat. Epid. 2. 2. *Meam.*] Scil. *ollam*, ut quidem Euclio ſentit: *filiam*, ut Lyconides. *Lambin.*

18. *Luce claro.*] Argumentum ab abſurdo, & improbabili conſequenti. Sic enim legendum; non, *clara*: quod & *Nonius* tutatur. *Cic.* 3. Offic. *luce claro in foro ſaltet.* Lambin.

20. *Nimis vile.*] Id eſt, non poteſt ſatis magno emi vinum atque amor, ſiquidem vinum ebrio, amor amanti dant omnium facinorum licentiam & impunitatem. *Lamb.*

22. *Stultitiam.*] Dicit, *ſtultitiam*: quo-

niam

Ev. NON MIHI homines placent, qui, quando male fecerunt, purgitant.
Tu illam scibas non tuam esse: non attactam oportuit.
Ly. Ergo quia sum tangere ausus, haud caussificor quin eam
Ego habeam potissimum. Ev. tun' habeas me invito meam?
Ly. Haud te invito postulo: sed meam esse oportere arbitror,
Quin tu eam invenies, inquam, meam illam esse oportere, Euclio.
Ev. Nisi refers. Ly. quid tibi ego referam? Ev. quod surripuisti meum.
Jam quidem hercle te ad prætorem rapiam, & tibi scribam dicam.
Ly. Surripio ego tuum? unde? aut quid id est? Ev. ita te amabit Juppiter,
Ut tu nescis? Ly. nisi quidem tu mihi, quid quæras, dixeris.
Ev. Aulam auri, inquam, te reposco, quam tu confessus mihi
Te abstulisse. Ly. neque edepol ego dixi, neque feci. Ev. negas?
Ly. Pernego immo. nam neque ego aurum, neque istæc aula quæ siet,
Scio, nec novi. Ev. illam, ex Silvani luco quam abstuleras, cedo.
I, refer: dimidiam tecum potius partem dividam.
Tametsi fur mihi es, molestus non ero. i verò, refer.

Herald. molestus non ero furi: refer.

Ly. Sanus tu non es, qui furem me voces. ego te, Euclio,
De alia re rescivisse censui, quod ad me attinet.

Magna

niam stolida omnia, quia abest malignitas, miserando. *Boxhorn.*

25. *Haud caussificor.*] Non recuso, ὐ προφασίζομαι. *Lamb.*

28. *Quin tu, &c.*] Qui civem Romanam vitiarat, aut eam indotatam ducere, aut si hoc recusaret, capitis argui consuevit. Nec intererat, filiusne familias esset; an paterfamilias; ut testatur expresse *Terent.* Adelph. *Ræward.*

29. *Nisi refers.*] Ἀποσιώπησις scil. pœnas de te meritas sumam. *Lambin.*

30. *Raptam.*] Dixit, ut perturbatus. nam ad Prætorem *ducere*, & in jus *vocare* licebat; *rapere* non licebat, nisi ei, qui antestatus esset. *Lamb.* *Scribam dicam.*] Γράψομαι δίκην, id est, accusabo; nam γράφω apud Græcos etiam *accuso* signat, id est, διώκω, κατηγορῶ. Δίκαι autem sunt κρίσεις & ἐγκλήματα. *Longol.*

40. *De alia re rescivisse censeo, quod.*] De hoc genere loquendi scripsimus

Obser-

Magna eſt res, quam ego tecum otioſe, ſi otium eſt, cupio loqui.
Ev. Dic bona fide: tu id aurum non ſurripuiſti? Ly. bona.
Ev. Neque ſcis quis abſtulerit. Ly. iſtuc quoque bona. Ev. atque id ſi ſcies,
Qui abſtulerit, mihi indicabis? Ly. faciam. Ev. neque partem tibi
Ab eo, quiqui eſt, inde poſces: neque furem excipies? Ly. ita. *Non.* indipiſces.
Ev. Quid ſi fallis? Ly. tum me faciat quod volt magnus Juppiter.
Ev. Sat habeo. age nunc loquere quid vis. Ly. ſi me noviſti minus,
Genere quî ſim gnatus: hic mihi eſt Megadorus avonculus:
Meus fuit pater Antimachus: ego vocor Lyconides:
Mater eſt Eunomia. Ev. novi genus. nunc quid vis? id volo
Noſcere. Ly. filiam ex te tu habes. Ev. immo eccillam domi.
Ly. Eam tu deſpondiſti, opinor, meo avonculo. Ev. omnem rem tenes.
Ly. Is me nunc renunciare repudium juſſit tibi.
Ev. Repudium, rebus paratis, atque exornatis nuptiis?
Ut illum dî immortales omnes deæque, quantum eſt, perduint,
Quem propter hodie auri tantum perdidi, infelix, miſer.
Ly. Bono animo es, & benedice. nunc quæ res tibi & gnatæ tuæ

Bene

Obſervat. 3. 2. *Gronovius.*

42. *Dic bona fide.*] Jurabant & , *Per fidem*, ſimpliciter. Petron. Et, *Per fidem, inquam, pater, cujus hæc navis eſt, aut quos vehat, dicere potes?* Et, *Per fidem*, id eſt, dic per fidem. Sanctiſſimum erat jusjurandum; *Per fidem.* Herald.

45. *Neque furem excipies.*] Quod Nonius explicat, *excuſabis vel celabis*, dubitant an ſatis proprie: ipſi malint reſpici ad Feſti *Excipuum*. Alius, imo ait proprie: non uteris προσωποληψίᾳ. quicunque tandem ſit, quem tu furem eſſe cognoveris, indicabis. Recte Nonius, *celabis*: nam qui *recipit* vel *receptator* eſt; dat locum deliteſcendi. Hoc autem eſt hic *excipere.* Sic Cicero pro l. Manilia de Mithridate: *Hunc in illa fuga Tigranes rex excepit, diffidentemque rebus ſuis confirmavit.* Gronov.

51. *Eccillam.*] Vide Milit. act. 3. 1.

53. *Renunciare repudium.*] Remiſit tibi per me repudium. *Lambin.*

57. *Quæ res tibi.*] Formula precandi ſolemnis, qua utebantur initio rei cujuſlibet gerendæ, negotiique contrahendi. *Lamb.*

 62. Si

Bene feliciterque vortat. Ita dî faxint, inquito.
Ev. Ita dî faciant. Ly. & mihi ita dî faciant. audi nunc jam.
Qui homo culpam admisit in se, nullus est tam parvi preti,
Quin pudeat, quin purget se. nunc te obtestor, Euclio,
Si quid ego erga te imprudens peccavi, aut gnatam tuam,
Ut mihi ignoscas, eamque uxorem mihi des, ut leges jubent
Ego me injuriam fecisse filiæ fateor tuæ,
Cereris vigiliis, per vinum, atque impulsu adolescentiæ.
Ev. Hei mihi! quod facinus ex te ego audio? Ly. cur ejulas?
Quem ego avom feci jam ut esses filiæ nuptiis:
Nam tua gnata peperit, decumo mense post: numerum cape;
Ea re repudium remisit avunculus causa mea.
I intro, exquire, sitne ita, ut ego prædico. Ev. perii oppido! *Prisc. exquære.*
Ita mihi ad malum malæ res plurimæ se agglutinant.
Ibo intro, ut quid hujus veri sit, sciam. Ly. jam te sequor, *V. C. quid hujus rei sit.*
Hæc proponendum jam esse in vado salutis res videtur.
Nunc servom esse ubi dicam meum Strobilum, non reperio.
Nisi etiam hic opperiar tamen paulisper; postea intro
Hunc subsequar. nunc interim spacium ei dabo exquirendi
Meum factum ex gnatæ pedisequa nutrice anu. ea rem novit.

62. *Si quid ego erga te.*] Camerarianus: *Ut si quid ego.* MSS. Pall. *Ut quid ego*, ut & Junianus. Edd. veteres: *Ut quod ego.* Et sic tres Vossiani cum Academico & Gudiano. Nec mutandum est: est enim elegans repetitio particulæ *Ut*, de qua in Bacchides & ad Livium diximus. *Gronovius.*

63. *Leges jubent.*] Jubent enim leges eum, qui virginem vitiavit, eam aut dotare, aut uxorem ducere. *Lambinus.*

67. *Quem hodie ego avum.*] Genus loquendi permixtum. Vid. Epid. 4. 2. *T.*

68. *Numerum cape.*] Id est, accipe. *Nonius.* Tempus supputa, sc. à θεσμοφορίοις. *Taubm.*

73. *In vado.*] In salute explorata & certa. Sic *Terent.* Andr. act. 5. sc. 2. *Omnis res est jam in vado.* ubi Donatus, *In vado, id est, in securitate. nam ut in profundo periculum est, ita in vado securitas.* Lamb.

77. *Anu.*] Staphyla.

ACTUS

ACTUS QUINTUS.

STROBILUS, LYCONIDES.

DI immortales, quibus & quantis me donatis gaudiis, *Acid.* quibus med oneratis gaudiis!
Quadrilibrem aulam auro ònuſtam habeo: quis me eſt divitior?
Quis me Athenis nunc magis quiſquam eſt homo, cui Dî ſint propitii?
Ly. Certo enim ego vocem hic loquentis modo me audire viſus ſum. St. Hem!
Herumne ego aſpicio meum? Ly. video ego hunc Strobilum, ſervum meum? *Lamb.* videon' ego hinc St.
St. Ipſus eſt. Ly. haud alius eſt. St. congrediar. Ly. contollam gradum. MSS. aliud.
Credo ego illum, ut juſſi, eampſe anum adiſse, hujus Nutricem virginis.
St. Quin ego illi me invenilse dico hanc prædam, atque eloquor?
Igitur orabo ut manu me mittat. ibo atque eloquar.
Repperi. Ly. quid reppeiſti? St. non, quod pueri clamitant,
In faba ſe repperiſse. Ly. jamne autem, ut ſoles, deludis? *Alii,* me ludis?
St. Here, mane, eloquar, jam auſculta. Ly. age ergo loquere. St. repperi hodie,
Here, divitias nimias. Ly. ubi nam? St. quadrilibrem, inquam, aulam auri plenam.

Ly. Quod

6. CONTOLLAM.] Id eſt, *congrediar.* nam *contollere.*, valet, conferre: ut *protollere*, proferre. *Lambin.*

8. *Quin ego illi.*] Moribus receptum, ut ſervus interdum cum domino quaſi paciſceretur in certum pretium, quod ſi exolviſſet, liber eſſet. Id pretium è peculio ſervi, vel adventitio lucro. *Sen.* Epiſt. 80. Qui cum frugi eſſent, raro ſerviebant ultra quinquennium; teſte ipſo *Tullio* Philippica 8. *Gruter.*

9. *Manu me mittat.*] *Manumitti ſervus dicebatur, cum dominus aut caput ejus ſervi, aut aliud membrum teneret, dicebat: hunc hominem liberum eſſe volo; & emittebat eum manu.* Feſtus.

11. *In faba, &c.*] Ne exiſtimes rem nihili, puta vermiculum, quem *midam* vocant, me reperiſſe; ſed quiddam pretioſum. *Lambin.*

21. At

Ly. Quod ego facinus audio ex te? St. Euclioni huic ſe ſurripui.
Ly. Ubi id eſt aurum? St. in arca apud me. nunc volo m emitti manu.
Ly. Egone te emittam manu, ſcelerum cumulatiſſime? St. ab here, ſcio
Quam rem geras. lepide, hercle, animum tuum tentavi. jam
Ut eriperes, apparabas. quid faceres, ſi repperiſſem?
Ly. Non potes probaſſe nugas. i, redde aurum. St. reddam ego aurum?
Ly. Redde inquam: ut huic reddatur. St. ah, unde? Ly. quod modo faſſus es eſſe
In arca. St. ſoleo, hercle, ego garrire nugas: ita loquor. Ly. at ſcin'
Quomodo? St. vel hercle enica, nunquam hinc feres à me.

21. *At ſcin' quomodo.*] Vide notas Amph. Act 1. Sc. 1. vſ. 200.
Joannes Meurſius ſcenam, quæ nunc eſt ultima, fide Codicis ſui ita ſupplet. Quæ quidem & in editione, quam *Simon* quidam *Carpentarius* Pariſiis ante ſæculum procuravit, verbatim ita leguntur: ut & in *Gryphii Lugdunenſi*, & Hervagii *Baſilienſi*. Taubm.

SUPPO-

SUPPOSITA.

Quid hic quondam pervicus addit? *Non. custodem addidit.*
Non feramn' unquam? St. quod non habeo. Ly. efferaris cave,
Nisi actutum seui id auri redditio est. St. sive perpensus ferar
Libitinarius, sive pollinctorius efferar, nunquam dabo nisi fodiam
Noviter *arrogiam.* Ly. vah capiti tuo. St. immo senis & capiti
Et pectori, qui auri tantum perdidit. Ly. quis repperit?
St. Quem repperisse vis. Ly. qui in arca illud subreptum habere
Autumat. St. quam pulcre tibi, here, conniverent oculi, si id
Factum fateor. ludo: quod lusi tecum, non par est identidem
Serio vortier. Ly. at nunc jam ne me irritassis, i, & aurum
Redde: susque deque haud agites. St. here, id si reperibitur,
Certum est geminam te lanceam confitentem icere. Ly. i, & redde.
St. Vis crassum? Ly. i, & redde. St. atat incassum quæritas.
Ly. I, & redde. ego ad senem propero, ut quid comitiis
Proxumis videam. Senex aulam auri perdidit, Megadorus
Repudium renunciat. Filiam peperisse vitio resciit. St. hero
Meo, quantum ego video, nemo est benignior. Alii non quod
Inventum est non occulunt, modo negant: occulunt vaniloqui.
Sed aliud post aliud si qua sit opportunitas, harpagatum
Volunt, si Eleusinie sit, facilem deam creduant; si cotytto:
Non videre quem batuat. Ita neque amicis, neque cognatis,
Neque dis parcunt, dum bene parcant sibi. istic quidem,
Ne miserum faciat senem, aut illius familiam opulentam,
Auri aulam, grandem, onustam, plenam, referri jubet,
Ut se faciat olim miserum, atque suam familiam. Ast ego partem
Impartiri malim, unde redimar. Quod vortet bene, picus
A sinistris cantitat, qui auri custos hercle olim traditur.
Ibo, & aulam referam: quod illæc mihi bene avis occinat.

Verum nihilominus sic etiam mutila est. Quia vera hæc COMOEDIA, ulla alia, frequentissime non legi som, sed doceri agique solet: nec facile plausum mereri poterit, si ipsa solemni o suo PLAUDITE careat; patiamini æsso, Persii nostri pannum illum Bononensem purpuræ huic Romanæ interea adsui: dum forte melius quid ab aliquo vestrum impetretur. Erant quidem ad manum aliorum etiam Supplementa, nec displicebant, imprimis *Ioach. Camerarii*, & *Georgi Reinmanni*, Profess. Regiom. elegantissimi certe ingenii & doctrinæ: sed quia ille Codrus à multis jam annis in Quattuordecim sedit, loco eum pellere & excitare novus ego Oceanus aut apparitor forte non debui. *Taubm.*

SUPPLEMENTUM AULULARIÆ.

ANT. CODRO URCERO, Italo Scholaſtico & Profeſsor Bononienſi, auctore, qui vixit ſub Impp. Sigiſmundo & Friderico III. Aug.

———— *quod non habeo.* LY. *feram.*

VElis nolis; cum te quadrupedem ſtrinxero:
Et hernioſos teſtes ad trabem tibi
Divellam appenſo. Sed cur in fauces moror
Hujus ſceleſti ruere? & animam protinus
Cur non compello facere iter præpoſterum?
Das, an non? ST. dabo. LY. des ut nunc, non olim volo.
ST. Do jam: ſed me animam recipere ſinas te rogo.
Ah ah! quid, ut dem, poſcis, here? LY. neſcis, ſcelus?
Et aulam auri plenam quadrilibrem mihi
Audes negare, quam dixti modo
Te arripuiſſe? heja, jam ubi nunc lorarii?
ST. Here, audi pauca. LY. non audio, lorarii,
Heus heus. LOR. quid eſt? LY. parari catenas volo:
ST. Audi quæſo, poſt me ligare juſſeris
Quantum libet. LY. audio: ſed rem expedias ocius:
ST. Si me torqueri juſſeris ad necem, vide
Quid conſequare. primum ſervi exitium habes:
Deinde, quod concupiſces, ferre non potes.
At ſi me dulcis libertatis præmio
Dudum captaſſes, jamdudum votis fores
Tuis potitus. Omnes Natura parit liberos,
Et omnes libertati natura ſtudent.
Omni malo, omni exitio, pejor ſervitus:
Et quem Juppiter odit, ſervom hunc primum facit.
LY. Non ſtulte loqueris. ST. audi reliqua nunc jam:
Tenaces nimium dominos noſtra ætas tulit:
Quos Harpagones, Harpyas & Tantalos
Vocare ſoleo, in opibus magnis pauperes,
Et ſitibundos in medio Oceani gurgite:
Nullæ illis ſatis divitiæ ſunt, non Midæ,
Non Crœſi: non omnis Perſarum copia
Explere illorum Tartaream ingluviem poteſt.
Inique domini ſervis utuntur ſuis,
Et ſervi inique dominis nunc parent ſuis:
Sic fit neutrobi, quod fieri juſtum foret.
Penum, popinas, cellas promptuarias

Occludunt mille clavibus parci ſenes.
Quæ vix legitimis concedi natis volunt,
Servi furaces, verſipelles, callidi,
Occluſa mille clavibus ſibi reſerant;
Furtimque raptant, conſumunt, liguriunt;
Centena nunquam furta dicturi cruce:
Sic ſervitutem ulciſcuntur ſervi mali
Riſu jociſque. Sic ergo concludo, quod
Servos fideles liberalitas facit.
LY. Recte quidem tu, ſed non paucis, ut mihi
Pollicitus. Verum ſi te facio liberum,
Reddes, quod cupio? ST. reddam: ſed teſtes volo
Adſint: ignoſces here? parum credo tibi.
LY. Ut lubet; adſint vel centum; jam nil moror.
ST. Megadore, & tu Eunomia, adeſte precor, ſi libet.
Exite: perfecta re mox redibitis.
ME. Qui nos vocat? hem Lyconide. EV. hem Strobile, quid eſt?
Loquimini. LY. breve eſt. ME. quid eſt? ST. vos teſtes voco.
Si quadrilibrem aulam auri plenam huc adfero,
Et trado Lyconidæ, Lyconides me manu
Mittit; jubetque juris eſſe me mei.
Itane ſpondes? LY. ſpondeo. ST. jamne audiſtis hoc
Quod dixit? ME. audivimus. ST. jura enim per Jovem.
LY. Hem quo redactus ſum alieno malo!
Nimis procax es. quod jubet, faciam tamen.
ST. Heus tu, noſtra ætas non multum fidei gerit:
Tabulæ notantur: adſunt teſtes duodecim:
Tempus locumque ſcribit actuarius;
Tamen invenitur Rhetor, qui factum neget.
LY. Sed me cito expedi ſis. ST. hem ſilicem tibi.
LY. Si ego te ſciens fallam, ita me ejiciat Dieſpiter
Bonis, ſalva urbe & arce, ut ego hunc lapidem. Satin'
Jam feci tibi? ST. ſatis. ut ego aurum apportem, eo.
LY. I Pegaſeo gradu, & vorans viam redi.

LYCONIDES, STROBILUS, MEGADORUS, EUNOMIA, EUCLIO.

GRave eſt homini pudenti morologus nimis
Servus, qui ſapere plus volt hero ſuo.
Abeat hic Strobilus in malam liber crucem,
Modo mihi apportet aulam auro puro gravem:
Ut Euclionem ſocerum ex luctu retraham.
Ad hilaritatem, & mihi conciliem filiam,
Ex compreſſu meo novam puerperam.
Sed ecce redit onuſtus Strobilus. ut reor,
Aulam apportat. & certe eſt aula, quam gerit.

ST. Lyconide, apporto inventum promissum tibi,
Aulam auri quadrilibrem. num serus fui? *Alii, Ver*
LY. Nempe. ô dii immortales, quid video, aut quid habeo?
Plus sexcentos Philippeos ter & quater.
Sed evocemus Euclionem protinus.
LY. O Euclio, Euclio. ME. Euclio, Euclio. EV. quid est?
LY. Descende ad nos: nam dii te servatum volunt.
Habemus aulam. EV. habetisne, an me deluditis?
LY. Habemus, inquam. modo, si potes, huc advola.
EV. O magne Juppiter! ô Lar familiaris, &
Regina Juno, & noster thesaurarie
Alcide, tandem miserari miserum senem!
Oh, oh, quam lætis, aula, tibi amicus senex
Complector ulnis, & te dulci capio osculo!
Expleri nequeo mille vel complexibus.
O spes, ô cor! luctum depulverans meum.
LY. Auro carere semper duxi pessumum
Et pueris, & viris, & senibus omnibus.
Pueros prostare cogit indigentia,
Viros furari, mendicarier ipsos senes.
At multo pejus est, ut video nunc, supra
Quam quod necesse est nobis auro opulescere.
Heu quantas passus est ærumnas Euclio,
Ob aulam paulo ante à se deperditam!
EV. Quoi meritas referam grates? an diis, qui bonos
Respectant homines? an amicis, rectis viris?
An utrisque? utrisque potius. Et primum tibi,
Lyconide, principium & auctor tanti boni,
Hac ego te aula auri condono: accipias libens:
Tuam hanc esse volo, & filiam meam simul,
Præsente Megadoro, & Sorore, ejus proba
Eunomia. LY. & habetur, & refertur gratia,
Ut meritus es, Socer exoptatus mihi, Euclio.
EV. Relatam mihi satis putabo gratiam,
Si donum nostrum, & me ipsum, accipias nunc libens.
LY. Accipio, & Euclionis volo mea sit domus.
ST. Quod restat, here, nunc memento, ut sim liber.
LY. Recte monuisti: Esto merito liber tuo,
O Strobile, & turbatam jam intus cœnam para.
ST. Spectatores, naturam avarus Euclio
Mutavit: liberalis subito factus est.
Sic liberalitate utimini vos quoque:
Et, si Fabula perplacuit, clare plaudite.

FINIS AULULARIÆ.

M. ACCI PLAUTI,

CAPTEIVEI.

DRAMATIS PERSONÆ.

ERGASILUS, *Parasitus.*
HEGIO, *senex.*
LORARIUS.
PHILOCRATES. } *Captivi.*
TYNDARUS. }
ARISTOPHONTES.
PUER *Hegionis.*
PHILOPOLEMUS.
STALAGMUS.
GREX.

M ARGU-

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,

PRISCIANI.

Captus est in pugna Hegionis filius.
Alium quadrimum fugiens servus vendidit.
Pater captivos commercatur Alios;
Tantum studens, uti natum recuperet.
Et in ibus emit olim amissum filium.
Is suo cum domino veste versa ac nomine;
Vt amittatur fecit: ipsus plectitur.
Et is reduxit captum & fugitivum simul,
Indicio cujus alium agnoscit filium.

2. *Alium quadr.*] Id est, alterum Hegyonis filium, Pægnium: qui postea dictus est Tyndarus. *Alius* pro alter. *Taubm.* *Servus.*] Stalagmus vendidit Theodoromedi.

3. *Alios.*] Id est, Elios, ab urbe Elide.

4. *Natum.*] Philopolemum. nam de altero nulla spes erat. *Taubm.*

6. *Is.*] Tyndarus, qui servit Philocrati. *Taubmannus.*

7. *Amittatur.*] Id est, dimittatur. *D.*

8. *Et is red.*] Philocrates Pseutotyndarus reduxit & Philopolemum & Stalagmum, qui olim Philocratis patri vendiderat Pægnium. *Lambinus.*

9. *Alium.*] Tyndarum, eundemque Pægnium, quem putabat esse servum. *Taubm.*

ALIUD ARGUMENTUM

CAMERARII.

Fabulæ huic nomen CAPTIVI DUO. Inter Plautinas omnes hæc & argumento & expositione optima est & elegantissima. Ipse etiam Poëta hanc commendat ut publice scriptam. Multæque bonæ sententiæ in hac insunt, & eximiæ fidei exemplum servi erga herilem filium. Cum enim bellum esset inter Ætolos & Elienses, capitur Philopolemus Ætolus, Hegionis filius, itemque Eliensis Philocrates. Hunc Hegio una dum servo Tyndaro emit, quod speraret, posse aliqua permutatione captivorum, recuperare se filium suum. Sed inter dominum & servum convenit, ut servus se dominum esse simularet. Ita dimissus æstimatus Philocrates ut servus, rediit in patriam. Fraude detecta per alterum captivum Aristophontem, vehementissime irascitur Senex, & Tyndarum compeditum in lapidicinas conjicit. Hic erat filius ipsius, furto surreptus ætate puerili à servo. Interea revertitur Philocrates, & adducit filium Hegionis, & servum etiam illum furem. Itaque agnitus Tyndarus in libertatem & familiam suam restituitur. ARGUMENTUM ita est sumptum quasi res geratur in Ætolia.

PROLO-

PROLOGUS.

HOS quos videtis stare hic captivos duos,
Illi qui astant, hi stant ambo, non sedent.
Vos vos mihi testes estis me verum loqui.
Senex qui hic habitat, Hegio est hujus pater.
Sed is quo pacto serviat suo sibi patri,
Id ego hic apud vos proloquar, si operam datis.
Seni huic fuerunt filii nati duo,
Alterum quadrimum puerum servus surpuit,
Eumque hinc profugiens vendidit in Alide *Mss. Lang. Alida.*
Patri hujusce. jam hoc tenetis? optimum est.
Negat, hercle, ille ultimus. accedito.
Si non ubi sedeas locus est, & ubi ambules,
Quando histrionem cogis mendicarier.
Ego me tua causa, ne erres, non rupturus sum;
Vos qui potestis ope vestra censerier,
Accipite reliquom. alieno uti nihil moror.

Fugiti-

1. HOs quos.] Constructio est, qualis illa Terent.

Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit!

Item Amphitr. act. 4. 1.

Naucratem quem convenire volui, in navi non erat.

Ridiculum hoc est *Mureto*, at non aliter quoque Cicero. *Gruter.*

2. *Illi.*] Pro, illic.

4. *Est hujus.*] Tyndari.

9. *Alide.*] Pro, *Elide. Elis* Achaiæ oppidum. Sic autem restituit *Turnebus*. quod porrigendum est ad omnes locos, in quibus legitur, *Aulidi, Aliis, Aulidis.* Lamb.

11. *Negat hercle.*] Ἀποστροφὴ, ad quendam obstrepentem Prologo, de ultima cavea. *Camer.*

13. *Mendicarier.*] Histrio, cui obstrepitur, vocem plerunque obtundit clamando: ravi autem contracta, exsibilatur. atque ita arte histrionica deserta cogitur mendicare. Nonius: *Mendicarier*, pro *mendicare.* Lamb.

14. *Tua caussa.*] Ego ea de caussa, ut tu, qui in extrema scena stas, Fabulæ argumentum intelligas, me rupturus non sum. *Pistoris.*

15. *Ope vestra.*] Id est, *opibus vestris.* Intelligit Quirites, quibus quinto quoque anno in lustrum ac censum Civium R. nomina sua referre jus erat. *Taubm.*

16. *Accipite reliquom.*] Lambinum & Douzam hic ajunt frustra esse: dici enim se nolle diutius immorari dicendis ab argumento & instituto alienis. Immo ipsi frustra fuere, non Douza. Ludit omnino Plautus in ambigua significatione τοῦ *Reliquum*: quod si conjungas cum τῷ *accipite*, est id quod de argumento dicendum restat, sed quod sequitur; ita continuatur, ac si significaret æs alienum vel debitum. Sic Cicero ad Atticum: *Maxime me angit ratio reliquorum meorum.* Plinius lib. 3. epist. 19. *dum reliqua colonorum minuit.* Leg. 81. D. de condit. & dem. *vel pariatore vel reliqua habente.* Unde *reliquari, reliquatio, reliquator*, in libris juris. Par lusus Cistellariæ prologo vs. 40. quem locum opportune apposuit Douza. *Gronov.*

18. Domi-

Fugitivus ille, ut dixeram ante, hujus patri,
Domo quem profugiens dominum abstulerat, vendidit.
Hic postquam hunc emit, dedit eum huic gnato suo
Peculiarem: quia quasi una ætas erat.
Hic nunc domi servit suo patri, nec scit pater.
Enimvero DI NOS QUASI pilas homines habent.
Rationem habetis, quomodo unum amiserit.
Postquam belligerant Ætoli cum Aliis, MSſ. Lang. Alidis.
Ut fit in bello, capitur alter filius.
Medicus Menarchus emit ibidem in Alide,
Cœpit captivos commercari hic Alios,
Si quem reperire posset, cum quo mutet suum Gifan. delet cum.
Illum captivum. hunc suum esse nescit, qui domi est.
Et quoniam heri inde audivit, de summo loco MSſ. Lang. indaudivit.
Summoque genere captum esse equitem Alium,
Nihil pretio parsit, filio dum parceret,
Reconciliare ut facilius posset domum,
Emit hosce de præda ambos de Quæstoribus.

Hice

18. *Dominum.*] Domini sui Hegionis filium, & ita dominum sive herum minorem, Pægnium. *Lamb.*

19. *Hic.*] Theodromedes Philocratis pater. *Lamb.*

20. *Peculiarem.*] *Peculiares servos* nuncupatos esse *servos vicarios*, docet *Tit. Popma.*

21. *Hic nunc.*] Tyndarus.

22. *Di nos quasi pilas.*] Versant nos, & ut ipsis commodum est, male habent. *Pilæ & effigies viriles & muliebres ex lana Compitalibus suspendebantur in compitis, quod hunc diem festum esse deorum inferorum, quos vocant Lares, putarent; quibus tot pilæ, quod capita servorum, tot effigies, quot essent liberi, ponebantur; ut vivis parcerent, & essent his pilis & simulacris contenti, &c.* Festus. Atque hoc illud esse arbitror, quod etiamnum in superstitibus Romanæ antiquitatis monumentis Lares Penatesque cum *pilis* depicti spectantur; quas in manibus gestantes versent quo pacto lubet: eoque haud dubie à callentissimo Poëta allusum. *Douza.*

28. *Cum quo mutet.*] Id est, pro quo recipiat. Ut Ovidius in septimo: *Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis, Æsoniden mutasse velim*, id est, quem recipere, parare, meum facere velim, vel rebus omnibus aliis tanquam mercede data pro eo. Nam in permutatione non datur tantum, sed etiam accipitur: est igitur *mutare rem cum re*, tam accipere quam dare rem pro re. Et geritur negotium inter personas, utrimque aliquid dantes & aliquid accipientes: ideo & *mutare quid cum aliquo homine* bene dicitur. Sic Sallustio *mancipia & pecus mutare cum mercatoribus vino advectitio* est dare, Justino *sextum cum matre mutasse* & dedisse & accepisse. Male igitur hic tentavere Plautum: male hæc genera loquendi aut carpserunt, aut confuderunt. *Gronov.*

30. *Inde.*] Ex Elide.

32. *Filio dum parceret.*] Dummodo filio suo consuleret, eumque in libertatem vindicaret. *Lambin.*

33. *Reconciliare.*] Recuperare.

34. *De quæstoribus.*] Urbanis scilicet, qui ærarium curabant. Ii & manubias hostium prædasque vendebant. *Lamb.*

40. Expe

Hice autem inter ſeſe hunc confinxerunt dolum,
Quo pacto hic ſervus ſuum herum hinc amittat domum.
Itaque inter ſe commutant veſtem & nomina.
Illic vocatur Philocrates, hic Tyndarus.
Hujus illic, hic illius hodie fert imaginem.
Et hic hodie expediet hanc docte fallaciam,
Et ſuum herum faciet libertatis compotem.
Eodemque pacto fratrem ſervabit ſuum,
Reducemque faciet liberum in patriam ad patrem,
Imprudens: itidemque ut ſæpe jam in multis locis
Plus inſciens quis fecit, quam prudens boni.
Sed inſcientes ſua ſibi fallacia
Ita compararunt & confinxerunt dolum:
Itaque hi commenti de ſua ſententia,
Ut in ſervitute hic ad ſuum maneat patrem:
Ita nunc ignorans ſuo ſibi ſervit patri.
HOMUNCULI quanti ſunt, cum recogito!
Hæc res agetur nobis, vobis Fabula.
Sed etiam eſt, paucis vos quod monitos voluerim.
Profecto expediet, Fabulæ huic operam dare.
Non pertractate facta eſt, neque item ut cæteræ;
Neque ſpurcidici inſunt verſus immemorabiles;
Hic neque perjurus leno eſt, nec meretrix mala,

Neque

40. *Expediet.*] Explicabit, ad exitum perducet. *Lambin.*

46. *Sua ſibi.*] Sua ipſorum. *Lamb.*

48. *De ſua ſententia.*] Nullis aliis in conſilium adhibitis. Sic loquuntur boni ſcriptores: *de conſilii ſententia*: *de amicorum ſententia.* Lamb.

51. *Cum recogito.*] Sane quidam ſcripti, *rem cogito*: ſed non omnium princeps Camerarianus. *Recogito*, ſic, ut Columella lib. 1. *Quæ cum animadverterem, ſæpe mecum retractans recogitanſque.* Utitur & Cicero. *Gronovius.*

52. *Hæc res agetur.*] Non *fabula* ponitur hic ſexto caſu, nec *vobis nobis* eſt vobis nobiſque. Mos Comicorum, ut loquantur, quaſi ea comœdia non eſſet, ſed vera & non ſimulata res ageretur. Vide Obſervationum noſtrarum in Eccleſiaſticos ſcriptores caput ſecundum. Nos, inquit, hoc repræſentabimus ornatu, voce, vultu geſtuque quaſi rem veram; quaſi eſſemus illi quibus hoc evenit: vobis id erit ſpectaculum & ludus. *Gronovius.*

53. *Sed etiam eſt.*] *Etiam*, inſuper, præterea. *Boxhorn.*

55. *Non pertractate.*] Non ſcurriliter, aut laſcivè. *Pertractare*, noſtro vocabulum Venereum eſt. Aſin. *Oſculando oratione vinula venuſtula. Si papillam pertractavit.* Scalig. Agellius lib. 9.

56. *Verſus immemorabiles.*] Memoratu indigni, infandi. Ciſtell. act. 2. 1.

61. *Comi-*

Neque miles gloriosus. Ne vereamini,
Quia bellum Ætolis esse dixi cum Aliis.
Foris illic extra scenam fient prælia.
Nam hoc pæne iniquum est Comico choragio,
Conari de subito nos agere Tragœdiam.
Proin, si quis pugnam exspectat, lites contrahat:
Valentiorem nactus adversarium
Si erit, ego faciam ut pugnam inspectet non bonam: *Bos.* cernat.
Adeo ut spectare postea omneis oderit.
Abeo. Valete, judices justissimi,
Domi, bellique, duellatores optumi.

61. *Comico choragio.*] Id est, Comico *instrumento & apparatu Scenarum:* Festus. Tragœdiæ enim aguntur choragio Tragico; Comœdiæ, Comico. *Lambinus.*

63. *Proin, si quis.*] Totius hujus loci hæc sententia est. Proinde, si quis pugnæ spectandæ cupidus est, lites & valentiorem in se adversarium excitet. Sic fiet, ut pugnam inspectet tristem victo sibi & funestam, adeo ut omnia pugnarum spectacula deinceps odio sit habiturus. *Boxhorn.*

68. *Bellique.*] Vult domi eos esse justissimos judices; & militiæ optimos bellatores. *Domi* autem *bellique*, id idem quod Terentio, *domi militiaque.* Demostheni ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐν πολέμῳ.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

ERGASILUS.

JUventus nomen indidit scorto mihi,
Eo quia invocatus soleo esse in convivio.
Scio absurde dictum hoc derisores dicere,
At ego ajo recte. nam in convivio sibi
Amator, talos cum jacit, scortum invocat.
Estne

1. *Nomen indidit Scorto mihi.*] Turnebus hoc ex loco colligit parasitos appellatos fuisse *scorta.* Imprudenter profecto: ac perinde ac si ex verbis his in Menæchmis, *Iuventus nomen indidit Peniculo mihi*, aliquis certet parasitos omnes vocatos fuisse *Peniculos.* Uterque narrat, quid singulis ipsis acciderit; non quid universo generi: uterque refert nomen προσηγορικὸν in se uno factum esse κύριον. Illud planum ludi in ambiguo sensu τοῦ *invocatus.* Scortum invocabatur talos jacientibus in vino: ut Asinaria 5. 2. 55. & Curculione 2. 3. 77. At ego sicubi cœnæ nidor nares percussit, adsum invocatus. Hinc mihi facetus aliquis invocari solito nomen imposuit Scorto. Locus ex Truculento, quem eodem torquet Turnebus, obscurus est & corruptus. *Gronovius.*

3. *Derisores.*] Id est, parasitos & palpones: nam *Ridere* & *Irridere* veteribus pro *adulari* positum: triplexque genus Parasitorum fuit, *Derisores*, *Plagipatidæ* sive *Lacones*, & *Adulatores.* Nonius.

5. *Talos.*] Vide Persa act. 5. 1. Mil. 2. 2. Asin. 5. 2.

7. *Pla-*

Estne invocatum, an non? est planissume.
Verum, hercle, verum nos parasiti planius,
Quos nunquam quisquam neque vocat, neque invocat,
Quasi mures semper edimus alienum cibum.
Ubi res prolatæ sunt, cum rus homines eunt,
Simul prolatæ res sunt nostris dentibus.
Quasi cum caletur, cochleæ in occulto latent,
Suo sibi succo vivunt, ros si non cadit:
Item Parasiti rebus prolatis latent
In occulto, miseri victitant succo suo,
Dum ruri rurant homines quos liguriant,
Prolatis rebus Parasiti venatici
Sumus: quando res redierunt, molossici
Odiosicique & multum incommodistici.
Et hic quidem, hercle, nisi qui colaphos perpeti
Potis Parasitus, frangique aulas in caput,
Vel ire extra portam trigeminam ad saccum licet. *Pall. præter Cam. ad sacculum.*
Quod mihi ne eveniat, nonnullum periculum est. *Lamb. periculum est nunc.*

Nam

7. *Planius.*] Scilicet sumus invocati, id est, non vocati: quia neque ad cœnam vocamur, neque in talorum jactu invocamur, &c. Ludit in ambiguo: nam, *invocatus*, est etiam ἄκλητος, non vocatus, & qui αὐτόματος καὶ αὐτόκλητος comparet. Ter. Eun. 5. 9.

—— *Ut tua mihi domus*
Te præsente, absente pateat; invocato ut
sit locus semper. Taubm.

10. *Res prolatæ.*] Et pro Muræna, *rebus prolatis*: & ad Attic. lib. 7. *rerum prolatio*: apud *Cic.* significatur negotiorum suspensio, & jurisdictionis silentium, vel justitio indicto belli temporibus, vel feriis & vacationibus. Lucan. in Pison.

—— *si quando judice fesso*
Turbida prolatis tacuerunt jurgia rebus.
Camer.

12. *Caletur.*] Dictum, ut *statur*, *sudatur*. Cochlea autem alia est à testitudine, *limax* etiam dicta nonnullis. *Gruter.*

16. *Rurant.*] *Rurare*, interpretantur *rusticari*: ego, opus rurifacere, rus colere: ut *arare*, arvum colere. hinc, *Rurationis dii*, apud Apulejum, qui operi rustico faciundo præsunt. *I. Gul.*

17. *Venatici.*] Graciles, macri, ad cibum quærendum expediti. *Taubm.*

18. *Quando res redierunt.*] Quemadmodum feriis *res prolatæ*; ita iis exactis, *rediisse*, dicebantur. *Sicama. Molossici.*] Sic, *odiosici* & *incommodistici*, non sunt Latina nomina, sed à Plauto sub persona Parasiti, risus movendi caussa, à *molosso*, *odio*, & *incommodo*, ita producta. *Lambin.*

20. *Nisi qui colaphos.*] Parasiti, etsi non servi, maxime tamen serviles erant, qui libertatem offa venalem habebant, ejusque gratia præter irrisum, dicteria, colaphos, etiam ollas sibi in caput confringi permittebant. hæ ollæ cinere erant repletæ; ut nimirum eo per totum corpus effuso, majorem risum Præbitoribus suis exhiberent. *Meurs.*

24. *Portam trigeminam.*] Ita dicta à tergeminis Horatiis & Curiatiis: quæ eadem & *Ostiensis*: quod per eam iretur *Ostiam.* Lambin. *Ad sacculum.*] *Sacculum* locum fuisse puto extra Trigeminam portam, in quo pauperes stipem mendicantes sedebant: nam extra hanc portam mendicabula pauperum fuisse, multis

 tis

Nam poſtquam meus rex eſt potitus hoſtium;
Ita nunc belligerant Ætoli cum Aliis.
Nam Ætolia hæc eſt: illic captu' ſt in Alide
Philopolemus hujus Hegionis filius
Senis, qui hic habitat: quæ ædes lamentariæ
Mihi ſunt: quas quotieſcunque conſpicio, fleo.
Nunc hic occepit quæſtum hunc filii gratia
Inhoneſtum, maxume alienum ingenio ſuo.
Homines captivos commercatur, ſi queat
Aliquem invenire, ſuum quîcum mutet filium.
Nunc ad eum pergam. ſed aperitur oſtium,
Unde ſaturitate ſæpe ego exii ebrius.

tis ex *Cicerone* probare poſſem. *Longol.*

24. *Rex.*] Vide Aſinar. *Potitus.*] Ab hoſtibus captus eſt. Nos iſtam aſperitatem in meliorem receptam legem emollivimus, & interpretamur verbum *Potitus eſt*, paſſive: ſubintelligimus, *vi* aut *opera*: ſicut χάριν ſubintelligunt Græci, & Salluſtius. *Scaliger.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

HEGIO, LORARIUS, ERGASILUS.

ADvorte animum ſis tu: iſtos captivos duos,
Here quos emi de præda, de quæſtoribus,
His indito catenas ſingularias;
Iſtas majores, quibus ſunt vincti, demito.
Sinito ambulare, ſi foris, ſi intus volent:
Sed uti aſſerventur magna diligentia.
LIBER captivus avis feræ conſimilis eſt;
Semel fugiendi ſi data eſt occaſio,
Satis eſt: nunquam poſt illam poſſis prendere.

Lo.

2. *Quæſtoribus.*] Vide notas ſupra. Prol. ꝟſ. 34.

3. *Catenas ſingularias.*] Quæ ſunt ſingularum librarum. Sic *balliſtæ centenariæ*, quæ ſaxa centum pondo jaciebant: *talentariæ*, quæ talenti pondo. *Turnebus.* Lambinus *ſingularias* interpretatur ſingulares, id eſt, ſimplices, minoreſque: atque has oppoſitas majoribus, patere ait ex ſequenti, *Iſtas majores, &c.* Alii interpretantur *ſingulas*: quaſi dicat: non binas, ſed ſingulis ſingulas.

5. *Si foris, ſi, &c.*] Id eſt, ſive, *Schop.* Vide Merc. 2. 2.

7. *Avis feræ.*] Avis enim fera è cavea libenter evolat, neque poſtea redit: iſtam lectionem requirit reſponſ. ꝟſ. 14. *Turnebus.*

9. *Satis eſt.*] Tò *ſatis*, conclamatum eſt. *Scalig.*

11. *Non*

Lo. OMNES profecto liberi lubentius
Sumus, quam servimus. He. non videre ita tu quidem.
Lo. Si non est quod dem, mene vis dem ipse in pedes?
He. Si dederis, erit extemplo mihi, quod dem tibi.
Lo. Avis me feræ consimilem faciam, ut prædicas.
He. Ita ut dicis. nam si faxis, te in caveam dabo. *Lamb. nam ne faxis.*
Sed satis verborum est. cura quæ jussi, atque abi.
Er. Quod ego quidem nimis quam cupio ut impetret;
Nam ni illum recipit, nihil est quo me recipiam.
Nulla juventutis est spes: sese omnes amant.
Ille demum antiquis est adolescens moribus:
Cujus nunquam voltum tranquillavi gratiis.
Condigne est pater ejus moratus moribus.
He. Ego ibo ad fratrem, ad alios captivos meos:
Visam ne nocte hac quippiam turbaverint.
Inde me continuo recipiam rursum domum.
Er. Ægre est mihi, hunc facere quæstum carcerarium,
Propter sui gnati miseriam, miserum senem.
Sed si ullo pacto ille huc conciliari potest,
Vel carnificinam hunc facere possum perpeti.

He. Quis

11. *Non videre tu quidem.*] Pessime Dissaldæus: *Non vid. è re ista tu quidem.* Nihil mutandum est, & recte Lambinus. Non videris liber esse malle quam servire. nam istuc si velles, frugi fores, & operam dares, ut vel ventre castigato & genio defraudato comparares peculium, quo te redimeres. *Gronov.*

12. *Si non est quod dem.*] Dom. Baudius, *qui dem.* Scriv.

13. *Si dederis.*] Scilicet te in pedes. *T. Dem tibi.*] Scilicet magnum malum. Est autem mitus lepos in verbo *dare*, toties iterato. *Lambin.*

14. *Avis me feræ, &c.*] Id est, aufugiam, avolabo. *Lamb.*

15. *In caveam.*] Manet in metaphora: intelligit compedes, custodiam. *Lamb.*

15. *Ita ut dicis.*] Luditur in verbis, *avis feræ consimilem facere.* quod significat, & aufugere, ut Lorarius, & in caveam includere, ut Hegio accipit. Fiet, inquit, hic, ut dicis. Nam si aufugere volueris, profecto avis feræ consimilem te à me factum videbis, *in caveam*, id est, arctiori custodiæ datum. *Boxhorn.*

17. *Quod ego.*] Referendum ad illa superiora, ubi dixit, Hegionem homines captivos commercari, si forte queat aliquem invenire, quo filium suum permutet, *Quod ego quidem*, inquit, &c. *Lambinus.*

20. *Antiquis moribus.*] Antiqua, & quæ ab aureo illo sæculo, habita sunt omnia meliora nostris: quia scilicet recentia à Deis, propius etiam ad ipsos accedebant. Ita noster Trin. 2. 2. *antiquis vivito moribus.* Taubm.

21. *Cujus, &c.*] Id est, nunquam exhilaravi illum absque præmio aut mercede. *gratiis*, id est, gratis. *Camer.*

26. *Quæstum carc.*] Quæstum ex captivis in carcerem conjectis. *Lamb.*

29. *Carnificinam facere.*] Homines excarnificare, & quæstum ex carnificina illa quærere, *Lambin.*

HE. Quis hic loquitur? ER. ego, qui tuo mœrore maceror,
Macesco, consenesco, & tabesco miser.
Ossa atque pellis sum misera macritudine. *Scal.* miser : macritudine,
Neque unquam quicquam me juvat quod edo domi;
Foris aliquantillum etiam quod gusto, id beat.
HE. Ergasile, salve. ER. di te bene ament, Hegio.
HE. Ne fle. ER. egone illum non fleam? egone non defleam
Talem adolescentem? HE. semper sensi filio
Meo te esse amicum, & illum intellexi tibi.
ER. TUM DENIQUE homines nostra intelligimus bona,
Cum quæ in potestate habuimus, ea amisimus.
Ego, postquam gnatus tuus potitu'st hostium,
Expertus quanti fuerit: nunc desidero.
HE. Alienus cum ejus incommodum tam ægre feras,
Quid me patrem par facere est, cui ille est unicus?
ER. Alienus ego? alienus ille? ha, Hegio!
Nunquam istuc dixis, neque animum induxis tuum.
Tibi ille unicu'st, mihi etiam unico magis unicus.
HE. Laudo, MALUM quom amici tuum ducis malum.
Nunc habe bonum animum. ER. eheu! HE. huic illud dolet,
Quia nunc remissus est edendi exercitus.

Nul-

33. *Me juvat.*] Mihi prodest: μὲ ὄνησιν. hinc cibus ὄνειαρ appellatur à Græcis, eo quod juvet. *Lamb.*

36. *Egone non defleam.*] *Sambuci* codex habet:

—— ego me non defleam?

Recte opinor: ludit Parasitus in affinitate vocum *me* & *ne.* Nam re vera, magis ille dolebat suam, quam regis sui vicem, quamvis contra vellet ab Hegione intelligi. Propterea ait Hegio ℣s. 49.

—— huic illuc dolet,
Quia nunc remissus est edendi exercitus.

Dignus parasito jocus. *Diffald.*

44. *Unicus.*] Id est, unice dilectus. Græci ἀγαπητὸν dicunt. Ita unicum Hectoris filium Ἑκτορίδην ἀγαπητὸν dixit Homerus. Sic *Unicum amicum* Romani dicunt, quem plus amant cæteris. *Taubmannus:*

50. *Quia nunc remissus.*] Verba summam ad rempublicam pertinentia ad parasiticas cœnas lepide ac ridicule detorquet. *Remissus exercitus* dicebatur, quum cessaret maximus comitiatus sive comitia centuriata: quemadmodum *imperatus exercitus*, quum agerentur centuriata comitia. Sic *remissus exercitus* edendi est parasito, quum non coitur ad convivium: *imperatus*, cum sagina cæditur, vino & victu, piscatu probo, electili sodales inter vita colitur. Neque abhorret illud, *qui posset tibi.* Nam & consul imperabat exercitum præconi, jubebatque eum vocare inlicium Quirites. Sic exercitus edendi parasito imperabatur quum mittebatur obsonatum, act. 3. sc. 1. aut fiebat cellarius, act. 4. sc. 2. quum jubebatur contrahere Quirites Pistorienses,

Nullumne interea nactus, qui posset tibi
Remissum, quem dixti, imperare exercitum?
ER. Quid credis? fugitant omnes hanc provinciam
Quoi obtigerat, postquam captu' st Philopolemus tuus.
HE. Non pol mirandum est, fugitare hanc provinciam.
Multis & multigeneribus opus est tibi
Militibus. primum dum opus est Pistoriensibus. *Meurs. primo dum.*
Eorum sunt genera aliquot Pistoriensium.
Opus Paniceis, opus Placentinis quoque,
Opus Turdetanis, opus est Ficedulensibus:
Jam maritumi omnes milites opus sunt tibi.
ER. UT SÆPE summa ingenia in occulto latent!
Hic qualis imperator nunc privatus est!
HE. Habe modo bonum animum. nam illum confido domum
In his diebus me reconciliassere.
Nam eccum hîc captivum adolescentem Alium,
Prognatum genere summo, & summis divitiis:
Hoc, illum me mutare, confido fore.
ER. Ita dì deæque faxint. HE. sed num quo foras
Vocatus ad cœnam? ER. nusquam, quod sciam.
Sed quid tu id quæris? HE. quia mihi est natalis dies;
Propterea te vocari ad cœnam volo.
ER. Face-

ses, Placentinos, Turdetanos, &c. hoc est, ex pistorum, dulciariorum, aucupum, piscatorum, scitamentis & malleis epulum parare. Vide lib. 1. Observat. cap. 1. *Posset*, est, auderet aut vellet. Legendum autem vel *quem duxti*, vel *quem dixi*. Gronov.

57. *Pistoriensibus.*] *Pistorium*, oppidum est Italiæ. Hæc autem nomina populorum ad esculenta per jocum transfert. Sane *Pistorienses* ut habet *Ms. Camer.* hic etiam *Coquos* complecti videmus. nam *Coquum* & *Pistorem* apud aliquos eundem fuisse monet *Festus*. Taubm.

59. *Paniceis.*] Populi à *Pana* urbe Samnitium denominati. videatur Strabo l. 5. *Placentinis.*] Alludit ad eos, qui placentas conficiunt. Glossæ: πλακευτάριος, *Placentarius, Dulciarius.* Taubmannus.

60. *Turdetanis.*] Significat eos, qui turdos vendunt. Vide mihi *Strabon.* l. 3. & Comment. *Is. Casauboni*, qui de *Turdetania* sive Bætica, quæ Hispaniæ regio, accurate scribit. *Taubman.* *Ficedulensibus.*] *Ficedulæ*, vicus Romanus. Alludit ad ficedularum venditores. *Lambin.*

61. *Maritimi.*] Piscatores, qui sunt multorum generum. *Lamb.*

65. *Reconciliassere.*] Reducem facturum. Est autem infinit. modi antiqui, futuri temporis. Sic Amph. *expugnassere*, Aul. *impetrassere.* Lambinus.

66. *Eccum.*] Vide notas Amphit. Prolog. vs. 120.

73. *Si*

ER. Facete dictum. HE. sed si pauxillum potes
Contentus esse. ER. næ perpauxillum modo:
Nam istoc me assiduo victu delecto domi.
HE. Age sis roga. ER. emin' tu? HE. nisi qui meliore
afferet.
ER. Quæ mihi atque amicis placeat conditio magis?
Quasi fundum vendam, meis me addicam legibus.
HE. Profundum vendis tu quidem, haud fundum mihi.

Se

73. *Si pauxillum potes Contentus.*] *Contentus aliquo* dicimus, non *aliquid*. Est quidem fragmentum Ciceronis apud Nonium. *me aut amabis, vel, quod contentus sum, diliges*. Sed ille haud dubie scripsit *quo*. Quid si ergo τὸ *Contentus* accipiamus eo sensu, quem observavimus in Asinaria 1. 1. 63. & *esse* pro edere: ut sit, si pauxillo potes parcus contentusque vesci. *Gronov.*

76. *Age sis roga, &c.*] Quæ præcedunt & sequuntur, male intellecta interpretibus, quædam & male lecta, personæ etiam turbatæ. Hegio, quoniam suus est natalis. Parasitum ad cœnam vocare velle se ait. HEG. *Quia mihi natalis est dies*. Respondet Parasitus, *Facete dictum*. Quasi diceret, dubiumne id est, quin vocatus veniam, cum invitatus soleam sæpe venire? Non ergo multum operæ sumendum esse in se vocando. Supra dixit ideo se scortum esse vocatum, quia *invocatus soleret esse in convivio*. Sed addit senex qua conditione eum vocatum velit, *sed si pauxillo potes contentus esse*. Ad hæc reponit Parasitus:

—— *ne perpauxillum modo,*
Nam istoc me assiduo victu delecto domi.

Hic enim versus Parasito debet tribui, qui perperam Hegioni adscribitur in vulgatis. Respondet ergo Parasitus se posse contentum esse pauxillo, modo ne illud pauxillum fiat perpauxillum. possum accipere conditionem cœnæ tuæ, ut pauxillo sim contentus. Perpauxillum mihi ordinarium est & quotidianum, cum domi cœnio laboro. Quæ sequuntur, verba Hegionis sunt, non Parasiti. HEG. *Age sis, rogo.* Age sis ergo, inquit Hegio, cum possis pauxillo contentus esse, e[rgo] te rogo ut venias. Perperam vulgo e[di]tur, *roga*. Quæ subjiciuntur, Parasi[to] dari debent, non Hegioni. Cum eni[m] dixisset Hegio, Age sis, rogo. Respo[n]det Parasitus: *Emptum, nisi qui meliore[m] adferet, Quæ mihi atque amicis place[at] conditio magis. Quasi fundum vende[m] meis me addicam legibus.* Hæc omnia P[a]rasiti sunt, quæ perperam Hegioni tr[i]buuntur. Roganti ad cœnam Hegio[ni] his verbis, *age sis rogo*, respondet Par[a]situs, *Emptum:* hoc est, res empta ti[bi] est; ego tibi sum addictus, nisi quis m[e]liorem conditionem adferat, quæ mi[hi] atque amicis placeat magis. Hæc et[iam] formula fundorum in diem addictorun[m] *Ille fundus centum esto tibi emptus, n[isi] quis intra Kalendas Ianuarias meliore[m] conditionem attulerit, vel fecerit*, ut h[a]betur leg. 1. D. de in diem addictione. Parasitus ergo qui se tanquam fundu[m] suis legibus addicebat, non aliter se ven[]dit quam sub hac conditione, ut si lau[]tioris cœnæ spes ei non appareat, man[]cipatus sit Hegioni. *Salmasius. Age sis rogo.*] Subscribo libens Salmasio. Hegi[o] ait: *Age sis, rogo.* Quod accipiendum quasi esset: *Age sis, veni, rogo.* Plerum[]que enim ista formula, *age sis*, cum a[]lius verbi imperativo ponitur: quod hi[c] intelligitur. Parasitus captat argutiam i[n] verbo *Rogo*, quasi rogasset, ut soleban[t] in auctionibus. Epidico act. 3. sc. 4. *Est ne mihi empta hæc?* Et quia penes senen[m] tristem ac priusquam invitaret, ut parv[i] cibi esset, excipientem minus laute s[e] futurum esse prospiciebat, quam apu[d] hilaros & escæ maximæ juvenes, ol[im] nescio quam spem aliam ambigue pro[]mittit

Sed si venturus, tempori. ER. hem! vel jam otium est.
HE. I modo, venare leporem: nunc erim tenes.
Nam meus scruposam victus commeat viam. *Mss. Cam. commetat*
ER. Nunquam istoc vinces me, Hegio; ne postules:
Cum calceatis dentibus veniam tamen. *Scal. nam calc.*
HE. Asper meus victus sane est. ER. sentisne esitas?
HE. Terrestris cœna est. ER. sus, terrestris bestia est.
HE. Mul-

ittit. *Emptum, nisi qui meliorem ad-* ret, *Quia mihi atque amicis placeat con-* tio magis, *Quasi fundum vendam, meis* addicam legibus. Hoc solum addo, e ita distingui malle, & continuari, ptum me addicam. Sic in l. 41. D. de V. *Si quis hac lege emerit, ut si alius eliorem conditionem attulerit, recedatur auctione.* Martialis lib. 11. epig. 53. *nabis belle, Iuli Cerealis, apud me, Con-* tio est melior, si tibi nulla, veni. *Atque* nicis, ait, quia solebant & de re fami- ati amicos in consilium adhibere. *Meis* gibus, ut Asinaria act. 1. sc. 3. *Habeo,* ide istuc tibi quod poscis dem, *sed in leges* eas Dabo. Persa 1. 2. *atque etiam mea* ge adscribitor. Gronovius.

78. *Meis me addicam legibus.*] Meo odo & conditione utar.

80. *Sed si venturus.*] Si venturus cæ- atum es ad me, veni tempestive & ma- ure. *Turneb. Hem! vel jam, &c.*] Fuit ui ex antiquæ scripturæ vestigiis, æmu- s, *hem mulis otium est,* legeret, hoc ensu: meis jam jumentis otium est, ec ullo occupatus sum opere. Qui, me- ius fidius, sensus non indignus est Plau- ino sale; ut Parasitus de se quasi mulio- e loquatur. Itaque ne discedebat qui- em: ac eum prope, ut discedat, cogit enex, dicens: *Immo venare leporem, &c.* Turnebus.

81. *I modo, &c.*] Hunc versiculum ali modo rescribendum vel adhuc puer lim vidi:

Modo venare leporem, nunc erem tenes.

Dicit parasito senex victum suum aspe- um esse, proinde si velit molliorem nelioremque, aliam mensam quærat. *Eri,* hoc est, erinaceo, asperum victum uum comparat, spinulento animali: mollem autem & delicatum *lepori,* cujus pilo nihil mollius. asper victus quo apud me cænabis, tibi paratus est: *nunc erem tenes.* si tibi displicet hic eres, leporem venare, id est, molliorem apud alium quære. Male *Scaliger* legebat: *nunc cirim tenes.* quod editiones nuperæ male receperunt. *Salmasius. Venare leporem, nunc erem tenes.*] Instar proverbii ad eos, qui conditionem parum commodam nacti, meliorem quærere jubentur: aut etiam, qui optimum se invenisse rati in multo vilius inciderunt; eoque ulterius vestigandum monentur. Cæterum non est sua laus intervertenda Jano Mellero Palmerio, qui primus sic legendum esse vidit. Propert. lib. 2. eleg. 19. *mihi sit lepores audacia molles Excipere.* Gronov.

82. *Nam meus scruposam.*] Alludit ad Proverb. *Terere saxosam viam,* pro eo quod est, in difficultatibus versari. *Scal.*

84. *Calceatis dentibus.*] *Hoc vult Parasitus:* Quamvis dicis victum tuum asperum & scruposum esse, non deterrebis tamen, quin veniam, & quidem cum *dentibus calceatis,* id est, ita munitis, ut viam illam scruposam facile conficere possint. Metaphora ducta à viatoribus, qui per saxa & scrupos ituri calceis se diligentius muniunt: cum in locis planis, nudis sæpe pedibus incedant. *Pistoris.*

86. *Terrestris cœna.*] Interpretatur, quod obscurius dixerat Hegio. Est autem *terrestris cœna,* quæ nihil nisi terra natum, habet: quam Horatius egregie *cœnam sine sanguine* dixit, imitatione Græca. Diphilus: δεῖπνον, ἀλλ᾽ οὐδ᾽ αἷμα ἔχει. *Pet. Victor.*

87. *Cura-*

He. Multis oleribus. Er. curato ægrotos domi.
Nunquid vis? He. venias tempori. Er. memorem mones.
He. Ibo intro, atque intus ſubducam ratiunculam,
Quantillum argenti mihi apud trapezitam ſiet.
Ad fratrem, quo ire dixeram, mox iveto.

87. *Curato.*] Si iſtam cœnam parare cogitas, eam ægrotis apponito, qui tenui victu alendi ſunt. *Lamb.*

89. *Subducam ratiunculam.*] *Subducere rationem*, eſt digitis ſeorſum & ſecreto putare rationem, ut appareat quid nobis debeatur, quid nos aliis. *Taubm.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

LORARII, PHILOCRATES, TYNDARUS.

SI dii immortales id voluere, vos hanc ærumnam exſequi,
Decet id pati animo æquo. ſi id facietis, levior labos erit.
Domi fuiſtis, credo, liberi:
Nunc ſervitus ſi evenit, ei vos morigerari mos bonu' ſt,
Eamque herili imperio ingeniis veſtris lenem reddere.
INDIGNA digna habenda ſunt, herus quæ facit.
Ph. oh oh oh!
Lo. Ejulatione haud opus eſt: oculis multam miſeriam additis.
IN RE MALA animo ſi bono utare, adjuvat.
Ph. At nos pudet, quia cum catenis ſumus. Lo. at pigeat poſtea

Noſtrum

4. EVenit.] Proprie. nam ſervitus, libertas, divitiæ, &c. à *Lucret.* lib. 1. appellantur *Eventa*. *Mos bonu' ſt.*] Καλόν ἐστιν ἦθος, hoc eſt, πρὸς ἀνδρός ἐστιν ἤθη καλὰ ἔχοντος: *bene moratos decet*. Non minus differunt Latinis *Mos* & *Mores*, quam Græcis ἔθος & ἦθος, quæ & neceſſario à ſapientibus diſtinguuntur. *Caſaub.*

5. *Eamque herili, &c.*] Legendum & emendandum cenſet. *Lamb.*

Eamque & herile imperium ingeniis veſtris
lene reddere.

Hac ſententia: & mos bonus eſt, lenem reddere eam ſervitutem, & herile imperium lene reddere, *ingeniis veſtris*. quod valet, diligenter & fideliter ſerviendo, libenterque parendo. *Ingeniis veſtris*, non ſunt dandi caſus, ſed auferendi, *Lenem* vero conjungi debet cum *herili imperio*; non, *ingeniis veſtris*. Boxhorn. *Eamque herili.*] Simpliciſſimum videtur: *Eique herile imperium ingeniis veſtris lene reddere*. Gronov.

7. *Oculis multam miſeriam additis.*] Hæc eſt conjectura Camerarii. Prius edebatur: *multa oculis multa miſera editis*. Optimus codex & Langianus *multa oculis multa miraclitis*. Ex hac ſcriptura conjiciendum. Nam quod alii ſcripti: *mira dicis, mira cudis, mira cuditis*: fecerunt pro captu quiſque ſuo librarii. Vide an fuerit: *Ejulatione haud opus eſt. multam oculis modo irrogatis*. Habes *irrogare multam* apud Ciceronem, Livium, noſtrum in hac ipſa fabula. *Multo* autem pro *modo*,

Noſtrum herum, ſi vos eximat vinculis,
Aut ſolutos ſinat, quos argento emerit.
PH. Quid à nobis metuit? ſcimus nos
Noſtrum officium quod eſt, ſi ſolutos ſinat.
LO. At fugam fingitis. ſentio quam rem agitis. *Scal.* fugitis.
PH. Nos fugiamus? quo fugiamus? LO. in patriam. PH. apage: haud nos id deceat
Fugitivos imitari. LO. imo edepol ſi erit occaſio, haud dehortor.
PH. Unum exorare vos ſinite nos. LO. quidnam id eſt? PH. ut ſine his arbitris
Atque vobis, nobis detis locum loquendi.
LO. Fiat. abſcedite hinc: nos concedamus huc. ſed brevem orationem incipeſſe.
PH. Hem iſtuc mihi certum erat. concede huc. LO. abite ab iſtis. TY. obnoxii ambo
Vobis ſumus propter hanc rem; cum, quæ volumus nos,
Copia eſt, ea facitis nos compotes.
PH. Secede huc nunc jam, ſi videtur, procul:
Ne arbitri dicta noſtra arbitrari queant:
Neve permânet palam hæc noſtra fallacia. Quid *apud Lamb.* pro manet.
Nam DOLI NON doli ſunt, niſi aſtu colas
Sed

...lo, & viciſſim in vett. codd. ſæpe animadvertimus. *Gronov.*

13. *Officium quod eſt.*] *Eſt*, pro *ſit*, more Plautino. *Officium* autem hic *fuga* eſt. *Taubm.* Immo *officii* nomine captivi intelligi hi volunt omne obſequium, quod domino debebant. Dicunt autem, id præſtare ſe poſſe, etiam vinculis ſolutos. Cur ergo vinculis non ſolverentur? Interim meditantur fugam. *Boxhorn.*

14. *Fingitis.*] Non vulgariter dictum, *fugam fingere*, pro moliri & ſtruere fugam: ſed honeſte inprimis, & antiqua ratione loquendi. Lucill. *Sed fuga fingitur, timido vadit pede percitus.* J. Gulielmus.

17. *Sine his arbitris.*] Scil. captivis aliis. *Lambin.*

19. *Incipiſſe.*] MSſ. *incipeſſe.* Veteres dicebant *Incipio, incipeſſo*, ſicut *Lacio, laceſſo*; *Facio, faceſſo*: *Capio, capeſſo.* Meurſ. Verba in *iſſo* vel αὐξητικὰ ſunt, vel primigeniorum loco uſurpantur: nec imitationem ſignificant, niſi quæ à nominibus veniunt. *Voſſius.*

21. *Cum quæ, &c.*] Nihil hic difficultatis. Legitur ferme in omnibus, *cum, quæ volumus, copia eſt*, id eſt, cum eorum quæ volumus copia eſt, facultas eſt, *& ejus copiæ facitis nos compotes.* Salmaſ. Immo omnes ſcripti: *ea facitis nos.* ſine τῷ *&*, ſine τῷ *ejus.* Scribendum igitur: *cum, quam volumus nos Copiam, ea facitis nos compotes.* Juxta Latine *compos aliquo* ac *compos alicujus* dicitur. Attius: *magnis compotem & multis malis.* Gronovius.

24. *Arbitrari.*] Id eſt, ſpectare, auribus excipere, oculis cernere. *Lambin.*

26. *Niſi aſtu colas.*] Niſi callide tractentur.

29. *So-*

Sed malum maxumum, si id palam provenit.
Nam si herus mihi es tu, atque ego me tuum esse servum assimulo,
Tamen viso opu' st; cauto est opus, ut hoc sobriè; sineque arbitris,
Accuratè hoc agatur, docte & diligenter.
Tanta incepta res est: haud somniculose hoc
Agendum est. TY. ero, ut me voles esse. PH. spero.
TY. Nam tu nunc vides pro tuo caro capite,
Carum offerre meum caput vilitati.
PH. Scio. TY. at scire memento, quando id, quod voles, habebis.
Nam FERE MAXIMA pars morem hunc homines habent: quod sibi volunt,
Dum id impetrant; boni sunt: sed id ubi jam penes sese habent,
Ex bonis pessumi & fraudulentissumi
Sunt. nunc ut te mihi volo esse, esse autumo.
TY. Quod tibi suadeam, suadeam meo patri.
PH. Pol ego te, si audeam, meum patrem nominem:
Nam secundum patrem tu es pater proximus.
TY. Audio. PH. & propterea sæpius te, ut memineris, moneo.
Non ego herus tibi, sed servus sum. nunc obsecro te hoc unum,
Quoniam nobis Dî immortales animum ostenderunt suum,
Ut qui herum me tibi fuisse, atque esse nunc conservum velint;
Quod antehac pro jure imperitabam meo, nunc te oro per precem,

Per

29. *Sobrie.*] Νεφαλέως considerate. *Douz.*

34. *Vilitati.*] Vitam ac salutem meam vilem & quasi venalem habere, minimique æstimare. *Carum caput*, Græcorum more, *φίλη κεφαλὴ*, vel *τιμία κεφαλή*. *Douza.*

37. *Dum id impetrant.*] Impetrare conantur. *Lambinus.*

45. *Animum ostenderunt suum.*] Suam voluntatem aperuerunt, ac declararunt. *Lambin.*

47. *Oro per precem.*] *Orare per precem*, est orare precando vel prece, ut Horat. dixit, *Oratus multa prece.* Lambinus.

53. *Memo-*

Per fortunam incertam, & per mei te erga bonitatem patris,
Perque conservitium commune, quod hostica evenit manu,
Ne me secus honore honestes, quam ego te, cum servibas mihi,
Atque ut qui fueris, & qui nunc sis, meminisse ut memineris.
Ty. Scio quidem me te esse nunc, & te esse me. Ph. hem istuc si potes
Memoriter meminisse, inest spes nobis in hac astutia.

53. *Memoriter meminisse.*] Sic Afran. *memoriter memini.* Sed vim horum non sensit Lambinus. Vide tu mihi notas Asin. act. 3. 2. *Taubmannus*

Actus Secundi Scena Secunda.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

JAM ego revertar intro, si ex his quæ volo exquisivero
Ubi sunt isti, quos ante ædis jussi huc produci foras?
Ph. Edepol tibi ne quæstioni essemus, cautum intellego;
Ita vinclis custodiisque circummœniti sumus.
He. QUI CAVET, ne decipiatur, vix cavet, cum etiam cavet.
Etiam cum cavisse ratus est, sæpe is cautor captus est.
An vero non justa causa est, ut vos servem sedulo, *Lambin.* cur vos servem.
Quos tam grandi sim mercatus præsenti pecunia?
Ph. Neque pol tibi nos, quia nos servas, æquom est vitio vortere:
Neque te nobis, si abeamus hinc, si fuat occasio.
He. Ut vos hîc, itidem illìc apud vos meus servatur filius.
Ph. Captus est? He. ita. Ph. non igitur nos soli ignavi fuimus.
He. Secede huc. nam sunt ex te quæ solo scitari volo,
Quarum rerum te falsiloquum mihi esse nolo. Ph. non ero,
Quod sciam. si quid nescivi, id nescium tradam tibi.

Ty. Nunc

3. NE *quæstioni essemus.*] Hoc est, ne opus esset nos quærere. *Dissaldeus.*

12. *Ignavi fuimus.*] Fortium virorum videtur, in prœliis aut vincere, aut mori: qui enim capiuntur, vix interdum effugiunt ignaviæ aut certe φιλοψυχίας notam. Atque hoc significavit *Philocrates Plautinus, &c.* Muretus.

15. *Id nescium.*] Id ignoratum & incognitum dicam tibi. *Nescius* significat, & eum qui nescit, & quod nescitur. *Lamb.*

N

TY. Nunc ſenex eſt in tonſtrina: nunc jam cultros attinet.
Ne id quidem involucre injicere voluit, veſtem ut ne inquinet. *Diſſald. n quidem. Philocr.*
Sed utrum, ſtrictimne attonſurum dicam eſſe, an per pectinem,
Neſcio: verum ſi frugi eſt, uſque admutilabit probe.
HE. Quid tu? ſervus ne eſſe, an liber mavelis? memora mihi.
PH. Proximum quod ſit bono, quodque à malo longiſſim
Id volo. quanquam non multum fuit moleſta ſervitus:
Nec mî ſecus erat, quam ſi eſſem familiaris filius.
TY. Eugepæ! Thalem talento non emam Mileſium. *Lamb. e ge pol.*
Nam ad ſapientiam hujus nimius nugator fuit.
Ut facete orationem ad ſervitutem contulit!
HE. Quo de genere natu' ſt illic Philocrates? PH. Polplusio:
Quod genus illic eſt unum pollens atque honoratiſſimum.
HE. Quid ipſus hic? Quo honore eſt illic? PH. ſummo, atque ab ſummis viris.
HE. Tum igitur ei cum in Aleis tanta gratia eſt, ut prædicas,
Qu:

Lamb. Plane ut *dubium* dicimus & eum qui dubitat, & id de quo dubitatur. *Boxhornius.*

16. *Attinet.*] Admotos tenet: ſcilic. Philocrates. *Taubm.*

17. *Involucre.*] Leg. *involucrum*, quod interpretor linteum illud, quo tonſores ſolent humeros tondendorum involvere, ne veſtis capilli tonſi lapſu inquinetur. ὠμόλινον vocat *Plutarchus.* Significat, Philocratem ſine ulla accurata cura, & ſine ullo pudore aut metu Hegionem decepturum. *Turneb.*

18. *Strictim.*] *Strictim tondere*, eſt tondere ad cutem, ἐν χρῷ κείρειν. *per pectinem*, eſt paullo longius à cute interpoſito pectine tondere. Sic Græcis duo tondendi genera ſunt, σκάφιον & κῆπος: illud ſtrictim, hoc ſecus. *Turn.* Manet autem in allegoria, ducta à tonſore. Significat vero, ſenem velut in tonſtrina eſſe, ut à Philocrate omnibus modis decipiatur, ſtrictim, & per pectinem tondendo, & admutilando, id eſt, non leniter, ſed prorſus & penit decipiendo. *Lamb.*

21. *Proxumum quod ſit bono.*] Et h tacent. At mihi quinque ſcripti codic offerunt *bonum.* Quo inducor, ut ſuſp cer: *Proxime quod ſit bonum, quodque malo longiſſume.* Genus loquendi in Ob ſervationibus & ad Livium illuſtravi mus. *Gronovius.*

24. *Eugepæ!*] Geſtientis lætitia in terjectio eſt. *I. Gul. Thalem talento.* Thalem, qui unus è ſeptem Sapientibus præ hoc contemnam; & eum talent mihi addictum emere nolim: quia Phi locrates ſcilicet multo eſt ſapientio *Lambin.*

25. *Ad ſapientiam.*] *Ad*, compara tionem etiam notat: ut hic, & apu Cic. 2. de Orat. *Nihil ad Perſium.* Terent *At nihil ad noſtram hanc.* Lamb.

27. *Illic Philocrates.*] Sic eum appel lat errans, cum ſit Tyndarus. *Lambin.*

30. *Cum in Aleis.*] Cum, ait, tam gra tioſus ille ſit in civitate ſua, ecquid in r ben

Quid divitiæ, ſunt ne opimæ? PH. unde excoquat ſevum ſenex.

HE. Quid pater? vivitne? PH. vivum, cum inde abiimus, liquimus.

Nunc vivat, nec ne, id Orcum ſcire oportet ſcilicet.

TY. Salva res eſt. philoſophatur quoque jam, non mendax modo eſt.

HE. Quod erat ei nomen? PH. Theſaurochryſonicochryſides.

HE. Videlicet propter divitias inditum id nomen quaſi eſt.

PH. Immo edepol propter avaritiam ipſius, atque audaciam.

Nam ille quidem Theodoromedes fuit germano nomine.

HE. Quid tu ais? tenax ne pater ejus eſt? PH. immo edepol pertinax.

Quin

bene uncta eſt? Dixerat autem falſus ille Tyndarus, Philocratis familiam atque ipſum adeo & pollere illic plurimum, & coli maxime ab Aliis. Verum, quid cauſſæ arbitramur, cur hic noſter *Aleos* ſemper & *Alidem* nominet, cum omnes cæteri Latini ſcriptores *Eleos* & *Elidem*? An, quod ea nomina ita elata minus nova eſſent Romanis hominibus, rudibus adhuc & imperitis rerum Græcarum? equidem cenſeo. nam neque *Alia* fluvio Latinum, neque *Allienſi die* faſti clarius quicquam habenr. *I. Gul.*

31. *Unde excoquat, &c.*] *I. Douza* leg.
——*unde excoquat ſebum.* HE. *ſenex*
Quid pater? vivitne? ——
Sed nihil fuit immutandum. Ait, tam opimas eſſe opes, ut ſenex ex illis poſſet ſebum excoquere. Ex mentione *ſenis* facta admonitus Hegio, rogat an adhuc vivat ejus pater. Sic itaque diſpunge,
——*unde excoquat ſevum ſenex*, hoc eſt, pater.
HE. *quid? pater vivitne?* ——
Diſſal. Cum autem *ſebum*, ut Nonius ait *fiat ex adipe ruminantium*, opinantur quidam Philocratis patris divitias fuiſſe in re pecuaria. *Lambinus.*

33. *Orcum ſcire.*] Nam quicquid mortuum eſt, apud Orcum eſt. *Lambinus.*

35. *Theſaurochryſonicochriſides.*] Luſit, more veteris Comœdiæ, in mirifica nominis compoſitione. Eſt autem hujus ſignificatio, *theſauri*, & *auri*, & *victoriæ.* Si autem ſcribatur *Theſaurochryſonychochryſides*, *unguis* erit ſignificatio in nomine. *Camerarius.* Lege *Theſaurochryſonicochryſides.* Quæ dicuntur à Philocr. meam confirmant ſententiam: *Imò edepol propter avaritiam, &c.* Nam avari eſt κρύπτειν τοὺς θησαυρούς: audacis & factioſi, νικᾶν δυνάσθαι τῷ χρυσῷ. Erit ergo ſenex ille aut θησαυροχρυσονυχοχρυσίδης, aut potius θησαυροκρυψονυχοχρυσίδης, quaſi qui ungulis, iiſque tantum non omnibus, auri ſui theſaurum abſcondat. nam, *omnibus ungulis*, idem eſt, quod omnibus nervis ac viribus. *Cic.* 2. Tuſcul. *Herald.*

36. *Inditum id nomen quaſi eſt.*] Suſpicor ipſi Plauto ſcriptum *eſſe*: ut alioqui ſolet loqui: & verſum eſſe ὑπέρμετρον. Vide Obſerv. 3. 9. *Gronov.*

37. *Audaciam.*] *Audacia* hic eſt aviditas, audacter invadens alienum. *Turnebus.*

39. *Pertinax.*] Id eſt, valde tenax. *Pertendere* eſt τὸ ὑπερδιατείνεσθαι, ad verbum Propert. *Pertendens animo.* Plautus more ſuo alluſit ad etymologiam veram. non enim à *pertendendo*, ſed à *pertinendo.* Scalig.

40. *Quan-*

Quin etiam ut magis noſcas: Genio ſuo ubi quando ſacruficat,
Ad rem divinam quibus eſt opus Samiis vaſis utitur:
Ne ipſe Genius ſurripiat. proinde aliis ut credat vide.
HE. Sequere hac me igitur. eadem ego ex hoc, quæ volo, exquæſivero.
Philocrates hic fecit, hominem frugi ut facere oportuit.
Nam ego ex hoc, quo genere gnatus ſis, ſcio: hic faſſu' ſt mihi:
Hæc tu eadem ſi confiteri vis, tua re feceris:
Quæ tamen ſcito ſcite me ex hoc. TY. fecit officium hic ſuum,
Cum tibi eſt confeſſus verum: quanquam volui ſedulo
Meam nobilitatem occultare, & genus, & divitias meas
Hegio. nunc quando patriam & libertatem perdidi,
Non ego iſtunc me potius, quam te metuere, æquum cenſeo.
Vis hoſtilis cum iſtoc fecit meas opes æquabiles.
Memini, cum dicto haud audebat; facto nunc lædat licet.
Sed viden'? FORTUNA humana fingit artatque ut lubet: *Meurſ.* fingit aptatque.
Me, qui liber fueram, ſervum fecit: è ſummo infimum.
Qui imperare inſueveram, nunc alterius imperio obſequor.
Et quidem ſi proinde ut ipſe fui imperator familiæ,
Habeam dominum, non verear ne injuſte aut graviter mihi imperet.
Hegio, hoc te monitum, niſi forte ipſe non vis, volueram.
HE. Loquere audacter. TY. tam ego fui ante liber, quam gnatus tuus.
Tam mihi, quam illi, libertatem hoſtilis eripuit manus.
Tam ille apud nos ſervit, quam ego nunc hic apud te ſervio.

EST

40. *Quando.*] Non eſt ea vox in Mſſ. *Lang.* & ſane quid aliud eſt quam interpretamentum τȣ̃ *ubi?* Diſſald.

41. *Samiis vaſis.*] Id eſt, teſtaceis & fictilibus. Celebrata terra *Samia* ad figulina, omnium auctorum teſtimoniis: nihil autem ad aurum & argentum, quibus in ſacrificiis utebantur ditiores. *Longol.* *Samiis.*] Vide Menæchm. 1.2.vſ.65. & imprimis Alex. ab Alexand. atque inibi Tiraquell. *Taubman.*

42. *Surripiat.*] Scil. *vaſa:* ſi non Samiis, ſed aliis pretioſioribus utatur. quo ipſo apparet, nullam fuiſſe familiam paulo locupletiorem, in qua non eſſent ſacrorum vaſa, quibus uterentur ad rem divinam, ſumptuoſiora. *Gutherius.*

54. *Fortuna humana.*] Id eſt, res humanas. *Fortunam,* ait Salluſt. *pleraſque res ex libidine ſua agitare.* Et ſecundum Plin. *Fortuna utramque paginam facit.*

63. *Eſt profecto.*] Formula olim recepta eſt, qua, *DEOS ESSE,* exclamabant. *Livius* lib. 3. *Dum pro ſe quiſque, DEOS ESSE, & non negligere humana, fremunt.* Briſſon.

71. Ne

EST PROFECTO Deus, qui, quæ nos gerimus, auditque & videt.
Is, uti tu me hîc habueris, proinde illum illîc curaverit.
BENE MERENTI bene profuerit, male merenti par erit.
Quam tu filium tuum, tam pater me meus desiderat.
HE. Memini ego istoc. sed faterin' eadem quæ hic fassu' st mihi?
TY. Ego patri meo esse fateor summas divitias domi,
Meque summo genere gnatum. sed te obtestor, Hegio,
Ne tuum animum avariorem faxint divitiæ meæ:
Ne patri, tametsi unicus sum, decere videatur magis,
Me saturum servire apud te sumptu & vestitu tuo,
Potius quam illî, ubi minime honestum est, mendicantem vivere.
HE. Ego virtute Deûm & majorum nostrûm dives sum satis.
NON EGO OMNINO lucrum omne esse utile homini existimo.
Scio ego; multos jam lucrum luculentos homines reddidit.
EST ETIAM, ubi profecto damnum præstet facere, quam lucrum.
Odi ego aurum: multa multis sæpe suasit perperam.
Nunc hoc animum advortito, ut ea quæ sentio, pariter scias.
Filius meus illic apud vos servit captus Alide:
Eum si reddis mihi, præterea unum nummum ne duis:

Et

71. *Ne patri decere, &c.*] *Decere* junxit cum dandi casu, ut in Amph.
Capiam ornatum qui potis decet.
Sententia hæc est: Te obtestor, Hegio, ne meæ divitiæ te faciant pecuniæ avidiorem, atque ad quæstum attentiorem; ut ne, si ita feceris, patrem meum decere videatur, tametsi unicus ei sim filius, relinquere me apud te in servitute, tuo sumptu copiose viventem potius, quam me impenso pretio abs te redimere, ut illic, ubi minime honestum est, nempe in patria & apud notos, mendicus & egens vivam. *Lamb.*

76. *Scio ego, &c.*] Duo hic opponit *Hegio:* Scio quidem multos avaritia sua ditatos: sed & hoc scio, eos qui lucrum in loco neglexere, rem fecisse. *Gruterus.*

77. *Est etiam, ubi.*] Est etiam tempus vel locus, &c. Sic Ter. Adelph. 2. 2.
Pecuniam in loco negligere, maximum interdum est lucrum.
Bene sententiam castigat *in loco: interdum.* Taubm.

Et te & hunc amittam hinc. alio pacto abire non potes.
TY. Optumum atque æquissimum oras, optimusque hominum homo es.
Sed is privatam servitutem servit illi, an publicam?
HE. Privatam medici Menarchi. PH. pol hic quidem hujus est cliens.
Tam hoc quidem tibi in proclivi, quam imber est, quando pluit.
HE. Fac is homo ut redimatur. TY. faciam. sed te id oro, Hegio. *Scapp. fac sis.*
HE. Quidvis, dum ab re ne quid ores, faciam. TY. ausculta dum, scies.
Ego me amitti, donicum ille huc redierit, non postulo.
Verum, te quæso, ut æstimatum hunc mihi des, quem mittam ad patrem,
Ut is homo redimatur illi. HE. immo alium potius misero
Hinc, ubi erunt induciæ, illuc tuum qui conveniat patrem:
Qui tua, quæ tu miseris mandata, ita, ut velis, perferat.
TY. At nihil est, ignotum ad illum mittere: operam luseris.
Hunc mitte, hic omne transactum reddet, si illuc venerit.
Nec quenquam fideliorem, neque cui plus credat, potes

Mitte-

82. *Amittam.*] Suum hoc sibi quodammodo Plautus habet, ut *amittere*, pro à se dimittere usurpet. ita *Ter.* Heautot. act. 3. 1. —— *prius*

Pecuniam omnem, quam abs te amittas filium.

Et Virgil. 2. Æn.

Quisquis es, amissos hinc jam obliviscere Grajos. Taubm.

84. *Privatam servitutem.*] Servitus quædam *privata*, quædam *publica*. Isti servi, late sumto vocabulo, *publici* nominantur: qui, licet servitute liberati manuque missi fuerint, ministerium tamen publicum aut magistratibus aut sacerdotibus exhibent: qui ex libertinorum corpore plerunque sumebantur. *Faber.*

86. *Tam hoc quidem tibi in proclivi.*] Hyperbole. quid enim proclivius esse potest imbri decidente? Sic Sallust. Orat. 2. ad C. Cæsar. *alia omnia in proclivi erunt.* Lambin.

88. *Dum ab re ne quid ores.*] Contra honestum & usum. Ita Trinum. *ab re consulit*, id est. frustrà. *Taubm.*

89. *Donicum, &c.*] Donec ille huc redierit. *Donicum* antiquum, pro *donec*; quo & *Lucretius* usus est non semel. *Lamb.*

90. *Ut æstimatum hunc mihi des.*] Sic Mercatore 1. 1. *Lucrum ingens facto, præterquam mihi meus pater dedit æstimatas merces.* Paullus lib. 2. Recept. sent. tit. 4. *Si rem æstimatam tibi dedero, ut ea distracta pretium ad me deferas.* Gronov. *Æstimatum*] Ut, si non redierit, solvam ipse tibi, quanti fuerit æstimatus. *Lamb.*

95. *Transactum reddet.*] Confectum reddet. *Lamb.*

97. Ser-

Mittere ad eum, nec qui magis sit servus ex sententia :
Neque adeo cui tuum concredat filium hodie audacius.
Ne vereare, meo periculo hujus ego experiar fidem,
Fretus ingenio ejus, quod me esse scit erga se benevolum.
HE. Mittam equidem istunc æstimatum tua fide ; si vis. TY. volo.
Quam citissime potest, tam hoc cedere ad factum volo.
HE. Num quæ caussa est, quin si ille huc non redeat, viginti minas
Mihi des pro illo? TY. optima immo. HE. solvite istum nunc jam,
Atque utrumque. TY. dî tibi omnes omnia optata afferant,
Cum

97. *Servus ex sententia.*] Servus ei gratior atque acceptior. *Lamb.*

100. *Quod me esse.*] Lego, *quod med esse scio erga benevolum.* Nam caussam mittendi habere debeat alterius in se benevolentiam, non suam in alterum. *I. Gulielm.*

104. *Optima immo.*] Sic libri optimi. Sed nec credendum Lambino, aliquid aliud dictutum fuisse Tyndarum sive Pseudophilocratem, nisi Hegio interpellasset : neque admittenda distinctio Camerarii : *Optima. immo.* Gulielmius vero quod adfert, *immo optime*; in eo duplex peccatum est. Prius, quod nescit juxta eleganter, atque exquisitius, particulæ aliud verbum vel vocabulum, à fronte præponi. Aulular. 4. 10. *Pernego immo.* Plin. in Panegyr. *quæso immo & obtestor.* Vide ad Livium lib. 38. 43. Deinde quod adverbium facit pro nomine, secutus Lambinum, subaudientem etiam *dicis.* Ad interrogationem illam, *Num qua causa est, quin fiat*, simpliciter quidem respondebant, *Nulla*, ut Amphit. 2. 2. 223. at doctius, *Optima.* Id ortum ab religiosis veterum & ubique εὐφημεῖν gestientibus. Nam *nihil* aut *nulla* δύσφημα : *nulli* enim illis mortui. Et idem efficiebat alterum : nam si optima erat causa, ut fieret, vel cur fieret, utique & erat nulla, quin vel cur non fieret. Sic Aulular. 2. 2. 84. *Sed nuptias hodie quin faciamus, num qua causa est.* EV. *Immo adepol optima.* Trinummo act. 5. sc. 2. vers. 64. *Num quid causæ est, quin uxorem cras ducam domum? C. Optimum est : licet.* Ubi sane vix est, ut non etiam scripserit Plautus : *Optuma est.* Terentius Andria 5. 4. *De uxore, ita ut possedi, nihil mutat Chremes.* CH. *Causa optima est.* Refugit enim & hic dicere *Nihil.* Nec nimis abit illud Aulular. 4. 10. 42. *Dic bona fide, tu id aurum non surripuisti?* LY. *Bona.* EV. *Neque scis, quis abstulerit?* LY. *Istuc quoque bona.* Ejusdem εὐφημίας est, quod in discessu interroganti, *Numquid vis*, malebant respondere *Recte*; quam *Nihil.* Terentius Eunucho 2. 2. 50. *Rogo; numquid velit. Recte, inquit, abeo.* Cui simile in Hecyra 3. 2. *Quid tu igitur lacrumas, aut quid es tam tristis?* PA. *Recte, mater.* Et Plauti in Mercat. 2. 3. *Unde incedis, quid festinas, gnate mi?* CH. *Recte pater.* Et tamen hoc *Recte* sensu eodem est quo *Nihil*: nimirum in primo : nihil volo, nisi vos recte rem gerere, recte se omnia habere. Aut adeo in omnibus : Recte omnia se habent. Donatus in Hecyram : *Sic dicimus, quum sine injuria interrogantis aliquid reticemus. Alii Recte sic accipiunt, ut intelligant, Nihil est mali.* Sic in formula SC. per discessionem : *Qui hoc censetis, illac transite : qui alia omnia, in eam partem, qua censetis. His verbis*, inquit Festus, *prait ominis videlicet causa : ne dicat, Qui non censetis.* Hinc intelligitur, quod est in Casina. 2. 6. 58. *Cur omen mihi vituperat.* De quo ad illum locum. *Gronov.*

 107. *Colla-*

Cum me tanto honore honestas, cumque ex vinclis eximis
Hoc quidem haud molestum est jam, quod collus collaria caret. *MS. Lang. collario.*
HE. QUOD bonis benefit beneficium, gratia ea gravida est bonis.
Nunc tu illum si illo es missurus, dice, demonstra, præcipe, *Diss. doce, monstra, præcipe.*
Quæ ad patrem vis nunciari. vin' vocem huc ad te? TY. voca.

107. *Collaria.*] *Collaria,* sive *collare,* vinculi genus, quo collum astringitur. Lucilius lib. 29. *Cum manicis, catulo collareque, ut fugitivum, Deportem.* Tum *collus & collum* dixisse veteres, docet. *Non.*

108. *Gratia ea gravida est bonis.*] Scribitur in libris, *gratia ac gravida est bonis,* non *gratia ea gravida est bonis.* Nos ex vestigiis antiquæ lectionis scribendum putamus: *Quod bonis bene fit, beneficium gratia ac gravitas 'st bonis.* Id est, id gratum ac grave est bonis. Id alio loco, totidem ferme verbis & iisdem expressit. In Persa act. 4. scen. 5. vs. 11. *Si quid bonis bene fit, esse idem & grave & gratum solet.* Istic dixit, gratia est & gravitas est bonis, cum ipsis bene fit, id est, gratum & grave habent. Ubi grave ponitur pro pretioso, nam quæ ad pondus dantur, quo graviora eo majoris pretii. Unde apud Symmachum, *in gravi dono habeo.* Quibus autem gratum & grave beneficium quod acceperunt, solent & iidem operam ponere, ut se gratos ac memores testentur, parem referendo gratiam. *Salmas.* *Gratia ea gravida*] Ignoro libros, in quibus sit, *gratia ac gravida,* præter editionem primam Parei, in qua cum id reprehendisset Gruterus; respondit alter operarum esse mendum. Nec possum capere, *beneficium est gravitas.* Nihil melius vulgato, quicum consentiunt scripti, & id ita explicandum: *Quod beneficium bonis bene fit,* id est, recte atque opportune confertur, *ea gratia,* id est, ob id gratia, *est bonis gravida,* impensa, plena. *Gronovius.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

HEGIO, PHILOCRATES, TYNDARUS.

QUÆ res bene vortat mihi, meoque filio,
Vobisque: vult te novus herus operam dare
Tuo veteri domino, quod is velit, fideliter.
Nam ego te æstimatum huic dedi viginti minis;
Hic autem te, ait, mittere hinc velle ad patrem,
Meum ut illic redimat filium: mutatio
Inter me atque illum ut nostris fiat filiis.
PH. Utroque vorsum rectum est ingenium meum,
Ad te adque illum. pro rota me uti licet.
Vel ego huc vel illuc vortar, quo imperabitis.
HE. Tute tibi ea tuopte ingenio prodes plurimum,
Cum

8. UTroque, &c.] Vide Notas Epid. Act. 3. Sc. 2. vs. 35.

11. *Ea.*] Sc. *ratione,* seu, ob eam causam. *Lambin.* *Tuopte.*] Dandi casus est. *Douza.*

Cum servitutem ita fers, ut ferri decet.
Sequere. hem tibi hominem. TY. gratiam habeo tibi,
Quom copiam istam mihi & potestatem facis:
Ut ego ad parentes hunc remittam nuncium,
Qui me quid rerum hic agitem, & quid fieri velim,
Patri meo ordine omnem rem illuc perferat:
Nunc ita convenit inter me atque hunc, Tyndare,
Ut te æstimatum in Alidem mittam ad patrem.
Si non rebitas huc, ut viginti minas
Dem pro te. PH. recte convenisse sentio.
Nam pater expectat, aut me, aut aliquem nuncium,
Qui hinc ad se veniat. TY. ergo animum advortas volo,
Quæ nunciare hinc te volo in patriam ad patrem.
PH. Philocrates, ut adhuc locorum feci, faciam sedulo,
Ut potissimum quod in rem recte conducat tuam,
Id petam, id persequarque corde & animo atque viribus.
TY. Facis ita, ut te facere oportet. nunc animum advortas volo:
Omnium primum salutem dicito matri & patri,
Et cognatis, & si quem alium benevolentem videris.
Me hic valere & servitutem servire huic homini optumo,
Qui me honore honestiorem semper fecit, & facit.
PH. Istuc ne præcipias: facile memoria memini tamen.
TY. Nam quidem, nisi quod custodem habeo, liberum me esse arbitror. *Lamb. equidem.*

Dicito

Douza. Sed uterque *Lamb.* & *Douza* falluntur. Ne dubita, quin scripserit Plautus, *Tu tibi à tuopte ingenio prodes plurinum.* Vera phrasis Plautina est. Trucul. Act. IV. Sc. III. *ab ingenio improbus est.* Boxhorn.

16. *Qui me, &c.*] Hellenismus. Nam Latino more dixisset: qui, quid ego rerum hic agitem, & quid fieri velim, omnem rem patri meo illuc ordine perferat. *Lamb.* *Qui me quid rerum.*] Recte Lambinus, & nugatur, qui τὸ *me* conjungit cum τῷ *perferat.* Enallage accusativi est frequentissima Plauto & aliis scriptoribus. Vide ad Senecæ 4. de benef. cap. 32. *Gronovius.*

20. *Si non rebitas huc.*] Si non redeas huc. *Betere* antiquum, hoc est, *ire:* tunc *rebitere, perbitere, præterbitere*, hoc est, redire, perire, præterire. *Pacuvius* in Medo: *Si resto pergit iter: tum si ire conor prohibet betere.* Nonius.

25. *Ut adhuc locorum feci.*] Ut usque ad hoc tempus feci. *Lamb.*

30. *Benevolentem.*] *Benevolum.* Usitata vox Plauto, ut & *Terentio.* Lambinus.

33. *Facile memoria memini tamen.*] Intelligitur, etiamsi nihil dicas. Male, *memini à me:* male Tyndaro datur τὸ *tamen*, tanquam intelligatur, *dicendum fuit.* Quasi non post paulo: *gessisse morem in tantis ærumnis tamen.* Et sic Plautus centies. *Gronov.*

 36. *Qua*

Dicito patri, quo pacto mihi, cum hoc convenerit
De hujus filio. PH. quæ memini, mora mera est monerier.
TY. Ut eum redimat, & remittat nostrum huc amborum vicem.
PH. Meminero. HE. at quamprimum poteris, istuc in rem utrique est maxume.
PH. Non tuum tu magis videre, quam ille suum gnatum cupit.
HE. Meus mihi, SUUS cuique est carus. PH. nunquid aliud vis patri
Nunciari? TY. me hic valere, & tute audacter dicito,
Tyndare, inter nos fuisse ingenio haud discordabili:
Neque te commeruisse culpam, neque me advorsatum tibi. *Mss. Lang. advers. mihi.*
Beneque hero gessisse morem in tantis ærumnis tamen.
Neque med unquam deseruisse te, neque factis, neque fide,
Rebus in dubiis, egenis. hæc pater quando sciet,
Tyndare, ut fueris animatus erga suum gnatum atque se,
Nunquam erit tam avarus, quin te gratus emittat manu.
Et mea opera, si hinc rebito, faciam ut faciat facilius.
Nam tua opera & comitate & virtute & sapientia
Fecisti, ut redire liceat ad parentes denuo;
Cum apud hunc confessus es & genus & divitias meas.
Quo pacto emisisti e vinclis tuum herum, tua sapientia. *Lamb. quo facto exemisti.*
PH. Feci ego ista ut commemoras: & te meminisse id gratum est mihi,
Merito tibi ea evenerunt à me. nam nunc, Philocrates,
Si ego item memorem quæ me erga multa fecisti bene, *Pont. fecisti bono.*
Nox diem adimat. nam si servus meus esses, nihilo secius
Mihi

36. *Quæ memini, &c.*] Memorem mones: qui autem memorem monet, moratur eum quem monet, & tempus frustra conterit. *Lambin.*

38. *Quam primum poteris.*] Lege; *poterit*, scil. pater. Quamprimum poterit remittat. *Boxhornius.*

40. *Meus mihi.*] *Præterea nemo dicendo consequi poßit, quantum referat ad voluptatem, existimare aliquid esse proprie suam.* Aristoteles 2. Polit.

56. *Med erga.*] Pro erga me.

61. *Istic*

Mihi obſequioſus ſemper fuiſti. HE. Dî voſtram fidem,
Hominum ingenium liberale! ut lacrumas excutiunt mihi!
Videas corde amare inter ſe: quantis laudibus ſuum herum
Servus collaudavit! PH. iſtic pol haud me centeſimam
Partem laudat, quam ipſe meritus eſt, ut laudetur laudibus.
HE. Ergo cum optume feciſti, nunc adeſt occaſio
Benefacta cumulare, ut erga hunc rem geras fideliter.
PH. Magis non factum poſſum velle, quam opera experiar perſequi:
Id ut ſcias, Jovem ſupremum teſtem laudo, Hegio, *MſſT. meliores,* teſtem do, *Nonius. illud.*
Me infidelem non futurum Philocrati. HE. probus es homo.
PH. Nec me ſecus unquam ei facturum quicquam, quam memet mihi.
TY. Iſtæc dicta te experiri & operis & factis volo. *Alii,* expedire.
Et quo minus dixi, quam volui de te, animum advortas volo.
Atque horunc verborum cauſſa caveto mihi iratus fuas.
Sed te quæſo, cogitato, hinc mea fide mitti domum
Te æſtimatum, & meam eſſe vitam hîc pro te poſitam pignori.
Ne tu me ignores, cum extemplo meo è conſpectu abſceſſeris;
Quom me ſervum in ſervitute pro te hîc reliqueris;
Tuque te pro libero eſſe ducas, pignus deſeras:
Neque des operam, pro me ut hujus reducem facias filium.
Scito te hinc minis viginti æſtimatum mittier.
Fac fidelis ſis fideli: cave fidem fluxam geras.

Nam

61. *Iſtic pol.*] Notandum loquendi genus. Hoc autem vult, centum partibus magis à me laudari meritus eſt, quam ego ab eo laudor, ſeu laudatus ſum. *Lambinus.*

65. *Magis non, &c.*] Ordo eſt: *Non magis poſſum factum velle*, id eſt, non magis poſſum cupere id effectum reddere, quod dico, quam re enitar, ut fiat. *Lambin.*

66. *Teſtem laudo.*] Id eſt, *nomino*: Nonius, qui hunc locum profert. *Agell.* l. 2. 6.

74. *Ignores.*] Id eſt, aſperneris, & quaſi ignotum negligas. Sic Amphitr. 4. 4. *Quem omnes mortales ignorant & ludificant.* Douza. & vide notas ibid.

76. *Tuque te pro libero, &c.*] Ne tu te pro libero geras, qui liber non es, & me, qui pro te pignori oppoſitus ſum, deſeras. Vide Sticho, act. 4. 1. *Lambin.*

79. *Fac fidelis.*] *Nonius* tantum habet: *Fac fidele: cave fluxam fidem feras.* Obiter nota, poſterioris ævi Scriptores *Fideles* ſubſtantive ſervos ſuos vocaſſe. uti homo in Pandectis eſt ſervus. Lampridius: *per fideles ſuos quaſivit fluxam.*] Inſtabilem. *Caſaub.*

81. *Inve-*

Nam pater, ſcio, faciet, quæ illum facere oportet, omnia.
Serva in perpetuum tibi amicum me, atque hunc inventum inveni.
Hæc per dexteram tuam, te dextera retinens manu,
Obſecro, infidelior mihi ne fuas, quam ego ſum tibi.
Tu hoc age. tu mihi herus nunc es: tu patronus: tu pater:
Tibi commendo ſpes opeſque meas. PH. mandaviſti ſatis.
Satin' habes, mandata quæ ſunt, facta ſi refero? TY. ſatis.
PH. Et tua & tua huc ornatus reveniam ex ſententia. *Non. ornatus.*
Nunquid aliud? TY. ut quamprimum poſſis, redeas. PH. res monet.
HE. Sequere me, viaticum ut dem hinc à trapezita tibi:
Eadem opera à Prætore ſumam ſyngraphum. TY. quem ſyngraphum?
HE. Quem hîc ferat ſecum ad legionem, hinc ire huic ut liceat domum.
Tu intro abi. TY. bene ambulato. PH. bene vale. HE. edepol rem meam
Conſtabilivi, cum illos emi de præda à quæſtoribus.
Expedivi ex ſervitute filium, ſi dîs placet.
At etiam dubitavi hos homines emerem, an non emerem, diu.
Servate iſtum ſultis intus, ſervi: ne quoquam pedem
Efferat ſine cuſtode. ego apparebo domi,

Ad

81. *Inveni.*] Et illud, *inventum inveni*, intelligit de filio Hegionis: qui eatenus quidem inventus erat, quod ſciebat Pater, ubi ſerviret, ſed nondum receperat. Quaſi dicat: Inveni eum, qui jam ex parte inventus eſt. *Piſtoris.*

82. *Per dexteram.*] Pacta quæ veteres rata eſſe volebant, per dexterarum complicationem ſtabiliebant, in ſignum fidei. *Lamb.*

84. *Hoc age.*] Quaſi dicat: erecto & intento animo in eam curam unice incumbe: nec perfunctorie aut oſcitanter age, quod agis. *Taubm.*

87. *Et tua &, &c.*] Et tua Hegionis, & tua Philocratis. *Lamb.*

90. *Syngraphum.*] *Diploma*, per quod liceat Pſeudotyndaro, belli tempore, ire in Elidem. *Lamb.*

94. *Si diis placet.*] Si dii approbant: diis volentibus. Interdum εἰρωνικῶς uſurpatur. *Lamb.*

95. *Dubitavi, &c.*] Proinde ac ſi dicat: ſtultus fui, qui dubitavi; nullo enim pacto dubitare debui, hos captivos emerem an non emerem. *Lamb.*

97. *Apparebo.*] Comparebo domi. hinc *Apparitores*, qui ſemper apparent; ſive *apparituram faciunt*, ut loquitur Sueton. *magiſtratibus*. Unde *Apparitores* in vett. Gloſſis exponuntur ἀποδέκται· εἰσὶ οἱ ὑπηρέται τοῖς ἄρχουσι προσεδρεύοντες ἐκβιβάσαι. Faber. *Præſto ero.* Gloſſ. Mſſ. Pl. Boxhorn.

100. *Amit-*

Ad fratrem modo captivos alios inviſo meos.
Eadem percontabor, ecquis hunc adoleſcentem noverit.
Sequere tu, te ut amittam, ei rem primum prævorti volo.

100. *Amittam.*] *Abſolvam, expediam.* ſumpta à trapezita pecunia, quam tibi dem in viaticum. *Lambin.* Dimittam. *Boxhorn.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

Miſer homo eſt, qui ipſe ſibi quod edit quærit, & id ægre invenit:
Sed ille eſt miſerior, qui & ægre quærit, & nihil invenit.
Ille miſerrimus eſt, qui cum eſſe cupit; quod edit non habet.
Nam, hercle, ego huic diei, ſi liceat, oculos effodiam libens,
Ita malignitate oneravit omnes mortales mihi.
Neque jejunioſiorem, neque magis effertum fame
Vidi: nec qui minus procedat, quicquid facere occeperit.
Itaque venter gutturque reſident eſuriales ferias.
Ilicet paraſiticæ arti maximam in malam crucem!
Heinſ. Ilicet paraſitica ars max.
Ita juventus jam ridiculos inopeſque ab ſe ſegregat.
I. Gul. ridiculos inopes ab ſe.
Nihil morantur jam Laconas imi ſubſellii viros,

Plagis

4. *Oculos effodiam.*] Lucem eripiam: tralatio eſt. *Lamb.*

5. *Malignitate oneravit, &c.*] Ita omnes homines reddidit in me illiberales & malignos. *Lambin.*

6. *Iejunioſiorem.*] Magis jejunioſum, ſeu majori jejunitate tenuem atque inopem. vocabulum riſus gratia uſurpatum. Ut autem Aulular. act. 1. 2. cum totas ædes inanes ſignificare vult, ait *plenas eſſe inanitate*; ita hic hominem à cibo inanem denotans ridicule *fame effertum* dicit. *Taubm.*

8. *Reſident eſuriales.*] *Reſidere* & *ſedere*, interdum eſt quieſcere, & à rebus agendis ſuperſedere: quod feriis & feſtis diebus licebat. hinc *Reſides, &c. Reſident* igitur *eſuriales ferias*, dixit Plautus, pro eo quod eſt, agitant ferias, quæ Eſuritioni ſunt dicatæ: quod nihil aliud eſt, quam quieſcunt & ceſſant ab edendo & bibendo. *Turnebus.*

9. *Ilicet paraſiticæ.*] Imperfecta oratio. In crucem ire jam licet arti noſtræ. *Camer.*

10. *Ridiculos.*] *Ridiculus*, γελωτοποιὸς, qui riſum captat. *Nannius.*

11. *Laconas.*] Jocatur de ſolemni verberatione puerorum Laconicorum. *Camer. Imi ſubſellii.*] *Viri imi ſubſellii* ſunt, qui ſedent in ima parte ſubſellii, non prima. Apud *Cicer* 3. Epiſt. 9. *res longi ſubſellii* dicitur, quæ multis indiget, qui deliberent. poſſunt enim in longo ſubſellio multi ſedere. *Turnebus.*

12. Pla-

Plagipatidas: quibus sunt verba sine penu & pecunia.
Eos requirunt, qui, libenter cum ederint, reddant domi.
Ipsi obsonant, quæ parasitorum ante erat provincia.
Ipsi de foro tam aperto capite ad lenones eunt,
Quam in tribu aperto capite sontes condemnant reos.
Neque ridiculos jam teruncii faciunt. sese omnes amant.
Nam ut dudum hinc abii, accessi ad adolescentes in foro:
Salvete, inquam: Quo imus una, inquam, ad prandium? atque illi tacent.
Quis ait? hoc, aut, quis profitetur? inquam, quasi muti silent:
Neque me rident. Ubi cœnamus? inquam, atque illi abnuunt,
Dico unum ridiculum dictum de dictis melioribus,

Quibu

12. *Plagipatidas.*] Legendum est *Blagipatidas*, βλαγιπατίδες, Plautus ita appellat *Lacones*, quod βλαγίδες, id est, ὠλαὶ ἕλκη ὀνείδη κηλῖδες, hoc est, cicatrices, convitia, verbera, hulcera flagellaque paterentur: hæc enim omnia significat βλαγίς. *Longol.* *Quibus sunt verba, &c.*] Proverb. olet. Est autem *penus* omne id, quo vescuntur homines, & quod intus reconditur. unde *penitus, penitrare, penates*, id est, dii interiores, & qui in adito penitissimo coluntur. unde & *penetrales* dicti. *Taub.*

13. *Requirunt.*] Esum vocant. *Lamb.* *Qui libenter, &c.*] Qui, cum jucunde comederint, revocent eos, à quibus bene accepti sunt. *Cicer.* 2. de Finib. *Negat eum bene cœnare, qui omnia ponat in voluptate, &c.* Lamb.

15. *Aperto capite.*] Id est, sine pudore; confidenter. Contra, *operto capite*, ἐγκεκαλυμμένῳ. Et bene dixit, *aperto capite.* talia enim loca probrosa: operiebaturque caput. Quare non recte noster *Douza* hic substituit *laniones*. neque tam probrosum sane adire macellum. Sed fingitur Parasitus, quod jam omnia per se agant adolescentes: neglecta ipsorum opera. *Gruter.*

17. *Teruncii faciunt.*] Id est, flocci faciunt. *Teruncius* à tribus unciis dictus, inquit *Varro.*

20. *Quis ait? hoc.*] Id est, *huc.* Dixerat Parasitus: Quo imus una ad prandium? ideo tacentibus illis, quos rogarat, adjicit; Ecquis audet dicere, *Huc*, id est, ad me eamus? Usitata in illa re adverbia, *huc*, aut *hic.* Menæch. *numero huc advenis ad prandium.* Mostell. *Hic apud nos hodie cœnes.* Gulielm. *Quis profitetur.* *Profiteri prandium* esse promittere notat Gulielmus. Sane *profiteri artem* & *promittere artem* eadem res est. Sed nescio quomodo displicet illud *profiteri prandium.* Magis etiam, quum id confirmat loco Ciceronis Philip. 2. *Ut igitur intelligeretis, qualem ipse consul profiteretur, objecit mihi consulatum meum.* Hæc verba exstant cap. 5. sed editum invenio, *qualem ipse se consulem profiteretur.* Nec verbo meminit ille se corrigere aut in scripto invenisse, ut videatur memoriæ vitium. Censeo, abstineamus hoc genere loquendi: in Plauto autem *quis profitetur?* intelligamus *se* aut *nomen.* Gron.

21. *Neque me rident.*] Προσγελῶσιν ἐμοί. Eodem modo *Virgil.*

—— *qui non risere parentes.*

Ridere parentes, est ridere ad parentes; ut infantes; quibus blandiuntur nutrices. *Scalig.* *Atque illi abnuunt.*] Continuo nutu capitis significant, se nusquam cœnatum ire. *Lambin.*

22. *Dictum.*] *Dicta* sunt joci. *Lucan.* in Paneg.

—*patiun-*

Quibus solebam menstruales epulas ante adipiscier. Douz. gat.
Nemo ridet. scivi extemplo rem de compacto geri.
Ne canem quidem irritatam voluit quisquam imitarier.
Saltem, si non arriderent, dentes ut restringerent.
Abeo ab illis postquam video me sic ludificarier.
Pergo ad alios, venio ad alios, deinde ad alios: una res:
Omnes compacto rem agunt, quasi in velabro olearii.
Nunc redeo inde, quoniam me ibi video ludificarier.
Item alii Parasiti frustra obambulabant in foro.
Nunc barbarica lege certum est jus meum omne persequi.
Qui concilium iniere, quo nos victu & vita prohibeant;
His diem dicam, irrogabo multam: ut mihi cœnas decem
Meo arbitratu dent, cum cara annona sit. sic egero,
Nunc ibo ad portum hinc, est illic mihi una spes cœnatica:
Si ea decollabit, redibo huc ad senem, ad cœnam asperam.

—— *patiuntur dicta jocorum.* Varro *dicteria* vocavit. *Taubm.*

23. *Menstruales epulas.*] Loquitur de cœnis quas sufficiebant promiscue Romani, singulis calendis. *Longol.* Quæ mihi in mentem satis essent. *Lambin.*

24. *De compacto.*] *Compacto,* (vel *compecto,* scribendi ratione tunc tralatitia, a *compeciscor*) ἐκ συνθήματος: metum Latium. Usus *Livius* lib. 5. & *Cicero* ipse ad Atticum. *Lipsius.*

25. *Irritatam.*] *Irritare* non ab ira, ut quidem putant, simplici scribentes litera, sed venit ab *irrire*; quod canum est, cum ringi incipiunt. *Passerat.*

26. *Dentes ut restringerent.*] Est leviter riderent, risuri habitum figurarent, sic ut labellis disclusis dentes ostenderent. Quintil. decl. 12. *Inter horrorem ac famem restrictis labris morsus abrupimus.* Appuleius in Apologia: *Ne qua visatur tetra labes sordium, Restrictis forte si labellis riseris.* Gronov. *Restringerent.*] *Restringere* est aperire, & quod constrictum erat, laxare: ut hic *restringere dentes*: quod irritati canes, dum ringuntur, faciunt. *Turneb.* Ita & *Casaub.* notat, τὸ *re* in multis esse modo ἐπιτατικὸν μόριον, modo στερητικόν. *Taubm.*

29. *Velabro olearii.*] Sicut ii, qui oleum vendunt, communi pacto & pretio id vendunt. *Velabrum* locus Romæ juxta Aventinum montem, vel à *velando*, quod viam ad hippodromum ferentem è foro, velis in ipsis ludis obtendere solebant, vel dictus à *vehendo*; nam olim paludibus Aventinus mons à reliquis erat disclusus. Hoc loco prostabant omnia, quæ ad victus rationem, & delicias pertinebant. *Lamb. & Cruq.*

32. *Barbarica.*] Id est, Romana. Innuit autem eam, quæ à Q. Vario lata est in eos, qui in Remp. conspirassent, consilio inito, quo populum Rom. vita & victu prohiberent. *Camer.*

34. *Irrogabo multam.*] Si honestior esset persona, quam ut eam rapi in jus conveniret, diem ei dicebat, eamque promissa pœna, quam *multam* Plautus appellat; darisve, ni prædia possideret, vadibus vel pignore dimittebat. *Ravardus.*

37. *Si ea decollabit.*] Scribendum esse *decolabit*, quod est, delicuerit, defluxerit, effluxerit, elapsa est, ut infra loquitur, multis ostendimus ad Livii lib. 27. cap. 17. *Gronov.*

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

HEGIO.

QUid est suavius, quam bene rem gerere bono publico sicut ego feci heri,
Cum emi hosce homines. ubi quisque vident, eunt obviam,
Gratulanturque eam rem. ita me miserum restitando,
Retinendoque lassum reddiderunt.
Vix ex gratulando miser jam eminebam.
Tandem abii ad Prætorem: ibi vix requievi: rogo syngraphum:
Datur mihi: ilico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Inde ilico revortor domum, postquam id actum est, eo:
Protinus ad fratrem inde abii, mei ubi sunt alii captivi.
Rogo, Philocratem ex Alide ecquis omnium noverit?
Tandem hic exclamat, eum sibi esse sodalem. dico esse eum
Apud me. hic extemplo orat obsecratque, eum sibi ut liceat
Videre. jussi ilico hunc exsolvi. nunc tu sequere me,
Ut quod me oravisti, impetres, eum hominem ut convenias.

1. *Bene rem gerere.*] Salutationis genere expressit Græcum modum χαίρειν καὶ εὖ πράττειν. *Taubmannus.* *Bono publico.*] Hoc eo dicit, quia audierat, Philocratem summo loco natum: & iccirco non solum sua, sed etiam Reipub. interesse, eum suis reddi. *Lambinus.*

3. *Restitando.*] Dum ipsi crebro consistunt.

5. *Eminebam.*] Vix videri poteram; ita me pæne obrutum & sepultum quasi detinebant. *Taubm.*

8. *Inde illico revortor domum.*] Videtur distinguendum: *Inde illico revortor: domum, postquam id actum est, eo.* Neque enim etsi brevius hæc dici potuissent, ideo plebeia μακρολογία sic quoque dici non posse necesse est. Tale, quod in Livio notarunt veteres: *Legati non impetrata pace retro, unde venerant, domum reversi sunt.* Gronov. *Eo: Protinus.*] Aut Plautus sui hic oblitus, leges œconomiæ migravit: aut illa duo sunt additamenta audacissima: *Inde illico revortor domum,* & *inde abii.* cum in nullis etiam editt. appareant. Lego itaque:

——rogo syngraphum.
Datur mihi. ilico dedi Tyndaro. ille abiit domum.
Postquam id actum est, eo
Protinus ad fratrem, mei ubi sunt alii captivi.

Acidalius:

ACTUS

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TYNDARUS.

NUnc illud est, cum me fuisse, quam esse, nimio mavelim:
Nunc spes, opes auxiliaque à me segregant, spernuntque se. *Mss. Pall. spernuntque me.*
Hic ille est dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est:
Neque exilium exitio est; neque adeo spes, quæ mihi hunc aspellat metum:
Nec mendaciis subdolis mihi usquam mantellum est meis. *Lamb. integumentum.*
Nec sycophantiis; nec fucis ullum mantellum obviam est.
Neque deprecatio perfidiis meis, nec malefactis fuga est.
Nec confidentiæ usquam hospitium est, nec diverticulum dolis.
Operta quæ fuere, aperta sunt: patent præstigiæ.
Omnis res palam est: neque de hac re negotium est; quin male
Occidam, oppetamque pestem, heri vicem meamque.
Perdidit me Aristophontes hic, qui intro venit modo.
Is me novit: is sodalis Philocrati & cognatus est.
Neque jam Salus servare, si volt, me potest: nec copia est:
Nisi si aliquam corde machinor astutiam.

Quam,

CUM *me fuisse.*] Quem auctores εὐφημοῦντες volebant dice- mortuum, dicebant, *vixit.* Ut Ci- ro de Conjuratis; *vixerunt.* Virgil. Æn.

——fuimus Troës, fuit Ilium.

sserat.

2. *Segregant spernuntque,*] *Segregant,* t velut interpretamentum verbi subse- ientis. Nam *spernere,* disjungere & se- egare est. Ennius:

Melius est virtute jus: nam sæpe virtutem mali
Nanciscuntur: jus atque æquum se à malis spernit procul.

buza-

9. *Neque exilium exitio est.*] Quasi dicat: neque ullus locus est, quo profugiens possim exitium declinare. Paullo post *fugam* dixit, quod hic *exilium.* Lambin. Ego legebam, *auxilium exitio est.* Quasi dicat: Nullum præsto est auxilium, quo minus in exitium ruam. *Dissald.* Dicit Tyndarus; præsentissimum certissimumque exitium se ubique locorum manere; cupere se illuc quasi in exilium mittere, in ultimas terras deportare, & procul à se amandare; sed non posse, adeoque haud dubie sibi esse pereundum. *Boxhorn.*

6. *Mantellum.*] Genus pallii aut velamenti. *Varr.* vocat *Mantelium, quasi*

 manu-

Quam, malum! quid machiner? quid comminiſcar? maxumas
Nugas ineptiaſque incipiſſo. hæreo.

manuterium χειρόμακτρον. Etiam apud Athenæum χειρόμακτρον eſt genus velamenti. Sic Latinè *mantelium* & *mantile* ad tergendas manus. *Scalig.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

QUO illum nunc hominem proripuiſſe foras ſe dicam ex ædibus?
TY. Nunc enim vero ego occidi: eunt ad te hoſtes, Tyndare quid loquar?
Quid fabulabor? quid negabo? aut quid fatebor? mihi
Res omnis in incerto ſita eſt. quid rebus confidam meis?
Utinam te Dî prius perderent, quam periiſti è patria tua,
Ariſtophontes, qui ex parata re imperatam omnem facis.
Occiſa eſt hæc res, niſi reperio atrocem mihi aliquam aſtutiam.
HE. Sequere. hem tibi hominem, adi, atque alloquere. TY. quis homo eſt me hominum miſerior?
AR. Quid iſtuc eſt, quod meos te dicam fugitare oculos Tyndare?
Proque ignoto me aſpernari, quaſi me nunquam noveris?
Equidem tam ſum ſervus, quam tu: etſi ego domi liber fui,
Tu uſque à puero ſervitutem ſerviviſti in Alide.
HE. Edepol minime miror, ſi te fugitat, aut oculos tuos,
Aut ſi te odit, qui iſtum appelles Tyndarum pro Philocrate.
TY. Hegio, hic homo rabioſus habitus eſt in Alide. *Non.* rubidoſus.
Ne tu, quod iſtic fabuletur, aures immittas tuas.

Nam

5. Q*Vam periiſti è patria tua.*] Utinam prius vitam perdidiſſes, quam patriam, & in hoſtium non manus, ſed gladios potius ipſos incidiſſes. *Siberus.* Etiam JCti dicunt eos periiſſe patriæ, qui capti ſunt, vel exules. *Taubm.*

6. *Qui ex parata re.*] Omnia compoſita conturbas. *Imparati, parati,* paſſim etiam *Tacito* dicuntur, qui jam impares aut pares ſunt defenſioni. *Boxhorn.*

7. *Occiſa eſt, &c.*] Id eſt, interiit, & deſperata eſt hæc res. *Lamb. Atrocem.*] Feſtus: *Atroces appellantur ex Græco: quia illi ἄτροκτα appellant, quæ cruda ſunt ſive Atrox dicitur ab eo, quod nihil timeat.* Scalig.

18. *Qu:*

Nam istic hastis insectatus est domi matrem & patrem.
Et illic isti, qui sputatur, morbus interdum venit.
Proin' tu ab istoc procul recedas. HE. ultro istum à me. AR. ain' verbero
Me rabiosum? atque insectatum esse hastis meum memoras patrem?
Et eum morbum mihi esse, ut qui me opus sit insputarier?
HE. Ne verere: multos iste morbus homines macerat,
Quibus insputari saluti fuit. TY. atque Aliis profuit MSS. atque iis profuit.
AR. Quid tu autem, etiam huic credis? HE. quid ego credam huic? AR. insanum esse me.
TY. Viden' tu hunc, quam inimico voltu intuetur? concedi optumum est.
Hegio, fit quod tibi ego dixi: gliscit rabies. cave tibi.
HE. Credidi esse insanum extemplo, ubi te appellavit Tyndarum.
TY. Quin suum ipse interdum ignorat nomen, neque scit qui siet.
HE. At etiam te suum sodalem esse ajebat. TY. haud vidi magis.
Et quidem Alcmæo atque Orestes & Lycurgus postea
Una opera mihi sunt sodales, qua iste. AR. at etiam, furcifer,

Male

18. *Qui sputatur.*] Plin. libro 10. [c]ap. 23. & lib. 28. cap. 3. disertissimis [v]erbis monstrat, *epilepsiam* eum fuisse [m]orbum, qui insputabatur. Ego sum [e]jus sententiæ, id fecisse priscos hac in [r]e, quod faciunt hodie in plerisque re[g]ionibus, ut ubi epilepticus vel occur[r]it, vel morbus nominatur, sputum [e]mittatur, tanquam hujuscemodi con[s]puitio ad avertendam à sese morbi per[n]iciem conferat. Neque vero simile vi[d]etur, vel in ægrotantis faciem, vel alio [f]acto adversus ipsum conspuitionem fa[c]iendi consuetudinem extitisse. *Mercu[r]ialis.*

19. *Ultro.*] V. N. Amph. act. 1. 1.

21. *Ut qui me, &c.*] *MSS. Lang.* non [h]abent *ut:* & hic sane male feriatur. *Qui*, hoc est, cujus caussâ. *Dissald.*

23. *Quibus insputari, &c.*] Argutatione sua usque adeo Hegioni persuaserat Tyndarus, Aristophontem comitiali morbo laborare, ut ille jam bono animo Aristophontem esse juberet; posse eum sola insputatione sanari: ad quæ verba servus: Bene loqueris, inquit, & verum est, quod hic sputo curentur homines caduci: nam & æque apud nos in Alide idem est eidem morbo remedium. *Gruter.*

25. *Concedi.*] Tutissimum est ei cedi. *Lambin.*

29. *Haud vidi.*] V. N. Amph. 2. 2.

30. *Alcmæo.*] Tres insanos nobilissimos commemorat: quos eodem modo sibi dicit sodales esse, atque istum. At illi nullo modo fuerunt: neque igitur iste. *Lamb.*

 37. Ve-

Male mihi loqui audes? non ego te novi? He. pol planum id quidem est
Non novisse, qui istunc appelles Tyndarum pro Philocrate.
Quem vides, eum ignoras: illum nominas, quem non vides.
Ar. Immo iste eum sese ait, qui non est, esse: & qui vero est, negat.
Ty. Tu enim repertus, Philocratem qui superes veriverbio!
Ar. Pol, ego ut rem video, tu inventus, vera vanitudine
Qui convincas. sed quæso, hercle, agedum aspice ad me. Ty. hem. Ar. dic modo,
Te negas Tyndarum esse? Ty. nego inquam. Ar. tun' te Philocratem esse ais?
Ty. Ego inquam. Ar. tune huic credis? He. plus quidem, quam tibi aut mihi.
Nam ille quidem, quem tu hunc memoras esse, hodie hinc abiit Alidem
Ad patrem hujus. Ar. quem patrem, qui servus est? Ty. & tu quidem
Servus & liber fuisti, & ego me confido fore;
Si hujus huc reconciliasso in libertatem filium.
Ar. Quid ais, furcifer? tun' te gnatum memoras liberum?
Ty. Non equidem me Liberum, sed Philocratem esse ajo. Ar. quid est?
Ut scelestus, Hegio, nunc is te ludos facit! *Douz.* Hegioni huic iste.
Nam is est servus ipse, neque præter se unquam ei servus fuit. *MSS. Pall.* præter eum quisquam ei.
Ty. Quia tute ipse eges in patria, nec tibi, quî vivas, domi est,
Omneis inveniri similes tibi vis. non mirum facis.

EST

37. *Vera, &c.*] Id est, qui ea quæ vera sunt, convincas vanitate ac mendaciis tuis. *Douz.*

42. *Quem patrem?*] Idem sonat, atque si scriptum esset, *Patrem non habet.* additur ratio:. quia servus est. *Mercer.* Hoc autem eo pertinet, quod jure civili nulla sit servilis cognatio. *Lamb.*

46. *Non equidem me Liberum, &c.*] Huic loco optima interpretatio accedet ex ỳs. 59. ubi ait Tyndarus:

Pergin' servom me exprobrare esse, id quod vi hostili obtigit?

Non ait Tyndarus se esse liberum, quia sit in servitutem redactus, sed fuisse. Certe liber natus fuerat, & postea reperietur Hegionis filius. Sed ludit etiam altero ambiguo, potest enim intelligi, *non dico me esse liberum, sed me esse Philocratem:* & *non dico me, sed Philocratem esse liberum.* Dissald.

51. *Boni.*]

EST MISERORUM, ut malevolentes sint atque invideant bonis.
Ar. Hegio vide sis, ne quid tu huic temere insistas credere.
Atque ut perspicio, profecto jam aliquid pugnæ edidit. *Sciopp.* dedit.
Filium tuum quod redimere se ait, id neutiquam mihi placet.
Ty. Scio te id nolle fieri: efficiam tamen ego id, si Dî adjuvant.
Illum restituam huic, hic autem in Alidem me meo patri.
Propterea ad patrem hinc amisi Tyndarum. Ar. quin tute is es.
Neque præter te in Alide ullus servus istoc nomine est.
Ty. Pergin' servom me exprobrate esse, id quod vi hostili obtigit?
Ar. Enimvero jam nequeo contineri. Ty. heus audin' quid ait? quin fugis?
Jam illic hic nos insectabit lapidibus, nisi illum jubes
Comprehendi. Ar. crucior. Ty. ardent oculi: fune opu'st, Hegio.
Viden' tu illi maculari corpus totum maculis luridis?
Atra bilis agitat hominem. Ar. at pol te, si hic sapiat senex,
Atra pix agitet apud carnificem, tuoque capiti illuceat.
Ty. Jam deliramenta loquitur: larvæ stimulant virum.
He. Quid? quid si hunc comprehendi jusserim? Ty. sapias magis. Sic *Cam.* Cod. *Alii scripti*: Hercule quid si.
Ar. Crucior lapidem non habere me, ut illi mastigiæ
Cerebrum excutiam, qui me insanum verbis concinnat suis.
Ty. Audin'

51. *Bonis.*] Id est, divitibus & beatis. ouza. Ita *bona* dicuntur opes. Nata aum est ea loquendi ratio ex opinione ulgi, in amplissimis opibus ac possesonibus summum bonum constituens. *Boxhorn.* Vide Trinum. act. 2. 4.

53. *Aliquid pugnæ edidit.*] Aliquid m machinatus est. *Lamb.*

59. *Exprobrare.*] Ὀνειδίζειν. Etsi pa jure habebantur servi bello capti, athe ii qui vernæ essent: hoc illis tamen uasi miseriæ suæ solatium ac levamen at, quod exprobrare servitutem non liceret: cum id ipsum minime honestum existimarent. *Meursius.*

62. *Ardent oculi.*] Nam, ut iratis, ita & insanis ardere oculi solent. nec mirum: cum *ira* sit *furor brevis*. Lamb.

64. *Atra bilis.*] Vide *Menæchm.* act. 5. 2.

65. *Atra pix.*] Qua cruciabantur sontes & malefici. *Lucret.*

Verbera, carnifices, robur, pix, lamina, tædæ.

Vid. Mercat. act. 3. 4. *Lambin.*

66. *Deliramenta.*] Vide Amphit. 2. 2.

TY. Audin' lapidem quæritare? AR. solus te solum volo,
Hegio. HE. istinc loquere, si quid vis, procul tamen audiam.
TY. Namque edepol si adbites propius, os denasabit tibi
Mordicus. AR. neque pol me insanum, Hegio, esse creduis, *Qui. MSS. mordicibus.*
Neque fuisse unquam, neque esse morbum quem istic autumat.
Verum si quid metuis à me, jube me vinciri: volo,
Dum istic itidem vinciatur. TY. imo enim vero, Hegio,
Istic, qui volt, vinciatur. AR. tace modo: ego te Philocrates
False, faciam, ut verus hodie reperiare Tyndarus.
Quid mi abnutas? TY. tibi ego abnuto? quid agat, si absis longius?
HE. Quid ais? quid si adeam hunc insanum? TY. nugas ludificabitur.
Garriet quod neque pes unquam, neque caput compareat. *Lambi quo.*
Ornamenta absunt; Ajacem, hunc cum vides, ipsum vides.
HE. Nihili facio, tamen adibo. TY. nunc ego omnino occidi,
Nunc ego INTER sacrum saxumque sto; nec, quid faciam, scio.
HE. Do tibi operam, Aristophontes, si quid est, quod me velis.
AR. Ex me audibis vera, quæ nunc falsa opinare, Hegio.
Sed hoc primum me expurgare tibi volo, me insaniam
Neque tenere, neque mi esse ullum morbum, nisi quod servio.

At

72. *Adbites.*] Vide notas supra Act. 2. Sc. 3. vers. 20. Et Epid. 1. 2.

78. *Ut verus hodie reperiare Tyndarus.*] Ut vapules, quemadmodum servi vapulare solent. *Lambin.*

80. *Nugas ludificabitur.*] Id est, Nugator ludos faciet. Scio, *nugas* capi posse *nugax*: malim tamen *nugas* seorsim poni, ut subintelligatur, *egeris*. Acidalius.

81. *Neque pes unquam.*] Vide Asin. act. 3. 3.

82. *Ornamenta absunt; Ajacem, &c.*] Hunc cum vides, inquit, Ajacem ipsum vides. Ornamenta tantum absunt Ajacis. Hoc uno excepto quod non ornatus est nec indutus, ut Ajax, cætera Ajaci similis est. Quid sint ornamenta histrionum vel personarum Comicarum Tragicarumque, neminem latet. *Salmas.*

92. *Nullam*

At ita me rex deorum atque hominum faxit patriæ compotem,
Ut iſtic Philocrates non magis eſt, quam aut ego, aut tu. HE. eho! dic mihi,
Quis igitur ille eſt? AR. quem dudum dixi à principio tibi.
Hoc ſi ſecus reperies, nullam cauſam dico, quin mihi
Et parentum & libertatis apud te deliquiò ſiet.
HE. Quid tu ais? TY. me tuum eſſe ſervom, & te meum herum. HE. haud iſtuc rogo.
Fuiſtin' liber? TY. fui. AR. enimvero non fuit, nugas agit.
TY. Quî tu ſcis? an tu fortaſſe fuiſti meæ matri obſtetrix,
Qui id tam audacter dicere audes? AR. puerum te vidi puer.
TY. At ego te video major majorem. hem rurſum tibi!
Meam rem non cures, ſi recte facias. num ego curo tuam?
HE. Fuitne huic pater Theſaurochryſonicochryſides?
AR. Non fuit. neque ego iſtuc nomen unquam audivi ante hunc diem.
Philocrati Theodoromedes fuit pater. TY. pereo probe.
Quin quieſcis dierectum cor meum! i, ac ſuſpende te.

Lamb. quin quieſce tu dierecte.

Tu

92. *Nullam cauſſam dico.*] Non recuſo. *Lambin.*

93. *Deliquio ſiet.*] *Deliquio* deliquionis, idem quod deliquium, ut *obſidio* obſidionis & obſidium; *æſtimio* æſtimionis & æſtimium pro æſtimatione. Et ſic alia ſexcenta. *Salmaſius.* Robertus Stephanus in tertio caſu accepit: & putat Siberus dictum ut illa: *Eſt mihi bono, fraudi, exitio.* Taubm.

95. *Fui.*] Verum dicit imprudens: eſt enim Hegionis filius. *Lambin.*

99. *Si recte facias.*] Sic *Cic.* pro Roſc. Amer. dixit, *ſi recte fiat*, pro, ſi officio fungatur. *Lambin.*

103. *Quin quieſcis dierectum, &c.*] Quid ſit *dierectum* quæritur. Fruſtra quæritur in Latino ſolo hujus vocis origo & ſignificatio, quæ Latina non eſt, ſed plane Græca, ut multas uſurpatas à Plauto conſtat, ut *prothymiam*, *tympanotribam*, *maſtigiam*, & alia infinita. Nam *dierectum* dixere pro *diarectum.* Sic *patenam* ex πατάνη fecere. Sic *remulcum* pro Græco ῥυμουλκὸς, una littera mutata; & *Pincerna*, qui Græce eſt ἐπικέρνας; *Thenſaurum* ſcribebant pro *Theſauro*, ex Græco θησαυρός. Ita ergo *dierectum* ſcripſiſſe pro diarectum, hoc eſt, διάῤῥηκτος. *Abi dierectus*, idem quod ἄπιθι διάῤῥηκτος. Quod uno verbo apud Comicos, διαῤῥαγείης, ut ſæpe apud Ariſtophanem occurrit. Hinc dierectum pro corde diſrupto, *lien dierectus* diſruptus. Quod ἐλάκησε μέσος in N. Teſt. id ipſum Græcis διαῤῥαγῆναι, διάῤῥηκτον εἶναι. Quo referendum eſt, & illud *rumpantur ut ilia* Codro, & diſrumpi, *diſrumpor miſer*, διαῤῥήγνυμαι. Inde etiam dicti *dieretarii* portarum effractores, fures & θυρεπανοίκτας, ut vocantur in Gloſſis,

quod

Tu ſuffultas, ego miſer vix aſto præ formidine.
HE. Satin' iſtuc mihi exquiſitum eſt fuiſſe hunc ſervum in Alide?
Neque eſſe hunc Philocratem? AR. tam ſatis, quam nunquam hoc invenies ſecus.
Sed, ubi is nunc eſt? HE. ubi ego minime, atque ipſus ſe volt maxume.
Tum igitur ego deruncinatus, deartuatus ſum miſer
Hujus ſceleſti technis; qui me, ut lubitum eſt, ductavit dolis.
Sed vide ſis. AR. quin exploratum dico, & proviſum hoc tibi.
HE. Certon'? AR. quin nihil, inquam, invenies magis hoc certo certius.
Philocrates jam inde uſque amicus fuit mihi à puero puer.
HE. Sed qua facie eſt tuus ſodalis Philocrates? AR. dicam tibi:
Macilento ore, naſo acuto, corpore albo, & oculis nigris,
Subrufus aliquantum, criſpus, cincinnatus. HE. convenit.
TY. Ut quidem, hercle, in medium ego hodie peſſume proceſſerim.
Væ illis virgis miſeris, quæ hodie in tergo morientur meo.
HE. Verba mihi data eſſe video. TY. quid ceſſatis compedes
Currere ad me, meaque amplecti crura, ut vos cuſtodiam?
HE. Satin'

quod fores διαῤῥήκτες facerent. Vel quia Græcis διαῤῥήκτας, id eſt, effractores, qui Latinis inde dicti ſunt dierectarii pro diarrectarii. Sic qui Græcis σύμμαχοι, Hygino appellantur, *Symmacharii*. Qui Græcis παράβολοι, Latinis *parabolarii*. Qui ὀρχηςόπλοι, & aliis ὁπλορχηςαὶ, *Orciſtoplacii*, & alia ejus generis. Dierectarii igitur ſunt διαῤῥήκται, ſive effractores. *Dierectus*, διάῤῥηκτος. Ita & *diatretum* Latini ex Græco ſumpſere διάτρητον. *O quantum diatreta valent*, Martiali. Pro *dierectarii* perperam in Gloſſis ſcribuntur *derectarii* & *directarii*. à dierecto venire illam vocem, vel Gloſſæ teſtantur, quæ etiam καταράτες interpretantur. *Derectarius*, θυρεπανοίκτης, ἐπιςαθμοδάτης, κατάρατος. Nam ſæpe pro κατάραις, uſurpatur hæc vox, abi dierecte, εἰς κατάραν, vel κατάρατος, utpote diſrumpi dignus. *Salmaſius*.

108. *Deruncinatus.*] A *runcina*, quæ ſerræ genus eſt, ut cenſent Critici? ῥυκάνη Græcis: verbo non inſcita tranſlatione ſed vere Comica uſurpato: *Turnebus*. *Deartuatus.*] Id eſt, *per artus conciſus*. Nonius. *Boſius*, διεμελίχθην.

110. *Vide ſis.*] Sitne hoc certum & exquiſitum. *Lambinus*.

117. *Morientur.*] Hoc ſatis explicat, cur *ulmorum Acheruntem* dixerit Amphitr. 4. 2. quaſi virgarum Orcum & necem. *Turneb.*

119. *Ut vos cuſtodiam.*] A contrario ſenſu: ut *cuſtos carceris*. Aſin. *Taubmannus*.

122. Pu-

HE. Satin' me illi hodie scelesti capti ceperunt dolo?
Illic servum se assimulabat, hic sese autem liberum.
Nucleum amisi, reliquit pigneri putamina. *Gulielm.* vorsutis os subl.
Ita mihi stolido sursum vorsum os sublevere offuciis.
Hic quidem me nunquam irridebit. Colaphe, Cordalio, Corax,
Ite istinc, atque efferte lora. LO. num lignatum mittimur?

122. *Putamina.*] *Putamina non solum arborum sunt, verum omnium rerum purgamenta: nam quicquid ex quaque re projicitur, putamen appellatur.* Nonius.

125. *Lignatum.*] Senex castigando Tyndaro lora clamat: (nam servis puniendis lora poscebantur) illi autem joco, quasi ambigentes, ad lignationem referunt: nam & lignatum ituri ferebant securim & lora. *Lips.*

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

HEGIO, TYNDARUS, ARISTOPHONTES.

INjicite huic manicas mastigiæ.
TY. Quid hoc est negotii? quid ego deliqui? HE. rogas?
Sator sartorque scelerum, & messor maxume.
TY. Non occatorem dicere audebas prius? *M.T. Lang.* debebas.
Nam semper occant prius, quam sarriunt rustici.
HE. At ut confidenter mihi contra astitit!
TY. Decet innocentem servom atque innoxium
Confidentem esse, suum apud herum potissimum.
HE. Astringite isti sultis vehementer manus.
TY. Tuus sum, tuas quidem vel præcidi jube. *Gifan.* tu has quid.
Sed quid negotii est, quamobrem succenses mihi?
HE. Quia me meamque rem, quod in te uno fuit,
Tuis scelestis falsidicis fallaciis
Delaceravisti, deartuavistique opes.
Confecisti omnes res ac rationes meas.

Ita

3. SArtorque.] *Sartores* non modo à *sarciendo*, sed & à *sarriendo* dicti sunt. *Nonius.*

5. *Occant.*] *Occatio* satis demum frugibus locum habebat. Hinc occationem, *occæcationem* veteres ex nominis veriloquio interpretabantur, quod ea occæcarentur frumenta, hoc est, sub terra operirentur & occultarentur. Hanc statim sequebatur *sarritio*, jam enatis frugibus. *Salmasius.*

7. *Decet innocentem.*] Similia sunt Amphit. 2. 2. ubi notas vide; & Pseud. act. 1. 5.

14. *Deartuavistique.*] In articulos dissecuisti: διεμέλισας. *Bosius.*

15. *Confecisti.*] Ita, *conficere argentum*, Terent. dixit: & *patrimonium conficere*, Cicero: id est, perdere, decoquere, lacerare, consumere. *Passerat.*

 30. To-

Ita mî exemiſti Philocratem fallaciis.
Illum eſſe ſervom credidi, te liberum.
Ita voſmet ajebatis, itaque nomina
Inter vos permutaſtis. TY. fateor, omnia
Facta eſſe ita, ut tu dicis, & fallaciis
Abiiſſe eum abs te, mea opera atque aſtutia:
An, obſecro hercle te, id nunc ſuccenſes mihi?
HE. At cum cruciatu maxumo id factum eſt tuo.
TY. DUM NE ob malefacta peream, parvi æſtimo.
Si ergo hîc peribo, aſt ille ut dixit, non redit:
At erit mihi hoc factum mortuo memorabile;
Meum herum captum ex ſervitute, atque hoſtibus
Reducem feciſſe liberum in patriam ad patrem,
Meumque potius me caput periculo
Præoptaviſſe, quam is periret, ponere.
HE. Facito ergo ut Acherunti clueas gloria.
TY. QUI PER Virtutem peritat, non interit. *Scal.* perbitat.
HE. Quando ego te exemplis excruciavero peſſumis,
Atque ob ſutelas tuas te morti miſero,
Vel te interîſse, vel perîſse prædicent,
Dum pereas, nihil interduo; dicant vivere. *MS. Pall.* interdico.
TY. Pol ſi iſtuc faxis, haud ſine pœna feceris,
Si ille huc redibit, ſicut confido affore.
AR. Pro dî immortales! nunc ego teneo. nunc ſcio
Quid ſit hoc negotî. meus ſodalis Philocrates
In libertate eſt ad patrem, in patria. bene eſt:

Nec

30. *Ponere.*] Pro exponere. *Douza.*

31. *Acherunti.*] Adverbium; ut *Karthagini.* Lamb. *Sententia eſt:* Facito ergo tu, ut apud Acherontem celebreris laudibus. *Taubm.*

32. *Peritat, non interit.*] Id eſt, non ſeparatur prorſus à vivis, ſed remanet in fama hominum.

33. *Exemplis.*] *Graves pœnæ, quæ poſſunt cæteris documento eſſe,* exempla *dicuntur.* Donatus.

34. *Sutelas.*] Gloſſar. *Sutela,* κακοῤῥαφία. V. N. Amph. 1. 1.

35. *Vel te interiſſe.*] *Interire*, eſt ex quacunque cauſſa occidere & emori: *Perire,* caſu vel infortunio: ut igni, fame, naufragio. Itaque *Interire* generalius eſt, & majorem vim habet, quam *Perire*, quod aliquando ſignificat evaneſcere & extenuari, ſpe decidere. *Perire* hic exponitur *mori*, ſed morte violenta. *Auſ. Popma.*

36. *Interduo.*] *Nihil interdare*, ſuſque deque facere eſt, καὶ ἀδιαφορεῖν. Rud. 2. 7. Trinum. 4. 2. *I. Gulielm.* Sed tamen & *interdico* interpretor οὐδὲν διάφορον ποιοῦμαι, ἀδιαφορῶ. *Scalig.*

42. *Æque*

Nec eſt quiſquam mihi, æque melius cui velim.
Sed hoc mihi ægre eſt, me huic dediſse operam malam,
Qui nunc propter me, meaque verba vinctus eſt.
HE. Vetuin' te quicquam mihi hodie falſum proloqui?
TY. Vetuiſti. HE. cur es auſus mentiri mihi?
TY. Quia vera obeſsent illi, quoi operam dabam:
Nunc falſa proſunt. HE. at tibi oberunt. TY. optume eſt.
At herum ſervavi, quem ſervatum gaudeo:
Cui me cuſtodem addiderat herus major meus.
Sed malene id arbitrare factum? HE. peſsume.
TY. At ego ajo recte, qui abs te ſeorſum ſentio.
Nam cogitato, ſi quis hoc gnato tuo
Tuus ſervus faxit, qualem haberes gratiam?
Emittereſne, necne, eum ſervom manu?
Eſsetne apud te is ſervus acceptiſsumus?
Reſponde. HE. opinor. TY. cur ergo iratus mihi es? *Pont.* ingratus.
HE. Quia illi fuiſti, quam mihi, fidelior.
TY. Quid? tu una nocte poſtulaviſti & die,
Recens captum hominem, nuperum & novitium, *Merc.* nuperum novitium.
Te perdocere, ut melius conſulerem tibi,
Quam illi, quîcum una à puero ætatem exegeram?
HE. Ergo ab eo petito gratiam iſtam. ducite,
Ubi ponderoſas, craſsas capiat compedes,
Inde ibis porro in latomias lapidarias. *Non.* lapicidarias.
Ibi quom alii octonos lapides effodint,

Niſi

42. *Æque melius.*] Comparativum pro abſoluto. Terent. Heautont. *Cui æque audiviſti commodius quicquam eveniſſe?* Act. 4. 2. verſ. 47. *Taubm.*

50. *Cuſtodem.*] Id eſt, pædagogum. *Hor.* 1. Sat. 4. *Dum cuſtodis eges.* *Herus major* hic eſt, Theodoromedes, Philocratis pater.

60. *Novitium.*] Servus novitius, eſt ſervus rudis, & miniſteriorum omnium ſervilium imperitus, qui opponitur veteratori. *Cic.* in Piſ. *Syrorum neſcio quem de grege novitiorum.* Lamb.

61. *Perdocere.*] Id eſt, perſuadere. *D.*

63. *Gratiam iſtam.*]Gratia, ἡ χάρις, beneficium cujus gratia comes. *Terent.* Hecyr. 3. 3. *Hanc gratiam ſibi uti des rogat.* Paſſerat.

64. *Craſſas.*] Id eſt, duplices, non ſingularias. *Douza.*

65. *Latomias.*] Id eſt, *lapicidinas*: quæ alioqui ſine adjectione, carcerem ſignificant; à latomiis Syracuſanis. *Turnebus.*

66. *Effodint.*] Pro, *effoderint.* Cam. At hoc nulla analogia poteſt defendi: ſcribo, *effodent.* Veteres *fodare* pro *fodere* extuliſſe teſtatur Feſtus. *Meurſ.*

67. Ca-

Nisi cotidianus sesquiopus confeceris,
Sexcentoplago nomen indetur tibi.
AR. Per deos atque homines ego te obtestor, Hegio,
Ne tu istunc hominem perduis. HE. curabitur.
Nam noctu nervo vinctus custodibitur,
Interdius sub terra lapides eximet.
Diu ego hunc cruciabo, non uno absolvam die.
AR. Certumne est tibi istuc? HE. non moriri certiu'st.
Abducite istum actutum ad Hippolytum fabrum,
Jubete huic crassas compedes impingier:
Inde extra portam ad meum libertum Cordalum,
In lapicidinas facite deductus fiet:
Atque hunc ita velle, dicite, curarier,
Ne quî deterius huic sit, quam quoi pessume est.
TY. Cur ego te invito me esse salvom postulem?
Periculum vitæ meæ stat tuo periculo.
POST MORTEM in morte nihil est, quod metuam, mali.
ETSI pervivo usque ad summam ætatem, tamen V. C. supervivo.
Breve spacium est perferundi, quæ minitas mihi.
Vale atque salve: etsi aliter ut dicam, meres,
Tu Aristophontes, de me ut meruisti, ita vale,
Nam mihi propter te hoc obtigit. HE. abducite.
TY. at unum hoc quæso, si huc rebitet Philocrates,

Ut

67. *Cotidianus.*] Lego: *Cottidiano.* Solens priscis sine additione dicere, *Hesterno, Cottidiano, Anno, Horno, Postero*: & vere adverbiorum in morem. Tacitus: *Postero, cum ad eosdem cruciatus retraheretur.* Lips. *Sesquiopus confeceris.*] Id est, octonos & quaternos lapides effoderis. Est enim hic numerus ἡμιόλιος, id est, sesqui ad octo. *Cam.*

70. *Perduis.*] Sententia aperta. At Hegio aliovorsum hoc verbum accipiens, obtestationem Aristophontis cludit responso ex ambiguitate, quæ verbo *Perdideris*, subest, jocum aucupatus. *Douza.*

71. *Nervo.*] *Nervus* hic pro vinculo aut compede ponitur. *Lamb.*

80. *Ne qui deterius.*] Ne qua ratione deterius cum illo agatur, quam cum his qui pessime habentur. Eodem ergo plane modo cum eo agi vult, quo cum pessimis. Alii dicerent; *Ne qui melius huic sit, quam cui pessume est.* At Hegio, quia, *ne melius*, mollius aliquid mitiusque significat, maluit dicere, *ne deterius.* Boxhorn.

82. *Stat tuo periculo.*] Servus enim cum damno & periculo domini moritur. *Lambin.*

85. *Minitas.*] Pro minitaris.

86. *Vale atque salve.*] Hæc conjungebant veteres, discedentes ab iis, quos nunquam visuri essent. Quin ita *Salvere* & *Valere* mortuos jubebant. Virg. 11. Æneid.

Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. —— Lamb.

92. *Vis*

Ut mihi ejus facias conveniundi copiam.
HE. Periistis, nisi hunc jam è conspectu abducitis.
TY. Vis hæc quidem hercle est, & trahi & trudi simul.
HE. Illic est abductus recta in phylacam, ut dignus est.
Ego illis capteivis aliis documentum dabo,
Ne tale quisquam facinus incipere audeat.
Quod absque hoc esset, qui mihi hoc fecit palam,
Usque offrenatum suis me ductarent dolis.
Nunc certum est nulli post hæc quicquam credere.
Satis sum semel deceptus. speravi miser
Ex servitute me exemisse filium.
Ea spes elapsa est. perdidi unum filium
Puerum quadrimum, quem mihi servos surpuit:
Neque enim servom unquam repperi, neque filium,
Major potitus hostium est. quod hoc est scelus!
Quasi in orbitatem liberos produxerim.
Sequere hac: reducam te ubi fuisti. neminis
Misereri certum est, quia mei miseret neminem.
AR. Exauspicavi ex vinclis. nunc intellego
Redauspicandum esse in catenas denuo.

92. *Vis hæc.*] Veteres cum vehementius & violentius vel arctius tenebantur, pellebantur, trudebantur, exclamare solebant: *Hæc vis est.* Sic C. Jul. Cæsar peti se videns pugionibus, *Ista quidem vis est,* clamat. *Turneb.*

93. *Phylacam.*] Φυλακὴ, carcer. Vide Aulular. 3. 5.

94. *Documentum dabo, ne quis.*] Vide hac de antiqua elegantia, quæ scripsimus lib. 4. Observat. cap. 11. *Gronov.*

96. *Quod absque hoc esset.*] Id est, quod nisi hic esset, videlicet Aristophontes, qui mihi patefecit Tyndari & Philocratis fallacias. Sic sæpe noster loqui solet, item alii Comici. *Terent.* Phorm.

—— *Nam absque eo esset,*
Recte ego mihi vidissem, & senis essem
ultus iracundiam.

Lambin. Vide Menæchm. 5, 7.

97. *Offrenatum.*] *Offrenati dolis* sunt, qui veluti capistro ori injecto dolis devincti quolibet ductantur. Sic *Apul.* lib. 6. *Hunc* (de Cerbero loquens) *offrenatum unius offulæ præda, facile præteribis.* J. Guil.

105. *Quasi in orbitatem.*] Sic mihi omnes liberi pereunt, quasi eos produxerim, non ut liberis essem auctior, sed ut orbus viverem. *Lamb.*

108. *Exauspicavi.*] Jocus ab auspiciis tractus. Auspicium itineris huc faciundi mihi è vinculis ductum est: & ita malo auspicio huc veni. quare ad vincula merito redeundum est. *Lambin.* Dic potius, allusum ad disciplinam R. ubi domi repetebantur à Ducibus auspicia, si quid male cessisset publice. Et hoc *redauspicari* dicebant, Græci *μετοιωνίσασθαι.* *Taubm.*

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

ERGASILUS.

JUppiter ſupreme, ſervas me, meaſque auges opes.
Maxumas opimitates opiparaſque offers mihi.
Laudem, lucrum, ludum, jocum, feſtivitatem, ferias,
Pompam, penum, potationes, ſaturitatem, gaudium:
Nec quoiquam homini ſupplicare nunc certum eſt mihi,
Nam vel prodeſse amico poſsum, vel inimicum perdere.
Ita hic me amœnitate amœna amœnus oneravit dies.
Sine ſacris hæreditatem ſum aptus effertiſsumam.
Nunc ad ſenem curſum capeſsam hunc Hegionem, cui boni
Tantum affero, quantum ipſe à Diis optat, atque etiam amplius.
Nunc res certa eſt, eodem pacto ut Comici ſervi ſolent,
Conjiciam in collum pallium, primo ex me hanc rem ut audiat.
Speroque me hunc nuncium æternum adepturum cibum.

6. NAM *vel prodeſſe.*] Potentis hominis eſt facere utrumque. Notum eſt illud: *Servare potui; perdere an poſſim, rogas?* Lamb.

7. *Oneravit.*] *Onerare*, copiam non modo mali, ſed & boni ſignificat. *Boxhornius*.

8. *Sine ſacris.*] Id eſt, ſine ſumtu. Sacra enim familiaria, quæ pecuniam, id eſt, hæredem ſequebantur, aliquo cum ſumtu fieri neceſſe erat. *Lambin.* Soli cives Rom. habebant ſacra hæreditaria ex lege XII. Tabb. SACRA PRIVATA PERPETUA MANENTO. qua cavebatur, ut pater filiuſque hæres eadem ſacra colerent. Unde cum de poteſtate filius exibat, non amplius paternis ſacris aſtringebatur. *Popma.* *Aptus.*] Id eſt, adeptus. ab *apiſcor*, D. Vide Epid. act. 5. 2.

12. *Conjiciam in collum.*] Veteres Græci & Romani ſubligaculis, uti nos & hodie, extra ſtadium aut ſcenam non utebantur. itaque illi pallium, hi togam ad calceos demittebant. Quod ſi quid illis, qui navi & actuoſi haberi volebant, diligentius faciendum eſſet; vel pallium ponebant, vel in humeros rejiciebant. Atque hic eſt fere ſervorum habitus in Comœdiis. Pallium ſane Græci hanc ipſam ob cauſſam, ut expeditiores eſſent, belli tempore deponebant; ut Romani togam. *Caſaub.*

13. *Æternum cibum.*] *Æterna* dicuntur, aut quæ revera talia, ut Dii, aut quæ voto talia facimus, ut Principes, aut quæ effertiſſima, uberrima, ac prope inexhauſta ſunt, ut cibus, hoc loco. *Boxhornius.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, ERGASILUS.

QUanto in pectore hanc rem meo magis voluto,
Tanto mihi ægritudo auctior eſt in animo.

Ad

Ad illum modum ſublitum os eſse
Hodie mihi? neque id perſpicere quivi?
Quod cum ſcibitur, per urbem irridebor.
Cum extemplo ad forum advenero, omnes loquentur:
Hic ille eſt ſenex ductus, quoi verba data ſunt. Doctus. *Douz.*
Sed Ergaſilus eſtne hic, procul quem video?
Collecto quidem eſt pallio. quidnam acturu' ſt?
ER. Move ab te moram, atque, Ergaſile, age hanc rem.
Eminor interminorque, ne quis mî obſtiterit obviam:
Niſi qui ſat diu vixiſse ſeſe homo arbitrabitur.
Nam qui obſtiterit, ore ſiſtet. HE. hic homo pugilatum incipit.
ER. Facere certum eſt. proinde ut omnes itinera inſiſtant ſua,
Ne quis in hac platea negotî conferat quicquam ſui.
Nam meus eſt baliſta pugnus, cubitus catapulta eſt mihi,
Humerus aries. tum genu ad quemque jecero, ad terram dabo.
Dentilegos omnes mortales faciam, quemque offendero.
HE. Quæ illæc eminatio eſt? nam nequeo mirari ſatis.
ER. Faciam ut ejus diei locique, meique ſemper meminerit:
Qui mihi in curſu obſtiterit, faxo vitæ is extemplo obſtiterit ſuæ.

HE. Quid

SEnex ductus.] *Ducitur* enim qui decipitur: qui alterius ad libi-inem huc illuc circumducitur. *Gru-rus.*

9. *Collecto, &c.*] *Pallium collectum* op-onitur *fluido*. Hoc otioſe deambulan-um eſt: illud eorum, qui gnaviter & eleriter aliquid acturi ſunt. *Colligere* di-untur res ſuas, qui cupiunt eſſe expedi-. *Boxhorn.*

11. *Eminor.*] Palam, vel pro meo jure ninor: ſic dictum *eminor*, ut edico, quod t ℣ſ. 23. *Lamb.*

13. *Ore ſiſtet.*] Ad eum modum, quo Curcul. dixit, *capite ſiſtet*. Boxhorn. *ugilatum incipit.*] Brachia jactat, quaſi ugilatu certaturus. *Taubm.*

16. *Balliſta.*] Duplex inſtrumentum riſcis, quo in hoſtes emitterent, & ja-ularentur: altero, tela vel grandiores gittas, altero lapides & ſaxa. Id prius *Catapultam* dixere veteres, hoc poſterius *Balliſtam*. Plautus hoc ipſum diſcrimen palam hic ingerit. *Pugnum* enim ſuum, qui rotundus, cum lapide balliſtario comparat; *Cubitum*, qui longior, cum telo catapultæ. ita dico, *telo*. nec aliter in his verſibus utraque vox capienda, quam pro eo quod Catapulta emittitur, aut Balliſta. *Lipſius.*

17. *Tum genu, &c.*] Sententia eſt: Non tantum mihi pugnus & cubitus, & humerus ſunt, quibus valeo, ſed præterea etiam genu; quod ad quemcunque jecero, id eſt, quo quemcunque impetiero, ad terram dabo. *Iaci* dicuntur, quibus alios aggredimur, ut *oſcula*, *manus*, *genua*. Boxhorn.

18. *Dentilegos.*] Dentes ex ore excutiam; ita ut eos in terram decuſſos, è terra tollere & colligere neceſſe habeant. *Lambin.*

25. *In*

HE. Quid hic homo tantum incipissit facere cum tantis minis?
ER. Prius edico, ne quis propter culpam capiatur suam.
Continete vos domi, prohibete à vobis vim meam.
HE. Mira edepol sunt, ni hic in ventrem sumpsit confidentiam.
Væ misero illi, cujus cibo iste factu' st imperiosior.
ER. Tum pistores scrophipasci, qui alunt furfure sues, *Voss.* furfuri qui alunt sues.
Quarum odore præterire nemo pistrinum potest:
Eorum si quojusquam scropham in publico conspexero,
Ex ipsis dominis meis pugnis exculcabo furfures. *Palm.* ex ipso abdomine.
HE. Basilicas edictiones, atque imperiosas habet.
Satur homo est, habet profecto in ventre confidentiam:
ER. Tum piscatores, qui præbent populo pisces fœtidos,
Qui advehuntur quadrupedanti crucianti canterio:
Quorum odos subbasilicanos omnes abigit in forum,
Eis ego ora verberabo sirpiculis piscariis:

Ut

25. *In ventrem sumpsit.*] Vino & epulis calens ac repletus, potius ex ventre, quam animo & fiducia virtutis, adeo confidens ac minax est. *Boxhorn.*

26. *Impensior.*] *Impensus* heic valet, farctus: quomodo *Impensa*, farctura. *Meurs.* Quod olim majorem pecuniarum numerum in cella dei reponerent, Festus ait *Impensam* vocatam fuisse eam pecuniam: quod nondum esset pensa, sed tantum stipata. Unde factum, ut quævis stipatio & farctura diceretur *impensa*. Scaliger. Ms. Camerarii legit, *imperiosior*, id est, φορτικὸς: quod retinendum censet Salmasius.

27. *Scrophipasci.*] Scrophas pascentes: *scropha* sus fœmina. *Lamb. Furfure.*] Pro, crassiori farinæ recremento. *Vossius. Furfuri.*] Pro *furfure*. Cic. in versu: parti miscetur in una: mutato *e*, in *i* longum. *Cam.* Vide Menæchm. act. 2. 3.

30. *Ex ipsis dominis.*] Lepide minatur se id facturum dominis, quod juxta nexum orationis facturum quis putaret suibus. *Gruter.*

31. *Basilicas.*] Quicquid splendidum, magnificum, & imperiosum erat, Græci βασιλικὸν dicebant. *Longol.*

34. *Quadrupedanti.*] Turnebus libro 26. 29. *Quadrupedare*, inquit, de quadrupedibus dicitur. Vide Virg. *Taubmann. Crucianti canterio.*] *Crucians canterius* Ausonio dicitur *caballus tripes*, & *claudicans*, & *ærumnosus*, & *ruptus terga verbere*: quales sunt plerunque, qui ad machinas molarias damnantur. *Scalig.*

35. *Subbasilicanos.*] Homo ἀγόραιος est, qui totos dies forum conterit, quemque Oratores & Comici appellant ἀγορᾶς περίτριμμα: Latini veteres *Hominem ordinarium*, teste Festo: vel *subrostranum*, ut *Cic.* Glossarii auctor paulo aliter: *Basilicarius*, ὑμβλακὸς, ἀγόραιος. Notum est in Basilicis judicia Romæ, præsertim centumviralia, celebrata fuisse. *Casaub.*

36. *Surpiculis.*] *Surpicula*, vel *Surpiculum*, canistri genus, à sirpando, id est, ligando dictum. *Sirpare* à sirpo, σχοίνῳ, ex quo omne πλέγμα fiebat: unde quæstiones obscuræ *sirpi* olim Latinis, Græcis vero γρῖφοι dicebantur: quod ut γρῖφοι erant πλέγματα ἁλιευτικὰ ex sirpo: Ita etiam ex sirpis nassæ piscatoriæ, dicebantur *sirpiculæ*. Scalig.

39. Du-

Ut sciant, alieno naso quam exhibeant molestiam.
Tum lanii autem, qui concinnant liberis orbas oves,
Qui locant cædundos agnos, & duplam agninam danunt;
Qui petroni nomen indunt verveci sectario;
Eum ego si in via petronem publica conspexero,
Et petronem & dominum reddam mortales miserrimos.
HE. Eugepe! editiones ædilitias hic habet quidem:
Mirumque adeo est, ni hunc fecere sibi Ætoli agoranomum.
ER. Non ego nunc Parasitus sum, sed regum rex regalior:
Tantus ventri commeatus meo adest in portu cibus. *S. L. por- ticibus.*
Sed ego cesso hunc Hegionem onerare lætitia senem?
Qui homine adæque nemo vivit fortunatior. *MSS. Lang. quo homine.*
HE. Quæ illæc est lætitia, quam illic lætus largitur mihi?
ER. Heus, ubi estis? ecquis hoc aperit ostium? HE. hic homo
Ad cœnam recipit se ad me. ER. aperite hasce ambas fores,
Priusquam pultando vel assulatim foribus exitium afferò. *Gr. pult. as- sultatim.*

HE. Per-

39. *Duplam agninam danunt.*] Quæritur hic Parasitus carnem agninam frequentiorem esse vervecina apud Laniones, & duplo plures agnos cædi quam verveces. Parasiti qui ventri tantum implendo operam dabant, præferebant vervecinam agninæ. Agnina, ut tenerior, haud adeo saburrando abdomini idonea est ventripotantium parasitorum. Præterea agnina etiam carior. Et male hic adnotant docti à veteribus despicatui habitam agninam & vilissimam fuisse. Ut commendarent agninam Lanii, verveci sectario indebant nomen Petronis, quia nimirum dura esset ac responsaret dentibus vervecina. Petrones duri hominis est, asperi, ut & rupices. Lanii verveci sectario indebant nomen petroni ob duriciam carnis, & cædundos agnos crebrius locabant quam verveces, adeo ut duplam agninam venderent pro simpla vervecina, hoc est, duplo plus agninæ venderent, quam vervecinæ. Quod huic parasito displicet. *Duplam agninam danunt*, id est, venalem habent, præbent. Sic paulo ante, *qui præbent populo pisces fœtidos*, id est, venales exhibent, vendunt. *Salmasius.*

40. *Petroni.*] *Petrones*, rustici à petrarum asperitate: qui & *rupices*: item *varrones*, à *varris*, qui stipites sunt non dolati, præduri ac enodes. *Festus* & *Scalig.* *Sectarii* epitheton aptandum non *verveci*, sed *petroni*. Nec *sectarius* uspiam reperitur pro eo cui ablati testes; est potius admissarius qui gregem init, qui femellas passim sectatur: veluti Miles Plauti dicitur *consectari qua mares qua feminas* Grut.

43. *Editiones Ædilitias.*] Vide Hist. Fori Rom. Fr. Polleti lib. 3. c. 2. *T.*

44. *Agoranomum.*] Vid. Rud. act. 2. s.

46. *In portu cibus.*] Non est legendum: *in portu cibu' st*. Sed sic distinguendum: *Tantus, ventri commeatus meo, adest in portu cibus.* *Cibum* enim vocat per ἐπεξήγησιν quam vulgo appositionem vocant, commeatum ventri suo. Neque intelligit alium quam Philopolemum, à quo per omnem vitam (hoc enim est *æternum* 4. 1. 13.) cibum sperabat. Priscianus *cibus* quarta declinatione secundo casu accipit. *Gronov.*

52. *Vel assulatim.*] Id est, *minutatim*. Nonius. Assulatim foribus exitium af-

 ferre

HE. Perlubet hunc hominem colloqui, Ergaſile. ER. Ergaſilum qui vocat?
HE. Reſpice. ER. Fortuna quod tibi nec facit, nec faciet,
Hoc me jubes. ſed qui eſt? HE. reſpice ad me, Hegio ſum. ER. oh mihi!
Quantum eſt hominum optumorum optume, in tempore advenis.
HE. Neſcio quem ad portum nactus es, ubi cœnes, eo faſtidis.
ER. Cedo manum. HE. manum? ER. manum, inquam, cedo tuam actutum. HE. tene.
ER. Gaude. HE. quid ego gaudeam? ER. quia ego impero. age gaude modo.
HE. Pol mœrores mî antevortunt gaudiis. ER. noli iraſcier,
Jam ego ex corpore exigam omnes maculas mœrorum tibi.
Gaude audacter. HE. gaudeo, etſi nihil ſcio, quod gaudeam.
ER. Bene facis. jube. HE. quid jubeam? ER. ignem ingentem fieri.
HE. Ignem ingentem? ER. ita dico, magnus ut ſit. HE. quid? me volturie,
Tuan' cauſa ædeis incenſurum cenſes? ER. noli iraſcier.
Juben' an non jubes aſtitui aulas? patinas elui?
Laridum atque epulas foveri foculis ferventibus?
Alium piſces præſtinatum abire? HE. hic vigilans ſomniat.
ER. Alium

ferre Plauto in Mercat. dicitur, facere foribus aſſulas. *Scalig.*

54. *Fortuna quod.*] Ludit in verbo ambiguo, *Reſpicere.* Jubes, inquit Paraſitus, me ad te reſpicere, quod Fortuna tibi non facit. nam tibi, qui me properantem moraris, certe irata eſt: quia pugnis, cubito, humeris, caput tibi comminuam, denteſque excutiam. Alludit autem ad ædem *Fortunæ reſpicientis*, quæ Romæ juxta templum Jovis Victoris erat: quam Cic. 2. de Legg. commemorat, & Plutarchus. *Lambin.*

61. *Exigam omnes, &c.*] Loquitur tanquam de veſte: ut corpus humanum veſtis eſt animi, eumque ægrum maculis, id eſt, pallore, illuvie, rugis prodit. *Exiguntur maculæ* è veſtibus, quum à fullonibus ſubiguntur veſtes. *Gronovius.*

63. *Ingentem.*] Terentius Eunuch. act. 3. 1.

Magnas vero agere gratias Thaïs mihi?
GN. *Ingentes.*

67. *Foculis.*] Velim hic non foculos ſignificari, ſed *focula*, quæ ſunt (ut Non. docet) *nutrimenta.* Pl. Perſa: — *intus fumant focula.* Omnium tamen maxime velim legi, *coculis:* & vaſcula ænea ad coquendum apta intelligi. Omnia enim vaſa coquendi cauſſa parata. *Cocula* dicuntur, teſte Iſidoro & Feſto. Plautus: *Æneis coculis mihi excocta eſt omnis miſericordia.* Lambinus.

68. *Præſtinatum.*] *Præſtinare apud Plau-*

ER. Alium porcinam, atque agninam, & pullos gallinaceos?
HE. Scis bene esse, si sit unde. ER. pernam atque opthalmiam,
Horæum, scombrum, & trigonum, & cetum, & mollem caseum.
HE. Nominandi istorum tibi erit magis quam edundi copia
Hìc apud me, Ergasile. ER. mean' me causa hoc censes dicere?
HE. Nec nihil hodie, nec multo plus tu hìc edes, ne frustra sis.
Proin' tu tui quotidiani victi ventrem ad me afferas.
ER. Quin ita faciam, ut te cupias facere sumptum, etsi ego vetem.
HE. Egone? ER. tute. HE. tum tu mî igitur herus es. ER. imo bene volens.
Vin' te faciam fortunatum? HE. malim, quam miserum quidem.
ER. Cedo manum. HE. hem manum. ER. Dî te omnes adjuvant. HE. nihil sentio.
ER. Non enim es in senticeto, eo non sentis. sed jube
Vasa tibi pura apparari ad rem divinam cito,
Atque agnum afferri proprium, pinguem. HE. cur? ER. ut sacrufices. *Scal.* propere.
HE. Cui deorum? ER. mihi hercle. nam ego tibi nunc sum summus Juppiter.
Idem ego sum salus, fortuna, lux, lætitia, gaudium.
Proinde tu deum hunce saturitate facias tranquillum tibi.
HE. Esuri-

Plautum est emere & emendo tenere. Festus.

70. *Scu bene esse.*] Scis lautè te accipere, si habeas unde sumtum facias. Vide Most. 3. 2. & Menæchm. 3. 2. *Ophthalmia.*] *Opthalmia*, piscis ab oculorum magnitudine sic dictus. Plinius *oculatam* vocat; alii *melanurum*. At *Turneb.* carnem oculis vicinam oculosque interpretatur, quo modo carnem capitis Lucillius dixerit *Cephaleam*. Lamb.

71. *Horæum.*] Salsamenti genus ex pelamide pisce. Vide Apicium lib. 10. 5. Dicuntur ab *horæa*, non à tempestivitate; sed à Veris tempore: quod tum salsamentum istud fieret. *Turneb.* *Scomber* piscis est, ex quo garum optimum fiebat, τρυγων piscis, qui Latinis *Pastinaca marina* dicitur. *Cetum.*] Majores pisces *cete* sive *cetos* appellant & Græci & Latini. *Lambin.* *Mollem caseum.*] Recentem, vel pinguem.

75. *Victi.*] Affer ad me ventrem non fastidiosum, sed victu quotidiano contentum. *Lambin.* *Victi*, pro victus.

79. *Nihil sentio.*] Vid. Epid. Act. 4. Sc. 1.

80. *Non es in senticeto.*] Non est mirum, te nihil sentire: non enim es in loco sentibus obsito. Jocus. *Lamb.*

81. *Vasa tibi, &c.*] V. N. Aulular. act. 2. 3.

82. *Proprium.*] Id est, tuum. nam aliena diis immolare nefas. vel sacris accommodum: ut habeat scil. omnia insignia hostiæ necessaria. *Pius.*

HE. Esurire mihi videre. ER. mihi quidem esurio, non tibi.
HE. Tuo arbitratu facile patior. ER. credo, consuetus puer.
HE. Juppiter te Dìque perdant. ER. te, hercle, mihi æquom est gratias
Agere ob nuncium: tantum ego nunc porto à portu tibi boni.
Nunc tu mihi places. HE. abi stultus, sero post tempus venis.
ER. Igitur olim si advenissem, magis tu tum istuc diceres.
Nunc hanc lætitiam accipe à me quam fero. nam filium
Tuum modo in portu Philopolemum vivom, salvom, & sospitem
Vidi in publica celoce, ibidemque illum adolescentulum
Alium una, & tuum Stalagmum servom, qui aufugit domo,
Qui tibi surripuit quadrimum puerum filiolum tuum.
HE. Abi in malam rem: ludis me. ER. ita me amabit sancta Saturitas,
Hegio, itaque suo me semper condecoret cognomine.
Ut ego vidi. HE meum gnatum? ER. tuum gnatum, & Genium meum.
HE. Et captivum illum Alidensem? ER. μὰ τ̀ Ἀπόλλω. HE. & servolum
Meum

87. HE. *Tuo arbitratu.*] Ita Mſ. Camer. & ludit Parasitus ambiguitate verbi *patior. mulieres* enim *pati natas* Seneca ait. *Grut.*

90. *Nunc tu mihi places.*] Non *places* est placeris: nec legendum: *Non tu mihi places*: Nec sunt hæc verba Hegionis. Parasitus dixerat se emptum Hegioni, nisi quis meliorem afferret. Eandem quæsierat act. 3. sc. 1. & quæsitum iturum amplius se dixerat in portu: quæ si spes decollaret, tum demum se recepturum ad Hegionis cœnam asperam. At quam aliam quæreret invento in portu Hegionis filio Philopolemo? *Nunc ait, tu mihi places,* hoc est, nunc aliam conditionem nullam circumspiciam: nunc nihil vereor, cœnam hic fore asperam aut victum tuum scruposam commeare viam; nam & ille non nolet, & tu ei indulgebis ut possit me lautius alere. *Gron.*

94. *Celoce.*] Fulgent. *Celox, genus naviculæ modicum; quod bamplum dicimus.* Vide notas insuper Asinar. Act. 2. scena 1.

95. *Alium,*] Id est, Eleum. *Lambinus.*

97. *Saturitas.*] *Saturitas* Parasito edaci omnium deorum est instar. *Idem.*

98. *Condec. nomine.*] Et ita me semper faciat saturum. Imo faciat, ut dici possim *Saturio.* Idem.

99. *Et genium meum.*] Parasiti, divites, sub quorum clientela essent, *Genios suos* nominabant. *Meurs.*

100. *Alidensem.*] Polycratem. Μὰ τ̀.] Per Apollinem. Quod Græci jurantes, Μὰ, νὴ, præponunt, id Romanis erat *ME* & *E:* Mecastor: Medius fidius: Mehercule: Ejuno: Equirine: Ecere: Epol: Ecastor. *Scaliger.*

101. Νὴ

Meum Stalagmum, meum qui gnatum surripuit? Er. νὴ τὰν Κόραν.
He. Jam diu? Er. νὴ τὰν Πραινέστην. He. venit? Er. νὴ τὰν Σιγνίαν.
He. Certon'? Er. νὴ τὰν Φρουσινῶνα. He. vide sis. Er. νὴ τὸ Ἀλάτριον.
He. Quid tu per barbaricas urbes juras? Er. quia enim item asperæ
Sunt, ut tuum victum autumabas esse. He. væ ætati tuæ.
Er. Quippe quando mihi nihil credis, quod ego dico sedulo.
Sed Stalagmus quojus erat tunc nationis, cum hinc abiit?
He. Siculus. Er. at nunc Siculus non est: Bojus est; Bojam terit.
Liberorum quærundorum causa, ei, credo, uxor data est.
He. Dic, bonan' fide tu mihi istæc verba dixisti? Er. bona.
He. Dî immortales, iterum gnatus videor, si vera autumas.
Er. An tu dubium habebis, etiam sancte cum jurem tibi?
Postremo, Hegio, si parva jurijurando est fides,
Vise ad portum. He. facere certum est. tum intus cura quod opus est.
Sume, posce, prome quid vis. te facio cellarium.
Er. Nam,

101. Νὴ τὰν Σόραν.] Necessario scribendum cum Camerariano, Langianis, Palatinis & quinque nostris Νὴ τὰν Κόραν. nam alioqui nullus est transitus ab Apolline ad urbes. Sed τὰν Κόραν dat occasionem commodam: id enim sequitur prius jusjurandum, ut ἡ Κόρη est Proserpina, dea deum. At hanc sequitur νὴ τὴν Πραινέστην, quasi prius intellexisset *Coram* urbem. *Gronovius.*

102. Πραινέστην.] Hæc *Præneste*, & reliqua quæ sequuntur nomina civitatum Campaniæ sunt.

104. *Barbaricas, &c.*] *Barbaricas* ponitur pro Italicas: nam *Barbari* dicebantur antiquitus omnes gentes, exceptis Græcis. *Festus.*

106. *Sedulo.*] Id est, *sine dolo*: *bona fide.* Nonius.

108. *Bojus est.*] *Boja* accipiendum pro collari: cum tamen, qui hoc dicit, vellet accipi, tanquam si dixisset, ipsum Gallum cum Galla cubare. Notum enim Bojos esse Gallos. Glossar. *Bos*, βοῦς. *Boi*, ἑτέρως οἱ Γάλλοι. Est etiam in verbo *terit*, αἰσχρολογία. Propert. lib. 3. 11. de Cleopatra: *Et famulos inter fœmina trita suos.* Scalig.

110. *Bonan' fide.*] Erat enim affirmatio & jusjurandum, *Bona fide.* Nos tamen hodie, nisi appellato Numine, sacramentum non putamus: nam sequitur mox: *sancte cum jurem tibi?* Turnebus.

111. *Iterum gnatus*] Antiqui vocarunt *natales* omnes dies, propter aliquam lætitiam insignem, sibi solemnes. *Casaub.*

 116. *Man-*

ER. Nam, hercle, nisi mantiscinatus probe ero, fusti pectito.

HE. Æternum tibi dapinabo victum, si vera autumas. MSS. Samb. tibi dabo.

ER. Unde id? HE. à me meoque gnato. ER. sponden' tu istud? HE. spondeo.

ER. At ego tuum tibi advenisse filium, respondeo.

HE. Cura quam optume potes. ER. bene ambula & redambula.

116. *Mantiscinatus, &c.*] Alii Codices scripti, *mantissinatus*, aut *manticinatus*. Unica littera mutata scribendum, *nisi panticinatus probe ero*. Id est, nisi *pantices* probe implevero. A pantice *panticinari*. P. B. & M. in veteribus sæpe invicem permutantur, ut genus vasis modo *Bascanda*, modo *Mascanda* in libris scriptum reperitur. Præterea quibus ignotum erat verbum *panticinari*, potius voluerunt facere, legendo *manticinari*, quasi à mantica. *Pantices* sunt intestina. Virgilius in Catalectis, *noctuque solvet pantices*. Apud Martialem, *pantices* sunt intestina,

Quod cum panticibus laxis & cum pede grandi.

Inde ergo verbum *panticinari*, pro *pantices* implere & saginam credere. *Salmas.* *Fusti*, pro fuste.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

ERGASILUS.

ILlic hinc abiit: mihi rem summam credidit cibariam.
Di immortales, jam ut ego collos prætruncabo tergoribus! MSS. Lang. detruncabo.
Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!
Quanta sumini absumedo! quanta callo calamitas!
Quanta laniis lassitudo! quanta porcinariis!
Nam si alia memorem, quæ ad ventris victum conducunt, mora est.

Nunc

2. *COllos.*] Collus in masc. gen. dicebant veteres. *Taubm.* *Tergoribus.*] Turneb. leg. *tegoribus*. & ita est in Paris. nam apparet veteres non tantum *tergus*, sed & *tegus* dixisse. Quia vero neque sic loci difficultas tollitur, *Lambin.* suspicatur legi posse, *pecoribus*.

4. *Absumedo.*] Vocem finxit ab *absumo*, non multum à *sumine* discrepantem, in paronomasia leporem quærens. *Lambin.* *Sumen* autem contendunt dici quasi *sugimen*: ac proprie in suibus, quo suilla ubera continentur. Jam delitias & ganeam à suibus peti solitas. *Taubm.*

Callo.] *Apri* à veteribus in conviviis æstimabantur. Cuius *lumbus* omnibus aliis partibus ejus præponebatur: hunc Plautus & Cato *aprugnum* vocavere, cujus tenera durities commendata ipsi etiam *Calli* nomen dedit. Propter quod etiam Horatius *longa ova* extollens, *callosa* nuncupavit, tanquam compacta illa teneritudo in omnibus ciborum generibus & dentibus & palato valde grata sit. *Mercer.* Var. lect. l. 2, 22.

5. *Porcinariis.*] Iis, qui porcinæ carni præfecti sunt. *Lamb.*

7. *Ad*

Nuncibo ad præfecturam, & jus dicam larido;
Et quæ pendent indemnatæ pernæ, eis auxilium ut feram. *MSS. Lang. pernis auxilium.*

7: *Ad præfecturam.*] Solebant enim Præfecti in suis præfecturis jus dicere. *Pollet.*

8. *Pendent indemnatæ.*] Non ceperunt interpretes ignorantia formulæ juris *lite pendente.* Accessit & qui *indemnatas*, innocentes, suspensas & tamen nulla judicis sententia ad laqueum aut suspendium damnatas interpretaretur. Proprie *pendent indemnati*, quorum lites sunt pendentes: qui non quidem innocentes, sed accusati & nondum peracti sunt rei. Sueton. Domit. 9. *Reos qui ante quinquennium proximum ærarium apud pependissent, universos discrimine liberavit.* Quintilianus lib. 7. Inst. 5. *Cum ex præscriptione lis pendet, de ipsa re quæri non est necesse.* Cum igitur dicit, *quæ pendent*, simpliciter accipit, ut solent suspensæ in carnario esse pernæ: cum addidit *indemnatæ*, loquitur de illis, ut reis continuata ἀλληγορία. inceperat enim: *& jus dicam larido.* Plin. 4. epist. 9. *Accusatus est sub Vespasiano à privatis duobus: ad senatum remissus, diu pependit.* l. 21. D. de accus. *Capitis reus suspenso crimine causam dicere non prohibetur.* Ubi male Gothofredus, non habita ratione criminis. Cicero pro Cluentio: *Hærebant in tabulis publicis reus & accusator.* Cæterum Scripti fere *ibo ut præfecturam*: Angl. *ibo in præfecturam.* Lege: *Nunc ibo in præfecturam, ut jus dicam larido.* Nam *ire in præfecturam*, quemadmodum *ire in provinciam.* Tò *ut* autem hic necessario poscit sequens *ut feram.* Gronov.

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

PUER HEGIONIS.

Diespiter te Dique, Ergasile, perdant & ventrem tuum,
Parasitosque omnes, & qui posthac cœnam Parasitis dabit.
Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum.
Quasi lupus esuriens, metui ne in me faceret impetum.
Nimisque, hercle, ego illum male formidabam: ita frendebat dentibus.
Adveniens deturbavit totum cum carne carnarium.
Arripuit gladium, prætruncavit tribus tergoribus glandia. *Turn. tegoribus. Lamb. pecoribus.*

Aulas,

4. *Quasi lupus esur, &c.*] Admonet me hic locus versuum è sexto Satyrarum Ennii, quos ob elegantiam adscribam ex emendatione Mureti l. 19. cap. 7. Variar.

Quippe sine cura, lætus, lautus cum advenis,
Exsertis malis, lupino exspectans impetu,
Quam mox alterius obligurrias bona.
Quid censes domino esse animi? pro divum fidem!
Dum ille cibum tristis servat, tu ridens voras.

7. *Glandia.*] Plin. lib. 11. cap. 37. *Tonsillæ in homine, in sue glandulæ:* quæ & *glandia* dicuntur, sive *glandula.* Glandulæ sunt in cervicibus, ideoque per

Aulas, calicesque omnes confregit, nisi quæ modiales erant.
Cocum percontabatur, possentne seriæ fervescere.
Cellas refregit omnes intus, reclusitque armarium.
Asservate istunc sultis servi; ego ibo ut conveniam senem.
Dicam ut sibi penum aliud ornet, siquidem sese uti volet.
Nam hic quidem ut adornat, aut jam nihil est, aut jam nihil erit.

glandia, seu glandulas, cervices hic significari puto. *Lambinus.*

8. *Modiales.*] Modii unius capaces. *Pius.*

9. *Possetne seriæ.*] Ac si quis *orcas* nostrates, id est, *cados salsamentarios* (*Fleischtunnen*) ad focum admoveri postulet; quasi integrum bovem pariter, Herculis βεφάγε in morem, primo velut pedatu absumturus. *Douz.*

10. *Armarium.*] Turneb. *Armarium* hic interpretatur promptuarium, è quo promitur cibus: at *Lambinus* locum, in quo nummi reconduntur. Vid. Epid. 2. 3.

12. *Dicam ut sibi, &c.*] Hoc est, siquidem volet aliquando genio suo indulgere, censeo illi aliud penum quærendum parandumque. Nam parasitus totum carnarium deturbaverat, & aulas, & calices confregerat, & cellas omnes refregerat, & omnia denique, quæ ad genium lepide curandum valent, conturbaverat. Hæc vulgo male accipiunt interpretes, cum sarcinosis illis commentariis. *Cl. Salmasius.* *Si sese uti volet.*] *Sese uti* non est se ipso uti, vel sibi esse utibilis, non genio indulgere, sed quasi esset *si sese eo volet uti.* τὸ *sese* παρέλκει, ut plurimis locis apud Plautum. perinde foret *si uti volet*, si quod in posterum penum habere. Non voluptates, sed usus tantummodo necessarios significat. Neque id ignoravit Lambinus, qui diserte: *Penu* subintelligendum, ut intelligamus antique dictum: si volet se uti penu, pro, si volet uti penu. Sed blandiente ingenio alteram explicationem falsam addidit. *Gronov.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

HEGIO, PHILOPOLEMUS, PHILOCRATES.

Jovi Diisque ago gratias merito magnas,
Quom te reducem tuo patri reddiderunt,
Quomque ex miseriis plurimis me exemerunt,
Quæ adhuc te carens, dum hic fui, sustentabam:
Quomque hunc conspicio in potestate nostra,
Quomque hæc reperta est fides firma nobis,
Satis jam dolui ex animo, & cura me satis
Et lacrumis maceravi. Hoc! satis jam audivi

Tuas

4. QUÆ.] *Quæ*, referendum ad totam orationem. *Lamb.* Sed *Acidal.* hunc versum, ut indignum Plauto, aut delendum censet, aut ita emendandum: *Quas, dum te carendum hic fuit, sustentabam.*

5. *Hunc.*] Stalagmum.

8. *Hoc! Satis.*] Sic MSS. & editi, nisi quod Camerarius τὸ *Hoc* delevit. Gruterus putat sic belle distinxisse. Placeret magis: *Hoc* (*satis jam audivi Tuas ærumnas, ad portum mihi quas memorasti.*)

Hos

Tuas ærumnas, ad portum mihi quas memorasti.
Hoc agamus. Phil. quid nunc, quoniam tecum servavi fidem,
Tibique hunc reducem in libertatem feci? He. fecisti, ut tibi,
Philocrates, nunquam referre gratiam possim satis,
Proinde ut tu promeritus de me & filio meo. Ph. imo potes,
Pater, & poteris, & ego potero: & Dî eam potestatem dabunt,
Ut beneficium benemerenti nostro merito muneres.
Sicut tu huic potes, pater mi, facere merito maxume.
He. Quid opu'st verbis? lingua nulla est, qua negem quicquid roges.
Ph. Postulo abs te, ut mihi illum reddas servom, quem hîc reliqueram
Pignus pro me, qui mihi melior, quam sibi semper fuit:
Pro benefactis ejus uti ei pretium possim reddere.
He. Quod benefecisti, referetur gratia, id quod postulas,
Et id, & aliud quod me orabis, impetrabis. atque te
Nolim succensere, quod ego iratus ei feci male.
Ph. Quid fecisti? He. in lapicidinas compeditum condidi,
Ubi rescivi mihi data esse verba. Phil. væ misero mihi!
Propter meum caput labores homini evenisse optumo.
He. At ob eam rem mihi libellam pro eo argenti ne duis.
Gratis à me, ut sit liber, abducito. Ph. edepol, Hegio, *Lamb.* tecum abducito.
Facis benigne. sed quæso, hominem ut jubeat arcessi. He. licet.
Ubi estis vos? ite actutum, Tyndarum huc arcessite.
Vos ite intro, interibi ego ex hac statua verberea volo.

Erogi-

Hoc agamus. Quasi sit, *Hoc, hoc, inquam, agamus.* Nisi corrupta ea vox ex interjectione: *Oh! satis jam audivi.* Qua in hac ipsa fabula jam bis usus. *Gronovius.*

10. *Tecum.*] Id est, *tibi.* *Douza.*

20. *Precium.*] Id est, *mercedem.* Sic *Terent.* Andr.

Ego pretium ob stultitiam fero.
Lambin.

24. *In lapicidinas.*] Ita Ms. Cam. etsi tamen prius videbatur habuisse *lapidicinas*: quomodo adhuc servant Pall 4. priores, ut notat *Gruterus.* Ita Heraldus contendit perpetuo legend. *lapidicinas.* Gloss. lapidicinæ, λατομία. *Lapidarius*, λατόμος. *Taubman.* *Compeditum condidi.*] Compedibus vinctum conjeci. *Lamb.*

27. *Libellam.*] Libellam argenti, id est, *assem.* Cic. Accus. 2. *si unam libellam argenti dedisset.* Id, pro Rosc. dixit. *ad libellam debere*: quod Horatius *ad assem.* Quando minimam pecuniam significare volebant, *assem* & *libellam* dicebant. V. N. Pseud. act. 1. scen. 1. vs. 96.

31. *Interibi ego.*] Interea ex hoc verberone Stalagmo volo *erogitare*, id est, rogando extorquere. *Taubm.*

3. *Neque*

Erogitare, meo minore quid ſit factum filio.
Vos lavate interibi. Ph. ſequere hac, Philocrates, me intro. Phil. ſequor.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

HEGIO, STALAGMUS.

AGE tu illuc procede, bone vir, lepidum mancipium meum.
St. Quid me oportet facere, ubi tu talis vir falſum autumas?
Fui ego bellus, lepidus, bonus vir nunquam, neque frugi bonæ,
Neque ero unquam: ne tu ſpem ponas me bonæ frugi fore.
He. Propemodum ubi loci fortunæ tuæ ſint, facile intellegis.
Si eris verax, tua ex re facies, ex mala meliuſculam.
Recta & vera loquere: ſed neque vere, neque recte adhuc
Feciſti unquam. St. quod ego fatear, credin' pudeat, cum autumes?
He. At ego faciam ut pudeat: nam in ruborem te totum dabo.
St. Eja credo, imperito plagas minitaris mihi.
Tandem iſta aufer, dicque quid fers, ut feras hinc quod petis.
He. Satis facundu's. ſed jam fieri dictis compendium volo.
St. Ut vis fiat. He. bene morigerus fuit puer: nunc non decet.
Hoc agamus. jam animum advorte, ac mihi quæ dicam, ediſſere.
Si eris verax, tuis rebus feceris meliuſculas. *Vulg.* res tuas fec. *Cam.* è tuis rebus.
St. Nugæ iſtæc ſunt. non me cenſes ſcire quid dignus ſiem?
He. At ea ſubterfugere potis es pauca, ſi non omnia.

St. Pauca

3. NEque frugi bonæ.] *Rittershuſ.* è Mſ. Eyſtadienſi, quem cum *Fr. Modio* contulit, verſum hic inſerit talem:
Atque ubi ego fui in lapicidinis bonus vir, neque bonæ frugi:
Neque ero, &c.

8. *Quod ego fatear.*] Crediſne fore, ut me ejus pudeat, quod fatear, ſc. me recte nunquam quicquam feciſſe: cum tu id dicas? *Lamb.*

9. *In ruborem.*] Jocus. Quos pudet, rubore ſuffunduntur; & qui loris cæduntur, etiam rubent ſanguine. *Lamb.*

10. *Imperito.*] Ironia, quaſi dicat; experiendo jampridem didici, quam ſis plagoſus. *Tandem iſta aufer*, id eſt, eum ſermonem omitte. *Boxhorn.*

11. *Quid fers.*] Quid in animo habeas. *Douza.*

13. *Bene morigerus, &c.*] Id eſt, fuit impudicus, & aliorum libidini obſecutus eſt; ſed nunc exſoletum & grandem natu non decet. Hegio ergo illa, *ut vis fiat*, ad ſpurcitiem adoleſcentis Stalagmi traxit. *Lambinus. Vid. Ciſtell. act. 4. ſcen. 1.*

18. *Pauca*

St. Pauca effugiam ſcio. nam multa evenient, & merito meo;
Quia & fugi, & tibi ſurripui filium, & eum vendidi.
He. Cui homini? St. Theodoromedi in Alide Polyplusio
Sex minis. He. pro Dî immortales! is quidem hujus eſt pater
Philocratis. St. quin melius novi, quam te, & vidi ſæpius.
He. Serva Juppiter ſupreme & me & meum gnatum mihi.
Philocrates, per tuum te ingenium obſecro, exi: te volo.

18. *Pauca effugiam.*] Ἀπροσδόκητον ſervilis joci in periculo.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

PHILOCRATES, HEGIO, STALAGMUS.

Hegio, aſſum: ſi quid me vis, impera. He. hic gnatum meum
Tuo patri ait ſe vendidiſſe ſex minis in Alide.
Ph. Quam diu id factum eſt? St. hic annus incipit viceſimus.
Ph. Falſa memorat. St. aut ego, aut tu. nam tibi quadrimulum
Tuus pater peculiarem parvolum puero dedit.
Ph. Quid erat ei nomen? ſi vera dicis, memora dum mihi.
St. Pægnium vocitatu'ſt: poſt vos indiſtis Tyndaro.
Ph. Cur ego te non novi? St. quia MOS EST obliviſci hominibus,
Neque noviſſe, cujus nihili ſit faciunda gratia.
Ph. Dic mihi: iſne iſtic fuit, quem vendidiſti meo patri,
Qui mihi peculiaris datus eſt, hujus filius? ST. iſtic. HE. viv. &c. *Diſt.* hujus filius.
He. Vivitne is homo? St. argentum accepi, nihil curavi cæterum.
He. Quid tu ais? Ph. quin iſtic ipſu' ſt Tyndarus tuus filius,
Ut quidem hic argumenta loquitur. nam is mecum à puero puer
Bene pudiceque educatu' ſt uſque ad adoleſcentiam.
He. Et miſer ſum & fortunatus, ſi vos vera dicitis;
Eo miſer ſum, quia male illi feci, ſi gnatus meu' ſt.
Eheu! cur ego plus minuſque feci, quàm æquum fuit!

Quod

5. Peculiarem.] V. N. Aſin. act. 3. ſc. 1. verſ. 36. & Scenam hanc ſequent. v. 16.

18. *Plus minuſque feci.*] Plus mali, minus boni. *Lambin.* Hæc fuerunt in mente Pœno illi, cum ſcriberet Phorm. *Ne quid plus minuſve faxit, quod nos pigeat poſtea.* Plus minus, πλεῖον ἢ ἔλαττον. in quibus rebus omne vitium intelligitur. *I. Gulielm.*

20. Or-

Quod male feci, crucior modo, si infectum fieri possiet.
Sed eccum, incedit huc ornatus haud ex suis virtutibus.

20. *Ornatus haud ex suis.*] Ita *Muretus. Lips.* & *Acidalius* : ex mente Hegionis, qui filium suum non proinde, ut meritus esset, acceptum indicat. Placet & *Grutero* : quamvis gat Ms. Cam. *audax suis virtutibu* & olim cusi, & Pallat. *audax suis ribus.*

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

TYNDARUS, HEGIO, PHILOCRATES, STALAGMUS.

VIDI ego multa saepe picta, quae Acherunti fierent
Cruciamenta; verum enimvero nulla adaeque est Ach
runs,
Atque ubi ego fui in lapicidinis. Illic ibi demum est locus,
Ubi labore lassitudo omni' st exigunda ex corpore.
Nam ubi illo adveni, quasi patriciis pueris aut monedulae,
Aut anates, aut coturnices dantur, quîcum lusitent:
Itidem haec mihi advenienti upupa, qui me delectet, Douz. qui me delectet
data est.
Sed herus eccum ante ostium, & herus alter eccum ex Alide
Rediit. HE. salve exoptate gnate mi. TY. hem! quid, gna
te mi?
Attat, scio cur te patrem assimules esse & me filium:
Quia mihi, item ut parentes, lucis das tuendae copiam.
PH. Salve Tyndare. TY. & tu, quojus causa hanc aerumnam
exigo.

PH. A

1. *Acherunti.*] Veteres, ut melius in officio continerentur homines, & à sceleribus absterrerentur, cruciatus infernales, quos imminere iis credebant, in tabulis depingebant, ut quasi praesentes intuerentur. *Meurs.*

6. *Upupa.*] Hoc loco *upupa* non est malleus, ut stulte sunt interpretati: sed ὄρυξ, ut optime Glossarii auctor exponit; non ea quidem plane forma, nec idem instrumentum cum *ama.* nam haec ad terram fodiendam, & latior, unde σκαφίον πλατὺ exponitur à Grammaticis: illa ad eruendos lapides, & acuta, & non male referens upupae caput cum rostro. Nobis est *un pic*, nomen tamen etiam *upupa*, vel *opopa*, vulgo retinemus: nam *hoüe* vocamus instrumentum illud ὀρυκτικόν. ut *cucubam*, quae est noctua, *choüe* appellamus. sic *upupam* vel *opopam* lapidicinis reddidimus. *Salm.*

11. *Quia mihi, &c.*] Ad lapicidinas refero, quae sub terra erant tenebrosae: unde sit productus & quasi denuo in lucem opera Hegionis editus. Sub terra autem fuisse docet ille versus supra: *Interdius sub terra lapides eximet.* Quo pertinet illud *Cassiodori*, ubi de miserabili illorum vita qui in metallum damnantur, loquitur: *Intrant homines caligines profundas: vivunt sine superis & exulant à Sole, &c.* Pistoris.

16. *Pecu-*

PH. At nunc liber in divitias faxo venies. nam tibi
Pater hic est; hic servus, qui te huic hinc quadrimum surpuit,
Vendidit patri meo te sex minis. is te mihi
Parvolum peculiarem parvolo puero dedit.
Illic indicium fecit. nam hunc ex Alide huc reducimus. MSS. Qu: adduximus.
TY. Quid, hujus filium? PH. intus eccum fratrem germanum tuum.
TY. Quid tu ais? adduxtin' illum hujus captivum filium?
PH. Quin, inquam, intus hìc est. TY. fecisti edepol & recte & bene.
PH. Nunc tibi pater hic est: hic fur est tuus, qui parvom hinc te abstulit.
TY. At ego hunc grandis grandem natu, ob furtum, ad carnificem dabo.
PH. Meritus est. TY. ego edepol meritam mercedem dabo.
Sed dic oro: Pater meus tune es? HE. ego sum, gnate mi.
TY. Nunc demum in memoriam redeo, cum mecum cogito,
Nunc edepol demum in memoriam regredior, audisse me
Quasi per nebulam Hegionem patrem meum vocarier.
HE. Ego sum. PH. compedibus quæso ut tibi sit levior filius,
Atque hic gravior servus. HE. certum est principium id prævortier.
Eamus intro, ut arcessatur faber: ut istas compedes
Tibi adimam, huic dem. ST. cui peculii nihil est, recte feceris.

16. *Peculiarem.*] Ut adolescentulis servuli custodes dabantur, ita puellis servulæ, quæ in lanificio una essent, eas sectarentur & curarent. ii æque, ut JC. loquuntur, *peculiares* illis plerunque erant, hoc est, in peculio. Et vero quæ curabant puellam, aut in lanificio una erant servolæ, Latine *Circa illam esse*, dicuntur. *I. Gulielm.*

22. *At ego hunc grandis.*] Longe elegantius erit, si scribas; *At ego nunc grandis.* Boxhorn.

26. *Audisse me quasi.*] Namque & per nebulam; si ea crassior sit, obtusius audimus; uti in strepitu. Alii tralationem esse dicunt à sensu videndi, ad sensum audiendi: propter similitudinem, quam inter se habeant. *Cic.* ad Attic. *In strepitu exaudisse videor.* item: *per caliginem videre.* Victor.

29. *Certum est.*] Stat sententia primum omnium id facere. *Lamb.*

31. *Quoi peculii.*] Distingue; *Cui peculii nihil est. Recte feceris.* Stalagmus jocatur, & τὸ *dem* ita accipit, ac si alia omnia potius, quam compedes subintelligerentur. Recte ergo dicit facturum Hegionem, si det aliquid illi, cui peculii nihil est. *Boxhornius.*

CATER-

CATERVA.

Ed. al. GREX. *Alii.* RECITATOR

SPECTATORES, ad pudicos mores facta hæc fabula est.
Neque in hac ſubagitationes ſunt, neque ulla amatio,
Nec pueri ſuppoſitio, nec argenti circumductio,
Neque ubi amans adoleſcens ſcortum liberet clam patrem ſuum.
Hujuſmodi paucas Poëtæ reperiunt Comœdias,
Ubi boni meliores fiant. nunc vos, ſi vobis placet,
Et, ſi placuimus, neque odio fuimus, ſignum hoc mittite:
Qui pudicitiæ eſſe voltis præmium, plauſum date.

2. *Subagitationes.*] *Subagitare mulierem* eſt laſcivius eam attrectare.

3. *Pueri ſuppoſitio.*] Puerum ſupponere dicuntur mulieres, quæ fœtum alienum pro ſuo alunt, ac fovent. Hinc *pueri ſuppoſiti*, id eſt, ſubditi. *Lamb.*

5. *Reperiunt.*] Excogitant, fingunt quod proprium Poëtarum eſt.

7. *Signum hoc.*] Mihi videtur hoc geſtu expreſſum fuiſſe ſignum: quod ſpectatores ſuo exemplo *Grex* imitari poſtulet. *Douza.*

FINIS CAPTEIVORUM.

M. ACCI PLAUTI
CURCULIO.

DRAMATIS PERSONÆ.

PALINURUS, *servus*.
PHÆDROMUS, *adolescens*.
LENA, *anus*.
PLANESIUM, *virgo*.
CAPPADOX, *leno*.
COQUUS.
CURCULIO, *parasitus*.
LYCO, *trapezita*.
CHORAGUS.
THERAPONTIGONUS, *miles*.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Curculio missus Phædromi it Cariam,
Ut petat argentum. ibi ille eludit annulo
Rivalem. scribit atque obsignavit literas.
Cognoscit signum Lyco, ubi vidit, militis:
Ut amicam mittat, precium lenoni dedit.
Lyconem miles ac lenonem in jus rapit.
Ipsus sororem, quam peribat, repperit:
Oratu cujus Phædromo nuptum locat.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HUjus Comœdiæ argumentum est tenue ac simplex, in sola Parasiti fraude fortuita paulo plenius. Nam introducitur adolescens amans puellam à lenone avaro, quam ille quidem redimeret, nisi pecunia deesset. Hanc in Caria se posse mutuo sumere sperans, mittit illo Parasitum suum, qui petat. Is pecuniam quidem, quam mutuo accipiat, reperit nullam: sed annulum in potu suffuratur Militis, à quo fuerat ad cœnam invitatus. Atque ut de eodem cognoverat, quod emisset puellam à Lenone, & pecuniam sitam esse apud Trapezitam, consignat annulo Militis litteras, easque Trapezitæ reddit, atque opera hujus, mulierem abducit, tanquam à milite missus. Venit postea Miles, & se circumventum, inque ira & indignatione mulierem illam sororem esse suam cognoscit. Itaque petenti hæc datur Phædromo: & à Lenone XXX. minæ exiguntur. Res geritur Epidauri.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

PALINURUS; PHÆDROMUS.

UO ted hoc noctis proficisci foras
Cum istoc ornatu, cumque hac pompa, Phædrome?
PH. Quo Venus Cupidoque imperat, suadetque amor.
Si media nox est; sive est prima vespera:
Si status condictus cum hoste intercedit dies;
Tamen est eundum, quo imperant, ingratiis.
PA. At tandem tandem. PH. tandem es odiosus mihi.
PA. Istuc quidem nec bellum est, nec memorabile:
Tute tibi puer es: lautus luces cereum.
PH. Egon' apicularum opera congestum non feram,
Ex dulci oriundum, melliculo dulci meo?

PA. Nam

1. QUO.] Hæc Comœdia, ut multæ aliæ, prologo caret, quia ab ipso auctore prologus non fiebat, nisi si quando in eo argumentum fabulæ narrarent. Alias cum fabulæ post mortem auctoris in scenam referrentur à celebribus histrionibus, solebant illi de suo præstare aliquid, & in prologo rationem dicere, cur hanc aut illam fabulam de novo reposuissent. *Salmasius*.

2. *Ornatu.*] Cum cereo funali in manu, & cætero instrumento amatorum proprio. *Lamb* *Pompa.*] Cum aliis servis, qui vinum & jentaculum Veneris gerunt. *Lamb.*

3. *Quo Venus.*] *Cupido & Amor idem significare videntur: sed est diversitas. Cupido enim inconsideratæ est necessitatis: Amor judicii.* Nonius.

4. *Si media.*] Sponsionum & stipulationum formulas certis verbis concipiebant, & fere ordiebantur, à *si, sive, ni, nive.* Vide Mercat. 2. 2. & Pseud. 4. 6. *I. Gul.*

5. *Status.*] *Status dies vocatur, qui judicii caussa est constitutus cum hoste,* id est, *peregrino Ejus enim generis ab antiquis Hostes appellabantur; quod erant pari jure cum populo Romano: atque hostire ponebatur pro æquare.* Festus. *Condictus.*] *Condicere* inquiunt JC. *denunciare est prisca lingua.* L.

7. *Tandem tandem.*] Scilicet intelligo te amare. Vel, desine insanire, resipisce & ad sanitatem revertere. *Lambinus.*

9. *Tute tibi puer es.*] Ex tot doctorum opinionibus nihil placet magis, quam illud Scaligeri, sensus ut sit, tute lotus ex balneo tibi facem gestas. Puerorum sive servulorum erat officium dominis à cœna vel balneo redeuntibus facem præferre. At hic Phædromus ipse nitidus, lautus, & è balneo veniens, facem portabat. Inde Palinurus: *Tute tibi puer es:* Id est, ipse tibi ministras, te ipse ut puero uteris. Ut Mercat. 5. 2. *Egomet mihi comes, calcator, equus, agaso, armiger.* Martialis 14. 64. *Defuerit si forte puer, soleasque libebit Sumere, pro puero pes erit ipse tibi.* Deinde *lautus luces cereum:* id est, è balneo modo egressus præfers tibi facem. Casin. 1. 1. 30. *Gronov.* *Puer es lautus, &c.*] Pueri lauti, id est, uncti terse & splendide vestiti prælucebant novæ nuptæ faces. Quod hic amator præter decorum sibi ipsi prælucerct, dicit puerum eum sibi lautum esse & lucere cereum, id est, facem ceream prælucere. Non aliud quærendum. *Salmasius.*

11. *Melliculo.*] Planesio; amoribus meis. *Douza.*

16. *Salve:*

PA. Nam quo te dicam ego ire? PH. si tu me roges,
Dicam, ut scias. PA. si rogitem, quid respondeas?
PH. Hoc Æsculapî fanum est. PA. plus jam anno scio.
PH. Huic proximum illud ostium occlusissimum. *Fest.* oculissimum, *id est*, carissimum.
Salve: valuistin' usque, ostium occlusissimum?
PA. Caruitne febris te heri, vel nudius tertius? *Palm.* iniitne febris.
Et heri cœnavistine? PH. deridesne me?
PA. Quid tu ergo insane rogitas, valeatne ostium?
PH. Bellissimum, hercle, vidi & taciturnissimum. *MS. Boxh. & duo Pall.* hercle vide.
Nunquam ullum verbum muttit: quom aperitur, tacet:
Cumque illa noctu clanculum ad me exit, tacet.
PA. Nunquid tu, quod te aut genere indignum sit tuo
Facis, aut inceptas facinus facere, Phædrome?
Num tu pudicæ cuipiam insidias locas?
Aut quam pudicam oportet esse? PH. nemini:
Nec me ille sinit Juppiter. PA. ego item volo.
Ita tuum conferto amare semper, si sapis, *Muret.* amorem.
Ne id quod ames, populus si sciat, tibi sit probro:
Semper curato ne sis intestabilis:
Quod amas, amato testibus præsentibus.
PH. Quid istuc est verbi? PA. caute ut incedas via: *M. C.* tuta ut inced.
PH. Quin leno hîc habitat. PA. nemo hinc prohibet nec vetat,
Quin quod palam est venale, si argentum est, emas.
Nemo ire quenquam publica prohibet via:

Dum

16. *Salve: valuistin' usque ostium.*] Erat hæc consuetudo interrogandi eos, quos ex intervallo videbant: non, ut ita simpliciter dicerent, *Valuistine?* sed hoc modo: *Valuistin' usque?* aut *perpetuone valuisti?* Muret. Mirum vero; hanc loquendi rationem Paluniro esse insaniæ argumentum. Nam de ædibus, villis, similibusque aliis, haud aliter, quam de hominibus, quærere veteres solebant. Plin. lib. I. Epist. *Quid agit Comum; quid arbor, quid porticus, &c.* Boxhornius.

17. *Caruitne.*] Quoniam homines ex febre aut ex longo jejunio delirare interdum, & mentis errore adfici solent, idcirco interrogat herum servus, carueritne febre proximum biduum; & num vespere cænaverit? Videbatur enim ei delirare, qui talibus verbis ostio blandiretur. *Muret.*

20. *Taciturnissimum.*] Votum amatorum, qui difficiles sectantur Veneres, ut januæ sine stridore pateant. *Lamb.*

28. *Tuum amare.*] Id est, tuas amationes. Sic Græci, τὸ ἐρᾶν, pro τὸ ἔρως. &c. *Taubm.*

30. *Intestabilis.*] Ne sis infamiæ nota inustus, neque amittas testimonii dicendi potestatem. *Lambin.*

Q 36. Fun-

Dum ne per fundum ſeptum facias ſemitam,
Dum tete abſtineas nupta, vidua, virgine,
Juventute, & pueris liberis, ama quid lubet.
PH. Lenonis hæ ſunt ædes. PA. male iſtis eveniat.
PH. Quî? PA. quia ſceleſtam ſervitutem ſerviunt.
PH. Obloquere. PA. fiat maxume. PH. etiam taces?
PA. Nempe obloqui me juſſeras. PH. At nunc veto.
Id uti occœpi dicere; ei ancillula eſt.
PA. Nempe huic lenoni, qui hîc habitat? PH. recte tenes.
PA. Minus formidabo ne exedat. PH. odioſus es.
Eam volt meretricem facere: ea me deperit.
Ego autem cum illa facere nolo mutuum. *Boxh.* cum illo.
PA. Quid ita? PH. quia proprium facio: amo pariter ſimul.
PA. MALUS clandeſtinus eſt amor, damnum 'ſt merum.
PH. Eſt, hercle, ita ut tu dicis. PA. jamne ea fert jugum?
PH. Tam à me pudica eſt, quaſi ſoror mea ſit: niſi

Si

36. *Fundum ſeptum.*] Agricolationis vocabula ad rem voluptatum crebro tranſlata, dictum Aſin. act. 5. 2. *Taubmannus.*

41. *Obloquere.*] Ambiguum. Phædromus accipit ut Indicativum, pro *obloqueris*: Servus ut Imperativum, quaſi obloqui jubeatur. *Lambin.*

45. *Minus formidabo ne excidat, &c.*] Libri habent, *excedat* pro excidat. Sic apud Saluſtium *accedere ad genua*, pro accidere. Quod ſequitur, *odioſus es*, non mutandum putem in *otioſus eſt*. Loquutio hæc familiaris Comicis, cum quis præter rem reſponderet, aut in re ſeria jocaretur, dicebant *odioſus es. Odio enecas. Dignus es cum hac tua ſuperſtitione odio.* Salmaſ.

47. *Facere nolo mutuum.*] Quod mirandum videretur, cum certum eſſet mutuo amore ſeſe invicem deperire; ſed captavit jocum comicis familiarem, & dixit, cum ab illa inſane amaretur, ſe tamen nolle facere cum ea mutuum. Alter mirabundus quærit quid ita? *quia*, inquit, *proprium facio, amo pariter ſimul.* Alluſit ad differentiam, quæ eſt inter mutuum & proprium. Quæ propria habemus ea ſervamus, ne à nobis auferantur. Quæ vero mutua accepimus, à nobis aliquando recedunt, cum repetit à nobis is qui dedit. Ut oſtenderet igitur amoris ſui magnitudinem, qui ſibi extorqueri & eripi nunquam poſſet, proprium in amore cum ea quæ illum amabat ſe facere reſpondet non mutuum, cum ſeſe ambo ita efflictim amarent, ut amor ille utriuſque eſſet proprius, id eſt, nunquam auferendus, ut ea quæ mutuo dantur & accipiuntur. *Salmaſ.*

50. *Fert jugum.*] Eſt, quod inferius dicit; *cubatne cum viris?* Ita *jugum Veneris* dicit matrimonium *Oppian.* Servius & Iſidor. memorant, jugum dicis cauſſa imponi conſueviſſe ſponſis, ut ſocietatis individuæ admonerentur hoc ſymbolo. Et *Iunoni juga* nomen inde eſſe, monet *Rittershuſius.*

51. *Pudica eſt.*] *Pudica matrona*, quæ marito contenta eſt. at hic *pudica*, quæ omnino virum ignorat. Et *ſignatam virginem* in eum ſenſum dixit *Lucillius* illæſam, inviolatam. Terentius *integram à viro.* J. Scalig.

53. *Flam-*

Si est osculando quippiam impudicior.
PA. Semper tu scito: FLAMMA fumo est proxuma;
Fumo comburi nihil potest, flamma potest.
Qui è NUCE nucleum esse volt, frangit nucem.
Qui volt cubare, pandit saltum saviis.
PH. At illa est pudica, neque dum cubitat cum viris.
PA. Credam, pudor si cuipiam Lenoni siet.
PH. Immo ut illam censes? ut quæque illi occasio est
Surripere se ad me, ubi savium oppegit, fugit.
Id eo fit, quia hîc leno ægrotus incubat
In Æsculapii fano, is me excruciat. PA. quid est?
PH. Alias me poscit pro illa triginta minas,
Alias talentum magnum; neque quicquam queo
Æqui bonique ab eo impetrare. PA. injuriu's, *Script. injurium est.*
Qui, quod lenoni nulli'st, id ab eo petas.
PH. Nunc hinc Parasitum in Curiam nisi meum,
Petitum argentum à meo sodali mutuum:
Quod si non affert, quo me vortam nescio.
PA. Si deos salutas, dextrovorsum censeo.

PH. Nunc

53. *Flamma fumo.*] Significat, osculis concubitum esse proximum. *Lambinus.*

56. *Pandit saltum saviis.*] Vulgo, *pangit saltem suavium.* Sed illud probavit ex Langianis Palmerius: nec aliter optimus Camerarii codex. Casina 5. 2. *Ubi illum saltum video obseptum.* Gruterus.

59. *Immo ut illam censes.*] Nugas maximas agit ille cum suo: *Tu illam censes, ut quæque, &c. ad me?* Idque eo infelicius, quia quæ hic dicenda fuerunt, jam occuparunt interpretes illustrato genere loquendi admodum Comico, quod ille non intellexit. Bacchid. 2. 20. *Immo ut eam credis? misera amans desiderat.* Trinummo 3. 3. *Diei tempus non vides? quid illum putas natura illa atque ingenio, jamdudum ebrius est.* Terentius Andria 5. 2. *Quid illum censes? cum illa litigat.* Adelph. 4. 5. *Quid ajunt? MI. Quid illas censes? Nihil.* Formula qua interrumpebant narrationem rei præsertim inopinatæ: qualis apud Ciceronem: *Quid quæris.* Gronovius.

60. *Suavium oppegit.*] Ori meo contra affixit. *Lamb.*

62. *Æsculapii fano.*] Qui à diis aliquid petere cogitabant, cubabant in eorum, quorum ope indigebant, fanis: tanquam responsa ab iis vel vigilantes vel in somnis accepturi. ut notat *Servius* ad illud Virgil. 7. Æn.

—— cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit.

Sic igitur ægroti in templo Æsculapii incubabant, ad remedia per somnium accipienda. *Lambinus.*

66. *Id ab.*] Vel id, æquum & bonum. *Lambin.*

70. *Dextrovorsum.*] Nam in salutandis & precandis diis, dextrovorsum se vertere solebant. Hinc festive in verbo *vertere* ex ambiguo hic ludit Palinurus. *Turneb.* lib. 1. cap. 17. & 22. 23.

Q 2 71. *Horunc.*]

PH. Nunc ara Veneris hæc est ante horum fores.
Me inferre Veneri vovi jam jentaculum.
PA. Quid an te pones Veneri jentaculo?
PH. Me, te, atque hosce omnes. PA. tum tu Venerem vomere vis?
PH. Cedo, puere, sinum. PA. quid facturus? PH. jam scies.
Anus hîc solet cubitare custos, janitrix,
Nomen ei est lenæ, multibiba atque merobiba.
PA. Quasi tu lagenam dicas, ubi vinum solet
Chium esse. PH. quid op' st verbis? vinosissuma est,
Eaque extemplo ubi vino has conspersi fores,
De odore adesse me scit, aperit illico.
PA. Eine hic cum vino sinus fertur? PH. nisi nevis.
PA. Nolo hercle. nam istunc qui fert, afflictum velim:
Ego nobis afferri censui. PH. quin tu taces?
Si quid super illi fuerit, id nobis sat est.
PA. Quisnam istic fluvius est, quem non recipiat mare?
PH. Sequere hac, Palinure, me ad fores: fi mihi obsequens.
PA. Ita faciam. PH. agite, bibite, festivæ fores;
Potate, fite mihi volentes propitiæ.

PA. Vol-

71. *Horunc.*] Lenonis, lenæ, & puellæ. *Lamb.*

72. *Veneri vovi jam jentaculum.*] Notum est è Latinis auctoribus, pueros fere solos jentaculo usos: perinde ut hodie ubique fere gentium hoc usurpatum est, ut pueri summo mane semper aliquid cibi capiant. Ea propter Plautus facit Phædronum adolescentulum Veneri jentaculum vovere. *Mercurial.*

73. *Ante pones Veneri.*] Palinurus excitatus novitate dicti. Quid, inquit, an temet Veneri dabis in jentaculum? & applicant jlocalariter statim: PH. *Me, te atque omnes.* Taubm.

75. *Sinum.*] Vasis genus sinuosum. *Nonius.*

78. *Quasi tu lagenam.*] Alludit ad id, quod Latini scriptores solebant corpus humanum appellare *utrem* & *follem*. Arnob. l. 2. Lucill. *corticem*. Varro. *Amphora* Vopisc. Bonoso: *Laqueo vitam finivit. tum quidem jocus extitit, Amphoram pendere, non hominem.* Gruter.

79. *Chium.*] Jocatur ex eo, quod cum vino Græco fere aqua maris admixta esset, Chio tamen non addebatur, sed meracum erat. Horat. 2. Sat. 8. *Alcon Chium maris expers.* Turneb.

83. *Istunc qui fert.*] Injuriam facit Lambino, qui scribit eum τὸ *istunc* retulisse ad *sinum*; sed & sibi illudit, quum legit *istuc*. Recte Lambinus: *Istunc*, nempe puerum, qui fert sinum vini plenum, adflictum ad terram velim, ut ejus casu omne vinum effunderetur, ac periret potius quam ad anum perferretur. *Gronov.* *Afflictum.*] Ad terram datum. V. N. Aul. 4. 3.

86. *Istic fluvius.*] Cum mari anum; cum fluvio vinum compatat. Vide Lucan. lib. 5. vs. 355. *Lamb.*

87. *Fi mihi obsequens.*] Horatius lib. 2. Sat. 5. *Fi cognitor ipse.* Lamb.

89. *Volentes propitiæ.*] Hoc dictum ex religione prisca, & communi sacrificantium

Pa. Voltisne olivas, aut pulpamentum, aut cap- *Scal. pulmentum.*
parim?
Ph. Exuscitate vostram huc custodem mihi.
Pa. Profundis vinum, quæ te res agitant? Ph. sine.
Viden' ut aperiuntur ædes festivissimæ?
Num muttit cardo? est lepidus. Pa. quin das savium.
Ph. Tace: occultemus lumen & vocem. Pa. licet.

tium formula petitum. Exemplo fuerint concepta illa & solemnia precationum verba apud Catonem: *Mars pater, te precor quæsoque, uti fies volens propitius mihi, domo, familiæque nostræ.* Douza.

90. *Voltisne olivas.*] Urbane herum ridet. Quod *olivas* & *capparim* dicit, vult significare hæc condimenta in crapulis & ebrietatibus convenientissima. *De cappari* plenius *Dioscor.* l. 2. c. 204. *Long.*

Actus Primi Scena Secunda.

LENA, PHÆDROMUS, PALINURUS.

Flos veteris vini meis naribus objectus est.
Ejus amos cupidam me huc prolicit per tenebras.
Ubi ubi est? prope me est. evax habeo. Salve anime mi,
Liberi lepos. ut veteris vetusti cupida sum!
Nam omnium unguentûm odor præ tuo, nautea est.
Tu mihi stacte, tu cinnamomum, tu rosa,
Tu crocinum & casia es, tu bdellium. nam ubi
Tu profusus, ibi ego me pervelim sepultam.

Sed

1. *Flos veteris vini.*] Ἀνθοσμίας οἶνος: ut & apud Lucret. *Bacchi flos*, odor est & fragrantia vini. *Flos vini* alias etiam dicitur, cum vinum in summo tenuem quandam habet spumam. *Camerarius.*

2. *Amos.*] Antique; ut *colos*, *vapos*, *nidos*, *&c.* Hac una de causa censeo, Plautum dixisse *amos, odos, lepos*; ut exprimeret sermonem anus blesulæ. *Acidal.*

4. *Liberi lepos.*] Bacchi suavitas. *Taub.* *Veteris vetusti.*] Quæ ejusdem significationis conjunguntur, licet significatione non augeant, augent conjunctione. Ita hic significatur vinum veterrimum. Sed & ea, quæ desinunt in *ustus*, ut *onustus*, *robustus*, & alia, vim habent augendi. *Boxhorn.*

5. *Nautea.*] Vid. not. Asin. 5. 2.

6. *Stacte.*] Latex, oleumve è cinnamomo & myrrha incisa sudans. *Theophrast.*

7. *Crocinum.*] Croci unguentum; ita dictum, ut ab amaraco, *amaracinum.* J. Gul. *Bdellium.*] Βδέλλιον diminutivæ formæ est: nam principale est βδέλλα. Ita vocat Auctor Peripli aliquot locis, *Marcello Empirico*, bedella.

—— *Crocon atque bedellam.*

Apud Plautum in antiquis libris *bedellium* scribitur pro *bdellium*, quod aliud non potest significare præter aromaticum gummi. *Salmas.*

8. *Pervelim sepultam.*] Veteres iis, quæ viventes gratissima habuerant, spargi aut perfundi sepulchra sua optabant. Haud aliud votum est aut mandatum Sergii Polensis parasiti, in veteri inscriptione, quæ legitur Polæ in Istria; *Si urbani*

Sed quum adhuc naſo odos obſecutus es meo,
Da viciſſim meo gutturi gaudium.
Nihil ago tecum. ubi eſt ipſus? ipſum expeto
Tangere, invergere in me liquores tuos
Sino ductim. ſed hac abiit, hac perſequar. *Dousa. ſino ductim.*
PH. Sitit hæc anus. PA. quantillum ſitit? PH. modica eſt,
Capit quadrantal. PA. pol, ut tu prædicas,
Vindemia hæc huic anui non ſatis eſt ſoli.
Canem eſſe hanc quidem magis par fuit: ſagax
Naſum habet. LE. amabo, cuja vox ſonat procul?
PH. Cenſeo hanc appellandam anum. adibo. redi,
Et reſpice ad me lena. LE. Imperator quis eſt?
PH. Vini pollens, lepidus Liber;
Tibi qui ſcreanti, ſiccæ, ſemiſomnæ
Affert potionem, & te ſedatum it.
LE. Quam longe à me abeſt? PH. lumen hoc vide.
LE. Grandiorem gradum ergo fac ad me, obſecro.
PH. Salve. LE. egon' ſalva ſim, quæ ſiti ſicca ſum?
PH. At jam bibes. LE. diu ſit. PH. hem tibi anus lepida. *Lamb. en tibi: ſc. quod bibas.*
LE. Salve oculiſſime homo. PA. age, effunde hoc cito

In

urbani perhiberi vultis, arenti meo cineri cantharo piaculum vinarium feſtinate. Boxh.

11. *Nihil ago tecum.*] Scilicet ô odor nihil te moror: niſi & vinum bibam. *Lambin.* *Ipſus?*] Flos Liberi. *Lamb.*

12. *Invergere.*] Id eſt, infundere. Virgil. 6. Æn. ℣ſ. 244.

— *Frontique invergit vina ſacerdos.*

Id eſt, deorſum fundit. de quo Servius. Diomedes, *ſenſim illabi & influere*, exponit. *Taubm.*

13. *Ductim.*] E Sino. Adverb. hoc *Priſc.* interpretatus eſt ἀπνευστὶ, quod ſignificat in bibendo aviditatem & copiam. *Camer.*

15. *Quadrantal.*] Vas pedis quadrati, octo & quadraginta capit ſextarios: amphora Græcis. *Feſtus.*

18. *Sagax naſum.*] *Naſum* genere neutro obſervat etiam Nonius. Ita Menæchm. act. 1. 2. *Spurcatur naſum odore.* Taubm.

20. *Imperator quis eſt.*] Sic Camerarianus codex & Pal. quart. Reliqui, *quis es*, ut & olim impreſſi. Par. Bene, niſi obſtaret infra ℣ſ. 24. *Gruter.*

21. *Vini pollens.*] Vini copia inſtructus. ſcil. Bacchus ipſe. *Taubm.*

22. *Siccæ.*] Vide Mil. act. 3. 1.

28. *Oculiſſume.*] *Muretus* ad verſum Catulli:

Ambobus mihi quæ carior eſt oculis,

notat; Oculorum ſenſus nobis omnium eſt cariſſimus, ut præclare diſputat *Ariſtoteles* lib. 1. de Sapientia. Ideo oculorum in exprimenda vi amoris crebra fit mentio. Plautus quidem *oculitus amare*, pro eo, quod eſt, ſingulariter amare; & *oculiſſimum hominem*, pro cariſſimo dixit.

29. *Bara-*

In barathrum: propere prolue cloacam. PH. tace.
Nolo huic maledici. PA. faciam igitur male potius.
LE. Venus, de paulo paululum hoc tibi dabo,
Haud lubenter. nam tibi amantes, propinantes,
Vinum potantes dant omnes: mihi haud ſæpe
Eveniunt tales hæreditates. PA. hoc vide, ut
Ingurgitat impura in ſe merum avariter,
Faucibus plenis! PH. perii hercle! huic quid primum dicam
Neſcio. PA. hem iſtuc, quod mihi dixti. PH. quid id eſt?
PA. Periiſſe ut te dicas. PH. male tibi di faciant.
PA. Diciſti. LE. ah! PA. quid eſt? ecquid lubet? LE. lubet.
PA. Etiam mihi quoque ſtimulo fodere lubet te.
PH. Tace, noli. PA. taceo. ecce autem bibit arcus; pluet
Credo hercle hodie. PH. jamne ego huic dico? PA. quid dices?
PH. Me periiſſe. PA. age dice. PH. anus audi. hoc volo
Scire te, perditus ſum miſer. LE. at pol ego oppido
Servata. ſed quid eſt, quid lubet perditum
Dicere te eſſe? PH. quia id, quod amo, careo.
LE. Phædrome mi, ne plora, amabo: tu me
Curato ne ſitiam, ego tibi, quod amas, jam huc adducam.
PH. Tibi næ ego, ſi fidem ſervas mecum,

Mſſ Lang. perditiſſimus ſum.

Vineam

29. *Barathrum.*] Feſtus: *Barathrum Gr. appellant locum præcipitem; unde emergi non poſſit. dictum ab eo quod eſt βαρύς.* unde & Hor. 1. ep. 15. *barathrum macelli* vocat helluonem, qui vorat quicquid in macello proſtat. *Cloacam* ventrem. *Taubm.*

31. *Venus, de, &c.*] Exprimit anus ritum libandi. De poculo enim pleno, quod erat potatura, paulum Veneri libat, id eſt, in honorem Veneris leviter defundit. Sic enim libare ſolebant, quod vel in aram faciebant, vel in menſam, quæ aræ loco erat; vel in focum, qui ſacer habebatur; vel in mare, in honorem deorum marinorum; vel in quemcunque locum pro re nata. Virg. 5. Æn.

—— *extaque ſalſos*
Projiciam in fluctus, & vina liquentia fundam. Turneb.

32. *Amantes, propinantes.*] Inſulſa mihi ſemper viſa eſt lectio vulgata. Lego ergo; *amantes propinant & Vinum potantes dant omnes.* Boxhorn.

41. *Bibit arcus.*] Credidit vetuſtas, itidem demiſſis in terram cornibus aquam è fontibus haurire. hinc illud Virgilii 1. Georg. vſ. 380.

—— *& bibit ingens Arcus.*

Propert. lib. 3.

Purpureus pluvias cur bibit arcus aquas.

Turneb.

49. *Tibi næ ego.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu deſumpta. ita infra act. 3. 1. vſ. 69. *Ibi nunc ſtatuam vult dare, &c.* necnon Rud. act. 4. 2. *Douza.*

Vineam pro aurea ſtatua ſtatuam, quæ tuo
Gutturi ſit monimentum. qui me in terra æque
Fortunatus erit, ſi illa ad me bitet,
Palinure? PA. edepol, QUI AMAT, ſi eget, miſera afficitur
Ærumna. PH. non ita res eſt: nam confido
Paraſitum hodie adventurum cum argento ad me.
PA. Magnum inceptas, ſi id exſpectas, quod nuſquam 'ſt.
PH. Quid ſi adeam ad fores, atque occentem? PA. ſi lubet,
Neque veto, neque jubeo: quando ego te video
Immutatis moribus eſse, here, atque ingenio.
PH. Peſsuli, heus peſsuli, vos ſaluto lubens,
Vos amo, vos volo, vos peto, atque obſecro,
Gerite amanti mihi morem amœniſsumi:
Fite cauſa mea Lydi barbari,
Suſſilite obſecro, & mittite iſtanc foras,
Quæ mihi miſero amanti ebibit ſanguinem.
Hoc vide ut dormiunt peſsuli peſsumi,
Nec mea gratia commovent ſe ocyus.
Reſpicio, nihili meam vos gratiam facere. *Lamb.* perſpicio.
Sed tace, tace. PA. taceo hercle. quid eſt? PH. ſentio ſonitum. *Lamb* 'ſt tace, tace.
Tandem edepol mihi morigeri peſsuli fiunt.

51. *Monimentum, &c.*] Formula ex antiquo dedicationum ritu deſumta. Senſus eſt: Vineam tibi pro ſtatua ſtatuam, quam ingurgites. *Meurſ.*

57. *Occentem?*] Vide notas Mercat. 2.3.73.

60. *Peſſuli, heus peſſuli.*] *Iſ. Caſaubon.* ad illud Perſii Sat. 5. —— *dum Chryſidis udas Ebrius ante fores extincta cum face canto:* Græci hoc vocant (Plutarchus Ἐρωτικῷ) ᾄδειν τὸ παρακλαυσίθυρον Qui ibant comeſſatum, funalia ac faces geſtabant: ſed quas extinguebant, cum ad fores erat ventum. Exemplum canticorum ejuſmodi, quæ ante fores cantabant, habes hic venuſtiſſimum.

63. *Lydi barbari.*] *Ludius* & *Ludio* dixerunt alii, ut *Surus* & *Suria*. *Ludius* ſaltator proprie Latinis, non à *ludendo*, ut placet doctis viris, ſed à *Lydis*, qui inter nationes ſaltationi bacchationique deditas. *Salmaſius.* Vid. Pænulo, act. 5. ſc. 3. Turneb. lib. 19. 10.

66. *Dormiunt.*] Vid. Moſtell. act. 3. 2.

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

ANUS, PLANESIUM, PHÆDROMUS, PALINURUS.

PLacide egredere, & ſonitum prohibe forum, & crepitum cardinum:

Ne

Ne quod hîc agimus, herus percipiat fieri, mea Planesium.
Mane, suffundam aquulam. PA. viden' ut anus tremula medicinam facit,
Eapse merum condidicit bibere, foribus dat aquam quam bibant.
PL. Ubi tu es, qui me convadatus Veneriis vadimoniis?
Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? ecce me.
Sisto ego tibi me, & mihi contra itidem te ut sistas suadeo.
PH. Assum: nam si absim, haud recusem quin mihi male sit, mel meum.
PL. Anime mi, procul amantem abesse haud consentaneum est.
PH. Palinure, Palinure. PA. eloquere, quid est, quod Palinurum voces?
PH. Est lepida. PA. nimis lepida. PH. sum deus. PA. immo homo haud magni preci.
PH. Quid vidisti, aut quid videbis magis diis æquiparabile?
PA. Male valere te, quod mihi ægre est. PH. male mihi morigerus, tace.
PA. IPSUS SE excruciat, qui homo quod amat, videt, nec potitur dum licet.
PH. Recte objurgat. sane haud quicquam 'st magis quod cupiam tamdiu. Douz. jamdiu.

PL. Tene

3. *Medicinam facit.*] Scil. cardinibus. Supra act. 1. 1. *Vino has conspersi fores:* item: *bibite, festivæ fores.* in quibus morem Græcorum tangit, apud quos amatores illa perfusione uti solent. Hæc vero suffusio longe alia est. Et fallendis maritis ad januæ cardines aquam mulierculæ affundebant, ne streperent. *Lips.* Hujus rei hanc ego causam esse arbitror, quod medici ægrotos vino prohibent, aqua decocta uti jubentes, recte quidem: Sed ægroti intemperantes haud sane libenter id ferunt. Itaque vulgo audias: *Ipsi sibi vinum sumunt, nobis quasi canibus aquam relinquunt.* Quin & multi olim ex medicis vino paulo largiore utebantur, quod ex Athenæo, & Philemonis reliquiis discas. Eo igitur respexit poëta. *Tan. Faber.*

5. *Convadatus.*] Qui quasi vadibus à me acceptis me in jus vocas. Active etiam *vadato* dixit Hor. 1. Sat. 9. Noster, *vadatum amore*, passive, Bacchid. act. 2. 2. *Lambin.*

6. *Libello.*] Quia etiam edicto publice adfixo latitantes citabantur. *Ravard.*

7. *Sisto me.*] Verbum juris in obeundo vadimonio. *Taubm.*

11. *Sum deus.*] Propert. 2. el. 12.

Si dabit hæc multas, fiam immortalis in illis.
Nocte una quivis vel deus esse potest.

13. *Male valere, &c.*] Lambinus ex tribus: *Male valere te quidem mihi ægre est.* Miror quos libros citet cum omnes MSS. editique habeant, *quod.* Grut. Quæsiverat Phædromus, *quod vidisti?* Respondet Palinurus, *Male valere te.* nempe animo. Subintelligitur *vidi.* Boxhorn. Lege: *Male valere te quam mihi ægre est.* Tan. Faber.

PL. Tene me, amplectere ergo. PH. hoc etiam est, quamobrem cupiam vivere.
Quia te prohibet herus, clam hero potior. PL. prohibet, nec prohibere quit,
Nec prohibebit, nisi mors meum animum abs te abalienaverit.
PA. Enimvero nequeo durare, quin ego herum accusem meum:
Nam BONUM est, pauxillum amare sane, insane non bonum est:
Verum totum insanum amare, hoc est, quod meus herus facit.
PH. Sibi sua habeant regna reges, sibi divitias divites:
Sibi honores, sibi virtutes, sibi pugnas, sibi prælia. *Non.* sibi pugnas, sibi mœnia.
Dum mihi abstineant invidere, sibi quisque habeant quod suum est.
PA. Quid tu Venerin' pervigilare te vovisti Phædrome?
Nam hoc quidem edepol haud multo post luce lucebit. PH. tace.
PA. Quid taceam? quin tu is dormitum? PH. dormio, ne occlamites.
PA. Tu quidem vigilas. PH. at meo more dormio: hic somnu'st mihi. *Douz.* hæc somn. *sc. Planes.*
PA. Heus tu mulier: MALE MERERE de immerente inscitia est.
PL. Irascere, si te edentem hic à cibo abigat. PA. ilicet. irascaris. *Camer.*

Pariter

16. *Cupiam vivere.*] Gratissima sibi ita exprimebant veteres, ut dicerent, se propter illa diutius vivere velle, sicut ingratissima, propter quæ mori. Inde, *Vita,* amantibus dicuntur amatæ. *Boxhorn.*

17. PL. *Prohibet.*] Omnibus suis interpretationibus hic supersedere potuisset *Lambinus,* si retinuisset interrogationem, quæ est in vett. libris: Pl. *Prohibet? nec prohibere quit. Nec prohibebit.* Quia enim Phædromus dixerat, lenonem prohibere conventus istos: negat Planesium eum prohibere. Est autem ambiguitas in verbo *Prohibere:* quod cum effectu accipit Planesium. *Pistoris.*

20. *Amare sane.*] Ita ut homines sani solent.

25. *Pervigilare.*] Allusum ad *Pervigilia Cereris, Veneris,* & sacra nocturna. Martial. lib. 9. 70.

Nam vigilare leve est, pervigilare grave est.

Douza.

26. *Nam hoc quidem edepol.*] Recte Lambinus, δεικτικῶς cœlum: & inepta est interpretatio. Hoc tuum pervigilare Veneri orto die omnibus patebit. Amphit. 1. 3. *Eamus Amphitruo: Lucifcit hoc jam.* Terentius Heaut. 3. 1. *Luciscit hoc jam.* Vetus Poëta: *Aspice hoc sublime candens, quem invocant omnes Iovem.* Gronov.

27. *Dormio.*] Scil. *tibi,* non meæ Planesio. *Douza.*

29. *Inscitia est.*] Id est, stultitia. *Festus.* Vide Mostell. act. 1. 3.

30. *Ilicet.*] Actum est. Vid. Epid. act. 5. 2.

32. *Ut*

Pariter hos perire amando video, uterque insaniunt:
Viden', ut misere moliuntur! nequeunt complecti satis.
Etiam dispertimini? PL. NULLI EST homini perpetuum bonum.
Jam huic voluptati hoc adjunctum est odium. PA. quid ais propudium?
Tun' etiam cum noctuinis oculis, odium me vocas?
Ebriola, persolla: nugæ. PH. tun' meam Venerem vituperas?
Quod quidem mihi polluctus virgis servus sermonem serat.
At næ tu, hercle, cum cruciatu magno dixisti id tuo.
Hem tibi maledictis pro istis: dictis moderari ut queas.
PA. Tuam fidem, Venus noctuvigila! PH. pergin' etiam verbero? *Turn.* Venus noctu-vigila.
PL. Noli, amabo, verberare lapidem, ne perdas manum.
PA. Flagitium probrumque magnum, Phædrome, expergefacis;

Bene

32. *Ut misere moliuntur.*] De hac amantium rabie Lucret. lib. 4.

—— *etenim potiundi tempore in ipso*
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum,
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruatur, &c.

34. *Propudium.*] Non dubium, quæ Græcis *καθάρματα*, ea Latinis *propudia* dicta. Inde homines sceleratos, ut Græci *καθάρματα*, Romani eosdem *Propudia* vocarunt. *Scalig.*

35. *Cum noctuinis.*] Glaucos oculos Romani non perinde amabant; nigros autem magni faciebant. Itaque ad ludibrium, cujus erant oculi glauci, eam *noctuinos oculos* habere hic dicitur: de avis inauspicatæ, cujus tales oculi sunt, nomine petita illusione. Eos oculos *virides* vulgo dicimus. Ac æque amaro joco per Comicam lasciviam *herbeos* Poëta vocavit, scena seq. eosdem & *felineos* appellabant. *Turneb.*

36. *Persolla: nugæ.*] *Persollæ nugæ*, rectum est, pro *persolæ*. Persolæ autem nugæ sunt nudæ nugæ. Ut alio loco, *hanc amas meras nugas*. *Persolus* autem pro admodum solus, ὁ *μονώτατος*. Sic *peradolescens*, *pervirgo*, apud auctores. *Salmas.*

37. *Quod quidem.*] Puto hæc dici à Phædromo hoc sensu: Ergone feram, ut servus plagipatida hic mihi argutias ferat? Hæcque ita sunt enuncianda, ut statim manum allevet, & pugnos impingat. *Gruter.*

38. *Polluctus.*] *Polluctum virgis* dicit accumulatum verberibus: ut ara Herculis, cum referta esset iis, quæ imponi de ritu religionis priscæ solebant, tum *polluctum* illud dicebatur, quasi *projectum*, ut Varro interpretatur. *Camer.*

40. *Noctuvigila.*] *Noctilucam* Horatius 4. Oda 6. eandem cum *Luna* facit. *Lævinus* vero, vetustissimus auctor, videtur eam Venerem nominare: *Venerem igitur almam adorans, sive fœmina, sive mas est, ita ut alma Noctiluca est.* Quare ab eadem ratione dicitur *noctuvigila* à Plauto, hoc est, *νυκτιλαμπής*. *I. Gulielm.*

42. *Probrumque.*] Vide Not. Mercat. act. 1. 1.

43. *Æditum aperire fanum.*] Imperfectam locutionem censet Camerarius, ut in illo: *Item alios deos facturum scilicet.*

Sed

Bene monſtrantem pugnis cædis, hanc amas: nugas meras.
Hoccine fieri, ut immodeſtis te hîc moderere moribus?
PH. AURO CONTRA cedo modeſtum amatorem. à me aurum accipe.
PA. Cedo mihi contra aurichalco, cui ego ſano ſerviam.
PL. Bene vale, ocule mi: nam ſonitum & crepitum clauſtrorum audio,
Ædituum aperire fanum. quouſque, quæſo, ad hunc modum
Inter nos amore utimur ſemper ſurreptitio?
PH. Minime. nam Paraſitum miſi nudius quartus Cariam, *Acid.* minimo, *ſc. temp. ſpacio.*
Petere argentum: is hodie hîc aderit. PL. nimium conſultas diu.
PH. Ita me Venus amet, ut ego te hoc triduum nunquam ſinam
In domo eſſe iſtac, quin ego te liberalem liberem. *Gold,* liberali, (*ſc. cauſa.*) liberem.
PL. Facito ut me memineris. tene etiam, priuſquam hinc abeo, ſavium.
PH. Siquidem, hercle, mihi regnum detur, nunquam id potius perſequar.
Quando ego te videbo? PL. hem, iſtoc verbo vindictam para.

Si

Sed hic nihil imperfectum: vis enim eſt in particula *τῷ ſcilicet*. Nec tamen *adituumque* placet, ſed, *nam ſonitu & crepitu clauſtrorum inaudio Ædituum aperire fanum.* Gronov.

45. *Auro contra.*] Id eſt, date mihi pari & æquo auri pondere repenſum, ego tandundem auri dederim. *Turneb.*

46. *Cedo mihi contra aurichalco.*] Non ex hoc loco colligi poteſt, aurichalcum antiquis auro carius fuiſſe. Si enim prius de auro præcedit, non ſequitur, ut quod reponit ſervus de aurichalco, carius eſſe debeat. Sed comico joco luſit. De auro dixerat herus ejus, repoſuit ille de aurichalco, in quo etiam aurum eſt ſaltem de nomine. Fuit certe eo tempore æris genus præſtantiſſimi. Horatius: *Tibia non ut nunc orichalco vincta.* Nam aurichalcum idem cum orichalco. Sic enim ſcribebant, ut *ploſtrum & plauſtrum*, *Plotus* & *Plautus*, & ſimilia. Multi crediderunt aurichalcum eſſe æs & aurum mixtum, propter illam auri in aurichalco denominationem. ſed falſi ſunt. Inde optimæ Gloſſæ, *aurochalca* interpretantur, *κεραμάτινα*; id eſt, ex auro & ære temperata. Verum nomen eſt hujus vocis, *orichalcum* ex Græco *ὀρείχαλκον*, quaſi æs montanum, ſive ex lapide æroſo excoctum, quod fuit genus æris præſtantiſſimum. At pro *orichalcum* veteres Romani ſcripſere *aurichalcum*, cum tamen nihil auri admixtum haberet. *Salmaſius.*

53. *Te liberalem.*] Id eſt, quæ in me tam liberalis es. Vel, quæ tam liberali facie & ingenio es. *Lamb.*

54. *Tene etiam, priuſquam.*] Fruſtra laborat Lambinus: nec *tene* eſt abſens hujus oſculi memoriam conſerva, ſed ſimpliciter, cape, habe, ut centum aliis in rebus. *Gronovius.* Adde Tan. Fabrum lib. 2. Epiſt. Critic. 28.

56. *Iſthoc verbo vindictam.*] Non magis, ut prætor, quam quilibet aſſertor & vindex.

Si amas, eme. ne rogites; facito ut pretio pervincas tuo.
Bene vale. PH. jamne ego relinquor? pulchre Palinure occidi.
PA. Ego quidem, qui & vapulando & ſomno pereo. PH. ſequere me.

vindex. Sed nec audiendus Piſtorius, qui *iſtoc verbo* interpretatur, cum dicto, & ſtatim. *Iſtoc verbo*, eſt propter id quod dixiſti, ut quando velis, videre me poſſis, redde me liberam. Ut id, quod dicis, non ſit ſubjectum alterius ditioni. Verbum pro re, quæ verbo ſignificatur: fere enim eodem ſenſu, ob eam rem. Moſtel. 3. 1. *Moleſtus ſi ſum, reddite argentum, abiero. Reſponſiones omnes hoc verbo eripite.* Id eſt, re, quæ hoc verbo ſignificatur. Hac Fabula 2. 2. *Semper tu huic verbo vitato abs tuo viro, i foras mulier.* Ambroſius ep. 3. *Rara itaque confeſſio de peccatis, rara pœnitentia, rara in hominibus ejus verbi adſertio.* Gronov. *Vindictam.*] Tanquam Prætor, id eſt, viam reperi, qua me liberes. *Vindicta*, virga prætoria, qua ſervi contacti, manumittebantur. *Lamb.*

57. *Pervincas.*] Quemvis alium emptorem pretio ut pervincas facito: ne opus ſit rogitare, quando me viſurus es. *Lambin.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CAPPADOX, PALINURUS.

Migrare certu'ſt jam nunc è fano foras,
Quando Æſculapî ita ſentio ſententiam:
Ut qui me nihili faciat, nec ſalvom velit.
Valetudo decreſcit, accreſcit labor.
Nam jam, quaſi zona, liene cinctus ambulo.
Geminos in ventre habere videor filios.
Nihil metuo, niſi ne medius diſrumpar miſer.
PA. Si recte facias, Phædrome, auſcultes mihi,
Atque iſtam exturbes ex animo ægritudinem.
Paves, Paraſitus quia non rediit Caria.
Afferre argentum credo. nam ſi non ferat,
Tormento non retineri potuit ferreo,
Quin reciperet ſe huc eſum ad præſepim ſuam. MT. cam. præſæpe ſuum.
CA. Quis hic eſt, qui loquitur? PA. quojam vocem ego audio?
CA. Eſtne hic Palinurus Phædromi? PA. qui hic eſt homo
Cum collativo ventre, atque oculis herbeis?

De

6. G*eminos in, &c.*] Quia utrimque & à dextra & à læva cingit me lien venterque, eo tumidiore & majore facto mihi diſtenditur, proinde ac ſi geminos in utero filios geram. *Lambin.*

16. *Collativo ventre.*] Id eſt, *magno & turgido: quia in eum omnia edulia conferantur.* Feſtus. Ego puto lenonis ventrem.

De forma novi, de colore non queo
Novisse, jamjam novi. leno est Cappadox.
Congrediar. CA. salve Palinure. PA. ô scelerum caput,
Salveto. quid agis? CA. vivo. PA. nempe ut dignus es.
Sed quid tibi est? CA. lien necat, renes dolent,
Pulmones distrahuntur, cruciatur jecur,
Radices cordis pereunt, hiræ omnes dolent.
PA. Tum te igitur morbus agitat hepatarius.
CA. FACILE 'st miserum irridere. PA. quin tu aliquot dies
Perdura, dum intestina exputescunt tibi.
Nunc dum salsura sat bona 'st, si id feceris,
Vænire poteris intestinis vilius.

CA. Lien

trem *collativum* eo esse dictum, quod propter vitium corporis & viscerum omne alimentum, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: & hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intumescat. *Lamb. Oculis herbeis.*] Vide supra act. 1. 3. & Capteivis 3. 4.

20. *Vivo.*] Quasi dicat: vivo tantum, non item valeo. *Lambin.*

23. *Hiræ.*] Festus: *Hira, quæ diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt νῆστιν, intestinum est, quod lejunum vocant.* Glossæ: Hira, ἐγκοίλιον νῆστιν. Arnobius lib. 7. *Non similiter fendicas, quæ & ipsæ sunt hiræ.* Pro aliis tamen etiam intestinis sumi, docet Nonius: unde *hillæ* apud Horat. 2. Sat. 4. Glossar. *Illum* sine aspirat. νάρθηξ τὸ ἐντός. & hoc hic probat *Scal.* ad Festum.

26. *Dum intestina exputescunt.*] Vult perdurandum Lenoni, donec ei intestina tabescant: utique cum sit ea anni tempestas, qua salsura solito carius væneat. eo facto, futurum, ut intestina sola æquè carè distrahantur, si non carius, quam ipsemet homo totus, hoc est, vix tantum feres pretii à te toto, quantum ex solis intestinis. *Taubm.*

27. *Nunc dum salsura.*] Haud quaquam accipio cum Grutero, cum ea sit anni tempestas, qua salsura solito carius veneat: nec cum Lambino, ex tuis intestinis sale conditis & maceratis sat bona salsamenta confici pessunt: aut cum Turnebo censeo ad garum ex intestinis piscium putridis pretiosum liquamen respici. Nunc dum, inquit, salsura vel muries intestinorum tuorum, quæ conservat intestina tua, sat bona est, integra est, facit officium, ut nondum omnia tua intestina computruerint. Et de vita, deque eo, quod sani restat in intestinis, loquitur, ut de muria: de ipsis, ut de muriaticis loquebantur. Quemadmodum suibus animam pro sale datam dicebat Chrysippus. *Gronovius.*

28. *Intestinis vilius.*] Ne hoc quidem accipio cum Grutero, eo pacto futurum, ut intestina sola æque caro distrahantur, si non carius, quam totus homo. Nam *intestinis vilius* est omnino, ob intestina putrida & delinita vilius. Sic in illo, *Isto vilius.* Sosipater Charisius lib. 2. *Rex qui vocarat ad cœnam, si sibi ea res exhibenda indiceretur, quam exhibere non posset, respondit, ut Tranquillus refert: Hoc vilius hodie mihi erit in cœna.* Id est, ob hanc rem non præbitam vel appositam vilius, frugalius; εὐτελέστερον apparata erit hodie cœna. Sic Terentius Adelph. 5. 9. *Tu tuum officium facies, atque huic aliquid paullulum præ manu Dederis, unde utatur: reddet tibi cito. Mi. Istoc vilius.* Hoc est, ob id, quod dicis, non commissum illi vilius mihi constabit. Satis magno hic mihi

CA. Lien dierectu' ſt. PA. ambula, id lieni optumum 'ſt. MSſ. Lamb. lien diruptu' ſt.

CA. Aufer iſtæc quæſo, atque hoc reſponde quod rogo.
Potin' conjecturam facere, ſi narrem tibi,
Hac nocte quod ego ſomniavi dormiens?
PA. Vah, ſolus hic homo 'ſt, qui ſciat divinitus.
Quin Conjectores à me conſilium petunt:
Quod eis reſpondi, ea omnes ſtant ſententia.

mihi conſtat: id quod vis ſi adderem, pluris conſtaret: nam haud dubie, quæ darem, perderem. Quod ad hoc igitur attinet, vilius & minus erit, quod in illum impendi, quoque per illum careo. Jam Parrhaſius & Palmerius hæc duo loca compararunt: ſed alter explicat neutrum, alter explicat utrumque male: nec profuit Guideto vidiſſe illos. Hanc formulam licet addas illis, quibus ad Captivos ne palam negarent, εὐφημεῖν veteres ſolitos notavimus. Eſt igitur *inteſtinis vilius*, quod ad illam partem, quæ detrahetur; quanto inteſtina conſtarent, vilius: eoque facilius emtorem inveneris. *Gronovius.*

29. *Dierectus.*] Vide notas Capteiv. act. 3. ſcen. 4. vſ. 103. Trinum. act. 2. 4. *Ambula.*] Celſus lib. 4. cap. 9. ſcribit, vitium lienis quiete augeri, exercitatione & labore minui. *Taubmannus.*

33. *Hic homo.*] Δεικτικῶς ſe ipſum ſignificat. *Sciat divinitus.*] *Divinus*, ſubſtantive, ut Grammatici loquuntur, μάντις eſt, ſive vates. Horat. lib. 3. Od. 27.

Imbrium divina avis imminentum.

Martialis lib. 3. 71.

Non ſum divinus: ſed ſcio quid facias:

Taubm. *Divinitus*, repete ἀπὸ κοινοῦ, conjecturam facere. *Lamb.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

COQUUS, CAPPADOX, PALINURUS, PHÆDROMUS.

PAlinure, quid ſtas? quin depromuntur mihi,
Quæ opus ſunt: Paraſito ut ſit paratum prandium,
Quom veniat. PA. maneſis, dum huic conjicio ſomnium.
CO. Tute ipſe, ſi quid ſomniaſti, ad me refers.
PA. Fateor. CO. abi, deprome. PA. age, tu interea huic ſomnium
Narra: meliorem, quam ego ſum, ſuppono tibi.
Nam quod ſcio, omne ex hoc ſcio. CA. operam ut det.
PA. dabit.

CA. Facit

6. SUppono.] Id eſt, vicarium do. Douz.

7. *Operam ut det.*] Reticetur nihil aliud quam *Vereor*. Nam *vereor ut det*, eſt, vereor, ne non det, ut recte interpretantur. Illud alterum, *dummodo mihi operam det*, ſenſu quidem convenit, ſed non poſſunt inde ſuppleri verba defecta. *Gronov.*

8. Facit

CA. Facit hic quod pauci, ut sit magistro obsequens.
Da mihi igitur operam. CO. tametsi non novi, dabo.
CA. Hac nocte in somnis visus sum viderier, *Lamb.* visus sum tuerier.
Procul sedere longe à me Æsculapium;
Neque eum ad me adire, neque me magnipendere
Visu'st. CO. item alios deos facturos scilicet.
Sane illi inter se congruunt concorditer.
Nihil est mirandum; melius si nihil sit tibi:
Namque incubare satius te fuerat Jovi,
Qui tibi auxilium in jurejurando fuit.
CA. Siquidem incubare velint; qui perjuraverint;
Locus non præberi potis est in Capitolio.
CO. Hoc animum advorte: pacem ab Æsculapio
Petas, ne forte tibi eveniat magnum malum,
Quod in quiete tibi portentum'st. CA. bene facis.
Ibo atque orabo. CO. quæ res male vortat tibi.

PA. PRO

8. *Facit hic quod pauci.*] Jocus est ex eo, quod ex inepta re salubre monitum & gravis querela de corruptis juventutis moribus colligitur. Fassus erat Palinurus se quicquid sciret τῆς ὀψαρτυτικῆς debere coquo; sic agnoverat eum magistrum: eoque jubente abierat depromptum quæ opus essent; ita fuerat ei dicto obediens. Hinc Cappadox, cum jam intra aulæum esset Palinurus: *Facit hic*, nempe Palinurus. Pessime igitur hæc verba dant Palinuro; quasi is eo quod coquus morigerus esset in omnibus magistro, probet daturum haud dubie operam Cappadoci. Quid? an & Cappadox ejus magister? *Gronovius.*

9. *Non novi.*] Videtur hoc respondere Cocus: Etsi te non novi, tamen dabo operam, & auscultabo tibi. Et sic accipit Cappadox. Verum ille ambiguitatem sermonis de industria captans significat, somniorum monita suam intelligentiam fugere, neque se conjectorem esse. *I. Gulielm.* At malim: *tametsi non vovi, dabo.* nam *vovere*, idem quod *promittere*, seu *addicere*, significat. *Douza.*

16. *Incubare.*] Vide notas supra act. 1. Sc. 1. vs. 62. *Iovi.*] In Jovis templo. *Taubm.*

17. *Tibi qui auxilium tulit.*] Quia optimus Camerar Codex: *Qui tibi auxilium in jurejurando fuit*, sperno omnes alios, in quibus est *auxilio*, quod perinde fecerunt librarii, ut auctores vulgatæ *tulit*, quod genus loquendi non caperent. At quoties *auxilia* dicuntur pro auxiliariis? quoties *præsidium* appellatur, qui est præsidio? dicit ergo qui tibi auxilium sive auxiliarius fuit ad augendam rem & alios fraudandos in jurejurando indulgendo tibi: quum vel jurasti tuum esse, quod non erat tuum, aut te facturum daturumque, quod non fecisti vel creditum abjurasti. *Gronov.*

19. *In Capitolio.*] Claud. Verderius miratur, quod Plautus Parasitum hæc ita loqui faciat; qui tamen sit Epidauri: tanquam si nuspiam esset Capitolium nisi Romæ. imo sic vocabant qualiacunque templa grandia primoribus dicata Deis, etiam extra Italiam, ut pluribus ostendit Gruterus.

20. *Pacem.*] Id est, veniam. Amph. act. 5. 2.

6. *Strate-*

PA. Pro dii immortales, quem conſpicio! qui illic eſt?
Eſtne hic Paraſitus, qui miſſu'ſt in Cariam?
Heus Phædrome, exi, exi: exi, inquam, ocyus.
PH. Qui iſtic clamorem tollis? PA. Paraſitum tuum
Video occurrentem, ellum uſque in platea ultima.
Hinc auſcultemus quid agat. PH. ſane cenſeo. *Scal.* quid ait.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

CURCULIO, PHÆDROMUS, PALINURUS.

DAte viam mihi noti atque ignoti, dum ego hic officium meum
Facio: fugite omnes, abite, & de via ſecedite:
Ne quem in curſu capite, aut cubito, aut pectore offendam, aut genu.
Ita nunc ſubito, propere, & celere objectum 'ſt mihi negotium.
Nec quiſquam ſit tam opulentus, qui mihi obſiſtat in via;
Nec ſtrategus, nec tyrannus quiſquam, nec agoranomus,
Nec demarchus, nec comarchus, nec cum tanta gloria;
Quin cadat, quin capite ſiſtat in via de ſemita.
Tum iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant;
Qui incedunt ſuffarcinati cum libris, cum ſportulis,

6. *STrategus.*] Id eſt, imperator exercitus. *Agoranomus.*] Vid. Capteiv. act. 4. 2. *Lamb.*

7. *Demarchus.*] Tribunus plebis. Vide Turn. lib. 14. 11. *Comarchus.*] Vici magiſter. *Lambin.*

8. *Capite ſiſtat.*] Id eſt, quin in caput præceps à me detur, atque ita ſiſtatur humi proſtratus in via, quam ita arctam reddebat, ut *ſemitam faceret*: nam locum ruina aperiam, & laxabo; & de ſemita *viam* faciam. *Turneb.* Dicit igitur Paraſitus eos, qui ipſi obſtiterint, in viam è ſemita ſe projecturum; id eſt, ſe deturbaturum eos ex loco, quem ipſe elegerat, ad curſuram apto in viam, ubi minus commodum ſit ire. *Tiſtorus.*

9. *Capite operto.*] Mos Romanis in capite aperiendo & operiendo hic fuit. Laciniam nempe togæ in caput ſæpe rejecere contra æſtum, aut ventum: eamque detraxere, quando opus: interdum & palliolum: ſed ab ægris id factum aut delicatis. *Lipſius.* Vide Epid. act. 1. 1. & 2. 2.

10. *Suffarcinati cum libris.*] Id eſt, qui libros ſub axilla ferentes & ſub pallio, quo onere & ſarcina ob tumentem molem quaſi ſufferti videbantur, aut quod idem eſt ſuffarcinati. Nam antiquum eſt *farcinare* pro farcire. Sic apud Terentium in Andria, act. 4. ſc. 5. *Verum vidi Cantharam ſuffarcinatam.* Ob puerum ſcilicet quem ſub veſte attulerat, qui ſupponeretur Glycerio. Ita enim videri voluit Servius. Non autem, ut explicat Donatus. *Salmaſius.*

Conſtant, conferunt omnes ſermones inter ſeſe drapetæ:
Obſtant, obſiſtunt, incedunt cum ſuis ſententiis.
Quos ſemper videas bibentes eſſe in Thermopolio: *Lipſ.* lubentes.
Ubi quid ſurripuere, operto capitulo calidum bibunt, *Acid.* ubi quom ſorbuere calidum, operto capitulo bibunt:
Triſtes atque ebrioli incedunt: eos ego ſi offendero,
Ex unoquoque eorum exciam crepitum polentarium.
Tum iſti qui ludunt datatim ſervi ſcurrarum in via,
Et datores, & factores omnes ſubdam ſub ſolum. *Long.* datores & fautores.

Prom-

11. *Conſtant.*] Id eſt, ſimul ſtant. *Drapetæ.*] Quærunt cur Græcos *fugitivos* appellet? an quia tanquam ſervi, ab iis, quibus mercenarias operas dabant, aufugerint? an ſectæ deſertores? an denique quia ultro citroque diſcurrerent? At reſpondet toto Dialogo Lucianus quoſdam appellari ſic potuiſſe vere & bona fide, quia drapetæ vel fugitivi ſub pallio philoſophico interdum latebant, & dominorum inquiſitionem fruſtrabant. *Gronovius.*

13. *Thermopolio.*] *I. Lipſius* argumentis vincit, non in uſu ſolum antiquitus *Calidam*, ſed, quod miremur, in delitiis fuiſſe. Inde & apud Plautum fieri mentionem *Thermopolii*, cum hilarior invitatio deſcribatur, aut ſolutior luxus: ut hic de ebrioſis. Vide Trinum. 4. 3.

14. *Calidum bibunt.*] *Calida* olim bibebantur & ſolitaria, & infuſa vino: atque hæc gulonibus expetita maxime, & laudata. quam mixtionem, præter cæteros, probat clariſſime Plautus, qui vinum ita mixtum intelligens, *Calidi* nomine uti, non *Calidæ* hic voluit. *Lipſius.* Vid. Aſinar. 2. 4. verſ. 89. Trinum. 4. 3.

16. *Crepitum.*] Meurſ. Exerc. Crit. lib. 2. cap. 5. Part. 2. inter cætera docet, crepitum ventris interdun etiam metu emitti, quemadmodum hic Curculio minetur Philoſophis, ita ſe eos pugnis excepturum, ut præ anxietate & metu emiſſuri ſint polentarium. *Polentarium.*] Ex polenta comeſta natum: vel qui polentam oleat. Polentam Græci ἄλφιτα vocant. Vide Plin. lib. 18. cap. 7. *Lambin. Taubman.*

17. *Datatim.*] *Datatim ludere*, erat pila ludere: propterea quod dabatur. unde quidam *datores* dicebantur in luſu pilæ, qui pilam dabant: alii autem *factores*, qui faciebant, id eſt, qui feriebant & ludebant, quique in factiones erant diviſi, id eſt, ut dicimus, *in partes.* Genera autem ludendi fuiſſe videntur *Datatim, Raptim, Expulſim.* Novius apud Nonium: *In molu ludunt raptim pila, datatim morſo.* Varro apud Non. *Videbis Romæ in foro ante lanienas pueros pila expulſim ludere.* Turneb.

18. *Et datores & factores.*] Non Turnebum ſolum video ſerio ponere, *factores* dictos, qui faciebant, quod fit, qui feriebant & ludebant, quique in factiones erant diviſi: non Hadr. Junium, *Factorem*, qui alteri parti ſive factioni dat operam obſtruendo, pellendo, & excurſus metam ſignando: ſed etiam Scaligerum ad Manilium, *factiones* proprie in luſu pilæ dictos & *factores.* Auctor illi hic Plautus & Pollux, ex quo adducit: ἐφ' ἣν καταπιθέντες τὴν σφαῖραν. ἑτέρας δύο γραμμὰς κατόπιν ἑκατέρας τῆς πράξεως καταγράψαντες. At locus eſt lib. 9. cap. 7. ubi invenies τῆς τάξεως. Nunquam vero concoquere potui *facere pilam* pro ferire: à factionibus autem ludentium, ſi quæ dictæ ſunt, colluſores dictos *factores*, & *factores* eſſe alicujus factionis homines tum credam, quum videbo à factionibus in Circo, quæ ſine controverſia fuerunt, aurigas vocatos eſſe *factores.* Quin ſermo paraſiti mere nugax eſt: nam quia *datores* appellavit, ſolent autem juriſconſulti conjungere hæc duo, *dare facere* tum in

re

Proinde se domi contineant, vitent infortunio. *MSS.* vitent infortunia.

PH. Recte hic monstrat, si imperare possit. nam ita nunc mos viget, *Pont.* impetrare.

Ita nunc servitium 'st: profecto modus haberi non potest.

CU. Ecquis est, qui mihi commonstret Phædromum genium meum?

Ita res subita est: celeriter mihi hoc homine convento est opus.

PA. Te ille quærit. PH. quid si adeamus? heus, Curculio, volo.

CU. Quis vocat? quis nominat me? PH. qui te conventum cupit.

CU. Haud magis cupis, quam ego te cupio? PH. ô mea opportunitas!

Curculio exoptate, salve. CU. salve. PH. salvom gaudeo

Te advenire. cedo tuam mihi dextram, ubi sunt spes meæ?

Eloquere obsecro, hercle. CU. eloquere, te obsecro, ubi sunt meæ?

PH. Quid tibi est? CU. tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt.

PH. Lassitudine, hercle, credo. CU. retine, retine me, obsecro.

PH. Viden'

re venerea utrumque connectitur, quasi de alterutro horum loqueretur, quum appellandos haberet *datores* hos datatim ludentes, quasi plenius dicit *& datores & factores*: non quod hæc vox ea in re proprie quid significet, sed risus gratia. Nec contemnendus adeo Lambinus, qui alludi ad turpem verborum significationem suspicatus est. Neque enim ut hoc valeat, oportet libidini locum in via publica fuisse. Captatur vocabulum, perinde quasi dixissent: *& qui dant & qui faciunt.* Si datores referes ad priora, videtur loqui de usu pilæ: si ad posterius, de re turpi, vel quos oportet dare facere. Quo joci genere constat omnis Plautus. *Gronovius. Et factores.*] *Factores* proprie in ludo pilæ dicebantur & *factiones* Græcis αἱρέσεις. Vide Scalig. ad Manil. lib. 1. & 5. Et Nomencl. Junii. *Solum.*] Pro solea calceamentorum. Vide Trinum. 4. 3. *Lamb.*

19. *Vitent infortunio.*] Sic Trucul. act. 2. 2. *Vitare malo* eleganter. *Taubmannus.*

20. *Si imperare posset.*] Id est, impetrando assequi possit, ut quod monstrat, fiat. Lambini Glossa explosa, lego: *Recte hic monstrat, se imperare posse*, hoc est, satis verbis ostendit, qualis factis & quam impotens demum futurus sit, siquidem Imperator evadat scilicet. *Douz.*

21. *Ita nunc servitium est.*] Ita est, tales nunc servi sunt. *Lamb.*

22. *Genium.*] V. N. Bacchid. & Capteiv. 4. 2.

29. *Mea.*] Diversa sperant Phædromus & Curculio. Ille pecuniam ex Caria; hic parasitus, mensam instructam. Illius pecuniariæ; hujus cibariæ spes sunt. *Boxhorn.*

PH. Viden' ut expalluit! datin' isti sellam, ubi assidat, cito,
Et aqualem cum aqua? properatin' ocyus? CU. animo male est.
PH. Vin' aquam? CU. si frustulenta est, da obsecro, hercle obsorbeam.
PH. Væ capiti tuo. CU. obsecro, hercle, facite ventum u gaudeam.
PH. Maxume. CU. quid facitis quæso? PA. ventum. CU. nolo equidem mihi
Fieri ventulum. PH. quid igitur vis? CU. esse, ut ventum gaudeam.
PH. Juppiter te dîque perdant. CU. perii, prospicio parum,
Os amarum habeo, dentes plenos, lippiunt fauces fame,
Ita cibi vacivitate venio laxis lactibus.
PH. Jam edes aliquid. CU. nolo, hercle, aliquid: certum quam aliquid mavolo.

PH. Immo

33. *Et aqualem cum aqua.*] Ut quasi exanimato aquam offundat. Vid. Milit. 4. 8. *Frustulenta.*] id est, frustis carnium effera. *Taub.*

35. *Ventum ut.*] Ambigue dictum est: vel, facite ventum sive *ventulum:* vel facite ut gaudeam ventum, id est, me venisse. itaque mox subjicit, ut *ventum gaudeam.* Turn. Dicit paullo post Curculio se nolle sibi *fieri ventulum. Ventulum* dixit potius quam, *ventum*, ut sic, sublata ambiguitate, intelligeretur planius quid vellet. *Boxhorn.*

39. *Os amarum habeo.*] Medicæ artis placita, velut aliud agens, lepidissimus Poëta inseruit. *Cal. Rhodig.* lib. 13. 24. *Dentes plenos.*] *Pleni dentes* non sunt mutandi in *blennos*. Nam βλέννος Græcum non convenit. Plenos dentes vocavit Plautus, obtusos, hebetes, situ jam, præ fame & edendi longa inertia, crassiores factos. Ut illa quæ non exercentur, rubigine & situ obducuntur, & sic pleniora evadunt; acutiora autem, & subtiliora, quæ sunt in continuo exercitio, ut ferri acies. Parasitus igitur; qui diu dentes non exercuerat, sibi illos plenos esse & crassos, obtusosque, situque occupatos quæritur, *Sic plenum filum* pro crasso dixerunt, & subtili opposuerunt; *plen velamina filo.* Salmas. *Lippiunt.*] Jocosi & audaci translatione, famelici *fauce* dixit *lippire*: ex eo, credo, quod, cum in fame os amarescat, salivaque concretior reddatur, & hæresçat faucibus, dentibus, palato; & arenosa etiam quædam ore patente fila lentore suo deducat; lippitudinem oculorum imitari videtur *Turneb.*

40. *Laxis lactibus.*] Perperam scribitur, *lassis lactibus.*: vel potius accipitur perperam, non scribitur. nam *lactibus lassis* declarant, defatigatis; at debebant, inanibus, nam *lassis* & *laxis* promiscua veterum scriptura est: ut iisdem *adassint* & *adaxint*. Ut autem distenduntur saturitate, ita vacuitate laxantur intestina, non lassantur. *I. Gulielm.*

41. *Nolo, hercle, aliquid.*] Per *aliquid* ergo incertum quid, vagum, quod abest, & digito in præsens monstrari non potest, & quod quid, aut quale, aut ubi sit nescias, significatur. Phædromus dixerat; *Iam edes aliquid*; idem est, ac si dixisset, *edes nescio quod.* Certum ergo quid mavult Curculio. *Boxhorn.*

43. *Illis*

PH. Immo si scias, reliquiæ quæ sint. CU. scire nimis lubet
Ubi sient: nam illis conventis sane opus est meis dentibus.
PH. Pernam, abdomen, sumen, suis glandium. CU. ain' tu
omnia hæc?
In carnario fortasse dicis. PH. immo in lancibus:
Quæ tibi sunt parata, postquam scimus venturum. CU. vide,
Ne me ludas. PH. ita me amabit, quam ego amo, ut ego haud
mentior.
Sed quo te misi, nihilo sum certior. CU. nihil attuli.
PH. Perdidisti me. CU. invenire possim, si mihi operam datis. *Grut.* si mihi operam datas,
Postquam tuo jussu profectus sum, perveni in Cariam.
Video tuum sodalem, argenti rogo uti faciat copiam.
Scires velle gratiam tuam; noluit frustrarier:
Ut decet velle hominem amicum amico, atque opitularier:
Respondit mihi paucis verbis, atque adeo fideliter,
Quod tibi est, item sibi esse magnam argenti inopiam.
PH. Perdis me tuis dictis. CU. immo servo, & servatum volo.
Postquam mihi responsum est, abeo ab illo mœstus ad forum *Diss.* abeo ab illo ad forum, mœstus Me illo frustra advenisse.

Me

43. *Illis conventis.*] Conventionem, quam sermoni tribuere solemus, ad dentes suos dentientes per ridiculum accommodat, satis pol parasitice. Et alludit ad id, quod supra dixerat: PH. *Qui te conventum cupit.* Douza.

44. *Suis glandium.*] Vide Menæchm. act. 1. 2.

49. *Invenire possim.*] Quod *Lambin.* de argento dictum videri cupit, ego de ipso Phædromo interpretor. At Parasitus in diversum sensum objectionem illam retorquens, quasi Phædromus dixisset: *Amisisti me*: (ambiguitas enim in verbo *perdidisti*) *possim*, inquit, *invenire te, si mihi operam addere volueris.* non aliovorsum, quam ad perditarum rerum, quibus recipiendis satagare solemus, fortuitam recuperationem respiciens. Quo etiam referenda quæ sequuntur: PH. *Perdis me tuis dictis.* CU. *Imo servo & servatum volo.* Douza.

52. *Scires velle gratiam tuam.*] Frustra hic sudant interpretes. *Velle gratiam alicujus* est cupere aliquem demereri, vel certe non offensum velle. Contra *negligere gratiam alicujus*, est nolle in honorem alicujus facere. Cicer. pro Plancio: *Neque enim ad negligendam gratiam meam debet valere, quod dixit idem.* Nec vero valent hæc verba: ea usus est præfatione, ex qua intelligeres eum amicum. Sed est lusus Comici. Apparebat, inquit, eum te amicum velle. Hoc quum audit Phædromus & spectatores, exspectant, ut subsequatur, argentum numerasse. Contrarium autem evenit, & hoc apponitur gratiæ, quia genus est simplicis amoris non lactare: non agere, ut illi de quibus queritur Charinus in Andria 4 1. *In denegando modo queis pudor paululum adest: nam ubi tempus promissa jam perfici, tum coacti necessario se aperiunt.* Ex ipso facto, non aliqua præfatione hoc colligit. *Gronovius.*

 60. Trehen-

Me illo frustra advenisse. forte aspicio militem;
Aggredior hominem: saluto adveniens. Salve, inquit mihi,
Prehendit dextram, seducit, rogat quid veniam Cariam.
Dico me illo advenisse, animi caussa. ibi me interrogat
Ecquem in Epidauro Lyconem trapezitam noverim?
Dico me novisse. quid Lenonem Cappadocem? annuo
Visitasse. sed quid eum vis? quia de illo emi virginem
Triginta minis, vestem, aurum: & pro iis decem coaccedunt minæ.
Dedisti tu argentum? inquam. immo apud trapezitam situm est,
Illum quem dixi Lyconem: atque ei mandavi, qui annulo meo
Tabulas obsignatas attulisset, ut daret operam,
Ut mulierem à lenone cum auro & veste abduceret.
Postquam hoc mihi narravit; abeo ab illo. revocat me ilico,
Vocat ad cœnam: religio fuit, denegare nolui.
Quid si adeamus, ac decumbamus? inquit. consilium placet;
Neque diem decet me morari, neque nocti nocerier.
Omnis res parata 'st: & nos, quibus paratum est, assumus.
Postquam cœnati atque appoti, talos poscit sibi in manum.
Provocat me in aleam, ut ego ludam: pono pallium.
Ille suum anulum opposuit. invocat Planesium. *Douz. opposivit antiq.*
PH. Meosne amores? CU. tace parumper. jacit voltorios quatuor.

Talos

60. *Prehendit dextram.*] Comitatis & benevolentiæ indicium maxime apud Græcos. *Lambin.* *Cariam.*] Pro in Cariam.

66. *Apud trapezitam situm est.*] Solebant Veteres nummos suos non eos solum, quos aliis debebant; sed & quos nulli debebant apud Trapezitas collocare. *Lamb.*

71. *Religio fuit.*] Verba sunt, Parasiti significantis *se*, (ut vulgi verbis utar) *conscientiam fecisse*, si homo ipse parasitus ad cœnam vocatus non iret. *Budæus.* Vide Merc. act. 5. 2. Sticho, act. 2. 1.

73. *Me morari.*] Dicit Parasitus, facile se consensisse, ut illico cœna committeretur, etiamsi adhuc nimis tempori esset. Non enim Parasiticæ disciplinæ professorem decere, ut diem moretur, seu, ut patiatur sibi moram afferri à die; quo minus luce cœnet. Ne decere etiam, ut nimis tarde cœnando nocti noceatur, atque ita somno decedat. *Lambinus.* *Nocti nocerier.*] *Nocti nocet*, qui non recipit se domum ante noctem, ut cœnet. *Idem.*

76. *In aleam.*] *Douza* docet, *alea* nomine, universa istiusmodi ludorum genera indifferenter comprehensa antiquitus. *Pono pallium.*] Ut ego, à milite provocatus, ludere possim (fortasse quia nummos non habebat) *pono*, id est, depono pallium, tanquam pignus. Cui miles *opposuit annulum*. Lambin. Vide Bacchid. 4. 4. Capt. 1. 1. Asin. 4. 1.

79. *Nutrix*

Talos arripio, invoco almam meam nutricem Herculem.
Jacto basilicum, propino magnum poculum: ille ebibit:
Caput deponit: condormiscit. ego ei subduco anulum.
Deduco pedes de lecto clam, ne miles sentiat.
Rogant me servi, quo eam? me dico ire, quo saturi solent.
Ostium ubi conspexi, exinde me illico protinam dedi.
PH. Laudo. CU. laudato, quando illud quod cupis, effecero.
Eamus nunc intro, ut tabellas consignemus. PH. num moror?
CU. Atque aliquid prius obtrudamus, pernam, sumen, glandium:
Hæc sunt ventri stabilimenta, panem & assa bubula,
Poculum grande. aula magna: ut satis consilia suppetant.
Tute tabellas consignato: hic ministrabit: ego edam.
Dicam quemadmodum conscribas. sequere me hac intro. PH. sequor.

79. *Nutricem Herculem.*] Legendus est locus ad hunc modum, & interpungendus:

—— *Tace parumper. jacit voltorios quatuor.*
Talos arripio, invoco ἄλμαν meam nutricem. Hercule
Iacto bolu Chium ——

Dicit Parasitus se invocasse ἄλμαν nutricem suam: quibus verbis facete ludit & jocatur, quasi nutricem, quæ sibi sit, non designet, sed epitheto, quod perpetuum est, *halma* ornet: cum tamen intelligat ἄλμην, id est, lepores, jocos, atque sales, venustatemque suam: iis quippe artibus victum sibi quærebant Parasiti, merebanturque sales isti *nutricis* nomen. Addit, *Hercule:* quod est affirmantis de successu aleæ, cum tam prosperum habuisse vix quisquam crederet; affirmantis, inquam, cum jurisjurandi religione de eo. Quatuor autem jactus sive boli fuerunt: hinc ista intelligenda; *jacit voltorios quatuor.* Miles misit, singulis illis talorum jactibus & bolis quatuor *voltorium* sive *canem.* At vero Parasitus inquit de se, *jacto bolis Chium.* Singulis scilicet bolis talorum, quos jactavit, *Chium,* id est, *senionem* misit, & vicit. *Petitus.* Lege: *almam meam nutricem Ferculam.* Ut alibi: *Sanctam Saturitatem, Lubentiam, Commoditatem, Suavem Suaviationem* deas facit. *Tan. Faber.* Vera omnino est *Lipsii* sententia de decimis Heraculaneis locum hunc interpretantis. Præterea ipse Hercules inter πολυφάγους nominatissimus. Cum libri scripti non varient, ad alias conjecturas decurri non potest. Nec vero aliter licet exponere quod vulgatum est. *Salmasius.*

81. *Caput deponit.*] Vide Aulular. act. 3. 6.

88. *Stabilimenta.*] Sic Horat. 2. Sat. 3.
Deficient inopem venæ te: ni cibus, atque
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.

Panem.] Haud dubie legendum est, *panem.* Nec ordo verborum Nominativum exigere videbitur, si ista; *Hæc sunt ventri stabilimenta,* parentheseos notæ includantur; aut, *hæc sunt,* accipias pro, *quæ sunt.* Boxhorn.

ACTUS TERTIUS.

LYCO, CURCULIO, LENO.

Beatus videor: subduxi ratiunculam,
Quantum æris mihi sit, quantumque alieni siet.
Dives sum, si non reddo eis, quibus debeo:
Si reddo illis quibus debeo, plus alieni est.
Verum, hercle, vero cum belle recogito, *Douz.* cum vere recogito.
Si magis me instabunt, ad Prætorem sufferam. *Cam.* mi
Habent hunc morem plerique argentarii,
Ut alius alium poscant, reddant nemini:
Pugnis rem solvant, si quis poscat clarius. *Lamb.* poscat durius.
Qui HOMO mature quæsivit pecuniam,
Nisi eam mature parsit, mature esurit. *Lamb.* eri
Cupio aliquem emere puerum, qui usurarius
Nunc mihi quæratur. usus est pecunia.
Cu. Nil tu me saturum monueris: memini & scio.
Ego hoc effectum lepide tibi tradam: tace.
Edepol næ ego hic me intus explevi probe,
Et quidem reliqui in ventre cellæ uni locum,
Ubi reliquiarum reliquias reconderem.

Quis

1. *Beatus.*] Id est, dives. Vide Pænul. act. 1. 2. *Subduxi rat.*] Capt. act. 1. 2.

5. *Cum belle recogito.*] In Langianis fuit, *cum velle recogito*, quod *I. Gulielm.* vitiosa illa scribendi ratione habet pro *belle.* Bellum esse videtur avaro trapezitæ, non reddere, quod debeat, nisi in jure coactum. *Taubmannus.*

6. *Ad prætorem sufferam.*] Barbarum est, *sufferre ad prætorem*, pro deferre: apage igitur *sufferant.* Recte Lambinus duci, rapi, trahi, ut scilicet ibi Jupiter auxilium mihi sit, dum vel abjuro, vel bonam copiam ejuro. Ut & infra act. 5. scen. 3. *Pessime metui, ne hodie mihi apud prætorem solveret. Gronov.*

10. *Qui homo mature.*] Hunc locum *Charisius* lib. 2. ita explicat: Qui homo tarde, id est, vix & ægre quæsiit pecuniam, nisi ei cito pepercerit, cito esurit. *Lambin.*

12. *Usurarius.*] *Puer usurarius* est catamitus. Vide Amphitr. Argum. Turneb. lib. 3. 12.

14. *Nil tu me saturum.*] Verba sunt Curculionis ad Phædromum, & quidem ab eo discedentis, ac moniti, ut bene rem gereret. Dicit autem, saturum officii non esse monendum; Parasiti enim, per acceptum saturitatis beneficium, quod æstimant maximum, iis, à quibus laute excepti sunt, omnino & imprimis, nec monitos, ad res bene gerendas obstrictos se putant. *Boxhorn.*

19. *Operto*

Quis hîc est, qui operto capite Æsculapium
Salutat? attat! quem quærebam: sequere me.
Simulabo quasi non noverim. heus tu! te volo.
LY. Unocule salve. CU. quæso, deridesne me?
LY. De Coclitum prosapia te esse arbitror:
Nam ii sunt unoculi. CU. catapulta hoc ictum est mihi.
Apud Sicyonem. LY. nam quid id refert mea.
An aula quassa cum cinere effosus siet?
CU. Superstitiosus hic quidem est: vera prædicat:
Nam illæc catapultæ ad me crebro commeant.
Adolescens, ob Rempublicam hoc intus mihi
Quod insigne habeo, quæso, ne me incomities.
LY. Licetne inforare, si incomitiare non licet?
CU. Non inforabis me quidem: nec mihi placet
Tuum profecto nec forum, nec comitium.
Sed hunc, quem quæro, commonstrare si potes,
Inibis à me solidam & grandem gratiam.
Lyconem quæro trapezitam. LY. dic mihi
Quid eum nunc quæris? aut cujatis? CU. eloquar.
Ab Therapontigono Platagidoro milite.
LY. Novi

19. *Operto capite.*] V. N. Amphitr. act. 5. sc. 1. vs. 42.

23. *De Coclitum.*] *Varr.* lib. 6. *Cocles quasi ocles, qui unum haberet oculum.* Plin. lib. 11. 37. *Qui altero lumine orbi nascerentur, Coclites vocabantur: qui parvis utrisque, Ocellæ.*

24. *Catapulta hoc.*] *Hoc* δεικτικῶς dicitur: nempe, malum, aut vulnus, quo unoculus factus sum, catapulta ictum, inflictum mihi est. *Boxhorn.* Capt. 4. 2.

25. *Sicyonem.*] *Sycion*, urbs vetustissima in Peloponneso, non procul à Corintho.

27. *Superstitiosus,*] Id est, divinus seu vates, & ariolus: ἔνθεος καὶ θεόσοφος. *Scalig.* V. N. Amphit. act. 1. scen. 1. vs. 67.

28. *Catapultæ.*] Ergo *Catapulta* non solum tormentum, sed etiam telum est, ut infra act. 5. 3. Turneb. lib. 15. 1.

29. *Hoc intus mihi.*] Gruterus *incussum.* Acidalius *ictus.* Pareus *ulcus.* Salmasius *inustum.* Qui nescit, cur interpretes hæserint, & *intus mihi* nil aliud esse pronunciat, quam in me, in ore meo, vellem hujus generis loquendi aliquod exemplum afferre dignatus esset. Liceat igitur & nobis conjicere: *Adolescens, ob rempublicam hoc virtutis mihi Quod insigne habeo.* Gronovius.

30. *Ne me incomities.*] *Incomitiare significat tale convitium facere, pro quo necesse sit in comitium, hoc est, in conventum venire.* Festus.

31. *Non inforabis.*] Jocus ex ambiguo, alludens ad *Forum* & *Comitium.* Etiam *Scaliger* in Priap. monuit, *Perforare* περαίνειν, flagitiosum verbum esse.

35. *Inibis à me.*] Gratiam ab aliquo inire, *est dato beneficio alicujus gratiam & amicitiam mereri.* Donat. ad Eunuch. act. 3. scen. 5.

37. *Cujatis.*] Vide Menæchm. act. 2. 2.

 40. Dum

LY. Novi edepol nomen: nam mihi istoc nomine,
Dum scribo, explevi totas ceras quatuor.
Sed quid Lyconem quæris? CU. mandatum 'st mihi,
Ut has tabellas ad eum ferrem. LY. quis tu homo es?
CU. Libertus illius, quem omnis Summanum vocant.
LY. Summane, salve. quî Summanus? fac sciam
CU. Quia vestimenta, ubi obdormivi ebrius, *Scal.* ubi obdormivit ebrius.
Summano: ob eam rem me omnes Summanum vocant.
LY. Alibi te meliu' st quærere hospitium tibi,
Apud me profecto nihil est Summano loci.
Sed istum, quem quæris, ego sum. CU. quæso, tune is es
Lyco trapezita? LY. ego sum. CU. multam me tibi
Salutem jussit Therapontigonus dicere,
Et has tabellas dare me jussit. LY. mihin'? CU. ita.
Cape, signum nosce. nostin'? LY. quid ni noverim?
Clypeatus elephantum ubi machæra dissicit.
CU. Quod istic scriptum est, id te orare jusserat,
Profecto ut faceres, suam si velles gratiam.
LY. Concede, inspiciam quid sit scriptum. CU. maxime,
Tuo arbitratu, dum auferam abs te id quod peto.
LY. Miles Lyconi in Epidauro hospiti suo
Therapontigonus Platagidorus plurimam
Salutem dicit. CU. meus hic est, hamum vorat.
LY. Tecum oro, & quæso, qui has tabellas afferet
Tibi,

40. *Dum scribo.*] Dum ei per syngrapham, ob acceptam pecuniam caveo. *Taubmannus.* *Totas ceras.*] De *ceratis tabellis* V. N. Asin. 4. 1. & alibi. Item *Ioh. Mercerum* Opin. lib. 1. 12. ubi etiam docet, quid *Prima*, quid *Ultima* cera sit.

46. *Summano.*] *Summanus* deus est Manium summus, (unde & dictus) id est, *Pluto*, qui omnes avarissime rapit in suum thesaurum. inde *summanare*, pro avide rapere & furari, Summani more, finxit lepidus Poëta. *Turneb.* lib. 11. 7. Putat Meursius, *Summanare* dixisse Plautum propter euphoniam pro *submanare*, id est, ὑποχείριον ποιεῖν: & ludere voluisse in alliteratione.

53. *Signum nosce.*] V. N. Amph. act. 1. scen. 1. vers. 265. Bacchid. 4. 6.

54. *Machæra dissicit.*] Lego:
Clypeatus elephantum ubi machæra dirigit.
Dirigere proprie est διχοτομεῖν, in duas partes rectas & æquales scindere. *Titinnius* apud Nonium: *pernam totam dirigit.* Male apud Nonium *diligo* pro *dirigo.* Festi Abbreviator: *dirigere apud Plautum invenitur pro discindere*; Sic ibi scribendum. Nam vetus liber qui penes me est, habet *discidere.* editur: *discedere.* Salmasius.

61. *Hamum vorat.*] Tabellis, quas legit, capietur, ut hamo pisces. *Lamb.*

74. Pere-

Tibi, ut ei detur, quam iſtic emi virginem,
Quod te præſente iſtic egi, teque interprete,
Et aurum, & veſtem: jam ſcis, ut convenerit,
Argentum des lenoni, huic des virginem.
Ly. Ubi ipſus? cur non venit? Cu. ego dicam tibi:
Quia nudius quartus, venimus in Cariam
Ex India: ibi nunc ſtatuam volt dare auream
Solidam faciundam ex auro Philippæo, quæ ſiet
Septempedalis: FACTIS MONUMENTUM SUIS.
Ly. Quamobrem iſtuc? Cu. dicam: quia enim Perſas, Paphlagonas,
Synopeas, Arabas, Caras, Cretanos, Syros, *Ali.* Arabes, *Alii.* Arabos.
Rhodiam atque Lyciam, Perediam & Perbibeſiam,
Centauromachiam, & Claſſiam Unomammiam,
Libyamque oram omnem Conterebromiam,
Dimidiam partem nationum uſque omnium
Subegit ſolus intra viginti dies.
Ly. Vah! Cu. quid mirare? Ly. quia enim in cavea ſi forent
Concluſi, itidem uti pulli gallinacei,
Ita non potuere uno anno circumitier.
Credo, hercle, te eſſe ab illo: nam ita nugas blatis. *1. Gul.* te eſſe ab illo jam. ita eam nug.

Cu. Immo

74. *Perediam, &c.*] *Perediam & Bibeſiam Plautus cum dixerit, intelligi voluit cupiditatem edendi & bibendi.* Feſtus. Venuſte. ut nihil ſupra, *Perediam & Perbibeſiam*, ut Provinciarum nomina commentus eſt: ita ut prius *Perediæ* nomen referat, & eſca tamen comitem continuo potionem, *quæ Perbibeſiæ* nomine exprimatur, attrahat. *Claßis* vero *Unimammia* figura Comica & fictione exercitum Amazonum ſignificat: cum & *claßis* exercitum declaret: & conſtet, ferramento candente alterutram ſibi aduſiſſe mammam Amazones, ut una tantum eis reliqua eſſet. Sed tantum exercitum pro terra Amazonum audiri vult, & regionum terminatione formavit. Quin & *Centauromachia* jocułariter hic Theſſaliam ſignificat, cujus olim partem tenuiſſe Centauros è Poëtis notiſſimum eſt. Et, *Libyamque oram omnem Conterebromiam*, cum dicit, jocatur novato verbo, ſignificans omnem illam terram, quam Liber Pater exercitu luſtravit, quamque obeundo contritus & fatigatus eſt. *Turnebus.* Arbitror deſignari hic Libyam illam, quæ vini eſt ferax, eamque vocari ideo *Conterebromiam*, quod Bromium, hoc eſt, uvas ſive vinum conterat. Vindemiam celebrantibus ſatis dixi. *Gruterus.*

82. *Credo herclete eſſe ab illo.*] Nugas blatit, qui negat hic Lambinum aut alios interpretes quicquam vidiſſe: eſſe enim

hic

Cu. Immo etiam porro, si vis, dicam. Ly nihil moror.
Sequere hac; te absolvam, qua advenisti gratia.
Atque eccum video. Leno salve. Le. Dî te ament.
Ly. Quid hoc, quod ad te venio? Le. dicas quid velis.
Ly. Argentum accipias, cum illo mittas virginem.
Le. Quid, quod juratus sum? Ly. quid id refert tua,
Dum argentum accipias? Le. QUI MONET, quasi adjuvat.
Sequimini. Cu. Leno, cave in te sit mihi mora.

hic significare edere, & *esse ab illo*, parasitum illius esse. Tam hercle, quam quod Pœnul. 2. 2. *Esne tu, an non es ab illo milite Macedonico:* & Milite 2. 2. *Quemque à milite hoc videritis.* Gronov. *Blatis.*] An *blattis* leg. vide Epid. 3. 1.

88. *Iuratus sum.*] Scil. me virginem Phædromo traditurum. *Lamb.*

90. *Mihi mora.*] In hac Comœdia, & hoc præsertim actu tertio, existimat *Gulielm. Canterus* nov. lect. lib. 4. cap. 10. aliquot Scenas desiderari.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

*CHORAGUS.

EDepol nugatorem lepidum lepide hunc nactu'st Phædromus.
Halaphontam an sycophantam hunc magis esse dicam nescio.
Ornamenta, quæ locavi, metuo ut possim recipere.
Quanquam cum istoc mihi negotî nihil est: ipsi Phædromo Credi-

Lamb. hunc halophantam an sycophantam esse mag.

* CHoragus.] *Choragos* vocant hodie eos, qui pecunia sua chorum conducunt & instruunt ac primitus χοραγός dicebatur is, qui erat vere ἡγεμὼν τοῦ χοροῦ: cujus erat officium, videre ne imperitia chori aut lascivia vetus Musica corrumperetur, sed pura atque sincera servaretur. *Casaub.* Chorus est pars inter actum & actum; vel potius post actum, introducta cum concentu, &c. Fuit autem per initia Chorus monoprosopus in Fabulis. Unus enim quispiam prodibat, civium vitia recensens; idque sine cantu. Talis est apud Plautum *Choragus* in Curculione. Deinde alter additus: ut interrogationibus & responsionibus explerent animos varietate. Summa enim laus in Poëtica, novitas. *Scalig.*

2. *Halophantam.*] Recte se habet *Halophanta.* Non reperitur tamen hoc nomen apud Græcos, sed fictum est à Comico, ut olim bene *Scaliger* censuit ab habitu marino. Ἁλοφάντης, ut συκοφάντης. Nam & φαντάζεσθαι Græci pro decipi & συκοφαντεῖσθαι dixere. Hesychius, φαντάζομαι, συκοφαντοῦμαι. Et ita apud Aristophanem legitur. Sed & φαίνειν absolute pro συκοφαντεῖν posuerunt. Ut idem Aristophanes. Τὴν μαθῶν φαίνεις ἄνευ θρυαλλίδος. Item τίς ὁ φαίνων ἐστίν. Sic ἁλοφάντης, maritimus est Sycophanta cum habitu thalassico. Alioquin & ὁλοφάντης etiam diceretur omnia mentiens & fallens, non ut inepte eam explicat breviator Festi. *Salmas.*

6. *Quo*

Credidi; tamen asservabo. sed dum hîc egreditur foras,
Commonstrabo, quo in quemque hominem facile inveniatis loco,
Ne nimio opere sumat operam, si quem conventum velit,
Vel vitiosum, vel sine vitio: vel probum, vel improbum.
Qui perjurum convenire volt hominem, mitto in Comitium.
Qui mendacem & gloriosum, apud Cloacinæ sacrum.
Ditis damnosos maritos sub Basilica quærito.
Ibidem erunt scorta exoleta, quique stipulari solent.
Symbolarum collatores apud forum piscarium.
In foro infimo boni homines, atque dites ambulant.
In medio propter Canalem, ibi ostentatores meri.
Confidentes, garrulique, & malevoli supra Lacum.
Qui alteri de nihilo audacter dicunt contumeliam,
Et qui ipsi sat habent, quod in se possit vere dicier.

Sub

6. *Quo in.*] Pro, *in quo.* dignumque animadversione similium morum, homines aliis in locis urbis reperiri solitos, non Romæ modo sed & Athenis. *Casaub.*

7. *Sumat operam.*] Scilic. quis vestrum. *Boxhorn.*

9. *Comitium.*] Id est, ad puteal Libonis: quo ara fuisse videtur in comitio, in gradibus ipsis ad lævam Curiæ sita, in quam jurari solebat. Non sine caussa perjuros dicit in comitio esse. nam in comitio, ubi jus dicebatur, erant litigiosi. Et *comitiales homines*, qui religionem jurisjurandi parum colere noverant. *Turneb.*

10. *Apud Cloacinæ sacrum.*] Aurelius Victor in Foro Romano ponit Ædem Veneris Cloacinæ. Circa eam versatus (non enim habitasse) indicat Plautus. *Gronovius.*

11. *Sub Basilica.*] V. N. Cap. act. 4. 2.

12. *Quique stipulari solent.*] Et hoc fuisse genus male suadentium credibile est. Suetonius Vitellio: *Tum fœneratorum & stipulatorum publicanorumque, qui unquam se aut Romæ debitum, aut in via portorium flagitassent, vix ulli pepercit.* Rud. 5. 3. *Cedo quicum habeam judicem, ni dolo malo instipulatus sis.* Sic autem MS. non *adstipulari*, ut Passeratius voluit. *Gronov.*

15. *Canalem.*] *Canicula forenses, homines pauperes dicti: quod circa canalem fori consisterent.* Festus. Ad quod Scaliger: *Canalicolas forenses* vocat, ut etiam Græci ἀγοραίους, id est, χυδαίους.

16. *Supra lacum.*] *Lucrinum* de quo suspicati nonnulli, facile hinc dimittimus, qui tam longe ab urbe Roma aberat. Sane Aurelius Victor *vicum Iugarium*, ad cujus caput erat *Servilius*, itemque *lacum Iuturnæ* ponit in regione octava, quæ Forum Romanum vocabatur. Sed in eadem ponit etiam multo nobiliorem *lacum Curtium.* Neque intelligo, quid sibi velint viri docti, qui Plauti tempore lacum Curtium nullum fuisse ajunt: etsi jamdudum hoc alius ex alio describat. Qui primus dixit, videtur significasse stagnum vel aquam ibi nullam ætate Plauti fuisse. Quare autem necesse est, quum dicitur *supra lacum*, intelligi lacum stagnantem? Locus nempe ipse, ubi lacus fuerat, sive tempore Romuli sive paullo post Consules de plebe, & diu ante Plauti ætatem & postea Livii Tacitique ætate *Lacus Curtius* dicebatur. Et eum intelligere malo. *Gronovius.*

17. *De nihilo.*] Vide Mostell. act. 3. 2.

19. *Sub*

Sub Veteribus, ibi sunt qui dant, quique accipiunt fœnore.
Pone ædem Castoris, ibi sunt, subito quibus credas male: Grut. delet ædem.
In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant.
In Velabro vel pistorem, vel lanium, vel aruspicem,
Vel qui ipsi vortant; vel, qui alii subvorsentur, præbeant.
Ditis damnosos maritos apud Leucadiam Oppiam.
Sed interim fores crepuere: linguæ moderandum est mihi.

19. *Sub Veteribus, &c.*] De privatis fœneratoribus hoc est intelligendum. Hæ *Veteres* in foro tabernæ consistebant. Sequitur de publicis: *Pone ædem Castoris, &c.* Quod de Argentariis sive Trapezitis, accipi debet, quos ubique eo nomine vellicat Plautus, quasi male iis credatur; utpote qui sæpe foro cederent. Hi in ea parte fori, ubi templum fuit Castoris, tabernas suas habuerunt, ut privati in foro quoque eodem consistere solebant, sed in eo loco qui dicebatur, *sub Veteribus*. Salmas.

21. *Venditant.*] In Tusco vico homines liberi consistere soliti, qui se venales postularent. illudque Horat. 2. Sat. 3. *Tusci turba impia vici*; contra interpretes huc traho: cum fœneratores non in Tusco vico, sed sub *Veteribus* assidui fuerint. *Ravard.*

22. *Velabro.*] V. N. Capt. act. 3. sc. v. 29.

23. *Vel pistorem vel lanium.*] Quare omnes hoc & sequenti versu, utique sequenti, comprehensos accipiam pro iis, qui sese ad rem divinam privatam conductos cuperent, intereaque ibidem starent otiosi, & pistorem pro nescio quo fictore, qui pararit fictas hostias humilioribus, quod ex Gutherio huc allevere, nihil rationis video. Et est hoc, qualia illius multa. Tu vero pistorem & lanium accipe simpliciter, qui vulgo his verbis significantur. *Gronov.*

24. *Vel qui aliis ut versentur.*] Hæc Lipsii conjectura est. MSS. *vel qui alii subver.* Hoc est, vel qui ipsi vertant ac mutent merces munuscularii negotiatores, vel præbeant institoribus merces, quibus exerceant negotiationem sub aliis, quas mutent dominorum vice. Finxit enim *subversari*, ut *suppromum*, *subballionem*, illc apud Quinctilianum *subcœnant*, Ovidius *subnuba lecti*. Vide de Pec. vetere lib. 4. cap. 14. *Gronovius.*

Ditis damnosos maritos.] Scribendum; *Dites, damnosos maritos.* Ita legendum hic & supra. Et potest fieri ut in his duobus locis, dites & damnosi mariti versari soliti fuerint, ideo eundem versum de illis repetiit. Damnosos maritos appellant non profusos, qui scortantur & potant, sed quos uxores sumptuosæ & prodigæ damno feriebant, qui propter uxores multum impendebant. Nam *damnosus* est δαπανηρός. Aliud est homo damnosus, aliud maritus damnosus. Simpliciter damnosus est qui pro se sumptum facit. At damnosus maritus, is dicitur, qui propterea quod est maritus prodigæ, in uxorem nempe quæ sumptibus virum exhaurit. *Salmas.*

Leucadiam Oppiam.] *Leucadiam Oppiam* cum dicit, opinor, domum intelligit Libertæ Oppiorum, quæ *Leucadia* vocabatur, in foroque habitabat: ad quam damnosi & nequam mariti plerunque divertebant. Certe in illa Urbis regione erat Oppiorum domus: cum ænigmatice *Oppios de Velia* nominet *Cic.* lib. 7. ad Attic. 13. Sed in antiquis voluminibus, *operiam* (ut fit, expectabo) scribitur: ut non dubitem pronunciare. *Leucadiam* fuisse Leucadiorum in foro stationem; ut *Græcostasin*, quæ à Græcis nomen habebat. *Turneb.*

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

CURCULIO, CAPPADOX, LYCO.

I TU præ, virgo: non queo, quod pone me est, servare, *MSS. Cam.* Ei tu prode. virgo,
Et aurum, & vestem omnem suam esse ajebat, quicquid hæc haberet. *MS. Cam.* cuiquam hæc hab,
CA. Nemo it inficias. CU. attamen meliusculum est monere.
LY. Memento promisisse te, si quisquam hanc liberali
Caussà manu assereret, mihi omne argentum redditum iri,
Minas triginta. CA. meminero. de istoc quietus esto. *MSS. Cam.* meminero de istoc, quietus esto.
Et nunc idem dico. CU. & commeminisse ego hæc volam te.
CA. Memini, & mancipio tibi dabo. CU. egon' ab lenone quicquam
Mancipio accipiam? quibus sui nihil est, nisi una lingua,
Quì abjurant, si quid creditum est. alienos mancupatis,
Alienos manumittitis, alienisque imperatis.
Nec vobis auctor ullus est, nec vosmet estis ulli.

Item

4. M*Emento prom. &c.*] Non assentior iis, qui admonitionem istam de evictione promissa, non Lyconi, sed Curculioni tribuunt, ea ratione, quasi nihil ad Lyconem pertineret. Sed hoc potius est. Stipulatio illa à Milite facta fuerat præsente Lycone, ut apparet infra act. 5. 3. Et quia Lyco pecuniam nomine militis numerare debebat, ideo stipulatus fuerat Miles, si virgo manu adsereretur, Lenonem aut sibi aut Lyconi tanquam Militis negotiorum gestori pecuniam reddere debere. Fuit itaque Lyco tanquam *adjectus* solutioni, ut JCti loquuntur. Ideo recte & caute loquitur Lyco. Non dicit *sibi* promissum, sed in genere *promissum* (scil. Militi stipulanti,) pecuniam *mihi* (tanquam adjecto) redditum iri. Et ideo ait, *sibi redditum iri:* quia numeraverat. quod de Curcul. dici non potest. Hic planiss. sensus est: & ita recte sequitur id, quod Curculio subjungit, *Et meminisse hæc ego volam te.* Quibus verbis Curculio id, quod quidem antea ignoravit, callide tamen arripit, quasi pro Milite sollicitus, cum suum ipse potius negotium gerat. *Pistoris.*

8. *Mancupio tibi dabo.*] Qui alteri quicquam mancupio tradit, ita dat quasi suum: ut accipientis illico faciat, dominiumque transferat pure atque in perpetuum, hoc est, sine diei atque conditionis adjectione; cum sit *mancipatio* actus legitimus: atque adeo cum auctor sit, de evictione teneatur auctoritatis nomine, qui rem accipientis non fecerit. *Faber* Semestr. lib. 2. cap. 23.

10. *Abjurant.*] *Abjurare*, est rem alienam perjurio negare, ait *Servius* ad illud 8. Æn. — *abjurataque rapinæ.* Quanquam hujus explicatio huic potius loco convenit, quam Virgiliano.

12. *Auctor.*] *Auctor* is est, qui rem

suo

Item genus est lenonium inter homines, meo quidem animo,
Ut muscæ, culices, pedesque, pulicesque,
Odio & malo & molestiæ: bono usui estis nulli.
Nec vobiscum quisquam in foro frugi consistere audet.
Qui constitit, culpant eum, conspuitur, vituperatur:
Eum rem fidemque perdere, tametsi nihil fecit, ajunt.
Ly. Edepol Lenones, meo animo, novisti, lusce, lepide.
Cu. Eodem, hercle, vos pono & paro. parissumi estis iibus. *Prisc.* hibus.
Hi saltem in occultis locis prostant, vos in foro ipso.
Vos fœnore, hi male suadendo, & lustris lacerant homines;
Rogitationes plurimas propter vos populus scivit,
Quas vos rogatas rumpitis: aliquam reperitis rimam.
Quasi aquam ferventem, frigidam esse, ita vos putatis leges.
Ly. Tacuisse mavellem. Cu. au! male meditate male dicax es. *Scal.* haud male, &c.
Cu. INDIGNIS si male dicitur, maledictum id esse dico: *Lamb.* duco.
Verum si dignis dicitur benedictum 'st, meo quidem animo.
Ego mancipem te nihil moror, nec lenonem alium quemquam.
Lyco, nunquid vis? Ly. bene vale. Cu. vale. Ca. heus tu, tibi ego dico.
Cu. Eloquere, quid vis? Ca. quæso ut hanc cures, bene ut sit isti.

Bene

suo periculo vendit: unde *Auctoritas* pro evictione apud Venulejum & Paullum JC. *Bosius.*

20. *Vos.*] Trapezitas, Trinum. act. 2. 4. *libus*, pro iis. Milit. act. 1. 1.

24. *Rogatas.*] Id est, confirmatas rogationibus.

25. *Quasi aquam, &c.*] Ut enim aquam ferventem, quamdiu fervet, nemo tangere audet: ubi refrixit, nemo tangere dubitat: ita leges, primum latæ, valent & metuuntur; cum tempore obsolescunt, & negliguntur. *Lambinus.*

26. *Au! male medit.*] Ausim ego adseverare, non *meditate* sed *meditato*, dandi casu legendum, ut subaudiatur, *mihi*: utque hoc significet Cappadox: Curculionem *male*, id est, non recte dicacem & contumeliosum esse in se, qui parum paratus instructusque (hoc enim *male meditato* est) ad decertandum cum eo maledictis venerit. Omnis proinde argutia in ambigua significatione τȣ̃ *male* posita fuerit. *Meditatum* porro haud aliter sane à Plauto usurpari, notum est. *Douza.*

29. *Mancipem.*] Id est, prædem seu fidejussorem.

32. Edit-

Bene ego istam eduxi meæ domi & pudice. Cu. si hujus miseret,
Ecquid das, quî bene sit? Ca. malum. Cu. tibi opus est hoc, qui te procures.
Ca. Quid stulta ploras? ne time; bene, hercle, vendidi ego te.
Fac sis bonæ frugi sies. sequere istum bella belle.
Ly. Summane, nunquid nunc jam me vis? Cu. vale atque salve,
Nam & operam & pecuniam benigne præbuisti.
Ly. Salutem multam dicito patrono. Cu. nunciabo.
Ly. Nunquid vis, Leno? Ca. istas minas decem, quî me procurem.
Dum melius sit mihi, des. Ly. dabuntur. cras peti jubeto.
Ca. Quando bene gessi rem, volo hic in fano supplicare.
Nam illam minis olim decem puellam parvolam emi.
Sed eum qui mihi illam vendidit, nunquam postilla vidi:
Periisse credo. quid id mea refert? ego argentum habeo.
QUOI HOMINI Dei sunt propitii, lucrum ei profecto objiciunt. *Palm. Lucrum est profecto optumum.*
Nunc rei divinæ operam dabo. certum est bene me curare.

32. *Eduxi.*] *Educare* ad Corpus; *Educere*, ad Ingenium pertinet. *Lambinus.*

59. *Decem minas.*] Minas triginta dederat Lyco Lenoni pro virgine, restabant *decem* pro auro & veste. *Lamb.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THERAPONTIGONUS, LYCO.

NON ego nunc mediocri incedo iratus iracundia;
Sed eapse illa, qua excidionem facere condidici oppidis:
Nunc nisi tu mihi propere properas dare jam triginta minas;
Quas ego apud te deposivi, vitam propera ponere.
Ly. Non edepol nunc ego te mediocri macto infortunio.
Sed eopse illo, quo mactare soleo; quoi nihil debeo.
Th. Ne te mihi facias ferocem, aut supplicare censeas.

Ly. Nec

4. DEposivi.] Pro *deposui* utitur & Catullus.

7. *Facias ferocem.*] Vide Mostell. act. 4. 1. *Ferocem*, superbum, magni ani-

LY. Nec tu me quidem unquam ſubiges, redditum ut reddam tibi,
Nec daturus ſum. TH. idem ego iſtuc quom credebam, credidi
Te nihil eſſe redditurum. LY. cur nunc à me igitur petis?
TH. Scire volo quoi reddidiſti. LY. luſco liberto tuo,
Is Summanum ſe vocari dixit, ei reddidi,
Qui has tabellas obſignatas attulit. TH. quas tu mihi tabulas?
Quos tu mihi luſcos libertos? quos Summanos ſomnias?
Nec mihi quidem libertus ullu' ſt. LY. facis ſapientius,
Quam pars latronum, libertos qui habent, & eos deſerunt.
TH. Quid feciſti? LY. quod mandaſti, feci tui honoris gratia;
Tuum qui ſignum ad me attuliſſet, nuncium ne ſpernerem.
TH. Sultior ſtulto fuiſti, qui iis tabellis crederes.
LY. Quîs reſpublica & privata geritur, nonne iis crederem?
Ego abeo. tibi res ſoluta 'ſt recte. bellator vale.
TH. Quid valeam? LY. at tu ægrota, ſi lubet, per me, ætatem quidem.
TH. Quid ego nunc faciam? quid refert me feciſe regibus,
Ut mihi obedirent, ſi hic me hodie umbraticus deriſerit?

mi. Vide Moſtell. act. 4. 2. *Supplicare*, me tibi. Vid. Epid. 5. 2.

13. *Tabulas.*] Si vera eſt ſcriptura, de quo dubito, pronunciandum κτ᾽, συγκοπήν, *tablas*. De qua ſcriptura, etſi alias etiam facio conjecturas, hæc tamen eſt præcipua: *tabellas* aliquem adſcripſiſſe explentem ſenſum: Plautum autem feciſſe κατ' ἔλλειψιν, *quas tu mihi?* nimirum *tabellas*. Camer.

14. *Quos tu mihi.*] Lyco uſus erat numero ſingulari. Miles autem eadem nomina ponit in plurali. Notat hoc *Donatus* ad id Terent. Adelph. *turbas, lampadas. tibicinas*, his verbis: *Bene totum pluraliter; ut qui reprehendit.* Sic Plautus multa, *Quas tu mihi, &c.* Lambinus. *Somnias.*] Id eſt, nugaris & blateras. Turneb. Vid. Menæchm. 2. 3.

16. *Latronum.*] Id eſt, militum. Vid. Milit. act. 1. 1. *Douz.*

24. *Umbraticus.*] Homo in umbra educatus, & ignavus; non ſub dio, & ſtrenuus. Truculent. dicitur *Umbraticola.* Vid. ibid. 2. 7.

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS, MILES.

Quoi homini dii sunt propitii, ei non esse iratos puto.
Postquam rem divinam feci, venit in mentem mihi,
Ne trapezita exulatum abierit, argentum ut petam:
Ut ego potius comedim, quam ille. TH. jusseram salvere te.
CA. Therapontigonoplatagidore, salve: salvus quum advenis
In Epidaurum, hic hodie apud me nunquam delinges salem.
TH. Bene vocas: verum vocata res est; ut male sit tibi.
Sed quid agit meum mercimonium apud te? CA. nihil apud me quidem.
Ne facias testes: neque equidem debeo quidquam. TH. quid est?
CA. Quod fui juratus, feci. TH. reddin', an non, virginem,
Priusquam te huic meæ machæræ objicio, mastigia?
CA. Vapulare ego te vehementer jubeo: ne me territes.
Illa abducta est: tu auferere hinc à me, si perges mihi
Male loqui profecto: quoi ego, nisi malum, nihil debeo.
TH. Mihin' malum minitare? CA. atque edepol non minitabor, sed dabo,

1. Quoi homini.] Poterit versus hic usurpari, cum suspicamur ne Princeps bona fide se nobis amicum præstat, vultu inquam & voce; sed corde aliud volutat. *Gruter.*

4. *Iusseram.*] Malim, *jusserim.* tum, quia non jusserat sane; tum, quia pulchre id exprimat fastidiosum aut iratum salutatorem. *Acidal.*

6. *Delinges salem.*] Nedum ut *cœna adventitia* tibi detur. Jam *salem lingere*, dicuntur, qui perquam tenuiter victitant. Nam apud veteres in tenuiorum cœnis; salem loco cibi fuisse notum est. Sali, acetum noster addit in Rud. 4. 2. *Lambinus:* Moris fuit veteribus salem in mensa hospitibus apponere, eo concordiam inter se mutuo optantes; ut ex aqua & terra ille constat. *Meurs.*

7. *Vocata res est.*] Sic Sticho, act. 3. 3. *vocata est opera.*

9. *Ne facias testes.*] Qui simpliciter monet accipiendum: ne in testibus contra me adducendis aut subornandis multum ac incassum labores: lusit operam. Si quis in re dubia aut unde lis oriri posset, audiebat adversarium imprudenter dicentem, quo convinceretur aut teneretur, præsentes aut subito prætereuntes appellabat, meminissent hoc ab isto dictum, inque eam rem, ubi opus foret, testimonium perhiberent. Repentinum hoc erat, & nullus locus subornandis. Terent. Adelph. 2. 1: *Ubi me dixero dare tanti, testes faciet illico vendidisse me.* Noli sperare verbis me abs te circumventum iri, ut si quid ambiguum dixero, tu arreptum, id appellatis testibus mandes. *Gronovius.*

Mihi si pergis molestus esse. TH. Leno minitatur mihi?
Meæque pugnæ præliares plurimæ obtritæ jacent? *Lamb.* meæque pugnæ & prælia, & res plur. &c.
At ita me machæra & clypeus
Bene juvent pugnantem in acie: nisi mihi virgo redditur,
Jam ego te faciam ut hìc formicæ frustillatim differant.
CA. At ita me volsellæ, pecten, speculum, calamistrum meum
Bene me amassint, meaque axicia, linteumque extersum;
Ut ego tua magnifica verba, neque istas tuas magnas minas
Non pluris facio, quam ancillam meam, quæ latrinam lavat.
Ego illam reddidi, qui argentum à te attulit. TH. quis is est homo?
CA. Tuum libertum sese ajebat esse Summanum. TH. meum?
Attat! Curculio, hercle, verba mihi dedit, quum cogito.
Is mihi anulum surripuit. CA. perdidistin' tu anulum?
Miles pulchre centuriatus est expuncto in manipulo.
TH. Ubi nunc Curculionem inveniam? CA. in tritico facillime
Vel quingentos Curculiones pro uno faxo reperias.
Ego abeo. vale atque salve. TH. male vale; male sit tibi.

Quid

17. *Pugnæ præliares.*] *Præliares pugnas* dixit ad distinctionem velitationum, quæ verbis fiunt. Nam & pugnare verbis dicebant, ut & Græci μάχεσθαι, unde & λογομαχίαι. *Salmas. Obtritæ.*] Vide Stich. act. 3. 1.

20. *Frustulatim.*] Vide Bacch. act. 4. 8. L. autem: *Ut hinc formicæ.* Scriverius.

21. *Volsellæ.*] *Volsella* sive *Vulsella* instrumentum, quo pilos radicitus è corpore exstirpant: τριχολαβίς.

22. *Axicia.*] Forfex, quo secantur capilli: quasi *exicia*, ab *exicando*. nam *exicare*, pro *exsecare* dicebant. *Turneb.* Veneta & Colon. leg. *exicia.* Lamb. legit *excutia*, & interpretatur parvas scopas, quibus excutitur pulvis è vestibus. *Linteumque extersum.*] Capt. act. 2. 2. nominatur *involucre* Lamb. mavult interpretari mantile, χειρόμακτρον. *I. Palm.* leg. *linteumque extersui*, id est, linteum ad extergendum comparatum: (quam emendationem *Douza* ait verissimam.) Ita Sallust. *Et alia, aquæ portandæ, conquiri jubet.*

29. *Centuriatus est.*] Centuriatus miles dicitur, in centuria adscriptus. At facete & suo sale comicus dicit eum centuriatum esse in expuncto manipulo, id est, adscriptum esse manipulo exauctorato, & à militia dimisso. *Salmasius. Expuncto in manipulo,*] Quemadmodum *lecti milites* in tabulas & codices (vocant *Pittacia*, *Breves*, *Laterculum*, *Matriculam*) referebantur & scribebantur, ita delebantur *non milites & rejecti.* quo respexit Plautus. Et explicavit Scholiastes vetus in hoc Persii: *Proximus expungam: Tractum à militibus, qui expuncti dicuntur, dum foras à militia emittuntur.* Solebant & mortuos ibi notare, & *Theta* suum affigere. *Lipsius.*

30. *In tritico.*] Alludit ad *Curculionem*, qui vermis est, frumenta exinaniens, ut Varro ait, Græcis κίς. Virg. 1. Georg.

——— *populatque ingentem farris*
acervum
Curculio. ———

Lamb.

31. *Reperias.*] Alii *reperies.* Vide Aulul. 3. 5.

I. *Anti-*

Quid ego faciam? maneam an abeam? ſiccine mihi eſse os oblitum?
Cupio dare mercedem, qui illunc, ubi ſit commonſtret mihi.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

CURCULIO.

ANtiquom Poëtam audivi ſcripſiſse in Tragœdia:
MULIERES duas pejores eſse, quam unam. res ita eſt.
Verum mulierem pejorem, quam hæc amica eſt Phædromi,
Non vidi, neque audivi, neque pol dici, nec fingi poteſt
Pejor, quam hæc eſt: quæ ubi me habere hunc conſpicata eſt anulum,
Rogat unde habeam. quid id tu quæris? quia mihi quæſito'ſt opus.
Nego me dicere. ut eum eriperet, manum arripuit mordicus.
Vix foras me abripui, atque effugi. apage iſtanc caniculam.

1. *Antiquom Poëtam, &c.*] Totius hujus loci hæc ſententia eſt; omnis mulier mala eſt. Πᾶσα γυνὴ χολός ἐςι, ut eſt in veteri Epigrammate. Duas igitur mulieres pejores una eſſe, rectiſſime olim dictum eſt. Malum quippe malo addito augetur. At ego in una Phædromi amica, quidquid malorum ſingulæ mulieres diviſum tenent, conjunctum inveni. *Boxhornius.*

5. *Quæ ubi me hunc.*] Ab hoc loco initium capit, ἀναγνωρισμὸς, id eſt, agnitio. *Lambin.*

8. *Caniculam.*] Planeſium, quæ mordet ad inſtar caniculæ. *Idem.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PLANESIUM, PHÆDROMUS, CURCULIO. THERAPONTIGONUS.

PHædrome, propera. PH. quid properem? PL. Paraſitum ne amiſeris.
Magna res eſt. PH. nulla eſt mihi: nam, quam habui, abſumpſi celeriter. *Acid.* PL. celeriter Tene.
PL. Tene. PH. quid negotii eſt? PL. rogita, unde iſtunc habeat anulum:
Pater iſtum meus geſtitavit. CU. at mea matertera.
PL. Mater

2. *Nulla eſt.*] Jocus ex ambiguo, in voce *res*, quam illa negotium magni momenti interpretatur, hic fortunas & rem familiarem. *Lamb.*

PL. Mater ei utendum dederat. CU. pater tuus rursum tibi. *Gyst. rursum mihi.*
PL. Nugas garris. CU. ſoleo. nam propter eas vivo facilius.
Quid nunc? PL. obſecro, parenteſne meos mihi prohibeas?
CU. Quid? ego ſub gemman' abſtruſos habeo tuam matrem & patrem?
PL. Libera ego ſum nata. CU. & alii multi, qui nunc ſerviunt.
PL. Enimvero iraſcor. CU. dixi equidem tibi, unde ad me hic pervenerit.
Quoties dicendum eſt? eluſi militem, inquam, in alea.
TH. Salvos ſum: eccom, quem quærebam. quid agis, bone vir? CU. audio.
Si vis tribus bolis, vel in chlamydem. TH. quin tu is in malam crucem
Cum boletis, cum bulbis: redde etiam argentum, aut virginem. *Douz. reddin' etiam argentum aut virginem?*
PH. Quod argentum, quas tu mihi tricas narras? quam tu virginem
Me repoſcis? TH. quam ab Lenone abduxti hodie, ſcelus viri.
PH. Nullam abduxi. TH. certe eccistam, video. PH. virgo hæc libera eſt.
TH. Mean' ancilla libera ut ſit? quam ego nunquam emiſi manu.
PH. Quis tibi hanc dedit mancupio? aut unde emiſti? fac ſciam.
TH. Ego quidem pro iſtac rem ſolvi ab trapezita meo. *Douz. reſolvi.*
Quam ego pecuniam quadruplicem abs te & Lenone auferam.
PH. Qui

6. *Vivo facilius.*] Nihil verius. *Nugarum* enim tractatio propria Paraſitorum provincia. Merito ergo propter eas ipſas *facilius*, id eſt, lautius atque ex ſententia ſe victitare gloriatur Curculio. Vid. Epid. act. 2. 2. *Douza.*

11. *Eluſi.*] *Eludere*, inquit Donatus, gladiatorium eſt, cum vicerunt, & Ludo finem impoſuere. Horat. 1. Sat. ult. *Davoque Chremeta Eludente ſenem.* Propert. 2. el. 2. *Sic à Dulichio juvene eſt eluſa Calypſo.* Paſſerat.

13. *Tribus bolis.*] Id eſt, talorum jactibus. Vide Rudent. 2. 3. *Vel.*] Vide Mil. act. 1. 1. *In Chlamydem* ſcil. paratus ſum ludere. *Taubm.*

14. *Cum bolet.*] Jocus ſtomachantis Militis ex annominatione. Eſt autem *boletus*, ſpecies fungi, ſolus innocuus: βωλίτης. *Bulbus*, radix rotunda tunicata. *Lamb.*

15. *Tricas.*] Notandum, ἀπὸ τοῦ *tricis*, haud *Triconibus argentariis*, modo, verum etiam *Tricoſis*, nomen inditum; idem ſignificantibus. Lucillius,

Hic tricoſu', bovinatorque ore improbu' duro, &c. Douza.

21. *Quadruplicem.*] Actione furti manifeſti,

PH. Qui ſcias mercari furtivas atque ingenuas virgines,
Ambula in jus. TH. non eo. PH. licet te anteſtari? TH. non licet.
PH. Juppiter te male perdat: inteſtatus vivito.
CU. At ego, quem licet, te. PH. accede huc. TH. ſervom anteſtari! vide.
CU. Hem! ut ſcias me liberum eſſe. TH. ergo ambula in jus. heus tibi.
CU. O cives, cives! TH. quid clamas? PH. quid iſtum tibi tactio eſt?
TH. Quia mihi libitum eſt. PH. accede huc tu: ego illum tibi dedam, tace.
CU. Phædrome, obſecro, ſerva me. PH. tanquam me & Genium meum.
Miles, quæſo ut mihi dicas, unde illunc habeas anulum,
Quem Paraſitus hic te eluſit. PL. per tua genua te obſecro,
Ut nos facias certiores. TH. quid iſtuc ad vos attinet?
Quæratis chlamydem & machæram hanc, unde ad me pervenerit.
CU. Ut faſtidit glorioſus! TH. mitte iſtum: ego dicam omnia.
CU. Nihil eſt, quicquid ille dicit. PL. fac me certiorem obſecro.

TH. Ego

nifeſti, qua perſequimur quadrupli pœnam. *Lambin.*

23. *Licet te anteſtari.*] Licetne mihi aliquem eorum, qui hic adſunt monere, ut mihi teſtificetur, me militem in jus vocaſſe? Vide Perſa act. 4. 9. *Lambinus. Non licet.*] Quia nemo liber adſit, qui teſtis eſſe poſſit. *Lamb.*

24. *Inteſtatus.*] V. N. Sc. ſequentis vſ. 17. & Milit. act. 5.

25. *At ego, quem, &c.*] Non licuit veterum more, in jus vocatum invitum quoquo modo in jus ducere. Nec eam vis inferendæ rixæque concitandæ, quoties in jus vocatio à privatis fieret, occaſionem veteres aut probaſſe aut admiſiſſe. *I. Robertus.*

27. *O cives, cives!*] Solebat is, cui vis aliqua fiebat, ſiquidem ruri ageret, *jubilare:* ſin vero in Romana civitate & civis eſſet, *quiritare*, quod eſt *Quirites conclamare*, inquit *Donatus*, quo ſpectat hoc Plauti. *Ravard.*

28. *Accede huc tu.*] Scil. tu miles, & auriculam mihi prehende, ſi audes. *Lamb.*

31. *Quem eluſit.*] Quem tibi dormienti & cluſo ademit. *Taubm.*

34. *Faſtidit.*] Vide Sticho act. 5. 4. & extrema Truc. *Mitte iſtunc.*] Scilicet Curculionem, quem retinebat Phædromus, ne à milite vapularet. *L. D.*

Th. Ego dicam: ſurge. hanc rem agite, atque animum advortite.
Pater meus habuit Periphanes. Pl. Periphanes?
Th. Is, priuſquam moritur, mihi dedit tanquam ſuo,
Ut æquom fuerat, filio. Pl. proh Juppiter!
Th. Et iſte me hæredem fecit. Pl. pietas mea,
Serva me, quando ego te ſervavi ſedulo.
Frater mi, ſalve. Th. qui credam iſtuc ego? cedo,
Si vera memoras, quæ fuit mater tua?
Pl. Cleobula. Th. nutrix quæ fuit? Pl. Archeſtrata,
Ea me ſpectatum tulerat per Dionyſia.
Poſtquam illo ventum eſt: jam ut me collocaverat,
Exoritur ventus turbo: ſpectacula ibi ruunt;
Ego pertimeſco: tum ibi me, neſcio quis, arripit,
Timidam atque pavidam, nec vivam, nec mortuam.
Nec, quo me pacto abſtulerit, poſſum dicere.
Th. Meminiſtin' hanc turbam fieri! ſed tu dic mihi,
Ubi is eſt homo, qui te ſurripuit? Pl. neſcio.
Verum hunc ſervavi ſemper mecum una anulum.
Cum hoc olim perii. Th. cedo ut inſpiciam. Cu. Sanan' es,
Quæ iſti committas? Pl. ſine modo. Th. pro Juppiter!
Hic eſt quem ego tibi miſi natali die.
Tam facile novi, quam me. ſalve, mea ſoror.
Pl. Frater mi ſalve. Ph. deos volo bene vortere

Iſtam

36. *Surge.*] Incumbebat enim in genua Militis Planeſium. *L. D.*

41. *Servavi.*] Id eſt, obſervavi, colui. *L. D.*

47. *Ventus turbo.*] Apulejus: *Turbo dicitur, qui repentinis flatibus proſilit, & omnia turbat.* à Lucret. *ventus verſabundus* dicitur. *Spectacula.*] Aulæa & cætera inſtrumenta ſcenica. *Theod. Marcilius* cenſet *Spectaculum* hic dici cum Servio 5. 1. *Theatrum*, ſive *Viſorium*, ut Caſſiodorus vocat. Ludi autem Scenici in Theatro edebantur; in Amphitheatro Gladiatorii ac Venatorii: illudque Veneri ſacrum, hoc Marti.

49. *Nec vivam.*] Id eſt, ſemianimem. Vide Muret. Var. lib. 17. cap. 13.

51. *Meminiſtin'.*] Mirum ni meminerit turbam fieri, quæ etiam multis verbis eam, ut facta eſt, explicarit. itaque oraculum putato, non conjecturam; *Memini iſtanc turbam fieri*, nam de ſua memoria loqui Militem, non Planeſii manifeſtum eſt. *I. Gul.*

53. *Una anulum.*] Alium ab eo, quem Paraſitus Militi ſurripuerat. *Douz.* Atque ita hic locus tuendus eſt, qui alioquin à *I. Cæſ. Scal.* in Hypercritico c. 3. vapulat.

58. *Deos, &c.*] *Vertere* hoc loco eſt ἐνεργητικόν. ſic *Terent.* Adelph.

Me. *Puer natus eſt.* Mi. *Di bene vortant.* Ubi notat *Donatus*, in omnibus quæ cupite venerint, *Dii bene vortant*, dici ſolere:

Istam rem vobis. Cu. & ego nobis omnibus.
Tu ut hodie adveniens cænam des sororiam:
Hic nuptialem cras dabit. Ph. promittimus.
Th. Tace tu. Cu. non taceo, quando res vortit bene.
Tu istanc desponde huic, miles: ego dotem dabo.
Ph. Quid dotis? Cu. egone? ut semper, dum vivat, me alat.
Th. Verum hercle dico, me lubente feceris.
Et leno hic debet nobis triginta minas. *Pist. sed hic leno.*
Ph. Quamobrem istuc? Th. quia ille ita re promisit mihi,
Si quisquam hanc liberali asseruisset manu,
Sine controversia omne argentum reddere.
Ph. Nunc eamus ad Lenonem. Th. laudo. Ph. hoc prius volo,
Meam rem agere. Th. quid id est? Ph. ut mihi hanc despondeas.
Cu. Quid cessas, miles, hanc huic uxorem dare?
Th. Si hæc volt. Pl. mi frater, cupio. Th. fiat. Cu. bene facis.
Ph. Spondesne, miles, mihi hanc uxorem? Th. spondeo.
Cu. Et ego hoc idem unum spondeo. Th. lepide facis.
Sed eccum lenonem, incedit, thesaurum meum.

lere: quia sæpe homines ea optaverunt, quæ aliis aliter atque expectaverunt, contigissent, quam potestatem rerum vertentium semet in utramque partem, Vertumno Deo superesse, Veteres existimaverunt.

60. *Cænam des sororiam.*] *Cæna sororia*, est quæ datur sorori nuper agnitæ: ut *adventoria* quæ datur amico advenienti, notoque. *Salmas.* Epid. I. I.

63. *Tu istanc.*] Recte hic rogatur Miles, ut sororem suam viro despondeat: nam patre mortuo, frater sororis pupillæ legitimus tutor est. *Douza.*

65. *Verum hercle.*] Hunc versum *Curc.* Parasito do: qui perridiculum asseverat, se serio plane dotem illam constituere: & velle, ut Miles ea conditione sororem despondeat. Neque enim hic consentire potest Phædr. qui infra demum deliberet, & e sorore exquirat, utrum velit, &c. *Pistoris.*

68. *Hanc liberali, &c.*] Scil. *caussa*, Vide N. supra act. I. 3. & Pœn. 4. 2.

75. *Et ego hoc idem.*] Lego: Ph. *Et ego huic cibum una spondeo.* ut respexerit ad superiorem cibi perpetui flagitationem Curculionis. *Acidal.*

76. *Thesaurum meum.*] Lambinus *thesaurum meum* interpretatur, vel apud quem deposui XXX. minas: vel, unde tanquam ex thesauro depromam nummorum quantum volam. Porro, versiculus hic palam corruptus est. Suspicor levi mutatione legendum: *Sed eccum lenonem; incidi in thesaurum meum.* Boxh.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

CAPPADOX, THERAPONTIGONUS, PHÆDROMUS, PLANESIUM.

ARgentariis male credi, qui ajunt, nugas prædicant,
Nam & bene & male credi dico: id adeo hodie ego expertus sum.
Non male creditur, qui nunquam reddunt, sed prorsum perit.
Velut decem minas dum *hic* solvit omnîs mensas transiit. *Lamb.* vel decem minas.
Postquam nihil fit, clamore hominem posco. ille in jus me vocat.
Pessume metui, ne mihi hodie apud Prætorem solveret.
Verum amici compulerunt, reddit argentum domo. *Quid. MSS.* reddet. *Alii,* redderet arg.

Nunc

3. NON *male creditur.*] Creduntur proprie nummi qui redduntur; quemadmodum contra proprie debentur, quæ deinde solvuntur. Inde argutia *Martialis* 2. Epigr. 3.

Sexte nihil debes; nil debes, Sexte fatemur.
Debet enim, si quis solvere, Sexte, potest.

Tornorup. *Hoc significat Leno*: credere pecuniam argentariis, non est male credere, ut nonnulli dicunt. Nam qui male credit alicui pecuniam, spem tamen habet aliquam recuperandi, nec prorsus perdit: at qui Argentariis credit, prorsus perdit: ergo nugantur, qui ajunt Argentariis male credi. *Lambinus.*

4. *Omnîs mensas.*] Scil. aliorum argentariorum, ex quibus has decem minas corrogavit. *Lamb. D.*

5. *Postquam nihil fit.*] Sic Cicero l. 7. fam. 18. *An hoc significas, nihil fieri, frigere te?* Gronov.

6. *Apud Prætorem.*] Per cessionem bonorum. *Lambinus. D.*

7. *Amici compulerunt.*] Lego *contulerunt.* Mos fuit pulcherrimus & vere pius apud Græcos, sublevandi amicos pauperes. Erant enim sodalitates, quæ habebant communem arcam, in quam quot mensibus certum quid à singulis penderetur, ut esset unde juvari possent, qui ex illa sodalitate fortunam adversam aliquo modo essent experti. Tales itaque accipiebant ab istis amicis & sodalibus pecuniæ aliquam summam, ea lege, ut si Deus aliquando meliora daret, quantum esset erogatum, tantundem ipsi restituerent. Et hanc stipem collatitiam vocabant ἔρανον, & factum ipsum ἐρανίζειν. Nec raro accidebat, ut importuni exactores debitorem adorirentur, cum ille ab amicis *eranum*, id est, pecuniam erani nomine collectam, auferret. *Casaubonus.* Non male, nisi obstarent, sequentia; *reddit argentum domo.* Nam *domo reddit,* qui promit de arca propria, quod antea ibi repositum habebat: ut ita collaticia pecunia amici eum non juverint. *Gruterus.* Immo id ipsum, quod contulerunt amici, *reddit domo*; non enim à mensa, neque apud prætorem: quibus hic opponitur τὸ *domo*; non collatio-

Nunc domum properare certum'st. TH. heus tu Leno, te volo.

PH. Et ego te volo. CA. at ego vos nolo ambos. TH. sta sis, ilico.

Atque argentum propere propera vomere. CA. quid mecum est tibi?

Aut tecum? aut? TH. quia ego ex te hodie faciam pilum catapultarium:

Atque ita te nervo torquebo, itidem uti catapultæ solent.

PH. Delicatum te hodie faciam cum catello ut accubes,

Ferreo ego dico. CA. at ego vos ambo in robusto carcere,

Ut pereatis. TH. collum obstringe, abduce istum in malam crucem.

PH. Quid? quid est? ipse ibit potius. CA. proh deûm atque hominum fidem!

Hoccine pacto indemnatum atque intestatum me arripi? Obse-

lationi aut ἐράνῳ. Fallitur Gruterus, & Casauboni conjectura nihil verius. Cicero lib. 2. de Offic. *Liberales autem, qui suis facultatibus aut captos à prædonibus redimunt aut æs alienum suscipiunt amicorum.* Cornelius Nepos Epaminonda, uti inter alia: *eamque summam cum faceret, priusquam acciperet pecuniam, adducebat eum, qui quærebat, ad eos, qui conferebant, eique ut ipsi numerarent, faciebat.* Gronovius.

10. *Vomere.*] Tralatio est à ventriculo, qui cibi impatiens eum revomit. Dignus homine militari sermo. *Taubmannus.*

11. *Aut tecum? aut?* Additurus erat, *mihi:* sed Miles interrumpit. *Douza.* Acidalius ita distinguit: *aut tecum? MI. aut? quia ex te hodie fac.* auctoritate, ut ait, veterum editionum. *Hodie*, Comice additur, & abundat in ornatum. ut statim: *delicatum te hodie faciam. Pilum catapultarium.*] Id est, jaculum, quod è catapulta mittitur. *Taubm.*

12. *Nervo.*] Sic Vitruvius lib. 10. cap. 15. *Per quæ tenduntur nervi torti, qui brachia continere catapultarum debent.*

13. *Delicatum.*] Quis non videt multo ita elegantius hæc Phædromum dicere, quasi succinentem Militi? Hic quidem è re militari de catapulta exemplum ducens; Phædromus autem, ut delicatus & amatorius adolescens, de delitiis. Certe Lenonem ab utroque irritatum, ostendit responsum ejus: *At ego vos ambo, &c.* Pistor. *Catello.* Ambiguum.] Festus. *Catulus genus quoddam vinculi, qui interdum Canis appellatur.*

14. *Ferreo.*] Jocus παρὰ προσδοκίαν. Homines delicati habent catulos, quales sunt *Melitæi*, quos secum cubare faciunt, non autem ferreos. *Torrentius. In robusto carcere.*] Id est, in robore, Nam in arcas è robore factas servi includebantur pœnæ caussa. Vide Penularum act. 5. 3. ỷs. 34.

17. *Atque intestatum.*] Etsi doctissimis *intestatum* probari video: ego tamen magis laudaverim, quod est in Sarracenica, *inattestatum*; præsertim cum huc unice faciant illa Sc. præcedenti,

Obsecro Planesium, & te, Phædrome, auxilium ut feras.
PL. Frater, obsecro te, noli hunc condemnatum perdere.
Bene & pudice me domi habuit. TH. haud voluntate sua:
Æsculapio huic habeto, quom pudica es, gratiam.
Nam si is valuisset, jam pridem, quoquo posset, mitteret.
PH. Animum advortite, si potissum hoc inter vos cor ponere.
Mitte istunc. accede huc Leno. dicam meam sententiam:
Siquidem voltis, quod decrero, facere. CA. tibi perm timus:
Dum quidem, hercle, ita judices, ne quisquam à me argen tum auferat.
TH. Quodne promisti? CA. quî promisi? PH. lingu CA. eadem nunc nego.
Dicendi, non rem perdendi gratia, hæc nata est mihi.
TH. Nihil agit: collum obstringe homini. CA. jamjam fa ciam ut jusseris.
TH. Quando vir bonus es, responde, quod rogo. CA. rog quod lubet.
TH. Promistin', si liberali quisquam hanc assereret manu
Te omne argentum redditurum? CA. non commemini dicere.
TH. Quid? negas? CA. nego hercle vero. quo præsente? quo in loco?

Acid. dita di, non, &

TH. Meipso

denti, *intestatus vivito.* Si *inantestatus* hic retinemus, sciendum triplici venire significatu: Et pro eo cujus auris testimonii ergo apprehenditur: item eo qui in jus vocat, & qui vocatur. Pro primo facit illud Horat. 1. Sat. 9.

—— *casu venit obvius illi*
Adversarius: & ; licet antestari? ego vero
Oppono auriculam. rapit in jus, &c.

Pro secundo Priscian. lib. 8. qui ex Livio disertim affirmat, *impuberem libripendem esse non posse, neque antestari.* Ubi *antestari* passive accipitur, & signat, ut idem ait, προ-διαμαρτυρηθῆναι. Tertio modo usurpat hic Plautus, & Pœnul. act. 5. 4. *Antestare me, atque duce, &c.* Istic siquidem Anterastilis jubet aurem sibi velli, & deinde duci in jus. *Nannius.*

25. *Tibi permittimus.*] Te judicem sumimus. *Taubm.*

31. *Liberali.*] Scil. caussa, ne ad *manu* referas. Vide notas Scenæ præcedentis. *Taubm.*

40. *In*

TH. Meipſo præſente, & Lycone trapezita. CA. non taces?
TH. Non taceo. CA. non ego te floccifacio, ne me territes.
TH. Meipſo præſente, & Lycone factum eſt. PH. ſatis credo tibi.
Nunc adeo, ut tu ſcire poſſis, Leno, meam ſententiam:
Libera hæc eſt, hic hujus frater eſt, hæc autem illius ſoror.
Hæc mihi nubet: tu huic argentum redde. hoc judicium meum eſt.
TH. Tu autem in nervo jam jacebis, niſi mihi argentum redditur.
CA. Hercle, iſtam rem judicaſti perfidioſe, Phædrome.
Et tibi oberit: & te, miles, dî deæque perduint,
Tu me ſequere. TH. quo ſequar ego te? CA. ad trapezitam meum,
Ad Prætorem. nam inde rem ſolvo omnibus, quibus debeo. *Piſt.* reſolvo omnibus.
TH. Ego te in nervom, haud ad Prætorem hinc rapiam, ni argentum refers.
CA. Ego te vehementer perire cupio, ne tu me neſcias.
TH. Itane vero? CA. ita hercle vero. TH. novi ego hos pugnos meos.
CA. Quid tum? TH. quid tum? rogitas? hiſce ego, ſi tu me irritaveris,

Placi-

40. *In nervo.*] Hæc eo referenda ſunt, quod qui pecuniam alteri debebant, & ſe debere confeſſi erant, aut judicati fuerant, niſi intra triginta dies ſolviſſent, neque quiſquam pro iis à creditore duci & vinciri poterat. quod ex *Agellio* lib. 20. cap. 1. intelligere licet: & *Liv.* lib. 6.

44. *Ad prætorem.*] Quoties bonis cedendum fuiſſet Lenoni, ſi omnibus, quibus debebat, ita ſatisfeciſſet? Potius eſt, ut ad perjurium hæc referantur: ut dicat Leno, ſe omnes creditores ſuos ad Prætorem vocare ſolere, atque ibi jurejurando affirmare, ſe nihil ipſis debere. Quo pertinet, quod ſupra ei objicit Cocus.

Namque incubare te ſatius fuerat Iovi,
Qui tibi auxilio in jurejurando fuit.

Et infames fuiſſe perjuriis Lenones notiſſimum eſt. Eodem referendum videtur, quod ſupra hac Sc. legitur: *Peſſime metui, ne mihi hodie apud Prætorem ſolveret.* quamvis & hoc ad bonorum ceſſionem pertinere videatur Lambino. *Boſius.*

46. *Ne tu me neſcias.*] Doctiſſimus Batavus hic quædam mutabat. Verum non putem debere quicquam heic mutari: niſi amemus reddere Lenonis ſermonem beta languidiorem: præſertim cum ei etiam mox alludat Miles: *Novi ego hos pugnos meos*, ſcilicet non te, ô Cappadox. *Gruter.*

49. *Licet.*]

Placidum ted hodie reddam. CA. age, ergo, recipe actutum.
TH. licet.
PH. Tu miles apud me cœnabis. hodie fient nuptiæ.
TH. Quæ res bene vortat mihi & vobis spectatores, plaudite.

49. *Licet.*] Illud *Licet*, verbum est accipientis pecuniam præsentem, quam paullo ante à Lycone extortam secum portabat Leno: *Acidal.*

FINIS CURCULIONIS.

M. ACCI PLAUTI
CASINA.

DRAMATIS PERSONÆ.

PROLOGUS.
CHALINUS, *servos.*
OLYMPIO, *villicus.*
CLEOSTRATA, *uxor.*
PARDALISCA, *ancilla.*
MURRHINA, *mulier.*
STALINO, ALCESIMUS, } *senes.*
COQUUS.
ANCILLÆ.
GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Conservam uxorem conservi duo expetunt.
Alium senex allegat, alium filius.
Sors adjuvat senem: verum decipitur dolis.
Ita ei subjicitur pro puella servolus
Nequam, qui dominum mulcat atque villicum.
Adolescens ducit civem Casinam cognitam.

1. *Conservam.*] Casinam. *Conservi duo.* Chalinus & Olympio.
2. *Senex.*] Stalino.
3. *Filius.*] Euthynicus, κῶφον πρόσωπον.
5. *Mulcat.*] Vide notas Trinum.
4. 2. Ms. Camer. & quinque Pall. & Lang. *Mulgat* bene: nam *mulgat* est *mulcat.*
6. *Adolescens.*] Euthynicus.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HUjus Fabulæ argumentum ut est festivum atque bellum, ita admodum etiam turpe & obscœnum. Atque existimo illa, quæ in nostro libro veteri omissa plurima animadverti, relictis spaciolis passim quibusdam, quod non ferrent aures piæ, exarata non fuisse, &c. Sed ab hac spurcicia avertamus oculos & mentes nostras, & utilia atque bona, quasi margaritas de stercore, legamus è tabulis scriptis. Quæ satius erat nunquam inspici, quam instrui his levitatem & libidinem animorum. INTRODUCITUR quidam ridiculus amator Senex, & illius Sodalis quasi receptor flagitiosi vicini. Horum facinora deprehenduntur à mulieribus, & varie Senibus illuditur. *Sortitio* etiam inest, ut in Græca fuisse apparet de nomine. nam κληρουμένων illam appellatam in Prologo dicitur, nimirum de aliqua, qua de sortitio fieret.

PRO-

PROLOGUS.

SAlvere jubeo ſpectatores optumos,
Fidem qui facitis maxumi; & vos Fides.
Si verum dixi, ſignum clarum date mihi,
Ut vos mihi eſse æquos jam inde à principio ſciam.
QUI UTUNTUR vino vetere, ſapientes puto,
Et qui libenter veteres ſpectant Fabulas.
Antiqua opera & verba quom vobis placent,
Æquom placere eſt ante veteres Fabulas. *Acid.* Antiqua verba & opera, &c. autem vet. res Fabulase.
Nam, NUNC NOVÆ quæ prodeunt, Comœdiæ,
Multo ſunt nequiores, quam nummi novi.
Nos poſtquam populi rumorem intelleximus,
Studioſe expetere vos PLAUTINAS FABULAS;
Antiquam ejus edimus Comœdiam,
Quam vos probaſtis, qui eſtis in ſenioribus:
Nam juniorum qui ſunt, non norunt, ſcio,
Verum ut cognoſcant, dabimus operam ſedulo.
Hæc quom primum acta eſt, vicit omnes Fabulas.
Ea tempeſtate flos Poëtarum fuit,
Qui nunc abierunt hinc in communem locum.
Sed abſentes tamen proſunt præſentibus.
Vos omnes opere magno eſse oratos volo, *Long.* eſſe oratum volo.
Benigne ut operam detis ad noſtrum GREGEM.

Ejicite

1. S*Alvere.*] *Prologus Caſinæ, non Plauti, ſed Plauto dignus. Quem Apulum aliquem Comœdum Plautinæ Fabulæ præfixiſſe*, exiſtimat *Alciatus.*

2. *Facitis maxumi.*] Sic Gruterus ex MSſ. cum Camerarius tranſpoſuiſſet verſus gratia: *Maximi facitis*: conjicit vero: *utque vos Fides.* Lege *Fidem qui facitis maxumi, ut & vos fides.* Gronov.

14. *In ſenioribus.*] Notum eſt Servium Tullium Pop. Rom. diſcreviſſe in varias claſſes, centurias juniorum & ſeniorum, ratione habita ætatis. *In ſenioribus* ergo hic nihil eſt aliud, quam in centuriis ſeniorum. *Boxhorn.*

18 *Flos, &c.*] Vide notas Curcul. 1.2.1.

19. *Communem locum.*] Orcum, vel terram. Lucretius: *Omnipotens, eadem rerum commune ſepulchrum.* Comicus hic εὐφημεῖ. nam & *Abire*, & *Communis locus*, κατ' εὐφημισμόν. *Communis locus* eſt ille, *unde negant redire quenquam.* Sic εὐφημοῦντες *ſepulchretum* dicebant πολυάνδριον: & πλείονας, *mortuos*, quin & μακαρῖται dicebantur: ſic & *Felices* Latinis. *Herald.*

20. *Sed abſentes, &c.*] Id eſt, defuncti. Boſius hunc locum ita explicat: *Sed abſentes tamen ſunt pro præſentibus*; id eſt, proinde ac ſi præſentes eſſent. ut ſit ἀναστροφή.

22. *Gregem.*] Comicum. *L.*

23. *Ejici-*

Ejicite ex animo curam atque alienum æs:
Ne quis formidet flagitatorem suum.
Ludi sunt. ludus datus est argentariis.
Tranquillum est. Alcedonia sunt circum forum.
Ratione utuntur, ludis poscunt neminem;
Secundum ludos reddunt autem nemini.
Aures vacivæ si sunt, animum advortite:
Comœdiæ nomen dare vobis volo. Gr. Comœdiai
CLERUMENOE vocatur hæc Comœdia
Græce, Latine SORTIENTES. Diphilus
Hanc Græce scripsit, post id rursum denuo
Latine PLAUTUS cum LATRANTI NOMINE.

Senex

23. *Ejicite ex animo.*] Omnes MSS. ajunt habere *ducite:* quod vero Plautinum esse & idem significare quod abducite: *Tò ejicite* ex superscripta interpretatione natum. Videant sodes Gruteri notas: ibi invenient unum omnium optimum Codicem Camerarianum, à quo sine gravi causa non est fas recedere, exhibere *eicite:* ut fere semper in scriptis *abicio*, *adicio*, *subicio*. Maneat igitur *Ejicite.* Cic. pro Sex. Roscio: *ut naturam ipsam vinceret: ut amorem illum penitus insitum ejiceret ex animo.* Gronovius.

24. *Flagitatorem.*] Creditorem importunum. Vide notas Mostell. 3. 2.

25. *Ludus datus est.*] *Dare ludum*, est metaphora à ludimagistris, qui Floralibus & aliis ejusmodi diebus, pueros feriari sinunt. Tunc dicuntur *dare ludum pueris*, hoc est, ludi vel ludendi potestatem illis facere. Unde metaphora in alias res deducta, ut, *dare ludum alicui*, sit indulgere illi, neque ab eo quotidianum pensum aut laborem exigere. quod hoc loco indulgetur argentariis. *Scaliger.*

26. *Alcedonia.*] Hæ aves nidos faciunt in mari, media hyeme, quibus diebus tanta est tranquillitas, ut penitus nihil in mari possit moveri. inde etiam *dies Halcyonii* vocantur. *Servius.*

27. *Ratione utuntur.*] Non irritum omnino fuit hic ingenium Bosii meo judicio: sed quod alii simplicius volunt, id non est ei adversum. Nam eo jocatur Plautus, quod utrovis modo verba possent accipi. *Ratione utuntur* & significat, agunt ex tabulis atque objiciunt grandi cum codice nomen: &, agunt commode scienterque: ut cum Columella 6. 2. *Non sævitia, sed ratione emendentur.* Sic *ludis poscunt* est &, quia ludi sunt, neminem flagitant debitum, &, neminem flagitant ludendo, sed serio. Denique *secundum ludos* est &, ludis peractis, & postquam aliquem ludificati sunt accipiendo, quod non curant reddere. *Gronovius.* *Ludis Poscunt.*] Spectaculorum enim tempore neque libellos dare, neque in jus vocare hominem fas erat. *Douz.*

29. *Vacivæ.*] Retineo cum Lambin. *vacivas*: Et jocus Comicus est in *vacivis auribus.* nam locutio est familiaris, *si vacat, audi.* At Comicus dixit, *si vacivæ sunt aures*, joco capto à vacuis ædibus. *Scalig.*

30. *Dare vobis.*] Id est, dicere. Virgilius Ecloga 1.

Sed tamen iste Deus qui sit, da Tityre nobis.

Boxhorn.

31. *CLERUMENOE.*] Κληρȣ́μενοι, id est, sortientes.

34. *Cum latranti nomine.*] *Latrans nomen*, est Casina ipsa, nomen nempe mulieris. Proprium quippe mulierum semper gannire & latrare. Et nul-

Senex hic maritus habitat, ei eſt filius,
Is una cum Patre in illiſce habitat ædibus.
Eſt ei quidam ſervus, qui in morbo cubat;
Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.
Is ſervos, ſed abhinc annos factum eſt ſedecim,
Quom conſpicatus eſt primo crepuſculo
Puellam exponi. adit extemplo ad mulierem,
Quæ illam exponebat: orat, ut eam det ſibi:
Exorat, aufert, detulit recta domum:
Dat heræ ſuæ, orat, ut eam curet, educet.
Hera facit, educavit magna induſtria,
Quaſi ſi eſſet ex ſe nata, non multo ſecus.
Poſtquam adolevit ad eam ætatem, uti viris
Placere poſſet. at eam puellam hic ſenex
Amat efflictim, & item contra filius.
Sibi nunc uterque contra legiones parat,
Pater filiuſque, clam alter alterum.
Pater allegavit villicum, qui poſceret

Meurſ. quam ſi eſſet, &c.

Sibi

lium frequentius fuit convitium, quo apud Græcos verberarentur mulieres, quam canis. Apud Ariſtophanem ſæpe occurrit, ὦ κύων, de muliere oblatrante, & μεθύση κύων, de ebria. Veſpis:

Θρασεῖα καὶ μεθύση τις ὑλάκτει κύων.
Κἄπειτ' ἐκεῖνος εἶπεν. ὦ κύον κύον.

Scholiaſtes: τὴν ἀρτοπώλιδα κυνα εἶπεν, ὑλακτέσης σε φησὶν ε φροντίζω, ὦ κύον. Græcus auctor, unde hanc comœdiam accepit Plautus, nomen ei fecerat, κληρέμενοι, id eſt, ſortientes. Plauto placuit titulus ex nomine ancillæ ei facere, de qua ſervi contendebant. Ea eſt *Caſina* latranti nomine, quod, ut dixi, mulierum eſt proprium. Caſina autem eſt κασίνη Græcum nomen à primitivo κάσις factum. At *caniſſa* ~~Petiti~~ falſum & ineptum. *Salmaſ.*

41. *Exponi.*] Extra ædes poni, ad incertum martis & vitæ caſum: quod faciebant, qui pueros natos alere, ſeu tollere nolebant. *Terent.* Hecyr. *Continuo exponetur.* ad quod Donatus: *ad mortem ſcilicet.* Lambin.

47. *At eam puellam hic ſenex.*] Hæc ſcriptorum & editionum priſcarum lectio eſt ſervata etiam Camerario, à qua licenter receſſit Aldus faciendo *amare puellam eam hic ſenex Efflictim occipit, ut item hujus contra filius.* Cui tamen hæſerunt Douza & Gruterus, quod parum commode procederet oratio. At huic remedium aliunde quærendum. *Poſteaquam*, quod vulgo habetur, eſt à Camerario adjuvante verſum: nam & optimus ejus codex & alii ſcripti editique, *Poſquam.* Hoc dividendum & ſcribendum: *Poſt qua adolevit ad eam ætatem, ut viris Placere poſſet. At eam.* Sic nihil eſt in oratione confragoſi. *Gronovius.*

50. *Legiones parat.*] Allegoria à re militari. Ita *pugna* idem eſt, quod diſſenſio, *pugnare*, idem quod, diſſentire. *Legiones*, hic copiæ ſunt rationum & argumentorum, blanditiarum inſidiarumque. *Boxhorn.*

52. *Allegavit.*] Privatim miſit. *Lambinus.*

54. *Excu-*

Sibi istam uxorem: is sperat, si eii sit data,
Sibi fore paratas, clam uxorem, excubias foris.
Filius autem armigerum allegavit suum,
Qui sibi eam uxorem poscat. scit, si id impetret,
Futurum, quod amat, intra præsepîs suas.
Uxor senis sensit virum amori operam dare,
Propterea una consentit cum filio.
Ille autem postquam sensit filium suum
Eandem illam amare, & esse impedimento sibi,
Hinc adolescentem peregre ablegavit pater.
Sciens ejus, mater ei dat operam, absenti tamen.
Is, ne expectetis, hodie in hac Comœdia
In urbem non redibit: PLAUTUS noluit:
Pontem interrupit, qui erat ei in itinere.
Sunt hîc, quos credo nunc inter se dicere:
Quæso, hercle, quid istuc est? serviles nuptiæ?
Servine uxorem ducent, aut poscent sibi?
Novum attulerunt, quod fit nusquam gentium.
At ego ajo hoc fieri in Græcia & Carthagini,
Et hic in nostra terra, in Apulia.
Majoreque opera ibi serviles nuptiæ,
Quam liberales etiam curari solent.
Id ni mecum pignus, si quis volt, dato

In

54. *Excubias foris.*] Significat pervigilia Veneris & amantium, apud villicum, clam uxorem, patri parata futura. *Boxhorn.* Vide not. Curcul. act. 1. 3.

57. *Intra præsepîs suas.*] Id est, in sua potestate. *Longol. & L.*

63. *Sciens ejus.*] Id est, ejus rei conscia ac gnara.

66. *Interrupit.*] Interclusit ei reditum. Allegoria à re militari. Cæsar, *pontem rescindere*, dixit; Livius, *intercidere*. Lambin. Ego existimem, hic nihil esse allegoricum: sed risus tantum causa dici. *Pistoris.*

68. *Serviles nuptiæ?*] Neque enim justæ serviles sunt nuptiæ ex Jure Civili: neque servorum mulieres dicuntur *uxores*, sed *conjunctæ*. Varro.

75. *Id ni sit mecum.*] Id utrum fiat necne si quis sponsione mecum certare vult, deponat apud judicem vel arbitrum pignus, ut ego quoque deponam, ea conditione, ut uter victus fuerit, non recipiat pignus, nisi urna mulsi data. Genus loquendi, quod non intelligitur, nisi positis exemplis. Bacch. 4. 9. *Edepol qui me esse dicat cruciatu malo dignum, næ ego cum illo pignus haud ausim dare.* Epid. 5. 2. *Ajo, vel da pignus, nisi ea sit filia.* PE. *Quam negat novisse mater?* EP. *ni ergo matris filia est, In meum nummum, in tuum talentum pignus da:* id est, depone pignus & certa mecum sponsione, qua ego pauper victus nummum perdiderim, tu locuples talentum. Pœn. act. 5. 4. *Da pignus ni nunc perjures, in suavium, uter utri det.* Gell. 7. 11. *Ni hoc ita est, qui spondet millenum?* Plauti

T 2 verbis

In urnam mulſi, Pœnus dum judex ſiet;
Vel Græcus adeo, vel mea cauſa Apulus.
Quid nunc? nihil agitis, ſentio: nemo ſitit.
Revortor ad illam puellam expoſititiam, *Douz.* revortar.
Quam ſervi ſumma vi ſibi uxorem expetunt.
Ea invenietur & pudica & libera,
Ingenua Athenienſis: neque quicquam ſtupri
Faciet profecto in hac quidem Comœdia.
Mox hercle vero poſt, tranſacta fabula,
Argentum ſi quis dederit, ut ego ſuſpicor,
Ultro ibit nuptum, non manebit auſpices.
Tantum eſt. valete, bene rem gerite, & vincite
Virtute vera, quod feciſtis antidhac.

verbis ſit, *qui dat mecum pignus in mille nummum?* Ariſtophan. in Nubibus. *Περίδε νυν ἐμοὶ, εἰ μὴ τετράμετρόν ἐστι τὸ ἡμιεκτέον.* Ubi ſchol. *Περίδε νυν ἐμοὶ, ἀντὶ τοῦ, συνθήκας ποίησον.* *Gronov.*

76. *Pœnus.*] Ideo aut Pœnum, aut Græcum, aut Apulum judices deſiderat, quod ſupra dixerat, *Carthagini in Græcia & Apulia* ſerviles nuptias tam ſplendide celebrari. Vult igitur judices adhiberi locorum peritos. Quanquam hoc de nuptiis ſervilibus in hiſce locis curatis, Comica quadam licentia potius confictum, quam ut pro hiſtoriæ teſtimonio poſſit allegari. *Piſtoris.*

78. *Nihil agitis.*] Pignore dato mecum non certatis. *Lamb.*

81. *Ea invenietur.*] Proſtibula per ludos publicos in Scenam introduci ſolebant, & exponi omnium non libidini ſolum, ſed licentiæ. Scilicet ut quæ perditi homines in Mimis & cætera obſcœnitate fabularum, paulo ante natantibus oculis viderant, ea poſt ludos in reliquo corpore peccarent. Is mos Romæ vetus. Statius:

Huc intrant faciles emi puellæ.

Et apparet vel ex Tertulliano, hanc productionem ſcortorum non ſine ſolemni pompa fuiſſe, & cum prædicatione publica præconis. Ad hunc ritum accommodandi hi verſus Prologi.

86. *Non manebit auſpices.*] Cicero De Divinat. lib. I. *Nihil fere quondam majoris rei, niſi auſpicato, ne privatim quidem gerebatur: quod & nunc nuptiarum auſpices declarant, qui re omiſſa, nomen tamen tenent.* Sed cum auſpices adeundi mos deſiiſſet, *proxenetæ* vel *conciliatores* eorum vice fuerunt: qui & *Pronubi* dicti, felici omine omnia inchoantes. Gloſſarium: *Auſpices pronubi, παράνυμφοι.* Et hi, quod conventum erat, ut rite fieret, tabuliſque mandaretur, curabant. *Hotomannus.*

ACTUS PRIMUS.

OLYMPIO, CHALINUS.

NOn mihi licere meam rem me ſolum, ut volo,
Loqui atque cogitare, ſine ted arbitro?
Quid tu, malum, me ſequere? CH. quia certum eſt mihi,
Quaſi umbra, quoquo ibis tu, te perſequi.
Quin edepol etiam, ſi in crucem vis pergere.

Sequi

Sequi decretum est. dehinc conjicito cæterum, 1. *Gul.* sequi decretum est te, hinc, &c.
Possisne, necne, clam me sutelis tuis
Præripere Casinam uxorem, proinde ut postulas.
OL. Quid tibi negoti mecum est? CH. quid ais impudens?
Quid in urbe reptas villice hic magni pretii?
OL. Libet. CH. quin ruri es in præfectura tua?
Quin potius, quod legatum est tibi negotium,
Id curas, atque urbanis rebus te abstines?
Huc venisti sponsam præreptum meam?
Abi rus, abi dierectus tuam in provinciam.
OL. Chaline, non sum ego oblitus officium meum.
Præfeci, rure recte qui curet tamen.
Ego, huc quod veni in urbem, nisi impetravero,
Uxorem ut istanc ducam, quam tu deperis,
Bellam & tenellam Casinam, conservam tuam:
Quando ego eam mecum rus uxorem abduxero,
Rure incubabo usque in præfectura mea.
CH. Tun' illam ducas? hercle me suspendio,
Quam tu ejus potior fias, satius est mortuum.
OL. Mea præda est illa: proin' tu te in laqueum induas.
CH. Ex sterquilinio effosse, tua illæc præda sit?
OL. Scies hoc ita esse: væ tibi! quot te modis,
Si vivo, habebo in nuptiis miserum meis?
CH. Quid tu mihi facies? OL. egone quid faciam tibi?

Primum

7. *Sutelis.*] Vide notas Amphitruon. 1. 1. 211. Cap. 3. 5.

10. *Quid in urbe reptas, &c.*] Lego, & ex parte cum *Lambino* emendo:

Quid in urbe restas villice haud magni preti.

Primum fastidium est in eo quod sit villicus, ac eum propterea non deceat *in urbe restare*, hoc est, remanere & cunctari: postremum quod non sit magni pretii. *Dissald.*

12. *Legatum.*] Mandatum est.

15. *Dierectus.*] Vide notas Capteiv. 3.4.193. & Trin. 2.4.

18. *Ego, huc quod veni.*] Quod hic tentant, *hoc* subjiciendo, sine vitio est. Nam *huc quod veni in urbem* est ob quod huc in urbem veni. At quod sequitur, intentatum relinquunt, quum tamen Camer. Codex & omnes scripti Pall. *nisi impetravero.* Scribendum autem, ut & Pareus voluit in scriptis Notis, *si impetravero.* Ea enim particula utuntur interdum ea vi, qua alioquin *ubi* vel *simulatque.* Catullus, *Nam si luxerit, ad librariorum Curram scrinia.* Gronov.

24. *Potior fias.*] Id est, præferaris mihi, potiore apud eam habearis loco, quam ego. Nihil ergo hic mutandum. *Boxhorn.*

Primum omnium huic lucebis novæ nuptæ facem.
Postilla, ut semper improbus nihilque sis.
Post id locorum, quando ad villam veneris,
Dabitur tibi amphora una, & una semita,
Fons unus, unum ahenum, & octo dolia:
Quæ nisi erunt semper plena, ego te implebo flagris.
Ita te aggerunda curvum aqua faciam probe,
Ut postilena possit ex te fieri.
Post autem, ruri nisi tu acervum ederis;
Aut, quasi lumbricus, terram: quod te postules
Gustare quicquam: nunquam edepol jejunium
Jejunium est æque, atque ego ruri reddibo te.
Post id, quom lassus fueris & famelicus,
Noctu ut condigne te cubes, curabitur.

CH. Quid

30. *Lucebis novæ nuptæ facem.*] Δᾳδουχήσεις. Curcul. act. 1. 1. *luces cereum.* Quinque facibus utebantur in nuptiis: quod is numerus quasi symbolum quoddam sit nuptiarum, ut qui ex primo impari, & primo pari, tanquam ex mare & fœmina constet. Plura vide apud *Plutarch.* in Problematis. Eas qui præferebant, δᾳδοῦχοι à Græcis, à Latinis fortasse olim *pueri lauti* dicebantur. de quibus vide notas ad Plauti Curcul. 1. 1. 9. Quin & suspicor id olim ominosum habitum fuisse, creditumque, qui novæ nuptæ luxissent facem, eos postea nihili fore. *Muret.*

32. *Id locorum.*] Id temporis. *Lambinus.*

33. *Una semita.*] Meursius scribit, & *una semina*, ἀρχαϊκῶς, pro hemina, falvo metro. Vide ipsum & notas Curcul. act. 2. sc. 3. vs. 8. *Taubman.*

36. *Curvom aqua faciam.*] Ms. noster disertim habet, *circum.* Quod elegantissimum & Plauti mihi esse videtur. *Circus* Latinis dicitur, quidquid rotundum est. Unde diminutivum, *circulus.* Nihil autem circo incurvatius est. *Boxhorn.*

37. *Postilena.*] Lorum crassum, sive lignum incurvum, sub jumentorum cauda, ad sustinendum βάσταγμα, cui onus imponitur. *Lamb.*

38. *Nisi tu, &c.*] Non possum probare Turnebi lectionem & explicationem, *nisi ut mures de acervo edere.* Acervum edere, pro de acervo edere, vix probum. Legendum putem, *nisi tu acus boum ederis*; Nisi ederis acus, ut boves solent, aut nisi terram, ut lumbrici. Fortasse an & *acer boum* scripserat. Ut *acer* pro *acus* dixerint veteres, unde in secundo casu *aceris.* Acus est palea. Palea autem pro pabulo bubus, ut est apud Varronem lib. 11. de R. R. cap. v. *Salmas.*

39. *Quod te postules.*] Istud *quidquam* non est mutandum in *quidvis.* Et deteriores sunt libri qui sic habent. Sine distinctione scribendum: *Quod te postules, gustare quicquam, nunquam ædepol jejunium jejunum est æque, &c.* Ratio loquendi postulabat, ut diceret, *Quod te postules gustare quidquam, non est*, pro eo dixit, quod te postules gustare quidquam, non jejunium æque est jejunum, ut ego te reddam. *Salmas.* Sic Mil. a. 2. 2. *Quod ille gallinam.* Sententia est: Non est, quod ille dicat: ne accipiatis hanc excusationem. Cicero lib. 2. Verr. *Quod civis cum cive agat.* Turnebus.

43. *Condigne te cubes.*] Apage, *cum tignis recubes.* Nondum expressit, quo modo velit eum cubare. Et vocabulum est Plauto frequens. Aulular. 3. 4. *Condigne etiam meus me intus gallus.* Et sæpe alibi. *Gronovius.*

44. In

CH. Quid facies? OL. concludêre in fenestram firmiter:
Unde auscultare possis, quom ego illanc osculer:
Quom mihi illa dicet, Mi animule, mi Olympio,
Mea vita, mea mellilla, mea festivitas,
Sine tuos ocellos deosculer, voluptas mea,
Sine amabo te amari, meus festus dies,
Meus pullus passer, mea columba, mi lepus.
Quom mihi hæc dicentur dicta, tum tu furcifer,
Quasi mus, in medio pariete vorsabere.
Nuncne tu te mihi respondere postules,
Abeo intro: tædet sermonis tui. CH. te sequor.
Hic quidem, pol, certo nihil ages sine me arbitro.

Meurs. meus pullus, meus passer.

44. *In fenestram.*] Non de cubiculari aliqua fenestra accipiendum, in quam iste compingendus; sed de ergastulari. *Lips.*

47. *Mellilla.*] Est ὑποκοριστικὸν verbi *mellina*, quo alibi utitur. *Meurs.*

49. *Festus dies.*] Vide not. Epid. act. 3. 4.

50. *Pullus.*] *Puerum quem quis amabat, pullum ejus vocabant.* Festus. Vide not. Capt. act. 5. 3. *Mi lepus.*] Salacissima ac venustissima animalia commemorat, columbam, passerem, leporem. *Palmer.*

52. *In medio, &c.*] In illa fenestra. *Lamb.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CLEOSTRATA, PARDALISCA.

OBsignate cellas, referte anulum ad me:
Ego huc transeo in proxumum ad meam vicinam.
Vir si quid volet me, facite hinc me arcessatis.
PA. Prandium jusserat senex sibi parari.
CL. St, tace atque abi. neque paro, neque hodie
Coquetur: quando is mihi & filio advorsatur
Suo, animique amorisque causa sui.
Flagitium illud hominis! ego illum fame, ego illum
Siti, maledictis, malefactis, amatorem
Ulciscar: ego pol illum probe incommodis
Dictis angam: faciam uti, proinde ut est dignus,

Vitam

1. *OBsignate cellas.*] Signatorium anulum intelligit, sive, ut alii appellant, sigillaricium, qui habeat χαρακτῆρα. De quo Vopiscus in Aureliano: *Uxori & filiæ annulum sigillaricium quasi privatus instituit.* Moris autem Romanis, ut domi suppellex penusque omnis eo signaretur; ne quid negligentia aut furto periret. *Lipsius.*

Vitam colat; Acheruntis pabulum, flagitii
Perſequentem, ſtabulum nequitiæ. nunc hinc
Meas fortunas eo queſtum ad vicinas.
Sed foris concrepuit. atque ea ipſa eccam egreditur
Foras. non pol per tempus iter mihi incepi.

12. *Acheruntis pabulum.*] Quo Acheruns paſcitur: ſenem, qui Acherunti debetur. *Orci victimam*, ut loquitur Horatius, 2. Od. 3. *Lambin.* Tò *Acheruntis pabulum* & quæ ſequuntur, refert *Acidalius* cum *Lambino* ad *ulciſcar*, & *angam*, verba ſupra poſita. Sed nihil opus eſt quod domi habeas, id aliunde emendicari. Latinum & Plautinum eſt: *faciam Acheruntis pabulum & flagitii perſequentem, uti vitam colat.* Diſſaldæus.

13. *Flagitii perſequentem.*] *Perſequentem* non concoquo, & divino leg. *flagitii Præſepe.* cum enim *pabulum* & *ſtabulum* nominarit, quidni etiam *præſepe*, quod iſtis affine? Et, *præſepe flagitii*, eadem ratione dixeris; qua *ſtabulum flagitii*, in Trucul. *Acid.*

14. *Ad vicinas.*] Lego: *ad vicinam.* ut ſupra *v.* ſ. 2. hujus ſcenæ, & verſu huic proximo: *ea ipſa eccam egreditur foras. Ea ipſa*, nempe vicina, non vicinæ. *Diſſald.*

16. *Per tempus.*] Opportune. Ita Latine dicitur; *per tempus licere aliquid, aut non licere.* Per aliquem fieri credimus, quo favente aliquid fit. Ergo per tempus non fit, quod fit tempore ac occaſione non favente. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

MURRHINA, CLEOSTRATA.

SEquimini comites in proxumum me huc.
Heus vos. ecquis hæc quæ loquar audit? ego hìc ero,
Vir ſi, aut quiſpiam quæret. nam ubi domi ſola ſum,
Sopor manus calvitur. juſſin' colum
Ferri mihi? CL. Murrhina ſalve. MU. ſalve
Mecaſtor. ſed quid tu es triſtis, amabo?
CL. Ita ſolent omnes quæ ſunt male nuptæ,
Domi & foris ægre quod ſit, ſatis ſemper eſt.
Nam ego ibam ad te. MU. & pol ego iſtuc ad te. ſed quid eſt, *Diff. jam ego ibam ad te.*
Quod tuo nunc animo ægre eſt? nam quod tibi eſt
Ægre,

1. SEquimini comites.] Comitatus poſteriori ævo frequens è ſpadonibus. Virgines enim & matronæ, ſive alioqui materfamilias aliqua ordinis honeſtioris, nunquam ſine aſſeclarum pediſſequio in publicum prodibant: Ciſtellar. *aſtat ea in via ſola: Proſtibulum ſane eſt.* Vide not. Amphitr. 3, 2. 48.

4. *Calvitur.*] Fruſtratur, decipit. Auctor Vocab. Latin. Græci. *Calvitur*, id eſt, ἐξαπατᾷ. Significat autem Cleoſtrata, ſe, cum ſola eſt domi, ſomno urgeri atque opprimi, ſibique ſomnolentæ opera muliebria è manibus excidere. *Lamb.*

11. Divi-

Ægre, idem mihi est dividiæ. CL. credo ecastor:
Nam vicinam neminem amo merito magis, quam te:
Nec qua cum plura sunt mihi, quæ ego velim.
MU. Amo te, atque istuc expeto scire quid sit.
CL. Vir me habet pessumis despicatam modis,
Nec mihi jus meum obtinendi optio est. *Cam.* copia est.
MU. Hem, quid est? dic idem hoc: nam pol haud satis meo
Corde accepi querelas tuas, obsecro.
CL. Vir me habet pessumis despicatam modis.
MU. Mira sunt, vera si prædicas. nam viri
Jus suum ad mulieres obtinere haud queunt.

CL. Quin

11. *Dividuæ.*] Hanc scripturam omnium Mss. Pall. & Camer. mutavit *Lamb.* in *dividiæ*: nec male, si cum *Nonio* tristitiam & mœrorem interpreteris, quod Veteres dixisse ex hoc *Propertii* vult:

Dividias mentis conficit omnis amor.

Male, si cum *Festo* discordiam interpretandum censeas. *Glossæ* dividia ἀπέχθεια, διχόνοια. *Gruter.*

13. *Nec quacum plura.*] Scripti omnes *quum*, unde Colvius & Gruterus *qua in.* Alii, *Nec quam*, nempe aliam, non vicinam. deinde *Complura sunt mihi, quæ ego velim*, sc. apud te disserere. In quo non est mica salis. Nam quod id confirmari putant sequentibus, *istuc expeto scire*: falluntur: eo enim continuantur superiora: *sed quid est, quod tuo animo ægre est?* Non potest Plautus aliter scripsisse, quam voluit Camerarius, & jam exposuit Acidalius. Ita enim loquebantur: *Multa mihi cum illo sunt: Omnia mihi cum illo sunt.* intelligentes *vincula & jura amicitiæ ac benevolentiæ.* Cicer. 13. famil. 1. *Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, nisi quod in Philosophia vehementer ab eo dissentio.* lib. 14. ep. 10. *Si mihi tecum minus esset, quam est cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipue diligi.* Cornelius Nepos in Alcibiade: *quæ regi cum Lacedæmoniis essent, irrita futura, nisi Alcibiadem vivum aut mortuum tradidisset.* Plinius lib. 7. ep. 11. *sunt mihi & cum marito ejus vetera jura: fuerant & cum filio maxima.* Sic contra, *Nihil esse alicui cum aliquo.* Cicero 14. ad Atticum ep. 17. *Bruto certe meo nullo loco deero, idque etiamsi mihi cum illo nihil fuisset, fecerim propter ejus singularem incredibilemque virtutem.* Nec habeo, *inquit*, quicum plura sint mihi, quæ ego velim mihi esse cum quoquam necessitudinis jura. *Gronov.*

16. *Ius meum obtinendi optio est.*] *Optio* proprie est arbitrium & potestas optandi vel eligendi aliquid è duobus vel pluribus. Inde conjungit Cicero in Vatinium: *An erit hæc optio & potestas tua, ut cum velis, &c.* Hinc transfertur ad omnem aliam copiam vel facultatem. *Ius* autem *suum* vocat Cleostrata, non quod per legitimum matrimonium sibi quæsierat, quasi quo ad individuam vitæ societatem ac ad se solam amandam maritum haberet obligatum, ut interpretantur: sed quod quæsierit in receptitia quasi & ipsius sumtu educata ancilla, quam non permittebat ei maritus, cujus vellet, in contubernium dare: ut ipsa exponit versu 22. *Gronovius.*

21. *Ius suum ad mulieres.*] Juxta perperam hic docent jus maritorum, quam modo jus matronæ. Volunt mulieres tam ingenio esse nequam, ut per vagos earum & illicitos amores jus suum non obtineant mariti, quo per matrimonium solis sibi eas habent obstrictas. Qui sermo matronarum persona indignissimus est. Jus suum nihil aliud est quam imperium domesticum, quod contumacia fœminarum turbat atque impedit.

CL. Quin mihi ancillulam ingratis poſtulat, quæ mea eſt,
Quæ meo educata ſumptu eſt, villico ſuo ſe dare.
Sed ipſus eam amat. MU. obſecro tace. CL. nam hic nunc
Licet dicere. nos ſumus. MU. ita eſt, unde ea tibi eſt?
Nam PECULI probam nihil habere addecet
Clam virum: & quæ habet parum, ei haud commodi eſt,
Quin viro aut ſubtrahat, aut ſtupro invenerit.
Hoc viri cenſeo eſſe omne, quicquid tuum eſt.
CL. Tu quidem advorſum tuam amicam omnia loqueris.
MU. Tace ſis ſtulta, & mihi auſculta: noli ſis tu illi
Advorſari. ſine amet, ſine quod libet id faciat:
Quando tibi nil domi deliquum eſt.
CL. Satin' ſana es? nam tu quidem advorſus tuam iſta rem
Loquere. MU. inſipiens! ſemper tu huic verbo vitato
Abs tuo viro. CL. cui verbo? MU. I foras mulier. CL. ſt!
Tace. MU. quid eſt? CL. hem. MU. quis eſt, quem vides?
CL. vir eccum it.

Lipſ. & quod habet, partum ei haud commode eſt.

MU. Intro

dit. Evenit autem ſæpe, ut caſtiſſimæ quæque ſint contumaciſſimæ & moroſiſſimæ, ut Plautus alibi loquitur, oblatrices. *Gronov.*

25. *Nos ſumus.*] Ἔλλειψις vel ἀποσιώπησις, pro, *Nos ſumus ſolæ*; quam vocem additura erat Murrhina, niſi fuiſſet interpellata. Atque hoc vice proverbii utimur, cum ea dicimus, quorum conſcium eſſe volumus neminem. *Taubmannus.*

27. *Et quæ habet partum, ei, &c.*] Illuſtrandæ ſententiæ facit hoc Pomp. JC. lib. 5. ad Q. Mutium: *Q. Mutius ait, cum in controverſiam venit, unde ad mulierem quid pervenerit: & verius & honeſtius eſt, quod non demonſtratur, unde habeas, exiſtimari à viro, aut qui in poteſtate ejus eſſet, ad eam perveniſſe. Evitandi autem turpis quæſtus gratia circa uxorem videtur hoc Q. Mutius probaſſe.* Sc. Gentil. In libris eſt, *& quæ habent, partum ei haud commodi eſt.* In vetuſtis Codicibus perperam ſcriptum fuit *commodi*, pro *commode*. Ut alio loco *primi cata*, pro *prime cata*. Scribendum igitur; *& quæ habet, partum ei haud commode eſt.* Figura eſt πρὸς τὸ σημαινόμενον. Sic enim locutus eſt quaſi præceſſiſſet, *& quod habet*; Et quæ habet, haud commode id ei partum eſt. *Salmaſ.*

33. *Deliquum eſt.*] *Deliquum* nihil eſt aliud, quam quod nos *deeſt* dicimus: à *delinquendo* ſic appellatum, quod *delinquat*, id eſt, deficiat, ut veteres loquebantur. Tubero: *Num delinquit, aut ſupereſt aliquid tibi?* Ut enim *reliquum* à *relinquo*, ſive adeo *relinquor*, ſic *deliquum* à *delinquo* formatum eſſe veri ſimile fit mihi. Ita *deliquum* & *reliquum* oppoſita invenientur: ut, *Nihil reliquum eſt mihi*, id eſt, nihil ultra reſiduum factum eſt mihi: contra; *Nihil deliquum eſt mihi*, id eſt, nullius rei indigus ſum. *Douza.*

36. *I foras mulier.*] Jubet Murrhina, ita ſe gerat Cleoſtrata, ne habeat neceſſe audire divortii formulam, quæ erat: *I foras mulier.* Gruter.

37. *Vir eccum it, &c.*] Non dubium eſt, quin hæc ab notatis perſonis laborent. Nam re vera Murrhina diſcedit è ſcena,

Mu. Intro abi, appropera age amabo. Cl. impetras.
Abeo. Mu. mox magis cum otium mihi & tibi erit,
Igitur tecum loquar. nunc vale. Cl. valeas.

scena, remanet Cleostrata. Sic rescribendum:
—— Cl. *vir eccum it,*
Intro abi, appropera, age amabo. Mu. *impetras,*
Abeo. Cl. *mox magis, cum otium mihi & tibi erit,*
Igitur tecum loquar, nunc vale. Mu. *valeas.* Dissald.

40. *Igitur.*] Vid. not. Mostell. act. 1. 2.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

Omnibus rebus ego amorem credo, & nitoribus nitidis antevenire.
Nec potis quicquam commemorari, quod plus salis, plusque leporis hodie
Habeat. cocos equidem nimis demiror, qui tot utuntur condimentis,
Eos eo condimento uno non utier, omnibus, quod præstat.
Nam ubi amor condimentum inerit, cuivis placiturum credo.
NEQUE SALSUM neque suave esse potest quicquam, ubi amor non admiscetur.
Fel quod amarum est, id mel faciet: hominem ex tristi lepidum & lenem.
Hanc ego de me conjecturam domi facio, magis quam ex auditis.
Qui postquam amo Casinam, magis initio munditiis munditiam antideo.

Myropo-

8. *Domi facio.*] Vide notas Cistell. 2. 1.

9. *Qui postquam amo.*] Scribo: *Qui quom amo Casinam, magis initio munditiis mundis antideo.* Scripti enim, *quam*, non *postquam*. *Quum* autem est quod vel quia. Sic infra, *Sanus quam ted amo*, iidem scripti pro *quom*. *Magis initio*, id est, magis quam primum; quam olim, quam solitus. Sic Cicero, *initio proditor, deinde perfuga*. Dicimus autem; *anteeo mundis* & *anteeo mundos*. Itaque *munditiis antideo mundis* est munditiis supero quantumvis mundos. Sic & versu primo hujus scenæ *nitoribus nitidis antevenire*, non accipio quasi nitores diceret nitidos: sed quasi esset, *nitoribus nitidos*. Gronovius.

Magis initio.] Probo conjecturam Gulielmii: *Qui postquam amo Casinam, magis niteo, munditiis munditiam antideo.* Scriptum fuit *nitio*, pro *niteo*. Unde indocti librarii fecerunt, *initio*. Nitor cum munditiis optime convenit. Et *nitor* sic accipitur apud Terentium,

Myropolas omnes ſolicito, ubicumque eſt lepidum unguentum, ungor,
Ut illi placeam. & placeo, ut videor. ſed uxor me excruciat, quia vivit.
Triſtem aſtare aſpicio. blande hæc mihi mala res appellanda eſt.
Uxor mea, meaque amœnitas, quid tu agis? CL. abi, atque abſtine manum.
ST. Eja mea Juno, non decet te eſſe tam triſtem tuo Jovi.
Quo nunc abis? CL. mitte me. ST. mane. CL. non maneo. ST. at pol ego te ſequar.
CL. Obſecro, ſanun' es? ST. ſanus, quando ted amo. CL. nolo ames. ST. non
Potes impetrare. CL. enecas. ST. vera dicas velim. CL. credo ego
Iſtuc tibi. ST. reſpice, oh, mi lepos! CL. nempe ita uti tu mihi es,
Unde hìc amabo unguenta adolent? ST. oh; perii! manifeſto miſer
Teneor. ceſſo caput pallio detergere? uti te bonus
Mercurius perdat myropola, qui hæc mihi dediſti. CL. eho tu
Nihili cana culex: vix teneor, quin, quæ decent te, dicam. *Grut.* nihili canalicola.
Senecta ætate unguentatus per vias, ignave, incedis.
ST. Pol ego amico dedi cuidam operam, dum emit

Unguen-

tium, *qui veſtitus, qui nitor.* Salmaſius.

10. *Myropolas.*] Vide Notas Epid. 2. 2.

11. *Ut videor.*] Scil. mihi. ὡς φαίνομαι. *L. D.*

13. *Quid agis?*] Hæc dum loquitur, uxorem leni manu demulcet, & ut Amphitr. loquitur. *palpo percutit.* Lambinus.

16. *Sanus quando, &c.*] Quoniam. Reſtituo adjuvantibus *MSſ. Lang.* & V. Cod. *Sanus, quom te amo. Quando* interpretamentum erat τοῦ *quom. Vera dicas velim*, ut ſcilicet te enecem: cupit enim videre uxorem mortuam, quæ illi amores turbatum it. *Diſſaldæus.*

19. *Unguenta adolent?*] Olim elegantiores homines odoratis unguentis caput perfundere ſolebant. Martialis lib. 8. 77.

Si ſapis, Aſſyrio ſemper tibi crinis amomo
ſplendeat, &c.

Muret.

22. *Cana culex.*] Hæc quin de amaſio ſene dicantur; ſic mihi perſuadeo, *Culicem* hic figurate amatorem eſſe, quod, cum ſua promuſcide cutem formoſarum pertundant, & tanquam ſiphone ſanguinem eliciant, amore quodam earum capti eſſe videantur. *Turneb.*

26. *Ubi*

Unguenta. CL. ut cito commentatus est! *Lamb.* commentus est.
Ecquid te pudet? ST. omnia quæ tu vis. CL. ubi in lustra jacuisti?
ST. Egone in lustra? CL. scio plus, quam tu me arbitrare. ST. quid id est?
Quid tu scis? CL. te sene omnium senem neminem esse ignaviorem. *Viss.* omnium senum.
Unde is nihili? ubi fuisti? ubi lustratus? ubi bibisti?
Id est mecastor: vide palliolum ut rugat. ST. Dì me & te infelicitent,
Si ego in os meum hodie vini guttam indidi. CL. immo age, ut lubet,
Bibe, es, disperde rem. ST. ohe, jam satis uxor est: comprime te: nimium tinnis. *Grut.* jam satis uxor es.
Relinque aliquantum orationis, cras quod mecum litiges:
Sed quid ais? jam domuisti animum potius, ut quod vir velit
Fieri, id facias quam adversere contra? CL. qua de re? ST. rogas?
Super ancilla Casina, ut detur nuptum nostro villico,
Servo frugi: atque ubi illi bene fit; ligno, aqua calida, cibo,
Vestimentis, ubique educat pueros, quos parat, potius
Quam illi servo nequam des armigero, nihili atque improbo,
Cui homini hodie pecul' nummus non est plumbeus.
CL. Mirum, ecastor, te senecta ætate officium tuum
Non meminisse? ST. quid jam? CL. quia, si facias recte aut commode,
Me sinas curare ancillas, quæ mea est curatio.

ST. Quî,

26. *Ubi in lustra jacuisti.*] Præpositioni *In*, sive motum denotet, sive etiam sine ulla motus significatione, veteres casum accusandi vel auferendi indifferenter tribuunt. *Popma.*

29. *Unde is.*] Id est, venis. *Lambinus.*

30. *Id est mecastor.*] Rogarat eum, ubi perpotasset; tum acrius in habitum intuens, *Id est mecastor*, ait. ut scilicet perpotarit. nam vel hoc palliolum vide, ut rugas contraxit à desidiabulo illo sedentario. *Id est*, vel, *Hoc est*, eorum quæ dicta sunt, asseverationem habet. Inferius hac Fab. *hoc erat Ecastor, quod m. &c.* J. Gul.

32. *Iam satis uxor est.*] Gruterus, *jam satis uxor es!* hoc sensu: jam satis equidem implevisti morem: & munus uxorium. *Nimium tinnis.*] Nimis acutè clamas. tralatio ab ære. Vide Prologum in Pænulo.

44. Sce-

ST. Quî, malum, homini scutigerulo dare lubet? CL. qui enim filio
Nos oportet opitulari unico. ST. at quanquam unicu'st,
Nihilo magis unicus est ille filius, quam ego illi pater:
Illum mihi æquius est, quam me illi, quæ volo concedere.
CL. Tute ecastor tibi, homo, malam rem quæris. ST. sul olet: sentio.
Egone? CL. tu. nam quid friguttis? quid istuc tam cupid cupis?
ST. Ut enim frugi servo detur potius, quam servo im probo.
CL. Quid si ego impetro, atque exoro à villico, caus mea
Ut eam illi permittat? ST. quid si ego autem ab armigero impetro,
Eam illi permittat? atque hoc, credo, impetrassere.
CL. Convenit. vis tuis Chalinum huc evocem verbis foras:
Tu eum orato, ego autem orabo villicum. ST. sane volo.
CL. Jam hic erit. nunc experiemur, nostrum uter sit blan dior.
ST. Hercules Dìque istam perdant, quod nunc licea dicere.
Ego discrucior miser amore: illa autem quasi ob industriam
Miser advorsatur. subolet hoc jam uxori, quod ego machinor:
Propter eam rem magis armigero dat operam de industria.

44. *Scutigerulo.*] Per contemptum; pro *cacula militari:* qualis Stasimus, Trin. *Douz.*
48. *Subolet.*] Subolet uxori hoc quod ago, id est, amatio mea.
49. *Friguttis.*] *Friguttire*, est gestu corporis cupiditatem animi declarare. *Lamb.*
53. *Impetrassere.*] Impetraturum esse.
56. *Nunc.*] Sc. non audiente illa. *L.D.*

ACTÛS SECUNDI SCENA QUARTA.

STALINO, CHALINUS.

QUI illum Dii omnes Deæque perdant. CH. te uxor, ajebat, tua

Me

1. *Qui illum.*] *Qui*, pro, *ut*, vel *uti nam:* Vide Donat. Phorm. Terent. *Qui illum dii omnes perduint!* Sic Plaut. Trin. *Qui istum dii perdant.*

3. *Por-*

Me vocare. ST. ego enim vocari jussi. CH. eloquere quid velis?
ST. Primum ego te porrectiore fronte volo mecum loqui.
CH. STULTITIA EST ei te esse tristem, quojus potestas plus potest.
ST. Proh! bonæ frugi hominem te jam pridem esse arbitror. CH. intellego.
Quin, si ita arbitrare, emittis me manu. ST. quin id volo.
Sed nihil est, me cupere factum, nisi tu factis adjuvas.
CH. Quod velis modo id velim me scire. ST. ausculta ergo, loquar: *Dousa. ausculta, ego loquar.*
Casinam ego uxorem promisi villico nostro dare.
CH. At tua uxor, filiusque promiserunt mihi. ST. scio.
Sed utrum nunc tu, cœlibem esse te mavis liberum,
An maritum servum ætatem degere & gnatos tuos?
Optio hæc tua est: utram harum vis conditionem accipe.
CH. Liber si sim, meo periculo vivam, nunc vivo tuo.
De Casina certum est, concedere homini nato nemini.
ST. Intro abi, atque actutum uxorem huc evoca ante ædîs cito.
Et sitellam huc tecum afferto cum aqua & sortîs. CH. satis placet.
ST. Ego pol istam jam aliquovorsum tragulam decidero. *Lipf. tragulam dejecero.*
Nam si sic nihil impetrare potero, saltem sortiar.

Ibi

3. *Porrectiore fronte.*] Vide notas Epid. 5. 1. Terent. *Date hodie mihi.*] *Exporge frontem.* Horat. 1. Epist. 18. *Deme supercilio nubem.* Taubm.

14. *Nunc vivo tuo.*] Mortuo enim servo, damnum ad herum recidit. *Lambinus.*

17. *Sitellam.*] Cicero *hydriam* Græca voce appellat. Huic vasi, in quod conjiciendæ erant sortes, infundebatur aqua, donec impleretur; nam in vas inane non conjiciebantur sortes, quæ erant ligneæ, non terreæ, ne liquescerent in aqua. Deinde in sortibus inscripta erant sortientium nomina, vel aliquid quod esset loco nominis; ut hic erant inscriptæ numerorum notæ; ea autem sors, quæ unum scriptum habebat, erat Olympionis, quæ duo Chalini. Postremo, cujus sors primo exibat, vel educebatur, is vincebat. *Lamb.*

18. *Tragulam decidere.*]Allegoria à re militari significat, se machinas uxoris aliqua ratione dejecturum. Festus: *Tragula, genus teli, dicta quod scuto infixa trahatur.* Epid. 5. 2. Iam, *decidere telum*, dicebant Latini, ut Hom. ἐκτέμνειν βέλος, quod est, vulnere latius inciso telum evellere. *Lips.*

27. *In*

Ibi ego te & ſuffragatores tuos ulciſcar. CH. attamen
Mihi obtinget ſors. ST. ut quidem pol pereas cruciatu malo.
CH. Mihi illa nubet; machinare quod lubet, quovis modo.
ST. abin' hinc ab oculis? CH. invitus me vides: vivam tamen.
ST. Summe ego miſer homo? ſatin' omnes res ſunt advorſæ mihi?
Jam metuo, ne Olympionem mea uxor exoraverit,
Ne Caſinam ducat. ſi id factum eſt, ecce me nullum ſenem:
Si non impetravit, etiam ſpecula in ſortitu' ſt mihi. *Cam.* in ſorti reſtat mihi.
Si ſors autem decollaſſit, gladium faciam culcitam,
Eumque incumbam. ſed progreditur optume, eccum, Olympio.

27. *In ſortitu' ſt mihi.*] Mſ. Camer. habet, *etiam ſpecula inſortita ſunt mihi*: & ita omnes Mſſ. Lang. & Palat. vetr. niſi quod *ſpicula* legant. Hinc *Gruterus*. fecit, *etiam ſpecula in ſortitu' ſt mihi*. nam *ſt* ſæpe degeneravit in *ſunt*. plane, ut ex conjectura etiam Acidalius. *Sortitus*, ipſe ſortiendi actus. *Specula* dicitur à *ſpes*, ut *recula*, à *res*. Cic. pro domo: *Quid ſi etiam pluribus de rebus uno ſortitu retuliſti?* Gronov.

28. *Si ea autem decollaſſit.*] In membranis Pall. & Cam. τὸ *L* non geminatur. Et recte. *Decolaſſit* enim eſt quod intra delicuerit, effluxerit, ad nihilum redigetur. Vid. ad Capt. 2. 1. 37. *Gronov.*

ACTUS SECUNDI SCENA QUINTA.

OLYMPIO, STALINO.

UNA edepol opera in furnum calidum condito,
Atque ibi torreto me pro pane rubido,
Hera, quam iſtam operam à me impetres, quod poſtulas.
ST. Salvus ſum, ſalva ſpes eſt, ut verba audio. *Ms. Cam.* vera.
OL. Quid tu me vero libertate territas? *Pall.* alii. *Lamb.* quid tu me, hera, libert.
Quid ſi tu nolis, filiuſque etiam tuus, *Acid* quin ſi tu. *Vet.* qui.
Vobis invitis atque amborum ingratiis

Una

2. PRo pane rubido.] Feſtus *Rubidus panis vocatur parum coctus, cum rubro colore*. Directe contra Iſidori ſententiam. qui de eodem libro 20. *Rubidus panis, recoctus & rubefactus*. Itaque veriſimiliter *Gruterus* emendabat apud Feſtum: *Rub. pan. vocatur iterum coctus*. Goldaſtus *rubidum panem* ait vocari ab ævi medii ſcriptoribus, *purpureum*: quod ab igne rubeat, utpote bis coctus. Sed egregie fallitur, cum ubique pro corrupta ea voce *purpureum*, haud dubie, *ſurfureum* ſit reponendum. *Boxhorn*. Vid. notas Sticho. act. 2. 1.

7. *Amborum ingratiis.*] Hinc apparet, inquit Lamb. & Sciopp. Veriſim. l. 1. 20.

ingra-

Una libella liber poſſum fieri.
ST. Quid iſtuc eſt? quîcum litigas, Olympio?
OL. Cum eadem qua tu ſemper. ST. cum uxorene mea?
OL. Quam tu mihi uxorem? quaſi venator tu quidem es,
Dies atque noctes cum cane ætatem exigis.
ST. Quid agit? quid loquitur tecum? OL. orat, obſecrat,
Ne Caſinam uxorem ducam. ST. quid tu poſtea?
OL. Negavi enim ipſi me conceſſurum Jovi,
Si is mecum oraret. ST. Dî te ſervaſſint mihi.
OL. Nunc in fermento tota eſt, ita turget mihi.
ST. Edepol ego illam mediam diruptam velim.
OL. Credo edepol eſſe, ſiquidem tu frugi bonæ es.
Verum edepol tua mihi odioſa eſt amatio:
Inimica eſt tua uxor mihi, inimicus filius,
Inimici familiares. ST. quid id refert tua?
Unus tibi hic dum propitius ſit Juppiter,
Tu iſtos minutos cave deos flocci feceris.
OL. Nugæ ſunt iſtæ magnæ. quaſi tu neſcias
Repente ut emoriantur humani Joves.
Sed tandem ſi tu Juppiter ſis emortuus,
Quom ad Deos minores redierit regnum tuum,
Quis mihi ſubveniet tergo, aut capiti, aut cruribus?
ST. Opinione melius res tibi habeat tua,
Si hoc impetramus, ut ego cum Caſina cubem.
OL. Non, hercle, opinor poſſe, ita uxor acriter
Tua inſtat, ne mihi detur. ST. at ego ſic agam:

Con-

ingratiis nomen eſſe, non adverbium. ſic Merc. act. 2. 4. *tuus ingratiis*, quod tamen Latine dici negat Giphan. Ind. Lucret. Vid. notas Epid. 3. 4. *Taubm.*

8. *Una libella.*] V. N. Aulul. act. 5. 1. 27.

12. *Cum cane.*] *Canem* dicit uxorem, quæ adſidue latrat ut canis. *Lamb.* Vide Menæchm. act. 3. 1. Milit. 3. 1. & Rudent. 3. 1.

16. *Mecum.*] Id eſt, me.

17. *Ita turget mihi.*] Ἐπεξήγησις præcedentium. Et bene explicavit *P. Victorius.* omnia ſiquidem in ira turgida magis. Ab hac ſimilitudine Arbiter dixit, *odia detumeſcunt.* Grut.

19. *Siquidem mihi frugi bonæ es.*] Si tu virilis maritus es, illa media dirupta eſt: alludens ad eugium ſive hymenem naturæ muliebris. *Budæus.*

23. *Unus tibi.*] Alludit ad deos majorum & minorum gentium. Vide notas Epid. 5. 2.

29. *Quis mihi ſubveniet.*] Helleniſmus eſt in hoc verſu, ὅλον καὶ μέρος. Homer. Iliad. α. Ἀλλ' οὐκ Ἀτρείδῃ Ἀγαμέμνονι ἥνδανε θυμῷ. *Diſ. Heraldus.*

Y 35. Ita

Conjiciam ſortîs in ſitellam, & ſortiar
Tibi & Chalino. ita rem natam intellego.
Neceſſum eſt vorſis gladiis depugnarier.
Ol. Quid ſi fors aliter, quam voles, evenerit?
St. Benedice. Dìs ſum fretus, Deos ſperabimus.
Ol. Non ego iſtuc verbum emiſſim titivilitio.
Nam omnes mortales Diis ſunt freti: ſed tamen
Vidi ego Deis fretos ſæpe multos decipi.
St. Tace parum. Ol. quid vis? St. eccum exit foras
Chalinus intus cum ſitella & ſortibus.
Nunc nos collatis ſignis depugnabimus.

Frut. empſim, pro, *emerim.*

35. *Ita rem natam eſſe int.*] Eam naturam rei eſſe video. *Lamb.*

36. *Vorſis gladiis.*] Dirempta præluſione, abjectiſque luſoriis armis, tranſibant ad vera. Atque hoc eſt, quod, *dimicare ad certum*, Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, *pugnare verſis armis.* Caper litterator: *Inverſis armis pugnaſſe gladiatoris non eſt dicendum, ſed verſis, id eſt, transmutatis. Sic, non inverſis pannis agitaſſe aurigas*, (cum pannos ſumebant alterius coloris; puta pro ruſſato Venetum) *ſed verſis.* Plauti verſum è Caſina illuſtrabit hæc nota:

— *ita rem nat. &c.* Nec enim aliud in ea armorum verſione eſſe, facile perſuadeor Ovidii verſu de Arte: *Ponite jam gladios hebetes, pugnetur acutis.* Alias ſuſpicari poſſumus, ſi quis à genere ad genus alterum tranſeat, puta à *Secutore* ad *Retiarium*, dici eum *pugnare verſis armis.* At placet prius, etſi in Plauti verſu ſalivam etiamnum mihi movet mea olim divinatio, *veris gladiis.* Lipſ.

38. *Deos ſperabimus.*] *Deos ſperare*, eſt diis confidere.

39. *Titivillitio.*] Feſtus: *Titivillitium nullius ſignificationis eſt, ut apud Græcos* βλίτυρὶ & σκινδαψός. Fulgentius: *Titivillitium dici voluerunt fila putrida, quæ de telis cadunt.* Plautus Caſina: *Non ego iſtuc verbum emſitem Titivillitio: re admodum viliſſima. Nam & M. Cornutus in Satyra ait: Titivilles Flacce do tibi.* De hac voce variæ ſunt eruditorum conjecturæ. Alii *textivillitium*, quaſi à textus vilitate: alii *totivillitium* volunt, quaſi totum vile. *Villus* eſt floccus lanæ vel pilorum in animantibus. A villo *villitium*, ut à lana *lanitium*, capillus *capillitium.* Haud dubie intelligendum eſt *villitium Titi*, & putandum fuiſſe quendam ſive agricolam ſive paſtorem (ut quondam maxima pars Romanorum) Titum nomine, cujus, quod de ſcabris & male curatis ovibus vel capris peſſimæ notæ villum colligeret, villitium primo in vicinia, poſt ſermone vulgi pro viliſſimo in eo genere, denique pro quavis re vili & nullius pretii proverbio jactatum ſit. Neque vox una eſt, ſed duæ, nempe *Titivillitium*, aut ſi mavis unam eſſe, non aliunde duplicata eſt, quam à nomine *Titi* & *villitio* ejuſdem. In loco Cornuti ſcribendum: *Titi villos, Flacce, do tibi*, hoc eſt, rem vel opuſculum minimi pretii. Quin & quod ex Plauti Nervolaria adducunt Varro, Feſtus, Gellius, Nonius, vereor ne in corruptos inciderint libros, & ſcripſerit ille: *ſcapres, ſcrupeæ, titivillæ, ſordidæ.* Sic etiam *floccus* (nihil autem aliud floccus quam villus) pro re nihili: unde *flocci facere, flocci non facere, flocci æſtimare, flocci pendere.* Gronovius.

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA SEXTA.

CLEOSTRATA, CHALINUS, STALINO, OLYMPIO.

Face Chaline me certiorem, quid meus vir me velit.
CH. Ille edepol videre ardentem te extra portam Metiam.
CL. Credo ecastor vellet. CH. at pol ego haud credo, sed certo scio.
ST. Plus artificum est mî quam rebar, ariolum hunc habeo domi.
Quid si propius attollamus signa, eamusque obviam? *Diff.* contollamus.
Sequere. quid vos agitis? CH. assunt quæ imperavisti omnia,
Uxor, sortes, situla, atque egomet. ST. te uno adest plusquam ego volo.
CH. Tibi quidem edepol ita videtur: stimulus ego nunc sum tibi.
Eo dico, corculum adsudassit jam ex metu. ST. mastigia! *Douz.* eoque quod corc.
CL. Tace Chaline. comprime istum. OL. immo istunc, qui didicit dare.
ST. Appone hic sitellam, sortes cedo mihi: animum advortite.
Atque ego censui abs te posse hoc me impetrare, uxor mea,
Casina ut uxor mihi daretur: & nunc etiam censeo.

CL. Tibi

2. *Ardentem.*] Jam mortuam in rogo. Optare mortem uxorum, occurrit centies in Comœdiis. *Gruterus.* *Portam Metiam.*] Ubi pauperiorum cadavera comburebantur. *Metia porta* ea est quæ nomen à *Metio Asthemio* habet, qui pro peste sedata, diis, omnia quæ novo vere nascebantur, & homines, & pecora etiam obtulit. Sunt qui à *Metio* illo fœdifrago dictam portam velint, & quoniam ibi torquerentur homines, Romano populo invisam fuisse contendunt. *Longol.* Vid. Pseudol. act. 1. 3. & Mil. 2. 4. ℣s. 6.

3. *Haud credo.*] Donatus: *Credere, dubitantis est: certum esse, fidentis.* Plus est *scire*, quam *credere*: nam certior *scientia* est, quam *fides*, ut docet Aristot. *Lambin.* *Credimus* aliis, (unde & *Creditores* JC. dicuntur) *scimus* autem ipsi. quod exploratæ magis veritatis est. *Boxhorn.*

4. *Hariolum.*] Vide Notas Milit. act. 3. 1.

8. *Stimulus ego.*] Mea præsentia te urit.

9. *Assudassit.*] Non improbarem legi, *assultassit*. Nihil frequentius Græcis, quam πηδῶσα καρδία, nunquam vero ἱδρῶσα legitur. *Salmasius.* Forte: *En ut corculum adsultassit.* nam liber optimus: *adsudascu.* Gronov.

12. *Censui abs te posse hoc me impetrare.*] Silent de suis septem codicibus strenue. Nostri tamen omnes: *mecum impetrare.*

CL. Tibi daretur illa? ST. mihi enim? ah, non id volui dicere:
Dum mihi volui, huic dixi: atque adeo dum mihi cupio, perperam
Jamdudum, hercle, fabulor. CL. pol tu quidem; atque etiam facis.
ST. Huic, immo hercle mihi. vah, tandem redii vix veram in viam.
CL. Per pol sæpe peccas. ST. ita fit, ubi quid tantopere expetas.
Sed te uterque suo pro jure, ego atque hic oramus. *scripti tuo.* CL. quid est?
ST. Dicam enim, mea mulsa, de istac Casina huic nostro villico
Gratiam facias. CL. at pol ego neque facio, neque censeo.
ST. Tum igitur ego sortis utrinque jam. CL. quis vetat?
ST. Optu-

trare. Vide an scripserit, *Atque ego censui me posse hoc tecum impetrare.* Cui explicando videtur aliquis apposuisse *abs te.* Nam id dixit *tecum impetrare*, ut *tecum oro.* Gudianus: *abs te hoc posse negotium impetrare.* Gronov.

16. *Pol tu quidem.*] Non solum perperam fabularis, sed etiam perperam facis. *Gruterus.*

18. *Per pol.*] *Servius* 1. Æn. *Pol*, per se plenum est jurantis adverbium, cui præpositio separatim nunquam cohæret. Ter. Hec. act. 1. 1. *Perpol quam paucos reperias*, id est, perquam paucos. Sic & hic persæpe.

20. *Mulsa.*] Vide notas Pœnul. 1. 2.

22. *Iam mittam.*] Hoc verbum *mittam* abest libris. Et vero abesse debet. Non enim de mittendis sortibus hic agitur. Nec etiam mittebantur in sitellam, priusquam æquatæ essent. Sortes allatæ fuerant cum situla, ut ex initio scenæ liquet. Dandæ erant utrique sortientium. Nam singuli suam in situlam conjiciebant, ut ex sequentibus constat. *Euge, cave. Conjicite sortis nunc jam ambo huc.* Sensus igitur hujus loci postulat, ut Stalinus sortes utrique daret. Scribendum itaque puto; *Tum igitur ego do sortis utrique jam.* Vel etiam subintelligi potest illud *do* & legi; *Tum igitur ego sortis utrique jam.* Acceptas sortes cum pararent conjicere, uxori datæ sunt ut eas æquaret, id est, ut pares magnitudine faceret: *Eccere uxor æqua.* Non enim de situla id accipiendum est, sed de sortibus. Quod sequentia declarant; *credo hercle hodie devotabit sortes, si attigerit.* Hæreditates primæ olim & quæcunque inter plures dividenda erant, sortitione distribui solebant, & ea sortiendi quidem ratione cujus hic mentio. Unde κλῆρον Græci vocabant hæreditatem, quia sortito eam hæredes partiebantur, id est, κληρῶσαι: Cum de primatu in re aliqua consequendo contenderetur inter plures, sortito deferebatur. Præmia, & alia quæcunque sorti committebantur. In vas aliquod conjiciebantur sortes, cum aqua aut sine aqua. Si sine aqua esset, sortes ex terra molli & pingui ut plurimum fiebant. Si cum aqua, ex materia aliqua duriore, & quæ non facile liquesceret: Ut calculus, aut lapillus, aut annulus, aut aliud tale quid. Grammatici κλῆρον, id est, sortem interpretantur, σημεῖον ὃ, τις ἐμ- βάλλ

ST. Optumum atque æquiſſumum iſtud eſſe, jure judico.
Poſtremo, ſi illuc quod volumus eveniet, gaudebimus:
Sin ſecus, patiemur animis æquis. tene ſortem tibi.
Vide quid ſcriptum eſt. OL. unum. CH. iniquum eſt: quia iſti priuſquam mihi eſt.
ST. Accipe hanc ſis. CH. cedo, mane: unum venit in mentem modo.
Vide, ne qua illic inſit alia ſortis ſub aqua. ST. verbero,
Men' te cenſes eſſe? nulla eſt. habe quietum animum modo.
CH. QUOD bonum atque fortunatum ſit mihi, tuum magnum malum.
OL. Tibi quidem edepol credo eveniet: novi pietatem tuam.
Sed mane dum: num iſta aut populna ſors, aut abiegna eſt tua?

CH. Quid

βάλλεται ἀγγείῳ τοῦ λαχμοῦ, ψηφὶς τυχὸν, ἢ δακτύλιος, ἢ βῶλος ἀρούρας κατὰ Σοφοκλῆ. Si vas in quo ſortes conjiciebantur aquam haberet, ex aliqua materia ponderoſiore ſors eſſe debebat, quæ fundum peteret nec ſupernataret. Si in vas ſine aqua mitterentur interdum feſtucis exæquatis ſortitio peragebatur. Unde κάρφια βαλεῖν Græci dixerunt de hujuſmodi ſortitione. Et Plautus hic meminit populneæ & abiegnæ ſortis. Sed his ſortibus locus non erat cum per ſitellam aqua plenam ſortiebantur. Nam ideo aquâ vaſa quibus ſortiebantur implebant, ne in fundo conſpicuæ ſortes apparerent. Apud Homerum ſortitio fit militaris, in galeam conjectis ſortibus, ſine aqua ut videtur. Κλήρους ἐν κυνέῃ χαλκήρει πάλλον ἑλόντες. Movebant ſortes in vaſe, ut turbarentur, ne fraus fieret in extrahendis. Inde πάλος pro ſorte. Hodie chartulis complicatis & nomine ejus notatis cujus ſors eſt utimur in pileum conjectis, & per puerum in ſingulos ſortientes diſtributis. Hoc genere ſortitionis quo ſortes in vas conjiciuntur, milites partiti ſunt veſtimenta Chriſti, quod dicitur apud Johannem βαλεῖν κλῆρον. Quod nec de mutatione intelligendum, ut fecit Nonnius, nec de πλειστοβολίνδῃ, quæ jactu fit teſſerarum. *Sortem mittere* Latini dicunt de ſortitione, quod Græce eſt κλῆρον βαλεῖν. Ita milites agros ſibi aſſignatos ſortiebantur. Sortientium nomina in pittaciis ſcribebantur, quæ in vas aliquod conjiciebantur, & inde tollebantur, & ſingulis ſortientium diſtribuebantur, ut ex Hygino conſtat de limitibus conſtituendis. Buxeæ erant illæ ſortes, ſive pittacia pro ſortibus in ſitellam conjectis, quia buxum non ſupernatat, ſed fundum petit. *Sorticulæ buxeæ* fit mentio in veteri tabula ænea, & ſitellæ jam aqua in quam erat demittenda, aperta & brachio aperto. Et certum eſt ſortes, de quibus hic agitur apud Plautum buxeas fuiſſe. Quod ex his ejus verbis apparet. *Sed manendum, num iſta aut populna ſors, aut abiegna eſt tua.* CH. *Quid tu id curas?* OL. *Quia enim metuo, in aqua ne ſumma natet.* Ergo buxeæ debuerunt eſſe ne ſupernatarent. Et tales omnino fuerunt, quibus illi ſervi Caſinam ſortiti ſunt. *Salmaſius.*

26. *Unum.*] Nota, quæ μονάδα ſignificat. *Camer.* *Mihi eſt.*] Scil. data ſors. *Lambin.*

27. *Hanc ſis.*] Scilicet alteram, ſi vis.

28. *Sortis.*] *Sortis* pro *ſors.* Priſcianus l. 7.

32. *Populna.*] Id eſt, ex populo arbore.

CH. Quid tu id curas? OL. quia enim metuo, ne in aqua summa natet.

ST. Euge: cave. conjicite sortis. nunc jam amabo huc. ecce te. *Acid.* Euge, cate. *Vulg.* ambo.

Uxor, æqua. OL. nolim uxori credere. ST. habe animum bonum.

OL. Credo, hercle, hodie devotabit sortis si attigerit. CH. tace.

OL. Taceo; Deos quæso. CH. ut quidem tu hodie canem & furcam feras. *Meurs.* Camum Gr. κημόν.

OL. Mihi ut sortitio eveniat. CH. ut quidem, hercle, pedibus pendeas.

OL. At tu ut oculos emungare ex capite per nasum tuos.

Quid times? paratum oportet esse jam laqueum tibi.

Periisti. ST. animum advortite, amabo. OL. taceo. ST. nunc tu, Cleostrata,

Ne à me memores malitiose de hac re factum, aut suspices,

Tibi permitto: tute sorti. OL. perdis me. CH. lucrum facit.

CL. Bene

33. *Summa.*] Fiebant enim sortes ex ligno durissimo, puta quercu, aut robore: ut in aqua subsiderent. *Lamb.*

35. *Uxor, æqua.*] Lambinus hic omnis devius. Sed quid venit in mentem Grutero; ut faceret: *ecce, te. Uxor, æqua*, cui etiam explicationem alleverunt: ecce, uxor ut æqua lege & jure tecum agam. Quasi hoc ab *æquus* fit, non à verbo *æquare*. Cum præsertim haberent in promtu locum ex Orat. Ciceronis pro Cornelio: *dum sitella defertur, dum æquantur sortes, dum sortitio fit.* Idem l. 1. de Divinatione: *Cujus generis oracula etiam habenda sunt, non ea, quæ æquatis sortibus ducuntur.* Gronovius.

36. *Devotabit.*] *Devotabit*, est sortes diris precationibus obligabit, seu devotas & execratas reddet. Usus hoc verbo & Cic. 1. Paradox. & Accius Decio: *Patrio exemplo me dicabo, atque animam devotabo hostibus.* Auctor libri *De herbis*, cui Apulejus vulgo habitus, cap. 7. *Si quis devotatus defixus q. fuerit in suis nuptiis sic eum resolvas.* Hic quid *devotatum* sit aliqua intelligis ex adjuncto *defixum.* *Scaliger* ad illud in Ceiri,

Regis Iolciacis animum defigere votis,

notat: Dictum, ut *defigere diris.* In vet. Glossario: *Defictiones*, νεκυομαντεῖαι, κατάδεσμος· ut intelligere possis καταδέσμους esse Poëtæ,

—— *Veneris, Dic, vincula necto.*

Gruter.

37. *Canem.*] *Canem ferre*, hic est vinctum esse. sic *catulum* vel *catellum ferreum* alibi dixit per diminutionem, eodem modo Græci σκύλακα vocant. *Turneb.* *Canis* idem hic omnino quod vinculum. Nam qui furcam ferebant, hoc est, qui collo insertam furcam gestabant, vinculis etiam manus revinctas post tergum habebant. Canis igitur hoc loco est vinculum. Festus: *Catulus, genus quoddam vinculi, qui interdum canis appellatur.* Salmas.

42. *Suspices.*] Vetustiss. Edd. *suspicere*, & ita etiam in Ms. Cam. sed à manu secunda. Vulgo *suspiceo.* Vide notas Menæchm. 5. 9. vs. 22. *Taubmannus.*

43. *Tute sorti.*] Pro *sortire.* Vide infra,

CL. Bene facis. CH. Deos quæso, ut tua sors ex sitella effugerit.
OL. Ain' tu? quia tu es fugitivus, omnes te imitari cupis.
Utinam tua quidem, sicut Herculeis prædicant
Quondam prognatis, ista in sortiendo sors delicuerit. MSS. Pal. deliquerit.

CH. Tu

fra, & ℣s. 61. *Lucrum facit.*] Quia nihil es, neque sumptum, quem herus facit in te alendo, exsarcis. *Lamb.*

46. *Herculeis.*] Situlam aqua plenam habebant. Græci ὑδρίαν appellant. Latini *urnam* etiam istis sortitionibus adhibebant cum aqua. Sortes erant tesseræ, vel orbiculi ex terra pingui, quos notabant litteris singulis nomen ejus indicantibus cujus sors erat. In urnam sive situlam mittebantur; cujus sors prima exisset ab aliquo extracta, is vincebat, & id obtinebat, quod sorti fuerat commissum. Sortes eas Græci vocant, κλήρους, πάλους, & ψήφους. Quibuscumque rebus ad eam rem utebantur, calculis, aut lapillis, aut tesseris ex luto formatis. Historiam Cresphontis, qui sortito Messeniam sic abstulit, narratur à Pausania in Messenaicis; sed aliter eam tradit Apollodorus lib. II. Bibliothecæ. Cum hic vellet omnimodo habere Messenem, fraudem in sortiendo & artem adhibuit, qua ipsi contigeret. Prima sors quæ è situla exiret, dabat Argos, secunda Lacedæmonem, tertia Messenen. Tres erant qui sortiebantur, & qui sortes in situlam conjicere debebant, ut scirent quis ex tribus quam ex illis tribus urbibus sortiretur. Temenus, duo Aristodemi liberi, Procles & Eurysthenes pro uno, & Cresphontes. Tertius qui Messenen cupiebat obtinere. Prioribus duobus, hoc est, Temeno & Aristodemi natis pro sortibus in situlam lapillos conjicientibus, Cresphontes ex terræ mollis gleba factam sortem ingessit. Ea dissoluta est & liquefacta aqua. Sic duæ sortes primæ exierunt, quæ Argos & Lacedæmonem Temeno & Aristodemi filiis dederunt. Non opus fuit educi tertiam, quia cum duæ priores exiissent, tertia sorte in fundo subsidente, Messene omnino, quæ tertiæ sorti fuerat destinata, Cresphonti cessit. At subdole is caverat ne prima posset extrahi, aut secunda, quia curavit, ut ne quidem posset comparere, cum in aqua delicuisset. Hic tamen dolus primo latuit. Nam duabus prioribus sortibus extractis, quibus Argos & Lacedæmon priores sortes habentibus contingerent, necessario sequebatur, ut tertia, quamvis non esset educta, Messenen ei daret, cujus sors ultimo loco è situla exisset. Sortibus autem conjectis in urnam, vel situlam, eam movebant, ut sortes turbarentur, & casus in educendis sortibus dominaretur. Unde illud Poëtæ, *Omnem movet urna nomen.* Eam sortitionem Cresphontis & Aristodemi filiorum aliter narrat Pausanias. Dicit loco jam citato, cujus prima sors exiisset, eum Messenam obtenturum, convenisse. Scribit Temenum, qui factum vellet Cresphonti, pro sorte filiorum Aristodemi, orbiculum vel tesseram, κλῆρον appellat, ex luto sole indurato in urnam conjecisse. At Cresphontis sors erat ex terra igne cocta. Dissoluta in aqua sorte Aristodemi filiorum, prima sors exiit Cresphontis, quod necesse fuit, cum sola esset, altera utpote liquefacta ac deperdita. Cum prima autem Cresphontis educta esset, quæ Messenam illi assignabat, non opus fuit alteram extrahere, quæ nihil dabat. Ideo sic fraus tunc latuit. Eadem est sortiendi ratio, qua hic apud Plautum duo servi ancillam Casinam sortiuntur. *Æquabantur sortes*, id est, pares magnitudine fiebant, quia quæ major fuisset, ea primo loco facilius exire potuisset. Inde mentio æquandarum sortium in hac scena. *Salmas. Sicut Herculeis prædicant.*] MSS. Cam. *Herculei.* Sed scribendum est, *Herculeo prædicant Quondam prognatis.* Ut apud Ciceronem; *Thyestes Tantalo prognatus*, *Pelope natus*: &, *Eurudicâ prognata*: &, *Venere prognatus.* Est autem *Herculeo* ab *Herculeus*, Ἡρακλεύς. *Gronovius.*

47. *Delicuerit.*] Id est, liquefacta fuerit.

 49. Lite-

CH. Tu ut liquescas, ipse actutum virgis calefactabere.

ST. Hoc agesis, Olympio. OL. si hic literatus me sinat.

ST. QUOD bonum atque fortunatum mihi sit. OL. ita vero, & mihi.

CH. Non. OL. imo hercle. CH. imo mihi hercle. ST. hic vincet, tu vives miser.

Præcide os tu illi hodie. age, ecquid fit? CL. ne objexis manum.

OL. Compressan' palma an porrecta ferio? ST. age, ut vis. OL. hem tibi.

CL. Quid tibi istunc tactio est? OL. quia Juppiter jussit meus.

CL. Feri malam tu illi rursum. OL. perii, pugnis cædor, Juppiter.

ST. Quid tibi tactio hunc fuit? CH. quia jussit hæc Juno mea.

ST. Patiundum est, siquidem me vivo mea uxor imperium exhibet.

CL. Tam huic loqui licere oportet, quam isti. OL. cur omen mihi

Vituperat? ST. malo, Chaline, tibi cavendum censeo.

CH. Tempori, postquam oppugnatum est os. ST. age, uxor mea, nunc jam

Sorti,

49. *Literatus.*] Literis in vultu notatum interpretor: etsi contra nitente *Lambino*: veræ literæ fronti inscribi solitæ, immo vultui sæpe toti. Literæ, dico, aut plura verba, quæ crimen continerent caussamque notæ, puta, *Cave à fure: A fugitivo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio, immo versuum. Ratio autem inscribendi ita habuit, ut primitus literæ inurerentur candenti ferro: deinde atramentum infunderetur, quo eminerent magis literæ, & præberent se lectui. *Lips.* Elect. lib. 2.15. Pseud. act. 1. sc. 15. Cælius Antiq. lect. lib. 7. cap. 31.

51. CH. *Non.* OL. *imo hercle.* CH. *imo*, *&c.*] Ut certamen sit nervosius, ita variat. *Acid.* Atque ab hac mutua observatione pendere ait intellectum ejus dicti, quod inferius male interpretantur de pulsatione. OL. *Cur omen mihi vitup.*

52. *Præcide.*] Turn. leg. *percide*, id est batue, tunde. *Objexis.*] Usurpavit *objicere* pro *adjicere*. nam *ob* pro *ad* veteres dixisse ex Festo notum. Ergo, *ne objexis manum*, est *ne attigeris*. Sic postea eadem Cleostrata, cum ille nihilominus verberibus impeteret, objurgans interrogat, *Quid tibi hunc tactio est?* Meurs.

57. *Imperium exhibet.*] Exercet, palam agitat. *Lamb.* Vid. notas Bacch. 3 3.

58. *Omen mihi vituperat.*] Mihi religiose omen captanti vitium facit, inauspicatum aliquid objicit. Sic magistratus *vitio creatos*, aliquid *vitio factum* passim: apud Livium, apud Ciceronem, Claudium & Junium *vitio navigasse* legimus. Sed quomodo hic fit vitium? Non pulsando conservum, ut voluit Turnebus: sed unica voce *Non* versu 51. quod intellexit Acidalius. Vide quæ supra diximus ad Captiv. 2. 2. 104. *Gronovius.*

61. *Præbe*

Sorti. vos advortite animum. præbe tu. OL. ubi sim nescio. *Pist.* OL. *præ metu ubi sim nescio.*

Perii! cor lienosum opinor habeo, jamdudum salit: *Iun. cortineosum.*

De labore pectus tundit. CL. teneo sortem. ST. effer foras.

CH. Jamne mortuus? OL. ostende, mea est. CH. mala crux ea est quidem.

CL. Victus es, Chaline. ST. tum nos diu vivere, Olympio,

Gaudeo. OL. pietate factum est mea, atque majorum meûm.

ST. Intro abi uxor, atque adorna nuptias. CL. faciam ut jubes.

ST. Scin' tu ruri esse ad villam longe, quo ducat? CL. scio. ST. intro abi:

Et quanquam hoc tibi est ægre, tamen fac accures. CL. licet.

ST. Eamus nos quoque intro, hortemur ut properent. OL. num quid moror?

ST. nam præsente hoc plura verba non desidero.

61. *Præbe tu.*] Scil. animum, esto præsenti animo, Olympio. *Lamb.* Vel *præbe tu*, scil. sitellam.

62. *Cor lienosum, &c.*] Sciunt Medici lienosis familiarem esse παλμὸν τῆς καρδίας, ob vapores melancholicos à liene in cor delatos, quos cum conatur excutere, palpitationem facit. Ergo lienis morbo etiam cor tentatur, sed κατὰ συμπάθειαν, per multiplices & insignes arterias, quas à corde lien accipit. Nec ullius rei est, quod *Turnebus* citat ex *Merc.* act. 1. sc. 2. ubi ait leno, *lienem seditionem facere, & præcordia occupavisse.* Nam qui lien seditionem non faciat, qui cor etiam, nobilissimum viscus, in consensum trahit, & ac sui vitii particeps? Certe lien ubi intumescit, *præcordia* dicitur *occupare*, hoc est, hypochondria. Extenditur enim ab hypochondrio sinistro in dextrum, cinguli modo. Propterea ait Leno Curc. act. 2. sc. 1.

Nam jam quasi zona, liene cinctus ambulo.

Ait ergo Olympio, sibi cor ita salire, præ timore & anxietate, quasi si lienosus sit, & laboret παλμῷ τῆς καρδίας. Dissaldæus.

63. *De labore.*] Id est, præ dolore. *L. D.*

ACTUS SECUNDI SCENA SEPTIMA.

CHALINUS.

SI nunc me suspendam, meam operam luserim,
Et præter operam restim sumpti fecerim,
Et meis inimicis voluptatem creaverim.
Quid opus est, qui sic mortuus? equidem tamen

Sorti

4. QVid opus est.] Nescio cur hic hæserint interpretes & correctores. In Camerarii editione recte hæc distincta sunt & aperta: *Quid opus est? qui sic mortuus*

Sorti ſum victus, Caſina nubet villico.
Atque id non tam ægre' ſt jam viciſſe villicum,
Quam id expetiviſſe opere tam magno ſenem,
Ne ea mihi daretur, atque ut illi nuberet.
Ut ille trepidabat! ut feſtinabat miſer!
Ut ſuſſultabat, poſtquam vicit villicus!
Atat, concedam huc: audio aperiri fores
Mihi benevolentis. atque à me prodeunt.
Hic ex inſidiis hiſce ego inſidias dabo.

mortuus equidem tamen Sorti victus ſum. Quid opus eſt, ut me ſuſpendam, & malum malo addam? Suſpendio enim id quod jam factum eſt, infectum fieri nequit. Sorti, (id eſt, ſorte; ſic enim veteres) jam victus ſum. Laqueo id malum non licet diſpellere. *Boxhorn.*

10. *Ut ſuſſultabat.*] Ita & Capteivei 3. 4. ỹſ. 104. à ſubſiliendo. Curcul. 1. 2.

12. *Atque à me prodeunt.*] Lego: —— *fores. Mihi benevolentes atque amici prodeant.* εἰρωνικῶς. Nam quid illud *à me prodeunt?* an, à domo mea? quam ſervus nullam uſquam habuit. Jam ſi herilem intelligeret, Latine dixiſſet, *à nobis.* Porro, *Ab antiquis ameci & ameca per* E *litteram efferebantur:* ait Feſtus: *Gulielm.* Nulla hic opus mutatione eſt. *A me* & *ad me,* opponuntur. *Ad me prodire* dicitur, qui frontem; *à me.* qui terga dat. A Chalino prodibant ex ædibus, Olympio, Villicus, & Stalino ſenex. Ideo fores benevolentes ſibi vocat, quia ira prodeuntibus à tergo, quaſi ex inſidiis, inſtare poterat, & facile audire, quid rerum aut ſcelerum molirentur. Iſta vera hujus loci eſt ſententia. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA OCTAVA.

OLYMPIO, STALINO, CHALINUS.

SIne modo rus veniat, ego remittam ad te virum
Cum furca in urbem, tanquam carbonarium.
ST. Ita fieri oportet. OL. factum & curatum dabo.
ST. Volui Chalinum, ſi domi eſset, mittere
Tecum obſonatum, ut etiam in mœrore inſuper
Inimico noſtro miſeriam hanc adjungerem.
CH. Receſsim cedam ad parietem, imitabor nepam, *I. Guil.* receſſim me dabo ad parietem.
Captandus eſt horum clanculum ſermo mihi.

Nam

2. CUM *furca.*] Furca aptati geſtabantur carbones: & furciferi ſervi ſub furca plectebantur; & in exemplum traducebantur. Feſtus: *Ærumnulas Plautus refert furcillas, quibus religatas ſarcinas viatores gerebant.* Turnebus.

7. *Receſſim.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60. & Pſ. 4. 1. *Nepam*, id eſt, cancrum.

10. *At*

Nam illorum me alter cruciat, alter macerat.
At candidatus cedit hic maſtigia:
Stimulorum loculi. protollo mortem mihi.
Certum eſt, Acheruntem præmittam prius.
OL. Ut tibi ego inventus ſum obſequens! quod maxume
Cupiebas, ejus copiam feci tibi.
Erit hodie tecum, quod amas, clam uxorem. ST. tace.
Ita me Dì bene ament, ut ego vix reprimo labra,
Ob iſtam rem quin te deoſculer, voluptas mea.
CH. Quid, deoſculer? quæ res eſt? voluptas quæ tua?
OL. Ecquid amas nunc me? ST. immo edepol me, quam te, minus.
Licetne amplecti te? CH. quid amplecti licet?
ST. Ut quia te tango, mel mì videor lingere!
CH. Effodere hercle hìc volt, credo, veſicam villico.
OL. Ultro te amator apage te à dorſo meo.
CH. Hodie hercle, opinor, hice conturbabunt pedes:
Solet hic barbatos ſane ſectari ſenex.
Illuc eſt, illuc, quod hic hunc fecit villicum: &
Idem me pridem, cum ei advorſum veneram,
Facere atrienſem voluerat ſub janua.
OL. Ut tibi morigerus hodie! ut voluptati fui!
ST. Ut tibi, dum vivam, bene velim plus quam mihi!

Ut

10. *At candidatus.*] Sponſi enim candidati. Infra, *Villicus hic autem cum corona, candide veſtitus.* Ad morem libertorum in mutanda veſte refert. Loquitur enim de Olympione, qui jam libertus. At liberti novi in toga apparebant, id eſt, communi civium veſte; quæ erat alba. *Lipſius. Cedit.*] Pro incedit.

11. *Stimulorum loculi.*] Ita ſtimulis fodi ſolitus, ut totum corpus ejus ſtimulorum loculi eſſe videantur. *Lambinus.*

12. *Acheruntem præmittam.*] Homero eſt *αἴδι προϊάψω*. *Taubmannus.*

24. *Hic conturbabunt.*] Vide ſi voles Lambinum, & L. Manutium ad lib. 2. ep. 1. ad Atticum. *Taubmannus.* Ineptiſſime Diſſaldæus: *is conſtuprabit pedes.*

27. *Idem me pridem.*] Hic aliquid ſcabrum agnoſcunt viri docti, vel dum laborant in explicando. Sed omnia erunt planiora, ſi legas: *Item*, id eſt, ſimiliter, eadem lege atque pacto, nempe ſi ei morigeratus eſſem ſub janua, me voluit atrienſem facere. *Gronovius.*

28. *Facere atrienſem.*] Id eſt, voluit me atrienſem facere ſi ſibi morigeratus eſſem. Ut Olympionem ſervum fecerat villicum, quod ipſi ſe morigerum præbuiſſet, ſtuprum inferenti. Merces autem ſtupro maxima, quæ ſervo ruſtico dari poſſet à domino, ſi villicum eum faceret. Urbano autem, ſi atrienſem. Non aliter ille locus poteſt intelligi. *Salmaſius.*

32. At-

Ut ego hodie Casinam deosculabor! ut mihi
Bona multa faciam, *clam* meam uxorem! CH. attate,
Nunc pol ego demum in rectam redii semitam.
Hic ipsus Casinam deperit. habeo viros. ST. jam
Hercle amplexari, jam osculari gestio.
OL. Sine prius deduci. quid, malum, properas? ST. amo.
OL. At non opinor fieri hoc posse hodie. ST. potest.
Siquidem cras censes posse te mitti manu. *Mss. Camer.* manumitti.
CH. Enimvero huc aures magis sunt adhibendæ mihi.
Jam ego uno in saltu lepide apros capiam duos.
ST. Apud hunc sodalem meum atque vicinum mihi
Locus est paratus. ei ego amorem omnem meum
Concredui: is mi se locum dixit dare.
OL. Quid ejus uxor? ubi erit? ST. lepide repperi.
Mea uxor vocabit huc eam ad se in nuptias.
Ut hîc sit secum, se adjuvet, secum cubet. *Quid. codd.* adjutet.
Ego jussi, & dixit se facturam uxor mea.
Illa hîc cubabit: vir aberit faxo domo.
Tu rus uxorem duces. id rus hoc erit,
Tantisper dum ego cum Casina faciam nuptias.
Hinc tu ante lucem rus cras duces postea.
Satin' astute? OL. docte. CH. age modo, fabricamini.
Malo, hercle, vostro tam vorsuti vivitis.
ST. Scin' quid nunc facias? OL. loquere. ST. tene marsupium.
Abi atque obsonia propera: sed lepide volo *Vul.* abi atque obsona, propera.
Molliculas escas, ut ipsa mollicula est. OL. licet.
ST. Emitto sepiolas, lepadas, lolligiunculas

Hor-

32. *Attate.*] Interjectio est, vel se ipsum, ut hic; vel alterum, ut infra non longe, increpantis. *Lambinus.*

34. *Habeo viros. St.*] Videtur proverbii habuisse speciem, dicique solitum in manifesto deprehensos. Indicio est Menippæa Varronis hoc titulo, ἔγω σέ, &c. Adelph. act. 2. 2. *labascit: virum hoc habeo.* Palmer.

35. *Gestio.*] Gestit *qui subita felicitate exhilaratus, nimio corporis motu præter consuetudinem exsultat.* Festus.

40. *Uno in saltu.*] *Saltum* vocat, quod Horat. lib. 3. Odâ 12. *fruticetum.* Græc. σταθμὸν, *cubile & lustrum ferarum.* Scaliger.

50. *Cum Casina faciam nuptias.*] *Facere nuptias, hic non conventionem tantum in conjugium, sed in ipsum cœtum significat..* Arnob.

57. *Sepiolas.*] Peritè senex cibos nominat, conducentes eis qui Veneris sacra

bene

Hordeias. CH. immo triticeas, si sapis.
ST. Soleas. CH. quî quæso potius, quam sculponeas,
Quibus batuatur tibi os, senex nequissume?
OL. Vin' lingulacas? ST. quid opus est, quando uxor domi est?
Ea lingulaca est nobis: nam nunquam tacet.
OL. In re præsenti, ex copia piscaria
Consulere, quid emam. ST. æquum oras, abi.
Argento parci nolo: obsonato ampliter.
Nam mihi vicino hoc etiam convento est opus,
Ut quod mandavi, curet. OL. jamne abeo? ST. volo. Douz. vola.
CH. Tribus non conduci possim libertatibus,
Quin ego illis hodie comparem magnum malum;
Quinque hanc omnem rem meæ heræ jam faciam palam,
Manifesto teneo in noxa inimicos meos.
Sed si nunc facere volt hera officium suum,

Nostra

bene obire cupiunt. nam ut *Oribasius*, *Æginета*, aliique Medicor. docent, mollis carnis pisces ac testacea omnia, inter ἀφροδισιακὰ maximas vires habent. Antiquis enim persuasum, marina omnia salaciora esse, ob Venerem mari ortam. unde etiam astrologi libidini fore deditos præsagiunt, quibus in horoscopo pisces. *Lud. Nannius*. V. N. Rudent. 3. 2. *Lepadas.*] Λεπὰς concha marina petris ita firmiter adhærens, ut inde vix divelli possit. Hinc εἰνόνα Aristoph. sumsit *Pluto*, ubi anum adolescenti tanquam λεπάδα petræ adhærere ait. *Rittersh. Lolligiunculas.*] Senex rusticus qui pulchrius nihil frugibus censeret, *lolligiunculas hordeias*, pro pulchris, inepte dixit & putide. quo in vocabulo mox à servulo reprehenditur: *Imo*, inquit, *triticeias*. Accedit, quod ipsa verborum forma idiotismum rusticum sapit. *triticeas* enim formandum erat, *non triticeias*; & *hordearias* non *hordeias*. Turneb. Ut *lolligiunculas*, ita & *hordeias* piscis nomen esse puto. *Lambin.*

59. *Sculponeas.*] *Sculponeæ, rudia & rustica calceorum servilium genera:* quorum Cato meminit: At *sculponeas*, inquit Fulgentius, *dici volunt cæstus plumbo ligatos.* Atque utrumque recte. Est enim ἀμφιβολογία in voce *Sculponeas*, duas pariter res denotante, & *calceamenta* & *cæstus*. Porro *calceo cædi*, non solum turpe, sed & molestum erat, quod ii & spurci, & clavis ferreis confixi essent. *Douz.*

60. *Batuatur.*] Lexic. Latinogr. *Batuit*, id est, κατακόπτει, *concidit*, *contundit.* Vide Victorium Var. lib. 11. cap. 8.

61. *Lingulacas.*] Iterum locus ex ambiguo. Festus: *Lingulaca, genus piscis: vel mulier argutatrix.* Nonius: *Lingulacæ, locuteleiæ; à procacitate linguæ. Lingulacæ* apud. Plin. pisces, quos lingua Belgica *Tongas* appellant, à *lingua* scilicet forma: vel potius, à *Lingola gladioli genere.*

64. *Quid emam.*] Sic MSS. Codex Camerarii interjicit, sed manu secunda inter versus, *potero q. e.* Pal. sextus: *Cons. quid emam oportet.* Forte: *consulere, quid emam, æquum est.* ST. *Æquum oras.* Gruterus.

68. *Tribus non cond.*] Vide notas Asin. act. 5. 2.

73. *Nostra omnis lis.*] Id est, vicimus. *Longol.*

74. *Nostra*

Noſtra omnis lis eſt: pulchre prævortar viros:
Noſtro omine it dies: jam victi vicimus.
Ibo intro: ut id, quod alius condivit cocus,
Ego nunc viciſſim ut alio pacto condiam,
Quicquid paratum eſt, ut paratum ne ſiet:
Sietque ei paratum, quod paratum non erat.

74. *Noſtro omine.*] Id eſt, auſpicato feliciterque. Omen eſt noſtrum & auſpicium, non adverſariorum. *Turnebus* lib. 7. 12.

75. *Ut id, quod.*] Allegoria, ubi quis rem omnem novat & perturbat. *Eraſmus.*

77. *Quicquid paratum eſt.*] Sic editos omnes uſque ad conſulatum Parei, qui è Mſſ. oggeſſerit: *Quo id quod paratum eſt:* at ſic nihil hic facere ſequens, *Ut*, notat Gruterus. Et ille pavefactus redit ad vulgatum. Quid eſt igitur quod non modo iſti, ſed & omnes noſtri, *Quo id quod.* Dicam. Scripſit Plaut. *Quoi quod paratum eſt, ut paratum ne ſiet. Sitque ei paratum, quoi paratum non erat.* Ego, inquit, hoc aliter condiam ut quod paratum eſt, ne ſit paratum, cui erat paratum, nempe ſeni & Olympioni, & ſit ei paratum, cui non erat paratum, nempe mihi & herili filio. *Gronov.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STALINO, ALCESIMUS.

NUnc amici anne inimici ſis imago, Alceſime, mihi
Sciam: nunc ſpecimen ſpecitur, nunc certamen cernitur.
Cur autem! exime caſtigare, id ponito ad compendium. *Lamb.* curam mî exime.
Cano capite! ætate aliena! coaddito ad compendium.
Cui ſit uxor, id quoque illuc ponito ad compendium.
AL. Miſeriorem ego ex amore, quam te, vidi neminem.
ST. Fac vacent ædes. AL. quin edepol ſervos, ancillas domo
Certum eſt omnis mittere ad te. ST. eho, nimium ſcite ſcitus es.
Sed facito dum memineris verſus quos cantat Colax: Cibo
Cum

2. *NUnc ſpecimen ſpecitur.*] Δεῖγμα δείκνυται, nunc ſpectaberis, qualis ſis in me animo. Turneb. lib. 16. 3.

3. *Cur amem! exime.*] Ita *Scaliger* adpinxerat Plauto ſuo. MS. Cam. *Curam exime.* Legendum putabat Gul. *Curam eximere, caſtigare, id ponito.* Quod curam hanc & amorem verbis eximere mihi; quod me caſtigare fortaſſis cogitas; ſuperſede opera tua: etiam illa quæ dici ſolent ſenibus laſcivis, *cano capite! ætate aliena! cui uxor ſit!* omitte. nam fruſtra omnia dicentur.

9. *Sed facito dum memineris.*] Sed facito,

Cum ſuo, quiqui facito uti veniant: quaſi eant Sutrium.
AL. Meminero. ST. hem, nunc enim te demum nullum ſcitum ſcitiu' ſt.
Cura, ego ad forum modo ibo. jam hîc ero. AL. bene ambula.
ST. Fac habeant linguam tuæ ædes. AL. quid ita? ST. quum veniam, vocent.
AL. Attate, cædundus tu homo es: nimias delicias facis.
ST. Quid me amare refert, niſi ſim doctus dicax nimis? *Palm.* dicax mimus.
Sed tu cave inquiſitioni mihi ſis. AL. uſque adero domi.

facito, interim memineris verſus, quos Colax Nævianus cantat. Cantabat autem hoc *Colax* ille Nævii, (ſcripſit enim Nævius fabulam hoc nomine) *Uti quique cum ſuo cibo, &c.* Lambinus.

10. *Quaſi eant Sutrium.*] *Sutrium quaſi eant, utique in Proverbium abiit hac de cauſſa: Gallico tumultu à Camillo quondam edictum eſt, legiones Sutrii ut praſto eſſent cum cibo ſuo. Quod uſurpari cœptum eſt in iis, qui ſuis rebus opibuſque officii id præſtarent quibus deberent.* Feſtus.

11. *Nunc enim te demum.*] Jocus in alluſione nominis, *ſcitum*; ex altero ejuſdem loco interpretandus, Pſeud. act. 2. 4. ubi ſcite *Plebiſcitum* appellat, quod hic *Scitum*. Douza.

13. *Vocent.*] Cum veniam, pateant: ne habeam neceſſe pulſare. *Lamb.*

14. *Delicias facis.*] V. N. Moſtell. 4. 2. 32.

16. *Inquiſitioni ſis.*] Vide Pſeud. 2. 2. Ciſtell. 2. 3.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

CLEOSTRATA, ALCESIMUS.

UT properarem arceſſere hanc ad me vicinam meam, hoc erat,
Ecaſtor id, quod me vir tanto opere orabat meus:
Liberæ ædes ut ſibi eſſent, Caſinam quo deduceret.
Nunc adeo nequaquam arceſſam, *ne qua* ignaviſſumis
Liberi loci poteſtas ſit vetulis vervecibus.
Sed eccum egreditur ſenati columen, præſidium popli,
Meus vicinus; meo viro qui liberum præbet locum.
Non ecaſtor vilis emptu' ſt modius, qui venit, ſalis. *Doux.* emptu' ſt modio.

AL. Miror

5. *Vetulis vervecibus.*] Sic Mercat. in ſenem exoletum: *Itane vero vervex intro eas?* Et Perſa 2. 2.

6. *Senati columen.*] Vide notas Epid. 3. 2.

8. *Non ecaſtor.*] Parva mutatione reſcriben-

AL. Miror huc jam non arcessi in proxumum uxorem meam,
Quæ jamdudum, si arcessatur, ornata expectat domi.
Sed eccam, opinor, arcessit. salve, Cleostrata. CL. & tu Alcesime.
Ubi tua uxor? AL. intus illa te, si se arcessas, manet:
Nam tuus vir me oravit, ut eam istuc ad te adjutum mitterem.
Viu' vocem? CL. sine: nolo, si occupata est. AL. otium est.
CL. Nihil moror, molesta ei esse nolo: post convenero.
AL. Non ornatis istic apud vos nuptias? CL. orno & paro.
AL. Non ergo opu' st adjutrice? CL. satis domi est, ubi nuptiæ
Fuerint, tum istam convenibo, nunc vale, atque istam jube.
AL. Quid ego nunc faciam? flagitium maxumum feci miser,
Propter operam illius hirqui improbi edentuli, Douz. hirci improbi & edentuli.
Qui hoc mihi contraxit. operam uxoris polliceor foras,
Quasi catillatum. flagitium hominis, qui dixit mihi
Suam

scribendum censeo. *Non ecastor vilis, emptus est modio qui venit salis.* Eum versu superiore per ironiam *columen senati* & *præsidium populi* vocaverat; in hoc vero, non magni pretii aperte esse testetur, cum modio salis emptum, non vili emptum fore dicat. Comicus alludit ad mancipia ἁλώνητα, id est, sale empta, quæ pro vilibus traducuntur. Nam ἁλώνητος δοῦλος est εὔωνος, ὀλίγου ἄξιος, ut Græci interpretantur. Dicit ergo, si modio salis emptus esset hic Alcesimus, nimis magno pretio emptum fore. Vilis igitur & minimi pretii hominem esse, vult significare. *Salmas.* *Non ecastor vilis emptu' st.*] Ex titulo vel descriptione hominis fecere sententiam. Fuerat enim: *Non ecastor vili emptus, modo qui venit satis.* *Non ecastor vili emptus* perinde habet ironiam atque illa superiora, *Senati columen, præsidium popli.* Sed hic ironiam patefacit ratione addita, quæ contrarium evincit. Quasi diceret: Homo quantivis pretii, quippe ni? qui sit ἁλώνητος & totus quantus modio salis veneat. *Gronov.*

18. *Atque istam jube.*] Scil. valere meis verbis.

21. *Polliceor foras.*] Vide notas Sticho 4. 1.

22. *Quasi catillæ. tum flagitium.*] Vulg. editt. *Quasi catillatum*, id est, quasi ad catillandum, seu liguriendi gratia operam suam potissimum elocantis, &c. Fulgent. *Catillare, est per alienas domos ligurire: tractum à catulis, quod per omnes domos circumeant.* Douza. Nihil mutandum est, & satis bene explicant interpretes. *Catillare* est abligurire, ut gulosi solent. Unde & *catillatores* dicebantur, qui provincias amicas expoliabant lautis & magnificis epulis, quibus à provincialibus accipiebantur. Hinc *catillamenta* Lucanica apud Arnobium l. 2. pro quo vulgo *castellamenta* legitur. Item apud eundem lib. VII. *Arvina in exiguas miculas catillaminum infecta de more.* Pro quo vulgo legitur, *at illa minutim infecta de more.* Salm.

27. *Pul-*

Suam uxorem hanc arceſſituram eſſe: ea ſe eam negat morarier.
Atque edepol mirum, ni ſubolet jam hoc huic vicinæ meæ.
Verum autem, altrovorſum cum eam mecum rationem puto,
Si quid ejus eſſet, *eſſet* mecum poſtulatio.
Ibo intro, ut ſubducam navim rurſum in pulvinarium.
CL. Jam hic eſt lepide ludificatus. miſeri ut feſtinant ſenes!
Nunc ego illum nihili, decrepitum, meum virum veniat velim,
Ut eum ludificem viciſſim, poſtquam hunc deluſi alterum.
Nam ego aliquid contrahere cupio litigii inter eos duos.
Sed eccum incedit. at, quom aſpicias triſtem, frugi cenſeas.

27. *Pulvinarium.*] Recte ſe habet *navis*, nec reponendum videtur *avis*. Sed verſus hic in quibuſdam editionibus perperam Cleoſtratæ tribuitur, cum Alceſimo ſit adſcribendus. Venerat ad Stalini uxorem, ut uxoris ſuæ operam ei promitteret in adornandis nuptiis, diceretque paratam eſſe ei rei adjutricem, ſi arceſſeretur à Cleoſtrata. Hæc vero cui ſubolucrat ſenum conſpiratio, ut liberum locum habere poſſent apud Alceſimum exturbata inde uxore, negavit ſe opera uti velle uxoris Alceſimi. Quo audito Alceſimus domum redit, ut uxori nunciet operam ejus à vicina ſua Stalini uxore non deſiderari. Et quia parata erat ad exeundum, ideo dicit Alceſimus, *Ibo intro, ut ſubducam navim rurſum in pulvinarium.* Ut navem, quæ jam vela erat datura, & portu parabat ſolvere, rurſum in *pulvinarium ſubducam*, id eſt, in locum ſuum. *Pulvinaria* ut in Gloſſis Iſidori exponitur, *ſunt areæ hortorum.* ſed hic apud Plautum loca ſunt in portu in quibus naves requieſcunt, quæ ἰχάρια, ni fallor Græci vocant. Sed ἰχάριον magis eſſe videtur baſis in qua navis ſtatuitur, dum ædificatur. *Pulvinaria* autem ſunt νεώστασθμα νεώρεια, vel νεώσοικοι, ut Græci vocant, in quo ſubducitur navis. Et *ſubducere navim in pulvinarium*, idem eſt omnino quod Græcis dicitur, ναῦν ςήσασθαι ἐπὶ τοῦ νεωστάθμου, ἐν τοῖς νεωρείοις, ἐν τοῖς νεωσοίκοις. *Quaſſatas ventis liceat ſubducere naves*, apud Poëtam. *Salmaſ. In pulvinarium.*] Iſidorus lib. 19. cap. 2. *Pulvini ſunt machinæ, quibus naves deducuntur & ſubducuntur in portum.* Hæc ſic accipimus ab Iſidoro, ut aliquid in eo agnoſcamus ſinceræ antiquitatis, aliquid infuſcatum. Fuſtes erant teretes qui ſubjicerentur navibus, quum attrahebantur ad pelagus, vel ſubducebantur in litus: erant robora, in quibus ſubſtratis ſubductæ naves à terrena labe ſuſpenſæ, quieſcebant. Illæ *phalangæ*, hi *pulvini* dicebantur. Sed Iſidorus hæc duo confudit & de pulvinis pronunciat quod verum eſt de phalangis, in pulvinis enim non volvimur, ſed quieſcimus & jacemus. Et videtur idem ſenſiſſe popularis meus Wouwerius ad Minutium Felicem. Vides, quam bene navalia dicantur *pulvinaria*, quum ibi naves quieſcerent in *pulvinis*. Videtur eodem pertinere, quod legitur apud Paullinum epiſt. 31. *Hujus navem in quodam ejus inſulæ loco, quem Ad pulvinos vocant, ne ſimiliter illideretur anchoris fundare conati ſunt.* Gronov.

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

STALINO, CLEOSTRATA.

STultitia magna est, mea quidem sententia,
Hominem amatorem ullum ad forum procedere
In eum diem, quoi quod amet in mundo siet,
Sicut ego feci stultus: contrivi diem,
Dum asto advocatus quoidam cognato meo:
Quem, hercle, ego litem adeo perdidisse gaudeo;
Ne me nequicquam sibi hodie advocaverit.
Rogitare oportet prius & percontarier,
Assitne animus ei, nec ne assit, quem advocet.
Si neget adesse, exanimatum amittat domum.
Sed uxorem ante ædîs eccam. hei misero mihi!
Metuo, ne non sit surda, atque hæc audiverit.
CL. Audivi ecastor cum malo magno tuo.
ST. Accedam propius. quid agis, mea festivitas?
CL. Te ecastor præstolabar. ST. jamne ornata res est?
Jamne hanc traduxti huc ad nos vicinam tuam,
Quæ te adjutaret? CL. arcessivi ut jusseras.
Verum hic sodalis tuus, amicus optumus,
Nescio quid se sufflavit uxori suæ.
Negavit posse, quando arcesso, mittere.
ST. Vitium tibi istuc maxumum est, blanda es parum.

CL. NON

2. ULlum *ad forum.*] Vid. Curcul. 4. 2. ℣s. 16.

3. *Cui quod amet.*] E Lang. I. *qui quod amet*, auferendi casu *qui.* Stultus amator est, qui in eo die, quo ad manum illi amica est, in forum procedit. *I. Gul. In mundo.*] Vide Notas Epid. 5. 1.

7. *Ne me nequicquam.*] Non est sententia horum verborum, quam faciunt: gaudere Stalinonem lite amici perdita, ne videatur nihil effecisse: atque id effecisse dum adest ob amorem absenti animo; quod oporteat animo præsenti esse advocatum, alias ut exanimatum domum amittendum esse. Scilicet & oportet animo præsenti esse Criticum hominem & Plauti interpretem. *Ne nequicquam*, id est, ne impune, ne sine suo magno pretio atque malo. Tenuit me cognatus meus, inquit, & valde molestus odiosusque mihi fuit. Quod si vicisset, moriebar inultus, ut convivæ Nasidieni, nisi damnose bibissent. Nunc gaudeo litem eum perdidisse, ut pro pœna atque malo, quo me affecit invitum morando, & ipse malum habeat. *Gronovius.*

10. *Exanimatum.*] Utpote, qui corpore quidem adsit, animo vero absit. *Lamb.*

19. *Sufflavit.*] Supra 2. 5. *Nunc in fermento tota est: ita turget mihi.* Hoc autem fingit callida mulier; ut lites contra-

CL. NON MATRONARUM est officium, sed meretricium,
Viris alienis, mi vir, subblandirier.
I tu, atque arcesse illam: ego intus, quod facto est opus,
Volo accurare, mi vir. ST. propera ergo. CL. licet.
Jam pol ego huic aliquem in pectus injiciam metum:
Miserrimum hodie ego hunc habebo amasium.

trahat inter verveces vetulos, & coëmptionales ac Comicos senes. *Taubmannus.*

27. *Amasium.*] Non dicit *amatorem*, sed *amasium*; quasi formosum puerum. *Lamb.*

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

ALCESIMUS, STALINO.

VIso huc, amator si à foro rediit domum,
Qui me atque uxorem ludificatus est larva.
Sed eccum ante ædes. ad te, hercle, ibam commodum.
ST. Atque ego, hercle, ad te. quid ais vir minimi preci?
Quid tibi mandavi? quid tecum oravi? AL. quid est?
ST. Ut bene vacivas ædis fecisti mihi!
Ut traduxisti huc ad nos uxorem tuam!
Satin' propter te pereo ego atque occasio?
AL. Quin tu suspendis te? nempe tute dixeras,
Tuam arcessituram esse uxorem meam.
ST. Ergo arcessivisse ait sese: & dixisse te,
Eam non missurum. AL. quin ea ipsa ultro mihi
Negavit ejus operam se morarier.
ST. Quin ea ipsa me allegavit, qui istam arcesserem.
AL. Quin nihili facio. ST. quin me perdis. AL. quin bene est.

Quin

2. *Ludificatus est larva.*] Appositione constructa sunt: ut, *ille scelus larva*, pro larvato & insano. *Camer.*

10. *Arcessituram.*] Dicunt *Accersere* est vocare: *Arcessere*, accusare. Nugæ. *Arcessere*, duplicem habet significationem: fitque ab *arcio*, quod veteres pro *accio* vel *adcio* dixerunt: quibus *Ar* pro *Ad* in usu. Sallustius Catil. *Præterea Gabinium arcessit*, id est, vocat. Idem in Jugurth. *Quos pecuniæ captæ arcessebant*, id est, accusabant. *Gruterus.*

15. *Quin bene est.*] Graphice exprimitur iratorum serramque inter se invicem ducentium affectus. Quæ sic explicanda: *Quin bene est*, id est, gratulor & volupe est mihi; subaudi, te mea opera (ut prædicas) disperire. *Quin etiam diu morabor*, id est, in dicti hujus quasi con-

Quin etiam diu morabor, quin cupio tibi,
Quin aliquid ægre facere, quin faciam libens.
Nunquam tibi hodie. Quin erit plus quam mihi.
Quin, hercle, dî te perdant postremo quidem.
St. Quid nunc? missurusne es ad me uxorem tuam?
Al. Ducas, easque in maxumam malam crucem,
Cumque hac, cumque istac, cumque amica etiam tua.
Abi, & aliud cura. ego jam per hortum jussero
Meam istuc transire uxorem, ad uxorem tuam.
St. Nunc tu mihi amicus es in germanum modum.
Qua ego hunc amorem mihi esse avi dicam datum?
Aut quid ego unquam erga Venerem inique fecerim,
Quoi sic tot amanti mihi obviam eveniant moræ? *Buchn.* cur sic tot amanti.
Attat, quid illuc clamoris obsecro in nostra domo est?

concepti formula perseverabo: nempe ut malum exoptem tibi. *Quin cupio tibi,* ad sequentia pertinere censeo: ut dicat Alcesimus: Quin cupio tibi ægre facere, orationis suæ seriem interposito *quin* identidem repetito, confragosam faciens de industria. puto rem omnem ad eampse particulam illam *Quin*, toties ingestam, referri debere: ut significet senex: Nunquam erit tibi hodie major hujus verbi (*Quin*) dicendi largitas, quam mihi: id est, nunquam me istius particulæ iterationibus vinces; ne frustra sies. *Douz.*

23. *Aliud cura.*] Jam mitior, his verbis jubet eum securum esse: se negotium hoc curaturum. *Lamb.*

26. *Avi dicam.*] Mss. & vett. edd. *aut dicam.* Unde Rittershusius *autumem.* Sed deerat cui applicaretur τὸ *Qua.* Rectius ergo quod editum est. *Qua avi,* pro, quo omine, qua sorte, quo auspicio. quomodo Horat. *mala ducis avi domum.* Schoppius.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PARDALISCA, STALINO.

Nulla sum, nulla sum! tota tota occidi! cor metu mortuum est!
Membra miseræ tremunt! nescio unde auxilii, præsidii,
Perfugii mihi, aut opum copiam comparem aut expetam.
Tanta factis modo mira veris modis intus vidi,

Novam

1. *Nulla sum, &c.*] Tres primi versus sunt Cretici, quibus in re trepida, aut alioqui celeritatem aliquam exprimente, utimur. *Lambin.*

4. *Tanta factu modo mira.*] Leg. *factu:* loquendi modo protrito, *mira factu:* vel certe, *facta:* ut Amphit. 5. 1. *Ita tanta mira in ædibus sunt facta. Tanta* autem *mira facta*, utrobique dixit, vel pro *tam mira*, vel pro *tot mira facta.* sicut Bacchid. *Sexcenta tanta reddam* Schopp. Vestigia Mss. secutus legendum putem: *Tanta factis modo mira, verbis modo, intus vidi.* Boxhorn.

5. *Inte-*

Novam atque integram audaciam. cave tibi Cleoſtrata, abſcede
Ab iſta obſecro, ne quid in te mali faxit ira percita.
Eripite iſti gladium, quæ ſui eſt impos animi.
ST. Nam quid eſt, quod hæc huc timida atque exanimata exiluit foras?
Pardaliſca. PA. perii! unde meæ uſurpant aures ſonitum?
Reſpice modo ad me. PA. here mi. ST. quid tibi eſt?
Quid timida es? PA. perii!
ST. Quid, periiſti? PA. perii, & tu periſti. ST. aperi, quid tibi? PA. væ tibi.
ST. Immo iſtuc tibi ſit. PA. ne cadam, amabo, tene me. ST. quicquid eſt,
Eloquere mihi cito. PA. contine pectus, face ventulum amabo, *Mſſ. face ventum.*
Pallio. ST. timeo hoc negotium, quid eſt, niſi hæc meraclo
Se uſpiam percuſſit flore Lybico. PA. obtine aures, amabo.
ST. I in malam crucem: pectus, auris, caput, teque dì perduint:
Nam niſi ex te ſcio, quicquid hoc ſit, cito; jam tibi iſtuc
Cerebrum diſpercutiam, excetra tu: ludibrio, peſſuma adhuc, *Alii. Mſſ. diſpertiam.*
Quæ me habuiſti. PA. here mi. ST. quid vis, mea ancilla? PA. nimium ſævis.
ST. Nume-

5. *Integram.*] Novam & à nullo alio ſuſceptam Lambinus interpretatur: & fortaſſe rectius. Boxhornius modo, quæ etiamnum flagrat, quæ nondum ulla parte fracta eſt nec de impetu ſuo quicquam remiſit; modo eam ad cujus magnitudinem nihil deeſt.

8. *Timida.*] Timens. *Servius* ad illud Virgil. Ecl. 6. *timidiſque ſupervenit Ægle,* notat: *timidis*, pro, *timentibus. Nam alioquin timidus eſt qui ſemper timet; timens vero, qui ad tempus formidat, ex cauſſa.*

15. *Meraclo.*] Valet, *meraculo,* id eſt, aliquantulum meraco. *Flos* autem *Libycus* vinum eſt Mareoticum, litterarum monumentis non incelebre. *Turnebus.* Vid. N. Rud. act. 3. 5.

16. *Flore Libyco.*] Vide notas Curcul. 1. 2. *Obtine aures.*] Aures mihi ex adverſa parte tene: cadam ſcil. *Lambinus.*

19. *Excetra.*] Non dubito, quin Plautus ſcripſerit, *excetra tu*, id eſt. tu vipera; Maledicto mehercle convenienti in malas illas merces, *mulieres.* Ita Livius lib. 38. *Illius excetræ delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec deorum verecundiam habere.* Ita filii amaſiam mater vocat. Ita D. Hieronymus *Hiberam excetram* obtrectatorem virulentum vocavit. *Lipſius.*

 21. *Nume-*

St. Numero dicis. ſed hoc quicquid eſt, loquere: in pauca refer.
Quid intus tumulti fuit? Pa. ſcibis. audi malum peſſumum.
Quod hic modo intus apud nos tua ancilla hoc pacto exordiri
Cœpit, quod haud Atticam condecet diſciplinam. St. quid eſt id?
Pa. Timor præpedit dicta linguæ. St. quid eſt? poſſum ſcire ego iſtuc
Ex te, quid negotii eſt? Pa. dicam: tua ancilla, quam tuo
Villico vis dare uxorem, ea intus. St. quid intus? quid eſt?
Pa. Imitatur malarum malam diſciplinam, viro ſuo quæ interminatur vitam. St. quid ergo? Pa. ah! St. quid eſt! *Acid. delet* vitam
Pa. interimere ait velle
Vitam, gladium. St. hem! Pa. gladium. St. quid eum gladium? Pa. habet. St. hei miſero mihi!
Cur eum habet? Pa. inſectatur omnes domi per ædîs, nec quenquam
Prope ad ſe ſinit adire: ita omnis ſub arcis, ſub lectis
Latentes metu muſſitant. St. occidi atque interii! quid illi
Objectum eſt mali tam repente? Pa. inſanit. St. ſceleſtiſſumum
Me eſſe credo. Pa. immo ſi ſcias dicta, quæ dixit hodie. St. iſtuc
Expeto ſcire. quid dixit? Pa. audi: per omnes deos & deas *Mſſ. Cam.* expecto.
Dejuravit occiſurum eum hac nocte, quî cum cubaret.

St. Me

21. *Numero.*] Illud, *numero dicis*, non cenſeo mutandum. ajebat ancilla herum ſævire, quia minabatur. ille ait, *numero*, eam hoc *dicere*, hoc eſt, nimium cito queri de ejus ſævitia, quam expertura ſit majorem, niſi eloqui incipiat. ſed ſtatim redit ad blanditias, & id quidquid eſt, ut explanet, rogat. *Mercer.*

27. *Ea intus.*] Ὑποτύπωσις perculſorum & perterrefactorum elegantiſſima, in ſermone interrupto. *Taubmannus.*

37. *Dejuravit.*] id eſt, ſancte juravit. *L. Occiſurum eum.*] Agellius l. 1. 7. docet, *occiſurum*, non eſſe hic participium, ſed verbum indefinitum, Græcis ἀπαρέμφατον, neque liberis, neque generibus præſerviens, ſed undique liberum & impromiſcuum. Sic *Cic.* V. Verr. *hanc ſibi rem ſperant præſidio futurum*; non *futuram.*

39. *Sciens*

St. Me occidet ? Pa. an quippiam ad te attinet ? St. vah ! Pa. quid cum ea negotii
Tibi eſt ? St. peccavi : illuc dicere villicum volebam. Pa. ſciens
De via in ſemitam degredere. St. nunquid mihi minatur ?
Pa. Tibi infeſta ſoli eſt plus, quam quoiquam. St. quamobrem ? Pa. quia ſe des
Uxorem Olympioni : neque ſe tuam , nec ſe ſuam , *Lambin.* neque tuam, nec ſuam.
Neque viri vitam ſinet in craſtinum protolli. id huc miſsa ſum
Tibi ut dicerem, ab ea ut caveas tibi. St. perii hercle miſer !
Neque eſt, neque fuit me ſenex quiſquam amator adæque miſer.
Pa. Ludo ego hunc facete. nam quæ facta dixi, omnia huic
Falſa dixi, hera, atque hæc dolum ex proxumo hunc protulerunt. *Acid.* pro cuderunt.
Ego huc miſsa ſum ludere. St. heus Pardaliſca. Pa. quid eſt ? St. eſt. Pa. quid ?
St. Eſt quod volo exquirere à te. Pa. moram offers mihi. St. At tu mihi
Offers mœrorem. ſed etiamne habet & nunc Caſina
Gladium ? Pa. habet, ſed duos. St. quid duos ? Pa. altero te occiſurum ait, *Piſſald.* habet & duos.
Altero villicum hodie. St. occiſiſsumus ſum omnium qui vivunt.
Loricam induam mihi, optumum eſse opinor. quid uxor
Mea ? non adiit atque ademit ? Pa. nemo audet prope accedere.

St. Exoret.

39. *Sciens de via in ſemitam.*] Id eſt, prudens de via rata & recta degrederis in viam anguſtam & impeditam, hoc eſt, ſciens & prudens te impedis. Latior igitur *via* ; anguſtior *ſemita*. Lambinus.

43. *Vitam ſinet in craſtinum.*] Lipſius *ſinere.* ſed optimus Camerarianus *vitam ſin craſtinum.* Hinc pepererunt librarii vulgares, *ſinet in.* Sed in ipſo codice nota erat τὸ *S* ſupervacuum eſſe. Scribe igitur : *Neque viri vitam in craſtinum protolli.* Per ἀποσιώπησιν lucrifacit τὸ *paſſuram*. Quod mihi ſatis commodum videtur. *Gronov.*

47. *Hæc ex proximo.*] Notetur ſermo Comicus, *Hæc ex proximo*, id eſt, Murrhina vicina. ita fine Fab. *Caſina filia hujus è proximo.* Lambin.

52. *Occiſiſſimus ſum.*] Superlativum hunc finxit Plautus ad exprimendam ſenis formidinem. *Lamb.*

St. Exoret. Pa. orat. negat ponere alio modo ullo profecto,
Ni se sciat villico non datum iri. St. atque ingratiis, quia *Pist.* atque ingratiis, quoi non vult.
Non volt, nubet hodie. nam cur non ego id perpetrem quod cœpi,
Ut nubat mihi? illud quidem volebam, non, sed nostro villico.
Pa. Sæpicule peccas. St. timor præpedit verba. verum *Prisc.* sæpiusculé.
Obsecro, dic me uxorem orare, ut exoret illam, gladium
Ut ponat, & redire me intro ut liceat. Pa. nunciabo.
St. Et tu orato. Pa. & ego orabo. St. at blande orato, ut soles. sed audin'
Si effexis, soleas tibi dabo, & anulum in digito
Aureum, & bona plurima. Pa. operam dabo. St. face ut impetres.
Pa. Eo nunc jam, nisi quippiam remorare me. St. abi, & cura.
Pa. Redit, eccum, tandem obsonatu ejus adjutor. pompam ducit.

58. *Illud quidem volebam.*] Debuerat dicere: *nolebam*; sed præ immoderata libidine fortasse sciens peccat, & dicit, *volebam.* mox tamen se ipse reprehendens, *Non*, inquit, *mihi volebam dicere*, *sed villico.* Tale fere est illud Cicer. pro M. Cælio: *nisi intercederent mihi inimicitiæ cum istius mulieris viro*; *fratre volui dicere: semper hic erro.* Lambin.

63. *Soleas tibi dabo, & anulum*, &c.] Non temere hoc ancillæ pollicetur. nam ingenuorum duntaxat erant soleæ & anuli isti: servi ancillæque sculponeas accipiebant, & pro aureis ferreo... De *sculponeis* clarum ex Catone de Re Rust. cap. 59. ubi, quæ & quoties familiæ vestimenta procuranda sint, tradit. *Sculponeas bonas alternis annis dare oportet.* De anulis notissimum est: & habere quidem aureos in peculio suo illis licebat, non vero gestare. Inde ait, *se in digito daturum.* Meurs.

66. *Pompam.*] *Pompa*, de coquis & instrumento culinario. item de obsonatu, Bacchid. *Lambin.*

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

OLYMPIO, COCUS, STALINO.

Vide fur, ut senteis sub signis ducas. Co. qui vero sunt sentes?

Ol. Quia

1. *Senteis sub signis.*] Metaphora militaris: Quasi dicat. vide tu; ut ministros tuos, qui sunt quasi sentes, quia quicquid tangunt, secum auferunt aut scindunt, sub signis ducas: ne huc atque illuc distracti vagentur. Milites enim sub signis non poterant evagari, furari, latrocinari. *Gruter.*

3. *Dupli-*

Ol. Quia quod tetigere, ilico rapiunt: si eas ereptum, ilico scindunt.
Ita quoquo adveniunt, ubi ubi sunt, duplici damno dominos multant.
Co. Eja. Ol. atat cesso magnifice, patriceque, amiceque ita hero *Brant.* patriteque, amiceque.
Meo ire advorsum. St. bone vir, salve. Ol. fateor. St. quid fit? Ol. tu amas.
Ego esurio & sitio. St. lepide excuratus incessisti, *Lips.* excuriatus.
Ol. Aha hodie! St. mane vero, quamquam fastidis. Ol. ei, ei; fœtet *Meurs.* vah hœde.
Tuus mihi sermo. St. quæ res? Ol. hæc res. St. etiamne astas? Ol. enim vero
Πράγματά μοι παρέχεις. St. dabo *μέγα κακόν*, ut ego opinor,
Nisi resistis. Ol. *ὦ Ζεῦ!* potin' à me abeas, nisi vis vomere *Diss.* nisi restis, id est, *manes.*
Hodie? St. mane. Ol. quid est? quis hic homo est? St. herus sum. Ol. qui herus?
St. Quojus tu servos es? Ol. servos ego? St. atque meus. Ol. non sum ego liber?
Memento, memento! St. mane, atque asta. Ol. omitte. St. servos sum tuus.
Ol. Optume est. St. obsecro Olympisce mi, mi pater, mi patrone.

3. *Duplici damno.*] Rapiendo & lacerando.

4. *Patriceque.*] Idem quod *patricie*, id est, patriciorum & nobilium in morem. *Turneb.* Conjicio legendum *patr. amiciri, atque.* Ut significet fortunas suas supra votum fluentes superbiam decere, eoque sibi convenientius videri, ut gloriose ac basilice amictu composito, hero suo advorsus incedat. *Douz.*

6. *Excuratus.*] Non *ad cutis curationem*, uti Lambinus vult, qua prorsus expers erat Olympio; ut patet ex præcedentibus, verum ad obsonium, cum quo ipsum nimis lepide excuratum incedere, gratulatur sibi nequam senex. *Douza.*

7. *Aha hodie!*] Lego: *Vah, odio es!* & pertinere censeo ad impudicas illas attrectationes & immundissimas osculationes. Quo etiam referendus *fœtor* ille, quo senilem sermonem olere, mox palam Hero in os à Villico exprobratum: item: *πράγματά μοι παρέχεις.* item *ὦ Ζεῦ, potin' à me abeas, nisi me vis vomere hodie.* Douz. Sed caussam nullam video cur mutari debeat omnium codicum scriptura; *vah hodie.* subintellige autem, lepide scilicet excuratus sum, dum mihi tecum, sene fœtido, res ac sermo est. *Boxhorn.*

9. *Πράγματά μοι.*] Hoc passim in ore hominibus superbis, & reliquos fastidientibus fuit. *Is. Casaub.*

10. *Resistis.*] Resistas, manes. Capt. 2. 3. 2.

OL. Hem sapis sane. ST. tuus sum equidem. OL. quid mihi servo opus est tam nequam?
ST. Quid nunc? quam mox recreas me? OL. cœna modo si sit cocta.
ST. *Intro* ergo abeant. OL. propere, cito introite, & cito deproperate.
ST. *Ego* jam intus ero, facite cœnam mihi, ut ebria sit.
Cœnare lepide nitideque volo. nihil moror barbarico ritu
Sane esse jam. i, sis: ego hîc habito nunc quidem *gladium*
Ancilla Casinam intus habere ait, qui me atque te invitet.
Diff. evitet, id est, vita privet.
OL. Scio. sic sine habere. nugas agunt. novi ego illas malas merces.
Quin tu i modo mecum domum. ST. at pol malum metuo. i tu modo,
Perspicito prius, quid intus agatur. OL. tam mihi mea vita, quam tua
Tibi cara est. ST. verum modo. OL. si tu jubes, inibitur tecum.

18. *Ebria sit.*] Opipara, copiosa: tralatione ab ebriis ducta, ut quidem *Lambinus* explicat, nec recte, nec satis Plautine, sententia quidem *Douzæ*, qui, *ebria sit*, interpretatur, madeat & percocta sit probe.

19. *Barbarico ritu.*] Transscribunt ex Lambino: vel Persico vel Romano, quasi dicat: Satis est mihi eleganter potius ac munde quam sumtuose cœnare. Immo vult & munde & sumtuose cœnare. Quare rejicit & fastidit *esse barbarico ritu*, hoc est, ut frugi patresfamilias in Italia solent: nolo me nunc pultiphagum esse barbarum, ut alibi loquitur. *Gronov.*

20. *I sis: ego hic.*] Mirum quod senex Olympioni monstret, ubi habitet. Ausim quovis pignore contendere scriptum fuisse: *i. sis: ego haud bito:* aut si versus requirit, *ego huc haud bito nunc quidem gladeum, &c. Huc* autem (siquidem retinendum) ea forma ponitur, qua Bacchid. act. 4. 8. *sine* me *ire Huc intro.* & Menæch. *neque hodie huc intro tetuli pedem.* & Mil. act. 3. 2. Mercat. act. 3. 2. Jubet senex, ut Olympio introeat: se enim nunc non ire, ob metum gladii. Atque ita convenit, quod mox subjicit Olympio: *Quin tu i modo domum mecum.* Dixerat igitur senex, jam se non iturum. *Pistoris.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARDALISCA.

NEC pol ego Nemeæ credo, neque ego Olympiæ,
Neque usquam ludos tam festivos fieri,

Quam

Quam hìc intus fiunt ludi ludificabiles
Seni nostro, & nostro Olympioni villico;
Omnes festinant intus totis ædibus:
Senex in culina clamat, hortatur cocos:
Quin agitis hodie? quin datis, si quid datis?
Properate: cœnam jam esse coctam oportuit.
Villicus hic autem cum corona, candide
Vestitus, laute exornatusque ambulat.
Illæ autem in cubiculo armigerum ornant,
Quem dent pro Casina nuptum nostra.
Sed nimium lepide dissimulant
Fore hujus quod futurum est, digne autem coqui
Nimis lepide ei rei dant operam, ne cœnet senex.
Aulas pervortunt, ignem restingunt aqua.
Illarum oratu faciunt. illæ autem senem
Cupiunt extrudere incœnem ex ædibus; *Cam.* incœnatum.
Ut ipsæ solæ ventres distendant suos.
Novi ego illas ambas estrices: corbitam cibi
Comesse possunt. sed aperitur ostium.

10. L*aute.*] Ad lotionem pertinet. *Douza.*

14. *Fore hujus quod.*] *Hujus* regitur à *quod*, hoc modo: *quod hujus*, id est, hoc quod hujus. *Lamb.*

16. *Aulas pervortunt.*] Ollas dejiciunt, percellunt. *Lamb.*

20. *Estrices.*] Talia sunt, *tonstrix*, *adsestrix*, *possestrix*. Nonius. *Corvitant ubi.*] Lego: *corbitam cibi*, id est, onerariam cibo refertam: ut Cicero navem auri & paleæ dixit. *Turnebus.* Omnino scribendum, *corvitam cibi Comesse possunt.* Nihili est illud *corvitant.* *Corvita* vel *corbita*, ut jam alii viderunt, navis erat oneraria sive frumentaria, quam Græci *σιτηγὸν* appellant. Tantas estrices eas esse *καθ' ὑπερβολὴν* dicit, ut corbitam cibis oneratam possent comedere. *Salmas.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

STALINO, PARDALISCA.

SI sapitis, uxor, vos tamen cœnabitis,
Cœna ubi erit cocta. ego ruri cœnavero.
Nam novom maritum & novam nuptam volo
Rus prosequi. novi hominum mores maleficos,
Ne quis eam abripiat. facite vostro animo volupe. *Lamb.* volup.
Sed properate istum atque istam actutum emittere.

Tandem

Tandem ut veniamus luci: ego cras hîc ero.
Cras habuero, uxor, ego tamen convivium.
PA. Fit, quod futurum dixi: incœnatum senem
Foras extrudunt mulieres. ST. quid tu hic agis?
PA. Ego eo quo me ipsa misit. ST. veron'? PA. serio.
ST. Quid hic speculare? PA. nihil equidem speculor. ST. abi.
Tu hîc cunctas? intus alii festinant. PA. eo.
ST. Abi hinc, sis ergo pessumarum pessuma,
Jamne abiit illæc? dicere hîc quidvis licet.
QUI AMAT, tamen hercle si esurit, nullum esurit, *Douz.* nullus esurit, *id est*, non.
Sed eccum progreditur cum corona & lampade
Meus socerus, compar, commaritus villicus. *Grut.* meus cohæres.

7. LUci.] Sic dictum ut *tempori*, id est, antequam *polo nox incubet atra.*

8. *Habuero.*] Quæri potest, quid sit, *Habuero convivium.* An præbuero aliis convivium? An, mihi paratum habuero? Illud malim. *Lamb.*

11. *Ipsa misit.*] Αὐτὸς & ἐκεῖνος sunt voces Servorum, quas honoris caussa propriorum nominum loco usurpabant. Sic apud Latinos, Pl. Cas. *eo, quo me ipsa misit.* Ipsa, id est, hera mea. Ter. Hec. *sed Pamphilum ipsum video stare ante ædes.* ubi Donatus, *Ipsum*, à quo missus sum; vel Dominum: ut Græci αὐτόν. Erat & discipulorum vox, cum de præceptore loquerentur, unde illud, Αὐτὸς ἔφα. *Casaub.*

16. *Nullum esurit.*] Douza legit; *nullus.* Sed, *nullum*, constanter habent veteres libri, quæ vox corrupta est per scripturæ compendium ex, *ne hilum.* Sic enim rescribendum puto. Sententia est; Qui amat, quamlibet esuriat, non tamen esurit. Amans enim videre quod amat, amplecti, osculari, alloqui, pro cibo habet. *Boxhorn.*

18. *Socerus.*] Apage illud, *socerus.* nam Olympio seni, illi servus profecto: non socer. Nisi animi fallor, scriptum fuit *meus socienus*, ἀρχαϊκῶς. *Socienus* valet socius. Amphitr. 1. 1. Aul. 4. 4. Juvat vehementer conjecturam meam *Roverii* liber, qui *socius* refert, glossema quasi illius. *Lipsius.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

OLYMPIO, STALINO.

AGE tibicen. dum illam educunt huc novam nuptam foras,
Suavi cantu concelebra omnem hanc plateam hymenæo.
Io hymen hymenæe! io hymen! ST. quid agis, mea salus?
OL. Esurio hercle, atque adeo haud sitio. ST. at ego amo. OL. at ego hercle, *Ald.* atque adeo nunc haud parum sitio.

Nihil

2. HYmenæo.] Nuptiarum deo.

4. *Atque adeo haud sitio.*] Ego ex vestigiis receptæ lectionis scribendum putem; *Esurio, hercule, atque adeo avide sitio.* Boxhorn. Nihil puto mutandum: Qui valde esuriunt, non sitiunt. Dicit ergo Olympio se adeo esurire, ut non sitiat. Sæpe contra evenit, ut saturi sitiant,

Nihil facio tibi, amor, pericli: mihi inanitate
Jamdudum inteſtina murmurant. ST. nam quid illæc nunc
Tamdiu intus remoratur, quaſi ob induſtriam? quanto ego
Plus propero, tanto illa minus. OL. quid ſi etiam occentem hymenæum?
ST. Cenſeo. & ego te adjutabo in nuptiis communibus.
OL. Hymen hymenæe! io hymen! ST. perii, hercle, ego miſer, dirupi
Cantando Hymenæum: licet illo morbo, quo dirumpî cupio,
Non eſt copia. OL. edepol næ tu, ſi eſſes equus, eſſes indomabilis.
ST. Quo argumento? OL. nimis tenax es.
ST. Num me expertus uſpiam? OL. dii melius faciant.
Sed crepuit oſtium, exitur foras.
ST. Dì hercle me cupiunt ſervatum. jam oboluit Caſina procul.

Lamb. remorantur remoragines.

tiant, ut illi qui nimium comederunt, & non biberunt. Hoc certe hic vult Olympio, ſe tantum eſurire, ut ipſi non vacet ſitire. Alioquin contrarium rerum naturalium periti, nempe jejunos citius ſitire quam eſurire. De quo eſt quæſtio in Sympoſiacis Plutarchi l. VI. c. 1. Τὶς ἡ αἰτία δι᾽ ἣν οἱ νηςεύοντες διψῶσι μᾶλλον, ἢ πεινῶσι. *Salmaſ.* *Atque adeo haud ſitio.*] Unde eſt, ut qui eſuriunt non ſitiant? contrarium enim teſtatur Plutarchus. Lege: *atque adeo au ſitio.* Perinde eſt, ac ſi dicat: atque adeo, quod liceat dicere, ſitio. Nam *au* particula interponitur, quum aliquid dicitur, quod dici nolimus. Terentius Phormione 5. 1. 27. *Quid? duaſne is uxores habet? So. au, obſecro, unam ille quidem hanc ſolam.* Ludit autem Olympio ſic, tanquam dicturus rem parum convenientem tempori. nam qui amat, quod amat, habet pro cibo. *Gronov.*

5. *Nihili facio tibi amor.*] Id eſt, At ego hercle, ô amor, vim tuam non experior. Ratio eſt, quia jejunus ſum: & ſine Cerere & Baccho frigent Venus & Cupido. *Lamb.*

8. *Occentem hymenæum.*] Omnes ſcripti, & quidam olim editi, *offendam.* quod fruſtra conantur explicare. legendum enim cum Salmaſio ad Pallium Tertulliani *offundam.* Hoc enim verbo de cantu plurimi utuntur. Ovidius ep. Medeæ: *Tibiaque effundit ſocialia carmina vobis.* Cic. 1. Tuſc. *Non intelligo, quid metuat, qui tam bonos ſeptenarios fundat ad tibiam.* lib. 2. *Latera, fauces, linguam,, è quibus elici vocem & fundi videmus.* Lucretius 4. *dulceſque querelas Tibia quas fundit, digitis pulſata canentis.* Seneca Agamemn. *Sacrifica dulces tibia effundat modos.* Gronovius.

11. *Quo dirumpi cupio.*] Martialis: *Me juvat admiſſa rumpere luce latus.* Gronovius.

15. *Tenax es.*] Lambino, *Tendax es,* videtur legendum: ut eum intelligamus equum, qui nimia, & nimis crebra tentigine concitatus frenum mordet, & calcari non paret: à *Tendendo* ſic appellatum, ut & *Tentigo.* Cui apte ſenem hinnibundum comparat villicus. *Douza* contra *Tenax* retinendum cenſet, eodem ſignificatu. *Tenere* enim & *Tendere* eodem ſenſu priſcis illis accepta.

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

ANCILLÆ duæ, OLYMPIO, STALINO.

SEnſim ſuper attolle limen pedes, nova nupta: ſoſpes
Iter incipe hoc, ut viro tuo ſemper ſis ſuperſtes, atque
Ut potior pollentia ſis, vincaſque virum, victrixque ſies.
Superetque tuum imperium: vir te veſtiat, tu virum deſpolies.
Noctuque & diu ut viro ſubdola ſies, obſecro, memento.
OL. *Malo* maxumo ſuo hercle ilico, ubi tantulum peccaſſit.
ST. *Tace.* OL. non taceo. ST. quæ res? OL. mala malæ malè monſtrant.
ST. *Perii! iſtæ facient* hanc rem mihi ex parata imparatam.
Id quærunt: volunt, hæc ut infecta faciant. AN. age Olympio,
Quando vis, uxorem accipe hanc à nobis. OL. date ergo, daturæ
Si unquam eſtis hodie uxorem. ST. abite intro. AN. amabo, integræ atque
Imperitæ huic impercito. OL. futurum eſt. valete. ST. ite.
AN. Jam valete. ST. jamne abſceſſit? OL. uxor domi eſt, ne time. ST. evax!
Nunc pol demum ego ſum liber. meum corculum, melliculum, *Priſc.* melculum.

Ver-

1. SEnſim.] Nova nupta olim non ſolum non contingebat pedibus limen domus, in quam deducebatur, ſed nec ejus qua exibat. Atque illud à multis obſervatur, hoc non item. Catullus:

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

Ominoſum autem putabatur vel ingrediendo vel egrediendo limen tangere. Præcipue autem id in novis nuptiis religioni habebant. Ovid.

——*limen tranſire memento*
Cautius, atque alte ſobria ferre pedem.

Turneb.

5. *Ut viro ſubdola.*] Venuſtas omnis latet in pronuntiatione, qua dubium eſſe poterat, an dicerent ancillæ, *ut vero ſubdola ſies*; an vero; *ut viro ſedula ſies.* Vix enim inter pronuntiandum *ſubdola* & *ſedula* diſcernuntur. Et ita jocos captaſſe Plautum alibi quoque obſervare eſt.

7. *Quæ res.*] Quamobrem non taceas. *Lambin.*

12. *Impercito.*] Parcito Venerei conflictus imperitæ. Nam hoc primum & ultimum eſt, quod virginem accipientibus dici ſolet etiam hodie; clementer ut habeatur integra & imperita. *Gruterus.*

13. ST. *Iamne abſceſſit?* OL. *uxor.*] *Abſceſſit?* ſcil. illa ancilla, quam poſtremam ingredi domum viderat. Injicit autem Olympio facete mentionem uxoris, ſed ita, ut moneat, non eſſe quod eam amplius vereatur. *Taubman.*

14. *Sum liber.*] Poſtquam ſcil. uxor abſceſ-

Verculum. Ol. heus tu: malo, si sapis, cavebis: mea est hæc.
St. scio.
Sed meus fructus est prior. Ol. tene hanc lampadem.
St. imo ego illam tenebo.
Venus multipotens, bonam vitam mihi
Dedisti, hujus cum copiam mihi fecisti.
Corpusculum melliculum. Ol. mea uxorcula.
St. Quid est? Ol. institit plantam. St. quasi jocabo.
Nebula haud est mollis, atque hujus est.
Ol. Edepol papillam bellulam! hei misero mihi!
St. Quid est? Ol. pectus mihi agit nunc cubito.
St. Quid tu ergo hanc quæso tractas tam?
At mihi, qui belle hanc tracto, non. Ol. vaha.
St. Quid negotii est? Ol. obsecro, ut valentula est?
Pæne exposivit cubito. St. cubitum ergo ire volt.
Ol. Quin imus ergo? St. bella bellatula. *Scal.* bella mea bellatula.

abscessit. *Melliculum.*] *I. Gulielm.* facit, *molliculum*, qui à *Mss. Lang.* habent, *malliculum.* At ego puto scriptum fuisse *moëliculum*, pro molliculum, διαλύσει veteribus frequenti, ut *oloë*, pro illi. Sunt autem *mollis & molliculus* verba lasciviæ plena. *Dissaldaus.*

15. *Verculum.*] Diminutivum à *vere.*

16. *Fructus.*] Ususfructus. *Illam.*] Casinam.

20. *Institit plantam.*] Pedem mihi pede pressit. *Lambinus.* *Iocabo.*] Pro *jocabor.* Jocantis speciem præbebo, cum rem seriam agam tamen. *Lambinus.*

21. *Atque hujus est.*] Hæc oratio gestu expletur. Intellige autem, *mamilla*, aut quid tale, quod manu tractat petulans senex. *Boxhorn.* *Atque hujus est.*] Suppleverunt interposito τῷ *cutis.* Sed intelligendum, hoc quod teneo. *Gronovius.*

23. *Mihi agit.*] *Agere* non solum *tangere* simpliciter, verum etiam *trudere* seu *tundere* potius, & quasi vi quadam propellere, significat. *Douza.*

24. *Tractas tam.*] Rusticè vel nequiter. Vide Notas Milit. 4. 2. de voce *tam.*

27. *Exposivit.*] *Cubito exponere*, pro, cubito dejicere & prosternere, eleganter dicitur, quod sumptum est ab his, quæ è navi exponuntur, vel mercibus quæ expositæ sunt. *Turneb.*

28. *Bella bellatula.*] Lego, *belle bella tu mea.* Postquam enim Olympio dixisset, *Quin imus ergo?* subjicit senex; Casinæ, ut putabat, auriculam vellens blandeque commonefaciens, *Belle*, hoc est, placide, pedetentim, & (quod supra dixerat) *sensim intro progedere porro*: ne videlicet incurras uspiam, neve ad inferum limen offenso pede impingas. Illud vero, *bella tu mea*, in re parissima usurpatum est Rud. act. 2. scen. 5. *Hem tibi aquam, mea tu bella.* Douza.

ACTUS

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

PARDALISCA, MURRHINA.

ACceptæ bene & commode eximus intus
Ludos visere huc in via nuptialeis.
Mu. Nunquam ecastor ullo die risi adæque,
Neque hoc quod reliquom est plus risuram opinor.
Lubet, Chalinum, quid agat scire, novom
Nuptum cum novo marito, nec fallaciam
Astutiorem ullus fecit Poëta, atque
Ut hæc est fabre facta à nobis. obtunso
Ore nunc pervelim progrediri senem:
Quo senex nequior nullus vivit. ne illum
Quidem nequiorem arbitror esse, qui locum
Præbet illi * nunc præsidem * * hìc, Pardalisca
Esto: qui hinc exeat, eum ut ludibrio habeas.
Pa. Lubens fecero, & solens. Mu. spectato hinc omnia. *Palm.* specta & hinc omnia.
Intus quid intus agant. Pa. * * pone me, amabo.
Mu. Et illi audacius licet quæ vis libere
Proloqui. Pa. tace: vostra foris crepuit.

4. *Reliquum.*] Scil. vitæ.

5. *Novom nuptum.*] Ita citat etiam Prisc. non, *nuptam*: & interpretatur Maritum. Chalinus enim sub specie fœminæ ductus erat.

8. *Obtunso ore.*] Pugiles sunt obtuso ore, propter pugnos quos in ore recipiunt. Unde illud, —*os nullum, vel potius pugilis.* Proverb. est, *Obtuso ore*, vel, *obtunso*; cum quis spe vel instituto dejectus, pudore suffunditur. ab iis qui nihil præterquam in os *messi pugnorum*, ut loquitur Plautus, reportarunt. *Scalig.*

12. *Præsidem.*] Eleganter autem dixit, *Locum præbet illi præsidem*, pro eo, quod est, *Nemo illi nequitia concedit.* Meurs.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

OLYMPIO, CLEOSTRATA, MURRHINA.

NEque quo fugiam, neque ubi lateam, neque hoc dedecus quomodo çelem,

Sçio.

2. *Superavimus.*] Miror interpretes dicere, *superavimus*, nempe, *omnes mortales*: nullo lepore, qui tamen hic maximus est. Maro 2. Æn.

—— *satis una superque*
Vidimus excidia, & captæ superavimus urbi.

Quocirca nec restabo, si quis malit, *tanto*

Scio: tantum herus atque ego flagitio superavimus nuptiis nostris.
Ita nunc pudeo, atque ita nunc paveo, atque ita inridiculum sumus ambo.
Sed ego insipiens nova nunc facio, pudet, quod prius non puditum umquam est.
Operam date, dum mea facta itero: est operæ auribus percipere:
Ita ridicula auditu, iteratu ea sunt, quæ ego intus turbavi*.
Ubi intus hanc novam nuptam deduxi via recta, clavem
Abduxi: sed tamen tenebræ ibi erant tanquam nox **
Senex abs te decumbem *** Colloco, fulcio, mollio; *Lips.* sine abs te decumbam.
Ut prior quam senex nup. **
Tardus esse ilico cœpi, quoniam ***
Respecto identidem, ne senex ****
Illecebram stupri principio eam savium posco:
Reppulit mihi manum, nec quietum dare sibi savium me sinit.
Enim jam magis jam appropero: magis jam lubet in Casinam irruere.

Cupio

so herus atque ego, &c. Is. Pontanus. Frustra miratur. nam sic solet Plautus, ut intelligat vel omnes mortales, vel quosvis alios. Asinaria 1. 3. *Semper tibi promissam habeto hac lege, si superes datis.* Porro scripti quidem alii *superfuimus*; sed Camerarianus *superavimus*. Gronov.

3. *Irridiculum.*] Negat Lambinus dici pro valde ridiculo, cum Cæsar *irridicule* pro non ridicule. Nil pote melius quam quod est in Langianis: *atque ita in ridiculum sumus ambo.* In ridiculum sumus ita dictum, ut in exemplum proponere. *Dissald.*

4. *Pudet quod prius non p.*] Quasi dicat, Nova sunt quæ facio: nunquam enim antea turpium factorum me puduit: nunc demum pudet. *Lambinus.*

5. *Est operæ.*] Pro est *operæ pretium.* Vel dic, *est operæ*, sic dictum esse, *est temporis, est officii*, quasi dicat; dignum est operâ, audire. *Lambinus.*

7. *Ubi intus hanc, &c.*] Lego.
Ubi intro hanc novam deduxi, via recta clavem
Obduxi.
Clavis hic pro sera. *Salmas.* Vide notas Mostell. act. 2. 1.

11. *Tardus.*] Palmerius legendum censet *taurus.* Notum enim ubi plures in grege tauri sint, de usu juvencarum inter se dimicare: qui impar sit, non nisi ex insidiis conari, & identidem respectare, cum operam aliquam valentiori surripit. Adjuvat quod in ea palæstra, *Taurus*, pro valido frequentatur. Horat. 2. Od. 5. *Tardus esse.*] Malim; *Argus esse illico cœpi.* Videntur id velle sequentia; *Respecto identidem.* Sed videntur tantum. Quis igitur vel sententiam, vel lectionem veram eruet ex tot lacunis? Abstinendæ potius sunt manus. *Boxhorn.*

Cupio illam operam seni surripere: forem obdo, ne senex me opprimat.
Mu. Agedum tu adi hunc. Cl. Obsecro, ubi tua nova nupta est?
Ol. Perii hercle ego! manifesta res est. Cl. omnem ordine rem
Palm. omnem ordinem Fat.
Fateri ergo æquom est, quid intus agitur? quid agit
Casina? satin' morigera est? Ol. pudet dicere me *
Cl. Memora ordine, ut occeperas. Ol. pudet hercle. Cl. age audacter.
*Post*quam decubuisti, hinc te volo memorare, quid est factum.
Ol. *At* flagitium est. Cl. CAVEBUNT QUI AUDIERINT, faciam.
Ol. * Hoc majus est. Cl. perdis? quin tu pergis? Ol. Ubi
* us subtus porro * * *
* * quid. Ol. babæ. Cl. quid? Ol. papæ.
* * est. Ol. oh, erat maxumum.
* * haberet metui: id quærere occœpi.
* * * * *
Dum, gladiumne habeat, quæro, arripio capulum.
Sed quom cogito, non habuit gladium: nam esset frigidus. Cl. eloquere.
Ol. At pudet. Cl. num radix fuit? Ol. non fuit. Cl. num cucumis?
Lips. memini. radix fuit.
Ol. Profecto, hercle. non fuit quidquam olerum:
Nisi, quicquid erat, calamitas profecto attigerat nunquam.
Ita quicquid erat, grande erat.
Mu. Quid fit denique, edisserta. Ol. ubi appello, Casina, inquam,
Amabo mea uxorcula, cur virum tuum sic me spernis?

Nimis

28. *Id occeßi quærere.*] *Gladium* neutro genere positum antiquis, notat Nonius.

36. *Ubi appello Casinam, Casina, inquam.*] In nullis scriptis reperitur τὸ *Casina*. Ergo in reliquo delenda est litera, & mutanda distinctio, ut sit: *Ubi appello, Casina, inquam.* Gronovius.

40. *Sepit*

Nimis tu quidem hercle immerito
Meo mihi hæc facis: quia mihi te expetivi.
Illa haud verbum facit, & sepit veste id, qui estis.
Ubi illum saltum video obseptum, rogo ut altero sinat ire.
Volo, ut obvertam cubitissim: * *
Ullum muttite * * *
Surgo, ut ineam, in * *
Atque illam in * * *
MU. Perlepide narrat. * *
OL. Savium * * * *
Ita quasi setis labra mihi compungit barba. Cam. sentis.
Continuo in genua astituto pectus mihi pedibus percutit.
Decido de lecto præceps, subsilit. obtundit os mihi.
Inde foras tacitus, præficisni, exeo hoc ornatu, quo vides,
Ut senex hoc eodem poculo, quo ego bibi, biberet.
CL. optume est.
Sed ubi est palliolum tuum? OL. hic intus reliqui.
CL. Quid nunc? satin' lepide adita est vobis manus? OL. merito.
CL. St! concrepuerunt fores. OL. num illa me nam sequitur?

40. *Sepit veste id.*] Id est, obducit veste naturam muliebrem.
41. *Saltum.*] Id est, naturam muliebrem. Vid. notas Amph. 2. 2. & Curcul. act. 1. 1.
48. *Quasi sentis.*] Venuste: sed magis probo librorum veterum scripturam, *Itaque setis labra mihi compungit barbæ:* tametsi non repugno, si quis ex Editis avorum memoria malit: *Ita quasi setis labra mihi compungit barba.* *Setas* quidem densum capillorum horrorem vocat, admodum scite & eleganter: atque à caussa eadem, nescio qui Poëta vetus; *barbam setosam.* J. Gul.
51. *Præfiscini.*] Vide notas Asin. 2. 4. 84.
52. *Quo ego bibi.*] Vide notas Rud. act. 3. 6.
54. *Adita est vobis manus.*] Vide notas Pœnul. act. 2.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

STALINO, OLYMPIO. MSS. Lang. ST. CLEOSTRAT.

MAxumo ego ardeo flagitio, nec quid agam meis rebus scio.

Nec

1. *ARdeo flagitio.*] Quemadmodum *flagrare invidia*, dicitur is, in quem magna invidia concitata est; ita *ardere* se *flagitio* dicit Stalino, propterea quod

Nec meam ut uxorem aſpiciam contra oculis: ita diſperii.
Omnia palam ſunt probra, omnibus modis occidi miſer.
Ita manifeſto faucibus teneor:
Nec quibus modis purgem ſcio me meæ uxori,
Qui expalliatus ſum miſer: * *
* * * clandeſtinæ nuptiæ * *
* * * * cenſeo
* * * mihi optimum eſt.
* * Ea dux uxorem meam:
* * * * * riam
Sed ecquis eſt qui homo munus velit fungier pro me?
Quid nunc agam neſcio, niſi ut improbos famulos imiter, ac
domo fugiam.
Nam ſalus nulla eſt ſcapulis, ſi domum redeo.
Nugas iſtuc dicere licet. vapulo hercle ego invitus tamen,
Etſi malum merui. hac dabo protinam; & fugiam. *Douz.* protinam me in fugam.
OL. heus, Stalino,
Amator. ST. occidi! revocor: quaſi non audiam, abibo.

quod ſummum dedecus, & flagitium admiſit. *Lamb.*

10. *Vxorem meam.*] Scil. impulit ad has fallacias.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

CHALINUS, STALINO, CLEOSTRATA, MURRHINA. OLYMPIO. ‡

‡ *Diſſald.* addendæ etiam ANCILLÆ.

UBi tu es, qui colere mores Maſſilienſes poſtulas?
Nunc tu, ſi vis ſubicitare me, proba eſt occaſio. *Lipſ.* ſine os ſublectare.
Periiſti hercle. age, accede huc, * *

Hic

1. CH. *Vbi tu es.*] Recte quidem hos verſus Chalino tribuit *Lambinus*: ſed quod idem hæc ad ſpectatores dici autumat, veriſimile non eſt. Crederem potius, Chalinum habitu muliebri ex ædibus Alceſimi prodeuntem, his verbis Senem alloqui, eumque per ridiculum ad concubitum vocare. *Piſtor.* *Mores Maſſilienſes*] Auctores non diſcrepant, qui Maſſilienſium mores & *molles* vocant & *ſeveros*, ſed diverſis ſeculis. Ergo vult, ubi tu es, qui ſeveritatem, gravitatem & caſtimoniam ſingularem vultu præfers; cum interea ſis nequam. *Brodæus* Miſcell. lib. 3. cap. 27.

2. *Si vis ſubigitare.*] Lego è Vatic. *ſine os ſublectare me*: *proba eſt occaſio. Periſti hercle.* Quippe, *Sublectare os*, eſt ludos aliquem & jocum facere, germaniſſima Plauti Phraſi. *Lipſius.*

4. *Cani-*

Hic desunt octo versus.

ST. Hac ibo. caninam scævam spero meliorem fore.
CL. Quid agis tu marite, mi vir? unde ornatu hoc advenis. *oux.* sic cum ornatu hoc advenis.
Quid fecisti scipione, aut quod habuisti pallium?
AN. In adulterio dum mœchissat Casinam, credo perdidit.
ST. Occidi! CH. etiamne imus cubitum? Casina sum. ST. in malam crucem.
CH. Non amas me? CL. quin responde, tuo quid factum est pallio?
ST. Bacchæ ergo, hercle, uxor. Bacchæ, Bacchæ hercle uxor.
AN. Nugatur sciens. nam ecastor nunc Bacchæ nullæ ludunt.
ST. Oblitus fui. sed tamen Bacchæ. CL. quid Bacchæ? in id fieri non potest.
OL. Times ecastor. ST. egone? OL. haud mentire hercle, nam pa *

Hic in Mss. lacuna est versuum novem.

ST. Non taces? OL. non hercle vero taceo. nam tu maxumo
Me obsecravisti opere, Casinam ut poscerem uxorem mihi.
ST. Tui amoris caussa ego istuc feci. CL. immo hercle illius. *Lamb.* imo ecastor illius *f. Cas.* *Lam. evd.* hectore.
Te quidem oppressisset. ST. feci ego istæc dicta quæ vos dicitis? *Lam.* oppressi.

CL. Rogi-

4. *Caninam scævam.*] Canis occursum minus inauspicatum mihi fore spero, quam uxoris. *Canina scæva* est, cum canis latrat, aut ringitur. Ait enim minus gravem fore canis latratum, quam probra & contumelias & jurgia, quibus ab uxore rixosa onerabitur. *Turnebus* lib. 8. 11. & lib. 16. 3. Male. Fingendum enim, dum deliberat, qua se vortat Stalino, in hanc partem nescio quod aliud animal ei auspicium viæ dare, in aliam partem præcurrere canem. Id auspicium melius putat. Et in eo eventum habituro fallitur. Incidit enim in uxorem conviciis admorsuram. *Gronovius.*

6. *Fecisti scipione.*] Ita enim re amissa interrogari solet. Paulo post: *Tuo quid factum est pallio?* V. N. Milit. 4. 1.

13. *Nam palam est.*] Ajunt hic deesse versus novem, idque patere ex *Mss. Camerarii.* At Vet. Codex Paris. addit,

Nam paro eloqui quæcunque cætera vidi.

Hinc si sic legamus, aut parum, aut nihil deesse videbitur ad sensum:

—— OL. *haud mentire, hercle, nam palam est*
lam, & paro eloqui quæcunque vidi cætera.
ST. *Non taces.* OL. *non hercle vero taceo.*

Dissald.

16. *Illius.*] Casinæ.

17. *Isthæc dicta.*] Douza F. *Dicta* hic accipit, ut Homerus ἔπος, hoc est,

 res.

CL. Rogitas etiam? ST. siquidem hercle feci, feci nequiter.
CL. Redi modo huc intro: monebo, siquidem meministi minus.
ST. Hercle, opinor, potius vobis credam, quod vos dicitis.
Sed, uxor, da viro hanc veniam. Murrhina, ora Cleostratam:
Si unquam posthac aut amasso Casinam, aut occœpso modo,
Ne ut eam amasso: si ego unquam adeo posthac tale admisero:
Nulla caussa est, quin pendentem me, uxor, virgis verberes.
MU. Censeo, ecastor, veniam hanc dandam. CL. faciam ut jubes.
Propter eam rem hanc tibi nunc veniam minus gravate prospero; I. Guil. propero.
Hanc ex longa longiorem ne faciamus fabulam.
ST. Non irata es? CL. non sum irata. ST. tuæ fidei credo? CL. meæ.
ST. Lepidiorem uxorem nemo quisquam, quam ego habeo. CH. hanc habe.
CL. Age tu, redde huic scipionem & pallium. CH. tene. ST. libet.
CH. Mihi quidem, edepol, insignite facta est magna injuria.
Duobus nupsi: neuter fecit, quod novæ nuptæ solet.

res. quomodo illud in Ciri Virgiliana: *Quæritur ex omni verborum injuria dicto.* Sic Hebræi dicunt *verbum* pro facto. sic Latini *res.* nam à ῥῆσις & veteres dicebant *Reses*; quod decurtatum in *Res*; ut alia. *Scalig.*

23. *Nedum ut eam amasso.*] Particula *Dum* sane vacat: quia in nulla nec Gruteri nec nostrarum membranarum reperitur: sed quæ totum versum spurium facere voluit, inepti fuit hominis manus, cui non debuit aurem præbere Gruterus. Non ille tam primus, qui capere non quivit *Ne* interdum pro *Nedum* eleganter dici. Vide nostra ad Livii l. 3. c. 52. *Gronov.*

26. *Prospero*] Ex animi tui sententia largior. *Lambin.*

31. *Insigniter.*] Cum indicio notæ.

GREX.

GREX.

SPECTATORES, quod futurum est intus, hic memorabimus.
Hæc Casina hujus reperietur filia esse è proxumo,
Eaque nubet Euthynico nostro herili filio.
Nunc vos æquom est, manibus meritis meritam mercedem dare.
Qui faxit, clam uxorem ducat scortum semper, quod volet.
Verum qui non manibus clare, quantum poterit, plauserit;
Ei pro scorto supponetur hircus unctus nautea.

2. HVjus.] Alcesimi.
4. *Meritis.*] Scil. histrionibus: quibus ita meritis manuum plausus debetur. Inepte Lambinus *manus meritas* conjungit. *Taubm.*

7. *Supponetur.*] *Proprie* supponetur: *Nam ut subduci dicuntur quæ nolumus amittere, ita supponi quæ non desideramus.* Donatus. *Nautea.*] Vide notas Asin. act. 5. scen. 2.

FINIS CASINÆ.

M. ACCI PLAUTI
CISTELLARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

SILENIUM, GYMNASIUM, *meretrices.*
LENA.
AUXILIUM, *prologus.*
MELÆNIS, *lena.*
ALCESIMARCHUS, *adolescens.*
LAMPADIO, *servos.*
PHANOSTRATA, *uxor.*
HALISCA, *ancilla.*
DEMIPHO, *senex.*
CATERVA.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur,
PRISCIANI.

Comprimit adolescens Lemnius Sicyoniam,
Is redit in patriam, & gnatam generat nuptiis.
Sicyonia æque parit puellam. hinc servolus
Tollit, atque exponit, & ex insidiis aucupat.
Eam sublatam meretrix alii detulit.
Lemno post rediens ducit, quam compresserat,
Lemnique natam despondit adolescentulo
Amore capto illius projecticiæ.
Requirens servos reperit, quam projecerat.
Itaque lege, & rite civem cognitam
Alcesimarchus, ut erat nactus, possidet.

1. *Lemnius Sicyon.*] Demipho Phanostratam.
2. *Patriam.*] Lemnum.
3. *Puellam.*] Silenium. *Servolus.*] Lampadio.
4. *Tollit.*] Vide notas Amphit. 2. 1. 3.
5. *Alii.*] Melænidi.
6. *Ducit.*] Uxore priori mortua.
7. *Adolescentulo.*] Alcesimarcho.
11. *Ut erat n.*] Quia solus cum ea consueverat.

ALIUD ARGUMENTUM
CAMERARII.

Nomen habet Fabula à *cistella*, quam amittit in hac ancilla, & reperit mulier, mater ejus puellæ, cujus in illa crepundia inerant. Ita agnoscitur amica adolescentis, & illi nubit. *Argumentum* est simplex & admodum tenue. Insertus est motus insani amoris.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

SILENIUM, GYMNASIUM, LENA.

UM ego antidhac te amavi, & mihi amicam esse crevi,
Mea Gymnasium, & matrem tuam: tum id mihi hodie
Aperuistis, tu atque hæc. soror si mea esses,
Qui magis potueris mihi honorem ire habitum,
Nescio; nisi, ut meus est animus, fieri
Non posse arbitror: ita omnibus relictis rebus
Mihi frequentem operam dedistis. eo ego vos
Amo, & eo à me magnam iniistis gratiam.
Gy. Pol istoc quidem nos pretio facile est
Frequentare tibi; utilesque habere:
Ita in prandio nos lepide atque nitide
Accepisti apud te ut semper meminerimus.
Si. Lubentique edepol animo factum, & fiet à me,
Quæ vos arbitrabor velle, ea ut expetam.

Le. Quod

MS. Lang. pacto nos facile est.

1. CRevi.] Priscianus interpretatur, vidi. Sed est potius, *judicavi*: vel, ut Varro explicat, *constitui*: sic etiam interpretatur, *cernere hæreditatem*: cum hæres constituat se adire illam velle, dicit eum *cernere*: & cum id fecerit, *crevisse*. Camer.

4. *Ire habitum.*] Pro, habere. Vide Notas Persa, act. 1. 2.

6. *Relictis rebus.*] Vide notas Epid. 4. 2. & Stich. 3. 2.

9. *Pol istoc quidem, &c.*] Prandio tam nitido: nobis facile est, frequentem tibi & assiduam operam dare, ut ad usum tuum paratos habeas. *Douz.*

10. *Frequentare.*] Id est, frequentem operam dare. *L. D. Frequentare tibi.*] Ex Lambino & Douza interpretantur frequentem operam dare. Sed sic *te* non *tibi* fuerat scribendum. Immo *frequentare* hic est frequentes & sæpe præsentes reddere. Facile est, inquit, tibi istoc pretio frequentare nos. Cicero pro domo: *quem tu tamen populum, nisi tabernis clausis, frequentare non poteris*. Sulpicia, *Musa quibus numeris heroas & arma frequentas*, id est, ad partes vocas, frequentes memoriæ temporum ac celebres reddis. Vide nostra in Senecæ consol. ad Marciam cap. 3. *Gronov.*

12. *Accepisti.*] *Accipere, est invitare facillime atque ampliter*: ἑστιᾶν χαριέντως. Donatus.

14. *Ea ut expetam.*] Sic Camerarius, quum codex ejus & Pall. scripti cum editis, *expetes*. nisi quod Pal. quartus *expetam*, sed supra scriptum *exspectes*. Itaque Gruterus rogat, an fuerit *expetesses*, pro *expetesseris*. Pius *expetem*. Pareus *expediam*, quia in Lang. *expetim*. Alii vetant quicquam mutari, quum sententia sit, quæ vulgati, idem velle & nolle eam demum amicitiam esse. Sed cur tantum abeunt scripti? Nimirum scripsit Plautus: *ea ut expetessam*. Qua inclinatione verbi utitur & in Asin. 3. 1. & Epidico 2. 2. Notabile quod in scriptis notis habet Pareus: Si licet dicere quod sentio, V. C. noster videtur & post *expetes* desiderare aliquas adhuc voces, &c.

LE. Quod ille dixit, qui secundo vento vectus est,
Tranquillo mari, ventum gaudeo ecastor ad te:
Ita hodie hîc acceptæ sumus suavibus modis;
Nec, nisi disciplina, apud te fuit quicquam
Ibi, quin mihi placeret. SI. quid ita, amabo?
LE. Raro nimium dabat quod biberem: atque id merum
Infuscabat. GY. amabo, hiccine istud decet?
LE. Jusque fasque est: nemo alienus hîc est. SI. merito
Vestro amo vos, quia me colitis & magnificatis.
LE. Decet pol, mea Silenium, hunc esse ordinem
Benevolentes inter se, beneque amicitia utier:
Ubi istas videas summo genere natas,
Summates matronas, ut amicitiam colunt,
Atque ut eam junctam bene habent inter se.
Si idem istud nos faciamus, si idem imitemur,
Ita tamen vix vivimus cum invidia summa.
Suarum opum nos volunt esse indigentes.
Nostra copia nihilo volunt nos potesse,

Scal. nec nisi disciplina pudeat fuit quicquam.

Douz. infucabat.

Lamb. vinctam.

Suique

Videtur, inquam, locus vacuus scribendis aliquot verbis, si conjectura capienda est ex ordinatione versuum. Sic ille. Sed pro vocibus & verbis literas dicere debebat. *Gronovius.*

18. *Nisi disciplina.*] Disciplina, hic est, agendi modus in familia præscriptus & observandus. Ut militiæ, ita est disciplina familiæ. Plautus Mercat. *Hæc hic disciplina pessima est.* Boxhorn.

21. *Infuscabat.*] *Atque id merum infucabat*, quam *infuscabat*, malunt apud Plautum: cum ego *infuscare* verius putem: quod, cum generosi vini nigrior sit color, dilutior mixta aqua, fusciorque reddatur. *Turnebus. Hiccine istud decet.*] Hoc locone decet de vino & disciplina domestica queri. *Lamb.*

24. *Ordinem.*] Meretricium.

32. *Nostra copia.*] Mirifice interpretantur: *nostra copia nos uti nolunt.* hoc est, ut corpore quæstum faciamus. adolescentes enim, quum horum libidini à meretricibus esset satisfactum, summates illas matronas minus coluisse. Nihil hic de quæstu corporis: nihil de adolescentum cultu desiderato à matronis. Ordinum hæ sunt invidiæ, non morum. Libertina mulier loquitur: ex quo genere pleræque erant Romæ quæstum corpore facientes. Itaque patronos & patronas habebant. Harum erga clientulas superbiam narrat. [*Suarum opum*, &c. non est; suis opibus nos illæ non juvant; sed volunt nos ex ipsis pendere, ipsas respicere, sine illarum gratia vivere non posse: *Nostra copia*, &c. Id est: per nos & nostris viribus stare, rem & statum obtinere posse nolunt: sed deprimunt nos, quantum in ipsis est, humiles & obnoxias habent, & prohibent crescere eo, ut absque illarum patrocinio & tutela salvæ simus. Sic hic mulieres: sed plerumque hæc & virorum & societatum atque adeo etiam civitatum, qui quæve auctores habent, & in clientela sunt, justa querela est. Quod nosse decebat eos, qui soli audiunt Politici. *Gronovius.*

33. *Suique*

Suique omnium rerum nos indigere,
Ut sibi simus supplices. eas si adeas,
Abitum quam aditum malis. ita nostro ordini
Palam blandiuntur: clam, si occasio usquam est,
Aquam frigidam subdole suffundunt. *Meurs. delet* aquam.
Viris cum suis prædicant nos solere:
Suas pellices esse ajunt: eunt depressum:
Quia nos libertinæ sumus: & ego & tua mater ambæ
Meretrices fuimus: illa te, ego hanc mihi educavi
Ex patribus conventitiis. neque ego hanc superbiæ causa
Repuli ad meretricium quæstum, nisi ut ne esurirem.
SI. At satius fuerat eam viro dare nuptum potius. LE. heja!
Hæc quidem ecastor cotidie viro nubit, nupsitque hodie,
Nubet

33. *Suique omnium rerum.*] Volunt accipi, quasi sit, *sui & omnium: & sui* enim & *omnium* regi à verbo *indigere.* Quæ si explicatio displiceat, illis haud dubie satisfacturum quod in scripto invenerint, *Simulque omnium.* De quo quis dubitet, inquiunt, & quid apertius? Homines boni non intellexerunt antiquum genus loquendi. *Omnium rerum* est in omnibus rebus. Ut apud Ciceronem pro Quinctio: *sane cæterarum rerum paterfamilias & prudens & attentus, una in re paullo minus consideratus.* Terent. Adelph. *Nolim cæterarum rerum te secordem eodem modo.* Symmachus: *Nostrates viri, qui aliarum rerum sæpe dissentiunt.* Vide Scioppium 1. Verisf. 19. *Gronov.*

37. *Aquam frigidam.*] Nihil hic est aliud, quam amantibus, eas accusando, quæ amantur, injicere frigus & sufflamen. *Boxhorn.*

38. *Viris cum, &c.*] Veteres in iis, in quibus volebant reticere verbum, contenti fuere solo verbo *Solere.* *Catull.* Cam. 107.

Consule Pompejo primum duo Cinna, solebant
Mœchi

Subaudiendum μοιχεύειν. ita heic in Plauto non est obscurum, quid subaudiatur. *Scalig.*

39. *Pellices.*] Vide notas Asin. act. 1. 2. *Eunt depressum*, deprimunt, vituperant.

40. *Libertinæ.*] In libertinis non vindicabantur furtiva Veneris, atque ex eo ordine multæ meretrices erant. *Turnebus.*

42. *Ex patribus conventiciis.*] Monstra conjecturarum: *ex patribus contignis: ex patribus conventis: ex paribus conventis: ex partibus conventus: ex patribus contiguis: ex patribus confidustis: ex pactibus conventis.* Codex optimus, *ex patribus conventus.* Cui nihil literis propius, ut sensu nihil aptius, video, quam *ex patribus commentis.* Hoc est, ex patribus, quibus hos partus supposuimus: quibus vos esse filias finximus. Quid enim hoc magis convenit istis sc. sequente. *illico eandem puellam peperit, quam à me acceperat, Sine obstetricis opera & doloribus.* Quid quod in Truculento Phronesio est & Stratophani? Deprendit hunc sensum quoque Camerarius, cujus omnibus istis sanior est conjectura, *commenticiis.* Sed illud sufficit. Ovidius tertia metamorphosi: *Assumptumque patrem commentaque sacra fateri.* lib. 1. artis. *cadere ante aras commentaque sacra.* Illud *ex patribus.* ut Justino lib. 13. *Roxane matura jam ex Alexandro erat.* Intellige igitur, illa te & ego hanc mihi educavi (quasi quas peperissemus) ex patribus commentis, quibus libuit hoc munusculum deferre. *Gronovius.* *Superbia.* Contumeliæ caussa. *L. D.*

46. *Nubet*

Nubet mox noctu. nunquam ego hanc viduam cubare ſivi.
Nam ſi hæc non nubat, lugubre fame familia pereat.
GY. Neceſſe eſt quo tu me modo voles eſse, ita eſse, mater.
LE. Ecaſtor haud me pœnitet, ſi, ut dicis, ita futura es.
Nam ſi quidem ita eris, ut volo, nunquam Hecata fies:
Semperque iſtam, quam nunc habes, ætatulam obtinebis,
Multiſque damno, & mihi lucro ſine meo ſæpe eris ſumptu.
GY. Dii faxint. LE. ſine opera tua nihil Di horunc facere poſsunt.
GY. Equidem, hercle, addam operam ſedulo. ſed quid tu inter iſtæc verba,
Meus oculus, mea Silenium (nunquam ego te triſtiorem
Vidi eſse) quid, cedo, te obſecro tam abhorret hilaritudo?
Neque munda adæque es, ut ſoles. hoc ſis vide: ut petivit
Suſpirium alte! & pallida es. eloquere utrumque nobis,
Et quid tibi eſt, & quid velis noſtram operam, ut nos ſciamus.
Noli obſecro lacrumis tuis mihi exercitum imperare,

Mea.

46. *Nubet mox noctu.*] Lege: *Nubet nox. nunquam ego*: nam *noctu* gloſſa eſt. *Scriverius.*

49. *Haud me pœnitet.*] Scil. non pœnitet ne meæ fortunæ. *L.*

50. *Nunquam Hecata, &c.*] Lego: *Hecale*, q. d. Nunquam per malam ætatem, id eſt, ſenectutem pauper atque inops, ſeu mendica evaſura es, ſi rei quærendæ, dum hæc ætatula eſt, dabis operam. Ita, *Nunquam Hecale fies*, inquit Cælius, ſcitus adagio eſt, quo ſignificamus, nonnunquam à paupertate ejuſmodi oppreſſum iri quempiam, qua olim circumventa eſt Hecale. Ovidii ille verſiculus huc facit?

Cur nemo eſt Hecalen, nulla eſt quæ ceperit Irum?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.

Douza. Omnino ſcribendum *Hecala*. Nota *Hecale* in comœdia palliata paupertate inſignis anus. *Hecalam* vocavit Plautus, ut *Circa*, *Nioba*, apud Latinos auctores pro Circe, Niobe. *Salmaſ.*

51. *Ætatulam obtinebis.*] Vult bene ipſi ſemper fore opiparis obſoniis, exquiſito vino, veſtibus pretioſis, &c. quod arguit verſus ſequens, qui vult *ætatulam* talem non obtineri ſine amantum pernitie. *Ætatula* hic igitur pro vita: Et quia cui forma exquiſita, illa molius agit, quam quæ turpis; *ætatula* aliquando forma eſt, & quæ circa eam. Suetonius Claudio, cap. 16. *Monuit ut aut parcius ætatulæ indulgeret, aut certe cautius.* Gruter. Pſeud. act. 1. 2.

54. *Sed quid tu inter, &c.*] Mihi trajecta pluſcula verba, & integra verſuum confuſorum membra videntur; quæ dimenſionis obſervata lege, & ſententiæ concinnitate ſic auſim reſtituere:

—— *Sed quid tu inter iſthæc verba,*
Meus oculus, mea Silenium? quid cedo, te obſecro, tam abhorret
Hilaritudo? nunquam ego vidi ted eſſe triſtiorem:
Neque munda adæque es, ut ſoles.

Acid.

60. *Exercitum imperare.*] Quid ſit *imperare exercitum* diximus ad Captivos:

ubi

Mea. SI. excrucior, mea Gymnaſium, male mihi eſt, male maceror, *Douz.* male excrucior, mea.

Doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab ægritudine.

Quid dicam? niſi ſtultitia mea me in mœrorem rapi.

GY. Indidem, unde oritur, facito ut facias ſtultitiam ſepelibilem.

SI. Quid faciam? GY. in latebras abſcondas pectore penitiſſumo.

Tuam ſtultitiam ſola facito ut ſcias ſine aliis arbitris. SI. at mihi

Cordolium eſt. GY. quid id? unde eſt tibi cordolium, commemora obſecro?

Quod neque ego habeo, neque quiſquam alia mulier ut perhibent viri.

SI. Si quid eſt quod doleat, dolet: ſi autem non eſt, tamen hoc hîc dolet. *Lamb.* tamen hoc mihi dolet.

GY. Amat hæc mulier. SI. eho! an amare occipere, amarum eſt, obſecro?

GY. Namque ecaſtor AMOR & melle & felle eſt fœcundiſſumus:

Guſtu dat dulce, amarum ad ſatietatem uſque oggerit.

SI. Ad iſtam faciem eſt morbus, qui me mea Gymnaſium, macerat.

GY. Perfidioſus eſt amor. SI. ergo in me peculatum facit. *Sib.* periculum facit.

GY. Bono

ubi tamen ſic adhibet, ut ſit aliqua ſimilitudo inter rem, cui proprium erat hoc genus loquendi, & ad quam noſter per jocum tranſtulit. Hic prorſus abutitur ob ambiguitatem vocabuli *exercitus*, quod accipit pro dolore, qui animum habet exercitum. Noli tuis lacrimis injungere cruciatum mihi: nam ſi pergis, tuæ provocabunt meas. Et viderunt interpretes. *Gronovius*.

63. *Niſi ſtultitia mea.*] Ex opinione Stoicorum, qui omnem animi morbum ex ſtultitia naſci exiſtimant. *Taubm.*

64. *Indidem, unde.*] Operam dato, ut *indidem*, id eſt, eodem loco, unde *ſtultitia*, id eſt, amor tuus oritur, nempe ex animo, eundem ſepelire & occultare poſſis. Quaſi dicat, Facito, ut animum ſalutaribus monitis ita informatum habeas, ut ſtultitiam tuam occultare poſſis. *Lambin.*

68. *Quod neque ego.*] Sc. Cor, id eſt, ſapientiam. Anne tibi ullus dolor cordis eſt, quod neque ego, neque ulla mulier habet, ut ajunt viri, qui mulieres ſine corde, id eſt, ſapientia eſſe volunt. *Lambin.*

69. *Si quid eſt, &c.*] Sive aliquid ſit quod doleat, ſive nihil ſit, utrovis modo dolet mihi. *Lambin.*

74. *Ergo.*] Id eſt, certe. *In me peculatum.*] Sentit, ſed tanquam pecuniam publi-

GY. Bono animo es, erit isti morbo melius. SI. confidam fore,
Si medicus veniat, qui huic morbo facere medicinam potest.
GY. Veniet. SI. SPISSUM istud amanti est verbum, Veniet, nisi venit.
Sed ego mea culpa & stultitia pejus misera maceror:
Quia ego illum unum mihi exoptavi quîcum ætatem degerem.
GY. Matronæ magis conducibile est istuc, mea Silenium, *Diff. hæc tribuit Lenæ.*
Unum amare, & cum eo ætatem exigere quoi nupta est semel,
Verum enim meretrix fortunati est oppidi similluma,
Non potest suam rem obtinere sola sine multis viris.
SI. Hoc volo agatis: qua arcessitæ caussa ad me estis, eloquar.
Nam mea mater, quia ego nolo me meretricem dicier,
Obsecuta est, de ea re gessit morem morigeræ mihi,
Ut me, quem ego amarem graviter, sineret cum eo vivere.
LE. Stulte ecastor fecit: sed tu en unquam cum quîquam viro
Consuevisti? SI. nisi quidem cum Alcesimarcho, nemine:
Neque pudicitiam meam mihi alius quisquam imminuit. LE. obsecro
Quo is homo insinuavit pacto se ad te? SI. per Dionysia
Mater pompam me spectatum duxit. dum redeo domum,
Con-

publicam amori commissam, jam ab eo diripi. Quasi dicat: amor in me perfidiosos magistratus imitatur, qui pecuniam sibi commissam depeculantur. *Lambin.* Rectum est, *in me peculatum facit*, id est, me *depeculatur*, me despoliat. Hinc *depeculassere*, apud Lucillium: *Depeculassere aliqua sperans me ac deargentassere.* Sed perperam in Nonio legitur, *depoculassere.* Ipse Nonius à speculo videtur deducere. Quod est ineptum, *Depeculassò* pro depeculor, vel peculatum facio. *Salmas.*

77. *Spissum.*] Longum, tardum.

85. *Nolo me meretricem.*] Puellæ bene pudiceque docentur atque educantur, quæ in quæstu non sedent, neque in eam spem producuntur. Sed tales habentur etiam, si quæ uni soli se dant: ut est in Heautont. Antiphila: Andria Glycerium: hic Silenium: quæ se meretrices dici nolunt, quamvis muliebris patientiæ legem acceperint: dum ne corpus vulgarint. *Palmer.*

88. *En unquam.*] Ita Vett. edd. pro, *umquamne.* Glossæ H. Stephani: *En unquam*, εἴποτε καὶ ποτέ. Gruterus laudat insuper illud Trinum. act. 2. 4. *O pater, en unquam aspiciam te?* Taubm.

93. *Conspi-*

Conſpicillo conſecutus eſt clanculum me uſque ad fores.
Inde in amicitiam inſinuavit cum matre & mecum ſimul,
Blanditiis, muneribus, donis. GY. mihi iſtum hominem vellem dari,
Ut ego illum vorſarem! SI. quid opus eſt verbis? conſuetudine
Cœpi amare contra ego illum, & ille me. LE. ô mea Silenium. SI. quid eſt?
LE. ASSIMULARE amare oportet. nam ſi ames extempulo,
Melius illi multo, quem ames, conſulas, quam rei tuæ.
SI. At ille conceptis juravit verbis apud matrem meam,
Me uxorem ducturum eſſe: ei nunc alia ducenda eſt domum.

Sua

93. *Conſpicilio.*] Scio *Nonium* Conſpicilium, aut, ſi ita legendum eſt, Conſpicillum, exponere, locum *unde conſpicere poſſu.* quod videtur diminutivum à *conſpicione*, & illud verbum augurum eſt, quod interpretatur Varro, *qua oculorum conſpectum finiant.* Sed haud ſcio an ſit hujus loci vera lectio *conſpicillo*, ſive *conſpicilio*: nam *Mſſ. Lang.* habent:

— dum redeo domum,
Conſpicit: illo ſecutus eſt, &c.

Fortaſſe recte, ut *illo*, contra uſum vulgarem, adverbium ſit de loco, pro illinc, ex eo loco, ubi pompam ſpectatum iveram. *Diſſald.*

96. *Ut ego illum verſarem.*] Quo pacto illum tractarem. Vide notas Aſin. act. 1. 3.

97. *Cœpi amare contra ego illum & ille me.*] Sic libri. Forte tamen: *ut ille me.* Gronovius.

98. *Aſſimulare amare.*] Hic alleverant ſe in ſuo quondam ſcripto diſertim inveniſſe *Aſſimulate*: ſi cui tamen placeat plurium codicum conſenſum ſequi, qui habeant *diſſimulare*, non repugnarem. Sed fallunt utroque: omnes enim alii libri *aſſimulare*, non *diſſimulare*; neque aliter ille, quo ſunt uſi, quem cum maxime ſub oculis habeo, niſi forte & ibidem *amate*, & *contra*, &c. nam idem in his omnibus character, & ſatis diſtinguitur ab altera litera ſequenti verſu in iſtis. *rei tuæ.* Maluiſſem hæc tacere: ſed jam vidi quos aſſeveratio iſta fefellit. Sed & memineris diſtinguere: *nam ſi ames, extempulo Melius illi.* ne incidas in eorundem ridiculum errorem, qui *amare extempulo* explicuerunt amorem ſtatim aperire & ei contrarium poſuerunt *aſſimulate amare.* At auctor, Amare, inquit, aſſimulandum eſt; non vere amandum: nam ſi vere ames, ſtatim melius conſulueris illi, quem amas, quam tibi ipſe. Quanquam & mutata diſtinctione bene ſe habet, ſi morem Plauti noveris. Solet enim ille particulam *extemplo* ſic ponere, ut Græci τὸ μάλιστα, nimirum ut exprimatur in protaſi, ſenſu pertineat ad apodoſin. Sic Moſtell. 1. 1. *Ædes quom extemplo ſunt paratæ, expolitæ, factæ probe, examuſſim, laudant fabrum.* Pſeudolo 3. 2. *Quia enim cum extemplo veniunt conductum coquum, Nemo illum quærit, qui optumus.* Gronov.

101 *Nunc alia ducenda.*] Ex lege, quæ jubet orbas eis nubere, qui ſint genere proximi: & illos ducere, eadem lex jubet. *Terent.* Phorm. & Adelph.

—— hæc virgo orba eſt patre:
Hic meus amicus illi genere eſt proximus.
Huic leges cogunt nubere hanc.

Lambin.

105. Nihil

Sua cognata Lemnienſis, quæ habitat hîc in proxumo.
Nam eum pater ejus ſubegit, nunc mea mater irata eſt mihi:
Quia non redierim domum ad ſe, poſtquam eam rem reſciverim,
Eum uxorem ducturum eſſe aliam. LE. nihil amori injurium eſt.
SI. Nunc te amabo, ut hanc hoc triduum ſolum ſinas
Eſſe hîc, & ſervare apud me: nam ad matrem arceſſita ſum:
LE. Quanquam mihi iſtud erit moleſtum triduum, & damnum dabis,
Faciam. SI. facis benigne & amice. ſed tu Gymnaſium mea
Si me abſente Alceſimarchus veniet, nolito acriter
Eum inclamare. utut erga me eſt meritus, mihi cordi eſt tamen.
Sed, amabo tranquille: ne quid, quod illi doleat, dixeris:
Accipias claves, ſi quid tibi opus erit promptu, promito.
Ego volo ire. GY. ut mihi excivisti lacrumas? SI. Gymnaſium mea,
Bene vale. GY. cura te amabo: ſiccine immunda, obſecro,
Ibis? SI. IMMUNDAS fortunas æquom eſt ſqualorem ſequi.
GY. Amiculum hoc ſuſtolle ſaltem. SI. ſine trahi, cum egomet trahor.
GY. Quando ita tibi lubet, vale atque ſalve. SI. ſi poſſim, velim.

GY. Nun-

105. *Nihil amori injurium.*] Ludus eſt amantibus, fallere &ineſcare. Quod profecto Lenâ dignum effatum eſt. *Iſ. Pontanus.* Amori *injurium*, id eſt, perjurium (Feſtus) pro nihilo eſt. *Acidal.*

107. *Servare.*] Cuſtodis partes agere. Vide notas Moſtell. act. 2. 2.

111. *Inclamare.*] Increpare, conviciis onerare. Vide notas Aſin. 3. 2. *Cordi eſt.*] Ter. Andr. *Aut tibi ſi nuptiæ hæ ſunt cordi*: ubi Donatus: *Cordi eſſe, idem eſt, quod placere, vel gratum eſſe.*

115. *Immunda.*] Illota, & impexa capillo. ἄκοσμος. ſupra *Lambin.*

117. *Sine trahi.*] *Trahi*, σύρεσθαι: Item *defluere* dicebatur *veſtis*, cum negligentius haberetur. Horat. *Ruſticius tonſo toga defluit*: contrarium eſt: εὐσχημονεῖν. Caſaub. Vide noſtra ad Senecam de ira lib. 3. c. 35. *Gronov.*

117. *Trahor.*] Dicuntur *trahi* amantes, qui amore coacti atque impulſi, id quod amant, inviti ſequuntur. *Lambin.*

118. *Quando ita, &c.*] In *Lang.* ut & in excuſis legitur: *tibi juvat.* ubi notandus eſt ἀρχαϊσμὸς, pro te juvat. Antiqui enim non ſolum *juvare aliquem*, ſed *alicui juvare* dicebant. *Salmaſ.* Sic qui-

GY. Nunquid me vis: mater; intro quin eam? ecastor mihi
Visa amare. LE. istoc ergo aures graviter obtundo tuas,
Ne quem ames. abi intro. GY. nunquid me vis? LE. ut valeas. GY. vale.

quidem Gulielmus quoque & Meursius. Dubito tamen cum Grutero, quia liber optimus & tres Pall. *Iuvet.* quibus accedit Junianus. Et notum est nihil frequentius in scriptis libris reperiri, quam literas *I* & *V* pro *L* & *B* expressas. *Gronov.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

LENA.

IDem mihi, magnæ quod parti est vitium mulierum,
Quæ hunc quæstum facimus: quæ ubi saburratæ sumus,
Largiloquæ extemplo sumus: plus loquimur, quam sat est.
Nam illanc ego olim, quæ hinc flens abiit, parvolam
Puellam projectam ex angiportu sustuli.
Adolescens quidam hic est apprime nobilis;
Quin ego nunc quia sum onusta mea ex sententia;
Quiaque adeo me complevi flore Liberi,
Magis libera uti lingua conlibitum est mihi:
Tacere nequeo misera, quod tacito usus est
Sicyone summo genere ei vivit pater:
Is amore misere hanc deperit mulierculam;
Quæ hinc modo flens abiit: contra amore hæc perdita est:
Eam meæ ego amicæ dono huic meretrici dedi;
Quod sæpe mecum mentionem fecerit,
Puerum aut puellam alicunde ut reperirem sibi;
Recens natum eapse quod sibi supponeret.
Ubi mihi potestas primum evenit, ilico
Feci ejus ei, quod me oravit, copiam.
Postquam puellam eam à me accepit, ilico

Eandem

2. SAburratæ Græcum, γόμος. quod significat πλήρωμα τ' νεὼς, ἕρμα. *saburram* Latini vocant. Itaque qui nimis se ingurgitarent cibo, ita dicti ab eo. quiaie & hoc loco saturæ mulieres dicuntur *saburratæ*. Scalig.

8. *Flore Liberi.*] V. N. Casin. act. 3. sc. 5.

17. *Recens natum, eapse.*] Distinguendum: *ut reperirem sibi, Recens natum eapse quod.* Intellige: utrumcunque foret, quod recens natum ea sibi supponeret. Et alludit ad formulam: *quod natum est.* Vide Observ. 3. 2. *Gronov.*

21. *Pepe-*

Eandem puellam peperit, quam à me acceperat,
Sine obstetricis opera, & sine doloribus,
Item ut aliæ pariunt, quæ malum quærunt sibi.
Nam amatorem ajebat esse peregrinum sibi.
Suppositionem ejus rei facere gratia.
Id duæ nos solæ scimus: ego quæ illi dedi,
Et illa, quæ à me accepit: præter vos quidem
Hæc sic res gesta est. si quis usus venerit,
Meminisse ego hanc rem vos volo. ego abeo domum.

21. *Peperit.*] Peperisse simulavit. *Lamb.*

23. *Quæ malum quærunt sibi*] Dura videtur mihi & parenthesis & explicatio Gruteri. Valde autem vellem in MSS. reperiri quorundam olim editorum scripturam: *quæ malo.* Neque enim id corrigerem, ut Schegkius: sed planissimum putarem, hoc sensu: *quæ malo* modo *quærunt sibi* rem; dum prætextu partus compellunt amatores largius dare. *Gronovius.*

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

AUXILIUM, Prologus.

UTrunque hæc, & multiloqua & multibiba est anus.
Satine vix reliquit Deo, quod loqueretur, loci?
Ita properavit de puellæ proloqui
Suppositione. quod si tacuisset, tamen
Ego eram dicturus Deus, qui poteram planius.
Nam mihi est Auxilio nomen. nunc operam date,
Ut ego argumentum hoc vobis plane perputem.
Fuere Sicyoni jamdiu Dionysia.
Mercator venit huc ad ludos Lemnius,
Isque hic compressit virginem adolescentulus,
Vinulentus, multa nocte, in via.
Is ubi malam rem scit se meruisse, ilico

Pedi-

1. ET *multiloqua.*] Πολυλόγος καὶ πολυπότης. *Lamb.*

6. *Auxilium.*] Persona adhibita extra argumentum προτατικὴ, ad indicationem quorundam, quorum Fabulæ actio cognitionem requireret. *Camer.*

7. *Perputem.*] Amputatis & omissis supervacaneis plane exponam. *Lambinus.*

11. *Vinulentus.*] Sic MSS. Camerarius addidit, *in tenebris.* Gruterus, *violentus.* Videtur legendum: *Vi vinulentus multa nocte in via.* Pareus.

12. *Malam rem.*] Pœnam ex Lege. *L. D.*

13. *Pedi-*

Pedibus perfugium peperit, in Lemnum aufugit:
Ubi habitabat tum. illa, quam compreſserat,
Decumo poſt menſe exacto hîc peperit filiam.
Quoniam reum ejus facti neſcit qui ſiet,
Paternum ſervom ſui participat conſilii,
Dat eam puellam ei ſervo exponendam ad necem;
Is eam projecit. hæc puellam ſuſtulit.
Ille clam obſervavit ſervos,
Quo aut quas in ædes hæc puellam deferat.
Ut eampſe vos audiſtis confiterier,
Dat eam puellam meretrici Melænidi,
Eaque educavit eam ſibi pro filia
Bene ac pudice. tum illic autem Lemnius
Propinquam uxorem duxit, cognatam ſuam.
Ea diem ſuum obiit, facta morigera eſt viro.
Poſtquam ille uxori juſta fecit, ilico
Huc commigravit: duxit uxorem hîc ſibi
Eandem, quam olim virginem hîc compreſserat:
Et eam cognoſcit eſse, quam compreſserat:
Illa illi, dicit, ejus ſe ex injuria
Peperiſse gnatam; atque eam ſe ſervo illico
Dediſse exponendam. ille extemplo ſervolum
Jubet illum eundem perſequi, ſi qua queat
Reperire, quæ ſuſtulerit. ei rei nunc ſuam
Operam uſque aſſiduo ſervos dat, ſi poſſiet
Meretricem illam invenire, quam olim tollere,
Cum ipſe exponebat, ex inſidiis viderat.
Nunc quod reliquom reſtat, volo perſolvere:
Ut expungatur nomen, ne quid debeam.

Add-

13. *Pedibus perfugium, &c.*] Pedum viam invenit. *Perfugium* idem eſt, quod, effugium; *parere,* quod facere. Nihil ergo hic mutandum. Ita *moram parere* Plautus Trucul. *diſsidium, ſalutem, pacem parere,* alii dixere. *Boxhorn.*

16. *Reum.*] Auctorem.

17. *Facta morigera.*] Scil. ideo, quod mortua eſt, quoniam hoc vir optabat. id enim commune maritorum votum in Comœdiis. Vide notas Aſin. act. 5. 2. *Lamb.*

32. *Injuria.*] Ex violenta compreſſione. Fit enim injuria virgini ab eo, qui ei ſtuprum infert. Græcis ὕβρις, quæ injuria gravior eſt. *Lambin.*

41. *Ut expungatur.*] *Expungere,* rationum verbum eſt. Expungitur enim & deletur nomen debitoris, cum omnis pecunia perſoluta eſt.

 48. *Juſsis*

Adolescens hîc est Sicyoni: ei vivit pater.
Is amore projecticiam illam deperit,
Quæ dudum flens hinc abiit ad matrem suam:
Et illa hunc contra, qui est amor suavissimus.
UT SUNT HUMANA, nihil est perpetuom datum.
Pater adolescenti dare volt uxorem. hoc ubi
Mater rescivit, jussit arcessi eam domum.
Hæc res sic gesta est. bene valete, & vincite
Virtute vera, quod fecistis antidhac.
Servate vostros socios, veteres & novos:
Augete auxilia vostris justis legibus,
Perdite perduelles, parite laudem & lauream,
Ut vobis victi Pœni pœnas sufferant.

48. *Iussit arcessi eam domum.*] Silentium & hic Palatinorum. Sex nostri *ad eam.* Scribendum: *hoc ubi mater rescivit, jussit arcessi ad se eam domum*: vel, *mater rescivit, arcessit ad se eam domum.* Sic Cicero 4. ad Atticum ep. 14. *Velim domum ad te scribas* Et 12. ep. 1. *Postumiam Sulpicii domum ad se venisse.* Cæsar. 1. de Bello Civili, cap. 53. *Quibus literis nunciisque Romam perlatis magni domum concursus ad Afranium, magnæ gratulationes fiebant.* Ubi male Faernus, *demum*; male Hotomannus, *magni ad domum Afranii.* Gronov.

52. *Vestris justis legibus.*] Verissima illa lectio. Quod enim vir doctus negat se exputare quomodo legibus auxilia augerentur, fugit eum ratio. Non ad auxilia tantum ea referuntur, quæ de justis legibus dicuntur; sed etiam ad socios;

Servate vestros socios, veteres ac novos,
Augete auxilia vestris justis legibus.

Juste imperando dicit Romanos non solum socios suos sibi conservaturos, sed etiam auxilia aucturos, id est, gentes exteras & alienigenas, plures incitaturos ad auxilia sibi submittenda. *Augere auxilia*, id est, numerum auxiliorum, vel auxiliarium populorum. Res planissima. *Salmas.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

ALCESIMARCHUS, MELÆNIS.

CRedo ego amorem primum apud homines carnificinam commentum:
Hanc ego de me conjecturam domi facio, ne foris quæram,
Qui omnes homines supero atque antideo cruciabilitatibus animi:
Jactor, crucior, agitor, stimulor, vorsor in amoris rota miser.
Exani-

2. *Domi facio.*] Id est, meopte exemplo comperior. Sic Cas. 2. 3. & vide notas Milit. 2. 2. & Merc. 2. 3.

5. *Diffe-*

Exanimor, feror, differor, diſtrahor, diripior: ita nubilam mentem
Animi habeo: ubi ſum, ibi non ſum: ubi non ſum, ibi eſt animus.
Ita mihi omnia ingenia ſunt: quod lubet, non lubet jam id continuo.
Ita me amor laſſum animi ludificat, fugat, agit, appetit,
Raptat, retinet, lactat, largitur: quod dat, non dat: deludit:
Modo quod ſuaſit, diſſuadet: quod diſſuaſit, id oſtentat.
Maritumis moribus mecum experitur: ita meum frangit amentem
Animum: neque, niſi quia miſer non eo peſſum, mihi ulla abeſt
Perdito pernicies. ita pater apud villam detinuit me hos dies ſex
Ruri continuos: neque licitum interea eſt meam amicam viſere.
Eſtne hoc miſerum memoratu!
ME. Eo facetu's, quia tibi alia eſt ſponſa locuples Lemnia?
Habeas. neque nos factione tanta, quanta tu, ſumus?
Neque opes noſtræ tam ſunt validæ quam tuæ: veruntamen
Haud metuo, ne jusjurandum noſtrum quiſquam culpitet:
Tu jam, ſi quid tibi dolebit, ſcies qua doleat gratia.
AL. Dì me perdant! ME. quodcunque optes, velim tibi contingere.
AL. Si illam uxorem duxero mihi unquam, quam deſpondit pater.
ME. Et me, ſi unquam tibi uxorem filiam dedero meam.

AL. Per-

5. *Differor.*] *Diſturbor & in diverſum feror.* Donat. *Mentem animi.*] *Mens* enim in animo eſt, ut *oculus* in corpore. Lucret. 4. *Mens animi vigilat.* Lambinus.

7. *Omnia ingenia ſunt.*] Voluerat dicere. *multa*, ſed augendi cauſſa dixit *omnia.* Alibi: *Quot illic homo animos habet?* Douza.

8. *Agit.*] Ἐλαύνει, inſectatur, impellit. *L. Appetit.*] Affectat, invadit: ut gladiator adverſarium. Nam *petere* gladiatorium verbum eſt. *Taubm.*

11. *Maritimis moribus.*] Vel incertis, vel doloſis vel feris mecum agit moribus. Lucretius lib. 5. *Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti Subdola pellicere in fraudem ridentibus undis.* Propertius lib. 2. el. 12. *Scilicet alterna quoniam jactamur in unda.* Paſſerat.

16. *Eo facetu's, &c.*] Cur autem *Lemnia?* quia gens illa peſſime id temporis audiebat, ruſticitatis & infacetiæ vitio. Sic Truc. act. 2. ſc. 4. *Qui tu infacetus Lemno, &c.* Douza.

19. *Ne jusjurandum noſtrum.*] Neque enim perjuræ reperimur, ut tu erga filiam meam. *D.*

21. *Quodcunque optes.*] Interrumpit Lena orationem Alceſimarchi. *Boxhornius.*

27. *Hic*

AL. Perjurare me patiere? ME. atque aliquanto facilius,
Quam me meamque rem perire & ludificari filiam.
Abi quærere, ubi jurando tuo satis sit subsidii:
Hic apud nos jam, Alcesimarche, confregisti tesseram.
AL. Face semel periculum. ME. sæpe feci, quod factum queror.
AL. Redde mihi illam. ME. inter novam rem verbum usurpabo vetus.
Quod dedi, datum non vellem: quod reliquom est, non dabo. *Voss.* quod relicuum est.
AL. Non remissura es mihi illam? ME. pro me responsa tibi.
AL. Non remittes? ME. scis jamdudum omnem meam sententiam.
AL. Satin' tibi istic in corde certum est? ME. quin ego commentor quidem:
Non edepol istæc tua dicta nunc in aures recipio.
AL. Non? hem, quid agis? ME. Igitur animum advorte, ut quid agas, scias.
AL. At ita me dî deæque, superi atque inferi, & medioxumi,
Itaque

27. *Hic apud nos, &c.*] Salivam mihi movet quod est in Vet. Cod.

Alcesimarche fidei confregisti tesseram. Nam certe de violato hospitii jure hic non agitur, quod volunt, sed de fide non servata. Et quemadmodum proverbialiter, tesseram hospitalem fregisse dicebatur, qui hospitii jus violarat. Sic & fidei tesseram, qui promissam alicui fidelitatem non servatat. *Disfaldæus.*

29. *Inter novam, &c.*] *Vetus verbum,* Latinis est idem, quod, tritum proverbium. Et verosimile est in ore vulgi receptam olim & tunc temporis dicendi formulam fuisse; *Quod dedi, datum non vellem: quod reliquum est, non dabo.* Cùm nempe amicitiam renunciarent, & pœniteret beneficii hactenus collati. Nisi à creditoribus, plura credere nolentibus; sit desumptum. *Boxhorn.*

31. *Responsa.*] Festivior erit lectio: *pro me responsas tibi.* Quid opus est me dicere non remissuram, cùm tu ipse dixeris; Sic versu sequenti. Geminum plane illi, quod in sacris literis: *Tu dicis.* Scioppius. *Pro me responsa.*] Quicquid repugnent, recte Scioppius, *responsas.* Sic infra 4. 2. *Hiccine tu ergo habitas?* PH. *ariolare.* Asinar. 3. 2. *Argenti viginti minas habesne?* LE. *Ariolare.* Talia sunt, Casina, 5, 4, *Times ecastor.* ST. *egone?* OL. *haud mentire hercle.* Pseud. 2. 2. *Quasi tu dicas me te velle argento circumducere?* HA. *Imo vero quasi tu dicas, quasique ego autem id suspicer.* & act. 4. 7. *te ad me misit Polymacharoplagides?* HA. *vera memoras.* Rudente 2. 3. *Non venit?* AM. *Vera prædicas.* Et ibidem: *Non rem divinam facitis hic vos, neque herus.* AM. *ariolare.* Gronov.

33. *Commentor.*] Aliud ago, aliud animo voluto; neque quæ dicis auscultо. *Taubmannus.*

36. *Medioxumi.*] Sunt ii, quos Græci δαίμονας appellant. de quibus *Plato* in Sympo-

Itaque me Juno regina & Jovis ſupremi filia,
Itaque me Saturnus patruus ejus. ME. ecaſtor pater.
AL. Itaque me Ops opulenta illius avia. ME. immo mater quidem.
AL. Juno filia & Saturnus patruus, & ſummus Juppiter:
Tu me delenis: propter te hæc pecco. ME. perge dicere.
AL. Anne ut etiam quid conſultura ſis ſciam? ME. perge eloqui,
Non remittam: definitum eſt. AL. enimvero, ita me Juppiter,
Itaque me Juno & Saturnus; ita, quid dicam, neſcio.
Jam ſcio: imo, mulier, audi, meam ut ſcias ſententiam:
Dî me omnes magni minutique & patellarii
Faxint, ne ego dem vivos ſavium Silenio,
Niſi ego teque tuamque filiam, meque hodie obtruncavero:
Poſtea autem cum primo luci cras niſi ambo occidero:
Et equidem, hercle, niſi pedatu tertio omnis efflixero,
Niſi tu illam remittis ad me. dixi quæ volui. vale.
ME. Abiit intro iratus. quid ego nunc agam? ſi redierit
Illa ad hunc, ibidem loci res erit, ubi odium occœperit,
Illam extrudet, cum hanc uxorem Lemniam ducet domum: *Dist. illam extrudet, tum hanc, &c.*

Sed

Sympoſio, & *Apul.* de deo Socratis. Nonius: *Medioxumum*, id eſt, *medio actum modo.* Feſtus: *Medioxumum*, id eſt, *mediocre.* Dii autem quos jurat Alces, à Græcis appellantur dii ἐγχώνιοι, χθόνιοι, & ὑποχθόνιοι.,

37. *Filia.*] Hic perſpicue errans inducitur adoleſcens. Juno enim ſoror & conjux Jovis eſt, non filia. Sic Saturnus eſt pater Jovis & Junonis, non patruus. Ita Ops (quæ & *Rhea* & *Terra*) Saturni uxor eſt. *Lamb.*

41. *Me delenis.*] Mentem adimis. Alludit ad *Melænidis* nomen. Quaſi dicat: tu Melænis me delenis. *Delenire*, & *delinire* idem verbum eſt. *Camer.*

46. *Patellarii.*] Dii, quibus in patellis epulæ apponebantur, & qui patellis colebantur: non pateris ut Lares & Penates. Varro: *Quocirca oportet bonum civem legibus parere & Deos colere, in patellam dare* μικρὸν κρέας. Vel ita dicti à piſcibus minutis, qui in patellis apponebantur, non in pateris: quemadmodum cibi tenuiores & viliores, ut oluſcula è terra nata & ſimilia. *Lambin.*

47. *Ne ego dem.*] Alius dixiſſet; Dii me faxint, ut male peream; vel tale quid: niſi ego te, &c. Verum amanti æque dirum & horribile eſt, non oſculari amicam, atque alii ſano interire. Et vox, *vivus*, deteſtationem facit magis diram. In ſumma, oratio amatoris inſani perturbata eſt. *Lambinus.*

50. *Pedatu tertio.*] Id eſt, *repetitu, acceſſu, vice: quaſi per pedem.* Nonius: Cato: *Igitur tertio pedatu nobis bellum fecere, &c.* Explicari tamen etiam poteſt. impetu, ingreſſu, incurſu. A veteri Critico explicatur τρίτῃ ἐφόδῳ. *Turneb.*
Efflixero.] Vid. not. Amph. a. 1. 3. Aſin. 4. 2.

Sed tamen ibo & persequar. amens ne quid faciat: cauto opu' st.
Postremo, quando æqua lege pauperi cum divite
Non licet, perdam operam potius, quam carebo filia.
Sed quis hic est, qui recta plateâ cursum hic contendit suum?
Et illud paveo, & hoc formido: ita tota sum misera in metu.

56. *Æqua lege.*] Aulular. act. 2. scen. 2.

57. *Perdam operam.*] Ad Alcesimarchum remittam potius filiam (quo facto, operam perdam: nam continuo eam extrudet foras) quam committam, ut filiam meam interimat: & ita caream filia. *Lambin.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

LAMPADISCUS.

ANum sectatus sum clamore per vias:
Miserrumam habui. ut illæc hodie quot modis
Sibi moderatrix fuit, atque immemorabilis!
Quot illi blanditias! quid illi promisi boni!
Quot admœnivi fabricas! quot fallacias!
In quæstione vix exsculpsi ut diceret,
Quia ei promisi dolium vini dare.

Scal. atque immemorabilis.

2. *Miserrimam habui.*] Molestissimus fui Lenæ clamore meo. *Lamb.*

3. *Immemorabilis.*] Lexicon Græcolatinum vetus: *μνημονικὸς*, *memorosus*, *memorabilis*. Ergo *immemorabilis*, quæ simulabat nihil meminisse, neque adeo scire ejus rei, de qua sciscitabatur. plane ex disciplina mulierum, *de se si creditur ipsis*. Milit. act. 3. 3. *Gruter.*

5. *Admœnivi.*] Id est, ad mœnia admovi. Ut tanquam de molumento oppugnandæ urbis loquatur, cui fabricæ admœniuntur. Sic Pseud. act. 2. 1. *Oppidum admœnire*, dixit, pro obsidere. *Grut.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

PHANOSTRATA, LAMPADISCUS, MELÆNIS.

AUdire vocem visa sum ante ædis modo
Mei Lampadisci servi. LA. non surda es, hera:
Recte audivisti. PH. quid agis hic? LA. quod gaudeas.
PH. Quid id est? LA. hinc ex hisce ædibus paulo prius
Vidi exeuntem mulierem. PH. illam, quæ meam
Gnatam sustulerat? LA. rem tenes. PH. quid postea?

LA. Dico ei, quo pacto eam ab hippodromo viderim
Herilem filiam nostram sustollere.
PH. Extimuit tum illa? ME. horret corpus, cor salit. *Pist.* LA. extimuit tum illa.
Nam mihi ab hippodromo memini afferri parvolam
Puellam, eamque me mihi supponere.
PH. Age perge quæso, animus audire expetit,
Ut res gesta sit. ME. utinam audire non queas!
LA. Pergo illa * * dictis: illæc te anus
Fortu * * * seras vocat.
Nam illæc tibi nutrix est, ne matrem censeas,
Ego te reduco & voco ad divitias, ubi
Tu locere in luculentam familiam:
Unde tibi talenta magna viginti pater
Det dotis. non enim hic, ubi ex Tusco modo *Acid.* non mane hic.
Tute tibi indigne dotem quæras corpore.
PH. An amabo meretrix illa est, quæ illam sustulit?
LA. Immo meretrix fuit; sed ut sit, de ea re eloquar.
Jam perducebam illam ad me suadelâ meâ:
Anus ei amplexa est genua, plorans, obsecrans,
Ne deserat se: eam suam esse filiam,
Seque eam peperisse, sancte adjurabat mihi.
Istanc quam quæris, inquit, ego amicæ meæ
Dedi, quæ educaret eam pro filiola sua.
Et vivit, inquit. ubi ea est? inquam extempulo.

PH. Ser-

7. HIppodromo.] *Hippodromus*, Curriculum equorum, ubi de pernicitate cursus certatur, citra pugnæ simulacrum. *Lamb.*

14. *Pergo illam*, &c.] Duo isti versus in veteri. Cam. cod. sunt destituti non capite aut cauda, sed corde. Varie suppleverunt varii. Nobis placet exemplum priscorum, qui Apelleam Venerem imperfectam maluerunt, quam integrari manu extranea. *Gruterus.* *Pergo illam.*] Vel sic legi posset:

—— *Pergo puellam his alloqui dictis, illæc anus*
Furtive matrem se, ne deseras, vocat.

Sensu manifesto. Anus illa furtive se matrem tuam vocat: ea tantum de caussa, ne se deseras. sed furtum facit, cum id facit. *Pistoris.*

16. *Talenta magna.*] *Talentum magnum* ipsum est talentum Atticum sexaginta minarum. Quod sic appellarunt Romani, quia erat aliud talentum Neapolitanum, Rheginum, Siculum parvæ summæ. Vid de pec. vet. 3. 3. *Gronov.* *Talenta dotis.*] Vide Notas Persa 3. 1.

20. *Non enim hic.*] Scil. habitabit. *Ex Tusco modo.*] Lydorum enim, qui pars Hetruriæ, filias ex meretricio quæstu dotem sibi comparare solitas, tradit Herodotus. *Palmer.*

28. *Amicæ meæ.*] Melænidi.

 37. *Obsipat*

Ph. Servate me Dei obſecro. Me. at me perditis.
Ph. Quoi illam dediſſet exquiſiſse oportuit.
La. Quæſivi: & dixit, meretrici Melænidi.
Me. Meum elocutus eſt nomen. interii.
La. Ubi elocuta eſt, ego continuo anum interrogo:
Ubi habitat, inquam, duc ac demonſtra mihi.
Avecta eſt, inquit, peregre hinc habitatum. Me. obſipat
Aquulam. La. quo avecta eſt, eo ſequemur. ſiccine
Agis nugas? periiſti, ne hercle hoc longe. deſtiti
Inſtare uſque adeo, donec ſe adjurat anus
Jam mihi monſtrare. Ph. at non miſsam oportuit.
La. Servatur: ſed illæc ſe quandam ajebat mulierem
Suam benevolentem convenire etiam prius,
Commune qua cum id eſset ſibi negotium.
Et ſcio venturam. Me. me indicabit, & ſuas
Ad meas miſerias addet. Ph. fac me conſciam.
Quid nunc vis facere me? La. intro abi, atque animo bono es.
Vir tuus ſi veniet, jube domi opperirier,

MS. miſerias alias faciem conſciam, PH. Quid nunc,&c.

Ne

37. *Obſipat aquulam.*] Id eſt, recreat me: ut fit iis, qui animo defecti aqua adſperſa recreantur. Illo enim mendacio ſe elabi poſſe ſperat. *Feſtus* interpretatur, *ſipat, jacit:* & inde eſſe ait *diſſipat, disjicit: obſipat, objicit: inſipat, injicit.* Ita hic *obſipat*, eſt adſpergit. *Lamb.*

39. *Ne hercle hoc longe. deſtiti.*] Sic edidit Gruterus ex ſcriptis, niſi quod ipſe, ut viſum eſt, interpunxit. Sed ſcrupulus eſt in eo, *deſtiti inſtare.* Non enim deſtitit, ſed perſeveravit in urgendo, donec extorſit anui, quod volebat. Poſtea eſt inventus, qui retineret in contextu Vulgatum (*ni hercle hoc ediſſeris*) explicaret tamen operoſe veterem ſcripturam, ita ut nullum putaret relinqui hæſitationi interpretum locum. Videbimus. Tandem, inquit, vertit ſermonem ad Phænoſtratum, dicens, ſe tum denuo deſiiſſe inſtare, cum adjuraret ſe eam, quæ quærebatur, monſtraturum. At ô bone, quis tibi concedet, *deſtiti inſtare donec*, Latine dici pro hoc, *tum demum deſtiti, cum?* *Ne hoc longe* accipio δεικτικῶς, ut intelligat, abieris vel exceſſeris veſtigio. Moſtellar. act. 2. ſc. 1. *Abeamus hinc nos.* Tr. *Non hoc longe, Delphium.* Trinummo 2. 4. *quod ad ventrem attinet, Non hoc longe.* Quod ſequitur, leviter mutandum: *perſtiti, Inſtare uſque adeo.* Gronov.

41. *Monſtrare.*] Pro, monſtraturam eſſe: ut mox, *convenire*, pro conventuram. *Camer.*

46. *Ad meas miſerias, &c.*] Nihil puto corruptum in hoc verſu. Scribendum tantum ſine interpunctione. *fac me conſciam quid nunc vis facere me. Conſcius* eſt, qui cum aliquo etiam aliquid ſcit. Petit igitur à Lampadiſco Phanoſtrata, ut ſe conſciam faciat, quid ſe facere velit. Sciebat nempe Lampadiſcus quid facere deberet Phanoſtrata, ſed ipſa neſciebat. Petit ergo ut pariter conſcia fiat ejus quod facere deberet. Nihil aliud latere puto. *Salmaſius.*

52. *Eoſdem*

Ne in quæstione mihi sit, si quid eum velim.
Ego ad anum recurro rursum. PH. Lampadio, obsecro
Cura. LA, perfectum ego hoc dabo negotium.
PH. Deos teque spero. LA. eosdem ego, uti habeas domum.
ME. Adolescens asta, atque audi. LA. men' mulier, vocas?
ME. Te. LA, quid negotii est? nam occupatus sum ampliter.
ME. Quis istic habitat? LA. Demipho dominus meus.
ME. Nempe istic est, qui Alcesimarcho filiam
Suam despondit in divitias maxumas?
LA. Is ipsus est. ME. eho tu, quam vos igitur filiam
Nunc quæritatis alteram? LA. ego dicam tibi,
Non ex uxore gnatam uxoris filiam.
ME. Quid istuc est verbi? LA. ex priore muliere
Nata, inquam, meo hero filia est. ME. certe modo
Hujus, quæ locuta est, quærere ajebas filiam.
LA. Hujus ego quæro. ME. quo modo igitur, obsecro,
Hæc est prior, quæ nupta nunc est? LA. conteris
Tu tua me oratione, mulier, quisquis es.
Medioxumam quam duxit uxorem, ex ea
Nata est hæc virgo, Alcesimarcho quæ datur.
Ea uxor diem obiit. jam scis? ME. teneo istuc satis.
Sed ego illud quæro confragosum, quo modo
Prior posterior sit, & posterior sit prior?
LA. Prius hanc compressit, quam uxorem duxit domum:
Prius gravida facta est, priusque peperit filiam.
Eam postquam peperit, jussit parvam projici.

Ego

52. *Eosdem ego.*] Sermo est Lampadisci à Phanostrata jam abeuntis, interruptus à Melænide, præter exspectationem interpellante: ut subintelligatur *reductam, reducem*. Eosdem Deos spero rogoque, ut domum reductam filiam aliquando *habeas*. Boxhorn.

60. *Uxoris filiam:*] Ænigma: quod sic declaratur. Demipho duas duxit uxores, unam Lemniam eamque priorem, quæ hic non nominatur: alteram Sycioniam, Phanostratam, posteriorem: ex qua tamen ante compressa filiam Silenium susceperat, quæ projecta, nunc quæritatur. *Lambinus.*

67. *Medioxumam.*] *Medioxuma*, id est, media appellatur Lemnia illa mulier, quam priore loco uxorem duxit. Et Phanostrata quodammodo bis nupsisse intelligenda est: semel, cum à Demiphone compressa est: iterum, cum justis nuptiis cum eo copulata est. *Lamb.*

70. *Confragosum.*] Asperum & impeditum.

72. *Quam uxorem.*] Scilicet Lemniam illam.

74. *Projici.*] Exponi, unde est illa *projectitia*. Cam.

76. *Hanc*

Ego eam projeci, alia mulier sustulit:
Ego inspectavi. herus hanc duxit post ibi.
Eam nunc puellam filiam ejus quærimus.
Quid nunc supina sursum in cœlum conspicis?
ME. I nunc jam istuc quo properabas, nihil moror.
Nunc intellexi. LA. diis hercle habeo gratiam:
Nam ni intellexes, nunquam credo amitteres.
ME. Nunc mihi bonæ necessum' st esse ingratiis,
Quanquam esse nolo. rem palam esse intellego.
Nunc egomet potius hanc inibo gratiam
Ab illis, quam illæc indicet me. ibo domum,
Atque ad parentes reduco Silenium.

76. *Hanc.*] Phanostratam.
77. *Eam nunc puellam.*] *Puellæ* appellantur etiam eæ, quæ matrimonio junctæ, vel uterum ferunt, vel etium pepererunt. Horat. 3. Carm. 22. *laborantes utero puellæ.* Penelope apud Ovid. se puellam vocat, cum Ulyssi jam olim Telemachum peperisset. Fast. 2. *jubet viduas cessare puellas*, id est, à maritorum complexibus abstinere. Sic & Scævola JC. *puellam* vocat, quæ erat vidua, & post alteri nupta. *Agellius* lib. 12. cap. 1. *puellam* bis vocat puerperam. *Rittersh.*
82. *Ingratiis.*] Ὑφὲν, id est, velim, nolim. seu contra sententiam animi mei. V. N. Epid. act. 3. 4. *Cam.*

ACTUS TERTIUS.

MELÆNIS, ALCESIMARCHUS, SILENIUM,

REM elocuta sum tibi omnem: sequere me, mea Silenium,
Ut eorum, quojam esse oportet te, sis potius quam mea.
Quanquam invita te carebo, animum ego inducam tamen,
Ut illud quod tuam in rem bene conducat, consulam.
Nam hic crepundia insunt, quibus cum te illa olim ad me detulit,
Quæ mihi dedit: parentes te ut cognoscant facilius.
Accipe hanc cistellam, Halisca, atque agedum pulta illas fores.
Dic me orare, ut aliquis intus prodeat propere ocius.
AL. Reci-

2. *Cujam.*] Vide Notas Rudent. 2. 3.
3. *Crepundia.*] *Crepitacula* vocat Lucret. Solebant autem veteres liberos amissos cum ex aliis notis, tum etiam ex crepundiis agnoscere: quod Comici & Tragici poëtæ, veritatis imitatores in Fabulis adumbrare solent. Ex quo illud Cic. in Bruto: *Nunc quoniam totum me non nævo aliquo, aut crepundiis, sed corpore omni videris velle cognoscere, &c.* Lambin.

9. *Recipe*

AL. Recipe me ad te, Mors, amicum & benevolum. SI. mater mea,
Perimus miseræ! AL. utrum hac me feriam, an ab læva latus?
ME. Quid tibi est? SI. Alcesimarchum non vides ferrum tenentem?
AL. Ecquid agis? remorare. lumen linque. SI. amabo accurrite,
Ne se interimat. AL. ô Salute mea salus salubrior,
Tu nunc, si ego volo seu nolo, sola me ut vivam facis.
ME. Hau! voluisti istuc severum facere? AL. nihil mecum tibi,
Mortuus tibi sum: hanc ut habeo, certum est non amittere.
Nam hercle jam ad me agglutinandam totam decretum est dare.
Ubi estis servi? occludite ædes pessulis, repagulis,
Ubi hanc ego tetulero intra limen. ME. abiit, abstulit
Mulierem, ibo persequar jam illum intro, ut hæc ex me sciat
Eadem, si possum tranquillum facere ex irato mihi.

9. *Recipe me.*] Sic liber optimus & antiquissimus: à quo legem mihi dixi non recedere, quoties sequi possum. Alii *Accipe:* in quo verbo qui ludunt, tanquam hospitiis & invitationibus aptiore, satis confutantur ab ipso Plauto Pseud. 3. 2. *Orcus hunc recipere ad se noluit.* Gron.

12. *Remorare.*] Ita se increpat cessantem adolescens. Sic Europa apud Horat. 3. od. 27. *Impudens orcum moror.* Taubmannus.

15. *Hau! voluisti istuc severum.*] Pro, te interimere: κατ' εὐφημισμόν. Nonius docet, *Severum* significare aliquando sævum, implacitum, vitabile; adducens Virgilii locum, 3. Georg.

Invidia infelix furias, amnemque severum
Cocyti metuet.

Nihil mutari placet. Et pessime notæ codex ille Friusingensis fuit. *Severum istud facere,* τὸ πικρὸν τοῦτο, αὐστηρὸν, σκυθρωπὸν, de morte quam sibi cogitaverat inferre. *Amnis severus Cocyti* Virgilio, pro tristi & sævo, accipitur hoc nomen veteribus. *Salmas.*

17. *Agglutinandam.*] Nam deliberatum est mihi eam dare totam ad me agglutinandam, hoc est, eam totam ad me agglutinare. *Lambin.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

NUllam ego me vidisse credo magis anum excruciabilem
Quam illæc est, quæ dudum fassa est mihi, quæ ne inficias eat!
Sed eccam heram video. sed quid hoc est, hæc quod cistella hîc jacet

Cum

1. *EXcruciabilem.*] Cruciatu digniorem, παθητικῶς.

2. *Quæ ne inficias eat.*] Nonne est quovis cruciatu dignissima, quæ inficietur, quod mihi fassa est? *Taubmannus.*

5. *Conqui-*

Cum crepundiis? nec quenquam conſpicor alium in via?
Faciundum eſt puerile officium: conquiniſcam ad ciſtulam.
PH. Quid agis, Lampadio? LA. hæc ciſtella numnam hinc ab nobis domo eſt?

MS. Lang. hinc ab nobis eſt domi.

Nam hinc ab oſtio jacentem ſuſtuli. PH. quid nuncias
Super anu? LA. ſceleſtiorem in terra nullam eſſe alteram.
Omnia inficias ire ea, quæ dudum confeſſa eſt mihi.
Nam, hercle, ego illam anum irridere me ut ſinam? ſatius eſt mihi
Quovis exitio interire. PH. dî obſecro voſtram fidem!
LA. Quid deos obſecras? PH. ſervate nos. LA. quid eſt? PH. crepundia
Hæc ſunt, quibuſcum tu extuliſti noſtram filiolam ad necem.
LA. Sanane es? PH. hæc ſunt profecto. LA. pergin? PH. hæc ſunt. LA. ſi mihi
Alia mulier iſtoc pacto dicat, dicam eſſe ebriam.
PH. Non ecaſtor caſſa memoro. nam obſecro, unde hæc gentium?

Aut

5. *Conquiniſcam.*] Hoc ſolenne eſt Plauto, ut alluſiones ad turpia & obſcæna ubique aucupetur & omni occaſione eas uſurpet. Servus cum in via offendiſſet ciſtulam jacentem cum crepundiis, & inclinare ſe vellet ad eam tollendam, obſcæna ſignificatione eam rem expreſſit. Dicit ergo ſe *puerile officium facturum*, inclinando nimirum ſe, & conquiniſcendo ad ciſtulam, ut eam ex humo tolleret. *Puerile* autem *officium* in re turpi dicitur, quia pueri qui morigeri amantibus ſuis erant, & poſticas illis partes præbebant, ſit venia dicto, in faciem ſe inclinabant, quod & *cevere* dicebant, hoc eſt, *κύπτειν:* Unde illud *an Romule ceves?* Interpres Juvenalis *criſſare mulierum, cevere virorum.* dum in fœminam ſexum mutant, & præbent viris. Gloſſæ: *ceve panda.* Nam pandi incurvi ut pandus aſellus; & in terram pronus. Hinc *ceveres* molles & effœminati, id eſt, viri præbentes viris. Apud eundem Plautum in Pſeudolo: *ſi conquiniſcet iſtic, ceveto ſimul.* Id eſt, ſimul conquiniſcito. Et recte Nonius interpretatur *conquiniſcere* inclinare; idem ergo & cevere. At *officium* in re turpi ſæpe vocatur tam patientis, ſi ex officio patitur, quam agentis. Unde *officium* apud Propertium & Ovidium, de eo qui ſe probat virum amicæ ſuæ. Puerile autem officium conquiniſcere, & cevere, quia in eo tempore ſolebant pueri præbere. Pudet plura verba perdere in re adeo impudica. *Salmaſ.*

9. *Omnia inficias ire.*] Vera lectio: nam aut referendus hic infinitivus ad id, quod Phan. interrogarat, *Quid nuncias ſuper anu?* ut dicat ſervus; & illam ſceleſtiſſimam eſſe, & omnia ire inficias, quæ dudum confeſſa fuerit. Aut eſt hæc in indignatione locutio imperfecta: ut, *Adeone hominem eſſe invenuſtum!* ut ſit ſenſus: indignum eſſe facinus, omnia jam illam negare, quæ prius fuerit confeſſa. Tale eſt & illud, quod ſequitur: *Nam hercle, &c.* Camer.

16. *Caſſa memoro.*] *Caſſa memorare*, eſt fruſtra & nequicquam verbis ſibi ſpem facere; cum in re nihil ſit: à nuce caſſa, quæ putamen habet, nucleo deficitur.

Aut quis Deus objecit hanc ante ostium nostrum? quasi
Dedita opera in tempore ipso Spes mihi sancta subvenit.

citur. Ita *cassam speculam* Apul. dixit: *Quin igitur masculum animum sumis, & cassæ speculæ renuncias fortiter?* Et Afranius, *cassam terriculam*, pro minis inanibus. *I. Gul.*

17. *Aut qui, Deus, &c.*] Inexspectata, θεόπεμπτα existimabantur. vide Herald. ad Arnob. lib. 3.

18. *Spes.*] *Spem* à Colatino Romæ fuisse consecratam, testatur *Cicer.* 2. de Legib.

Actus Quarti Scena Secunda.

HALISCA, LAMPADISCUS, PHANOSTRATA.

Nisi quid mihi opis
Dì dant, disperii: neque unde auxilium expetam habeo.
Itaque petulantia mea me animi miseram habet:
Quæ in tergum meum ne veniat, male formido: *Acid.* ne eveniat.
Si hera me sciat, tam socordem esse quam sum.
Quamne in manibus tenui atque accepi hîc ante ædîs
Cistellam? ubi ea sit, nescio: nisi ut opinor,
Loca hæc circiter excidit mihi. mi homines,
Mi spectatores, facite indicium, si quis
Vidit, si quis eam abstulerit, quisve
Sustulerit, & utrum hac an illac iter institerit.
Non sum scitior, quæ hos rogem, aut quæ fatigem,
Qui semper malo muliebri sunt lubentes.
Nunc vestigia hic si qua sunt, noscitabo.
Nam si nemo hâc præteriit, postquam intro abii,
Cistella hîc jaceret. quid, hic? periit opinor.
Actum est: ilicet me infelicem & scelestam.
Nulla est, neque ego sum usquam. perdita perdidit me.
Sed pergam, ut cœpi, tamen: quæritabo.

Nam

4. Quæ *in tergum meum, &c.*] Valde metuo ne mea *petulantia* caussa sit, cur virgæ in tergo meo sint petulantes. *Taubmannus.*

8. *Mi homines.*] Sic Petron. *O mi hospites, &c. Mi* singulari pro plurali posito antique. quomodo sæpicule Plautus. *T.*

12. *Non sum, &c.*] *Lambinus* accipit εἰρωνικῶς aut rescribit *inscitior*; ut scitior sumatur pro scita, inscitior pro inscita. Ego simplicissimo sensu accipio, *scitior*, pro certior, à *scio*, sed tollo interrogationem. quasi dicat Halisca: nunquam ego ab his certior fiam, quis cistulam abstulerit, quia semper sexus virilis lætatur muliebri incommodo. *Dissald.*

20. *Intus*

Nam & intus paveo, & foris formido: ita nunc
Utrobique me metus agitat: illo ſunt homines miſere
Miſeri. ille, nunc lætus eſt, quiſquis eſt, qui illam habet:
Quæ neque illa illi quicquam uſui'ſt: mihi eſſe poteſt.
Sed memet moror, quom hoc ago ſecius.
Haliſca, hoc age, ad terram aſpice, & diſpice:
Oculis inveſtigans aſtute augura. LA. hera.
PH. Hem, quid eſt? LA. hæc eſt. PH. quis? LA. quoi hæc excidit ciſtella:
Certe eccum locum ſignat, ubi ea excidit. PH. apparet.
HA. Sed is hac iit: hac ſocci video veſtigium
In pulvere: perſequar hac. in hoc jam loco cum altero
Conſtitit. hic meis turbo oculis modo ſe objecit:
Neque prorſum iniit hac: hic ſtetit: hinc illuc exiit, hic
Concilium fuit. ad duos attinet: hi qui ſunt!
Attat, ſingulum video veſtigium. ſed is hac abiit.
Contemplabor. hinc huc iit: hinc nuſquam abiit.

Acta mi

20. *Intus paveo.*] Intus in pectore pavore conſumor: foris verbera metuo. *Taubmannus.*

21. *Illo ſunt homines miſere.*] Elegantem gnomen reſtituo minutiſſima mutatione: *hillo ſunt homines miſere Miſeri.* Ancillulæ amiſſione ciſtellæ periclitanti in mentem venit, quantilli homines ſimus, & quam nihilam ob rem ſæpe ſumme miſeri. *Hillum,* res nihili. *I. Gul.* Non ſic legendum eſt, nec ancilla hoc vult. *Illo,* hic idem eſt, quod illic. Ita ſæpe Plautus. Hic ergo haud dubie legend. *Illo ſunt homines miſere Miſeri; illo nunc, &c.* Hoc vult; ea eſt humanarum rerum conditio, uti ibi ſit, qui ex alterius incommodo gaudium capit; hic qui ob acceptum incommodum dolet. Hic ego mœrore conficior ob ciſtellam amiſſam: alibi lætus agit, qui eam invenit. Hæc planiſſima. *Boxhorn.*

24. *Ago ſecius.*] Varro apud Nonium: *Non modo abſens quicquam ſequius de te cogitabit, ſed etiam ruminabitur humanitatem.* *Sequior* pro deterior dici non eſt perinde infrequens; quod à *ſequendo* reor deduci: deteriora enim ſequi, meliora præcedere ſolent. *Turnebus.*

26. *Augura.*] *Servius* Æneid. 3. *Auguro* dicimus (ſecundum Plinium in libris *Dubii ſermonis*) quum præſagio mentis futura colligimus: *Auguror* vero tunc, quum futura veris captamus auguriis ut ex alitis volatu cantuque.

29. *Socci.*] Soccis enim utebantur Comici actores. *Lambin.*

31. *Turbo.*] Turbo in arena inde eſt, quod neque prorſus hac iit; & mox ſtetit, mox exiit. Hæc autem omnia ſunt geſtus atque actionis. *Piſtor.*

33. *Concilium fuit.*] Congreſſus plurium. *Ad duos attinet.*] Lego: *Ad duos hoc attinet: hic quiniſcunt.* quippe videtur ſigna quiniſcentium in pulvere notaſſe: & ſpectaſſe illum locum præcedente ſcena: *conquiniſcam ad ciſtellam.* Palmer. At hoc non poteſt mihi perſuaderi Malim refingere, *Ad duos attinet hoc quiqui ſunt.* quomodo olim etiam obite Palmerius. *Piſtor.*

34. *Singulum.*] An pro *ſingulorum* Nam negat Lamb. cum Priſc. *ſingulum* numero ſingulari uſurpatum antiquitus.

36. *Actam*

Actam rem ago. quod periit, periit: meum corium
Cum cistella: redeo intro. PH. mulier, mane: sunt
Qui volunt te conventam. HA. quis me revocat?
LA. Bona fœmina, & malus masculus volunt te.
HA. *Malum aufer, bonum mihi opus est*. postremo, ille — Guil. & Dous. ex Nonio.
Plus, qui vocat, scit quod velit, quam ego quæ vocor. revortor.
Ecquem vidisti quærere hîc, amabo, in hac regione
Cistellam cum crepundiis, quam ego hîc amisi misera?
Nam dudum ut accurrimus ad Alcesimarchum, ne suam vitam
Interimeret, *tum mihi puto præ* timore hîc excidisse
Cistellam. LA. hæc mulier *nostra est*, *quin operam* damus, hera, parumper.
HA. Disperii misera! quid ego meæ heræ dicam? quæ me opere tanto
Servare jussit, quî suos Silenium parentes
Facilius posset noscere, quæ heræ meæ supposita est parva:
Quam quædam meretrix ei dedit. LA. nostram hæc rem fabulatur.
Hanc scire oportet filia tua ubi sit, signa ut dicit.
HA. Nunc eam volt suæ matri & patri, quibus nata est, reddere ultro.
Mi homo, obsecro, alias res geris, ego tibi meas res mando.
LA. Istuc ago: atque istuc mihi cibus est, quod fabulare:
Sed inter rem agendam istam heræ huic respondi, quod rogabat.

Nunc

38. *Actam rem ago.*] Id est, incassum laboro. V. N. Epid. act. 5. sc. 2. Terent. Adelph. act. 3. 2. *Actum est.* ad quod Donatus: *Verba sunt desperationis. Nam Actum est, dicitur in ea re, de qua jam lata sit sententia.*

42. *Quærere hic.*] Perperam hoc *Lambin.* mutavit in *auferre*: oblitus *Quærere*, idem plerumque significasse antiquis, quod nos composito verbo *acquirere*, id est, lucrifacere atque adipisci diceremus. Ennius:

—*nautisque mari quærentibus vitam.*
Id est, victum comparentibus sibi, &c. *Douza.*

50. *Nostram hæc, &c.*] Loquitur, quod in rem nostram valde est. *Lambin.*

51. *Scire oportet.*] Videtur *oportet* positum pro *necesse est*: cum *oportere* sit officii, *necesse esse*, ut vox ipsa sonat, necessitatis. *Lambinus.*

55. *Sed inter rem istam.*] Palm. *è re huic resp.* id est, in istam rem respondi, quam agimus.

Nunc ad te redeo, ſi quis eſt opus, dic, impera & tu.
Quid quæritabas? HA. mi homo, & mea mulier, vos ſaluto.
PH. Et nos te. ſed quid quæritas? HA. veſtigium hic requiro,
Qua aufugit quædam *neſcio quo mihi.* PH. quid id? quid id nam eſt?
HA. Alienum *quod damnum afferat*, & mœrorem familiarem.
LA. Mala merx, hera, hæc & callida eſt. PH. ecaſtor ita videtur.
LA. Imitatur nequam beſtiam & damnificam. PH. quamnam, amabo?
LA. Involvolum, quæ in pampini folio intorta implicat ſe:
Itidem hæc exorditur ſibi intortam orationem.
Quid quæritas? HA. ciſtella mihi hîc, mi adoleſcens, evolavit.
LA. In caveam latam oportuit. HA. non edepol præda magna.
LA. Mirum, quin grex venalium in ciſtella infuerit una.
PH. Sine

56. *Si quid eſt opus, dic, impera & tu. Quid quæritabas.*] Ancillula alias res agere dixerat. reſpondet ille, nihil eſſe minus. nam ſe illi operam vel maximam dare, tantum heræ ſuæ interpellanti obiter reſpondiſſe: nunc ad illam revorti. diceret quid vellet, & imperaret ipſa quoque, tanquam altera hera ſi eſſet. Hæc ſententia eſt. Et elegans genus dicendi obſerva, quo jubent *imperari ſibi*, qui promptos & paratos ſe ad beneficium dandum oſtendunt. Aul. *dic ſi quid opus eſt, impera.* Et ſuperius: *da mihi operam.* ME. *tua eſt. utere, atque impera, ſi quid vis.* Illa autem, *SI QVID EST OPVS,* ſolemnis formula eorum eſt, qui ſe paratos promptoſque ad omnia alterius cauſſa facienda ſignificant. Cicer. ad Attic. 13. 49. *I. Gul.*

57. *Mi homo & mea mulier.*] Diſerte diſtinguit inter *Hominem & Mulierem*. Quin ne JCtos quidem vocabulum *Hominis* aliter quam de viro, in expreſſis quibuſdam legibus accipere didici. Arnobius: *Beneficia patris munerandis & fœminis hominibuſque portabant*, id eſt, utrique ſexui, & fœminis & viris. Nam *Homo*, κατ' ἐξοχὴν, pro viro ponitur. *Meurſ.*

59. *Qua aufugit.*] De prædatrice ciſtellæ, non autem de ciſtella furtim Haliſcæ ſubtracta intelligit. *Douz.*

60. *Mœrorem familiarem.*] Id eſt, familiaribus, nempe parentibus Silenii. *T.*

64. *Intortam orationem.*] Ejuſmodi homines (*alterplices* veteribus dictos, Græcis στρεψιμάλλες) involvuli ſimiles ait Poëta beſtiæ damnificæ, quæ in pampini folio implicat ſe. Theophraſtus vocat πλοκέας: Cicero, *involucra & integumenta diſſimulationis.* Has Poëta vet. apud Cic. *verſutiloquas malitias* dixit. *Caſaub.*

66. *In caveam latam.*] Jocatur autem ſervus: ſi volucris erat ciſtella, illam in caveam oportuit concluſam, ne evolaret.

67. *Mirum quin.*] Vide notas Moſtell. 2. 2. *Grex venalium.*] Scil. ſervorum. Horat. 1. Sat. 1. *Venaleis inter.* Cic. poſt red. in Senat. *Cappadocem aliquem modo abreptum de grege venalium diceres.*

75. PH. *Com-*

PH. Sine dicat. LA. si dicat quidem. PH. age, loquere tu, tibi insuerit.
HA. Crepundia una. LA. est quidam homo, qui illam ait se scire ubi sit.
HA. At pol ille à quadam muliere, si eam monstret, gratiam ineat.
LA. At sibi, ille quidam, volt dari mercedem. HA. at pol illa quædam,
Quæ illam cistellam perdidit quoidam negat esse, quod det.
LA. At enim, ille quidam, *argentum expetit.* HA. *at nequi*quam argentum expetit.
LA. At pol ille quidam, mulier, in nulla opera gratuita est.
PH. Commoda loquelam tuam: tibi nunc prodesit confitemur *Vor* prodimus &c.
Cistellam habere. HA. at vos Salus servassit. ubi ea nunc est?
PH. Salvam eccam. sed ego rem meam magnam confabulari
Tecum volo. sociam te mihi adopto ad meam salutem.
HA. Quid istuc negotii est? aut quis es? PH. ego sum illius mater,
Quæ hæc gestitavit. HA. hìccine tu ergo habitas? PH. ariolare.
Sed quæso ambages, mulier, mitte, atque hoc age,
Eloquere, unde hæc sunt tibi, cito, crepundia.
HA. Mea hæc herilis gestitavit filia.
LA. Mentiris. nam mea gestitavit, non tua.
PH. Ne obloquere. LA. taceo. PH. mulier, perge dicere.
Ubi ea est, quæ gestitavit? HA. hìc in proxumo.
PH. Istìc quidem edepol mei viri habitat gener.

LA. Næ,

75. PH. *Commoda loquelam.*] Ita Camer. & Lambin. & Acidal. personas collocant: ut nimirum mulier sermonem non dirigat ad servum, sed ad ancillam; dicatque: Tuæ jam erant vices respondendi servo meo: sed eas tu mihi commoda tuo bono. *Taubman.*

87. *Habitat viri gener.*] Hic tres istos versic. è *Prisc.* lib. 4. adjunxit Lambin.
LA. *Adhinnire equulam possim ego hanc,*
Si detur sola soli.
Nam ita mustulentus æstus nares attigit.
Quibus hæc addo ex eodem:
HA. *Me respondere postulas? injurium est,*
stipulari semper
Me ultro oportet à viris, eum quæstum
facio.
Ait Halisca injuriam sibi fieri à Lampadisco, quod prior eam sollicitaverat, quæ ultro soleat rogare viros, atque inde quæstum facere. Decet hæc oratio meretriciam ancillam. *Dissald.*

 88. *Oblo-*

LA. Næ. PH. obloquere rurſum, perge porro dicere.
Quot annos nata dicitur? HA. ſeptem & decem.
PH. Mea eſt. LA. ea eſt, ut *numerus* annorum attulit.
HA. Quod *quærebas*, *repperiſti:* jam quæro meam.
LA. At pol *hæ ſuas nactæ* ſunt, quæro tertiam.
PH. Quod quæritabam, filiam inveni meam.
HA. Æquom eſt tenere, per fidem quod creditum eſt,
Ne bene merenti ſit malo benignitas.
Noſtra hæc alumna eſt tua profecto filia:
Et redditura *hera* eſt tibi tuam: & ea gratia
Domo profecta eſt. cæterum ex ipſa obſecro
Exquiritote: ego ſerva ſum. PH. æquom poſtulas.
HA. Illius ego iſtanc eſse malo gratiam.
Sed iſtanc ciſtellam te obſecro ut reddas mihi.
PH. Quid fit Lampadio? LA. quod tuum eſt, teneas tuum.
PH. At me hujus miſeret. LA. ſic faciundum cenſeo.
Da iſti ciſtellam, & intro abi cum iſtac ſimul.
PH. Tibi auſcultabo. tene tu ciſtellam tibi.
Abeamus intro. ſed quod nomen eſt tuæ
Dominæ? HA. Melænis. PH. i, i præ, jam ego te ſequar.

88. *Obloquere.*] Pro *obloqueris*, ut alibi indignantis eſt.
90. *Attulit.*] Ut numerus annorum convenit: & quia convenit, videtur tuam quodammodo filiam attuliſſe. *Lambinus.*
91. *Repperiſti.*] Scilicet filiam tuam. *Meam.*] Scil. ciſtellam.
92. *Tertiam.*] Sc. puellam aliquam mihi.

ACTUS QUINTUS.

DEMIPHO, LAMPADIO.

QUid hoc negotii eſt, quod omnes homines fabulantur per vias,
Mihi eſse filiam inventam? & Lampadionem me in foro
Quæſiviſse ajunt. LA. here, unde is? DE. ex ſenatu. LA. gaudeo
Tibi mea opera liberorum eſse amplius. DE. & enim non placet.

Nihil

Nihil moror alienâ mihi operâ fieri plures liberos.
Sed quid istuc est? LA. propera ire intro huc ad affinem tuum:
Filiam tuam jam cognosces. intus ibidem uxor tua est.
Abi cito. DE. prævorti hoc certum'st rebus aliis omnibus.

8. P*Ravorti hoc.*] Cæsar: *Cæsar huic rei prævertendum existimavit.* id est, ante alias res omnes agendum hoc censuit.

CATERVA.

Alii, GREX.

NE exspectetis, spectatores, dum illi huc ad vos exeant,
Nemo exibit: omnes intus conficient negotium.
Ubi id erit factum, ornamenta ponent. post id ea loci,
Qui deliquit, vapulabit; qui non deliquit, bibet.
Nunc quod ad vos spectatores, reliquum relinquitur,
More majorum date plausum postremâ in Comœdiâ.

4. Q*VI deliquit.*] Histriones si quid deliquerant in actione, vapulabant. Vide notas Trin. act. 4. scen. 2. act. 3. sc. 2.

6. *Postrema.*] In extremo Comœdiæ, ita Manil. l. 4. *Ultimus ex solido tetrans*, id est, ultima pars tetrantis, &c. quomodo JCtus *primum*, *secundum Edictum*, hoc est, primam, secundam partem edicti. Sic Terent. Adelph. Prol. *primam Fabulam*, pro principio Fabulæ dixit: Catullus *primum digitum*, & Propert. l. 2. 18. *primas palmas*, pro primoribus digitis. *Scalig.* Vid. & not. Curc. act. 4. 1.

FINIS CISTELLARIÆ.

M. ACCI PLAUTI
EPIDICUS.

DRAMATIS PERSONÆ.

EPIDICUS, THESPRIO,	servi.	MILES. PHILIPPA, *mulier.*
STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS,	adolescentes.	VIRGO. FIDICINA.
APOECIDES, PERIPHANES,	senes.	DANISTA. GREX.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Emit fidicinam, filiam credens, senex
Persuasu servi, aliam qui conductitiam
Iterum pro amica ei subjecit. filio
Dat herili argentum. eo sororem destinat
Imprudens juvenis. mox compressæ, ac militis
Cognoscit opera sibi senex os sublitum,
Ut ille amicam, hæc quæritabat filiam.
Sed inventa gnata servolum emittit manu.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Periphanis Senis filius Stratippocles, cum amaret quandam, proficiscitur in militiam. Cumque crebras litteras mitteret ad servum Epidicum, de redimenda amica, id tandem effectum servus dedit: cum senex filiam quam susceperat ex quadam Epidauria, captam redimi jussisset, nam pro illa fidicinam, quam filius amabat, seni adduxit. Postea adolescens aliam amare cœpit absens inter captivas, & quadraginta illam minis mercatus fuit Thebis. Ea erat amissa filia; & jussa requiri soror adolescentis. Sed hoc ille ignorabat. Oportebat autem argentum, quod fœnore acceptum solverat, statim numerari Danistæ, qui mox adventurus erat cum adolescente. Id negotii datur Epidico, qui arte circumvenit senem, & persuadet ei, ut præmercetur fidicinam; quam filius perdite amaret. Ita illas minas XL. elicit & conductam fidicinam, quasi ad rem divinam, adducit ad senem. Cum omnia facta palam & Epidicus in summo periculo esset, agnoscitur filia amissi senis; quæ quasi opera ac diligentia reperta sit sua, ita servus libertatem obtinet. FABULA est eleganter composita, in magna varietate, cujus laus apud ipsum Auctorem exstat in Bacchidibus, act. 2, 2. ubi ille, *illam tanquam seipsum amare*, ait.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA

EPIDICUS, THESPRIO.

Eus adolescens. Th. quis properantem me prehendit pallio?
Ep. Familiaris. Th. fateor. nam odio es nimium familiariter.
Ep. Respice vero, Thesprio. Th. oh! Epidicumne ego conspicor?
Ep. Certe oculis uteris. Th. salve. Ep. Dii dent, quæ velis. *Scal.* recte oculis, &c.
Venire salvom gaudeo. Th. quid cæterum? Ep. quod eo assolet,
Cœna tibi dabitur. Th. spondeo. Ep. quid? Th. me accepturum, si dabis.
Ep. quid tu? agis ut velis? Th. exemplum adest. Ep. intellego. eugepæ!
Corpulentior videre atque habitior. Th. huic gratia.
Ep. Quam quidem jamdiu te perdidisse oportuit.
Th. Minus jam furtificus sum, quam antehac. Ep. quid ita? Th. rapio propalam.

Ep. Dî

1. *Heus adolescens, &c.*] Prologo caret hæc Fabula: atque Argumentum in prima hac Scena recitatur. quod ut fieret commodius & magis ad mores Plautinos, hoc est, *cum festivitate & lepore* (ut Cic. loquitur) *vernaculo*, adhibita est persona protactica sive prostatica. Est autem πρόσωπον προτατικόν (ut hoc semel dicatur) in Fabula persona, quæ tantum in προτάσει, id est, in initio Dramatis loquitur, neque amplius usquam comparet: qualis hic Thesprio, qui cum Stratippocle è militiâ rediit: & Sosia in Andr. Terentiana. *Scalig.*

2. *Familiaris.*] Homines servæ conditionis titulo *Familiæ* censi sunt antiquitus: nimirum à *famulando*: auctoribus JC. & Ulpiano in L. 1. ff. de vi armat. Unde & *Gladiatorum familiæ* apud Ciceronem. Cujus rei caussam reddit Seneca, Epist. 47. *Douza.*

4. *Oculis uteris.*] Non falleris cernendo. Vel. leg. *recte oculis uteris. Salve.*] Vide notas Pæn. act. 5. 2.

6. *Cœna tibi, &c.*] Vide notas Amphitr. act. 1. scen. 1. vs. 8.

7. *Exemplum adest.*] Quod quæris, quomodo agam, exemplum habes meipsum: nec est, ut verbis respondeam. hic enim nitor & habitudo mea testificantur fuisse mihi, ut vellem. *Exemplum adest*, videtur formula vulgaris, qua usi, quoties innuerent abstinendum responso, quod res pro se loqueretur. Cui adfine illud: *Sic sum, ut vides.* de quo V. N. Amphit. act. 2. 1. 57. *Gruter.*

8. *Huic gratia.*] Scil. *furtificæ lævæ*, ut nominat in Persa, act. 2. 2. & quam hic δεικτικῶς notat. Huic, inquit, gratia debetur. Sinistra enim manu furta potissimum faciunt isti Lavernæ & crucis candidati, dum dextra aliud ab ipsis simulatur. *Ovidius* 13. Metam *Conveniet timidæ nataque ad furta sinistra.* Alciat.

 11. *Infeli-*

Ep. Dì immortales infelicent, ut tu es gradibus grandibus!
Nam ut apud portum te conſpexi, curriculo occœpi ſequi:
Vix adipiſcendi poteſtas modo fuit. Th. ſcurra es. Ep. ſcio
Te eſſe quidem hominem militarem. Th. audacter quamvis dicito.
Ep. Quid ais? perpetuon' valuiſti? Th. varie. Ep. qui varie valent,
Caprigenum hominum non placet mihi, neque pantherinum genus.
Th. Quid tibi vis dicam, niſi quod eſt? Ep. ut illa reſpondeas probe.
Quid herilis noſter filius? valet? Th. pugilice atque athletice.
Ep. Voluptabilem mihi nuncium tuo adventu attuliſti. ſed ubi
Eſt is? Th. adveni ſimul. Ep. ubi is ergo eſt? niſi ſi in vidulo,

Aut

11. *Infelicent.*] Vide notas Caſin. Act. 2. 3. poſteriores, *infelicitent*.

13. *Scurra es.*] *Scurræ* & *Urbani* iidem ſunt; quare & dicteriis ſibi victum aucupabantur. Quia autem Scenatici homines, quos βιολόγους vocant Græci, dicteria funditabant ad riſum ſpectatoribus tollendum, propterea factum, ut Mimi *ſcurræ* & *urbani* vocarentur. Juvenal.

—— *mimum agit ille,*
Urbani qualem facundus ſcurra Catulli.

Et Mimum *ſcurram* vocat, & *urbanum* mimographum ipſum Catullum. *Scurram* deduco ἀπὸ τοῦ συσκυρεῖν: quaſi *Secura* aut *Sucura*. *Scurræ* etiam κοπρέαι dicti. Iſidori Gloſſæ: *Scurrula qui incopriat*. Scalig. *Scurra es.*] Non tantum *Urbanus* & *Scurra* eodem ſenſu dicuntur, ut *Scurra* ſignificat hominem dicacem, quod notant hic ex Scaligero, ſed etiam ut *Urbanus* ſignificat hominem umbraticum, in urbe aſſiduum, nec ruri unquam aut militiæ agentem. Trin. 1. 2. *Nihil eſt profecto ſtultius, quam urbani aſſidui cives quos Scurras vocant*. Et ita hic accipe. Quaſi diceret: Non eſt mirum, re conſequi me vix potuiſſe, qui ſis umbraticus, urbanus, non ruri aut militiæ ad gradum exercitatus. *Gronovius*.

15. *Varie.*] Nunc bene, nunc male: ut quidem Theſprio vult intelligi. Sed Epidicus aliovorſum trahit, & illud, *varie*, interpretatur, atque Theſprio dixiſſet, tergum ſuum virgis & loris ſæpius fuiſſe cruentatum, & ita ob livorem & vibices diſparem colorem induiſſe ac varium eſſe factum. Dicit igitur, ſe abominari omne genus, quod varium ac maculoſum ſit, quale caprarum, ac imprimis pantherarum, quod & nomen ſibi à macularum varietate invenit, ut *variæ* appellentur, atque adeo homines etiam abhorrere, qui tergum flagris excitatum ac maculoſum geſtirent. *Lambin.*

18. *Pugilice atque athletice.*] Firmiter & robuſte. Bacchid. act. 2. 3. *pancratice* atque *athletice valere*, dixit. Hujuſmodi enim luctatores validis lacertis & firma valetudine ſint oportet. unde & *athletica habitudo*, pro corpulenta & robuſta dicitur, quam Ariſtotel. ἀθλητικὴν ἕξιν appellat. Et *athleticum victum* pro valido, & ad vires firmandas accommodato Celſus dixit. *Lipſius*.

20. *Vidulo.*] *Vidulus*, bulga eſt, vel marſupium potius è corio, in quod peregrinantes res ſuas condebant.

21. *Molina.*]

Aut si in melina attulisti. TH. Dii te perdant. EP. te volo
Percontari: operam da, opera reddibitur tibi.
TH. Jus dicis. EP. me decet. TH. jam tu autem nobis præturam geris?
EP. Quem dices digniorem esse hominem hodie Athenis alterum?
TH. At unum à prætura tua, Epidice abest. EP. quidnam? TH. scies.
Lictores duo, duo viminei fasces virgarum. EP. væ tibi!
Sed quid ais? TH. quid rogas? EP. ubi arma sunt Stratippocli?
TH. Pol illa ad hostes transfugerunt. EP. armane? TH. atque quidem cito.
EP. Serione dicis tu? TH. serio, inquam: hostes habent.
EP. Edepol facinus improbum. TH. at jam ante alii fecerunt idem.
Erit illi illa res honori. EP. qui? TH. quia antea aliis fuit.
EP. Mulci-

21. *Melina.*] Μηλωτὴ pellis ovilla est. hinc *melium*: & ab illo omne scorteum vocabant *melinum*: unde apud Plaut. *melina* est scortea mantica, vel coactilis è corio. Turnebo hic adsentiendum. *Scalig.* EP. *Te volo percontari.*] Jocus in distinctione. nempe ut Epidicus post, *te volo*, vocem paulisper sustinuerit, (vel screatu, vel alto hæsitantiæ prætextu) & ex breviculo intervallo τὸ *percontari* subjecerit, ut Epidicus & spectatores, *te volo*, ad præcedentia, *Dii perdant*, retulerint; Thesprio ad consequens verbum *percontari*. Taub.

22. *Operam mihi da.*] Scil. autium, ut loquitur in Bacchid, id est, me audi, & vicissim te audiam. *Taubm.*

26. *Fasces.*] *Fasces* erant bacilli aliquot teretes ex ulmo præcipue aut betulla, loro colligati in modum fascis. Hujusmodi fasces sex Prætori (ut & Magistro equitum: sed Consuli XII. Dictatori XXIV.) præferebantur à totidem Lictoribus, qui non gregatim, nec item bini ternive, sed singuli & in lineam ibant, ut submoverent occurrentes. De duobus lictoribus audi *Plebiscitum* à M. Pletorio Tribunopl. latum: *Prætor urbanus qui nunc est, quique posthac fuat, duo lictores apud se habeto: isque usque ad supremam jus inter cives dicito.* Lipsius.

27. *Ubi arma, &c.*] Clypeus, galea, cassis, sarcinæ, quas constrictas gestare, scuto ad dorsum accommodato, cacularum erat provincia. Unde iidem *armigeri* sive etiam *scutigeruli* in Casina & alibi nominantur à Plauto. *Douz.*

30. *At jam ante alii.*] Vide Muret. Var. lect. lib. 10. cap. 10. ubi de his copiose disserit.

31. *Quia antea aliis fuit.*] Tametsi Plautus ex Diphilo, Menandro, Epicharmo, Philemone, Apollodoro accipiebat: tamen & ipse à censura & animadversione vitiorum non abstinuit, sed priscæ Comœdiæ acerbitatem sæpe miscuit. neque in transcursu solum, uti hic; sed multis interdum versibus. ut vel Curculione, act. 2. sc. 3. *Tum isti Græci palliati, &c.* item multis aliis locis notat sua tempora & nationes. Neque solum communes mores, sed etiam nominatim *Pelionis* histrionis ineptias, in Bacchid. act. 2. 2. quin etiam interposuit

EP. Mulciber credo arma fecit, quæ habuit Stratippocles.
Travolaverunt ad hostes. tum ille prognatus Theti,
Sine, perdat: alia apportabunt ei Nerei filiæ.
Id modo videndum est, ut materies suppetat scutariis,
Si in singulis stipendiis is ad hostes exuvias dabit.
TH. Supersede istis rebus jam. EP. tu ipse, ubi lubet, finem face.
TH. Desiste percunctarier. EP. eloquere, ipse ubi est Stratippocles?
TH. Est caussa, qua caussa simul mecum ire veritu' st. EP. quidnam id est?
TH. Patrem videre se non volt etiam nunc. EP. quapropter? TH. scies.
Quia forma lepida & liberali captivam adolescentulam
De præda mercatu' st. EP. quid ego ex te audio? TH. hoc quod fabulor.
EP. Cur eam emit? TH. animi caussa. EP. quot illic homo animos habet?
Nam certo, priusquam hinc ad legionem abiit domo,
Ipse mandavit mihi, ab lenone ut fidicina,
Quam amabat, emeretur sibi. id ei impetratum reddidi.

TH. UT-

maledicam παρέβασιν, in eadem. *Scaliger.*

32. *Mulciber credo.*] Camerarius & Lambinus Plautum hoc loco per incogitantiam dormitasse, aut memoriæ lapsu hallucinatum esse crediderunt: quoniam Vulcanum faciat fabricatorem armorum Achillis, quibus Patroclo cæso potitus est Hector; cum capta ab illis diversa fuerint, à Vulcano non fabricata. Sed cogitare debebant doctiss. illi viri, Poëtam nostrum in hoc etiam Comicum suum artificium consulto prodidisse; meliusque hac deliberata erratione τὸ πρέπον personæ conservasse, quam si & hominem servum & caculam, hoc est, calonem seu bajulum militarem dicta sua historica fide obligantem, & cum cura rerum earum, quas veluti per nebulam inaudiverat tantum, veritatem persequentem in theatrum produxisset. *Douza.*

33. *Travolaverunt.*] Hoc eo pertinet, quod τὰ ἡφαιστότευκτα plerunque animata erant, ut illi tripodes; de quibus Aristoteles lib. 1. Polit. cap. 4. quod ait Hom. αὐτομάτες θεῖον δύσεσθαι ἀγῶνα. *Muret.* *Tum ille prognatus.*] Præterea ille Stratippocles è Thetide prognatus est, ut Achilles. Itaque, quemadmodum Achilli, armis ejus ad Hectorem translatis, Thetis Nerei filia alia à Vulcano cusa attulit: ita noli admodum laborare, si Stratippocles sua perdat. nam alia ei apportabunt quædam Thetides Nerei filiæ. *Lambin.*

36. *Stipendiis.*] *Singulis stipendiis* dixit, pro singulis militiis. nam singulæ militiæ sua habebant stipendia. *Douza.*

47. *Utcun-*

TH. UTCUNQUE in alto ventus est, Epidice, exin velum vortitur.
EP. Væ misero mihi! male perdidit me. TH. quid istuc? quidnam est?
EP. Quid? istanc quam emit, quanti eam emit? TH. vili. EP. haud istuc te rogo.
TH. Quid igitur? EP. quot minis? TH. tot. EP. quadraginta minis!
TH. Id adeo argentum ab Danistâ apud Thebas sumpsit fœnore;
In dies minasque argenti singulas, nummis. EP. papæ!
TH. Et is Danista advenit una cum eo, qui argentum petit.
EP. Dì immortales, ut ego interii basilice! TH. quid jam? aut quid est
Epidice? EP. perdidit me. TH. quis? EP. ille qui perdidit arma. TH. nam
Quid ita? EP. quia cotidie ipse ad me ab legione epistolas
Mittebat. sed taceam optumum est. PLUS SCIRE satius est, quam loqui
Servom hominem. ea sapientia est. TH. nescio edepol, quid tu timidu' es.
Trepidas, Epidice: ita voltum tuum video, videre commeruisse

Hîc

47. *Utcunque in alto ventus est.*] Quomodocunque in mari ventus est, exinde (sive *ita*; aut *pro ea ratione*,) velum vertitur. Pœn. 3. 5. *Utcunque est ventus, exin velum vortitur.* Acidalius: *Exin velum vortitur.*] In antiquis codd. disertim legi ajunt, *uno*, non *exin*, & inde conjectant *numero*. Somniarunt hos codices, non viderunt. Nam omnes Pall. *ex imo*: ille, quo ipsi sunt usi, *ex uno*: sed unicus & optumus Camerarii *exin*, quem merito docti viri secuti sunt. *Gronovius.*

50. *Quid igitur.*] Lepidus censûs. Extulit sinistram manum, ejusque digitis indicavit quadragenarium numerum. At alter servus impensum pretium miratur & indignatur. Arithmetici manum adhibebant supputationibus; quod fiebat aut apertis & porrectis, aut constrictis & complicatis digitis. *Colvius.*

51. *Ab Danista.*] A fœneratore. V. N. Asin. act. 1. 1.

52. *In dies minasque argenti.*] Nota pactionem de usura in singulos dies. Hanc qui exercebant, Græci ἡμεροδανειστὰς appellabant. *Casaubonus.* Cave *nummos* de drachmis interpreteris, ut fecerunt quidam. *Nummi* apud Plautum, & alios illius temporis Comicos didrachma sunt, non drachmæ. Ergo binæ drachmæ in centum eo fœnore diario expetitæ. Quod respondet aliquo modo fœnori menstruo ἐπὶ δυσὶ δραχμαῖς appellato. Nam ut illud, quod erat in mensem, quinquaginta mensibus sortem æquat, ita hoc diarium quinquaginta diebus. *Salmas.*

54. *Interii basilice.*] V. N. Capt. act. 4. 2.

63. *Plusque*

Hîc me absente, in te aliquid mali. Ep. potin' uti molestus ne sies?
Th. Abeo. Ep. asta, abire hinc non sinam. Th. quid nunc me retines? *Dous. at sta.*
Ep. Amatne istam, quam emit de præda? Th. rogas? deperit.
Ep. Detegetur corium de tergo meo. Th. plusque amat, quam te unquam amavit. *Non. Degetur.*
Ep. Juppiter te perduit. Th. mitte nunc jam: nam ille me vetuit domum
Venire: ad Chæribulum jussit huc in proxumum: ibi manere jussit:
Eo venturus est ipse. Ep. quid ita? Th. dicam. quia patrem
Prius se convenire non volt, neque conspicari, quam id argentum,
Quod debetur pro illa, dinumeraverit. Ep. heu edepol res turbulentas!
Th. Mitte me. ut eam nunc jam. Ep. hæccine ubi scibit senex? puppis
Pereunda est probe. Th. quid istuc ad me attinet, quo tu intereas modo.
Ep. Quia perire solus nolo, te cupio perire mecum.
Benevolens cum benevolente. Th. abi in malam rem maxumam à me
Cum istac conditione. Ep. i sane, si quid festinas magis.
Th. Numquam hominem quenquam conveni, unde abierim lubentius.

Ep. Illic

63. *Plusque amat quam te unquam amavit.*] Sex nostri: *plus te amat*. Scribe: *plus deamat, quam te unquam amavit*. Infra 2. 2. *Quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit*. Gronovius.

66. *Eo venturus est ipse.*] Tres Vossiani & Academicus, *ipsus*, quod etiam video ex Camerariano notasse Pareum. *Gronov.*

69. *Puppis, &c.*] Mendosa omnino sunt, *puppis pereunda est probe*. Scriptum videtur fuisse in antiquo codice, puppis *pertunda* est. Unde fecerunt librarii, *pereunda*, cum debuissent, *perdunda*. Nisi quis velit ita Plautum esse locutum pro *puppi pereundum est*. Sic *placenda tibi uxor* alibi dixit. *Salmas.* Per *puppim* hic tergum significatur. Ita inferioris ævi scriptoribus sæpe occiput & sinciput, *prora & puppis capitis* dicuntur. *Boxhorn.* Quandoquidem inquit, *puppim*, id est, tergum meum perire necesse est, danda mihi opera, ut probe pereat, præclaro scilicet aliquo facinore perpetrato. *Lambin.*

78. *Men-*

EP. Illic hinc abiit: ſolus es nunc. quo in loco hæc res ſit, vides,
Epidice: niſi quid tibi in tete auxilii eſt, abſumptus es.
Tantæ in te impendent ruinæ, niſi ſuffulcis firmiter,
Non potes ſubſiſtere, itaque in te irruunt montes mali.
Neque ego nunc quomodo me expeditum ex impedito faciam,
Conſilium placet. ego miſer perpuli meis dolis ſenem,
Ut cenſeret ſuam ſeſe emere filiam, is ſuo filio
Fidicinam emit, quam ipſe amat, quam abiens mandavit mihi.
Is ſibi nunc alteram ab legione adduxit animi
Cauſſà. corium perdidi: nam ubi ſenex ſenſerit
Sibi data eſſe verba, virgis dorſum depoliet meum.
At enim tu præcave. nihil eſt iſtuc. plane hoc corruptum' ſt caput.
Nequam homo es, Epidice, qui *tibi* libido' ſt male loqui?
Quia tute te deſeris. quid faciam? men' tu rogas?
Tu quidem antehac aliis ſolebas date conſilia mutua.
Quid? aliquid reperiundum eſt; ſed ego ceſſo ire obviam
Adoleſcenti, ut quid negotii ſit, ſciam? atque ipſe illic eſt.
Triſtis eſt. cum Chæribulo incedit æquali ſuo.
Huc concedam, orationem unde horum placide perſequar.

78. *Montes mali.*] Moſtell. act. 2. 1. *Mali mæroris montem maximum conſpicatus ſum.* Cicero dixit, *moles moleſtiarum.*

80. *Conſilium placet.*] Fruſtra *liquet, lapit, tacet, jacet. Neque conſilium placet,* eſt, neque quicquam ſuccurrit conſilii, in quo accquieſcam, ſiſtere poſſim, quod ſedeat vel placeat. Sed plenior eſt oratio, quam erat neceſſe: ſufficiebat enim *quo me.* Itaque offenſi altero fecerunt etiam, *Nequeo nunc*, velut oratione per ἀποσιώπησιν abrupta: vel *Neque ſcio nunc.* Sed errarunt: nam *conſilium, quomodo faciam,* dictum eſt, ut apud Tacitum: *Statueretur immo documentum, quomodo uxorem imperator acciperet*: de quo vide 4. Obſerv. 11. Et apud Livium, lib. 2. 20. *cohorti ſua, quam delectam manum.* Ubi plura ſimilia attulimus. *Gronovius.*

85. *Depoliet meum.*] Omnes Mſſ. habent, *deſpoliet.* Sententia eſt; Ubi ſenex reſciverit ſibi à me verba data eſſe, deſpoliet dorſum meum virgis, laceret, corium ei detrahat. In ſequentibus Epidicus venuſtiſſime & appoſite ſecum ipſe διαλογίζει, aſſumpta triplice & monentis, & deſperantis, & viciſſim ſeſe animantis perſonâ. *Boxhorn.*

86. *Hoc corruptum' ſt caput.*] id eſt, ego. *Caput*, pro homine, uſitatum.

89. *Conſilia mutua.*] Tractum à pecunia, quæ mutuo datur. *Lambin.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS, EPIDICUS.

REM tibi ſum elocutus omnem, Chæribule, atque admodum
Meorum mœrorum atque amorum ſummam edictavi tibi.
CH. Præter ætatem & virtutem ſtultus es, Stratippocles.
Idne pudet te, quia capteivam, genere prognatam bono,
In præda es mercatus? quis erit, vitio qui id vortat tibi?
ST. Qui invident, omnes inimicos mihi iſtoc facto repperi: Schopp. quin vide, ut omnes, &c.
At pudicitiæ ejus nunquam nec vim, nec vitium attuli.
CH. Jam iſtoc probior es, meo quidem animo, cum in amore temperes.
ST. NIHIL AGIT, qui diffidentem verbis ſolatur ſuis.
IS EST AMICUS, qui in re dubia, re juvat, ubi re eſt opus.
CH. Quid tibi me vis facere? ST. argenti dare quadraginta minas,
Quod Daniſtæ detur, unde ego illud ſumpſi fœnore.
CH. Si

3. *Præter ætatem, &c.*] De *ætate* planum: adoleſcens enim Stratippocles. *Virtutem* vero *Ætati* ideo ſubjicit Cheribulus: quia miles ac bellator erat: quorum propria laus *virtus*, id eſt, ſtrenuitas ac fortitudo. *Douza.*

6. *Qui invident.*] Lambinus vel ad ſuperiora pertinere hoc ait, quaſi dicat; qui invident, id mihi vitio vertent: vel ad ea, quæ ſequuntur; omnes eos mihi inimicos reddidi, qui invident. Quod cum parum ſatisfaceret, itum eſt in conjecturas: *Quin vide, omnes*: *Quia vide, ut omnes*: *Qui vident omnes*: ſed nihil mutandum, & male Lambinus *repperi* interpretatur, reddidi. Aliud eſt enim facere vel *reddere* inimicum, is enim antea non erat: aliud *repperire*, qui ſcilicet jam erat, ſed adhuc ſe diſſimulaverat. Cicero ad Atticum lib. 1. ep. 16. *Nihil eſt damni factum novi: ſed, quod erat, inventum eſt. in unius hominis periti judicio plures ſimiles reperti ſunt.* Hoc ergo ait: Omnes qui invident, ſimultatem ſuam dudum tectam, hanc occaſionem nacti, patefecerunt. Quomodo? vitio vertendo, palam culpando, pro unguibus in ulcere ſe gerendo. *Gronovius.*

7. *At pudicitiæ.*] In hoc vides, quam decori ubique obſervans Plautus, qui ne inceſtis amationibus Comici argumenti verecundiam contaminare, ac ſororem à fratre germano ſuo per imprudentiam corruptam inducere cogatur; amatorem modeſtum ac continentem facit. In illa vero ſententia etiam Latinæ dictionis elegantiam admirere: CH. *Iam iſtoc probior es, &c.* Sic Salluſt. in oratione Marianâ: *Illis difficile eſt in poteſtatibus temperare, qui ſeſe probos ſimulavere.* Douza.

10. *Re juvat.*] Studio videtur repetitum τὸ *re*. Scaliger.

13. *Quid*

CH. Si hercle haberem, non negarem. ST. nam QUID te igitur retulit,
BENEFICIUM esse oratione, si ad rem auxilium emortuum est?
CH. Quin edepol egomet clamore defatigor, differor.
ST. Malim istiusmodi mihi amicos furno mersos, quam foro. *Scal. forno.*
Sed operam Epidici nunc me emere pretio pretioso velim,
Quem quidem ego hominem irrigatum plagis pistori dabo;
Nisi hodie prius comparassit mihi quadraginta minas,
Quam argenti fuero elocutus ei postremam syllabam.
EP. Salva res est: bene promittit: spero servabit fidem.
Sine meo sumptu paratæ jam sunt scapulis symbolæ.
Aggrediar hominem. advenientem peregre herum suum Strattippoclem,
Salvâ impertit salute servos Epidicus. ST. ubi is est? EP. adest.
Salvom te gaudeo huc advenisse. ST. tam tibi istuc credo, quam mihi.
EP. Benene usque valuisti? ST. à morbo valui, ab animo æger fui.

EP. Quod

13. *Quid te igitur retulit.*] Quid profuit? quid interfuit? *Donat.*

15. *Clamore defatigor.*] Immo ego ipse magnum æs alienum contraxi, & mei creditores nummos sibi debitos exigentes, me clamore suo obtundunt atque enecant. *Cam. Differor.*] Διαφέϱομαι. *Differre, etiam est diffamare.* Non.

16. *Furno mersos, quam foro.*] Sententia est; Malo mihi amicos nullos, quam mersos foro, & alieno ære obrutos. *Mergi* dicimur Latine omnibus iis rebus, quibus obruimur, *malis, negotiis, furno, foro. Furno ergo mersi*, sunt amici in furno exstincti; nulli. In furnum immitti cum rubidis panibus se supra optat ille, qui vult perire. *Boxhorn.*

18. *Irrigatum plagis.*] Bene observat Acidalius, *pistorem* hic pro pistrino poni. *Irrigatum hominem* autem intellige, multo suo verberonis perfusum sanguine. Forte etiam allusum ad flagella madefacta, quibus in verberonum tergum grassari veteres solebant. In Historia MSS. passionis S Eulaliæ; *Jussit eam cædi fustibus madefactis.* Stratippocles porro imperiosus, hic flagitat obsequium, quod prius sit imperio. *Boxhorn.*

22. *Symbolæ.*] Jocus. *Symbolæ* erant collectæ, seu pecuniæ, quæ ab iis, qui communi sumptu erant una cœnaturi, *conjectabantur*, ut verbo Agellii utar, quo ille quasi nativam vim τῷ συμβάλλειν, unde συμβολὴ, ob oculos posuit. *Symbola* vel *Symbolæ* in hac re dicuntur Latinis; non, *Symbolum*: Ad hanc igitur significationem Poëta alludens, jocosa metaphora utitur; & συμβολὰς vocat τὰς συμβαλλομένας πληγάς. tanquam videlicet verbero iste non unius, sed plurium manibus verbera esset accepturus. Lepide etiam addit ad discrimen, *sine meo sumptu.* Hen. Stephan.

29. *Missi-*

Ep. Quod ad me attinuit, ego curavi: quod mandasti mihi,
Impetratum est: empta ancilla' st, quod tute ad me literas
Missiculabas. St. perdidisti omnem operam. Ep. nam quî perdidi?
St. Quia meo neque cara est cordi, neque placet. Ep. quid retulit
Mihi tantopere te mandare, & mittere ad me epistolas?
St. Illam amabam olim, nunc jam alia cura impendet pectori.
Ep. Hercle MISERUM EST, ingratum esse hominem, id quod facias bene. *Schopp. ingratum esse homini.*
Ego quod benefeci, malefeci: quia amor mutavit locum.
St. Desipiebam mentis, cum illas scriptas mittebam tibi.
Ep. Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam?
Ut meum tergum stultitiæ tuæ subdas succidaneum?
St. Quid istic verba facimus? huic homini opus est quadraginta minis
Celeriter calidis, Danistæ quas resolvat, & cito. *Mss. resolvas*
Dic modo, unde auferre me vis? à quo trapezita peto?
Ch. Unde libet. nam ni ante Solem occasum elo,
Meam

29. *Missiculabas.*] Recte scribitur *missitulabas*. A missum *missiculo*, ut à fissum *fissiculo*: à fisso extorum. Unde *fissiculare exta* Apulejo & Marciano Capellæ. *Fissum extorum* Ciceroni. *Salmas.*

33. *Miserum est*, &c.] Locus est corruptus, sed non ea parte, qua vulgo existimant. Non enim de ingrato animo heri sui queritur hic servus, quod ad rem non faceret, sed parum illi gratum accidisse & acceptum quod fecit. Scribendum igitur, *Miserum est ingratum esse omne id, quod facias bene. Ego quod benefeci, malefeci.* Salmas.

36. *Piacularem.*] *Piaculares victimæ* aliena mala excipiebant, & in pœnam succedebant. Plinius lib. 3. ep. 9. *Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur.* Lipsius.

37. *Succidaneum.*] *Succidaneus alieni periculi* dicitur, in quem incommodum periculi alieni, hoc est, cujus culpam alter sustinet, redundat. Plautus *stultitiæ tuæ* dixit, pro tergo tuo, cui periculum à stultitia imminet. *Hotomannus.*

38. *Minis calidis.*] *Calidis minis*, id est, celerrimis, θερμαῖς. Tralatione sumpta à calore, qui citissimus est & rapidissimus. *Taubmannus.*

39. *Danistæ.*] Tametsi ipsi etiam trapezitæ *danistæ* essent, & quidem publici; tamen, qui ex privatis hunc quæstum faciebant, ita potius appellati, cum, qui publice hoc agitarent, *trapezitæ* Græcis, Latinis vero *argentarii* magis dicerentur. Ubicunque fit mentio apud hunc Comicum *danistarum & generis danistici*, de his privatis fœneratoribus intelligendi sunt, qui erant alii à publicis, id est, *trapezitis*, quos sæpe etiam vocat voce Latina, *argentarios*. Salmas.

41. *Hoc argentum elocet.*] Supplementum nescio cujus apud Lambinum. ut ille ait, ex antiquissimo codice: sed suspectum

Meam domum ne imbitas: tu te in pistrinum.
Ep. Facile tu istuc sine periculo & cura, corde libero
Fabulare. novi ego nostros: mihi dolet, quom ego vapulo.
St. Quid tu nunc? patierin' ut ego me interimam? Ep. ne feceris.
Ego istuc accedam periculum potius atque audaciam.
St. Nunc places; nunc ego te laudo. Ep. patiar ego istuc quod lubet.
St. Quid de illa fiet fidicina igitur? Ep. aliquâ reperibitur:
Aliqua ope exolvam, extricabor aliqua. St. plenus consilii es.
Novi ego te. Ep. est Euboicus miles locuples, multo auro potens,
Qui ubi tibi istam emptam esse scibit, atque hanc adductam alteram,
Continuo te orabit ultro, ut illam transmittas sibi.
Sed ubi illa est, quam tu adduxisti tecum? St. jam faxo hic erit.
Ch. Quid hîc nunc agimus? St. eamus intro huc ad te, ut hunc hodie diem
Luculente habeamus. Ep. ite intro. ego de te argentaria
Jam senatum convocabo in corde consiliarium.

Quod

suspectum omnino, quia omnes alii certis auctoribus visi: *occasum elo meam*: sed & *tu te in pistrinum*: nusquam *recta inferas*. Tum quid hic significet *argentum elocare?* Quin & unus è Pal. adscriptum habet: *helo est verbum Græcum, hoc est, accepero.* quasi vellet ἑλῶ. Quod si cui placet, habeat. Etsi quæ illi supplent, tam facilia sunt intellectu, ut facile lucrifecisse illa credam Plautum & brevitate verborum præcipitem necessitatem significasse. Scripserim igitur: *nam ni ante solem occasum, eloco* (*Meam domum ne imbites*) *tu te in pistrinum*. *Eloco* pro illico. *Gronovius.*

42. *Pistrinum.*] *Piso* veteres dicebant, non *pinso*: unde *pisare*, calcare. Hinc *pistores* nominati, qui in pistrino, ante inventum molarum usum, farinam in *pila*, id est, vase concavo pinserent & contunderent. At temporibus ultimis Reipub. & deinceps, *Pistores*, ut vulgo notum, οἱ ἀρτοποιοὶ vocabantur. Et Plautus fuit pistor, cum trusatiles molas versando operam locasset. Quia vero pistura illa & labor grana conterendi omnium gravissimus erat, factum, ut *Pistrinum* locus plenus fatigationis & negotii operosi viresque conficientis, diceretur. *Scalig.*

44. *Novi ego nostros.*] Scil. *virgatores*; non familiares ac domesticos, ut perperam Lamb. interpretatur. *Douz.*

56. *Senatum convocabo.*] Quanto acutior Politicus esse voluit, tanto pejus meruit de Senatu Romano, qui eum hic rideri notat, tanquam plerumque bella decernentem alienarum modo opum consequendarum causa. Et quasi hoc sanciret Tacitus, addit ejus verba in vita

Quoi potissimum indicatur bellum, unde argentum auferam
Epidice, vide quid agas, ita res subito hæc objecta est tibi. *Douz.* res subita.
Non enim nunc tibi dormitandum, neque cunctandi copia est.
At eundem senem oppugnare certum est consilium. i, i, abi *Acid.* at tandem senem, &c.
Intro, atque adolescenti dic jam nostro herili filio,
Ne hîc foras ambulet, neve usquam veniat obviam seni.

Agricolæ: *Fert Britannia aurum & argentum, pretium victoriæ.* Sed ille dicit *pretium victoriæ*, non *causam bellandi.* Cur non criminationes apponit ex oratione Galgaci, aut Mithridatis apud Trogum? Distinguenda sunt tempora. Corrupit olim & luxus Romanos: sed & fuerunt aliquando sancti, & adeo non bellarunt alieni invadendi causa, ut & victis relinquerent opulentiam, pauperesque divitibus imperarent. Qui mores bello Punico secundo nondum erant mutati. Nihil igitur hic, quod flagellet illum regum senatum. *Gronov.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

APOECIDES, PERIPHANES.

PLERIQUE HOMINES, quos cum nihil refert, pudet: ubi pudendum est,
Ibi eos deserit pudor, cum usus est ut pudeat. is adeo tu es. quid *Voss.* ut pudeant.
Est, quod pudendum fiet; genere natam bono, pauperem domum
Ducere uxorem? præsertim eam, qua ex tibi commemores
Hanc, quæ domi est, filiam prognatam. PE. revereor filium.
AP. At pol ego te credidi uxorem, quam tu extulisti, pudore exsequi.
Quojus quoties sepulcrum vides, sacrufica silico orco hostiis:
Neque adeo injuria, quia licitum est eam tibi vivendo vincere.
PE. Oh,

PLerique, &c.] Est de priore colloquio quasi abruptum initium, ut intelligi tale aliquid possit: *Eo sunt ingenio: vel ita facere solent.* Camer. Lego: *Plerique omnes*, figura per emendationem augens: *Plerique*, immo *omnes.* Eadem puritas sermonis & modus est, cum dixit Terent. *Illum liquet mihi dejerare, mensibus sex septem prorsus non vidisse proximis. Sex*, immo *septem.* Scalig.

8. *Vivendo vincere.*] Nimirum cui erat uxor, non ex animi sententia, is putabatur non invitus ea cariturus. Hinc per ludum ac jocum objiciebatur talibus uxore mortua factum esse, quod optassent; prorsus verniliter; sed tamen quod minime transferri possit in omnes maritatos; nedum ut instituatur inde character. *Taubm.*

9. *Hercules*

PE. Oh, hercules ego fui, dum illa mecum fuit! neque sexta ærumna
Acerbior Herculi, quam illa mihi est objecta. AP. PULCHRA
Edepol dos pecunia est. PE. quæ quidem pol non maritata est.

9. *Hercules ego.*] Sexta ærumna Herculis fuit, quod Hippolyten Amazonum reginam baltheo spoliavit: id quod ipse Pl. Menæch. act. 1. 3. indicat; & versus de XII. Laborib. Herc.
Threiciam sexto spoliavit Amazona baltheo.
Sarracenus sextum laborem Herculis de Stymphalidibus accipit. De Labb. autem Herculis consule, præter alios, Diod. Siculum l. 4. & Cointhum Smyrnæum l. 6.

11. *Non maritata est.*] Si penes virum dos est, uxore mortua, quæ illam attulit:
Dotatæ mactant & malo & damno viros. Lambin.

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, APOECIDES, PERIPHANES.

ST, st! tacete. habete animum bonum. liquido exeo foras
Auspicio, avi sinistrâ: acutum cultrum habeo, senis quî exenterem
Marsupium. sed eccum ipsum ante ædis conspicor Apœcidæ, *Acid. conspicor & Apœciden.*
Qualis volo, vetulos duo. jam ego me convortam in hirundinem,
Atque eorum exsugebo sanguinem, senati qui columen cluent.
AP. Continuo ut maritus fiat. PE. laudo consilium tuum.
AP. Nam ego illum audivi in amorem hærere, apud nescio quam fidicinam.
PE. Id ego excrucior. AP. Di, hercle, omnes me adjuvant, augent, amant.

Ipsi

2. A*Vi sinistra.*] Caussa vanitatis inde fuit. Crediderunt augures, quod homine in meridiem (quæ deorum sedes æstimabatur) spectante, ad sinistram ejus partes mundi exorientes sint; ad dextram occidentes. inde *sinistra auspitia* fausta diei: quod ea, quæ oriuntur, quæque ortus caussam tribuunt, meliora sint iis, quæ occidunt, quæve interitum rei demonstrant. *Cæl. Rhodig. Qui exenterem.*] Loquitur de senis marsupio, ut de pisce, cui ἔντερα eruuntur: quasi nummi sint intestina marsupii, quos minatur omnes se exempturum.

5. *Exsugebo.*] Pro *exsugam.* Secunda & tertia conjugatio eadem apud veteres: ut etiam monet Scalig. ad Festum. *Senati columen.*] Glossæ: *Columen*, ἐπιστύλιον. Tale illud Virg. 12. Æneid. de Turno: *in quem domus inclinata recumbit.* Phorm. act. 2. 1. *columen familiæ.* V. N. Pers. 1. 1. *Taubm.*

Ipsi hi quidem mihi dant viam, quo pacto ab se argentum auferam.
Age nunc jam orna te, Epidice, & palliolum in collum conjice;
Itaque assimulato, quasi per urbem totam hominem quæsiveris.
Age, si quid agis. Dii immortales, utinam conveniam domi
Periphanem! per omnem urbem quem sum defessus quærere:
Per medicinas, per tonstrinas, in gymnasio, atque in foro,
Per myropolia, & lanienas, circumque argentarias.
Rogitando sum raucus factus, pæne in cursu concidi.
Pe. Epidice. Ep. Epidicum quis est qui revocat? Pe. ego sum Periphanes.
Ap. Et ego Apœcides sum. Ep. & ego quidem sum Epidicus. sed, here, optuma
Vos video ambo advenire opportunitate. Pe. quid rei est?
Ep. Mane, sine respirem quæso. Pe. immo acquiesce. Ep. animo male est.
Recipiam anhelitum. Ap. clementer requiesce. Ep. animum advortite:
A legione omnes remissi sunt domum Thebis. Ap. *quis hoc*
Scit factum? Ep. ego ita esse factum dico. Pe. scin' tu istuc? Ep. scio.
Pe. Qui tu scis? Ep. quia ego ire vidi milites plenis viis.
Arma referunt, & jumenta ducunt. Pe. nimis factum bene.
Ep. Tum captivorum quid ducunt secum! pueros, virgines, Binos,

10. *Conjice.*] In Comœdiis & Mimis servuli fugitivi conjecto in humeros pallio & capite velato exprimebantur. Item & delicati, quos tangit Curcul. *actu* 2. 3 id faciebant, credo, vitandi Solis: cum pilei usus iis non esset. Seneca Epist. 115. de mollitie Mæcenatis: *Hunc esse, qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, ut pallio velaretur caput, exclusis utrimque auribus, non aliter quam in Mimo divitis fugitivi solent.* Lipsius.

14. *Per medicinas, &c.*] In medicinis, id est, ἰατρείοις: & in *tonstrinis*, κουρείοις: ac myropoliis, argentariisque, id est, τραπεζιτῶν ἐργαστηρίοις, ut plurimum solebant versari homines honestiores & otiosi: ut de rebus variis ibi sermocinando tempus fallerent. *Salmasius. Gymnasio.*] *Gymnasia* Romæ nulla fuisse ante Neronem, docet P. Faber JC. in Agonist.

22. *Quis hoc scit factum.*] Sic ediderunt ex Camerariano, in quo tamen testantur, *quis hoc*, adscriptum recentissima manu, & in aliis codd. desiderari. Itaque multo malim, quod est in priscis codd. & in scripto vidimus. Pe. *Sic factum*? per interrogationem. Cui belle respondet, Ep. *ego ita esse factum dico.* Gron.

31. *Id*

Binos, ternos: alius quinque: fit concurſus per vias.
Filios ſuos quiſque viſunt. PE. hercle rem geſtam bene.
EP. Tum meretricum numerus tantus, quantum in urbe omni fuit,
Obviam ornatæ occurrebant ſuis quæque amatoribus:
Eos captabant. id adeo, quî maxume animum advorterim,
Pleræque hæ ſub veſtimentis ſecum habebant retia.
Quom ad portum venio, atque ego illam illìc video præſtolarier:
Et cum ea tibicinæ ibant quatuor. PE. quîcum, Epidice?
EP. Cum illâ, quam tuus gnatus annos multos deamat, deperit.
Ubi fidemque, remque, ſeque, teque properat perdere:
Ea præſtolabatur illum apud portam. PE. viden' veneficam!
EP. Sed veſtita, aurata, ornata ut lepide! ut concinne! ut nove!
PE. Quid erat induta? an regillam induculam, an mendiculam, *Non. regillam tuniculam.*
Impluviatam? ut iſtæ faciunt veſtimentis nomina.
EP. Utin' impluvium induta eat? PE. quid iſtuc eſt mirabile?
Quaſi non fundis exornatæ multæ incedant per vias.
At tributus cum imperatus eſt, negant pendi poteſse:
Illis, quibus tributus major penditur, pendi poteſt.

Quid

31. *Id adeo qui.*] *Quî* hic capitur pro *quamobrem*; vultque eo potiſſimum animadvertiſſe, quia inſolens aliquid videbat, retia ſub veſtibus. *Gruter.*

39. *Mendiculam.*] Regillæ veſti opponit *mendiculam*, quaſi mendicis convenientem. Quidam à voce *Meddix* derivant, quæ Magiſtratum ſignificat apud Oſcos, teſte Feſto. *Douza.*

40. *An impluviatam?*] Videtur ſignificare, à ſimilitudine impluvii veſti nomen eſſe factum, ut enim *vites impluviatæ*, ſic & *veſtis impluviata*, de ſimilitudine impluviorum dicetur, quæ ea figura eſt: ut *quaternata*, quatuor quadrata lateribus undique corpus ambiat. quæ forma eſt impluviorum in cavædiis. *Gruterus.*

42. *Quaſi non fundis.*] *Impluvio* Epidici, lepide opponit *fundos* Periphanes. proinde ac ſi ſervus dixiſſet, captivam illam, quam Stratippocles demoriebatur, *impluvio*, hoc eſt, impluvii pretio indutam fuiſſe. quod nemini mirum, ſæculo præſertim ſuo videri debere oſtendit: cum pleraque pars meretricum *totis* etiam *fundis*, hoc eſt, fundorum, quibus ab amatoribus damnoſiſſimis muneratæ, pretio cultæ atque exornatæ per vias incedant. *Douza.*

44. *Illis, quibus, &c.*] Id eſt, *meretricibus.* Sententia horum iſta eſt; Tributum à magiſtratibus imperatum dicunt ſe pendere non poſſe amatores; pendunt tamen majus meretricibus, totos, nempe, fundos. *Boxhorn.*

 46. *Rallam.*]

Quid istæ, quæ vesti quotannis nomina inveniunt nova:
Tunicam rallam, tunicam spissam, linteolum cæsicium,
Indusiatam, patagiatam, caltulam, aut crocotulam.
Supparum, aut subminiam, ricam, basilicum, aut exoticum,
Cumatile aut plumatile, cerinum aut melinum. gerræ maxumæ. *Scal.* carinum.
Cani quoque etiam ademptum'st nomen. EP. qui? PE. vocant Laconicum. *Heinf.* canis quoque adeptu' st nomen.

Hæc

46. *Rallam.*] *A raritate texturæ sic dicta:* cui opponitur hic *spissa.* Nonius. *Linteolum cæsicium.*] Purum & candidum. sic dictum, vel quod cædendo ad candorem pervenerit, vel quod oras circumcisas habeat. *Nonius.*

47. *Indusiatam.*] Varro lib. 4. de L. L. *Alterius generis item duo; unum, quod foris ac palam, Palla: alterum, quod intus, à quo Intusium: id quod Plautus dicit Intusiatam.* Atque ita, per *t* scribendum esset. *Taubm.* *Patagiatam.*] *Patagium, aureus clavus, qui pretiosis vestibus immitti solet.* Nonius. *Clavus* erat plagula, quæ ab humeris in pectus demittebatur, ut erat ἐπωμὶς Græcorum; ea clavis quibusdam consita erat, in Senatoribus quidem, latioribus; in Equitibus, angustioribus: propterea tota plagula ipsa vocabatur *clavus.* Et *patagium* erat honestis matronis, quod *clavus* viris. Quod ipsum ἔτυμον clarat. Nam *patagium* dictum, quod quibusdam quasi maculis & nævis inspersum erat. πάταγος enim, nisi fallor, est morbus pestilens, quo correpti qui moriuntur, nullum indicium morbi relinquunt aliud, quam nævulos in parte corporis. *Scalig.* *Crocotulam.*] *Crocotula*, vestis erat mulierum, non virorum: & absque dubio ea est, quam Græci κροκώτιον appellant. Et Maro, cum lib. 9. Æn. dicit:

Vobis picta croco & splendenti murice vestis.

Crocotium intelligit: ut effœminatos & semiviros incessat Trojanos. *Turneb.*

48. *Supparum.*] *Supparus, lineum puellarum vestimentum, quod & subula appellatur.* Festus. Satis bene se habent vestium nomina à servo hic commemorata: nisi quod pro *subminium* scribendum est *subnimium.* Non est nomen vestis, sed alludit ad *subparum*, de quo præcessit; quasi diceret; *subnimium* potius esse vocandum, quam *subparum.* Ita scribitur pro *supparum*, quod erat vestimentum puellarum lineum, ut interpretatur Festus. *Salmas.*

48. *Ricam.*] Proprie virgineum flammeum. Turpilius: *Interea aspexi virginem in capite gestantem riculam indutam ostrinam.* Græci Poëtæ vocant καλύπτρην. *Scalig.*

49. *Cumatile.*] *Coloris marini aut cærulei, quasi fluctuum similis, fluctus enim Græcis κύματα.* Nonius. Hic color Vegetio *Venetus* dicitur, Lucretio *Thalassinus.* Ego arbitror non ita vocatam esse ob colorem, sed texturam repræsentantem fluctus, quæ & *undulata* dicta Varroni apud Nonium. *Gruter.* *Plumatile.*] *Vest. plumatilis est clavata aut ex clavis facta.* Nonius. *Cerinum.*] Pro *cerinum* veteres libri habent, *garinum* pro *carinum*, à Siculo καρὸς, pro κηρὸς, quod est cerini coloris. Nam *carinarios* alibi idem Plautus appellavit, qui eo colore vestes inficerent. *Salmas.* *Melinum.*] *Melinus*, qui mali Cydonii pallorem imitatur. alioqui *Melinus color* Plinio est candidus, à *Melo* insula, cui peculiaris est, & ubi optimus habetur. *Mellinus* vero *color* (ut quidam hic legunt) à melle, ad fuscum accedens.

50. *Cani quoque.*] Cani etiam nomen, quo antea appellabatur, quoque appellari debet, ademptum est. nonnulli enim canes *Latones* & *Laconici* appellantur.

Hæc vocabula auctiones ſubigunt ut faciant viri.
Quin tu, ut occepiſti, loquere. EP. occepere aliæ mulieres
Duæ poſt me ſic fabulari inter ſeſe: ego abſceſſi ſolens
Paulum ab illis: diſſimulabam me harum ſermoni operam dare.
Nec ſatis exaudiebam, nec ſermonis fallebar tamen,
Quæ loquerentur. PE. id lubido eſt ſcire. EP. ibi illarum altera
Dixit illi, quì cum ipſa ibat. PE. quid? EP. tace ergo, ut audias.
Poſtquam illam ſunt conſpicatæ, quam tuus gnatus deperit.
Quam facile & quam fortunate evenit illi, obſecro mulieri,
Liberare quam volt amator! quiſnam is eſt? inquit altera
Illi. ibi nominat Stratippoclem Periphanæ filium. PE. perii
Hercle! quid ego ex te audio? EP. hoc quod actum. egomet poſt, ubi illas audivi loqui,
Cœpi rurſum vorſum ad illas pauxillatim accedere,
Quaſi retruderet hominum me vis invitum. PE. intellego.
EP. Ibi illa interrogavit illam: Qui ſcis? quis id dixit tibi?
Quin hodie allatæ ſunt tabellæ ad eam à Stratippocle, eum
Argentum ſumpſiſſe apud Thebas ab Daniſta fœnore:
Id paratum, & ſeſe ob eam rem id ferre. PE. cedo, ego occidi!
EP. Hæc ſic ajebat: ſic audiviſſe ab ſe, atque ab epiſtola.
PE. Quid ego faciam nunc? conſilium à te expeteſſo, Apœcides.
AP. Reperiamus aliquid calidi conducibilis conſilii.

Nam

tur. Horatius Odâ 6. Epod.
Nam qualis aut Moloſſus aut fulvus Lacon, &c.
Sed nunc veſtes ſuas appellant *Laconicas*. Quin & Horat. *Laconicas purpuras* commemorat 2. Od. 18. *L.* In veſti nomine imponendo ademptum eſſe cani nomen jocatur ſervulus, quia λακωνικὸν genus fuit veſtis pellucidæ, & *Laconici* etiam canes noti. Heſych. λακωνικὸς χιτὼν λεπτὴ ἐσθής. Λάκαιναι κύνες etiam celebres apud Græcos. *Salmaſ.*

51. *Hæc vocabula.*] Ordo eſt: Hæc vocabula, id eſt, *veſtes ipſæ*, ſubigunt viros, ut ipſi auctionem faciant. *Auctio* pro venditione, quæ fit per augmentum pretii: cum publica rerum, vel ſine haſta, vel cum haſta in foro poſita, fit venditio: & traduntur plus offerenti. *Budæus.*

55. *Nec ſatis exaudiebam, nec ſermonis fallebar.*] Quanquam integram ſermonis ſeriem non plene percipiebam: ex quibuſdam verbis tamen, quæ arripiebam, facile quid loquerentur conjectura porro adſequi poteram. *Falli ſermonis*, dictum ut Apul. 5. Met. *curare corporis*, & *curare interfectæ virginitatis.* Colvius.

63. *Rurſum vorſum.*] Vide notas Amphitr. 5. 1. 60.

71. *Aliquid calidi.*] Livius lib. 35. *Conſilia calida & audacia, prima ſpecie læta*

Nam ille quidem aut jam hîc aderit credo hercle, aut jam adest. Ep. si æquom siet
Me plus sapere quam vos, dederim vobis consilium catum,
Quod laudetis, ut ego opinor, uterque. Pe. ergo ubi est Epidice?
Ep. Atque ad eam rem conducibile. Ap. quid istuc dubitas dicere?
Ep. Vos priores esse oportet, nos posterius dicere,
Qui plus sapitis. Ap. eja vero, age dic. Ep. at deridebitis.
Ap. Non edepol faciemus. Ep. immo, si placebit, utitor
Consilium: si non placebit, reperitote rectius.
MIHI ISTIC nec seritur, nec metitur: nisi ea, quæ tu vis, volo.
Pe. Gratiam habeo: fac participes nos tuæ sapientiæ.
Ep. Continuo arbitretur uxor tuo gnato. atque ut fidicinam *Scal. arbitrator ux.*
Illam, quam is volt liberare, quæ illum corrumpit tibi,
Ulciscare: atque ita curetur, usque ad mortem ut serviat.
Ap. Fieri oportet. Pe. facere cupio quidvis, dum id fiat modo. Ep. hem!
Nunc occasio'st faciundi, priusquam in urbem advenerit,
Sicut cras hîc aderit: hodie non venerit. Pe. quî scis? Ep. scio.
Quia mihi alius dixit, qui illinc venit, mane hic affore.
Pe. Quin tu eloquere: quid faciemus? Ep. sic faciundum censeo.
Quasi tu cupias liberare fidicinam animi gratia,
Quasique ames vehementer tu illam. Pe. quam ad rem istuc refert? Ep. rogas?

Ut

læta sunt, tractatu dura, eventu tristia. *Aliquid calidi conducibilis.*] Forte, *cati.* Scriverius.

73. *Catum.*] Verbum hoc Sabinum esse *Varro* ait: & *cata dicta,* apud Ennium, interpretatur *acuta.* eoque Ælium Sextum esse nominatum: non, ut Sapientem, sed ut acutum. Apud Cic. 1. Tuscul. *Egregie cordatus homo catus Ælius Sextus.* Servius à *καίω,* *calore ingenii,* derivat. Et hinc *Catones* dicti, auctore Plinio.

78. *Utitor.*] Recte *utitor*; non *utiminor.* nam *utitor* respicit Periphanem, cujus res agebatur: alterum vero, *reperitote*, in commune duobus dicitur. *Taubm.*

82. *Continuo arbitretur uxor.*] Mihi displicent Lambiniana: putoque dicere; continuo circumspiciatur uxor filio. Quod idem sic extulerit *Plinius* 1. epist. 14. *Petis, ut fratris tui filiæ prospiciam maritum. Arbitrari,* ad oculos refertur. Aul. act. 4. 1. *Hinc ego huc & illuc potero, quid agant, arbitrarier.* Gruter.

92. *Præsti-*

Ut enim præstines argento, priusquam veniat filius,
Atque ut eam te in libertatem dicas emere. PE. intellego.
EP. Ubi erit empta, ut aliquo ex urbe amoveas: nisi quid tua
Secus sententiá est. PE. imo docte. EP. quid tu autem, Apœcides?
AP. Quid ego jam? nisi te commentum nimis astute intellego.
EP. Jam igitur amota ei erit omnis consultatio
Nuptiarum, ne gravetur, quod velis. AP. vive sapis! & placet.
EP. Tum tute igitur calide, quicquid acturus, age.
PE. Rem, hercle, loquere. EP. & reppeii, hæc te qui abscedat suspicio.
PE. Sine me scire. EP. scibis: audi. AP. sapit hic pleno pectore.
EP. Opus est homine, qui illo argentum deferat pro fidicina.
Nam te illo non æque opus facto' st. PE. quid jam? EP. ne te censeat
Filii caussâ facere. PE. docte. EP. quo illum ab illa prohibeas,
Ne qua ob eam suspicionem difficultas eveniat.
PE. Quem hominem inveniemus ad eam rem utilem? EP. hic erit optumus.

Hic

92. *Præstines.*] Festus: *Præstinare apud Pl. est emere. & emendo tenere.* ita, *destinare*, Most. act. 3. 1. de quo quidem verbo curiosissime hîc *Acid.* Tamen expedire se non potest, quin cogatur tandem fateri utrumque & *destinare* & *præstinare* esse quod Festus & Nonius censuere. Sic & Fulgent. 2. Myth. *omnia pretio destinat, fame moritur.* Sidon Carm. 23. *Post piratica damna destinaret Plenas mercibus institor carinas.* Savaro.

100. *Suspicio.*] Libidinis: vel te fidicinam emere, ut filium ab ea prohibeas. *Lambin.*

103. *Nam te illo non æque opus facto est.*] Non est necesse, inquit Epidicus, *te illo ire*: sed alius allegandus est. Cui mox senex: *quid jam?* q. d. Cur ego non eo eam? Cui respondet servus; ne te censeat filii odio aut æmulatione facere. Non cohærent, nisi hæc lectio adferatur. Et animadvertendum est, hic se quasi corrigere Epidicum, dum antea dixerat, Senem liberare fidicinam, eo prætextu, quasi eam amet. Mox ut existiment Senes, hæc bona fide geri, & quasi sub manum nasci consilia ait: *Et repperi, hac te qui abscedat suspicio.* nempe si ipse non iveris, sed alium miseris. ideo ait, *Te eo* (scil. *ire*) *non æque opus facto est*: etsi antea dixerim te liberare debere fidicinam animi caussa. Et ideo Senex subjicit: *Quid jam?* Quasi dicat: cur mutas consilium? Sic profecto omnia erunt clarissima, quæ antea mera caligo. *Pistor.*
Ne te censeat.] Non Leno, sed ipsa fidicina. *Taubmannus.*

106. *Hic erit optumus.*] *Hic* (Apœcides:

Hic POTERIT cavere recte, Jura qui & Leges tenet.
Ap. Epidice, habeas gratiam. Ep. sed ego istuc faciam sedulo.
Ego illum conveniam, atque adducam huc ad te, quoia'st fidicina,
Atque argentum ego cum hoc feram. Pe. quanti emi potest minimo? Ep. illane?
Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minas.
Verum, si plus dederis, referam: nihil in ea re captio est.
Atque id non decem occupatum tibi erit argentum dies.
Pe. Qui dum? Ep. quia enim mulierem illam alius adolescens deperit,
Auro opulentus, magnus miles, Rhodius, raptor hostium,
Gloriosus. hic emet illam de te, & dabit aurum lubens.
Face modo: est lucrum hic tibi amplum. Pe. Deos quidem oro. Ep. impetras!
Ap. Quin tu is intro, atque huc argentum promis. ego visam ad forum:
Epidice, eo veni. Ep. ne abeas, priusquam ego ad te venero. *MSS. Cam. & Lang. abitas.*
Ap. Usque opperiar. Pe. sequere tu intro. Ep. i, numera, nihil ego te moror.

des: qui & Act. 3.4. Legum & Jurum conditor fictorque cluit) *poterit cavere, &c.* Ap. *Epidice, habeas gratiam*: scil. quod me huic muneri adhiberi vis: sed operæ non est. Atque ita, *ad te*, erit ad Apœcidem. *Pistor.*

111. *Posse emi minimo minas.*] Sic quidem libri. Sed vel invitis illis sermo Latinus dictat scribendum: *Ad quadraginta fortasse eam posse emi minimo minis.* Sic Suetonius Julio cap. 20. *Campum Stellatem agrumque Campanum divisit extra sortem ad viginti millibus civium.* Ita enim recte Casaubonus pro vulgata *ac viginti.* Sic idem Octav. 38. *Super triginta ducibus justos triumphos & aliquanto pluribus triumphalia ornamenta decernenda curavit.* Nam eodem modo dicuntur: *curavit ducibus decernendos super viginti*, & *divisit millibus civium ad viginti*, & *emi potest minis ad quadraginta.* Gronov.

113. *Atque id non decem, &c.*] Ita Columella lib. 11. c. 1. *Pecuniam domini neque in pecore neque in aliis rebus promercalibus occupet.* Scilicet in re emptâ pretium ita occupatur & hæret, quo minus ad alium usum transferri queat. Ergo *Occupare pecuniam*, est fœnori locare, aut merci impendere, & quasi exercere, ne otio & inertiâ languescat. Cic. pro Flacco, & 3. Verrina. Et hæc *pecunia occupata* dicitur. Contra, *Otiosa pecunia*, quæ domi latet, nec ullum domino fructum affert. *Taubm.*

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EPIDICUS.

NUllum eſſe opinor ego agrum in agro Attico
Æque feracem, quam hic eſt noſter Periphanes:
Quin ex occluſo atque obſignato armario
Decutio argenti tantum quantum mihi lubet.
Quod pol ego metuo, ſi ſenex reſciverit,
Ne ulmos paraſitos faciat, quæ uſque attondeant.
Sed me una turbat res ratioque: Apœcidi
Quam oſtendam fidicinam aliqua conductitiam. *Mſſ. Pall.* aliquam cond.
Atque id quoque habeo. mane me juſſit ſenex
Conducere aliquam fidicinam ſibi huc domum,
Dum rem divinam faceret, cantaret ſibi.
Ea conducetur, atque ei præmonſtrabitur,
Quo pacto fiat ſubdola advorſus ſenem.
Ibo intro, argentum accipiam ab damnoſo ſene.

3. OBſignato.] V. N. Caſ. act. 2. 1. *Armario.*] Ubi pecunia adſervatur. Cic. pro Cæl. *Tune aurum ex armario tuo promere auſa es?* Plaut. Capt. act. 4. 4. *Taubm.*

6. *Ne ulmos paraſitos faciat.*] Paraſitorum eſt menſas divitum attondere, & à divitibus ſemper aliquid abradere. Unde & Phocyllides *Aſſentatores*, qui à Paraſitis non multum differunt, *τραπεζοκόρους*, *menſarum tonſores*, indigitat. Hoc igitur dicit Epid. Metuo, ne ubi ſenex reſciverit me ſibi verba dediſſe, faciat ut ulmeæ virgæ in meo tergo ſint veluti Paraſiti, meumque corium omni ex parte attondeant. *Lamb.*

14. *Ab damnoſo ſene.*] Παθητικῶς pro infelici & multis damnis confecto. *Taub.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

EXpectando exedor miſer, atque exenteror, quomodo mihi
Epidici blanda dicta eveniant. nimis diu maceror.
Sitne quid: nec ne ſit, ſcire cupio. CH. per illam tibi copiam,
Copiam parare aliam licet: ſcivi equidem in principio

Ilico

3. PEr illam tibi copiam.] Ἕνεκα ἐκείνης εὐπορίας. Quaſi dicat: non debet tibi in Epidico tanta copiæ ſpes eſſe, ut aliam propterea negligere velis. *Lambinus.*

8. Quid

Ilico nullam tibi esse in illo copiam. ST. interii hercle ego!
CH. Absurde facis, qui angas te animi. ST. si hercle ego illum semel prehendero,
Nunquam irridere nos illum inultum sinam servom hominem.
Quid illum ferre vis? qui, tibi quoi divitiæ domi maxumæ
Sunt, is nummum nullum habes, nec sodali tuo in te copia'st.
CH. Si, hercle, habeam, pollicear lubens: verum aliquid, aliqua, aliquo modo,
Alicunde, ab aliqui, aliqua tibi spes est fore mecum fortunam.
ST. Væ tibi muricide homo. CH. qui tibi lubet mihi male loqui?
ST. Quippe tu mihi aliquid, aliquo modo, alicunde, ab aliquibus blatis,
Quod nusquam'st: neque ego id immitto in aures meas. nec mihi
Plus adjumenti ades, quam ille qui nunquam etiam natu'st.

Douz omittit, tibi, & ver. seq. leg. nullus habes.

ACTUS

8. *Quid illum ferre vis?*] Videntur hæc repugnare superioribus: nam Chæribulus semper ita locutus erat, quasi desperaret de nummaria ope per Epidicum accipienda. Itaque ordinant aliter personas, & hæc verba dant Chæribulo, sequentia leviter mutata Stratippocli. Ego vero ista, ut exstant in vett. libris, satis mihi capere videor. Nam quæ prius minabatur Epidico, pro sua spe ac necessitate dixerat. Nunc conversus ad Chæribulum: Tu vero recte pro tuo ingenio proque copia, qui etiam de illo nihil nobis promittis. Quid enim potes expectare, ut ille ferat, quum tu ipse tantis in opibus amico egenus es? *Tibi* eleganter παρέλκει. Ut in Aulul. 3. 6. *Ego te hodie reddam madidum, sed vino, probe. Tibi cui decretum est bibere aquam.* Sic enim scripti, ubi subjecerunt *Te.* Et vidit hoc Acidalius. Intelligitur, *dico.* Gronovius.

10. *Verum aliquid, &c.*] Ridicula hominis nihil habentis quod promittat oratio. *Lambin.*

12. *Muricide.*] Male in editis *murricide*, quod Scaliger pejus exponebat, quasi μυοκτόνον. Hoc est & *muricida*; nec enim *muricidus* magis dicatur quam *parricidus*. Legendum est, *murcide. Murcus murcidus*, ut *Flaccus flaccidus. Murcus* veteribus idem quod ignavus. Hinc extremis Latinitatis temporibus *Murcus* appellabant jculariter, qui sibi pollices præciderant, ne militiæ nomen darent: Ammianus: *Nec eorum aliquando quisquam ut in Italia munus martium pertimescens pollicem sibi præcidit, quos jculariter, Murcos appellant.* Inde igitur *Murcia* murcorum & murcidorum, id est, ignavorum Dea. Servius: *Alii Murciam à Murco quod est murcidum dictum volunt: pars à Dea Murcia, quæ cum ibi Bacchanalia essent, furore sacri ipsius Murcidum facerent. Murcia* unum ex Veneris cognomentis, non ipsa amoris Dea, ut *viscata, verticordia, calva*, & similia. *Salm.*

13. *Blatis.*] *Blatire & blaterare*, auctore Nonio, est *confingere, aut incondite & inaniter*, vel ut Festus, *stulte & percupide loqui.* à Græco βλάξ. *Iunius.*

15. *Nec mihi plus adjumenti ades.*] Gaudent in omnibus Mss. esse: *nec mihi plus adjumenta des:* & dicendi rationem ajunt sententiamque apertam esse. Et [scribit

ſcribit quidem Gruterus ita eſſe in omnibus Páll. ſed quod tacet, in optimo Camerariano alterum eſſe (quem plerumque ſolet ſeorſum V. C. titulo ponere) intelligimus ex eo, quod iſtud ſecutus eſt. Id quod diſerte affirmat in ſuis excerptis Pareus. Eſt in eo & ſententia aperta & dicendi ratio multo doctior. Nam *adeſſe* eſt poſitum, ut *adeſſe* dicuntur advocati, qui præſentiam commodant. *Adjumentum* autem, vel *plus adjumenti* dicitur per appoſitionem, quam vocant Grammatici, ipſe, qui debebat eſſe adjumento, ut *auxilium* pro auxiliante. Tu quidem ades mihi, ſed tua perſona non plus eſt adjumenti mihi, quam ille, qui nunquam natus eſt. Alioqui non abſurde conjiceres, *adjumentod es.* Gronovius.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

EPIDICUS, STRATIPPOCLES, CHÆRIBULUS.

FEciſti jam officium tu tuum: me meum nunc facere oportet.
Per hanc curam quieto tibi licet eſse. Hoc quidem jam periit:
Ni quid tibi hinc in ſpem referas. hoc oppido politum eſt.
Crede modo tu mihi. ſic ego ago, ſic egêre noſtri.
Pro dî immortales, mihi hunc diem dediſtis luculentum!
Ut facilem, atque impetrabilem! ſed ego hinc migrare ceſso,
Ut importem in coloniam hunc auſpicio commeatum!
Mihi ceſso, cum ſto. ſed quid hoc? ante ædes duos ſodales,
Herum & Chæribulum conſpicor. quid hic agitis? accipe hoc ſis.
ST. Quantum hic ineſt? EP. quantum ſat eſt, & plus ſatis: ſuperſit.
Decem minis plus attuli, quam tu Daniſtæ debes.
Dum tibi ego placeam, atque obſequar, meum tergum flocci-facio.
ST. Nam quid ita? EP. quia ego tuum patrem faciam perenticidam.

Aiii ne quid, &c. hoc hoſtium potitum eſt.

ST. Quid

1. FEciſti jam officium.] Dum mihi pecuniam emendæ fidicinæ dediſti. Ego etiam meum ſervi officium faciam, & te pecunia intervortam, ſenex. Nam ita ſentit. *Lambinus.*

2. *Hoc quidem.*] Δεικτικῶς argentum in marſupio. Et hæc jam ſecum ſolus loquitur.

3. *Hoc oppido, &c.*] Hæc ſpectio albi aſperique nummi, valde Scenam juverit.

6. *Ut facilem.*] Ἐλλειπτικῶς. quam facilem præbuit ſenex ſe noſter & impetrabilem. *Camer.*

7. *Ut importem.*] Allegoria, ducta à more veterum Rom. qui ſolebant commeatum ad exercitum, in colonia aliqua poſitum præſidii cauſſa, impoſitum auſpicato portare; idque auſpicato faciebant, ne interciperetur, *Lambinus.*

13. *Perenticidam.*] Analogia ſuadet ſcribendum eſſe *pericidam.* Sicut enim à pater dicitur *paricida*, à parens *parenticida*, à Deus *Deicida* (quomodo) Judæum haud

St. Quid istuc est verbi? Ep. nihil moror vetera & vulgata verba,
Peratim ductare: at ego follitim ductitabo.
Nam leno omne argentum abstulit pro fidicina: ego resolvi:
Manibus his dinumeravi; pater suam natam quam esse credit.
Nunc iterum ut fallatur pater, tibique auxilium apparetur,
Inveni viam. ita ego suasi seni, atque hanc habui orationem,
Uti, quom redisses, ne tibi ejus copia esset.
St. Euge, euge! Ep. ea jam domi est pro illa. St. teneo. Ep. nunc auctorem
Dedit mihi ad hanc rem Apœcidem, is apud forum manet me:
Quasi quoi emeret, caveat. St. haud male. Ep. jam ipse cautor captu' st. *Scal.* quasi quæ emeret.
Ipse in meo collo tuus pater cruminam collocavit.
Is adornat, adveniens domi extemplo ut maritus fias.
St. Uno persuadebit modo, si illam, quæ adducta est mecum,
Mihi ademsit Orcus. Ep. nunc ego hanc astutiam institui.
Deveniam ad lenonem domum egomet solus. eum ego docebo,

Si

haud raro vocant veteres Christiani) ita à pera, *pericida*, qui peram exenterat, evacuat, & sic quasi occidit. Neque sic peribit Plauto, quem captat, jocus. qui est & manet in ambiguo vocum, *paricidæ* & *pericidæ*. Boxhorn. *Perenticidam* recte se habet, & melius versui convenit quam *pericidam*. Præterea omnes libri ita legunt. Cogitandum est Plautum multa talia fingere sine ulla analogia & ratione. Satis illi fuit quod vulgus intelligere posset nomen illud à *pera* factum esse, & lusisse auctorem in ambiguo vocum *parenticidæ* & *perenticidæ*. Salmas.

15. *Peratim ductare.*] Mallem ego *peratim ductitare*: ut significaverit Epidicus, nihil curare se vulgo usitata *Dicendi genera aut protrita vocabula rerum*, in quibus est illud, quod servi non nauci protinus Triumphum se commeruisse, vel saltem *Ovatione* dignos deputant, si forte herum suum *peratim*, id est, perpauxilli argenti modo, & quantilli *peræ* unius laxitas sit capax, defraudaverint. Etenim sic, *Ductitare*, expono: quasi dicas, argento circumducere. Suspicorque omnem sententiæ istiusce argutiolam in duobus adverbiis illis, *Peratim* & *Follitim*, hoc est, in modi sive mensuræ ejus differentia, quanta inter *peram* & *follem* est, consistere. *Douz.*

21. *Ea jam domi est pro illa.*] Miratur Diffaldæus, quomodo puella dicatur domi esse, quam primum in ædes ait intromitti scena sequente: & multa molitur corrigendo. Sed hæc verba sunt accipienda de altera fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, quæ introducta erat pro filia. Et forte sic Plautus scripsit: *pro filia*, inquam; Nam testatur Gruterus istud esse quidem in Cam. sed manu secunda. Alii codices *pelia* vel *pellia*. Gron.

23. *Quasi quoi emeret, caveat.*] Quasi caveat ei, cui emeret, nempe Periphani. *Caveat*, id est, satis accipiat à lenone prædibus & prædiis. *Lamb.*

30. *Minas*

Si qui ad eum adveniant, ut sibi datum esse argentum dicat
Pro fidicinâ. argenti minas se habere quinquaginta.
Quippe ego qui nudiustertius meis manibus dinumeravi
Pro illâ tuâ amicâ, quam pater suam filiam esse retur.
Ibi leno sceleratum caput suum imprudens alligabit,
Quasi pro illa argentum acceperit; quæ tecum adducta nunc est.
CH. VORSUTIOR es, quam rota figularis. EP. jam ego parabo
Aliquam dolosam fidicinam, nummo conducta quæ sit:
Quæ se emptam simulet, quæ senes duo docta ludificetur.
Eam ducet simul Apœcides ad tuum patrem. ST. ut parate! *Acid.* ut perite.
EP. Eam permeditatam meis dolis, astutiisque onustam *Pont.* præmeditatam.
Mittam. sed nimis longum loquor: diu me estis demorati.
Hæc scitis jam, ut futura sint. abeo. ST. bene ambulato.
CH. Nimis doctus ille est ad malefaciendum. ST. me quidem certo
Servavit consiliis suis. CH. abeamus intro hinc ad me.
ST. Atque aliquanto lubentius quam abs te sum egressus intus.
Virtute atque auspicio Epidici cum prædâ in castra redeo.

30. *Minas se habere quinquaginta.*] Atqui de *triginta* tantum constat ex ult. Scena. Quærit *Acidalius* colorem & verum, quo tegat œconomiæ hunc errorem: sed utrum invenerit nescio. Dicamus interea, Epidicum vernili ingenio & jactantia summam apud alios verbis exaggerasse: quod solet fieri.

36. *Dolosam.*] Falsam, & aliam ab ea, quæ jam domi est: non illam, quam se empturum putat senex. *Lambinus.*

37. *Docta.*] A me fallaciis instructa. Terent. Eun. *perdocta est probe.*

ACTUS TERTII, SCENA TERTIA.

PERIPHANES, APOECIDES, SERVUS.

NON ORIS CAUSSA modo homines æquom fuit

1. NON *oris caussa.*] Seneca nat. Q. 1. 17. *Inventa sunt specula, ut homo ipse se nosceret. Multa ex hoc consecuta: primo sui notitia: deinde & ad quædam consilium. Formosus, ut vitaret infamiam; deformis, ut sciret redimendum esse virtutibus, quicquid corpori deesset; juvenis, ut flore ætatis admoneretur, illud tempus esse discendi, &*

Sibi habere ſpeculum, ubi os contemplarent ſuum:
Sed qui perſpicere poſſent cor ſapientiæ,
Igitur perſpicere ut poſſint cordis copiam. *Acid. verſ. 11. facit 4.*
Ubi id inſpexiſſent, cogitarent poſtea,
Vitam ut vixiſſent olim in adoleſcentia.
Vel quaſi egomet, qui dum filii cauſsâ cœperam
Ego me excruciare animi, quaſi quid filius
Meus deliquiſſet med erga: aut quaſi non plurimum
Malefacta mea eſſent ſolida, in adoleſcentiâ.
Profecto DELIRAMUS interdum ſenes.
Fuit conducibile hoc quidem meâ ſententiâ.
Sed meus ſodalis it cum prædâ Apœcides.
Venire ſalvom mercatorem gaudeo.
Quid fit? Ap. dii deæque te adjuvant. Pe. omen placet.
Ap. Quoi omini omnes ſuppetunt res proſperæ.
Sed tu hanc intro jubeas abduci. Pe. heus foras
Exite huc aliquis. duce iſtam intro mulierem,
Atque audin'? Ser. quid vis? Pe. cave ſiris cum filiâ
Mea copulari hanc; neque conſpicere: jam tenes?
In ædiculam iſtanc ſeorſum concludi volo.
DIVORTUNT mores virgini longe ac lupæ.
Ap. Docte & ſapienter dicis. NON NIMIS poteſt
Pudicitiam quiſquam ſuæ ſervare filiæ.
Edepol næ iſtam tempore gnato tuo

Sumus

di, & fortia audendi; ſenex, ut indecora canis deponeret, & de morte aliquid cogitaret. Ad hoc rerum natura facultatem nobis dedit, noſmetipſos videndi.

3. *Perſpicere poſſent cor ſapientiæ.*] Lege: *ſed qui perſpicere poſſint cordis copiam, Igitur perſpicere ut poſſint cor ſapientiæ.* Scriv. *Cor ſapientiæ.*] Ab interpunctione laborat locus. Scribendum: *ſed qui perſpicere poſſent cor, ſapientiæ, Igitur perſpicere.* Et intelligendum ex ſuperioribus: *ſapientia habendum ſpeculum fuit; igitur,* id eſt, ea cauſa vel gratia, *ut perſpicere poſſent cordis copiam,* ſive quid ſapientiæ habuerat in corde. Vid. 3. Obſerv. 29. *Gronov.*

7. *Vel quaſi.*] Id eſt, ἀντίκα: exempli cauſſa; Ut ego ipſe, qui, &c. *Quaſi* pro *quemadmodum.* Taubmannus.

10. *Solida.*] Iſtud *ſolida,* converti debet ad *malefacta.* Sic Seneca alibi, *ſolidam* vocat *nequitiam,* quæ radices egit. *Gruter.*

12. *Fuit conducibile.*] Scil. tale ſpeculum habere.

13. *Cum præda.*] Venit cum fidicina filio erepta. Ita quidem ſenes arbitrantur; ſed falſo. *Lambin.*

19. *Siris.*] Pro *ſiveris* à ſino. *Taubman.*

25. *Tempore.*] Tempeſtive ante filium ſumus mercati, J. Gulielm. veriſim. lib. 2. 19. *Tempori,* idem quod oportune, tempe-

Sumus præmercati. PE. quid jam? AP. quia dixit mihi
Jamdudum se alius tuum vidisse hîc filium.
PE. Hanc edepol rem apparabat. AP. plane hercle hoc quidem est.
Næ tu habes servom graphicum, & quantivis precii!
Non caru' st auro contra. ut ille fidicinam
Fecit nescire prorsus, se esse emptam tibi!
Ita ridibundam atque hilarem huc adduxit simul. *Scal.* illam ridib. &c.
PE. Mirum, hoc, qui potuit fieri? AP. te pro filio
Facturum dixit rem esse divinam domi,
Quia Thebis salvos redierit. PE. recte institit. *Lamb.* rectam instiut. *sc. viam.*
AP. Immo ipsus illi dixit, conductam esse eam,
Quæ hîc administraret ad rem divinam tibi,
Facturum hoc dixit, rem esse divinam tibi domi.
Ego illic me autem sic assimulabam quasi
Stolidum, cum bardum me faciebam. PE. immo ita decet.
AP. Res magna amici apud forum agitur. ei volo
Ire advocatus. PE. at quæso, ubi erit otium,
Revortere ad me extemplo. AP. continuo hîc ero.
PE. NIHIL HOMINI amico est opportuno amicius:
Sine tuo labore, quod velis, actum est tamen.
Ego si allegassem aliquem ad hoc negotium
Minus hominem doctum, minusque ad hanc rem callidum,
Os sublitum esset. itaque me albis dentibus

Meus

tempestive: idemque efferebant *tempore*, ut *heri*, *here*, luci, luce. Vide notas Perf. act. 5. 1.

29. *Graphicum.*] *Graphicus*, ad unguem factus, ut, *Horat*. venustus scitoque ingenio, & quasi pictoris manu expolitus. γράφειν, pingere: γραφὶς, stilus, penicillus. *Scalig.*

30. *Non caru' st auro contra.*] *Vænire contra aurum*, est magno vænire. ita enim veteres semper fere dicebant, metaphora à lance momentanea, in qua appendebatur æs, nam quod præponderat, id *contra* esse, hoc est, ἀντιῤῥέπειν dicebant. Inde *æs contrarium* vocabant *æs grave*. auctore Festo: scilicet ἀντίῤῥοπον. *Scaliger.*

36. *Ipsus illi.*] Epidicus fidicinæ.

40. *Stolidum.*] *Stolidi* vocantur non tam stulti & excordes, quam tetri & molesti, illepidi, quos Gr. μοχθηροὺς καὶ φορτικοὺς dicunt: Ter. Scaurus. *Bardus à tarditate ingenii: à Græco, quod illi tardos βραδεῖς appellant*, auct. Festo. Videtur translatum verbum à re rustica. *Stolones* enim vocant agricolæ in arboribus fruticationem inutilem, inquit *Plin.* 1. c. 1.

42. *Advocatus.*] *Qui defendit alterum in judicio, aut Patronus dicitur, si orator est: aut Advocatus, si aut jus suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut Cognitor, si præsentis causam novit, & sic tuetur, ut suam.* Asconius.

48. *Albis dentibus.*] Significatur cachin-

Meus derideret filius meritiſſumo.
Atque hæc STULTITIA' ſt me illi vitio vortere;
Egomet quod factitavi in adoleſcentiâ:
Quom militabam, pugnis memorandis meis
Eradicabam hominum aureis, quando occœperam.
Sed hic quis eſt, quem huc advenientem conſpicor,
Suam qui undantem chlamydem quaſſando facit?

chinnatio, & riſus effuſior; in quo dentes denudantur. *Camer.*

52. *Pugnis memorandis meis.*] Sic omnes ſcripti. Scioppius *memorandus*, quia apud Apulejum invenit, *dolo memorandi.* Sed aliter Appulejus, aliter Plautus eo verbo utuntur. Nam *pugnis memorandis meis* eſt pugnas meas commemorando. Perſa 1. 1. *ita fio miſer quærendo argento mutuo.* Sic Cicero & Livius paſſim. *Gronovius.*

53. *Eradicabam.*] Ita *Horat.* in Arte, de odioſo recitatore: *tenet occiditque legendo.*

55. *Undantem chlamydem.*] Habitum inceſſumque glorioſi, nimis pol graphice expreſſit: ab Afranio item adumbratum, in Pompa, *Tene tu: in medio nemo eſt: magnifice volo fluctuatim ire ad illum.* ubi *fluctuatim* pro *jactanter & ſolute* ſumptum exponitur à Nonio. *Veſtis undans* hic eſt, quæ in inceſſu criſpatur, præſertim dum ſuccuſſatur corpus. qua ratione *undantes habenas* dixit Virgil. 12. Æn. ỳſ. 471. quaſi undatim criſpantes, dum ab auriga commoventur. *H. Iun.* Contra de inceſſu modeſto ac minime ſuperfluo perelegantia ſunt illa Petronii: *Quo oculorum mollis illa petulantia? quo inceſſus tute compoſitus, & ne veſtigia quidem pedum extra menſuram aberrantia, &c.* Seneca Nat. Q. l. 7. 31. *Tenero & molli inceſſu ſuſpendimus gradum.* Woweriuss.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MILES, PERIPHANES, FIDICINA.

Cave præterbitas ullas ædes, quin roges,
Senex ubi habitat Periphanes Platenius.
Incertus tuum cave ad me retuleris pedem.
PE. Adoleſcens, ſi iſtunc hominem, quem tu quæritas,
Tibi commonſtraſſo, ecquam abs te inibo gratiam?
MI. Virtute belli armatus promerui, ut mihi
Omnes mortales deceat agere gratias.
PE. Non repperiſti, adoleſcens, tranquillum locum,

Ubi

1. *Cave.*] Servum ſuum anteambulonem alloquitur miles. *Boxhorn.*

2. *Platenius.*] Non dubitamus nomen illud populi corruptum eſſe, itaque reſcribendum:

Senex ubi habitat Periphanes Plothenius.

Plothenius eſt Πλωθειεὺς ex Egeïde tribu. Stephanus: Πλωθειά, δῆμος Αἰγηΐδος φυλῆς. ὁ δημότης, Πλωθειεὺς, καὶ Πλωθεύς. *Petitus.*

8. *Tranquillum locum.*] Captant vocabulum *tranquillum* & tanquam rem arcanam proferunt Periphanem manu vel de gloria certare malle. Sane τὸ *tranquillum*

Ubi tuas virtutes explices, ut postulas.
Nam STRENUIORI deterior si prædicat
Suas pugnas, de illius ore fiunt sordidæ.
Sed istum quem quæris Periphanem Platenium,
Ego sum, si quid vis. MI. nempe quem in adolescentiâ
Memorant apud reges, armis, arte duellicâ
Divitias magnas indeptum? PE. immo si audias
Meas pugnas, fugias manibus demissis domum.
MI. Pol ego magis unum quæro, meas quoi prædicem;
Quam illum qui memoret suas mihi. PE. hìc non est locus:
Quin tu alium quæras, quoi centones farcias.
MI. Animum advorte, ut, quod ego ad te venio, intellegas.
Meam amicam audivi te esse mercatum. PE. attate!
Nunc demum scio ego hunc, qui sit; quem dudum Epidicus
Mihi prædicavit militem. adolescens, ita'st
Ut dicis. emi. MI. volo te verbis pauculis,
Si tibi molestum non est. PE. non edepol scio;
Molestum non est, nisi dicis quid velis.

MI. Mihi

quillum eleganter & non trito more pro commodo, vacuo, nihil ubi sit impedimenti, ubi non obloquutor. Sed certamen, quod minatur juxta ignavus & gloriarum plenus ad ignavum & gloriarum plenum, omne est verborum, non manus, ideo *de illius ore fiunt sordidæ*; nimirum dum alter contra majores explicat. Hæc est tempestas, quæ ostentatori tranquillum non sinat; nihil majus aut gravius. *Gronov.*

16. *Manibus demissis.*] *Fugere demissis manibus*; est contentissimo cursu fugere: nam tales solent manus dimittere & jactare: quod Græci dicunt παρασείειν τὰ χεῖρε. Aristoteli est φεύγειν παρασείοντα. Contentius enim currimus, manus demissas habentes, & circum latera jactantes. *Casaub.*

19. *Cui centones farcias.*] Assentior iis, qui voluerunt *sarcias*, vel ob Lucilii locum, *sarcinatorem esse summum, suere centonem optime.* Suuntur & *sarciuntur* centones, non *farciuntur.* Isidor. 1. Orig. 38. *Centones apud Grammaticos vocari solent, qui de carminibus Homeri vel Virgilii ad propria opera, more centonario, ex multis hinc inde compositis in unum sarciuntur corpus ad facultatem cujusque materiæ.* Quæ ille descripsit ex Tertulliano de præscriptionibus cap. 39. *Homerocentones etiam vocari solent, qui de carminibus Homeri propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus. Et utique fæcundior, divina literatura ad facultatem cujusque materiæ.* Gronov.

26. *Molestum non est nisi dicis.*] Sic Codex unicus, & explicat Gruterus: molesta non erit oratio, si dixeris quæ ego velim; sin quæ tu velis, erit molesta. Camerarius, *mihi si dicis.* Douza, *nisi dicis quid velim.* Gulielmius, *Non. ædepol scio. Molestum non est mihi; si dicis.* Dissaldæus:

 scio

Mi. Mihi illam ut tramittas: argentum accipias.
Pe. Habeas. Mi. nam quid ego apud te parcam proloqui?
Ego illam hodie volo facere libertam meam,
Mihi concubina quæ sit. Pe. te absolvam brevi:
Argenti quinquaginta mihi illa empta est minis.
Si sexaginta mihi denumerantur minæ,
Tuas possidebit mulier faxo ferias:
Atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres agro.
Mi. Estne empta mihi hæc? Pe. istis legibus habeas licet.
Mi. Conciliavisti pulchre. Pe. heus, foras educite,

Quam

scio molestum non esse. Post omnes velim: *Non ædepol scio, Molestumne sit, nisi dicis quid velis.* Haud possum tibi dicere, molestumne sit futurum an non, nisi prius loquentem audiero. Præ se fert enim, se nec scire nec divinare, quid miles esset dicturus, etsi satis suspicabatur. *Gronovius.*

28. *Habeas.*] Nulla hic opus mutatione, quam vult Dissaldæus. Nondum quidem Periphani de pretio cum milite convenerat; nihilominus subintelligitur. Habeas, inquit, illam, ubi mihi pro illâ, quæ empta mihi est quinquaginta minis, argentum solveris. *Boxhorn.*

33. *Possidebit mulier faxo ferias.*] Miles dixerat, se fidicinam facere velle libertam suam. Periphanes respondet; mulierem possessuram militis ferias, si pro eâ, ut oportet, satisfecerit. *Feriæ* hic sunt, quas herus servæ facit, eâ libertate donatâ. Sed & addit Periphanes futurum id ea lege, si miles ex agro Attico fidicinam *exoneret*, id est, alio evehat. Metuebat enim Periphanes, ne fidicinæ in Attica manentis amoribus filius perderetur. *Feriæ* dicuntur, remissio laboris. Ita induciæ, *belli feriæ. Possidebit ferias tuas*, quas tu illi facies, libertate donatæ, à servili opere & labore immuni. *Boxhorn.* Legendum, *Tuas residebit mulier faxo ferias*, id est, tibi mulier feriabitur, tibi cessabit, tuas ferias celebrabit. *Residere ferias* dicebant pro feriari, quia resides manebant per feriarum tempus, nec quicquam operis faciebant. Idem Plautus in Capteiv. act. 3. scen. 1. *Venter gutturque resident esuriales ferias.* Citant ad eum locum interpretes, locum ex Cicerone lib. 2. De Legibus, qui vulgo corruptissimus est. Sic enim legitur, *Denicales feriæ, quia residentur mortuo.* Immo scribendum, *Nec vero tam denicales quæ à nece appellatæ sunt, quia residentur mortuis.* In sequenti versu apud Plautum scribi quoque debet, *atque ita profecto, ut eam ex hoc exoneres sacro*, pro agro. Sacra semper cum feriis, & feriæ cum re sacra quæ in his fiebat. Cum igitur dixisset, si sibi sexaginta à milite denumerarentur minæ, futurum ut ea mulier quam petebat, ejus ferias resideret: addit, atque ita quidem ut exoneraret eam ex hoc sacro, id est, ex sacro feriis; cum non amplius ejus residere deberet ferias, sed militis cui dabatur, ut eum coleret. Dabis, inquit, mihi pro ea sexaginta minas, ut tuas residere possit ferias, & meo sacro liberetur. *Tuas residebit ferias*, id est, tua erit; & de feriis intelligit privatis, quæ à solis domesticis celebrabantur, ut erant dies natales, denicales, & aliæ. Festus: *Privatæ feriæ vocantur, sacrorum propriorum, velut dies natales, operationes, denicales.* Quæ igitur alicujus residet privatas ferias, ejus est propria & domestica, vel ancilla. Inde explicandus ille versus. *Salmas.*

34. *Ut eam ex hoc exoneres.*] Q. d. meam domum edaci & inutili muliere, tanquam onere leves. Vel *agrum* accipe, pro tota terra Attica: & est hypallage, pro hunc agrum ea exoneres. *Lamb.*

36. *Conciliavisti pulchre.*] *Bene, ac pulchre conciliare*, est vili emere: contra *Mac*

con-

Quam introduxistis fidicinam. atque etiam fides,
Ei quæ accessere, tibi addam dono gratiis.
Age, accipe hanc sis. MI. quæ intemperiæ te tenent?
Quas tu mihi tenebras cudis? quin tu fidicinam *Scal.* terebras trudis,
Produci intus jubes. PE. hæc ergo est fidicina.
Hìc alia nulla'st. MI. non mihi nugari potes.
Quin tù huc producis fidicinam Acropolistidem?
PE. Hæc, inquam est. MI. non hæc, inquam, est: non novisse me
Meam rere amicam posse? PE. hanc, inquam, filius
Meus deperibat fidicinam. MI. hæc non est ea.
PE. Quid? non est? MI. non est. PE. unde hæc igitur gentium est?
Equidem hercle argentum pro hac dedi. MI. stulte datum
Reor, atque peccatum largiter. PE. immo hæc ea'st,
Nam servom misi, qui sectari solet meum
Gnatum. ipse hanc emit fidicinam. MI. hem! istic homo
Articulatim te concidit; senex, tuus
Servos. PE. quid? concidit. MI. *nihil*: sic suspicio'st. *Heins.* mihi sic suspicio est.
Nam pro fidicinâ hæc supposita est tibi.
Senex, tibi os est sublitum plane & probe.
PE. Ego illam requiram jam, ubi ubi est. bellator, vale,
Euge: frugi Epidice, frugi es: pugnâsti. homo es,
Qui me emunxisti mucidum, minimi pretì.
Mercatus te hodie est de lenone Apœcides?
Ehodum. FI. ego istunc hominem nunquam audivi ante hunc diem,
Neque me quidem emere quisquam ullâ pecuniâ
Potuit: plus jam sum libera quinquennium.

PE. Quid

conciliare, care & magno pretio. Omnis enim conventio est conciliatio. *Donatus*.

37. *Fides.*] Citharam.

53. *Nihil: sic suspicio est.*] Sic quidem Langianus. Sed Cam. & Pall. τὸ *nihil* ignorant: ignorat & ille, qui Boxhornii fuit. Nec ullus huic voci hic usus est. Quin & videtur ex personæ vocabulo *Mil.* nata. Taubmanno suum os & hypocrisin remittimus. *Gronov.*

58. *Qui me emunxisti.*] Metaphora servilis & jocosa. Græcis ἀπομύττειν. Me, tanquam puerulum, cujus nasus mucoris plenus, omnisque consilii expers est, delusum argento spoliasti. Phorm. act. 4. sc. 4. *Emunxi argento senes.* Lamb.

PE. Quid tibi negotii eſt meæ domi igitur? FI. audies.
Conducta veni, ut fidibus cantarem ſeni,
Dum rem divinam faceret. PE. fateor me omnium
Hominum eſſe Athenis Atticis minimi preti.
Sed tu noviſtin' fidicinam Acropoliſtidem?
FI. Tam facile, quam me. PE. ubi habitat? FI. poſtquam libera'ſt, ubi
Habitet dum, incerto ſcio. PE. eho! ain'? quis eam liberaverit,
Volo ſcire, ſi ſcis. FI. id quod audivi audies.
Stratippoclem audivi Periphani filium
Abſentem curaviſſe ut fieret libera.
PE. Perii hercle! ſi iſthæc vera ſunt planiſſume,
Meum exenteravit Epidicus marſupium.
FI. Hæc ſic audivi: nunquid me vis cæterum?
PE. Malo cruciatu ut pereas, atque abeas cito.
FI. Fides non reddis? PE. neque fides, neque tibias.
Propera igitur fugere hinc, ſi te dii amant. FI. abiero.
Flagitio cum majore poſt reddes tamen.
PE. Quid nunc? qui in tantis poſitus ſum ſententiis,
Eumne ego ſinam impune? immo etiamſi alterum
Tantum perdundum eſt, perdam potius, quam ſinam
Me impune irriſum eſſe habitum, depeculatum eis.
Sic data eſſe verba præſenti palam!

Atque

66. *Athenis Atticis.*] Ut diſtinguat ab aliis Athenis, quarum quinque aut ſex recenſet. *Stephanus.*

79. *Flagitio.*] Id eſt, efflagitatione, convitio ſeu pipulo potius, & quidem muliebri: non, dedecore; ut vult Monſtrolienſis. *Douza.* Vide notas Merc. act. 2. 3. & in primis Curc. act. 3.

80. *In tantis poſitus ſum ſententiis.*] In ſex ſeptem interpretationibus, quas afferunt, nulla vera. *Poni in ſententia* eſt præſcribi ſententiæ auctorem. Solebant autem pſephiſmatibus & decretis liberarum civitatum præponi nomina illorum, qui eorum auctores fuerant. Inde apud Demoſthenem: Ἐπὶ ἄρχοντος Μνησιφίλου, Ἑκατομβαιῶνος ἕνῃ καὶ νέᾳ, φυλῆς πρυτανευούσης Πανδιονίδος, Δημοσθένης Παιανιεὺς εἶπεν. Et rurſus: Πρυτανεία φυλῆς Ἱπποθοωντίδος, Ἀριστοφῶν Κολυττεὺς πρόεδρος εἶπεν. Hinc illud apud Gellium 18, 3. *Quod ſi proba iſta hæc & honeſta ſententia eſt, quæſo vos, non ſinamus eandem dehoneſtari turpiſſimi auctoris contagio.* Vide reliqua & noſtrum quartum Obſervationum. Eſt ergo, *qui in tantis poſitus ſum ſententiis,* cujus in ſententiam toties populi pſephiſma factum & nomen meum præſcriptum habuit. *Gronov.*

85. *Atque*

Atque me minoris facio præ illo, qui omnium
Legum atque jurium fictor, conditor cluet.
Is etiam sese sapere memorat; MALLEUM
Sapientiorem * * manubrio.

85. *Atque me minoris.*] Suspicari possumus, hæc ex alicujus priorum Poëtarum fabula quapiam, jocose inserta à Plauto. *Camer.*

86. *Fictor, conditor.*] *Iuris conditores*, dici Jurisconsultos, quibus auctoritas à Principe data erat jura condendi, obviam satis est. Credo tamen ita ambigue id prolatum à Periphane, ut *conditor* penult. longa intelligi posset, respectu ad *jurium* notionem vulgarem. In eadem ambiguitate videtur lusisse & Arnob. l. 7. *Cupientes addiscere, quid cum pultibus Deo sit, quid cum libis, quid diversis cum farribus confectionis jure multiplici atque impensarum varietate conditis.* Douz.

88. *Sapientiorem * * manubrio.*] Lacuna potest variis modis repleri, sed sensus idem erit, qui ex lectione Lambini efficitur, quem satis probo. Posset enim legi, *Malleum, Sapientiorem quasi dicas manubrio.* Scribitur in antiquis editionibus; *Malleum sapientior ut est malo hærens .... manubrium.* Si hæc vetus lectio, ex ea optima & elegantissima posset elici sententia, scribendo:

Is etiam sese sapere memorat, malleo
Sapientius ut sit male hærens manubrium.

Ille vero, inquit, cum adeo sit fungus ac stupidus, etiam sese sapere prædicat, ut si manubrium, male hærens, diceret se malleo sapientius. Manubrium quidem sapientius malleo, quia sine manubrio inutilis malleus. Et potest jactare manubrium se magis sapere quam malleum. Sed male hærens manubrium incommodum est atque inutile, ac falso id jactat quod sit sapientius malleo. Talis erat ille senex, qui se sapere memorabat, cum à servo delusus esset. *Salmas.* *Malleum sapientiorem manubrio.*] Vix est, ut hic aliquid supplendum existimem; nisi ab ingenio prudentis lectoris. Absque menda aut vitio ullo accipio proverbium in duos æque stolidos & stultos, quorum alter nimio plus sibi sapere videtur. Nam & malleus & manubrium, sapiunt tantundem, id est, ambo nihil. Et, ut alia sunt ruri, alia in foro nata, sic hoc videtur ab officina exiisse, & inter operas fabriles initium habuisse. Nihil facilius & propius, quam ut verba Plauti, ut nunc sunt, accipiamus prorsus quasi essent: *Is etiam sese sapere memorat, quod est perinde, quasi dicas Malleum sapientiorem manubrio:* Gronov.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHILIPPA, PERIPHANES.

SI quid est homini miseriarum, quod miserescat, miser ex animo est. *Douz.* misera ex animo id, &c.

Id

1. *MIser ex animo.*] *Miser* subintelligitur *homo*, quod ἀπὸ τοῦ κοινοῦ repetendum. Sic ergo legendum; *Si quid est homini miseriarum, quod miserescat miser ex animo. Id ego experior.* Si quid miseriarum homini eveniat, quare ex animo doleat, id ego experior. Hæc scripseram, cum in Codice Mſ. Salmasiano nostroque τὸ *est*, quod in vulgatis repetitum hoc versiculo legitur, abesse deprehendi. Et abesse debet, à sciolo repetitum. *Boxhorn.* *Si quid est homini miseriarum.*] Alterum *Est* sane ignorant scripti, non tamen posterius, sed prius. Sic enim omnes: *Si quid homini miseriarum.* etiam ille, in quo se id abesse scribunt deprehen-

Id ego experior, quoi multa in unum locum confluunt, quæ meum
Pectus pulsant simul: multiplex ærumna me exercitam habet: paupertas,
Pavor territat mentem animi, neque ubi meas collocem spes,
Habeo usquam munitum locum. ita gnata mea hostium est potita:
Neque ea nunc ubi sit nescio. PE. quis illæc est mulier, timido
Pectore peregre adveniens, quæ ipsa se miseratur? PH. in his dictus est
Locis habere mihi Periphanes. PE. nominat hæc: credo ego
Illî hospitio usus invenit. PH. pervelim mercedem dare — *Scal.* usus venit.
Qui monstret eum mihi hominem, aut ubi habitet. — *Lamb.* ubi ille habet.
PE. noscito ego hanc.
Nam videor, nescio ubi, me vidisse prius. estne ea an non
Est, quam animus retur meus? PH. Dî boni! visitavi antidhac.

PE. Certe

hendisse: sic & Palatini. Sed quomodo interpretantur *miserescat*, doleat? Immo *miseresco* est misereor: *miseresco tui* & *miserescit me tui* est misereor tui & miseret me tui. Sic Terent. & Virgil. loquuntur. Ergo scribendum: *Si quid homini miseriarum, quod miserescat miseri ex animo, est, Id ego experior*. Sensus ob quod miserescat vel misereat homines istius miseri ex animo: quo is miser mereatur misericordiam. Postremum, ut in Sticho: *Credo ego miseram fuisse Penelopam Soror ex animo*. Trucul. 2. 2. *Ut misera matres sollicitæque ex animo sunt*. Gronov.

4. *Mentem animi.*] Præstantissimam & intimam animi partem. *ὡς ἐν σώματι ὄψις, οὕτω νοῦς ἐν ψυχῇ*, inquit *Aristot.* Hæc autem sæpissime ita conjuncta à bonis scriptoribus leguntur:

—— *animi vix mente videtur.*

Catullus:

Mens animi tantis fluctuat ipsa malis.

Passerat.

5. *Hostium est potita.*] Capta est ab hostibus, ita vers. abhinc 30. item Capt. act. 1. 1. ubi notas vide. ita, *potiri herorum*, est in herorum potestatem venire. *Potiri mali*, pro opprimi à malo, & in ejus tanquam potestatem venire, dixisse Terent. Phorm. act. 3. 1. J. Guilielm. docet.

7. *Ipsa se miseratur.*] Miseram se misere ac dolenter prædicat sive lamentatur. Vide notas Rud. act. 1. 3.

9. *Illi hospitio usus.*] Nihil mutandum in hoc versu, sed sola interpunctione adhibita sanandus, hoc modo: *Credo ego, illi hospitio usus. invenit.* Nominaverat Periphanem mulier peregrina priusquam eum videret. Dicit Periphanes, huic mulieri ut opinor, hospitio usus, id est, opus est. Et per ironiam addit, *invenit*. Videtur, inquit, hospitium hæc quærere, & meo velle uti cum me nominet. Invenit hospitium quo opus habet. Sed ironice hæc dicit, invenit, scil. id quo usus illi est hospitium. *Salmas.*

14. *Pudi-*

PE. Certe ea eſt, quam in Epidauro pauperculam memini comprimere.
PH. Plane hic ille eſt, qui mihi in Epidauro primus pudicitiam
Pepulit. PE. quæ meo compreſsu peperit filiam, quam domi
Nunc habeo. PH. quid ſi adeam? PE. haud ſcio an congrédiar, ſi hæc ea eſt.
PH. Sin eſt is homo, ſicut anni multi me dubiam dant. PE. longa
Dies meum incertat animum. ſin ea eſt, quam incerto autumo, hanc
Congrediar aſtu. PH. muliebris adhibenda mihi malitia nunc eſt.
PE. Compellabo. PH. orationis aciem contra conferam.
PE. Salva ſis. PH. ſalutem accipio mihi & meis. PE. quid cæterum?
PH. Salvos ſis: quod credidiſti, reddo. PE. haud accuſo fidem.
Novin' ego te? PH. ſi ego te novi, animum inducam uti noveris.
PE. Ubi te viſitavi? PH. inique injurius. PE. quid jam? PH. quia
Tuæ memoriæ interpretari me æquom cenſes. PE. commode
Fabulata es. PH. mira memoras. PE. hem, iſtuc rectius.
Meminiſtin'? PH. memini id. PE. in Epidauro. PH. ah, guttulâ
Pectus ardens mihi aſperſiſti. PE. virgini pauperculæ,
Tuæque matri me levare paupertatem. PH. tun' is es,
Qui per voluptatem tuam in me ærumnam obſeviſti gravem?
PE. Ego ſum. ſalve. PH. ſalva ſum, quia te eſse ſalvom ſentio.
PE. Cedo

14. *Pudicitiam pepulit.*] Id eſt, virginitatem mihi eripuit. Livius: *Expugnavit decus muliebre.* quod Apul. *interficere virginitatem*, dixit. *Taubmannus.*

22. *Quod credidiſti, reddo.*] Nempe *ſalutem*: quam abs te quaſi creditam accepi. Bacchid. *Quin tu primum reddis ſalutem, quam dedi?*

25. *Interpretari.*] Interpretem fieri. *D.*

26. *Mira memoras.*] Scil. cum dicis, me ſcitè loqui: cum id à natura fœminarum abſit. *Lamb.*

27. *Ah, guttula.*] Vide Adag. *Adſperſiſti aquam*, & not. Milit. act. 4. 8.

30. *Obſeviſti gravem.*] V. N. Trucul. 2. 6. *Qui vim magni doloris per voluptatem tuam condidiſti in corpus, &c.* Eleganter & honeſte ſolent veteres agri-

PE. Cedo manum. PH. accipe. ærumnosam & miseriarum compotem
Mulierem retines. PE. quid est, quod voltus te turbat tuus?
PH. Filiam, quam ex te suscepi. PE. quid eam? PH. eductam perdidi.
Hostium est potita. PE. habe animum lenem, & tranquillum face:
Domi meæ eccam salvam & sanam: nam postquam audivi ilico
Ex meo servo illam esse captivam, continuo argentum dedi
Ut emeretur. ille eam rem adeo sobrie & frugaliter
Accuravit, ut alias res est impense improbus.
PH. Fac videam, si me vis. PE. eho Canthara statim jube
Acropolistidem prodire filiam ante ædes meam,

Ut

culturæ vocabula transferre ad rem voluptarum. de quo dicit Asin. act. 5. 2. Amph. act. 2. 2. & alibi.

32. *Compotem.*] Id est, plenam.

33. *Quid est quod vultus te turbat.*] Princeps codicum, *quod duoitus*: unde plerique posteriores librarii fecerunt, *quod digitus*, frustra arreptum & explicatum viris doctis: quum non aliud id significet quam *quod voltus*, ut vidit Gruterus. Sed præterea scribendum suspicor: *quod voltus se turbat tuus.* Gronovius.

38. *Ille eam rem, &c.*] In omnibus libris, nisi quos *Lambin.* & *Douz.* depravarunt, est:

—— *Meus servus eam rem sobrie & frugaliter*
Accuravit, ut alias res ille est impense improbus.

Alias res τὰ ἄλλα, cæterum, sive quod ad cæterum attinet, cætera, ad cætera: pro quo simpliciter dici poterat, *alias*, quod vulgo perperam pro adverbio habetur. *Schopp.*

41. *Acropolistidem prodire.*] Camerarius censet hoc non oportere esse nomen filiæ Periphanis, quum sit fidicinæ alterius, amicæ Stratippoclis: & suspicatur legendum *Telestidem* vel *Acrotelestidem.* Cui multis verbis, nulla ratione, repugnat Lambinus. Acropolistis vocabatur fidicina, quam prius amaverat Stratippocles, & nunc ab eo fastiditam paullo ante petebat miles ab sene, qui eam filiam putabat: quod non nesciebat Camerarius. Eodem nomine apud mangonem vel venditorem erat appellata, quam nunc amabat Stratippocles, & mox esse cognoscit sororem suam. Eodemque nomine putabat esse Periphanes fidicinam ab Epidico conductam, quam jusserat emi senex pro amici filia. Unde tot Acropolistides? Quid affert momenti ad rem idem tribus personis attributum nomen? Deinde ubi agnoscitur ab Epidico Periphanis filia, act. 5. scen. 1. ỳs. 30. constanter omnes omnino scripti codices: *Telestidem.* Ergo non dubito, quin hic vera sit altera Camerarii suspicio, & *Telestidem* legendum, non *Acropolistidem.* Sed & liber optimus: *Eho istinc Canthara jube*: sine τῷ *statim.* Scribe *eho, istinc, Canthara, jube Foras Telestidem prodire filiam ante ædis meam.* Præcedenti quoque versu delevimus τὸ *vivere*, quod in nullo est scriptorum. sufficit: *Fac videam si me vis.* nempe videre salvam. Vel etiam: *Eho, i statim Canthara.* Nam illud dictant & alii codices. Vossianus secundus: *cantari statim.* Vossianus tertius & Junianus: *Canthara i statim.* Gronov.

8. Orna-

Ut ſuam videat matrem. PH. remigrat animus nunc demum mihi.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

FIDICINA, PERIPHANES, PHILIPPA.

QUid eſt, pater, quod me exciviſti ante ædîs? PE. ut matrem tuam
Videas, adeas, venienti des ſalutem atque oſculum.
FI. Quam meam matrem? PE. quæ exanimata exequitur aſpectum tuum.
PH. Quis iſtæc eſt, quam tu oſculum mihi ferre jubes? PE. tua filia.
Hæccine? PE. hæc. PH. egone oſculum huic dem? PE. cur non, quæ ex te nata ſit?
PH. Tu homo inſanis. PE. egone? PH. tute. PE. cur? PH. quia ego hanc quæ ſiet,
Neque ſcio, neque novi, neque ego hanc oculis vidi ante hunc diem.
PE. Scio quid erres, quia veſtitum atque ornatum immutabilem
Habet hæc. PH. ALITER CATULI longe olent, aliter ſues. nego
Eam noviſſe, quæ ſit. PE. pro Deum atque hominum fidem!
Quid? ego lenocinium facio? qui habeam alienos domi, MS. Larg. alienas domi.

Atque

8. *ORnatum immutabilem.*] Sicut hærere hic non debebant interpretes, ita feriari potuiſſent correctorum manus. *Immutabilis* derivatur ab *immuto.* ubi *in* vim augendi habet. *Immutabilem* vero potius dixit, quam, *immutatum*; quia non tantum filiæ habitus & ornatus mutatus, ſed & indies mutandus erat: cum olim, ſicut & noſtræ ætatis petulantia, veſtitus ornatuſque, præſertim fœminarum, certam formam, vel modum, ut nunc loquuntur, non haberet in quo conſiſteret. Sic venuſte à Calpurnio Ecl. II. dicitur, *mutabilis arbor. Mutabilis induet arbor Ignotas frondes, & non genitalia poma.* Mutabilis arbor, quæ alienis frondibus & ramuſculis ſubinde inſertis aliter atque aliter comitur. *Boxhorn.*

9. *Aliter catuli, &c.*] Vult mater: quemadmodum nemo ambigit hæſitatque in hiſce diſtinguendis beſtiis; ita neque ſe dubitare hanc mulierem aliam eſſe à filia ſua. *Taubmannus.*

22. *Plau-*

Atque argentum egurgitem domo prorſum. quid tu ; quæ patrem
Tuum vocas me, atque oſculare ? quid ſtas ſtupida ? quid taces ?
FI. Quid loquar vis ? PE. hæc negat ſe tuam eſse matrem. FI. ne fuat,
Si non volt. equidem hâc invitâ tamen ero matris filia.
Non me iſtanc cogere æquom eſt meam eſse matrem, ſi ne volt.
PE. Cur me igitur patrem vocabas ? FI. tua iſtæc culpa eſt, non mea.
Non patrem ego te nominem, ubi tu tuam me appelles filiam ?
Hanc quoque etiam, ſi me appellet filiam, matrem vocem.
Negat hæc, filiam me ſuam eſse, non ergo hæc mater mea eſt.
Poſtremo hæc mea culpa non eſt: quæ didici, dixi omnia.
Epidicus mihi magiſter fuit. PE. perii! PLAUSTRUM perculi.
FI. Nunquid ego ibi peccavi ? PE. Si hercle te unquam *audivero* patrem
Me vocare, vitam tuam ego interimam, *peſſuma*. FI. non voco.
Ubi voles pater eſse, ibi eſto: ubi noles, ne fueris pater.
PH. Quid ? ob eam rem hanc emiſti, quia tuam gnatam ratus ? quibus
De ſignis agnoſcebas ? PE. nullis. PH. quare filiam
Credidiſti noſtram ? PE. ſervos Epidicus dixit mihi.
PH. Quid ſi ſervo aliter viſum eſt ? non poteras noviſse, obſecro ?

PE. Quid

22. *Plauſtrum perculi.*] Id eſt, everti ac perturbavi rem, falſa emptione. Donatus ruſticum ait Proverb. *Pæne plauſtrum perculit*: ubi ait Eunucho ſervus, *Perculeris tu jam me*, id eſt, impellendo perturbaveris. Feſtus: *Plauſtrum perculi dicebant antiqui ab eo, qui pede onuſta plauſtra, perculit, id eſt, evertit. quod poſtea abiit in proverbium.* Camer. Accipiendum enim ſemper de eo, qui evertit ac perturbat rem. Verbum *Perculeris*, eſt, ut Grammatici loquuntur, potentiale: hoc eſt, *pæne perculiſti*. ἤδη τεχχηλίσας, ἤδη πρηνίξειας ἄν με. *Scalig.*
Plauſtrum perculi.] Proverbium ruſticum, cui originem dedit aliquis male ſedulus & opera vehemente, qui plauſtrum inæquale & altera rotarum in altiorem orbitam depreſſa inclinatum, veritus, ne in eam partem procumberet, ſubeundo tam immodice levavit, ut idem plauſtrum in alterum latus everteret. Sic Periphanes queritur, ſe dum ſuſtentare ac ſuffulcire rem, domumque cupit, tam prompte obnixe egiſſe, ut eandem afflixerit. *Gronov.*

34. *Cir-*

PE. Quid ego? qui illam, ut primum vidi, nunquam vidi poſtea.
PH. Perii miſera! PE. ne fle, mulier: intro abi, habeto animum bonum.
Ego illam reperiam. PH. hinc Athenis civis eam emit Atticus:
Adoleſcentem equidem dicebant emiſſe. PE. inveniam, tace:
Abi modo intro, atque hanc aſſerva Circam, Solis filiam.
Ego relictis rebus Epidicum operam quærendo dabo:
Si invenio, exitiabilem ego illi faciam hunc, ut fiat diem.

34. *Circam.*] *Circam* interpretantur *veneficam*: nec vere, nec apte. Nemo ſcilicet homo patrem ſuum, niſi matris teſtimonio fidem habeat, agnoſcere poteſt. Fatetur Telemachus Ὀδυσ. α. Quos autem Venus volgivaga & πάνδημος varie procreavit, iis nec mater ipſa certum patrem aſſignare poteſt. Sed evenit etiam, ut quis aliquando nec patrem noſcat. Solem unicum certo ſibi ſciat parentem. Hominem enim à Sole & homine generari, Phyſici affirmant. Sic eleganter & acute luſit Comicus in nomine Circes, quæ Solis filia. itaque fidicinam Solis filiam nuncupavit: quia, ut Circe fingitur Sole prognata; ita hæc fidicina, quam & pater & mater noſſe negabant, Solem ſibi tantummodo parentem poterat nominare. *Rigalt.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

STRATIPPOCLES, EPIDICUS, DANISTA, VIRGO.

MAle morigerus mihi eſt Daniſta, qui de me argentum non petit,
Neque illam adducit quæ empta ex præda eſt. ſed eccum incedit Epidicus.
Quid illuc eſt, quod illi caperat frons ſeveritudine?
EP. Si undecim Deos præter ſeſe ſecum adducat Juppiter,
Ita

3. ILli *caperat frons ſeveritudine?*] *Caperat* pro *caperatur*, id eſt, rugis contrahitur, & aſperatur. Tractum à caprorum frontibus criſpis, auctore Nonio. Vel à cornuum caprinorum ſimilitudine, ut *Feſto* placet. Hinc *frons caperata*, pro, triſti & ſevera.

4. *Si undecim Deos.*] Duodecim dii magni ſunt, quos Cicero tralate *Deos majorum gentium* vocat: & quorum nomina hoc diſticho incluſit Ennius:

Iuno, Veſta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iovi, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Duodecim illi dii, Enniano hoc diſticho incluſi, νοητοὶ ſunt ſecundum Gentium credulitatem, αἰσθητοὶ vero magnam partem ſunt ac viſibiles juxta Platonicos. Hos νοητοὺς veteres Philoſophi appellarunt, quod ſola mente eorum numen comprehenderetur; potentia vero intelligeretur ex iis rebus, quas humanis uſibus neceſſarias inveniſſent ac prodidiſſent. Septem quidem ex his qui planetæ αὐτόχειρα ſunt, in ſphæris propriis ſingu-

Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.
Periphanem emere lora vidi: aderat ibi una Apœcides.
Nunc homines me quæritare credo. ſenſerunt: ſciunt
Sibi data eſſe verba. St. quid agis, mea commoditas? Ep. quod miſer.
St. Quid eſt tibi? Ep. quin tu mihi adornas ad fugam viaticum,
Priuſquam pereo. nam per urbem duo defloccati ſenes
Quæritant me, in manibus geſtant copulas ſecuncias.
St. Habe bonum animum. Ep. quippe ego, quoi libertas in mundo ſita' ſt?
St. Ego te ſervabo. Ep. edepol me illi melius, ſi nacti fuant.
Sed quis eſt hæc muliercula, & illic gravaſtellus qui venit?
St. Hic

Lamb. ſecun-duas.

ſinguli fixi inerrabant. Reliqui tamen haud minus ſuas ſphæras habere crediti, per quas & noſcitabantur. *Salluſtius* ſphæram duodecim illorum Deorum in ſuperiores & inferiores dividit. Sex ſuperiores ponit Jovis, Martis, Apollinis, Mercurii, Veneris, Dianæ, quibus adnumeranda Saturni, quæ communis eſt & Cereris: item Æther, qui Minervæ adſignatur. Reliquæ quatuor inferiores ab eo cenſentur; Terra Veſtæ, Aqua Neptuni, Ignis Vulcani, Aër Junonis. Hæ decem ſphæræ ſunt, reſtant duæ Saturni & Ætheris: hanc occupabat Minerva, illam Ceres. *Salmaſ.*

10. *Defloccati ſenes.*] Id eſt, calvi: ſumpta metaphora à veſtibus, quæ fratillos ſuos, id eſt, villos amiſerunt: quæ & *decotes* ſive *decutes*, id eſt, detritæ dicebantur. *Scalig.*

11. *Copulas ſecuncias.*] Vetus Codex Camerarii habet *copulas ſecuncias*; placeret legi cum Scaligero *ſeſcuncias*, qui recte interpretatur ſeſquipollicem craſſitudinem. Lectiones aliæ omnes nugatoriæ. Melius tamen putem ſcribi, *copulas ſemuncias* pro *ſemunciarias*, id eſt copulas quibus clitellæ religantur in mulis clitellariis. Nam *ſemuncia* exponitur in Gloſſis κανθήλιον, id eſt, clitellæ, & earum mentio apud Catonem de R. R. *Salmaſ.*

12. *Quippe ego, cui libertas in mundo.*] Quaſi dicat. quidni ego bonum animum habeam, cui libertas parata eſt domi? Ironia ſervilis. *In mundo eſſe dicebant antiqui, cum aliquid in promptu eſſe volebant intelligi.* Feſtus. *Lambinus. Libertas in mundo.*] Homo bonus, qui allevit, Epidicum non aliter ſe liberum fore putare, quam ſi fugiat, & fiat κοσμοπολίτης, adeo infrequens lector Plauti fuit, ut neſciret, quid eſſet toties ei frequentatum *eſſe in mundo*. Gronov.

14. *Gravaſtellus.*] *Gravaſtellus* rectum eſt, & idem plane eſt, qui & *ravaſtellus*. *Gravus* idem quod *ravus*, qui ravi eſt coloris. Sic *gnavus* & *navus* idem, *Gnævus* & *nævus*; *gnoſco* & *noſco*: *gnatus* & *natus*. Quod dicitur *gravedo* à qua gravedinoſi, quæ eſt κόρυζα, id verbi non eſt à gravitate, ſed dicitur pro *ravedo*, vel *ravido*, quod idem eſt ac *ravis*. nempe κορυζα. *Gravus* igitur & ravus idem. Unde *gravaſter* & ravaſter, ut calvaſter. Unde ὑποκορισтικόν, ravaſtellus & gravaſtellus, *Salmaſ.* Video ut defendat hanc vocem ὁ πάνυ & intercipiat conjecturam Meurſii. *Ravaſtellus.* Scio etiam exſtare apud Feſtum, licet aliter

ST. Hic eſt Daniſta: hæc illa eſt autem, quam emi ex præda. EP. hæccine'ſt?
ST. Hæc. eſtne ut tibi dixi? aſpecta. EP. hæc? ST. contempla, Epidice.
Uſque ab unguiculo ad capillum ſummum eſt feſtiviſsuma.
Eſtne? conſidera: ſignum pictum pulchre videris.
EP. Ex tuis verbis meum futurum corium pulchrum prædicas:
Quem Apelles atque Zeuxis duo pingent pigmentis ulmeis.
ST. Dii immortales, otioſe iſse admiror. pedibus pulmoneis
Qui perhibetur, prius veniſset, quam tu adveniſti mihi.
DA. Hæc edepol remorata med eſt. ST. ſiquidem iſtius gratia
Es remoratus, quod iſta voluit, nimium adveniſti cito.
DA. Age, age, abſolve me atque argentum numera, ne comites morer.
ST. Pernumeratum eſt. DA. tene cruminam: huc inde. ST. ſapienter venis. *Acid.* ſapienter mones.
Opperire dum effero ad te argentum. DA. matura. ST. domi eſt.
EP. Satin' ego oculis utilitatem obtineo ſincere, an parum?

E Phi-

aliter interpretetur Barthius *Graviſtallus*, etſi in Feſto ſcripto fuiſſe notet *Gravaſcellus*. Voſſianus *granaſcellus*. Propemodum ſuſpicor antiquiſſimum eſſe mendum, & voluiſſe Plautum vel *bradyſceles* βραδυσκελὴς tardigradus, aut *rhaboſceles* ῥαιβοσκελὴς loripes. Et utrumvis convenit tardo inceſſui, quem accuſat in homine verſu 21. *Gronovius.*

19. *Ex tuis verbis.*] Si picta ſunt pulcra; meum tergum pulchrum futurum eſt: namque pigmentis ulmeis, id eſt, virgis ex ulmo, à Senibus quaſi pictoribus pulcre pingetur. Per *Apellem & Zeuxim*, Periphanem & Apœcidem ſignificat. *Lamb.*

21. *Pedibus pulmoneis.*] *Pedes pulmoneos* intelligit, qui panticibus ulceroſi ſunt. Niſi referatur ad Proverbium πλεύμων, de ſtupido. Vel potius dixerit *pedes pulmoneos*, tumidos: ſicuti Plinius l. 15. c. 14. *pulmonea* quædam *poma* vocata ait, id eſt, ut ipſe interpretatur, *ſtolide tumentia*. In Vet. Gloſſario, *Pantices*, ἕλκε ἐπὶ τραχήλου τῶν κτηνῶν exponuntur. *Scalig.*

26. *Sapienter venis.*] Cum crumena ſcilicet, cui indam pecuniam.

28. *Satin' ego, &c.*] Alibi dicit, *Satin recte oculis utor?* id eſt, ſatiſne clare oculis proſpicio, an ſecus? Eleganter: Utilitas hic non aliud quam Uſus: non χρησιμότης, ſed χρῆσις. Et hæc eſt propria ac priſca notio. Auctor ad Heren. lib. 4. *ſi idoneus eſſe poteſt ad eas utilitates & aptus, quæ deſiderantur ab equo.* Poſtea, quia quicquid uſum ſui præſtat, commodum adferr, factum ut pro iis *Utilitas* acciperetur. *Meurſ.*

29. At

E Philippa matre natam, ac Thebis, Epidauri ſatam,
Videon' ego Teleſtidem te Periphani filiam?

VI. Quis tu homo es, qui meum parentum nomen memoras, & meum?

EP. Non me noviſti? VI. quod quidem nunc veniat in mentem mihi.

EP. Non meminiſti me auream ad te afferre natali die?
Lunulam atque anellum aureolum in digitum? VI. memini, mi homo.

VI. Tune is es? EP. ego ſum, & iſtic frater tuus eſt, alia matre, uno patre.

VI. Quid, pater meus? vivu' ſt? EP. animo liquido & tranquillo es, tace.

VI. Dii me ex perdita ſervatam cupiunt, ſi vera autumas.

EP. Non habeo ullam occaſionem, ut apud te falſa fabuler.

ST. Accipe argentum hoc, Daniſta, hic ſunt quadraginta minæ.
Si quid erit dubium, immutabo: DA. benefeciſti! bene vale.

ST. Nunc enim tu mea es. VI. ſoror quidem edepol, ut tu æque ſcias.

Salve

29. *Ac Thebis Epidauri.*] Ἀσύστατα hæc arguit Petitus ad leges Atticas: nam ſi Thebis ſata atque nata eſt, non igitur Epidauri: & conjicit, *ac te Bois Epidauri*: fuiſſe enim Boas vel Bœas urbem in confinio Laconices & Epidaurenſium. Sed fallitur. Nam erat quidem ſata Epidauri Teleſtis, ſed matre Thebana Philippa, quæ compreſſa à Periphane Epidauri dein redux in patriam peperit, ibique educavit filiam. Fuerat autem bellum geſtum ad Thebas, atque in eo capta Teleſtis act. 2. 2. 22. Igitur mutanda diſtinctio: *E Philippa matre natam ac Thebis, Epidauri ſatam.* Vel ſi mavis: *E Philippa matre natam à Thebis, Epidauri ſatam.* Nam *matre à Thebis* eſt matre Thebana. Ut Livio *Turnus Herdeonius ab Aricia*, Florus *ab Etruria Vejentes.* Gronov.

33. *Non meminiſti.*] Si bene diſtinguas, ſanus eſt locus. *Non meminiſti me auream ad te afferre natali Lunulam, atque anellum aureolum in digitum?* Ut *aurea* cum *lunula* conſtruatur. *Boxhorn.* Lunata fibula reliquis frequentior olim fuit. Et talis forſan hæc Plauti lunula, quam Lambinus & Douza rotundam lunæ more gemmam putabant. *Ioh. Rhodius. Me auream.*] Inter me, & *auream* eſt lacunula in V. C. unde *Camerar.* ſuſpicatur leg. *minam auream.* quæ fuiſſet inſtar aurei Luſitani, cujus pretium aureorum decem. Obſervandum etiam, veteres die natali munera ab amicis clientibuſque accepiſſe. *Meurſ.*

36. *Animo liquido, &c.*] Eſto animo curis ſoluto & minime ſollicito. Turn. l. 10. Pſeud. act. 3. 3. quem Aul. act. 1. 2. *animum defæcatum* dixit. *Taubmannus.*

41. *Æque ſcias.*] Juxta mecum. *D.*

44. *Id*

Salve frater. ST. ſanan' hæc eſt? EP. ſana, ſi appellat ſuum.
ST. Quid? ego modo huic frater factus; dum intro eo atque exeo?
EP. QUOD BONI EST, id tacitus taceas tute tecum, & gaudeas.
ST. Perdidiſti, & reperiſti me, ſoror. EP. ſtultus tace.
Tibi quidem, quod ames, domi præſto' ſt fidicina operâ meâ:
Et ſororem in libertatem idem operâ concilio meâ.
ST. Epidice, fateor. EP. abi intro, ac jube huic aquam calefieri.
Cætera hæc poſterius faxo ſcibis, ubi erit otium.
ST. Sequere hac me, mea ſoror. EP. ego ad vos Theſprionem juſsero
Huc tranſire. ſed memento, ſi quid ſæviunt ſenes, *Douz. ſæviant.*
Suppetias mihi cum ſorore ferre. ST. facile iſtuc erit.
EP. Theſprio, exi iſtac per hortum, affer domum auxilium mihi.
Magna res eſt: minoris multo facio, quam dudum, ſenes.
Remeabo intro, ut accurentur advenientes hoſpites.
Eâdem hæc intus edocebo, quæ ego ſcio, Stratippoclem.
Non fugio. domi adeſse certum' ſt. neque ille haud objiciet mihi
Pedibus ſeſe provocatum. abeo intro. nimis longum loquor.

44. *Id tacitus taceas.*] Utrum *teneas* an *habeas?* Gronovius.

45. *Perdidiſti.*] Scil. me amantem: quia frui te non potero, cum ſis ſoror. *Reperiſti.*] Scil. fratrem: quem perdideras, & quem fratrem eſſe neſciebas. *Lambinus.*

48. *Aquam calefieri.*] Ut lavet peregre adveniens. Vide notas Truc. act. 2. 3.

57. *Neque illud haud.*] Duæ negationes, ut & ſuprà, & alias ſæpe, negativè Græciſmo. Bacchid. *Neque ego haud committam*: cum & Auſ. Popma lib. 2. c. 9. De uſu antiq. locu.

58. *Pedibus ſeſe provocatum.*] Scil. ad curſuram, ſeu currendi certamen. Nimis feſtivum. Qui enim in decurſione prior eſt, is modo non laceſſere & quaſi provocare, ne dicam tarditatem concurſori ſuo exprobrare videtur. *Douza.*

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

PERIPHANES, APOECIDES, EPIDICUS.

SAtin' ille hic homo ludibrio nos vetulos decrepitos duos
Habet?

DEcrepitos.] A lucerna vel candela, quæ ultimum expirans crepitum edere ſolet. hoc enim eſt *decrepare*: ut apud Perſ. *deſtertere.* A veteribus Græ-

Habet? AP. immo edepol tu quidem miserum me habes miseris modis.
PE. Tace sis modo. sine me hominem apisci. AP. dico ego tibi jam, ut scias.
Alium tibi te comitem melius quærere: ita, dum te sequor,
Lassitudine invaserunt misero in genua flemina.
PE. Quot illic hodie me exemplis ludificatu'st, atque te?
Ut illic autem exenteravit mihi opes argentarias.
AP. Apage illum à me, nam ille quidem Vulcani irati est filius:
Quaqua tangit, omne amburit; si prope astes, æstu calefacit.
EP. Duodecim Deis plus quam in cœlo est Deorum immortalium!
Mihi nunc auxilio adjutores sunt, & mecum militant.
Quicquid ego malefeci, auxilia mihi & suppetiæ sunt domi.
Apolactizo inimicos omnes. PE. ubi illum quæram gentium?
AP. Dum sine me quæras, quæras mea caussa vel medio in mari.
EP. Quid me quæris? quid laboras? quid hunc sollicitas? ecceme.
Num te fugi? num ab domo absum? num oculis concessi tuis?
Nec tibi supplico. vincire vis? hem, ostendo manus. *Deux en* ostendo.
Tu habes lora: ego te emere vidi. quid nunc cessas? colliga.
PE. Ilicet. vadimonium ultro mihi hic facit. *MSS.* facis.
EP. quin colligas?

PE. Edepol

ciæ magistris *decrepitus* exponitur ὑπέργηρος, τετυμβωμένος, ἐφθὸς, γέρων ταχυθάνατος. *Scalig.*

5. *Flemina.*] Dicuntur *Flemina*, auctore Festo, *quum labore viæ sanguis defluit circa talos, & tumorem facit.* idem fere cum *boa* & *tama.* Glossarium: ὁ τοὺς πόδας φλεγμαίνειν. Et hæc nimirum erunt κέδματα Hippocratis. In *Absyrti* etiam libro de equis, leguntur φλεμέλια. Sicut enim fluxus in pedes à Romanis vocari ait. hæc erunt igitur *flemina.* Camer.

9. *Si prope astes.*] Malim; *si prope abstes, calefacit*, quia certe, si prope quis ad ignem adstet, amburetur & tangetur ab igni: sed si *abstet prope*, calefiet tantum. Trucul. act. 2. sc. antep. *Quæ me hic reliquit, atque abstitit.* Vox autem, *æstu*, inducta est è libris Lang. *Schopp.*

10. *Duodecim.*] Gloriosa servuli exultantis oratio. Est autem constructio paulo impeditior hac sententia: Sunt mihi jam adjutores duodecim dii, plures quam sunt dii in cœlo. *Camer.*

19. *Ilicet.*] *Semper*, Ilicet *finem rei significat: ut*, Actum est. *dictum per* συνκοπήν. *Sic judices de concilio dimittebantur,*

Pe. Edepol mancipium scelestum. Ep. te profecto, Apœcides,
Nihil moror mihi *precatorem*. Ap. facile exoras, Epidice.
Mss. mihi de præfacil.
Ep. Eho quid agis? Pe. tuon' arbitratu? Ep. meo hercle vero, atque haud tuo,
Colligandæ hæ sunt tibi hodie. Pe. at non lubet. Ep. non colligo.
Pist. non? colliga.
Pe. At mihi magis lubet solutum te rogitare. Ep. at nihil scies.
Ap. Tragulam in te injicere adornat. nescio, quam fabricam facit.
Ep. Tibi moram facis, cum ego solutus asto, alliga, inquam, colliga.
Pe. At mihi magis lubet solutum te rogitare. Ep. at nihil scies.
Pe. Quid ago? Ap. quid agas? mos geratur. Ep. frugi es tu homo, Apœcides.
Pe. Cedo manus igitur. Ep. morantur nihil, atque arcte colliga.
Nihil vero obnoxiose. Pe. facto opere arbitraminor.
Mss. Lang. Nihil obnoxio, id est, innocenti.
Ep. Bene hoc habet: age nunc jam ex me exquire: rogita quod libet.
Pe. Qua fiducia ausus primum, quæ empta est nudius tertius,
Filiam meam dicere esse? Ep. libuit: ea fiducia.
Pe. Ain' tu? lubuit? Ep. ajo: vel da pignus, ni ea sit filia.

Pe. Quam

tur, supremâ dicta quum præco prænuntiasset, Ilicet: *quod significat*, Ire licet. *Donatus.*

25. *Tragulam in te injicere adornat.*] Id est, dolum aliquem in te struit. Allegoria à re militari. *Tragula*, genus teli hastæ non multum absimile, quæ vel manu vel tormento mittitur, & atrociter sauciat, ac plerunque è corpore non tam retrahenda est, metu magni doloris & profusionis sanguinis, quam hinc vel inde decidenda, ut è vulnere sic cum minore noxa recipiatur. *Tragulæ* etiam piscatorum verricula sive retia vocantur: à trahendo. *Turneb.*

34. *Vel da pignus, &c.*] Lego; *Vel da pignus ni emsim filiam. Emsim* pro emissim, quod est emerim. Non ait servus eam fidicinam esse Periphanis filiam, alioquin mentiretur atque hæreret in luto: sed se emisse filiam Periphanis: quod certe verum erat; nempe eam quam secum advexerat Stratippocles. Sic senem captat. *Dissald.*

36. In

PE. Quam negat novisse mater? EP. ni ergo matris filia est,
In meum nummum, in tuum talentum pignus da. PE. enim istæc captio'st,
Sed quis ea est mulier? EP. tui gnati amica, ut omnem rem scias.
PE. Dedin' tibi minas triginta ob filiam? EP. fateor datas:
Et ego argento illam me emisse amicam filii fidicinam,
Pro tuâ filia. istis adeo te tetigi triginta minis. *MSS.* iste abo re tetigi.
PE. Quomodo me ludificasti de illa conductitia, *Ali.* ludificasti.
Fidicina? EP. factum hercle vero, & recte factum ju dico.
PE. Quid postremo argento factum est, quod dedi? EP. dicam tibi.
Neque malo homini, neque benigno, tuo dedi Strattippocli. *Cam.* neque indigno.
PE. cur dare ausus? EP. quia mihi libitum est. PE. quæ hæc malum, ferocia est?
EP. Etiam inclamitor quasi servos? PE. cum tu es liber gaudeo.
EP. Merui, ut fierem. PE. tu meruisti? EP. vise intro. ego faxo scies.
Hoc ita esse. PE. quid est negotii? EP. jam ipsa res dicet tibi
Abi modo intro. PE. hei, non illuc temere'st! asserva istunc, Apœcides.
AP. Quid illuc, Epidice, est negotii? EP. maximâ hercle injuriâ
Vinctus asto, quojus hæc hodie operâ inventa est filia.
AP. Ain' tu te illius invenisse filiam? EP. inveni, & domi est

Sec

36. *In meum nummum.*] Nummus servorum est, talentum dominorum. *Douza. Enim istæc captio est.*] *Enim*, initio orationis pro *etenim* positum, hodie insolens: sed veterum etiam classicorum auctoritate non caret. Terent. Phorm. act. 5. 7. CH. *Enim solus nequeo.* Hecyra: *Enim lassam tum ajebant.* Cicero ad Attic. 4. *Macroni vix videor præsto esse. enim auctionem, &c.* Popma.

40. *Te tetigi, &c.*] Est genus figuræ quod vocant Græci μείωσιν, Latini *Imminutionem* aut *Extenuationem*. Eo qu uti volent, ubi quis alium percusserit pupugeritque, aut insigniter etiam læserit, *tetigisse* dicunt. Ea caussa est, cu nonnunquam ipsum *tangendi* verbum idem valeat, quod percutere, pungere, lædere. *Muret.*

44. *Neque benigno, tuo.*] *Benignus* opponitur *homini frugi.* Taubm.

55. Eg

Sed UT ACERBUM EST, pro benefactis cum mali messem metas!
AP. Quemne hodie per urbem uterque sumus defessi quærere?
EP. Ego sum defessus reperire, vos defessi quærere.
PE. Quid istic oratis opere tanto? meruisse intellego,
Ut liceat merito hujus facere. cedo tu, ut exolvam manus.
EP. Ne attigas. PE. ostende vero. EP. nolo. PE. non æquom facis.
EP. Nunquam, hercle, hodie nisi supplicium mihi das, me solvi sinam.
PE. Optumum atque æquissumum oras. soccos, tunicam, pallium
Tibi dabo. EP. quid deinde porro? PE. libertatem. EP. at postea?
Novo liberto opus est quod pappet. PE. dabitur. præbebo cibum.
EP. Nunquam, hercle, hodie nisi me orassis, solves. PE. oro te, Epidice,
Mihi ut ignoscas, si quid imprudens culpâ peccavi meâ.
At ob eam rem liber esto. EP. invitus do hanc veniam tibi,
Nisi necessitate cogar. solve sane, si lubet.

55. *Ego sum defessus.*] Quæ de discrimine, quod est inter *invenire* & *reperire*, hic disserunt interpretes, vana sunt, neque huc faciunt. Sententia est: Ego fessus sum quærendo, quod repperi, vos fessi quærendo, quod non reppereristis. *Boxhorn.*

59. *Supplicium mihi das.*] Nisi mihi das pœnas, id est, nisi mihi satisfacis. Unde & Ter. Adelph. 3. 2. vs. 15. *Satis mihi habeam supplicii.* Lambin.

62. *Quod pappet.*] Scribendum *papet* unico *p*. Transtulit autem à potu ad cibum: nam proprie est *papare*, sugere. *Papæ* enim & ὑποκοριστικῶς *Papillæ*, antiquitus dicebantur capitula mammarum, teste Festo. Igitur à *Papa* est *papare*; ut à *Ruma*, *rumare*. Quod autem Varro apud Non. *Papas* dicit à pueris appellari cibos; nihil id sententiæ nostræ adversatur: nam lac tam cibum quam potum præstabat illis initio: & ut paullatim solidioribus cibis adsuefierent, crustula & talia panificia infriabantur, & sic porrigebantur: ut etiam hodie fit. Hoc lac, ut & mammam, anxie flagitantes, *Pa Pa* syllabas geminatas efferebant sono naturaliter omnibus infantibus insito: atque inde factum est, ut ab isto eorum clamore *Papa* vocaretur & mammæ caput, & lac illud, quod & nos hodie littera una minus *Pap* indigitamus. Hinc est quod Comicus *Papare* etiam pro edere usurpaverit. *Meurs.*

64. *Imprudens culpa peccavi mea.*] Recte, *imprudens.* nam *Culpæ* finitio est *Imprudentia*, *qua homines circa res alienas, vel negligunt quod fieri oportet; vel faciunt, quod omitti debet.* Donatus ad illud Hecyræ, *Non mea opera neque pol culpa evenit*: Culpam ab Opera ita differre dicit: ut *Opera* sit, si scientes læserimus; *Culpa*, si nescientes: quorum alterum sceleris est, alterum stultitiæ. *Coras.*

GREX.

HIC is homo est, qui libertatem malitiâ invenit suâ. Plaudite, valete: lumbos surgite atque extollite.

Douz. Plaudite & valete, lumbos porgite atque, &c.

2. PLaudite.] Plaudere, verbum est textricum, Gr. σπαθᾶν vel κερκίζειν: cum illæ licium densius inculcant, & cum plausu collidunt. Apul. lib. 1. Metamorph. *Dextra sæviente frontem replaudens*, id est, repercutiens. Hoc verbum in theatrum etiam migravit postea: eoque, peractis Fabulis, Spectatores dimittebantur. *Valere* enim & *Plaudere* jubebantur in hunc modum, *Valete & Plaudite.* quæ vel à *Grege*, vel ab ea persona, quæ postrema in Scenam introducebatur, pronunciabantur. Quod in Terentii Comœdiis perpetuum est, qui non tam late se effundens in hac formula, quam Plautus, vel solo verbo *Plaudite* nonnunquam contentus est. Plautus quippe uno & item altero vursu, quandoque plausum dari variis verborum figuris jubet. Alluserunt Ovidius 2. Trist.

Plauditur, & magno palma favore datur.

Tertull. lib. 1. advers. Valent. *Quod superest, inquam, vos Valete & Plaudite.* Apulejus lib. 3. Florid. *Renunciavere, Poëtam dixisse rebus humanis VALERE & PLAUDERE; suis vero familiaribus DOLERE & PLANGERE.* Brisson.

FINIS EPIDICI.

M. Acci

M. ACCI PLAUTI
BACCHIDES.

DRAMATIS PERSONÆ.

PISTOCLERUS, *adolescens.*
LYDUS, *pædagogus.*
BACCHIDES, *meretrices.*
CHRYSALUS, *servos.*
NICOBULUS, *senex.*
MNESILOCHUS, *adolescens.*
PARASITUS.
MILITIS *puer.*
PHILOXENUS, *senex.*
CLEOMACHUS, *miles.*
GREX.

ARGUMENTUM SUPPOSITUM.

Bacchidis amore furit Mnesilochus.
Aurum ut redimat, Præsumia fertur Ephesum.
Cretam Bacchis navigat, atque alteram
Convenit Bacchidem: inde Athenas redit:
Hinc dat Mnesilochus ad Pistoclerum litteras,
Illam conquirat. redit: turbas movet,
Dum putat amari suam. ut mutent geminas,
Ei dat aurum: pariter amant.
Senes dum gnatis student, scortantur, potitant.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

EX Bacchidibus Plauti adducuntur à Charisio & Nonio, quæ in hac fabula non leguntur: ut esse mutilam illam facile existimare possimus. Quæ vero addita leguntur in editis libris, ut licet per me de iis sentiat quisque quod voluerit; ita vel mediocriter litteris Latinis erudito dubium esse non potest, Plautina illa non esse. *Fulgentius* quidam interpres veterum nominum, *Nasiternam* adducit de *Plauti Bacchide.* nescio an alia illa Fabula fuerit: nam hujus nomen est, *Bacchides.* FABULA hæc elegans est: sed flagitia & turpitudinem nefariam proponit: ad cujus cognitionem terreri debent animi piorum, consideratione horribilis iræ divinæ, qui contemptum & neglectionem veritatis tam atrociter ultus fuit, ut in tantos errores, & talia peccata homines delabi sineret: in quorum mores hæc tanta, & tam fœda vitia invaderent, quibus quidem civitates & imperia tandem interierunt. *Argumentum Fabulæ tale est.* Absens in Epheso, quo missus fuerat à patre Mnesilochus, petit à sodali Pistoclero, ut Bacchidem amicam suam reperiat. Eam apud sororem ille & ipsam nomine Bacchidem forte invenit, & hujus sororis amore implicatur. Redit mox ex Epheso Mnesilochus, & errans de sermonibus Lydi Pædagogi, in ira consilium de auro retinendo, quod servus Chrysalus commentus fuerat, omne perturbat. Postea re cognita orat servum, ut aurum per fallacias retrahat. Id ille audacissime perficit. sed tandem fraude patefacta, sævi & minaces senes blanditiis meretricum pelliciuntur eodem, ubi filios perire ægerrime paullo ante tulerant.

SUPPOSITA.

ARgumentum præcedens, Prologus & Scenæ principis initium eſt, ex editione Colonienſi *Giſberti Longolii*, Ultrajectini. Fabulatur *Liſcaris* Grammaticus ille Græcus, in epiſtola ad Bembum, ſe Meſſanæ in Sicilia iſta inveniſſe. Sunt etiam, qui à *Franciſco Petrarcha* conficta opinentur. Etiam in *Baſilienſi* Edit. leguntur.

SILENUS, Prologus.

MIrum hodie' ſt, ni ſpectatores in ſubſelliis
Ridiculos ſtrepunt, tuſſiunt, ronchos cient,
Conſulcant frontem & ore concrepario
Frequenter fremunt, atque male muſſitant.
Vix in juventa locum obtineant
Aut glabri hiſtriones, aut pervolſi ludii.
Quid veternoſus prodit internuncius
Senex qui dorſo fertur aſinario?
Attendite quæſo atque animum advortite,
Dum nomen hujus eloquor ſtatariæ.
Æquom eſt vos deo facere ſilentium.
Officio oris non decet illos utier,
Qui non ut clament, ſed ut ſpectent, veniunt.
Aureis date otioſas; at non in manum,
Has volo volans vox vacuas feriat.
Quid veremini, ictus an ſint minus noxii,
Qui repetunt laxa, aut hiulca obſtruunt?
Eſtis benigni, merito vos amant cælites.
Factu' ſt ſilentium, tacent pueri.
Novam ad rem jam novom ſpectate nuncium.
Qui ſim, cur ad vos veniam, paucis eloquar,
Simul hujus nomen proferam Comœdiæ.
Ecce fabor jam vobis quod expetitis,
Proinde vos mihi facite audientiam.
NATURÆ Deus ſum, Bromii altor maxumi,
Fæmineo qui peperit rem exercitu,
Quicquid hujuſce gentes ferunt inclytæ,
Nonnihil noſtro geſta ſunt conſilio.
Nunquam quod mihi placet, illi diſplicet.
Æquom' ſt, ſi pater obſequitur patri.
Aſibidam Ionii me vocitant greges;

Quod

25. N*Aturæ Deus.*] Eſt enim *Naturæ deus*, non qui univerſæ naturæ præeſt, ſed qui naturam cujuſque hominis curat, & quidam hominis Genius eſt. *Turneb.*

31. *Aſibidam.*] *Greges Ionii*, ſunt hiſtrio-

Quod vectutio senex vehar asinario.
Qui sim tenetis, si tenetis, finite,
Ut nomen hujus eloquar statariæ,
Simul sciatis ad vos cur venerim.
PHILEMON Græcam olim dedit fabulam,
Hanc qui Græcissant, EVANTIDES nuncupant.
Plotus, qui Latinissat, vocat BACCHIDES.
Quare non est mirum, si huc advenerim.
Bacchus bacchanteis Bacchas mittit Bacchides:
Ego ad vos porto. quid, dixi mendacium?
Non decet mentiri deum. at vera fabulor:
Non ego eas porto, verum salsus asinus
Via defessus, tres, si rite memorem,
Fert: unum videtis. ore quid feram, specite,
Duas sorores debacchanteis Samias,
Meretrices lepidas, uno prognatas tempore,
Iisdem parentibus fœtu gemellitico,
Non minus simileis, quam lacti lac, si conferas,
Aut aquam aquæ, dimidiatas imputes,
Has si videres, ita confundas oculos,
Utra ut sit, non queas internoscere.
Quod restat expetitis. jam date silentium;
Hujus argumentum eloquar Comœdiæ.
SAMOS quæ terra sit, nota est omnibus.
Nam maria, terras, monteis, atque insulas
Vostræ legiones reddidere pervias.
Hac Pyrgoteli SOSTRATA Pyrocle viro
Uno edidit gnatas nisu geminas.
Placuitque initiatis Trieteride
Quas ederent, Bacchi vocitare nomine.
Parentes, ut fit crebro, fata occupant.
Alteram miles secum in Cretam vexerat,
Altera geminis adnatat Cecropias.
Hanc, ut Nicoboli inspicit MNESILOCHUS,

Amare

striones. Utrum sit legendum, *Asibidam*, an *Alibidam*, plane ignoraremus, nisi subjunxisset; *Quod Asino vehar vecturio.* Legendum enim *Asivida.* Prius enim dictus *Asivehida*; forma Patronymica: qualia multa componit Plautus jocans, ut *Rapacida, Plagipatida.* Hoc ex imitatione Æolum, qui fere epitheta patronymicῶs formant, ut Σπȣδαρχίδης. *Asinivehida* autem ratio etymi postulabat, sed consultum est Euphoniæ: ut σιαλόγος pro σιαλολόγος: ἀμφιβολόγος pro ἀμφιβολολόγος, *Scaliger.*

62. *Fata occupant.*] Veteres eo die, quo imponenda essent infantibus nomina, advocabant Mathematicos, qui inspecto themate genethliaco fausta infaustaque eventura prædicebant. idque vocabant, *Fata advocare*; & *Scribere.* Arripuerunt etiam quæcunque omina in bonam, scævam ad impositionem nominum; idque dixere, *Fata occupare.* Meurs.

Amare occipit, itat ad eam frequentius,
Interea juvenem pater mittit Epheſum,
Ut inde referat aurum quod poſuerat
Ipſe jampridem apud Archidemidem,
Veterem amicum, ſenem Phœnicarium.
Is quom bieñnio deſideret Epheſi,
Bacchidem abiiſſe, durum accepit nuncium:
Nam nautæ noti navigaſſe nunciant:
Ut fugitivam cura & corde quæreret,
Ad Philoxenis PISTOCLERUM filium
Sodalem unicum ſulcat epiſtolium.
Dum Piſtoclerus amico impartit operam,
Athenas dudum quæ redierant geminæ,
Conquiſitorem in amorem conciunt.
Altera Piſtoclerum ad ſeſe allicit:
Altera venienti deſidet Mneſilocho.
Geminæ Bacchæ duos Bacchanteis pullulos
Quid mirum ſi ad ſeſe traxerint blandulæ,
Facetæ, pulcræ incurvos libitinarios,
Veterrumos ſenes illorum traherent patres.
Sed eccum Piſtoclerum, qui ad Bacchides
Nuper inventas redit, & ſecum inſolens
Novos amoris diſpuit igniculos.
Nunc prodeo, audite.

ACTUS PRIMUS.

PISTOCLERUS, LYDUS.

DI immortales, ut ſentio quod ſentio, quid? neſcio.
Stans fugio. nullus eſt ignis, & totus ardeo.
Quid id, niſi navim? novum profecto malum,
Video & ſentio, potiſne eſt terra ut terat hominem
Atque proſternat? hodie nil præter terram & Baccham tetigi,
Si Baccha eſt hæc, non nutrit Baccha, verum jugulat.
E terra quoque obrepere olim dixerunt homines.
Qui dum norant, quom eſſe cuperent, erant nihil. Baſ. ed. *non notant.*
Quid mali hoc? an terra, an Baccha fecimus naufragium?
LY. Amat hic quem video, nimirum ſi id eſt: quod emiſſicius
Fora, templa, theatra, porticus, omneis fornices,
Luſtra, & Luſtraleis cellulas quæſierit ſedulo.
PI. Naufragus ſum, fateor. Bacchus, haud Neptunus celocem
Hanc impellit, agit, quaſſat, immo frangit, diſtrahit.
LY. Bacchis hinc procellam concitat. actu' ſt. perdidimus remigium.
PI. Referam me ad ſcopulum, ut iſtic cum ætate rem perduam.
Inſtabilis eſt ſors rerum. pro lubidine fata agunt homines.

Ego

Ego dum amico Mnesilocho operam impertio,
Illi amicam repperi, ubi pereat cum re assiduo.
Et mihi, meæque ætati: reique meæ peperi infortunium.
Si volt Cupido, adolescens sum, ætati licet plusculum
Jacturæ facere: melius, ut id nunc fiat, quam senio.
Sapientum profecto' st illud dictum, quod Lydus increpat:
Si Astartan * on Bromium, deosque voluptarios
Contempsit juvenis, is aut insanibit, aut amabit senex.
Referam me ad scopulum ex naufragio. pater leget fragimina.
Sequere me, Lyde. video sorores geminas. Bacchanal meum.

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

BACCHIDES, PISTOCLERUS.

QUID si hoc potis est, ut taceas, ego loquar? Douz. hoc potui' st.
 BA. lepide: licet.
BA. Ubi me fugiet memoria, ibi tu facito, ut subvenias, soror.
BA. Pol magis metuo, mihi in monendo defuerit oratio.
BA. Pol ego quoque metuo, lusciniolæ ne defuerit cantio.
Sequere hac. PI. quid agunt duæ germanæ meretrices cognomines?
Quid in concilio consuluistis? BA. bene. PI. pol haud meretricium est.
BA. MISERIUS nihil est quam mulier. PI. quid esse dicis dignius?
BA. Hæc ita me orat, sibi qui caveat, aliquem ut hominem reperiam,
Ab istoc milite: ut, ubi emeritum sibi sit, se ut revehat domum.

Id,

6. POL *haud meretricium est.*] Non respondent meretrices, bene se consuluisse; quanquam sic interpretatur adolescens: sed ejus interrogationem rejiciunt, honesta illa formula reticendi aliquid sine injuria quærentis. de qua Donatus ad illud Terentii Hecyra: *Quid tu igitur lacrymas? P. recte, mater.* Nam pro eodem in tali re *Bene* & *Recte*. locus est igitur in ambiguitate responsionis. Illæ nihil ad eum pertinere videri volebant, quod consuluissent: hic bene eas consuluisse interpretatus, quicquid esset, cavillatur ac mores earum conditionemque suggillat. *Acidalius.*

7. *Quid esse dicis dignius?*] Sensus est: Quid ergo vis dignius esse muliere, quam ut misera sit? Dignis sit, quod miseræ sunt. Loquitur enim adolescens ferocior, necdum blanditiis earum delinitus. *Pistoris.*

9. *Ut, ubi emeritum sibi sit.*] Hoc est, post-

Id, amabo te, huic caveas. PI. quid iſti caveam? BA. ut revehatur domum,
Ubi ei dediderit operas: ne hanc ille habeat pro ancillâ ſibi.
Nam hæc ſi habeat aurum, quod illi renumeret, faciat lubens.
PI. Ubi nunc is homo eſt? BA. jam hic credo aderit. ſed hoc idem apud nos rectius
Poteris agere: atque is dum veniat, ſedens ibi operibere.
Eâdem biberis, eâdem dedero tibi, ubi biberis, ſavium.
PI. Viſcus merus veſtra eſt blanditia. BA. quid jam? PI. quia enim intellego,
Duæ unum expetitis palumbem. perii, arundo alas verberat.
Non ego iſtuc facinus mihi, mulier, conducibile eſſe arbitror.
BA. Quî, amabo? PI. quia, Bacchis, Bacchas metuo & Bacchanal tuum.
BA. Quid eſt, quod metuis? ne tibi lectus malitiam apud me ſuadeat?
PI. Magis illectum tuum quam lectum metuo. mala tu es beſtia.
Nam HUIC ÆTATI NON conducit, mulier, latebroſus locus.

BA. Ego-

poſtquam tempus operatum, quam Militi locavit, exactum ſit. *Emerita ſtipendia*, dicuntur, cum militi tempus omne, quod militiæ juraverat transactum eſt.

12. *Faciat lubens.*] Ut domum redeat. *Lambin.* Sed male. nondum enim domo abierat Bacchis. Hoc igitur ait: ſi mea ſoror tantum auri haberet; ut militi id quod ab eo accepit, reddere poſſit, (fingitur autem id abſumptum, more meretricio) lubentiſſime faceret: ne cum eo abire cogatur. Patet ex ſeqq. *Piſtor.*

15. *Eadem biberis.*] Alleverunt nuper: ſcilicet, ſede, quæ oſtenditur: & hæc verba plus aut promptius quid oſtendere in ſcena, quam ſignificent legenti. Sed non intelligebant linguam Plauti; cui *Eadem* non eſt eadem ſede, ſed eadem opera, ut recte Lambinus. Sic hac fabula 3. 4. 57. *Eodem exorabo.* Captiv. 2. 2. 43. *Eadem ego ex hoc, quæ volo exquæſivero.* Et ſic paſſim. *Gronov.*

17. *Arundo alas verberat.*] Cui vana videntur, quæ hic interpretes de arundine viſco illita, vellem legiſſet, quæ de hoc aucupii genere Gruterus ad Martialis lib. 9. ep. 54. in poſterioribus notis, Salmaſius ad Solinum, nos denique l. 3. Obſerv. c. 18. diximus. Nunquam ei opinor, veniſſet in mentem, ut illa pro vanis argueret. Calami aucupatorii ſenſim paulatimque ab latente aucupe ſic promoventur, & creſcunt uſque, donec alitis, quæ lactatur detineturque cantu, *alas verberent* vel viſco tangant. Propertius: *ſed arundine ſumpta Faunus plumoſo ſum deus aucupio.* infra 5. 2. *Tactus ſum vehementer viſco.* Sed quid affert ipſe? Arundo, inquit, quodvis telum, ut Virgilio, *hæret lateri letalis arundo.* Præclare. Sagitta igitur verberat: deinde verberat alas. *Gron.*

31. *Mala-*

BA. Egomet, apud me ſi quid ſtulte facere cupias, prohibeam.
Sed ego apud me te eſſe ob eam rem, Miles cum veniat, volo:
Quia, cum tu aderis, huic mihique haud faciet quiſquam injuriam.
Tu prohibebis, & eâdem operâ tuo ſodali operam dabis.
Et ille adveniens tuam med eſſe amicam ſuſpicabitur.
Quid, amabo, obticuiſti? PI. quia iſtæc lepida ſunt memoratui.

Acid. quia enim iſtæc memoratu lepida ſunt.

Eadem in uſu, atque ubi periculum facias, aculeata ſunt,
Animum fodicant, bona deſtimulant, facta & famam ſauciant.
Apage à me, apage. BA. ah, nimium ferus es. PI. mihi ſum. BA. malaciſſandus es.
Et quid ab hac metuis? PI. quid ego metuam, rogitas? homo adoleſcentulus
Penetrare hujuſmodi in palæſtram, ubi damnis deſudaſcitur,
Ubi pro diſco damnum capiam, pro curſura dedecus?
BA. Lepide memoras. PI. ubi ego capiam pro machæra turturem,
Ubique imponat in manum alius mihi pro cæſtu cantharum:
Pro galea ſcaphium, pro inſigni ſit corolla plectilis,

Pro

31. *Malaciſſandus es.*] Ut qui nimis durus ſis. *Seneca* Epiſt. 66. *malaciſſandos articulos* dixit: ubi tamen Pintianus malit, *malaxandos.* utrumvis tamen rectum. nam & *μαλακίζειν* & *μαλάσσειν* Græcis eſt *lenire*, *mollire.* Gruter.

34. *Ubi pro diſco.*] *Diſcus* ludi genus apud Veteres. Jactabant in altum lapidem rotundum, quem *diſcum* appellabant, qui ad ſtadium cadens vicinitate victorem proclamabat. *Longol.*

35. *Turturem.*] Neſcio an non debeam accedere *Lambino*, ad pueros delicatos, quibus dabantur aves quibuſcum luſitarent, referenti: hoc ſcio, non inepte molliorem ſenſum tueri *Douzam*: niſi tam pudentis videretur iſte Piſtoclerus verecundiæ, ut tale quid uſurpare metuerit. Certe tota narratione nihil promit ſpurci, nihil ambigui. Interim tamen *Turtur* veteribus inter ea vocabula, quæ ſine præfatione honoris vix nominata; unde *Turtures*, molles, impudicique. Certe *Seneca* Epiſt. 96. *Iſti quos publica quies, aliis laborantibus, molliter habet, turturillæ ſunt, tuti contumeliæ cauſſa.* Gruter.

36. *Proceſtu.*] *Ceſtus* lora erant, quibus pugilum brachia & manus innectebantur: ut noſtris moribus chirothecis fit. *Ceſtus* dicti quaſi ſit κεστὸς ἱμάς, id eſt, ſutile lorum. Ferrum etiam & plumbum inſuebant, ſæviſſimo ſpectaculo.

37. *Scaphium.*] Poculum oblongioris figuræ, laterumque in ſcaphæ ſimilitudinem flexorum. *Turneb. Scaphium* interpretor vas illud, cui ſolent immejere mulieres, auctoritate Juvenalis & Martialis. *Douz.* Gloſſ. Mſſ. *Scaphium vas ad turpes uſus aptum, id eſt, ad requiſita naturæ.* Boxhorn. *Pro inſigni ſit corolla plectilis.*] *Inſigne*, criſta eſt, quæ in galea figitur.

Pro hasta talus: pro lorica malacum capiam pallium:
Ubi mihi pro equo lectus detur, scortum pro scuto accubet.
Apage à me, apage. Ba. ah, nimium ferus es. Pi. mihi sum. Ba. malacissandus es.
Equidem tibi do hanc operam. Pi. at nimium pretiosa es operaria.
Ba. Simulato me amare. Pi. utrum ego istoc jocon' assimulem, an serio?
Ba. Heja! hoc agere meliu' st: Miles quom huc adveniat, te volo
Me amplexari. Pi. quid eo mihi opus est? Ba. ut ille te videat volo.
Scio, quid ago. Pi. & pol ego scio, quid metuo. sed quid ais? Ba. quid est?
Pi. Quid? si apud te veniat de subito prandium, aut potatio
Forte, aut cœna, ut solet in istis fieri conciliabulis.
Ubi ego tum accubem? Ba. apud me, mi anime: ut lepidus cum lepida accubet.
Locus hìc apud nos, quamvis subito venias, semper liber est.
Ubi tu lepide voles esse tibi, mea rosa, mihi dicito:
Dato, quì bene sit: ego, ubi bene sit, tibi locum lepidum dabo.
Pi. Rapidus fluvius est hìc, non hac temere transiri potest.
Ba. Atque ecastor apud hunc fluvium aliquid perdundum est tibi.
Manum da, & sequere. Pi. aha, minime! Ba. quid ita?
Pi. Quia ISTOC ILLECEBROSIUS

Fieri

figitur. *Corona plectilis*, quæ ex herbis odoratis plectitur, non conseritur, neque suitur, itaque à sertis floribus & sutilibus differt. *Turneb.*

38. *Pallium malacum.*] *Pallium* hoc loco nominat vestem cœnatoriam sive synthesin. Describit enim omnia, quæ solita convivio. Etiam Martial. lib. 11. epist. 24. *pallia* appellat: ad eamque formam credibile est fuisse illas cœnatorias. Recte etiam *malacum* Plautus: revera enim mollior pretiosiorque ea vestis, & sæpe purpurea coccineave. Et tale vestimentum accubitorium. *Lips.*

39. *Scortum pro scuto accubet.*] Lepide & acute. *Scortum* enim nomen habet à materia illa quæ tegumentum scutis. *Gruter.*

41. *At nimium pretiosa es operaria.*] Operæ tuæ nimis magna mercede conducuntur. *Lambin.*

46. *Veniat de subito.*] Optimus sensus in lectione vulgata, *si de subito eveniat prandium*, id est, si usu veniat, si contingat de subito, ut apud te prandendum sit, &c. *Salmas.*

51. *Dato, qui bene sit.*] V. N. Mostell. act. 3. 2.

57. *Age*

Fieri nihil poteſt, Nox, Mulier, Vinum, homini adoleſcentulo.
BA. Age igitur. equidem pol nihili facio, niſi cauſſa tua.
Ille quidem hanc abducet. tu nullus affueris, ſi non lubet.
PI. Sumne autem nihili, qui nequeam ingenio moderari meo!
BA. Quid eſt quod metuas? PI. nihil eſt. nunc ego, mulier, tibi me emancupo:
Tuus ſum, tibi dedo operam. BA. lepidus. nunc ego te facere hoc volo.
Ego ſorori meæ cœnam hodie dare volo viaticam:
Ego tibi argentum jubeo jam intus efferri foras; *Recent.* jubebo.
Tu facito obſonatum nobis ſit opulentum obſonium.
PI. Ego obſonabo. nam id flagitium ſit meum, meâ te gratiâ,
Et operam dare mihi, & ad eam operam facere ſumptum de tuo.
BA. At ego nolo dare te quicquam. PI. ſine. BA. ſino equidem, ſi lubet.
Propera, amabo. PI. prius hîc adero, quam te amare deſinam.
BA. Bene me accipis advenientem, mea ſoror. BA. quid ita, obſecro?

BA. Quia

57. *Age igitur, equidem.*] Nunc meretrix ubi videt, ſe Piſtoclero perſuadere non poſſe, ut introeat & agat, quæ rogatus eſt, ei aſſentitur; oſtendens ſe nihil quicquam facere, niſi quod ei lubeat: velle omnia ipſius cauſſa; nihil præterea. *Lambinus.*

58. *Sumne autem nihili.*] Hic ſuccumbit adoleſcens victus callida meretricis oratione: quod intelligens ipſe ſe reprehendit & accuſat. *Lamb.*

59. *Tibi me emancupo.*] Id eſt, quantum in me ſumere me poteſtatis vel invito patre animus jubet, id totum alieno & tibi trado. Qui emancipat, non modo liberat filium, ſed & jus quod in eo habuit, cedit & tranſmittit in ipſum. Inde *emancipare* interdum ponitur, quaſi idem ſit quod mancipare. Vide noſtra ad Senecam epiſt. 45. *Gronov.*

60. *Lepidus.*] Nunc certe lepidus es. Accipio te emancipatum & ſponte in ſervitutem traditum mihi. Ego jure meo utar, & imperabo tibi quod volam. Hoc ergo nunc age. Nihil igitur hic mutandum. *Boxhorn.*

61. *Cœnam viaticam.*] *Athen.* lib. 11. teſtis eſt, Athenienſes & Lacones *viaticam cœnam*, quam ille appellat ὁδοιπορικὸν δεῖπνον, inter lautiſſimas cœnas habuiſſe: comparat autem hanc amatoriis, ſive ἑταιρείοις, quam amans amanti in diſceſſu dare ſolebat. Vid. N. Epid. 1. 1. *Longol.*

67. *Prius hic adero, quam te amare deſinam.*] Donatus ad illud Terent. Eunuch. act. 4. 2. *Certe extrema linea amare, haud nihil eſt,* notat: Amare, modo frui amore dicit. Plautus Bacchid. *Prius hic adero, quam te amare deſinam.* Et, *Sine te amem.*

73. *Aqua*

Ba. Quia piſcatus; meo quidem animo, hic tibi hodie evenit bonus.
Ba. Meus ille quidem eſt. tibi nunc operam dabo de Mneſilocho, ſoror.
Ut hîc accipias potius aurum, quam hinc eas cum Milite.
Ba. Cupio. Ba. dabitur opera, aqua calet. eamus hinc intro, ut laves.
Nam ut in navi vecta es, credo timida es. Ba. aliquantum ſoror.
Simul hinc neſcio qui turbat, qui huc it. decedamus.
Ba. Sequere hac igitur me intro in lectum, ut ſedes laſſitudinem.

73. *Aqua calet.*] Ut *frigida* eis qui deliquium animi patiuntur, prodeſt: ita *calida* illis qui timuerunt, vel laborarunt vehementius. V. N. Trucul. act. 2. 3. *Delrius.*

74. *Timida es.*] Trepida, ſudore perfuſa. Cauſſa enim hic ponitur pro effectu. Timor ſæpe cauſſa ſudoris eſt. *Boxhornius.* Vide notas Amphitr. act. 1. 3.

Actus Primi Scena Secunda.

LYDUS, PISTOCLERUS.

JAmdudum Piſtoclere, tacitus te ſequor,
Spectans, quas tu res hoc ornatu geras.
Nam, ita me dii ament, ut Lycurgus mihi quidem
Videtur poſse hîc ad nequitiam adducier.
Quo nunc capeſſis te hinc advorſa via,
Cum tanta pompa? Pi. huc. Ly. quid huc? quis iſtic habet?
Pi. Amor, Voluptas, Venus, Venuſtas, Gaudium,
Jocus, Ludus, Sermo, ſuavis Suaviatio.
Ly. Quid tibi commercii eſt cum diis damnoſiſsumis?
Pi. MALI SUNT homines, qui bonis dicunt male.
Tu dìs nec recte dicis: non æquom facis.
Ly. An deus eſt ullus ſuavis Suaviatio?
Pi. An non putaſti eſse? nimium quam, ô Lyde, es barbarus!
Quem ego ſapere nimio cenſui plus quam Thalem,

I, ſtul-

9. CUM *diis damnoſiſſimis.*] Vocem *diis* invito Plauto inculcatam eſſe exiſtimo. Non enim convenit *deos* appellare Lydum, qui verſu tertio poſt eos deos eſſe negat. Præterea trimetros eſt verſus integer ſine hac voce. Ille vero dixerat: *Quid tibi commercii eſt cum damnoſiſſimis?* vel intelligens *rebus*, vel dicturus etiam, niſi ab interfato Piſtoclero obturbaretur. *Gronov.*

15. *Is*

I, ſtultior es barbaro Poticio,
Qui tantus natu deorum neſcis nomina.
LY. Non hic placet mihi ornatus. PI. nemó ergo tibi
Hoc apparavit? mihi paratum eſt, quoi placet.
LY. Etiam me advorſus exordire argutias?
Qui ſi decem habeas linguas, mutum eſſe addecet.
PI. NON OMNIS ætas, Lyde, ludo convenit.
Magis unum in mente eſt mihi nunc; ſatis ut commode
Pro dignitate obſonii hæc concuret cocus.
LY. Jam perdidiſti te, atque me, atque operam meam;
Qui tibi nequicquam ſæpe monſtravi bene.
PI. Ibidem ego meam operam perdidi, ubi tu tuam;
Tua diſciplina nec mihi prodeſt, nec tibi.
LY. O præligatum pectus! PI. odioſus mihi es:
Tace, atque ſequere, Lyde, me. LY. illuc ſis vide;
Non pædagogum jam me, ſed Lydum vocat.
PI. Non par videtur, neque ſit conſentaneum,
Cum *herus* hîc intus ſit, & cum amicâ accubet;
Cumque oſculetur & convivæ alii accubent,
Præſentibus illis pædagogus una ut ſiet.
LY. An hoc ad eas res obſonatum eſt obſecro?
PI. Sperat quidem animus: quo eveniat, diis in manu eſt.
LY. Tu

15. *Is ſtultior es barbarico Potitio.*] Omnino imperitum & ruſticum ſacerdotem priſcum notat. Simplicitas autem eſt antiquitatis: unde Græci *ἀρχαίους* vocant ſtolidos. Jam *Potitios* & *Pinarios* fuiſſe Herculis ſacerdotes conſtat. *Camer.*

21. *Non omnis ætas, Lyde. &c.*] Ludo ſc. diſcendi. Et paronomaſia eſt non illepida, in *Lydo* & *ludo*. Lambin.

28. *O præligatum pectus.*] O inſanum pectus. ab his, qui veneficiis ceu vinculis ligati videntur, & illecebris quibuſdam veluti defixi tenentur. *Turnebus.*

30. *Non pædagogum.*] Nolunt iraſci Lydum, quod nomine proprio eſſet à Piſtoclero compellatus. Quare? quia jam ante eodem modo fuerat locutus adoleſcens: *Non omnis ætas, Lyde, ludo convenit:* nec tamen id ægre tulerat Lydus. Quaſi vero primum hoc peccatum, tanquam fortuitum, tranſmittere non potuerit ſine animadverſione, ut vulgo ſolemus; iterum deinde, cum certius jam eſſet non forte, ſed ob induſtriam committi, concaſtigare. Denique quid ipſis Plauti verbis clarius? At illi, aliud latet, inquiunt, & vult Lydus: dixerat adoleſcens, *ſequere me:* atqui Lydus erat pædagogus: pædagogi autem eſt adoleſcenti præire. Novum hoc mihi plane atque inauditum. Memini Fabium vocatum eſſe *Annibalis pædagogum*, non quia præcedebat aut fugiebat ſequentem, ſed quia *ἐπηκολούθει διὰ τῶν τραχέων καὶ ὀρεινῶν ἀντιπαρεξιών*, ut eſt apud Plutarch. Memini Manilii: *Et dominum dominus prætextæ lege ſequatur.* Memini Petronii: *Ego pædagogus & cuſtos, etiam quo non juſſeris, ſequar.* At pædagogum puero hero priorem, puerum ſecundum, iviſſe in via nuſquam obſervavi. *Gronov.*

LY. Tu amicam habebis? PI. cum videbis, tum ſcies.
LY. Immo neque habebis, nec ſinam: iturus ſum domum.
PI. Omitte, Lyde, ac cave malo. LY. quid? cave malo?
PI. Jam exceſſit mihi ætas ex magiſterio tuo.
LY. O barathrum ubi nunc es? ut ego te uſurpem lubens.
Video nimio jam multo plus quam volueram.
Vixiſſe nimio ſatiu' ſt jam, quam vivere.
Magiſtron' quenquam diſcipulum minitarier?
Nihil moror diſcipulos mihi eſſe jam plenos ſanguinis:
Valens afflictet me vacivom virium.
PI. Fiam, ut ego opinor, Hercules, tu autem Linus.
LY. Pol metuo magis, ne Phœnix tuis factis fuam,
Teque ad patrem eſſe mortuum renunciem.
PI. Satis hiſtoriarum eſt. LY. hîc vereri perdidit.
Compendium edepol haud ætati optabile
Feciſti, cum iſtanc nactus impudentiam.
Occiſus hic homo eſt. ecquid in mentem eſt tibi,
Patrem tibi eſſe? PI. tibi ego, aut tu mihi ſervos es?
LY. Pejor magiſter te iſtæc docuit, non ego.
Nimio es tu ad iſtas res diſcipulus docilior,
Quam ad illa, quæ te docui, ubi operam perdidi.
PI. Iſtactenus tibi, Lyde, libertas data eſt.
Orationis ſatis eſt. ſequere me, ac tace.
LY. Edepol feciſti furtum in ætatem malum,

Quoin

38. *Iturus ſum domum.*] Forte: *i tu rurſum domum.* Scriv.

39. *Cave malo.*] Hæc geſtu juvanda ſunt. Eſt enim oratio verbera jam exerta manu minitantis. *Boxhorn.*

40. *Ex magiſterio.*] Recte ſic optimi libri. Nec admittendum aut probandum editionum vetuſtiorum *magiſtratu*: quod Meurſio placet, Gruterus corruptis Livii & Senecæ locis tuetur; alii ſic rejiciunt, ut duas iſtas voces promiſcue apud Latinos auctores poni tamen fateantur. Non utique apud attentius locutos. Vide noſtra ad Livii lib. 24. *Gronov.*

41. *O barathrum.*] Tale illud Virgil. *mihi tellus ima dehiſcat.*

45. *Plenos ſanguinis.*] *Plenos ſanguinis,* exponunt ad illud Virgil. 2. Æn.
—— *quibus integer ævi ſanguis.*
Ideoque adultos & robuſtos, quos non vult amplius ſibi diſcipulos.

47. *Fiam, ut ego opinor, Hercules.*] Linus Herculem in Muſica diſcipulum objurgans, ab ipſo alliſa in caput cithara occiſus eſt.

48. *Ne Phœnix.*] *Phœnix* Achillem diſcipulum à Paride ad Trojam interfectum Peleo nuntiavit.

50. *Satis Hiſtoriarum eſt.*] *Hiſtoriarum* appellatione intelliguntur apud Plautum etiam fabulæ, & omnia quæ ad cognitionem antiquitatis pertinent. *Lambin.*

60. *Furtum.*] Κλοπὴν, *κλέμμα,* pro calliditate & aſtutia, qua quis conſilium

Quom istæc flagitia me celavisti, & patrem.

filium suum occultat. Sic & κλέπτειν pro fallere & latere, & voluntatem celare, Græci utuntur. *Lambin.* Recte se habet ut editum est, *fecisti furtum in ætatem malum.* In ætatem pro in ætate, ut apud Ciceronem & alios veterum, *in civitatem*, pro in civitate. *In ætate*, id est, in vita, interdum. Et sic Plautus sæpe loquitur, ut in Trinummo act. 1. scen. 1. *Immane est facinus, verum in ætate utile.* Id est, interdum utile, in vita utile. In eadem Comœdia act. 2. scen. 4. *Utrumque, Lesbonice, in ætate haud bonum est.* Pessimi illi libri veteres quos vidit Scaliger, in quibus legitur, *festum architectu malum.* A malo architecto hæc scriptura. In hac ipsa Comœdia:

Compendium ædepol haud ætati optabile
Fecisti, cum istanc nactus es impudentiam.

Id est, vitæ tuæ. *Salmas.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

CHRYSALUS.

Herilis patria salve: quam ego biennio,
Postquam hinc in Ephesum abii, conspicio lubens.
Saluto te vicine Apollo, qui ædibus
Propinquus nostris accolis, veneroque te,
Ne Nicobulum me sinas, nostrum senem
Prius convenire, quam sodalem viderim
Mnesilochi Pistoclerum, quem ad epistolam
Mnesilochus misit super amicâ Bacchide.

1. *Herilis patria salve.*] Mos erat, ut qui primum ingrederentur regionem aliquam, ad eamve ex intervallo reverterentur, religiose eam salutarent: idque quoniam cuique loco suum quendam Genium præesse arbitrabantur. *Heins.*

3. *Vicine Apollo.*] Apollinem Prostaterium intelligit, quem veluti præsidem in vestibulo domus Athenienses colebant: Bacchides autem Athenis agi finguntur. *Turneb.* *Lares vicini, & viales*, vicorum præstites: apud Græcos θεοὶ ἀγυιεῖς nominabantur: iique erant Apollo & Bacchus. Itaque hic falluntur qui *vicinum* interpretantur τὸ προστατήριον, cum τὸ ἀγυιᾶ deberent. *Meursius.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, CHRYSALUS.

Mirum est, me, ut redeam, te opere tanto quæsere,
Qui abire hinc nullo pacto possim, si velim:

Ita

1. *Quæsere.*] Id est, orare. Lucret. lib. 5.

——— *Et prece quæsit*
Ventorum paces. ———

Ita noster alibi: *Quæso deos*, id est, invoco: Manil. lib. 1. *Quæsivere deos*, id est, invocarunt. ibid. *quæsitus rector Olympi*, id est, invocatus. *Scalig.*

 3. *Vada-*

Ita me vadatum amore vinctumque attines.
CH. Pro dii immortales, Piſtoclerum conſpicor.
O Piſtoclere, ſalve. PI. ſalve, Chryſale.
CH. Compendii verba multa jam faciam tibi.
Venire tu me gaudes, ego credo tibi.
Hoſpitium & cœnam pollicere, ut convenit
Peregre advenienti: ego autem venturum annuo.
Salutem tibi ab ſodali ſolidam nuncio.
Rogabis me ubi ſit. PI. vivit. nempe recte valet?
CH. Iſtuc volebam ego ex te percunctarier.
PI. Quî ſcire poſſum? CH. nullus plus. PI. quemnam ad modum?
CH. Quia ſi illa inventa eſt, quam ille amat, vivit recte & valet:
Si non inventa eſt, minus valet, moribundus eſt.
ANIMA eſt amica amanti: ſi abeſt, nullus eſt:
Si adeſt, res nulla 'ſt: ipſus eſt nequam & miſer.
Sed tu quid factitaſti mandatis ſuper?
PI. Egon' ut quod ab illo attigiſſet nuncius,
Non impetratum id advenienti ei redderem?
Regiones colere mavellem Acheruntīcas.
CH. Eho, an inveniſti Bacchidem? PI. Samiam quidem.

CH. Vide

3. *Vadatum.*] V. N. Curcul. act. 1. ſcen. 3.

16. *Anima eſt.*] Vulgata lectio non eſt ſollicitanda, ſi recte exponatur. *Anima*, inquit, eſt amica amanti. Hoc ſic generatim adfirmavit. Rationem deinde reddit, cur ita videatur. Si abeſt anima, nullus eſt homo, utpote mortuus. Ita amanti ſi abeſt amica, nullus eſt. Quod adjicitur jam, nihil ad comparationem amicæ cum anima facit, ſed ad ſolam amicam pertinet. In eo tantum ſimilis eſt anima & amica in amante, quod ſi utrumvis abſit nullus eſt. Quæ ſequuntur, ſolum amicæ reſpectu dicuntur, non etiam animæ. *Si adeſt, res nulla eſt.* Id eſt, ſi amica adeſt amanti ipſe quidem eſt aliquis, quia per amicam vivit, ut per animam, ſed ipſius res nulla eſt, quæ prodigitur in gratiam amicæ. Atque licet ſit ac vivat, nequam tamen eſt ac miſer, re nimirum peſſundata. Vivit amans per amicam, ut per animam, ſi adſit. Si abſit, id eſt, ſi ea careat tum nullus eſt, æque ac ſi careat anima. Sed ſi habeat amicam, tum ipſius res nulla eſt, & ipſe vivit & ſpirat per illam: ſed tamen miſer eſt ac nequam, re conſumpta ac perdita. *Salmaſ.*

19. *Quod ab illo attigiſſet.*] Τὸ *quod*, idem quod, *propter quod*, qua de re, id eſt, quam ob cauſſam. Et, *nuncius ab illo*, dictum, ſicut illud Lucretii, *fulgor ab auro*, pro auri. Porro eleganter *nuncius attigiſſe* dicitur: ut vel hac Fab. act. 4. ſcen. penult.

—— *ſi à me tetigit nuncius, &c.*

Schoppius.

23. *Vide*

CH. Vide quæso, nequis tractet illam indiligens.
Scis tu, ut confringi vas cito Samium solet.
PI. Jamne, ut soles? CH. dic ubi ea nunc est, obsecro?
PI. Hìc exeuntem me unde aspexisti modo.
CH. Ut istuc est lepidum: proxumæ viciniæ
Habitat. & quidnam meminit Menesilochi? PI. rogas?
Immo unice unum plurimi pendit. CH. papæ!
PI. Immo ut eum credis? misera amans desiderat. *Acid.* misere.
CH. Scitum istuc. PI. imo Chrysale, hem non tantulum
Unquam intermittit tempus, quin eum nominet.
CH. Tanto hercle melior Bacchis. PI. immo. CH. immo hercle abiero
Potius. PI. num invitus rem bene gestam audis heri?
CH. Non herus, sed actor mihi cor odio sauciat.
Etiam EPIDICUM, quam ego Fabulam æque ac me ipsum amo,
Nullam æque invitus specto, si agit Pellio.
Sed Bacchis etiam fortis tibi visa est? PI. rogas?

Ni

23. *Vide quæso.*] Jocus: alludit ad vasa Samia quæ ex luto Samio ficta erant, idcirco fragilia. *Lambin.*

25. *Iamne ut soles?*] Locum ajunt non intellectum interpretibus in servum indiligentem, cujus incuria & negligentia vasa Samia sæpius confringebantur. Quasi dicat: an etiamnum confringis & perdis vasa Samia, ut soles. Nihil vidi magis. Veteribus abunde erat, unde caverent, ne Samia vasa confringere servis indiligentibus pro joco esset. Qui sic ludebat, de corio suo ludebat. Non servus monetur, ne vas Samium confringat, sed ultro monet Pistoclerum, quia is Bacchidem *Samiam* dixerat, risum captans, ne quis eam confringat, ut fragilia sunt Samia vasa. Ad quod respondet Pistoclerus: *Iamne ut soles*, nempe jocaris. Sic Aulular. extrema: *Iamne autem ut soles, deludis.* Gronovius.

31. *Scitum istuc.*] Dissaldæus quum in corrupto libro invenisset, *Dictum*, corrigit, *Fictum istuc*: & invenit, cui probaret. Sed *scita* & *faceta*, etsi propria ea, in quibus est verborum urbanitas, solet transferre Plautus ad res optatas & jucundas auditu. Sic Sticho I. 3. *Oratio optima & scitissima: Veni illo ad cœnam.* Captiv. I. 2. *te vocari ad cœnam volo.* ER. *Facete dictum.* Casin. 3. I. *Nunc enim te demum nullum scitum scitius est.* Gron.

37. *Si agit Pellio.*] *P. Pollionem* circa hæc tempora Comœdum minorum partium fuisse, & in artificio suo parum probatum famæ populari, certissimum est: quem heic à Plauto tangi veri dissimile non est. Nihil autem refert, sive *Pellionem* sive *Poll.* legas: sic enim casci illi enunciabant, *Apollinem* & *Apellinem*. Mentio hujus & apud Symmachum lib. 10. Epist. 2. *Non idem honor in pronunciandis fabulis P. Pollioni, qui Ambivio fuit.* J. Gul.

38. *Fortis.*] Id est, *formosa*. Servius & Nonius. nimirum *fortes* dicebant veteres quidquid quaque in re excelleret. inde *fortis* pro formoso, pro divite, pro nobili. Anacreon: νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον καὶ πῦρ καλή τις οὖσα, id est, *Ferrum & ignem*

Ni nactus Venerem essem, hanc Junonem dicerem. *Lipf.* ducerem.
CH. Edepol, Mnesiloche, ut rem hanc natam esse intellego,
Quod ames, paratum est. quod des, invento est opus.
Nam istoc fortasse aurum est opus. PI. Philippeo quidem.
CH. Atque eo fortasse jam opus est. PI. immo etiam prius.
Nam jam huc adveniet Miles. CH. & miles quidem!
PI. Qui de amittenda Bacchide aurum hîc exigit.
CH. Veniat quando volt, atque ita ne mihi sit moræ.
Domi est: non metuo, nec cuiquam supplico,
Dum quidem hoc valebit pectus perfidia meum.
Abi intro, ego hîc curabo. tu intus dicito
Mnesilochum adesse Bacchidi. PI. faciam ut jubes.
CH. Negotium hoc ad me attinet aurarium.
Mille & ducentos Philippos attulimus aureos
Epheso, quos hospes debuit nostro seni.
Inde ego hodie aliquam machinabor machinam,
Unde aurum efficiam amanti herili filio.
Sed foris concrepuit nostra: quinam exit foras?

ignem superat mulier quæ formosa est. Mercer

39. *Ni nactus Venerem.*] Hoc vult: Nisi meam amicam pro Venere haberem, dicerem alteram Junonem esse. Sed quia inter Venerem & Junonem de forma non convenit, ideo non audeo has lites inter ipsas serere, neque alteri præjudicare, etsi mea mihi Venus sit. *Pist.*

46. *Ne mihi sit moræ.*] Quasi dicat: Tantum abest, ut eum sim moraturus in nummis expediendis, ut vereat, ne ille me paratum moretur. *Lambinus.*

52. *Philippos aureos.*] Nummos Philippi Macedonis imagine signatos: de quorum valore vide notas Aulul. act. 3. scen. ℣f. ult.

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

IBO in Piræeum, visam, ecquæ advenerit
In portum ex Epheso navis mercatoria.
Nam meus formidat animus, nostrum tam diu
Ibi desidere, neque redire filium.
CH. Extexam ego illum pulchre jam, si dii volunt.

Haud

5. *Extexam.*] Spoliabo illum auro. *Extexere* est, telam sua textura, aut lana nudare. *Lambinus.*

7. Fa

Haud dormitandum eſt. eſt opus chryſo Chryſalo.
Adibo hunc, quem quidem ego hodie faciam hîc arietem
Phryxi, itaque tondebo auro uſque ad vivam cutem.
Servos ſalutat Nicobulum Chryſalus.
NI. Pro dî immortales! Chryſale, ubi mihi eſt filius?
CH. Quin tu primum ſalutem reddis quam dedi!
NI. Salve. ſed ubinam eſt Mneſilochus? CH. vivit, valet.
NI. Venitne? CH. venit. NI. evax! aſperſiſti aquam.
Benene uſque valuit? CH. pancratice atque athletice.
NI. Quid hoc? qua cauſa eum hinc in Epheſum miſeram,
Accepitne aurum ab hoſpite Archidemide?
CH. Heu cor meum & cerebrum, Nicobule, finditur,
Iſtius hominis ubi fit quaque mentio.
Tun' hoſpitem illum nominas hoſtem tuum?
NI. Quid ita obſecro hercle? CH. quia edepol certe ſcio,
Vulcanus, Sol, Luna, Dies, Dei quatuor,
Sceleſtiorem nullum illuxere alterum.
NI. Quamne Archidemidem? CH. quam, inquam, Archidemidem.
NI. Quid fecit? CH. quid non fecit? quin tu id me rogas.
Primum dum inficias ire cœpit filio:
Negare ſe debere tibi triobulum.
Continuo antiquom hoſpitem noſtrum ſibi
Mneſilochus advocavit, Pelagonem ſenem:

Eo

7. *Faciam hic arietem Phryxi.*] Quem ego tondebo & auro ſpoliabo, ut arietem Phryxi, cujus vellus aureum erat.

13. *Adſperſiſti aquam.*] Eſt, quod Ter. Andr. 2. 1. dixit, *Reddidiſti animum.* Trucul. *Adſperſiſti aquam; jam rediit animus.*

14. *Pancratice atque atlhetice.*] Vide notas Epid. 1. 1. 18.

15. *Quid hoc, qua cauſa.*] Notabilis *ἰδιωτισμὸς* veterum. Sic infra 4. 9. *Quid quod te miſi ecquid egiſti?* Terent. Heautont. 5. 1. *Quid hoc, quod volo, ut illa nubat noſtro?* Ubi vel Plauti locus oſtendit male deleri τὸ *hoc* à Goveano, & Guideto. Phormione act. 4. ſcen. 1. *Quid qua profectus cauſa hinc es in Lemnum Chremes? adduxtin, tecum filiam?* Cicero pro Cluentio: *Quid tu, Pacete, qua de re mecum locutus es? quarunt, ubi ſit pecunia?* Gronovius.

22. *Illuxere.*] Active pro *illuſtravere.* Vel Dic: Dii quatuor non luxere in ſceleſtiorem alterum. *Lambinus.*

23. *Quamne Archidemidem.*] Ambiguum erat illud ſervi, *ſceleſtiorem nullum alterum:* itaque Senex interrogat, An alterum nullum, quam Archidemidem? & ille iterum; Ita vero, inquit ajo, quam Archidemidem. *Acidal.*

29. *Oſten-*

Eo præsente homini extemplo ostendit symbolum;
Quem tute dederas ad eum, ut ferret, filio.
NI. Quid, ubi ei ostendit symbolum? CH. infit dicere:
Adulterinum, & non eum esse symbolum:
Quotque innocenti ei dixit contumelias!
Adulterare eum ajebat rebus cæteris.
NI. Habetin' aurum? Id mihi primum dici volo.
CH. Postquam quidem Prætor recuperatores dedit,
Damnatus demum, vi coactus reddidit
Ducentos & mille Philippûm. NI. tantum debuit.
CH. Porro etiam ausculta pugnam, quam voluit dare.
NI. Etiamne est quid porro? CH. hem accipe: trina hæc nunc erit.
NI. Deceptus sum. Autolyco hospiti aurum credidi.
CH. Quin tu audi. NI. immo ingenium avidi haud pernoram hospitis.
CH. Postquam aurum abstulimus, in navem conscendimus,
Domum cupientes. forte ut assedi in stega,
Dum circumspecto, atque ego lembum conspicor:
Longum est rigorem maleficum exornatier. *Meurs.* strigorem.
NI. Perii

29. *Ostendit symbolum.*] Solebant Græci in pactis conventis uti quibusdam tesseris, quæ σύμβολα vocabantur, quæ loco tabellarum & syngrapharum erant, atque ex his jus dicebatur. Meminit Aristot. & Demost. in Philipp. *Turneb.*

36. *Prætor recuperatores dedit.*] *Recuperatores*, judices, qui à Prætore in privatis controversiis quacunque de re ageretur, dabantur. ita dicti, quod per eos suum quisque jus recuperare posset. Nunc *Iudices delegati* vocantur. *Hotom.*

40. *Trina.*] *Trina* exponit Lamb. triplex: nullo sensu. *Trina*, est tertia pugna. Nam primo plane negarat, se debere, & symbolum adulterinum dixerat; secundo pugnatum erat in judicio apud recuperatores; tertio insidias struxerat. *Boxhorn.*

41. *Autolyco.*] *Autolycus* Sisyphi filius, Sinonis illius pater. imo Mercurii fuit filius, Ulyssis avus maternus: qui animalium, quæ furto abstulerat, colorem mutabat. Martial. lib. 8. 59.

Non fuit Autolyci tam piceata manus. Lambinus.

44. *Stega.*] *Stega* tabulatum navis, & quasi proscenium; in quo nautæ ambulant. στέγη Arbitro *constratum puppis* est, hinc *Cicer.* in Verr. *navis constrata*, quæ Cæsari *tecta*. Wower.

46. *Longum est.*] Corruptus quidem est locus, ut manifesto apparet, sed qui ita corrigendus videatur:

—— Atque ego tum lembum conspicor
Longum, strigonem, maleficum exornarier.

Strigones vel *strigores* densarum virium homines & exerciti. Exornabatur ille lembus ab homine strigone ac malefico. Plures quidem erant in illo lembo, ut ex sequen-

NI. Perii hercle, lembus ille mihi lædit latus.
CH. Is erat communis cum hoſpite & prædonibus.
NI. Adeon' me fuiſſe fungum, ut qui illi crederem!
Cum mihi ipſum nomen ejus Archidemidis
Clamaret, dempturum eſſe, ſi quid crederem.
CH. Is lembus noſtræ navi inſidias dabat.
Occœpi ego obſervare eos, quam rem gerant.
Interea è portu noſtra navis ſolvitur.
Ubi portu exiimus, homines remigio ſequi,
Neque aves, neque venti citius. quoniam ſentio
Quæ res gereretur, navem extemplo ſtatuimus.
Quoniam vident nos ſtare, occeperunt ratem
Turbare in portu. NI. edepol mortales malos!
Quid denique agitis? CH. rurſum in portum recipimus.
NI. Sapienter factum à vobis. quid illi poſtea?
CH. Revorſionem ad terram faciunt veſperi.
NI. Aurum hercle auferre voluere, ei rei operam dabant.
CH. Non me fefellit, ſenſi: eo exanimatus fui.
Quoniam videmus auro inſidias fieri,
Capimus conſilium continuo, poſtridie
Auferimus inde aurum omne illis præſentibus,
Palam atque aperte, ut illi id factum ſciſcerent.

NI. Scite

ſequentibus liquet, ſed exornabatur & parabatur ab uno præcipue ſtrigone maleſico, qui magiſter erat lembi. Cæterum cum *ſtrigo* ſignificet fortem robuſtum ac denſarum virium, æque de lembo ipſo id dici poteſt quam de homine. *Salmaſ.*

50. *Archidemidis.*] Alludit ad verbum *demo*; quod exauditur in nom. *Archidemidis.* Vitabant autem Romani mala nomina. *Douz.*

58. *Ratem Turbare.*] Ita ſcripſerat forte Plautus; *occœperunt ratem urbare in portum*, id eſt, cœperunt redire verſus portum, ſed non recta, ne viderentur nimirum hoc conſilium cœpiſſe non perſequendi, verum per circuitum hoc fecerunt. Nam *urbare* eſt circuire & circumducere. Ita ergo cœperunt ratem in portum circumducere. *Urnare* vel *urbare*, ut etiam ſcribebatur, id plane ſignificat. Vetus auctor apud Feſtum, *circum ſeſe urnat ad pedes, terra occulta caput.* Ita urnare vel urbare ratem, eſt cum circuitione ducere, non recta. *Salmaſ.* *Ratem Turbare in portu.*] Neque Latinum eſt, *turbare in portum*: neque poteſt placere Salmaſianum, *urbare in portum.* Videndum an vulgata retineri poſſit. Videtur *turbare* eſſe poſſe quoquo modo impedire, ut qui turbantur, minus provident, quid ſit agendum, eoque impediuntur in eo quod inſtituerant. Sed & Florus in bello Piratico: *Quum leves & fugaces myoparones gravi & Martia claſſe turbaſſet.* Quod ſi minus placeat, legerim: *occeperunt ratem Inhibere in portum.* De quo verbo valde hic commode lib. 4. Obſervationum. *Gronovius.*

NI. Scite hercle. cedo, quid illi? CH. triſtes ilico;
Quom extemplo à portu ire nos cum auro vident.
Subducunt lembum capitibus quaſſantibus.
Nos apud Theotimum omne aurum depoſuimus, *Schopp.* depoſivimus, *antiq.*
Qui illic ſacerdos eſt Dianæ Epheſiæ.
NI. Qui iſtic Theotimus eſt? CH. Megalobuli filius,
Qui nunc in Epheſo eſt, Epheſiis cariſſumus.
NI. Næ ille, hercle, mihi ſit multo tanto carior,
Si me illoc auro tanto circumduxerit.
CH. Quin in ipſa æde Dianæ conditum eſt.
Ibidem publicitus ſervant. NI. occidiſtis me.
Nimio hîc privatim ſervaretur rectius.
Sed vos nihilne attuliſtis inde auri domum?
CH. Immo etiam. verum, quantum attulerit, neſcio.
NI. Quid, neſcis? CH. quia Mneſilochus noctu clanculum
Devenit ad Theotimum: nec mihi credere,
Nec quoiquam in navi voluit. eo ego neſcio
Quantulum attulerit; verum haud permultum attulit.
NI. Etiam dimidium cenſes? CH. non edepol ſcio.
Verum haud opinor. NI. fert ne partem tertiam?
CH. Non hercle opinor. verum verum neſcio.
Profecto de auro nihil ſcio, niſi neſcio.
Nunc tibimet illuc navi capiundum eſt iter,
Ut illud reportes aurum ab Theotimo domum.

Atque

73. *Sacerdos eſt Dianæ.*] Furtum facilius committunt homines, quam ſacrilegium. Inde mos veterum res cariſſimas in templis deponendi. Inde olim Romanorum ærarium in templo Saturni. *Boxhorn.*

74. *Megalobuli filius.*] Lego *Megalobuzi*: vel, quod idem valet, *Megabyzi.* Suidas: Μεγάβυζος, ὄνομα κύριον. *Strabo* lib. 14. ubi de Dianæ Epheſiæ templo agit, commemorat, generali nomine ita omnes ejus ſacerdotes appellatos: eunuchoſque fuiſſe, & cuſtodiæ ſocias virgines habuiſſe. Sed hoc quid eſt, quod Plautus dicit, *Theotimum filium Megabyzi*, ſi ille Megabyzus eunuchus? explico. *Megabyzi filius* idem valet, ac ſi dixiſſet *Megabyzus*: nam appellativum illud nomen fuit: quomodo ἰατρῶ παῖς, pro eo quod eſt ἰατρός. *Meurſius.*

76. *Carior.*] Id eſt, damnoſior, ſumtuoſior. ἀμφιβολία.

79. *Publicitus ſervant.*] Cum enim cariſſima olim in templis deponerentur, publici erant & armati templorum cuſtodes. Nepos in vitâ Annibalis, *Gortynii templum magna cura cuſtodiunt, non tam à cæteris, quam ab Annibale, ne quid ille, inſcientibus illis, tolleret ſecumque portaret.* Exſtat enim illo loco ſimillimum huic exemplum. *Boxhorn.*

98. Qui

Atque heus tu. Ni. quid vis? Ch. annulum gnati tui
Facito ut memineris ferre. Ni. quid opu'ſt annulo?
Ch. Quia id ſignum eſt cum Theotimo, qui eum illi afferet,
Ei aurum ut reddat. Ni. meminero, & recte mones.
Sed divesne eſt iſtic Theotimus? Ch. etiam rogas?
Qui auro habeat ſoccis ſubpactum ſolum.
Ni. Cur ita faſtidit? Ch. tantas divitias habet.
Neſcit quid faciat auro. Ni. mihi dederit velim.
Sed quî præſente id aurum Theotimo datum eſt?
Ch. Populo præſente. nullu'ſt Epheſi, quin ſciat.
Ni. Iſtuc ſapienter ſaltem fecit filius,
Cum diviti homini id aurum ſervandum dedit:
Ab eo licebit quamvis ſubito ſumere.
Ch. Immo hem tantiſper nunquam te morabitur,
Quin habeas illud quo die illuc veneris.
Ni. Cenſebam me effugiſse à vita marituma,
Ne navigarem tandem hoc ætatis ſenex,
Id mihi haud utrum velim licere intellego;
Ita bellus hoſpes fecit Archidemides.
Ubi nunc eſt ergo meus Mneſilochus filius?
Ch. Deos atque amicos iit ſalutatum ad forum.
Ni. At ego hinc ad illum, ut conveniam quantum poteſt.
Ch. Ille eſt oneratus recte, & plus juſto vehit.
Exorſa hæc tela non male omnino mihi eſt,
Ut amantem herilem copem facerem filium:
Ita feci, ut auri quantum vellet ſumeret.
Quantum autem libeat reddere, ut reddat patri.

Senex

98. *Qui auro habeat ſoccis ſuppactum ſolum.*] *Solum*, hic eſt calceamenti ſolea. Ergo aureis clavis calceos ille fixit. V. N. Trinum. act. 3. 2.

99. *Cur ita faſtidit.*] Ita Mil. act. 4. 2. *Face te faſtidii plenum.*

102. *Populo præſente.*] Ex veterum more. Nepos eodem loco: *Amphoras auro & argento opertas, Gortyniis præſentibus depoſuit in templo Dianæ.* Ne ſcilicet depoſitum poſtea negaretur. *Boxhornius.*

110. *Utrum velim.*] Non mei jam res eſt arbitrii. Velim, nolim, navigandum eſt, *Boxhorn.*

117. *Copem facerem.*] Id eſt, copioſum. Pſeud. act. 2. 3. *Cops, id eſt, copia, inde copis, id eſt, copioſus.* Gloſſæ Papiæ. Sic enim legendum. Male *copſus*, pro *copis*, editum eſt. *Boxhorn.*

128. *Cru-*

Senex in Ephesum ibit aurum arcessere:
Hic nostra agetur ætas in malacum modum,
Siquidem hic relinquet, nec secum abducet senex
Me & Mnesilochum, quas ego hic turbas dabo!
Sed quid futurum est, cum hoc senex resciverit?
Cum se excucurrisse illuc frustra sciverit,
Nosque aurum abusos? quid mihi fiet postea?
Credo hercle adveniens nomen mutabit mihi,
Facietque extemplo Crucisalum me ex Chrysalo.
Aufugero hercle, si magis usus venerit.
Si ero reprehensus, macto ego illum infortunio:
Si illi sunt virgæ ruri, at mihi tergum domi est.
Nunc ibo, herili filio hanc fabricam dabo,
Super auro, amicaque ejus inventa Bacchide.

128. *Crucisalum.*] Quasi in cruce seu in crucem salientem. *T.*

129. *Si magis usus venerit.*] Si utilius fuerit. *Lamb.*

130. *Reprehensus.*] V. N. Epid. 1. 1. *Infortunio.*] Damno virgarum, quarum in tergo meo faciet jacturam. *Boxhornius.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

LYDUS.

PAndite atque aperite propere januam hanc Orci, obsecro:
Nam equidem haud aliter esse duco. quippe quo nemo advenit,
Nisi quem spes reliquere omnes, esse ut frugi possiet.
Bacchides, non Bacchides, sed Bacchæ sunt acerrumæ.
Apage istas à me sorores, quæ hominum sorbent sanguinem.
Omnis ad perniciem instructa domus opime atque opipare.
Quæ ut aspexi, me continuo contuli protinam in pedes.
Egone ut hæc conclusa gestem clanculum? ut celem patrem,
Pistoclere, tua flagitia, aut damna, aut desidiabula?
Quibus patrem, & me, teque, amicosque omnes affectas tuos
Ad probrum, damnum, flagitium appellere una & perdere.
Neque mei, neque tui intus puditum est factis quæ facis:
Quibus tuum patrem, meque unâ, amicos, affines tuos,

Tuâ

9. DEsidiabula.] Sic MSS. Nonius Marcellus in *Affectare* legit *dispoliabula.*

10. *Adfectas appellere.*] Pro προσεγγύζειν. translatum à navi, quam ad portum nautæ appellunt.

14. *Geru-*

Tuâ infamiâ fecisti gerulifigulos flagitii.

Nunc priusquam malum istoc addis, certum est jam dicam patri.

De me hanc culpam demolibor jam, & seni faciam palam,

Ut eum ex lutulento cœno propere hinc eliciat foras. *l. Gul.* luculento.

14. *Gerulifigulos flagitii.*] *Gerulus*, apud veteres non ὁ βαστάζων, ut postea, sed ὁ πράττων καὶ πρακτὴς dictus est. hoc loco Plautus *Gerulifigulos* dixit gerulos & figulos, hoc est, πρακτῆρας καὶ πλάστας. Scalig. Mens horum est; tu fecisti tuis infamibus dictis, ut tuus pater, & ego tuus præceptor dicamur quasi auctores horum flagitiorum: quod pater ita te fecerit, & ego te finxerim ac docuerim, ut tam flagitiosus existeres. *Gerulus* propter patrem, *Figulus*, propter præceptorem. Nam *Gerulus*, ut Scalig. & Glossæ docent; non erat, qui aliquid portat, sed qui efficit. *Goldastus*.

Actus Tertii Scena Secunda.

MNESILOCHUS.

MULTIS MODIS meditatus egomet mecum sum, & ita esse arbitror:

HOMINI AMICO, qui est amicus, ita uti nomen possidet,

Nisi deos, ei nihil præstare. id opera expertus sum esse ita.

Nam ut in Ephesum hinc abii. (hoc factum est ferme abhinc biennium)

Ex Epheso huc ad Pistoclerum meum sodalem literas

Misi, amicam ut mihi inveniret Bacchidem. illum intellego

Invenisse, ut servos meus mihi nunciavit Chrysalus.

Condigne is quam technam de auro advorsum meum fecit patrem.

Ut mihi amanti copia esset! sed æquom id ei reddere. *MSS.* sed eccum video incedere.

Nam pol quidem, meo animo, INGRATO HOMINE nihil impensiu' st,

Male-

9. SED *æquum ei reddere.*] Ita legendum aperte declarant, quæ statim subjicit; *Nam pol. q. &c.* Negat committendum sibi esse, ut ingratus habeatur: ideoque diligenter sibi videndum, quomodo gratiam Chrysalo referat. *Muret.*

10. *Ingrato homine nihil impensiu' st.*] Nunquam efficient interpretes ut vox *impensius* cohærere possit cum ingrato eo sensu quo ponitur apud Latinos. Non enim, ut volunt, *impensum* contrarium est ei notioni qua simplex *pensum* usurpatur,

Malefactorem amitti satius, quam relinqui beneficum.
NIMIO PRÆSTAT impendiosum te, quam ingratum dicier.
Illum laudabunt boni; hoc etiam ipsi culpabunt mali. *Lamb.* hunc.
Quâ me caussâ magis cum curâ esse eâ quam obvigilato est opus.
Nunc, Mnesiloche, specimen specitur, nunc certamen cernitur.
Sisne nec ne, ut esse oportet; malus bonus, cujusmodi;
Justus, injustus; malignus, largus, commodus, incommodus.

Cavesis

patur, cum dicitur *nihil pensi habere.* Sed nec *pendere* & *impendere* contraria sunt, haud sane magis quam *tribuere* & *intribuere.* Unde *intributiones* pro tributis, Quam *tendere* & *intendere*, *ferre* & *inferre*, & similia. Inde *impensum* pro gravi, charo, pretioso, à quo *impensius*, enixius, largius. Virgilius: *tanto me impensius æquum est Consulere.* Id est, magis. *Impendio* quoque adverbium pro valde. Item *impensum pretium*, pro magno, & *impenso* vel *impense*, pro chare. *Luscinias soliti impense prandere coëmptas.* Glossæ: *Impensus*, δαψιλής. Legendum igitur in versu Plautino, *grato homine nihil impensius est.* Hoc est, nihil gravius, nihil pretiosius & carius grato homine. Posset etiam sumi pro *impendiosius.* Nam paulo post dicit, *nimio præstare impendiosum esse quam ingratum.* Impensus quippe & impendiosus idem, nempe δαψιλής, largitor, liberalis. Et tales sunt grati homines, qui meminerunt accepti beneficii, & vicissim in eum qui sibi beneficus fuit, largiter & ipsi benefici esse & impendiosi gestiunt. Nam *impendio* adverbium & *impense* idem significant. Dicit postea satius esse malefactorem amitti, id est, inultum dimitti, quam beneficum relinqui, id est, quam benefico vices non rependere, & in eum impendiosum esse. Nihil ergo homine grato impensius. Quod non potest convenire ingrato, qui nihil rependere vult ac reponere illi à quo beneficium accepit. *Salmas.* *Ingrato homine nihil est impensius.*] Nihil propius ad sensum Plauti explicatione Pistorii, cui *impensum* hic, in quod multum & magna cum jactura impenditur. Certe *impenso pretio parare* Cæsari, Ciceroni, Livio, magno pretio est emere vel comparare. *Impensum* igitur, quod concedunt, est grave, carum; pretiosum & caro constans. Ingrato homine nihil carius constat, inquit, quia quod in illum impenditur, interit, sine fructu ac reditu est. Nihil *impensiore pretio* habetur, quam homo ingratus. Sic ludit in vocabulo *carus* act. 2. scen. 3. vers. 76. Quod autem sequitur, *Nimio præstat te impendiosum, quam ingratum dici*, alia sententia est, in rem quidem eandem, sed haudquaquam similem sensum explicans. Neque *impensus* & *impendiosus* idem, ut vult Salmas. sed *impendiosus* sumptuosus, vel qui multum sumti facit. *impensum* autem id quod, vel in quod multum sumitur vel impenditur. *Gronovius.*

14. *Quam me caussa.*] Non puto quicquam esse mutandum. Cum ingratum damnavit, tanto magis se cum cura esse debere ait, & sibi obvigilato opus esse ne ingratus sit scilicet. Hoc enim subintelligendum. *Salmas.*

17. *Malignus, largus.*] Hæc recte inter se opponuntur. nam *Benignus* & *largus*, idem valent, id est, sisne illiberalis, an liberalis. *Lamb.* *Commodus; incommodus.*] *Commodi* sunt, qui sese ad aliorum mores vel suo judicio accommodant,

Cavesis te superare servom siris faciundo bene.
Utut eris, moneo, haud celabis. sed eccos video incedere,
Patrem sodalis, & magistrum. hinc auscultabo quam rem agant.

modant, vel sunt accommodati natura, & qui aliis facile obsequuntur & prosunt. ἀρθμίους Græci appellant. *Lambinus.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

LYDUS, PHILOXENUS, MNESILOCHUS.

NUnc experiar, sitne acetum tibi cor acre in pectore. *Lamb. aceto.*
Sequere. PH. quo sequar? quo ducis nunc me? LY. ad illam, quæ tuum
Perdidit, pessundedit tibi filium uni unicum.
PH. Eja, Lyde: LENITER qui sæviunt, sapiunt magis.
Minus mirandum est, illæc ætas si quid illorum facit,
Quam si non faciat. feci ego istæc itidem in adolescentiâ.
LY. Hei mihi, hei mihi! istæc illum perdidit assentatio.
Nam absque te esset, ego illum haberem rectum ad ingenium bonum:
Nunc propter te tuamque pravos factus est fiduciam
Pistoclerus. MN. dii immortales, meum sodalem hic nominat.
Quid hoc negotii est, Pistoclerum Lydus quod herum tam ciet?
PH. Paulisper, Lyde, est libido homini suo animo obsequi:
Jam aderit tempus, cum sese etiam ipse oderit: morem geras:
Dum caveatur, præter æquom ne quid delinquat: sine.
LY. Non sino, neque equidem illum me vivo corrumpi sinam.
Sed tu, qui tam pro corrupto dicis caussam filio,
Eademne erat hæc disciplina tibi, cum tu adolescens eras?
Nego tibi hoc annis viginti fuisse primis copiæ,

Digi-

1. NUnc.] *Nunc* adversantis hic est, non temporis. *Lamb.*
8. *Rectum.*] Integrum, non inflexum ad vitium. *Rectum* opponitur hic *pravo.* T.
11. *Tam ciet?*] Accusat, διώκει. D. V. N. Asin. act. 2. 4.

20. *Ante*

Digitum longe à pædagogo pedem ut efferres ædibus;
Ante Solem exorientem nisi in palæstram veneras,
Gymnasii præfecto haud mediocrîs pœnas penderes.
Id quoi obtigerat, hoc etiam ad malum arcessebatur malum, *Doux. ac censebatur.*
Et discipulus & magister perhibebantur improbi.
Ibi cursu, luctando, hastâ, disco, pugillatu, pila,
Saliendo sese exercebant magis, quam scorto, aut saviis:
Ibi suam ætatem extendebant, non in latebrosis locis.
Inde de hippodromo & palæstra ubi revenisses domum,
Cincticulo præcinctus in sella apud magistrum assideres:
Cum librum legeres, si unam peccavisses syllabam,
Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.
MN. Propter me hæc nunc meo sodali dici discrucior miser.
Innocens suspicionem hanc sustinet caussa mea.
PH. Alii, Lyde, nunc sunt mores. LY. id equidem ego certo scio.
Nam olim populi prius honorem capiebat suffragio,
Quam magistro desinebat esse dicto obediens.
At nunc priusquam septuennis est, si attingas eum manu,
Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.

Cum

20. *Ante solem exorientem.*] Frustra captat hunc sermonem Petitus, quasi repugnantem legi jubenti *ἀνοίγεσθαι τὰ διδασκαλεῖα μὴ πρότερον ἡλίου ἀνιόντος.* eoque subjicit ingratum *Adve.* Scio & Platonis lib. 7. de republ. *ἡμέρας δὲ ὄρθρου τε ἐπανιόντων, παῖδας μὲν πρὸς διδασκάλους που τρέπεσθαι χρεών.* Nec defendendum vulgatum formula illa *ante diem tertium Calendas:* non enim ibi τὸ *ante* vim habet τοῦ *ad.* Nimirum *ante solem exorientem*, non accipiendum est, quasi sit ante lucem, sed pro diluculo. Est autem diluculum, *cum, sole nondum orto, jam lucet*, ut scribit Censorinus. Neque aliud tempus significant Græci. *Gronovius*

28. *Cincticulo præcinctus.*] *Cincticulus* adolescentium erat, ut *Cinctus* virorum, quæ zona latior, seu vestis infra pectus, corpus comprehendens: similis subligaculo Græcè *ζῶμα* & *ζῶσμα* dicitur. quo nomine Græce etiam *Tunica* intelligitur. Et vetustissimi cincto uti, loco tunicæ solebant: unde Horat. *cinctutos* vocat *Cethegos.* Jam, *Cinctum esse*, erat modestæ disciplinæ argumentum. contra, *discinctum* esse, mores dissolutos arguebat. Sulla de C. Jul. Cæs. apud Suet. *Male præcinctum puerum caveatis.* quod fluxiore cinctura uteretur. *Turn.*

30. *Nutricis pallium.*] Hoc enim à pueris, dum comuntur & aluntur, varie maculatur. *Longol.*

34. *Nam olim, &c.*] Nam olim honorem, prius consequebatur populi suffragio, quam magistro parere desierat, hoc est, magistro parebat usque ad eam ætatem, qua petere magistratus per leges licet. *Lamb.*

37. *Tabula.*] Litteraria, in qua pueri litteras,

Cum patrem adeas postulatum, puero sic dicit pater:
NOSTER ESTO, dum te poteris defensare injuria.
Provocatur pædagogus: eho senex minimi pretii,
Ne adtingas puerum istac caussâ, quando fecit strenue,
It magister quasi lucerna uncto expretus linteo.
Itur illinc jure dicto. hoccine hic pacto potest
Inhibere imperium magister, si ipsus primus vapulet?
MN. Acris postulatio hæc est, cum hujus dicta intellego.
Mira sunt, ni Pistoclerus Lydum pugnis contudit.
PH. Sed quis hic est, quem astantem video ante ostium. LY. ô Philoxene.
MN. Deos propitios me videre, quam illum mavellem mihi.

PH. Quis

litteras faciunt, id est, scribunt, & discunt. *Turneb.*

42. *It magister quasi lucerna, uncto expretus linteo.*] Legendum in hoc versu; *It magister quasi laterna uncto extertus linteo.* Nam de lucerna nugæ, & non est magna mutatio *laterna* pro *lucerna* legere. Nam in Longobardico charactere, quo plerique veteres auctores descripti sunt, *V* & *A* pœne similem habent figuram, & *C* ac *T* sæpe invicem permutantur. Laternæ erant corneæ, quæ uncto linteo, quo lucidiores essent, extergebantur. *Extertus* autem pro extersus, ut *adgrestus fari* apud Ennium pro aggressus. Item Varro apud Nonium, *ut mangonum pueri, terti*, uncti, pro tersi. Ita hoc loco *extertus* omnino pro *expretus*, quod nihil significat, scribendum. *Salmas. Uncto expretus.*] Vox nihili τὸ *Expretus*. Apud Festum lege: *Expertia antiqui dicebant, quasi extra partem habita.* sed nec placet *extertus*, aut corneæ istæ laternæ, quæ uncto linteo extergebantur. Meo judicio scripsit Plautus: *It magister quasi laterna uncto spretus linteo. Expretus* pro *Spretus*, ut passim *exspecto* pro *specto*, apud Ciceronem, 1. familiar. 4. *cum pulcerrime extaremus* quidam codices: quod nihil aliud vult, quam librarios nonnunquam sic solitos scribere pro *staremus.* Laternæ linteo obductæ meminit Cicero lib. 4. ad Attic. ep. 3. *pauci pannosis linea laterna.* Id linteum oleo tactum fuisse credibile est, & sic lucem transmisisse, ut hodieque passim in Italia, quæ fenestris obducuntur. *Magister spretus*, irrisus & contemtus, *it uncto linteo*, hoc est, emplastro vel fomento fissorum curandorum gratia caput oblitus, *quasi laterna*, cui & ipsi linteum unctum prætenditur. *Gronov.*

44. *Inhibere imperium.*] Recte dicitur *inhibere imperium*; pro habere in aliquem imperium, & imperare. Etiam apud Livium legitur. Et *inhibere spem* apud Ciceronem pro habere; quod etiam notavit Turnebus. Idem Plautus in Sticho; *utrum Fontinali an Libero te imperium inhibere mavis?* Salmas. Vide nostra ad Livii lib. 3. 59. *Gronovius.*

48. *Deos propitios,*] Εὐφημισμὸς: voluit enim dicere; Deos mihi iratos quam illum mallem me videre: id est, mallem me videri à diis iratis, quam à Lydo irato. hic enim iratus, erat gravis & sævus. Vel simpliciter: Mallem me à diis videri, quam ab illo, hoc est, nollem me ab illo videri, sed illa meliora. *Lambin. Quam illum mavellem.*] Duas dat hic explicationes Lambinus; neutram bonam, quia per *illum* intelligit iratum Lydum, At cur hujus ita Mnesilocho formidabilis? Immo mavellem, inquit, deos propitios mihi videre me, quam *illum* videre me, qui dixit se astan-

tem

PH. Quis illic est? LY. Mnesilochus, gnati tui sodalis Pistocleri:
Haud consimili ingenio atque ille est, qui in lupanari accubat.
Fortunatum Nicobulum, qui illum produxit sibi.
PH. Salvos sis, Mnesiloche: salvom te advenire gaudeo.
MN. Dii te ament Philoxene. LY. hic enim rite productu' est patri,
In mare it, rem familiarem curat, custodit domum:
Obsequens obediensque est mori atque imperiis patris,
Hic sodalis Pistoclero jam puer puero fuit.
Triduum non interest ætatis uter major siet:
Verum ingenium plus triginta annis majus est, quam alteri.
PH. Cave malum, & compesce in illum dicere injuste. LY. tace:
Stultus es, qui illi male ægre patere dici, qui facit.
Nam illum meum malum promptare malim, quam peculium.
PH. Quî dum? LY. quia, malum si promptet, indies faciat minus.
MN. Quid sodalem meum castigas, Lyde, discipulum tuum?
LY. Periit tibi sodalis. MN. ne Dî sirint. LY. sic est, ut loquor.
Quin ego cum peribat vidi, non ex audito arguo.
MN. Quid factum est? LY. meretricem indigne deperit. MN. non tu taces?

LY. At

tem vidisse me ante ostium. Cur autem? quia erat amicus patris: & nolebat nec patrem, nec quenquam videre ante Pistoclerum & Bacchidem: verebaturque, ne dum ab hoc detinetur, interveniret pater. *Gronov.*

61. *Meum malum promptare.*] Lambinus explicat: Malim Pistoclerum meum malum profundere, quam peculium. Id displicuit nuper & nihil arguuntur vidisse interpretes. Sententiam enim esse statuunt: Malim illum sæpius auribus suis promere & haurire dicta mala, ut tu quidem ea appellas, quibus officii sui admoneretur, quam peculium meum. Quis hoc invenisset? Quemadmodum autem *promere malum* est audire mala dicta? Aut quis dixit *promere auribus*, quod sit accipere auribus? Non potest jocus hic vernilis bene intelligi, nisi scribas? *Cave malo.* Dicitur quidem recte utrumque: sed senex dixerat: *Cave malo*, eo sensu, quo Pistoclerus hac fabula 1, 2, 30. Respondet hic Lydus, quasi jussisset eum senex *cavere malo*, ut cavemus alicui, ne damnum accipiat. Qualis lusus & in Persa 3, 1, 41. Immo, inquit, non tantopere malo meo cautum cupio, ut non malim illud eum promptare & haurire quam peculium meum: si enim id promptet, atque inde demat, faciat minus: lætabor autem, si minus fiat meum malum; non lætabor, si peculium. *Gronov.*

67. At

LY. At quæ acerrume atque æstuose absorbet, ubi quemque attigit.
MN. Ubi ea mulier habitat? LY. hîc. MN. unde eam esse ajunt? LY. ex Samo.
MN. Quæ vocatur? LY. Bacchis. MN. erras, Lyde: ego omnem rem scio
Quemadmodum est. tu Pistoclerum falso atque insontem arguis.
Nam ille amico & benevolenti suo sodali sedulo
Rem mandatam exsequitur. ipsus nec amat: nec tu creduas.
LY. Itane oportet rem mandatam gerere amici sedulo,
Ut ipsus in gremio osculantem mulierem teneat sedens?
Nullon' pacto res mandata potest agi, nisi identidem
Manus ferat ad papillas, labra à labris nusquam auferat?
Nam alia memorare, quæ illum facere vidi, dispudet:
Cum manum sub vestimenta ad corpus detulit Bacchidi;
Me præsente, neque pudere quicquam. quid verbis opus est?
Mihi discipulus, tibi sodalis periit, huic filius.
Nam EGO ILLUM periisse duco, cui quidem periit pudor. *MT. dico.*
Quid opu' st verbis? si opperiri vellem paulisper modo,
Ut opinor, illius inspectandi mihi esset major copia:
Plus vidissem quam deceret, quam me atque illo æquom foret.
MN. Perdidisti me sodalis. egone illam mulierem
Capitis non perdam? perire me malis malim modis.
SATIN UT QUEM tu habeas fidelem tibi; aut quoi credas, nescias.
LY. Viden', ut ægre patitur gnatum esse corruptum tuum,
Suum sodalem! ut ipsus sese cruciat ægritudine!
PH. Mnesiloche, hoc tecum oro, ut illius animum atque ingenium regas.

Serva

67. *At quæ acerrime, &c.*] Deperit meretricem, non aliquam moderatam: sed quæ instar maris æstuosi rapax & fervida est. *Lambin.* Talis illa Horat. 1. Od. 27. *Atque acerrime est: absorbet, ub.* Et cave quicquam arbitrere sincerius. Meretrix comest & absorbet amatorem, cum eum bonis & fortunis evertit: ut Mostell. act. 1. 1. *Est* enim pro *edit*, positum. *I. Gul.*

88. *Viden' ut ægre.*] Hic servus errat, non enim Pistoclerum corruptum queritur, sed Bacchidem sibi præreptam: *Lambinus.*

Serva tibi ſodalem, & mihi filium. MN. factum volo.
PH. In te ergo hoc onus omne impono. Lyde, ſequere hac me. LY. ſequor. *Mſſ. impone.*
Melius eſset, me quoque una ſi cum illo relinqueres.
PH. Affatim eſt, Mneſiloche: cura, & concaſtiga hominem probe,
Qui dedecorat te, me, amicos atque alios flagitiis ſuis.

ACTUS TERTII SCENA QUARTA.

MNESILOCHUS.

IMmitiorem nunc utrum credam magis
Sodalemne eſse, an Bacchidem, incertum admodum eſt.
Illum exoptavit potius? habeat. optume eſt:
Næ illa illud hercle cum malo fecit ſuo, meo. *Alii. fecit ſummo meo.*
Nam mihi divini nunquam quiſquam creduat,
Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.
Ego faxo haud dicet nactam, quem derideat.
Nam jam domum ibo, atque aliquid ſurripiam patri,
Id iſti dabo, ego iſtanc multis ulciſcar modis:

Adeo

1. *AMiciorem nunc.*] Sic vulgo & putabat Douza εἰρωνικῶς prolatum, quemadmodum paullo poſt etiam Piſtoclerus aliter loquitur quam ſentit, Sed Lambini codices & uterque Pall. *Immitiorem.* niſi quod in uno dubium eſt, an potius *Immiciorem* legi oporteat. Hoc ergo Grutero auctore in alteram ſuam editionem admiſit Taubmannus. Quum feciſſet idem Pareus, mutavit ſententiam Gruterus, contendendi, ut videtur, ſtudio nimium productus & acerbe hominem increpuit. Atque ille aſſeveratione tanta perterritus poſtea reddidit *Amiciorem.* Nobis cur à ſcriptis recederemus, nihil erat cauſæ. Nam quod Lambinus, ne illud quidem tutum & ſincerum cenſet, nihil me movet. Eſt enim *immitis* crudelis, durus, inhumanus. Sic *immitis Achilli* apud ſummum poëtam. Et apud Suetonium Tiberius *Aſper & immitis.* Nihil profecto aptius. Utrum durius & crudelius mecum agere amicum an amicam dicam, ambigo. *Gronov.*

4. *Suo, meo.*] Quidam hæc ita accipiunt, quaſi *meo* ſit correctio ejus quod dixerat *ſuo:* Camerarius vero una dictione legit *ſuo-meo:* quaſi velit Mneſilochus, utriuſque incommodo factum, ut ſodalem Bacchis ſibi prætulerit. Ego non dubito quin *ſuo* & *meo* ſint diverſæ lectiones, quarum una tandem è margine irrepſit in textum, non inducta priore. Idque eo facilius fuit, quod ambæ ſine jactura ſenſus tolerari poſſint. Propterea τὸ *meo* audacter cum *Douza* deleo. *Diſſald.*

5. *Nam mihi divini.*] V.N. Amph. 2.2.

6. *Planeque amo.*] Oratio inſani amatoris mirum in modum fluctuat & turbat. Nam cum eſſet dicturus; Ni ego illam modis plurimis miſeram habebo & ulciſcar, ſubito ſe ipſe revocans, ſubdit, *planeque amo.* Lamb.

9. *Id iſti dabo.*] Iterum exprimitur adfectus

Adeo ego illam cogam uſque, ut mendicet meus pater.
Sed ſatin' ego animum mente ſincera gero? *Lipſ.* animi mentem ſinceram.
Qui ad hunc modum hæc hîc, quæ futura, fabulor?
Amo hercle, opinor, utpote quod pro certo ſciam.
Verum quam illa unquam de mea pecunia
Ramentâ fiat plumeâ propenſior, *Non.* plumbeâ.
Mendicum malim mendicando vincere.
Nunquam edepol viva me irridebit. nam mihi
Decretum eſt renumerare jam omne aurum patri.
Igitur mihi inani atque inopi ſubblandibitur:
Tum, cum *mea illud* nihilo pluris referet, *MS.* mihi nihilo.
Quam ſi ad ſepulcrum mortuo dicat jocum.
Sed antequam illa unquam meis opulentiis
Ramenta fiat gravior, aut propenſior,
Mori me malim excruciatum inopia.
Profecto ſtabile eſt me patri aurum reddere.
Eâdem exorabo, Chryſalo cauſsâ meâ
Pater ne noceat: neu quid ei ſuccenſeat
Meâ cauſsâ de auro, quod eum ludificatus eſt.
Nam illi æquom eſt me conſulere, qui cauſsâ meâ
Mendacium dixit. vos me ſequimini.

adfectus amantis: qui dicat, ſe patri ſurrepturum pecuniam quam det Bacchidi, cui modo minatus eſt. *Lamb.*

10. *Ut mendicet meus pater.*] Dicturus erat, & vero ita orationem exorſus erat, ut hoc ſubjiceret, *ut mendicet*, nimirum Bacchis: ſed ut homo perturbatus, vel religione quadam retractus, minas in Bacchidem intentatas in patrem convertit. *Lamb.*

15. *Propenſior.*] Id eſt, ponderoſior.

21. *Mortuo dicat jocum.*] Ad carmina illa ſubleſta, caſſa & anilia, quæ in laudes defunctorum à præficis occentabantur, refero; quod genus, *Neniarum* nomine & *Nugarum* veniebat. ut Aſin. act. 4. ſc. 1. verſ. penult. *Douz.*

25. *Stabile eſt.*] Sententia, decretum eſt.

ACTUS TERTII SCENA QUINTA.

PISTOCLERUS.

Rebus aliis antevortar, Bacchis, quæ mandas mihi:
Mneſilochum ut requiram, atque ut eum mecum ad te adducam ſimul.
Nam illud animus meus miratur, ſi à me tetigit nuncius,
Quid remoratur. ibo, & viſam huc ad eum, ſi forte eſt domi.

3. *Tetigit.*] Scil. *ipſum*, id eſt, pertigit, ſeu pervenit ad eum. *Douza.*

ACTUS TERTII SCENA SEXTA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

REddidi patri omne aurum. nunc ego illam me velim
Convenire, postquam inanis sum, contemptricem meam.
Sed veniam mihi quam gravate pater dedit de Chrysalo!
Verum postremo impetravi, ut ne quid ei succenseat.
PI. Estne hic meus sodalis? MN. estne hic hostis, quem aspicio, meus?
PI. Certe is est. MN. is est. adibo contra, & tollam gradum.
PI. Salvos sis, Mnesiloche. MN. salve. PI. salvos cum peregre advenis,
Cœna detur. MN. NON PLACET MIHI cœna, quæ bilem movet.
PI. Num quæ advenienti ægritudo objecta est? MN. atque acerruma.
PI. Unde? MN. ab homine, quem mihi amicum esse arbitratus sum antidhac.
PI. MULTI more isto atque exemplo vivunt, quos cum censeas
Esse amicos, reperiuntur falsi falsimoniis,
Lingua factiosi, inertes operâ, sublestâ fide.
Nullus est, quoi non invideant rem secundam obtingere.
Sibi ne videatur, ipsi ignavi recte cavent.
MN. Edepol næ tu illorum mores perquam meditate tenes.
Sed etiam unum hoc ex ingenio malo malum inveniunt suo:
Nulli

8. *COEna detur.*] V.N. Epid. 1. 1. *Quæ bilem movet.*] Ut ab inimico data.

13. *Lingua factiosi.*] *Lingua factiosi* dicuntur largiloqui ac dites dapsilium dictorum, hoc est, ad promittendum promi potius quam condi: ad largiendum non item. *Factiosi* enim pro opulentis seu potentibus accepti ab antiquis. *Turneb.* *Sublesta fide.*] Festus: *Sublesta sunt infirma, tenuia.* Nonius: *Sublestum* est leve, frivolum. Vide notas Persa 3. 1.

14. *Nullus est, quoi.*] Nihil hoc aut sequenti versu mutandum est. Nulli secunda obtigit fortuna, cui ignavi non invideant; ipsi vero ignavia sua sedulo cavent, ne obtingat sibi ejusmodi fortuna, & sic invidiam declinant. Nam his tantum, quorum res florentes sunt, invidetur. *Boxhornius.*

22. *In-*

Nulli amici sunt, inimicos ipsi in sese omnes habent.
Atque ii se cum frustrantur, frustrari alios stolidi existumant.
Sicut est hic, quem esse amicum ratus sum, atque ipsus sum mihi.
Ille, quod in se fuit, accuratum habuit, quod posset mali
Facere, & in me inconciliare copias omnes meas.
PI. Improbum istunc esse oportet hominem. MN. ego ita esse arbitror.
PI. Obsecro hercle loquere, quis is est? MN. benevolens vivit tibi.
Nam ni ita esset, tecum orarem, ut ei, quod posses mali
Facere, faceres. PI. dic modo hominem, qui sit: si non fecero
Ei male aliquo pacto, me esse dicito ignavissumum.
MN. Nequam homo est, verum hercle amicus est tibi. PI. tanto magis
Dic, quis est? NEQUAM hominis ego parvi pendo gratiam.
MN. Video non potesse, quin tibi ejus nomen eloquar:
Pistoclere, perdidisti me sodalem funditus.
PI. Quid istuc est? MN. quid est? misine ego ad te ex Epheso epistolam
Super amica, ut mihi invenires? PI. fateor factum & repperi.
MN. Qui, tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia, *Iamb.* quid.
Quibuscum haberes rem, nisi cum illâ, quam ego mandassem tibi?
Occiperes tute amare & me ires consultum male? *Iamb.* eam tute amare.
PI. Sanun' es? MN. rem repperi omnem ex tuo magistro, ne nega.

22. *Inconciliare.*] Irritare, inimicas reddere: *inimicare*, ut loquitur Horat. *Douza.*

27. *Aliquo pacto.*] Donat. in Andr. *Eo pacto, id est, modo, quoniam antecedit pactum, modus sequitur.* sic ille, sed obscure. *pactum* pro *modo*, quia modus certus, & certa formula cuique pactioni abhibetur. *Passerat.*

36. *Me ires consultum.*] Mihi consuleres male: injuriam faceres. *Me*, pro *mihi*, dixisse antiquos docet Festus. *Douza.*

Perdidisti me. Pi. etiamne ultro tuis me prolectas probris?
Mn. Quid, amas Bacchidem? Pi. duas ergo hîc intus eccas Bacchides.
Mn. Quid duæ? Pi. atque ambas sorores. Mn. loqueris nunc nugas sciens.
Pi. Postremo, si pergis parum mihi fidem arbitrarier,
Tollam ego ted in collum, atque intro hinc auferam. Mn. immo ibo: mane.
Pi. Non maneo, neque tu me habebis falso suspectum. Mn. sequor.

38. *Prolectas.*] Id est, provocas, lacessis.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PARASITUS, PUER.

Parasitus ego sum hominis nequam atque improbi
Militis, qui amicam secum avexit ex Samo.
Nunc me ire jussit ad eam, & percunctarier,
Utrum aurum reddat, anne eat secum simul.
Tu dudum, Puer, cum illa usque isti simul,
Quæ harum sunt ædes, pulta: adi actutum ad fores,
Recede hinc dierecte. ut pulsat propudium!
Comesse panem tris pedes latum potes,
Fores pultare nescis! ecquis his in ædibus est?
Heus ecquis hîc est? ecquis hoc aperit ostium?
Ecquis exit?

7. *Recede.*] Abigit puerum ab janua, quod fores levius pulsasset. *Dierecte.*] Vide notas Capt. act. 3. sc. 4. vs. 103. & Trin. 2, 4.

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

PISTOCLERUS, PARASITUS.

Quid istuc? quæ istæc est pulsatio?
Quæ te mala crux agitat? ad istunc qui modum
Alieno vires tuas extentes ostio?
Fores pene effregisti. quid nunc vis tibi?
Pa. Adolescens, salve. Pi. salve. sed quem quæritas?

Pa. Bac-

PA. Bacchidem. PI. utram ergo? PA. nihil ſcio, niſi Bacchidem.
Paucis me miſit miles ad eam Cleomachus,
Vel ut ducentos Philippos reddat aureos,
Vel ut hinc in Elatiam hodie eat ſecum ſimul.
PI. Non it, negato eſse ituram. abi, & renuncia. *Acid.* negat eſſe ituram.
Alium illa amat, non illum. duc te ab ædibus.
PA. Nimis iracunde. PI. at ſcin' quam iracundus ſiem?
Næ tibi hercle haud longe eſt os ab infortunio,
Ita dentifrangibula hæc meis manibus geſtiunt.
PA. Cum ego hujus verba interpretor, mihi cautio eſt,
Ne nucifrangibula excuſſit ex malis meis.
Tuo ego iſtæc igitur dicam illi periculo.
PI. Quid ais tu? PA. ego iſtuc illi dicam. PI. dic mihi,
Quis tu es? PA. illius ſum integumentum corporis.
PI. Nequam eſse oportet, quoi tu integumentum improbus es.
PA. Sufflatus ille huc veniet. PI. diruptum velim.
PA. Num quid vis? PI. abeas celeriter. facto eſt opus.
PA. Vale dentifrangibule. PI. & tu, integumentum, vale.
In eum nunc hæc revenit res locum, ut quid conſilii
Dem meo ſodali ſuper amica, neſciam;
Qui iratus renumeravit omne aurum patri,

Neque

9. *Elatiam.*] Ἐλάτεια. urbs maxima Phocidis. Eſt & alia Theſſaliæ.

14. *Dentifrangibula.*] Pugni, qui geſtiunt tibi dentes comminuere. Quanquam malim ita vocari articulos digitorum. *Gruter.*

15. *Mihi cautio.*] Graphice hic depingitur paraſiti perſona; cui cum inprimis ſit dentium uſus; & horum cauſſa paraſitum agat, deſinit confeſtim illi obloqui, qui dentifragium minatur. *Boxhorn.*

16. *Nucifrangibula.*] Dentes, quibus nuces franguntur. *Caſaubonus* ad Athen. *Nucifrangibulum* exponitur μυκηρόβατος.

16. *Malis meis.*] *Malas* fuiſſe etiam partes intra os, cum hic, tum alibi confirmatur. *Gruter.*

19. *Integumentum corporis.*] Σωματοφύλαξ ſeu δορυφόρος, cuſtos & ſtipator corporis, ſatelles. Græcorum imitatus eſt ſermonem, qui ſic vocabant, *amicum intimum indiviſumque.* Lamb.

20. *Cui tu integumentum improbus es.*] Jocus frigidus eſt, imo ne jocus quidem, ob unius vocis prætermiſſionem, quæ deſiderata facetias Poëtæ lepidiſſimi corrumpit. Emendo igitur: *Nequam eſſe oportet ſcutum: integumentum improbum eſt.* Nam integumenta vocantur & tegmenta, opertimenta ſcutorum & ſagmata. Utraque ſententia ſignificatur, militem eſſe nequam dominum, qui utatur tali miniſtro. *Turneb.*

 3. *Incre-*

Neque nummus ullu'st, qui reddatur militi.
Sed huc concedam. nam concrepuerunt fores:
Mnesilochus eccum mœstus progreditur foras.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

PEtulans protervo, iracundo animo, indomito, incogitato,
Sine modo & modestiâ sum, sine bono jure atque honore, *Acid.* atque more.
Incredibilis, imposque animi, inamabilis, illepidus vivo,
Malevolente ingenio natus. postremo id mihi est, quod nolo *Alii*, genio natus.
Ego esse aliis, credibile hoc est? nequior nemo est, neque indignior,
Quoi Dii benefaciant, neque quem quisquam homo aut amet, aut adeat.
Inimicos quam amicos æquius est me habere: malos quam bonos
Par magis me juvare. omnibus probris, quæ improbis viris
Digna sunt, dignior nullus est homo: qui patri reddidi
Omne aurum amans, quod fuit præ manu. sumne ego homo miser!
Perdidi me, atque operam Chrysali.
PI. Consolandus hic mihi est. ibo ad eum. Mnesiloche quid fit? MN. perii!
PI. Dii melius faciant. MN. perii! PI. non taces insipiens? MN. taceam?
PI. Sanus satis non es. MN. perii! multa mala mihi in pectore
Nunc acria atque acerba eveniunt. criminin' me habuisse fidem?

Imme-

3. INcredibilis.] Indignus cui quisquam credat. *L. D.*

7. *Inimicos quam amicos.*] V. N. Menæchm. act. 5. 1.

15. *Criminin' me habuisse fidem.*] Frustra hic est argutus Pistorius. Nam *habere fidem crimini* pro accusasse fidem alicujus pro crimine quis dixit? at pro credere

Immerito tibi iratus fui. PI. eja bonum habe animum.
MN. Unde habeam? mortuus pluris pretii'st, quam ego sum. PI. militis
Parasitus modo venerat aurum petere: hinc eum ego meis
Dictis malis, his foribus atque hac repuli, rejeci hominem.
MN. Quid mihi id prodest? quid faciam? nihil habeo, miser. ille quidem
Hanc abducet, scio. PI. si mihi sit, non pollicear. MN. scio, dares.
Novi, sed nisi ames, non habeam tibi fidem tantam.
Nunc agitas sat tute tuarum rerum: egone ut opem mihi
Ferre putem posse inopem te? PI. tace modo: Deus respiciet nos aliquis.
MN. Nugæ. PI. mane. MN. quid est? PI. tuam copiam eccam Chrysalum video.

credere maledicto, quis non dicit? Crimine pulsatus erat Pistoclerus quasi amator Bacchidis, quam unam esse putabat Mnesilochus & sibi destinatam. Id quia credidit, reddidit patri omne aurum, & nunc dolet se, quia crimen falso credidit, esse conjectum in tantam molestiam. Neque aliter infra, 4, 4, 32. *Bacchidem atque hunc suspicabar propter crimen, Chrysale, me male consuluisse.* Id est, propter criminationem Lydi, qua is ambos oneŕarat. Non enim in eo, quod crimen commisisset, ut vult Pistorius. Terent. Hec. 5, 2. *Nam si compareret crimini tua se falsa uxor credidisse.* Gronov.

19. *His foribus atque hac repuli.*] Tò *hac* est à Camerario. Utrum volentibus scriptis nec ne, adfirmare haud quimus, quia & Gruterus & Pareus silent. Vetus autem editio & membranæ Academicæ: *his foribus atque repuli, rejeci hominem.* Quod satis adsequor, sed & eleganter dictum puto, accepta particula *atque*, ut apud Virgilium deprehensa est à Gellio lib. 10. cap. 29. legiturque in hac ipsa Fabula 2. 3. 45. Et nos similiter T. Livio restituimus. Tabulæ duodecim: *Si in jus vocat, atque eat.* Gron.

22. *Sed nisi ames.*] Nunc autem quia amas alteram Bacchidem, facile credo, te nihil habere, quod mihi dare possis. *Lambinus.*

23. *Nunc agitas sat tute tuarum rerum.*] Hiccine quoque obhæsisse, qui Plauto manus admorunt? Nec miror illum, qui *egitas*: sed Salmasium explicantem: satis ipse tuas res agis: non ipse aliena ope opus habes. Immo contra, difficulter tuas res agis: tibi ipsi propemodum aliena ope opus est. Nam *satagere rerum suarum* est, satis negotii habere ipsum, satis exercitum & sollicitum pro rebus suis esse. Sic Terent. Heaut. 2. 1: *Nam hic Clinia, etsi is quoque suarum rerum satagit, attamen habet bene ac pudice eductam.* Cato: *Iam apud vallum nostri satis agebant.* Gellius, 1. 17. *Irarumque & molestiarum muliebrium per diem perque noctem satagebat.* Appulejus lib. 8. *Coloni multitudinem nostram latrones rati satis agentes rerum suarum, eximieque trepidi.* Mamertinus Juliano cap. 28. *Statim è solio, tanquam praceptus exsiluit, vultu trepido atque satagente, qualis meus esse potuisset, si Principi servus occurrerem.* Sic enim legendum: non *qualis mens mea*, ut vulgo, & frustra tentat Acidalius. Noster denique Mercat. 2. 1. *In somnis egi satis & fui homo exercitus.* Gronovius.

24. *Deus respiciet.*] V. N. Capt. 4. 2.

ACTUS

ACTUS QUARTI SCENA QUARTA.

CHRYSALUS, MNESILOCHUS, PISTOCLERUS.

HUnc hominem decet auro expendi: huic decet ſtatuam ſtatui ex auro.
Nam duplex hodie facinus feci, duplicibus ſpoliis ſum affectus.
Herum majorem meum ut ego hodie luſi lepide! ut ludificatus eſt!
Callidum ſenem callidis dolis compuli, & perpuli, mihi omnia ut crederet.
Nunc amanti hero filio ſenis, quîcum ego bibo, quîcum edo & amo,
Regias copias aureaſque obtuli, ut domo ſumeret, neu foris quæreret.
Non mihi placent Parmenones, Syri, qui duas aut tres minas
Auferunt heris. nequius nihil eſt, quam egens conſilii ſervos, niſi habet
Multipotens pectus: ubicunque uſus ſiet, pectore expromat ſuo. *Alii, multipatens.*
Nullus frugi eſse poteſt homo niſi qui & bene & male facere tenet.
Improbis cum improbus ſit, harpaget: furibus furetur quod queat:
Verſipellem frugi convenit eſse hominem, pectus quoi ſapit.
Bonus ſit bonis, malus ſit malis. utcunque res ſit, ita animum habeat.
Sed lubet ſcire, quantum aurum herus ſibi demſit: & quid ſuo reddidit patri.

Si

1. A*Uro expendi.*] Cum auro comparari: auro contra ponderari. de ſe glorioſe hæc prædicat. *Lamb.*

7. *Parmenones, Syri.*] *Parmenones* iſti non movendi ſuo loco. Nomen ſervi eſt in Comœdia palliata. Apud Terentium in Eunucho Parmeno ſervus eſt Phædriæ. In aliis pleriſque comœdiis Latinis ex Græco verſis, quibus caremus hodie, Parmeno inducebatur fraudans herum. Eo alluſit Plautus. Parmeno ex Græco Παρμένων vel παραμένων. ab aſſiduitate aſſiſtendi domino. *Salmaſius.*

13. *Utcunque res ſit.*] Animum ſcil. habeat Fortunæ aptum.

15. *Her-*

Si frugi eſt, Herculem fecit ex patre: decumam partem ei
Dedit, ſibi novem abſtulit. ſed quem quæro, optume ecce obviam
Mihi eſt. num qui nummi exciderunt, here, tibi, quod ſic terram
Obtuere? quid vos mœſtos tam triſtesſque eſse conſpicor?
Non placet, nec eſt temere etiam. quin mihi reſpondetis?
MN. Chryſale, occidi. CH. fortaſſis tu auri demſiſti parum.
MN. Quî, malum, parum? immo vero nimio minus multo parum.
CH. Quid igitur, ſtulte? quoniam occaſio ad eam rem fuit
Mea virtute parta, ut quantum velles, tantum ſumeres.
Sic hoc digitulis duobus ſumebas primoribus?
An neſciebas, quam ejuſmodi homini raro tempus ſe daret?
MN. Erras. CH. At quidem tute erraſti, cum parum immerſti ampliter.
MN. Pol tu quam nunc me accuſes magis, ſi magis rem noveris.
Occidi! CH. animus jam iſtoc dicto plus præſagitur mali.
MN. Perii! CH. quid ita? MN. quia patri omne cum ramento reddidi.
CH. Reddidiſti? MN. reddidi. CH. omnene? MN. oppido. CH. occiſi ſumus!

Quî

15. *Herculem fecit ex patre.*] Herculi decimam bonorum conſecrare locupletes quidem ſolent; propterea quod is dixerit moriturus, eos opulentos futuros, qui ſibi decimam bonorum ſuorum partem conſecraſſent. Vide Notas Stich. act. 2. 1. *Longol.*

18. *Vos mœſtos triſteſque.*] *Mœſtus*, qui animo angitur: *Triſtis*, qui vultu ægritudinem præſentem oſtendit.

21. *Imo vero.*] Imo multo, & nimis minus, quam parum. *Multo nimio*, ἐκ παραλλήλου poſita ſunt. vel, *nimio* plus eſt, quam *multo*. Lambin.

24. *Sumebas primoribus.*] *Manuum ſinu* & *digitis primoribus* aliquid ſumere opponuntur. Manuum ſinu quod ſumptum eſt, continetur; quod primoribus digitis, facile elabitur. Facit huc illud *Lactantii* lib. de Opif. Dei. *Ideo ſinus manuum homini datus, ut ſumpta melius poſſet continere.* Hinc, velut proverbiali loquendi ratione, dicitur primoribus digitis eum aliquid ſumere, qui ita ſumit aut accipit oblata, ut ſit amiſſurus. *Boxhorn.*

25. *Ejuſmodi homini.*] Conſtrui ita debet: *An neſciebas, quam raro ejuſmodi tempus*, ſc. argenti ſumendi, *ſe daret?* Douza.

26. *Immerſti.*] Immerſiſti manus in aurum. *Boxhorn.*

29. *Cum ramento.*] Trucul. Prolog. *cum pulviſculo*, quod omnem ſcobem & pulverem interpretor. *Turneb.*

32. *Cri-*

Qui in mentem venit tibi istuc facinus facere tam malum?
MN. Bacchidem atque hunc suspicabor propter crimen, Chrysale,
Me male consuluisse: ob eam rem omne aurum iratus reddidi
Meo patri. CH. quid, ubi reddebas aurum, dixisti patri?
MN. Id aurum accepisse extemplo ab hospite Archidemide CH. hem!
Istoc dicto dedisti hodie in cruciatum Chrysalum:
Nam ubi me aspiciet, ad carnificem rapiet continuo senex.
MN. Ego patrem exoravi. CH. nempe ergo hoc ut faceret quod loquor?
MN. Immo tibi ne noceat, neu quid ob eam rem succenseat,
Atque ægre impetravi. nunc hoc tibi curandum est, Chrysale
CH. Quid vis curem? MN. ut ad senem etiam alteram facias viam:
Compara, fabricare, finge quod lubet, conglutina,
Ut senem hodie doctum docte fallas, aurumque auferas.
CH. Vix videtur fieri posse. MN. perge, ac facile hæc feceris
CH. Quam, malum, facile? quem mendacii prehendit manifesto modo:

1. Gul. manifestum modo

Quem si orem, ut mihi nihil credat, id non ausit credere.
MN. Immo si audias, quæ dicta dixit me advorsum tibi.
CH. Quid dixit? MN. si tu illum Solem sibi Solem esse dixeris,
Se illum Lunam credere esse, & noctem qui nunc est dies.
CH. Emungam hercle hominem probe hodie: ne id nequicquam dixerit.
MN. Nunc quid nos vis facere? CH. enim nihil, nisi ut ametis, impero.
Cæterum quantum lubet me poscitote aurum, ego dabo.
Quid mihi refert Chrysalo esse nomen, nisi factis probo?
Sed nunc quantulum usu'st auri tibi Mnesiloche: dic mihi.
MN. Mili-

32. *Crimen.*] Hoc vult, quod jam dictum Sc. præced. ad ℣. 15. *Pistoris.*
42. *Conglutina.*] Consue dolos.
47. *Me adversum tibi.*] Id est, me præsente in te absentem.

48. *Si tu illum solem.*] Elegantissime dicitur, *si tu illum solem*, δεικτικῶς hæc loquens manus ad solem histrio tollebat, dixeris illi solem esse, credet esse lunam, & noctem qui est dies. *Salmas.*
64. *Cæ-*

MN. Militi nummis ducentis jam usus est pro Bacchide.
CH. Ego dabo. MN. tum nobis opus est sumptu. CH. ah placide volo
Unumquidque agamus. hoc ubi egero, tum istûc agam.
De ducentis nummis primum intendebam balistam in senem:
Eâ balistâ si pervortam turrim & propugnacula,
Rectâ portâ invadam extemplo in oppidum antiquom & vetus:
Si id capso, geritote amicis vostris aurum corbibus,
Sed quoi animus sperat. PI. apud te est animus noster, Chrysale.
CH. Nunc tu abi intro, Pistoclere, ad Bacchidem, atque effer cito.
PI. Quid? CH. stilum, ceram, & tabellas, & linum. PI. jam faxo hîc erunt.
MN. Quid nunc es facturus? id mihi dice, coctum est prandium.
CH. Vos duo eritis, atque amica tua erit tecum tertia.
MN. Sicut dicis. CH. Pistoclero nulla amica est. MN. immo adest.
Alteram ille amat sororem, ego alteram, ambas Bacchides.
CH. Quid tu loqueris? MN. hoc ut futuri sumus. CH. ubi est biclinium

Scopp. sicut animus sperat.

Vobis

64. *Ceram.*] *Cera* hic non est tabula ex cera & ligno compacta: sed ea potius cera, qua more non nimium ab hodierno abludente, tabellas obsignabant. Sequitur enim inferius: *Obsigna cito*: in quem usum & ceram poposcerat sibi. *Douza.* *Tabellas.*] Ante chartæ & membranarum usum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribebantur. Et ejusmodi tabulæ Homero etiam notæ. Fiebant illæ inducta cera è fago, abiete, buxo, tilia sive philyra, acere, citro, ebore. usi tamen & charta: sed sive tabella sive charta, fuit forma ejus paullo alia quam hodie. pagellæ enim erant, & species minuti libelli. Hinc Ciceronis illud lib. 2. Epist. 13. *Extrema pagella pupugit me tuo chirographo.* Nisi quod publicas litteras ad *S. P. Q.* grandiore forma & transversa charta scribebant, scilicet quasi Historias: Hæ siquidem majore modulo scribebantur: Carmina atque Epistolæ, breviore. *Lipsius.*

67. *Imo adest.*] Quidquid alii contradicunt, hæc verba plane sunt Mnesilochi, qui apud Bacchidem pransurus erat ex obsonatu Pistocleri. Ideo ne moretur eum Servus, ait:

Quid nunc es facturus, &c.

Quasi dicat: animus est in patinis, ne me morare. id audiens servus, mox convivas divinat. Nempe, inquit, vos duo (tu & Pistoclerus) eritis in convivio, & tua amica. *Pisteris.*

74. *Qua*

Vobis ſtratum? MN. quid id exquiris? CH. res ita eſt: dici volo.
Neſcis quid ego acturus ſim, neque facinus quantum exordiar.
MN. Cedo manum, ac ſubſequere propius me ad fores, intro inſpice.
CH. Evax nimis bellus, atque ut eſse maxumæ optabam, locus. *Meurſ. delet atque.*
PI. Quæ imperaſti, imperatum bene bonis factum ilico eſt.
CH. Quid paraſti? PI. quæ parari tu juſſiſti omnia.
CH. Cape ſtilum propere & tabellas tu has tibi. MN. quid poſtea?
CH. Quod jubebo, ſcribito iſtic. nam propterea *te* volo
Scribere, ut pater cognoſcat literas, quando legat.
Scribe. MN. quid ſcribam? CH. ſalutem tuo patri verbis tuis.
PI. Quid ſi potius morbum & mortem ſcribat? id erit rectius.
MN. Ne interturba. jam imperatum in cera ineſt. CH. dic quemadmodum?
MN. Mneſilochus ſalutem dicit ſuo patri. CH. adſcribe hoc cito,
Chryſalus mihi uſque quaque loquitur nec recte, pater,
Quia tibi aurum reddidi, & quia non te defraudaverim.
PI. Mane, dum ſcribit. CH. CELEREM oportet eſse amatoris manum.
PI. Atque idem hercle eſt ad perdundum magis, quam ad ſcribendum citus.
MN. Loquere: hoc ſcriptum eſt. CH. nunc, pater mi, proin' tu ab eo ut caveas tibi,

Syco-

74. *Quæ imperaviſti.*] Locus haud dubie corruptus. Varia & vana hactenus moliuntur correctores. Scribendum eſt; *Quod imperaviſti, impetratum. Bene bonis factum illico eſt.* Sententia aperta Quod imperaſti ut ad te adferrem, impetratum eſt. Quod boni impetrant, ſtatim factum, ſtatim impetratum eſt. *Boxhorn.* Probo legi, *quod imperaviſti, impetratum.* Nec alia emendatio quærenda. Et ſic olim emendavi ad oram mei exemplaris. *Salmaſ.* Vide quæ ad hunc locum ſcripſimus lib. 3. Obſerv. cap. 2. *Gronovius.*

81. *Iam imperatum in cera.*] Jam ſcriptum eſt quod imperaſti.

85. *Mane.*] Exſpecta, ne dicta, donec, quæ dictaſti, ſcripſerit. *Boxhorn.*

95. Obli-

Sycophantias componit, aurum ut abs te auferat:
Et profecto se ablaturum dixit. plane adscribito.
MN. Dic modo. CH. atque id pollicetur se daturum aurum mihi,
Quod dem scortis, quodque in lustris comedim, & congræcem, pater.
Sed pater vide ne tibi hodie verba det: quæso cave.
MN. Loquere porro. CH. adscribe dum. MN. etiam loquere, quid scribam, modo.
CH. Sed pater, quod promisisti mihi, te quæso ut memineris,
Ne illum verberes; verum apud te vinctum asservato domi:
Cedo tu ceram ac linum actutum. age obliga, obsigna cito.
MN. Obsecro, quid istis ad istunc usu'st conscriptis modum?
Ut tibi ne quid credat, atque ut vinctum te asservet domi?
CH. Quia mihi ita lubet potin' ut cures te, atque ne parcas mihi?
Meâ fiduciâ opus conduxi, & meo periculo rem gero.
MN. Æquom dicis. CH. cedo tabellas. MN. accipe. CH. animum advortite.
Mnesiloche & tu Pistoclere, jam facite in biclinio
Cum amica sua uterque accubitum eatis. ita negotium est.
Atque ibidem, ubi nunc sunt lecti strati, potetis cito.
PI. Nunquid aliud? CH. hoc, atque etiam ubi erit accubitum semel,
Ne quoquam exsurgatis, donec à me erit signum datum.
PI. O Imperatorem probum! CH. jam bis bibisse oportuit.

MN. Fugi-

96. *Obliga.*] Scil. lino. Et rectissime Pl. ad litteras faciundas res quatuor simul dinumeravit antea; *stilum, ceram, tabellas, & linum.* Douza.

99. *Potin' ut cures te.*] Quasi dicat: cura tu modo Genium tuum: & de me securus esto.

100. *Mea fiducia opus conduxi.*] Allegoria est, à redemptoribus ducta, qui datis sponsoribus, & factis syngraphis suo periculo opus aliquod faciundum conduxerunt. *Fiducia* in Lexico Græcolat. est ὑποθήκη. Et *Cicer.* 3. Offic. *fiduciam* pro *deposito*; ut in Orat. pro L. Flacco, pro *pignore* posuit. *Hotomannus.*

MN. Fugiamus. CH. vos vostrum curate officium, ego efficiam meum.

Alii, Euge eamus.

ACTUS QUARTI SCENA QUINTA.

CHRYSALUS.

INſanum magnum molior negotium;
Metuoque ut hodie poſſiem emolirier.
Sed nunc truculento mihi atque ſævo uſus ſene eſt.
Nam non conducit huic ſycophantiæ
Senem tranquillum eſſe, ubi me aſpexerit.
Vorſabo ego illum hodie, ſi vivo, probe.
Tam frictum ego illum reddam, quam frictum eſt cicer:
Adambulabo ad oſtium, ut quando exeat,
Extemplo advenienti ei tabellas dem in manum.

2. I*Nſanum magnum.*] Veteres cum aliquid vehementer extollerent, ſoliti tanquam exclamantes, orationi ſuæ vocem Μανία inſerere. Unde manarunt illæ locutiones, Μανικὸν, ὅσον μέγα, & *Inſanum magnum.* Caſaubon.

6. *Vorſabo ego illum hodie.*] Tractum à piſcibus, qui, dum in ſartagine aut craticula friguntur, hinc inde verſantur. *Seneca* Epiſtola 90. *Sollicitudo nos in noſtra purpura verſat.*

ACTUS QUARTI SCENA SEXTA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

NImio illæc res eſt magnæ dividiæ mihi,
Subterfugiſſe ſic mihi hodie Chryſalum.
CH. Salvos ſum, iratus eſt ſenex. nunc eſt mihi
Adeundi ad hominem tempus. NI. quis loquitur prope?
Atque hic quidem opinor Chryſalu'ſt. CH. acceſſero.
NI. Bone ſerve ſalve. quid fit? quam mox navigo
In Epheſum, ut aurum repetam ab Theotimo domum?
Taces? per omnes deos adjuro, ut ni meum
Gnatum tam amem, atque ei facta cupiam quæ is velit,
Ut tua jam virgis latera lacerentur probe,
Ferratuſque in piſtrino ætatem conteras.
Omnia reſcivi ſcelera ex Mneſilocho tua.
CH. Men' criminatus eſt? optume eſt: ego ſum malus,
Ego ſum ſacer, ſceleſtus: ſpecta rem modo.

Ego

Ego verbum faciam. Ni. etiam carnufex *Iamb.* ego nec verbum faciam.
Minitare? Ch. noſces tu illum actutum qualis ſit.
Nunc haſce tabellas ferre me juſſit tibi.
Orabat; ut, quod iſtic eſſet ſcriptum, ut fieret.
Ni. Cedo. Ch. noſce ſignum. Ni. novi. ubi ipſe eſt?
Ch. neſcio.
Nihil jam me oportet ſcire: oblitus ſum omnia.
Scio me eſſe ſervom, neſcio etiam id quod ſcio.
Nunc ab tranſenna hic turdus lumbricum petit:
Pendebit hodie pulchre, ita intendi tenus.
Ni. Mane dum parumper: jam ad te exeo, Chryſale.
Ch. Ut verba mihi dat! ut neſcio quam rem gerat!
Servos arceſſit intus, qui me vinciant.
Bene navis agitatur, pulchre hæc confertur ratis. *Merul.* polchre hæc fertur ratis,
Sed conticiſcam: nam audio aperiri fores.

18. QUod iſtic eſſet ſcriptum, id fieret.] Ita Gruterus, quum ambobus in MſS. legeretur, *ut fieret:* & increpat editiones eodem verſu bis eandem particulam exprimentes. itaque alii fecerunt: *eſſet ſcriptum, fieret.* Sed retinenda ſcriptura vetus integra: *Orabat, ut, quod iſtuc eſt ſcriptum, ut fieret:* neque inepte, ſed antique repetitur particula: nec Plauto modo, ut hac ipſa ſcena, *ut ni meum Gnatum, &c. ut tua jam:* & hac fabula: *Ut, ubi emeritum ſibi ſit, ſe ut revehat domum:* ſed perſæpe & Livio. Vide noſtra ad lib. 22. 11. & 28. 9. Terent. Phorm. act. 1. ſc. 1. *Adeon rem rediſſe, ut qui mihi conſultum optime velit eſſe, Phædria, patrem ut extimeſcam, ubi in mentem ejus adventi venit?* Ubi Guidetus ſibi videtur operæ pretium facere, ex poſteriori verſu τῷ *Ut* quod abundabat, inquit, ejecto. Sed Terentius ſic abundare ipſe voluit. *Gronov.*

19. *Noſce ſignum.*] Mos vetus notandus. Antequam literas recitarent, jubebant, adverſus quos facerent, ne poſteà dicerent fictas, cognoſcere ſignum. Quod exemplis paſſim poteſt probari. *Victorius.*

22. *Nunc ab tranſenna.*] Vel cratem, vel rete appellat *tranſennam*; quæ machina eſt capiendis turdis, reticulato opere facta; quod τὸ δικτυοειδὲς ab retis ſimilitudine dictum. *Salmaſ.*

23. *Intendi tenus.*] Tenus eſt laqueus, quo aves ſuſpenſi capiuntur. Marcellus *laqueum* interpretatur, & dictum à tendicula dicit. Purum & putum Græcum eſt, τὸ τένος vel τέννος. Hinc tenues etiam virgulas & feſtucas *tenos* dixere, ut φιλύρια Græci. *Salmaſ.*

27. *Confertur ratis.*] *Ratem conferre* ſignificat συμβάλλειν, aut παραβάλλειν: ut *conferre gradum.* Ennius:

Conferta pulchre rate inærataque perite.

Scalig. *Conferri* dicitur *agitata navis alteri navi.* ut concurrant ſcil. ac mutuo impingant. qui quidem hic verus ſenſus eſt. *Acidal.*

ACTUS QUARTI SCENA SEPTIMA.

NICOBULUS, CHRYSALUS.

COnstringe tu illi, Artamo, actutum manus. *Meurs.* Artema. *hic & j. v. 34.*

CH. Quid feci? NI. impinge pugnum, si muttiverit.
Quid hæ loquuntur literæ? CH. quid me rogas?
Ut ab illo accepi, ad te obsignatas attuli.
NI. Eho tu, loquitatusne es gnato meo male
Per sermonem, quia mihi id aurum reddidit?
Et te dixisti id aurum ablaturum tamen
Per sycophantias? CH. egone istuc dixi? NI. ita.
CH. Quis homo est, qui dicat me dixisse istuc? NI. tace.
Nullus homo dicit: hæ tabellæ te arguunt,
Quas tu attulisti: hem hæ te vinciri jubent. CH. aha!
Belletophontem jam tuus me fecit filius.
Egomet tabellas detuli, ut vincirer? sine!
NI. Propterea hoc facio, ut suadeas gnato meo
Ut pergræcetur tecum, tervenefice.
CH. O stulte, stulte nescis nunc venire te:
Atque in eo ipso astas lapide, ubi præco prædicat.
NI. Responde: quis me vendit? CH. QUEM DI diligunt:
Adolescens moritur, dum valet, sentit, sapit.
Hunc si ullus deus amaret, plus annis decem,

Plus

12. BEllerophontem.] Proverbium βελλεροφόντες καθ' ἑαυτοῦ γράμματα. de eo, qui literas velut commendatitias præfert; quæ contra ipsum sunt scriptæ. Bellerophon cum apud Prœtum hospitem suum falso accusatus esset à Stenobœa ejus uxore, quasi ad stuprum ipsam pellexisset, literas ab illo jussus est ad Jobatam in perniciem suam scriptas, totius rei ignarus, perferre. Vid. Hom. Iliad. VII.

17. *In eo ipso adstas lapide.*] Idem dicit aliis verbis: & adagium est in eum, qui præsens, videns audiensque tamen deluditur. *Lapis* autem locus eminens erat, & tanquam suggestus, unde præco prædicabat atque vendebat: & λίθον Aristoph. *suggestum* vocavit. Unde, *de lapide emtos* Cic. nominat, vilissimos, ut servos venales. & Columell. lib. 4. 3. *de lapide noxium*, appellat servum de lapide emptum, non frugi bonæ, sed qui noxæ deditus sit, ideoque venditus. *Turneb.*

18. *Quem di diligunt, adolescens moritur.*] Plautus hîc Menandri versum æmulatus est:

Ὃν οἱ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος.

Innuit Chrysalus, senem Nicobulum diis esse invisum: quod adolescens, dum saperet & sentiret, mortuus non esset. *Herald.*

23. Tanti

Plus jam viginti mortuum esse oportuit:
Terræ odium ambulat. jam nihil sapit,
Nec sentit. tanti est, quanti est fungus putidus.
NI. Tun' terræ me odium esse autumas? abducite hunc
Intro, atque astringite ad columnam fortiter.
Nunquam auferes hinc aurum. CH. atqui jam dabis.
NI. Dabo? CH. atque orabis me quidem ultro, ut auferam;
Cum illum resciſces criminatorem meum
Quanto in periculo, & quantâ in pernicie siet:
Tum libertatem Chrysalo largibere:
Ego adeo nunquam accipiam. NI. dic, scelerum caput,
Dic, quo in periculo est meus Mnesilochus filius?
CH. Sequere hac me, faxo jam scies. NI. quo gentium?
CH. Tres unos passus. NI. vel decem. CH. agedum, tu Artamo, *Meurs. treunos passus.*
Forem hanc pauxillum aperi, placide, ne crepa:
Sat est. accede huc tu. viden' convivium?
NI. Video exadvorsum Pistoclerum & Bacchidem.
CH. Qui sunt in lecto illo altero? NI. interii miser!
CH. Novistine hominem? NI. novi. CH. dic sodes mihi,
Bellan' videtur specie mulier? NI. admodum.
CH. Quid illam, meretricemne esse censes? NI. quippini?
CH. Frustra es. NI. quis igitur obsecro est? CH. inveneris.
Ex me quidem hodie nunquam fies certior.

23. *Tanti est, quanti est fungus.*] Id est, inutilis & stolidus est. Vide Adag. *Fungus putidus.*

25. *Adstringite ad columnam fortiter.*] Hoc de flagellatione, quæ expetere solebat in adstrictos ad columnam, accipio; etsi ad custodiam modo id factum aliquis pertendat. *Lipsius.*

42. CH. *Inveneris.*] Tu per te invenias, si voles. vel: facito ut per te invenias si possis.. *Lambinus.*

ACTUS QUARTI SCENA OCTAVA.

CLEOMACHUS, NICOBULUS, CHRYSALUS.

MEamne hic Mnesilochus, Nicobuli filius,
Per vim ut retineat mulierem? quæ hæc factio est?
NI. Quis ille est? CH. per tempus hic venit miles mihi.
CL. Non me arbitratur militem, sed mulierem,

Qui

4. SED *mulierem.*] Proverb. *muliere ignavior.* Et, *mulier Imperator.* Et Græci timidum in bello γυναικίαν appellant. Sic Mil. 2. 6. &c.

8. *Ex-*

Qui me meoſque non queam defendere.
Nam neque Bellona mihi unquam, neque Mars creduat
Ni illum exanimalem faxo, ſi convenero,
Nive exhæredem fecero vitæ ſuæ.
Ni. Chryſale, quis ille eſt, qui minitatur filio?
Ch. Vir hic eſt illius mulieris, quâ cum accubat.
Ni. Quid, vir? Ch. vir, inquam. Ni. nupta eſt illan' obſecro?
Ch. Scies haud multo poſt. Ni. oppido interii miſer!
Ch. Quid? nunc ſceleſtus tibi videtur Chryſalus?
Age nunc, vincito me, auſcultato filio.
Dixin' tibi ego illum inventurum te qualis ſit?
Ni. Quid nunc ego faciam? Ch. jube ſis me exſolvi cito:
Nam niſi ego exſolvor, jam manifeſto hominem opprimet.
Cl. Nihil eſt lucri, quod me hodie facere mavelim,
Quam illum cubantem cum illa opprimere, ambo ut necem.
Ch. Audin' quæ loquitur? quin tu me exſolvi jubes?
Ni. Exſolvite iſtum. perii, pertimui miſer!
Cl. Tum illam, quæ corpus publicat volgo ſuum,
Faxo, ſe haud dicat nactam, quem derideat.
Ch. Paciſci cum illo paullula pecunia
Potes. Ni. Paciſcere ergo obſecro, quid tibi lubet.
Dum ne manifeſto hominem opprimat, neve enicet.
Cl. Nunc niſi ducenti Philippi redduntur mihi,
Jam illorum ego animam amborum exſorbebo oppido.
Ni. Hem illoc paciſcere, ſi potes. perge obſecro.
Paciſcere quidvis. Ch. ibo & faciam ſedulo.
Quid clamas? Cl. ubi herus tuus eſt? Ch. nuſquam, neſcio.
Vis tibi ducentos nummos jam promittier,
Ut ne clamorem hic facias, neu convicium?
Cl. Nihil eſt, quod malim. Ch. atque ut tibi mala multa ingeram?
Cl. Tuo arbitratu. Ch. ut ſubblanditur carnufex.

Pater

8. *Exheredem.*] V. N. Menæchm. 3.2.
19. *Ambo.*] Simul, & uno quaſi actu. Differunt enim *ambo* & *utrique*. Chariſ.

35. *Ut ſubblanditur.*] Ita ergo *Acidalius* Chryſalo hoc ipſi dat: quod miles dixerat, velut palpans, *tuo arbitratu*. Lamb. *εἰρωνικῶς* dictum Seni dabat: qui

Pater hic Mnesilochi est: sequere. is promittet tibi.
Tu aurum rogato: cæterum verbum sat est.
Ni. Quid fit? Ch. ducentis Philippis rem pepigi. Ni. vah, salus
Mea, servavisti me, quam mox dico? dabo.
Ch. Roga hunc tu, tu promitte huic. Ni. promitto: roga.
Cl. Ducentos nummos aureos Philippos probos
Dabin? dabuntur, inque: responde. Ni. dabo.
Ch. Quid nunc, impure, nunquid debetur tibi?
Quid illi molestus? quid illum morte territas?
Et ego te & illum mactamus infortunio.
Si tibi est machæra, & nobis veruina est domi:
Quâ quidem te faciam, si tu me irritaveris,
Confossiorem soricina nenia.
Jamdudum hercle equidem sentio, suspicio
Quæ te solicitet, eum esse cum illa muliere.
Cl. Immo est quoque. Ch. ita me Juppiter, Juno, Ceres, Minerva,

qui tam procul tamen aberat, ut nihil eorum quæ loquerentur audire potuerit.

37. *Rogato.*] Id est, stipulator. Vide N. Pseud. act. 1. 1. *Cæterum verbum sat est.*] Non hoc dicit, unum in rem totam verbum sufficere. sed *verbum* dixit pro *verborum.* ut Rud. act. 3. sc. 6. *hic verbum sat est.* & Truc. 2. 8. *Sequere hac, verbum sat est.* Jam sensus est: de cætero, sive quod ad cætera attinet, verborum sat est. Quasi dicat: de aliis rebus nihil opus te ad senem meminisse: nummos saltem rogato. Metuebat enim ne fallacia appareret, si in sermonem alium descenderet, &c. *Cæterum* autem sic absolute poni, vulgatum est: non item *Reliquum* ea forma. Noster Clitellaria:

Pol adcubituram, mater, mage sum exercita:
Reliquum ad cursuram sum tardiuscula.

Acidalius.

39. *Quam mox.*] Nihil hic viderunt interpretes. Nihil etiam mutandum est, si recte distinguas. Hoc nempe modo; *quam mox dico, dabo.* Glossæ MSS. *Mox, non multo post, statim, exinde.* Sententia ergo est; Ducentis Philippis rem pepigisti. Accipiet miles. Simul dicam daturum me illi & dabo. *Boxhorn.*

46. *Veruina.*] *Veruina* quatuor syllabarum est: & obeliscum significat, id est, parvum veru, & tanquam vericulum. se enim eum minatur veru confossurum. nec enim cæsim ferit veru, sed punctim: nec obtruncat, sed confodit. Fulgentius: *Veruina, jaculi genus longum, quod aliqui verutum vocant.* Turnebus.

48. *Confossiorem soricina nenia.*] *Soricina nenia* est vox quam emittit sorex, quæ sæpe ad illam vocem deprehenditur, & confoditur. Ideo dixit *confossiorem soricina nenia.* Qui aliter legunt aut intelligunt nugantur. Næniam autem vocat, quia ipsi est pro nænia, cum plerumque necetur in illo ipso sono edendo. *Salmas.* Threnum etiam *νηνίατον* vocarunt, id est, extremum, & *νηνίαν* eadem ratione. Quare non recte per diphthongum scribunt pœne omnes. Sic tibia m quæ in funeribus adhibebatur, vocavit Pratinas Phliasius *νηνιδόνα.* Jul. Scalig. poëtic. 1. 50.

 54. *Sub-*

Minerva, Latona, Spes, Opis, Virtus, Venus,
Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules,
Submanus, Sol, Saturnus, diique omnes ament:
Ut ille cum illa neque cubat, neque ambulat,
Neque osculatur, neque illud quod dici solet.
NI. Ut jurat! servat me ille suis perjuriis.
CL. Ubi nunc Mnesilochus ergo est? CH. rus misit pater.
Illa autem in arcem abivit ædem visere
Minervæ. nunc aperta est. i vise, estne ibi. Grut. sitne ibi.
CL. Abi ad forum igitur. CH. vel hercle in malam crucem.
CL. Hodie exigam aurum hoc? CH. exige, ac suspende te:
Ne supplicare censeas, nihili homo.
Ille est amotus. sine me, per te, here, obsecro
Deos immortales, ire huc intro ad filium.
NI. Quid eo introibis? CH. ut eum dictis plurimis
Castigem, cum hæc sic facta ad hunc faciat modum.
NI. Immo oro ut facias, Chrysale, & ted obsecro,
Cave parsis in eum dicere. CH. etiam me mones?
Satin' est, si plura ex me audiet hodie mala,
Quam audivit unquam Clinia ex Demetrio?
NI. Lippi illic oculi servos est simillimus;

Si

54. *Submanus.*] V. N. Curcul. act. 3. 1.

56. *Neque illud, quod dici, &c.*] Verbum turpe tacuit. Legerem: *neque illud, quod dicis, solet.* Veteribus *solere* nihil aliud erat, quam *συνουσιάζειν. Meurs.*

59. *Ædem visere Minervæ.*] Ut in palliata, eaque Attica, dictum est. nam Athenis in Acropoli Minervæ ædes erat. *Turneb.*

64. *Sine me, per te, here, &c.*] Sermo implicatus: cujus hic est ordo: *Here, te per deos omnes immortales obsecro, sine me huc introire ad filium.* Antiquis hoc quicquam usitatius, quam in deprecationibus & obtestationibus inter præpositionem ejusque casum interponere pronomen: ut hoc loco. Et Ter. Andr. act. 5. sc. 7. *Per ego te deos oro, &c.* Virgil. Ciri: *Per te sacra precor:* pro, per sacra te precor. Festus: *Ob vos sacro, in quibusdam precationibus est, pro, vos obsecro: ut &, sub vos placo, pro, vos supplico.* Scaliger.

71. *Quam audivit unquam Clinia ex Demetrio.*] Allusit sine dubio ad aliquam comœdiam illius temporis, in qua multa mala ingerebat Demetrius Cliniæ. Personæ sunt illius fabulæ tunc celebris in theatro Romano. Nec aliud quærendum. *Salmas.*

72. *Lippi illic oculi servus est simillimus.*] Dicit servum malum oculi lippi esse simillimum. Si oculus tuus non est lippus sane nolis esse, sed si sit, vix possis abstinere quin semper illic manum habeas, & illum tangas vel attingas. Nam sæpe pruriunt ejusmodi oculi. Aut etiam ut sordes detergeantur quas lippitudo aggerit, manibus oculus est attingendus. Ita est de servo, qui quamvis sit malus, vix tamen abstinemus quin ejus opera utamur. *Salmas.*

75. Forte

Si non est, nolis esse, neque desideres:
Si est, abstinere, quin attingas, non queas.
Nam nî illic hodie forte fortuna hîc foret,
Miles Mnesilochum cum uxore opprimeret sua,
Atque obtruncaret mœchum manifestarium.
Nunc quasi ducentis Philippis emi filium, *Alii cod. Philippeis.*
Quos dare promisi militi: quos non dabo
Temere etiam, priusquam filium convenero.
Nunquam edepol quicquam temere credam Chrysalo.
Verum libet etiam mihi has perlegere denuo;
ÆQUOM est tabellis consignatis credere.

75. *Forte fortuna.*] *Fors* est fatorum lex: *Fortuna* est incertus eventus. Illa Græcorum εἱμαρμένη, hæc τύχη. *Forsfortuna* est fatalis eventorum caussa. Interdum tamen *Fors* pro *Fortuna* ponitur. Ovid. 2. F. *audentes Forsque Deusque juvat.* Vulgus indoctum nescit distinguere *Forte* à *Sorte*: quæ inter se differunt, ut τύχη & τεῦτος. *Popma* & *Scaliger.*

ACTUS QUARTI SCENA NONA.

CHRYSALUS, NICOBOLUS.

Atridæ duo fratres cluent fecisse facinus maxumum:
Cum Priami patriam Pergamum, divina mœnitum manu,
Armis, equis, exercitu, atque eximiis bellatoribus,
Millenum numero navium, decumo anno post subegerunt.
Non Pelides termento fuit, præut ego herum expugnabo meum,
Sine

1. *Atridæ.*] Agamemnon & Menelaus. Hæc scena Plautinissima est & habet περιοχὴν excidii Trojani. *Taubmannus.*

2. *Pergamum.*] *Troja* regio est: *Ilium* sive *Ilios*, civitas: *Pergamos* sive *Pergama* arces Trojanæ. *Stephan. Divina manu.*] Neptuni & Apollinis, jussu Jovis. *Lambin. Mœnitum.*] Id est, structum & conditum. Nos primi docemus *mœnia* Latinis usurpasse pro quibuslibet ædificiis & operibus: atque ut *mœnia* sunt ædificia, sic *mœnire* pro ædificare & condere sumpsit hoc loco Plautus. Isidorus, *mœnit, struit, ædificat.* Tertullianus de Pallio: *Corinthi, duce Archia, mœniunt Syracusas.* Id est, condunt. *Salmas.*

5. *Non Pelides termento.*] *Termentum* hoc loco etiam legit olim Festus, non trimentum. Et sane *Termen* & *termentum* à tero magis ex analogia est quam *trimen* vel trimentum. Nam à *tero* terimen termen. Ut à *moveo movimen* momen, à torqueo *torquimen* tormen. A pono *ponimen*, *pomen*, unde *pomentum* & *impomentum*. *Impomenta*, inquit Festus, quasi *imponimenta*, quæ post cœnam mensis imponebant. Vereor tamen, ne male olim lectum sit *termento* in hoc versu Plauti pro *tormento*. Per tormentum intelligit arietem, quo expugnantur urbes. Pro tormento igitur fuit Achilles Pergamo, quo mœnia ejus quatiebant. Nam *termentum* hoc pro detri-

Sine classe, sineque exercitu, & tanto numero militum.
Cepi, expugnavi amanti herili filio aurum ab suo patre.
Nunc priusquam huc senex venit, libet lamentari, dum exeat:
O Troja! ô patria! ô Pergamum! ô Priame! periisti senex,
Qui misere male mulcabere quadringentis Philippis aureis.
Nam ego has tabellas obsignatas, consignatas quas fero,
Non sunt tabellæ, sed equus, quem misêre Achivi ligneum.
Epius est Pistoclerus: ab eo hæc sumpta. Mnesilochus Sinon est
Relictus. ellum, non in busto Achilli, sed in lecto accubat:
Bacchidem habet secum. ille olim habuit ignem, qui signum daret:
Hæc ipsum exurit. ego sum Ulysses, cujus consilio hæc geruntur.
Tum quæ hic sunt scriptæ literæ, hoc in equo insunt milites
Armati atque animati probe. ita res successit, meliusque adhuc. *Cam.* meliuscule.

Atque

mento, nimis vile, & minus dicit. Tormenta machinas esse quibus oppugnantur urbes, ut catapultæ, arietes, scorpiones, & alia ejusmodi. *Salmas.*

12. *Sed equus, quem misere Achivi, ligneum.*] Iʹππον δούρειον, seu δουράτεον. Lucret. 1.

Nec clam durateus Trojani Pergama partu
Inflammasset equus.

Narrantur ab aliis in eo delituisse MMMI. armati: ab aliis XXIII. atque hoc verum, illud Poëticum reor: quemadmodum & illud, quando Nuntius apud Aristoph. in Avibus, dicit centum ulnarum fuisse: additque, ut persuadeat, se illum dimensum esse. Lycophron eleganter μορμώ vocavit, quod Trojanis magno terrori fuerit. Miræ magnitudinis eum fuisse, arguunt & illa P. Arbitri Satyrico:

—— *Cæsi vertices*
Idæ trahuntur, scissaque in molem cadunt
Robora, minacem quæ figurarent equum,
Aperitur ingens antrum, & obducti specus,
Qui castra caperent. huc decenni prælio
Iurata virtus abditur. stipant graves
Equi recessus Danai, & in voto latent.

Id est, in equo, quem voverant. *Meurs.*

13. *Epius.*] Ἐπειὸς nomen fabri, qui equum istum duratum fecit. Virg. 2. Æn. *& ipse doli fabricator Epeus.* Victor. *Ab eo hæc, &c.*] Lego: *ab eo hæ sumptæ*, scil. tabellæ, quas obsignatas & consignatas gestabat, quarum fabricator Pistoclerus, ut equi duratei Epeus. *Dissald. Sinon est, &c.*] Hic simulaverat se à Græcis fugientibus esse relictum: & in Achillis busto delituerat. Porro Achillem pro Palamede posuit: quales nominum propriorum confusiones etiam ad Lycophronem observavimus. Vide historiam Sinonis fraude Ulyssis manibus Palamedis destinati, ut ajebat, apud Virg. 2. Æneid. *Meurs.*

15. *Ille olim habuit ignem.*] *Sinon* enim sublata face, Græcis à Tenedo redeuntibus noctu signum dabat. *Lamb.*

20. *Ex-*

Atque hic equus non in arcem, verum in arcam faciet impetum.
Excidium, exitium, exlecebra fiet hic equus hodie auro senis.
Nostro seni huic stolido, ei profecto nomen facio ego Ilio.
Miles Menelau'st: ego Agamemnon, idem Ulysses Laërtius,
Mnesilochus est Alexander, qui erit exitium rei patriæ suæ:
Is Helenam abduxit, cuja caussa nunc facio obsidium Ilio.
Nam illic eidem audivi Ulysem, ut ego sum, fuisse & audacem & malum.
Dolis ego deprensus sum: ille mendicans pene inventus interiit,
Dum sibi exquirit fata Iliorum. assimiliter mihi hodie obtigit.
Vinctus sum, sed dolis exemi. item se ille servavit dolis.
Ilio tria fuisse audivi fata, quæ illi forent exitio:
Signum ex arce si perisset: alterum etiam est Troili mors:
Tertium cum portæ Scææ limen superum scinderetur.
Paria item tria eis tribus sunt fata nostro huic Ilio;
Nam dudum primo, ut dixeram nostro seni mendacium *Meurs. Priamo.*
Et de hospite, & de auro, & de lembo; ibi signum ex arce jam abstuli.
Jam duo restabant, fata tum, nec magis id ceperam oppidum.
Post ubi tabellas ad senem detuli, ibi occidi Troilum.
Cum censuit Mnesilochum cum uxore esse dudum militis,
Ibi vix me exsolvi. atque id periclum assimulo, Ulysem ut prædicant

Cogni-

20. *Exlecebra.*] *Festus* ait, *Exlecebras* esse dictas *argentarias* meretrices, ab eliciendo argento.

22. *Miles Menelau' st.*] Nam ut Menelaus Helenam, quam rapuerat Paris, repetebat: ita hic miles Cleomachus Bacchidem suam repetit.

24. *Is Helenam abduxit.*] Mnesilochus Bacchidem.

29. *Ilio tria fuisse audivi fata.*] *Fata* sive *Oracula Trojanorum* dicuntur fuisse tria: *Vita Troili*, Priami omnium natu minimi filii: *Conservatio Palladii*, quod in Minervæ templum cœlo delapsum credebant Trojani: Et ut *sepulcrum Laomedontis*, quod erat in porta Scæa, servaretur integrum. Secundum alios plura fuerunt. Hæc autem fata omnia vicerunt Græci. Nam Achilles *Troilum* secum congressum interfecit: *Palladium* vero ab Ulysse & Diomede ablatum est: *Porta* vero *Scæa* diruta fuit ab ipsis Trojanis, ut Equus ille fatalis introduceretur.

42. *Urbes*

Cognitum ab Helena, esse proditum Hecubæ. sed ut olim ille se
Blanditiis exemit & persuasit, se ut amitteret:
Item ego dolis me illo expuli periculo, & decepi senem. *Acid.* exsolvi. *Diss.* extuli.
Postea cum magnifico milite, urbes verbis qui inermus capit,
Conflixi, atque hominem repuli: dein' pugnam conserui seni:
Ego eum adeo uno mendacio devici, uno ictu extempulo
Cepi spolia. is nunc ducentos nummos Philippos militi,
Quos dare se promisit, dabit.
Nunc alteris etiam ducentis usus est, qui dispensentur
Ilio capto: ut sit mulsum, qui triumphent milites.
Sed Priamus hic multo illi præstat. non quinquaginta modo,
Quadringentos filios habet; atque equidem omnes lectos sine probro:
Eos ego hodie omnes contruncabo duobus solis ictibus.
Nunc Priamo nostro si est quis emptor, coëmtionalem senem
Vendam

42. *Urbes verbis qui inermus capit.*] Nimis urbane dictum: quod genus Mil. act. 4. 2. *Urbicapos* nominat, qui verbis strenui, manu inertes. Sic Theophrast. περὶ Λογοποιΐας, de *Famigeratione*: εἰσὶ δ' οἱ πόλεις λόγῳ κατὰ κράτος αἱροῦντες παρεδειπνήθησαν. *Quibusdam etiam, dum urbes verbis suis fortiter caperent, cœna interea loci periit. Urbes igitur capit,* qui urbium ἁλώσεις narrat. *Casaub.*

50. *Omnes lectos sine probro.*] Non vitio aut volgivaga Venere conceptos, quæsitosque, ut spurii solent: verum legitimo satu partuque in lucem editos. eoque potius, quam ad nummos electos & sine vitio (id quod *Lambin.* autumat) hæc metaphoræ festivitas accommodanda. Nam *Filii lecti sine probro,* sunt legitime nati. *Douza. Filios.*] Id est, nummos Ppilippeos. *Lambinus.*

52. *Coëmptionalem senem.*] De senibus coëmptionalibus haud scio an quæ dicam in tanta rei hujus ac veteris moris obscuritate, alicujus momenti futura sint. Non puto tamen verum esse quod docti observarunt, omnibus venditionibus senes fuisse adhibitos, quod essent majoris auctoritatis ac sapientiæ quam juvenes. Certæ rei & solemnitate adhiberi tantum solitos, locus *Ciceronis* ostendit in Orat. pro Mur. *Sacra interire* (majores) *noluerunt. Horum* (Jurisconsultorum) *ingenio ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum causa.* Hos senes quos sacrorum interimendorum causa adhibuere Jurisconsulti ad coëmptiones faciendas, puto proprie coëmptionales fuisse dictos, nec in aliis emptionibus locum habuisse. Veteres habuere sacra privata, quæ magna cum religione colebantur. Ea sacra ad hæredem etiam transibant, adeo ut qui hæreditatem alicujus nancisceretur, cogeretur etiam sacra hujus suscipere. Et hoc erat inter onera hæreditatis. Hoc autem ideo legibus apud Romanos veteres institutum fuit, ne sacra interirent. Unde apud Plautum *sine sacris hæreditas*, de bonis quæ nullam molestam & morosam habeant appendicem. Festus: *Sine sacris hæreditas, in proverbio dici solet, sine ulla incommoda appendice, quod olim sacra non solum publica curiosissime administrabant, sed etiam priva-*

Vendam ego, venalem quem habeo, extemplo ubi oppidum expugnavero.

Sed Priamum astantem eccum ante portam video. adibo, atque alloquar.

NI. Cujanam vox prope me sonat? CH. ô Nicobule. NI. quid fit? quid,

Quod te misi, ecquid egisti? CH. rogas? congredere. NI. congredior.

CH. Optumus sum orator. ad lacrumas coëgi hominem castigando,

Male-

privata, relictusque hæres sicut pecuniæ ita etiam sacrorum erat, ut ea diligentissime administrare esset necessarium. Cum igitur prisco jure ac more Romanorum incumberet necessitas hæredi quacunque ex causa instituto, sacra privata ejus, cujus hæreditatem erat nactus; suscipere & administrare, quia sacra privata nolebant interire veteres, ingenio Jurisconsultorum reperta est ratio, qua illa sacra interirent; næ hæres, quem non tangerent illa, alienorum sacrorum cultu, & qui etiam sua propria haberet, tot sacris implicatus esset atque oneratus. Nam contingere poterat, ut unus aliquis cui plures hæreditates obvenissent, omnium eorum quorum illa bona fuissent, sacra etiam habere & admininistrare necessario deberet, ne sacra illa interirent. Quod molestissimum fuisset & incommodissimum. Ideo Jurisconsulti modum excogitarunt, quo hæreditas sine sacris adiri possit. Senes quosdam decrepitos allegarunt, qui res aliquot hæreditatis, ut mancipia, coëmerent, & sic cum viderentur hæreditatem ipsam coëmisse, sacris etiam illis, quæ cum hæreditate conjuncta erant, sic haberentur obnoxii. Sed cum capulares essent illi senes, quia tales eligebantur, ipsis mortuis sacra illa etiam extinguebantur & interimebantur, nec ad eorum hæredes transibant. De his etiam senibus coëmptionalibus capiendus est locus in Epistola Curii ad Ciceronem ex lib. 7. Epistolarum ejus familiarium: *Ergo fructus est tuus, mancipium illius, quod quidem si inter coëmptionales venale proscripseris, egerit non multum.* Mancipia enim si forte hereditaria ab illis senibus coëmebantur, qui proprietatem tantum eorum emebant, cum usus maneret penes ipsum hæredem. Per fictionem enim celebrabatur hæc venditio, quo hæres sacris testatoris posset libetari, quasi in illum transirent, qui res hæreditarias emisset. Quod autem, ut dixi, senes in extrema jam tegula ætatis constituti eligerentur ad has coëmptiones faciendas, ea re coëmptionalis senex pro decrepito sumitur. Atque ita intelligendum hoc loco apud Plautum, ubi Priamum *coëmptionalem senem* appellat. Et simul etiam jocatur Comicus cum senem coëmptionalem se venalem habere servus pronuntiat, cum inter senes coëmptionales servi hæreditarii venales proscriberentur. At servus hic nequam dominum suum senem coëmptionalem proscribit venalem. *Salmas.* Turbat hic & miscet ὁ πάνυ, quæ sunt separatissima. Senes ad coëmptiones faciendas sacrorum interimendorum gratia nihil huc pertinent. Neque *senes coëmptionales* in Epistola Curii quicquam habent commune cum istis. Illi liberi erant, hi servi. Sed nec *senex coëmptionalis* Plauto & Curio quivis est decrepitus: sed est mancipium veteranum & attritum, quod per se emptorem non invenit, nec nisi adjiciatur alii mancipio & rei vendibili, quod quæve non addicatur, nisi cum tali accessione. Vide de pecun. vet. lib. 4. cap. 8. pag. 693. *Gronov.*

54. *Priamum.*] Nicobulum.

64. Turbat

Maleque dictis, quæ quidem quivi comminiſci. NI. quid ait? CH. verbum
Nullum fecit: lacrumans tacitus auſcultabat, quæ ego loquebar:
Tacitus conſcripſit tabellas: obſignatas mihi has dedit,
Tibi me juſſit dare. ſed metuo, ne idem cantent quod priores.
Noſce ſignum. eſtne ejus? NI. novi. libet perlegere has. CH. perlege.
Nunc ſuperum limen ſcinditur, nunc adeſt exitium Ilio.
Turbat equus lepide ligneus. NI. Chryſale ades, dum ego has perlego.
CH. Quid me tibi adeſse opus eſt? NI. volo, ut quod jubebo facias,
Ut ſcias quæ hic ſcripta ſient. CH. nihil moror, neque ſcire volo.
NI. tamen ades. CH. quid opus eſt? NI. taceas: quod jubeo, id facias. CH. adero.
NI. Euge literas minutas. CH. qui quidem videat parum:
Verum, qui ſatis videat, grandes ſatis ſunt. NI. animum advortito igitur.
CH. Nolo, inquam. NI. at volo, inquam. CH. quid opus eſt? NI. at enim id, quod te jubeo facias.
CH. Juſtum eſt, TUUS TIBI ſervos tuo arbitratu ſerviat.
NI. Hoc ageſis jam nunc. CH. ubi lubet, recita: aurium operam tibi dico.
NI. Ceræ quidem haud parſit, neque ſtilo; ſed quicquid eſt, perlegere certum eſt.

Pater

64. *Turbat equus.*] Vide notas Moſtell. 3. 1.

68. *Euge literas minutas.*] In epiſtolis ſi læta eſſent ſcribenda, utebantur genere literarum contractiore & accuratiore. Sic Nicobulus cum reſignaſſet epiſtolam, quæ tamen magnis erat literis conſcripta, utpote triſtia nuncians, ait exultans tanquam læta foret lecturus: *Euge literas minutas.* Chryſalus autem de miſeria filii certus ſubjicit: *qui quidem videat parum.* Meurſius. *Qui quidem videat parum.*] Jocus eſt ex ambiguo. Nam homini, qui parum ſapiat, has literas ait eſſe minutas; ſapienti, ſatis grandes. *Lambin.*

73. *Ceræ quidem haud parſit.*] Significat, literas ſatis eſſe longas. *Lambin.*

76. *Tibi*

Pater ducentos Philippos quæſo Chryſalo
Da, ſi eſſe ſalvom vis me, aut vitalem tibi.
CH. Malum quidem hercle magnum, tibi dico. NI. quid eſt?
CH. Non prius ſalutem ſcripſit? NI. nuſquam ſentio.
CH. Non dabis, ſi ſapies; verum ſi das maxume,
Næ ille alium gerulum quærat, ſi ſapiet, ſibi:
Nam ego non laturus ſum, ſi jubeas maxume.
Sat ſic ſuſpectus ſum, cum careo noxiâ.
NI. Auſculta porro, dum hoc quod ſcriptum eſt, pellego.
CH. Inde à principio jam impudens epiſtola eſt.
NI. Pudet prodire me ad te in conſpectum, pater.
Tantum flagitium te ſcire audivi meum,
Quod cum peregrini cubui uxore militis.
NI. Pol haud derides. nam ducentis aureis
Philippis redemi vitam ex flagitio tuam.
CH. Nihil eſt illorum, quin ego illi dixerim.
NI. Stulte feciſſe fateor. ſed quæſo, pater,
Ne me in ſtultitiâ, ſi deliqui, deſeras.
Ego animo cupido, atque oculis indomitis fui:
Perſuaſum eſt facere, cujus nunc me facti pudet.
PRIUS TE CAVISSE ergo quam pudere, æquom fuit.
CH. Eadem iſtæc verba dudum illi dixi omnia.
NI. Quæſo, ut ſat habeas id, pater, quod Chryſalus
Me objurgavit plurimis verbis malis,
Et me meliorem fecit præceptis ſuis,
Ut te ei habere gratiam æquom ſit bonam.
CH. Eſtne iſtuc iſtîc ſcriptum? NI. hem ſpecta, tum ſcies. *Grut.* hem ſpectadum ſcies.
CH. Ut qui deliquit, ſupplex eſt ultro omnibus!
NI. Nunc ſi me fas eſt obſecrare abs te, pater,

Da

76. *Tibi dico.*] Videtur malum precati Mneſilocho: ſed mera ſimulatio eſt. mox enim corrigit: & averſus *Tibi dico*, inquit, ſc. ô Nicobule, non Mneſilocho. *Taubm.*

97. *Objurgavit me.*] Petronius etiam *colaphis objurgare* dixit. Sueton. Calig. cap. 21. *ferulis objurgari.* Cic. ad Attic. lib. 2. Ep. 1. *molli brachio objurgare.* Taubm.

110. *Divi-*

Da mihi ducentos nummos Philippos, te obſecro.
CH. Ne unum quidem hercle, ſi ſapis. NI. ſine pellegam:
Ego jusjurandum verbis conceptis dedi,
Daturum id me hodie mulieri ante veſperum,
Priuſquam à me abiret. nunc, pater, ne pejerem,
Cura, atque abduce me hinc ab hâc quantum poteſt, *Mſſ. quantum potes. ſed alter ſecunda manu.*
Quam propter tantum damni feci & flagitii.
Cave tibi ducenti nummi dividiæ fuant.
Sexcenta tanta reddam, ſi vivo, tibi.
Vale, atque hæc cura. Quid nunc cenſes, Chryſale?
CH. Nihil ego tibi hodie conſilii quicquam dabo:
Neque ego haud committam, ut ſi quid peccatum ſiet;
Feciſſe dicas de mea ſententia.
Verum ut ego opinor, ſi ego in iſtoc ſiem loco;
Dem potius aurum, quam illum corrumpi ſinam.
Duæ conditiones ſunt: utram tu accipias, vide.
Vel ut aurum perdas, vel ut amator pejeret.
Ego neque te jubeo, neque veto, neque ſuadeo.
NI. Miſeret me illius. CH. tuus eſt, non mirum facis;
Si plus perdundum ſit, periiſſe ſuavius eſt;
Quam illud flagitium volgo diſpaleſcere.
NI. Næ ille edepol Epheſi multo mavellem foret,
Dum ſalvos eſſet, quam reveniſſet domum.
Quin ergo iſtic, quod perdundum eſt, propere perdere?
Binos ducentos Philippos jam intus efferam:
Et militi quos dudum promiſi miſer;
Et iſtos. mane iſtic: jam exeo ad te, Chryſale.
CH. Fit vaſta Troja, ſcindunt proceres Pergamum.

Scivi

110. *Dividiæ fuant.*] Ægritudinem ſeu moleſtiam adferant, ſupra 4. 6.

111. *Sexcenta tanta reddam.*] Triplo plura reddam. ita Propertius libro 1. 5.
At tibi curarum millia quanta dabit.
Lambin.

114. *Neque ego haud.*] Duæ negationes magis hic negant, more Græcorum: ita Epid. *Neque ille haud objiciet mihi, &c.* Lamb.

123. *Diſpaleſcere.*] Palam fieri. *Lambinus.*

130. *Fit vaſta Troja, ſcindunt proceres, &c.*] Troja vaſtatur: Græciæ Principes, qui in equo erant, Trojam exſcindunt.

Scivi ego jamdudum fore me exitium Pergamo.
Edepol qui me eſse dicat cruciatu malo
Dignum, næ ego cum illo pignus haud auſim dare;
Tantas turbellas facio: ſed crepuit foris:
Effertur præda ex Troja. taceam nunc jam.
Ni. Cape hoc tibi aurum, Chryſale. i, fer filio.
Ego ad forum autem hinc ibo, ut ſolvam militem.
Ch. Non equidem accipiam: proin' tu quæras qui ferat.
Nolo ego mihi credi. Ni. cape vero: odioſe facis.
Ch. Non equidem capiam. Ni. at quæſo. Ch. dico, ut res ſe habet.
Ni. Morare. Ch. nolo inquam aurum concredi mihi.
Vel da aliquem, qui me ſervet. Ni. ohe, odioſe facis.
Ch. Cedo, ſi neceſſe eſt. Ni. cura hoc. jam ego huc revenero.
Ch. Curatum eſt, eſſe te ſenem miſerrumum.
Hoc eſt inepta efficere pulchre, veluti mihi
Evenit, ut ovans præda onuſtus incederem.
Salute noſtrâ atque urbe capta per dolum,
Domum reduco integrum omnem exercitum.
Sed, ſpectatores, vos nunc ne miremini,
Quod non triumpho pervulgatum eſt, nihil moror.
Veruntamen accipientur mulſo milites,
Nunc hanc prædam omnem jam ad quæſtorem deferam.

dunt. Intelligit literas in tabella cerata ſcriptas. *Lamb.*

134. *Tantas turbellas facio.*] Corrigo, *turbelas*. Veteres autem dicebant, *Turba, turbela*; ut *Suada, ſuadelà*; *Fuga, fugelà*. Jam & hoc argumentum eſſe poteſt, quod veteres conſonantes non geminabant. *Meurſius.*

141. *Morare.*] Scilicet me alio properantem. *Taubmannus.*

144. *Curatum eſt, eſſe te ſenem miſerrimum, &c.*] Priora verba ſene loquitur audiente; poſteriora averſus ad ſpectatores. *Taubm.*

152. *Ad quæſtorem deferam.*] Nam præda ex hoſtibus facta ad Quæſtores urbanos deferebatur.

Actus Quarti Scena Decima.

Philoxenus.

Quam magis in pectore meo foveo, quas meus filius turbas turbet,

Quam se ad vitam, & quos ad mores præcipitem inscitus capessat,
Magis curæ est, magisque afformido, ne is pereat, neu corrumpatur.
Scio. ego fui illa ætate, & feci illa omnia, sed more modesto.
Neque placitant mores, quibus video volgo gnatis esse parentes.
Duxi, habui scortum: potavi, edi, donavi. & enim id raro.
Ego dare me ludum meo gnato institui. ut animo obsequium
Sumere possit, æquom esse puto: sed nimis nolo desidiæ
Ei dare ludum. nunc Mnesilochum, quod mandavi, viso:
Ecquid eum ad virtutem aut ad frugem opera sua compulerit:
Sicut eum, si convenit, scio fecisse: eo est ingenio natus.

6. HAbui scortum.] Ter. Adel. act. 3. sc. 3. *An domi est habiturus?* ad quod Donatus: *proprie: quia haberi mulier dicitur, cum coit.*

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

NICOBULUS, PHILOXENUS

QUicunque ubique sunt, qui fuere, quique futuri sunt posthac
Stulti, stolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, buccones,
Solus ego omnes longe antedeo stultitia, & moribus indoctis.
Perii! pudet hoccine me ætatis ludum bis factum esse indigne?
Magis quam id reputo, tam magis uror, quæ meus filius turbavit.

Perdi-

2. STulti.] Isidor. l. 10. *Stultus, hebetior corde: sicut quidam* (Afranius) *ait: Ego me ipsum stultum etiam existimo, fatuum esse non opinor: id est, obtusis quidem sensibus, non tamen nullis.* Ergo *stultus* est, qui inepte & imprudenter vel agit vel loquitur. *Stolidus*, hebes & vecors. *Fatuus*, qui omnino desipit. *Bardi.*] V. N. Epid. 3. 3. *Blenni.*] Βλέννα muccus est. *βλεννὸς, muccosus, pædidus*: & peculiariter de homine ignavo & stulto usurpatur. *Buccones.*] Glossarium: *Buccones, παράσιτοι, Βυκκίωνες.* Isidor. lib. 10. *Bucco, garrulus: quod cæteros oris loquacitate, non sensu exsuperet.* Idem. *Iactat, βυκκίζει.* Inde nostrum *Bocchen* derivo; cum Buccones non tam garruli sint, quam arrogantes, plenisque buccis suas virtutes deprædicantes. *Meursius.*

13. *Per-*

Perditus ſum, atque etiam eradicatus ſum: omnibus exemplis crucior.
Omnia me mala conſectantur, omnibus exitiis interii:
Chryſalus me hodie laceravit, Chryſalus me miſerum ſpoliavit:
Is me ſcelus uſque attondit dolis doctis indoctum, ut lubitum eſt.
Ita miles memorat meretricem eſſe, quam ille uxorem eſſe ajebat.
Omniaque, ut quicquid actum eſt, memoravit. eam ſibi hunc annum conductam.

Alt. omnia. alter *quidque.*

Reliquum id auri factum, quod ego ei ſtultiſſumus homo promiſiſſem.
Hoc, hoc eſt, quod peraceſcit, hoc eſt demum quod percrucior,
Me hoc ætatis ludificari: immo edepol ſic ludos factum
Cano capite, atque alba barba! miſerum me auro eſſe emuſctum!
Perii! hoc ſervom meum non nauci facere eſse auſum! atque ego, ſi alibi
Plus perdiderim, minus ægre habeam, minuſque id mihi damno ducam.
PH. Certe hic prope me mihi neſcio quis loqui viſus eſt: ſed quem video.
Hic quidem pater Mneſilochi. NI. euge, ſocium ærumnæ & mei mali video.
Philoxene ſalve. PH. & tu. unde agis? NI. unde homo miſer atque infortunatus.
PH. At pol ego ibi ſum, eſse ubi miſerum hominem decet atque infortunatum.
NI. Igitur pari fortuna, ætate ut ſumus, utimur. PH. ſic eſt: ſed, tu,
Quid tibi eſt? NI. pol mihi par idem eſt quod tibi. PH. nunquid nam ad filium

Hæc

13. *Peraceſcit.*] Peracerbum & moeſtum eſt. *Lambinus.*
16. *Nauci.*] V. N. Moſtell. 5. 1.

20. *Unde agis.*] *Agere ſe,* tardi & triſtes dicuntur. ita Virgil. *ſeſe Palinurus agebat.* Donatus in Andr. act. 4. 2.

28. *Atque*

Hæc ægritudo attinet? Ni. admodum. Ph. idem mihi morbus in pectore eſt.
Ni. At mihi Chryſalus optumus homo
Perdidit filium, me, atque rem omnem
Meam. Ph. quid tibi ex filio nam, obſecro, ægre eſt? Ni. ſcies id: periit
Cum tuo: atque ambo æque amicas habent. Ph. quî ſcis? Ni. vidi. Ph. hei mihi, diſperii!
Ni. Quid dubitamus pultare, atque huc evocare ambos foras?
Ph. Haud moror. Ni. heus Bacchis, jube ſis actutum aperiri fores,
Niſi mavoltis fores & poſtes comminui ſecuribus.

28. *Atque ambo, &c.*] Malim hoc accipi tanquam correctionem ſuperiorum *cum tuo.* Nam cum dicturus videretur, *cum tuo amicam habet*, potuiſſet ſic intelligi, Mneſilochum communem cum Piſtoclero amicam habere. *Lambin.*

Actus Quinti Scena Secunda.

BACCHIDES duæ Sorores, NICOBULUS, PHILOXENUS.

QUIS ſonitu ac tumultu tanto nomine, nominat
Me, atque pultat ædes? Ni. ego atque hic. Ba. quid hoc eſt
Negotii? nam, amabo, quis has huc oves adegit?
Ni. Oves nos vocant peſſumæ. So. paſtor harum
Dormit, cum hæ eunt ſic à pecu palitantes. *Mſſ.* balitantes.
Ba. At pol nitent, haud ſordidæ videntur ambæ.
So. Attonſæ hæ quidem ambæ uſque ſunt. Ph. ut videntur
Deridere nos! Ni. ſine, ſuo uſque arbitratu.
Ba. Rerin' ter in anno tu has tonſitari? So. pol hodie
Altera jam bis detonſa certo eſt. Ba. vetulæ

Sunt

4. Oves.] Etiam Græci *ſtolidos* πρό-βατα vocant. Propert. lib. 2. 13. *Et ſtolidum pleno vellere carpe pecus.* Paſſeratius.

5. *A pecu palitantes.*] A grege errantes. *Pecus* maxime oves ſignificant, ut hoc cum dicimus, *pecus*, neque addimus; *oves* accipiendæ ſint. *Palmer.*

10. *Vetulæ ſunt thymianæ.*] *Oves vetulæ, Thymiamæ*, (ita enim ſcribendum ex veteribus libris,) ſunt oves *Thymi amantes*. Thymo oves delectari certum eſt, & ſapidiſſimas carnes habere, quæ eo veſcantur. Senes Atticì ea herba etiam liben-

Sunt thymiamæ. So. at bonas fuiſſe credo.

BA. Viden' ſimulis, obſecro, ut intuentur?

So. Ecaſtor ſine omni arbitror malitia eſſe.

PH. Merito hoc nobis ſit: qui quidem huc venerimus.

BA. Cogantur quidem intro. So. haud ſcio quid eo opus ſit,

Quæ nec lactem, nec lanam ullam habent. ſic ſine aſtent.

Exoluêre, quanti fuêre. omnis fructus

Jam illis decidit. non vides, ut palantes

Solæ libere graſſentur? quin ætate credo eſſe mutas:

Ne balant quidem, cum à pecu cætero abſunt. So. ſtultæ atque haud malæ videntur.

BA. Revortamur intro ſoror. NI. ilico ambæ manete: hæ oves volunt vos.

BA. Prodigium hoc quidem eſt: humana nos voce appellant oves.

PH. Hæ

libenter utebantur. Unde apud Ariſtophanem in Pluto, ita ſervum ſenex alloquitur:

Ὦ πολλὰ δὴ τῷ δεσπότῃ ταυτὸν νόμον φαγόντες.

Qui eodem thymo veſcimini cum meo hero. Vetus Scholiaſtes: Οἱ τὴν Ἀττικὴν οἰκοῦντες πένητες ἐπεὶ μὴ εἶχον τὰς ἐκ τῶν σπερμάτων ῥίζας, ἀνεπιτήδειος γὰρ ὁ τόπος ἦν εἰς γεωργίαν κατάξηρος ὤν, ἤσθιον θύμους. Thymeram etiam edebant, quæ herba ſimilis Thymo, unde & θυμβροφάγοι, & θυμβρεπιδείπνους. Satunda eſt vulgaris. Thymo autem veteres uſos eſſe pro condimento ipſe Dioſcorides tradit: Τὸ ἐσθιόμενον σὺν τροφῇ ὠφελεῖ, εὔχρηστον δὲ καὶ πρὸς τὴν ἐν ὑγείᾳ χρῆσιν ἀντὶ ἀρτύματος. Plurimus Thymus in Attica naſcebatur & optimus. Ideo ſenes illius regionis & præcipue pauperes in cibis frequenter uſurpabant. Interpres Ariſtophanis perperam ἀγριοκρόμμυα interpretatur, quia θύμον illius temporis Græculi eo tempore vocabant cæpe: Thymiamæ igitur oves vetulæ Plauto appellantur ſeneciones illi Attici, quia Thymum amabant quo etiam oves delectantur. *Thymiamus* compoſitio non à Latinis illius ævi de eo qui Thymum amat. Sic pediſequus, pultiphagus Plauto, & alia. *Salmaſ.*

12. *Limulis.*] *Limus oculus*, eſt obliquus, tranſverſus: Ter. Eun. act. 3. 5. *Limulis adſpicere*, in laſciviæ notis fuit, & per ludum objici ſolitum. *Seneca* Suaſor. 1. *jam ſidere limo*, id eſt, obliquo. Etiam *Limi oculi* proprie amatorum ſunt. *Quinctil.* lib. 2. cap. 3. *quadam voluptate ſuffuſi, aut limi, & ut ſic dicam, Venerei.* Palmer.

15. *Cogantur quidem*, &c.] Loquitur ut de ovibus. Virg. *Tityre coge pecus.*

16. *Quæ nec lactem.*] *Lac* non habent, quia ſunt vetulæ: nec *lanam*, quia ſunt probè attonſæ. Hæc *lactis*, *is*, & hoc *lacte* veteres dixerunt. *Taubmannus.*

17. *Exoluere.*] Vox hæc non derivata eſt ab *exſolvere*, verum ab *exoleſcere*, vultque oves jam eſſe exoletas, idque ſequentia verba plane requirunt. *Gruter.*

19. *Graſſentur.*] *Graſſari*, proprie eſt incedere. *Taubm.*

26. No-

PH. Hæ oves vobis malam rem magnam, quam debent, dabunt.
BA. Si quam debes, te condono, tibi habe, nunquam abs te petam.
Sed quid eſt, quapropter nobis vos malum minitamini?
PH. Quia noſtros agnos concluſos iſtìc eſse ajunt duos.
NI. Et, præter eos agnos, meus eſt iſtic clam mordax canis:
Qui niſi nobis producuntur jam, atque emittuntur foras,
Arietes truces nos erimus, jam in vos incurſabimus.
BA. Soror, eſt quod te volo ſecreto. SO. eho, amabo. NI. quo illæ abeunt? BA. ſenem illum
Tibi dedo ulteriorem, lepide ut lenitum reddas: ego ad hunc
Iratum aggrediar. poſsumus nos hos intro illicere huc. SO. meum
Penſum ego lepide accurabo, quanquam odioſum eſt mortem amplexari.
BA. Facito ut facias. SO. taceas. tu tuum facito, ego quod dixi haud mutabo. *Schopp.* facito ut taceas. te tuum, &c.
NI. Quid illæc illìc in conſilio duæ ſecreto conſultant?
PH. Quid ais tu homo? NI. quid me vis? PH. pudet dicere me tibi quiddam.
NI. Quid eſt, quod pudeat? PH. ſt! amico homini tibi quid volo credere certum eſt,
Nihili ſum. NI. iſtuc jampridem ſcio. ſed, quid nihili ſis, memora.
PH. Tactus ſum vehementer viſco: cor ſtimulo foditur. NI. pol tibi
Multo æquius eſt coxendicem.

Sed

26. *Noſtros agnos concluſos.*] Alluſum eſt ad morem paſtorum, qui agnos non producebant ad paſcua cum matribus, ſed retinebant domi clauſos. *Gruterus.*

30. *Secreto.*] Χωρὶς, ſeorſim ab his ſenibus.

31. *Vlteriorem.*] Remotiorem Philoxenum. Priſcian. lib. 3. & 6. hic legit, *veteriorem.* T.

33. *Mortem amplexari.*] Senem exſanguem atque Acheruntìcum adeo, id eſt, mortuo quam vivo ſimiliorem. *Lambinus.*

40. *Æquius eſt coxendicem.*] Debet tibi coxendix potius, ut equo aut aſino ſegnius

Sed quid istuc est? etsi jam ego ipse, quid sit, prope scire puto me,
Verum audire etiam ex te studeo. PH. viden' hanc? NI. video. PH. haud mala est mulier.
NI. Pol vero ista mala, & tu nihili. PH. quid multa? ego amo. NI. an amas? PH. necas. *Margo Mss. ne carpe.*
NI. Tu homo putide, amator istac fieri ætate audes? PH. quî non?
NI. Quia flagitium est. PH. quid opus verbis est? meo filio non sum iratus.
Neque te tuo est æquom esse iratum: si amant, sapienter faciunt.
BA. Sequere hac. NI. eunt. eccas tandem! probri perlecebræ & persuastrices,
Quid nunc! etiam redditis nobis filios & servom? an ego
Experior tecum vim majorem? PH. abin hinc?
Non homo tu quidem es, qui istoc pacto tam lepidam illepide appelles.
BA. Senex optume, quantum est in terra, sine hoc exorare abs te,
Ut istuc delictum desistas tanto opere ire oppugnatum.
NI. Nisi abeas, quanquam tu bella es, malum tibi magnum dabo jam. BA. patiar.
Non metuo, ne quid mihi doleat, quod ferias. NI. ut blandiloqua est!
Hei mihi, metuo! SO. hic magis tranquillu' st.

I, i hac

segnius eunti, stimulo fodi, quam cor amore. *Lamb.*

43. *Ista mala.*] Ambiguum in *mala*: quæ vox & improbam, & deformem notat. *Lambinus.*

47. *Persuastrices.*] Fortunatianus Rhetor. 3 *δυσπερφορον est, si quis dicat, persuastrices, præstigiatrices, atque inductrices.*

49. *Experior tecum vim majorem?*] Hoc de vi aut vindicta publica accipiendum: quam privata majorem esse majoreque pœna affici constat: isque, qui hominem dolo malo incluserit, Lege Julia de vi publica tenetur. Verissimum item est, quod dixit Ulpianus: *Persuadere plus est quam cogi, &c.* Ego tamen vero propius censeo, si *vis major*, hoc loco de violentia, quæ non jure sed facto infertur, accipiatur. quo sensu vox ista non solum à JCtis, sed & à Cic. usurpetur. in Orat. pro Cn. Plancio: *Si vitam mihi sors ademisset, aut vis aliqua major reditum peremisset.* Probatur hæc interpretatio ex præced. *Qui nisi nobis producuntur, &c.* Langlæus.

I, i hac mecum intro, atque ibi, si quid vis, filium concastigato.

NI. Abin' à me scelus? BA. sine, mea pietas, exorem. NI. exores tu me?

BA. Ego quidem ab hoc certe exorabo. PH. immo ego te oro, ut me intro abducas.

SO. Lepidum te! PH. at scin', quo pacto me ad te intro abducas? SO. mecum ut sis.

PH. Omnia quæ cupio, commemoras. NI. vidi ego nequam

Homines, verum te neminem deteriorem. PH. ita sum.

BA. I, i hac mecum intro, ubi tibi sit lepide victibus, vino atque unguentis.

NI. Satis, satis jam vostri est convivii: me nihil pœnitet, ut sim acceptus.

Quadringentis Philippis filius me & Chrysalus circumduxerunt,

Quem quidem ego ut non excruciem,

Alterum tantum auri non meream.

BA. Quid tandem, si dimidium auri redditur? isne tu hac mecum

Intrò, atque ut eis delicta ignoscas? PH. faciet.

NI. Minime. nolo, nihil moror. sine sic. malo illos ulcisci ambo.

PH. Etiam tu homo nihili, quod Dii dant boni, cave culpa tua amissis.

Dimidium auri datur, accipias, potesque, & scortum accumbas.

NI. Egon', ubi filius corrumpatur meus, ibi potem? PH. potandum est.

NI. Age jam id, utut est, etsi est dedecorum, patiar: facere inducam

Animum

63. *Me nihil pœnitet, ut sim acceptus.*] Ironia est. Non queror, me, à vobis parum laute esse acceptum. Quasi dicat: satis me expilastis. V. N. Mil. act. 3. 1.

69. *Sine sic.*] *Sic*, pro leviter & negligenter, quod Græci οὕτως dicunt, & est de his quæ adjuvanda gestu sunt: ut: *tantillum puerum* : & : *hujus non faciam.* Donat. ad Andr.

70. *Amissis.*] Amiseris.

75. *Ca-*

Animum egon', cum hæc cum illo accumbet, inſpectem? Ba. immo equidem pol tecum
Accumbam: te amabo, & te amplexabor. Ni. caput prurit: perii!
Vix negito. Ba. non tibi venit in mentem, amabo, ſi DUM VIVAS,
Tibi bene facias. jam pol id quidem eſse haud perlonginquum:
Neque ſi hoc hodie amiſeris, poſt in morte id eventurum eſse unquam?
Ni. Quid ago? Ph. quid agas, rogitas etiam? Ni. libet, & metuo. Ba. quid metuis?
Ni. Ne obnoxius filio ſim, & ſervo. Ba. mel meum, amabo, iſtæc fiunt.
Tuus eſt. unde illum cenſes ſumere, niſi quod tute illi dederis.
Hanc veniam illis ſine te exorem. Ni. ut terebrat! ſatin' offirmatum
Quod mihi erat, id me exorat? tua ſum opera & propter te improbior.
Ba. Nuſquam me à te avelles, ſatin' ego iſtuc habeo offirmatum?
Ni. Quod ſemel dixi, haud mutabo. Ba. it dies, ite intro accubitum.
Filii vos exſpectant intus. Ni. quam quidem actutum emoriamur.
Ba. Veſper hic eſt, ſequimini. Ph. ducite nos quo lubet, tanquam quidem addictos.

Ba. Lepi-

75. *Caput prurit.*] Vide notas Pſeud. act. 1. 1. ℣ſ. 44.

79. *Quid ago.*] Dubitantis & conſultantis eſt ſermo. *Libet, & metuo.*] Verres apud Cicer. *Itaque æſtuabat dubitatione: verſabat ſe in utramque partem, non ſolum mente, verum etiam corpore: ut omnes, qui aderant, intelligere poſſent in animo ejus metum cum cupiditate pugnare.*

82. *Ut terebrat!*] Quo pacto mihi animum blandis ſuis dictis fodicat! Perſa: *Nunquam hercle iſtuc exterebrabis tu.*

86. *Quam quidem actutum emoriamur.*] Jocatur ſuo more. Cum enim Bacchis diceret, exſpectant vos filii; ſubjicit argutans Senex; id exſpectant quidem illi, quam mox emoriamur. non adventum noſtrum, ſed mortem deſiderant: ut liberius poſſint vivere. Amatoribus enim paterna mors in votis. Talis Philolaches Moſtell. 1. 3. *Utinam meus nunc mortuus pater ad me nunciaretur, &c.* Lambinus hic nihil ſani. *Acidal.*

87. *Veſper hic eſt.*] Δεικτικῶς veſpera & hora

BA. Lepide ipsi hi sunt capti, suis qui filiis fecêre insidias. ite.

& hora cœnæ appetit. *T. Tanquam quidem addictos.*] *Addicti* fuerunt, qui cum non essent solvendo, creditoribus addicebantur: nec servitute eorum liberabantur, nisi debitis quocunque modo persolutis. Seneca lib. 3. De benef. c. 8. *Pecuniam pro addicto dependit.* Hinc illud Festi lucem capit, *Addicere, damnare est.* Rævardus.

GREX.

Hi senes, nisi fuissent nihili jam inde ab adolescentia,
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus:
Neque adeo hæc faceremus: ni antehac vidissemus fieri,
Ut apud lenones rivales filiis fierent patres.
Spectatores vos valere volumus, & clare applaudere.

3. *Faceremus.*] In theatrum produceremus.

FINIS BACCHIDUM.

M. ACCI PLAUTI
MOSTELLARIA.

DRAMATIS PERSONÆ.

TRANIO, GRUMIO, *servi.*
PHILOLACHES, *adolescens.*
PHILEMATIUM, *meretrix.*
SCAPHA, *ancilla.*
CALLIDAMATES, *adolescens.*
DELPHIUM, *meretrix.*
THEUROPIDES, SIMO, *senes.*
DANISTA.
PHANISCUS, *advorsitor.*
SERVOS *alius.*
PUER.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Manumisit emptos suos amores Philolaches,
Omnemque absente rem suo absumit patre.
Senem, ut revenit, ludificatur Tranio:
Terrifica monstra ait videri in ædibus,
Et inde primum emigratum. intervenit
Lucripeta fœnus fœnerator postulans.
Ludusque rursum fit senex. nam mutuum
Acceptum dicit pignus emptis ædibus:
Requirit quæ sint: ait vicini proxumi.
Inspectat illas. post se derisum dolet:
Ab sui sodale gnati exoratur tamen.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

HÆC Fabula hilaritatis & festivitatis plena est, etiam multis bonis sententiis insignis. Et proponitur exemplum in hac consiliorum malorum & fraudulentorum: quæ quia firma esse non possunt, requirunt novas semper machinas, quibus fulciantur: donec tandem ruunt omnia deprehensis dolis. Nomen Fabulæ inditum est à *monstris*. Nam senex à servo quasi manium monstris exterretur. Mentio fit φάσματος Menandri: sed & Plauti *Phasma* memoratur: quod nomen & ipsum monstri talis habet significationem. Est autem *monstrum, mostellum*: sicut, *castrum, castellum*; in pronunciando *n* littera liquescente. Inque hac sene quodam mercatore absente, filius illius implicatur libidinoso & sumptuoso sodalitio: & amicam redimit triginta minis: quam pecuniam, & insuper in sumptum decem minas, fœnore sumpserat à Danista, mina una in decem. Redit tandem Senex post triennium, cum forte potatio esset in ædibus ipsis: servus autem, qui hoc resciverat, cum in Piræeum abiisset piscium caussa, statim herili filio indicium facit. Sed erat unus in sodalitate ebrius, qui discedere non volebat. Ne igitur inter turbas senex superveniret, capit hoc consilium servulus; occludit foris ædes, & obviam procedit seni, & persuadet ei, ædes esse infestas monstris mortuorum. Et cum Danista debitam pecuniam peteret, ait illam arrhaboni datam vicino, cujus domum filius emerit. Sed mox de servis adversitoribus & vicinis rem omnem Senex cognoscit, & iratus ac inprimis dolens se ad illum modum ludibrio à servo fuisse habitum: tandem à superveniente sodali filii exoratur, ut & filio veniam det, & ignoscat servo. Hæc Fabula non solum mendose edita est plurimis in locis, quemadmodum & aliæ omnes: sed dissipatis etiam versibus, & distractis Scenis, ut saltem in reponendis quibusque in suum locum operam navasse videri debeamus.

ACTUS

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

GRUMIO, TRANIO.

EXI é culina, ſis, foras maſtigia,
Qui mihi inter patinas exhibes argutias.
Egredere, herilis pernicies, ex ædibus.
Ego pol te ruri, ſi vivam, ulciſcar probe.
Exi, inquam, nidor è culinâ. quid lates?
TR. Quid tibi, malum, hîc ante ædes clamitatio eſt? MSſ. clamatioſi.
An ruri cenſes te eſſe? abſcede ab ædibus.
Abi rus, abi dierecte, abſcede ab janua.
Hem, hoccine volebas? GR. perii! cur me verberas?
TR. Quia tu vis. GR. patiar. ſine modo adveniat ſenex. MSſ. vivis. Ali. vivus.
Sine modo venire ſalvom, quem abſentem comes.
TR. Nec veriſimile loquere, nec verum, frutex,
Comeſſe quenquam ut quiſquam abſentem poſſiet.
GR. Tu urbanus vero ſcurra, deliciæ popli,

Rus

5. NIdor è culina.] *Nidor* non eſt excrementum, nec tantum odor: ſed κνίσσα vel καπνὸς τῶν θυσιῶν, aura pinguis & odorata manans de aduſtis hoſtiis, vel coctis cibis ſimilibuſve rebus. Suetonius in Claudio: *ictuſque nidore prandii.* Nec aliter uſurpat Appulejus lib. 4. *Fimo fiſtulatim excuſſo, quoſdam extremi liquoris adſpergine, quoſdam putore nidoris fœtidi à meis jam quaſſis ſcapulis abegiſſem.* Eſt enim laſcivia verborum illi non nova: *putor nidoris fœtidi* pro nidore fœtido, nempe fimi. Nec vero ſuſpicandum, *nido in culina.* Vulgata nihil rectius. *Nidor* nuſquam magis habitat, quam ad focos vel deorum vel mortalium. Cicero in Piſonem: *in illo ganearum tuarum nidore atque fumo.* Juvenalis: *Captum te nidore ſua putat ille culina.* Cum igitur vellet appellare ſervum, qui fructum herilis filii corrupti maximum habebat una pergræcari, obſonare pollucibiliter, faceris vivere victibus, turtures, piſces, aves guſtare, eſſer cire ſe, ſaginam cædere, atque ob id nullam domus partem magis quam culinam colere ac frequentare, vocat eum *Nidorem.* Quaſi diceret: Tu non homo, ſed nidor, exi è culina, quam ſemper habitas, velut nidor. *Gronov.*

8. *Abi dierecte.*] Vide notas Capt. 3. 4. 103.

9. *En hoccine volebas.*] Lege: *Eu, hoccine volebas.* Ut infra act. 1. ſc. ult. *Eu Philocrates.* Scriverius.

11. *Quem abſentem comes.*] *Comedi* videtur, cujus bona comeduntur. ſic Suet. ait, *Claudium venalem pependiſſe*; id eſt, prædia ejus pendente titulo & libello proſcripta. *Turneb.*

12. *Frutex.*] Inter contumeliæ verba fuit & *frutex*: convitium nimirùm in ſtupidos & inſulſæ mentis homines. Proprie & ſignate ruſticani agreſteſque iſta inſigniti voce. Eodem ſenſu *Pulmonem,* πνεύμονα Epicurus vocabat Nauſiphanem. *Sc. Gentil.*

15. Sane

Rus mihi tu objectas? sane credo, Tranio, *Acid.* sane credo, Tranio. Quid? te, &c.
Quod te in pistrinum scis actutum tradier, *Alii* trudier.
Cis, hercle, paucas tempestates, Tranio.
Augebis ruri numerum, genus ferratile. *Mur.* numero, id est, *brevi.*
Nunc, dum tibi lubet licetque, pota, perde rem,
Corrumpe herilem *filium*, adolescentem optumum.
Dies noctesque bibite, pergræcamini,
Amicas emite, liberate, pascite
Parasitos, obsonate pollucibiliter.
Hæccine mandavit tibi, cum peregre hinc iit, senex?
Hoccine modo hic rem curatam offendet suam?
Hoccine boni esse officium servi existimas,
Ut heri sui corrumpat & rem & filium?
Nam ego illum corruptum duco, quom his factis studet,
Quo nemo adæque juventute ex omni Atticâ
Antehac est habitus parcus, nec magis continens:
Is nunc in aliam partem palmam possidet.
Virtute id factum tuâ & magisterio tuo.
TR. Quid tibi, malum, me, aut huid ego agam, curatio' st?
An ruri quæso non sunt, quos cures, boves?

Lubet

15. *Sane credo Tranio.*] Si malis cum altero Pall. *sane hoc credo*, facile patior: sed præterea nihil est mutandum. Credo te rus mihi objectare atque in ore habere: vel, credo hoc te facere, quia scis. Per ironiam. Ratio enim est contraria proposito: ut in illo: *Non vili emptus, modio qui venit salis.* Rus tu loqueris? nempe ideo, quia ominaris eo brevi te venturum & in pistrinum traditum iri. *Gronovius.*

17. *Cis hercle paucas tempestates.*] Intra breve tempus. Idem Trucul. *Cis paucos dies.* Turneb.

18. *Numerum genus ferratile.*] Qui ajunt mira hic comminisci interpretes, ipsi mira comminiscuntur, quum *genus ferratile* accipiunt vocandi casu. Etsi autem simplicissimum est *numero* cum Pistorii explicatione: tamen elegans & non obscura est & vetus lectio, ut eam interpretatur Taubmannus: nempe ut *genus ferratile* sit adjectum per epexegesin. Augebis ruri numerum, genus ferratile significo, intelligo, dictum volo: ne tu de alio numero me locutum censeas. *Gronov.*

21. *Pergræcamini.*] Huc allusit *Cicero* Verr. *Ut Græco more biberetur.* ad quod Asc. Pedianus: *Est* Græcus mos, *ut Græci dicunt*, συμπιεῖν κυαθιζομένους, *cum merum cyathis libant, salutantes primo deos, deinde amicos suos nominantes: nam toties merum bibunt, quoties & Deos & Caros suos nominatim vocant.*

23. *Obsonate pollucibiliter.*] Parate obsonia opipare & sumptuose. nam de esculentis Herculi decimam dabant. idque *polluceri*; & consecratum quod fuerat, *pollu̇ctum* dicebatur. *Camer.*

38. *Dii*

Lubet potare, amare, ſcorta ducere.
Mei tergi facio hæc, non tui, fiduciâ.
GR. Quam confidenter loquitur! fue. TR. at te Juppiter
Diique omnes perdant, oboluiſti allium.
Germana illuvies, ruſticus, hircus, hara ſuis.
Canes capro commiſta. GR. quid tu vis fieri?
NON OMNES poſſunt olere unguenta exotica,
Si tu oles: neque ſuperior accumbere.
Neque tam facetis, quam tu vivis, victibus:
Tu tibi iſtos habeas turtures, piſces, aves.
Sine me alliato fungi fortunas meas.
Tu fortunatus, ego miſer: patiunda ſunt.
Meum bonum me, te tuum maneat malum.
TR. Quaſi invidere mihi hoc videre, Grumio.
Quia mihi bene eſt, & tibi male eſt; digniſſumum eſt.
Decet me amare & te bubulcitarier:
Me victitare pulchre, te miſeris modis.
GR. O carnificum cribrum, quod credo fore: *S. al.* carnificinum.
Ita

38. *Diique omnes perdant.*] Lege: *perduint.* Scriverius.

39. *Germana illuvies.*] Quantus quantus es, nil niſi illuvies & fœtor es. Immundi ſunt ruſtici: quod in immundo opere faciundo plerunque verſentur. ideo ſervus ruſticus appellatur *illuvies* ab urbano: *Germana illuvies, ruſticus, hircus, hara ſuis.* Boſius.

40. *Canes capro commixta.*] Mſſ. ambo: *Canem capram commixtam.* Unde recte iſtud excluſit Scaliger. Fœtor enim eſt capri, non capræ. Et *canes*, ut *feles.* Sed quid ad rem pertineat τὸ *S* elidi à ſequente vocali apud veteres, quod huc alleverunt, non aſſequor: nihil enim hic eliditur: ſed *canes* jambus eſt pes integer, totus autem verſus trimetros. *Gronovius.*

42. *Neque ſuperior accumbere.*] Pro, *ſuperiores.* Mutat enim numerum, ſuo more. *Lambin.*

45. *Sine me alliato.*] *Alliatum* interpretor *moretum*, cui allium admixtum eſt: atque adeo de cibis omnibus intelligo, quibus allium intritum eſt. ad quod Terent. Phorm. 2. 2. reſpexerat: *Tute hoc intriſti: tibi eſt omne excedendum*; auctore *Donato.* Quaſi dicat Grumio: ſine me fortunis meis, quæ in cibo ſeu pane allio peruncto ſitæ ſunt, patienter fungi & contentum eſſe. *Turneb. Sine me alliato.*] Ne pejus foret, ſi deleremus τὸ *me. Sine fortunas meas*, id eſt, me tenui fortuna præditum; *fungi*, id eſt, defungi, pati, contentum eſſe, *alliato.* Gronovius.

47. *Meum bonum me, &c.*] Non recuſo, quo minus ego nunc duriter vivam, tu laute & opipare: dum me quidem maneat bonum meum, te vero malum maneat tuum, cum venerit ſenex. *Muret.*

52. *O carnuficum cribrum, &c.*] Significat corium & tergum ejus *ſtimulis* (quos oblongos, ſive è ſudibus præacutis, ſive & ferro præfixis geſtabant ad hunc uſum) ita crebro puncto perforatum iri, ut cribrum repræſentet. Quod autem

Ita te forabunt patibulatum per vias
Stimulis, si huc reveniat senex.
TR. Quî scis an tibi istuc prius eveniat quam mihi?
GR. Quia nunquam merui: tu meruisti, & nunc meres.
TR. Orationis operam compendiface,
Nisi te malâ re magnâ mactari cupis.
GR. Ervom daturin' estis, bubus quod feram?
Date æs, si non estis. agite porro, pergite
Quomodo occœpistis: bibite, pergræcamini,
Este, effercite vos, saginam cædite.
TR. Tace, atque rus abi: ego ire in Piræeum volo,
In vesperum parare piscatum mihi.
Ervom tibi aliquis cras faxo ad villam afferat.
Quid est? quid tu me nunc obtuere, furcifer?
GR. Pol tibi istuc credo nomen actutum fore.
TR. Dum interea sic sit, istuc actutum sino.
GR. Ita est. sed unum HOC SCITO, NIMIO celerius
Venire quod molestum est, quam id quod cupide petas.
TR. Molestus ne sis: nunc jam i rus, teque amove.

Ne

…utem *patibulatum eum per vias fore,* ait; …ignificat, *furcam* sive patibulum latu…um: unde *furciferi* dicuntur hac con…tumelia affecti. *Furca* autem & *Patibu…um* eadem, aut non longe dissita vi…dentur: atque hoc à *cruce* distinguitur: …t *patibulum* sit pars crucis, nimirum …patens illa & transversa: *Crux* autem in…ferior defixusque stipes proprie dicatur. …*Lipsius.*

60. *Si non estis.*] Scilicet ervum datu…i. Date igitur pecuniam, unde alibi …mam pabulum, si dare ipsi recusatis. …*Camer.*

62. *Saginam cædite.*] *Saginam cæde…e,* quod hactenus variis expositioni…bus eruditorum virorum fuit obno…ium, necdum in veram incidit, ita …ictum est & eodem plane sensu, quo …*ibum cædere,* à quo *cibicidæ,* pro edere …cilicet, & cibum dentibus contruncare. …Nam *sagina* est cibus; unde *saginare* est …σιτίζειν & σιτεύειν. Saginæ, *Symposio* in ænigmatis, sunt glandes quibus porci saginantur:

Setigeræ matris fæcunda natus in alvo
Desuper ex alto virides exspecto saginas.

Hinc *saginicidas* liceat dicere elegantissime, qui *cibicidæ* Lucilio appellati: *viginti domi an triginta. vel centum cibicidas alas.* μάκτας etiam & μαρσίππους hujusmodi cibicidas Græci vocant, hoc est, *saccos.* Hesychius: μαρσίπποι, γαστρίμαργοι, σάκκοι. *Salmas. Saginam cædite.*] Forte: *tendite.* Scriverius.

63. *In Piræeum.*] Nam rerum venalium ibi magnus proventus, ac velut δεῖγμα. *Scholiastes.* Aristoph. in Equit.

68. *Dum interea sic sit.*] Oratio est hominis præsentia tantum spectantis, futura negligentis. Dum, inquit, interea sic sit, ut nunc est: hoc est, laute opipareque vivitur, quid actutum futurum sit, non admodum laboro. *Muretus.*

73. Satin'

Ne tu erres, hercle præter hac mihi non facies moram.
GR. Satin' abiit, neque quod dixi flocci existumat!
Pro Dî immortales! obsecro vostram fidem.
Facite huc ut redeat noster quam primum senex,
Triennium qui jam hinc abest: priusquam omnia
Periêre, & ædis, & ager: qui nisi huc redit,
Paucorum mensium sunt relictæ reliquiæ.
Nunc rus abibo. nam eccum herilem filium
Video corruptum hîc ex adolescente optumo.

73. *Satin' abiit.*] Qui corrigit, *satin' sapit*, ignorat & corrumpit genus loquendi frequentissimum Plauto. Sic Amph. 2. 2. *Satin' parva res est voluptatum in vita.* Adeone parum est voluptatis præ dolorum numero in vita. Trinummo 4. 3. *Satin' in Thermopolio condalium es oblitus?* Itane es oblitus. Milit 2. 6. *Satin' abiit ille, neque herile negotium plus curat.* Et sic innumeris locis. *Gronov.*

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

PHILOLACHES.

RECordatus multum & diu cogitavi,
Argumentaque in pectus multa institui
Ego: atque in meo corde, si est quod mihi cor,
Eam rem volutavi & diu disputavi,
Hominem quojus rei, quando natus est,
Similem esse arbitrarer simulacrumque habere.
Id repperi jam exemplum.
Novarum ædium esse arbitror similem ego hominem,
Quando hic natus est. ei rei argumenta dicam,
Atque hoc haud videtur verisimile vobis:
At eho id faciam esse ita ut credatis.
Profecto ita esse, ut prædico, vero vincam.
Atque hoc vosmetipsi scio,
Proinde uti nunc ego esse autumo, quando
Dicta audietis mea, haud aliter id dicetis.
Auscultate argumenta dum dico ad hanc rem:
Simul gnarures vos volo esse hanc rem mecum.

Ædes

17. GNarures.] *Gnarures*, id est, gnatos. *gnaros* autem *hanc rem*, pro hujus rei dicit: ut, *doctus hanc rem.* Utitur & Prol. Pœn. item Ausonius:
Non cultor instans, non arator gnaruris.
Item Arnob. 2. *Cur esse dicatis in aliis præ-*

Ædes quom extemplo sunt paratæ, expolitæ,
Factæ probe, examussim,
Laudant fabrum, atque ædes probant. sibi quisque
Inde exemplum expetunt: sibi quisque simile,
Suo usque sumptu: operæ ne parcunt suæ.
Atque ubi illo immigrat nequam homo indiligensque,
Cum pigrâ familiâ, immundus, instrenuus, *Mss. strenuus.*
Hîc jam ædibus vitium additur,
Bonæ cum curantur male.
Atque illud sæpe fit, tempestas venit,
Confringit tegulas, imbricesque: ibi
Dominus indiligens reddere alias nevolt.
Venit imber, lavit parietes, perpluunt
Tigna, putrefacit aër operam fabri.
Nequior factus jam est usus ædium:
Atque haud est fabri culpa. sed MAGNA PARS
Moram hanc induxerunt, si quid nummo sarciri potest,
Usque mantant: neque id faciunt, donicum
Parietes ruunt. ædificantur ædes totæ denuo.

Hæc

præceptionibus gnarures? Et vetus Glossar. *gnarurem* interpretatur γνώριμον, & *gnarurat* γνωρίζει: item, *gnarures* γνώσκοντες: & *ignarures*, ἀγνοῦντες. *Turneb.* *Simul gnarures.*] Lege: *Simitu gnarurù.* Scriverius.

13. *Quom extemplo.*] Simulatque. V. N. Rud. act. 4. 3.

20. *Atque ædes probant.*] Dixisse jam ajunt, *Ædes quom extemplo*: non igitur eodem casu *ædes* hic legi debere. Hunc syllogismum parum intelligebam. Sed addunt legendum: *laudant fabrum ædis, atque probant:* & explicant: Ædes novæ, expolitæ, laudant & probant sive commendant fabrum ædis: atque eo nihil esse certius. At hoc sensu nihil est certius quam inepte repeti mentionem *ædium.* Quis enim ita loquatur: *Ædes laudant fabrum ædis.* Nimirum non perceperunt mentem Poëtæ: is enim τὸ *laudant atque probant*, non retulit ad τὸ *ædes*, sed in eo intellexit, *Homines*: ut cum dicimus, *ajunt*, *dicunt*. Vide ad Senecam 2. de ira 12. Ædes, inquit, cum paratæ sunt, tum vulgo homines prætereuntes laudant fabrum, ipsas recte factas prædicant. Ubi necessario repetenda vox erat, aut pronomen subjiciendum. Porro scripti aut editi veteres: *operam pascunt suam* vel *parcunt.* Forte distinguenda superiora & hæc scribenda: *atque ædes probant sibi quisque. Inde exemplum expetunt sibi quisque simile, Suo usque sumptu, & operam impertiunt suam.* Gronovius. *Sibi quisque inde exemplum.*] Forte delenda: *sibi quisque.* Scriverius.

22. *Ne parcunt.*] *Ne*, antique pro *Non*: ut Trinum. 5. 2. *Nisi tu ne vis.* Terent. Eunuch. act. 2. 3. *Quid ne es alacris?* pro, cur non es alacris? Turneb. lib. 5. 5. & lib. 19. cap. 13. ad 3. de leg. Cic.

35. *Mantant.*] Exspectant. *Donicum,*] Donec.

36. *Ædificantur ædes.*] Non utique semper ædificantur, sed reædificare oportet,

Hæc argumenta ego ædificiis dixi. nunc etiam volo
Dicere, ut homines ædium eſſe ſimiles arbitremini.
Primum dum parentes fabri liberûm ſunt,
Et fundamentum ſubſtruunt liberorum,
Extollunt, parant ſedulo in firmitatem,
Ut & in uſum boni, & in ſpeciem populo
Sint: ſibique aut materiæ ne parcunt.
Nec ſumptus ſibi ſumptui eſſe ducunt:
Expoliunt, docent literas, jura, leges,
Sumptu ſuo & labore nituntur, ut
Alii ſibi eſſe illorum ſimiles expetant.
Ad legionem quom itant, adminiculum eis danunt
Tum jam aliquem cognatum ſuum.
Eatenus abeunt à fabris.
Unum ubi emeritum eſt ſtipendium, igitur tum
Specimen cernitur, quo eveniat ædificatio.
Nam ego ad illud frugi uſque & probus fui,
In fabrorum poteſtate dum fui.

Poſtea-

tet, ſi quis uri velit. Puto ſcribendum eſſe; *ædificandum' ſt ædes totas denuo.* Syntaxis antiqua; ædificandum eſt ædes, pro, ædificandæ ſunt ædes. *Gronovius.*

41. *Parant ſedulo infirmitatem: ut & in, &c.*] Fundamentum ponunt ſtabile: id eſt, liberos à primis ſtatim annis erudiunt: ut hac puerili inſtitutione ſubniſi, & una cum ætate doctiores & meliores evadentes, cives Reipub. vere utiles & in ſpeciem boni, hoc eſt, extrorſum ſint ornamentum patriæ. *Lambin.*

42. *Et in uſum boni & in ſpeciem.*] Malle ſe cum Acidalio *ſpecimen* annotant, niſi Nonius *ſpeciem* pro *ſpecimen* ſubinde veteres dixiſſe obſervaret. At ſi MSſ. haberent *ſpecimen*, ego corrigerem *ſpeciem*. Vult enim Plautus, ut & ſint & appareant boni. Sed loquitur de illis, ut de ædibus. Cicero lib. 1. de Offic. *dicendum eſt etiam qualem hominis honorati & principis domum placeat eſſe: cujus finis eſt uſus, ad quem accommodanda eſt ædificandi diſciplina: & tamen adhibenda commoditatis dignitatiſque diligentia.* Hanc *dignitatem* ipſe poſt paullo *ſpeciem* appellat: *tertium eſt ut caveamus, ut ea quæ pertinent ad liberalem ſpeciem & dignitatem, moderata ſint.* Tacit. 2. Annal. *augebantur alacritate militum in ſpeciem ac terrorem.* In vita Agricolæ: *Britannorum acies in ſpeciem ſimul ac terrorem editioribus locis conſtiterat.* Gronovius.

43. *Sibique aut materiæ ne parcunt.*] Parentes neque labori, neque pecuniæ parcunt: nec putant ſumptus eſſe, qui impenduntur inſtitutioni liberorum. *Taubm.*

48. *Ad legionem, &c.*] Referenda ſunt hæc ad morem Roman. quo adoleſcentibus militaturis primo ſtipendii anno cuſtodes dari ſoliti. *Turneb.* lib. 7. c. 3. & lib. 26. c. 22.

51. *Unum ubi emeritum eſt ſtipendium.*] Ubi tempus militiæ primæ finitum eſt, tunc ſpecimen apparet, quo evadat ædificatio. *Stipendiorum* vox etiam annos ſignificat, quibus milites merent. quomodo & *Servius* interpretatur 8. Æn.

55. *Poſt-*

Posteaquam immigravi in ingenium meum,
Perdidi operam fabrorum ilico oppido.
Venit ignavia, ea mihi tempestas fuit,
Ea mihi adventu suo grandinem imbremque attulit;
Hæc verecundiam mihi & virtutis modum
Deturbavit, texit detexitque à me ilico.
Post illa obtigere eam neglegens fui:
Continuo pro imbre amor advenit in cor meum.
Is usque in pectus permanavit, permadefecit
Cor meum. nunc simul res, fides, fama, virtus,
Decusque deseruerunt: ego sum in usu
Factus nimio nequior. atque edepol ita
Hæc tigna humide putent. non videor mihi
Sarcire posse ædeis meas, quin totæ
Perpetuæ ruant, quin cum fundamento
Perierint, nec quisquam esse auxilio queat.
Cor dolet, cum scio ut nunc sum, atque ut fui:
Quo neque industrior de juventute erat
Arte gymnastica, disco, hastis, pila,
Cursu, armis, equo. victitabam volupe:
Parsimonia & duritia disciplinæ aliis eram:

Optu-

55. *Posteaquam immigravi in ingenium meum.*] Posteaquam ex magisterio pædagogi excessi, & meo arbitratu cœpi vivere. Postquam mihi relictus sum. *Lambin.* Forte: *posteaquam me immigravit ingegenium.* Scriverius.

59. *Virtutis modum deturbavit.*] Virtutem, quæ instar modi & mensuræ est, quæque ipsa modus & mediocritas est: vel modestiam; quam κοσμιότητα vocant, & σωφροσύνην. *Lambinus.*

60. *Texit detexitque.*] Sic MSS. lege, *dejecit detexitque.*

62. *Pro imbre.*] Id est, tanquam imber. ut Men. *Pro sano loqueris.*

65. *Ego sum in usu.*] *Douza* legit uno verbo *inusu*, pro ignavia, incultu. Ego nihil mutandum puto. Respondet ei quod dixerat vs. 42.

Ut & in usu boni & in speciem populo sint. Sic Bacchid.

Eadem in usu, atque ubi periculum facias, aculeata sunt.

Dissaldæus.

69. *Perpetuæ ruant.*] Id est, non particulatim, neque membratim, neque paullatim, sed universæ conjunctim, & uno tempore, & simul. Ita Virgil. *perpetuum bovis tergum* dixit. *Lambin.*

73. *Arte Gymnastica.*] Cur ars gymnastica pueris sit addiscenda, Plato docet in Protag. Milit. pag. 199. & de Philosophia pag. 5. & vide Fabrum Agonist. & Mercurial. Scaligerum lib. 1. Poët. cap 12.

74. *Victitabam volupe.*] Lego, *vict. haud volupe.* Minime delicatum in victu fuisse ait, qui quidem parsimonia & duritia aliis exemplo fuerit. *Acidal.* Vixi duriter, & ita tamen jucunde. *Lambinus.*

75. *Duritia disciplinæ.*] *Duri homines*

sunt

Optumi quique expetebant à me doctrinam sibi.
Nunc postquam nihili sum, id vero meopte ingenio repperi.

sunt ex hoc loco, καρθερόθυμοι, tolerantes, patientes: quales memorantur prisci Lacedæmones; quorum institutio omnis erat in patientiæ disciplina: inque victus atque cultus parsimonia. *Disciplina.*] Documento atque exemplo. *T.*

Actus Primi Scena Tertia.

PHILEMATIUM, SCAPHA, PHILOLACHES.

JAmpridem ecastor frigidâ non lavi magis lubenter,
Nec quem me melius, mea Scapha, rear esse defœcatam.
Sc. Eventus rebus omnibus, velut horno messis magna
Fuit. Phi. quid ea messis attinet ad meam lavationem?
Sc. Nihilo plus, quam lavatio tua ad messim? Phil. oh, Venus venusta!
Hæc illa est tempestas mea, mihi quæ modestiam omnem
Detexit, tectus quâ fui: quam mihi amor & Cupido

In

1. F*Rigida non lavi.*] Tres ædes seu cellæ in balneis. Prima est *Caldaria*, τὸ Λακωνικόν: Dioni πυριατήριον Senecæ *sudatorium*: nam sicco calore sudorem in eo eliciebant. Secunda est *media*, quæ & *Tepidaria*. Tertia est *Frigidaria*. Plinius Epist. *Post Solem frigida lavabatur.* Senec. Epist. 84. *Ab hac fatigatione in frigidam descendi.* Wouwer.

2. *Nec unde me melius.*] Optimus Cam. *Nec quom me.* Proximus: *Nec cum me.* Quid opus igitur præter illud, quod editum est, facere, *qua, quam, quumde?* Nec lavi, inquit, jampridem, quom, quo tempore, quaque lavatione me rear sic esse purgatam. *Gronov.*

3. *Velut horno magna.*] Camerarius *horno* adverbialiter accipit, ut sit hoc anno. Lambinus ut sit dandi casus, hac sententia: Quemadmodum messis magna frugibus vel annonæ hujus anni respondit: ita eventus rebus nostris omnibus fuit secundus. *Taubmannus.* Ecce tibi, qui & *horna* facit: & laborat, ut *hornus* epitheton mobile esse demonstret, quasi quis de eo dubitaret. Sed mutandum nihil est. *Hornum* dicitur simpliciter, ut *vernum*, *æstivum*, *autumnum*, *hibernum*, de quibus 3. Observ. 24. in quibus omnibus intelligitur *tempus*: & ut illa ver, æstatem, autumnum, hiemem significant, ita istud hunc annum. Cumque *annus* veteribus sæpe pro annona vel proventu annuo ponatur, eodem modo & *hornum* pro hujus anni proventu. Nescio quomodo nunc omnia bene eveniunt, ut lætæ provenere fruges. Et videtur proverbium fuisse. Quod autem addit Lambinus significare Philematium suæ lavationis eventum secundum fuisse & se lavisse ex animi sententia, & jam bis ex eo repetitum est, miror. Non enim hoc Philematium, sed Scapha dicit. *Gronovius.*

7. *Tectus qua fui.*] Pudorem quasi vestem faciunt prisci: qua animus ingenuus tectus esse debet. Pacuvius: *Nam si te tegeret pudor, sive adeo cor sapientia imbutum foret, &c.* Apulejus 1 Apolog. *Pudor enim veluti vestis, quanto obsoletior est, tanto incuriosius habetur.* Schoppius.

13. *Vestis*

In pectus perpluit meum: neque jam unquam obtigere possum.
Madent jam in corde parietes. periêre hæ oppido ædes.
PHI. Contempla, amabo, mea Scapha, satin' hæc me vestis deceat?
Volo meo placere Philolachi, meo ocello, meo patrono.
SC. Quin tu te exornas moribus lepidis, quom lepida tota es? *Pont. quum lepida tute es!*
Non vestem amatores mulieris amant, sed vestis fartum.
PHIL. Ita me dî ament, lepida est Scapha! sapit scelesta multum!
Ut lepide res omnes tenet, sententiasque amantum!
PHI. Quid nunc? SC. quid est? PHI. quin me aspice & contempla, ut hæc me decet.
SC. Virtute formæ id evenit, te ut deceat, quicquid habeas.
PHIL. Ergo hoc ob verbum te, Scapha, donabo ego profecto hodie aliquî:
Neque patiar te istanc gratis laudasse, quæ placet mihi.
PHI. Nolo ego te assentari mihi. SC. nimis tu quidem stulta es mulier.
Eho mavis vituperari falso, quam vero extolli?
Equidem pol vel falso tamen laudari multo malo,
Quam vero culpari, aut alios meam speciem irridere.
PHI. Ego verum amo: verum volo dici mihi: mendacem odi.
SC. Ita tu me ames, ita Philolaches tuus te amet, ut venusta es!
PHIL. Quid ais scelesta? quomodo adjurasti? ita ego istam amarem?
Quid? istæc me; id cur non additum est? infecta dona facio.
Periisti! quod promiseram tibi donum, perdidisti. *Grut. periit id quod pr. tibi; dono perd. &c.*

SC. Equi-

13. *Vestis fartum.*] *Fartum vestis* est corpus, id est, ipsa mulier quæ vestem farcit impletque. ita Columella lib. 5. cap. 10. *Ea res efficit uberiorem fructum, & fartum fici pleniorem & meliorem.* Turneb.

27. *Quid? isthæc me.*] Indignatur juvenis, quod adjuraret Scapha dominam his verbis; *Ita te Philolaches amet*: nec adderet; *Ita tu Philolachem ames.* hoc additum cupiebat. *Gruter.*

Sc. Equidem pol miror tam catam, tam doctam te, & bene eductam;
Non stultam stulte facere. Phi. quin mone quæso, si quid erro.
Sc. Tu ecastor erras, quæ quidem illum exspectes unum, atque illi Doux. expetas.
Morem præcipue sic geras, atque alios aspernetis.
MATRONÆ, non meretricium est, unum inservire amantem.
Phil. Pro Juppiter! nam quod malum vorsatur meæ domi illud?
Dii deæque omnes me pessumis exemplis interficiant,
Nisi ego illam anum interfecero siti, fameque, atque algu.
Phi. Nolo ego mihi male te, Scapha, præcipere. Sc. stulta es plane, quæ
Illum tibi æternum putes fore amicum & benevolentem.
Moneo ego te: te deseret ille ætate & satietate.
Phi. Non spero. Sc. INSPERATA accidunt magis sæpe quam quæ speres.
Postremo, si dictis nequis perduci, ut vera hæc credas,
Mea dicta ex factis nosce: rem vides, quæ sim, & quæ fui ante. Schopp. hem vide, quæ sim. at quæ fui ante!
Nihilo ego, quam nunc tu, amata sum, atque uni modo gessi morem,
Qui pol me, ubi ætate hoc caput colorem mutavit,
Reliquit, deseruitque me. tibi idem futurum crede.
Phil. Vix comprimor, quin involem illi in oculos stimulatrici. Muret. simulatrici.

Phi. Solam

31. *Illum exspectes unum.*] Nec nuptum verbum & prætextatum est *Exspectare*, & tamen significationem habet huic rei dicatam & propriam. Terentius Eunucho act. 1. sc. 2. *Me desideres, me somnies, me exspectes.* Milite noster, 4. 6. *Sine ultro veniat, quæritet, desideret, te exspectet.* Et in castioribus Amph. 2. 2. *Certe enim me illi exspectatum optato venturum scio.* Rutilius Lupus ex Lysia: *fer fortiter demum laborem: jam brevi domum venies exspectatus: excipiet te defatigatum diligens atque amans uxor.* Frustra igitur alii *exspectare* volunt esse positum pro *spectare*: alii *expetas*, alii *exoptes*. Gronovius.

46. *Stimulatrici.*] Quæ Philematium stimulat & urget, ut se multis prostituat. Meurs. legit, *simulatrici*: ut & paulò post, *scelestam simulatricem.* Et *simulatrices* ait appellatas sagas & veneficas. *Taubm.*

50. *Mihi*

PHI. Solam illi me ſoli cenſeo eſſe oportere obſequentem.
Solam ille me ſoli ſibi ſuo liberavit.
PHIL. Pro dî immortales, mulierem lepidam, & pudico ingenio!
Bene hercle factum, & gaudeo mihi nihil eſſe hujus cauſsâ.
SC. Inſcita ecaſtor tu quidem es. PHI. quapropter? SC. quæ iſtuc cures,
Ut te ille amet. PHI. cur obſecro non curem? SC. libera es jam.
Tu jam quod quærebas habes: ille, te niſi amabit ultro,
Id pro capite tuo quod dedit, perdiderit tantum argenti.
PHIL. Perii hercle, nî ego illam peſſumis exemplis enicaſſo.
Illa hanc corrumpit mulierem maleſuada vitilena.
PHI. Nunquam ego illi poſſum gratiam referre, ut meritu'ſt de me.
Scapha, id tu mihi ne ſuadeas, ut illum minoris pendam.
SC. At hoc unum facito cogites, ſi illum inſervibis ſolum,
Dum tibi nunc hæc ætatula eſt, in ſenectâ male querêre.
PHIL. In anginam ego nunc velim vorti, ut veneficæ illi
Fauces prehendam, atque enicem ſceleſtam ſtimulatricem.
PHI. EUNDEM ANIMUM oportet nunc mihi eſſe gratum, ut impetravi,
Atque olim, priuſquam id extudi, quom illi ſubblandiebar.
PHIL. Dii me faciant quid volunt, ni ob iſtam orationem
Te liberaſſo denuo, & niſi Scapham enicaſſo.
SC. Si tibi ſat acceptum eſt, fore victum tibi ſempiternum,

50. *Mihi nihil eſſe.*] Me ad egeſtatis terminos eſſe redactum: ut loquitur Aſin. I. 2.

56. *Maleſuada, &c.*] Virg. 6. Æneid. *Et Metus & maleſuada Fames.* Nam talia componebant olim. Sic Cato *vitilitigatores* ex vitio & litigatoribus fecit: ſed & *vitimagiſtratus* Sall. 3. Hiſt. Marianos & Cinnanos, qui vitio & per vim creati, vocat. *Gruter.*

61. *In anginam.*] *Angina*, inflammatio faucium eſt: *κυνάγχη* & *λυκάγχη* Græcis, quod canes ac lupos frequenter afficiat: item *συνάγχη*, vel à ſuſpendii ſimilitudine, quod non ſecus quam laqueus, præfocans enicet: *ἀγχόνη* enim laqueus eſt: vel à *συνέχειν*, quod ſpiritum continendo reſpirationem inhibeat, ut inquit Aurelianus. *Scalig.*

67. *Si ſat acceptum, &c.*] *Satis acceptum*, valet certum & compertum & firmum, veluti datis fidejuſſoribus & ſponſoribus.

Atque illum amatorem tibi proprium futurum in vita,
Soli gerendum censeo morem, & capiundos crines.
PHI. UT FAMA EST homini, exin solet pecuniam invenire.
EGO SI BONAM famam mihi servasso, sat ero dives.
PHIL. Siquidem hercle vendundum est, pater vænibit multo potius,
Quam te, me vivo, unquam sinam egere, aut mendicare.
SC. Quid illis futurum est cæteris, qui te amant? PHI. magis amabunt,
Quom videbunt gratiam referri.
PHIL. Utinam meus nunc mortuus pater ad me nuncietur!
Ut ego exhæredem meis bonis me faciam, atque hæc sit hæres.
SC. Jam ista quidem absumpta res erit: diesque noctesque estur,
Bibitur, neque quisquam parsimoniam adhibet: sagina plane est.
PHIL. In te hercle certum' st principium, ut sim parcus experiri.

Nam

foribus. *Satis* enim *accipit*, cui prædes & sponsores dantur. unde hæc venusta tralatio est profecta.

68. *Futurum in vita.*]Etsi frequentia sunt Plauto *in vita*, *in ætate*, hic tamen malim eum scripsisse: *proprium futurum, in vitta Soli gerendum censeo morem & capiundos crines.* Milite 3. 1. *Utique eam huc ornatam adducas matronarum modo Capite compto; crines vittasque habeat, assimuletque se Tuam esse uxorem.* Gronov.

69. *Capiundos crines.*] Quæ hic proferuntur à *Turnebo*, sine exemplo & sine teste dicuntur. Ego *capere crines*, non aliud esse puto, quam *nubere* & *matronam fieri.* nam ornatus matronarum, ut alia quædam propria habuit, exempli caussa, duplicem vittam, stolam, &c. sic etiam crines peculiari quadam ratione formatos. itaque Plautus Milite, act. 3. sc. 1. cum instrui ancillam ornatu matronarum vult, ait: *Utque eam ornatam adducas matron. &c.* Facit huc illud Festi: *Senis crinibus nubentes ornantur: quod is ornatus vetustissimus fuit quidam, quod eo Vestales virgines ornentur.* Ad quod Scaliger: *Seni crines* dicuntur in capite matronæ Romanæ, sex sertæ crinium, vitta & crinibus ipsis implexæ; quas vulgus *trecias* vocat. *Lips.* At cruciat se *Gruterus*, quoniam etsi ea esset affectione Philematium, ut uni morem gereret Philolachi, non ideo continuo sequitur eandem quoque mentem fuisse Philolachi, ut ipsam vellet uxorem. Cæterum nulla est, cur se cruciet, caussa. Scapha enim non tam differit, quid facere velit Philolaches, quam quid debeat Philematium. Hortatur interim ut id ageret, quoad matronæ instar caperet crines, & legitima uxor à Philolache agnosceretur. *Boxhornius.*

77. *Ut ego exhæredem.*] V. N. Menæchm. act. 3. 2.

78. *Iam ista quidem.*] *Iam*, id est, jam jam, statim, mox, brevi. *Boxhorn.*

83. Nes

Nam neque edes quiçquam, neque bibes apud me hisce diebus.
PHI. Si quid tu in illum bene voles loqui, id loqui licebit:
Nec recte si illi dixeris, jam ecastor vapulabis.
PHIL. Edepol si summo Jovi vivo argento sacrusicassem, *Cam. Jovi illoc arg.*
Pro illius capite quod dedi, nunquam æque id bene collocassem.
Ut videas eam medullitus me amare! oh! probus homo sum.
Quæ pro me caussam diceret, patronum liberavi.
SC. Video te nihil pendere præ Philolache omnes homines.
Nunc, ne ejus caussa vapulem, tibi potius assentabor,
Si acceptum sat habes, tibi fore illum amicum sempiternum.
PHI. Cedo mihi speculum, & cum ornamentis arculam actutum, Scapha:
Ornata ut sim, quom huc veniat Philolaches, voluptas mea.
SC. Mulier quæ se suamque ætatem spernit, speculo ei usus est. *Turn. ætatem specit, speculo elusa est.*
Quid opu'st speculo tibi, quæ tute speculo speculum es maxumum?
PHIL. Ob istuc verbum, ne nequicquam, Scapha, tam lepide dixeris,

Dabo

83. *Nec recte si illi dixeris.*] Bacchid. act. 4. 4. Pseud. 4. 6. *Nec recte loqui:* & *dicere nec recte*, est maledicere. Turneb. lib. 3. 20. & lib. 15. 7.

86. *Ut videas.*] Quam facile videre est, me usque à medullis amari. *T. Oh.*] Interjectio, lætitiæ index.

87. *Qui pro me caussam.*] Vix est ut non scripserit Plautus: *Quæ pro me caussam diceret, patronum liberavi.* Neque aliter Ciceronem locutum credo libro 1. ad Attic. epist. 16. *Narra, inquam, patrono tuo, qua Arpinates aquas concupivit.* Clodiam enim intelligit. Sic lib. 1. famil. ep. 9. *Primum illa furia muliebrium religionum, qui non pluris fecerat Bonam deam, quam tres sorores, impunitatem est illorum sententiis assecutus.* Sic optime Victorius frustra repugnante Manutio. Idem lib. 10. ep. 28. *Quod vero à te viro optimo seductus est, tuoque beneficio adhuc vivit hæc pestis, interdum, quod vix mihi fas est, tibi subirascor.* Qualia Terentiana, *scelus qui me perdidit*, &, *senium qui me remoratus est.* Gronov.

93. *Spernit.*] Quæ ætati suæ diffidit: quæ scit se deformem esse. *Lambinus.* Glossæ; *Spernit, contemnit, fastidit.* Speculo ergo iis opus est, & quæ se spernunt, non placentes sibi ea forma, quam à natura accepere; & quæ ætatem suam spernunt, vergentem in senium, ætatem fuco juvenescere volentes. Tu, addit, & specie optima, & ætate integra speculo omnibus esse potes, ac proinde speculo tibi haud opus. *Turnebi* igitur novæ

 lectio-

Dabo aliquid hodie tibi peculî, Philematium mea.
Phi. Suo quique loco viden' capillus ſatis compoſitu' ſt commode?
Sc. Ubi tu commoda es, capillum commodum eſſe credito.
Phil. Vah, quid illa pote pejus quicquam muliere memorarier;
Nunc aſſentatrix ſceleſta eſt, dudum advorſatrix erat.
Phi. Cedo ceruſſam. Sc. quid ceruſſa opus nam? Phi. quî malas oblinam.
Sc. Unâ operâ ebur atramento candefacere poſtules.
Phil. Lepide dictum de atramento atque ebore: euge plaudo Scaphæ.
Meurſ. eugepæ, laudo ſcapha.
Phi. Tum tu igitur cedo purpuriſſum. Sc. non do: ſcita es tu quidem:

Nova

lectioni hic non eſt locus. *Boxhorn.*

96. *Peculi, Philematium mea.*] Lambinus annotat hæc verba, *Philematium mea* eſſe adhuc Philolachetis, & ſeparatim pronuntianda, quaſi Philolaches præ deſiderio & cupiditate Philematium inclamet atque appellet. Et hoc ex illo deſcribunt. At jocus eſt merus παρὰ προσδοκίαν. Exſpectabant enim auditores, ut diceret, *Scapha*, cui videbatur reconciliatus: at ille quaſi eodem momento revocatus in memoriam injuriæ *Philematium* appellat: ſpectatores rident ſe deceptos eſſe. Vide 4. Obſervat. 13. Tale eſt Bacchid. act. 3. ſc. 4. *Næ illa illud hercle cum malo fecit ſuo meo. Nam mihi divini nunquam quiſquam creduat, Ni ego illam exemplis plurimis planeque amo.* Prorſus enim contrarium exſpectabatur. *Gronov.*

97. *Capillus ſatis compoſitus.*] Puellas habuerunt in miniſterio tum *ornatrices*, tum quæ velut à conſiliis formæ: Edoctæ autem certis magiſtris ad hoc miniſterium, velut ad artificium. Dicebantur *Ornatrices* ab officio, ut & Græcis κοσμώτριαι, quæ crines diſponebant. Sueton. Claud. cap. 40. *Hæc matris meæ ornatrix fuit.* Juvenalis *Ornatrici* nomen *Pſecæ* ab arte impoſuit. nam ψεκάζειν Græci dicunt, quando minutum ſive rarum pluit. Ornatrices igitur crinem componentes, rarum ac parvum aquæ ſolent mittere, ac velut ψεκάζειν: *Cinifiones & cinerarii* eadem ſignificatione apud veteres dicebantur, ab officio calamiſtrorum, qui acus & veruta flando calefaciebant, quibus matronæ capillos criſpabant. Ergo *ornatrices*, quæ compoſuere capillum, *Cinifiones* & *Cinerarii*, qui acus calefactas ſubminiſtrarunt ornatricibus: quamvis Gloſſæ pæne confundant. *Wower.*

101. *Ceruſſa.*] Ad fucandam faciem utebantur ceruſſa, & aliis offuciis. *Taubm.*

102. *Ebur atramento.*] Ad illud alluſum hoc loco à Plauto ſuſpicor, quod veteres in ebore ſcripſiſſe, & eboreis tabulis, ut & ligneis, oſtendam ex hoc *Martialis* diſticho in apophoretis, cujus lemma: *Eborei pugillares:*

Languida ne triſtes obſcurent lumina ceræ,
Nigra tibi niveum littera pingat ebur.

Nec eo poſſis confugere de ceratis pugillaribus accipiendum apud *Martialem.* ſtat contra Martialis ipſe, & alios à ceratis eboreos pugillares facit: quin apertiſſime candidum & nudum ebur, atramento pingi perſcribique indicat. *Salmaſ.*

104. *Purpuriſſum.*] *Purpuriſſum* ſpuma

Nova pictura interpolare vis opus lepidiſsumum,
NON ISTANC ætatem oportet pigmentum ullum attingere
Neque cerusſam, neque melinum, neque ullam aliam offuciam.
Cape igitur ſpeculum. Phil. hei mihi miſero, ſauium ſpeculo dedit.
Nimis velim lapidem, quî ego illi ſpeculo diminuam caput.
Sc. Linteum cape, atque exterge tibi manus. Phi. quid ita, obſecro?
Sc. Ut ſpeculum tenuiſti, metuo ne oleant argentum manus:
Ne uſquam argentum te accepiſse ſuſpicetur Philolaches.
Phil. Non videor vidiſse lenam callidiorem ullam alteram.
Ut lepide atque aſtute in mentem venit de ſpeculo malæ!
Phi. Etiamne unguentis unguendam cenſes? Sc. minime feceris.
Phi. Quapropter? Sc. quia ecaſtor MULIER RECTE olet, ubi nihil olet.
Nam iſtæc veteres, quæ ſe unguentis unctitant, interpoles,
Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occulunt,
Ubi ſeſe ſudor cum unguentis conſociavit, ilico
Itidem olent, quaſi cum una multa jura confudit cocus.
Quid oleant, neſcias, niſi id unum, ut male olere intellegas. *Mſſ.* oleas.
Phil. Ut perdocte cuncta callet! nihil hac docta doctius.
Verum illud eſt, maxumaque adeo pars voſtrorum intellegit,

Qui-

ma eſt collecta effervescente purpura, cum ex ea tinctura efficitur. Loco purpuriſſi utuntur hodie pictores lacca mixta cum cæruleo. Colores igitur hujus lenocinii ſunt præcipui; *Albor* quem ceruſſa format: *Rubor*, quem purpuriſſum: *Nigror*, ad palpebras & ſupercilia utilis, ſtibium. *Dalechamp.*

105. *Interpolare.*] Q. d. obſoleta, quæ ſunt, interpolari ſolent. Cur tu verò quod eſt pulcherrimum & integerrimum reconcinnabis? *Taubm.*

107. *Melinum.*] Auripigmentum colore candido. *Lamb.*

111. *Ut ſpeculum tenuiſti.*] *Specula* ex argento facta ſcribit Plin. 33. cap. 9. Monet ergo Scapha Philematium, ne contactu argentei ſpeculi ſuſpectam ſe reddat Philolachi, tanquam argentum ab alio amatore acceperit. *Boxhorn.*

117. *Veteres.*] Pro vetulæ. *Interpoles.*] Quæ ſe pigmentis interpolant, ut ex vetulis novæ quaſi puellæ fiant. *Taub.*

122. *Nihil hac docta doctius.*] Vide Epid. act. 3. 2.

123. *Pars voſtrorum.*] *Voſtrorum* pro *veſtrum* poſitum eſſe hoc loco, recte cenſuit *Apollinaris* apud Agellium lib. 20. cap 6.

Quibus anus domi sunt uxores, quæ vos dote meruerunt.
PHI. Agedum contempla aurum & pallam, satin' hæc me deceat, Scapha?
SC. Non me curare istuc oportet. PHI. quem obsecro igitur? SC. eloquar:
Philolachem, is ne quid emat, nisi quod tibi placere censeat.
Nam AMATOR MERETRICIS mores sibi emit auro & purpurâ,
Quid opus est. quod suum esse nolit, ei ultro ostentarier? Mss. te ultro ostent.
Purpurâ ætas occultanda est: aurum turpe mulieri.
Pulcra mulier nuda erit, quam purpurata pulcrior:
Postea NEQUICQUAM exornata est bene, si morata est male:
PULCRUM ornatum turpes mores pejus cœno collinunt.
Nam SI PULCRA est, nimis ornata est. PHIL. nimis diu abstineo manum.
Quid hic vos duæ agitis? PHI. tibi me exorno ut placeam. PHIL. ornata es satis.
Abi hinc tu intro, atque ornamenta hæc aufer. sed voluptas mea,
Mea Philematium, potare tecum collibitum est mihi.
PHI. Libet & edepol mihi tecum, nam quod tibi libet, idem mihi libet,

Mea

cap. 6. *Vestrûm* autem, pro *vestrorum* dixere; uti *meûm, tuûm, nostrûm*, pro *meorum, tuorum, nostrorum*. Ex *nostrûm* & *vestrûm*. facta sunt *nostri* & *vestri*, quæ usurpata Graccho Sempronio, aliisque antiquis: indeque factum, ut illa (quibus tamen & Cicero usus) *Apollinaris* damnarit tanquam nova, minusque proba. *Vossius.*

124. *Quæ vos dote meruerunt.*] Quæ vos dote emerunt, quarumque proprii estis dotis caussa. *Camer.*

128. *Nam amator meretricis mores, &c.*] *Mores* pro morigeratione seu *morigeris modis*, ut apud Lucretium est, accipit. *Douza.*

130. *Purpura ætas.*] Mss. Camerarii habent, *Purpura ætate occultanda.* Legendum puto; *Purpura ætas est occultanda, & auro turpe mulieri.* Falsum est, quod vulgo legitur, *aurum turpe mulieri.* At verum est, *turpe*, id est, turpitudinem & deformitatem auro, ac ejusmodi aliis ornamentis, esse occultandam mulieri deformi. *Boxhorn.*

134. *Nimis diu abstineo manum.*] Simpliciter hæc explicanda. *Abstineo manum*, scilicet gestientem amplecti amatam. Si cum Camerarii Mss. legas *abstineo manu*, intellige manum amatæ, gestientem amplecti adolescentem amantem. *Boxhorn.*

140. PHIL.

Mea voluptas. PHIL. hem, iſtuc verbum vile eſt viginti minis.

PHI. Cedo, amabo, decem: bene emptum tibi dare hoc verbum volo.

PHIL. Etiam nunc decem minæ apud te ſunt: vel rationem puta.

Triginta minas pro capite tuo dedi. PHI. cur exprobras?

PHIL. Egone id exprobrem, quin mihimet cupio id opprobrarier?

Nec quicquam argenti locavi jam diu uſquam æque bene.

PHI. Certe ego, quod te amo, operam nuſquam melius potui ponere.

PHIL. Bene igitur ratio accepti atque expenſi inter nos convenit.

Tu me amas, ego te amo; merito id fieri uterque exiſtumat.

Hæc qui gaudent, gaudeant perpetuo ſuo ſemper bono.

Qui invident, ne unquam eorum quiſquam invideat prorſus commodis.

PHI. Age accumbe igitur. cedo aquam manibus, puer appone hîc menſulam.

Vide tali ubi ſint. vin' unguenta? PHIL. quid opus eſt? cum ſtacta accubo.

Sed eſtne hic meus ſodalis, qui huc incedit cum amica ſua?

Is eſt. Callidamates cum amica eccum incedit. euge, oculus meus:

Conveniunt manuplares, eccos: prædam participes petunt.

140. PHIL. *Cedo, amabo, decem: bene emptum.*] Meræ nugæ hic *Lambini*. Adoleſcens verbum illud (*mea voluptas*) XX. minis æſtimabat. Ibi illa, jocóne an ſerio? ſi emere velit, non XX. ſe poſcere, ſed vel decem, ac pulcre vendituram, ut bene emat. At hic callidus æque adverſus meretriculam, emptum ſibi jam tum id verbum reſpondet. ac ſi ratio ineatur, etiam ultro reſiduas ſibi apud ipſam decem minas, præter illas 20. quibus nunc verbum æſtimarit. Nam dediſſe pro ejus capite 30. minas, quibus ſi 20. iſtas demat, ſupereſſe ſcilicet etiam decem, quas poſcat. Atque hæc veriſſima loci hujus ſententia eſt. Neque quicquam mutatum: niſi quod ex vulgato *decumbe: na,* fecerim *decem: bene.* in quibus cardo univerſæ rei verſatur. *Acidalius.*

146. *Bene igitur ratio accepti, &c.*] Uterque noſtrum ſeſe obnoxium alteri putat mutuis beneficiis: quod non faciunt, qui beneficia invicem exprobrant: quod alter expendiſſe ſe contendit, alter ſe accepiſſe inficiatur. *Budæus.*

150. *Cedo aquam manibus.*] V.N. Perſ. act. 5. 1.

151. *Cum ſtacta.*] *Stacte* latex oleumve è cinnamomo & myrrha inciſa ſudans, à *στάζω*, *ſtillo.* Taub.

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

CALLIDAMATES, DELPHIUM, PHILOLACHES, PHILEMATIUM.

ADvorſum venire mihi ad Philolachem
Volo tempori. audi: hem, tibi imperatum eſt.
Nam illìc ubi fui, inde effugi foras.
Ita me ibi male convivii ſermoniſque
Tæſum eſt: nunc comiſſatum ibo ad Philolachetem,
Ubi nos hilari ingenio & lepide accipiet.
Ecquid tibi videor, mamma, madere? DE. ſemper
Iſtoc modo moratus vivere debebas.
CA. Viſne ego te, ac tute me amplexare?
DE. Si tibi cordi eſt facere, licet. CA. lepida es.
Duce me amabo. DE. cave ne cadas, aſta.
CA. Oh! ocellus es meus, tuus ſum alumnus, mel meum.
DE. Cave modo, ne prius in via accumbas,
Quam illic, ubi lectus eſt ſtratus, coimus.

CA. Sine

1. ADvorſum venire mihi, &c.] Alloquitur ſervos, atque inter iſtos præcipue *Phaniſcum*, quod patet ex act. 4. 1. ut tempeſtive ſibi advorſum veniant apud domum Philolachis. Subintelligitur vero *te* aut *vos*.

7. *Mamma, madere?*] Hæc ſcriptura *Scalig.* eſt; verum ego cum Vulgg. *mammam adire?* Quaſi dicat: nonne tibi videor, tanquam puer, adire matrem, mammæ ſugendi & pappandi gratia? nam *fontem illum ſanctiſſimum corporis humani generis educatorem*, (ut Agell. lib. 12. 1. vocat) id eſt, *mammas*, alumnas, nutrices & matres vocari, notum eſt. *Lamb.*

8. *Iſtoc modo moratus vivere debebas.*] Verba meretriculæ ſunt amatorem admonentis, ut urbane & venuſte jocetur, non incondite & ruſtice. *I. Gul.*

14. *Ubi lectus eſt ſtratus, coimus.*] In lecto diſcubitorio accumbimus, epulamur, & de ſymbolis edimus: ut Terent. Eun. act. 3. ſc. 4. Neque enim verbum turpe hic eſt, *Coire. Turneb.* Sed Philolaches & Philematium jam coibant, jam convenerant. Haud dubie ergo corruptum eſt illud, *coimus.* In Mſ. quem vidi, diſertim legitur, *connives.* Unde haud mihi dubium eſt, quin reponi debeat, *convivis.* Cave modo ne in via prius accumbas, quam illic, ubi lectus ſtratus eſt convivis. Nam de ejuſmodi lectis agi hic, nemo non videt. *Boxhorn.* Hæc conjectura ſpeciem habet: ſed non eſt ſatis cauſæ cur ab optimis codicibus deſciſcamus. Quia Philolaches, inquit, & Philematium jam coibant, jam convenerant. Quid tum? Delphium hic loquitur cum Callidamate, qui ad Philolachen comiſſatum ibant, & hactenus media via utebantur. Cave igitur, inquit, ne prius jaceas, quam coimus & conjungimur, ubi lectus eſt ſtratus, nempe cum illis, quibus eſt ſtratus; priuſquam ego tuque & cæteri ex conſtituto diſcumbimus. Tuetur etiam hoc verbum, quod in fine eſt ſcenæ præcedentis: *Conveniunt manuplares.* Pro quo

auxilia

CA. Sine ſine cadere me. DE. ſino: ſed & hoc quod mihi in manu eſt:
Si cades, non cades quin cadam tecum.
Jacentes tollet poſtea nos ambos aliquis.
Madet homo. CA. tun' me ais, mamma, madere?
DE. Cedo manum, nolo equidem te affligi.
CA. Hem tene, age, i ſimul quod' ego eam, an ſcis?
DE. Scio. CA. in mentem venit modo: nempe domum eo
Comiſsatum. DE. immo. CA. iſtuc quidem jam memini.
PHIL. Num non vis obviam me hiſce ire, anime mi?
Illi ego ex omnibus optume volo: jam
Revortar. PHI. diu eſt jam id mihi. CA. ecquis hic eſt?
PHIL. Adeſt. CA. eu, Philolaches, ſalve amiciſsume
Mihi hominum omnium. PHIL. dii te ament. accuba,
Callidamates. unde agis te? CA. unde homo ebrius.
PHIL. Probe quin amabo accubas, Delphium mea.
CA. Date illi quod bibat: dormiam ego jam.
PHIL. Num mirum aut novom quippiam facit? quid ego
Hoc faciam poſtea, mea? DE. ſic ſine eumpſe. PHIL. age tu,
Interim da ab Delphio cito cantharum circum.

auxilia coire. dicit Juſtinus lib. 9. 6. Nam Terentii *coiimus in Piraeo* paullo aliter dicitur. *Gronov.*

15. *Sed & hoc, quod mihi in manu eſt.*] Non mutanda vulgata diſtinctio videtur. Dixerat ebrius, ſine cadere me. Reſpondet meretrix quæ eum ducebat; ſino, ſed & hoc quod mihi in manu eſt, ſi cades non cades quin cadam. Non prohibeo te cadere, ſed illud etiam non potes prohibere, quod mihi proclive eſt, & quaſi in manu, ne cadam ſimul, ſi cadas. *Salmaſ.*

25. *Ecquis hic eſt?*] Non ſatis utitur oculis Callid. ut ebrius & ſemiſomnis: ſed ex voce & ſtrepitu ſentit hominis alicujus adventum.

31. *Num mirum.*] Affirmantur cum lepore aliquo, quæ ſic per interrogationem concipiuntur. An, inquit, mirum aut novum facit, quod dormit? *Salmaſius.* Lege: *non mirum.* Scriverius.

33. *Da.*] Tu puer, aut tu Scapha. Dominus convivii ſic ſæpe jubebat ab uno in orbem poculum per alios omnes convivas circumagi: quod περισοβεῖν Græci dicebant. *Turneb.*

ACTUS

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

TRANIO, PHILOLACHES, CALLIDAMATES, DELPHIUM, PHILEMATIUM, PUER.

JUppiter ſupremis ſummis opibus atque induſtriis
Me periſſe, & Philolachetem cupit herilem filium.
Occidit ſpes noſtra, nuſquam ſtabulum eſt confidentiæ,
Nec ſalus nobis ſaluti jam eſse, ſi cupiat, poteſt:
Ita mali mœroris montem maxumum ad portum modo
Conſpicatus ſum: herus advenit peregre. periit Tranio.
Ecquis homo eſt, qui facere argenti cupiat aliquantum lucri,
Qui hodie ſeſe excruciari meam vicem poſſit pati?
Ubi ſunt iſti plagipatidæ, ferritribaces viri,
Vel iſti qui haſtis trium nummorum cauſſa ſubeunt ſub falas?
Ubi aliqui quindenis haſtis corpus transfigi ſolent.
Ego dabo ei talentum, primus qui in crucem excucurrerit.
Sed ea lege, ut affigantur bis pedes, bis brachia.

Ubi

3. *STabulum confidentiæ.*] Gloſſarium: *Stabulum*, *ἱπποστάσιον*, *ὀνοστάσιον*, *πανδοχεῖον*. Onomaſticum: *ἔπαυλις*, *σταθμός*. Sed vox latius patet. Nam ut ab exoleto ſupino *latitum* fit *latibulum*: ita à *ſtatum*, *ſtabulum*. Becmannus.

9. *Plagipatidæ, ferritribaces.*] Gravis hic ſcilicet, qui vanos facit interpretes, quod hæc vocabula propria paraſitorum & ſervorum compeditorum putarint. An non utramque familiam paſſim fabulæ hac nota inurunt? An non Terentius in Eunucho: *Neque ridiculus eſſe, neque plagas pati poſſum.* Quid Ergaſilus Capt. I. I. 20. Curculio de ad ſe commeantibus catapultis? act. 3. 1. Jam *genus ferratile, ferriteri, apud ferricrepinas inſulas, in ferriterio, ferrati*, queis eſt *negotium ferreum præferrati apud molas*, qui, niſi ſervi in piſtrino. Sed, inquit, Tranio quærit homines, qui aliorum cauſa pati poſſint ſe excruciari: quales non ſunt paraſiti, aut ſervi, timidi fere & ignavi. Diceres, paraſitos & ſervos comicos non noſſe. Quid enim illis audacius ſimul & patientius? Vel unum Phormionem vide apud Terentium act. 2. ſcen. 2. Nam Libanos illos & Leonides, Epidicos Chryſalos & hunc ipſum Traniōnem piget memorare. Ipſe utroque vocabulo milites intelligi vult. Cur ergo legimus: *plagipatidæ, ferritribaces viri? Vel iſti:* ſi unum idemque genus eſt? Ibi compararunt correctionem: *dilecti*: ajunt, in veteri codice eſſe ad librum noſtrum annotatum: & ſic ſcribendum pro *Vel iſti*, quod eſt in certis & optimis codicibus. Habeant ſine rivali. *Gronov.*

10. *Qui haſtis trium nummorum cauſſa ſubeunt.*] *Tres nummi* hic tres aſſes: & ad ſtipendium militare (etſi ad Circum etiam referre poſſis) diſerta alluſio Comici ſervi irridentis, quod tam exiguo pretio auctorati caſtella & turres ligneas hoſtium, (id enim *falæ*) ſubirent haſtis aliquot configendi. *Lipſius.*

13. *Ut affigantur.*] *Cruciarii* quatuor clavis olim affixi. Niſi tamen, is ſit hujus loci ſenſus: ut ſervulus ad majorem

Ubi id erit factum, à me argentum petito præsentarium.
Sed ego sumne ille infelix, qui non curro curriculo domum?
PHIL. Adest obsonium. eccum Tranio à portu redit.
TR. Philolaches. PHIL. quid est? TR. & ego & tu. PHIL. quid & ego & tu? TR. periimus.
PHIL. Quid ita? TR. pater adest. PHIL. quid ego ex te audio? TR. absumpti sumus.
Pater, inquam, tuus venit. PHIL. ubi est is, obsecro te? TR. adest.
PHIL. Quis id ait? quis vidit? TR. egomet, inquam, vidi. PHIL. væ mihi.
Quid ego ago? TR. nam quid tu, malum, me rogitas, quid agas? accubas.
PHIL. Tun' vidisti? TR. egomet, inquam. PHIL. certe? TR. certe, inquam. PHIL. occidi!
Si tu vera memoras. TR. quid mihi sit boni, si mentiar.
PHIL. Quid ego nunc faciam? TR. jube hæc hinc omnia amolirier.
Quis istic dormit? PHIL. Callidamates. TR. suscita istum, Delphium.
DE. Callidamates, Callidamates, vigila. CA. vigilo: cedo ut bibam.
DE. Vigila: pater advenit peregre Philolachæ. CA. valeat pater.
PHIL. Valet ille quidem, atque ego disperii. CA. disperisti? qui pote'st?
PHIL. Quæso edepol exurge: pater advenit. CA. tuus venit pater?
Jube abire rursum. quid illi reditio etiam huc fuit?

tem cautionem, & ne facile se refigeret, voluerit non semel manusque & pedes, sed bis singula figi: ita, ut bini in quoque membro essent clavi. *Lips.* *Brachia.*] *Brachia* dicit, non *manus*. Nam etsi ductæ & nervosæ illæ partes & lentæ frangi: quia tamen toti corporis moli, gravioris præsertim, non fuerit interdum ferendæ; non in media semper manus vola clavi fixi, sed superius paullo, qua cum brachio coït, id est, circa carpum. *Lips.*

23. *Quid mihi sit boni.*] V. N. Epid. act. 5. 1.

PHIL. Quid ego agam? pater jam hîc me offendet miserum adveniens ebrium,
Ædes plenas convivarum, & mulierum. MISERUM EST opus,
Igitur demum fodere puteum, ubi sitis fauces tenet.
Sicut ego adventu patris nunc quæro, quid faciam miser.
TR. Ecce autem hic deposuit caput, & dormit. suscita.
PHIL. Etiam vigilas? pater, inquam, aderit jam hic meus. CA. ain' tu, pater?
Cedo soleas mihi, ut arma capiam. jam pol ego occidam patrem.
PHIL. Perdis rem, tace. amabo, abripite hunc intro actutum inter manus.
CA. Jam, hercle, ego vos pro matula habebo, nisi mihi matulam datis.
PHIL. Perii! TR. habe bonum animum: ego istum lepide medicabor metum.
PHIL. Nullus sum. TR. taceas: ego, quî istæc sedem, meditabor, tibi. *Schopp.* medicabor.
Satin' habes, si ego advenientem ita patrem faciam tuum,
Non modo ne introeat, verum etiam ut fugiat longe ab ædibus:
Vos modo hinc abite intro, atque hæc hinc propere amolimini:
PHIL. Ubi ego ero? TR. ubi maxume esse vis, cum hac, cum istac eris.

DE. Quid

32. *Miserum est.*] Proverbium olet. Significat autem, miserum esse tum demum rem necessariam providere aut parare, cum necessitas urget, & tempus parandi non datur. Tractum ab iis, qui tum demum, cum sitis urit & torret fauces, fodere puteum incipiunt. *Lamb.*

33. *Igitur demum.*] *Igitur*, pro, *deinde*. Ita Cæs. *Mox magis cum otium erit, igitur tecum loquar*. Vide G. Canteri Nov. lect. lib. 4. cap. 26. & not. Amphit. 1. 1. Epid. 3. 3.

37. *Cedo soleas.*] Qui accubituri erant, calceos aut soccos ponebant. *Ciacon.* *Ut arma capiam, &c.*] Oratio hominis ebrii, & qui sui non compos.

38. *Perdis rem.*] Negotium nostrum corrumpis.

39. *Vos pro matula habebo, nisi.*] Permejam vos, sive etiam, immejam vobis: molliore tamen sensu, quam volunt Interpretes; nimirum eopse, quo à Catullo Carm. 63. scriptum: *Qui ipse sui nati minxerit in gremium.* Douza.

46. Non

DE. Quid eſt igitur? abeamus hinc nos. TR. non hoc longe, Delphium.

Namque intus potate haud tantillo hac quidem cauſſa minus.

PHIL. Hei mihi, quam iſtæc blanda dicta quo eveniant, madeo metu!

TR. Potin' animo ut ſies quieto, & facias quod jubeo? PHIL. pote' ſt.

TR. Omnium primum, Philematium, intro abi, & tu Delphium.

DE. Morigeræ tibi erimus ambæ. TR. ita ille faxit Juppiter.

Animum advorte nunc tu jam, quæ volo accuratier.

Omnium primum dum ædes jam fac occluſæ ſient:

Intus cave muttire quenquam ſiveris. PHI. curabitur.

TR. Tanquam ſi intus nemo natus in ædibus habitet. PHIL. licet.

TR. Neu quiſquam reſponſet, quando haſce ædes pultabit ſenex.

PHIL. Nunquid aliud? TR. clavem mihi harunce ædium Laconicam

Jam jube efferri intus: haſce ego ædes occludam hinc foris.

PHIL. In tuam cuſtodiam meque & meas ſpes trado, Tranio.

TR. PLU-

46. *Non hoc longe.*] Δεικτικῶς. re aliqua minima demonſtrata. Vide notas Amphit. I. I.

51. *Ita ille faxit Iupiter.*] *Ille*, δεικτικῶς; vel, qui illic eſt in cœlo, vel præpotens Deus: oculis ſcilicet aut digito in cœlum ſublato. *Faxit* autem, ut ex uſura corporum veſtrorum capiam voluptatem. Sic enim ambiguum illud, *morigera tibi erimus*, pro ſe interpretatur ſervus nequam: cum aliovorſum ab iſtis ſit dictum; pro, parebimus & introibimus. *Turnebus*.

57. *Clavem Laconicam.*] *Clauſam Clavem* Auctor Moreti vocat, ut puto, quæ intus aperiebat, aut forinſecus claudebat, quales erant *Laconicæ*; de quibus hoc loco: nam, ut ait Theon. ὐχ', ὡς νυῶ, ἐκτὸς ἦσαν αἱ κλεῖδες, ἀλλ' ἔνδον τὸ παλαιὸν παρ' Αἰγυπτίοις, καὶ Λάκωσι. quæ idcirco κρυπταὶ κλεῖδες. dicuntur Ariſtophani. Videntur ita vocatæ, quod impactæ clauſtris vix apparerent. Quin & Feſtus Avienus difficilem locum Arati interpretans, quum hebetem lucem Caſſiopeæ denotare vellet, ait, non magis eam apparere, quam clavem Cariam foribus impactam:

Lux hebes eſt matri, vix qualem Caria quondam
Noverit intrantem per clauſtra ſonantia clavem.

Ergo *clauſa clavis* & κρυπτὴ, fuerit ea, quæ intus aperiebat. Nam contraria ei eſt ὀπτὴ κλεῖς. Laconum etiam claves extrinſecus aperuiſſe, vel hinc manifeſtum eſt. *Scalig*.

 60. *Plu-*

TR. PLUMA HAUD interest, patronus, an cliens probior fiet
Homini, quoi nulla in pectore est audacia.
Nam quoivis homini, vel optumo, vel pessumo,
Quamvis desubito facile est facere nequiter:
(Clavem cedo, atque abi intro, atque occlude ostium)
Verum id videndum'st, id viri docti est opus,
Quæ designata sint & facta nequitiâ, *Dous. & facta nequiter.*
Ne quid patiatur, quamobrem pigeat vivere:
Tranquille cuncta, & ut proveniant sine malo.
Sicut ego efficiam, quæ facta hìc turbabimus.

Pro-

60. *Pluma haud interest*] Locus est sine dubio corruptus. Meliores omnes codices habent *probior* aut *propior*. Codex ille meus, qui aliter habet, deterior est. Una tantum litera addita puto legendum:

Pluma haud interest patronus an cliens proprior fiet
Homini cui nulla est in pectore audacia.

Proprior, id est, magis proprius, convenientior. Ita enim loquitur Cicero. Pluma, inquit, haud interest utrum melius conveniat homini timido & ignavo cliens an patronus. *Proprior* à proprius ut *industrior* ab industrius, *egregior* ab egregius. *Salmas.* *An cliens probior fiet.*] Sic editum olim. Lambinus conjecit, *potius fiet*. Scioppius *probior*, quod secutus Gruterus: quia in altero Camer. *probior* visum, quod manus secunda fecerit *propior*. Sed sine dubio legendum *propior*, ut alter codicum sine litura expresserat. Solebant judicio periclitantibus advocati esse tam patroni quam clientes, & hi *proximi*, tum *adesse*, *superesse* & signatis verbis dicebantur. Parum refert patroni magis nomen an magis clientis ferat advocatus, patroni magis an clientis nomine adsit, proximus sit, qui timidus est, eoque non plus adjumenti adest quam si nunquam natus sit, ut alibi loquitur. Vide I. Observ. 23. *Gronovius.*

63. *Cuivis homini.*] Negant homini optimo facile esse *facere nequiter*: & hanc dant mentem: Cuivis, sive cliens sive patronus sit, facile est alteri nequiter facere, quamvis de subito, præter exspectationem: & optimum hic pessimumque volunt non virtute & vitio, sed fortunæ conditione distingui. Ubi primum frustra inserunt de patrono & cliente: nihil enim hi pertinent ad hanc sententiam. Dein *optimi* hic & *pessimi* sane sunt qui vulgo sic appellantur, virtute & vitio distincti: sed ambiguitas in τῷ *facere nequiter*, quod ut refertur ad optimum, vitium rei indicat, non animi, & est male atque infeliciter rem gerere, peccare humanitus; ut ad pessimum, vitium significat etiam animi & est improbe agere. Tam bono, inquit, quam malo, proclive est facere, quod plus minusve factum sit melius: sed id, quod plus minusve factum sit melius, arte corrigere, ne noceat & *βίον ἀβίωτον* reddat, id viri docti est opus. *Gronov.*

64. *Clavem cedo atque abi.*] Hic versus subjiciendus 59. *trade Tranio.* TR. *cedo clavem*, vel deleatur potius, nam infra est. *Scriverius.*

65. *Verum id videndum, &c.*] Verum id providendum est; id solertis viri opus est, facere; quæ novo more & exemplo (id enim hic *designare*) malefacta sunt per nequitiam, ea cuncta ut tranquille & sine malo procedant: ne quid patiatur, propter quod vita ei sit acerba. *Lambinus.*

77. *Capite*

Profecto ut liqueant omnia & tranquilla sint,
Neque quicquam nobis pariant ex se incommodi.
Sed quid tu egrederis? perii! ô! jam jam optume
Præceptis paruisti! Pu. jussit maxumo
Opere orare, ut patrem aliquo absterreres modo,
Ne introiret. adest. Tr. quin etiam illi hoc dicito, *Cam.* ne introiret ædes.
Facturum me, ut ne etiam aspicere ædes audeat,
Capite obvoluto ut fugiat cum summo metu:
Clavim cedo, atque abi hinc intro, atque occlude ostium,
Et ego hinc occludam. jube venire nunc jam.
Ludos ego hodie vivo præsenti hic seni
Faciam, quod credo mortuo nunquam fore.
Concedam à foribus huc, hinc speculabor procul,
Unde advenienti sarcinam imponam seni.

77. *Capite obvoluto.*] Caput operiebant in turpi re deprehensi: summo pudore affecti: in rebus desperatis: vitam projicere parantes. Horat. 2. Sat. 3.

Nam male re gesta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen.

Liv. 1. Ann. *I lictor, colliga manus, caput obnubito, arbori infelici suspendito.* Et Socrat. apud Platon. in Phædro de amore verba facturus, caput operit. *Lambin.*

79. *Hinc occludam.*] Clavi enim Laconica ædes obserabant foris, ita ut nemo, qui intus, eas aperire posset.

Actus Secundi Scena Secunda.

Theuropides, Tranio.

Habeo, Neptune, gratiam magnam tibi,
Quom me amisisti à te vix vivum modo. *Grut.* quoniam me amis.
Verum si posthac me pedem latum modo
Scies imposisse in undam, haud causa ilico' st,
Quod nunc voluisti facere, quin facias mihi.
Apage, apage te à me. nunc jam post hunc diem,
Quod crediturus tibi fui, omne credidi.
Tr. Edepol, Neptune, peccavisti largiter,
Qui occasionem hanc amisisti tam bonam.
Th. Triennio post Ægypto advenio domum,
Credo, exspectatus veniam familiaribus.

Tr. Nimio

2. *Quom me amisisti.*] Pro dimisisti. V. N. Cap. 2. 2. *A te vix vivum.*] Nam quid aliud est navigatio, quam mortis quædam professio? V. N. Rud. act. 2. 6. T. 4. *Haud causa ilico est.*] Lege: *haud causa' st illico.* Scriverius.

14. *Occlu-*

TR. Nimio edepol ille potuit exſpectatior
Venire, qui te nunciaret mortuum.
TH. Sed quid hoc? occluſa janua eſt interdius?
Pultabo, heus, ecquis iſtas aperit mî fores?
TR. Quis homo eſt, qui noſtras ædes acceſſit prope?
TH. Meus ſervos hic quidem eſt Tranio. TR. ô Theuropides
Here, ſalve: ſalvom te adveniſſe gaudeo.
Uſquene valuiſti? TH. uſque, ut vides. TR. factum optume.
TH. Quid vos, inſanine eſtis? TR. quî dum? TH. ſic, quia
Foris ambulatis. natus nemo in ædibus
Servat, neque qui recludat, neque qui reſpondeat.
Pultando pedibus pene confregi haſce ambas. TR. eho,
An tu tetigiſti has ædes? TH. cur non tangerem?
Quin pultando, inquam, pæne confregi fores.
TR. Tetigiſtin'? TH. tetigi, inquam, & pultavi. TR. vah!
TH. quid eſt?
TR. Male hercle factum. TH. quid eſt negotii? TR. non poteſt
Dici, quam indignum facinus feciſti & malum.
TH. Quid jam? TR. fuge obſecro, atque abſcede ab ædibus.
Fuge huc, fuge ad me propius. tetigiſtin' foreis?
TH. Quomodo pultare potui, ſi non tangerem?
TR. Occidiſti, hercle. TH. quem mortalem? TR. omnes tuos.
TH. Dî te Deæque omnes faxint cum iſto omine!
TR. Metuo,

14. *Occluſa janua.*] Claudebantur quidem interdiu fores intus, ſed non foris, niſi aut cum ædes eſſent vacuæ, aut cum paterfamilias eos qui domi erant, nolebat domo egredi poſſe. Claudebantur autem fores ædium clavi Laconica, de qua ſupra. *Lambin.*

21. *Natus nemo in ædibus ſervat.*] *Servare*, pro cuſtodire, & ut Nonii cenſura vult, ſollicite ac ſuſpicioſe obſervare. *I. Grut.*

23. *Confregi haſce ambas.*] Nullæ ſunt hic ambæ fores in pleriſque editionibus ac libris, qui legunt,

—— *pæne confregi aſſulas.*
TR. *Eho! an tetigiſti has ædes?* Sic alibi *aſſulatim fores confringere.* Et aſſulæ ſunt tabulæ forium, σανίδες. *Salmaſ. Confregi haſce ambas.*] Feſtinabat ὁ πάνυ, quum ſcriberet, nullas hic *ambas* fores in pleriſque editionibus ac libris eſſe, qui legant: *confregi aſſulas:* & id probaret. Diſtinctius priores, in vulgatis quidem legi *aſſulas*, ſed in vett. edd. (quod poſſum teſtari de Argentoratenſi 1508.) & Mſſ. *haſce ambas*, vel *aſce ambas.* Sic & Sambuci codex. Nec quicquam eſt ambigui ſive per ἀποσιώπησιν δεικτικῶς dictum putes, ſive ſervum pro timore, quem fingebat, non exſpectaſſe, dum adderet ultimam vocem herus, & ejus ſermonem intercepiſſe Capt. 4. 2. *Aperite haſce ambas fores, priusquam pultando aſſulatim foribus exitium affero.* Ubi dubitare poſſis, an non eandem vocem auctor omiſerit. *Gronov.*

33. *Perduaxint.*] Si liceret à veſtigiis ſcriptæ

TR. Metuo, te atque istos expiare ut possies.
TH. Quamobrem? aut quam subito rem mihi apportas novam?
TR. Et heus, jube illos illinc, amabo, abscedere.
TH. Abscedite. TR. ædes ne attingite. tangite Mss. attigate,
Vos quoque terram. TH. obsecro, hercle, quin eloquere.
TR. Quia septem menses sunt, cum in hasce ædes pedem
Nemo intro tetulit, semel ut emigravimus.
TH. Eloquere, quid ita? TR. circumspice dum, nunquis est
Sermonem nostrum qui aucupet. TH. tutum probe est.
TR. Circumspice etiam. TH. nemo est, loquere nunc jam.
TR. Capitalis cædis facta est. TH. quid est? non intellego
TR. Scelus, inquam, factum'st jamdiu antiquom & vetus.
Antiquom. id adeo nos nunc factum invenimus.
TH. Quid istuc est, scelesté? aut quis id fecit? cedo. Dissald. scelesti,
TR. Hospes necavit hospitem captum manu;
Iste, ut ego opinor, qui has tibi ædeis vendidit.
TH. Necavit? TR. aurumque eji ademit hospiti,
Eumque hic defodit hospitem ibidem in ædibus.

TH. Qua-

scriptæ lectionis recedere, pronum esset legere, sicut etiam versus postulat, *Dii te Deæque perduint cum isto omine*. A perduo antique, perduasso: perduassere sic finxit ut ab impetro *impetrasso*. Ita ergo *perduaxint* hic posuit pro perduint. *Salmas.* Immo non est hæc scripta lectio: sed V. C. *faxint*. Dec. *axint*. Intellige male perire. *Gronov.*

36. *Illos.*] Comites, quos tecum adduxisti, *Douza*. *Iube illos illinc amabo.*] Forte: *illinc ambo abscedere*. Scriverius.

37. *Tangite vos quoque terram.*] Genus quoddam venerationis erat & ceremoniæ superstitionisque *terram tangere*: sed non nisi in his rebus, quæ ad deos inferos ac mortuos pertinent, usurpari consuetum. Macrob. lib. 3. *Cum tellurem dicit; manibus terram tangit.* Simile est Cic. de Arusp. resp. *Aut puer ille patrimus, aut matrimus, si terram non tenuit.* Turneb.

42. *Sermonem nostrum qui aucupet.*] Titin. *Id ego aucupavi: plenas aures affero.* Vide notas Milit. act. 4. 1.

44. *Capitalis cædis, &c.*] Vett. Edd. *adis*. quod probo; & *Capitalis adis* fit, cum in ea capital admittitur. Ut *homo capitalis*, nefarius, flagitiosus, qui capital aut facit audacter, aut factum probat. Et *locus capitalis*, ut ait Festus, *ubi si quid violatum est, capite violatoris expiatur.* J. Gul.

45. *Scelus antiquum & vetus.*] *Antiquum* est, quod patrum memoriam excessit: quasi ante ævum. *Vetus* est, quòd jam habet ætatem. Et potest tamen res esse *Antiqua*; quia à majoribus accepta: & *Vetus*, quod à nobis, vel ab aliis, nostra ætate olim usurpata sit. Sic *Antiquum Ius*, dicitur Jus Gentium, quod una cum humano genere ab natura exstitit. *Vetus vinum* anni prioris vinum, ut loquitur Ulpianus. *Topma.*

47. *Quid istuc est scelesté.*] Lege: *Quod istuc est scelus.* Scriverius.

TH. Quapropter id vos factum suspicamini?
TR. Ego dicam, ausculta. Ut foris cœnaverat
Tuus gnatus, postquam rediit à cœna domum,
Abimus omnes cubitum, condormivimus:
Lucernam fortè oblitus fueram extinguere
Atque ille exclamat derepente maximum.
TH. Quis homo? an gnatus meus? TR. st, tace: ausculta modo.
Ait venisse illum in somnis ad se mortuum.
TH. Nempe ergo in somnis. TR. ita. sed ausculta modo;
Ait illum hoc pacto sibi dixisse mortuum.
TH. In somnis? TR. mirum quin vigilanti diceret,
Qui ab hinc sexaginta annis occisus foret.
Interdum inepte stultus es.
TH. Taceo. TR. sed ecce quæ ille inquit:
Ego transmarinus hospes sum Diapontius.
Hîc habito. hæc mihi dedita est habitatio.
Nam me Acheruntem recipere Orcus noluit.
Quia præmature vita careo. per fidem
Deceptus sum, hospes hîc me necavit, isque me
Defodit insepultum clam ibidem in hisce ædibus,
Scelestus auri caussa. nunc tu hinc emigra:
Scelestæ hæ sunt ædes, impia est habitatio.
Quæ hîc monstra fiunt, anno vix possum eloqui.
St, st! TH. quid obsecro hercle factum est? TR. concrepuit foris.

Schopp. perfide. Deceptus sum.

Hicci-

57. *Exclamat maximum.*] *Exclamat maximum*, Poëtarum & Græcorum more dixit Horat. ad Pison. *Longum clamet*, τὸ *Cives*. T.

59. *In somnis.*] Κατ' ὄναρ: dum dormit ipse: *per noctem*, ut interpretatur Donatus. *Lambinus.*

62. *Mirum quin*, &c.] Quasi dicat: qui fieri potuit, ut, qui ab hinc annis sexaginta necatus fuit, diceret aliquid filio tuo vigilanti & videnti. *Douz.*

68. *Nam me Acheruntem.*] Suspicor, ad reconditiorem illam *Orci* significantiam respectum à Poëta, qua *Receptorem mortium* intelligi solitum testis Isidorus; unde & *Orcam* natam & denominatam scribit, pro vase, quod recipit aquas: quam vocem reperies & apud Persium. *Douza.*

71. *Defodit insepultum.*] In terram quidem defossum humavit, sed non *rite*, id est, justo sepulturæ honore carentem. *Guther.*

75. *St, st.*] Sic Gruterus fecit, quum in vulgatis esset *secede*, in scriptis, *Sed &*, longe probabilius, quam qui *Ceden*: quod quid sit, ignoro: nisi voluit: *Cedin.* sed observavi in aliis quoque Plauti locis, ubi

Hiccine percussit? TH. guttam haud habeo sanguinis,
Vivom me arcessunt ad Acheruntem mortui.
TR. Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam:
Nimis quam formido, ne manifesto hic me opprimat.
TH. Quid tute tecum loquere? TR. abscede ab janua.
Fuge, obsecro hercle! TH. quo fugiam? etiam tu fugis?
TR. Nihil ego formido: pax mihi est cum mortuis.
TH. Heus Tranio. TR. non me appellabis, si sapis.
Nihil ego commerui, neque istas percussi foreis.
TH. Quæso quid ægre est? quæ res te agitat Tranio?
Quî cum istæc loquere? TR. an quæso tu appellaveras?
Ita me Dî amabunt, mortuum illum credidi
Expostulare, quia percussisses foreis.
Sed tu etiamne astas, nec quæ dico obtemperas?
TH. Quid faciam? TR. cave respexis: fuge, atque operi caput.
TH. Cur non fugis tu? TR. pax mihi est cum mortuis.
TH. Scio. quid modo igitur? cur tantopere extimueras?
TR. Nihil me curassis, inquam: ego mihi providero:
Tu, ut occepisti, tantum quantum quis, fugies,
Atque Herculem invocabis. TH. Hercules, te invoco.
TR. Et ego, tibi hodie ut det, senex, magnum malum.
Pro Dii immortales, obsecro vostram fidem,
Quid ego hodie negotii confeci malum!

ubi interjectio ista ponenda est & habetur in melioribus libris, quosdam scriptos habere *Sed*. Gronovius. *Concrepuit foris.*] Audit intus strepitum Tranio. Eum, ut occultet, quasi lemures percusserint, attonitus quærit. *Lambin.*

78. *Perii! illisce hodie hanc conturbabunt fabulam.*] Hæc secum Tranio moleste ferens eos strepere intus; metuensque ne res palam fiat: atque ita tota fabula, quæ à *Monstris* nomen habet conturbetur. *Lamb.*

79. *Ne manifesto.*] In manifesto mendacio me senex deprehendat. *Douza.*

82. *Nihil ego formido.*] Proprie. Formido à *formis*, de quibus hic ludi fiunt, id est, *spectris*. Scaliger.

83. *Non me appellabis.*] Sermo ad mortuum à quo se appellatum simulat Tranio, ob percussas fores.

88. *Percussisses.*] Omnino hoc adserendum, ut respiciat id, quod senex supra fores tetigerat. idque ad metum Seni injiciendum.

94. *Fugies atque Herculem.*] Forte: *fuge atque Herculem invocabis.* Scriverius.

95. *Herculem invocabis.*] Ut ἀλεξίκακον ac monstrorum domitorem. Sic apud *Aristoph.* in Pluto Chremylus, cum videret horridam squallidamque Peniam exclamat, ἡράκλεις! *Turneb.*

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

DANISTA, THEUROPIDES, TRANIO.

SCelestiorem ego annum argento fœnori
Nunquam ullum vidi, quam hîc mihi annus obtigit,
A mane ad noctem usque in foro dego diem,
Locare argenti nemini nummum queo.
TR. Nunc pol ego perii plane in perpetuum modum.
Danista adest, qui dedit *argentum fœnori.*
Quî amica est empta, quoque *opus in sumptus fuit.*
Manifesta res est, nisi quod occurro prius,
Ne hoc senex resciscat. ibo huic obviam.
Sed quidnam hîc sese tam cito recipit domum?
Metuo ne de hac re quippiam inaudiverit.
Accedam atque appellabo. hei quam timeo miser!
NIHIL EST MISERIUS, quam animus hominis conscius,
Sicut me habet. verum utut res hæc sese habet, *Diss.* sic ut meus habet *sc. animus.*
Pergam turbare porro. ita hæc res postulat.
Unde is? TH. conveni illum, unde hasce ædes emeram.
TR. Nunquid dixisti de illo, quod dixi tibi?
TH. Dixi hercule vero omnia. TR. væ misero mihi!
Etiam fatetur de hospite? TH. immo pernegat.
TR. Cape hercle, obsecro, cum eo una judicem.
Sed eum videto ut capias qui credat mihi.
Tam facile vinces, quam pirum volpes comest.

Metuo

1. SCelestiorem ego.] Hic *scelestus*, non est μιαρὸς, sed ὁ ἀτυχὴς, id est, *infelix*, ut apud Horat. 2. Carm. 4. *Credo non illam tibi de scelesta plebe delectam.* Heins. *Argento fœnori.*] *Argentum fœnori* dicitur, quod datur in fœnus, id est, argentum ad fœnus. Nunquam, inquit, scelestiorem annum vidi, argento fœnori, id est, argento quod ad fœnus datur magis incommodum, & ineptum. *Salmasius.*

15. *Pergam turbare.*] *Turbare*, absolutè positum est, pro, turbas excitare. ut Bacchid. 4. 9. *turbat equus ligneus.* Tacit. lib. 4. *Cum repente turbare Fortuna cœpit.* T.

19. *Etiam fatetur, &c.*] Acidalius versus hos quatuor ordine sequentes expungit; quia paullo post iterum legantur. *T.*

22. *Quam pirum volpes, &c.*] Proverb. de re factu proclivi. quod nihil sit negotii vulpi dentatissimæ pirum edere: ut explicat Erasmus. *T.*

28. *Dicam*

Metuo ne technæ meæ perpetuo perierint.
TH. Quid tute tecum? TR. nihil enim. ſed dic mihi,
Dixtin' quæſo? TH. dixi, inquam, ordine omnia.
TR. Etiam fatetur de hoſpite? TH. immo pernegat.
TR. Negat? TH. negat, inquam. TR. perii oppido, cum cogito!
Non confitetur? TH. dicam, ſi confeſſus ſit.
Quid nunc faciundum cenſes? TR. egon', quid cenſeam?
Cape, obſecro hercule, cum eo una judicem:
Sed eum videto ut capias, qui credat mihi:
Tam facile vinces, quam pirum volpes comeſt.
DA. Sed Philolachetis eccum ſervom Tranium,
Qui mihi neque fœnus, neque ſortem argenti danunt.
TH. Quo te agis? TR. nec quoquam abeo. næ ego ſum miſer,
Sceleſtus; natus Diis inimicis omnibus!
Jam illo præſente adibit. næ ego homo ſum miſer!
Ita & hinc & illinc mihi exhibent negotium.
Sed occupabo adire. DA. hic ad me it, ſalvos ſum,
Spes eſt de argento. TR. hilarus eſt fruſtra iſtic homo.
Salvere jubeo te, Myſargyrides, bene.

DA. Salve

28. *Dicam ſi confeſſus ſit.*] V. N. Aſin. ...ſt. 2. 3.

31. *Sed eum videto.*] Hærent hic in...rpretes. Convenerat Theuropides ſe...ex illum, à quo ædes emerat, eique di...erat, quæ in hiſce eveniſſe ex Tranione ...ceperat. Negaverat venditor, vera ea ...ſſe. Id cum intelligeret Tranio, ſuadet ...piendum eſſe judicem, qui rem totam ...ognoſceret. *Sed eum*, inquit, averſus à ...ne ad ſpectatores, ironice, *videto ut ca...ias, qui mihi credat.* qui nobis plus fidei ...abeat, quam venditori; qui cauſſæ no...træ ſit addictus. Id ſi feceris, tam facile ...um in judicio viceris, quam volpes pi...um comeſt. Ea enim proverbialis lo...uendi ratio ſignificat obtinendi quod ...elis facilitatem. *Boxhorn.*

34. *Neque fœnus, neque ſortem argen...*] *Sors*, patrimonium & ſumma eſt ...ve caput illius pecuniæ, quæ confertur ...n ſocietatem, ut inde lucrum fiat; hinc *conſortes*, & *conſortium*, & adfini quadam ſignificatione *Sors* dicitur quælibet pecunia, cui accedunt uſuræ, vel reditus. Mart. lib. 5. 43.

Debitor argentum pariter cum ſorte negabit.

Ter. Adelph. *Etiam nunc de ſorte in dubium venio.*

36. *Natus diis inimicis.*] V. N. Milit. 2. 3.

37. *Iam illo præſente.*] Daniſta me adiens argentum poſcet ſene præſente. *T.*

41. *Mi Saturides.*] Lego: *Salv. Miſargyrides bene.* Et venuſte ἀντιφράζεται argenti odium: qui ita lucellum inhiaret, ut vel os ſibi verberari pugnis, modo argenteis, facile pateretur. Et in Adelph. Ter. *Donatus* liquido confirmat, *Miſargyriden* trapezitæ Plautini nomen eſſe, quem fruſtra alibi quæras, ſi hunc, quem reprehendi, amiſeris. *Ian. Gulielm.* Et hoc

DA. Salve & tu, quid de argento? TR. abi ſis belua,
Continuo adveniens pilum injeciſti mihi.
DA. Hic homo eſt inanis. TR. hic homo eſt certe ariolus.
DA. Quin tu iſtas mittis tricas? TR. quin quid vis cedo.
DA. Ubi Philolaches eſt? TR. nunquam potuiſti mihi
Magis opportunus advenire quam advenis.
DA. Quid eſt? TR. concede huc. DA. quin mihi argentur redditur?
TR. Scio te bonâ eſse voce, ne clama nimis.
DA. Ego hercle vero clamo. TR. ah, gere morem mihi.
DA. Quid tibi ego morem vis geram? TR. abi quæſo hin domum.
DA. Abeam? TR. redito huc circiter meridie.
DA. Reddeturne igitur fœnus? TR. reddetur: nunc abi.
DA. Quid ego huc recurſem, aut operam ſumam, aut con teram?
Quid, ſi hic manebo potius ad meridiem?
TR. Immo abi domum, verum hercle dico: abi modo.
DA. Quin vos mihi fœnus date, quid nugamini?
TR. Eu, hercle, næ tu abi modo. auſculta mihi.
DA. Jam hercle, ego illunc nominabo. TR. euge ſtrenue.
Beatus vero es nunc, cum clamas. DA. meum peto.
Multos me hoc pacto jam dies fruſtramini.
Moleſtus ſi ſum, reddite argentum, abiero.
Reſponſiones omnes hoc verbo eripite.
TR. Sortem accipe. DA. immo fœnus, id primum volo.
TR. Qui

hoc volunt ſcripti, quorum alter *miſarcitrites*, alter *miſartirites*.

43. *Pilum injeciſti mihi.*] *Pilum injicere*, idem quod Cic. pro Mur. dixit, *Quam te ſecurim injeciſſe putas petitioni meæ*, id eſt, impedimentum. Idem pro Planco: *Infligere Reip. ſecurim.* quod eſt magno malo eam afficere. *Lipſius.*

44. *Eſt certe ariolus.*] Recte divinat, cum dicit me inanem pecuniæ eſſe. *T.*

56. *Verum hercle.*] Putabam aliquando reſcribendum; *iterum hercle dico.* Nunc nihil mutandum ſtatuo. *Verum dico*, idem hic eſt, quod, ſerio dico *Boxhorn.*

58. *Eu, hercle næ tu.*] Oratio perplex hominis perturbati. ſubintell. *Odioſus e:* aut aliquid tale. *Douz.*

60. *Beatus vero.*] Quæ petis accepiſ ſe te putas, cum clamas. Scilicet. *Boxhorn.*

64. *Sortem accipe, &c.*] Vehemente turbata eſt hæc Scena in Ed. *Veneta*, ade ut integri verſus tranſpoſiti ſint; nec co hærent ſane omnia in Ed. *Cam.* & *Lambini*, ſi paulo diligentius & ad ſenſum & τὸ πρέπον animadvertas. *Piſtor.*

66. Exten

TR. Quid tu, homo hominum omnium teterrime,
Venisti huc extentatum? agas quod in manu est.
Non dat, non debet. DA. non debet? TR. nec erit quidem.
Ferre hoc potes? an *mavis ut* aliquo abeat foras?
Urbem exul *linquat factus* hic causâ tui,
Quoi sortem *vix dare* licebit? DA. quin non peto.
TH. Eja, mastigia, ad me redi. TR. jam istic ero.
Molestus ne sis, nemo dat, age quid lubet.
Tu solus, credo, fœnore argentum datas.
DA. Cedo fœnus, redde fœnus. fœnus reddite.
Daturin' estis fœnus actutum mihi?
Date mihi fœnus. TR. fœnus illic, fœnus hic.
Nescit quidem nisi fœnus fabularier
Veterator. neque ego tetriorem beluam
Vidisse me unquam quenquam, quam te, censeo.
DA. Non edepol nunc me tu istis verbis territas.
Calidum hoc est, etsi procul abest, urit male.

TH. Quod

66. *Extentatum?*] Ita in MSS. suo *Ca*-*er.* & in suis ad unum omnibus repe-: *Lamb.* quamvis ille ex conjectura, ut t, substituerit *externatum.* Quod re-um censeo. Quasi dicat: Tune huc ve-sti, ut te clamando mente alienares? l, ut clamando mentis statu motus dereris? Nonio *exsternavit*, est, *demen*-*m fecit.* Douza. Rectum est; *venisti c externatum.* Externare est externum entis facere, mente alienare præ nimio rore. Sic locutus est Catullus, *assiduis am luctibus externavit.* Apulejus in pologia: *ad oblivionem præsentium ex*-*nari.* Idem alibi 3. Metam. *hic exter*-*tus animi atque attonitus.* In Glossis iam veteribus id verbi notatur, *exter*-*tus*, ἐκτὸς φρενῶν. *Salmas. Venisti c extentatum.*] Vulgo olim *ostentatum* d istud MSS. probatque Turnebus & mbinus interpretatur, ut extentares, promeres, experireris & contenderes cem tuam. Camerarius *externatum*, od idem explicat, ut te clamando ente alienares. Affert etiam quorundam *exenteratum*, Lipsius *sistentatum.* Videtur dedisse Plautus *occentatum*, hoc est, ut nobis convicium facias publice, ut nos pipulo differas. Festus: *Occentassint antiqui dicebant, quod nunc, convitium fecerint, dicimus: quod id clare & cum quodam canore fit, ut procul exaudiri possit: quod turpe habetur, quia non sine causa fieri putatur.* Gronovius.

67. *Nec erit quidem.*] Nec erit quidem, unde solvat. Nam dixerat jam, *non dat, non debet.* Nam qui non habet quod det, ne debere quidem videtur. Ferre, inquit, hoc potes, quod dico, an mavis, ut aliquo abeat foras? *Salmas.*

69. *Urbem exul linquat factus.*] J. Gul. leg. *Urbem exul linquat, actus hinc, causa tui? Actus hinc*, hinc ejectus, expulsus. V. N. Aul. 2. 2.

77. *Nescit quidem nisi fœnus.*] Similis Pythermo cantori apud Athen. l. 14. de quo Hipponax: Χρυσὸν λέγει Πύθερμος ὡς οὐδὲν τἆλλα. *Pythermus aurum loquitur, & aliud nihil.* T.

85. Ne

TH. Quod illuc est fœnus obsecro, quod illic petit?
TR. Pater eccum advenit peregre non multo prius
Illius, is tibi & fœnus & sortem dabit.
Ne inconciliare quid nos porro postules.
Vide num moratur? DA. quin feram, si quid datur.
TH. Quid ais tu? TR. quid vis? TH. quis illic est? qui illic petit?
Quid Philolachetem gnatum compellat
Sic, & præsenti tibi facit convicium?
Quid illi debetur? TR. obsecro hercle jube
Obici argentum huic ob os impuræ beluæ.
TH. Jubeam? TR. jube homini argento os verbetarier.
DA. Perfacile ego ictus perpetior argenteos.
TH. Quod illud argentum est? TR. huic debet Philolaches
Paulum. TH. quantillum? TR. quasi quadraginta minas.
DA. Ne sane id multum censeas, paulum id quidem est.
TR. Audin'? videturne obsecro hercle idoneus,
Danista qui sit? genus quod improbissumum est.
TH. Non ego istuc curo, qui sit, unde sit:
Id volo mihi dici, id me scire expeto.
Adeo etiam argenti fœnus creditum audio.
TR. Quatuor quadraginta illi debentur minæ.
Dic te daturum, ut abeat. TH. egon' dicam dare?
TR. Dic. TH. egone? TR. tu ipsus dic modo, ausculta mihi.
Promitte: age inquam: ego jubeo. TH. responde mihi,
Quid eo est argento factum? TR. salvom est. TH. solvite
Vosmet igitur, si salvom est. TR. ædeis filius

Tur

85. *Ne inconciliare.*] Ne pergas eos porro in te irritare, tibique (ut Horat. ait 4. Od. 15.) *inimicare.* V. N. Trin. 1. 2. T.

86. *Vide num moratur?*] Nunquid senex in mora est, quin tibi, quod debetur, exsolvat? *Lambin.* *Quin feram, si quid datur.*] Immo, ne me jocari putes, ego accipiam, si quid datur. *Lambinus.*

95. *Quasi* XL. *minas.*] *Quasi* pro fer circiter, aut præterpropter. Ter. Heau Scen. 1. *Quasi talenta ad quindecim coeg* T.

96. DA. *Ne sane.*] Non opus *Acida* trajectione: si imagineris, Senem adm rabundum & irato proximiorem vix st tum tenuisse, audita pecuniæ summ quem placans Danista, ita dixerit; N *sane, &c.*

109. i

Tuus emit. TH. ædeis? TR. ædeis. TH. euge Philo-
laches
Patrissat. jam homo in mercatura vortitur.
Ain tu, ædeis? TR. ædeis, inquam, sed scin' cujusmodi?
TH. Quî scire possim? TR. vah! TH. quid est? TR. ne
me roga.
TH. Nam quid ita? TR. speculo claras, clarorem me-
rum.
TH. Bene hercle factum. quid? eas quanti destinat?
TR. Talentis magnis totidem, quod ego & tu sumus.
Sed arrhaboni has dedit quadraginta minas.
Hinc sumpsit quas ei dedimus. satin' intelligis?
Nam postquam hæce ædes ita erant, ut dixi tibi,
Continuo est alias ædes mercatus sibi.
TH. Bene hercle factum. DA. heus, jam appetit meridies.
TR. Absolve hunc quæso vomitum, ne hîc nos enecet.
Qua-

109. *In mercatura vortitur.*] *Vortitur*, id est, versatur. proprie & signate, *in mercatura vorti* dicitur, qui mercaturam exercet. hinc *Versura* verbum mercatorum. &, *Vertumnus*, deus invertendarum rerum, hoc est, mercaturæ. *Ascon.* in Verr.

112. *Speculo claras: clarorem merum.*] Ædes ita claras tamque polita & nitida facie emit, ut cum æquore & planicie speculi possint comparari: *vel*, ut loco speculi esse possint: *vel*, ut speculum ex iis confici possit. *Ædes ad speculum claras*, id est, etiamsi cum speculi splendore & levore conferantur, satis claras, *clarorem merum*, id est, æque claras, atque ipse claror clarus est. *Turneb.*

114. *Talentis magnis.*] Causa non est, cur se quisquam cruciet, quod in Rudente *talentum magnum* faciat Plautus, centum viginti minarum; & vero hoc loco tantum minarum sexaginta: si modo quis attendat scenam Dramatis, cui titulus *Rudenti*, esse *Cyrenis*, quod tota passim clamat Fabula. at vero hujus Fabulæ scena est *Athenis*, ut constat ex plurimis locis. Inter Athenienses igitur *Atticum* numeratur Athenis *talentum*, quod est, *minarum sexaginta*, ac proinde *duo* hujusmodi *talenta* faciunt *minas centum viginti*. At vero *Cyrenis* de *Cyrenensi* intelligi voluit Poëta, quod erat idem cum *Ægyptio*; erat quippe *Cyrenaica* pars *Ægypti*, & ditionis illius: igitur populare, id est, *Ægyptium* intelligitur *talentum*, quod erat duplum ad *Atticum*, id est, *centum viginti minarum*, ut constat è comparatione eorum, quæ à Strabone & Diodoro Siculo scribuntur, de annuo *Ægypti* reditu. *Petitus.*

115. *Arrhaboni.*] *Arrhabo*, vel *arrha*, quod emptionis nomine datur, ut constet fides de pretio, quod convenerit. Agell. lib. 17. 2.

119. *Iam appetit meridies.*] Hoc non temere dictum. nam & Danistæ dixerat Servus, ut circiter meridiem rediret: & alioqui post meridiem non fere quicquam rei incipere solebant Romani, præsertim magistratus; nec pacisci. *Turnebus.*

120. *Absolve hunc quæso vomitum.*] *Vomitus*, convitium est in homines impuros. Sic *Lucill.* de Trebell.

—— *Marcebat febris, senium, vomitus, pus.*

123. *Uno*

Quatuor quadraginta illi debentur minæ,
Et ſors & fœnus. DA. tantum eſt: nihilo plus pero.
TR. Velim quidem hercle, ut uno nummo plus petas.
TH. Adoleſcens, mecum rem habe. DA. nempe abs te petam.
TH. Petito cras. DA. abeo, ſat habeo, ſi cras fero.
TR. Malum quod iſti Dî Deæque omnes duint,
Ita mea conſilia perturbat pæniſſume.
MULUM edepol hodie genus eſt hominum tetrius,
Nec minus bono cum jure, quam Daniſticum.
TH. Quâ in regione iſtas ædes emit filius?
TR. Ecce autem perii! TH. dicisne hoc, quod te rogo?
TR. Dicam: ſed nomen domini quæro quid ſiet.
TH. Age, comminiſcere ergo. TR. quid ego nunc agam;
Niſi, ut in vicinum hunc proxumum mendacium
Eas emiſſe ædes hujus dicam filium.
CALIDUM hercle audivi eſſe optumum mendacium.
QUICQUID DEI dicunt, id rectum eſt dicere.
TH. Quid igitur? jam commentu's? TR. Dii iſtum perduint!
Immo iſtunc potius. de vicino hoc proxumo
Tuus emit ædes filius. TH. bonan' fide?
TR. Siqui-

123. *Uno nummo plus petas.*] Eos, qui plus petebant, olim cauſſa cecidiſſe, nemo dubitat. An vero leg. XII. Tabul. an edicto Prætoris id fiat, diſputant. Ego non illa, ſed hoc cenſeo factum. *Ravard.*

134. *Ut in vicinum.*] Sc. convertam, *Lambinus*. Certe deeſt verbum. Unica litera mutata lego:

—— Quid ego nunc agam,
Niſi it in vicinum hunc proximum mendacium?
Eas emiſſe ædes hujus dicam filium.

Ita diſtinguendum ac legendum. *Salmaſ.*

136. *Calidum hercle audivi eſſe optimum mendacium.*] *Calidum mendacium* interpretatur *Lambinus*: quod non eſt cogitatum, ſed ex tempore natum, θερμόν. Et hoc placet. *Taubmannus.*

137. *Quicquid Dei dicunt, id rectum eſt dicere.*] Optimi & antiquiſſimi Codices habent; *id rectum eſt dicere.* Et ſic legendum eſt. Alii pro *rectum* repoſuerunt, *certum*, aut, *decretum.* Sed mala loci conſtructione decepti ſunt. Ordo eſt; Dicere quicquid Dei dicunt, id rectum eſt. *Quicquid dii dicunt*, quicquid ex tempore dubitanti ſuggeritur. Deorum inſtinctu id ſuggeri credebant veteres. Vide Apulejum de deo Socratis. *Boxhorn.*

138. *Dii iſtum perduint.*] Scil. Daniſtam, qui me turbavit, ut nomen venditoris ædium exciderit. Et hæc loquitur, ut ſenex audiat: illa vero; *imo iſtunc* (ſenem) *potius*: ut tantum ſpectatores.

140. *Bonan' fide?*] Locus eſt ex ambiguo: quod ineſt in his verbis, *bonan' fide?* quæ ſenex aliter dixit, aliter ſervus accepit. Nam ſenex quærebat ex ſervo, bonane fide loqueretur, hoc eſt, ſerione, & vere

TR. Siquidem es argentum redditurus, tum bona:
Si redditurus non es, non emit bona.
TH. Non in loco emit perbono has. TR. immo optumo.
TH. Cupio hercle inſpicere has ædes. pulta dum fores:
Atque evocato aliquem intus ad te, Tranio.
TR. Ecce autem iterum nunc quid ego dicam neſcio,
Iterum jam ad unum ſaxum me fluctus ferunt.
Quid nunc? non hercle, quid nunc faciam, reperio:
Manifeſto teneor. TH. evoca dum aliquem foras,
Roga, circumducat. TR. heus tu. at hic ſunt mulieres:
Videndum eſt primum, utrum eæ velintne, an non velint.
TH. Bonum æquomque oras. percontare & roga.
Ego hîc tantiſper, dum exis, te opperiar foris.
TR. Dii te Deæque omnes funditus perdant, ſenex:
Ita mea conſilia undique oppugnas mala. *Douz.* male
Euge, optume: eccum dominus ædium foras
Simo progreditur ipſus. huc conceſſero,
Dum mihi ſenatum conſilii in cor convoco.
Igitur dum accedam hunc, quando quid agam invenero.

vere id diceret, emtas ædeis eſſe à filio. ſervus autem in aliam ſententiam accepit, aut certe ſe accipere ſimulavit, quaſi quærat ille, bonane fide ædes emtæ ſint, hoc eſt, utrum dolus malus in ædibus vendendis adhibitus ſit, an bona fides. Itaque ſic reſpondet, ſi argentum venditori promiſſum, ac pactum redditurus es: bona fide ædeis emit filius; ſi minus, bona fide non emit. Ex his intelligi poteſt, *Actiones bonæ fidei* eas demum proprie appellari, quibus poſtulatur, ut fides data, bene atque uti par eſt, ſervetur. *Hottoman.*

158. *Senatum conſilii in cor, &c.*] Facete & erudite Cor *ſenatum* appellat: ut & Epid. act. 1. 2. *Apulej.* Apolog. *Cui nulla fandi cura ſit, impenſius cætero corporeos colendum, quod eſſet animi veſtibulum, & orationis janua, & cogitationum comitium.* ſcilicet, quia ex ore cogitationes animi in apertum prodeunt. Alias ineptum ſit dicere, cogitationes in ore concipi. Mamertinus: *Verſari cæpit in ſacri pectoris comitio Conſulatum.* Sc. Gent.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

SIMO, THEUROPIDES, TRANIO.

MElius anno hoc mihi non fuit domi
Nec quando eſca una meruerit magis.

Pran-

1. *MElius anno hoc mihi non fuit domi.*] *Bene eſſe*; ζωτικῶς vitam omnem voluptariam complectitur. *I.G.*

2. *Nec quando eſca.*] Falſum eſt, in

Prandium uxor mihi perbonum dedit.
Nunc dormitum jubet me ire. minime.
Non mihi forte visum illico fuit,
Melius quom prandium, quam solitum, dedit.
Voluit in cubiculum abducere me anus.
NON BONUS SOMNUS est de prandio: apage:
Clanculum ex ædibus me edidi foras.
Tota turget mihi uxor nunc, scio, domi.
TR. Res parata est mala in vesperum huic seni,
Nam & cœnandum & cubandum est intus male.
SI. Quo magis cogito ego cum meo animo,
Si quis dotatam uxorem habet,
Neminem sollicitat sopor.
Ire dormitum odio est. *nunc* vero *mihi*
Exsequi certa res est, ut abeam
Potius hinc ad forum, quam domi cubem.
Atque pol nescio, ut moribus sient
Vostræ: hæc sat scio, quam me habeat male;
Pejusque posthac fore, quam fuit mihi.
TR. Si abitus tuus tibi, senex fecerit male
Nihil erit quod Deorum ullum accusites:

Te

Mss. repertum: *Ne quod est culina uxor.* Unde ineptissime conjicitur: *Nec quando est culina meruerit magis:* quod scil. sit construendum: nec est quando magis meruerit culina. Scripti, *Nec quid est cauna meruerit magis.* Unde faciendum cum Casaubono & Acidalio: *Nec quando esca una me juverit magis.* nec, scilicet, fuit: ut supra: *Nec, quom me melius, mea Scapha, rear esse defæcatam.* dicit autem *juvare escam*, ut in Captivis: *Neque unquam quicquam me juvat, quod edo domi.* Horatius: *Cœna brevis juvat.* Juvenalis: *magis illa juvant, quæ pluris emuntur.* Valerius Flaccus: *Quod nullæ te, nata, dapes, non ulla juvabant Tempora.* Quintilianus decl. 298. *Juvat autem cibus post opus.* Acad. *Nequidem cauna meruerit magis.* Gronovius.

6. *Melius quom prandium, quam solitum dedit.*] Non, inquit, temere & casu id fieri ilico in mentem venit, cum lautius cottidiano prandium apponi mihi viderem: & certe illud erat: meridianam à me operam impetrare voluit. *Non forte*, Plautinum est, οὐκ ἀλόγως, ut apud eundem nostrum. *Non temere est*, in Bacchid. *Non temerarium est.* Aulul. Idem valet, *Non de nihilo.* Propert. *Non sum de nihilo blandus amator ego.* J. Gul.

8. *Non bonus somnus est de prandio.*] Mos erat veteribus, qui etiamnum obtinet, æstivo tempore meridie somnum leviusculum capere, quem *Varro* De re rust. lib. 1. cap. 1. *Somnum insititium* appellat elegantissime: *Ego hic, ubi nox & dies modice redit & abit, tamen æstivo die, si non diffinderem meo insititio somno meridiem, vivere non possem, &c.* Meursius.

10. *Tota turget.*] Casin. act. 2. 5.

24. Te

Te ipſe jure optumo merito incuſes licet.
Tempus nunc eſt ſenem hunc alloqui mihi.
Hoc habet: reperi, qui ſenem ducerem:
Quo dolo à me dolorem procul pellerem.
Accedam. Dii te ament plurimum, Simo.
SI. Salvos ſis, Tranio. TR. ut vales? SI. non male.
Quid agis? TR. Hominem optumum teneo. SI. amice facis,
Cum me laudas. TR. decet certe. SI. hercle at te ego
Haud bonum teneo ſervom. TR. quid ita vero, Simo?
SI. Quid nunc, quam mox? TR. quid eſt? SI. quod ſolet fieri,
TR. Dic *igitur*, *quod ſolet fieri*, quid id eſt?
SI. *Quid facitis vos*, *ſed*, *ut verum*, *Tranio*, loquar.
Sic decet, UT HOMINES ſunt, ita morem geras.
VITA QUAM ſit brevis, ſimul cogita.
TR. Quid? ehem, vix tandem
Percepi ſuper his rebus noſtris te loqui.
SI. Muſice hercle agitis ætatem: ita ut vos decet:
Vino & victu, piſcatu probo, electili — *I. Gul.* vino & victu probo piſcatu elect.
Vitam colitis. TR. immo vita antehac erat:
Nunc nobis omnia hæc exciderunt.
SI. Quîdum? TR. ita oppido occidimus omnes, Simo.
SI. Non taces? proſpere vobis cuncta uſque adhuc
Proceſſerunt. TR. ita ut dicis, facta haud nego.
Nos profecto probe, ut voluimus, viximus.
Sed, Simo, ita nunc ventus navem

Deſe-

24. *Te ipſe jure optumo.*] Quia tibi ipſe malefacis: dum ultrò abis domo, non modo ab uxore non ejectus, ſed ab ea blandè in cubiculum allectus *Lamb.*

26. *Hoc habet.*] *Hoc habet*: &, *habet*: vox propria in gladiatores vulneratos, aut irretitos: vel inſultantis adverſarii; vel vulgi acclamantis. *Donatus.*

36. *Sic decet, ut homines.*] Quaſi dicat: Philolaches eſt corruptus & voluptarius: ſapienter igitur facis, qui ei non adverſeris, ſed morem geras. Terent. Adel. 3. 4. *Verum quid facias? ut homo eſt, ita morem geras.*

40. *Muſicè hercle agitis ætatem.*] *Muſice vivere*, quid ſit docet hîc ipſe Plautus. Huic confine: *Tibicinis vitam vivere*, hoc eſt, lautè quidem, ſed alieno ſumptu. *Ius hoc eſt cantorum & Poëtarum ut ſacrificent ſine fumo*: id eſt, lautè epulentur, nullo ſuo ſumptu *T.*

41. *Electili.*] *Electile* pro optimo & eligendo, Sic factum eſt *ductile* à ducto: *Apertile*, Ovidio, ab aperto. *Salmaſ.*

 49. *Quid*

Deſeruit. Si. quid eſt? quomodo, peſſume?
Quæ ne ſubducta erat tuto in terra?
Tr. Hei! Si. quid eſt? Tr. me miſerum, occidi! Si. qui? Tr. quia
Venit navis, noſtræ navi quæ frangat ratem. *Acid.* noſtram vi quæ frangit ratem.
Si. VELIM UT VELLES, Tranio, *ſed* quid eſt negotii?
Eloquere. Tr. herus peregre venit. Si. tunc tibi
Chorda tenditur: inde *in* ferriterium:
Poſtea *in crucem recta.* Tr. *nunc te ego per* genua
Obſecro; ne indicium hero facias meo. Si. è me
Ne quid metuas, nihil ſciet. Tr. patrone ſalve.
Si. Nihil moror mihi iſtiuſmodi clientes.
Tr. Nunc hoc quod ad te noſter me miſit ſenex.
Si. Hoc mihi reſponde primum, quod ego te rogo:
Jam de iſtis rebus voſter quid ſenſit ſenex?
Tr. Nihil quicquam. Si. Nunquid increpavit filium?
Tr. Tam liquidus eſt, quam liquida eſſe tempeſtas ſolet.
Nunc te hoc orare juſſit opere maxumo,
Ut ſibi liceret inſpicere has ædes tuas.
Si. Non ſunt venales. Tr. ſcio equidem iſtuc. ſed ſenex
Gynæ-

49. *Quid eſt? quomodo.*] Scribe; Si. *Quid eſt?* Tr. *Quomodo peſſime potuit.* Si. *Qui ne ſubducta erat tuto in terram antehac?* Eo modo, quo modo quo peſſume potuit; ventus, nempe deſeruit ratem. Reſpondet Simo; Eamne, quæ jam ſubducta antehac tuto in terram fuit? *Heinſius.*

50. *Subducta.*] *Subducuntur naves* ex alto in portum: *Deducuntur* ex portu in altum.

53. *Velim ut velles.*] Cui boni ac ſecundi aliquid obtigerat, ei, ominis cauſſa, gratulabundi dicere ſolebant; *Feliciter*, aut, *Feliciter quod agis:* cum ſignificarent, cupere ſe eum perpetuo eadem felicitate uti. Contra, cui male & adverſus animi ſententiam erat, eum alloquentes dicebant; *Vellem, quæ velles*, cum indicarent dolere ſibi, quod illi male eſſet: ac ſi dicerent: Vellem tibi ita eſſet, ut tu quoque velles: mihique ægre eſt, quod tibi quicquam præter voluntatem tuam evenerit. *Muretus.*

58. *Patrone ſalve.*] Sic eos, quorum patrocinio uſuri erant, ſalutabant. Etiam hac formula manumiſſi patronos ſuos ſalutabant.

64. *Tam liquidus eſt, quam liquida eſſe tempeſtas ſolet.*] *Turbare* & *liquare*, contraria ſunt, & in liquore ponuntur: quod vel ex Plaut. Moſtell. act. 2. 1. liquet: ubi ſervulus, *Efficiam*, inquit, *quæ facta hic turbavimus*, *Profecto ut liqueant omnia & tranquilla ſint.* Inde ad alia transferuntur: ut, *liquida æthra*, quæ opponitur turbido aëri: *Liquidus ignis* eſt purus, tenuis, clarus: *liquidum auſpicium*; Epid. 2. 2. *liquidus animus*. Pſeud. 1. 3. *Turneb.*

69. *Am-*

Gynæceum ædificare volt hìc in ſuis,
Et balineas & ambulacrum & porticum.
SI. Quid conſomniavit? TR. ego dicam tibi:
Dare volt uxorem filio quantum poteſt:
Ad eam rem facere volt novum gynæceum.
Nam ſibi laudaſſe haſce ait architectonem *Turn. architectorem.*
Neſcio quem, eſse ædificatas has ſane bene.
Nunc hinc exemplum capere volt, niſi tu nevis.
SI. Næ ille malo quidem ab opere exemplum petit.
TR. Quia hìc *audivit* eſse æſtatem perbonam:
Subdiu coli *abſque Sole* perpetuum diem. *Lamb. ſub dio,*
SI. Immo edepol vero, cum uſque quaque umbra eſt, tamen
Sol ſemper hic eſt uſque à mani ad veſperum;
Quaſi flagitator adſtat uſque ad oſtium.
Nec mihi umbra uſquam eſt, niſi in puteo quæpiam eſt.
TR. Quid, Sarſinatis ecqua eſt? ſi Umbram non habes.
SI. Moleſtus

69. *Ambulacrum & porticum.*] Notari meretur, in privatis ædificiis fuiſſe & ambulationes & porticus. *Gutherius.*

70. *Quid conſomniavit.*] Τὸ ὄνειρος ὠνειροπόλησε; unde hoc ei tam ſtulte venit in mentem? *Turneb.*

79. *Immo edepol vero, &c.*] Immo, inquit Simo; contrarium fit. nam cum ubique locorum umbra eſt, Sol ad veſpertinum tempus à matutino uſque, quaſi creditor importunus, *hic* pro foribus adſtat.

80. *A mani.*] Sic & Servius in 5. Æn. ubi docet; Adverbia, ſi Nomina fiant, declinari: ita in Milite, *de veſperi ſuo.*

81. Hæc Nota referenda ad præcedentem ſcenam 1. actus 3. verſ. 81. p. 525. *Calidum hoc eſt.*] Lambino daniſta ſignificat orationem ſuam de fœnore moleſtam eſſe Tranioni; quamvis diſcedat ille, ſe nihilominus fœnus ublato clamore flagitaturum, & proinde hoc pacto ei moleſtum futurum. Quod contemnit Acidalius; & hunc verſum vult eſſe Tranionis, ac trajiciendum poſt verſum 135. Gruterus putat ceſſare aliorum commenta & ipſius Acidalii, ſi tribuatur Theutopidi ſeni; qui ſequentem pronuntiat. Ego vero nihil innovari malim. Non deterrent me tua convicia, inquit Daniſta: alius me ſtimulus & potentior urget. *Calidum hoc eſt*, nempe negotium quod ago: exactio ſcilicet pecuniæ ad certam diem debitæ ſtatim vult & diligenter celeriterque fieri. Sic Epid. 1. 2. *huic homini opus eſt quadraginta minis celeriter calidis.* Jam quis non videt quo longius abeſt copia recipiendi debiti Daniſtæ, eo pejus eum uri & vexari metu amittendorum nummorum? hoc eſt ergo, *etſi procul abeſt, urit male.* Ludit ambiguo τοῦ *Urere*. Negotium hoc *urit male*, (id eſt, me ſollicitat, inquietum habet) præter naturam aliorum ignium, qui non urunt procul remotos. *Gronov.*

83. *Quid? Sarſinatis ecqua eſt; ſi umbram non habes?*] Argute, ſed umbroſe & obſcure. *Sarſinatis* enim nominativus antiquus, ut *Summatis*, *Infimatis*, *Cujatis*: pro quibus nos *Sarſinâs*, *ſummâs*, diceremus. quod olim P. Valla etiam monuit. Alludit autem ad patriam ſuam Plautus: ſiquidem *Sarſina* una ex Umbriæ civitatibus Straboni libro 5. Silius lib. 8.

SI. Moleſtus ne ſis: hæc ſunt ſicut prædico.
TR. Attamen inſpicere volt. SI. inſpiciat, ſi lubet,
Si quid erit, quod illi placeat, de exemplo meo
Ipſe ædificato. TR. eon'? voco huc hominem. SI. i, voca.
TR. Alexandrum magnum, atque Agathoclem ajunt maxumas
Duo res geſſiſſe, quid mihi ſiet tertio,
Qui ſolus facio facinora immortalia?
Vehit hic clitellas, vehit hic autem alter ſenex.
Novitium mihi quæſtum inſtitui non malum:
Nam muliones mulos clitellarios
Habent, ego habeo homines clitellarios.
Magni ſunt oneris: quicquid imponas, vehunt.
Nunc hunc haud ſcio an colloquar. congrediar.
Heus Theuropides. TH. quis nominat me?
TR. Hero ſervos multum ſuo fidelis.
Quo me miſeras, affero omne impetratum.
TH. Quid illic obſecro tam diu reſtitiſti?
TR. Seni non otium erat, id ſum opperitus.
TH. Antiquum hoc obtines tuum, tardus ut ſis.
TR. Heus tu, ſi voles verbum hoc cogitare,
SIMUL FLARE ſorbereque haud facile
Eſt:

lib. 8. *his Sarſina dives.* Etiam Plinius 3. cap. 8. *Sarſina* agnoſcit. Jam vero *Umbra* bipartitæ notionis eſt, ſignificans non modo *aërem lumine caſſum:* ut ait Lucret. ſed & mulierem ex Umbria prognatam. In quo ambiguo Poëta ludit.

91. *Vehit hic clitellas, &c.*] *Vehit*, dixit; non *gerit:* quia mulus, equus, camelus, bos, vehicula ſunt. *Lambin.* *Clitellæ* Horatio 1. Sat. 5. ſellæ doſſuariæ ſunt, jumentis imponi conſuetæ ad onera commodius geſtanda. Senſus ergo hujus verſus eſt: Quemadmodum hero meo clitellas impono, & vehere facio; ut ſuper illis omne onus, hoc eſt, dolos & fallacias meas imponam: ita & hic alter ſenex Simo vehit clitellas, &c. hoc eſt, uterque probe ludificatus eſt. *Pylades.*

95. *Magni ſunt oneris.*] Quem hic miſeret ineptiarum, in quas putat incidiſſe interpretes, vellem miſertum eſſet ſui. Quis eum docuit *magni oneris eſſe*, ut intelligatur, ferundi, capiundi, Latine non dici? At non eodem modo, *eſcæ maximæ eſſe*, *majoris cibi eſſe*, *multi meri eſſe*, *magni laboris eſſe* Plautus, Varro, Horatius dixerunt. Abſtineat igitur corrigere: *Magni ſunt. oneris quicquid imponas, vehunt.* Gronovius.

96. *Haud ſcio, an colloquar.*] Potuit Servus inter molitiones iſtas, ut fit in malis conſiliis, trepidare: aut certe ſimulare, novo aliquo & è re nata conſilio ſibi nunc ſubito opus eſſe. *Taubm.*

104. *Simul flare ſorbereque haud facile eſt.*] Nam *duas res magnas præſertim*
(ait

Est: ego hic esse & illic simul haud potui.
TH. Quid nunc? TR. vise, specta tuo arbitratu.
TH. Age, duc me: TR. num moror? TH. subsequor te.
TR. Senex ipse te ante ostium eccum opperitur.
Sed mœstus est se hasce vendidisse.
TH. Quid tandem? TR. orat ut suadeam Philolacheti,
Ut istas remittat sibi. TH. haud opinor.
SIBI QUISQUE ruri metit. si male emptæ
Forent, nobis istas redhibere haud liceret.
LUCRI quicquid est, id domum trahere oportet.
Misericordias *jam habere haud* hominem oportet.
TR. Morare hercle, *cum verba* facis. subsequere. TH. fiat.
Do tibi ego operam. TR. senex illic est. hem adduxi tibi hominem.
SI. Salvom te advenisse peregre gaudeo, Theuropides.
Dii te ament. SI. inspicere te ædes has velle ajebat mihi.
TH. Nisi tibi incommodum est. SI. immo commodum. i intro, atque inspice.
TR. At enim mulieres. SI. cave tu ullam floccifaxis mulierem.
Qualibet perambula ædes oppido tanquam tuas.
TH. Tanquam? TR. ah cave tu illi objectes nunc in ægritudine,
Te has emisse. non tu vides hunc, voltu ut tristi est senex?
TH. Video. TR. ergo irridere ne videare & gestire admodum,
Noli facere mentionem te emisse. TH. intellego.
Et bene monitum duco, atque te existumo humano ingenio.
Quid nunc? SI. quin tu is intro, atque otiose perspectas, ut lubet?

TH. Bene

(ait Cic. in Philip.) *non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare quisquam potest.*

111. *Ut istas remittat sibi.*] Venditione rescissa.

112. *Sibi quisque ruri metit.*] Ita MSS. *Cam.* & *Lamb.* Proverb. rusticum, quo significatur, sibi quemque consulere. *T.*

113. *Redhibere, &c.*] *Redhibitum id proprie dicitur, quod redditum est improbatumque ei, qui dedit, itemque rursus coactus est habere id quod ante habuit.* Festus.

123. *Tanquam?*] Theuropides, cui aliud persuasum erat, hoc adverb. non potest concoquere. *Tanquam* & *quasi* voculæ similitudinis sunt, non veritatis.

 130. *Istum*

TH. Bene benigneque arbitror te facere. SI. factum edepol volo.

Vin' qui perductet? TH. apage istum perductorem, non placet.

SI. Quid, quid est? TH. errabo potius, quam perductet quispiam.

TR. Viden' vestibulum ante ædîs hoc? & ambulacrum quojusmodi!

TH. Luculentum edepol profecto. TR. age specta, postes cujusmodi!

Quantâ firmitate facti, & quanta crassitudine!

TH. Non videor vidisse postes pulcriores. SI. pol mihi

Eo pretio empti fuerant olim. TR. audin', Fuerant, dicere.

Vix videtur continere lacrumas. TH. quanti hosce emeras?

SI. Tres minas pro istis duobus, præter vecturam, dedi.

TH. Hercle, quin multum improbiores sunt quam à primo credidi.

TR. Quapropter? TH. quia edepol ambo ab infimo tarmes secat. *Mss.* tramis.

TR. Intempestivos excisos credo, id eis vitium nocet:

Atque etiam nunc satis boni sunt, si sint inducti pice.

Non enim hæc pultifagus opifex opera fecit barbarus.

Viden'

130. *Istum perductorem.*] Cicero lib. 1. in Verr. *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat. Lenones* sunt scortorum, *perductores* etiam invitarum personarum, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur. *Asconius.*

136. *Eo pretio empti fuerant olim.*] Cum pulcros postea laudaret alter, hic responderet; Sane tali, id est, *pulcro* pretio sibi emptos. *Pulcrum*, est luculentum pretium: unde, *Pulcre vendere*, & similia, apud nostrum. *Acidalius.*

140. *Ab infimo tarmes secat.*] *Tarmes*, is est Vitruvio, qui θρὶψ Græce vocatur. Ut intelligat vermiculatos & θριπηδέστους. Jam *secare* & *cædere*, aptum verbum ei rei. Lucillius: *Lanæ opus omne perit. squallor, tineæ omnia cædunt.* Nam Græci κόπτειν, ut κόπτεσθαι ὑπὸ σεῶν. *Scalig.*

143. *Pultifagus opifex.*] Intelligo Pœnum: Hi enim lignario opere claruerunt. unde multa fabricæ ligneæ opera ab illis nominata, ut, *lecti Punici*, Plin. lib. 33. 11. *fenestræ Punicanæ*, Varroni: & *torculare Pœnicum*, eidem; & *coagmenta Punicana*, quæ fideliter: hærebant, nec hiascebant, apud Caton. Itaque ab hac mente Plautus, cum vult ostendere ædium postes hiare, ait non esse factos à Pœno fabro. non enim hiascerent commissuræ, si Pœnus faber eas conjunxisset. *Scalig.* Pultiphagus opifex barbarus, accipiendum de Romano opifice. Pulte ut plurimum usi sunt veteres Romani. Res nota. *Salmas.*

144. *Coagmen-*

Viden' coagmenta in foribus? TH. video. TR. specta, quam arcte dormiunt.
TH. Dormiunt? TR. illud quidem, ut connivent, volui dicere.
Satin' habes? TH. ut quidque magis contemplor, tanto magis placet.
TR. Viden' pictum, ubi ludificatur cornix una volturios duo?
Cornix astat, ea volturios duo vicissim vellicat.
Quæso huc ad me specta, cornicem ut conspicere possies.
Jam vides? TH. profecto nullam equidem illic cornicem intuor.
TR. At tu isto ad vos obtuere. quoniam cornicem nequis
Conspicari si volturios forte possis contui.
TH. Omnino, ut te absolvam, nullam pictam conspicio hic avem.
TR. Age, jam mitto, ignosco: ætate non quis obtuerier.
TH. Hæc, quæ possum, ea mihi profecto cuncta vehementer placent.
SI. Latius demum est operæ pretium ivisse. TH. recte edepol mones.
SI. Eho istum, puer, circumduce hasce ædes, & conclavia.
Nam egomet ductarem, nisi mihi esset ad forum negotium.
TH. Apage istum à me perductorem: nihil moror ductarier.
Quidquid est errabo potius, quam perductet quispiam.
SI. Ædes dico. TH. ergo intro eo sine perductore. SI. i, licet.

TH. Ibo

144. *Coagmenta.*] *Coagmenta dicta sunt conjunctiones arcta & compares: à cogendo, id est, stringendo: unde coagulum. hinc coagmentare.* Nonius. *Quam arcte dormiunt, &c.*] Quia connivere dicuntur, qui dormitant: ut apud Cinnam lectus est versiculus; *Iam gravis ingenti connivere pupula somno.* ideo, cum in foribus juncturas esse minime laxas servus ostenderet, dormire eas ridicule prius, dein etiam connivere jculariter dicit, ex oculis dormitantium ducta metaphora. *Politian.*

147. *Viden' pictum, ubi ludificatur.*] Hoc fingit: nam nusquam hæc pictura in ædibus Simonis erat. Per *Cornicem* autem se Tranio intelligit; per *Volturios* senes duos: vel propter capitum canitiem; vel propter defloccatam calvitii deformitatem; vel etiam ob avaritiam. *Douza.*

151. *At tu isto ad vos obtuere.*] *Ad vos*, id est, in eam partem, ubi vos estis. Facete enim jubet senem in eam partem oculos flectere, ubi ambo sunt: quasi ibi sint duo volturii picti: cum tamen alii nulli volturii essent præter senes ipsos, quos Tranio per *volturios* significat. *Douza.*

161. *Ædes dico, &c.*] Totus hic lo-

TH. Ibo intro igitur. TR. mane ſis: videam ne canis. TH. agedum vide.
TR. Eſt. TH. ubi canis eſt? TR. abi dierecta. ſt! abin' hinc in malam crucem?
At etiam reſtas? ſt! abi iſtinc. SI. nihil pericli eſt, age.
Tam placida eſt, quam eſt aqua: viſe. ire intro audacter licet.
Eo ego hinc ad forum. TH. feciſti commode, bene ambula.
Tranio age, canem iſtam à foribus abducat face, Schopp. abducat. at face.
Etſi non metuenda eſt. TR. quin tu illam aſpice, ut placide accubat!
Niſi moleſtum vis videri te, atque ignavom. TH. jam ut lubet,
Sequere hac igitur. TR. equidem haud uſquam à pedibus abſcedam tuis.

cus in ambiguo eſt. *Habere mulierem*; *mulierem cum aliquo eſſe*; Græcis συνεῖναι, & συνοικεῖν, *ductare*, eandem rem exprimere, ut enim ductat exercitum is, cui paret exercitus; ita *ductare mulierem* dicitur is, cui illa obtemperat, morigeraque eſt in rebus omnibus. Aſin. act. 1. 3. & alibi. Terent.

—— *Meam ductas gratiis?*

Muret.

162. *Videam ne canis.*] Scil. ſit aliqua mordax in introitu, quæ domus cuſtos in te ignotum ſæviat. quem Seneca lib. 3. cap. 37. de Ira, *canem catenarium*, appellat. Ut ſibi caverent, qui domum ingredi vellent, inſcriptum erat januæ longis litteris, *CAVE CANEM*. Quia non ſolum vivus canis accubare ſolebat, ſed etiam ſculpi vel januæ appingi cum iſta inſcriptione. *Popma.*

163. *Eſt.* TH. *ubi canis eſt? &c.*] Nihil eſt dubii, quin pro *eſt* hoc loco ubique legendum ſit *St.* & *abi*, pro *ubi*. Hoc modo:

St, abi canis, ſt abi dierecta, ſt abin' hinc in malam crucem?
At etiam reſtas? ſt, abi iſtinc. SI. *nihil periculi eſt, age.*

Interjectiones enim *Heu*, *ô*, *Papæ*, *Au*, *St*, & ſimiles animi motum exprimentes, ſæpe Actoris ſunt non Poëtæ; adeoque ad verſum non pertinent. *Schoppius.*

165. *Tam placida eſt, quam eſt aqua.*] Tam placida eſt, quam mare, cum tranquillum eſt. Nam & *aqua* dicitur, cum æquata eſt, ut in tranquillitate: *Undas* in tempeſtate. *Turneb.*

ACTUS TERTII SCENA TERTIA.

TRANIO, THEUROPIDES.

QUid tibi viſum eſt hoc mercimonii? TH. totus gaudeo.
TR. Num nimio emptæ tibi videntur? TH. nunquam edepol me ſcio
Vidiſſe uſquam abjectas ædes, niſi modo haſce. TR. ecquid placent?

TH. Ecquid

3. A*Blectas ædes.*] Nihil ad hanc rem Scaligeri *ablegmina*. Scribendum cum Turnebo *abjectas*, id eſt, vili venditas. Sic Phædrus fab. 63. *Agros abjiciet*

TH. Ecquid placeant, me rogas? immo hercle vero perplacent.
TR. Cujuſmodi gynæceum? quid porticum? TH. inſanum bonam.
Non equidem ullam in publico eſſe majorem hac exiſtumo.
TR. Quin ego ipſe & Philolaches in publico omnes porticus
Sumus commenſi. TH. quid igitur? TR. longe omnium longiſſuma eſt.
TH. Dii immortales mercimonii lepidi! ſi hercle nunc ferat
Sex talenta magna argenti pro iſtis præſentaria,
Nunquam accipiam. TR. ſi, here, te accipere cupies, ego nunquam ſinam.
TH. Bene res noſtra collocata eſt iſtoc mercimonio.
TR. Me ſuaſore atque impulſore id factum audacter dicito:
Qui ſubegi, fœnore argentum ab Daniſtâ ut ſumeret,
Quod iſti didimus arrhaboni. TH. ſervaviſti omnem ratem,
Nempe octoginta debentur huic minæ. TR. haud nummo amplius.
TH. Hodie accipiat. TR. ita enim vero: ne qua cauſſa ſubſiet,
Vel mihi denumerato: ego illi porro denúmeravero.
TR. At enim, ne quid captioni mihi ſit, ſi dederim tibi.
TH. Egone te joculo modo auſim, dicto aut facto fallere?
TH. Egon' abs te auſim non cavere, ne quid committam tibi?
TR. Quia tibi unquam quicquam, poſtquam tuus ſum, verborum dedi.

TH. Ego

ciet mœcha, ut mundum paret. Ubi opportune elegantiſſimus Tan. Faber addidit ex Terentii Adelphis 4. 7. *quæ quantum poteſt, Aliquo abjicienda eſt. ſi non pretio, gratiis.* Ad quod offendit Guidetus ſubjiciendo, *abigenda.* l. 36. §. 1. D. Mandati: *Quid enim fiet, ſi exiguo pretio hi, cum quibus tibi communis fundus erat, rem abjicere, vel neceſſitate rei familiaris, vel alia cauſa cogeretur?* Gronovius.

9. *Mercimonii lepidi!*] Græciſmus: in quo ſubintelligitur ἕνεκα, vel potius τῶ, ut Plato lib. 6. de Republ. Ἄπολλον δαιμονίας ὑπερβολῆς! Tale illud, ὦ ζεῦ, τῆς ἄτης! Item: ὦ ζεῦ, τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν! Eodem referendum illud 11. Æneid.

Iuſtitiæ ne prius mirer belline laborum!

15. *Omnem ratem.*] Allegorice omnem rem familiarem.

21. *Egon' abs te auſim non cavere, &c.*] Itane imprudens ſim, ut mihi abs te non caveam? Comici faciunt ſenes deliros & credulos: ſed tamen ita, ut habeant aliquod ſimulacrum prudentiæ. *Lambinus.*

23. *Cavi*

TH. Ego enim cavi recte. eam mihi debeo gratiam atque animo meo.
Sat ſapio, ſi abs te modo uno caveo. TR. tecum ſentio.
TH. Nunc abi, i rus, dic me adveniſſe filio. TR. faciam ut voles.
TH. Curriculo abi, jube in urbem veniat jam ſimul tecum. TR. licet.
Nunc ego me illa per poſticum ad congerrones conferam.
Dicam ut hîc res ſint quietæ, atque ut hunc hinc amoverim.

23. *Cavi recte. eam mihi debeo gratiam.*] Quod nunquam deceptus ſum, id non tibi, ſed meæ prudentiæ debeo. *Acidal.*

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

PHANISCUS.

SERVI, QUI CUM culpâ carint, tamen malum
Metuunt, hi ſolent eſſe heris utibiles.
Nam illi, qui nihil metuunt, poſtquam ſunt malum
Meriti, ſtulta ſibi expetunt conſilia.
Exercent ſeſe ad curſuram, fugiunt. ſed
Hi, ſi reprehenſi ſunt, faciunt à malo
Peculium quod nequeunt *facere de ſuo.*
Augent ex pauxillo, *theſaurum inde* parant;
Mihi, in pectore conſilii *quod eſt*,
Lubet cavere malam rem prius,
Quam ut meum *tergum exſinceratum fiat.*

Ut

6. F*Aciunt à malo, &c.*] Dicitur *Peculium facere à malo*, quemadmodum, *æs*, *divitias facere à malo*: quod antiquum eſt & elegans. Apul. lib. 6. *niſi nos putetis æs de malo habere.* ubi; *De malo æs*, furtis, latrociniis, fraudibuſque partum. Sed Plautus in ambiguo ludit. *De malo* enim *peculium* vocat offerumentas & vibices è verberibus. quia, *dare malum*, eſt, *verberare & plectere.* Acidal.

8. *Augent ex pauxillo.*] *Paxillo* non mutand. in *pauxillo*, ſed ambigua pronunciatione pro hoc ipſo capiundum. ut Spectatores utrumque exaudiverint; dubii magiſne è palo ſeu paxillo, an paulo ſeu pauxillo peculium augeri diceretur. Ad hunc jocum & ſenſum certe ſingula verba ducunt. et vide ordinem: Peculium faciunt: id ex pauxillo augent: ita theſaurum parant. Parantur enim theſauri paulatim augendo. *Acidal.*

11. *Exſinceratum.*] Eſt à conjectura Camerarii. nam in Mſſ. ejus & nonnullis vet. ed. locus hic ita concipitur:
Faciunt à malo peculio, quod nequeunt .....
Augent ex pauxillo ..... deparant

Mihi

Ut adhuc fuit, mihi corium esse oportet
Sincerum, atque uti vetem verberari.
Si huic imperabo, probe tectum habebo.
Malum cum impluit cæteros, non impluat mihi.
Nam UT SERVI volunt esse herum, ita solet,
Bonis boni sunt: improbi, qui malus fuit.
Nam nunc domi nostræ tot pessumi vivont.
Peculi sui prodigi plaggigeruli: ubi advorsum ut
Eant vocantur hero: Non eo, molestus ne sis.
Scio quo properas: gestis aliquo jam hercle,
Ire vis mula foras pastum. bene merens
Hoc pretium inde abstuli. ita abii foras. solus
Nunc eo advorsum hero ex plurimis servis.
Hocdie crastini cum herus resciverit,
Mane castigabit eos bubulis exuviis.
Postremo minoris pendo tergum illorum, quam meum.

Mihi in pectore consilii ······· malam rem prius.
Quam ut meum, ·······
Ut adhuc fuit, &c.

14. *Si huic imperabo.*] Obscura admodum sunt ista; nec, credo, genuina: nec placet aliorum expositio. Conabar potius:
—— Usque uti vitem verberari:
Sic huic imperabo: probe tectum habebo.
Hoc sensu: ut porro evitem verbera, sic huic ori imperabo (quod cum gestu pronunciandum: ut digito labrum comprimat) probe tectum habebo, scilicet os. Notum enim inter præcipuas servi virtutes silentium. Loquitur igitur tanquam de tecto: ut docent etiam quæ suquuntur. *Pistoris.*

19. *Peculi sui prodigi.*] Qui non servant tergum suum à loris sartum ac tectum: nempe cum officii sunt immemores. Sallustius: *Alieni appetens, sui profusus.* Horat. 1. Od. 12. *animæ prodigus.* Licet etiam proprie interpretari, qui peculium profundunt in lustra. *Lambinus.*

22. *Ire vis mula foras pastum.*] Hæc & quæ præcedunt verba sunt servorum domi desidentium, & servum frugi irridentium. Ire vis aliquo in popinam ut te farcias, sicut mulæ solent fractis retinaculis pastum ire. *Lamb.* *Bene merens.*] Pro benefactis meis hanc mercedem, dicteria sc. mordacia retuli.

Actus Quarti Scena Secunda.

PHANISCUS, SERVOS, THEUROPIDES.

Illi erunt bucædæ multo potius, quam ego

Lambin. & alii, *hanc scenam cum superiore conjungunt.*

Sim

1. *Illi Bucædæ.*] *Bucædæ* illi non possunt passive sumi, de his qui loris bubulis cæduntur. Ista quippe terminatio in compositionibus ex verbis & nominibus factis, agendi habet significationem. Bucædæ igitur sunt qui boves stimu-

Sim restio. SE. mane tu, atque assiste ilico:
Phanisce, etiam respice. PH. mihi molestus ne sis.
SE. Vide ut fastidit simia!
Dissald. vide ut fastidiosissimu' st.
PH. Mihi sum, libet esse. quid id curas?
SE. Manesne ilico impure parasite?
PH. Quî parasitus sum? SE. ego enim
Dicam: cibo perduci poteris quovis.
Ferocem facis, quia te herus tam amat. PH. vah!
Oculi dolent. SE. cur? PH. quia fumus molestus.
SE. Tace sis faber, qui cudere soles plumbeos
Nummos. PH. non potes tu cogere me, ut tibi
Maledicam, novit herus me. SE. suam
Quidem pol culcitullam oportet. PH. si sobrius sis,
Male non dicas. SE. tibi obtemperem, cum tu mihi
Nequeas? PH. at tu mecum, pessume, i advorsus.
SE. Quæso hercle, Phanisce, abstine jam sermonem
De

stimulis cædunt. Videtur hoc proverbium tunc fuisse usitatum; Buceda vel bubulcus ille potius erit, quam ego sim restio. *Salmas. Illi bucedæ.*] Verum est ista terminatione ex nominibus & verbis composita habere agendi significationem. Sed quale poterit esse proverbium, aut quo sensu commodo: *Bubulcus ille potius erit quam ego sim restio.* Non dubium est quin Plautus voluerit: illi potius taureis aut loris è bovillo corio cædentur, quam ego committam, ut cedar restibus. Sed quemadmodum posteriore verbo abusus est, ut *restionem* dixerit illum, qui restibus cæditur, quum revera *restio* sit, qui facit restes, non qui illas patitur, ita & *bucædam*, quem mortui incursant boves, quem boves cædunt, quum proprie sit is qui boves cædit. Neque enim *restionem* hic accepero, qui se suspendat, ut volunt. Persa 2. 4. *Cadere hodie tu restibus.* Gronov.

9. *Herus tam amat.*] MSS. ambo: *quia te eratus amat.* id est, æratus pro pecunioso, divite. Malaspina ad lib. 1. Epist. ad Atticum.

10. *Oculi dolent.*] Vide notas Asinar, act. 5. scen. 1. vs. 4.

11. *Tace sis, faber, qui cudere soles plumbeos nummos.*] Tace tu, qui simulatis officiis & speciosis dictis ac factis hero persuasisti te esse frugi servum; cum nequam sis. *Æratos obulos* Plautus vocat Græcorum χαλκοῦς & κολλύβους, quosvis parvi pretii numulos. Tales etiam Roman. *lupini* & *plumbei* illi nummi: de quibus Plaut. hoc loco, & Mart. lib. 10. ep. 74. *Casaub.*

13. *Novit herus me, &c.*] Plauti versum exsulantem in veterem sedem restitui: præsertim cum ei nihil possit objici præter libertatem sermonis. Lege autem Julia non verba mœchantia, sed facta puniri receptum est. In duobus enim Vatic. hæc inseruntur: SER. *suam Sol ipse culticellam oportet.* PH. *si sobr.* quæ germana Plauti verba esse, ne Carneades quidem ille dubitaverit, qui dubitare in omnibus solet, &c. Ita & Dolabella Cæsarem, qui *Delitium Nicomedis* audiebat, *spondam interiorem regiæ lecticæ*, ab eadem caussa dixit. *Lips.*

15. *Tibi obtemperem.*] Ita MSS. tamen Lamb. leg. *temperem*, quasi dicas, parcam maledictis in te, cum tu mihi non possis parcere? quomodo & Horat. 3. Od. 24.

19. Qui

De iſtis rebus. PH. faciam, & pultabo fores.
Heus, ecquis hîc eſt, maxumam qui his injuriam
Foribus defendat? ecquis, ecquis huc exit, atque aperit?
Nemo hinc quidem foras exit: ut eſse addecet
Nequam homines, ita ſunt: ſed eo magis cauto eſt
Opus, ne huc exeat, qui male me mulcet.
Hic quidem neque convivarum ſonitus, itidem ut antehac fuit,
Neque tibicinam cantantem, neque alium quenquam audio.
TH. Quæ illæc res eſt? quid illi homines quærunt apud ædes meas?
Quid volunt? quid introſpectant? PH. pergam pultare oſtium.
Heus reclude: heus, Tranio, etiam aperis? TH. quæ hæc eſt fabula!
PH. Etiamne aperis? Callidamati noſtro advorſum venimus.
TH. Heus, vos pueri, quid iſtic agitis? quid iſtas ædes frangitis?
PH. Herus hîc noſter potat. TH. herus hîc voſter potat? PH. ita loquor.
TH. Puer nimium es delicatus. PH. ei advorſum venimus.
TH. Quoi homini? PH. hero noſtro. quæſo, quoties dicendum eſt tibi?
TH. Puer, hîc nemo habitat, nam te eſse arbitror puerum probum.
PH. Non hic Philolaches adoleſcens habitat hiſce ædibus?
SE. Senex hîc cerebroſus eſt certe. PH. erras perverſe, pater.
Nam

19. *Qui his injuriam foribus defendat?*] Qui fores aperiat, ne à me effringantur. Proprie valde uſus eſt verbo *defendere*, pro arcere, avertere. Sic Cæſar: *Et quod bellum non intulerit, ſed defenderit*: id eſt, repulerit. *Lipſius.*

32. *Puer nimium es delicatus.*] Puto ſcribendum, *Puer nimirum es delicatus.* Delicati pueri qui in deliciis herorum ſuorum, & catamiti. *Salmaſ.* *Puer, nimium es delicatus.*] Alludere Plautum ad delicatos, qui & *catamiti* dicebantur, fero: nihil aliud eum dicere, eoque ſcribendum, *nimirum*, non fero. Nam *nimium es delicatus*, eſt nimium ludis vel illudis, non ſerio agis. Ut Menæchm. 2. 3. *Eja delicias facis.* Milite 4. 1. *Vide modo.* PA. *vah delicatus, quæ te tanquam oculos amet.* Pœnulo 1. 2. *Aſſum apud te eccum.* AG. *At ego te elixus ſis volo.* MI. *Enim vero here delicias facis.* Gronovius.

36. *Cerebroſus certe eſt.*] Cerebro male affectus,

Nam nisi hinc hodie emigravit, aut heri, certo scio
Hìc habitare. TH. quin sex menses jam hìc nemo habitat. SE. somnias.
TH. Egone? SE. tu. TH. tu ne molestus: sine me cum puero loqui.
PH. Nemo habitat? hem! TH. ita profecto. PH. nam heri & nudiustertius,
Quartus, quintus, sextus usque, postquam hinc peregre ejus pater
Abiit, nunquam hìc triduum in unum desitum est esse & bibi.
TH. Quid ais? PH. triduum in unum est haud intermissum hìc esse & bibi,
Scorta duci, pergræcari, fidicinas, tibicinas
Ducere. TH. quis istæc faciebat? PH. Philolaches. TH. qui Philolaches?
PH. Cui patrem Theuropidem esse opinor. TH. hei! hei! occidi,
Si hæc hic vera memorat. pergam porro percontarier.
Ain' tu istìc potare solitum Philolachem istum, quisquis est,
Cum hero vostro? PH. hìc, inquam. TH. puere, præter speciem stultus es.
Vide sis ne forte ad merendam quopiam devorteris,
Atque ibi meliuscule, quam satis fuerit, biberis. PH. quid est?
TH. Ita dico, ne ad alias ædes perperam deveneris.
PH. Scio qua me ire oportet: & quo venerim, novi loqui. *Gulielm.* quo venerim novi loci.
Philolaches hic habitat, quojus est pater Theuropides.

Qui,

affectus, mente commotus. Horat. I. Sat. 5. *Cerebrosus prosilit unus*, id est, ἀκρόχολος καὶ ὀξύθυμος, qui Virgil. dicitur *præceps animi*, & *iræ impatiens*. *Erras perverse.*] *Fugit te ratio:* ut loquitur Amph. I. I.

49. *Præter speciem stultus es.*] Quasi dicat: Formosus quidem es, sed isti formæ mens non respondet. *Lambinus.*

51. *Atque ibi meliuscule.*] Hoc sic explicandum. *Bene* interdum idem est quod valde aut multum. Sic auctor de bello Hispaniensi: *Bene multis vulneribus adfecti in oppidum se contulerunt.* Et *bene magna prioris mari pars dejecta est.* Sic & *bene potum* dicimus, qui multum bibit. Cicero lib. 7. fam. 22. *Etsi domum bene potus seroque redieram.* Sic igitur *meliuscule* prorsus idem est hac in re, quod plusculum. Et frustra Guilielmus, *ne plusicule*: frustra Gruterus *meriuscule*. Nec satisfacit, qui *bene*, *melius*, *optime* agere notat dici & mala agentes. *Gronov.*

38. *Desti-*

Qui, postquam pater ad mercatum abivit hinc, tibicinam
Liberavit. TH. Philólaches ergo? PH. ita, Philematium quidem.
TH. Quanti? SE. triginta talentis. PH. μὰ τὸν Ἀπόλλω! sed minis.
TH. Ain' minis triginta amicam destinatam Philolachi?
PH. Ajo. TH. atque eam manu emisisse? PH. ajo. TH. & postquam ejus hinc pater
Sit profectus peregre, perpotaſse aſſiduo
Tuo cum domino? PH. ajo. TH. quid, is ædes emit hic proxumas?
PH. Non ajo. TH. quadraginta etiam dedit huic quæ eſsent pignori?
PH. Neque illud ajo. TH. hei! perdis. PH. immo suum patrem illic perdidit.
TH. Vera cantas? vana vellem! PH. patris amicus videlicet.
TH. Heu edepol patrem eum miserum prædicas! PH. nihil hoc quidem est,
Triginta minæ, præ quam alios dapsiles sumptus facit.
Perdidit patrem, unus istic servos est sacerrumus
Tranio; is vel Herculi conterere quæstum possiet.
Edepol me ejus patris miseret: qui cum istæc sciet
Facta ita, amburet misero ei corculum carbunculus.
TH. Siquidem istæc vera sunt. PH. quid merear, quamobrem mentiar?
Heus vos, ecquis hasce aperit? TH. quid istâc pultas, ubi nemo intus?
PH. Alio credo comisſatum abiſse; abeamus nunc jam.
TH. Puere,

58. *Destinatam Philolachem?*] Repositum id. Lego: *destinatam Philolachi:* antique, ut *Chremi. Destinata*, empta. *Destinare* enim est emptione facta arrhabonem dare; cæterum pretium in diem differre. *Ian. Gulielm.*

67. *Sacerrimus.*] Omnibus modis exsecrandus. Vid. 3. Æn. *Auri sacra fames.* Horat. 1. Sat. 3. *intestabilis & sacer esto.* Vide Macrob. lib. 3. 7. & Festum in *Sacer.* T.

68. *Is vel Herculi conterere, &c.*] Hyperbole. dicitur in hominem maxime prodigum. Herculi enim decimæ voventur, quas hic facete *quæstum* appellat. *Cas.*

70. *Amburet misero ei corculum carbunculus.*] Id est, mœrore conficietur & contabescet. *Lambinus.*

TH. Puere, jamne abis? libertas pænula est tergo tuo.
PH. Mihi, nisi herum metuam & curem, nihil est qui tergum tegam.

74. *Libertas pænula est tergo tuo.*] Jocus senis in puerum: quo significat, pænulam non habere. Libertas, inquit, pænula est, ô puer, tergo tuo: & cum liber non sis, pænula cares, qua tergum tuum tegas. cui puer respondet acutissime & facetissime: sibi metum domini, & curam officii esse loco pænulæ, qua tergum tegat: significans, sibi tectum & tutum à verberibus esse tergum non pænula, sed domini metu & cura. *Lambinus.*

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

THEUROPIDES, SIMO.

PEriì hercle, quid opus est verbis? ut verba audio,
Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui,
Sed etiam in terras solas, orasque ultimas.
Sum circumvectus, ita ubi nunc sim nescio.
Verum jam scibo: nam eccum, unde ædes filius
Meus emit. quid ais tu? SI. à foro incedo domum.
TH. Nunquid processit ad forum hodie novi?
SI. Etiam. TH. quid tandem? SI. vidi efferri mortuum.
TH. hem,
Novum! SI. unum vidi mortuum efferri foras:
Modo eum vixisse ajebant. TH. væ capiti tuo.
SI. Quid tu ut ociosus res novas requiritas?
TH. Quia hodie adveni peregre. SI. promisi foras,
Ad cœnam ne me tu te vocare censeas.
TH. Haud postulo edepol. SI. verum cras, nisi quis prius
Vocaverit me, vel apud te cœnavero.
TH. Ne istuc quidem edepol postulo, nisi quid magis
Es occupatus, operam mihi da. SI. maxume.
TH. Minas

8. *Efferri mortuum.*] Scilicet & funera ducta per forum, præcipue indictiva. *Dion. Halicarn.* lib. 4. Ant. Rom.

12. *Promisi foras.*] Quasi dicat: Ne spem tibi facias, à me ad cœnam te vocatum iri, ut solent peregre advenientes: quia ipse alio jam condixi, neque domi cœnabo. *Promisi foras*, vetus loquendi modus, præceptis Gram. ut videtur, repugnans. Sed non sine caussa ita dicitur: tunc enim motus intelligitur: valetque sermo ille, *promisi, me iturum foras.* Utitur hac forma in Men. 1. 2. Sticho, & alibi passim Plautus. *Victor.*

TH. Minas quadraginta accepisti, quas sciam, *Dissald.* fac sciam. A Philolachete.
A Philolachete. SI. nunquam nummum, quod sciam.
TH. Quid, à Tranione servo? SI. multo id minus.
TH. Quas arrhaboni tibi dedit? SI. quid somnias?
TH. Egone? at quidem tu, qui istoc te speras modo
Potesse dissimulando infectum hoc reddere.
SI. Quid autem? TH. quod me absente tecum hìc filius
Negotii gessit. SI. mecum ut ille hìc gesserit,
Dum tu hic abes, negotii? quidnam? aut quo die? *Lamb.* hinc abes.
TH. Minas tibi octoginta argenti debeo.
SI. Non mihi quidem hercle. verum, si debes, cedo.
Fides servanda est, ne ire inficias postules.
TH. Profecto non negabo debere, & dabo.
Tu cave quadraginta accepisse hinc ne neges.
SI. Quæso edepol huc me aspecta, & responde mihi.
Te velle uxorem ajebat tuo nato dare,
Ideo ædificare hoc velle ajebat in tuis.
TH. Hìc ædificare volui? SI. sic dixit mihi.
TH. Hei mihi, disperii! vocis non habeo satis.
Vicini, interii, perii! SI. nunquid Tranio *Grut.* vicine.
Turbavit? TH. immo exturbavit omnia.
Te ludificatus est & me hodie indignis modis.
SI. Quid tu ais? TH. hæc res sic est, ut narro tibi.
Te ludificatus & me hodie in perpetuum modum.
Nunc te obsecro, ut me bene juves, operamque des.
SI. Quid vis? TH. i mecum, obsecro, una simul.
SI. Fiat. TH. servorumque operam & lora mihi cedo.
SI. Sume.

25. *Mecum ut ille.*] Lege; *Mecum ut ille hic gesserit, dum tu hinc abes, negotii quidquam? At quo die?* Heinsius.

28. *Non mihi quid, &c.*] Ego sic conjicio:

Non memini quidem hercle, verum si debes, cedo.

Si debes, hoc est, quandoquidem debes. Si conjunctio indicativo juncta, rem magis indubitatam facit, inquit *Priscianus*. Dissald.

35. *Ædificare hoc.*] Forsan *hinc*, ut & versu sequenti. Ut innuat Simo; voluisse reformare ædes suas Theuropidem ad exemplum domus suæ; sicut supra præ se tulerat Tranio.

36. *Vocis non habeo satis.*] Ἀφασία μ' ἔχει, id quod accidit derepente perterritis. *Cam.*

SI. Sume. TH. eademque operâ hæc tibi narravero,
Quîs me exemplis hodie ille ludificatus eſt.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

TRANIO, THEUROPIDES.

QUI homo timidus erit in rebus dubiis, nauci non erit.
Atque equidem quid id eſſe dicam verbum nauci, neſcio.
Nam herus me poſtquam rus miſit, ut filium ſuum arceſſerem,
Abii illâ per angiportum ad hortum noſtrum clanculum:
Oſtium quod in angiportu eſt, horti patefeci fores;
Eaque eduxi omnem legionem, & mares & fœminas,
Poſtquam ex obſidione in tutum eduxi maniplares meos,
Capio conſilium, ut ſenatum congerronum convocem.
Quem cum convocavi, atque illi me è ſenatu ſegregant.
Ubi ego video rem vorti in meo foro, quantum poteſt,
Facio idem, quod plurimi alii, QUIBUS RES timida aut turbida eſt:
Pergunt turbare uſque ut ne quid poſſit conquieſcere.
Nam ſcio equidem nullo pacto jam eſſe poſse clam ſenem.
Sed quid hoc eſt quod foris concrepuit proxumâ viciniâ?
Herus meus hic quidem eſt, guſtare ego ejus ſermonem volo.
TH. Ilico, intra limen aſtate illic: ut, cum extemplo vocem,
Continuo exiliatis: manicas celeriter connectite.
Ego illum ante ædes præſtolabor ludificatorem meum:
Quojus ego hìc ludificabo corium, ſi vivo, probe.

TR. Res

1. NAuci non erit.] *Naucum* ſeu *nauci* alii dicebant eſſe id, quod in olea nucique intus eſt; alii omnium rerum putamen; alii, fabæ granum, quod hæreat in fabæ hilo; alii, nucis juglandis medium diſſepimentum; alii ex *ναὶ καὶ* οὐχὶ, contractum. *Feſtus.*

5. *Oſtium quod in angiportu.*] Hæc Syntaxis eſt: Patefeci fores horti, quod eſt oſtium in angiportu. Figurata Syntaxis: *fores, quod oſtium.* Horti fores erant oſtium in angiportu. *Acidal.*

9. *Atque illi me.*] Nullam ſibi moram adferunt, quin me ſegregent. *atque* pro ſtatim. *Palmer.*

10. *Rem forti in meo foro.*] Ubi ego video litem in meo foro agi, ita ut non poſſim recuſare, quo minus judicium accipiam & patiar, tum quantum fieri poteſt, facio idem, q. &c. Hoc eo referendum, quod jure civili extra ſuum forum nemo judicium accipere cogitur: in ſuo autem debet. Et actor Rei non Reus actoris forum ſequitur. *Lamb.*

19. *Ludificabo corium.*] Tergum flagris & loris variabo. *Lambin.*

21. *Captan-*

TR. Res palam eſt. nunc te videre melius eſt, quid agas, Tranio.

TH. Docte atque aſtute mihi captandum eſt cum illoc, ubi huc advenerit.

Non ego illi extemplo ita meum oſtendam ſenſum: mittam lineam.

Diſſimulabo me horum quicquam ſcire. TR. ô mortalem malum!

Alter hoc Athenis nemo doctior dici poteſt.

Verba dare illi non magis hodie quiſquam, quam lapidi, poteſt.

Aggrediar hominem: appellabo. TH. nunc ego ille huc veniat velim. *Acid.* nunc ego illum.

TR. Siquidem pol me quæris, aſſum præſens præſenti tibi.

TH. Euge Tranio, quid agitur? TR. veniunt ruri ruſtici.

Philolaches jam hîc aderit. TH. edepol mihi opportune advenit.

Noſtrum ego hunc vicinum opinor eſſe hominem audacem & malum.

TR. Quî dum? TH. qui negat noviſſe vos. TR. negat? TH. nec vos ſibi

Nummum unquam argenti dediſſe. TR. abi, ludis me, credo: haud negat.

TH. Quid jam? TR. ſcio, jocaris nunc tu: nam ille quidem haud negat.

TH. Immo edepol negat profecto: neque ſe has ædes Philolachi

Vendidiſſe. TR. eho, an negavit ſibi datum argentum, obſecro?

TH. Quin jusjurandum pollicitus eſt dare, ſi vellem, mihi:

Neque ſe haſce ædes vendidiſſe, neque ſi argentum datum.

Dixi

21. *Captandum eſt cum illoc.*] Cum Tranione. Inſolentius paullo *captare cum aliquo:* ſeq. tamen ſc. etiam dixit *cavere cum aliqua.* Actius: *Contra eſt eundum cautim & captandum mihi.* Acidalius. Sic *orare cum aliquo, queri cum aliquo, oſculari cum aliquo,* Plauto & aliis frequentia. *Gronov.*

22. *Mittam lineam.*] Tranionem captabo, ut piſcem, miſſa linea. Eſt autem hoc loco *linea,* illud linum, cujus extremo hamus annexus eſt. Seneca: *ſentit tremulos piſces.*

24. *Doctior, &c.*] Aſtutior, δεινότερος. irridet herum: & ſignificat, ei ſtolido facile eſſe verba dare.

 38. *Dixi*

Dixi ego istuc idem illi. TR. quid ait ? TH. servos pollicitus est dare
Suos mihi omnes quæstioni. TR. nugas nunquam edepol dabit.
TH. Dat profecto. TR. quin & illum in jus jube ire. TH. jam mane.
Experiar, ut opinor: certum est. TR. mihi hominem cedo.
TH. Quid si igitur ego arcessam homines? TR. factum jam esse oportuit:
Vel hominem jube ædes mancipio poscere. TH. immo hoc primum volo,
Quæstioni accipere servos. TR. faciundum edepol censeo. ego
Interim hanc aram occupabo. TH. quid ita ? TR. nullam rem sapis.
Ne enim illi huc confugere possint quæstioni quos dabit.
Hic ego tibi præsidebo, ne interbitat quæstio.
TH. Surge. TR. minime. TH. ne occupassis, obsecro, aram. TR. cur? TH. scies.
Quia id enim maxume volo, ut illi istoc confugiant: sine.
Tanto apud judicem hunc argenti condemnabo facilius.

TR. Quod

38. *Dixi ego istuc idem illi.*] Me jusjurandum ei daturum, ædes filium emisse, & argentum dedisse. Ita vulgatam lectionem interpretatur Lambinus. Sed ea haud dubie est corrupta. Neque tamen desunt versus aliquot, quod vult Acidalius. Aut fallor, aut scripsit Plautus,

Neque se hasce ædes vendidisse, neque sibi esse argentum datum.

Dixit. Nego istuc idem illi.] Cum jusjurandum dare polliceretur, diceretque se neque vendidisse ædes, neque argentum accepisse, ego negavi vera esse ista quæ diceret. Responsio Tranionis; *Quid ait?* id est, quid tum dixit, cum tu negares vera ea esse quæ dixerat? plane ita legi postulat. *Boxhornius.*

45. *Aram occupabo.*] Abripi, aut in jus vocari non possunt, qui ad aras & fana deorum confugiunt. Cic. pro domo sua. Pl. Rudent. act. 3. 2. Duo perfugia habebant servi, *Aram* & *Deprecatorem.* unde illud Ter. Heauton. act. 5. 2. *Nec tu aram tibi nec precatorem pararis.* De *Ara* habes exempla apud Comicos, & in Jure de servis ad statuas confugientibus: *Deprecatorum* mentio etiam in Phorm. ubi *precator* dicitur. Meminit & JC. de *Ædilitio edicto.* *Aræ* autem in Scena veræ & propriæ: dextra Baccho in Tragœdia, Apollini in Comœdia: sinistra ei vel deo, vel divo, vel heroi, vel civi, cui fiebant ludi, aut justa aut parentalia. In iis verbenæ imponebantur Apollini, ut est in Andr. Ter. act. 4. 4. Baccho hederæ. *Scalig.*

47. *Tibi præsidebo, ne interbitat quæstio*] In hac ara tibi ero quasi in præsidio collocatus, ne intereat quæstio. *Præsidere*, verbum est operantium in *Castro* proprium; in quo Plautus, more suo, ex ambiguo lusit. *I. Gul.*

54. *Nimio*

TR. Quod agis, id agas. quid tu porro vis ſerere negotium?
NESCIS TU QUAM meticuloſa res ſit ire ad judicem.
TH. Surge dum huc. eſt conſulere igitur quiddam quod tecum volo.
TR. Sic tamen hinc conſilium dedero. nimio plus ſapio ſedens.
Tum CONSILIA firmiora ſunt de divinis locis.
TH. Surge, ne nugare: aſpice dum contra me. TR. aſpexi. TH. vides?
TR. Video. huc ſi quis intercedat tertius, pereat fame.
TH. Quîdum? TR. quia nihil quæſti ſiet. mali hercle ambo ſumus.
TH. Perii! TR. quid tibi eſt? TH. dediſti verba. TR. quî tandem? TH. probe
Me emunxti. TR. vide ſis, ſatine recte? num mucci fluunt?
TH. Immo etiam cerebrum quoque omnem è capite emunxti meum.
Nam omnia malefacta voſtra repperi radicitus.
Non radicitus quidem hercle, verum etiam eradicitus.
Nunquam edepol hodie inultus deſtinaverim tibi.

Douz. me obſtinaverim, *id eſt, oſtenderim.*

Jam

54. *Nimio plus ſapio ſedens.*] *Romanus ſedendo vicet*, inquit ille: &, *Sedendo prudentiores efficimur.* Subeſt autem jocus ex ambiguo. Nam & qui aram occuparant, quique ad aram deos venerabantur, & precabantur, ſedebant: & qui de re aliqua conſultabant, ſedebant. Cujus rei cauſſa forte iſta eſt, quod Judex animo conſtante, & ſedato, & bene compoſito eſſe debet. Talis autem magis eſſe poteſt, cum etiam corpus eſt quietum. Quo & Plautus hic, ſed ludens reſpexit. *Polletus.*

55. *Tum conſilia firmiora ſunt de divinis locis.*] Quod apud Rom. plerumque Senatus haberetur in templis deorum, ut in æde Concordiæ, in templo Jovis Capitolini, Honoris, Pacis, &c. Tum reges in templis ſedentes ſuis civibus jura dabant; & item in templis legatos ad ſe miſſos audiebant. Virg. 7. & 1. Æn. *L.*

58. *Quia nihil quæſti ſiet.*] Quaſi dicat: Nos duo adeo probi ſumus fallaciarum artifices: ut ſi quis tertius ex fallaciis lucrum facere, & nobiſcum eundem quæſtum factitantibus certare velit, procul dubio frigeat ille fameque pereat. *Lambin.*

64. *Inultus deſtinaverim tibi.*] Scribendum auguror:

Nunquam ædepol id hodie inultus diſſignaveris, tibi
Iam jubebo ignem & ſarmenta, carnifex, circumdari.

Diſſignare aliquot facinus tritum antiquis. Jam ſic emendaverat Acidalius, ſed aliter interpunximus. Nec mutandum

Jam jubebo ignem & ſarmen, carnufex, circumdari.
TR. Ne faxis: nam elixus eſſe, quam aſſus, ſoleo ſuavior.
TH. Exempla edepol faciam ego in te. TR. quia placeo, exemplum expetis.
TH. Loquere, quojuſmodi reliqui, quom hinc abibam, filium?
TR. Cum pedibus, manibus, cum digitis, auribus, oculis, labris.
TH. Aliud te rogo. TR. aliud ergo nunc tibi reſpondeo.
Sed eccum tui gnati ſodalem video huc incedere
Callidamatem: illo præſente mecum agito, ſi quid voles.

dum *tibi* in *mihi*, ut ille faciebat. Sæpius in libris antiquis *deſtinare* ſcriptum offendi pro *deſignare* vel *diſſignare*. Salmaſius.

65. *Iam jubebo ignem, &c.*] Ab ara neminem licebat vi abripere. ut tamen arcerentur inde, admovebant ignem; atque ita non ab hominibus, ſed à deo, (Vulcano) amoveri credebantur. *Turn.* Neque igne tantum admoto, ſed & clauſis templis & tecto eorum ſublato identidem olim factum, ut perirent, qui ad aras & templa, ut aſyla, confugerant. Nobilis eſt Nepotis in Pauſania locus; *In ædem Minervæ, quæ Chalciœcus vocatur, Pauſanias confugit. Hinc ne exire poſſet, Ephori valvas ejus ædis obſtruxerunt, tectumque ſunt demoliti, quo facilius ſub dio interiret.* Ita aſyla fugientibus ad ea ſubinde erant exitio. *Boxh. Et ſarmenta carnufex.*] Acad. *Iam jube ignem & ſarmen carnifex.* Quod cum mirarer, recurro ad excerpta Mſſ. Codicum Camerariorum, quæ mihi legavit Pareus. In quibus invenio totidem verbis: V. C. *ſarmen.* Dec. *Sarnem.* Ed. pr. Ven. *carnem.* Sic ibi. Gruterus tranſſiluit. Sed profecto ſcribendum: *Iam jubebo ignem & ſarmen, carmifex, circumdari.* *Sarpo* (unde *ſarpta vineta* apud Feſtum, & *Sarpuntur vineæ*) *ſarpimen*, *ſarpimentum*, contractius *ſarmen* & *ſarmentum.* Itaque *ſarmen* & *ſarmentum* eadem res, ut *vimen* & *vimentum.* Atque ut verſus conſtet, memineris poſtremam in *jubebo* non coaleſcere cum prima ſyllaba vocis ſequentis: quaſi eſſet: *Iam jubebo ignem & ſarmen:* & eſt trochaicus perfectiſſimus. Neque enim dubitandum, quin ſcripſerit *jubebo* Plautus, etſi ſcripti, *jubeo*, *jubo*, *jube.* Verſu præcedenti veniebat in mentem: *Nuſquam ædepol hodie inultus declinaveris.* Quia ſedebat in ara, nuſquam inquit, inde veſtigio te moveris, quin plectare: & ſcio, qui excitem te: jubebo enim tibi *tedaſque & fragmina*, ut Ovidius loquitur lib. 8. vel, ut noſter, *ignem & ſarmen circumdari.* Gronov.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

CALLIDAMATES, THEUROPIDES, TRANIO.

UBI ſomnum ſepelivi omnem, atque obdormivi crapulam,
Philolaches veniſſe mihi ſuum peregre huc patrem,

Quo-

Quoque modo hominem advenientem ſervos ludificatus ſiet,
Ait: ſeſe metuere in conſpectum illius occedere.
Nunc ego de ſodalitate ſolus ſum orator datus,
Qui à patre ejus conciliarem pacem, atque eccum optume.
Jubeo te ſalvere: & ſalvus cum advenis, Theuropides,
Peregre, gaudeo. hîc apud nos hodie cœnes. TH. ſic talem, Schopp. ſic faces.
Callidamate, Dei te ament, de cœna facio gratiam.
CA. Quin venis? TR. promitte: ego ibo pro te, ſi tibi non libet.
TH. Verbero, etiam irrides? TR. quian' mé pro te ire ad cœnam autumo? Piſt. quine me.
TH. Non enim ibis. ego ferare faxo, ut meruiſti, in crucem.
CA. Age mitte iſta, & ito ad me ad cœnam. TR. dic venturum. quid taces?
CA. Sed tu iſtuc quid confugiſti in aram inſcitiſſumus?
TR. Adveniens perterruit me. loquere nunc, quid fecerim:
Nunc utriuſque deſceptator eccum adeſt, age diſputa.
TH. Filium corrupiſse ajo te meum. TR. auſculta modo.
Fateor peccaviſse, amicam liberaſse, abſente te:
Fœnori argentum ſumpſiſse, id eſse abſumptum prædico.
Nunquid aliud fecit, niſi quod faciunt ſummis gnati generibus?
TH. Hercle mihi tecum cavendum eſt: nimis quam es orator catus. Schopp. nimis tui' es, &c.
CA. Sine me dum iſtuc judicare: ſurge, ego iſtic aſsedero.
TH. Maxume, accipito hanc ad te litem. TR. enim iſtic captio eſt.
Fac, ego ne metuam igitur, & ut tu meam timeas vicem.
TH. Jam minoris omnia facio, præ quam quibus modis

Me

9. DE *cœna facio gratiam.*] V. N. Menæchm. act. 2.

22. *Surge, ego iſtic aſſedero.*] Orator ſurgit: Judex conſidet. unde dictæ ſunt in Jure, *ſeſſiones judicum.* Orator ſtat, ad majorem prophaſin actionis & pronunciationis. *Polet.*

25. *Iam minoris, &c.*] Non tanti facio damnum, quam dedecus. *Gruterus.*

Me ludificatus est. TR. bene hercle factum, & factum gaudeo.

SAPERE ISTAC ætate oportet, qui sunt capite candido.

TR. Quid ego nunc faciam, si amicus Demipho, aut Philonides?

TR. Dicito iis, quo pacto tuus te servos ludificaverit:
Optumas frustrationes dederis in Comœdiis.

CA. Tace parumper: sine vicissim me loqui: ausculta. TR. licet.

CA. Omnium primum sodalem me esse scis gnato tuo.
Is adiit me; nam illum prodire pudet in conspectum tuum,
Propterea quæ fecit, quia te scire scit. nunc te obsecro,
Stultitiæ adolescentiæque ejus ignoscas, tuus est.
Scis solere illanc ætatem tali ludo ludere.
Quicquid fecit, nobiscum una fecit, nos deliquimus.
Fœnus, sortem, sumptumque omnem quî amica est, omnia
Nos dabimus, nos conferemus, nostro sumptu non tuo.

TH. Non potuit venire orator magis ad me impetrabilis,
Quam tu, neque illi sum iratus, neque quicquam succenseo.
Immo me præsente amato, bibito, facito quod lubet,
Si hoc pudet, fecisse sumptum; supplicii habeo satis.

CA. Dispudet. TR. *dat* istam veniam, quid me fiet nunc jam?

TH. Verbe-

26. *Bene hercle factum, & factum gaudeo.*] Hoc antiqui moris erat, tum, quando non pœnitere se facti dicerent, sed voluptatem ex eo capere: *Gaudeo factum, si quid tibi feci quod placet.* Palm.

40. *Impetrabilis.*] Πιθανώτερος: qui facile, quod vult impetrat. Sic *suasibilis vox*, ἐνεργητικῶς, persuadere efficax. *Delenifica & suada facundia* appellatur *Symmacho* lib. 3. Ep. 6. Sic *Terent.* Phorm. 1, 4. *Caussam vincibilem* dixit, quæ facile vincat; interprete *Donato.*

43. *Si hoc pudet fecisse.*] Pudor antiquis sæpe pro pœna. Pudor autem erat in culpæ confessione. Si quis alius huc maxime facit elegans ille Taciti locus: *Vistilia, prætoria familia genita, licentiam stupri apud ædiles vulgaverat; more inter veteres recepto, qui satis pœnarum adversum impudicas in ipsa professione flagitii credebant.* Hæc ejus verba sunt, his Plautinis simillima, extremo lib. 2. Annal. *Boxhorn.*

44. *Dispudet.* TR. *dat istam.*] Sane omnibus codicibus ignotum est τὸ *dat*, inventum Acidalio: sed non potest sententia melius expleri. Nisi malis: CA. *dispudet, da istam veniam.* TR. *quid me.* Sic Casina, 2, 8. 34. omnes omnino scripti.

TH. Verberibus cædere, lutum, pendens. TR. tamen etsi pudet?
TH. Interimam hercle, ego, si vivo. CA. fac istam cunctam gratiam:
Tranioni remitte quæso hanc noxiam caussa meâ.
TH. Aliud quidvis impetrari à me facilius perferam,
Quam ut non ego istum pro suis factis pessumis pessum premam.
CA. Mitte quæso istunc. TH. hem, viden' ut restat furcifer?
CA. Tranio quiesce, si sapis. TH. tu quiesce hanc rem modo
Petere: ego illum verberibus, ut sit quietus, subegero.
CA. Nihil opus est profecto: age jam, sine te exorarier.
TH. Nolo ores. CA. quæso hercle. TH. nolo, inquam, ores. CA. nequicquam nevis.
Hanc modo unam noxiam; unam, quæso, fac caussa meâ.
TR. Quid

Grut. TR. mitte quæso sis tu me. TH. viden' &c.

scripti. *Bona multa faciam uxorem.* Ubi requiritur latens in similibus literis τὸ *clam.* Est etiam phrasis Plauti, *dare alii quam veniam*, pro dare alicui veniam. Sic Casina 5. 4. 25. *Censeo ecastor veniam hanc dandam.* Sic enim scripti: ubi vulgo addiderunt *huic.* At est, qui mirifice turbet totum hunc locum, & tamen de commentis suis vetet dubitari. Facit primum: *supplicii jam habeo satis.* Quid opus illo *jam?* deinde: *ista venia quid mi fiet nunc jam?* sed quid est, *ista venia?* aut quis ita locutus? Demus tamen intelligi posse, *data* vel. impetrata, cur *mi?* An non hoc est fateri ignorantiam illius veteribus frequentissimi: *quid me fiat?* denique *Tamen si me pudet?* qua parte melius est quam *tamen etsi me pudet*? Gronovius.

46. *Fac istam cunctam gratiam.*] Nec bene *conjunctam*, sed pessime, *Fac isti mecum istam gratiam* corrigitur. Elegantissima autem vetus lectio: nec male interpretantur integram & plenam. *Cunctus* est universus. Ut autem *data hæc venia*, *data ista venia.* est huic & isti data venia, ita *facta cuncta gratia*, est facta cunctis vel universis, qui peccassent: Florus l. 4. c. 12. *Sic ubique cuncta & continua totius generis humani aut pax fuit aut pactio.* Ubi Freinshemius *certa*: ego si quid mutandum esset, *una* mallem: sed defendit vulgatam hic Plauti locus. *Gronov.*

49. *Pessum premam.*] *Pessum ire*, perire est: ut *pessum dare*, perdere. & in eadem significatione, *pessum premere*: ducta tralatione à re maritima. Glossarium: *Pessundat*: βυθίζει, καταποντίζει, & alterum: καταβυθίζω, *demergo, pessundo.* J. Gul.

50. *Restat.*] Remanet: residet in ara, exponit Lambinus: minus recte. Significat enim gestum servi magnifice & confidenter adstantis, in contemptum Senis. Ideo monet eum Callidamates, ut quiescat, hoc est, modestior sit, & Senem irritare desinat. Quod certe ad sedentem in ara dicere opus non fuisset. Quid? quod ab ara jam surrexerat Tranio ad illa verba Callidamatis: *Surge: ego istic adsedero.* Pistoris.

TR. Quid gravaris? quasi non cras jam commeream aliam noxiam:
Ibi utrumque, & hoc & illud, poteris ulcisci probe.
CA. Sine te exorem. TH. age abi, abi impune. hem huic habeto gratiam.
Spectatores, Fabula hæc est acta: vos plausum date.

FINIS MOSTELLARIÆ.

M. ACCI PLAUTI
MENÆCHMEI.

DRAMATIS PERSONÆ.

PENICULUS, *parasitus.*
MENÆCHMUS, *surreptus.*
EROTIUM, *meretrix.*
CYLINDRUS, *coquus.*
MENÆCHMUS, *Sosicles.*
MESSENIO, *servos.*
MULIER, *uxor.*
SERVOS *alius.*
ANCILLA.
SENEX.
MEDICUS.
LORARII.

ARGUMENTUM, ut quibusdam videtur, PRISCIANI.

Mercator Siculus, cui erant gemini filii,
Ei, surrepto altero, mors obtigit.
Nomen surreptitii illi indit qui domi est
Avus paternus, facit Menæchmum Sosiclem.
Et is germanum, postquam adolevit, quæritat
Circum omnes oras. post Epidamnum devenit:
Hic fuerat auctus illi surreptitius. Mss. *avitus*; Ad. *alitus*. Par. *altus*.
Menæchmum civem credunt omnes advenam:
Eumque appellant, meretrix, uxor, & socer.
Ii se cognoscunt fratres postremo invicem.

ALIUD ARGUMENTUM CAMERARII.

Hujus argumentum Fabulæ venustum est, & varietate quadam delectabile, quæ de similitudine nascitur geminorum fratrum. Nam Syracusanus quidam, cum ex sua uxore geminos suscepisset liberos, inter se simillimos; & unum ex his abductum secum ad mercatum amisisset: alter non desistendum putavit, dum requisitum illum inveniret. Venit tandem *Epidamnum*, quæ Illyriæ urbs *Dyrrachium* à Rom. appellata fuit. ibi & ab amica, & uxore, & socero fratris appellatur, quasi ille ipse esset. Tandem post multiplices ludificationes, & nonnullas turbas, agnoscitur uterque à servo: & re palam facta servus libertate donatur.

PRO-

PROLOGUS.

SAlutem primum jam à principio propitiam
Mihi, atque vobis, ſpectatores, nuncio
Apporto vobis Plautum linguâ, non manu:
Quæſo ut benignis accipiatis auribus:
Nunc argumentum accipite, atque animum advortite.
Quam potero in verba conferam pauciſſuma.
Atque hoc Poëtæ faciunt in Comœdiis.
Omneis res geſtas eſſe Athenis autumant,
Quo illud vobis Græcum videatur magis:
Ego nuſquam dicam, niſi ubi factum dicitur.
Atque adeo hoc argumentum Græciſsat, tamen
Non Atticiſsat, verum Siciliciſſitat.
Huic argumento antelogium quidem hoc fuit. *Douz.* fua
Nunc argumentum vobis demenſum dabo,
Non modio, neque trimodio, verum ipſo horreo,
Tantum ad narrandum argumentum adeſt benignitas. *Muret.* tant
Mercator quidam fuit Syracuſis ſenex,

E

8. OMnes res geſtas Athenis autumant.] Interdum tamen fingitur ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος eſſe non Athenis Atticis, ſed in alia urbe Græciæ. *Caſaub.*

11. *Hoc argumentum Græciſſat, &c.*] Quaſi dicat hoc argumentum Græcum ſermonem imitatur; non tamen Atticum, ſed Siculum. Siciliam autem eo ſermone olim uſam, qui neque plane Græcus, neque plane Latinus, ſed quaſi cinnus quidam ex utroque miſtus eſſet, è Cicerone & Aſconio intelligi poteſt. Immo *trilingues Siculos* appellat Apul. lib. 11. quod Græce, Latine & Sicule loquerentur. *Muret.* Latina & Germana loci hujus interpretatio hæc eſt: *Argumentum* hujus fabulæ *Græciſſat* quidem, (in Siciliam enim plurimi olim Corinthiorum, Achivorum & Dorienſium confluxerant) non tamen Atticiſſat, ſed *Siciliciſſitat*, hoc eſt, meros Siculos (ii Menæchmi potiſſimum ſunt) repræſentat. Eſt autem τὸ *Siciliciſſitat*, ſpeciei ut loquuntur, frequentativæ. Ut enim a *Italia* dicimus *Italus* & *Italicus*; ab *Ætolia*, *Ætolus* & *Ætolicus*: à *Gætulia Gætulus* & *Gætulicus*; ab aliis alia: ſic *Sicilia* fit non ſolum *Sicilus*, ſive *Siculus* ſed etiam, ut hoc loco, *Sicilicus*. Itaqu à *Siculo* fit *Siciliſſo*: à *Sicilicus* autem *Siciliciſſo*: & tandem *Siciliciſſito*, frequentatativum. *Siber.*

15. *Verum ipſo horreo.*] Ait ſe not parce aut reſtricte, ſed copioſe & abundanter Argumentum fabulæ narraturum. Cic. lib. 6. epiſt. 1. ad Atticum *Sic illa jam habent pleno modio verborum honorem, &c.*

16. *Tantum ad narrandum argumentum.*] Ita Mſſ. Cam. Talis forma, Epid. act. 2. 2. *nihil in ea re captio eſt.* Pſeud. act. 1. 5. *Cum apud te parum ſtet fides.* Similis conſtructio illi Terent. Eun. act. 1. 5. *mihi parum habeat fidem.* V. N. Bacchid. act. 3. 6. *Gruter.*

46. Flagi-

Ei ſunt nati filii gemini duo,
Ita formâ ſimili pueri, uti mater ſua
Non internoſſe poſſet, quæ mammam dabat;
Neque adeo mater ipſa, quæ illos pepererat:
Ut quidem ille dixit mihi, qui pueros viderat.
Ego illos non vidi, ne quis voſtrûm cenſeat.
Poſtquam jam pueri ſeptuennes ſunt, pater
Oneravit navem magnam multis mercibus.
Imponit alterum geminum in navem pater,
Tarentum avexit ſecum ad mercatum ſimul:
Illum reliquit alterum apud matrem domi.
Tarenti ludi forte erant, quom illuc venit:
Mortales multi, ut ad ludos, convenerant.
Puer aberravit inter homines à patre.
Epidamnienſis quidem ibi mercator fuit:
Is puerum tollit, avehitque Epidamnium. *Acid.* in Epidamnumque avehit,
Pater ejus autem, poſtquam puerum perdidit,
Animum deſpondit, eâque is ægritudine
Paucis diebus poſt Tarenti emortuu' ſt.
Poſtquam Syracuſas de re ea nuncius redit
Ad avom puerorum, puerum ſubreptum alterum,
Patremque pueri Tarenti eſſe emortuum,
Immutat nomen avos huic gemino alteri:
Ita illum dilexit, qui ſubreptus eſt, alterum,
Illius nomen indit illi, qui domi eſt:
Menæchmo idem quod alteri nomen fuit,
Et ipſus eodem avos eſt vocatus nomine:
Propterea illius nomen memini facilius,
Quia illum clamore vidi flagitarier.
Ne mox erretis, jam nunc prædico prius.
Idem eſt ambobus nomen geminis fratribus.
Nunc in Epidamnum pedibus redeundum eſt mihi.
Ut hanc rem vobis examuſſim diſputem.
Si quis quid voſtrum Epidamnum curari ſibi

Velit,

46. *Flagitarier.*] Per præcones proclamari: ut *Gyton* ille, apud Petron. *Douz.*

49. *Pedibus redeundum eſt mihi.*] Alludit ad pedes carminum. *T.*

54. *Niſi*

Velit, is audacter imperato & dicito:
Sed ita, ut det, unde curari id possit sibi.
Nam nisi qui argentum dederit, nugas egerit.
Quî dederit; magis majores nugas egerit:
Verum illuc redeo, unde abii, atque uno asto in loco.
Epidamniensis ille, quem dudum dixeram,
Geminum illum puerum qui surripuit alterum;
Ei liberorum, nisi divitiæ, nihil erat;
Adoptat illum puerum surreptitium
Sibi filium, eique uxorem dotatam dedit:
Eumque hæredem fecit, quam ipse obiit diem.

Nam

54. *Nisi qui argentum.*] Notant hic, qui velit aliquid Epidamni curari, nisi argentum dederit, nugas acturum. Intelligo: sed quare? Nihil enim Epidamni potest sine pecunia curari. Hoc non intelligo: neque veram causam puto: sed quia tabellarii non sunt in opera gratuita. Jocatur autem de se quasi pedibus redituro Epidamnum, quo non nisi orationem convertit. At sequenti versu, qui dederit, majores ait nugas acturum. Apparet id quidem vel cæco. Sed cur hoc? Damnum enim tantum apud Epidamnios potest curari: & ad id mali ominis nomen venustissime alluditur. Hoc vero ineptum & insanum. Jam enim de se loquitur, ut non ituro: neque aliud vult quam frustra futurum, & perditurum nummos. Itaque iisdem verbis utitur in Pœn. prologo vers. 80. ubi fingit se reverti Carthaginem. *Gronovius.*

55. *Magis majores, &c.*] Quia mihi tam stulte pecuniam dederit nihil suæ rei curaturo. Est autem Hellenismus: quo utitur & Prol. Pœnuli: item Virg. in Culice:

Qui magis aptato queat esse beatior ævo? Aristoph. ad verbum, τίς γὰρ γένοιτο μᾶλλον ὀλβιώτερος.

57. *Epidamniensis ille.*] Nota, hunc rectum casum non habere, quo referatur. Sed hoc est Comicum. hæc enim negligentiæ imitatur sermonem quotidianum, quo maxime Comœdia utitur. Licet tamen dicere referri posse ad verbum *Adoptat*, quod versu 4. sequitur: & versum, *Ei liberorum*, & κατὰ παρένθεσιν legi. *Lambinus.*

59. *Liberorum nisi divitiæ.*] Non debebat quidem insolentiæ arguere ho[c] Lambinus: sed nec verum est alludi, a[d] verbum *parere*, cujus usus est & cum d[e] liberis & de divitiis agitur. Quis no[n] miretur acumen? Nimirum non videbat τὸ *Nisi* hic poni pro *Sed*, ut sæp[e] huic nostro, Ciceroni, Livio, aliis. Perinde est igitur, quasi dixisset: ei nihil erat liberorum, sed divitiæ. Liviu[s] lib. 24. *apparebatque non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Noster Persa 1. 3 *Nihil sunt crudæ, nisi quas madidas gluttias.* Rud. 4. 2. *neque piscium unciam hodie pondo cepi, nisi hoc quod fero in rete.* Gronovius.

62. *Quam ipse obiit diem.*] Nihil hi[c] includendum parenthesi, neque legendum, *qua ipse obiit die.* Qui enim potissimum venit ei in mentem, ut quo di[e] testamentum fecerit, rus peteret, & in torrente periret? Quasi non solerent veteres in longinquos casus testamenta habere parata, & prout eorum mutarentur fortunæ atque amici, sæpe mutare? Non est dubitandum, quin vere Acidalius & Gruterus: *quom ipse obiit diem.* Præsertim cum eodem modo in Pœnulo: *Et is me hæredem fecit, cum obiit ipse diem.* Successorem bonorum ac nominis reliquit, cum ipse mortuus est. *Gronov.*

63. Plu-

Nam rus ut ibat forte ut multum pluverat, *Mss.* pluerat,
Ingressus fluvium rapidum ab urbe haud longule,
Rapidus raptori pueri subduxit pedes,
Abstraxitque hominem in maxumam malam crucem.
Illi divitiæ evenêrunt maxumæ.
Is illic habitat geminus surrepticius.
Nunc ille geminus, qui Syracusis habet,
Hodie in Epidamnum venit cum servo suo
Hunc quæritatum geminum germanum suum.
Hæc urbs Epidamnus est, dum hæc agitur Fabula:
Quando alia agetur, aliud fiet oppidum:
Sicut familiæ quoque solent mutarier:
Modo enim idem fit leno, modo adolescens, modo senex. *Mss.* Modo nica ditat, *unde Grut.* modo hic agitat leno.
Pauper, mendicus, rex, parasitus, ariolus.

63. *Pluverat.*] A *pluveo*: ut *annuvit* apud Enn. ab *annuveo.* Scaliger.

65. *Rapidus raptori.*] Fluvius imbribus auctus submovit pedes mercatori illi, qui puerum Menæchmum surripuerat.

66. *In maxumam malam crucem.*] *Crux* hoc loco non in adstricta illa significatione pro gabalo: βασάνῳ & patibulo accipitur: sed in laxa, pro omni angore, cruciatu atque exitio: ut hic pro homine aquis merso. *Lips.*

74. *Sicut familiæ.*] Videntur *familiæ* etiam *histrionum* fuisse, *ut gladiatorum.* Cujus rei an exemplum alibi quam hic exstet, ignoro. *Douz.*

ACTUS PRIMI SCENA PRIMA.

PENICULUS.

JUventus nomen fecit Peniculo mihi,
Ideo quia mensam, quando edo, detergeo.
Homines capteivos qui catenis vinciunt,
Et qui fugitivis servis indunt compedes,
Nimis stulte faciunt, meâ quidem sententiâ.

Nam

1. *JUventus nomen fecit Peniculo mihi.*] Ut servis conditione Parasiti proximi sunt, ita in eorum quoque moribus lepide ubique & copiose exprimendis, Plautus urbanam suam rusticitatem ingenii varietate amœnitateque temperavit. *Turneb.* Ad excutiendum pulverem nos magis utimur vulpinis caudis, veteres etiam bubulis, quin & peniculos ad extergendas mensas bubulos fuisse credo, immo & pistorios. unde *peniculamentum* pro cauda Arnob. dixit. Et non solum ad peniculorum, sed & ad muscariorum quoque usum caudis bubulis utebantur. Et quemadmodum Plautus Parasito, quod mensas extergeret, nomen indidit *Peniculo*: ita etiam Theopompus Comicus anum, quæ lances lingendo detergebat, σπογγὸν λεκάνης, καὶ πτερὸν λοπαστῆς vocavit. *Scalig.*

Namque HOMINI MISERO ſi ad malum accidit malum,
Major lubido eſt fugere & facere nequiter.
Nam ſe ex catenis eximunt aliquo modo.
Tum compediti januam limâ proterunt,
Aut lapide excutiunt clavum: nugæ ſunt eæ.
Quem tu aſſervare recte, ne aufugiat, voles,
Eſcâ atque potione vinciri decet.
Apud menſam plenam homini roſtrum deliges.
Dum tu illi, quod edat & quod potet, præbeas,
Suo arbitratu & affatim cotidie,
Nunquam edepol fugiet, tametſi capital fecerit.
Facile aſſervabis, dum eo vinclo vincies.
Ita iſtæc NIMIS LENTA vincla ſunt eſcaria;
Quam magis extendas, tanto aſtringunt arctius.
Nam ego ad Menæchmum nunc eo, quo jam diu
Sum judicatus, ultro eo ut me vinciat.
Nam illic homo homines non alit, verum educat
Recreatque: nullus melius medicinam facit.

Ita

6. *Ad malum accidit malum.*] Si ad malum culpæ homini accedat malum pœnæ. Pœna enim eſt malum paſſionis propter malum actionis, ut in Scholis loquuntur. *Boxhorn.*

9. *Ianuam lima, &c.*] Ego malim legere è Mſſ. Cam. item Excerptis Pall. *Tum compediti anum lima præterunt.* nam vet. codex Nonii ante annos c. Venetiis excuſus diſerte ſuggerit, *anum*. Grut. Ita omnino ſcribendum, ut & habent vetuſtiſſimi Codices. *Anus* vinculum eſt quo pedes vincti. Ex eo diminutum *annulus*, vel *anulus*, ut veteres libri ſcribunt. Inde in veteribus gloſſis, *anatus* exponitut δακτυλιοφόρος, συμποδισθείς. Apud Apulejum quoque *anati* ſunt compedes. *Salmaſ.*

20. *Nam ego ad Menæchmum.*] Qui monuerint interpretes, Mſſ. habere: *Meum hunc eo ad Menæchmum*: ipſi viderint: ego nuſquam reperi. Monuerat Gruterus eſſe in Mſſ, *Men. hunc eo:* quo nihil aliud volebat, quam *Hunc* eſſe ibi ἀντὶ τοῦ *Nunc.* In ſpongiam igitur incumbat conjectura: *Meum hinc eo ad Menæchmum nunc ego, quoi jam diu.* Hoc eſt turbare verſus, non reſtituere. Nec eſt neceſſe τὸ *quoi. Quo ſum judicatus,* ut in Aulularia? *Quo illæ nubent divites?* id eſt, in quam domum. Sticho I. 2. *Si manere hic ſeſe malint quam alio nubere.* Et ſequenti: *nam quo dediſti nuptum abire, nolumus.* Gronovius.

22. *Non alit, &c.*] Nonius, qui hunc locum teſtem laudat: *Alere eſt victu cultuque temporali vitam ſuſtentare: Educare, ad ſatietatem perpetuam educere. Recreare,* verbum Lucretianum: quo ita hic Plaut. utitur, ut ſignificet, plus etiam eſſe *Recreare* quam *alere.* Rittershuſius.

23. *Nullus melius medicinam facit.*] Nullus eſt medicus, qui præſentiorem medicinam ægris faciat ſuis, quam gutturi ventrique meo famelico Menæchmus. *Douz. Medicinam facit.*] *Medicina*

non

Ita est adolescens ipsus escæ maxumæ,
Cerealeis cœnas dat, ita mensas extruit: *Grut.* datitat ita.
Tantas struices concinnat patinarias;
Standum est in lecto, si quid de summo petas. *Lipf.* de summa petas, *sc. patina.*
Sed mihi intervallum jam hos dies multos fuit:
Domi domitus fui usque cum caris meis.
Nam neque edo neque emo, nisi quod est carissumum.
Id quoque jam cari qui instruuntur, deserunt.

Nunc

non hic est ars coquinaria, vel culinaria. ut argutantur: sed continuat lusum, quem inceperat in verbo *Recreare*. Id dicitur de illis, qui ex morbo refoventur. Cicero post reditum ad Quirites: *qui è gravi morbo recreati sunt.* l. 2. de inventione: *Ille autem leviter saucius facile est ex vulnere recreatus.* Quia igitur hoc præstat medicina, ideo quem dixerat *recreare*, eum subjicit optime *medicinam facere.* Est autem & medicinæ pars διαιτητική, unde & *nutrire* medici dicuntur, ut ad Livium notamus. *Gron.*

24. *Ipsus escæ maxumæ.*] Non ajunt esse parasiti laudare eum, qui multum ipse edit, sed qui multum præbet convivis. At ô bone, qui multum ipse edit, is etiam multum præbet convivis. Pro suo enim ore de aliis judicat, & quum sibi multum instruit, non potest facere, quin multæ sint inde reliquiæ. Suetonius Galba: *Cibi plurimi traditur, quem tempore hiberno etiam ante lucem capere consueverat: inter cœnam vero usque adeo abundanter, ut congestas super manus reliquias circumferri juberet, spargique ad pedes stantibus.* Corrigunt tamen: *ita est adolescens; ipsus escæ maximæ Cereales cœnas dat.* Ego vero multo melius dici puto adolescentem *escæ maximæ*, Cereales cœnas dantem, quam *Cerealem cœnam escæ maximæ:* non est enim Cerealis, nisi sit abundans. *Gronov.*

26. *Tantas struices concinnat patinarias.*] *Struices* ait Festus, hunc locum citans, *antiqui dicebant omnium rerum exstructiones:* ita Livius, *Struices saxeas.* Nævius etiam, teste Servio dixit, *Struix malorum.* *Struere* enim pro adjicere, augere utebantur. Unde *industrios* quoque dicebant, à *struo.* & *struix* alias est *strues* σωρός. Quin & Cocum hinc *Structorem* vocant. Juv. Sat. 7.

—— *Qui fercula docte*
Componat.

Ad quod Comment. *Structura, ut cocus.* Sibre.

29. *Cum caris meis.*] Eadem allusio apud Lucretium, lib. 5. *Si quos ante domi domitos satis esse putabant.* Quod ad *caros* attinet, alludit sane ad liberos qui absolute *cari* tum dicebantur, ut jam notatum viris doctis. Sed Parasitus alios à se *caros* vocari, sibique adeo alios caros esse quam liberos, qui sic vulgo appellarentur ab iis qui liberos habebant, significat; simulque interpretatur quinam illi cari essent, cum quibus domi domitus fuerat:

Nam neque edo, inquit, *neque emo, nisi*
quod est carissimum.

Ergo *carorum* nomine non liberos se intelligere significavit, ut vulgo dicerentur, sed cibos; quos ideo *caros suos* appellabat, quia nullos emeret aut ederet nisi qui essent carissimi. In sequenti versu legendum:

I quoque jam cari qui instruuntur, dese-
runt.

I pro *ii*, ex quo *id* factum est. Sed hi quoque cari qui instruantur mî desunt. Ut liberi qui cari sunt parentum suorum, eos plerumque deserunt, ita mei cari me jam deserunt, dum pecuniam scilicet non habeo qui *instruantur:* Instrui cibos & dapes Latine dici notius est, quam ut pluribus doceri debeat. De aliis caris hic non intelligi debere certus sum. *Salmas.*

Nunc ad eum inviso. sed aperitur ostium.
Menæchmum eccum ipsum video, progreditur foras.

ACTUS PRIMI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS, PENICULUS.

NI mala, ni stulta sis, ni indomita imposque animi,
Quod viro esse odio videas, tute tibi odio habeas.
Præter hac si mihi tale post hunc diem
Faxis, faxo foris vidua visas patrem.
Nam quoties foras ire volo, me retines, revocas;
Rogitas quo ego eam, quam rem agam, quid negotii geram,
Quid petam, quid feram, quid foris egerim.
Portitorem domum duxi. ita omnem mihi
Rem necesse loqui est quicquid egi atque ago.
Nimium ego te habui delicatam.
Nunc adeo, ut facturus, dicam. quando ego tibi ancillas, penum,
Lanam, aurum, vestem, purpuram bene præbeo: nec quicquam eges:
Malo cavebis, si sapis: virum observare desines.
Atque adeo, ne me nequicquam serves, ob eam industriam
Hodie ducam scortum, atque ad cœnam aliquo condicam foras.
PE. Illic homo se uxori simulat malè loqui, loquitur mihi.
Nam si foris cœnat, profecto me, haud uxorem, ulciscitur.
ME. Evax, jurgio hercle tandem uxorem abegi ab janua.
Ubi amatores sunt mariti? dona quid cessant mihi
Conferre omnes, congratulantes, quia pugnavi fortiter?

Grut. jam ob industriam, *id est, data opera.*

Diff. alter: qui pugnavi fortiter.

Hanc

8. *Portitorem domum duxi.*] *Portitorem* vocat uxorem suam, hoc est, sciscitatricem. *Nam portiores*, inquit Nonius, *dicuntur telonarii, qui portum obsidentes, omnia sciscitarentur, ut ex eo vectigal acciperent.* Diffald.

12. *Aurum.*] Quo ad texendum utebantur nobiles matronæ. *Barthius.*

18. *Evax.*] Exultantis interjectio. ab *Evoe*, quæ bacchantium vox est, εὐοῖ. unde *Evan* Liberi patris cognomen.

23. *Meo*

Hanc modo uxori intus pallam ſurripui, ad ſcortum fero.
Sic hoc decet dari facete verba cuſtodi catæ. *Ald. sic decet*
Hoc facinus pulchrum eſt, hoc probum eſt, hoc lepidum, hoc factum eſt fabre.
Meo malo à malâ abſtuli: hoc ad damnum deferetur.
Averti prædam ab hoſtibus, noſtrûm ſalute ſociûm.
PE. Heus adoleſcens, ecqua in iſtac pars ineſt præmii mihi?
ME. Perii, in inſidias deveni! PE. immo in præſidium. ne time.
ME. Quis homo eſt? PE. egó ſum. ME. ô mea commoditas, ô mea opportunitas,
Salve. PE. ſalve. ME. quid ais? PE. teneo dextera Genium meum.
ME. Non potuiſti magis per tempus mihi advenire, quam advenis.
PE. Ita ego ſoleo: commoditatis omneis articulos ſcio.
ME. Vin' tu facinus luculentum inſpicere? PE. quis id coxit coquus?
Jam ſciam, ſi quid titubatum eſt, ubi reliquias videro.
ME. Dic mihi, numquà tu vidiſti tabulam pictam in pariete, *Mſ. alt. nunquam.*

Ubi

23. *Meo malo.*] Lambinus interpretatur *damno*, Acidalius *periculo*: ego furaci ac fallaci ingenio. *Dissald.* *Ad damnum deferetur.*] Nihil mutandum. *Ad damnum deferri*, ad perditionem. Inde *damnoſus* prodigus, qui profundit ac perdit bona ſua, ὁ δαπανηρός. *Salmaſ.*

26. *Præmii mihi.*] Conjungit ſæpe Plautus *præmium* & *prædam*: & utrunque prope idem eſt: id videlicet, quod hoſti aut viatori miles aut graſſator manu eripit. Virgil. 11. Æn.

Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat; & longo prædam jubet ordine duci.

Hinc ea vox tranſlatione ad honorem deducta, qui habetur viro ſtrenuo pro opera navata Reip. Et pulcerrime in Gloſſis *præmium* explicatur γέρας. *I. Gulielm.*

29. *Genium meum.*] V.N. Capt. 4.2.99.

32. *Si quid titubatum eſt.*] Somnium merum de quæſtionibus convivalibus, quæ ſolerent paraſitis proponi, quis hunc vel alium cibum coxerit? Quis autem unquam dixit *titubare* pro diſputare? Sed & oſtendunt non cepiſſe, quid *reliquias* dixerit Plautus, cum ita explicant; ſtatim colligam ex reliquiis mihi oblatis, ſi quæ ſuperſint. Immo *reliquiæ* ſunt ipſum coctum, ſive cibus paratus. Sic Curcul. act. 2. ſc. 3. *Iam edes aliquid. C. nolo hercle aliquid: certum quam aliquid mavolo. P. Immo ſi ſcias, reliquiæ quæ ſint. C. ſcire nimis lubet, &c. Pernam, abdomen, ſumen, ſuis glandium, &c. In lancibus Quæ tibi ſunt parata poſtquam ſcimus venturum.* Perſa 1. 3. *Calefieri juſſi reliquias.* Et infra: *pereunt reliquiæ.* Sic appellant, quicquid eſt de penu. Sed hoc ne alii quidem animadverterunt. Habeant igitur

Ubi aquila Catamitum raperet, aut ubi Venus Adoneum?
PE. Sæpe. ſed quid iſtæ picturæ ad me attinent? ME. age, me aſpice:
Ecquid aſſimulo ſimiliter? PE. qui iſtic eſt ornatus tuus?
ME. Dic hominem lepidiſſimum eſſe me. PE. ubi eſuri ſumus?
ME. Dic modo hoc quod ego te jubeo. PE. dico, homo lepidiſſime.
ME. Ecquid audes de tuo iſtuc addere? PE. atque hilariſſime.
ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, niſi ſcio qua gratia.
Litigium eſt tibi cum uxore. oh, mihi abs te caveo cautius.
ME. Clam

tur ſua certiſſima & planiſſima: nos accipiamus ut omnes. Rogatus à Menæchmo paraſitus, numquid vellet inſpicere facinus *luculentum*, (quod erat cognoſcere furto ſubductam à marito uxoris pallam) pro ingenio ſuo nihil aliud *luculentum* putat, quam quod ad luculentum focum ſit paratum, nec id *inſpicere* eſſe aliud quam probare, exigere, guſtando explorare, rectene accuratum an in eo peccatum ſit. Ergo ait, *quis id coxit coquus?* tanquam luculentum nihil daretur, niſi à coquo. Jam ſciam, atte rem geſſerit an offenderit, videam modo ipſum pulpamentum vel ſcitamentum. *Inſpicere* ſic apud Suetonium Caligula 58. de pueris ad operas in ſcena edendas evocatis: *ut eos inſpiceret hortareturque.* Martialis: *Quidam me modo, Rufe, diligenter Inſpectum velut emptor aut laniſta. Titubare* apud Horatium: *Vide ne titubes mandataque franges.* Terent. Heaut. 2. 3. *Verum ille ne quid titubet.* Gronovius.

35. *Catamitum.*] Id eſt, Ganymedem. Sic enim Latini illum nominarunt: quem Poëtæ finxerunt Jovem in aquilam verſum rapuiſſe. Cic. 2. Philip. pro impudico aut effœminato poſuit *Catamitum*, & intellexit Antonium. Videtur à γαναμείδης, quod idem eſt cum γανυμήδης, detortum eſſe, γάδεσθαι enim & γάνυσθαι idem. ut prius diceretur *Gadamidus*, inde *Catamitus*. Sic *Laumedo*, pro *Laomedon*. Scal.

36. *Ad me attinent.*] Paraſitum, qui ventrem cibo, non oculos pictura paſcere cupio ſoleoque. *Lambinus.*

37. *Ecquid aſſimulo ſimiliter.*] Ecquid Ganymedem & Adonin forma aut ornatu refero? qui uterque pueri molles & mulierum ſimiles erant. Hoc autem ideo quærit, quod palla uxoris indutus erat. *Lamb.*

40. *Ecquid audes.*] Nunquid nam abs tete impetrare potes, ut præterea de tuo iſtuc vel corollarii vicem addas quippiam? Item alibi: *Nunquid audes gratiam mihi aliquam hinc facere argenti?* Nam *audere* pro *velle* uſurpabant. *Douz.*

42. *Oh, mihi abs te caveo cautius.*] Delirat hic Lambinus. Quid Paraſito intereſt cauſam litigii ſcire? Tum, quomodo cavet hic ab illo ſibi, cui manifeſto ſe prodit? denique ultimus verſus unde pendet? niſi ſic à Paraſito cavetur, ſi uxor celatur. Nugæ. Quin elegantiſſime & veriſſime ſic reſtitui:

ME. Perge. PE. non pergo hercle ego, niſi ſcio quâ gratiâ.
Litigium eſt tibi cum uxore: hoc mihi abs te caveo cautius.
ME. clam uxorem ubi ſepulcrum habeamus, &c.

Jubet Menæchmus Paraſitum pergere in ſupparaſitatione. at ille renuit blandiri gratis, niſi ſciat qua mercede. Atque ob eam cauſſam, inquit, diligentius abs te mihi caveo, & præſcire præmium cupio; qua

ME. Clam uxorem ubi ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.
PE. Age ſane igitur quando æquom oras, quam mox incendo rogum.
Dies quidem jam ad umbilicum eſt dimidiatus mortuus.
ME. Te morare, mihi quom obloquere. PE. oculum effodito perſolum
Mihi, Menæchme, ſi ullum verbum faxo, niſi quod juſſeris.
ME. Concede huc à foribus. PE. fiat. ME. etiam concede huc. PE. licet.
ME. Etiam nunc concede audacter ab leonino cavo.
PE. Heu edepol, næ tu, ut ego opinor, eſses agitator probus.
ME. Quî dum? PE. ne te uxor ſequatur, reſpectas identidem.
ME. Sed quis ais? PE. egone? id enim quod tu vis, id ajo, atque id nego.
ME. Ecquid tu de odore poſſis, ſi quid forte olfeceris,
Facere conjecturam? PE. captum ſit collegium *augurum.*

ME. Age-

qua litigium tibi cum uxore eſt: ut haud facile me domum ſis ad cœnam vocaturus. Reſpondet Menæchmus; Eo pretio, quicquid dices, dices, ut hunc diem luculentum nobis, clam uxore habeamus. *Acid.*

43. *Clam uxorem, ubi ſepulcrum habeamus, & hunc comburamus diem.*] Hanc ſententiam habet: ubi mortuo & exacto die Genium curemus, & epulemur? Nam *mori diem* dicebant. Statius lib. 4. Silvar.

Iam moriente die rapuit me cœna benigni Vindicis.

Sed & *dies componi*, id ſepeliri, ut mortuus, dicebatur. Virg. 1. Æn.

Ante diem clauſo componet veſper olympo.

Sic fere Horat. 4. Od. 5. *Condere diem* dixit. Eo autem tempore cœnare veteres ſolebant. Ita ex *morte* & *ſepulcro* diei, tempus cœnandi intellexit: proinde quaſi cœna ſit *diei buſtum* & ſepulcrum. *Turneb.*

45. *Dies quidem jam ad umbilicum eſt dimidiatus mortuus.*] Id eſt, inclinatus jam in pomeridianum tempus eſt dies: atque ita jam quaſi dimidiatus mortuus: igitur comburendus. Fulgentius de Solis equis: *Lampos dicitur, dum ad umbilicum diei centratum conſcenderit circulum.* Jam, *Ad umbilicum*, id eſt, ad mediam partem: umbilicus enim quaſi media pars animalis eſt. *Turneb.*

46. *Oculum perſolum.*] Oculum plane & omnino ſolum. Significat ſe luſcum eſſe. Et particula augendi data eſt verbo, quod omnis expers eſt incrementi. *Turneb.* V. N. Curc. act. 1. 3.

49. *Ab leonino cavo.*] A ſpelunca leonina, ubi commoratur uxor, quæ ei inſtar leonis timebatur.

51. *Reſpectas identidem.*] Jocus in verbo *Reſpectare.* Aurigator vel agitator in ludis Circenſibus identidem reſpicit eos, qui pone ſequuntur. Sic Menæchmus pallam uxoris indutus crebro oculos retorquet, timens, ne ab uxore conſpiciatur.

54. *Captum ſit.*] Roganti Menæchmo ecquid divinare de odore poſſet; præ-

ME. Agedum odorare hanc quam ego habeo pallam. quid olet? abſtines?

PE. Summum olfactare oportet veſtimentum muliebre;
Nam ex iſtoc loco ſpurcatur naſum odore illutibili.

MSS. madore inlucido. Lipſ. odore illætabili.

ME. Olfacta igitur hinc, Penicule lepide. ut faſtidis! PE. decet.

Acid. licet.

ME. Quid igitur? quid olet? reſponde. PE. furtum, ſcortum, prandium.
ME. Nunc ad amicam deferetur hanc meretricem Erotium
Mihi, tibi, atque illi jubebo jam apparari prandium.
Inde uſque ad diurnam ſtellam craſtinam potabimus.
PE. Expedite fabulatu's: jam fores ferio? ME. feri:
Vel mane etiam. PE. mille paſſum commoratu's cantharum.

ME. Placi-

clarus ille augur; Egone? inquit: Non ipſum collegium augurum melius conjecturam fecerit. *Lipſius. Sic captus augur, captus judex, captus arbiter* dicuntur. *Turnebus.*

57. *Nam ex iſtoc loco naſum ſpurcatur odore illutibili.*] Quaſi dicat: ſummam pallæ partem mihi olfaciendam porrige: nam *ex iſtoc loco*, id eſt, ex infima parte, *naſum* (pro *naſus* antique) læditur & inquinatur odore fœtido atque illuto, hoc eſt, qui elui ſeu lavando abſtergi non poteſt. Recte ſane illi, meo judicio, qui τὸ *illutibile* ſic interpretantur. Nec licet aliter. Neque, quod à nonnullis factum, quicquam hic mutandum eſt. *Lutus* dicebant veteres pro lotus. Unde Grammatici volunt lutum, id eſt, cœnum, per antiphraſin dictum, quaſi minime lutum, hoc eſt, lotum. Hinc *illutus*, pro illotus. Gloſſæ Papiæ; *illutus*, *ſordidus*. Ab *illutus*, fit, *illutibilis*. Eſt ergo *illutibile*, quod elui, quod lavando abſtergi non poteſt. *Boxhorn.*

58. PE. *decet.*] Ita MSſ. Acidalio languidum hoc videtur: ideo malit, *licet*, aſſentiendi formula ſolemni. At τῷ *licet* hic nullus eſt locus. Rectiſſimum autem eſt, *decet*. Subintellige, faſtidire; quia, nempe, palla olebat furtum & ſcortum. quod ſequitur. *Boxhornius.*

62. *Diurnam ſtellam.*] Id eſt, Luciferum: ut Heſperum, *Noctiferum* vocat Catullus. *Turneb.*

63. *Iam fores ferio?*] Ita diſtinguendi ac legendi hi verſus:

—— *Iam fores ferio?* ME. *feri*:
Vel mane etiam. PE. *mille paſſum commoratus cantharum.*
ME. *Placide pulta.* PE. *metuis credo, ne fores Samiæ ſient.*
ME. *Mane, mane obſecro, &c.*

Interrogaverat Menæchmum Peniculus ad fores feriret amicæ. *Feri* ille reſpondet, ſed ſtatim revocans quod juſſerat, *vel mane etiam*, dixit. Ad hæc Peniculus, *Tu mille paſſum commoratus es cantharum*, Iſto verbo, inquit, quo manere me jubes ne feriam, commoratus es cantharum mille paſſuum, id eſt, mille paſſuum ſpatio ac mora, vel mille paſſibus. Tu à bibendo nos remoraris quantum eſt ſpatium mille paſſuum. *Salmaſ.*

64. *Vel mane etiam.*] Puto ſcribendum: *Væ! mane etiam.* Cum dixiſſet Menæchmus *feri*, pultaverat paraſitus, ſed improbe ac vehementer nimis. Ergo Menæchmus, *Væ*, ſcilicet tibi, qui delicatæ delicatas fores tam ruſtice inſultas. Ne perge, ne iterum feri: ſed *mane etiam* ex-

ME. Placide pulta. PE. Metuis credo, ne fores Samiæ fient.
ME. Mane, mane obsecro hercle: ab se ecca exit. PE. oh! Solem vides.
Satin' ut occœcatu' st præ hujus corporis candoribus?

exspecta dum. Respondet parasitus: tua nunc opera serius bibemus. Et ludit confundendo longitudinem loci & temporis. Ut ille apud Quinctilianum: *quot millia passuum declamasset.* Gronov.

66. *Ab se.*] Lambin. *ab se*, interpretatur, *domo sua*; Meursius *sponte suâ.*

Sed Acidalius legit:
ME. *Mane, mane obsecro hercle. eapse ecce exit. oh! Solem vide:*
Satin' ut, &c.
Quasi dicat: Nonne vides, Solem hujus Erotii candoribus ex adverso oppositis obscuratum esse?

ACTUS PRIMI SCENA TERTIA.

EROTIUM, PENICULUS, MENÆCHMUS.

ER. Anime mi, Menæchme, salve. PE. quid ego? ER. extra numerum es mihi.
PE. Idem istuc aliis ascriptivis ad legionem fieri solet.
ME. Ego istîc mihi hodie apparari jussi apud te prælium.
ER. Hodie

1. *Extra numerum es.*] Idem valent, *numero, pretio, loco*, ut: esse aliquo vel nullo numero, loco aut pretio: esse extra numerum aut pretium. Hinc factum, ut pro *cito*, Latini promiscue dicerent *è numero*, vel *in numero*; & postea omissa præpositione, *numero*: quod Plauto familiare est. *Schopp.*

2. *Idem istuc aliis adscriptivis ad legionem.*] Varro: *Adscriptivi dicti, quod olim adscribebantur inermes, qui succederent armatis militibus, si quis eorum deperiisset.* Contemptiores igitur isti adscriptivi. Dixerat Erotium Menæchmo; *salve.* Peniculus quæsierat; cur & sibi salus ab ea non diceretur. Responderat Erotium; extra numerum apud se esse Peniculum, id est pretio nullo aut loco. Peniculus autem *numeri* vocem, ut militarem accipit & interpretatur. De militaribus numeris sufficiet adduxisse Ulpiani locum, L. *ex eo tempore*, D. de Milit. Testam. *Ex eo tempore quis jure militari incipit posse testari, ex quo in numeris relatus est; ante non. Proinde qui nondum in numeris sunt, licet etiam lecti vel tirones sint, & publicis expensis iter faciant, nondum milites sunt. Debent enim in numeros referri.* Quæ verba maxime huic loco illustrando faciunt. Nunc patet, quare legionis & ad eam adscriptivorum Peniculus, respondens Erotio, meminerit, & in ea metaphora pergatur. *Boxhorn.* *Adscriptivis.*] Ubi legitur contemptiores fuisse adscriptivos? præclare consulentem imperatorem, qui sibi sciens & volens legeret pejores ac viliores in supplementa. Potius meliores legere debebat, qui casu interfectorum non terrerentur. Immo nihilo viliores adscriptivi relatis in numeros: sed credibile est hos præsentiorem operam reipublicæ debuisse, ut illis parceretur, nisi necessitas admoneret. Et hoc vult parasitus, qui probrum meretricis in meliorem partem vertit. Cum enim illa dixisset: *extra numerum es mihi:* quasi diceret, te nullo numero habeo; Atqui, inquit ille, non ideo sum vilior, nam & adscriptivi ad legionem, non viliores relatis in numerum, extra numerum sunt. *Gronov.*

3. *Tralium.*] *Tralium* urbane dixit, *pran-*

Er. Hodie id fiet. Me. in eo uterque pro Ilio potabimus.

Alii, in eo uterque prælio potabimus.

Uter ibi melior bellator erit inventus canthato,
Tua est legio: adjudicato, cum utro hanc noctem sies.
Ut ego uxorem, mea voluptas, ubi te aspicio, odi male!
Er. Interim nequis, quin ejus aliquid indutus sies.
Quid hoc est? Me. induviæ tuæ, atque uxoris exuviæ, rosa.
Er. Superas facile ut superior sis mihi, quam quisquam qui impetrant.
Pe. MERETRIX tantisper blanditur, dum illud quod rapiat videt.
Nam si amabas, jam oportebat nasum abreptum mordicus.
Me. Sustine hoc, Penicule? exuvias facere, quas vovi, volo.
Pe. Cedo, sed obsecro hercle salta sic cum pallâ postea.
Me. Ego saltabo? sanus hercle non es. Pe. egone, an tu magis?
Si non saltas, exue igitur. Me. nimio ego hanc periculo
Surripui hodie. meo quidem animo, ab Hyppolyta succingulum

Hercu-

prandium significans, manens in metaph. à re militari.

4. *Uterque.*] Intelligit se & parasitum suum; ut recte *Lambinus*. Nam Erotio electionem tribuit, ut dijudicet cum utro, ipsone Menæchmo an Parasito esse velit. *Pistor. Pro Ilio potabimus.*] Nec mutandum est aliquid, nec est serium dicendi genus, sed jocus duplex παρὰ προσδοκίαν. Nam cum dixisset, *mihi hodie apparari jussi apud te*, exspectabant spectatores, ut diceret *prandium*, audiunt inopinantes *prælium*: deinde, *in eo prælio uterque pro Ilio*, circa quod tantum bellum fuit, exspectabant dictum iri, *pugnabimus*, audiunt autem *potabimus*: & utrimque in risum solvuntur. *Gronovius.*

10. *Qui impetrant.*] Quasi dicat: Facile à me obtines, ut te pluris faciam, quam quemquam eorum, qui à me impetrant mei corporis usuram. *Lambinus.*

12. *Nam si amabas jam oportebat nasum.*] Nihil mutandum. Hic versus à parasito clare, ut & audiret meretrix, pronunciatus. Præcedentem sub lingua dixerat, *meretrix tantisper blanditur*. Ut autem dissimularet, quod ita submurmuraverat, ex abrupto, incipit, quasi continuaret id quod submisse secum dixerat: *Nam si amabas*. Salmas.

13. *Exuvias facere, quas vovi, volo.*] Hic *exuvias facere*, est spoliare se, & spolia à se in alterum transferre: quod Men. facit. *Turneb.* At vero, gravissime Personæ errant: & mirum nemini hucusque in mentem venisse. An Men. exuit pallam & dat Peniculo, ut in ea saltet? nugæ. Exuvias facturus Men. id est, pallam Erotio destinatam exuturus, pallium dat interea Peniculo sustinendum: pallium, inquam, quod pallæ superinduxerat occultandæ, & in quo alias prodibat in Scenam, ut solet in Palliatis Comœdiis. Id cum Peniculus reciperet, simul orat Menæchmum, ut exuto hoc, in illa aliquantulum saltet, priusquam deponat: ubi hoc negat alter, quippe adhuc sobrius, statim exuere jubetur, &c. Igitur verbis nihil immutatis, tantum Personas reconcinnavi. *Acidal.*

20. *Hoc*

Hercules haud æque magno unquam abstulit periculo.
Cape tibi hanc: quando una vivis meis morigera moribus.
Hoc animo decet animatos esse amatores probos,
Pe. Qui quidem ad mendicitatem se properent detrudere.
Me. Quatuor minis ego emi istanc anno uxori meæ.
Pe. Quatuor minæ periere plane, ut ratio redditur.
Me. Scin quid volo ego te accurare? Er. scio, curabo quæ voles.
Me. Jube igitur nobis tribus apud te prandium accuratier,
Atque aliquid scitamentorum de foro obsonarier,
Glandionidam suillam, laridum pernonidem, aut
Sinciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad eum modum:
Madida quæ mihi apposita in mensam, milvinam suggerant.
Atque

20. *Hoc animo.*] Ita versus hic dandus Menæchmo, sequens parasito, quasi interpreti, quod illi dixit. *Gruter.*

23. *Ut ratio redditur.*] Volunt distingui *perierunt plane. Ut ratio redditur.* Quod sit, quam bonam init & reddit rationem? atque hoc *εἰρωνικῶς* dici. Quod perinde est ac si dicam Mostell. act. 4. sc. 3. *Ut verba audio, Non equidem in Ægyptum hinc modo vectus fui, sed in terras solas*: scribendum esse: *Ut verba audio?* Sic enim parasitus: quantum audio vel colligere licet ex ratione, quam hic reddit, cum ait se quatuor minis emisse pallam, quam uxori subreptam meretrici defert, minæ quatuor perierunt. Sic Amph. *Decimo post mense, ut rationem te dictare intelligo.* Gronovius.

26. *Atque aliquid, scitamentorum de foro.*] Quicquid alii dicant aut mutent, verissimam lectionem eruit Turnebus, *scitamentorum*, qua voce usi etiam alii. Ponitur hic pro scitis cibis. Nugantur enim qui *scitamenta* ita dicta putant à ciendo, scilicet appetitum. Est cibis & condimentis etiam suus ornatus. Inde *scitamenta*, sive *sciti cibi*, ut supra, *faceti cibi*, id est, pulchri appellantur. *Boxhornius.*

27. *Glandionidam suillam.*] Nec conjunctim hæc legenda, nec ut voluit ea legi Gruterus. *Glandionidem* dixit parasitus, pro glandiis, ut *pernonidem* pro pernis. Ita enim scribenda. Quæ nomina ad eum modum per lasciviam & jocum parasiticum formavit, *Glandionidem, suillam, laridum, pernonidem, sinciput aut polimenta porcina.* Salmas. Sed & *suis glandium* est in Curcul. act. 2. scen. 3. Nec *Glandionidam* pejus est quam *Glandionidem*, quia dicebant Leonidas & Leonides, & similia. *Gronov.*

28. *Aut polimenta porcina.*] *Polimenta*, ait Verrius, *antiqui dicebant testiculos porcorum, cum eos castrabant: à politione segetum, aut vestimentorum: quod similiter atque illa curentur.* Arnob. l. 7. *Polimenta sunt ea, quæ verecundius proles dicimus.* Idem de prolibus lib. 5. *parte altera proles cum ipsis genitalibus occupat.*

29. *Madida.*] Veteres *madere* pro coqui usurpasse, sat multis exemplis docere possum. Virg. 1. Georg. *Et quamvis igni exiguo properata maderent, &c.* Id ex eo, credo, quod plerumque quæ cocta sunt, tenerescere & madescere solent. *Turneb.* *Madida quæ mihi apposita.*] Prorsus non dubito errare, qui vix dubitat, quin sit scribendum, *Madido quæ mihi.* Nam *madida* sunt, ut recte acceperunt & docti interpretes, cocta. Persa 1. 3. *Collyræ facite ut madeant & colliphia, Ne mihi*

Atque actutum. ER. licet ecastor. ME. nos prodimus ad forum.
Jam nos hîc erimus: dum coquitur, interim potabimus.
ER. Quando vis veni, parata res erit. ME. propera modo.
Sequere tu. PE. ego hercle vero te & servabo, & te sequar:
Neque hodie ut te perdam, meream Deûm divitias mihi.
ER. Evocate intus Cylindrum mihi coquum actutum foras.

hi incocta detis. SA. *rem loquitur meram. Nihil sunt crudæ nisi quas madidas glutias.* Sed, inquit, quid opus erat dicere, ut cibi cocti in mensa apponerentur. Immo quid opus erat dicere, ut cibi apponerentur jam ebrio & pleno? *Gronovius.*

Milvinam.] Quæ milvinam ὄρεξιν & appetentiam mihi suggerant, id est, vehementem de milvi rapacissimæ & semper famelicæ avis natura. *Turneb.*

ACTUS PRIMI SCENA QUARTA.

EROTIUM, CYLINDRUS.

SPortulam cape atque argentum. eccos tris nummos habes.
CY. Habeo. ER. abi atque obsonium affer, tribus vide quod sit satis.
Neque defiat neque supersit. CY. Quojusmodi hi homines erunt?
ER. Ego & Menæchmus, & Parasitus ejus. CY. jam isti sunt decem.
Nam Parasitus octo hominum munus facile fungitur.
ER. Elocuta sum convivas: cæterum cura. CY. licet. *Acid.* cæterum cura tu.
Cocta sunt. jube ire accubitum. ER. redi cito. CY. jam ego hîc ero.

1. NUmmos tris habes.] Aureos intelligit Lambinus, non sestertios. Ego vero nec sestertios, nec aureos, sed, ut alibi Plautus, didrachmos. Nam si obolo olera & pisciculi sufficiebant in cœnam seni apud Terentium; si nummo, hoc est, didrachmo, erat χοιρίδιον, ut videre est act. 4. sc. 2. (quod Athenis constabat tribus drachmis, ut ostendit Aristophanes in Pace) quidni triginta sex obolis lauta cœna compararetur tribus? *Gronov.*

4. *Iam isti sunt decem.*] Facete expressit Peniculi edacitatem. Videtur autem mihi Eubulum Comicum imitatus, apud Athenæum lib. 1. qui ingeniose edacem Philocratem, cum unus esset, bis nominavit, & pro duobus numerari voluit. *Muret.*

ACTUS SECUNDI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Soficles, MESSENIO.

NUlla eſt voluptas navitis, Meſſenio,
Major, meo animo; quam quom ex alto procul
Terram conſpiciunt. MES. major, non dicam dolo,
Si adveniens teram videas quæ fuerit tua.
Sed quæſo quamobrem nunc Epidamnum venimus?
An, quaſi mare, omneis circumimus inſulas?
ME. Fratrem quæſitum geminum germanum meum.
MES. Namquid modi futurum eſt illum quærere?
Hic annus ſextus, poſtquam ei rei operam damus.
Iſtros, Hiſpanos, Maſſilienſes, Illurios,
Mare ſuperum omne, Græciamque exoticam,
Oraſque Italicas omneis, qua adgreditur mare, *Meurſ.* quas adgreditur mare.
Sumus circumvecti. ſi acum credo quæreres,
Acum inveniſses, ſi apparet, jam diu.

Homi-

4. SI *adveniens terram videas quæ fuerit tua.*] Maximam cenſet voluptatem Menæchmus, ſi terra ſaltem videatur: at majorem Servus, ſi terra patria videatur: quam & hic unice deſiderat pertæſus itineris. Argutiola Lambini in verbo *fuerit*, inanis eſt: & poſſis emendare *fuat*: ut omnis ambiguitas tollatur. *Acidal.*

11. *Mare ſuperum.*] Hadriaticum, Italiæ lavans ſuperiora: dictum ab *Adria* oppido. *Superum* dicitur, quod, ſi *Inferum* ſpectetur, Orientalius, vel (ut alii volunt) Arctico polo vicinius, ubi pars Mundi putatur ſuperior. *Merula.* *Græciamque exoticam.*] Quare Græcia dicta ſit *Italia*, non dubitatur: ſed quare *major Græcia.* Certiſſimum eſt ita vocatum à Romanis, quia propior ea eſſet illis, quam tranſmarina Græcia. quemadmodum contra Græcos Italos ipſi Græci tranſmarini vocabant, ἐξωτικοὺς, id eſt, *barbaros.* Nam Meſſenio apud Plautum vocat *exoticam Græciam*, quam Romani *majorem Græciam*, non quidem ex Perſona ſua, nam erat Siculus: neque vocaſſet conſulto ſe ipſum barbarum: ſed μιμητικῶς ex perſona Græcorum ipſorum, qui Siculos & Calabros vocabant ἕλληνας ἐξωτικοὺς, id eſt, barbaros: ut Plautus cum ſe vocat *barbarum*, & *Barbariam* Italiam, non ex conſuetudine Roman. dicit, ſed ex perſona Græcorum, qui βαρβάρους καὶ ἐξωτικοὺς Italos vocabant: *Turnebus*, qui illam Græciam, quæ in Epiro erat, intellexit, profecto non leviter erravit. *Scalig.*

14. *Si appareret, jamdiu.*] Recte Camerarius & Lambinus, quod habent ſcripti, diſtinxerunt: *ſi appareret, jam diu. Hominem inter vivos quæritamus mortuum.* Et hoc vel ob idipſum, quia ſequitur: *Nam inveniſſemus jam diu, ſi viveret.* At illos ajunt mentem non intellexiſſe: & ſcribendum: *ſi appareret tamdiu:* & id explicant: ſi acus tamdiu poſſet apparere & in oculos incurrere, id autem fieri non poſſe: ſtatim enim amiſſum acum occultari, & ſe ſubtrahere oculis. Sed non intellexerunt boni viri,

quid

Hominem inter vivos quæritamus mortuum:
Nam inveniſſemus jam diu, ſi viveret.
ME. Ergo iſtuc quæro certum qui faciat mihi,
Qui ſeſe dicat ſcire, eum eſſe mortuum.
Operam præterea nunquam ſumam quærere.
Verum aliter vivus nunquam deſiſtam exequi, *Douz.* vivum.
Ego illum ſcio, quam cordi ſit carus meo.
MES. IN SCIRPO nodum quæris. quin nos hinc domum
Redimus, niſi ſi hiſtoriam ſcripturi ſumus?
ME. Dictum faceſſas doctum, & diſcaveas malo.
Moleſtus ne ſis, non tuo hoc fiet modo. MES. hem,
Illoc enim verbo eſſe me ſervom ſcio.
Non potuit paucis plura plane proloqui.
Verum tamen nequeo continere, quin loquar.
Audi, Menæchme: quom inſpicio marſupium,
Viaticati hercle admodum æſtive ſumus.
Næ tu hercle, opinor, niſi domum revorteris,
Ubi nihil habebis, geminum dum quæris, gemes.
Nam ita eſt hæc hominum natio Epidamnia,
Voluptarii atque potatores maxumi:
Tum ſycophantæ & palpatores plurimi

In

quid Plauto hic eſſet *apparere*: eſt enim id idem quod exſtare, ſupereſſe, non amotum eſſe, ubi quæritur. *Si appareret*, ſicubi exſtaret, conſpiceretur. Trucul. 2. 7. *Hoc ſaltem ſervat mare: cum illi ſubeſt, apparet; huic des, quantum vis, nuſquam apparet.* Gronov.

20. *Vivus.*] Cenſeo *vivus* retineri poſſe, bono etiam ſenſu. Non enim vivum tantum exequi ſtatuit; ſed & mortuum: uſque dum mortuum ſaltem certo ſciat, &c. Et niſi *vivus* retineatur, inutilis vox eſt *aliter*. Ita locutus & Amph. *Tu me vivus h. nunq. facies, quin ſim Soſia:* non, *vivo:* ut temere mutant. *Acidal.*

23. *Hiſtoriam ſcripturi.*] Nempe ſitus terrarum orbis, urbium, inſularum, marium, per quæ peregrinamur. Forte alluditur ad celeberrimam Ulyſſis peregrinationem. De qua multiplex olim à diverſis ſcripta Hiſtoria, quæ nec ſcribi poteſt ſine accurata Geographicarum rerum cognitione. *Boxhornius.*

25. *Non tuo hoc fiet modo.*] *Suo modo aliquid facere*, eſt, obtemperare libidini: ut ſibi rectum videtur, ſic facere. *Palmerius.*

33. *Viaticati hercle admodum æſtivè ſumus.*] Recte ſe habent, *Viaticati hercle admodum æſtive ſumus.* Id eſt, admodum leviter. Veteres habuere æſtivas veſtes leviores, & hibernas craſſiores ac magis graves. Hinc *æſtivè viaticatus* dicitur, qui leve viaticum habet. Levi viatico nihil aſſe gravius; Feſtive dixit Sidonius Apollinaris. *Salmaſius.*

39. *Quia*

In urbe hac habitant: tum meretrices mulieres
Nuſquam perhibentur blandiores gentium.
Propterea huic urbi nomen Epidamno inditum eſt,
Quia nemo ferme huc ſine damno divortitur.
ME. Ego iſtuc cavebo: cedo dum mihi huc marſupium.
MES. Quid eo vis? ME. jam abs te metuo de verbis tuis.
MES. Quid metuis? ME. ne mihi damnum in Epidamno duis.
Tu magnus amator mulierum es, Meſsenio:
Ego autem homo iracundus, animi perditi.
Id utrunque, argentum quando habebo, cavero,
Ne tu delinquac, neve ego iraſcar tibi.
MES. Cape atque ſerva, me lubente feceris.

39. *Quia nemo ferme ſine damno.*] Joco dictum eſt Epidamni nomen junctum eſſe ex ἐπὶ & *damnum*: quia illuc nemo fere niſi damno ſuo, divertere ſoleret. quod omen fugiens populus R. antiquum, oppido reſtituit *Dyrrachii* nomen. *Muret.*

45. *Id utrumque.*] Plane ad eum modum quo Agricola ille apud Tacitum; *Maluit præficere non peccaturos, quam punire, qui peccaſſent.* Haud aliter hic Menæchmus mavult Meſſenioni ad peccandum proclivi adimere paratam peccaturo occaſionem, quam ei poſt peccatum nimium iraſci. Nam iracundus natura & animi perditi erat Menæchmus. Neque enim *animi perciti*, legendum eſt, quod vult Lipſius. *Perdito animo* aut *perdite* aliquid facere dicitur, qui ita ab affectibus abripitur, ut rationi nullum reliquiſſe locum videatur. Inde dicimus, *perdite amare*, *iraſci*, *perdito animo eſſe.* Ut hoc loco. *Boxhorn.*

ACTUS SECUNDI SCENA SECUNDA.

CYLINDRUS, MENÆCHMUS Soſicles, MESSENIO.

BEne obſonavi, atque ex mea ſententia
Bonum anteponam prandium pranſoribus.
Sed eccum Menæchmum video. væ tergo meo!
Prius jam convivæ ambulant ante oſtium,
Quam ego obſonatu redeo. adibo atque alloquar.
Menæchme ſalve. MES. Dî te amabunt. ſcis quis ego ſum?
CY. Non hercle vero! ubi convivæ cæteri? *Acid.* novi hercle vero.
ME. Quos tu convivas quæris? CY. paraſitum tuum.
ME. Meum paraſitum? certe hic inſanus eſt homo.
MES. Dixtin' tibi eſse hic ſycophantas plurimos?
ME. Quem tu paraſitum quæris, adoleſcens, meum?
CY. Peni-

Cy. Peniculum. Mes. eccum! in vidulo ſalvum fero.
Cy. Menæchme, numero huc advenis ad prandium.
Nunc obſonatu redeo. Me. reſponde mihi,
Adoleſcens, quibus hîc pretiis porci veneunt
Sacres ſinceri? Cy. nummo. Me. eum à me accipe.
Jube te piari de meâ pecuniâ.
Nam ego quidem inſanum eſse te certo ſcio,
Qui mihi moleſtus homini ignoto, quiſquis es.
Cy. Cylindrus ego ſum, non noſti nomen meum?
Me. Seu tu Cylindrus, ſeu Coriendrus, perieris. *Lambin.* coliendrus,
Ego te non novi, neque noviſse adeo volo.
Cy. Eſt tibi Menæchmo nomen tantum, quod ſciam. *Piſt.* nomen tamen.
Me. Pro ſano loqueris, cum me appelles nomine.
Sed ubi noviſti me? Cy. ubi ego te noverim?
Qui amicam habeas heram meam hanc Erotium.
Me. Neque hercle habeo, neque te quis ſis homo ſcio.
Cy. Non ſcis quis ego ſim? qui tibi ſæpiſsume
Cyathiſso apud nos, quando potas. Mes. hei mihi!
Cum nihil eſt, illi quî homini diminuam caput.
Me. Tun' cyathiſsare mihi ſoles, qui ante hunc diem
Epidamnum nunquam vidi, neque veni? Cy. negas?
Me. Nego

12. IN *vidulo ſalvum fero.*] Arbitror loqui de peniculo quo extergebantur baxeæ, aliaque, habebatque ſervus in vidulo qui in humeris. *Gruterus.*

16. *Sacres ſinceri?*] *Porci ſacri*, ſive, ut vet. loquebantur, *Porci ſacres ſinceri*, id eſt, puri & integerrimi, atque ad ſacrificium idonei, Laribus immolabantur ab iis, qui piaculum aliquod admiſerant: aut qui inſani fuerant: immo etiam, quibus aucta erat liberorum prole familia. Videatur *Varro* de Re Ruſt. lib. 1. cap. 1. & 4. *Muret.*

21. *Seu Coriendrus.*] Pro *Cylindrus* omnino hoc verſu ſcribendum puto, *Culindrus*, nomine quaſi à *culo* facto. *Nic. Heinſ.* *Culindrus*, pro Cylindrus tunc ſcriptum & pronunciatum fuit. Nam eo tempore *Υ* Græcum paſſim à Romanis, in Græcis vocibus quas uſurpabant mutabatur in *V* Latinum. Cum igitur ſe dixiſſet *Culindrum* vocari, reſpondet Menæchmus; ſeu tu *Culindrus*, ſeu tu *Coliendrus* perieris à coleis voce obſcena conficta, ut *culindrus* videbatur eſſe à *culo*. Quaſi diceret, ſive à culo, ſive à coleis nomen habes, periiſti. *Salmaſ.* *Perieris.*] *Catull.* Carm. 51. *Peri ruſtice*: Græcorum ἔρρε, & φθεῖρε exprimit ita hoc loco *perieris*, id eſt, ἔρρεις. *Scal.*

29. *Cyathiſſo.*] Κυαθίζω, οἰνοχοῶ. Tranſlatum eſt ſignificatum à cauſſa efficiente in inſtrumentum. Iſti pincernæ dicebantur *Pocillatore ſervi*, & *Ad cyathos.* Propert. *Lygdamus ad cyathos.* Quibus Convivæ ſubinde dicebant, *πίνειν κίρνα, miſce ut bibam.* Scalig.

41. Mul-

ME. Nego hercle vero. CY. non tu in illisce ædibus
Habitas? ME. dii illos homines, qui illic habitant, perduint.
CY. Insanit hic equidem, qui ipse maledicit sibi.
Audin' Menæchme? ME. quid vis? CY. si me consulas,
Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, *Douz.* nummo illo,
Jubeas, si sapias, porculum afferri tibi.
Nam tu quidem hercle certo non sanus satis,
Menæchme, qui nunc ipsus maledicas tibi.
MES. Heu hercle hominem multum & odiosum mihi!
CY. Solet jocari sæpe mecum illo modo.
Quamvis ridiculus est ubi uxor non adest.
ME. Quid ais tu? CY. quid vis, inquam? satin' hoc quod vides,
Tribus vobis obsonatum est? non obsono amplius,
Tibi & parasito & mulieri? ME. quas tu mulieres,
Quos tu parasitos loquere? MES. quod te urget scelus,
Qui huic sis molestus? CY. quid tibi mecum est rei?
Ego te non novi: cum hoc quem novi fabulor.
ME. Non edepol tu homo sanus es, certo scio.
CY. Jam ergo hæc madebunt faxo: nihil morabitur.
Proin tu ne quo abeas longius ab ædibus.
Nunquid vis? ME. ut eas maxumam in malam crucem.
CY. Ire hercle melius est te interim, atque accumbere. *Dist.* ta intro.
Dum ego hæc appono ad Vulcani violentiam.
Ibo intro, & dicam te hic astare Erotio.
Ut te hinc abducat potius quam hic astes foris.
ME. Jamne abiit? edepol haud mendacia
Tua verba experior esse. MES. observato modo.

Nam

41. *Multum & odiosum.*] *Multus* dicitur, qui negotii plurimum facessit, tanquam si ipse non solus, sed plures cum eo. Nec absimiliter Catullus, Carmin. 160. *Multo homo es naso, &c.* Gruter.

43. *Quamvis ridiculus est.*] Id est, nihil magis ridiculum eo ne operari quidem potest. Sic Catull. Carmin. 12. *Quam sordida res*, id est, admodum sordida, interprete Mureto. Vide notas Amphitruon. act. 1. 3. *T.*

51. *Madebunt.*] Id est, cocta sint. Vide notas supra act. 1. Scen. 3. vers. 29.

54. *Ire hercle melius, &c.*] Te suspensè legendum est, ut sit jocus ex ambiguo: *ire hercle melius est te*, nempe, maximam in malam crucem; vel, intro atque accumbere. *Dissald.*

55. *Ad Vulcani violentiam.*] Id est, ad ignem.

Nam istîc meretricem credo habitare mulierem,
Ut quìdem ille insanus dixit, qui hinc abiit modò.
ME. Sed miror, quî ille noverit nomen meum.
MES. Minime hercle mirum. morem hunc meretrices habent:
Ad portum mittunt servulos, ancillulas,
Si qua peregrina navis in portum advenit,
Rogant cujatis sit, quid ei nomen siet.
Post illæ extemplo se applicant, agglutinant.
Si pellexerunt, perditum amittunt domum.
Nunc in istoc portu stat navis prædatoria,
Abs qua cavendum nobis sane censeo.
ME. Mones quidem hercle recte. MES. tum demum sciam
Recte monuisse, si tu recte caveris.
ME. Tace dum parumper: nam concrepuit ostium,
Videamus qui hinc egreditur. MES. hoc ponam interim.
Asservatote hæc sultis navales pedes. *Mss.* hæc si voltis.

69. *Navis prædatoria.*] Meretrix Erotium.

75. *Navales pedes.*] Intelligit servos remiges, qui in navi loco pedum sunt. *Turneb.*

ACTUS SECUNDI SCENA TERTIA.

EROTIUM, CYLINDRUS, MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

Sine fores sic: abi, nolo operiri.
Intus para, cura, vide quod opus est, ut
Fiat: sternite lectos, incendite odores.
MUNDITIA illecebra animo est amantum.
Amanti amœnitas malo est, nobis lucro est.
Sed ubi ille est, quem coquus ante ædis esse ait?
Atque eccum video, qui mihi est usui &
Plurimum prodest: item huic ultro fit, ut

Meret,

1. *Sine fores sic.*] Non divinatui difficile, cur fores suas *operiri*, id est, claudi vetet Erotium, eis præsertim, qui experimentis cognitum habent, nihil pejus homines amatores, quam occlusas dominarum suarum januas odisse. *Douz.*

5. *Amanti amœnitas malo est.*] Amœnitas loci allicit amantem, ut velit in domo meretricia versari: quod ei damnosum, &c. *Amœna loca, dicta sunt: quæ ad se amanda alliciant.* Festus.

9. *Potis-*

Meret, potiſsumus noſtræ domi ut ſit:
Nunc eum adibo, alloquar ultro.
Animule mi, mihi mira videntur,
Hîc te ſtare foris, fores quoi pateant
Magis, quam domus tua, domus cum hæc tua ſit.
Omne paratum eſt,
Ut juſſiſti atque ut voluiſti: neque tibi eſt
Ulla mora intus. prandium, ut juſſiſti, hîc
Curatum eſt: ubi lubet, ire licet accubitum.
ME. Quicum hæc mulier loquitur? ER. equidem tecum. ME. quid mecum tibi
Fuit unquam, aut nunc eſt negotii? ER. quia pol te unum ex omnibus
Venus voluit me magnificare: atque id haud immerito tuo. *MSS. neque id.*
Nam ecaſtor ſolus benefactis tuis me florentem facis.
ME. Certo hæc mulier aut inſana, aut ebria eſt, Meſsenio;
Quæ hominem ignotum compellet me tam familiariter.
MES. Dixin' ego iſthæc hîc ſolere fieri? folia nunc cadunt.
Præ ut ſi triduum hoc hîc erimus, tum arbores in te cadent.
Nam ita ſunt hîc meretrices omnes elecebræ argentariæ.
Sed ſine me dum hanc compellare. heus mulier! tibi dico. ER. quid eſt?
MES. Ubi tu hunc hominem noviſti? ER. ibidem, ubi hic me jam diu,
In Epidamno. MES. in Epidamno? qui huc in hanc urbem pedem,
Niſi hodie, nunquam intro tetulit. ER. eja, delicias facis,

Mi

9. *Potiſſimus.*] *Amator potiſſimus*, qui primas partes apud amicam tenet. Terent. Eun. *primum* vocat. Hinc Plauto, *amicæ potiorem fieri*, eſt ita inſinuare & conciliare ſe amicæ, ut pulſis rivalibus ſolus & primus placeat, & regnet in exoptatis amoribus. *I. Gul.*

24. *Folia nunc cadunt.*] Significat: ſi comparentur hæc, quæ nunc fiunt, cum iis quæ intra triduum futura ſunt: proinde eſſe, ac ſi folia cadentia cum ipſis arboribus cadentibus conferantur. *Folia* vocantur etiam res nullius pretii aut ponderis. Apul. *folia ſunt artis & nugæ meræ.* Gruter.

26. *Elecebræ.*] *Elecebræ argentariæ*, *meretrices*, *ab eliciendo argento dictæ.* Feſtus.

30. *Delicias facias.*] *Delicias facere*, interdum eſt irridere; ut hoc loco: interdum idem, quod in Pœnulo, *facere nequam*,

Mi Menæchme. quin, amabo, is intro: hîc tibi erit rectius.
ME. Hæc quidem edepol recte appellat meo me mulier nomine.
Nimis miror quod hoc ſit negotii. MES. oboluit marſupium
Huic iſtuc quod habes. ME. atque edepol tu me monuiſti probe.
Accipe dum hoc. jam ſcibo utrum hæc me mage amet, an marſupium.
ER. Eamus intro, ut prandeamus. ME. bene vocas: tam gratia eſt.
ER. Cur igitur tibi me juſſiſti coquere dudum prandium?
ME. Egone te juſſi coquere? ER. certo tibi & paraſito tuo.
ME. Quoi, malum, Paraſito? certo hæc mulier non ſana eſt ſatis.
ER. Peniculo. ME. quis iſte eſt Peniculus? quî extergentur baxeæ?
ER. Scilicet qui dudum tecum venit, quom pallam mihi
Detuliſti, quam ab uxore tua ſurripuiſti. ME. quid eſt?
Tibi pallam dedi, quam uxori meæ ſurripui? ſanan' es?
Certe hæc mulier cantherino ritu aſtans ſomniat.
ER. Quî lubet ludibrio habere me, atque ire inficias mihi,
Facta quæ ſunt? ME. dic quid eſt id, quod negem, quod fecerim?
ER. Pallam te hodie mihi dediſse uxoris. ME. etiam nunc nego.

Ego

quam, id eſt, indulgere libidini. Catul. *Si quis delicias diceret, aut faceret.* Muret.

36. *Bene vocas: tam gratia eſt.*] Leg. *Iam*. Quaſi dicat: benignam te & liberalem in eo præbes, quod me ad prandium vocas: veruntamen habeo gratiam: quod eſt, gratiam tibi tui prandii facio; prandio tuo non utor. *Lamb.* Græci cum nollent ire invitati, dixere, κάλλιστα: ἐπαινῶ: & πάνυ καλῶς, quomodo Latini, *Benigne: Gratia eſt: Facio gratiam.* At qui invitabant, dicebant, *Vna erimus hodie.* Terent. *Dionyſia hic ſunt: hodie apud me ſis volo.* Caſaub.

40. *Quî extergentur baxeæ?*] Localiter ludit in ambiguo ſignificatu *Peniculi:* qui & Paraſitus erat, & ſpongia oblonga caudæ ſimilis; qua, præter cætera, baxeæ etiam extergebantur. Sunt autem *baxeæ*, calceamenti genus. Apulejus in Floridis: *Veſtem de texterna emere, baxeas de ſuterna præſtinare. Baxeæ* item crepidæ ſunt, ἀπὸ τοῦ βάξεως: ſed Philoſophis ſpeciatim attributæ. *Iunius.*

44. *Hæc mulier cantherino ritu adſtans ſomniat.*] Jocus ex ambiguo. Nam & *ſomniare*, ſomnia eſt videre inter dormiendum, dormiunt autem equi plerunque ſtantes, (Somni autem comes ſomnium eſt) tamen cantherii magis: qui, quod caſtrati ſunt, mitiores & placidiores ſomniculoſique & dormitantes magis ob torporem videntur. *Somniare*, etiam delirare, nugaſque & deliramenta effutire valet: ut Curc. act. 4.3. *quos tu mihi libertos ſomnias?* id eſt, nugaris & blateras. Mulierem igitur inſanire & delirare dicit. *Turneb.*

51. *Quam*

Ego quidem neque unquam uxorem habui, neque habeo: neque huc
Unquam, postquam natus sum, intra portam penetravi pedem.
Prandi in navi, inde huc egressus sum, te conveni. ER. eccere,
Perii misera! quam tu nunc mihi navem narras? ME. ligneam,
Sæpe tritam, sæpe fixam, sæpe excussam malleo,
Quasi suppellex pellionis, palus palo proxumus est.
ER. Jam *me*, amabo, desine ludos facere, atque i hac mecum simul.
ME. Nescio quem, mulier, alium hominem, non me quæritas.
ER. Non ego te novi Menæchmum, Moscho prognatum patre?
Qui Syracusis perhibere natus esse in Sicilia,
Ubi Rex Agathocles regnator fuit, & iterum Pinthia.
Ter-

51. *Quam tu mihi navem narras.*] Alibi quærant in voce *Navis* obscœnitatem. Hic nulla est. Quæ potest enim cogitari obscænitas, ubi quis dicit, se in navi prandisse, inde huc egressum esse? Quæ autem subjicit mulier, *Perii, quam tu mihi navem narras?* nihil aliud significant, quam perturbationem mulieris longe nec opinatissima audientis. Rud. 2. 2. *Confracta, mi Trachalio, est hac nocte navis nobis.* TR. *Quid navis? quæ istæc fabula est?* Gronov.

53. *Quasi suppellex pellionis, palus palo proximus.*] Et in tentipellio sunt pali ad distendendas pelles: & de palis multis in taberna merces suspendebantur, & domi suppellex. Atque hoc de *Pellione* homine paupere dicit, cujus suppellex præter palos nudos nulla erat. Is autem etiam Comœdiarum actor, sed malus erat. Quem etiam perstringit Bacchid. act. 2. 2. *Turn.*

58. *Ubi rex Agathocles, &c.*] De uno eodemque Agathocle ista à Plauto dici censemus, quæ ita rescribenda sunt:

Ubi Rex Agathocles regnator fuit, & iterum Plinthias,
Tertium Lyparos, qui in morte regnum Hieroni tradidit.

Sed quæstionis est, quare dicatur Agathocles unus, idemque *primum, iterum*, atque *tertium* regnasse. Facilis istis est responsio; ex qua etiam illud liquebit, quare *Plinthias*, itemque *Lyparos* à Plauto dicatur. *Primum* igitur Agathoclem regnasse dicitur, ad quod fastigium quibus artibus evectus sit, fuse docet Diod. Sicul. l. 19. Ea tamen dignitatis sede pene excussus fuit, cum in Africa bellum gereret. Veruntamen victis rebellibus, in integrum fuit restitutus, ut Diodor. l. 20. Atque hinc quasi *iterum* de novo Rex factus videtur. Quare autem *Plinthias*, ἀπὸ τῦ πλίνθυ, figlinam enim fecerat Agathocles, dicatur, causa petenda est ex Diodoro. Verum non diuturna admodum Agathocli hæc felicitas fuit; sed ita dejectus est paulo post, referente Diod. l. 20. ut desperabundus ad imperii abdicationem ultro sese offerret. Quam conditionem cum recusarent illi, penes quos erat rerum summa, collatis signis feliciter dimicavit Agathocles, partaque est ab eo victoria, firmatumque imperium, quod asserere sibi quasi de novo *tertium* videbatur. Sed id administravit crudelitate cum summa, cujus experimentum dedit, deleto funditus illo exercitu, qui se dediderat; unde merito à Plauto *Lyparos*, λυπαρὸς ἢ λύπηρος, id est, sævus & molestus appellatur. *Petitus. Et iterum Pinthia.* Non *Pythia*, ut Hermolaus & Lambinus, non *Panthia*,

Tertium Liparo, qui in morte regnum Hieroni tradidit.
Nunc Hiero eſt. ME. haud falſo, mulier prædicas. MES. pro Juppiter!
Num iſtæc mulier illinc venit, quæ te novit tam cate?
ME. Hercle opinor pernegari non poteſt. MES. ne feceris.
Periſti, ſi intraſſis intra limen. ME. quin tace modo:
Bene res geritur: aſſentabor, quicquid dicet, mulieri:
Si poſſim hoſpitium nanciſci. Jamdudum, mulier, tibi
Non imprudens advorſabar: hunc metuebam, ne meæ
Uxori renunciaret de palla & de prandio.
Nunc, quando vis, eamus intro. ER. etiam Paraſitum manes?
ME. Neque ego illum maneo, neque floccifacio: neque ſi venerit,
Eum volo intromitti. ER. ecaſtor haud invita fecero.
Sed ſcin' quid te amabo ut facias? ME. impera quid vis modo.
ER. Pallam illam, quam dudum dederas, ad phrygionem ut deferas,

Ut

thia, ut Camerarius, non *Pinthia*, ut Gruterus, non denique *Plinthias*, ut Petitus, ſed *Phintias* eſt ſcribendum. Hoc enim nomen fuit unius ex multis tyrannis, qui poſt mortem Agathoclis per Siciliam exſtiterunt, commemoratus Diodoro Siculo lib. 22. cujus & nummi reperiuntur inſcripti ΦΙΝΤΙΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ, quique urbem *Phintiam* vel *Phintiada* condidit. Sed Agrigenti dominatum obtinuit, & in ea ſucceſſit Agathocli, non Syracuſis. hoc excuſandum eſt in perſona mulierculæ, ex male tradito, male accepto rumore, memoria mala, ut fit, rem narrantis & perſonas, tempora, loca, acta facile confundentis. Pronunciat autem *Phintia*, qui Græce Φιντίας, ut alibi *Pterela*. Nec dubito, quin alia in parte fuerit revera aliquis *Liparo*, etſi in hiſtoria nomen ejus interciderit: neque enim Pyrrhi nomen ſic deformaſſe auſim dicere. Excuſandum quod in morte Liparonem iſtum tradidiſſe regnum ait Hieroni: nec enim ille regnum debuit cuiquam, ſed ſuæ virtuti atque amori civium. *Gronovius.*

71. *Amabo.*] *Amabo* hic nihil aliud ſignificat, quam *orabo*: ut & infra act. 3. 3. Terent. Hec. ſc. penult. *Dic me amare, ut veniat.* Eſt enim blandientis, *Att te amare.* Sed & Græci haud diſſimili modo στέργω ſuum accipiunt: hoc enim non tam *amo* quam *oro* ſignificat, ſi Sophocli credimus. immo nos hodieque quippiam ab aliquo poſtulaturi, *Amabo te*, in oratione directa dictitamus. *Lipſ. Scin quid te amabo.*] Scin, inquit, quid te ſim oratura, ut facias mei honoris cauſa. Itaque ineptiſſime conciditur oratio diſtinguendo: *Sed ſcin' quid? te amabo ut facias*: quaſi intelligatur, *ſcin' quid velim*. Immo etſi hoc intelligatur, non tamen ita diſtinguendum eſt: Foret enim integrum, *Scin quid velim, te amabo, ut facias*: *ſcin quid te velim, ut facias, amabo?* quæ oratio media alia interrogatione dividi non poteſt. *Gronov.*

72. *Ad phrygionem, &c.*] Non ſolum pallam ſuam vult reconcinnari, & quæ in ea corrupta erant ac læſa, farciri; ſed

etiam

Ut reconcinnetur, atque ut opera addantur, quæ volo.

Me. Hercle quin tu recte dicis: eadem ignorabitur:

Ne uxor cognoscat te habere, si in via conspexerit. *Acid.* ne uxor agnoscat, te habere si, &c.

Er. Ergo mox auferto tecum, quando abibis. Me. maxume.

Er. Eamus intro. Me. jam sequar te, hunc volo etiam colloqui.

Eho Messenio, accede huc. Mes. quid negotii est? Me. st! scire vis?

Mes. Quid ergo? Me. opu' st. Mes. quid opu' st? Me. scio, ut me dices. Mes. tanto nequior es.

Me. Habeo

etiam alia quædam adjici ornamenta picturasque ad eas quas jam habebat, acu Phrygionis factas. Phrygio enim non ipse pulvinar aut vestem faciebat; sed jam factam accipiebat, ut variis operibus eam ornaret, & picturis variegaret. Præterea quod in pulvinari aut veste pinxerat Phrygio, id opus ita expressum in veste extabat, ut extra corpus vestis emineret, & qua parte insutum aurum, aut colores acu intexti essent, ea parte vestis asperior ac rigidior reddebatur. *Salmas.*

74. *Eadem ignorabitur.*] Eadem opera seu ratione palla reconcinnata immutabitur, ne ab uxore agnoscatur.

79. *Quid ergo? Me. opus est.*] Non multum corruptelæ & difficultatis in hoc loco, qui viros doctos habuit exercitos. Menæchmus ingressurum domum meretricis, servo Messenioni abeunti quo jusserat aliquid adhuc mandaturus vocat; *Eho Messenio accede huc.* Iratus servulus quod Dominum videret in ædes meretricis intrare, respondet; *quid negotii est?* Et iterum, *quid ergo opus est? Immo opus est*, herus dicit, servulus iratior, *scio opus est*; nempe ut mendices, quia ad mendicitatem facile redigebant meretrices quemcunque arripuissent ac tenuissent. Ad hæc herus respondet: *Tanto nequior.* Ita enim scribendum, non, *tanto nequior es.* Nam de se hoc dicit Menæchmus, non de servo suo. Tanto, inquit, nequior sim, si hoc fiat quod dicis, ut non solum meretricis domum ingrediar, sed etiam ad mendicitatem ibi me redigam. Tantum vero abest, ut illa me mendicare cogat, ut etiam prædam invenerim ex ejus notitia. *Habeo prædam*, inquit, *tantum incepi operis.* Salmas. *Quid ergo? Me. Opus est.*] Non modo Scioppius & Acidalius hic luserunt operam, sed vel maxime ὁ πάνυ, qui non multum corruptelæ & difficultatis in hoc loco esse ait. Immo corruptelæ nihil est. Servum à quo paullum recesserat, quum diceret illa ℣s. 66. *hunc metuebam*, vocat Menæchmus. Respondet ille, *quid negotii est?* in quo nulla apparet ira: sed rogat simpliciter, quasi dicat, quid me vis? Merc. 1. 2. 14. Rursum dominus: *St! scire vis*, quid sit negotii? opima præda mihi objicitur. Quod non assequens servus, *Quid ergo est*, inquit, quod significas? Rursum dominus, *Opus est* me has ædes ingredi, cum audacia & astutia, ut quod molior, emoliar. Servus ne sic quidem cogitationes domini cum perciperet. *Quid opus est*, ait. Quem cum aliquamdiu sic lusisset, ac suspensum tenuisset, *Scio*, interponit, *ut me dices*, nempe periisse funditus, si pedem posuero intra hoc limen. Subjicit servus: *Tanto nequior es.* Eo, inquit, pejor es, quod scis, quæ dicta merearis, quæque ego objurgandi tui causa dicturus sim: & tamen in istud barathrum te conjicis. Tandem fatetur palam, quod prius non fuerat elocutus: *Habeo prædam.* Pro *scire vis* erat in MSS. & vett. codd. *susciri*: unde satis commode alterum effinxerunt. At illud *mendices* nihili est, quum in

ME. Habeo prædam; tantum incepi operis: i, quantum potest:
Abduc istos in tabernam actutum diversoriam.
Tum facito ante Solis occasum, ut venias advorsum mihi.
MES. Non tu istas meretrices novisti here? ME. tace inquam.
Mihi dolebit, non tibi, si quid ego stulte fecero.
Mulier hæc stulta atque inscita est, quantum perspexi modo,
Est hîc præda nobis. MES. peri! ME. jamne abis? MES. periit probe.
Ducit lembum dierectum navis prædatoria.
Sed EGO INSCITUS, qui hero me postulem moderarier:
Dicto me emit audientem, haud imperatorem sibi.
Sequimini, ut quod imperatum est, veniam advorsum temperi.

optimo codice sit *medicas*, & in eodem ex illo factum antiqua manu *me dices.* Nec vero scripti: *Tanto nequior:* etsi nihil intersit: sed & scripti & editi vetusti: *Tanto nequiorem. Habeo prædam.* Unde fecit, quod edidit Camerarius. Recte: nisi malis. MES. *Tanto nequior.* ME. *En habeo prædam.* Illud, *ut me dices*, intellexit etiam Acidalius. *Gronovius.*

87. *Lembum dierectum.*] Vide notas Capt. act. 3. sc. 4. ☞ vs. 103.

ACTUS TERTII SCENA PRIMA.

PENICULUS.

PLus triginta natus annis sum, quom interea loci
Nunquam quicquam facinus feci pejus, neque scelestius,
Quam hodie, quom in concionem mediam me immersi miser.
Ubi ego dum hieto, Menæchmus se subterduxit mihi,
Atque abiit ad amicam, credo, neque me voluit ducere.
Qui illum dii omnes perduint, qui primus commentus est
Concionem, hac reque homines occupatos occupat. *Mss. Pall.* hac re qui homin.

Non

4. D*Um hieto.*] Priscum verbum & ad hunc locum unicum. Diomedes l. 1. *Hietare & hiatare* veteres dixerunt. Cæcilius: *Sequere me tu, qui mihi oscitans hietansque restas.* Laberius: *Hietanter fores.* pro eo, quod est, *hietant*, id est, patent. Glossar. Benedicti: χασμῶμαι, *Oscitor, hieto.* χάσμησις, *Oscitudo.* Palmer.

6. *Qui illum dii omnes perduint.*] Quam parati fuerunt ad Plautum restituendum, quibus hoc genus loquendi novum, & placuit conjicere ad marginem: *Quin illum?* Cur non idem tentarunt ad Casin. 2. 4. *Qui illum dii deæque omnes perdant.* Persa 5. 2. *Qui illum Persam atque omnes Persas, atque etiam omnes personas Male di omnes perdant.* Trinummo 4. 2. *Hem istic erit, qui istum di perdant.* Gronovius.

9. Cen-

Non ad eam rem otioſos homines decuit deligi?
Qui niſi aſſint, cum citentur, cenſus capiant illico.
Affatim eſt hominum, in dies qui ſingulas eſcas edunt:
Quibus negotii nihil eſt: qui eſum neque vocantur, neque vocant.
Eos oportet concioni dare operam atque comitiis.
Si id ita eſſet, non ego hodie perdidiſſem prandium,
Cui tam credo datum voluiſſe, quam me video vivere.
Ibo: etiamnum reliquiarum ſpes animum oblectat meum.
Sed quid ego video Menæchmum? cum corona exit foras.
Sublatum eſt convivium, edepol venio advorſum temperi.

9. *Cenſus capiant.*] Qui in Senatum non venerat, pignoribus capris multabatur: ita qui non venerit in concionem, eum pignoribus captis coërceri vult Paraſitus. Sed *pignora capere*, dixit, *cenſus capere*. Turneb. *Cenſus capiant illico.*] Forte: *cenſus careant illico*: id eſt, mulctentur parte cenſus. Ut apud Terentium: *tui carendum quod erat*. Gronovius.

10. *Qui ſingulas eſcas edunt.*] *Scalig.* Conject. μονοφαγεῖν interpretatur: cujus nemo particeps eſt. Mihi conſtat eos hic dici *in dies ſingulas eſcas edere*, qui ſemel tantum de die edunt; qui cœnam tantum, non prandium ſumunt. In eorum numerum ſe cenſeri non vult Paraſitus, qui jam tamen prandium perdiderat. *Piſt.*

13. *Perdidiſſem prandium.*] Hoc Græcis eſt παραδειπνῆσαι; *cœnam perdere*; non, ut putant, *domi cœnare:* vel quod Martial. lib. 12. Ep. 78. eleganter dixit, *affici domicœnio*. Caſaub.

ACTUS TERTII SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS Soſicles, PENICULUS.

POtine ut quieſcas, ſi ego tibi hanc hodie probe
Lepideque concinnatam referam temperi?
Non faxo eam eſſe dices: ita ignorabitur.
PE. Pallam ad phrygionem fert, confecto prandio,
Vinoque expoto, paraſito excluſo foras.
Non hercle is ſum, qui ſum, niſi hanc injuriam
Meque ultus pulchre fuero: obſervabo, quid agat;
Hominem poſt adibo atque alloquar.
ME. Pro Dii immortales, quoi homini unquam uno die
Boni dediſtis plus, qui minus ſperaverit!
Prandi, potavi, ſcortum accubui, abſtuli
Hanc, quojus hæres nunquam erit poſt hunc diem.
PE. Nequeo,

12. *Cujus hæres.*] *Hæres apud antiquos pro domino ponebatur.* Feſtus.

PE. Nequeo, quæ loquitur, exaudire clanculum:
Satur nunc loquitur de me & de parti meâ.
ME. Ait hanc dediſſe me ſibi, atque eam meæ
Uxori ſurripuiſſe. quoniam ſentio
Errare; extemplo, quaſi res cum eâ eſſet mihi,
Cœpi aſſentari. mulier quicquid dixerat,
Idem ego dicebam. quid multis verbis *opu' ſt?*
Minore nuſquam bene fui diſpendio.
PE. Adibo ad hominem: nam turbare geſtio.
ME. Quis hic eſt, qui advorſum fit mihi? PE. quid ais homo
Levior quam pluma, peſſume & nequiſſume,
Flagitium hominis, ſubdole, ac minimi pretii?
Quid de te merui, quâ me cauſsâ perderes?
Ut ſurripuiſti te mihi dudum de foro!
Feciſti funus me abſenti prandio.
Cur auſu's facere, quoi ego æque ac hæres eram?
ME. Adoleſcens, quæſo, quid tibi mecum eſt rei,
Qui mihi male dicas homini ignoto inſciens?
An tibi malam rem vis pro maledictis dari
Poſtea? PE. eam quidem edepol te dediſſe intellego.
ME. Reſponde, adoleſcens, quæſo quid tibi nomen eſt?
PE. Etiam derides, quaſi nomen non noveris?
ME. Non edepol ego te, quod ſciam, unquam ante hunc diem
Vidi, neque novi, verum certo quiſquis es,
Æquom ſi facias, mihi odioſus ne ſies.

PE. Non

20. *Minore nuſquam bene fui diſpendio.*] Nuſquam tam bene acceptus & lepide curatus fui minore ſumptu. Et, *eſſe probe*, pro bene admordere & tuburcinari quicquid intra dentes venerit. *I. Gul.*

27. *Feciſti funus me abſente, &c.*] Sepeliviſti, me abſente, prandium, id eſt, conſumſiſti. Seneca ep. 12. *Cum ſe funereis epulis ſepeliviſſet.*

28. *Cui ego æque ac hæres eram?*] Omnino legendum, *cui ego æque eres eram*, id eſt, hæres. Nam in meo codice Cantabrico, *cui ego, eaque eris eram.* Ego, inquit, non minus hæres prandii eram, id eſt, dominus prandii, ut ſupra, *hæres nunquam erit poſt hanc diem.* Tu illi ſolus me abſente coherede feciſti funus. Ac omnes hæredes ſimul funus procurabant & exequiis defuncti intererant. In eodem codice legitur, *feciſti funus meo abſenti prandio*, pro *med abſente*, id eſt, me abſente. *Salm.*

31. *Pro maledictis dari poſtea.*] Comice additum eſt ex abundanti, *poſtea.* Palmer.

46. Oc-

Pe. Non me novisti? Me. non negem, si noverim.
Pe. Menæchme, vigila. Me. vigilo hercle equidem, quod sciam.
Pe. Tuum Parasitum non novisti? Me. non tibi
Sanum est, adolescens, sinciput, ut intellego.
Pe. Responde, surripuistin' uxori tuæ
Pallam istanc hodie, atque dedisti Erotio?
Me. Neque hercle ego uxorem habeo, neque ego Erotio
Dedi, nec pallam surripui. Pe. satin' sanus es?
Occisa est hæc res. non ego te indutum foras
Exire vidi pallâ? Me. væ capiti tuo!
Omnes cinædos esse censes, tu quia es.
Tun' me indutum fuisse pallam prædicas?
Pe. Ego hercle vero. Me. non tu abis quo dignus es?
Aut te piari jubes, homo insanissime?
Pe. Nunquam edepol me quisquam exorabit, quin tuæ
Uxori rem omnem jam, uti sit gesta, eloquar.
Omnes in te istæc recident contumeliæ:
Faxo haud inultum prandium comederis.
Me. Quid hoc negotii est? satin' ut quemque conspicor,
Ita me ludificant? sed concrepuit ostium.

46. *Occisa est hæc res.*] Periit hoc negotium. Capt. act. 3. 4. Ita in Cod. Theodosiano est *interfectum negotium.* ita Aristophan. τὸ τρύβλιο, τέθνηκέ μοι, pro κέκλαυσαι, *factum est, periit.* Casaubonus.
48. *Cinædos.*] Turnebus *Cinædum* saltatorem hic interpretatur: Lambinus mollem & impudicum, & quem supra 1. 2. *Catamitum* dixerit.
56. *Satine ut quemquam conspicor.*] Quid id rei est, satisne delusus sum? Quotquot obviam mihi veniunt, ludificant, ludibrio habent. *Boxhornius.*

Actus Tertii Scena Tertia.

ANCILLA, MENÆCHMUS Sosicles.

Menæchme amare ait te multum Erotium,
Ut hoc nunc unâ operâ ad aurificem deferas,
Atque huic ut addas auri pondo unciam,
Jubeasque spinther novum reconcinnarier.

Me. Et

1. *Amare ait te multum Erotium.*] Hic, *amare*, est amanter precari, & à caro homine rogare & optare. *Turn.*
4. *Spinther.*] Spinther genus armillæ etiam veteres interpretantur, at vers. 8. *Spinther* & *armilla* differunt. Spinther non simpliciter armillam significat, sed est armillæ species, ut interpretatur Festus.

ME. Et iſtud, & aliud, ſi quid curari volet,
Me curaturum dicito, quicquid volet.
AN. Scin' quod hoc ſit ſpinther? ME. neſcio, niſi aureum.
AN. Hoc eſt, quod olim clanculum ex armario
Te ſurripuiſſe ajebas uxori tuæ.
ME. Nunquam hercle factum eſt. AN. non meminiſti, obſecro? *Acid.* au! non meminiſti? obſecro Redde,
Redde igitur ſpinther, ſi non meminiſti. ME. mane,
Immo equidem memini. nempe hoc eſt quod illi dedi.
AN. Iſtuc. ME. ubi illæ armillæ ſunt, quas una dedi?
AN. Nunquam dediſti. ME. nam pol hoc una dedi.
AN. Dicam curare? ME. dicito: curabitur.
Et palla & ſpinther faxo referantur ſimul.
AN. Amabo, mi Menæchme, inaureis da mihi
Faciundas pondo duum nummum ſtalagmia,
Ut te libenter videam, cum ad nos veneris.
ME. Fiat. cedo aurum, ego manupretium dabo.
AN. Da ſodes abs te, poſt ego reddidero tibi.
ME. Immo cedo abs te. AN. ego poſt tibi reddam duplex.
ME. Non habeo. AN. at tu, quando habebis, tum dato.

Nun-

ſtus, qua mulieres utebantur bracchio ſummo ſiniſtro. Armillæ ſunt proprie quas in utroque bracchio gerebant. Græcis ψέλια & κλάνια. Vox ſpinter vel ſpinther Græca eſt Æolica. Σφιγκτὴρ annulus eſt à ſtringendo. Unde & pro *ano* etiam ſive podice, qui & inde nomen habet. Nam & δακτύλιον Græci vocarunt. Pro σφιγκτὴρ Æoles dicebant σφιντήρ. Unde Latinum *Spinter*, cum enallage etiam. Inde *Spinthriæ* genus infamis libidinis apud Tacitum, à Tiberio repertum, quod annulatim quaſi connexi tenerentur. De quibus illud Epigramma Auſonii ex Græco verſum, *Tres uno in lecto.* Spinthrias plane deſignat. *Spinther* pro Sphincter, ut *Pinthias* ſupra pro Græco φιντίας, quod nomen eſt proprium Siculum. Sic enim codex meus legit ſupra act. 2. ſc. 2. *Ubi rex Agathocles regnator fuit, & iterum Pinthia,* pro Pintia ſive Phintia, qui Græce φιντίας. *Salm.*

15. *Dicam curare?* Lego: *curaſſere*, id eſt, dicam Erotio, te, quæ oravit, curaturum. *Lambinus.*

17. *Inaures, ſtalagmia.*] Cohærent per Appoſitionem. *Inauris* ἐνώτιον, ἐλλόβιον: monile, quod aurium lobis inſeritur, & appendet. *Stalagmium*, inaurium genus eſſe crediderim oblongum, ex bacca pendula: à guttæ ſimilitudine, quæ σταλαγμὸς Græcis dicitur. Cæcilius apud Feſtum: *Ex aure ejus ſtalagmium habeo domi.* Junius.

20. *Manupretium.*] Varro lib. 4. De lingua Lat. *Quod manu factum erat, & datum pro eo, manupretium, à manibus & pretio.* Iſidorus lib. 11. Etymol. cap. 1. *Abuſive manus etiam ars vel artifex. unde manupretium dicimus.*

30. Ut,

Nunquid me vis? ME. hæc me curaturum dicito,
Ut, quantum possint, quique liceant, veneant.
Jamne abiit intro? abivit, operuit fores.
Dî me equidem omnes adjuvant, augent, amant.
Sed quid ego cesso, dum datur mihi occasio
Tempusque, abire ab his locis lenoniis?
Propera, Menæchme, fer pedem, confer gradum.
Demam coronam, atque abjiciam ad lævam manum;
Ut si qui sequantur, hac me abiisse censeant.
Ibo & conveniam servom, si potero, meum,
Ut hæc, quæ bona dant dii mihi ex me sciat.

30. *Ut, quantum possint, quique liceant, veneant.*] Alii leg. *quanti possint*, scil. venire. Schop. leg. *Ut quantum possit, quique liceat, veneant*, id est, ut quamprimum, & quanti licet vendantur.

ACTUS QUARTI SCENA PRIMA.

MULIER, PENICULUS.

EGone hic me patiar in matrimonio,
Ubi vir compilet clanculum quicquid domi est,
Atque ad amicam deferat? PE. quin tu taces?
Manifesto faxo jam opprimes! sequere hac modo. *Meurs* manifestum.
Pallam ad phrygionem cum corona ebrius
Ferebat, hodie tibi quam surripuit domo.
Sed eccam, coronam, quam habuit. num mentior?
Hem, hac abiit: si vis persequi vestigiis.
Atque edepol eccum, optime revortitur:
Sed pallam non fert. MU. quid ego nunc cum illoc agam?
PE. Idem quod semper; male habeas. MU. sic censeo.
PE. Huc concedamus: ex insidiis aucupa.

8. HAC *abiit.*] Lævorsum qua coronam abjecerat Men. Sosicles. *Douza.*

9. *Optime revortitur.*] Opportune, in tempore.

11. *Male habeas.*] Id est, excipias, tractes, verses maritum. *T.*

ACTUS QUARTI SCENA SECUNDA.

MENÆCHMUS Surreptus, MULIER, PENICULUS.

UT HOC UTIMUR maxume more moro
Molestoque multum! atque uti quique sunt
Optumi maxumi, morem habent hunc;
Clienteis sibi omnes volunt esse multos:
Bonine an mali sint, id haud quæritant.
Res magis quæritur quam clientium
Fides quojusmodi clueat.
Si est pauper atque haud malus, nequam habetur:
Si dives malus est, is cliens frugi habetur.
Qui neque Leges, neque æquom bonum usquam *Acid.* neque æquum, neque bonum.
Colunt, sollicitos patronos habent.
Datum denegant, quod datum est; litium
Pleni, rapaces; viri fraudulenti:
Qui aut fœnore, aut perjuriis habent rem
Partam. mens est in querelis.
Juris ubi dicitur dies, simul
Patronis dicitur: quippe qui pro illis
Loquantur, male quæ fecerint: aut ad
Populum, aut in Jure, aut ad Judicem res est.
Sicut me hodie nimis sollicitum cliens
Quidam habuit: neque quod volui agere quicquam

Lici-

1. *Ore moro.*] *Mos morus*, id est, stultus, μῶρος. Mil. *Ego stulta atque mora multum.* Trin. *Is mores hominum moros & morosos efficit.* Ordo & sententia est: *Ut*, hoc est, qui, quo pacto, seu quam maxime stulto more multumque molesto utimur! &, ut, quique sunt optimi & maximi, hunc morem habent: clientes, &c. θαυμαστικῶς. *Lamb.*

10. *Qui neque leges.*] Mutat numerum. Quasi dicat: Isti, qui neque Leges, neque Æquum bonum (ἐπιεικὲς) colunt, sollicitos reddunt & negotiis molestant suos patronos. Alii hic volunt esse principium novæ sententiæ: quos non audio. *Lambinus.*

19. *Ad populum.*] Comitiis centuriatim calatis. *Douza. In Iure.*] Apud Prætorem pro tribunali, sellave posita, *Douza. Ad Iudicem.*] Vel à Prætore datum, ut sunt *Recuperatores*: vel à litigatoribus captum, ut *Arbitrum.* Douz. Lites discutiuntur aut in Comitio pro rostris ad populum: aut in Fori area apud Prætorem in jure: aut in Basilica apud judices. Cicero: *Nam si quis statuit hunc esse oratorem, qui tantummodo in Iure aut in Iudiciis possit, aut ad Populum, aut in Senatu copiose loqui.* Pollet.

22. At-

Licitum est: ita me attinuit, ita me detinuit.
Apud ædiles prædiis factis plurimisque
Pessumisque dixit caussam, conditiones
Tetuli tortas, confragosas: aut plus
Aut minus, quam opus erat multo. dixeram
Controversiam, uti sponsio fieret.
Quid ille? quid? prædem dedit. nec magis
Manifestum ego hominem unquam ullum teneri vidi.
Omnibus malefactis testes tres aderant acerrumi.
Dî illum omnes perdant, (ita mihi hunc hodie corrupit diem.)
Meque adeo, qui hodie forum unquam oculis inspexi meis,
Diem corrupi, optimum jussi apparari prandium.
Amica exspectat me, scio. ubi primum est licitum, illico
Properavi abire de foro. irata est, credo, nunc mihi.

Plaça-

22. *Attinuit.*] Ita me in suo negotio occupatum retinuit. *Lambin. Detinuit.*] Ita me ab eo quod acturus eram, avocatum tenuit. *Lambinus* sic interpretatur & fallitur. *Attinere* & *detinere* hic eo differunt, quod *detinere* sit diutius attinere: *de* huic verbo, ut multis aliis, junctum habet augendi significationem. *Boxhorn.*

25. *Aut plus.*] Mirum in modum hic hæsitant interpretes. Haud dubie legendum est: *conditiones Tetuli tortas, confragosas. Haut plus, Haut minus, quam opus erat, &c. Aut* vulgatum si retineas, pro *haut* accipiendum est. *Aut* enim pro *haut* scribebant veteres. Neque se aliter accipere monet me *Salmasius*, quem audiamus. *Boxhorn. Controversiam dicere*, idem quod paulo ante, *causam dicere.* Nam *causa*, & *controversia*, eadem quæ Græcis *αἰτία*. Sed & hoc loco, *aut* pro *haut* acceperam. Sic enim scribebatur, *haut* vel *aut*, pro *haud. Haud plus, aut minus, quam opus erat multo, controversiam dixeram, ut sponsio fieret.* In causa dicenda & controversia disceptanda non multo plus, aut minus dixi quam opus erat, uti sponsio fieret. *Salmasius. Aut plus aut minus.*] Ego vero nec *haud plus Haud minus*, vel *haud plus aut minus* scribendum puto, nec si vulgatum retineas *Aut* pro *Haud* accipiendum. Sic enim solent loqui. Captivis 5. 3. *Cur ego plus minusve feci quam æquum fuit?* Terentius Hecyra 5. 1. *Ne quid faciam plus quod me post minus fecisse satius sit.* Phormione act. 3. sc. 3. *Ne quid plus minusve faxit, quod nos post pigeat.* Suetonius Octavio 84. *Ne plus minusve loqueretur ex tempore. Controversiam dicere* ut *causam dicere*, accipere possum: sed quemadmodum *non plus causam dicere*, pro non plus in causa disceptanda dicere, haudquaquam tolerarem, ita nec sufferre possum, *haud plus aut minus controversiam dicere*, pro tantummodo in controversia dicere. Lambinus: *dixi In controversiam*, ut sponsio. Quod si auderem, facerem *multa. Dixeram in controversiam, uti multa sponsio fieret:* ut se invicem provocarent, Ni hoc ita est, dabis mille nummum? Sed forte melius: *aut plus Aut minus, quam opus erat, multo dixeram, Controversiæ uti sponsio fieret.* Modo, inquit, augebam rem, modo minuebam ut ambiguum facerem judicem, ne clientem meum primo cœtu condemnaret; sed ut ad sponsionem veniretur. *Gronovius.*

40. *Na-*

Placabit palla, quam dedi, quam hodie uxori abstuli, atque huic
Detuli Erotio. PE. quid ais? MU. viro me malo male
Nuptam. PE. satin' audis, quæ illic loquitur? MU. satis. ME. si sapiam,
Hinc intro abeam, ubi mihi bene sit. MU. mane: male potius erit,
Næ illam mecastor fœnerato abstulisti. sic datur.
Clanculum te istæc flagitia facere censebas potesse?
ME. Quid illuc est uxor negoti? MU. men' rogas? ME. vin' hunc rogem?
PE. Aufer hinc palpationes, perge tu. ME. quid tu mihi
Tristis es? MU. te scire oportet. PE. scit, sed dissimulat malus.
ME. Quid negotii est? MU. pallam. ME. pallam? MU. quidam pallam. PE. quid paves?
ME. Nihil equidem paveo: nisi unum. palla pallorem incutit.

Pist. paveo. PE. novi virum: palla pallorem incutit. At tu, &c.

PE. At tu ne clam me comesses prandium! perge in virum.
ME. Non taces? PE. non hercle vero taceo. nutat, ne loquar.

ME. Non

40. *Næ fœnerato abstulisti.*] Næ tu pallam magna tua mercede, id est, magno tuo malo abstulisti. Tralatio est ab iis, qui pecuniam grandi fœnore mutuam accipiunt. *Lamb.* Immo ab iis, qui quod audiunt accipiuntve, bonum malumve fuerit, omnino deinde reddunt, juxta regulam Hesiodi, cum fœnore luculento. *Gruter.* *Sic datur.*] Sermo castigantis & pœnas sumentis, aut pœnas sumptas esse gratulantis. quare par istud verborum parasito datum cuperem. *Gruter.* secutus *Lambinus* hanc interpretationem. *Sic datur.*] Utrumque falli ajunt, nam *sic datur*, hic idem esse, quod, sic tenetur. At illi plane hic tenentur & deprehenduntur pro infrequentibus lectoribus Plauti, quemadmodum & in Asinaria 2. 4. 33. ubi tentabant simile: *sic dedero.* Nunquam aliter hæc formula accipitur, & exempla sunt in promptu, quæ jam alii congesserunt. Afferunt tamen locum Ovidii: *Se quoque det mulier populo speciosa videndam.* Quid autem simile: *sic datur*, & *det se videndam.* Deinde an *det se videndam*, est teneatur, deprehendatur in flagitio? *Gronovius.*

46. *Nisi unum. palla pallorem.*] Hæc neutiquam Menæchmo sunt tribuenda, qui confidenter in sequentibus negat se pallam uxori surripuisse. Igitur Peniculi persona his præscribenda, & reliqua legenda, quomodo edidit *Camerarius.*

MU. *pallam.* ME. *pallam, quid?* MU. *pallam, quid paves?*
ME. *Nihil equidem paveo.* PE. *Nisi unum: palla pallorem incutit.*
At tune clam me comesses prandium! &c.

Non à Plauto, sed monstra sunt quæ in ultimas Plauti editiones ex nescio quibus deterioris notæ MSS. irrepsere. *Boxhornius.*

57. PE. Nu-

ME. Non hercle ego quidem uſquam quicquam nuto neque nicto tibi.
MV. Næ ego mecaſtor mulier miſera! ME. quî tu miſera es? mihi expedi.
PE. Nihil hoc confidentius, qui, quæ vides, ea pernegat.
ME. Per Jovem Deoſque omnes adjuro, uxor (ſatin' hoc eſt tibi?)
Me iſti non nutâſſe. PE. credit jam tibi de iſtis: illuc redi
ME. Quo ego redeam? PE. equidem ad phrygionem, cenſeo. i, pallam refer. *Par. & pallam refer.*
ME. Quæ iſtæc palla eſt? MV. taceo jam, quando hic rem non meminit ſuam.
ME. Numquis ſervorum deliquit? num ancillæ, aut ſervi tibi
Reſponſant? eloquere. impune non erit. PE. nugas agis.
ME. Triſtis admodum es: non mihi iſtuc ſatis placet. PE. nugas agis.
ME. Cæterum familiarium alicui irata es? PE. nugas agis.
ME. Num mihi es irata ſaltem? PE. nunc tu non nugas agis.
ME. Non edepol deliqui quicquam. PE. hem rurſum nunc nugas agis.
ME. Dic, mea uxor, quid tibi ægre eſt? PE. bellus blanditur tibi.
ME. Potin' ut mihi moleſtus ne ſis? num te appello? MV. aufer manum.
PE. Sic datur. propeſato abſente me comeſse prandium:
Poſt ante ædeis cum coronâ me derideto ebrius.
ME. Neque edepol ego prandi, neque hodie huc intro tetuli pedem.
PE. Tun' negas? ME. nego hercle vero. PE. nihil hoc homine audacius.
Non ego te modo hîc ante ædeis cum corona florea
Vidi

57. PE. *Nugas agis.*] Ita hæc ubique *Peniculo* do: cum verba ſint illudentis potius, quam iratæ uxoris. Et Uxor jam ante dixerat, ſe tacere velle. Et paulo poſt ait Men. Peniculo; *Potin ut mihi moleſtus ne ſis*, &c. multo concinnius. *Piſtor*.

62. *Bellus blanditur.*] *Belli homines* nonnunquam dicuntur, qui ad aliorum quaſi nutus ſe accommodant. Et *belle*

Vidi aſtare? cum negabas mihi eſſe ſanum ſynciput:
Et negabas me noviſſe: peregrinum ajebas eſſe te.
ME. Quin ut dudum divorti abs te, redeo nunc demum domum.
PE. Novi ego te. non mihi cenſebas eſse, quî te ulciſcerer.
Omnia hercle uxori dixi. ME. quid dixiſti? PE. neſcio,
Eam ipſus roga. ME. quid hoc eſt, uxor? quid nam hic narravit tibi?
Quid id eſt? quid taces? quin dicis, quid ſit? MU. quaſi tu neſcias.
Palla mihi eſt domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?
MU. Me rogas? ME. pol haud rogem te, ſi ſciam. PE. ô hominem malum!
Ut diſſimulat! non potes celare: rem novi probe:
Omnia hercle ego edictavi. ME. quid id eſt? MU. quando nihil pudet,
Neque vis tuâ volentate ipſe profiteri, audi atque ades:
Et quid triſtis, & quid hîc mihi dixerit, faxo ſcias:
Palla eſt mihi domo ſurrepta. ME. palla ſurrepta eſt tibi?
PE. Viden' ut ſceleſtus captat? huic ſurrepta eſt, non tibi.
Nam profecto tibi ſurrepta ſi eſset, ſalva nunc foret.
ME. Nihil mihi tecum eſt. ſed quid tu ais? MU. palla, inquam, periit domo.

ME. Quis

dicere, qui, quæ alii velint, loqui ſtudent. Et *belli homines* ſunt, quos Ariſtoteles ἀρέσκους vocat. Muret. ad Catull.

81. *Et quid triſtis.*] Corrigunt: *Eo quid reſiſtis.* peſſime. Dixerat ſupra Menæchmus ℣ſ. 44. *Quid tu mihi triſtis es?* & ℣ſ. 58. *Triſtis admodum es.* Horum illa memor: *Audi*, inquit, *atque ades*: *Et quid triſtis ego ſim, & quid hic mihi dixerit, faxo ſcias.* Gronovius.

83. *Captat.*] Id eſt, verbis captioſe ludit! ut argutus eſt ſcil. *T. Huic ſurrepta eſt, non tibi.*] Acidalius: *tibi ſurrepta eſt, non huic.* Gruterus explicat *huic*, in uſum hujus Menæchmi, ut eſſet quod daret Erotio: Nam ſi *tibi*, id eſt, in uſum tuum ſurrepta eſſet, ſalva apud te eſſet: & Lambinum ſine cauſa æſtuare. Certe æſtuat Lambinus & tamen veriſſimum eſt quod refert, ut neſcio cujus, etſi non probet ipſe, præcedenti verbo legendum: *palla ſurrepta eſt mihi.* Ludit enim Menæchmus repetendo uxoris verba: *Palla mihi domo eſt ſurrepta.* Ille quaſi ignorans ſubjicit: *palla ſurrepta eſt mihi?* nam quod perdit uxor, videtur & perdere maritus. Ne dicam, ablata interrogationis nota eum dicere verum, & facinus tecte confiteri: ipſe enim ſurripuerat. Ergo paraſitus: *viden' ut ſceleſtus captat?* verba ſcilicet, repetendo præciſe ſermonem uxoris. *Huic*, uxori, *ſurrepta eſt, non tibi.* *Nam profecto tibi*, Menæchme, *ſurrepta ſi eſſet* (cum eam deferres ad ſcortum & huic reddita) *ſalva nunc foret.* Gronovius.

90. Vin'

Me. Quis eam surripuit? Mu. pol istuc ille scit, qui illam abstulit.

Me. Quis hic homo est? Mu. Menæchmus quidam. Me. edepol factum nequiter.

Quis is Menæchmus est? Mu. tu istic, inquam. Me. egone? Mu. tu! Me. quis arguit?

Mu. Egomet. Pe. & ego. atque huic amicæ detulisti Erotio.

Me. Egon' dedi? Pe. tu, tu istic, inquam. vin' afferri noctuam,

Quæ, Tu, Tu, usque dicat tibi? nam nos jam nos defessi sumus.

Me. Per Jovem deosque omnes adjuro, uxor; satin' hoc est tibi?

Non dedisse. Pe. immo hercle vero, nos non falsum dicere.

Me. Sed ego illam non condonavi, sed sic utendam dedi. *Meurs.* utenduum.

Mu. Equidem ecastor tuam nec chlamydem do foras, nec pallium

Quoiquam utendum. MULIEREM æquom est vestimentum muliebre

Dare foras, virum virile. quin refers pallam domum?

Me. Ego faxo referetur. Mu. ex re tua, ut opinor, feceris.

Nam domum nunquam introibis, nisi feres pallam simul.

Me. Ego domum? Pe. quid mihi futurum est qui tibi hanc operam dedi? *Grut.* eho domum!

Mu. Opera reddetur, quando quid tibi erit surreptum domo.

Pe. Id

90. *Vin' afferri noctuam, quæ tu, tu, &c.*] *Tu, tu* Græcis τύ, τὺ. unde & τυτὼ *noctua*, apud Hesychium. quippe & hic alluditur ad vocem noctuæ, *tu, tu*, seu *tou, tou*. Sonat autem noctua uberius hoc Germanum, non exilius illud Gallicum. Ita recte interpretes. Porro noctua hinc dicitur *tutubare*. Vetus Grammaticus Sidonius, cujus fragmentum de vocibus animantium in aliquot Gloss. nostris Mss. legitur; *Noctua tutubat*. Sic enim legendum; non, *cucubat*. Idem verbum restituo auctori veteris Poëmatii, quod ejusdem est argumenti. *Noctua lucifuga tutubat in tenebris*. Male vulgo editur, *cucubat*, quod ex Plautino hoc loco satis est manifestum. *Boxhornius*.

93. *Non dedisse.*] Scilicet me. Nihili sunt quæ garrit Lambinus. Tantum cavillatur Menæchmus, & dicit, se non tam dedisse pallam, quam commodasse: tunc scilicet facile recepturus, cum plane detrita. nam sequitur: *Sed ego illam non condonavi*. Vocis utriusque discrimen notum JCtis, nec ignoravit Plautus, Trin. 5. 2.

Nam beneficium homini proprium quod datur, proprium sumserit:
Quod datum est utendum, id repetendi copia est, quando velis.

J. Grut.

 105. Ex-

PE. Id quidem edepol nunquam erit. nam nihil eſt, quod perdam domi.
Cum virum, cum uxorem, Dii vos perdant. properabo ad forum:
Nam ex hâc familia me plane excidiſſe intellego.
ME. Male mihi uxor ſeſe feciſſe cenſet, quom excludit foras;
Quaſi non habeam, quo intromittar, alium meliorem locum.
Si tibi diſpliceo, patiundum: àc placuero huic Erotio,
Quæ me non excludet ab ſe, ſed apud ſe occludet domi.
Nunc ibo, orabo ut mihi pallam reddat, quam dudum dedi.
Aliam illi redimam meliorem. heus! ecquis hîc eſt janitor?
Aperite, atque Erotium aliquis evocate ante oſtium.

105. *Excludit foras.*] Lambinus hic, ut & ſupra act. 3. 2. atque alibi leg. *foris*, cum *excludo*, inquit, verbum ſit quietem ſignificans: nam is *Excluditur*, cui ingredi volenti oſtium non aperitur: *Extruditur*, qui jam intus eſt. Sed venia doctiſſimi viri, genius antiquæ locutionis alterum etiam non reſpuit. *Taubmannus*.

109. *Nunc ibo, orabo.*] Vos Critici majores reponite & hic, *amabo*. Scriverius.

ACTUS QUARTI SCENA TERTIA.

EROTIUM, MENÆCHMUS Surreptus.

QUis hîc me quærit? ME. ſibi inimicus magis quam ætati tuæ.
ER. Mi Menæchme, cur ante ædeis aſtas? ſequere intro. ME. mane.
Scin quid eſt, quod ego ad te venio? ER. ſcio, ut tibi ex me ſit volup. *Mſſ.* voluptas.
ME. Immo edepol pallam illam, amabo te, quam tibi dudum dedi,
Mihi eam redde; uxor reſcivit rem omnem, ut factum eſt ordine.
Ego tibi redimam bis tanto pluris pallam, quam voles.
ER. Tibi dedi equidem illam, ad phrygionem ut ferres, paulo prius:
Et illud ſpinther, ut ad aurificem ferres, ut fieret novom.

ME. Mihi

ME. Mihi ut tu dederis pallam, & ſpinther? nunquam factum reperies.
Nam ego quidem poſtquam illam dudum tibi dedi, atque abii ad forum,
Nunc redeo, nunc te poſtillâ video. ER. video quam rem agis.
Quia commiſi, ut me defrudes: ad eam rem affectas viam.
ME. Neque edepol te defraudandi cauſsâ poſco: quin tibi
Dico, uxorem reſciviſſe. ER. nec te ultro oravi ut dares,
Tute ultro ad me detuliſti, dediſti eam dono mihi:
Eandem nunc repoſcis. patiar, tibi habe. aufer, utere,
Vel tu, vel tua, vel etiam uxor in oculos compingite.
Tu huc, poſt hunc diem, pedem intro non feres, ne fruſtra ſis:
Quando tu me bene merentem tibi habes deſpicatui.
Niſi feres argentum, fruſtra me ductare non potes.
Aliam poſthac invenito, quam tu habeas fruſtratui.
ME. Nimis

9. FActum reperies.] Gruterus ex veſtigiis Mſſ. qui habent, releceris. fecit, relegeres, quod temere in editiones quaſdam irrepſit. Pareus notat in veteri codice ſcriptum eſſe redixeris. Quare ille reſcripſit, reviceris. Omnino ſcribendum eſt; Nunquam factum. Ne dixeris. te nempe mihi dediſſe pallam ferendam ad phrygionem. Ita paſſim Plautus. *Boxhorn.* *Nunquam factum reperies.*] Duo fuere codices Palatini, quibus in recenſendo Plauto à Bacchidibus ad finem uſque ſunt uſi, ambo quondam Camerarii: alter integer, quem Pal. pr. aut κατ᾽ ἐξοχὴν V. C. ſolent vocare: alter orſus à Bacchidibus, quem propterea Dec. vel Decurtatum & Pal. ſec. appellant. Ne quis igitur putet hic diſſentire Gruterum & Pareum in edenda ſcripta lectione: uterque annotat Pal. pr. ſeu V. C. habere, *releceris* & ſupra ſcriptum, *redixeris*: uterque Pal. ſec. ſeu Dec. *relegeris*. Cæterum ſatis placet Boxhornii, *ne dixeris*. Gronovius.

12. *Quia commiſi.*] Quia tibi pallam commiſi, & ſic ſtultitia & credulitate mea nimia factum eſt, ut me defraudare poſſis, me defraudare cogitas. *Lambinus.*

17. *In oculos compingite.*] Nihil carius eſt oculis, nihil æque vel à natura, vel cautione hominum cuſtoditur. Inde illæ vetuſtiſſimæ loquendi rationes, *oculiſſimus*, pro dilectiſſimo, *in oculis aliquem ferre*, pro multum amare, curare, maximi facere. Ita hoc loco Erotium dicit Menæchmo, ut vel uxor, vel ipſe pallam in poſterum ita cuſtodiant; ſicut oculi datis à natura fidiſſimis clauſtris cuſtodiuntur. Neque huic interpretationi obſtat, vox, *compingere*, tanquam ejus ſolius uſus ſit, ubi de dura & gravi cuſtodia agitur, ut carcere, quod vult Lambinus. *Compingere* enim quid in aliquem locum ſimpliciter dicimur, quod accuratius volumus aſſervatum. *Boxhorn.* *In oculos compingite.*] Iratus ſermo: ponite & aſſervate ibi, ubi nemo quærit. *Gronovius.*

20. *Fruſtra me ductare.*] Quid ſit ductare meretricem ac ſcortum, ſatis notum eſt. *Fruſtra ductare* hoc loco idem eſt quod gratis ductare, nulla data pecunia. Niſi feres, inquir, argentum, fruſtra me ductare non potes. Vel ſane ſubintelligendum *es*; fruſtra es, me ductare non potes. Et ſic interpungendum, *Niſi argentum feres, fruſtra. Me ductare non potes.* Salmaſ.

ME. Nimis iracunde hercle, tandem heus tu, tibi dico, mane:
Redi. ER. Etiam ne astas? etiam audes meâ revorti gratiâ?
ME. Abiit intro, occlusit ædeis. nunc ego sum exclusissumus;
Neque domi, neque apud amicam mihi jam quicquam creditur.
Ibo, & consulam hanc rem amicos, quid faciundum censeant.

ACTUS QUINTI SCENA PRIMA.

MENÆCHMUS Sosicles, MULIER.

Nimis stulte dudum feci, cum marsupium
Messenioni cum argento concredidi.
Immersit aliquo sese credo in ganeum.
MV. Provisam, quam mox vir meus redeat domum.
Sed eccum video: salva sum, pallam refert.
ME. Demiror, ubi nunc ambulet Messenio.
MV. Adibo atque hominem accipiam, quibus dictis meret.
Non te pudet prodire in conspectum meum,
Flagitium hominis cum istoc ornatu? ME. quid est?
Quæ res agitat te, mulier? MV. etiamne impudens
Muttire unum verbum audes, aut mecum loqui?
ME. Quid tandem admisi in me, ut loqui non audeam.?
MV. Rogas me? ô hominis impudentem audaciam!
ME. Non tu scis, mulier, Hecubam quapropter canem
Graii esse prædicabant? MV. non equidem scio.
ME. Quia idem faciebat Hecuba, quod tu nunc facis;
Omnia mala ingerebat, quemquam aspexerat.
Itaque adeo jure cœpta appellari est Canis.

MV. Non

11. Muttire.] *Muttire* est ne *mu* quidem audere proferre: quod Græce γρύζειν. Glossar. *muttum*, γρύ. V. N. Mil. 3. 1.

14. *Hecubam quapropter canem, &c.*] Hecubam, velut canem, Græci lapidibus insectari sunt: quia maledicta in quemvis obvium è Græcis ingerebat. Et propter hanc animi acerbitatem & rabiem, fingitur in canem esse conversa. Juven. 10. Sat.

—— Sed torva canino
Latravit rictu, quæ post hunc vixerat uxor.

Quin & ejus effigiem canis forma pingi solitam, canemque eidem immolatum tradunt. Ejusdem & sepulcrum *Cynossema* vocatum, Plinius auctor est, lib. 4. cap. 11. *Gruter.*

36. *Quare.*]

MU. Non iſtæc ego flagitia poſſum perpeti.
Nam med ætatem viduam eſſe mavelim,
Quam iſtæc flagitia tua pati, quæ tu facis.
ME. Quid id ad me, tu te nuptam poſſis perpeti,
An ſis abitura à tuo viro? an mos eſt ita hîc,
Peregrino ut advenienti narrent fabulas?
MU. Quas fabulas? non, inquam, patiar præterhac.
Quin vidua vivam, quam tuos mores perferam.
ME. Meâ quidem hercle cauſsa vidua vivito,
Vel uſque dum regnum obtinebit Juppiter.
MU. At mihi negabas dudum ſurripuiſſe te,
Nunc eandem ante oculos attines, non te pudet?
ME. Heu Hercle, mulier, multum & audax & mala es.
Tun' tibi hanc ſurreptam dicere audes, quam mihi
Dedit alia mulier, ut concinnandam darem?
MU. Næ iſtuc mecaſtor jam patrem arceſsam meum,
Atque ei narrabo tua flagitia, quæ facis.
I, Decio, quære meum patrem, tecum ſimul
Ut veniat ad me: ita rem eſſe dicito.
Jam ego aperiam iſtæc tua flagitia. ME. ſanan' es?
Quæ mea flagitia? MU. cum pallam atque aurum meum
Domo ſuppilas uxori tuæ, & tuæ
Degeris amicæ, ſatin' hæc recte fabulor?
ME. Quæſo hercle, mulier, ſi ſcis, monſtra, quod bibam,
Tuam qui poſſim perpeti petulantiam.

Quem

36. *Quære.*] Non eſt neceſſe ut hæc mutet Colvius. nam *Quæro* ac *Quæſo* permutantur. Feſtus: *Quæſo, ut ſignificat idem, quod rogo: ita Quæſere ponitur ab antiquis pro quærere, &c.* Gruter.

41. *Degeris amicæ.*] *Degero* dicitur, ut *defero*. Eſt autem idem verbum, quod *digero*, *e* in *i*, ut fit, mutato; quod nihil aliud vulgò ſignificat, quam ordinare aliquid, componere, & in debitum locum referre, quod fieri non poteſt niſi degerendo, ſive rem ex uno loco in alium transferendo. qua vetuſta ſignificatione *degerere* hic ponitur. *Boxhorn.*

42. *Monſtra, quod bibam, &c.*] Recte ſe habent, *ſi ſcis, monſtra, quod bibam, Tuam qui poſſim perpeti petulantiam.* Si potes me alere & oſtendere unde vivam, tuam perpetiar petulantiam, ut tibi obnoxius. Alia conditione eam ferre non poſſum, niſi ut me alas, & mihi monſtres quod edam & bibam. Sed *bibam* tantum dixit, quia cauſa vivendi præcipua Græcis in bibendo. Unde & *συμπόσιον* dixere, quod Latini *convivium*. Eandem ſententiam expreſſit Theocritus in Ἀδωνιαζούσαις, niſi fallor: Πασσάμενος ἐπίτασσε. *Ubi nos alueris, impera.* Salmaſius.

 45. Cum

Quem tu hominem me arbitrare, nescio,
Ego te simitu novi cum Parthaone,
MU. Si me derides, at pol illum non potes,
Patrem meum, qui huc advenit. quin respicis?
Novistin' tu illum? ME. novi cum Calcha simul:
Eodem die vidi illum, quo te ante hunc diem.
MU. Negas novisse me? negas patrem meum?
ME. Idem hercle dicam, si avom vis adducere.
MU. Ecastor pariter hoc, atque alias res soles.

45. *Cum Parthaone.*] *Parthaon*, pater Oenei Ætoliæ regis, Deïaniræ patris.
48. *Cum Calcha.*] Cum *Calchante*, ut est in MSS. Thestoris filio: qui arte divinandi plurimum pollebat in exercitu Græcorum ad Trojam.

ACTUS QUINTI SCENA SECUNDA.

SENEX, MULIER, MENÆCHMUS Sosicles.

UT ætas mea est, atque ut hoc usus facto est,
Gradum proferam, progredi properabo.
Sed id quam facile sit mihi, haud sum falsus.
Nam pernicitas deserit: consitus sum
Senectute: onustum gero corpus; vires
Reliquêre. ut ætas mala, merx mala est tergo!
Nam res plurimas pessumas, cum advenit, affert:
Quas si autumem omneis, nimis longus sermo sit.
Sed hæc res mihi in pectore & corde dura est, *I. Gulielm.* sed acris mihi, &c. cura est.
Quidnam hoc sit negotii, quod filia sic
Repente expetit me, ut ad sese irem.
Nec, quid id sit, mihi certius facit,
Quid velit, quid me arcessat.
Verum propemodum jam scio quid fiet rei.
Credo cum viro litigium natum esse aliquod.

Ita

4. CONsitus sum senectute.] Ita Ter. Eun. act. 2. 1. *annis obsitus.* Virgil. 8. Æn.

—— Ibat rex obsitus ævo.

Obsitum pro pleno usurpatum antiquis: eo, quod locus frugibus obsitus aut sentibus, iis plenus sit. *Turneb.*

5. *Onustum gero corpus.*] Duo sunt hæc onera: nam & corpus hic Senex gerit, & corporis onus, senectutem sive annos. Mercat. act. 4. 1.

—— Quin is ocius?
SY. *Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero.*
DO. *Quid oneris?* SY. *annos octoginta & quatuor.*

25. MUL. Ibo

Ita istæc solent, quæ viros subservire
Sibi postulant, dote fretæ, feroces.
Et illi quoque haud abstinent sæpe culpâ.
Verum est modus tamen, quoad pati uxorem oportet.
NEC POL FILIA unquam patrem arcessit ad se,
Nisi aut quid commissi, aut jurgii est caussa.
Sed quicquid id est, jam sciam; atque eccam eampse
Ante ædeis, & ejus tristem virum video.
Id est, quod suspicabar.
Appellabo hanc. MV. ibo advorsum. salve multum, mi pater.
SE. Salva sis. salven' advenio? salven' arcessi jubes?
Quid tu tristis es? quid ille autem abs re iratus destitit?
Nescio quid vos velitati estis inter vos duos. Non. inter vos duo.
Loquere, uter meruistis culpam, paucis: non longos logos.
MV. Nusquam equidem quicquam deliqui: hoc primum *te* absolvo, pater.
Verum vivere hîc non possum, neque durare ullo modo.
Proind' tu me hinc abducas. SE. quid istuc autem est? MV. ludibrio, pater,
Habeor. SE. unde? MV. ab illo, quoi me mandavisti, meo viro.
SE. Ecce autem litigium quoties edixi tandem tibi,
Ut caveres, neuter ad me iretis cum querimonia?
MV. Quî ego istuc, mi pater, cavere possum. SE. men' interrogas?
MV. Nisi non vis. SE. quoties monstravi tibi, viro ut morem geras?
Quid ille faciat, ne id observes: quo eat: quid rerum gerat.
MV. At-

25. MUL. *Ibo advorsum. salve.*] Ita hæc ordino. Filia enim officii sui memor patri obviam procedit: tum salutat. Nam ita solebant parentibus natæ, aut propinquæ honoratiori cognato. ut Sticho: *Ferre advorsum hominem occupemus osculum. Salve mi pater.* J. Gul.

28. *Velitati estis.*] V. N. Rudent. 2. 6.

29. *Non longos logos.*] Scil. facias. *Logi sunt sermones, vel dicta ridicula & contemnenda:* Nonius. Utitur & Terent. Phor. act. 3. 2. & Cicero. *Logi* enim vocabulo pæne jam ut vernaculo utebantur Romani: & *logos* in nugis, tanquam suam vocem dicebant. *Palmer.*

35. *Neuter ad me.*] Censeo dissecandam vocem: *Ut caveres, ne uter ad me.* hoc est, ne vel maritus vel tu. *Gronovius.*

MV. At enim ille hinc amat meretricem ex proxumo. SE. ſane ſapit,
Atque ob iſtanc induſtriam etiam faxo amabit amplius.
MV. Atque ibi potat. SE. tua quidem ille cauſſa potabit minus.
Sive illic, ſive alibi libebit? quæ hæc, malum, impudentia eſt?
Una opera prohibere, ad cœnam ne promittat, poſtules:
Neve quenquam accipiat alienum apud te, ſerviren' tibi
Poſtulas viros? dare una opera penſum poſtules,
Inter ancillas ſedere jubeas, lanam carere.
MV. Non equidem mihi te advocatum pater adduxi, ſed viro.
Hinc ſtas, illinc cauſſam dicis. SE. ſi ille quid deliquerit.
Multo tanto illum accuſabo, quam te accuſavi, amplius.
Quando te auratam & veſtitam bene habet: ancillas, penum,
Recte præhibet: melius ſanam eſt, mulier, mentem ſumere. *Mſſ. alter.* perhibet.
MV. At ille ſuppilat mihi aurum & pallam ex arcis modo: *I. Guliel.* ex arcis domo.
Me deſpoliat, mea ornamenta clam me ad meretrices degerit.
SE. Male facit, ſi iſtuc facit: ſi non facit; tu male facis,
Quæ inſontem inſimules. MV. quin etiam nunc habet pallam, pater,
Et ſpinther, quod ad hanc detulerat: nunc, quia reſcivi, refert.

SE. Jam

39. *At ille hinc amat.*] V. C. *hanc.* Probo. *Scriverius.*

40. *Atque ob iſtanc induſtriam.*] Quam adhibes in obſervando viro.

46. *Lanam carere.*] Ita vett. edd. neque aliter citat lib. 6. de Ling. Lat. Varro. *Carere* à carendo: quod lanam tum purgant ac deducunt, ut careat ſpurcitia. ex quo tum *carminari* dicitur lana, cum caret eo, quod in ea eſt nequam. *Carere*, à *caro, is, it:* quod ſine dubio eſt à Græc. *κείρειν*, tondere, *ἔκαρον*: non, ut Varro: unde & *Carduus*, quia aptus carendæ lanæ: & *Carmen* inſtrumentum ferreum ad carendum lanam. Lucr. 4.
—— *Quaſi carmine lana trahatur.*
A quo verbum *carminare*: infra act. 5. ſc. 8. Aliud *carmen* à canendo, aliud *carmen* à carendo. *Scalig.* Inde *caritores*, qui in Gloſſis Papiæ dicuntur *lanarii, qui lanam carunt, carpunt, dividunt.* Sic enim ibi legendum eſt. Unde apparet *carpere*, quod in Mſſ. Pall. pro *carere* legi hic notant eruditi, non niſi gloſſam eſſe *τῦ carere.* Porro nobis ejuſmodi caritores *Kaerders* etiam dicuntur. *Boxhorn.*

58. *Quod*

SE. Jam ego ex hoc ut factum est ſcibo. ibo ad hominem atque alloquar.
Dic mihi iſtuc, Menæchme, quod vos diſſertatis, ut ſciam.
Quid tu triſtis es? quid illam autem iratam abs te deſtituis?

Mſſ. quid tu trixis. *unde. Grut.* qui tu trux es.

ME. Quiſquis es, quicquid tibi nomen eſt, ſenex, ſummum Jovem
Deoſque deteſtor. SE. qua de re, aut quojus rei rerum omnium?

Mſſ. deteſtes. *Grut.* do teſtes.

ME. Me neque iſti male feciſſe mulieri, quæ me arguit
Hanc domo ab ſe ſurripuiſſe, atque abſtuliſſe dejerat.
Si ego intra ædeis hujus unquam, ubi habitat, penetravi *pedem*,
Omnium hominum exopto ut fiam miſerorum miſerrumus.
SE. Sanun'es, qui iſtuc exoptes, aut neges te unquam pedem
In eas ædes intuliſſe, ubi habitas, inſaniſſume?
ME. Tun' ſenex ais habitare med in illiſce ædibus?
SE. Tu negas? ME. nego hercle vero. MV. *nimio hæc impudenter* negas.
Niſi quo nocte hac emigraſti. SE. concede hac, filia.
Quid tu ais? num hinc emigraſti? ME. quem in locum, aut ob rem, obſecro?

Doux. quem in locum autem obſecro?

SE. Non edepol ſcio. MV. profecto ludit te hic. SE. non tu te tenes?
Jam vero, Menæchme, ſatis jocatus es nunc hanc rem age.
ME. Quæ-

58. *Quod vos diſſertatis.*] Poteſt tolerari, ut ſit λιτότης, ſive extenuatio rei per verba, pro litigatis. Colvius *diſceptatis*. Meurſius *diſſentitis*. Sed nullo modo ferendum, quod nuper conjecerunt, *diſcernatis*. Hoc juxta hic locum habet, ac ſeparatis, diſtinguitis. *Gronovius*.

61. *Cujus rei rerum omnium.*] Recte Lambinus interpretatur velle ſenem, cujus rei ex omnibus rebus cauſa Deos teſtes facis? Et prorſus inepte, qui perſonas ita ordinat: *cujus rei?* ME. *rerum omnium, Me neque.* quod ineptius reddit interpretando, quaſi dixerit Plautus *deos rerum omnium*. Quis enim unquam eſt ita locutus, ut diceret *deos rerum* & *rerum omnium?* Ego ſi hanc ſcripturam tueri vellem, *rerum omnium* referrem ad ſequentia, & id acciperem, ut ſolent dicere *cæterarum rerum*: quemadmodum illud ipſum uſurpavit auctor Ciſtellaria act. 1. ſc. 1. verſ. 33. Sed nihil eſt cauſæ, cur ſpernamus vulgatum. *Gronovius*.

72. *Non tu te tenes?*] Jubet tacere ac quieſcere filiam Senex; ipſe ſolus ſcilicet ſerio opus executurus; *Tene te*, id eſt, abſtine, cohibe. Caſ. act. 3. 2. *Vix teneor, quin quæ decent te, dicam.* Gruter.

76. *Vi-*

ME. Quæso quid mihi tecum est? unde, aut quis tu homo es? *quid feci ego*
Tibi, aut adeo isti, quæ mihi molesta est quoquo modo?
MU. Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur colos *Elmenhorst. oculos urier.*
Ex temporibus atque fronte! ut oculi scintillant! vide.
ME. Quid mihi melius est, quam quando illi me insanire prædicant,
Ego me assimulem insanire. ut illos à me absterream?
MU. Ut pandiculans oscitatur! quid nunc faciam, mi pater?
SE. Concede huc, mea nata, ab istoc quam potes longissume.
ME. Evoe, Evie, Bromie, quo me in silvam venatum vocas?
Audio: sed non abire possum ab his regionibus:
Ita illa me ab læva rabiosa fœmina adservat canis.
Post autem illic hircus alius, qui sæpe ætate in sua
Perdidit civem innocentem falso testimonio.
SE. Væ capiti tuo! ME. ecce Appollo mihi ex oraculo imperat,
Ut ego illi oculos exuram lampadibus ardentibus.
MU. Perii, mi pater! minatur mihi oculos exurere.
ME. Hei mihi, insanire me ajunt, ultro cum ipsi insaniunt.

SE. Fi-

76. *Viden' tu illi oculos virere?*] Nihil mutandum. Virere est lucere, & sic *virens flamma* Horatio & apud Homerum. φλὸξ ἐμαράνθη, flamma marcescit, quæ quasi *virere* desinit. Nam & *virere* pro ἀνθεῖν, quod verbi & flammæ tribuunt Græci pariter ac Latini poëtæ. Ut *florentia lumina flammis*, & ἀνθοῦσα φλὸξ, & color ἀνθηρός. Nec obstat quod sequitur, ut *oculi scintillant*, plus est enim scintillare quam virere vel lucere. At viridis color qui ex temporibus & fronte exoritur non est mutandus in iridis colorem. Cæruleum intelligit & glaucum, quem *olivastrum* vulgo vocant, qui color est morbosorum. Fortasse an & virere oculos dixerit, cum albus in oculis viridi illo colore inficitur, vel glauco ex morbo vel animi passione violenta. Hæc explicanda sane non mutanda. Libri enim omnes meliores ac vetustiores sic habent. *Salmas.*

80. *Ut pandiculans oscitatur!*] Festus: *Pandiculari dicuntur, qui toto corpore oscitantes extenduntur: eo quod pandi fiunt.* Jam, *oscitatio*, est, oris citatio & diductio. Glossarium; *Oscitatur* χασμᾶται. *Taub.*

82. *Evoe, evie, bromie.*] Quia Menæchmus se furere & bacchari simulat, usurpat vocabula, quibus bacchantes utebantur. *Evoi*, interjectio est ὀργιασμοῦ, *evoë*. *Evius* & *Bromius* sunt Bacchi nomina. *Lambin.*

95. *Tu-*

SE. Filia, heus. MU. quid est? quid agimus? SE. quid si ego huc servos cito?
Ibo, adducam, qui hunc hinc tollant, & domi devinciant,
Priusquam turbarum quid faciat amplius. ME. enimvero, nisi
Occupo aliquid mihi consilium, hi domum me ad se auferent.
Pugnis me vetas in hujus ore quicquam parcere?
Ni jam ex meis oculis abscedat in malam magnam crucem,
Faciam, quod jubes, Apollo. SE. fuge domum, quantum pote'st.
Ne hic te obtundat. MU. fugio. amabo, adserva istunc, mi pater,
Ne quo hinc abeat. sumne ego mulier misera, quæ illæc audio!
ME. Haud male illanc amovi. nunc hunc impurissumum,
Barbatum, tremulum, Titanum, Cygno prognatum patre.

Meurs. Tithonum. *Pris.* Cygno qui cluet patre.

Ita mihi imperas, ut ego hujus membra, atque ossa, atque artua
Comminuam illo scipione, quem ipse habet. SE. dabitur malum,
Me quidem si attigeris, aut si propius ad me accesseris.
ME. Faciam quod jubes; securim capiam ancipitem, atque hunc senem
Exossabo, deind' dedolabo assulatim viscera.

SE. Enim-

95. *Pugnis me vetas, &c.*] Hæc iterum clare loquitur, ut eos terreat. Vetasne, ô Apollo, me quicquam meis pugnis in hujus mulieris ore parcere?

101. *Tremulum, Titanum.*] Melius hic fortasse legi posset, *Tithonum*, qui ad extremam senectutem vixit, adeo ut emori non posset, quamvis omnibus senii decrepiti malis vexaretur. Non iste quidem cygno prognatus patre quem aurora adamavit, sed hic homo non pro sano loquitur. Cum enim insaniam simulet, ea dicit de industria quæ insani hominis sunt. *Salmas.*

102. *Artua.*] Non obliquos casus verborum quartæ declinationis generis neutrius reperiri inficior. Verum sunt isti, non à rectis in *A*, sed in *VS*. Nam nomina ejusmodi olim utramque habebant terminationem. Contra itidem quædam hodie in *VS*, solum efferuntur, quæ olim terminabantur in *V*. Tale pro *artus*, *artu*; inde *artua* hoc loco: à quo *deartuare* supra Capteiv. 3. 4. & 5. *Vossius.*

106. *Dedolabo assulatim viscera.*] Hoc *minutatim* exponit Nonius. recte. Hinc *assulæ marmoreæ* apud Vitruvium, τὰ ἐμπελεκήματα, ex marmore, dum cæditur,

SE. Enimvero illud præcavendum eſt, atque accurandum mihi:
Sane ego illum metuo, ut minatur, ne quid malefaxit mihi.
ME. Multa mihi imperas, Apollo: nunc equos junctos jubes
Capere me indomitos, feroces: atque in currum inſcendere.
Ut ego hunc proteram leonem Gætulum, olentem, edentulum. *I. Gulielm. leonem vetulum.*
Jam adſtiti in currum: jam lora teneo: jam ſtimulum in manu eſt.
Agite equi, facitote ſonitus ungularum appareant
Curſu celeri: facite inflexa ſit pedum pernicitas.
SE. Mihin' equis junctis minare? ME. ecce Apollo denuo;
Me jubes face impetum in eum qui ſtat, atque occidere.
Sed quis hic eſt, qui me capillo hinc de curru deripit?
Imperium tuum demutat atque dictum Apollinis.

SE. Heu

ditur, excuſſa. nec quicquam mutandum. Gloſſæ: ἀποπελεκῶ, *deſomo*, *dedolo*. Utrumque dicebatur *aſtula* & *aſſula* pro eodem. ſic *merſus*, mertus: *fiſſus*, fiſtus: *fixus*, fictus & ſimilia. *Salmaſius*. *Exoſſabo, dein dedolabo.*] Hæc Camerarii conjectura eſt. Superiores *ſenem Exoſſem, niſi dedolabo*. Aldus auxit: *Exoſſem reddam, dedolabo*. Ambo ſcripti: *Senem oſſe fini dedolabo*. Unde Pareus, *oſſetim* & *Exoſſetim*. Sed ſcribendum eſt: *hunc ſenem Oſſum fini dedolabo aſſulatim viſcera*. Sermo digniſſimus Plauto & minima mutatio. *Oſſum fini* eſt uſque ad oſſa. *Dedolabo* eſt decidam & amputabo ſecuri. quemadmodum dolabra eſt inſtrumentum, quo cædimus, non quo levigamus, ut aſcia. Potuiſſem & *huic ſeni*. Sed non eſt neceſſe. Hac fabula 2. 2. *Nummum illum, quem mihi dudum pollicitus dare, Iubeas, ſi ſapias, porculum afferri tibi. Dedolabo*, truncabo circum hunc ſenem, quod ad viſcera, aſſulatim & minutatim deſecta fini oſſium, ut nil niſi ſceletus ſuperſit. *Gronovius*.

114. *Facite inflexa.*] Sana omnino ſunt, *facite inflexu ſit pedum pernicitas*, modo disjunctim legatur, *in flexu*. Pernicitas equorum, præcipue curru cinctorum, in flexu maxime requirebatur. In flexu metæ imprimis neceſſaria fuit. *Salmaſ.*

117. *Qui me capello hinc de curru deripit.*] Alluſum ad Palladem Homericam, quæ Achillem capillis à pugna revocavit. *Deripit.*] *Deripere*, eſt deorſum rapere & detrahere. *Diripere*, diverſe & in varias partes rapere, ut fit in expugnationibus urbium. *Popma*.

118. *Atque dictum.*] Apollinis oraculum *dictio* olim nuncupata. Pacuvius: *Flexa non, falſa, autumare dictio Delphis ſolet*. Ait, tortuoſa & obliqua eſſe oracula, non mendacia unde & Apollo λοξίας. Accius apud Herenn. lib. 2.

Aperte fatur dictio, ſi intelligas.

Et alioqui *Dicta* interdum juſſa ſunt: unde *Dictator*, & *dicto-audientes*: de quîs Varro lib. 4. & 5. de L. L. *Apollinis.*] *Apollinis* rectus olim caſus, pro *Apollo*. Verum hoc loco ajunt quidam, *Apollinis* eſſe vocandi caſum. Sed falluntur. Nam *tuum Apollinis imperium*, ait, ut Cicero Phil. 2. *Tuum hominis ſimplicis pectus*. Et in Maniliana, *Tuum graviſſimi viri judicium*. Voſſius.

9. Obli-

SE. Heu hercle morbum acrem ac durum! Dii voſtram fidem!
Vel hic qui inſanit, quam valuit paulo prius!
Ei derepente tantus morbus incidit.
Ibo atque arceſſam medicum jam quantum poteſt.

ACTUS QUINTI SCENA TERTIA.

MENÆCHMUS Soſicles, SENEX.

JAmne iſti abierunt, quæſo, ex conſpectu meo,
Qui me vi cogunt, ut validus inſaniam?
Quid ceſſo abire ad navem, dum ſalvo licet?
Voſque omnes quæſo, ſi ſenex revenerit,
Ne me indicetis, qua platea hinc aufugerim.
SE. Lumbi ſedendo, oculi ſpectando dolent, *Mſſ. exſpectando.*
Manendo medicum, dum ſe ex opere recipiat.
Odioſus tandem vix ab ægrotis venit.
Ait ſe obligaſſe crus fractum Æſculapio,
Apollini autem brachium. nunc cogito,
Utrum me dicam ducere medicum, an fabrum.
Atque eccum incedit, move formicinum gradum.

9. *OBligaſſe crus fractum Æſculapio.*] Quid ſit obligare crus fractum aut brachium Chirurgi ſciunt, ad quorum artem hoc pertinet. Græci ἐπιδεσμεῖν vocant. Unde libri veterum Medicorum, περὶ ἐπιδεσμῶν. Sed hic deridiculi gratia glorioſum introducit medicum, qui ſe jactat obligaſſe crus fractum Æſculapio, brachium Apollini, quaſi ipſi medicinæ auctores dii ipſius cura opus habuerint. Veteres medici etiam fuere χειρουργοί. De Æſculapio & Apolline, quod auctores medicinæ fuerint, res nota. *Salmaſ.*

12. *Movet formicinum gradum.*] Formicarum gradus minutiſſimus eſt ac ſpiſſiſſimus, atque ideo tardus. Multum quidem movent, ſed parum promovent. Pari forma dixit Catullus Carmin. 39. *incedere myrmice*, & Martial. *Cruſculum formica*. Mutet.

ACTUS QUINTI SCENA QUARTA.

MEDICUS, SENEX.

QUid eſset illi morbi dixeras? narra ſenex.
Num larvatus, aut cerritus? fac ſciam.

Num

2. *LArvatus, aut cerritus.*] Feſtus: *Larvati, ſunt furioſi & mente moti: quaſi larvis & ſpectris exterriti.* De *Cerritis*, V. N. Amph. 2. 2. vſ. 144.

8. *Quin*

Num eum veternus, aut aqua intercus tenet?
SE. Quin ea te caussâ duco, ut id dicas mihi,
Atque illum ut sanum facias. ME. perfacile id quidem est.
Sanum futurum, meâ ego id promitto fide.
SE. Magnâ cum curâ ego illum curari volo.
ME. Quin suspirabo plus sexcenties in die:
Ita ego illum cum cura magna curabo tibi.
SE. Atque eccum ipsum hominem. ME. observemus, quam rem agat.

8. *Quin suspirabo plus sexcenties in die.*] Qui sæpius & celerius ultro citroque commeant & discursant rei alicujus curandæ caussa, suspirant, suspiria alte petunt. Dicit igitur hic medicus, se magna cum cura insanum curaturum, quin ad eum invisurum, eaque de caussa suspiraturum plus sexcenties in die. Hæc genuina est hujus loci sententia. *Boxhornius.*

ACTUS QUINTI SCENA QUINTA.

MENÆCHMUS Surreptus, SENEX, MEDICUS.

Edepol næ hic dies pervorsus atque advorsus mihi obtigit:
Quæ me clam ratus sum facere, ea omnia fecit palam
Parasitus, qui me complevit flagitii & formidinis:
Meus Ulysses, suo qui regi tantum concivit mali.
Quem ego hominem, si quidem vivo, vita devolvam sua. *Mss. evolvam; Pass. solvam.*
Sed ego stultus sum, qui illius esse dico, quæ mea sit.
Meo cibo & sumptu educatus est: anima privabo virum.
Condigne autem hæc meretrix fecit, ut mos est meretricius.
Quia rogo pallam, ut referatur rursum ad uxorem meam,
Mihi se ait dedisse. heu edepol, næ ego homo vivo miser!
SE. Audin' quæ loquitur? MED. se miserum prædicat. SE. adeas velim.
MED. Salvos sis, Menæchme, quæso cur apertas brachium?
Non tu scis, quantum isti morbo nunc tuo facias mali.

ME. Quin

4. MEus Ulysses.] Quo utebar consiliario & administro, ut Agamemnon Ulysse ad Trojam.

5. *Vita devolvam sua.*] A Parcarum fusis aut stamine puto sumptum. Virgil. 4. Georg.
Carmine quo captæ, dum fusis mollia pensa
Devolvunt. Bosius.

14. Ec-

ME. Quin tu te ſuſpendis? MED. ecquid ſentis? ME. quid ni ſentiam.
MED. Non poteſt hæc res ellebori jugere obtinerier.
Sed quid ais, Menæchme? ME. quid vis? MED. dic mihi hoc, quod te rogo.
Album, an atrum vinum potas? ME. quin tu is in malam crucem.
SE. Jam hercle occeptat inſanire primulum. ME. quin tu me interrogas,
Purpureum panem, an puniceum ſoleam ego eſſe, an luteum?
Soleamne eſſe avîs ſquamoſas, piſcîs pennatos? SE. papæ,
Audîn'tu, ut deliramenta loquitur? quid ceſſas dare
Potionis aliquid, priuſquam percipit inſania?
MED. Mane modo: etiam percontabor. SE. alia occidis fabula.
MED. Dic mihi hoc: ſolent tibi unquam oculi duri fieri?
ME. Quid? tu me locuſtam cenſes eſſe, homo ignaviſſume?

MED. Dic

14. *Ecquid ſentis?*] Ridiculum eſt, ita Medicum rogare. & Menæchmus nimis molliter reſpondeat; ſi illud ab eo quæſitum. Quin tu perſonas ita reſtituas: SE. *ecquid ſentis?* MED. *quidni ſentiam!* *Non pot.* Acidal.

15. *Ellebori jugere.*] Non poteſt hujus ægri ſanitas tanta ellebori copia obtineri, quanta ex agri jugere meti poteſt. Simile Hor. illud 2. Sat. 3.

Danda eſt ellebori multo pars maxima avaris?
Neſcio an Anticyram ratio illis deſtinet omnem.

22. *Percipit.*] Id eſt, penitus capit. Ter. Eun. *urbis odium me percipit.* ubi τὸ *per* αὐξητικὸν eſt.

23. *Etiam percontabor.*] Lego:

—— *Etiam percontabor alia.* SE. *occidis fabulans.*

Cum alia etiam percontari velle diceret Medicus, gravatur hoc Senex: &, occidis hominem, inquit, tuis fabulis: ad vulgi dictum forte alludens, quo Medicus garrulus fertur alter ægroto morbus. *Acidal.* Malim retinere quod in Mſſ. eſt, poſt *alia* poſita rogantis nota. Senex ergo dicit, *Alia?* Viſne tu adhuc plura & alia, percunctari? Profecto fabula, nimium fabulando & percunctando eum occidis. *Boxhorn.*

24. *Oculi duri fieri?*] Ne hoc quidem temere quærit Medicus. eorum, quos atra bilis vexat, corpora conſtat fieri extrinſecus duriora, propter atræ bilis naturam, quæ ſicciſſima & calidiſſima eſt: imprimis oculi, qui ſunt textura præditi rariſſima, parteſque corporis ſunt infirmiſſimæ. Etiam hæc inſaniæ ſigna ab Ariſtotele probantur. *Vict.*

25. *Me locuſtam cenſes?*] Locuſtæ cum de inſectorum genere ſint, palpebris carent: idcirco duriſſ. ſunt oculis. *Ariſt.* 2. de Part. Anim. & *Plin.* lib. 11. 37. *Taubmann.* Fere ad verbum; Ἤρξω μ' ἀπελοβόθαλμον ὄντα νοείζεις ὠπήτριστε; qua voce in Sphingocarione uſus fuerat Eubulus. Duris au-

tem

MED. Dic mihi en unquam tibi inteſtina crepant, quod ſentias.

ME. Ubi ſatur ſum, nulla crepitant: quando eſurio, tum crepant.

MED. Hoc quidem edepol haud pro inſano verbum reſpondit mihi.

Perdormiſcin' uſque ad lucem? facilen' tu dormis cubans?

ME. Perdormiſco, ſi reſolvi argentum, quoi debeo.

Quî te Juppiter dîque omnes, percontator, perduint.

MED. Nunc homo inſanire occeptat. de illis verbis cave tibi.

SE. Immo modeſtior nunc quidem eſt de verbis, præut dudum fuit.

ME. Quid ego dixi? SE. inſanis, inquam. ME. egone? SE. tu iſtîc, qui mihi

Etiam me junctis quadrigis minitatu's proſternere;

Egomet hæc te vidi facere, egomet hæc te arguo.

ME. At ego te ſacram coronam ſurripuiſse ſcio Jovis.

Et ob eam rem in carcerem ted eſſe compactum ſcio.

Et poſtquam es emiſſus, cæſum virgis ſub furcâ ſcio.

Tum patrem occidiſſe, & matrem vendidiſſe, etiam ſcio.

Satin' hæc pro ſano maledicta maledictis reſpondeo? *Acid.* ſatin' hoc pro ſano? mal. &c.

SE. Obſecro hercle, medice, propere, quicquid facturus, face.

Non

tem oculis, hoc eſt, *σκληροφθάλμους* locuſtas eſſe, notum eſt. *Heinſius.* Porro cum non tam ignavia, quam imperitia Medico hic exprobretur, non *homo ignaviſsime*, ut vulgo, ſed *ignariſsime*, hic legendum puto. *Boxhorn.* *Homo ignaviſſume.* Medico putant non tam ignaviam quam imperitiam oportere exprobrari, eoque corrigunt *ignariſſume.* Sed obſervaſſe debuerant *ignavum* Plauto paſſim pro homine nihili ac nullius uſus poni. Caſina 2. 3. *Quid tu ſcis? CL. te ſene omnium ſenem neminem eſſe ignaviorem. Unde is nihil?* Sic *ignaviſſumis vervecibus* in eadem fabula 3. 2. Perſa. 5. 2. *Mea ignavia tu nunc me irrides.* Trinummo 1. 2. *qui illius ſapientiam Et meam fidelitatem & celata omnia Pæne ille ignavus funditus peſſum dedit.* Et. 4. 2. *quid ergo ille ignaviſſumus mihi latitabat?* Rud. 3. 5. 49. *Gronovius.*

29. *Curans?*] Præfero lectionem quæ in quibuſdam editionibus comparet, *facilene tu dormis cubans.* Id verſus etiam poſtulat. Quidam etiam ſedentes dormiunt. *Salmaſ.* Confirmat alter Mſſ. in quo *cuvans.*

38. *Coronam ſurripuiſſe ſcio Iovis.*] Quod Petilius quidam dicitur feciſſe, qui ex eo dictus eſt *capitolinus.* Lamb.

40. *Cæſum virgis.*] Non enim ad mortem ſemper cæſi. *Lipſ.*

47. *Ali-*

Non vides hominem insanire? MED. scin' quid facias optumum?
Ad me face uti deferatur. SE. itan' censes? MED. quippe ni?
Ibi meo arbitratu potero curare hominem. SE. age ut lubet.
MED. Elleborum potabis faxo aliquos viginti dies. *Scal.* aliquot viginti dies
ME. At ego te pendentem fodiam stimulis triginta dies.
MED. I, arcesse homines, qui illunc ad me deferant. SE. quot sunt satis?
MED. Proinde, ut insanire video, quatuor; nihilo minus.
SE. Jam hic erunt. asserva tu isthunc, medice. MED. immo ego ibo domum,
Ut parentur, quibus paratis opus est. tu servos jube *Mss.* Pall. tuos servos.
Hunc ad me ferant. SE. jam ego illic faxo erit. MED. abeo. SE. vale.
ME. Abiit socerus: abiit Medicus. nunc solus sum. pro Juppiter,
Quid illuc est, quod me hic homines insanire prædicant!
Nam equidem postquam gnatus sum, nunquam ægrotavi unum diem.
Neque ego insanio, neque pugnas neque ego lites cœpio. *Mss.* lites cupio.
Salvus salvos alios video: novi homines, alloquor.
An qui perperam insanire me ajunt, ipsi insaniunt?
Quid ego nunc faciam? domum ire cupio: at uxor non sinit.
Huc autem nemo intromittit, nimis proventum est nequiter.
Hic ergo usque ad noctem: saltem credo, intromittar domum. *Par.* hic ero.

47. *Aliquos viginti dies.*] Valet, *circiter viginti dies.* Varro l. 1. de Re Rust. c. 2. in extr. *Si velis in convivio multum bibere, cænareque libenter, ante esse oportet brassicam crudam ex aceto, & post aliqua folia quinque.* Lambin.

49. *Arcesse homines.*] *Homines,* hic pro servis poni, ut & Mostell. act. 5. 1. autumat *Douza.* F.

50. *Nihilo minus.*] Quatuor satis sunt: nihilo pauciores arcessi oportet. *Lambinus.*

61. *Nimis proventum est nequiter.*] Nimis infeliciter res processit. Rud. 3. 5. *Equidem proveni nequiter multis modis.* Trucul. 2. 4. *T.*

62. *Saltem credo.*] Si exclusus sum ab Erotio, saltem intromittar ab uxore. *L.*

ACTUS QUINTI SCENA SEXTA.

MESSENIO.

SPectamen bono ſervo, id eſt, qui rem herilem
Procurat, videt, collocat, cogitatque,
Ut abſente hero, rem heri deligenter
Teutetur, quam ſi ipſe aſſit, aut rectius.
Tergum quam gulam, crura quam ventrem oportet
Potiora eſse, quoy cor modeſte ſitum eſt.
Recordetur id, qui nihili ſunt, quid iis pretii
Detur ab ſuis heris, ignavis, improbis
Viris; verbera, compedes, molæ, magna
Laſſitudo, fames, frigus durum:
Hæc pretia ſunt ignaviæ.
Id ego male malum metuo; propterea bonum
Eſse certum eſt, potius quam malum: nam magis multo
Patior facil.us verba, verbera ego odi.
Nimioque edo libentius molitum, quam
Molitum præhibeo. propterea heri imperium
Exſequor bene, & ſedate ſervio;
Atque id mihi prodeſt; alii ſeſe ita ut in rem
Eſse ducunt, ſint: ego ita ero, ut me eſse oportet:

Me-

1. SPectamen bono ſervo.] Δοκίμιον, probatio & experimentum boni ſervi. Conſtructio eſt, ut illa Mil. act. 3. ſcen. 1. *Eſſet his annona vilior.* Et poteſt videri reſpectum ad formulam antiquam, *Spectatus ſatis*, de ſervis. quo ſignificabatur, diu & bene ſerviiſſe.

5. *Tergum quam gulam, &c.*] Oportet ſervum tergo ſuo potius, quam gulæ conſulere, & cruribus potius quam ventri. Nam ſi officium negligat, futurum eſt, ut tergum quidem virgis cædatur, crura vero compedibus vinciantur. *Lambinus.*

6. *Cui cor modeſte ſitum eſt, &c.*] Servus, cui animus modeſte affectus eſt, recordetur, quid ſervis nequam mercedis à ſuis heris perſolvatur: ſcil. verbera, compedes, piſtrina, ubi magna laſſitudo. *Lambin.*

14. *Patior facilius verba.*] Qui *verba* hic accipiunt illa, quibus ſervos ſuos heri excipiunt, cum objurgant, nimis inepti ſunt. Non enim talia debentur ſervis bonis & frugi, qualem ſe eſſe ac manere velle hic profitetur Meſſenio. *Verba* hic ſunt dicta, juſſa, imperia herilia. Dicit ſe illa, quamvis dura ſubinde & gravia, perpeti malle, quam immorigerum verbera. *Boxhornius.*

15. *Nimioque edo libentius molitum, &c.*] Nimio libentius edo, quod alii ſervi in piſtrino miſero labore moluerunt, quam ego aliis id, quod moleſte moluerim, edendum præbeo. *Lambinus.*

20. *Me-*

Metum ut mihi adhibeam, culpam abstineam:
Hero ut omnibus in locis sim præsto.
SERVI, qui culpa carent, & metuunt; ii
Solent esse heris utibiles. nam illi, qui nihil
Metuunt, postquam malum promeritum est, metuunt,
Metuam haud multum. prope est, quando
Herus, quod *strenue* faciam, pretium exsolvet.
Eo exemplo servio, tergi ut in rem esse arbitror.
Postquam in tabernam vasa & servos collocavi, ut jusserat,
Ita venio advorsum. nunc fores pultabo, adesse ut me sciat.
Neque utrum ex hoc saltu damni salvom scio eliciam foras.
Sed metuo, ne sero veniam, depugnato prælio.

20. *Metum ut mihi adhibeam.*] Quo scilicet deterritus in officio maneam. *Taubmannus.*

24. *Postquam malum promeritum est, &c.*] *Promeritum* hic & passive & in malam partem est positum, quod rarius; pro, *commeritum*. sic & Amph. act. 2. 1. Donatus: *Promeruit, est, adjuvit, profuit: cui contrarium est, commeruit.* Sententia est: Nam illi, qui nullo metu afficiuntur, neque metu deterriti à culpa abstinent, postquam malum commeruerunt, tum denique metuunt. *Lamb.*

30. *Neque utrum, &c.*] Douza legit: *Neque ut eum ex hoc saltu damni, &c.* & *saltum damni* accipit, quemadmodum, *montes mœroris, montes mali.* Sed longe distat à vulgata lectione, quod habet V. Cod. *Utque meum ex hoc saltem Epidamno alvum eluam amphora.* Alludit ad *damnum* heri, quod datura esset Erotium, & *Epidamnum* civitatem in qua erant. Videtur autem cupere in eo heri damno, saltem participem fieri prandii, ad quod acceptus fuerat Menæchmus ab Erotio; quod ut supra sæpius, ita & hic μεταφορικῶς prælium vocat. *Meum alvum*, masculine, sic alibi:

Cum has herbas in suum alvum congerunt.

Et Accius in Annal. teste Nonio, *alvus quam frigidissimus. Depugnato prælio*, hoc est, finito prandio, & sublatis mensis, ut jam nihil sit quod bibam, quo alvum meum eluam. *Dissald.* Iste V. C. est editio Parisina, in qua sic legitur à conjectura Sarraceni, ut videre est apud Gruterum. Sed vere veteres codices: *Neque utrum ex hoc saltu damni salvom ute duo ansora.* Unde scribendum: *Atque ut eum ex hoc saltu damni salvom ut educam foras.* Fores pultabo, ut adesse me sciat, & ut eum ex istis Caudinis Furculis, ex loco tam insidioso, educam. τὸ *Ut* repetit eo modo, quo Bacchid. 4. 6. 18. *Educam* vidit Pareus, quod frustra spernit Gruterus. *Scio eliciam* est à conjectura Camerarii. Alii olim editi: *alium eluo an phora.* De prandio nugæ. Translatio est ab iis, qui in loco saltuoso & insidiis opportuno circumsidentur ab hostibus, & sustinent, donec subsidia veniant. *Depugnato prælio*, id est, postquam jam captus, sub jugum actus, despoliatus est. *Gronovius.*

ACTUS QUINTI SCENA SEPTIMA.

SENEX, MENÆCHMUS Surreptus, LORARII, MESSENIO.

PEr ego vobis Deos atque homines dico, ut imperium meum
Sapienter habeatis curæ, quæ imperavi atque impero,
Facite illic homo jam in medicinam ablatus sublimis fiet. *MT.* sublimem.
Nisi quidem vos vostra crura aut latera nihili penditis.
Cave quisquam, quod illic minitetur, vostrum flocci fecerit.
Quid statis? quid dubitatis? jam sublimem raptum oportuit.
Ego ibo ad medicum: præsto ero illic, cum venietis. ME. occidi!
Quid hoc est negotii? quid illic homines ad me currunt, obsecro?
Quid voltis vos? quid quæritatis? quid me circumsistitis?
Quo rapitis me? quo fertis me? perii! obsecro vestram fidem:
Epidamnienses subvenite cives, quin me mittitis?
MES. Pro di immortales, obsecro, quid ego oculis aspicio meis?
Herum meum indignissume nescio qui sublimem ferunt.
ME. Ecquis suppetias mihi audet afferre? MES. ego, here, audacissume.
O facinus indignum & malum, Epidamni cives herum
Meum hic in peccato oppido
Luci deripier in via, qui liber ad vos venerit!
Mittite istunc. ME. obsecro te, quisquis es, operam ut des mihi,
Neu sinas in me insignite fieri tantam injuriam.
MES. Immo & operam dabo, & defendam, & subvenibo sedulo.
Nunquam te patiar perire: me perire est æquius.
Eripe oculum isti, ab humero qui te tenet, here, te obsecro.
Hisce ego jam sementem in ore faciam, pugnosque obseram.
Maxumo

3. IN *medicinam.*] V. N. Epid. 2. 2.
4. *Crura aut latera.*] Nisi quidem vos vestra crura compedibus vinciri, aut latera virgis cædi velitis. *Lamb.*
7. *Cum venietis.*] V. C. *ut venitis.* Et valet, simulac. *Scriverius.*
17. *Luci deripier.*] Singula habent emphasin, *pacato opido: luci: in via: liber.* Taubman.

25. *Face*

Maxumo hodie malo, hercle, voſtro inſtunc fertis. mittite.
ME. Teneo ego huic oculum. MES. face ut oculi locus in capite appareat.
Vos ſceleſti, vos rapaces, vos prædones. LO. periimus!
Obſecro hercle. MES. mittite ergo. ME. quid me vobis tactio eſt?
Pecte pugnis. MES. agite, abite, fugite hinc in malam crucem.
Hem tibi etiam, quia poſtremus cedis, hoc præmii feres.
Nimis autem bene ora commentavi, atque ex meâ ſententiâ.
Edepol, here, næ tibi ſuppetias tempore adveni modo.
ME. At tibi dî ſemper, adoleſcens, quiſquis es, faciant bene.
Nam abſque ted eſset, hodie nunquam ad Solem occaſum viverem.
MES. Ergo edepol, ſi recte facias, here, me mittas manu.
ME. Liberém ego te? MES. verum, quandoquidem, here, te ſervavi. ME. quid eſt?
Adoleſcens, erras. MES. quid, erro? ME. per Jovem adjuro patrem,
Me herum tuum non eſse. MES. non taces? ME. non mentior.
Nec meus ſervos unquam tale fecit, quale tu mihi.

MES. Sic

25. *Face ut oculi locus in, &c.*] Fac ut oculus ei ſit erutus. *Lambin.*

28. *Pecte pugnis.*] *Pectere* eſt multare. hinc *depectere*, *circumpectere*, malum aut infortunium alteri dare. Terent. Heautont. *Depexere* & *Exornare* jungit, — *adeo exornatum dabo, Adeo depexum, &c.* Gruter. Interim notandum, hiſtriones iſtos ſerio male multatos. deque eis Juvenal. Sat. 10. — *ridere poteſt quis Mamercorum alapas. quanti ſua vulnera vendant, Quid refert?* carpit enim nobiles qui ſua voluntate ſipario ſe locant, & pulpita ſponte conſcendunt, perſonam qualemcunque ſuſtinentes. ita & apud Terent. Adelph. 2. 1. *pugnis male excipitur Sannio.* Taubmannus.

30. *Bene ora commentavi.*] Fortaſſe melius ſcriberetur una litera dempta, *ora commetavi.* Qui metas ponebant & metabantur agrum, variis locis palos infigebant ad menſuras agendas; *Commetare* autem pro *Commetari.* Salmaſ. Si cui lectionem vulgatam tueri placeat, haud incommodam ex ea ſententiam eruet, ſi *commutare* ſimpliciter accipiat pro deformare ora, vulneribus nempe. Neque certe aliud hic quærendum. *Boxhorn.* Haud ſcio unde petiverit illam vulgatam lectionem *commutavi.* Omnes enim & ſcripti & editi *commentavi*, idque recte explicat Gruterus: ut Pſeud. 1. 5. *Stilis ulmeis conſcribere.* ut Catullus: *Ne laneum latuſculum nateſque mollicellas Inuſta tibi turpiter flagella conſcribillent.* Gronov.

33. *Nam abſque te ſi eſſet.*] Oratio ſolemnis & perelegans: *Abſque te eſſet.* Notata etiam Turnebo lib. 2. 28. & L. Fruterio Veriſimil. lib. 2. 1. Uſus eadem & Terent. Phorm. act. 1. 4. *Taubm.*

39. *Sic*

Mes. Sic sine igitur, si tuum negas me esse, abire liberum.
Me. Meâ quidem hercle caussa liber esto, atque ito quo voles.
Mes. Nempe jubes? Me. jubeo hercle, si quid imperii est in te mihi.
Mes. Salve mi patrone. Serv. alius. cum tu liber es, Messenio,
Gaudeo. Mes. credo hercle vobis. sed, patrone, te obsecro,
Ne minus imperes mihi, quam cum tuus servos fui.
Apud te habitabo, & quando ibis, una tecum ibo domum.
Me. Minime. Mes. nunc ibo in tabernam: vasa & argentum tibi
Referam. recte est obsignatum in vidulo marsupium
Cum viatico, id tibi jam huc afferam. Me. affer strenue.
Mes. Salvom tibi item ut mihi dedisti, redhibebo. hîc me mane.
Me. Nimia mira mihi quidem hodie exorta miris modis.
Alii me negant eum esse qui sum, atque excludunt foras.
Etiam hic servom esse se meum ajebat, quem ego emisi manu.
Is ait se mihi allaturum cum argento marsupium:
Id si attulerit, dicam ut à me abeat liber quo volet:
Ne tum, quando suus factus sit, à me argentum petat.
Socer & medicus me insanire dicebant. quid sit, mira sunt. *Diff.* quicquid fit.
Hæc nihilo mihi esse videntur secius, quam somnia.
Nunc ibo intro ad hanc meretricem: quanquam succenset mihi,
Si possum exorare ut pallam reddat, quam referam domum

39. *Sic sine igitur.*] Quindecim versus sequentes varie transpositi sunt in MSS. Camer.

57. *Secius quam somnia.*] Hunc locum *Varro* olim in *Plautinis Quæstionibus* sic explicavit: *Nihilo magis narranda esse, quam si ea essent somnia.* Gloss. *Secus, aliter, unde secius.* Boxhorn.

Actus

ACTUS QUINTI SCENA OCTAVA.

MENÆCHMUS Sosicles, MESSENIO.

MEn' hodie usquam convenisse te audax audes dicere,
Postquam advorsum mihi imperavi, ut huc venires? MES. quin modo
Eripui, homines qui te ferebant sublimem quatuor,
Apud hasce ædeis; tu clamabas Deûm fidem atque hominum omnium.
Quom ego accurro, teque eripio, vi pugnando, ingratiis.
Ob eam rem, qui te servavi, me amisisti liberum.
Quom argentum dixi me petere, & vasa: tu, quantum pote'st, *Mss. quantum potes.*
Præcurristi obviam, ut quæ fecisti, inficias eas.
ME. Liberum ego te jussi abire? MES. certo. ME. quoi certissumum'st,
Mepte potius fieri servom, quam te unquam emittam manu.

3. *QVin modo eripui, homines.*] Nihil magis Plautinum & frustra tumultuantur, interpretes, accusantque Lambinum, qui recte intellexit. Dicit enim, quin modo te, quia sublimem ferebant homines quatuor, eripui illis. At est, qui putat se observasse, *eripere* quandoque esse disjicere, dispellere. Nimia mira. Ubi hoc quæso? Cicero dicit *eripere lucem.* At id non est disjicere, sed auferre. Rursus Silius dicit *Tenebras eripere lucem.* Ne hic quidem aliter: sic, *rebus mox abstulit atra colorem.* Attamen Virgilius, *nubem eripiam.* Sane & nubes *disjici* vel dispelli potest, non tamen eripiam hic est dispellam, sed demam, detraham. Nec denique secus Silio: *Eripiunt flammæ noctem:* auferunt enim, ut videatur ibi non esse. Nullo igitur hic sano sensu scribetur: *Eripui homines, qui te ferebant sublimem quatuor.* Gronov.

7. *Me petere.*] E taberna diversoria.

10. *Mepte.*] Me ipsum. V. N. Asinar. 3. 3.

ACTUS QUINTI SCENA NONA.

MENÆCHMUS Surreptus, MESSENO. MENÆCHMUS Sosicles.

SI voltis per oculos jurare, nihilo hercle eâ caussâ magis
Facietis, ut ego hodie abstulerim pallam & spinther, pessumæ.
ME. Pro Dii immortales, quid ego video? M. So. quid vides? ME. speculum tuum.
M. So. Quid negotii est? ME. tua est imago: tam consimilis est quam potest.
M. So. Pol profecto haud est dissimilis, meam cum formam noscito.
M. Sv. O adolescens, salve, qui me servavisti, quisquis es.
ME. Adolescens quæso hercle loquere tuum mihi nomen, ni piget.
M. Sv. Non edepol ita promeruisti de me, ut pigeat quæ velis.
Mihi est Menæchmus nomen. M. So. immo edepol mihi.
M. Sv. Siculus sum Syracusanus. M. So. ea domus & patria est mihi.
M. Sv. Quid ego ex te audio? M. So. hoc quod res est. ME. novi equidem hunc, herus est meus.
Ego quidem hujus servos sum, sed me esse hujus credidi.
Ego hunc censebam esse te, huic etiam exhibui negotium.

Quæso

1. SI *vultis per oculos.*] Etsi per oculos velitis jurare, nihilo magis tamen efficietis, ut ego pallam & spinther abstulerim. Alloquitur Erotium & ejus ancillam. Et hic incipit *ἀναγνωρισμός*. *Lambin.*

8. *Non ædepol ita promeruisti de me, &c.*] Cum me è manibus servorum, qui me sublimem rapiebant, eripuisti, non ita sane de me promeritus es, ut pigeat me quidquam facere, quod tu velis. Sic infra eadem fabula, *Promeruisti, ut ne quid ores, quod voles quin impetres.* Lambinus.

13. *Ego hunc censebam esse te.*] Ego hunc, qui herus meus non est, putabam esse te, qui herus meus es. Sed attendat lector, usque adhuc errare Messenionem, & eum putare esse herum suum; qui non est: eum, qui est, non putare. *Lamb.*

15. De-

Quæso ignoscas, si quid stulte dixi, atque imprudens tibi.
M. So. Delirare mihi videre, non commeministi simul.
Te hodie mecum exire è navi? M. enimvero æquom postulas.
Tu herus es: tu servom quære: salveto tu: tu vale.
Hunc ego esse ajo Menæchmum. M. Sv. at ego me. M. So. quæ hæc Fabula est?
Tu es Menæchmus? M. Sv. me esse dico, Moscho prognatum patre.
M. So. Tun' meo patre es prognatus? M. Sv. immo equidem, adolescens, meo.
Tuum tibi neque occupare, neque præripere postulo.
Me. Dii immortales, spem insperatam date mihi, quam suspicor.
Nam nisi me animus fallit, hi sunt gemini germani duo:
Nam & patrem & matrem commemorant pariter, qui fuerint sibi.
Sevocabo herum. Menæchme. M. So. AMBO. quid vis? Me. non ambos volo.
Sed uter vostrum est advectus mecum navi? Me. Sv. non ego.
M. So. At ego. Me. te volo igitur: huc concede. M. So. concessi, quid est?
Me. Illic homo aut sycophanta, aut geminus est frater tuus.
Nam ego hominem homini similiorem nunquam vidi alterum.

Neque

15. *Delirare mihi videre.*] Nunc errans Messenio in viam rectam ab hero revocatur, qui sic servum reprehendit. Desipere mihi videris Messenio: qui te servum meum esse neges: hujus esse dicas: an non meministi, te una mecum hodie è navi exire? *Lambin.*

20. *Immo equidem adolescens, &c.*] Immo equidem, ô adolescens: quamvis dixerim, me Moscho prognatum esse patre, ut sum, non tamen tuum tibi patrem occupare aut præripere, æquum esse arbitror. Nam fieri potest, ut & ego Moscho patre natus sim, ut sum, & tu alio patre natus sis, cui nomen Moscho fuerit. *Lamb.*

24. *Nam & patrem & matrem.*] Leg. *Nam & patriam & patrem, &c.* Nulla enim facta est mentio matris. infra primum quæritur, & nominatur. & firmatur hanc lectionem, quod servus idem statim repetit: *postea autem eandem patriam ac patrem Memorat.* Lips.

30. Ne-

Neque aqua aquæ, neque lacte est lacti, crede mihi, usquam similius,
Quam hic tui est, tuque hujus. postea autem eandem patriam ac patrem
Memorat, melius est nos adire, atque hunc percontarier.
M. So. Hercle quin tu me admonuisti recte; & habeo gratiam.
Perge operam dare obsecro hercle, liber esto, si invenis
Hunc meum fratrem esse. Me. spero. M. So. & ego idem spero fore.
Me. Quid ais tu? Menæchmum, opinor, te vocari dixeras.
M. Sv. Ita vero. Me. huic item Menæchmo nomen est, in Sicilia
Te Syracusis natum esse dixisti; hic natus est ibi.
Moschum tibi patrem fuisse dixti: huic itidem fuit.
Nunc operam potestis ambo mihi dare & vobis simul.
M. Sv. Promeruisti, ut ne quid ores, quod velis, quin impetres.
Tanquam si emeris me argento, liber servibo tibi.

Mss. tam quasi me emeris arg.

Me. Spes mihi est, vos inventuros fratres germanos duos
Geminos, una matre natos, & patre uno uno die.
M. Sv. Mira memoras. utinam efficere, quod pollicitus, possies!
Me. Possum: sed nunc coite. uterque id. quod rogabo, dicite.
M. Sv. Ubi luber, roga: respondebo, nihil reticebo, quod sciam.
Me. Est tibi nomen Menæchme? M. Sv. fateor. Me. est itidem tibi?
M. So. Est.

30. *Neque lacte est lacti.*] Vide Mil. act. 2, 2. Sic & *ovorum similitudo* est in proverbio. *Lacte* autem veteres in recto casu dixisse, notant Grammatici. *T.*

58. *Vo-*

M. So. Eſt. ME. patrem fuiſſe Noſchum tibi ais? M. SY. ita vero. M. So. & mihi.
ME. Eſne tu Syracuſanus? M. SY. certo. ME. quid tu? M. So. quippini?
ME. Optume uſque adhuc conveniunt ſigna, porro operam date.
Quid longiſsume meminiſti, dic mihi, in patria tua?
M. SY. Cum patre ut abii Tarentum ad mercatum, tum poſtea
Inter homines me deerrare à patre, atque inde avehi.
M. So. Juppiter ſupreme, ſerva me. ME. quid clamas? quin taces?
Quot eras annos gnatus, cum te pater à patria avehit.
M. SY. Septuennis: nam tum dentes mihi cadebant primulum.
Neque patrem unquam poſt illa vidi. ME. quid? voſtrum patri *Colu.* quid? vox tum patri.
Filii quod eratis? M. SY. ut nunc maxime memini, duo.
ME. Uter eratis, tun' an ille major? M. SY. æque ambo pares.
ME. Qui id poteſt? M. SY. gemini ambo eramus. M. So. Dii me ſervatum volunt.
MV. Si interpellas, ego tacebo. M. So. potius taceo. ME. dic mihi,
Uno nomine ambo eratis? M. SY. minime. nam mihi hoc erat,
Quod nunc eſt, Menæchmus: illum tum vocabant Soſiclem.
M. So. Signa agnovi: contineri, quin complectar, non queo.
Mi germane, gemine frater, ſalve, ego ſum Soſicles.
M. SY. Quomodo igitur poſt Menæchmo nomen eſt factum tibi?

M. So. Poſt-

58. *Voſtrum patri filii quot eratis?*] *Voſtrum* Gen. diviſionis: & hic explicandus: Ex vobis, quot eratis filii patri ſc. veſtro? *Lambin.* Lege; *vos tum.* Scalig.

68. Ti

M. So. Postquam ad nos renunciatum est, te & patrem esse mortuum,
Avos noster mutavit: quod tibi nomen est, fecit mihi.
M. Sv. Credo ita esse factum, ut dicis. sed mihi hoc responde. M. So. roga.
M. Sv. Quid erat nomen nostræ matri? M. So. Theusimarche. M. Sv. convenit.
O salve insperate, multis annis post quem conspicor,
Frater. M. So. & tu, quem ego multis miseris laboribus,
Usque adhuc quæsivi, quemque ego esse inventum gaudeo.
Me. Hoc erat, quod hæc te meretrix hujus vocabat nomine.
Hunc censebat te esse, credo, cum vocat te ad prandium.
M. Sv. Namque edepol hic mihi hodie jussi prandium apparier,
Clam meam uxorem, quoi pallam surripui dudum domo.
Eam dedi huic. M. So. hancne dicis, frater, pallam, quam ego habeo?
M. Sv. Quomodo hæc ad te pervenit? M. So. meretrix huc ad prandium
Me abduxit; me sibi dedisse ajebat. prandi perbene:
Potavi, atque accubui scortum: pallam, & aurum hoc *mihi dedit.*
M. Sv. Gaudeo edepol, si quid propter me tibi evenit boni.

Nam

68. *Te & patrem esse mortuum.*] Si hoc verum sit, Comœdia tota probetur vana. Nam cur tantopere fratrem quæreret, si rumor *mortuum* potius quam *surreptum* attulisset? Immo Prologo clare dicitur; parentem esse emortuum, puerum vero subductum. Quare scribendum, *Postquam ad nos renunciatum est de te, & patrem esse emortuum.* Is. Pont.

72. *Post quem conspicor.*] V. N. Mostell. act. 1. 2.

73. *Frater. M. So. & tu.*] Si repetitum interponerentur verbum *Salve*, esset & oratio perfectior, & numeri pleniores; qui absque hoc διαιρέσει sunt explicandi. *Camer.*

88. *Sed*

Nam illa cum ad te se vocabat, me esse credidit. *Lambin.* me te esse cred.
ME. Nunquid me morare, quin ego liber, ut jussisti, eam?
M. SV. Optumum atque æquissumum orat frater: fac caussâ meâ.
M. SO. Liber esto. M. SV. cum tu es liber, gaudeo Messenio.
ME. Sed meliore est opus auspicio, liber perpetuo ut siem.
M. SO. Quoniam hæc evenerunt, frater, nostrâ ex sententiâ,
In patriam redeamus ambo. M. SV. frater faciam ut tu voles.
Auctionem hîc faciam, & vendam quicquid est, nunc interim.
Eamus intro, frater. M. SO. fiat. ME. scitin' quid ego vos rogo?
M. SV. Quid? ME. mihi ut præconium detis. M. SV. dabitur. ME. ergo nunc jam
Vis conclamari auctionem fore? quo die? M. SV. die septimi.
ME. Auctio fiet Menæchmi mane sane septimi.
Venibunt servi, suppellex, fundi, ædeis, omnia
Venibunt, quique licebunt, præsenti pecunia.

Venibit

88. *Sed meliore, &c.*] Lipsius lib. 13. ad Tacitum, Libertas seu Manumissio, inquit, duplex: Justa; Non justa. *Justa*, quæ vindicta, censu, testamento data: *Non justa*, quæ inter amicos in conviviis; per epistolam. Justa illa qui manumissi, plane pleneque liberi: qui altera, vinclo adhuc quodam attinebantur servitutis. Scite ergo ob hunc iteratæ (hæ sunt *iterationes*, quarum mentio Justin. Novell. 78.) servitutis metum Messenio servus, qui inter amicos manumissus, subjicit. *Lambini* commentum ineptum. *Lipsii* nimis longe petitum. Certo certius est, Messenionem alludere ad id, quod supra quoque à putativo suo domino Menæchmo surrepto liber esse jussus fuerat, & tamen postea à vero hero in servitutem retrahebatur. Ait igitur opus sibi esse meliore auspicio, quam paulo ante, cum etiam liber fiebat, sed non diu. *Pistor.* Vide Notas Epid. act. 5. 2. Milit. act. 4. 1.

93. *Mihi ut præconium detis.*] Ut me in hac auctione præconis munere fungi sinatis. *T.*

95. *Auctio.*] Vide Notas Epid. 2. 2.

67. *Quique licebunt.*] Dicuntur autem res venales *licere*, & quæ certo pretio indicatæ sunt. Contra, *liceri*. Mart. lib. 6. 66.

Parvo quum pretio diu liceret.

Valla lib. 3. cap. 28. & V. N. Stich. 2. 1. Lambin.

99. *Vix,*

Venibit uxor quoque etiam, ſi quis emptor venerit.
Vix credo tota auctione capiet quinquageſies.
Nunc ſpectatores valete, & nobis clare applaudite.

99. *Vix, credo, tota auctione, &c.*] Menæchmus vix, ut credo, ex omnibus bonis auctione venditis, rediget ſeſtertium quinquagies centum millia, id eſt, circiter centum quinquaginta aureorum noſtrorum millia. *Lambin.*

FINIS MENÆCHMORUM.

